

ספר

פסקי בושם

והוא

אוסף של למעלה מאלף וחמש מאות
פסקי הוראה והנהגות

שנשמעו מפומ ממלל רברכן
של המאור הגדול לממשלת התורה והיראה
מקים עולה של תורה והוראה בדורינו
הנשר הגדול אשר סיכך על עיה"ק ירושלם ת"ו
עמוד ההוראה אשר בית ישראל נשענים עליו
גאון ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק

מזן פוסק הדור

רבינו מאיר בראנדסדארפער זצוקלה"ה

בעל קנה בושם

ממה שזכיתי לשמוע מפה קדשו ולרשום תיכף לשמיעתן
בתוספת מרובה על העיקר מלוקט מספריו ותשובותיו
ומכתבי כמה מתלמידיו המובהקים שליט"א

הצעיר באלפי ישראל דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריו

יואל יחיאל מיכל בן הרב הגאון רבי יצחק שליט"א פרנקל

שנת תש"פ לפ"ק

דבר המכון "גם אני אודך".

הנה זכיתי משמים להכיר את הגה"צ רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א העומל ויגע בתורה בהתמדה ובמסירות מופלאה ממש יומם ולילה בלעה"ר, וראיתי אצלו ספר אדיר ונפלא מאד מפסקיו של שר התורה עמוד ההוראה וכו' מרן רבי מאיר בראנדסדארפער זצוקללה"ה בעל ה"קנה בושם" זיע"א, הנקרא בשמו הטוב "פסקי בושם", ממש לא נראה כבושם הזה, וגם המעלה הגדולה שיש כאן, שהפסקים בקצרה ונכתבו בלשון ברורה ונעימה, וקל ללמוד ולזכורם היטב ב"ה, וחשבתי שבוודאי טוב להדפיסו לזיכוי רבבות אלפי ישראל ב"ה והנני מודה לידידי היקרים והנפלאים הגה"צ מו"ה רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א מח"ס "אוהל יעקב" וש"ס, רב ומו"צ בבית הוראה יד הרמ"ה בנשיאות הגאון האדיר וכו' מו"ה רבי מתתיהו דייטש שליט"א, ולהגה"צ מו"ה רבי אלחנן שפיגעל שליט"א רב ומו"צ בירושלים, ולהגה"צ מו"ה רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס "בית מתתיהו" וש"ס נכבדים, שעזרו לי להוצאת הספר בטוב טעם ודעת. יתברכו מן השמים בכל הברכות, ובוודאי זכות מרן בעל ה"קנה בושם" יגן עלינו לנצח נצחים להוושע בכל מילי דמיטב, והנה שמו הטוב של מרן, הוא "מאיר", ראשי תיבות: "מ'מרום י'עזור ר'חמים א'מן".

אמן כן יהיה רצון.

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה

להרב גמליאל הכהן רבינוביץ

ת.ד. 539 בני ברק

טל: 052-7128536

7128536@gmail.com

יעקב מאסקאוויטש
באאדמו"ר הגה"צ כ"ק מהר"מ זצוקללה"ה
מישאן
חופ"ק בני ברק ת"ו

בס"ד. מוצש"ק ויקרא ג' ניסן תהא שנת פדות לפ"ק פה בני ברק ת"ו

ואברכה מברכיך

הן בקודש חזיתי ספר פסקי בושם והוא קובץ פסקי מחו"י יד"פ הגאון הגדול רבי מאיר בראנסדארפער זצ"ל בעל שו"ת קנה בשם אשר אחד מיוחד מתלמידיו ושומעיו לקחו הרה"ג המופלג כמוהר"ר יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א רשם לעצמו והוא עד או ראה או ידע ולא משמועה רחוקה. בודאי דבר גדול עשה הרב המחבר שליט"א כי כידוע כל פסקיו פנינים יקרים וסולת נקיה אחרי רוב יגיעה ועמל בתורתו אשר נתן לו הקב"ה לחלקו, ודין הניין ליה. בעבר הגיע לידי ספר שיעורי קנה בשם בהלכות פסח והגר"מ זצ"ל ביקשני לעבור על תוכנו לפני ההדפסה השניה. עשיתי כמצותו אבל לצערי טרם הספקתי למסור לו הערותי נכבו המאורות ונלקח ארון אלקים. עכ"פ הבנתי שניחא ליה הפצת מעינות תורתיו בקרב כל ישראל.

כשאני לעצמי הנני קורא על הגה"צ מהר"מ זצ"ל מעין מה שסיפר מרן אאזמו"ר זקן ההוראה כ"ק מהר"ש משיאן זצוקללה"ה זיעזעכ"י בעל דעת שלום עובדה דהוי בשנה ששימש בהוראה לפני הגאון האדיר בעל שו"ת מהרש"ם מבערזאן זצוק"ל ששאל את אאזמו"ר זצוק"ל שאלה בהלכה. נעמד בפנית החדר והעמיק במחשבתו על כל צדדי השאלה, וכעבור פרק זמן ניגש למהרש"ם זצוק"ל עם תשובתו בפיו. חזר המהרש"ם ושאל, מה תאמר אם אומר לך שאחד מגדולי הפוסקים בדור או שנים לפנינו לא סבור כמך, חזר הס"ק והעמיק שנית ואמר אעפ"כ איני חוזר בי אחרי העיון על כל צדדיו זה מה שיצא לי לפסוק. המשיך המהרש"ם ואם אומר לך שבשו"ת בית שלמה שכל בעלי הוראה יראים מלומר שלא דכוותיה הוא זה שאמרתי לך שבאותה שאלה העלה במסקנא אחרת, חזר הס"ק ואמר איני חוזר בי כי בתורה אין משוא פנים. הפטיר המהרש"ם ואמר, נהינתי מתקיפותך וכך צריך להיות, פון דיר וועט ארויס קומען א גוטער בעל הוראה (ממך יצא בעל הוראה טוב). מי שהכיר את ר' מאיר זצ"ל ודרכיו בהוראה נוכח להבחין באותו סגנון בעל הוראה שאחרי יגיעתו בסוגיא כלשהי פילס לו דרך שממנו לא שינה דעתו והיינו דאהני ליה.

בוא ונחזיק טובה להרב הגאון המפורסם לשבו"ת בר אוריין ובר אבהן והוא עצמו מחשובי בעלי הוראה בעיר רחובות גומרים עליו הלל השלם ה"ה כמוהר"ר גמליאל ראבינאוויטש שליט"א בעל האכסניא העושה לילות כימים בהרבצת תורה ויראה, שבהשתדלותו ועבודתו הרבה בעזרת השי"ת לקח על עצמו הדפסת ספרא דין להגדיל תורה ולהאדירה ולתועלת הלומדים ובעלי הוראה, בדין הוא שיטול שכרו מאת ה' ולפעלא טבא אמינא יישר כחו וחיליה לאורייתא.

תהא שביטת קולמוסי בברכת הדיוט. בשכר הרבצת תורה יזכה הרב המחבר שליט"א לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות לשמה באמת כראוי למזכי הרבים ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, אריכות ימים ושנים טובות דשנים ורעננים, בריות גופא ונהורא מעליא בשמחה ובטוב לבב מרוב כל בכל מכל כל. בימים הקדושים שבין גאולה לגאולה יזכו ה' לחוג את חג המצות בדיצה וחדוה ושמחה בלי שום צער ונוק ממוצב העולמי ונוכה לקבלת פני משיח צדקנו ובנין בית מקדשנו ותפארתנו במהרה בימינו אלה ברוב רחמיו וחסדיו ועוד השנה נאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, אמן.

הכ"ד החותם בברכת חג כשר ושמוח

MOSHE BRANDSDORFER

RABBI OF
HEICHAL HORO'OH
JERUSALEM

3 ZONNENFELD ST., TEL. 972-2-5322775
HOME: 972-2-5370033

משה בראנדסדורפר

אב"ד ור"מ היכל הוראה ירושלים

נשיא בתי ההוראה "היכל הוראה" בארץ הקודש
מייסד אמו"ר מרן היקנה בשם זי"ע

מחבר ספרי "היכל הוראה" תשובות והוראות
פניח"ק ירושלים תובכ"א

בס"ד יום שני כ"ב שבט תש"פ לפ"ק

הן הביא לפני ש"ב הרה"ג יואל יחיאל מיכל (בן הרב הגאון רבי יצחק שליט"א) פרנקל שליט"א מחבר הספר "מלכי צדק" שהיה מסתופף תחת צל כנפיו של אאמו"ר מרן ה"קנה בשם" זי"ע ואסף וחיבר וליקט פסקי הלכות הוראות ונהגות וקרא שמם "פסקי בושם" וכמעט כולו הוא אומר הבא מן החדש פסקי הלכה למעשה הנהגות והוראות שהורה האאמו"ר מרן זי"ע מה ששמע מפיו הקדוש וכן מה ששמע מבניו ותלמידיו של האאמו"ר מרן זי"ע, וקצת מהם מה שליקט מספריו קנה בשם.

ואין הוראות ונהגות אלו מעשה ליקוט בעלמא אלא אפשר לסמוך עליהם הלכה למעשה בהיות והמחבר שליט"א וכמעט לא הביא אלא הוראות שהורה אאמו"ר זי"ע הלכה מעשה ממש (ועיין מה שכתבתי בהקדמה להיכל הוראה ח"א בשם האאמו"ר מרן זי"ע שהוראת הלכה בשעת מעשה היא מכוונת יותר לאמיתה של תורה).

ובטוח אני בזאת שרבנים ומורי הוראה שיתבשמו הרבה מהבושם הזה וכן חן לעורך הרב הגאון הנ"ל וכן להרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך ויו"ר מכון הוצאת ספרים 'גם אני אודך' שלקח תחת חסותו הוצאת הספר שלפנינו. וכן להרבנים החשובים, רבנים ומוצי"ם פניח"ק ירושלים תו"ב הרב הגאון רבי יעקב אהרן סקוציילס שליט"א ואתו עמו הרב הגאון רבי אלחנן שפיגל שליט"א שסיעו סיוע שיש בו ממש להוצאת הספר בלונ"ח להעלותו על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן ולהכניסם לגינת הבשם להנות מריחו, וודאי שאאמו"ר זי"ע ימליץ טוב בעבורם בגנזי מרומים שה' יהיה בעזרם להמשיך במפעליהם להגדיל תורה ולהאדירה ויתברכו ממעון הברכות בכל מילי דמיטב אכי"ר.

ועל זה באתי על החתום למען כבוד התורה ולומדיה

הקדמה

קורא הדורות מראש, כשראה שצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור (יומא דף ל"ח ע"ב), ובחמלתו יתברך על דורינו דור עני ואביון, הועיד לנו לפליטה גדולה להחיות עם רב, את אחד מאותן המאורות המועטין אשר עליהם נשען תבל, המאור הגדול לממשלת התורה והיראה, המאיר לארץ ולדרים עליה, מעתיק השמועה, ומנחיל ההוראה בדורינו, גאון עוזינו, עטרת ראשינו, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, עמוד ההוראה אשר כל בית ישראל נשענים עליו, מרן פוסק הדור רבינו מאיר בראנדסדארפער זצוקלה"ה בעל שו"ת קנה בושם.

זכתה עיר הקודש והמקדש, אשר שמשו של רבינו זרחה בתוכה, בהיותו עמוד האש ההולך לפני המחנה, ובכח תורתו וצדקותו היה לה למגן ולמחסה, נתקיים בה הכתוב 'כלילת יופי ממוש כל הארץ', כאשר חותמו של רבינו ורוחו הכבירה הוטבע עליה, בהקמת עולה של תורה, והרמת קרנה של הוראה, וביצור וחזק טהרת ישראל וכשרות ביתם ושולחנם, מלבד מה ששימש באופן אישי כאב רוחני וגשמי למאות ואלפים מטובי בניה בעצה ותושיה ובמעש.

מתוקה היתה שנתה של ירושלים, בידעה כי חוסה היא לבטח בצילו של רועה הנאמן ופטרונה, כתר ותפארתה ומרים קרנה, אשר כל ימיו נתן עינו ולבו ונפשו עליה, לחם את מלחמתה, דאג את דאגתה, ושמר את משמרתה, והיה לה לאב ולמחסה, היו אלו ימים זוהרים לרבבות שוכני דריה, אשר היו סמוכים ובטוחים על כח תורתו, ידוע ידעו כי כל שאלה או התמודדות שתתעורר, קשה ככל שתהיה, הרי שאינם מיותמים ועזובים, כי שוכן בקרבם הפוסק האדיר, אשר לא נרתע מהתמודדות עם הסוגיות הקשות והמסובכות ביותר.

וכאשר כבר עברו וחלפו ביעף למעלה מעשור מעת שנתייממה עיר קדשינו, כשהורם הנזר והוסרה העטרה, בעשרים יום לחודש השני בשנת תשס"ט, שבו נעלה הענן מעל משכן העדות ונסתלקה שכינה מישראל, אשר אם אכן אמרו חכמינו ז"ל (פסחים דף נ"ד ע"ב) שגזירה היא על המת שישתכח מן הלב, אך לא כן כלפי החלל העצום שנפער באחת אחר לכתו של רבינו, שעל זה אמרו חכמינו ז"ל (הוריות דף י"ג ע"א) תלמיד חכם שמת אין לו תמורה, ואדרבה, בכל יום שעובר, ובכל שנה שחולפת, ואורו הבהיר של רבינו מאיר אינו מאיר בתוכינו, מתברר יותר ויותר גודל החסרון וגודל יתמותה ושברה של ירושלים, הן בהוראה, והן ביראה טהורה, הן בהעמדת הדת על תילה, והן בעצה ותושיה, קול ברמה נשמע, קול נהי מציון המהוללה, מי יורה לנו דעה מי יחיה שמועה, מי יקום לנו עם מרעים מי יתייצב נגד פועלי און.

חזיון נפרץ הוא ומעשים בכל יום, לראות ברחובות קריה קבוצת אנשים נאנחים על איזה פירצה, אם בהלכה ואם באידישקייט, או על מצוקה או ענין מסובך העובר על יחידים

או רבים ברוחניות או בגשמיות, ומסכמים את דבריהם באנחה, "מרגישים שחסר כאן את ר' מאיר", "בזמנו של ר' מאיר היה מי שיטפל וידאג לדבר כזה", "רואים שר' מאיר איננו". ברוח זו נשמע כסדר גם מפי חשובי מורי ההוראות בעיה"ק ירושלים ת"ו וסביבותיה, כאשר באה לפניהם שאלה מסובכת וחמורה המצריכה הכרעת 'דעת תורה' של בעל 'כתפיים רחבות', ופוכרים ידיהם בכאב, באמרם, "לשאלה כזו צריך את ר' מאיר". אכן היטיב להגדיר זאת מרן הגאב"ד הגרי"ט ווייס שליט"א בעמדו לפני מיטתו של רבינו, וכחכם עדיף מנביא צפה והרגיש את הבאות, באמירה קולעת, "ירושלים בלי ר' מאיר לא תהיה אותה ירושלים עם ר' מאיר, קשה לומר זאת אך כך היא ההרגשה".

וביותר יעידו על כך בניו ותלמידיו ומקורביו של רבינו, אשר מידי יום ביומו, פונים אליהם עשרות אנשים, מירושלים וסביבותיה ומכל קצוי תבל, ושאלתם בפיהם, מה היתה דעת ר' מאיר על כך, ומה סבר ר' מאיר על כך, ומה אמר על כך, כי על כן היה רבינו נודע כבעל דעה מקורית ויסודית ושרשית, מוצקה ובהירה וברורה. כל אותם מאות ואלפי אנשים אשר לא הרימו ידיהם ורגליהם ללא הכרעותיו והוראותיו הבהירות של רבינו, עדיין לא מצאו נוחם ולא תחליף, ולא מי שימלא את חללו, אכן ברבינו אנו רואים בחוש את התגלמות דברי חז"ל (הוריות דף י"ג ע"א) "חכם שמת אין לנו כיוצא בו".

אמנם כן, שנתקיים ברבינו המקרא "אגורה באהלך עולמים", ואמרו ז"ל (יבמות דף צ"ו ע"ב) וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבנו של עולם יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה. אשר גם כיום כאשר אנו עומדים במרחק של למעלה מעשור מפטירתו, רוחו עדיין חופפת ומרחפת בחלל העולם, כל יומא שמעתתיה בפומייהו דרבנן, 'בזה הכשיר רבי מאיר', 'ובזה אסר רבי מאיר', ותופשי התורה ובעלי ההוראה מזכירים את הוראותיו ופסקיו בהערצה ובהכנעה, ופוסקים כמותו. אולם, לאמיתו של דבר אין להתנחם בכך, כי הרבה מן הדברים הם בבחינת 'תורה שבעל פה' שעוברים מפה לאוזן, ואין הדברים ערוכים ומסודרים לפני מבקשיהם, וגם, כי ככל שהשנים נוקפות ועוברות, השכחה גוברת והשיבוש והטעות נופלת, והרבה מרגליות יקרות נאבדות וטובעות במצולות הנשיה.

ברוח המצב הזה נתעורר ביותר הצורך החיוני, לקום ולאזור חלציים כגיבור, ולעשות מעשה, ללקט שושנים ולקבץ נפזרים עלי ספר, לעשות אונים לתורתו של רבינו, ולשמור על הנחלת מורשתו, הוראותיו ופסקיו בענייני הלכה, הכרעותיו בענייני העמדת הדת על תילה, בהשקפה צרופה, ובדרכי הלימוד ועבודת השם, ובעוד עשרות עניינים שונים.

אמת, שכאשר החילונו להתעסק בעבודה קדושה זו, חרדה וחיל ורתת אחזה בנו, כי מי יודע אם דבר נכון אנו עושים, ומי ערב לנו שדעתו של רבינו היתה נוחה מכך, כי הלא ידוע שחוסר הדיוק מצוי אפילו אצל גדולים וטובים, וכל שכן בשאלות ותשובות

שבעל פה אשר לעתים נשאלים בחפזה, ולפעמים אין המשיב מבין את כוונת השואל, או השואל אינו מבין את כוונת המשיב, זאת ועוד, שהלוא הרבה פעמים התשובה באה על פי מכלול של נתונים שהיו קיימים באותה שאלה, ואי אפשר להקיש מזה למקרה אחר בהעדר אלו הנתונים, ואם כן מי יעיד לנו שמעשינו בזה רצויים.

אמנם תמכנו יתירותינו על הפסוק 'עת לעשות לד' הפרו תורתך', שעל זה סמך רבינו הקדוש להתחיל בכתיבת המשנה, אף שמדינא יש איסור בכתיבת תורה שבעל פה, שמאחר שראה שהלבבות מתמעטים ועוד מעט ותשתכח תורה מישראל, לכן הפרו תורתך משום עת לעשות לד'. על דרך זה אמרנו גם בעניינינו, כאשר השכחה גוברת והלבבות מתמעטים, ובמשך השנים התחילו להשתכח הרבה הלכות והוראות שנשמעו מפומיה דרבינו, ועד כדי כך, שדברים אשר היו ידועים בשעתם לכל בר בי רב שכך דעת רבינו, נוצרו בהם במשך הזמן בלבולים וספיקות, אי לכך המריצונו כמה תלמידי חכמים חשובים מתלמידי ומקורבי רבינו, ואחת היתה דעתם, שהגיע הזמן, וכן הוא הנכון והראוי לקבץ את הוראותיו של רבינו לפונדק אחד, כדי שלא תשתכח תורה מישראל.

אמנם זאת הננו למודעי ! ! !

שעל אף שאנו מצידנו השתדלנו מאד מאד לדייק במסירת וכתובת הדברים וסגנונם, וכמו כן השקענו עבודה מרובה ומאומצת לנפות ולסנן את הדברים פעם אחר פעם, ואף השמטנו מחמת כך עשרות הוראות שלא היו ברורות כל צרכן, וגם השתדלנו למצוא עכ"פ מקור בדברי הפוסקים כמעט לכל ההוראות (זולת ההוראות שנעתקו משו"ת קנה בושם, שבהם הסתפקנו בציון המראי מקום של התשובה, ששם מבואר על מה אדניה הוטבעו), עם כל זאת אנו מודיעים ומגלים דעותינו בפירוש שאין אנו לוקחים אחריות על שום הוראה מן ההוראות הכתובות פה, וכל ספר זה אינו אלא בבחינת 'מראה מקום הוא לו', שבהוראות שמקורן מפי שואלים ותלמידים, יש לקורא לברר ולבדוק את הדבר אצל בעלי השמועה, ובהוראות ופסקים אשר מקורן מספרי רבינו מוטל על הקורא לבדוק בעצמו את הדברים בפנים, אך מי שיתעצל מלבדוק את הדברים ויסמוך על הנכתב בספר זה, עושה זאת על אחריותו הבלעדית, ואין הקולר תלוי בצוארינו.

ועקב זאת הקפדנו מאד, שלא להגיש את הדברים כספר החתום לומר כזה ראה וקדש, אלא בכל הוראה והוראה צויין מקור בעל השמועה, או מקור הספר אשר משם הועתקה ההוראה, כדי שידע הקורא את אשר לפניו.

ואף ששערי חששות לא ננעלו, ואם שמנו ליבנו לכל החששות והזהירויות, היה לנו מקום להמנע מהדפסת ספר זה, אמנם העמדנו לנגד עינינו את דברי החסיד בעל חובת הלבבות בהקדמתו, "מן הזהירות, שלא תרבה להזהר", ועוד אמר החכם, "רק מי שאינו רוכב על הסוס, בטוח שלא יפול ממנו", כי אם באנו ליתן מקום לכל החששות הקיימים לא נוכל לעולם לעשות שום דבר טוב. וכידוע שגם מלימוד שו"ע ונו"כ או משנ"ב עלול

הקורא לבוא לידי מכשולות ח"ו, כשהלימוד הוא מקופיא וללא הבנה ישרה, ואף על פי כן לא נמנעו רבותינו מלהוציא את חיבוריהם לאור עולם כדי לזכות בהם את הרבים, ותמכו את יתירותם על דברי הגמ' (ב"ב דף פ"ט ע"ב) אמרה ומהאי קרא אמרה, כי ישרים דרכי ה', וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. וכן הדבר הזה, שמי שניחן בשכל ישר ידע איך להשתמש בספר זה, ואיך לקבל כל דבר, ויבין לבדו שאם ימצא איזה הוראה תמוהה לא יסמוך על כך עד שיברר את הדברים לאשורו.

דרכו של רבינו בפסיקה ובהוראה

בהקדמה לספר זה, ראינו לנכון לייחד כמה מילים על דרכו המיוחדת של רבינו בפסיקה ובהוראה.

רבינו התבטא לא פעם "אומרים עלי שאני מחמיר, אבל אין זה נכון כלל, אני רק אומר את ההלכה המבוארת בשולחן ערוך", ואכן מעידים על כך כל אלו שזכו להסתופף אפילו רק מעט בצילו של רבינו או לנגוע בשיפולי גלימתו, שמעולם סלד ולא סבל חידושים אשר נוגדים את הכרעות הפוסקים או הנוגדים את מסורת ההוראה המקובלת מדור דור, ומי כמוהו אשר התריע וזעק בכל כוחו נגד המחדשים דברים בלי יסוד ובסיס איתן בדברי הפוסקים, וכל הדברים וההנהגות שהכניס והשריש בכלל ישראל לא היו "חידושים" הנובעים מאיזה רעיון או איזה מהלך חשיבה מיוחדת שניתן להתווכח עליה, אלא הם דברים פשוטים אשר כל מעיין ומתבונן בהשכל ובלי נגיעות או דעות קדומות מגיע לאותם מסקנות ממש.

וכגון מה שחידש את ענין בדיקת הריאות וצומת הגידין, שתשובת החולקים עליו היתה שטענו, שמאחר שמעולם לא היו בודקים זאת מה לנו להמציא 'חומרות' חדשות, אך רבינו היה מוכיח להם בבירור שמה שפעם לא בדקו היתה מחמת סיבה אחת ויחידה, והיא שהעופות היו בריאים וחזקים, ואחוזי הטרפות בריאות ובצומת הגידין היו מועטים, ואז אכן לא היו צריכים לבדוק, ולכן לא בדקו. אבל כהיום נשתנה המציאות, שהרי אנו רואים שנתחדשו בעופות מחלות שלא היו בהם עד עכשיו, והריעות בהם מצויות ביותר באחוזים גבוהים וניכרים, וכיון שנשתנה המציאות ממילא משתנה גם הדין, והלך לדון בדבר עם כמה רופאים ובירר את מציאות הדברים לאשורן, והיה לו משא ומתן בהלכה עם גדולי הרבנים וראשי ישיבות, ועם הרבה אברכים ובני תורה, ועמד על דעתו בגבורת ארי, עד שברבות הזמן הכירו הכל בצדקת דרכו ושהלכה כמותו, (וכהיום גם אחרוני המפקקים הודו לו, כי לפני כעשרים שנה גילו הרופאים, כי כל אותם עופות שנמצא בהם הריעותא בריאותיהם היו נגועים ב....מחלה האיומה, אלא שרבינו בהבטתו היסודית והבחנתו המעמיקה כבר הבין זאת מהרגע הראשון, שכל שינוי בעוף נובע מחולי).

גם דרכו המיוחדת בהוראה בענייני טהרה נבעה מתוך גישה זו, שלא היה מוכן לרמות ולהשלות את עצמו, היה זה בעת אשר התחיל לשמש בהוראה אצל אחד מזקני ההוראה בירושלים, ולאחר תקופה בא לשמש גם אצל שאר מורי ההוראות שבירושלים, וראה שדרכו של כל אחד מנוגדת ושונה לגמרי מחבירו, מה שאצל זה יום אצל זה לילה, ומה שאצל זה לילה אצל זה יום, ובפרט כשנוכח לראות שגם תלמידים אשר למדו אצל אותו מורה אינם משתנים ביניהם לעולם, עד כדי כך שכשנציע שלשים שאלות לעשרה מורי הוראה אשר למדו אצל רב אחד, לא ישתנו אפילו שנים מתוכם בכל שלשים השאלות, ולפיכך הסיק רבינו, שברור ופשוט הדבר שבזמנינו אין בכוחנו לילך כסומא בארובה ולהתלות ב"מסורת"^א, על פי 'קבלות' 'כביכול' אשר ניכרים לעין כל שנוגדים את השכל ואת המציאות, אלא מוטל עלינו לפסוק כפי המבואר בדברי רבותינו הראשונים והשולחן ערוך ונושאי כליו, שלפי ה"מסורת" המקובלת בישראל, הרי שהם הם הקובעים בכל דיני התורה, ורק על פיהם ישק כל דבר, ולשם כך ישב שבע שנים רצופות בשימוש בהוראה אצל הגה"צ רבי משה אריה פריינד זללה"ה, עד שהרגיש בנפשו שקנה את ההבנה בדברים אלו בשלימות. רבינו היה משוכנע ונחוש בדעתו שכל מי שאינו מרמה את עצמו יגיע לאותה מסקנא ממש.

לשם כך נביא דוגמא אחת המשקפת את מהלך חשיבתו המקורית של רבינו, כאשר ביקר פעם בבית המטבחים עם כמה תלמידי חכמים שבאו לעשות אצלו שימוש, הביאו לפניו עוף שהעין שלו היתה נפוחה, והתלמידי חכמים שהיו עמו נטו מיד להכשיר את העוף, מאחר ולא מצינו בכל ארבעת חלקי השו"ע ולא בשום פוסק ראשון או אחרון שיהיה איזה פסול או חשש בזה, אדרבה הלכה פסוקה היא שאין טריפה בעין. אכן כן שבפשוט דבריהם צודקים, שאין לנו "לחדש" דבר מעצמינו מה שלא מצינו בשום פוסק, אך לא אחד כרבינו אשר יקבל את הדברים כסומא בארובה, אלא הבין בדעתו מיד שעליו לעמוד ולחקור על "שו"ש" הדבר, ולפיכך נטל סכין, ובסבלנות ברזל חתך את הכרבולת, ולאחר מכן את הברש, עד שהגיע למוחו של העוף, ואז נתגלה ה'סוד', המוח שאמור להיות קטן כעדשה, היה נפוח מאד, סדוק ושחור עד שזה השפיע על העין, היה ברור שזה טריפה מחיים.

^א. דעתו של רבינו היתה, שרק דבר המקובל בכל ישראל, או עכ"פ היה מקובל מאז ומקדם בקרב חלק ניכר מעם ישראל, זה נקרא 'מסורת' ו'מנהג' להלך אחריו, אבל כשישנם מאות מורי הוראה, שכל אחד מהם פוסק באופן שונה קצת מחבירו, כיון שהוא דבר התלוי באבחנה ובמומחיות, ולא יתכן שישתנו אפילו שני אנשים בחוש הבחנתם, ועינינו רואות שאי הדיוק והאבחנה מצוי בזה ביותר, עד שגם תלמידים של רב אחד אינם משתנים תמיד ביניהם, מעתה בודאי שאי אפשר לכנות זאת 'מסורת'. ועל פי זה היתה דעתו של רבינו, דלאו כל כמיניה של מורה הוראה בזמנינו, לומר שיש קבלה בידו מרב פלוני שקיבל מרב פלוני וכו', ובדבר הנוגד במפורש את דברי השו"ע וכל רבותינו הראשונים והאחרונים, (וידוע התבטאותו של מרן החזו"א זללה"ה על כגון דא, שלפני כמה דורות היו קהילות שלימות שהלכו בתפילין עגולות, וכי יעלה על הדעת שצאצאיהם ותלמידי צאצאיהם יוכלו להחזיק ב'מנהג' זה מכח ה'מסורת').

לכשתמצי לומר, זה היה סוד ייחודיותו של רבינו, שלא הסתפק בשום דבר בהבטה שטחית 'מלמעלה', ומעולם לא ביקש להסתתר מאחורי "מילים" בשולחן ערוך ובפוסקים, או מאחורי "מסורות עמומות" להכשיר או לפסול, אלא חתר וחתר, חתך עוד שכבה ועוד שכבה, חפר בהבנת דברי הראשונים, חתר בדיוקי לשונות הפוסקים, עד שזכה להגיע אל האמת הצרופה, אשר כל מי שהאמת אהובה בעיניו לעומתו משבח ואומר ברוך.

אמנם כן, שבדבר זה נתייחד רבינו, בהיותו סמל ההוראה והמסורת הישנה, כאשר לדאבונינו רוחות זרות מנשבות בכרם ישראל, ומצמיחים בה זמורות קלוקלות, עד שישנם רבים וטובים העוסקים ב'הוראה' אשר סבורים שדברי השולחן ערוך והפוסקים נוהגים רק למי שעומד ביום שיש בו מזג אויר נוח, ואינו רעב ואינו צמא, וגם אינו יגע ועיף מחמת מיעוט שינה או איזה טרדה, לאדם כזה כותבים הפוסקים שיתנהג כך או כך, אבל מי שיש לו איזה קצת קושי בקיום הלכה מסויימת, או שסתם כך לא מתחשק לו להתנהג כפי שיהודי צריך להתנהג, מצוה להקל לו, ולעשות לו כל הדיעבד כלכתחילה, וכל הגדול מחבירו ב"גיבוי קולות" הרי זה משובח, עד שישנם כאלו שקבעו להם "קו בהוראה" שכל שאלה או מקרה הבא לידם פוסקים בו כאילו השואל עומד במקום הדחק, ומנסים "להקל" מעליו את "כובד משא" התורה והמצוות, רחמנא ליצלן.

לא כן היתה דרכו של רבינו, אשר גישתו לתורת ד' היתה, שהדינים וההלכות של התורה אינם "אזיקי אסיר" אשר כובלים את האדם ומגבילים אותו, אלא המה "עבותות אהבה" המקשרים אותנו אל אבינו שבשמים. אף אינם חלילה תרי"ג בעיות שצריכים 'להתמודד' איתם, או לחילופין לחפש 'פתרונות' איך להפטר מהם, אלא הם 'תרי"ג מצוות' שרצה הקב"ה לזכות בהם את עמו ישראל. ויען זאת היה רבינו עומד על המשמר בעוז ותעצומות על הדרך המסורה שקבלנו מרבוינו דור דור, והיא, שיש לנו לקיים את דברי השו"ע והפוסקים בלי התחכמויות, וכשהיה ניגש לשאלה היה חותר לדעת מה ההלכה אומרת, מותר או אסור, ולא ניגש כדי 'למצוא' או 'לחפש' היתירים, שאף אם אכן אנו מוצאים הרבה פעמים בפוסקים שיש מקומות שאנו מקילים כגון בהפסד מרובה או שעת הדחק, אך בודאי שאין לנו לחרוט על דגלינו את 'חיפוש הקולות' וההיתרים השונים בכל שאלה ושאלה שתבוא לידינו.

רבינו פעל מתוך גישה של "זאת התורה לא תהא מוחלפת", אי אפשר לשחק עם ההלכה, ומאחר שיצא לו בדבר מסויים שההלכה כך היא, שוב לא ראה לנגד עיניו אפשרות אחרת, כי עקשנית היא ההלכה ואינה מתגמשת בכי הוא זה, אדרבה, על המציאות להתגמש עם ההלכה. ולא רק בדברים שהם מעיקר ההלכה, אלא אף בדבר שאינו אלא מנהג ישראל, היתה דעתו נחרצת שעל המציאות להתגמש עם המנהג המקובל ולא להיפך.

האסור והמותר משמשים אצל רבינו בשוה

בא וראה, שרבינו מעולם לא פסק או "החמיר" על פי "רגש", אלא כל הוראה שיצאה מתחת ידו, באה לאחר שבירר ביגיעה ועמל עצום שכך היא ההלכה, ושכך יש לנהוג, אמנם אם יצא לו שעל פי הלכה אין בדבר חשש איסור, היה מורה היתר אפילו בדברים שאף גדולים וטובים לא העיזו ליקח על עצמם.

לשם כך נביא כמה דוגמאות.

סיפר תלמידו הגאון רבי אברהם דב ליטמנוביץ שליט"א, דהוי עובדא במקוה זופניק, בצינור פלסטיק שהיה עובר מהאוצר הגדול ועד לבית הטבילה, ובעוברו דרך חדר ההסקות קיבל הצינור בליטה לחוץ, באופן שהמים שעברו דרכו נכנסו לבליטה וחזרו ויצאו, והיה נראה כבית קיבול, וכשראו את הדבר ציוה רבינו להחליף את הצינור, אך אמר, שמדינת הצינור כשר, דהרי משנה ערוכה היא במסכת מקואות (פ"ד מ"ג) ובטוש"ע (סימן ר"א סעיפים ל"ו, ל"ז) שאם לא נעשה בכוונה כדי שיהיה בית קיבול, וקבעו ולבסוף חקקו כשר, והוסיף רבינו, "אין זה נעים כל כך, אך הוא כשר", (ועובדא כעין זאת אירע במקוה אחרת, והיו שם כמה רבנים שאינם בקיאים בהלכות מקואות, וציוו לשפוך את בור ההשקה ולתקן הצינור, ואף היה שם מי שרצה להחמיר על אלו שטבלו שם שצריכים לחזור ולטבול, אך רבינו לא פסק על פי 'געשמאק', אלא שאם ההלכה אומרת שהוא כשר אזי הכשירו בלי שום פקפוק).

כן בבדיקת ארבעת המינים לא החמיר, דכיון שכבר הורה זקן, הלוא הוא גדול הפוסקים רבינו המגן אברהם, שכל פסולי הדר אינם פוסלים אלא כשהפסול נראה לעין להדיא, לא החמיר יותר על כך, והיה מכשיר בשופי אף אתרוגים שיש בהם הרבה נקודות שחורות כיון שאינם נראים לעין להדיא, אף שה'מודא' של ה'חומרות' מקובלת ביותר לגבי ארבעת המינים, כי לא תפס אצלו מקום של 'חומרות' - לשם חומרות, אלא ההלכה היוצאת והמבוארת מדברי הפוסקים היא אשר עמדה בראש מעייניו והיא אשר היתה נר לרגליו.

גם בנוגע עישון סיגריות ביום טוב, לא 'נסחף' רבינו אחר ההוראה ה'מחמירה' שמקובלת לאחרונה אצל רוב הרבנים, שכהיום אסור לכולי עלמא לעשן ביו"ט, אלא היה מורה ובא ש'במקום הצורך' יש להקל.

כן ההיתר של 'סכך קיינעס מוכן' שנתפשט היתירו בכל ישראל, מיוחס לרבינו, אשר בשעתו בירר את הדברים לעומק, וחיוה דעתו שהדבר כשר וישר, ואין בזה שום חשש חבילה או חששות של פסולים אחרים, ולא חש ממה שזהו דבר חדש, כי אם על פי הלכה זה מותר, הרי זה מותר, ואין שום ענין 'להחמיר'.

כמו כן כשנתעורר לפני כחמש עשרה שנה הפולמוס הגדול על ה"הכלאות" בעופות, שנתברר שכהיום מזריקים בעופות "גנים" מעופות אחרים ואולי אף עופות טמאים,

ונתעוררה השאלה, דשמא מעתה אסור לנו לאכול עופות וביצים, וכל גדולי הרבנים ישבו ונתחבטו על המדוכה, ולא העלו בזה דבר ברור וחתוך. היה זה רבינו אשר נכנס בשעתו לעובי הקורה, והעלה להלכה שאין לחוש בזה למידי, ואף שה'רגש' אינו שלם עם כך, אך כיון שיצא לרבינו על פי הלכה שהדבר מותר, לקח על כתיפיו הרחבות את האחריות להורות למקהלות רבבות עמך בית ישראל שאין בזה שום חשש ויאכלו עניים וישבעו.

כהנה וכהנה ישנם עוד עשרות ומאות דוגמאות אשר לא יכילם הגליון, אשר בכל אלו עובר כחוט השני, שרבינו מעולם לא פסק או 'החמיר' על פי רגש או נטייה 'להחמיר', אלא ההלכה והשו"ע ודברי הפוסקים הם אשר היו נר לרגליו, - מה שכן היתה ייחודיותו של רבינו היא, לאפוקי מאותם החושבים שתפקידו של מורה הוראה הוא לשמש "בית חרושת" ליצירת היתירים, שלא כך היה אצל רבינו, שאצלו שימשו ה'אסור' וה'מותר' בשוה, כי כשצלל לעמקי הש"ס והפוסקים לברר איזה תשובה להלכה, היה מעמיד לנגד עיניו את השאלה, "מהו רצון ד' ורצון התורה בנידון זה", (וכאמור, כל שאין הפסד מרובה, או שעת הדחק אמיתי, אין לנו להזדקק לחתור ולמצוא היתירים וקולות על כל דבר ודבר, אדרבה, צריכים אנו לנהוג כרצון ד' מאיתנו, ולא לחפש להשתמט מלקיים את מצוות התורה, אלא שבפי ליצני הדור מכונה מורה כזה בשם "מחמיר").

מעתיק השמועה

כלל ברזל עמד בעיני רבינו, שכל חומרא או הנהגה טובה, שגם הדורות הקודמים היו יכולים לעשותה, ועם כל זה לא עשו כן, הרי זה מפני שהיתה להם איזו סיבה שלא לחוש לה, ומעתה אין לנו להיות יותר חכמים וטובים מדורות הראשונים. לדוגמא, עקב סיבה זו לא היתה דעתו נוחה מאלו שהנהיגו לאחרונה להשחיר את רצועות התפילין משני הצדדים ברצותם להרויח כמה הידורים בזה, כיון שאנו רואים שהדורות הראשונים לא עשו כן אע"פ שגם להם התאפשר הדבר, ועוד דוגמאות כהנה וכהנה. ואולם לעומת זאת, כשהסיבה מה שהדורות הקודמים לא נהגו בהנהגה טובה זו היה עקב שלא התאפשר הדבר בידם, בזה היתה דעת רבינו ברורה, שאם כהיום נתחדשה לנו דרך להדר בזה, בודאי שעלינו מוטלת החובה והזכות להנהיג את ההידור, ואין לנו לעצום את עינינו כסומא ולומר, "מעולם לא נהגו כך", נכון שעד עכשיו לא נהגנו כך, אבל מהרגע שנתחדשה לנו עצה ודרך איך להדר ולדקדק במצוות עלינו לשוש על המציאה כמוצא שלל רב.

דומה שעל רבינו נאה ביותר לקוראו "מעתיק השמועה", כי על כן שלא היה מחדש כלל, אלא מחזיר העטרה ליושנה, שכידוע היה רבינו בצעירותו מסתופף הרבה בצילם של זקני וגדולי ההוראה מהדור הקודם, אם זה אצל הגר"י רייזמאן או הגר"ד יונגרייז זללה"ה, אם זה אצל רבותי האדמו"ר מתולדות אהרן או הגרמ"א פריינד זללה"ה, ושאר גדולי זקני ירושלים, והיה קשוב לכל הגה היוצא מפיהם, ושותה בצמא את דבריהם, וכך קיבל מהם

הרבה הוראות והנהגות, ובפרט בשנותיו הראשונות כמורה הוראה, שכמעט בכל שאלה והוראה שבאת לידו היה בא להמלך עם אחד מרבותיו הגדולים הנ"ל, ומנהגים וקבלות אלו הנחיל הלאה לדורות הבאים.

גם קיבל המון הנהגות והוראות מרבו המובהק הגרא"צ כהן זללה"ה, שקיבל מאות הוראות והנהגות מפי זקינו הגאון האדיר עמוד ההוראה הגר"ד בהר"ן זללה"ה, שהיו מקובלים בידו דור אחר דור עד להגה"ק רבינו עקיבא איגר זללה"ה והגה"ק רבינו יוסף מפוזנא זללה"ה חתן הנודע ביהודה (ראה בהקדמת הספר ארח דוד), וכמה מה'חידושים' המפורסמים המיוחסים בפי כל לרבינו, קיבל רבינו ממסורת זו.

אפילו זאת מה שהנהיג את "מילוי כ"א סאה" שנדמה לרבים מחמת חוסר ידיעה, שזו היא חומרא שהנהיג רבינו, אולם מי שיטריח את עצמו טרחה מועטת לחקור אחר הדבר, יראה שרבינו בספרו (שו"ת קנה בושם ח"א סימן קי"ב) מביא מקורות שכך היה מנהג ארץ ישראל מקדמת דנא, ועוד כהנה וכהנה, אלא שברבות הימים כשלא התאפשר לעמוד בכך ויתרו על כך בלית ברירה, ובזמנינו שחזרה האפשרות לנהוג כן החזיר רבינו את העטרה ליושנה.

המאור הגדול לממשלת התורה וההוראה

בימיו של רבינו נתקיים המקרא "כי מציון תצא תורה, ודבר ד' מירושלים", כאשר מעונו שבירושלים הפך ל'תל תלפיות', תל שכל פיות פונים אליו בדבר הלכה, לכל לראש, היו אלו רבבות בני ירושלים אשר לא הרימו ידיהם ורגליהם בכל ענייני ביתם וארחות חייהם ללא ששמעו דעת תורה ברורה מאבי ההוראה, לצד מה שפנו אליו מארבע כנפות תבל לשמוע דבר ד' זו הלכה, ורבנים ומורי הוראות מכל מרכזי היהדות החרדית בארץ ובגולה הביאו אליו את כל הדבר הקשה, ומי מדבר על בניית מקוואות טהרה או מערכות שחיטה, שמכל העולם הריצו את שלוחיהם לעיר הקודש ירושלים ת"ו, להמלך ולהתייעץ עם רבינו ולקבל את הנחיותיו והוראותיו, וכן בתי הדינים שברחבי תבל היו ממתינים בדריכות למוצא פיו ולשמע הכרעותיו ופסקיו באופן כתיבת 'שמות גיטין', שגם בתחום זה היה נחשב רבינו כגדול המומחים והמכריעים בדורו.

אולם לאמיתו של דבר, הא מילתא זוטרתא היא לגבי רבינו, כי עיקר כוחו ומעלתו לא נקבעה רק מחמת 'כמות' שואליו המרובים, ובמה שרבות אלפי ישראל מכל העולם צמאו להוראותיו ונהגו על פיו, אלא עיקר גדלו ותפארתו הוקנה לו בעיקר מחמת 'איכות' שואליו, - וכנודע ומפורסם שמעונו של רבינו היתה הכתובת עבור כל דורשי השם ואוהביו, אותם אשר אין להם בעולמם אלא ד' אמות של הלכה טהורה, אלו אשר קבלו עליהם בחרדת קודש את עול מלכותו של השולחן ערוך, וכל מעייניהם ודאגותיהם נתונים לשמירת התורה וההלכה בכל פרטיה ודקדוקיה, והיא תקותם בעולמם, - אם זה הגרמ"י

לנדא, או הגרש"ב ולדנברג, או הג"ר נטע ציינוירט זכרונם לברכה לחיי העולם הבא, ולהבל"ח הגר"מ אטיק והגר"י בוואר שליט"א, ושאר חבר תלמידי חכמים וגאונים וצדיקים מחוגי חזו"א ובריסק, ומאות ואלפים מסלחה ומשמנה של דרי עיר הקודש ירושלים המדקדקים במצוות, - אשר כל שאיפתם ומגמתם בעולמם היא להתרצות לפני בוראם, ויראתם הקודמת לחכמתם ועין בקורתם החדה מונעת אותם מלסמוך אפילו על גדולים ומפורסמים, וצריכים רק את עמוד ושר הפוסקים שעליו יוכלו להשען, הם אשר באופן טבעי מצאו ברבינו את הדמות המבוקשת של ה'פוסק', ונמשכו אליו כאבן שואבת אחר הברזל וכפרפרים אל האור, והם הם אשר העלו את רבינו על גבי קרת, ובכך הקנו לו את מעמדו האיתן והכביר והבלתי מעורער כ"עמוד ההוראה אשר כל בית ישראל נשענים עליו".

יפה התבטא עליו הגאון הצדיק רבי נטע ציינוירט זללה"ה מגדולי ירושלים, עוד כשהיה רבינו צעיר לימים, ברוך ד' שזכינו ל'עלטערע'ר רב', כי על כן גדולי ירושלים ראו בו דמות של מורה מהזן של הדורות הקודמים, ועוד אמר עליו ר' נטע ז"ל, "בכל יום הנני נותן שבח והודיה להשי"ת על אשר זכינו ששתל את רבינו בדורינו זה".

והנני בתודה עמוקה להגאון הנפלא רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א רב ומו"צ ברחובות, מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים, ועורך הקובץ "מה טובו אהליך יעקב", ושא"ס נכבדים, ולהגאון הנפלא רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס "בית מתתיהו" ושא"ס נכבדים, ולהגאון הנפלא רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א מח"ס "אוהל יעקב" ושא"ס, רב ומו"צ בבית הוראה יד הרמ"ה בנשיאות הגאון האדיר רבי מתתיהו דייטש שליט"א, ולהגאון הנפלא רבי אלחנן שפיגעל שליט"א רב ומו"צ בירושלים, שעזרו להוצאת הספר בטוב טעם ודעת. יתברכו מן השמים בכל הברכות אמן כן יהיה רצון.

אי לכך כאשר אנו זוכים כעת הזאת בסייעתא דשמיא להוציא לאור אוצר בלום זה של פסקי הוראה והנהגות מפי רבינו הגדול זללה"ה, בודאי שיום שמחה הוא לכל דורשי השם ושוחרי ומבקשי ההלכה הצרופה, ולד' נישא תפילה שלא תצא דבר תקלה מתחת ידינו ושלא נכשל בדבר הלכה, ויתרבה מזה כבוד שמים, ונזכה במהרה לגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.

תוכן הענינים

פרק א' נטילת שחרית, ודברים הצריכים נטילה יט

פרק ב' לבישת וברכת הציצית | עשיית ותליית הציצית כ

פרק ג' לבישת וברכת התפילין | עשיית וכשרות התפילין כו

פרק ד' ברכות השחר | קריאת שמע וברכותיה לה

פרק ה' גוף נקי | אמירת דברים שבקדושה כנגד ערוה וצואה לז

פרק ו' תפילה | הזכרת ובקשת טל ומטר | שליח ציבור | קדושה | נשיאת כפים | סוף התפילה לו

פרק ז' קריאת התורה מז

פרק ח' בית הכנסת | תשמישי קדושה מט

פרק ט' נטילת ידים | דברים שיש בהם ספק ברכת המוציא | דברים הנפטרים מבחמת הסעודה | סעודה וברכת המזון נב

פרק י' ברכת הפירות | ברכת מעין שלש סא

פרק י"א ברכת הגומל | ברכת ראיית קברי ישראל | ברכת שהחיינו | ברכת האילנות | ברכת הרים וגבעות | ברכת החמה | דינים שונים בהלכות ברכות | קריאת שמע שעל המטה סה

פרק י"ב	עב
ההכנות לכבוד שבת תוספת שבת הדלקת הנרות תפילת שבת קידוש וסעודת שבת שנים מקרא ואחד תרגום הבדלה	
פרק י"ג	פג
שהייה וחזרה בישול מכשיר פקס בשבת ענייני שבת כלליים הכנה משבת לחול הוצאה מוקצה בנין וסתירה פתיחת וקריעת שקיות וקופסאות מאכל קושר ותופר בורר סחיטה צובע רחיצה וטבילה בשבת פיקוח נפש בשבת רפואה בשבת עירובין	
פרק י"ד	קט
ראש חודש קידוש לבנה	
פרק ט"ו	קיא
ספירת העומר דברים הנוהגים בימי הספירה ל"ג בעומר	
פרק ט"ז	קיס
יום טוב עירוב תבשילין יו"ט שני של גלויות חול המועד	
פרק י"ז	קכו
בין המצרים תשעת הימים שבת חזון ערב תשעה באב תשעה באב תשעה באב שחל ביום ראשון מוצאי ט"ב ועשירי באב דברים הנוהגים משחרב הבית תענית יחיד	
פרק י"ח	קלז
ראש השנה עשרת ימי תשובה תשובה מנהג הכפרות יום הכיפורים	
פרק י"ט	קמו
הלכות סוכה ארבעת המינים נטילת לולב תפילת חג הסוכות ענייני הושענא רבה שמחת תורה	
פרק כ'	קנה
הדלקת נר חנוכה מקום ההדלקה אכסנאי בחנוכה ערב שבת חנוכה	
פרק כ"א	קסב
חודש אדר זכר למחצית השקל פרזים ומוקפים בן עיר ובן כרך קריאת המגילה מתנות לאביונים משלוח מנות פורים המשולש בירושלים	

יורה דעה

פרק כ"ב	קסט
שחיטה טריפות גיד הנשה ביצים בשר שנתעלם מן העין	
עוף טהור תולעים מאכלות אסורות	
פרק כ"ג	קעד
מליחה צלייה	
פרק כ"ד	קעז
בשר בחלב דבר חריף תערובות הגעלת כלים	
פרק כ"ה	קפה
דברים האסורים משום סכנה טבילת כלים עשיית צורות כצבא	
מרום עבודה זרה	
פרק כ"ו	קצ
רבית	
פרק כ"ז	קצג
מקוואות	
פרק כ"ח	קצו
נדרים כיבוד אב ואם כבוד רבו	
פרק כ"ט	קצח
מעשר כספים צדקה	
פרק ל'	רד
מילה	
פרק ל"א	רז
גירות	
פרק ל"ב	רט
ספר תורה כבוד ספר תורה כבוד כתבי הקודש	
פרק ל"ג	ריג
מזוזה שילוח הקן פדיון הבן פדיון פטר חמור	
פרק ל"ד	ריז
חלה הפרשת תרו"מ מפירות השייכים לממשלה מעשר עני ביעור	
מעשרות	

פרק ל"ה ריט
שביעית | פרוזבול

פרק ל"ו רכד
גוסס | קריעה | טהרה | קבורה | מצבה | קבורת רשע אצל צדיק |
טומאת כהן למת

פרק ל"ז רל
אבילות | חתן המתחתן בימי השלשים | השתתפות קרובים בחתונה
בימי שלשים או י"ב חודש | אבילות עם המתאבלים עליו | ענייני
יארצייט

אבן העזר

פרק ל"ח רלו
פצוע דכא | ייחוס | קטלנית

פרק ל"ט רלח
שידוכים | מנהגי החופה | קידושין | שבעת ימי המשתה ושבע ברכות

פרק מ' רמז
כתובה

פרק מ"א רמט
שמות כתובה וגיטין | גט מוטעה | חרם דרבינו גרשום | חליצה

פרק מ"ב רנה
יחוד

פרק מ"ג רנז
קדושה וצניעות | צניעות בנות ישראל | ביקורי נשים אצל רופא

חושן משפט

פרק מ"ד רסב
דיינים | הלואה | השבת אבידה | פקדון ושומרים | שכירות | שאלה
| גניבה וגזילה | נזקי ממון | רציחה | מעקה

עניינים שונים

פרק מ"ה	ענייני שקיעה ובין השמשות	ער
פרק מ"ו	מידות ושיעורי תורה	רעג
פרק מ"ז	עניינים שונים	רעח
פרק מ"ח	גילוח שער הנשואות ענייני מחאה והעמדת הדת על תילה ענייני רפואה יא	רפו
פרק מ"ט	מפום ממלל רברבן דברי חכמה הדרכות בכלכלת הבית ונהנין ממנו עצה ותושיה	רצב
פרק נ'	דרך הלימוד בספרי רבותינו	שה
פרק נ"א	כללים בהוראה ללמוד על מנת ללמד	שט
פרק נ"ב	מורה הוראה הנהגות בהוראה יש למורה להגיד את ההלכה בלי שום התפעלות או חשבונות	שיג
פרק נ"ג	חינוך	שכ
פרק נ"ד	על משמר הצניעות	שכד
פרק נ"ה	על משמר הכשרות על משמר השחיטה	שכז
פרק נ"ו	פרישות וחסידות הנהגות שונות דקדוק ההלכה	שלה
פרק נ"ז	עובדות והנהגות שסיפר רבינו בסייעתא דשמיא	שמ
שנו מידותי		שמג
מכתבים מהרבנים הגאונים שליט"א הוספות על הספר פסקי בושם - בסוף הספר		

פרק א'

נמילת שחרית, ודברים הצריכים נמילה

א. מה שכתב החיי אדם (כלל ז' הלכה ו') שלא יברך ברכת ענט"י תיכף לאחר נמילת ידיו, אלא ימתין עד לאחר שעשה צרכיו והכין עצמו לתפילה, נראה שאין דבריו אמורים אלא במי שמונקה עצמו תיכף סמוך לקימתו, אבל אם קם זמן רב קודם התפילה ומונקה גופו קודם התפילה, לא ימתין מלבד ברכה זו עד לאחר עשיית צרכיו סמוך לתפילתו, אלא תיכף בשעת נמילת ידיו יברך ברכת על נמילת ידים.

ב. ומבל מקום מי שקם זמן רב קודם התפילה, ומחמת איזו סיבה לא בירך אז ברכת על נמילת ידים, ונוצר לאחר זמן כשעדיין יש לפניו זמן עד התפילה, לא יברכה עכשיו, אלא ימתין מלבד ברכה עד סמוך לתפילה ויסדרנה יחד עם שאר ברכות השחרית.

ג. אף שלכתחילה יש להזהר מאד שלא לנגוע במאכל קודם נמילת ידים שחרית, אולם בדיעבד אין המאכל נאסר, ומיהו אם אפשר ידחנו ג' פעמים².

ד. הורה שהנוגע בשרוך נעליו צריך ליטול ידיו³.

ה. המסלסל בפיאות הראש אינו צריך נמילה, מכיון ששם אינו מקום זיעה⁴.

ו. אמר שנוהגים ליטול ידיו מי שנגע במסרק⁵.

א. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ג').

ב. ספר היכל הוראה (ח"א, סימן ב'), וראה בדברינו להלן בחלק יורה דעה בהלכות דברים האסורים משום סכנה (פרק כ"ה אות א') מה שכתבנו לגבי משקים או מיני אוכלים שאין אפשרות להדיחם.

ג. כן הורה לי להלכה למעשה.

ד. כן הורה לי להלכה למעשה.

בשו"ע (סימן ד' סעיף י"ח) מבואר דהחופף ראשו צריך ליטול ידיו במים, ובטעם הדבר כתבו הפוסקים שהוא משום נקיות מכיון שיש שם תמיד הרבה זיעה, ולפי זה אמר רבינו שהמסלסל פיאות הראש אינו צריך נמילה, כיון ששערות אלו אינם מקום זיעה, (ואמנם אין הכוונה אלא על המסלסל בשער הפאות, אבל המחכך בבשרו במקום צמיחת שערות הפאות, בודאי דלא עדיף משאר מקומות שבראש, וצריך ליטול ידיו).

ה. רבינו הורה לי בזה, דאף שמעיקר הדין אין הנוגע במסרק צריך נמילה, אך המנהג הוא להצריך נמילה קודם אמירת דברים שבקדושה, וכששאלתי את רבינו איה המקור למנהג זה, לא אבה להשיבני, אלא חזר על תשובתו בפסקנות ואמר, 'כך הוא המנהג'.

ז. הורה שהנוגע בעד בדיקה מלוכלך אינו צריך ליטול ידיו¹.

ח. אמר שמותר להיוצא מבית הקברות לברך וללמוד אף קודם שנמל ידיו, כי חיוב הנטילה איננה משום נקיות או רוח רעה, אלא משום רוח טומאה השורה שם, ואין זה אוסר לומר דברים שבקדושה, והראיה שהרי אומרים תהלים ותחינות בבית החיים².

ט. הנמצא בבית מלון ואין לו מים אלא בחדר של בית הכסא, מותר לו ליטול שם ידיו³, אך יכסה את מכסה האסלה קודם שנוטל את ידיו, ויותר טוב שימלא מים בקערה ויוציאם לחוץ ויטול שם את ידיו⁴.

פרק ב'

לבישת וברכת הציצית

א. בעת עטיפת הטלית, היה מתחילה משליך לאחוריו רק את שתי הציציות של צד ימין, ושתי הציציות של צד שמאל נשארו לפניו, ואחר כך התעטף גם כעיטוף העולם שמשליכים את כל ארבעת הציציות תחילה לצד שמאל ואחר כך לצד ימין⁵.

ב. הורה שהמברך על הטלית וכבר הספיק להתעטף בו, ושומע קדיש וקדושה, מותר לו

וכפי הנראה מקורו של רבינו היה, על פי הידוע על מרן הגאב"ד מהרי"ץ דושינסקיא זללה"ה, שהיה גוער בתלמידים שנגעו באמצע הלימוד במסרק המיוחד לפיאות הראש, והיה מורה להם ליטול את ידיהם.

ו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ז. כתבי תלמידים.

ח. לכאורה טעם הדבר, מפני שבכהאי גוונא יש לסמוך על דברי החזון איש (סימן י"ז סק"ד) שכתב, שבתי כסאות שלנו אין מוכרע שיש להם דין בית הכסא, אלא אפשר שדינם כבתי כסאות דפרסאי, וכמו שמביא כן רבינו בשמו בספרו שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ב').

ט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה בכף החיים (סימן ד' סק"א) דמים שהכניסו לבית הכסא לקנח בהם פסולים לנטילת ידים לסעודה כיון דמאוסים הם וכו', וגם לענין נטילת ידים ליוצא מבית הכסא אין ראוי ליטול מהם, אך בשעת הדחק יש להתיר כמו שכתב בזכור לאברהם מכיון שאינו מברך על נטילת ידים ע"כ. ועל פי זה אם נמצא בבית מלון ואין לו מים אחרים הרי זה שעת הדחק ויכול ליטול שם ידיו או להוציא מים משם, ויתרה מזו, דנידון דין עדיף טפי, דהכף החיים מיירי במים שהכניסו להדיא כדי לקנח בהם, ובהם אמרינן שהם מאוסים, אבל הברזים הנמצאים בבית הכסא שבבתי מלון מיועדים לכל צרכי האדם ולרחוץ בהם פניו וידיו, בודאי שאף לכתחילה ושלא בשעת הדחק אפשר להוציא משם מים חוץ לבית הכסא וליטול בהם ידיו.

א. כן ראיתי לרבינו שהיה מתעטף באופן זה.

לענות עמהם, אף שלא השליך עדיין את הציציות לאחוריו^ב, אבל 'ברוך הוא וברוך שמו' אין לו לענות אלא לאחר שגמר את כל סדר העטיפה, וגם לאחר שגמר את סדר העטיפה אין נכון להפסיק בשאר דברים עד שיוגמור את הפסוקים מה יקר וכו'^ג.

ג. אמר שההוראה המקובלת היא, שאם נפלה ממנו טליתו בשעת התפילה אינו חוזר ומברך עליו (כשנשאר עליו טלית קטן)^ד.

במשנ"ב (סימן ח' סק"ד) הביא מהבאר היטב (סק"ג), דבשעת העטיפה משליך כל הארבע ציציות לצד שמאל ושוהה כדי הילוך ד' אמות ע"כ. וכן נוהגים העולם, וגם נוהגים עוד שלאחר מכן משליכים את כל הארבע ציציות גם לצד ימינו.

אמנם ראה בסידור הרב (הלכות עטיפת הציצית) שכתב לעשות את העיטוף באופן אחר, וז"ל, ויכסה ראשו ויתעטף כעטיפת הישמעאלים, דהיינו שיכרוך הטלית עם הב' כנפות של צד ימין סביב צוארו ויחזירנו לאחוריו דרך צד שמאל וב' כנפות האחרים של צד שמאל יהיו דרך הפנים ונמצאו כל הד' ציציות מצד שמאל שתיים לפניו ושתיים לאחוריו וכו', עכ"ל. הרי שהקפיד הרב שבשעת העיטוף יהיו שתי ציציות של שמאל מלפניו ושתי הציציות של ימין מלאחוריו, וכן בכף החיים (סק"ז) הביא שיש לעשות את העיטוף באופן זה, ומקור לדבריהם מהבית יוסף בביאור דברי מהר"י אבוהב.

ורבינו היה מתעטף תחילה כפי העיטוף המבואר בדברי הרב והכף החיים, שמשליך רק את שתי הציציות של ימין מאחוריו, והשתיים של צד שמאל נשארים מלפניו, באופן שנמצאים שתיים מלפניו ושתיים מלאחוריו, ואחר כך עשה גם כעיטוף העולם שנוהגים כדברי הבאר היטב והמשנ"ב להשליך את כל ארבעת הציציות לאחוריו.

ב. דהלוא מעיקרא דדינא אי"צ עטיפת הישמעאלים, אלא לבישת הטלית על הגוף אפילו בגילוי הראש היא גם כן בכלל עיטוף, ומה שאנו עושים כעטיפת הישמעאלים הוא רק כדי לצאת אליבא דכולי עלמא, כמבואר בשו"ע (סימן ח' סעיפים ב', ג') ובמשנ"ב (שם סק"ג, סק"ד), ולפיכך אין לבטל עניית קדיש וקדושה משום דבר זה שאינו מעיקרא דדינא, אבל עניית 'ברוך הוא וברוך שמו' שאינו חיוב מדינא אין לו לענות אלא לאחר שגמר את כל סדר העטיפה.

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן ח' סעיף ט"ו) כתב, אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך, ובטעם הדבר כתבו הפוסקים דכיון שנפלה ממנו אודא לה המצוה.

והנה דין זה מבואר גם בהלכות תפילין (סימן כ"ה סעיף י"ב) שאם נשטמו התפילין ממקומם וממשמש בהם צריך לחזור ולברך עליהם, ואולם במג"א (סקכ"א) הביא שם בשם השל"ה שבזמנינו אין נוהגים לברך על התפילין כשנשטמו ממקומם, מפני שבשעת התפילה מסתמא אינו מסיח דעתו מהם והוי כחולצן על מנת להחזירן שאינו מברך אז עליהם כשחוזר ולובשם.

וכתב בספר תהלה לדוד (סימן ח' אות י"ב י"ג) דלפי דברי המג"א אלו יש לומר שכן הדבר בטלית לדידן שאין לובשים זאת אלא בשעת התפילה, שאם נפלה ממנו קודם שגמר את התפילה אין כאן היסח הדעת אלא הוי כפושטו על מנת לחזור וללובשו. וכבר קדמו בזה הגרעק"א בהגהותיו לדרך החיים, שכתב וז"ל, בספר תוספת שבת בליקוטים בתחילת הספר כתוב, אפשר דבשעת התפילה אין צריך לברך, כמו בתפילין שנשטמו ממקומם בשעת תפילה.

קולא נוספת יש, כשנשאר עליו טלית קטן, ובאמת אין זה מוסכם בדברי הפוסקים, דבבאר היטב (סקי"ז) ובמשנ"ב (סקל"ט) כתבו דמה שהצריך השו"ע לברך כשנפלה טליתו מיירי אף כשנשאר עליו טלית קטן, ואולם

ד. מי שפשט טליתו או תפיליו על דעת שלא ללבושם עוד, ואחר כך נזכר שלא היה רוצה עדיין לפושטם, אפילו הכי אם בא להניחם שנית צריך לחזור ולברך עליהם, כיון שסוף סוף היה כאן היסח הדעת וסילוק גמור מהם בעת שפשטם¹.

ה. היה מורה במי שאוכל סעודת שבת שלא בביתו, ולאחר הסעודה רוצה ללבוש את טליתו כדי ליקחנו לביתו², שאם הסעודה נמשכת רק שעה קצרה, דהיינו פחות משעתיים, יכול לכיון בשעת פשיטת הטלית לחזור וללבוש לאחר הסעודה, ואז לא יצטרך לברך כשחזור ולבוש כיון שלא היה כאן היסח הדעת, אולם אם ההפסק נמשך יותר משעתיים או שלא נתכוין בשעת פשיטת הטלית לחזור וללבוש, יברך על הטלית עתה

בספר דעת קדושים בהלכות מזוזה (סק"ד) כתב שלמעשה חוששים מלברך כשנשאר עליו טלית קטן, ואף דלגבי מזוזה נקטינן שאם נפלה המזוזה ומחזירה מברך עליה, יש לחלק ששם עבר זמן מרובה משעה שקבעה וברך עליה והוי ליה כעין אין עליו טלית קטן, וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן קמ"ח) דכשנשאר עליו טלית קטן ספק ברכות להקל.

ולמעשה מסיים שם בספר תהלה לדוד לדינא, שאם נפלה טליתו ממנו בשעת התפילה ונשאר עליו טלית קטן אינו חוזר ומברך על הטלית גדול, ואולם שלא בשעת התפילה חוזר ומברך אפילו אם נשאר עליו טלית קטן, וכן אם לא נשאר עליו טלית קטן חוזר ומברך אפילו בשעת התפילה לחוש לשיטת השלטי גבורים הסובר דאף בתפילין שנשמטו בשעת התפילה צריך לברך עליהם.

וכן פסק בשו"ת מהרש"ג (סימן קל"ח) אחרי שהאריך לפקפק בעיקר הדין דצריך לברך בנפלה טליתו מעליו, מסיק בזה"ל, אך כיון דבשו"ע הכריע לברך חלילה לי לפקפק בזה, אך מ"מ הבו דלא לוסף עליה, ומינה דבנידון שלך שהיה בשעת התפילה, וגם היית מלובש בטלית קטן בשעה שנפל טליתך ממך, לדעתי אין צריך לברך, עכ"ל. וראה בזה גם בספר כף החיים (סימן ח' סקנ"ח וסימן כ"ה סקע"ז).

ה. כגון שפשטם לאחר התפילה, ואחר כך נזכר שלא אמר עמהם פרשיות קדש והיה כי יביאך, ובודאי אם היה זכור מכך לא היה רוצה עדיין לפושטם, וסלקא דעתך לומר דהוי היסח הדעת בטעות ואין כאן עקירה.

ו. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ג).

ז. כי ליקח אותו לביתו בידי אסור משום מכין משבת לחול כיון שאינו צריך להשתמש בו אלא למחר, וכפי שהבאנו להלן בהלכות הכנה משבת לחול (פי"ג אות מ"ב), או כשנמצא במקום שאין שם עירוב הכשר לכל הדעות, ולכן העצה היעוצה היא ללבושו וליקחנו לביתו כשהוא מלובש בו, שאז נהנה ממנו עתה בשבת, וגם אין כאן משום הוצאה.

ח. א"ה: מסתבר דמה שאנו מחייבים ברכה בפשטו קודם הסעודה כשלא נתכוין לחזור וללבוש, אינו אלא בסתם אדם שאינו רגיל לחזור וללבוש הטלית לאחר הסעודה, אבל מי שרגיל בכך שכל אימת שאוכל אצל הוריו חוזר ולבוש טליתו לאחר הסעודה, אפשר דבכהאי גוונא אין צריך שיתכוין בפירוש בשעת פשיטת הטלית לחזור וללבוש אחר הסעודה, אלא סתמו כפירושו שפושטו על דעת לחזור וללבושו, - וכעין מה שכתבו הפוסקים שאם פושט טליתו באמצע התפילה אי"צ לחזור ולברך עליו, משום דסתמא כפירושו שפושטו על דעת לחזור וללבוש כיון שרגילותו ללבוש הטלית עד לאחר גמר התפילה, - ומעתה נמצא שאם נמשך ההפסק פחות משעתיים אינו חוזר ומברך עליו אף כשלא נתכוין בפירוש בשעת פשיטת הטלית לחזור וללבושו, (ולא באנו אלא לעורר, ובנוגע למעשה יעשה שאלת חכם).

בעת שלובשו כדי ליקחנו לביתו ט.

ו. ובאופן זה שצריך לברך עליו, לא מהני אם יכוין שלא לקיים בלבישה זו מצות ציצית כדי להפטר מברכה, דכיון שהבגד הוא של ארבע כנפות ומחוייב בציצית, ובעל כרחו נפטר ידי חובתו בציציות התחובים בטלית, ממילא יש כאן קיום מצות ציצית, והרי הוא מחוייב לברך על המצוה י.

ז. נשאל מאחד שכיבדוהו בעליה ולשם כך רצה ללבוש הטלית רק על כתפיו ולא על ראשו, והורה לו רבינו, שיברך ברכת להתעטף בציצית, ויתעטף בו בשעת הברכה יא.

ח. הורה, שש"ץ היודר לפני התיבה, ולובש טלית של בית הכנסת, יתעטף בו ויברך עליו להתעטף בציצית יב.

מ. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ויתרה מזו מבואר בביאור הלכה (סימן ס' ד"ה וי"א) דמצות סוכה וציצית הכולנה בהם היא לעיכובא, ולפיכך אם לובש טלית של בית הכנסת בסתמא כדי לעלות לתורה ואינו מכוין אז בלבישתו לקיים המצות עשה של ציצית, ממילא עובר בזה על המצות עשה, ולפי זה כל שכן כשלוש ומכוין בפירוש שלא לקיים בלבישה זו מצות ציצית, שעובר בזה על מצות עשה.

יא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יב. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן ו'), וכתבי נכדיו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר, והרב יעקב יצחק ברנדמרק שליט"א.

וכן הוא במשנ"ב (סימן י"ד סק"א), דטליתות של קהל כעין שלנו המצויות בבתי כנסיות צריך לברך עליו לכולי עלמא, אפילו כשלוש רק לעבור לפני התיבה או לעלות לתורה, משום דטלית של קהל אדעתא דהכי קנוהו מתחילה שכל מי שלובש אותו שיהיה שלו כמו באתרוג, ועיין מה שכתבתי בביאור הלכה בשם השערי אפרים, עכ"ד המשנ"ב.

ואף ששם בביאור הלכה הוא מביא מקצת אחרונים שפקפקו קצת בזה, מ"מ כפי הנראה פסק רבינו עיקר לדינא כהכרעתו במשנה ברורה, וכאשר הוה מרגלא בפומיה דרבינו, שדרכו של בעל המחבר משנה ברורה היה, שמה שסתם במשנ"ב הוא עיקר דעתו להלכה יותר ממה שכתב בביאור הלכה, (וכן כותב רבינו בשו"ת קנה בושם חלק ג' סימן כ', וסימן ל"ט, וחלק ד' סימן א').

ואמנם ראוי להבהיר, שאין לברך אלא כשיודע בבירור שהטלית שייכת לבית הכנסת, שאז היא רכוש הקהל, אבל לפעמים מצוי שאנשים משאירים טליתות בבית הכנסת, וכשרואה הגבאי שעובר זמן מסויים ולא באו הבעלים לקחתו הוא מצרפם לטליתות בית הכנסת, ובזה יש לעשות שאלת חכם אם הם נעשים רכוש בית הכנסת ושל הקהל ואפשר לברך עליו.

עשיית ותליית הציצית

ז. בכל הדברים שצריך לעשותם לשמה יג, היה עומד על המשמר ומוזהר באזהרה אחר אזהרה את העוסקים במלאכה שיאמרו בפה מלא שהם עושים לשמה, והיה מקפיד על כך אפילו בדיעבד יז.

י. בכל הדברים שצריך לעשותם לשמה, צריך שיהיה כל עשייתו לשמה מתחילתו ועד סופו, אבל אם התחילתו לא היתה לשמה, אין מועיל מה שיכוין באמצע או בסוף כוונת לשמה טו.

יא. ולכן בנכרי העושה וישראל עומד על גביו ואומר לו לעשותו לשמה, צריך שיעמוד עליו הישראל מתחילת העשייה עד סופה, אבל לא סגי במה שעומד על גביו רק בתחילתו, מפני שאפשר שאת סופו יעשה הנכרי אדעתיה דנפשיה שלא לשמה ויפסל טז.

יב. צמר פורגאן פסול לציצית, מפני שמווייתן נעשית על ידי מכונה והיו שלא לשמה, ואף אין מועיל לפרק את טווייתן ולחזור ולטוותן לשם מצות ציצית יז.

יג. בשעתו המציא אחד עצה להקל על תליית הציצית, על ידי שיכרכו את הגדיל קודם תלייתו בבגד, ולאחר תלייתו בבגד יכניסו את ראשי ארבעת החוטים לתוך הגדיל הבנוי, אך רבינו פסל את ההמצאה, באמרו שאין זה בכלל עשייה או קשירה, וציצית שנקשרו באופן כזה פסולים יח.

יד. כגון טויית ציצית או עיבוד עורות התפילין והשחרתם, אפיית מצות, כתיבת ספר תורה, כתיבת גט ועוד.

יז. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ט').

במשנ"ב (סימן י"א סק"ד) כתב, דבטויית ציצית צריך שיאמר בפירוש לשמה לא במחשבה בעלמא, ואפילו בדיעבד צ"ע אי מהני מחשבה, ומציין לדברי השו"ע בסימן ל"ב (סעיף י"ט) שבתחילת הכתיבה יאמר בפיו אני כותב לשם קדושת תפילין, ומלבד זה בכל פעם שכותב אזכרה צריך לומר לשם קדושת השם, ושם במשנ"ב (סקצ"ה) הביא בשם האליהו רבה ופמ"ג דלא סגי במחשבה אפילו בדיעבד, וכן בבית שמואל (אה"ע סימן קל"א סק"ח) העלה דאפילו בדיעבד מעכב האמירה בפיו ולא מהני מחשבה, ובשוע"ה (סימן ל"ב סעיף י"א) נסתפק בזה, ומסקנת דבריו דבשל תורה יש להחמיר ולפסול אפילו בדיעבד כשלא הוציא בפיו אלא נתכוין במחשבה בלבד.

טו. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ג').

טז. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ג').

יז. ראה בשו"ת קנה בושם (ח"א סימן א' ב' ג' ד') אריכות גדולה בנידון זה.

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ב').

יד. היה מורה לשואליו, שיש ללבוש טלית קטן שיש בו שיעור אמה מלפניו ואמה מלאחריו ואמה ברוחב, ואף בחור בר מצוה שגופו קטן צריך כשיעור הזה"ט.

מז. ואמר, שאם הטלית קטן פחות מהשיעור הזה, יש עצה להתקין כפתור בראש השמע שסביב הצוואר² ואחר כך יטיל בו את הציצית, ויהיה הכפתור סגור בשעת עשיית הציצית³, וכן היה עושה לבניו בילדותם⁴.

מז. אבל אם התקין את הכפתור לאחר עשיית הציצית לא הרויח בזה כלום, משום דהוי תעשה ולא מן העשוי, ולכן יוציא את הציצית, ולאחר שיתקין את הכפתור יחזור ויטילנו בו שנית⁵.

יז. ולכתחילה טוב שיהיה הכפתור סגור גם בעת שמברך עליו בשעת הלבישה, ויותר טוב שיהיה סגור כל אימת שלובשו⁶.

יט. וכן הורה לי (ניסן תשס"ד) בעת ששאלתיו, מהו השיעור של טלית קטן שיש ללבוש, והשיב, שיהיה אמה מלפניו ואמה מלאחריו ואמה ברוחב, ושאלתי אם בבחור בר מצוה שיש לו גוף קטן יש להקל דסגי בשיעור שיכול להתעטף בו רוב גופו שלו, והשיב שגם הוא צריך ללבוש בגד בשיעור הזה של אמה מלפניו ואמה מלאחריו, (ופשוט, דהלוא הפוסקים שכתבו ששיעור ט"ק הוא אמה על אמה, יצא להם כן משום דקים להו שזהו שיעור שראשו ורובו של הקטן מתעטף בו, וכמבואר בשו"ע סימן ט"ז סעיף א'). וראה במשנ"ב (סימן ט"ז סק"ג) בשם ספר פרי הארץ בשם ספר ד"ח, ששיעורו ג' רבעי אמה באורך מכל צד וחצי אמה ברוחב, וכתבו המחצית השקל והארצות החיים שאין סמך לזה מן הש"ס, ובפרט מה שכתב חצי אמה ברוחב, ומנהג אנשי מעשה לדקדק שיהיה בו אמה מלפניו ואמה מלאחריו ונקב בית הצוואר אין עולה למנין, ובטלית קטן כזה יצא מכל הספיקות ויכול לברך עליו, ועכ"פ לא יפחות מג' רבעי אמה באורך לכל צד, דאי לא הכי יש בו חשש ברכה לבטלה, כי כתבו האחרונים שמדרו ונמצא ששיעור ראשו ורובו של קטן, הוא אמה וחצי, ועיין בביאור הלכה, עכ"ד המשנ"ב.

ובסידור הרב כתב, וז"ל, ורוחב הטלית קטן צריך להיות אמה של תורה שהיא רוחב כ"ד גודלין מרווחים מאדם בינוני, והאורך שלאחריו מבית הצוואר ולמטה צריך להיות ג"כ אמה של תורה מרווחת, בכדי שיהיה שם אמה על אמה שלם עד תחלת נקב בית הצוואר שמלאחריו, והאורך שמלפניו מסוף נקב בית הצוואר עד למטה צריך להיות גם כן אמה של תורה ורוחב אמה ונמצא כל האורך שתי אמות לבד מבית הצוואר שהוא נקב שיש בו חסרון ואינו עולה למידת שיעור טלית, ובזה מקיים המצוה לדברי הכל.

ב. שאז מצטרף השמע לשיעור הטלית, ואם יש אמה ממקום הכפתור עד למטה סגי.

כא. כך אמר לי לעשות בטלית קטן שלא היה בו אורך אמה מלבד השמע (ניסן תשס"ד).

כב. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

כג. כן הורה לי לאחר שהכנסתי ציצית בטלית קטן שלא היה בו שיעור אמה מלפניו, שאין מועיל מה שאעשה עכשיו כפתור משום תעשה ולא מן העשוי, אלא אוציא את הציצית, ולאחר התקנת הכפתור בראש השמע להשלים על ידו שיעור אמה, אחזור ואטיל בו את הציצית שנית, (ניסן תשס"ד).

כד. כן הורה לי לנהוג למעשה (ניסן תשס"ד).

יח. בנפסקו חלק מן חוטי הציצית, היה מורה, שלכתחילה יש לנהוג כשיטת רבינו תם, שאין להקל אלא אם נשתיירו בו לכל הפחות שני חוטים שלמים ושני החוטים האחרים כשיעור כדי עניבה, אך בדיעבד אם אין לו ציציות אחרים יש להקל כשיטת הרא"ש דסגי אם נשתיירו בכל ארבעת החוטין רק כשיעור כדי עניבה, אבל לא יברך עליו כו.

פרק ג'

לבישת וברכת התפילין

א. נהג להסיר את היאד"ל בעת לבישת השל יד, אבל בתפילין דרבינו תם לא נהג כן ג.

ב. היינו שנפסקו בצד אחד לגמרי, ובצד השני נשתייר בארבעת החוטים כדי עניבה, ואולם אם נפסק חוט שלם בצד זה וגם חוט שלם בצד זה, יש לחוש ששניהם הוא אותו החוט, ושוב לא נשארו בו אלא שלשה חוטים שלימים, דבכהאי גוונא הציצית נפסלים לכולי עלמא, וכמבואר במשנ"ב (סימן י"ב סק"ג).

כו. בשו"ע (סימן י"ב ס"א) הביא המחבר ב' דעות, הדעה הראשונה היא דעת הרא"ש דסגי כשנשתיירו בכל ארבעת החוטין רק בכדי עניבה, אבל דעת רבינו תם שאין להכשיר אפילו בדיעבד אלא כשנשתיירו לכל הפחות שני חוטין שלימים והשנים האחרים יהיו לכל הפחות שיעור כדי עניבה, והמחבר הכריע בזה דהלכה כסבא ראשונה, מיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת רבינו תם, וגם הרמ"א כתב שנוהגין כרבינו תם. ופעם אירע לי כזאת שנקרעו ג' חוטים מצד אחד ולא נשאר בהם שיעור חוט שלם, והורה לי רבינו (תמוז תשס"ג), שיש לי לילך לביתי להחליף בטלית קטן אחר שכשרותו היא אף לדעת רבינו תם, אך לעת עתה עד שאבוא לביתי מותר לי להשאר לבוש בהם ואינני צריך לפושטם.

וכששאלתי במי שאין לו ציציות אחרות אם יכול אף לברך עליהם, וכפי שהביא כן בביאור הלכה בשם הפמ"ג, אמר לי רבינו שאין זה פשוט, ובנוגע למעשה נקטינן שלא יברך על הציציות האלו שאינם כשרים לפי דעת רבינו תם.

ומקור הוראתו של רבינו, כפי הנראה מהמבואר בכף החיים (סקי"א) בשם החיי אדם (כלל י"א אות כ') שכתב וז"ל, לכן נראה לי דדי בד' גודלין מן הענף אף לרש"י אף על פי שנפסקו כולם, ואין מזומנים לפניו ציצית אחרים או שיתבטל על ידי זה מתפלה וכיוצא בו מותר ללבשו, ואפילו הכי לא יברך, אבל בלאו הכי אסור ללבשו, ופשיטא לברך, אלא אם כן נשארו ב' חוטין שלמים שהם ד' ראשים שכל אחד אורך י"ב גודלין ומן הב' חוטין הנפסקים יהיה נשאר על כל פנים מכל חוט ד' גודלין שהוא כדי עניבה ע"כ. הרי דלכתחילה יש להזהר כשיטת ר"ת, אך בדיעבד אם אין לו ציציות אחרים יכול לסמוך על שיטת הרא"ש, אך לא יברך עליו.

א. הקופסא של פלסטיק שמניחים על התפילין של יד, ראה הערה הבאה.

ב. בספר פתחי תשובה החדש (סימן כ"ז סעיף י"א) דן דתיק של תפילה של נייר וכיו"ב הוי כמוסיף על התפילין, ועיין גם בשו"ת תשורת שי (מהדו"ק סימן תקי"א) ושו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ת סימן קע"ח) שפקקו גם כן על היאד"ל.

אמנם בספר עובר אורח (שבסוף אורחות חיים החדש בסימן כ"ה, הובא בספר מרא דשמעתתא הערה כ"א) כתב, דמה שהחמיר בפתחי תשובה הוא רק שלא יהיה מונח היאד"ל בשעת לבישת התפילין, מפני שנראה

ב. נהג וכן הזהיר, שבסיום כריכת הרצועה של יד על כף היד, יש להזהר לעשות קשר גמור, על ידי שיתחוב את ראש הרצועה מתחת להתאספות הרצועה הנכרכת בתוך כף ידו, ואחר כך יתחוב תחיבה נוספת בתוך התחיבה הראשונה, ואמר שבלא זה אינו נחשב קשר^ז.

ג. לא היה שח עם התפילין, אך באופן שבאה לידו שאלה בדברי תורה או בדבר שלא סבל דיחוי השיב כרגיל באידישה.

ד. לפני חליצת התפילין בדק שוב את תפיליו אם עומדים במקומם כראוי, ואם הם מהודקים היטב, וכן בדק אם הרצועות של יד קשורים היטב בכף ידו באופן האמור לעיל (אות ב'), וכשהיה דרוש, היה מתקנן ומהדקן, ותיכף חולצן^י.

ה. היה נזהר שלא להפסיק בשום דיבור או רמיזה בין חליצת התפילין של יד לחליצת התפילין של ראש^י.

ו. הורה שמצד עיקר הדין אין חשש כשהרצועה של התפילין מפסקת מתחת המעברתא של התפילין של יד, ובפרט בנערים שהקיבורת שלהם קטנה יש להקל להם כן למעשה^י.

כאילו כן המצוה, אבל אחר כך אין חשש, וכן חזינא לרבנן קשישאי דעבדי הכי וכו', עיי"ש.

ג. מפי בנו הרה"ג יהודה טרייטל שליט"א.

ד. מפי בנו הרה"ג יהודה טרייטל שליט"א.

בשו"ע (סימן כ"ז סעיף ח') כתב וז"ל, אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות ויקשור, עכ"ל. הרי דלאחר שכך על אצבעו שלשה כריכות יש לו לעשות קשר, ולכן לא סגי לעשות שם תחיבה בעלמא בין הרצועות לכף ידו מפני שאין זה קשר, וכן כתב להדיא בסידור הרב, ועיין בקצות השולחן (סימן ח' סעיף י"א) ובבדי השולחן (שם סקמ"ו) שהוכיח כן מדברי הראשונים בארוכה.

ה. מפי בנו הרה"ג יהודה טרייטל שליט"א.

ו. מפי בנו הרה"ג יהודה טרייטל שליט"א.

ז. מפני שחשש לשיטת האשל אברהם מבוטשאטש שנסתפק, דאפשר דמכיון שדרשו חז"ל והיו לאות על ידך שתהא הויה אחת לשניהן, ומהאי טעמא מבואר בגמ' שאסור להפסיק בין הנחת השל יד להנחת השל ראש, אם כן אפשר דהכי נמי אין להפסיק מטעם זה בין חליצת השל יד לחליצת השל ראש כדי שתהיה הויה אחת לשניהן, - ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן ז'), ובנו הרה"ג רבי יהודה טרייטל שליט"א.

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בלבושי שרד (סימן כ"ז סקי"ח) מצדד לומר שאם כך את הרצועה תחת התפילין יש בזה חציצה, ולכן כתב שלא יפה עושים קצת הנוהגים לכרוך הרצועה ביד תחת התפילין דהוי חציצה, ובמשנ"ב (שם סקי"י) העתיק בשמו שיש לבטל את המנהג שכורכים הרצועה תחת התיתורא משום חציצה.

אמנם בהמשך דבריו מביא המשנ"ב (סקי"ד) בשם ספר רביד הזהב, דנראה דמה שרצועה חוצצת לפעמים בין

ז. אמר, דמה שכתב המג"א (סימן כ"ז סק"ז) שאם נתהפכה הרצועה מידת חסידות להתענות, אין הכוונה שנתהפכו באמצע הנחת התפילין, אלא שלאחר שגמר להניח את השל יד והשל ראש מצא שהרצועה הפוכה ט.

ח. הורה, שבתפילין דרבינו תם אם נתהפכה הרצועה יתן קצת צדקה י.

מ. נוחגים העולם להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלי נרתיקן (מג"א סימן מ"ד סק"ה, ומשנ"ב סימן מ' סק"ג), ורבינו היה מורה, שבזמנינו שירדה חולשה לעולם, אפשר לפדות את התענית בנתינת צדקה כשיעור סעודה של יום רגיל יא.

י. ועובדא הוי באברך בן תורה אחד, שהורה לו שיכול לפדות את התענית על ידי לימוד חמש שעות רצופות יב, ולבחור צעיר הורה פעם שיאמר פרקי תהלים יג.

יא. הורה שאין לשתות כשהוא לבוש בתפילין אף שתיית עראי, ואפילו טעימת 'לחיים' יד.

תפילין לבשרו לא מיקרי חציצה דמין במינו אינו חוצץ, ומסיים על כך המשנ"ב דמלבושי שרד שהעתיקתי לעיל בסק"י משמע דנכון לכתחילה להחמיר בזה, ומבואר בפשיטות שהבין בכוונת הלבוש"ש דאף הוא לא החמיר בזה אלא לכתחילה אבל לא מעיקרא דדינא. וגם בספר תהלה לדוד (שם סק"ד) הכריע שאין בזה חציצה משום דמין במינו אינו חוצץ, וראה בכף החיים (שם סק"ט) שהביא את דברי הלבוש"ש, וכתב עוד וז"ל, וכן לפי דברי האריז"ל אין נכון לעשות כן כי זו בחינה בפני עצמה וזו בחינה בפני עצמה ואיך יפסיק בה בין תפילין לבשרו. ומדברים אלו נמי משמע דמדינא אין איסור, ולא קפיד אלא על דרך הקבלה, ולפיכך הורה רבינו שבנערים שהקיבורת שלהם קטנה יש להקל להם למעשה.

מ. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וכן הביא בכף החיים (סימן כ"ז סקמ"ט) בשם הברכי יוסף, דהקפידא היא רק אם נשארה מהופכת, אבל אם נתהפכה בשעת הנחה ותיקנה תיכף אין עליו כלום.

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה בשו"ת מהר"י ברונא (סימן קכ"ז, בהערה) שכותב שהקיל לנערים שאינם צריכים להתענות כשנפלו התפילין, אלא ילמדו שנים או שלש שעות יותר ביום.

יג. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

יד. בשו"ע (סימן מ' סעיף ח') פסק דלאכילת עראי אין צריך לחלוץ את התפילין, אלא שבמשנ"ב (סקי"ט) הביא בזה מספר שולחן שלמה שמסתפק דאפשר שכל זה רק למי שמניחן כל היום, שלא הטריחוהו לחולצן עבור אכילת עראי, אבל מי שאין דרכו להניחן רק בשעת ק"ש ותפילה אפשר שיש לו לחולצן גם לאכילת עראי. ושאלתי את רבינו שראיתי איזה תלמיד חכם שותה לחיים אחר התפילה עם התפילין, וכפי הנראה דסבירא ליה שדברי המשנ"ב נאמרו רק על אכילה ולא על שתיה מועטת, אולם רבינו השיב לי על כך דפשוט הדבר שלפי דברי המשנ"ב בשם השולחן שלמה יש לאסור גם שתיית עראי מפני שטעם אחד לדבר, ואף טעימה מועטת של יי"ש בכדי שתיית 'לחיים' שמביאים בביהמ"ד לאחר התפילה הוא בכלל האיסור.

יב. מי שבידו השמאלית עושה את הדברים הצריכים דייקנות ושימת לב כאכילה ותפירה, אך דברים שצריך לעשותם בכח כוריקה וסחיבת חפצים עושה בידו הימנית, דינו כאיטר גמור ומניח תפילין בימינו, אמנם מהיות טוב יוכל לאחר התפילה להניח תפילין גם בשמאלו בלי ברכה טו.

יג. מי שנולד איטר והרגיל עצמו לכתוב ביד ימינו כמו ביד שמאלו, מניח תפילין ביד שמאל, אבל מי שנולד כדרך כל האדם והרגיל עצמו לכתוב ולעשות כל מלאכתו בשמאלו, אינו מניח ביד ימין אלא בשמאל כשאר בני אדם טז.

יד. לדינא נקטינן עיקר כמו הדעה השנית שבשו"ע (סימן כ"ז סעיף ו') דמי שכותב ביד אחת ועושה שאר מלאכתו ביד אחרת, נחשבת היד שכותב בה ימין ומניח על היד שעושה בה שאר המלאכות יז.

טו. ומבל מקום בנוגע למעשה הורה פעם רבינו לבחור אחד שכותב בשמאלו ושאר מלאכות עושה בימינו, שנכון להדר ולחשוש לשיטות החולקים יח, ולאחר התפילה יניח תפילין גם ביד שמאל של כל אדם, ואמר לו עוד, שמן הנכון שלא ישתמש ליד השמאלית עם התפילין של יד שלובש בימינו, כיון שאז לא יהיה קשר היו"ד כנגד הלב, דבר שאיננו לכתחילה, אלא יתקין לעצמו בית נוסף של תפילין של יד, ולאחר התפילה יניחנו על יד שמאל.

טו. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ג').

טז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ה' אות ב', ג').

יז. בשו"ע (סימן כ"ז סעיף ו') הביא מחלוקת במי שכותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו, או להיפך שכותב בשמאלו ושאר מעשיו עושה בימינו, יש אומרים שיניח תפילין ביד שתש כח דבעינן יד כהה, ויש אומרים שהיד שכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה, וסיים הרמ"א, דהכי נהוג כדעה השניה. ורבינו בשו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ה' אות א') כותב בדבריו דלדינא נקטינן כהדעה השנית.

יח. ראה בביאור הלכה (סימן כ"ז סעיף ו' ד"ה והכי נהוג) שיש ב' סיבות לחוש בכהאי גוונא, האחד, דעת הגר"א שהחזיק לגמרי כמו השיטה הראשונה שבשו"ע שאין הכתיבה קובעת את דינו כלל, אלא היד שעושה בה רוב מלאכתו היא נחשבת יד ימין ומניח תפילין ביד שכנגדה, והשנית, משום דעת הב"ח שחולק על המחבר וסובר שהדעה השנית לא איירי אלא במי שכותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו שבזה מניח בשמאלו כיון שנחשב כשולט בשתי ידיו, אבל מי שכותב בשמאלו ושאר מלאכתו עושה בימינו מניח בשמאל של כל אדם, ואף שהמג"א חלק על הב"ח וכתב שאין לנו אלא דברי השו"ע, מכל מקום בארצות החיים החזיק להלכה בשיטת הב"ח, ומדברי הביאור הלכה שם נראה שאינו סומך על המג"א אלא בצירוף כשיכול לעשות קצת מלאכות גם ביד שכותב בה, אבל אם אינו יכול לעשות פעולות אחרות ביד שכותב בה בודאי יש לו לחוש לשיטה הראשונה ולהניח תפילין גם ביד השנית.

מז. לפום מאי דנקטינן עיקר לדינא כהדעה השנית שהיד שכותב בה היא נחשבת יד ימין, נמצא שהכל תלוי רק בכתיבה, ועשיית שאר מלאכות לא מעלה ולא מוריד, וממילא אם יכול לכתוב בשתי ידיו בשוה, אף שעושה את שאר המלאכות רק באחת מהן, דינו כשולט בשתי ידיו בשוה, שמניח תפילין בשמאל כל אדם יט.

יז. ואמנם אינו נחשב שולט בשתי ידיו אלא אם יכול לכתוב בשניהם בשוה, אבל אם בידו האחת כותב יותר יפה מבידו השנית שעושה בה את שאר המלאכות, נחשבת ידו השנית יד כהה ומניח תפילין עליה כ.

יח. כשכותב בשני ידיו בשוה, אף אם אותיות דפוס כותב יותר טוב באחת מידי, אין אנו אומרים דמשום זה תחשב השנית יד כהה, מפני שעיקר קביעותם של אותיות דפוס הוא בהדפסה, ואם יש מי שכותב אותם בידיו לציורא בעלמא קמכוין, ומעתה נחשבים כתיבת אותיות דפוס כעשיית שאר מלאכות, שאינם קובעים כלל בדיון יד כהה כא.

יט. וכל שכן במי שכותב ביד אחת, ומצייר בידו השנית, שאינו נחשב כשולט בשתי ידיו, אלא היד שכותב בה היא נחשבת יד ימין, ואילו הציורים שמצייר נחשבים כעשיית שאר מלאכות, ומניח תפילין באותה היד שהיא יד כהה.

כ. מי שלקח את התפילין בידו כדי להניחם, ונמלך בדעתו והחליט שאינו רוצה להתפלל עתה, מותר לו להניח את התפילין מידו, ולא הוי בכלל אין מעבירין על המצוות כב.

כא. הורה, דמי שחלץ תפילין דרש"י על דעת שלא להניחם עוד, אולם היה בדעתו

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ה' אות א').

כ. דאף שעושה בה את כל המלאכות, וגם יכול לכתוב בה, מכל מקום כיון דנקטינן לדינא דהכל תלוי רק בכתיבה, ושאר מלאכות לא מעלה ולא מוריד, מעתה נמצא דהיד שכתובה גרועה יותר היא נחשבת היד הכהה, ולא איכפת לן במה שעושה בה את כל שאר המלאכות, - שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ו').

כא. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ה' אות ד').

כב. כתבי תלמידים.

דאף שמבואר בשו"ע (סימן כ"ה סעיף א') דהמניחין את כיס התפילין והטלית לתוך כיס אחת, צריכים ליוהר שלא יניחו את כיס התפילין למעלה ויצטרך להניחם קודם הטלית משום דאין מעבירין על המצוות, וזהו רק כיון שבדעתו לקיים אז את שני המצוות, דבזה אמרינן אין מעבירין על המצוות ויש לו ליטול את המצוה שנזדמנה לפניו ראשונה, ואולם אם אין בדעתו עתה להניח תפילין מותר לו להניח חזרה את התפילין ואין בזה העברה על המצוות, ופוק חזי כולי עלמא שמביאין את התפילין לבית המדרש ומשאירים אותם זמן מה על השולחן, ולא יעלה על הדעת לומר שתיכף בעת שלקחם בידו יצטרך להניחם כדי שלא להעביר על המצוה, ופשוט.

ללבוש תפילין דרבינו תם, דאפילו הכי אם נמלך להניח שוב את התפילין דרש"י, צריך לברך עליהם שנית מכיון שכבר הסיח את דעתו מהנחתם כג.

כב. היה מורה, שהחולץ תפיליו ונכנס לבית הכסא של קטנים אינו חוזר ומברך עליהם כשלושם שנית, אבל אם נכנס לבית הכסא של גדולים צריך לחזור ולברך עליהם, ואפילו אם לא עשה שם צרכיו, כי עצם הכניסה לבית הכסא של גדולים הוא כהיסח הדעת מן התפילין ומתחייב לברך עליהם שנית כז.

כג. הורה שאין להניח לא סידור על גבי תפילין כה, ולא תפילין על גבי סידור כז.

עשיית וכשרות התפילין

כד. היה מכסה את התפילין של יד עם קופסא (יאר"ל) מחוררת שיש בה נקבים בארבע צדדיה כז.

כג. כתבי תלמידים.

בשו"ע (סימן כ"ה סעיף י"ב) מבואר, שאם הסיר את התפילין על דעת להניחם שנית צריך לחזור ולברך, אבל הרמ"א פליג וסובר דמכיון שהסירם על דעת להחזיר אינן מברך שנית, וראה במשנ"ב (סקמ"ז) פרטי דינים נוספים בענין זה באופן שהסירם לזמן מרובה יעו"ש.

ואולם אם הסיר את התפילין על דעת שלא להניחם עוד, ונמלך תיכף להניחם שנית צריך לברך עליהם לכו"ע בהנחה השניה, והורה רבינו דאף אם היה דעתו בעת פשיטת התפילין ללבוש תפילין דר"ת, אין אנו אומרים שנחשב כלא הסיח עדיין דעתו ממצות הנחת תפילין, אלא מאחר דלעיקרא דינא נקטינן כשיטת רש"י, נמצא שמשעה שהחליט להסיר את תפילין דרש"י על דעת שלא להניחם עוד דינו כהסיח דעתו מהנחת התפילין, ושוב אסור לו לחזור ולהניחם שנית עד שיברך עליהם.

כד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר, וכן הורה לי להלכה למעשה (ערב ראש השנה תשס"ו). ואם עומד אז בברכות קריאת שמע שאסור לו להפסיק כדי לברך עליהם, ימשמש בהם לאחר תפילת שמו"ע ויברך עליהם, כמבואר במשנ"ב (סימן ס"ו סקט"ז).

כה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כו. כן הורה לי להלכה למעשה.

וכן הביא בשערי תשובה (סימן כ"ח סק"ב) ממחזיק ברכה בשם ספר אור צדיקים, שיש אנשים המניחים את התפילין על הסידור, ואין נכון לעשות כן כי לענין נקיטת חפץ חמור סידור יותר מקדושת תפילין.

כז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ז').

ברמ"א (סימן ל"ב סעיף נ"ב) כתב שנוהגים להעביר עור על הבית של יד לרוחב הזרוע ויהיה רחבו כרוחב הבית וכו', וכתב המשנ"ב (ס"ק רל"ד) דהטעם לפי שהתפילין של יד משימין אותם תחת הבגדים ומתנדנדים ונפסדים ומתקלקלים, ולכן נהגו להעביר עליהם רצועה זו לחזקן, ע"כ. ובזמנינו נוהגים העולם להשים קופסא של פלסטיק הנקראת 'יארל'.

איברא דהתוס' במנחות (דף ל"ה ע"א ד"ה מעברתא) דנו אם אין בזה פסול מכא המבואר במסכת סנהדרין

בה. לא היתה דעתו נוחה מאלו שהתחילו להנהיג להשחיר את הרצועות משני הצדדים, שאין לנו לשנות מן הנהוג זה מאות בשנים בדבר שאף בדורות הקודמים היו יכולים לעשות ולא עשו כח.

(דף פ"ט ע"א) וברמב"ם (פ"ד ממרים ה"ג) דבית החיצון שאינו רואה תמיד את האויר פסול, ולפי זה אם הבית מכוסה תמיד עם ה'אדל' ואינו רואה את אויר העולם הרי הוא פסול, והתוס' כתבו בזה ג' תירוצים, א. דפסול זה אינו אלא אם חיבר בית אחר על התפילין אבל לא במכסה אותו עם עור, ב. דהפסול של אינו רואה את האויר לא נאמר אלא בתפילין של ראש ולא בתפילין של יד, ג. כי הרצועה שנותנים על בית הזרוע אינו מכסה את כל הבית אלא הבית עצמה מגולה ימין ושמאל וא"כ רואה שפיר את האויר לצד המעברתא ולצד שכנגדו.

והעולם נהגו לחוש לתירוצי השלישי של התוס', דפסול זה ישנו גם בתפילין של יד, וגם במכסה את הבית עם רצועה אף שאינו מחבר אותו, ולפיכך נהגו העולם לעשות נקב בגג הקופסא כדי שיהיה הבית רואה את אויר העולם. ואמנם ישנם מדקדקים שנוהרו לעשות נקבים גם מן הצדדים, וכמשמעות לשון התוס' שהבית מגולה ימין ושמאל, וממילא עושים נקבים בכל ארבע רוחותיה. ורבינו קיבל כן מרבו הגה"ק בעל דברי אמונה וזללה"ה שהקפיד על כך מאד, עד שלא הסכים להניח תפילין לנער בר מצוה כשהקופסא לא היתה מחוררת גם מארבע רוחותיה עד שמכל צד רואים התפילין את אויר העולם.

בח. ורבינו היה אומר, שיש ללמוד כן ממה דחזינן במסכת מועד קטן (דף כ"ה ע"א) שהיה היפוך הרצועה חמור מאד בעיני האמוראים, עד שרב הונא התענה מחמת זה ארבעים תעניות, וביאר רש"י שנתהפך השחור לצד פנים והלכה למשה מסיני שתהיה רצועה שחורה הנראית בחוץ, וגם הפוסקים הביאו זאת שאם נתהפכה הרצועה ראוי להתענות, ולכאורה יש לשאול למה להם כל החרדה הזאת, ולמה לא הציעו פתרון פשוט לצבוע את הרצועות משני הצדדים ובכך לא יכשלו אפילו בשגגה בביטול ההלכה למשה מסיני, ובהכרח שהיה להם איזה טעם שלא להשחיר את הרצועה אלא מצד אחד, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א. ומן הראוי להעתיק את דברי הגר"ש וואזנר זללה"ה בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן ט"ו) שתימצת את הענין בדרך קצרה, וז"ל, ואשר הציע לי אודות שחרות רצועות דתפילין שיש מהדרין שרוצים להנהיג לעשות לכתחלה שחור מבחוץ ומבפנים, ושלח לן תשובתו של מחו' הה"ג וכו' שליט"א שמחזק לנהוג כן ע"פ תשובת הרדב"ז בלשונות הרמב"ם, ומש"כ הדרכי משה בשם האו"ז ועוד מספרי אחרונים, וממה שהובא בשם האר"י זי"ע בזה דיש להדר כן לנוי.

ידידי כ"ת, הנה הכל אמת נכון וגם מרבתינו ואבותינו לא נעלם כל זה, וכבר הבאתי גם אני עני דברי הרדב"ז בספרי הלקט שנדפס זה יותר מחמשים שנה, אבל כיון שבעלי השו"ע הב"י והרמ"א בד"מ והלבוש וכל הבאים אחריהם "לא כתבו כן אפילו להידור בעלמא", וכאשר העיד הרדב"ז בעצמו דלא צובעין אחורי רצועות שחור, ובכנסת הגדולה אחרי שהביא דברי הרדב"ז סיים, "ואין אנו נוהגין כן", על כן היות שגם הרדב"ז לא כתב רק להתנאה במצוה, מכלל דגדולי ישראל פוסקי הדורות לא חששו להנהיג אפילו לנוי בעלמא, וכן מוכח בשו"ע הרב שם, ובודאי היה להם טעם מדוע לא הנהיגו כן בדבר קל כזה, ואם כן למה לן לשנות פני ההלכה, אע"פ שכל מה שכתב הגאון וכו' שליט"א הוא אמת נכון במקורו, מכל מקום "סתימת הפוסקים יותר כמפורש שלא נהגו כן גם המדקדקים" וכו', עכ"ל.

וראה בשו"ת שבט הלוי (חי"א, סימן קס"ח ב') תשובה מבן המחבר, שמביא עוד הרבה מקורות שאין להשחיר את הרצועות אלא מבחוץ, וכותב שם להציע כמה טעמים אמאי הקפידו שלא להשחיר משני הצדדים, ובסיום דבריו כותב, דשמענו שגם הרופאים מזהירים להתרחק מרצועות אלו, שצבעם הפנימי הספוג כימיקאליים נספג בגוף על ידי הזיעה, ועלול לגרום ח"ו למחלות חמורות ל"ע, ולמזהיר ולנוהר שלומים תן כמי נהר.

בז. הורה, שבסוף הרצועה של יד, במקום שנכרכת על הרצועה שמתחתיה, אין צריך להקפיד כל כך על שחרותה כט.

בז. מה שכתבו הפוסקים (משנ"ב סימן כ"ז סקמ"ב) שיש לזוהר מאד במקום כפל החידוק שרגיל שהרצועה נתקמטה שם ומתמעטת משיעורה, אין הכוונה כפשוטו שנתקמטה הרצועה, דפשיטא שאז בכשרותן הן עומדים, אלא הכוונה שנמתחת ומתכווצת ונפחת משיעור רוחב שעורה ל.

בח. סופר שלא קידש אלא את שם הוי"ה ולא שאר שמות הקדושים, הפרשיות פסולות אפילו בדיעבד, ואם כבר מכר מפרשיות אלו מחוייב להשתדל לקחתם בחזרה, אך כשאינו יודע למי מכרם יש לסמוך בדיעבד על דעת הרדב"ז הסובר ששאר השמות אינם צריכים קידוש לא.

בט. סופר שמעה וכתב שם אלקים במקום שהיה צריך לכתוב אלקיכם, אסור למוחקו לב, אבל מותר לקולפו לג.

ל. שיווי ופסולת עורות שחותכים אותם בעת עשיית הבתים, אין בהם שום קדושה ומותר לזרוקן, אמנם אם אירע שהבית עצמו נפסל באמצע עשייתו, צ"ע אם אין צריך לנהוג בו קדושה לד.

לא. תפילין של ראש שיש באחת המחיצות הפנימיות חור יחיד או סדק כשרים לברכה אפילו לכתחילה, אלא שאינו מהודר לה.

בט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ל. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן א' שאלה א').

לא. כי בשו"ע (סימן רע"ו סעיף ב') מבואר שגם שאר השמות שאינם נמחקים צריכים קידוש ואם לא עשה כן פסול, ולפיכך אין לזוז מדבריו אפילו לענין בדיעבד, זולת לגבי אותם הפרשיות שמכר ואינו יודע למי יש לסמוך על שיטת הרדב"ז כדי שלא יהיה בגדר מכשול תמידי שיצא מתחת ידו, - פנקס הקנה בושם, י' סיון תשמ"ז.

לב. ואף דקיי"ל שאם נתכוין לכתוב יהודה ושכח את הד' לא נתקדש, זהו מפני שלא נתכוין לכתוב שם, אבל כאן הרי נתכוין לכתוב שם אלקיכם, וחילוק זה מבואר בספר קסת הסופר.

לג. פנקס הקנה בושם, י"ד סיון תשמ"ז.

לד. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ה').

לה. וכמבואר בשו"ע (סימן ל"ג סעיף א') דתפילין של ראש שנתקלקל בהם עור של שני בתים זה אצל זה פסולים, הא כשנעשה חור יחיד או סדק יחיד כשרים אפילו לכתחילה.

אמנם כשנשאל מ'ועד מפקחי סת"ם' שע"י העדה החרדית, לגבי נתינת הכשר על תפילין כאלו, הורה רבינו

לב. הורה, בנער שנעשה בר מצוה, ומבחינה שכלית הוא כבן שבע או שמונה, שפמור מהנחת תפילין, ואף אסור לחנכו בקיום מצוה זו, כיון שאיננו יודע לשמור תפילין במהרה לי.

לג. בנער שנעשה בר מצוה בחול המועד, הורה שיתחיל להניח תפילין ביום אסרו חג, לפי מנהגינו שאין קטן מניח תפילין לי.

לד. סעודת בר מצוה יש לעשותה ביום הבר מצוה, ולא בליל, לצאת דעת רבותינו הסוברים דעיקר סעודת בר מצוה נתקנה על שמחת קיום מצות הנחת תפילין לי.

שבודאי אי אפשר ליתן 'הכשר' על תפילין כאלו, מפני שסוף סוף אינם תפילין מהודרות, ויש בזה רמאות ואונאה לאחב"י המוהלים מכספם דמים יקרים ומקפידים ליקח דוקא מאלו המפוקחים על ידי הכשר מהודר, ובודאי אינם מסכימים שיתנו להם תמורת דמיהם תפילין שאינם מהודרים, - ספר היכל הוראה (ח"א סימן ד').

לו. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ה').

לז. הצעתי לפני רבינו בשם חכם אחד שרצה לטעון בזה, דאפשר דמה שאנו נוהגים שאין מניחים תפילין בחול המועד, הוא בצירוף מה שאנו סומכים על שיטת הפוסקים הסוברים דמי שכבר הניח תפילין פעם אחת בחייו שוב אינו בכלל קרקפתא דלא מנח תפילין, ולפי זה בנער שנעשה בר מצוה באמצע ימי חול המועד, שעדיין לא הניח תפילין מעולם, שמא בזה אין אנו סומכים שלא יניח תפילין בחול המועד, ועל פי זה יש הנהגים שיניח הנער את התפילין כבר מערב יום טוב, כדי שבהגיע יום הבר מצוה לא יהיה בכלל קרקפתא דלא מנח תפילין לפי שיטת הפוסקים הנ"ל, ואז נוכל לפוטרו מלהניח בחול המועד.

אולם רבינו שלל את הדברים מכל וכל, ואמר, דמה שאין אנו מניחים תפילין בחול המועד הוא מפני שפה בארץ ישראל נתקבלה הכרעת הבית יוסף דחול המועד לאו זמן תפילין הוא, וממילא גם נער שנעשה בר מצוה בחול המועד אינו מניח תפילין לא ביום הבר מצוה ולא קודם הבר מצוה, אלא לפי מנהגינו שאין קטן מניח תפילין אלא מיום הבר מצוה ואילך, יתחיל להניח תפילין באסרו חג, (אסרו חג דסוכות תשס"ו).

נישנה שמועה המוסרת כן בשם הגר"ח הלוי מבריסק זללה"ה, שאמר שנער שנעשה בר מצוה בחול המועד יניח תפילין ביום הבר מצוה, ואפילו אם כבר הניח קודם יום טוב אינו מועיל, כיון שישנם שיטות הסוברים דמעשה קטן אין עליה שם מעשה מצוה, וכן הורה לבנו הגר"ז זללה"ה כשנעשה בר מצוה בימי חול המועד. אולם בחג הפסח תשע"ג ראיתי איך שאחד שואל את הגאון הגרמ"ד הלוי שליט"א על דבר שמועה זו, והשיב, שאין ידוע לו על דבר כזה, (כלומר, שאין הדבר נכון, כי אף הגרמ"ד עצמו נעשה בר מצוה בימי חול המועד, ובודאי שאם היה ממש בשמועה זו היה אביו הגר"ז מורה לו לעשות כן)).

לח. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ד' שאלה ב'), ובדברי רבינו שם מבואר דאף כשכבר הניח תפילין יום קודם הבר מצוה בעודו קטן, אפילו הכי יש לו להמתין עם עשיית הסעודה עד יום הבר מצוה לאחר שנתחייב בחיוב גמור מדאורייתא.

פרק ד'

ברכות השחר

- א. היה מורה כמו שמשמע הכרעת המשנ"ב, שגר יברך 'שעשני גר'^א.
- ב. אמר דלמעשה נקטינן כפסקו של הגרעק"א, שהניעור כל הלילה, אם ביום שלפניו ישן שינת קבע על מיטתו באמצע היום, צריך לברך ברכת התורה בבוקר^ב.
- ג. הורה במי שהיה נייעור כל הלילה עד לאחר עלות השחר, וברעתו עוד לילך לישון קודם התפילה, שיכול ללמוד עתה בלי ברכת התורה, ולא יברך אלא לאחר שיקום משנתו^ג.
- ד. נשאל מאחד שרגיל לחזור משניות בעל פה, אם מותר לו לחזור על פה את פרשת 'וכי תכלה לעשר' שבתורה, כדי שיהיה לו קל לזכור את המשניות דמסכת מעשר שני, ופסק להיתר^ד.

א. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ח').

ברמ"א (סימן מ"ו סעיף ד') ומג"א (סק"י) וביאור הגר"א ולבושי שרד כתבו שגר לא יברך שלא עשני גוי אלא יאמר שעשני גר, ובבאר היטב הביא בשם שיירי כנה"ג שיברך שהכניסני תחת כנפי השכינה, ועוד הביא בשם היד אפרים שיברך שלא עשני גוי ככל ישראל, ודעת הב"ח והשל"ה ופרי חדש ומטה יוסף שלא יברך כלל, ובספר כף החיים (סקל"ו) כתב דכיון דדבר זה לא נפיק מפלוגתא יש לומר שיברך שלא עשני גוי בלא שם ומלכות, אמנם רבינו הורה שיש לנהוג למעשה כמו שמשמע הכרעת המשנ"ב (סקי"ח) שיברך שעשני גר (ומ"מ הביא שם שיש חולקים) דמשימא קא זכיין ליה שנתקבלו הכרעותיו ופסקיו בכלל ישראל.

ב. במשנ"ב (סימן מ"ז סק"ח) כתב, שאם היה ישן ביום שינת קבע על מיטתו ובלילה שלאחריו היה נייעור כל הלילה, פסק הגאון רעק"א דבזה לכו"ע צריך לברך בבוקר ברכת התורה, ואין ברכת אהבת עולם של ערכית פוטרת אם לא למד מיד אחר התפילה ע"כ. ובחזון איש פליג וסובר דאף בכהאי גוונא לא יברך ברכת התורה. וכששאלתי את רבינו איך יש לנהוג למעשה בשאלה זו, הורה לי דלדינא אין לנו לזוז מפסקו של רעק"א ויש לו לברך ברכת התורה, (כ"ט אלול תשס"ה).

ג. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. דאף שפסק השו"ע (סימן מ"ט סעיף א') שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, אך מכיון שבכך יהיה לו תועלת בזכירת המשניות יש להתיר זאת משום עת לעשות לד', וכמבואר במג"א (שם סק"א) בשם התוס' בב"ק (דף ג' ע"ב, ד"ה כדמתרגם) דסומא מותר לומר בעל פה משום טעם זה, ובודאי שסומא לאו דוקא דהא התוס' הוכיחו זאת מהא דרבי יוחנן וריש לקיש הוו מעייני בספרא דאגדתא בשבת אע"פ שלא ניתן ליכתב, - פנקס הקנה בושם, י' סיון תש"מ.

קריאת שמע וברכותיה

ה. בעת אמירת ברכו, הקהל כורעים בשעה שאומרים ברוך ד' המבורך לעולם ועד, והחזן כורע ב' פעמים, בעת אמירת ברכו את ד' המבורך, ובשעה שאומר ברוך ד' המבורך לעולם ועד ה'.

ו. מי שאחז באמצע פסוקי דזמרה, ובתוך כך התחילו הציבור ברכת יוצר אור, והתחיל במטעות עמהם, הפסיד ברכת ישתבח ואין לו תקנה, שהרי באמצע ברכות קריאת שמע אסור להפסיק באמירת פסוקי דזמרה וברכת ישתבח, וגם לאחר שמו"ע אינו יכול לאומרו כיון שלא נתקנה ברכת ישתבח אלא קודם התפילה ולא לאחריה.

ז. אמנם אם התחיל רק ברוך אתה ד', ונזכר תיכף, יסיים למדני חוקך, וימשיך באמירת פסוקי דזמרה, ואם אמר גם אלקינו מלך העולם, אם נזכר בברכה שהוא מחוייב בה יאמרנה אז, אבל בלאו הכי ימשיך בברכת יוצר אור והפסיד את ברכת ישתבח?

ח. אמר, שבפרשה שניה של ק"ש מותר לרמוז למי שמקבץ מעות לצדקה, שאין לו עתה מעות ליתן לו, דלצורך מצוה מותר לרמוז, וזה הוי צורך מצות גמילות חסדים?

ה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ו. א"ה: נכון להדגיש, שעצה זו אינה שייכת אלא כשהתחיל ברכת יוצר שהיא ברכת השבח, ונזכר שהוא מחוייב בברכת השבח אחרת, כגון ברכת שהחיינו או ברכות השחר, ואולם מי שלקח תפוח והתחיל לברך עליו בורא פרי העץ, ובאמצע נזכר שכבר בירך בפה"ע, אין מועיל שיתפוס כוס מים בידו ויסיים שהכל נהיה בדברו, דמאחר שתחילת הברכה כבר תפסה על התפוח שבידו שוב אינו יכול להסיב אותה על מאכל אחר, וכמבואר בטור (סימן ר"ו סעיף ו') בשם הרא"ש, דמי שאחז תורמוס בידו והתחיל לברך עליו ואמר ברוך אתה ד', ונפל התורמוס מידו באמצע הברכה ונאבד, שאינו יכול ליקח תורמוס אחר ולסיים עליו הברכה, אלא יסיים למדני חוקך, ויתחיל ברכה אחרת על התורמוס השני, ובב"י שם מבואר שאם כבר אמר גם אלקינו מלך העולם, צריך לומר בשכמל"ו ויתחיל ברכה אחרת על התורמוסים האחרים שלפניו, אבל אינו יכול להסב את תחילת ברכתו הראשונה על תורמוס אחר ולסיים בורא פרי העץ, והטעם כאמור דמאחר שכבר תפסה תחילת הברכה על התורמוס הראשון שוב אי אפשר להסיבה על תורמוס אחר.

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ז').

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, - וכפי הנראה כוונת רבינו שמרמוז לו שאין לו מעות, ולא יצטרך המקבץ להתעכב אצלו בחינם בהיותו סבור שיקבל ממנו מעות.

פרק ה'

גוף נקי

א. האיסור לומר דברים שבקדושה כשפי הטבעת מלוכלך אפילו במשהו צואה, נאמר אף בצואה שאין נודף ממנה ריח רע^א.

ב. ואפילו בדעיבד אם עבר והתפלל, צ"ע אם אינו צריך לחזור ולהתפלל, ועל כל פנים לכתחילה בודאי שאין להקל במשהו צואה במקומה אפילו בשעת הדחק^ב.

ג. אמנם זהו דוקא אם יש ממשות צואה, אבל אם אין שם ממשות רק לכלוך בעלמא כעין מלמולי זיעה, וכבר הלך הריח, מותר לומר דברים שבקדושה^ג.

ד. היה מורה ובא, שבעת הקינוח לאחר עשיית צרכיו, אין צורך לתחוב את הנייר לתוך עומק נקב פי הטבעת, אלא די שיקנח עם הנייר מחוץ לנקב, ויעשה זאת כשהוא יושב, ואם הקינוח יוצא נקי די בזה^ד.

ה. היה מורה כפסקו הידוע של הדברי חיים (ח"ב סימן ט'), שמותר לענות אמן אחר ברכות עמי הארץ, ואין צריך לחוש שמא לא קנחו כהוגן ואין גופם נקי, משום דמעיקר הדין סגי בקינוח על ידי ג' אבנים מקורזלות, שזה עושה אף עם הארץ^ה.

א. אבל אי אפשר לסמוך לדינא על מה שהביא בשו"ת משפטיך ליעקב (או"ח סימן ס"ז) בשם האשל אברהם שיש להקל בצואה מועטת שאין ריח רע נודף ממנה, וכל שכן לפי שמשמע מדברי האשל אברהם דאף הוא לא צידד להקל אלא בספק צואה ולא בודאי, ועכ"פ בנוגע להלכה אין לסמוך להקל אפילו בספק אלא עד שיקנח כל סביבות פי הטבעת יפה, ובפרט שאף המשפטיך ליעקב לא התיר מחמת טעם זה לבד אלא כתבו כסניף להיתר אחר, - שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ז', ח', ט').

ב. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ח', ט').

ג. שו"ת קנה בושם (ח"א סוף סימן ט').

ד. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ז' ח' ט'), וכן ראיתי שהורה לשואל אחד, (מוצאי שבת הגדול תשס"ה).

ה. ורבינו בתשובה כותב זאת לאפוקי ממי שרצה לדייק מדברי הנימוקי או"ח דלא נקט לדינא את דינו של הדברי חיים - שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ז', ח').

אמירת דברים שבקדושה כנגד ערוה וצואה

ו. לדעת המג"א (סימן ע"ה סק"ג) וכמה מגדולי האחרונים, אסור לומר דברים שבקדושה כנגד שער של בתולה שאינו קלוע, ודינו לכל דבר כשער של נשואה¹.

ז. להלכה נקטינן כשיטת הט"ז (סימן פ"ג סק"א) והמשנ"ב (שם סק"ה), דמה שאנו מחמירים במחיצת בית הכסא לדונם מבחוץ כצואה, הוא דוקא כשהמחיצה משמשת רק לבית הכסא, אבל אם מצידה השני היא משמשת לחדר אחר, אין דנים עליה דין מחיצה של בית הכסא².

ח. קולא זו היא לא רק כשהמחיצה שימשה מתחילה לחדר אחר ואחר כך סמך עליה בית הכסא, אלא אף אם מתחילה בנו את המחיצה כדי שתשמש לבית הכסא ולחדר האחר, מותר לומר דברים שבקדושה כנגדם, ואין על המחיצות שמבחוץ דין צואה אלא כשהיא משמשת רק לבית הכסא³.

ט. היה מורה, דלהלכה נקטינן כקולת החזון איש (סימן י"ז סק"ד), דבבתי כסאות דידן שהצואה מתגלגלת לבור, ואינה נופלת על הכתלים, - שאפילו בתוכם אין מוכרע שדינם כבית הכסא, - בודאי שאין להחמיר בהם מבחוץ, ומותר לומר דברים שבקדושה כנגד מחיצותיהם⁴.

י. הורה, דמה שמבואר במשנ"ב (סימן פ"ח סעיף א') שאשה נדה לא תסתכל בספר תורה בשעת ההגבהה, הוא גם בימי ליבונה עד לאחר טבילתה⁵.

ו. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ר').

ז. ודלא כשיטת החזו"א (סימן י"ז סק"ה) שכתב שאין לחלק בזה, ודעתו שבכל גיוני דין המחיצות כגרף של רעי, שאין לומר דברים שבקדושה כנגדם אפילו מבחוץ, - שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ב').

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ב').

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ב').

י. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, ותלמידו הגאון רבי חיים אהרן פרידמאן שליט"א רב ומו"צ בעיר מונסי. הרמ"א (סימן פ"ח סעיף א') הביא שיש שכתבו שאין לאשה נדה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר את השם או ליגע בספר, ויש אומרים שמותרת בכל וכן עיקר, אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה, ובימי ליבון נהגו היתר, וכתב המשנ"ב (סק"ז) דבמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות, ומכל מקום לא יסתכלו בספר תורה בשעה שמגביהים אותה להראות לעם, והיה רבינו מורה שצריכות להזהר בזה עד לאחר טבילתן.

פרק ו'

תפילה

א. נשאל מאחד, שלפעמים אין מתאפשר לו לעלות על יצועו אלא לאחר ג' החמה, ואין בכוחו להתפלל אז, וגם קשה לו מאד לקום קודם סוף זמן תפילה, אם יכול לסמוך בדיעבד גדול כי האי להתפלל לאחר זמן תפילה קודם חצות, והשיב בפסקנות, שבדאי אין ספק בדבר, שהדין הוא כמו שכתבו השו"ע (סימן פ"ט סעיף א') וכל נושאי כליו, שאסור לאחר את התפילה לאחר ד' שעות, ואין לזוז מזה כלל בשום פנים ואופן^א.

ב. הורה, במי שהתפלל את ג' התפילות ביום רביעי בשבוע, ושקעה עליו חמה של ליל חמישי, וחצה את קו התאריך והגיע למקום שעדיין שם יום רביעי, שצריך להתפלל שוב ג' תפילות ולהניח תפילין, כיון שאצלו זהו יום חדש^ב.

ג. הורה, שאין לכבס בגדים קודם תפילת שחרית, אפילו על ידי מכונת כביסה^ג.

א. כן ראיתי שהשיב לשואל אחד.

ואף שהדברים פשוטים ואין בהם שום חידוש, וזיל קרי ביה רב בגמ' ובטוש"ע ובכל הפוסקים ללא שום חולק, אף על פי כן לא נמנענו מלכתוב זאת, להוציא מליבם של אנשים שטועים בזה מחמת חוסר ידיעה ומקילים לעצמם לאחר את זמן התפילה של ד' שעות. ונימוקם בפייהם, דממה שבשבתות וימים טובים נהגו אצל החסידים לאחר את זמן התפילה, מוכח מזה שאין חיוב לקיים את דין השו"ע בריש הלכות תפילה. אמנם רבינו היה אומר שחלילה לומר כן, ופשיטא שאין להביא ראיה ממעשה צדיקים, שאם אכן קבלנו מרבתינו הקדושים שבשבת ויו"ט סומכים על שיטה יחידה בפוסקים, לפיה מתפללים אז אחר זמן תפילה, אבל בודאי שאין להביא ראיה מזה להיכן שלא קיבלנו כן, ואף אם מצינו כמה צדיקים שלא דקדקו בזה לעצמם גם בימי החול אין מביאים ראיה ממעשה צדיקים, (ועיין בספר מאור ושמש פרשת נצבים ד"ה כי המצוה הזאת, דברים כדבונות וזיקוקין דנורא בגנותם של אותם האנשים המנסים לחקות את הצדיקים באיחור זמן התפילה וכיוצא בזה. ובאמצע דבריו כותב בזה"ל, "ועוד מתנאי העבודה התמימה, לכל יפסיע האדם אפילו כחוט השערה שיעבור על אזהרות התורה ואזהרות חז"ל ובעלי האסופות האחרונים, אשר דבריהם מלאו פני תבל בשלחן אשר ערכו, וכל הפורש מדבריהם כפורש מחייו, והאנשים אשר יעשה להם כהיתר לוותר על דברי הפוסקים, בחשבם כי באם לא יתפללו בזמנם תפילתם יותר מעולה וכדומה, עבודתם אך שוא והבל").

ב. ספר היכל הוראה (ח"א סימן י"ב).

והדבר פשוט שהרי אין דין להתפלל רק ד' ימים בשבוע, אלא כל יום מחוייב בג' תפילות והנחת תפילין, ועתה הרי עומד ביום חדש, ומה לי אם היום ואתמול נמנה באותו תאריך.

ג. כתבי תלמידים.

וכמבואר בשו"ע (סימן פ"ט ס"ג) שאסור להתעסק בצרכיו עד שיתפלל, ולפי זה פשוט שגם כיבוס על ידי מכונת כביסה שאין בה טירחה אסורה, מפני שהיא בכלל התעסקות בצרכיו.

ד. נשאל לגבי מה שיש אנשים המתרחצים במקוה עם בורית או סבון^ד קודם תפילת שחרית, אם אין בזה איסור מצד המבואר במשנ"ב (סימן פ"ט סקל"ו)^ה, והשיב, דאכן יתכן שיש איסור לעשות כן^י.

ה. ופעם נשאל מבחור אחד, שבמקוה שהוא טובל שם תלוי שלט, שכל הטובלים צריכים להתרחץ מקודם, ובאם אין מתרחצים הוי גזל, ואמר לו רבינו, שיתרחץ בוריות?^ז

ו. מבואר בשו"ע (סימן צ' סעיף כ"ג) שאסור להתפלל כנגד תמונות המצויירות, ולכן יש להזהר שלא לרקום צורות על הפרוכת כדי שלא יגרום ביטול כוונה למתפללים, ומיהו נהגו להקל לעשות צורת אריות מעל ארון הקודש, כיון שהם למעלה מקומת איש^ח.

ז. הורה במי שנגע במקומות המצריכים נטילה משום נקיות^ט ושומע ברכה או קדיש, שישפשף תיכף את ידיו ויענה אמן, אך אם אין לו שום אפשרות לשפשף את ידיו יענה אמן אף שאין ידיו נקיות, ואמנם זהו רק כשצריך את הנטילה משום נקיות, אבל אם צריך נטילה משום רוח רעה כיוצא מבית הכסא וכדומה, כמדומה שאמר שאז לא יענה עמהם^י.

ח. נשאל על מה שמצוי בשיבות, שלאחר שגמרו את התפילה יש בחורים שעדיין מאריכים בתפילתם, וזה גורם שרבים אינם יכולים לפסוע, וסדרי הישיבה מתעכבים, והשיב, שאם זה ענין של כמה דקות עדיין אין להקל ולהתיר לעבור לפני המתפלל^{יא}.

מ. הורה, שהאוחז באמצע תפילת שמו"ע, ושכח לומר דבר המחייבו לחזור לראש, אינו

ד. השאלה נשאלה על הרוחצים עם בורית וסבון, אבל אפשר דאיסורא איכא גם ברחיצה במים לבד בלא בורית, וכפי שנראה מהוראתו של רבינו המובאת בסמוך שלא התיר לעשות מקלחת אלא במקום שהנהלת המקוה מקפידה שהטובלים ירחצו עצמם קודם הטבילה, שבזה יש להקל להם להתרחץ בזריות.

ה. בשו"ע (סימן פ"ט סעיף ז') איתא, דמותר להסתפר וליכנס למרחץ, שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי, וכתב על כך במשנ"ב (סקל"ו) שאין הדברים אמורים אלא סמוך לשחרית דהיינו קודם שעלה עמוד השחר, אבל משעלה עמוד השחר אסור.

ו. כן השיב לי לשאלתי, (ליל כ"ו מנחם אב תשס"ז).

ז. כתבי נכדו הרב שמעון עוזר ברנדסדורפר שליט"א.

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן י').

מ. כמובן שאין הכוונה כשידיו מלכלכות בצואה וכדו', אלא כלומר כשצריך נטילה משום נקיות כגון הנוגע במגעליו ושאר דברים המנויים בשו"ע סימן ד' (סעיף י"ח).

י. כן הורה לי רבינו להלכה למעשה.

יא. כן הורה לי רבינו להלכה למעשה.

מן הראוי לציין כאן מה שראיתי אצל רבינו, שבשנתו האחרונה אירע פעם שאיחר קצת לתפילת המנחה בערב

צריך לפסוע ג' פסיעות, אלא מתחיל מיד מראש התפילה יב.

י. בעת שנפע מירושלים היה אומר תפילת הדרך בשער הגיא ליד תחנת הדלק, וגם כשנפע לעיר בית שמש יג.

הזכרת ובקשת מל וממר

יא. היה מורה לנהוג כפשטות דברי הרמ"א (סימן קי"ד סעיף ג'), שביום טוב ראשון של פסח אין הש"ץ מכריז כלום קודם תפילת מוסף, אלא הציבור שומע מוריד הטל בחזרת הש"ץ, וממנחה ואילך אומרים הקהל מוריד הטל יד.

שבת, - בבית המדרש תוא"י ששם מתחילים מוקדם בעת הדלקת הנרות -, וכשבא, כבר התחילו הציבור תפילת שמו"ע, ולא ניגש רבינו למקומו הקבוע שבמזרח בית המדרש, אלא נעמד להתפלל ליד פתח בית הכנסת, כדי שלא ליכשל בהעברה לפני המתפלל, ואף לאחר שכבר סיימו הציבור תפילתם, וכבר אחזו באמצע חזרת הש"ץ, עדיין לא ניגש למקומו עד שראה שאין עומדים מתפללים בדרכו, ואף לאחר מכן כשכבר ניגש עד סמוך למקומו וראה שעומד בחור אחד ומתפלל כנגד מקומו, המתין באמצע בית המדרש עד שהמתפלל סיים את תפילתו, ורק אחר כך ניגש למקומו.

ואף שדברים אלו אין בהם חידוש, כי הרי זה הלכה פסוקה בשו"ע ללא חולקים, והוא דינא דגמ', אף על פי כן ראינו לנכון לציין את הדברים, אולי יתעוררו הקוראים להתחזק בענין זה ביתר שאת וביתר דקדוק.

יב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יג. שאלתי את רבינו, אימתי יש להגיד תפילת הדרך ביציאה מירושלים, ואמר לי, אני אומר בשער הגיא ליד תחנת הדלק, ושאלתי אם גם כשנוסע לעיר בית שמש, והשיב הן, (ליל שב"ק פרשת ויקרא ג' ניסן תשס"ו).

יד. כתב הרמ"א (סימן קי"ד סעיף ג'), יש אומרים שש"ץ פוסק להזכיר בתפילת מוסף של יום טוב הראשון של פסח, אבל הקהל מזכירין ואינם פוסקין עד מנחה ששמעו כבר מש"ץ שפסק בתפילת המוסף, וכן נוהגין, עכ"ד. ועל פי זה היה רבינו מורה שלא יכריז הש"ץ מוריד הטל לפני מוסף, אלא הקהל ימשיכו לומר מוריד הגשם בתפילת הלחש של מוסף, ורק בתפילת מנחה יתחילו לומר מוריד הטל לאחר ששמעו כן בחזרת הש"ץ של תפילת מוסף.

ואולם המחבר (שם סעיף א') כתב שפוסקים בתפילת מוסף של יו"ט ראשון של פסח, ואז כבר אומרים מוריד הטל, ובפשטות נראה שהוא חולק על הרמ"א, אמנם במשנ"ב (סק"ג) כתב דבאמת אין פלוגתא בין המחבר להרמ"א, אלא שהמחבר דיבר לבני ספרד, ששם נוהגים לומר מוריד הטל בקיץ, ולפיכך מכריז מוריד הטל לפני תפילת המוסף, וכל הקהל כבר אומרים כן במוסף, אבל הרמ"א דיבר לבני אשכנז, שאין נוהגים לומר מוריד הטל בקיץ, ואי אפשר להכריז שהקהל יפסיקו לומר מוריד הגשם, כי זה נראה כמי שממאנים ברוב טובה, ולכן פסק הרמ"א שיאמרו מוריד הגשם גם במוסף, ורק במנחה לאחר ששמעו בחזרת הש"ץ של מוסף שהש"ץ דילג מוריד הגשם, ידעו שמעתה אין אומרים מוריד הגשם, עכ"ד המשנ"ב, ולפי דבריו נמצא לכאורה דכאן בארה"ק שנוהגים כהבית יוסף לומר מוריד הטל בקיץ, יש לנו להכריז מוריד הטל לפני תפילת המוסף.

אמנם רבינו היה תמיד מורה ואומר, שבדברי הרמ"א מבואר שלא יכריזו מוריד הטל לפני תפילת מוסף, וכן שמעתי מפיו (א' דחוה"מ פסח תשס"ג), ורציתי לשאול אותו בדבר המשנ"ב הנ"ל, אלא שהיה אז אץ לדרכו ולא היה סיפק בידי לשמוע טעמיו ונימוקיו בזה.

יב. אמנם אם קדם אחד והכריז קודם תפילת מוסף, אף שלא היה צריך לעשות כן, מעתה צריכים כל הקהל לומר מוריד הטל גם במוסף, ומי שאמר מוריד הגשם לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולהתפלל מוסף טי.

יג. בן ארץ ישראל שהגיע לחוץ לארץ לפני ז' חשון, דעת הברכי יוסף שינהוג במקום שנמצא שם ולא יתחיל בו' חשון לומר ותן טל ומטר, והכי קיימא לן להלכה.

יד. ובן בן חוץ לארץ שנמצא בו' חשון או אחר כך בארץ ישראל, ינהוג במקום שנמצא שם ויאמר ותן טל ומטר, אך כשיחזור לחוץ לארץ יפסיק לומר ותן טל ומטר עד שיתחילו לומר בחוץ לארץ.

טו. אמנם זהו דוקא בבן חוץ לארץ שהגיע לארץ ישראל וחזר, אבל בן ארץ ישראל שהיה בארץ ישראל בו' חשון והתחיל לומר כבר ותן טל ומטר ואחר כך הגיע לחוץ לארץ, כתב הברכי יוסף שלא יפסיק מלומר ותן טל ומטר בחוץ לארץ טז.

טז. ובן הנוסע למדינה שבחורף יש שם אקלים של קיץ, שבני המקום אין שואלים מטר בברכת השנים כל השנה, ורק משישים יום לאחר התקופה עד פסח שואל היחיד בשומע תפילה יי, אם הגיע לשם קודם ז' חשון נוהג כמנהג אותה מדינה ואינו שואל כלל בברכת השנים יי, אך אם הגיע לשם לאחר ז' חשון ממשיך לשאול כיון שכבר התחיל יט.

יז. ובדיעבד אף אם הגיע הבן ארץ ישראל לחו"ל קודם ז' חשון, והתחיל לשאול שם ותן טל ומטר בו' חשון, אינו צריך לחזור ולהתפלל, כי דעת כמה מגדולי האחרונים דאזלינן בתר מקומו כ.

טו. ושאלתי את רבינו באופן שהשמש לא הכריז, אלא אחד מן המתפללים הכריז על דעת עצמו, והשיב דמסתבר דהוי נמי הכרזה, ומעתה צריכים הקהל לומר מוריד הטל, (א' דחוה"מ פסח תשס"ג).

טז. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י', ח"ד סימן י"א).

יז. כן מביא שם רבינו הוראת מרן הגה"ק מסאטמער זללה"ה.

יח. וכן הדבר בבן חו"ל שהגיע לשם קודם ששים יום לאחר תקופת תשרי ונשאר שם אחר ששים יום, שאינו מתחיל לשאול שם בברכת השנים אלא בשומע תפילה.

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן י"א).

כ. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן י"א).

שליח ציבור

יח. שליח ציבור צריך לזוהר ביותר ולהקפיד על טבילת בעל קרי, כמו שהשיבו לבעל שו"ת מן השמים (סימן ה'), לטהר כל ישראל יחד אי אפשר, אך אם יטהרו שלוחי צבור בכל מקום ימהרו ביאת הגואל בא.

יט. אמר, שהמנהג אצל החסידים, שביום שאין אומרים בו א-ל ארך אפים כב, אין אבל עובר לפני התיבה כג.

כ. עודר על מה שמצוי שמגיע אדם לבית הכנסת באמצע תפילת הלחש, ומבקש לומר חזרת הש"ץ מבלי שהתפלל תחילה תפילת הלחש, דמבואר בפוסקים שאין לעשות כן אלא בשעת הדחק כד.

כא. בשו"ע (סימן קכ"ד סעיף ד') מבואר, שבחזרת הש"ץ צריך הקהל לשתוק ולכוון לברכות שאומר הש"ץ ולענות אמן, וכתב המשנ"ב (סקי"ז) שלכן יש לזוהר שלא לומר תחנונים בעת חזרת הש"ץ. ובהגהות רעק"א נסתפק, במי שכבר התפלל ושמע חזרת הש"ץ, אם חייב נמי לשתוק ולכוון לברכות שמברך הש"ץ.

כב. וכתב רבינו, דליכא לספק זה אלא במי שנמצא בבית הכנסת, אבל אם לומד ויושב חוץ לביהכנ"ס אין צריך לשתוק ולכוין לברכות שאומר הש"ץ, ורק צריך לזוהר שלא יכשל בעניית אמן יתומה, שבשעה שעונה אמן אחר ברכת הש"ץ ידע איזו ברכה היא כה.

כג. הורה, דש"ץ שמעו בתפילתו ונזכר באמצע אמירת הקדיש דינו כרצה לעקור רגליו, ולכן יש להתחיל שנית מתחילת חזרת הש"ץ כו.

כא. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"ב אות ב').

כב. הכוונה לא-ל ארך אפים של קודם קריאת התורה, ובאותו יום גם אין אומרים למנצח.

כג. כתבי תלמידים, וכן הוא בביאור הלכה סימן קל"ב (בקונטרס מאמר הקדישין).

כד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן קכ"ד ס"ב), ש"ץ שנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעמוד לפני התיבה, לאלתר יורד ומתפלל בקול רם לציבור ואין צריך לחזור ולהתפלל בלחש, וברמ"א, וכן אם הוא שעת הדחק כגון שירא שיעבור זמן התפילה יוכל להתפלל מיד בקול רם וכו', ובמשנ"ב (סקי"ז) הוסיף על כך, ובלא שעת הדחק הסכימו הרבה מהאחרונים שלא לעשות כן, כי עיקר התקנה היתה מדינא להתפלל מתחילה בלחש ואחר כך בקול רם.

כה. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ה').

כו. כתבי תלמידים.

בשו"ע (סימן קי"ז סעיף ה' ובכמה מקומות) מבואר, שהטועה בתפילת שמו"ע, אם נזכר בטעותו אחר שעקר

קדושה

בד. הורה, שהמתפלל בבית הכנסת שהמנהג שם כנוסח אשכנז, שהש"ץ והקהל אומרים בקדושה 'נקדש את שמך בעולם', והוא נוהג כנוסח ספרד לומר 'נקדישך וגעריצך', או איפכא, יכול לומר את נוסח הקדושה כמנהגו, אלא שיאמר בלחש כז.

בה. הורה, שבעת עניית קדושה יש לכוון את פניו כנגד ירושלים כח.

בו. השיב לבחור צעיר, דמה דאיתא ברמ"א (סימן קכ"ה סעיף ב') שיש לישא העינים למרום בשעה שאומרים קדושה, לא כתב זאת בתורת הוראה, אלא כהנהגה טובה, והנהגה זו שייכת לבעלי מדריגה ולא להמון העם, ובפרט היכא דהוי מילתא דתמיהה אם יעשה כן כט.

בז. אם שכח הש"ץ לומר קדושה, ונזכר לאחר שגמר ברכת אתה קדוש, צריך להתחיל שנית את החזרה מתחילת שמונה עשרה ל.

נשיאת כפים

בח. נשיאת כפים תלוי לפי מנהג המקום, ולא כמנהג הכהנים או המתפללים, ולפיכך

רגליו חוזר לראש התפילה, ואף אם השלים תפילתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפילתו הרי הם כעקורים וחוזר לראש, אבל אם הוא עדיין אומר תחנונים לאחר אלוקי נצור חוזר לתחילת הברכה שטעה בה (אם הטעות היתה בשלשה ברכות הראשונות חוזר לראש התפילה, ואם טעה באמצעיות חוזר לתחילת אותה הברכה שטעה בה, ואם טעה בשלשה אחרונות חוזר לרצה). ועל זה אמר רבינו דקדיש תתקבל שאומר הש"ץ לאחר תפילתו אינו נחשב כתחנונים שקודם עקירת רגליו, אלא מיד שסיים את חזרת השמו"ע נחשבים רגליו כעקורים, ואם נזכר אז בטעותו חוזר לראש התפילה.

בז. כן הורה לי רבינו לנהוג להלכה למעשה (חורף תשס"ג).

בח. כן הורה לי רבינו לנהוג למעשה (קיץ תשנ"ט).

לא מצאתי לע"ע מקור להוראתו של רבינו, ואדרבה בספר תהלה לדוד (סימן צ' סק"א וסימן צ"ה סק"א) העלה להדיא שלא כהוראה זו, וצ"ע, (ואפשר דאין הכי נמי דאף רבינו לא אמרה אלא כדי שלא לשנות ממנהג העולם שמכוונים פניהם בקדושה כנגד ירושלים כפי סדר עמידתם בבית הכנסת).

בט. כתבי נכדו הרב שמעון עוזר ברנדסדורפר שליט"א.

ל. כן הורה להלכה למעשה בעת ששאלתי אותו על כך, (חזה"מ סוכות תשס"ה).

וטעם הדבר על פי המבואר בדברי הרמ"א (סימן קי"ד סעיף ו'), דכל שלשה ברכות הראשונות חשובות כאחת, ובכל מקום שטעה בהם חוזר לראש בין שהוא יחיד בין שהוא ציבור.

אפילו מנין שלם של בני ירושלים שנסעו למבריא או צפת, ששם המנהג לברך ברכת כהנים רק בשב"ק, אין הכהנים נושאים שם כפיהם בימי החול לא.

כז. הורה בכחן שיש לו רמייה באחת מאצבעותיו, שאם אין בה שלש על שלש אצבעות מותר לו לישא את כפיו לב.

סוף התפילה

ל. אף שמעיקר הדין אין איסור להפסיק בין תפילה לתחנון אלא כשעוסק בדברים אחרים לגמרי, ואילו בתחינות או שיחה בעלמא לית לן בה, אך מן הראוי שלא להפסיק ביניהם כלל, זולת לקדיש ולברכו ולכל דבר שבקדושה לג.

לא. הורה, שאף הש"ץ צריך לומר נפילת אפים בישיבה, ולא שישאר במקומו ויאמר בעמידה לד.

לב. ואין הש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות אם בא לעקור ממקומו כדי להתיישב לנפילת אפים, כיון שהולך לצורך התפילה, וסומך על מה שיפסע ג' פסיעות בקדיש תתקבל לה.

לג. הורה, שבקהל המתפללים יחד בימי שני וחמישי, ורובם של הקהל מתפללים בנוסח אשכנז, ויחידים מהם בנוסח ספרד, או איפכא, יכול כל אחד ליפול נפילת אפיים כמנהגו, זה קודם והוא רחום וזה בסוף והוא רחום, ואין בזה חשש לא תתגודדו לו.

לד. בימים שאין אומרים בהם תחנון מחמת מנהג, צריכים לומר מזמור 'תפילה לדוד'

לא. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ז).

לב. והוראה זו היא על פי מה שהכריע כן בשו"ת בית ישראל לחתן הרה"ק מקרסטיר זי"ע, - פנקס הקנה בושם, ה' חשון תשמ"ו.

לג. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ח').

לד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לה. וכמבואר בשו"ע (סימן קכ"ג סעיף ה') ובמשנ"ב (סקי"ח), - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לו. כן הורה לי לנהוג למעשה (חורף תשס"א).

במג"א (סימן תצ"ג סק"ו) הביא מהרמזים, שדבר התלוי במנהג המקומות שבמקום זה נהגו כך ובמקום זה נהגו כך, אפילו נתקבצו בני שני המקומות במקום אחד ועשה כל אחד כמנהג מקומו לית לן בה, עכ"ל, ועיין במג"א שם שהאריך בזה עוד בפרטי דינים אלו.

לפני שיר של יום לז', ורק ביום שאין אומרים בו תחנון על פי הלכה אין אומרים בו גם תפילה לדוד לז'.

לח. האוחז באמירת שיר של יום, והקהל כבר התחילו לומר 'עלינו לשבח', אף שכתבו הפוסקים שכשהציבור אומרים 'עלינו' צריך היחיד לומר עמהם, יכול הוא להמשיך באמירת השיר של יום, כי המעם מה שיש לומר עמהם עלינו הוא משום דרך ארץ, וממילא למנהג נוסח ספרד שאומרים 'עלינו לשבח' בסוף התפילה דייקא ליכא בזה העדר דרך ארץ, דמה שאינו אומר עכשיו 'עלינו' הוא מפני שסדר התפילה הוא לאומרו רק אחר מימרא דרבי אלעזר תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'.

לו. וכל שכן כשאוחז עדיין באמצע תחנון או בקדושה דסידרא, שאינו צריך להפסיק כדי לומר עלינו עם הציבור.

לז. ואם אמר עלינו לשבח אחר קדושה דסידרא קודם שיר של יום, יוכל לסמוך על מנהג נוסח אשכנז שאומרים אותו אז, אבל אם אמרו קודם שגמר קדושה דסידרא צריך לחזור ולאומרו שנית לט'.

פרק ז'

קריאת התורה

א. הורה, שאצל הגוהגים להגביה את הספר תורה קודם הקריאה, מאחר שעניינו הוא להראות לקהל את מה שעתידים לקרוא, יש להקפיד שיהיה פתוח במקום שעתידים לקרוא בו, ואם הגביהו במקום אחר נכון שיחזרו ויגביהו כשהוא פתוח בקריאת היום.

ב. אולם למנהג העולם שמגביהים את הספר תורה לאחר הקריאה, לכאורה אין ענין מיוחד שיראו העולם דוקא מקום הקריאה^א.

לו. היינו לאלו המתפללים בנוסח ספרד.

לח. ספר אוצר הלכות (עמוד ע"ו, פתח האוצר אות ל"א).

לז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ח', וח"ג סימן ר').

א. ספר היכל הוראה (ח"א סימן י"ג).

ג. חיוב בעל של יולדת לעלות לתורה הוא, בעת שהיולדת באה בפעם הראשונה לבית הכנסת לאחר הלידה, אך אם הגיע יום ארבעים [ואחד] בלידת זכר או יום שמונים [ואחד] בלידת נקיבה חייב לעלות לתורה אפילו אם לא הגיעה לבית הכנסת, וכשיעלה אז לתורה נפטר מחיובו, ואף אם באה אחר כך לבית הכנסת אינו מתחייב לעלות שנית.²

ד. מנהגו של רבינו באמירת הברכות בעת שעלה לתורה, שבברכה שלפניה היה הספר תורה פתוח וצייד את פניו לצד ימין מחוץ לס"ת, ולאחר גמר העלייה היה גולל את הספר תורה ומברך את הברכה שלאחריה.³

ה. אף שמדברי הפוסקים מתבאר לכאורה, שבאמר ברכו או קדיש בקול נמוך ולא שמעו עשרה לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולאמרו בקול רם, אמנם רבינו היה מורה בדברי הכף החיים (סימן קל"ט אות ל"ח, מ"א) שהוכיח, דדוקא לכתחילה חוששים לשיטה זו, אבל בדיעבד אם לא שמעו עשרה סמכין על השיטה החולקת וסוברת שאין צריך לחזור ולאמרו.⁴

ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה בקיצור שו"ע (סימן ע"ח סקי"א), וז"ל, סדר החיובים וכו', בעל היולדת שילדה בן והולכת לבית הכנסת, ואם אינן הולכות לבית הכנסת אין הבעלים חייבים אלא אם הוא יום ארבעים ואחד לזכר או יום שמונים ואחד לנקבה שאז הוא זמן הבאת הקרבן, וכן הוא בביאור הלכה (ריש סימן קל"ו).

ג. כן ראיתי לרבינו שהיה נוהג בעת עלייתו לתורה, שבברכה הראשונה היה משאיר את הספר תורה פתוח וצייד פניו לימינו שהוא גם ימין הספר תורה, ובברכה השניה גלל ובירך.

בשו"ע (סימן קל"ט סעיף ד') כתב, שהעולה לתורה פותח את הספר קודם שיברך ורואה את הפסוק שצריך להתחיל בו ואחר כך יברך, ולאחר שקרא גולל ומברך, והרמ"א כתב על זה, דבשעה שמברך ברכה ראשונה יהפוך פניו אל הצד שלא יהא נראה כמברך מן התורה, ונראה לי דיהפוך פניו לצד שמאלו, עכ"ל הרמ"א. וביאר המשנ"ב דדין זה נובע ממה דאיתא במסכת מגילה (דף ל"ב ע"א) שהעולה לתורה גולל את הספר תורה כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה, אלא שמבואר בפוסקים שכל זה אינו אמור אלא על הברכה השניה שלאחר הקריאה, אבל בעת שמברך את הברכה הראשונה של קודם הקריאה אין צריך לגוללו משום טירחא דציבורא, ודוקא בברכה שלאחר הקריאה שאין בזה טירחא משום דבלאו הכי גוללים, הצריכוהו לגלול את הספר תורה כבר בעת הברכה, וזהו כוונת המחבר.

ועל זה הוסיף הרמ"א, דאף שלא הצריכו לגלול בברכה ראשונה משום טירחא דציבורא, מכל מקום לכל הפחות יצדד פניו באופן שלא יוכל להסתכל בספר תורה, ובהכי ינצל מחשש שמא יאמרו ברכות כתובות בתורה, ומסיים על כך הרמ"א דנראה שיצדד פניו לצד שמאלו שזהו ימין של הקב"ה, אבל במשנ"ב (סקי"ט) הביא בשם כמה מן האחרונים שכתבו שאינו נכון להפוך פניו מן הספר תורה, משום שמראה עצמו כאילו אינו מברך על מה שיקרא בספר תורה אלא על דבר אחר, ושוב מסיק המשנ"ב בשם החיי אדם דיותר טוב לעצום עיניו שלא יוכל להסתכל בספר תורה בעת הברכה.

ובביאור הלכה כתב בשם האחרונים דיש פוסקים שאם רוצה לגלול ואחר כך לברך עדיף טפי אלא שאינו מחוייב בזה, ועל פי זה נוהגין איזה מקומות שגם בברכה הראשונה גוללין את הספר תורה, ומסיק הביאור הלכה, ונהרא נהרא ופשטיה.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן קי"ח אות ב').

ו. מה שכתבו הפוסקים שהקורא בספר תורה בציבור יזהר לקרות כל תיבה מתוך הכתב, זהו מפני שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה.¹

ז. ציבור שנתאספו רק לקריאת התורה, ולא יאמרו אחר כך אשרי ובה לציון וקדיש שלם, אפשר שצריך הבעל קורא לומר לאחר הקריאה קדיש שלם בלא תתקבל, דלא מצינו לעולם חצי קדיש אלא באמצע הסדר כשיש לאחר מכן קדיש שלם, וצ"ע למעשה.²

ח. אמר, שאין קפידא ליתן הגבהה וגלילה לאב ובנו או שני אחים יחד, דלא מצינו אזהרה בפוסקים אלא שלא לקוראם לתורה בזה אחר זה, ואין לנו להמציא דברים חדשים.³

ט. הורה, דאף בזמנינו שהקלף חזק מאוד ואין לחוש שיקרע, משנה לא זזה ממקומה, ויש לנהוג כדברי הגמ' (מגילה דף ל"ב ע"א) והשו"ע (סימן קמ"ז סעיף ג'), שהגולל ספר תורה יעמידנו כנגד התפר, שאם יקרע יקרע בתפר.⁴

ה. רבינו כתב זאת במענה לקושיית אחד, על מה שכתב השו"ע (סימן נ"ג סעיף י"ד, וסימן קל"ט סעיף ג') דסומא אינו קורא בתורה בציבור משום דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, דלכאורה קשה דתיפוק ליה דכיון שאינו רואה אין כאן קריאה בספר תורה כל עיקר, והשיב לו רבינו, דבאמת שני סבות אלו חידא מילתא היא, דכל עיקר הטעם מה שקריאת התורה בעל פה אסור, הוא משום דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, (א"ה: ומה שאין קוראים בחומשים שלנו, זהו מפני שאינו כבוד הציבור, וכמבואר בסימן קמ"ג סעיף ב', אבל בלאו הכי לא הוי איכפת לך), - שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ג'). ולפי דברי רבינו נמצא לכאורה, דהקפדה זו לקרוא כל תיבה מן הכתב, אינה אלא זהירות וחיוב על הבעל קורא, ואולם אם בטעות קרא כמה תיבות שלא מן הכתב (וכמו שמצוי בהרבה מבעלי הקריאה, שכל תיבה שבתחילת שורה קוראים מתוך הזכרון ולא מתוך הכתב, כיון שאין מספיקים לדלג בעיניהם מסוף השורה הקודמת לתחילת השורה השנית תוך כדי קריאתם) אין בזה חסרון מצד השומעים או העולה, ואף בעלייה קצרה של ג' פסוקים שנמצא שלא קרא הבעל קורא ג' פסוקים שלימים מתוך הכתב נמי לא איכפת לך בדיעבד, ושפיר יצאו ידי חובתם וגם ברכת העולה היא כהוגן.

ו. פנקס הקנה בושם, י"א תמוז תשד"מ, - נדפס בקובץ נשיח בחוקך (חלק ב' עמוד ס"א).

ז. כתבי תלמידים.

וראה בספר דברי יחזקאל החדש שהביא כן גם בשם הגה"ק משינאווא זי"ע, שלא הקפיד לכבד אב ובנו בהגבהה וגלילה יחדיו, וכן מובא שם מעשה רב מענין זה.

ח. בליקוט הנהגות מהגה"ק בעל דברי יחזקאל משינאווא זי"ע הובא בשמו, שמה שאמרו הגולל ספר תורה צריך שיעמידנו על התפר שאם יקרע יקרע בתפר ולא במקום הכתב, היה זה רק בזמנם שהקלף היה חלש, ולא כן בזמנינו שהקלף חזק אין חשש זה, ואדרבה קרוב יותר שיקרע על התפר מאשר באמצע הקלף. אמנם כששאלתי את רבינו אם יש לנהוג כן למעשה, השיב, דפוק חזי מנהג העולם שמקפידים ונוהרים בכך להעמיד את הספר תורה על התפר, ובהכרח דנקטינן דמשנה לא זזה ממקומה, (ובאמת דכל עיקר שמועה זו לאו מר בר רב אשי חתים עלה, שאינה אלא עדות איש מפי איש, ובודאי אין ראוי לסמוך עליה כנגד פשטות דינא דגמ' ושו"ע ונגד מנהג העולם).

פרק ח'

בית הכנסת

א. הורה שאסור להוסיף חדר או בית לצד בית הכנסת, כשתומכים את גג החדר והבית על דופן בית הכנסת, וכדברי השאילת יעב"ץ המובאים בשע"ת (סימן קנ"א סקט"ז) שקדושת בית הכנסת נוהג גם על דופני כותלי בית הכנסת מבחוץ, ואפילו לתלות בו מסמר לצרכו אסור.

ב. וביותר הזהיר על כך מאד, כשרצו פעם לבנות בית לצד מזרח בית הכנסת, ולסמוך את גג הבית על קיר ארון הקודש, ורבינו הפעיל את כל כושר משקלו כדי למנוע את הדבר הזה, באמרו שיש סכנה עצומה ונוראה על דרי אותו הבית.^א

ג. בעת בניית בית הכנסת יש להקפיד שלא יהיו בקומות שמעל בית הכנסת מקום טינוף כבית הכסא וכדומה, מפני שזה מפסיק את התפילות מלעלות לשמים.

ד. ואין נפק"מ אם הדבר טינוף הוא מעל בית הכנסת ממש, או שיש הפסק של כמה קומות שיש בהם דיוורים בין בית הכנסת לדבר טינוף, מפני שהטינוף מפסיק בין ישראל לאביהם שבשמים.^ב

ה. בית ששימש כבית תיפלה, שרוצים לקנותו ולשכללו ולעשות ממנו בית הכנסת, אם הנכרים העמידו שם אלילים, הרי הבית נמאס ואסור לעשות בו בית הכנסת קבוע.

ו. אך אם לא העמידו שם הנכרים אלילים בפועל, יש להתיר בפשיטות לעשות ממנו בית הכנסת, וכמנהג העולם להקל בזה, וכל שכן היכא שהבית לא נבנה לכתחילה לשם בית תיפלה, אלא שלאחר מכן שימש כמה שנים למטרה זו.

ז. וכל שכן בבית שהיה מיוחד רק להתוועדות הכומרים, ולא שימש לבית תיפלה, דבדאי אין שום חשש וחומרא שלא לעשותו לבית הכנסת קבוע, דליכא שום גנאי בדבר.^ג

א. וכפי הידוע בזמנינו כמה מקרים, באנשים שבנו את ביתם לצד מזרח ארון הקודש, באופן שיתידות גג הבנין היו תקועים ונסמכים בתוך דופן ארון הקודש, ובתוך תקופה קצרה נפלו למשכב אשר ממנו לא קמו ל"ע.

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ז').

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ח').

ח. הורה, שחדר שיעורים שבישיבות, שהוא חדר מיוחד לאמירת שיעורים ולהרבצת תורה, דינו כבית המדרש לכל דבר.^ד

ז. הורה, שחדר המשמש לתלמוד תורה לתשב"ר, דינו כבית המדרש לכל דבר.

י. אולם בית הספר המשמש לבנות ללמוד שם לימודי קודש אין בו קדושת ביהמ"ד, כיון שאין בהם מצות תלמוד תורה, ובפרט היכא שמשלבים גם לימודי חול.^ה

יא. הורה, שאם אין אפשרות להגיע למקום מסוים זולת על ידי שיעבור דרך בית הכנסת, אין בזה דין איסור קפנדריא.^ו

יב. רבינו הביע פעם את מורת רוחו, ממה שנתפשט היום שהמחפש לערוך מסיבת שבע ברכות או בר מצוה, שוכר בית הכנסת לצורך זה, דאף שמדינא אין איסור בעצם קיום המסיבה כיון שבתי כנסיות שבזמנינו נבנים על תנאי, אולם בודאי אינו מכבוד בית הכנסת שישמש כאולם אירועים.^ז

יג. צריך להיזהר שמחיצת בית הכנסת המבדלת בין האנשים לנשים תהיה באופן שלא יהיה שום אפשרות להסתכל ולראות את הנשים שבעזרת נשים.

יד. ובאם לא נעשה המחיצה כדיון, דעת כמה מגדולי רבותינו זללה"ה שאוסרים לגמרי להתפלל שם, כי המקום נתחלל מהיות מקדש מעט, וראוי יותר להתפלל ביחוד מאשר להתפלל שם.^ח

טו. ויש לזהר ולהשים לב, שאין מספיק כשיעשו את המחיצה בגובה של קומת איש, כי צריך לחשב גם שיהיה גבוה מעל קומת האנשים העומדים על מדרגות הארון קודש בשעת הוצאת הס"ת או העומדים על הבימה בעת קריאת התורה.^ט

ד. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל ד' תשרי תשס"ה).

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן י"ב שאלה ב').

ו. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל ד' תשרי תשס"ה).

נראה המקורו של רבינו הוא על פי דברי השו"ע (סימן קנ"א סעיף ה') שכתב דין קפנדריא בזה"ל, שאם היו לבית הכנסת שני פתחים לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו וכו', ע"כ. ומשמע מלשונו שיסוד הדין של איסור קפנדריא אינו מחמת שנכנס לביהמ"ד שלא לצורך, אלא טעם האיסור הוא מחמת דהוי זלזול במה שמקצר דרכו דרך בית הכנסת, ולפי זה אם אין אפשרות להגיע לאיזה מקום זולת אם יעבור בבית הכנסת אין שייך איסור קפנדריא מפני שאין כאן זלזול.

ז. כתבי תלמידים.

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ט').

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ט').

מז. גם היה מעורר, במה שנתפשט בשנים האחרונות ברוב בתי המדרשות, לעשות חלק מן המחיצה המפסיקות בין העזר"נ לבית המדרש, מסוג מסויים של זכוכית אשר אפשר לראות דרכה מבעד העזרת נשים לבית הכנסת, אך לא מבית הכנסת לעזרת נשים, והיה רבינו מעורר, שיש לזהר מאד ולשים לב שיהיה חשך בעזרת נשים, כי אם דולק שם אפילו אור מועט, יש אפשרות לראות גם מבית הכנסת לתוך העזרת נשים.

יז. ופעם ביום הושענא רבה, בעת שאחזו הקהל באמירת ההושענות והחקפות שסביב הבימה, עורר אחד לרבינו על שמתאפשר לראות צללים שבעזרת נשים, וזאת עקב אור השמש שנכנס לעזרת נשים דרך החלון, ומיד כשמוע זאת רבינו לא נח ולא שקט, ושלח לחפש את הנוגעים בדבר, ופקד עליהם שידאגו מיד להודיע בעזרת נשים שיכסו את החלון עם הוילון כדי שלא יכנס לשם חוזק זריחת השמש ולא יוכלו לראות מבית הכנסת שום רושם של צללים.

יח. אסור להכנס לבית הכנסת עם כלי זיין, ואפילו כשהם מכוסים, ואם אינו יכול להשאירם בחוץ מוטב שיתפלל ביחידות ואל יכניס כלי משחית לבית הכנסת'.

תשמישי קדושה

יט. המפה שפורסים על הבימה בשעת קריאת התורה להניח עליה את הספר תורה, דינה כתשמיש קדושה (שו"ע סימן קנ"ד סעיף ג'), ולפיכך אסור להשען עליה.

כ. ורבינו היה מורה בזה, שבבתי כנסיות שהמפה מונחת על הבימה תמיד אף שלא בשעת קריאת התורה, יש מקום קולא בזה, משום דלב בית דין מתנה עליהם, אך מן הראוי להחמיר ולא לסמוך על קולא זו.

כא. אמנם בבתי כנסיות שפורסין את המפה רק בעת קריאת התורה, אסור להשען עליה מעיקר הדין, ואין להקל בזה כלל'יא.

י. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ט"ו).

יא. ברמ"א (סימן קנ"ד סעיף ח'), ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה, כגון מטפחת של ספרים ושלחן שבבכה"נ ומעילים של ס"ת, וכתבו הטעם משום דכיון שנהגו כן ואי אפשר לזהר לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא כדי שלא יבואו בני אדם לידי תקלה ואע"ג דלא התנו כאילו התנו דמי. ואמנם כפי הנראה טעמו של רבינו דתנאי זה אינו אלא במקומות שהמפה מונחת על הבימה כל היום, שבזה לא ימלט שלא ישענו עליהם אנשים במשך היום והוי כתשמישים שאי אפשר להזהר בהם דלב בית דין מתנה עליהם, ואולם במקומות

כב. אך להניח את הסידור על המפה מותר אפילו במפה שפורסים אותה רק בשעת קריאת התורה, ואין מקום להחמיר בזה^{יב}.

פרק ט'

נמילת ידים

א. הורה, שכלי חד פעמי יש לחוש שאין עליו תורת כל, ואין להשתמש בו לנמילת ידים אפילו בשעת הדחק^א.

ב. הורה, במי שנמל צפרניו ושכח ליטול צפורן אחת, ואינו יכול לנמלה עתה, שיש להקל שאינה נחשבת חציצה לגבי נמילת ידים^ב.

דברים שיש בהם ספק ברכת המוציא

ג. היה מורה, לגבי מה שנהוג במסיבות בר מצוה, שמגישים לפני המסובים פת הבאה בכסנין יחד עם סלטים או מיני ליפתן, שאם אוכל מן הפת הבאה בכסנין משיעור ג' ביצים, אין מברכין עליו אלא בורא מיני מזונות ומעין שלש לכל הדעות, אבל אם אוכל מהם ג' ביצים יתכן שהירקות והליפתן מצטרפים לשיעור קביעות סעודה ומתחייב בנמילת ידים והמוציא וברכת המזון, ולכן לא יעבור על מידה זו כדי שלא להכנס לבית הספק^ג.

שהמפה מונחת רק בשעת הקריאה בזה ליכא תנאי בית דין, כי בזמן מועט כזה בודאי אפשר להיזהר שלא להשען עליה.

יב. כל זאת הורה לי רבינו להלכה למעשה.

ולכאורה טעמא דמילתא מפני שהנחת סידורים וחומשים לצורך מצוה אינו בכלל תשמיש, וכל שכן שאין בזה חשש בזיון, ולפיכך אין לאסרו אפילו במקומות שהמפה מונחת רק בשעת הקריאה וליכא על זה תנאי בית דין.

א. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, - וראה מה שנכתב בזה להלן בהלכות קידוש (פ"ב אות כ"ו).

ב. כתבי תלמידים.

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ט').

הוראתו זו של רבינו היא על פי מה שפסק המג"א (סימן קס"ח סקי"ג), דמה דאיתא בשו"ע (שם סעיף ו') שאין מתחייב בהמוציא וברכת המזון אלא אם אכל מן הפת הבאה בכסנין כשיעור קביעות סעודה (שבזמנינו

ד. היה מורה שגם בשאר ימות השנה מברכים המוציא וברכת המזון על מצות יד או מצות מכוונה, שדינם כדין לחם גמור לכל דבר.^ד

הוא נע בין 600 ל-900 סמ"ק, זהו דוקא כשאכל פת הבאה בכסנין בלבד, אבל אם אכל עמו בשר ודגים ושאר דברים מלפתים הרי הם מצטרפים להשלים שיעור קביעות סעודה, ואז אפילו אם אכל מן הפת הבאה בכסנין מעט הרי הוא מחוייב בברכת המזון.

ועל זה מביא רבינו בתשובתו מספר ברכת הבית שכתב בשם השו"ע (סעיף ח') שלא נאמר דינו של המג"א אלא אם אכל לכל הפחות ג' ביצים, אבל כל שאכל פחות מג' ביצים כודאי אין לחוש אף אם אכל עמו בשר ודגים ושאר דברים המלפתים, ועל פי זה הורה כן רבינו שיש ליזהר לנהוג כן למעשה שלא לעבור על שיעור ג' ביצים כדי שלא להכנס לבית הספק.

וראוי לציין שישנם ממחברי זמנינו שחידשו, שלא נאמרו דברי המג"א אלא כשמלפת את הפת הבאה בכסנין עם הבשר והדגים והמיני ליפתן, אבל אם אוכל את הפת הבאה בכסנין בנפרד ואת המיני ליפתן בנפרד אין הם מצטרפים, ובכחאי גוונא יש להקל דכל שלא אכל מן הפת הבאה בכסנין כשיעור קביעות סעודה אינו מחוייב בברכת המזון, ואין שאר המאכלים מצטרפים לשיעור קביעות סעודה, ותלו עצמם במה שנראה כן לפום ריהטא מדברי הדרך החיים (קונט"א הנדפס בהגדת מעשה נסים). אמנם מדברי רבינו מבואר דנקט בפשיטות שדברי המג"א אמורים אף כשאינו מלפת את הפת הבאה בכסנין עמהם, ובאמת שמחדשי חידוש זה שגו בשתים, האחת, שהמעיין היטב בלשונו של הדרך החיים יראה שלא הוציא מן הכלל אלא פירות ושאר מינים שדרך לאוכלם בפני עצמם ובמהותם ועצמותם אינם באים ללפת בהם פת, ואולם דברים שרגילים ללפת בהם את הפת או אפילו לאוכלם בפני עצמם לשובע בתוך הסעודה הרי הם מצטרפים שפיר לשיעור קביעות סעודה אף אם אוכלם בפני עצמם, וכן מוכח להדיא מראיתו שהוכיח מפת הבאה בכסנין באמצע סעודתו, ששם הלוא הדין הוא שאם אוכלם למזון ולשובע הרי הם נחשבים כחלק מן הסעודה. והשנית, דאף אילו יחיבנא להו כדבריהם שהדרך החיים מקיל כל שאינו מלפת את הפת הבאה בכסנין עם הבשר והדגים, אולם מאחר שפשטות דברי המג"א אינם מורים כן, וגם השו"ע (סעיף ח') והמשנ"ב (סק"ד) סתמו וכתבו דכל שאוכל עמו דברים המלפתים הרי הם מצטרפים, מעתה פשיטא שאי אפשר להקל לדינא כנגד דבריהם.

ד. מפי נאמן ביתו הרה"ח רבי שאול אריה איינהורן שליט"א. בשו"ע (סימן קס"ח סעיף ז') הביא המחבר ג' דעות מה נחשב פת הבאה בכסנין, והדעה השלישית היא, שזהו כעכים יבשים הנקראים בישקוני"ש שכוססים אותם לתענוג, דלפיכך אין עליהם תורת לחם גמור. ואולם כבר כתבו הט"ז (סק"ח) והמג"א (סקי"ט) והמשנ"ב (סקל"ו) שאין בכלל זה אלא כעכים יבשים שעשויים לכסוס אותם לקינוח ולתענוג, אבל ריקקים יבשים ודקים שאופים בשביל אנשים שקובעים סעודתם עליהם, דינם כפת גמור לברך עליו המוציא וברכת המזון, וזהו דין לחמניות שביללתן עבה המבואר בדברי השו"ע שם (סעיף ח') דאף שהם יבשים ודקים ברכתם המוציא כיון שעשויים לקביעות סעודה ולא לתענוג. וכן כתב להדיא בספר כף החיים (סקס"ו) דמשמע מדברי המג"א הנ"ל דכל שעשויים לקביעות סעודה ברכתם המוציא אף כשהם יבשים ודקים, ומסיים הכף החיים שכן כתב להדיא גם בספר בית דוד (סימן פ"ג) דלחם גמור שנותנים אותו לפעמים בתנור לייבשו שיהא קשה כמו הבישקוני"ש כדי שלא יתעפש או יפסיד בימות הקיץ צריך נטילת ידיים וברכת המזון כדין פת גמור.

ומדברי כל הפוסקים האלו נשמע דכל שכן ה'מצות חמץ' שבעצמותם הם לחם גמור, ומה שעושים אותם יבשים ודקים הוא רק כדי שישתמרו ולא יתקלקלו או יתייבשו. וקל וחומר בן בנו של קל וחומר ה'מצות שאופים לפסח' שאופים אותם רק למטרה אחת ויחידה כדי לקבוע סעודה עליהם, ממילא אפילו קודם הפסח או לאחריו דינם כפת גמור לכל דבר.

ה. לא אכל קרקרים (לחמית) שלא בשעת הסעודה, מפני שהחמיר לחוש לשיטת הסוברים שבעכים דקים ויבשים אינם בכלל פת הבאה בכסנין.^ה

ו. ובן לא היה אוכל לחמניות הנקראים 'לחמניות מזונות', מפני הספק שיש בברכתם אם המוציא או מזונות.^ו

ה. מפי נאמן ביתו הרה"ח רבי שאול אריה איינהורן שליט"א.

בשו"ע (סימן קס"ח סעיף ז') הביא ג' שיטות מה נקרא פת הבאה בכסנין. שיטה א', עיסה שנלושה בקמח ומים אלא שהיא ממולאת באגוזים ושקדים ובמיני מתיקה. שיטה ב', עיסה שנלושה במי פירות. שיטה ג', כעכים יבשים ודקים שכוססים אותם לתענוג בבית המשתה ואוכלים מהם רק מעט. ומסיים השו"ע, דמאחר שאין לנו הכרעה כאיזה מן השיטות אנו נוקטים בשלשתם לקולא, ובכל שלשת מיני לחמים אלו מברך בורא מיני מזונות ומעין שלש, וכן העתיק בשו"ע (סעיף י"ב).

ואולם אף שכן הוא מעיקרא דדינא, מיהו השו"ע מסיים שם, שבעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו לא יאכל שלא בתוך הסעודה אלא פת שיש בה ב' מעלות שנלושה במשקין והיא גם ממולאת בפירות וכיוצא בהם, ולפי דבריו נמצא דכל שכן שאין ראוי לבעל נפש לאכול קרקר לחמית שאין בה לא את מעלת ממולא ולא מעלת נילוש.

ויתרה מזו חזינן מדברי הרב בלוח ברכת הנהנין (פרק ח') ובסדר ברכת הנהנין (פרק ב'), ששם לא העתיק כלל את השיטה השלישית הסוברת דכעכים יבשים דינם כפת הבאה בכסנין, ומשמע דעיקר נטיית דעת הרב להלכה היא דכעכים יבשים ודקים שנלושו במים ואינם ממולאים אין דינם כפת הבאה בכסנין ויש לברך עליהם המוציא וברכת המזון, ואף שבודאי אין לנהוג כן למעשה כיון שהמחבר בשו"ע הכריע לברך עליהם ברכת במ"מ ומעין שלש, אולם בודאי שראוי לבעל נפש שלא לאכלם מחמת הספק שבברכתם. ולכאורה זה היה טעמו של רבינו במה שנמנע ולא אכל קרקרים דקים, כי אם בתוך הסעודה כשבאו למזון ולשובע, שאז הם נחשבים חלק מן הסעודה, ולכולי עלמא הם נפטרים בברכת המוציא וברכת המזון, (ויתכן גם שחשש ש'קרקר לחמית' עשוי למזון ולשובע ולקבוע סעודה עליהם, ולא רק לכסיסה ותענוג, ולפי זה הרי הם כ'מצות' שנתבאר דלכולי עלמא דינם כפת גמור).

ו. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ל"ד).

וכן מתבאר מלשונו של רבינו בתשובה (ח"ג סימן ט'), בדבר הנהוג באירועים שונים וכו' לכבד את האורחים במיני לחמים שאין דינם כלחם גמור לברך עליהם ברכת המוציא וכו', ועל זה בא לעורר דאפילו לא יהא על הלחמים האלו דין לחם גמור רק כפת הבא בכסנין שמברכים עליו במ"מ ולאחריהם ברכת מעין שלש וכו'. הרי להדיא שרבינו תפס בלשון מסופק מהו ברכתם של לחמניות אלו.

והטעם מה שראוי להמנע מאכילת הלחמים המכונים 'לחמניות מזונות' הוא מפני ריבוי ספיקות שיש בהם. אחד, דהלוא כל עיקר מה שאנו מתייחסים לעיסה שנלושה במי פירות כפת הבאה בכסנין אינו אלא משום ספק, דהלוא יש סוברים שדינם כפת גמור. השנית, מפני שכתב בדרך החיים (קונט"א הנדפס בהגדת מעשה נסים) שאין נחשב פת הבאה בכסנין אלא מיני לחמים שעושים לתענוג וקינוח, אבל אם אופים אותם כדי שישמשו בתורת לחם גמור מברכים עליהם המוציא, וממילא לחמניות אלו שבעצם נועדו לשמש כלחם גמור, וכל מציאותם ומהותם הוא כ'פטנט' לאנשים הרוצים לאכול לחם בארוחת בוקר או ארוחת ערב ולהיפטר מנטילת ידים ובהמ"ז, הרי שלפי דברי הדה"ח לא הרויחו כלום, ומכל מקום מדברי כל האחרונים מבואר שלא נקטו כחידושו של הדרך החיים. והשלישית, מפני שנחלקו האחרונים מהו גדר נילוש במי פירות, דדעת השל"ה (שעה"א, עמק ברכה, כלל ב' אות ב' בהג"ה) והשו"ע (סעיף י"א) היא דכל שמי הפירות מרובים מן המים דינם כפת הבאה בכסנין, ואולם דעת הט"ז (סק"ז) והחמד משה והמשנ"ב (סקל"ג) היא שאין נחשב נילוש במי פירות אלא אם נרגש טעם המי פירות הרבה עד שהם עיקר וטעם הקמח טפל, וממילא נמצא שבמיני

דברים הנפטרים מחמת הסעודה

ז. מבואר בשו"ע (סימן קע"ד סעיף ז') דמה שאין מברכים על מים ושאר משקין שבתוך הסעודה, דכיון שאין דרך לאכול בלא שתייה הרי הם נחשבים כדבר הבא מחמת הסעודה, ועל פי זה כותב רבינו שבאופן שהדבר ברור שאין המים באים מחמת האכילה, כגון בחתונות שרוקדים הרבה ומוזיעים, ומפני כך מוכרחים לשתות, יתכן שאינם נחשבים כבאים מחמת הסעודה וטעונים ברכה.

ח. ולפיכך יעשה אז אחד משלשת העצות דלהלן, שאם יש לו יין יפטור אותם בברכת היין, או שיברך קודם הסעודה על משקין פחות מכשיעור, וכאשר בלאו הכי דעת כמה פוסקים היא שיש לעשות כן לפני כל סעודה, או שיתן לאחר שאינו בתוך הסעודה שיוציאו בברכתו.^ז

ט. רבינו היה נוהג כדברי השו"ע (שם), שהרוצה להסתלק ממחלוקת הפוסקים שנחלקו אם משקים חייבים ברכה באמצע הסעודה, יברך קודם הסעודה על מעט משקים ויפטור בהם את המשקים ששותה בתוך סעודתו, ולפעמים בדרך על היין כדי לפטורם.^י

י. ואולם בארוחת בוקר לא היה נזקק לעצות אלו כדי לפטור את כוס הקאו"ע, דמאחר שאנשים רגילים לשתות בסעודה נחשב זה לכולי עלמא כדברים הבאים מחמת הסעודה.^ט

לחמניות מזונות שאינם מתוקים כל כך הרי ברכתם במחלוקת שנויה. ומעתה כיון שיש בהם ריבוי ספיקות אם ברכתם במ"מ ומעין שלש או המוציא וברכת המזון, מן הראוי לכל מי שיראת שמים בקרבן שלא לאכלם אלא על ידי קביעות סעודה עליהם, או בתוך הסעודה למזון ולשובע, שאז לכולי עלמא ברכתם המוציא וברכת המזון.

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"א).

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן קע"ד סעיף ז'), אם אין לו יין ושותה מים או שאר משקה [באמצע הסעודה], אין לברך עליהם דחשיבי כבאים מחמת הסעודה, לפי שאין דרך לאכול בלא שתייה וכו', ואפילו אם היה צמא קודם סעודה כיון שלא רצה לשתות אז כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסיבת הפת היא ופת פותרתם, ויש אומרים לברך על המים שבסעודה וכו', והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו, והרמ"א סיים על כך שהמנהג כסברא הראשונה. ואעפ"כ חשב רבינו ונהג כדברי המחבר לברך על מעט משקה קודם הסעודה, ולפעמים היה עושה את העצה המבוארת בביאור הלכה שם (ד"ה והמנהג) שאם יש לו יין טוב שיפטור אותם על ידי שיברך על היין בתוך הסעודה שפוטרו כל המשקין.

ט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

והיינו, דרבינו אזיל בזה לשיטתו שסובר שכל מאכל הקבוע בסעודה דינו כבא מחמת הסעודה אף כשאינו בא

יא. הורה, שהאוכל בסעודתו 'באדי' או 'יוגורט' וכדו', אין צריך לברך עליהם שהכל, דכיון שהדרך לאוכלם בתוך הסעודה הרי הם נחשבים דברים הבאים מחמת הסעודה.¹

יב. היה מורה לשואליו, דהיות שיש כמה צדדים וספיקות, בדבר ברכת בורא מיני מזונות על 'עוגות' ו'מיני מאפה' באמצע הסעודה, לכן מן הראוי לנהוג שלא לאכלם כלל בתוך הסעודה.²

יג. לגבי אכילת קומפוט העשוי מפירות מבושלים שאוכלים בתוך הסעודה, היה מורה, שבשבת אינו מברך עליו בתוך הסעודה, כיון שאז הוא חלק ממאכלי הסעודה ואינו נחשב כדבר הבא לקינוח גרידא.³

לא לליפות ולא לשובע, וכפי שיתבאר להלן (בפנים, אות י"ג) דמהאי טעמא היה מורה שאין לברך בשבת על הקומפוט כיון שהוא קבוע בסעודה, ולפי זה הכי נמי כוס קאו"ע ששותה בסיום ארוחת הבוקר נחשב כבא מחמת הסעודה, כיון שרגילות בני אדם לסיים את ארוחת הבוקר עם כוס קאו"ע, והרי זה דבר הקבוע בסעודה, (ואמנם זהו דוקא למי שרגיל בכך, אבל אלו שאינם רגילים בשתיית קאו"ע בארוחת הבוקר, אין הכי נמי שאין בהם עדיפות בקאו"ע טפי מבשאר משקים).

ומן הראוי להוסיף, שבכל זה אין ענין למה שכתב המשנ"ב (סימן קע"ד סקל"ט) בשם החיי אדם, שאם שותה קאפ"ע אחר גמר סעודתו צריך לברך עליו ברכה ראשונה לכולי עלמא, מפני שאינו בא אלא כדי לעכל את המזון ולפיכך לא דמי לשאר משקין, והמשנ"ב עצמו אף שאינו מסכים עמו לגמרי, מכל מקום חושש לדבריו, ומורה שיברך שהכל על מעט סוכר כדי לצאת מן הספק. איברא שדברי החי"א והמשנ"ב אלו לא קאו אלא במה שהיה נהוג בזמנו בסעודות גדולות שבגמר הסעודה היו מביאים למסובים כוס קפה בלי חלב כדי לעכל את המאכל, שאז שפיר יש לומר שאינו נחשב מחמת הסעודה, אבל כוס קפה ששותים בזמנינו באמצע ארוחת הבוקר או בסיומו פשיטא ופשיטא שהיא חלק מן הסעודה, ועל כל פנים בודאי דלא גרעה ממשקים אחרים, ולמאי דנקטינן עיקר לדינא שאין מברכים על משקים באמצע הסעודה הכי נמי אי"צ לברך על כוס הקאו"ע ששותה בארוחת הבוקר.

¹ ספר אוצר הלכות (עמוד תל"ב, אות י', פתח האוצר אות ל"ב).

² יא. וכך אמר לי לנהוג למעשה (מנחם אב תשס"ד).

³ יב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וכך אמר לי לנהוג למעשה (מנחם אב תשס"ד). הנה בדברי הראשונים מבואר דהגדרת דברים הבאים מחמת הסעודה הוא "דברים הבאים ללפת את הפת" או "דברים שנאכלים למזון ולשובע", ואולם קומפוט שנאכל לקינוח ולתענוג בודאי אינו בכלל זה, אלא שרבינו היה אומר דמאחר שמאכל הקומפוט קבוע בסעודת שבת והוא חלק מן הסעודה הרי הוא נחשב גם כן כדבר הבא מחמת הסעודה, וכפי הידוע שכך היה המנהג המקובל והרווח בהרבה תפוצות ישראל שלא לברך על הקומפוט בסעודות שבת, (וכפי שנביא חלק מן המקורות לכך בהמשך דברינו).

וכן מבואר בספר מעשה רב מהנהגות הגר"א (אות פ"ב) שכתב בזה"ל, דברים הבאים בסעודה שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה לפניו ולא לאחריו, היינו דברים שאינן קבועין להיות בתבשילי הסעודה, עכ"ל. וכתב בספר אור חדש דנראה מלשון זה שהגר"א היה מפרש דבברים הבאים מחמת הסעודה אינו כפי שפירשו הראשונים דברים הבאים ללפת את הפת או למזון, אלא אפילו דבר שנאכל לקינוח ולתענוג כיון שרגיל לבוא תמיד באמצע הסעודה הוי טפל לסעודה ונפטר בברכת הסעודה.

יד. אך אם אוכלו בימי החול מברך עליו, כיון שאז אינו בא מחמת הסעודה, אמנם בסעודות גדולות וחשובות שדרך לאכול קומפוט בסופן, כחתונות או סעודות ברית ושבע ברכות וכיוצא בהם, יש להסתפק דאפשר שנחשבים אז כחלק מן הסעודה, ולכן יש לברך על פרי חי או לאוכלו עם חתיכת לחם יג.

ומסיים האור חדש, שבזה מתיישב מה שלכאורה יש לתמוה על מנהג שלנו שבלייל ש"ק רגילים לאכול מיני לפת מבושלים בדבש, וידוע שאין אוכלים אותם למזון ושובע אלא לתענוג וקינוח, ואפילו הכי אין מברכים עליו, ואפשר לומר שהוא הדין במקומות שנוהגים תמיד לאכול בלייל שבת כמה מיני פירות כגון עפ"ל צימע"ס וראזינקע"ס צימע"ס או קומפוט מפירות מבושלים, נמי פטורים מברכה, דכיון שהוא חוק קבוע להם לאוכלם תמיד בתוך הסעודה נעשו טפלים לסעודה.

ויתרה מזו היה סובר הגר"א שלא לברך על השום שאוכלים בלייל שבת בפה"א, דאף ששום חי אינו בא לא לשובע ומזון ולא ללפת, מכל מקום מאחר שבלייל שבת הוא חלק מן הסעודה משום תקנת עזרא הרי הפת פוטר.

ואולי אפשר להביא קצת ראייה ומקור לכך מדברי התוס' (דף מ"ב ע"א ד"ה אי) שכתבו דמה שאין מברכים על המרור בלייל פסח זהו דמאחר דרחמנא קבעיה חובה דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו הוי כמו דברים הרגילים לבוא מחמת הסעודה. הנה מבואר בדבריהם דאף שהמרור אינו בא להשביע אלא אוכלים אותו לשם מצוה אפילו הכי מאחר דרחמנא קבעיה חובה הרי הוא נחשב דבר הבא מחמת הסעודה, ובהכרח לכאורה דעומק הסברא הוא דכיון שבלייל פסח קבעיה רחמנא חובה הרי הוא חלק מן הסעודה וזה גופה גורם לחשיבו כבא מחמת הסעודה, ואם כן נמצינו למדים הגדרה וסברא זו דמאכל הקבוע בסעודה דינו כדבר הרגיל לבוא מחמת הסעודה, (ואף דאכתי ליכא מקור גמור, דשאני התם דרחמנא קבעיה חובה בסעודה, מכל מקום ברור דאילו לא היה אמת בעצם הסברא דמאכל הקבוע בסעודה נחשב כבא מחמת הסעודה אף כשאנו בא להשביע, תו לא היה מועיל לן מידי מה דרחמנא קבעיה חובה, דמה בכך שהוא חובה בסעודה מאחר שאנו בא מחמת השובע והסעודה).

ואף שבמשנה ברורה (סימן קע"ז סק"ד) כתב שמה שמביאים מעט פירות מבושלים לקינוח סעודה שקורין קאמפאט, דזה אין בא למזון כלל רק לקינוח סעודה ולכן צריך ברכה, וסתמת דבריו מורים שדיבר גם על שבתות ומועדים שהקאמפאט קבוע בסעודה, כבר כתב על כך בספר תשובות והנהגות (ח"א סימן קע"ז) ששמע עדות נאמנה הלכה למעשה, שבזקנותו חזר בו המשנ"ב ובעצמו לא בירך על קומפוט, וכן כתב גם בספר וזאת הברכה (עמוד ע"ז) בשם רבי שלמה בלוך ורבי מגדל זקס כי החפץ חיים חזר בו ולא בירך על קומפוט, ויש אומרים שהיה מבקש מאחר לפטור אותו בברכה, (ושמענו שיש שרוצים לדחות ראייה זו, דשמא בזקנותו של החפץ חיים היה הקומפוט עיקר סעודתו ולפיכך לא בירך עליו, אך דבריהם צ"ע, משום דבפוסקים לא מצינו כלל מקור לסברא זו שכשהפירות הם עיקר שביעתו יהיו פטורים מברכה כשאוכלם בלא פת, משום דאזלינן בתר דרך העולם, ודרך העולם הוא שהפירות נאכלים לקינוח ותענוג ולא לשובע, ולפיכך כל שאינו מלפת בהם פיתו לא בתחילה ולא בסוף הרי הם טעונים ברכה, וכמבואר בטוש"ע סימן קע"ז סעיפים א' ג', ומעתה שפיר העידו גדולי תלמידי ובאי ביתו של החפץ חיים דמה שהחפץ חיים לא בירך בסוף ימיו על קומפוט, היה זה מפני שחזר בו והסכים דפירות מבושלים שהם קבועים בסעודה נחשבים כדבר הבא מחמת הסעודה).

ועל כל פנים אנו רואים מדברי האור חדש כמסיח לפי תומו, שכך היה המנהג הרווח שלא לברך בלייל שבת על הצימע"ס והקומפוט אף שבאים לתענוג ולקינוח, וגם אצל רוב קהילות החסידים - שאצלם בעיקר היה נהוג לאכול קומפוט בסעודת שבת - מקובל מאז ומקדם שלא לברך על הקומפוט בסעודות שבת.

אמנם ראוי לציין שכאשר נזדמנו בבית רבינו אורחים שמנהגם לברך על הקומפוט, היה רבינו מבקש מהם להוציאו בברכתם.

יג. כתיבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

זו. אמנם כשנשאל על 'גלידה' היה אומר, שאין ברור אם בשבת יש להחשיבו כבא מחמת הסעודה, ולכן מן הראוי שלא לאכלו כלל בסעודת שבת, או שיאכלנו עם פת ואז הוא נטפל לפת יד.

זז. היה מורה, שהרגילים למעום מעט יי"ש בסעודת שבת בין הדגים לבשר אינם צריכים לברך עליו, כיון שבשבת זה חלק מן הסעודה טו.

יז. הורה, שאם בירך ברכה אחרונה, ואחר כך מוצא שיירי מאכל בפיו, צריך לפולטם, ואם בולעם צריך לחזור ולברך עליהם ברכה ראשונה טז.

יד. וכך אמר לי לנהוג למעשה (מנחם אב תשס"ד).

זו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וכך הורה לי לנהוג להלכה. והיכא ששתה קודם הסעודה מן הכוס של קידוש והיה דעתו לטעום מן היי"ש או שהיה לפניו, הרי בלאו הכי אינו צריך לברך עליו משום דיין פוטר כל מיני משקים. ויש קצת מקור להוראתו זו של רבינו גם מדברי השע"צ בסימן קע"ד, דהנה במשנ"ב (שם סק"ט) כתב, שאם אכל מאכל שמן ולקח מעט יי"ש כדי להפיג השמנונית שבפיו אם רגיל בענין זה הוא בכלל טפל להאכל, ובשע"צ (סקמ"ו) הוסיף על כך, ואפשר דמה שרגילין לקח מעט יי"ש אחר שאוכלין דגים או דג מלוח הוא גם כן בכלל טפל אם הוא רגיל בכך ופטור לכולי עלמא. ומשמעות הדברים הוא דמיירי גם כשאינו שותה זאת במטרה ברורה של הפגת שמנונית הדגים, דאם כן מה הוסיף בזה יתר מדבריו שבמשנ"ב, אלא הדברים נזטים דרצונו לומר דכל שרגיל לשתות יי"ש לאחר אכילת דגים הרי זה בכלל טפל ואי"צ לברך עליו לכולי עלמא, ועיין.

זז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

דאף שהם מאוסים לכל אדם ואינם ראויים לאכילה לשאר אינשי, אולם מאחר שלאדם זה שהמאכלים בפיו אינם מאוסים אלא ראויים לו, הרי הוא מחוייב לברך עליהם ואסור לו לאכלם בלי ברכה, וכמבואר בפרק שלשה שאכלו (דף נ' ע"ב) במי ששכח והכניס אוכל לתוך פיו, דמסלקן לצד פיו ומברך, ומוקים לה בגמ' באוכלים שימאסו אם יפלטם. הרי להדיא דאף שנמאסו לכל אדם, מכל מקום זה שהם בתוך פיו מחוייב לברך עליהם.

וגם אין לחלק ולומר, דשיירי מאכלים שאין להם שום חשיבות אינם טעונים ברכה, דמלבד שאין לנו לבדות דברים מחודשים כאלו מעצמינו, בר מהכי, יש ראיה ברורה דלא כחילוק זה, ממה שכתב הר"ן בפרק כל הבשר (דף ל"ז ע"ב) דמי שאכל בשר ושהה קצת, ולאחר זמן מצא בשר בין שיניו והוציאו מפיו, אינו צריך להמתין שש שעות מזמן נטילת הבשר אלא מאכילה ראשונה חשבינן ליה, ונפסק להלכה בש"ך יו"ד סימן פ"ט (סק"ג). ומשמע מדברי הר"ן שלא נתמעט אלא אם הוציא הבשר מבין שיניו, הא אם בלע את הבשר שבין שיניו חייב להמתין שש שעות מזמן המתנת הבשר, וכפי שדייק כן בחידושי הפלאה שם. הרי מינה נשמע להדיא דאף שיירי מאכל יש להם חשיבות כמאכל גמור ואין לנו לדון שאין להם חשיבות.

והן אמנם דהפלאה מסיים בדבריו שם שהעולם סמכו להקל בזה שלא להמתין שש שעות מזמן בליעת הבשר, ונשאר בתימה על מנהגם דמהיכי תיתי לחלק בין אכילה מרובה לאכילה מועטת. מכל מקום אף אם נבוא וניישב מנהג העולם, נראה דזהו מפני שיש סברא מיוחדת לגבי המתנת שש שעות שלא הצריכו חכמים אלא להמתין בין אכילה לאכילה, ולפיכך כשבולע לאחר זמן בשר מבין שיניו אין זה נחשב אכילה נפרדת אלא הרי היא נטפלת ונגררת אחר אכילה הראשונה, ותו לא חייבו חכמים שימתין יותר משש שעות מזמן אכילה הראשונה, ואולם כאן לגבי ברכה פשיטא שאין שייכת סברא זו, דפשיטא דמי ששכח ולא בירך על אכילתו הראשונה,

סעודה וברכת המזון

יח. מי שגמר סעודתו וכבר נטל מים אחרונים, ושוב נסתפק אם אכל פת כזית, אינו יכול לברך ברכת המזון, דכיון שלא אכל כדי שביעה הוי ליה ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא, ולאכול עוד בלא ברכת המוציא כדי שיהיה כזית יז גם כן אינו יכול, כי משנטל ידיו כבר הסתה דעתו מאכילה.

יז. וגם ברכה אחרונה על המאכלים שאכל תוך סעודתו אינו יכול לברך, מפני שאפשר שאכל כזית, ונמצא שהמאכלים נטפלו לסעודה, ואז אינו יכול לברך ברכה אחרונה עליהם אפילו כשאינו פוטרם על ידי ברכת המזון יח.

כ. אך יש לו עצה פשוטה לתקן, שיטול ידיו שנית בלי ברכה, ויברך המוציא, ויאכל כזית, ויתחייב בודאי בברכת המזון, ויפטור בזה הן את הפת מהסעודה הקודמת, והן את שאר המאכלים אם לפי האמת אכל מקודם כזית יט.

אטו שייך לומר שנפטרנו עתה מלברך על שיירי המאכל שבפיו מחמת שאינם עיקר אכילתו. ומעתה עולה לן שלא מצינו לע"ע בדברי הפוסקים שום סמך או יסוד לדון פטור מברכה על שיירי המאכל שבפיו, לא מחמת מה שהם מאוסים לכל אדם כדמוכח בגמ' דברכות, ולא מחמת מה שאינם עיקר אכילה, אלא בודאי שאם בא לבולעם חייב לברך עליהם.

ומעתה אף שבירך עליהם ברכה ראשונה בעת התחלת האכילה, אולם מאחר שכבר בירך ברכה אחרונה נסתלקה ברכתו הראשונה, וכל מה שממשיך לאכול לאחר מכן חייב בברכה חדשה, וכמבואר להדיא במסכת פסחים (דף ק"ג ע"ב) שצריך לחזור ולברך בפה"ג על כוס ברכת המזון ואין נפטר בברכת בפה"ג שבירך על היין שבאמצע סעודתו, מפני שברכת המזון שהיא סילוק וגמר סעודתו הוי היסוד הדעת מן אכילה ושתייה, ולפיכך כל מה שבא לאכול או לשתות לאחר ברכת המזון צריך לחזור ולברך עליו מחדש, ואף אם קודם ברכת המזון היה כוונתו להמשיך לאכול ולשתות.

יז. והיינו כשלא שהה שיעור כדי אכילת פרס מתחילת אכילתו, אבל אם כבר הפסיק כשיעור הזה יצטרך לאכול עוד כזית שלם, וכמבואר במג"א (סימן ר"י סוסק"א) ובמשנ"ב (שם סק"א) שאינו יכול לברך ברכה אחרונה אלא אם אכל כזית בכדי אכילת פרס, אבל בלאו הכי לא שמה אכילה להתחייב עליה ברכה אחרונה.

יח. וכמבואר בשעה"צ (סימן ר"ח סק"ע) דמי ששתה יין כשיעור שיש בו ספק ברכת על הגפן ושתה עמו מים כשיעור, אינו יכול לברך שום ברכה אחרונה, דמעין שלש על היין אינו יכול לברך דשמא לא שתה מן היין כשיעור חיוב, ובורא נפשות על המשקים נמי אינו יכול לברך מפני שעל צד שנתחייב בברכת על הגפן על היין שוב לא תקנו לו חכמים ברכת בורא נפשות על המים הנטפלים, והכי נמי על צד שאכל כזית פת לא תקנו לו חכמים אלא ברכת המזון על העיקר.

ואינו דומה לברכה ראשונה, שכתבו הפוסקים (סימן רי"ב סעיף א') שאם אינו מברך על העיקר צריך לברך על הטפל, דשאני ברכה ראשונה שיסוד חיובה הוא משום איסור הנאה מן העולם הזה בלא ברכה, הרי שהן העיקר והן הטפל מחוייבים בברכה, אלא שברכת העיקר פוטרת את הטפל, ולכן כל שלא בירך על העיקר אכתי לא נפטר הטפל מברכה, אבל ברכה אחרונה שיסוד חיובה הוא הודאה למקום על שביעתו, לא תקנו לו חכמים אלא ברכה אחת כברכת העיקר, ולפיכך אפילו אם אינו מברך את ברכת העיקר מכל מקום אינו יכול לברך את ברכת הטפל, כיון שלא תקנו חכמים ברכה אחרונה על הטפל.

כא. ואם ברור לו שלא אכל כזית פת, יברך ברכה אחרונה על המאכלים שאכל, ואדרבה זה עדיף מפי מלאכול עוד כזית פת ולפטור את המאכלים בברכת המזון.²

כב. הורה, במי ששכח ונטל מים אחרונים, ושוב נזכר שהיה ברצונו לאכול מאכל נוסף בסעודתו, שאסור לו לאוכלו בלא ברכה, מפני שבגמילותו כבר הסיח דעתו מאכילה והפסיק מסעודתו.^{כא}

כג. וכל שכן, במי שאכל סעודתו אצל אחרים, וכבר נטל ידיו למים אחרונים, ושוב נודע לו שהמארה רוצה ליתן לו דבר מאכל נוסף, שאין שייך להתיר לו לאכלו משום 'דעת בעל הבית', מפני שכבר הסיח דעתו מלאכול אף מה שיתן לו בעל הבית.^{כב}

כד. הורה שמוותר להפסיק באמצע ברכת המזון כדי לרמוז איזה דבר להכירו.^{כג}

כה. אמר, דמה דאיתא בשו"ע (סימן ק"פ סעיף א' ב') שיש לשייר פת על שולחנו בעת ברכת המזון, היינו פת בשיעור כזית.^{כד}

כו. והיה מורה, שיש לעשות כן אף כשמחמת כן ילך אחר כך כזית הפת לאיבוד.^{כה}

כז. הורה, שבזמנינו ששיירי חתיכות הפת שנשארו מן הסעודה אינם עומדים לאכילה, מותר להשימם לתוך הפה ובל, כשהם עמופים בשקית דרך כבוד.^{כו}

כח. מעיקר הדין סגי בכיסוי הסכין בשעת ברכת המזון, אך נכון להסירו לגמרי מן השולחן.^{כז}

^{יב.} שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ג).

^{ב.} שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ג).

כא. ודמיה למי שהיה לבוש תפיליו או ציצית ופשטן על דעת שלא ללובשן, ושוב נזכר שעדיין לא רצה לפושטן, וכי נאמר שלא הסיח דעתו כיון שפשטן בטעות, והכי נמין כיון שמעשה הנטילה הוי היסח הדעת לאכילה הראשונה על כרחך נפסקה סעודתו אע"פ שנזכר אחר כך שעדיין לא רצה להפסיק מסעודתו, - שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ג).

כב. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ג, ח"ד סימן י"ד).

כג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וראה בשעה"צ (סימן ק"פ סק"ג) דלפי הטעם ששייר הפת שעל שולחנו הוא כדי שיהא מזומן לעני שיבוא, טוב לכתחילה שלא יהיו הפתיתים קטנים מאד כדי שיהא בהם כדי נתינה, (וראה במסכת פסחים דף ל"ב ע"ב דשיעור נתינה בכזית).

כה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כו. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ט"ו).

בט. אמר, שאף לאחר פטירת אביו או אמו, אומרים בברכת המזון, הרחמן הוא יברך את אבי מורי ואת אמי מורתי כח.

פרק י'

ברכת הפירות

א. על פופקורן היה מורה, שברכתם בורא פרי האדמה א.

ב. על תפוחי אדמה היה מברך ברכת שהכל, אמנם לא היה מוסר זאת כהוראה לאחרים ב.

בח. מפי הרה"ח רבי יצחק בהרי"י ברנדסדורפר שליט"א.

א. וכן הורה לי להלכה ולמעשה (כ' שבט תשס"ה).
ושמענו שבשנים קודמות היה רבינו מורה שיש לחוש בהם שברכתם שהכל, לפי המבואר ברמ"א סימן ר"ב (סעיף ז') דפרי שנתמעך לגמרי עד שנשתנה צורתו אין מברכים עליו אלא שהכל, והפופקורן הלוא נתפחים עד שנשתנה צורתם ונאבד מהם תוארם. אך בשנים האחרונות היה מורה בפשיטות שברכתם בורא פרי האדמה, וזאת מפני שמשמשים עבורם בון מיוחד של תירס, דנמצא שרובו של אותו המין נאכל שלא כצורתו הרגילה, ובוזה הלוא מבואר במשנ"ב (שם סקמ"ד) שאם רוב דרך אכילת אותו הפרי הוא על ידי ריסוק מברכים עליו את ברכתו הראויה לו, (א"ה: ובלאו הכי כהיום נתפשט מאד אכילת הפופקורן ושאר מיני מאכלים וממתקים הנעשים מתירס טחון, עד שכיום רוב התירס נאכל על ידי ריסוק).

ב. שאלתי את רבינו (מנחם אב תשס"ה), איזה ברכה יש לברך על תפוח אדמה אם בפה"א או שהכל, והשיב לי בזה"ל, "ווענט זיך פארוועמען", והבנתי כוונתו דהדבר תלוי במנהגים ונהרא נהרא ופשיטה, וחזרתי ושאלתי, ואיזה ברכה מברך רבינו, והשיב לי, "אני מברך שהכל", והוסיף, שכמדומה לו שהגרמ"א פריינד זללה"ה היה מברך עליהם בורא פרי האדמה (א"ה: בספר מרא דשמעתתא סימן ס"ה כתב, שמתחילה נהג הגרמ"א פריינד לברך על תפוח"א שהכל, אך בסוף ימיו שינה ממנהגו והתחיל לברך עליהם בורא פרי האדמה).
שוב שמענו בשם בנו הגאון רבי שמואל שליט"א, דמה שנהג רבינו לברך עליהם שהכל, מפני שאביו הרה"צ רבי שלמה ז"ל שהיה צאצא לחסידי צאנו נהג כמנהג ראפשיץ וצאנו לברך עליהם שהכל, וגם רבותיו הגה"ק הרמ"א פריינד והגה"ק בעל דברי אמונה זללה"ה נהגו כן, ולפיכך לא ראה לנכון לשנות ממנהג אבותיו ורבותיו, אך מי שאין בידו מסורת לברך ברכת שהכל יכול לנהוג שפיר כמנהג העולם לברך בפה"א, וכאשר אף רבינו עצמו לא היה מורה ובא לאחרים לברך עליהם שהכל, (ופעם כשנשאל מאחד איזה ברכה מברכים על תפוח"א, השיב לו רבינו בשאלה, ומה עושים בבית אבא שלך).

ולגופא דמילתא בענין ברכת תפוחי אדמה, סוגיין דעלמא היא לברך עליהם בורא פרי האדמה כשאר פירות האדמה, אמנם הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע נהג לברך עליהם שהכל, והחזיק במנהגו אחריו הגה"ק בעל דברי חיים מצאנו זי"ע ובניו ותלמידיו, ובהקדמה לספר ישמח משה כתב בטעם הדבר שחששו שהם בכלל כמהין ופטירות, דבספר הערוך ובתלמידי רבינו יונה (ברכות דף כ"ח ע"ב מדפי הרי"ף) פירשו דכמהין נקראין אותן שמצויין תחת הקרקע ונבראין משומן הארץ ונקראין בלעז טורמח"ש, וגם תפוח"א גדל משומן הקרקע ולכן ברכתו שהכל, (אבל מה שתולים במתרגם של ספר הערוך שתירגם על כמהין ופטירות 'טארטאפיל' הוא תמוה טובא, דהרי בזמנו של הערוך עדיין לא נתגלה באירופא מאכל התפוח"א ואם כן בודאי אין כוונת הערוך

ג. אך בליל הסדר דשנת השמיטה תשס"ח, כשלא השיג לכרפס צנון שאין בו חששות של איסורי שביעית, לקח תפוח אדמה לכרפס, ובירך עליו בורא פרי האדמה, ואמר שכן נהג הגה"ק מצאנו זללה"ה שבליל פסח היה מברך בפה"א על התפוח אדמה שאכל לכרפס ואף שכל השנה היה מברך עליו שהכל^ג.

ד. היה מורה על אורו מבושל, שנכון להחמיר לברך תחילה ג' ברכות על דברים אחרים, מזונות, האדמה, שהכל, ולפמור בהם את האורז^ד.

ליקאטאפיל, ובפרט שהרי ידוע שהתרגום לא יצא מפי הערוך עצמו אלא נעשה מאות שנים אחר כך על ידי אחד המשכילים, ופשיטא שאין לבנות על זה כלום), וגם בשולחן הטהור להרה"ק מקאמרנא זי"ע הלך בדרך זו דמטעם כמהין ופטירות קאתינן עלה.

ובספר מרא דשמעתתא (סימן ס"ה בהערה) הביא מכתבי הגרמ"א פריינד בשם הגה"ק משינאווא זי"ע, שמה שאומרים בשם הרה"ק מראפשיץ זי"ע שיברכו על תפוח אדמה שהכל, אין הטעם מפני החשש שאין גידולו מן הארץ כמו כמהין ופטירות שהן גדלין מן האויר, כי בודאי הם גדלים מן הארץ כמו כל ירקות, אלא הטעם מפני שחשש לשיטת הגאון המובא ברבינו יונה בפרק כיצד מברכין (דף כ"ו ע"א מדפי הרי"ף), ורבינו יונה עצמו נוטה גם לסברא זו, שהטעם שמברכים על אורז בורא מיני מזונות מפני שהוא מזין, ולכן יש לברך בורא מיני מזונות גם על דוחן וכדומה מכיון שהוא מזין. ולפי שיטה זו נמצא שגם על תפוחי אדמה צריך לברך בורא מיני מזונות מכיון שגם הם מזינים, ויש מקומות שאוכלים אותם במקום פת, ולכן מחמת ספק זה ולהוציא עצמו מפלוגתא היה מברך עליהם שהכל, דהא קיימא לן דעל כולם אם אמר שהכל יצא, (אבל על צד שברכתו במ"מ אי אפשר לברך עליו בפה"א מפני שנחלקו הפוסקים אם יוצא בדיעבד בברכת בפה"א על דברים שתקנו להם חכמים ברכת בורא מיני מזונות).

ויש לעורר להנהיגם כך, שיש להם להזהר מאד שלא ימצא חומרם קולם, דהן אמנם שאם הם באים לאכול תפוז"א יכולים לברך עליו שהכל, אבל אם אכלו תחילה איזה ירק ובירכו עליו בפה"א, ואחר כך באים לאכול את התפוז"א, פשיטא שאסור להם עתה לברך עליו שהכל, דהרי לפי רוב הפוסקים פטרה ברכת בפה"א גם את התפוז"א, ואם יברך עליו עכשיו שהכל הרי זה ברכה לבטלה, (דאפילו אם נאמר שנחשב כמתכוין שלא לפטור את התפוז"א בברכת בפה"א, מכל מקום הלוא להלכה כבר הסכימו הפוסקים כשיטת התבואות שור בסימן י"ט סק"ז שאין מועיל כוונה שלא לפטור את הפרי השני, כי הברכה פוטרת מאליה את כל הפירות שיש בדעתו לאכלם בשעת ברכתו), ולא יהא אלא ספק הלוא ספק ברכות להקל, ואם ירצה בדוקא להחמיר, יברך אז שהכל על איזה דבר אחר ויפטור בזה גם את התפוז"א, ואפשר דגם מהאי טעמא לא מסר רבינו הוראה זו לאחרים, להיות שבמסירת דבר זה לנשים ועמי הארצות יכול לצאת מזה מכשול, ואין נכון להחמיר חומרא במקום שהמכשול מצוי מזה.

ג. כתבי תלמידים.

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בברכת ריי"ז (הנקרא אורו בזמנינו) יש מבוכה גדולה בדברי הפוסקים, מפני שבשו"ע (סימן ר"ח סעיף ז' ח') נפסק להלכה דעל אורז מברכים בורא מיני מזונות ועל דוחן מברכים בורא פרי האדמה, אלא שיש מחלוקת רש"י ותוס' (במסכת ברכות דף ל"ז ע"א) מהו אורז ומהו דוחן, דרש"י פירש שאורז הוא היר"ז ודוחן הוא ריי"ז, ותוס' פירשו שאורז הוא ריי"ז ודוחן הוא היר"ז, ומעתה נמצא שברכת הריי"ז שנויה במחלוקת, דלרש"י ברכתו בפה"א ולתוס' ברכתו במ"מ, ומחמת זה כתבו המג"א (שם סק"ט) בשם השל"ה (שעה"א, קדושה, אות רס"ז) ובשוע"ה (לוח ברכות הנהיגין פ"א אות י') שלא יאכל אותם אלא בתוך הסעודה, ואם אירע שבא לאוכלם שלא בתוך הסעודה יברך שהכל (דכיון שאם יברך במ"מ יש צד שלא יצא בברכה זו, וכן אם יברך בורא פרי

ה. על קרקר אורז ופריכיות אורז היה מברך בורא פרי האדמה^ה.

ו. אף דקיי"ל להלכה (שו"ע סימן ר"ו סעיף א') שאם בירך על פירות העץ בורא פרי האדמה יצא, אולם אם נזכר בתוך כדי דבור יתקן ויאמר תיכף בורא פרי העץ, כי אף על פי שיצא, מכל מקום כל זמן שאפשר לתקן באופן שיהיה לכתחילה יתקן, אמנם אם נזכר לאחר כדי דבור לא יאמר בורא פרי העץ, כיון שלאחר כדי דיבור אין התיקון מועיל כבר^ו.

ז. פלח של תפוז חשיב בריה, והוא בכלל מה שכתב השו"ע (סימן ר"י ס"א) שנכון להזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית מחמת ספק בברכה אחרונה^ז.

ח. היה מורה, שהאוכל פירות ט"ו בשבט בתוך הסעודה, יברך ברכת בפה"ע על התמרים ולא על הזיתים, דהרי הזיתים באים בדרך כלל ללפת את הפת ונחשבים דבר הבא מחמת הסעודה שנפטר בברכת הפת^ח.

ט. המצחצח שיניו במשחת שיניים העשוי עם ריח טוב ונעים, אף שנהנה מן הטעם אינו מברך ט.

האדמה יש צד שלא יצא בברכה זו, ולכן יברך שהכל שפוטרת את הכל^ה. אך באבן העזר פסק שיברך מספק בורא פרי האדמה. ובמשנ"ב (סק"ה) מביא בשם כמה אחרונים דסוגיין דעלמא כהתוס' דאורז הוא ריי"ז, ומצדד שיש לסמוך לברך עליו ברכת בורא מיני מזונות. והט"ז (סק"ט וסקי"א) יש לו שיטה אחרת, שסובר דעל דוחן שנתמעך קצת על ידי הבישול מברכים שהכל, ועל פי זה כתב דבריי"ז שלנו שאנו מסופקים בו אם הוא אורז או דוחן נמצא שיש בו ספק במ"מ או שהכל, ולפיכך מכריע שיברך שהכל מספק, (ראה בתהלה לדוד סימן ר"ב אות ז'). ומעתה נמצא שהרוצה לקיים מילי דברכות, ולעשות את הברכה הראויה על הריי"ז, יש לו לברך תחילה את כל ג' ברכות הנ"ל על דברים אחרים, דהרי אם הריי"ז הוא אורז ברכתו בורא מיני מזונות, ואם הריי"ז הוא דוחן ברכתו בפה"א לפי רוב הפוסקים, ואילו לפי שיטת הט"ז ברכתו שהכל, - וכן הוא מנהג חסידים ואנשי מעשה מאז ומקדם.

ה. מפי משמשו הר"ח שאול אריה איינהורן שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. טעם הדבר, מפני שאורז חי או קלוי מברכים עליו בורא פרי האדמה, ורק אם בישלוהו מברכים עליו בורא מיני מזונות כיון שאז הוא חשיבותו שנעשה מזון, וממילא בקרקר אורז ופריכיות אורז שנתפחים בחום גדול, ולא נפעל בהם פעולת הבישול ההופכת אותם למזון, דינם כאורז חי שאין מברך עליו אלא בורא פרי האדמה.

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ב).

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן א' שאלה ב').

ח. ספר היכל הוראה (ח"א סימן נ"ח).

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ט"ז).

י. וכן חתיכת נייר דק שמשמשים אותו על הלשון לריענון ומרגישים ריח ומעם טוב, אין מברכים עליו, וגם ברכת הריח אין לברך עליו.^י

יא. הפוסקים דנו רבות בדבר משקאות שיש בהם סמיכות, כגלידה או קרח או לֶבֶן או דייסא, אם נחשבים כמאכל או כמשקה, ונפק"מ לגבי הרבה דיני תורה יא, וההוראה למעשה שהיה רבינו מוסר בזה, שהכלל הוא, שאם אפשר לכולעם בפעם אחת בלי לעיסה או מציצה נחשבים משקה, אבל אם צריך להעזר בלשונו כדי לאוכלם, כגון למוצצו או ללועסו אפילו פעם אחת, דינו כמאכל יב.

ברכת מעין שלש

יב. בברכת מעין שלש אחר מיני דגן היה מסיים, על הארץ ועל המחיה, ולא הוסיף ועל הכלכלה יג.

יג. על ופלים, שהם ממולאים בהרבה שוקולד, אין לברך על המחיה אלא אם אכל מהם הרבה ובמהירות, באופן שאוכל כזית מן הדגן בתוך שיעור פרס יד.

יד. הורה, שברכת בורא נפשות על משקין, וכן ברכת על הגפן על יין, אפשר לברך עד חצי שעה לאחר השתיה, אבל לאחר מכן יש לחוש שכבר עבר שיעור עיכול ולא יברך ברכה אחרונה טו.

י. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ט"ז).

יא. לכל לראש נפק"מ ביום הכיפורים אם שיעורם בככותבת כמאכל או כמלוא לוגמיו כשתיה, וכן נפק"מ לגבי ברכה אחרונה אם שיעורם בכזית כמאכלים או ברביעית כמשקה, וכן בדייסא ממיני דגן אם נחשבת מאכל שברכתה בורא מיני מזונות או כמשקה שברכתה שהכל.

יב. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן כ"ה).

וכן מבואר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן ק"י אות ד') וז"ל, ומה ששאל איפה הגדר בין המאכל והמשקה, לפי הנ"ל יהיה הגדר לעיסה, דמשקה הוי כל ששותה בלא שום לעיסה או מציצה, וכל שצריך לעיסה או מציצה הוי בכלל אוכל לברכה אחרונה, ושיעורו בכזית.

יג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

טו. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ"ז).

פרק י"א

ברכת הגומל

א. היה מורה, שהנוסע באוירון מעל הים, יש לו לברך הגומל בשם ומלכות, וכמנהג העולם.^א

ב. נשאל מאחד שירד לרחוץ בים ולא היה יודע לשחות, והים היה סוער קצת והתחיל לסוחפו עד שאיבד את הקרקע, והיה צריך לריב עם המים, וניצל בחסדי שמים, והורה לו, שצריך לברך ברכת הגומל, מפני שהיה במצב של סכנה וניצל ממנה.^ב

ג. מעשה באחד שהתחיל לעבור את הכביש, ולא הבחין שבא רכב כנגדו, וגם הנהג לא הבחין בו, אלא שבנס הבחין בזה חבריו שהלך אתו ומשכו במהירות על המדרכה, והורה רבינו שיש לו לברך הגומל, דהוי כמו שנפל אבן או ברזל סמוך לו ונעשה לו נס שלא נפל על ראשו, שכבר היה במצב של סכנה וניצל ממנה.

ד. אולם אם נהג הרכב הבחין בו ועצר את הרכב מיד, אין הניצול מברך הגומל, מפני שאז לא הגיעה אליו הסכנה, והוי כמו מי שרצה לזרוק אבן וברגע האחרון שם לב שאדם עובר שם ונמנע מלזרוקו, דפשיטא שאינו מברך הגומל כיון שהסכנה עדיין לא הגיעה אליו.

ה. וכללא דמילתא היא, דחיוב ברכת הגומל היא, אם כבר הגיע לידי הסכנה וניצול ממנה, אבל היכא שעדיין לא הגיע אליו הסכנה אלא שכמעט בא לידי סכנה, לא שייך לברך ברכת הגומל על שלא הגיע אליו הסכנה.^ג

ו. חורה, שאין האב מברך ברכת הגומל על נס שנעשה לבנו או בתו הקטנים, אך כמובן מחוייב הוא להודות ולהלל לד' על חסדיו.^ד

א. כתבי תלמידים.

ב. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"א).

ג. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ב).

ד. כתבי תלמידים.

וכן הביא בשערי תשובה (סימן רי"ט סק"א) מספר מחזיק ברכה בשם שו"ת אוהל יוסף שהאב על בנו קטן לא יברך אלא בלא שם ומלכות.

ז. היה מורה שיוולדת לא תברך ברכת הגומל אלא לאחר שלשים יום מן הלידה שאז נתחזקה ועמדה על בוריה^ה.

ברכת ראיית קברי ישראל

ח. היה מורה, דלהלכה נקטינן שהרואה קברי ישראל בתוך שלשים יום לראיית קברים אחרים אינו מברך^י.

ט. נהוג שאין הולכים ביום אחד על שני קברים שבבית קברות אחד, אך בקברי צדיקים אין קפידא^ז.

ברכת שהחיינו

י. הורה, שאין מברכים שהחיינו אלא על טלית גדול חדש שהוא בגד חשוב, אבל על טלית קטן חדש אין מברכים^ח.

יא. הורה, שעל מעיל חדש מברך שהחיינו^ט.

יב. למעשה נוהגים שאין מברכים שהחיינו אלא על בגדים חדשים, אבל לא על כלים חדשים^י.

ה. מפי הרב הגאון רבי יצחק פרנקל שליט"א.

ו. כמבואר במשנ"ב (סימן רי"ט סק"ב) שאין החולה מברך ברכת הגומל אלא לאחר שנתרפא ועמד על בוריו, ועל פי זה היה רבינו מורה בפשיטות שאין לה לברך ברכת הגומל בתוך שלשים יום כשהיא חלושה מן הלידה ועדיין לא עמדה על בוריה.

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ח. בשו"ע (סימן רכ"ד סעיף י"ג) כתב, שכל ברכות הראייה אם חזר וראה אותו דבר בתוך שלשים יום אינו חוזר ומברך, ובשערי תשובה (סק"ט) ומשנ"ב (סקי"ז) איתא מחלוקת אחרונים במי שראה קברי ישראל ותוך שלשים יום ראה קברים אחרים אם צריך לברך עליהם, ולא הכריעו בזה, ולמעשה הורה רבינו שלא יברך משום ספק ברכות להקל.

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן כ"ב סעיף א'), קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו דלא גרע מכלים חדשים, וכתב בכף החיים (סק"ד) בשם חסד לאברהם, דטלית קטן אם עשאו מדבר שאינו חשוב לא יברך שהחיינו, וכן כתב בספר בן איש חי (פרשת בראשית אות ז'), ורק אם עשאו מדבר חשוב שהוא שמח בו מברך שהחיינו גם על הטלית קטן כיון שטלית זה חדש אצלו.

ט. כתבי נכדו הרב יעקב יצחק ברנדמרק שליט"א.

י. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ"ד אות א').

יג. וכל שכן שאין נוהגים לברך שהחיינו על קניית ספרים חדשים יא.

יד. הקונה או כותב ספר תורה לעצמו, יש להסתפק אם מברך שהחיינו, ולכן כשיתנהו בהיכל יברך שהחיינו על בגד או פרי חדש ויכוין לפטור את הספר תורה.

טו. ובקחל שקנו יחדיו ספר תורה, יעשו בגד חדש לאב"ד, והציבור ישתתפו ויקחו חלק בבגד יב, והאב"ד יברך ברכת שהחיינו ויוציא את כולם יג.

טז. כשיצא לאור ספר חדש של רבינו, לבש בגד חדש ויברך שהחיינו, וכיון גם על ספרו יד.

יז. הורה, שאף בזמנינו נהוג לברך ברכת שהחיינו על הרואה את חברו החביב לו ביותר לאחר שלשים יום ושמת בראיתו טו.

יח. אמנם אמר רבינו, שאם בתוך השלשים יום דיבר עמו בטלפון, שוב אין התפעלות שמחתו מרובה כל כך כשפוגשו עתה, ואינו מברך שהחיינו טז.

יא. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ"ד אות א').

יב. יל"ע מאיזה טעם הצריך רבינו שכל הציבור ישתתפו בבגד, והלוא מאחר שהאב"ד מחוייב בברכת שהחיינו יכול להוציא בברכתו את כל בני הקהילה, ויתרה מזו יל"ע מה מועיל השתתפותם של הציבור בבגדו של האב"ד, והלוא סוף סוף רק האב"ד עצמו מתחייב בברכת שהחיינו כיון שהוא הוא זה שנהנה מן הבגד החדש, אבל אלו שהשתתפו בקניית הבגד אין להם שייכות להתחייב בברכת שהחיינו על בגדו, ואפשר דאין הכי נמי שלא הצריך זאת רבינו אלא כדי שכל בני הקהילה ישימו אל לבם שהם שותפים בברכת שהחיינו שמברך האב"ד ויתכוונו לצאת בברכתו על מצות כתיבת הספר תורה שנטלו חלק בו, וצ"ע.

יג. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן י"ז).

יד. וכן נהג רבינו ביום ט' תמוז תשס"ב ביום שיצא לאורה אוריין תליתאי ספרו הגדול שו"ת קנה בושם חלק שלישי, שלבש בגד חדש ויברך עליו שהחיינו, וכיון על הספר, ואחר הברכה נשק את ספרו ויברך לחיים, - ספר היכל הוראה (ח"א סימן ט"ו).

כשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן ס"ה) כתב, שהוא נוהג לברך שהחיינו על הוצאת ספר חדש, וכן הביא בשערי תשובה (סימן רכ"ג סק"ב) בשם מור וקציעה שיש לברך בשם ומלכות בגמר כתיבת ספר חידושי תורה וכ"ש בהדפסה, אמנם הביא עוד ממחזיק ברכה שיברך בלא שם ומלכות שחייב להודות לה' על שזיכהו לכך.

טו. הלכה פסוקה היא בטוש"ע (סימן רכ"ה סעיף א'), הרואה את חברו לאחר שלשים יום אומר שהחיינו, ואחר י"ב חדש מברך מחיה מתים, והוא שחביב עליו הרבה ושמת בראיתו. ובלקוטי מהרי"ח כתב שבזמנינו ערבה כל שמחה ואין אדם שמח בראיתו של חברו ולא נהיגי לברך ברכות אלו, עיי"ש, אמנם ראיתי איך שרבינו הורה לאחד שהעיקר להלכה ולמעשה הוא כדברי השו"ע, (ליל ג' טבת תשס"ד), וראה בהערה הבאה.

טז. ורבינו הוסיף בזה, שבדרך כלל כהיום שקיימים קשרי טלפון כמעט לא תצויר ברכה זו של שהחיינו, דאין ספק שידבר בינתיים בטלפון עם חברו החביב לו, ואם לא דיבר עמו בינתיים הרי זו גופה הוכחה שאין חברו חביב לו כל כך, ואמנם אם אכן אירע שלא דיבר עמו בינתיים מאיזה סיבה שהיא כגון שהוא אדם חשוב וכיוצא בזה, יכול לברך שפיר ברכת שהחיינו אם אכן הוא חביב עליו ושמת הרבה בראיתו.

- יז.** היה מורה, שמברכים שהחיינו אף על פירות האדמה המתחדשים משנה לשנה יז.
- ב.** וכן היה מורה, שמברכים שהחיינו על ירקות המתחדשים מזמן לזמן, כשאינן דרך להטמינם ולשומרם, ובשעה שהחדשים מגיעים כבר אין הישנים קיימים בעולם, ואמר שזכור לו מימי נעורו שהיו מברכים שהחיינו על מלפפונים יח.
- בא.** לחלכה נקמינן שאין מברכים שהחיינו אלא על מצוות שחכמים תקנו עליהם ברכה זו, ואולם על שאר מצוות אינו מברך שהחיינו אפילו כשמקיימם בפעם הראשונה בחייו יט.

יז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. וכמבואר להדיא בסדר ברכות הנהנין להרב (פי"א סי"ב), הרואה פרי חדש שמתחדש משנה לשנה או אפילו שני פעמים בשנה וכו', ויברך תחלה שהחיינו ואחר כך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה. הרי דאף על פירות שברכותיהם בפה"א מברך שהחיינו, וכן כתב בביאור הלכה (סימן רכ"ה סעיף ג') דברכת שהחיינו היא הן על פרי העץ והן על פרי האדמה כגון דלעת. ולגבי ירקות ראה בהוראה הבאה.

יח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. ברמ"א (סימן רכ"ה סעיף ו'), פרי שמתחדש ב' פעמים בשנה מברכין עליו שהחיינו, אבל שאין לו זמן קבוע לגידולו אין מברכין עליו, לכן אין מברכין שהחיינו על ירק חדש דעומד כל השנה בקרקע, ובמשנ"ב (סקי"ח) הביא שנחלקו ב' דעות בביאור כוונת הרמ"א במה שסיים שאין מברכין שהחיינו על שום ירק, דלדעת הפרישה מתפרשים הדברים כפשוטם שאין מברכים שהחיינו על שום ירק כדי שלא לחלק בין ירק לירק, כיון שהרבה מיני ירקות עומדים כל השנה על הקרקע, אך לדעת המג"א לא מיירי הרמ"א אלא במיני ירקות הקיימים כל השנה, כגון תפוחי אדמה שמטמינים את הישנים באוצר ועומדים כל השנה ואינו ניכר בין חדש לישן, אבל מיני ירקות שאין דרך העולם להטמינם מברכים עליהם שהחיינו כשמתחדשים, ושוב מביא המשנ"ב שבשם השל"ה כתבו האחרונים שאין לברך שהחיינו על שום ירק חדש או על לחם חדש, שאין ניכר בין חדש לישן והעולם יטעו ויבואו לידי ברכה לבטלה.

אמנם רבינו אמר שהמנהג הוא כדעת המג"א, וכפי שזכור לו מימי נעוריו, שהיתה תקופה מסוימת בשנה שלא היו גדלים מלפפונים, וכמובן שגם לא היו משווקים אז בשוק, כיון שאינם יכולים להתקיים ללא כבישה, ואז כשהתחדשה תקופת גידולם ושיווקם לשוק היו מברכים עליהם שהחיינו, וגם הרב בסדר ברכות הנהנין (פי"א סט"ו) כתב כן להלכה, וז"ל, אין מברכין שהחיינו אלא על דבר הניכר היטב שהוא חדש ואין עתה כיוצא בו מן הישן, לפיכך אין מברכין אלא על פירות שאינן יכולין להתקיים משנה לשנה, שכשמגיע החדש אין בעולם כיוצא בו מן הישן וכו', (ובמה שאפשר לקיימם על ידי כבישה אינו כלום, כיון שהחדש ניכר בטעמו ובמראיתו וכמבואר בדברי הפוסקים).

וראה בקונטרס מנהג ותיקין (סימן א' סעיף מ"ה) הנדפס בספר זכור לדוד (חלק א', ירושלים - תש"ס) שמרן החזון איש זלה"ה בירך שהחיינו על מלפפון. וכן מובא בספר ארחות רבינו (ח"ב עמוד ש"מ) שהעיד הגאון רבי דוד פרנקל זצ"ל המשב"ק של מרן החזון"א, שבחדש כסלו של השנה השמינית תשי"ג אכל החזון"א מלפפון ובירך עליו שהחיינו.

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"א).

ברכת האילנות

בב. אמר, שבברכת האילנות ביומי ניסן, לא נהגו לחזור לברכם על אילנות שמחוץ לעיר דוקא^כ.

ברכת הרים וגבעות

בג. הורה, שיש לברך ברכת עושה מעשה בראשית על ההרים הגדולים שבשווייץ שמשונים בגובהם ויופיים, וניכר בהם גבורת הבורא^{כא}.

ברכת החמה

בד. הורה, במי שקם באיחור בבוקרו של יום ברכת החמה^{כב}, והרקיע קצת מעונן, וחושש שאם יתפלל עתה תפילת שחרית יפסיד את האפשרות לברך הברכה תוך ג' שעות, שיכול לברך ברכת החמה קודם תפילת שחרית^{כג}.

כה. נהגו בירושלים ללבוש בגד חדש בעת ברכת החמה ולברך עליו שהחיינו, או שיוצא ממי שמברך שהחיינו על פרי או בגד חדש, ומכוין להודות גם על השמחה הגדולה שזיכהו הקב"ה לקיים מצוה נדירה זו^{כד}, ואמר רבינו, שאין מקום לברכת שהחיינו זו אלא

כ. בשו"ע (סימן רכ"ו סעיף א'), היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר בא"י אמ"ה וכו', ואמרת לרבינו ששמעתי שיש אומרים שיש לחזור לברך ברכה זו על אילנות שמחוץ לעיר, (ראה בכף החיים סק"ג שהביא כן בשם כמה פוסקים, שצריך לצאת מחוץ לעיר כדי לברך ברכה זו, ודייקו כן מלשון 'היוצא' בימי ניסן), אמנם רבינו הורה לי להלכה ולמעשה שאין נוהגים כן, אלא מברכים ברכת האילנות גם על אילנות שבתוך העיר, (תוה"מ פסח תשס"ד).

כא. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ט"ז).

בשו"ע סימן רכ"ח (סעיף ג'), לא על כל הרים וגבעות מברך אלא דוקא על הרים וגבעות המשוונים וניכרת גבורת הבורא בהם, ועל פי זה השיב רבינו על פי מה שתיארו לפניו את ההרים הגדולים בשווייץ בעיירת הנופש 'באדהאגן' שבדאי הם נכללים בזה, ויש לברך עליהם עושה מעשה בראשית.

כב. בשו"ע (סימן רכ"ט סעיף ב'), הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח לכ"ח שנים והתקופה בתחילת ליל ד', כשרואה אותה ביום ד' בבוקר אומר ברוך עושה מעשה בראשית.

כג. כן ראיתי שהשיב להלכה לשואל אחד, (ניסן תשס"ט).

כד. כן הנהיג הגה"ק רבי עקיבא יוסף שלזינגער זללה"ה בעל לב העברי בברכת החמה של שנת תרנ"ז, ואף בברכת החמה דשנת תשי"ג בירך הראב"ד הגר"פ עפשטיין זללה"ה את הברכה הזאת, והוציא את הרבים, ושאלתי את רבינו דלכאורה יש לתמוה שהרי אז חל ברכת החמה ביום כ"ג ניסן שהוא באמצע ימי הספירה ואיך חייב עצמו בברכת שהחיינו על בגד חדש, והסכים שאכן זו שאלה ושיש לעיין בזה, (ניסן תשס"ט).

לאחר שקיים את המצוה הנדירה, כשלבבו מתמלא שמחה יתרה, ולא לפני קיום המצוה כשעדיין אין לו ממה לשמוח בה.

כה. בברכת החמה הקודמת בחודש ניסן תשס"ט הציע חכם אחד, שלכאורה יותר נכון שיברכו את ברכת השהחיינו קודם אמירת הברכה של ברכת החמה, ונימוקו עמו, משום דקיימא לן דכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתם, וממילא גם ברכת השהחיינו שמברכים על ברכת החמה צריכה להיות קודם עשיית המצוה, ונהי דבעלמא מברכים שהחיינו רק לאחר כל הברכות, וכגון בשופר מברכים תחילה לשמוע קול שופר ואחר כך שהחיינו, וכן בנר חנוכה מברכים קודם להדליק ושעשה נסים ואחר כך שהחיינו, מכל מקום זהו דוקא שם שבשעת ברכת השהחיינו עדיין אוזנו לפני קיום המצוה והוא עובר לעשייתו, אבל בברכת החמה אחר שכבר בירך עושה מעשה בראשית הרי כבר נסתלקה המצוה, ושוב אין לו על מה לברך שהחיינו. אמנם כשהציעו את הדבר לפני רבינו, לא הסכים עם כך, והסביר שהלוא באמת ישנם שני סוגי ברכת השהחיינו, האחת, ברכת השהחיינו שתקנו חכמים על מצוות הבאות מזמן לזמן, כגון בשופר לולב ומגילה, והשנית, ברכת השהחיינו הבאה על שמחת לב, כגון ברואה פני חבריו החביבים או בנה בית חדש או רואה פרי המתחדש משנה לשנה. וחלוקים הם ביסודם, דבברכת השהחיינו שעל מצוות, אף שביסודה ושורשה היא הודאה על מה שהגיעו הבורא לקיים את המצוה ועל שמחתו בקיומה, אולם מאחר שחכמים תקנו לברך ברכה זו על המצוה, מעתה איתא בהם דינא של כל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתו, ויש לברך ברכה זו קודם עשיית המצוה ולא לאחריה. ואולם בברכות הבאות על שמחת לב, שם אדרבה אין מקום לברכה זו אלא לאחר שלבבו מתמלא שמחה, דרך לאחר שראה את פני חבריו ולאחר שבנה בית חדש הרי הוא מודה לבורא על שהחיינו לשמחה זו.

ומעתה אמר רבינו, דברכת השהחיינו על בגד חדש שנהגו בה בירושלים בעת מעמד ברכת החמה, אין לה מקום כל כך אלא לאחר שבירכו את ברכת החמה דייקא ולא לפני, דהלוא איננה ברכה על עצם המצוה של ברכת החמה כמו שהחיינו שעל שופר או לולב, דאדרבה הלוא חז"ל לא תקנו ברכת השהחיינו בעת קיום מצות ברכת החמה, וכפי שכבר האריכו בטעמא דמילתא הכתב סופר (או"ח סימן ל"ד) והמהר"ם שיק (או"ח סימן צ') ועוד פוסקים, והמברך שהחיינו על ברכת החמה בודאי שעובר בברכה לבטלה, ועיקר מה שהנהיג הגרע"י שלזינגר לחייב עצמו בברכת השהחיינו בעת ברכת החמה הוא משום שמחת הלב, דכיון שלבבו מתמלא שמחה עצומה בעת שזכה לקיים מצוה נדירה וחביבה שזוכים לקיים אותה רק ג' או ד' פעמים בחיים, מן הראוי לברך אז שהחיינו, דלא גרע שמחה זו משמחה שיש לאדם בראיית פני חבריו החביבים עליו, (ראה בספר דרשות מנחת יצחק, שער חמישי, דרשה א', שם נדפסה דרשתו של מרן הגאב"ד זללה"ה במעמד ברכת החמה תשמ"א, שבדבריו מנה אחת לאחת את כל הטעמים שהעלו הפוסקים מה שאין לברך שהחיינו על ברכת החמה, ואחר כך מסיים, אלא דמכל מקום כיון שבודאי יש שמחה יתירה לכל אחד ואחד שזכה לקיים מצוה זו, ולא גרע מרואה את פני חבריו לאחר ל' יום ששמח בו הרבה, לכן הכריעו הגדולים הנ"ל ללבוש בגד חדש ולכוין גם כן על קידוש החמה וכו').

ועל פי זה אמר רבינו, דפשיטא ופשיטא שיש לברך ברכה זו דייקא לאחר שבירך את ברכת החמה כשלבבו מתמלא שמחה, אבל קודם הברכה על מה מברך שהחיינו כשעדיין אין לו ממה לשמוח, דאטו ברואה את חבריו החביבים לו נאמר שיברך רגע קודם שרואהו כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתו, אדרבה, הלוא כל עיקר ברכה זו לא נתקנה אלא דוקא לאחר שראה את חבריו כשלבבו מתמלא אז בשמחה גדולה ויתירה, שאז מברך ומהלל לבורא שהחיינו וקיימנו לשמוח בשמחה זו.

וכאשר השתתף רבינו במעמד ברכת החמה המרכזית שאורגנה על ידי העדה החרדית בככר מנדלבוים, (וזכה לקיים אז מצוה נדירה זו בפעם השלישית בחייו, חמשה שבועות טרם הסתלקותו לחיי עד), ועל הבימה לידו ישב הגאון רבי אברהם יצחק אולמאן שליט"א חבר הביד"ץ, שלבש טלית חדש כדי לברך עליו שהחיינו, וביקש ממנו רבינו שימתין עד לאחר ברכת החמה, ואז יעשה שהחיינו על השמחה הגדולה שלבבו מתמלא בה לאחר קיום המצוה הנדירה ויוציאו בברכה זו, וכן עשה הגרא"י שליט"א.

בז. כשנשאל אם נשים יברכו ברכת החמה, היה משיב, שבשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן ל"ד) כבר בירר שהמנהג פה בירושלים הוא שנשים מברכות ברכת החמה²¹.

דינים שונים בחלכות ברכות

בז. כשיש ספק לאדם על מאכל אם הוא מחוייב לברך עליו או שכבר נפטר בברכה אחרת, ויש לו יכולת להסיח דעתו או לשנות מקומו כדי שיתחייב בברכה בודאות, יש לו לעשות כן, ואף שנכנס בכך לספק ברכה שאינה צריכה²², משום דמוטב שיכנס בספק ברכה שאינה צריכה משיכנס בספק עשיית ברכה בלי מצוה או הנאה מן העולם הזה בלא ברכה²³.

בח. למעשה נקטין, שבברכת המצוות וברכת הנהנין, יכול אפילו יחיד להוציא את היחיד, ואף כשהשומע בקי²⁴.

בז. השומע ברכה מחבירו, ומכוין לצאת ממנו על ידי השמיעה, לא יענה ברוך הוא וברוך שמו, אך בדיעבד אם שכח וענה יצא ידי חובתו²⁵.

בז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וגם אני כשחזרתי ושאלתי אותו שוב, ומה דעת רבינו עצמו בזה, לא רצה להשיב, אלא חזר שנית על דבריו שהמנחת יצחק כבר בירר שמנהג ירושלים הוא שנשים מברכות, (ניסן תשס"ט).

[לאחר מעמד ברכת החמה שאלתי את הרבנית תחי' אם בירכה את הברכה או שנשים אין נוהגות לברך, ואמרה לי, שבירכה את הברכה יחד עם כל הנשים, ולא חשבה שיש איזה שאלה על כך, ואף רבינו לא אמר לה שום דבר בענין זה, אך לאחר מכן אמרה לה אחת מבנותיה ששאלה את אביה, והורה שהנשים לא יברכו את הברכה כמנהג אונגאריין ואגפיה].

בז. וכן מצוי שאלה זו, במי שיש לפניו תערובת של כמה מינים, באופנים שנחלקו בהם הפוסקים אם המועט נעשה טפל אל הרוב ונפטר בברכתו או שיש לברך על המיעוט בפני עצמו, ולפיכך כדי להוציא נפשיה מפלוגתא רוצה לברך על הטפל קודם לעיקר, כי אפילו להסוברים שדינו כטפל, מכל מקום הלוא כשאוכל את הטפל קודם לעיקר חייב לברך עליו, אמנם אף שנמלט מחשש אכילה בלא ברכה, אך לעומת זה לפי הסוברים שאין המועט חייב בברכה נפרדת נמצא שגרם ברכה שאינה צריכה, כיון שהיה מוטל עליו לברך רק על העיקר ולפטור בו את הטפל.

בח. שו"ת קנה בושם (ח"א סוף סימן קי"ז), וזהו על פי הכרעת התבואות שור (סימן י"ט סקי"ז) שהובא בשערי תשובה (סימן ח' סקי"ב).

בז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ"ג), ועיין בטוש"ע (סימן רי"ג סעיף א') דלכתחילה אין להוציא את חבירו בברכת הנהנין אלא אם נקבעו שניהם יחד.

ל. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ג').

קריאת שמע שעל המטה

ל. יקרא קריאת שמע שעל המטה וברכת המפיל כשמכין עצמו לישון, ולא ימתין עד שהשינה תבוא עליו, דשמא תחטפנו שינה ולא יקרא לא.

לא. לאחר שבירך ברכת המפיל אין להפסיק בדיבור או בעשיית דבר אחר בינתיים, אמנם במקום הצורך אפשר לסמוך על גדולי הפוסקים שסוברים שאין איסור להפסיק בין המפיל לשינה.

לב. וכל שכן שמותר לו להתירישב וללמוד לאחר ברכת המפיל, אם אינו יכול לחדם לב.

פרק י"ב

ההכנות לכבוד שבת

א. מה דאיתא בגמ' (ביצה דף ט"ו ע"א, ובטור סימן רמ"ב) שהוצאות שבת ויו"ט אינם ממה שקצבו לאדם בראש השנה, בכלל זה גם רחיצה בחמין בערב שבת, ואף שאינו חובה גמורה, כיון שהוא נכלל בעונג שבת^א.

ב. היה מורה, דמה שכתבו הפוסקים שאין לקצוץ את הצפרניים בראש חודש אפילו כשחל בערב שבת^ב, הוא אף במי שקוצץ את צפרניו בכל ערב שבת^ג.

ג. זמן הטבילה בערבי שבתות וימים טובים הוא מתחילת שעה חמישית, דהיינו ב' שעות קודם חצות^ד.

לא. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן י"ח).

לב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן י"ח).

א. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ג).

ב. כן הביאו המג"א (ריש סימן ר"ס) והמשנ"ב (שם סק"ז) בשם רבינו יהודה החסיד, שיש מקומות שאין מגלחין ואין נוטלין צפרניים בראש חודש אפילו חל בערב שבת, וכן נתפשט המנהג.

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ"ט).

ד. לאחר הטבילה במקוה, היה נשאר עם הכובע והקאפטין של חול, ולא לבש את השמריימל והקאפטין של שבת עד לעת ערב קודם שהלך לתפילת מנחה^ה.

תוספת שבת

ה. היה אומר, שהמנהג העתיק הנהוג בירושלם לפרוש ממלאכות ארבעים דקות קודם השקיעה^ו, מחייב את כל אלו הגרים בירושלם, וצריכים לזוהר מאד שלא לעשות מלאכות מארבעים דקות קודם השקיעה^ז.

ו. ורבינו היה נוהר מאד בזה, ועמד על כך בתוקף, ופעם צלצל המלפון בביתו ארבעים דקות קודם שקיעת החמה, ואחד מבניו הרים את המלפון, בהבינו שאם מתקשרים בשעה זו בודאי שהיא שאלה דחופה, ואכן השואל אמר שיש לו שאלה נצרכת מאד, אך רבינו הורה לבנו לשאול אותו אם השאלה נוגעת לפיקוח נפש שאז ישיב עליה, ואם לא, שימתין עד מוצאי שבת^ח.

ה. ברמ"א (סימן רס"ב סעיף ג') כתב, וילביש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו וזהו כבוד השבת, ועל כן לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב שילביש עצמו מיד.

ורבינו היה נוהג לטבול בצהרי היום, ולא החליף אלא את הכתונת ומכנסיים ושאר הבגדים, אבל השמריימל והקאפטין של שבת לא היה לובש אלא לעת ערב לפני שהלך לתפילת מנחה, וכמנהג העולם.

וכפי הנראה שלא נתכוין הרמ"א אלא על הכתונת והבגדים הסמוכים לגוף המתלכלכים מזיעה, שבודאי אין מכבוד שבת שלאחר הטבילה יחזור וילביש את הבגדים המלוכלכים מזיעה וימאס את גופו, ולכך יש ללוש את הבגדים המכובסים תיכף משטבל ורחץ עצמו לשבת וזהו כבוד השבת, ואולם הכובע והקאפטין שאין לובשים אותם אלא מעל המלבושים לכבוד, אין צריך ללבושם תיכף מאחר הטבילה ואילך.

ו. ורבינו הסביר שהמנהג אינו שמקבלים אז תוספת שבת, דהלוא מתפללים מנחה סמוך לשקיעת החמה, ואילו משקיבל שבת כבר אינו יכול להתפלל מנחה אלא יתפלל ערבית שתים, ולא נהגו אלא לפרוש ממלאכות מארבעים דקות קודם השקיעה ואילך, - כתבי תלמידים.

ז. כן הורה לי להלכה למעשה, (ליל שב"ק ט"ו בשבט תשס"ד, ובחודש מנחם אב תשס"ז).

וכבר כתב מרן הגאב"ד מהרי"ץ דושינסקיא זלה"ה נגד אלו שרצו לפרוץ גדר ולהקל במנהג זה, וז"ל, "זה מאות שנים אשר ישראל קדושים נהגו וקיימו וקבלו עליהם את כניסת השבת בארבעים רגע לפני שקיעת החמה בערב שבת קודש". וכן כתב הרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל בספר ארץ ישראל, "מנהג עתיק בארץ ישראל להכריז או לתקוע להדלקת הנרות בערב שבת ארבעים דקות קודם שקיעת החמה".

ח. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ק').

ויש להשים על לב, שאף שרבינו היה משרת נאמן לעם ד' בכל מאודו, והיה אפשר להתקשר אליו בכל שעות היממה, ואף הורה לבני ביתו שבאם מגיע שואל באמצע שינתו שנצרך לתשובה מיידית, יעירו אותו משנתו, אך כשהיה הדבר גובל בעשיית מלאכה לאחר ארבעים דקות קודם השקיעה לא אבה להשיב אפילו כשהיתה השאלה דחופה מאד.

ז. ועוד אמר, דמלבר עצם המנהג של פרישה ממלאכות ארבעים דקות קודם השקיעה, הרי שביותר יש לזהר לפרוש ממלאכות כרבע שעה (שיעור ג' רבעי מיל) קודם שקיעת החמה, דהרי יסוד המנהג בירושלים בנוי על מה שקיבלו עליהם את שיטת היראים, ולפיו אסור בעשיית מלאכה באותה שעה מדאורייתא^ט, וכשקיבלו בני העיר על עצמם לנהוג כשיטה מסויימת, הרי זה חמור מפי מסתם מנהג בעלמא שנהגו בו^י.

ח. הורה, בנן ירושלם שהלך לשבות בעיר אחרת, שנותנין עליו חומרי מקומו שהלך משם, וצריך לפרוש שם ממלאכות ארבעים דקות קודם השקיעה^{יא}.

מ. גם בחור בן ירושלם הלומד בישיבה שבועיר אחרת, אף אם שוכן שם בפנימיה באופן קבוע במשך רוב השנה, ואינו מגיע לביתו אלא לשבתות ובין הזמנים, אינו נעשה בכך בן העיר האחרת, אלא עדיין נחשב שמקום מגוריו הם בירושלים בבית הוריו, וצריך לנהוג בחומרי מקומו לפרוש ממלאכות כמנהג ירושלם^{יב}.

הדלקת הנרות

י. אמר שההוראה המקובלת היא כדברי הביאור הלכה, דמה שכתב הרמ"א (סימן רס"ג סעיף א') דאשה ששכחה פעם אחת ולא הדליקה נרות שבת צריכה כל ימיה להוסיף נר למנין נירותיה, אינו אלא כשלא הדליקה לגמרי, אבל אם הדליקה אלא שהחסירה ממנו נירותיה, אינה צריכה להוסיף נר למנין נירותיה, ודלא כהפמ"ג שהחמיר בזה^{יג}.

מ. דשיטת היראים היא, שבין השמשות מתחיל שיעור ג' רבעי מיל קודם שקיעת החמה, ואז אסור מדינא לעשות מלאכה משום ספיקא דאורייתא, וגם יש להוסיף זמן מועט קודם לכן משום תוספת שבת.

י. כך אמר לי רבינו (מנחם אב תשס"ז).

יא. כן הורה לי להלכה ולמעשה (ליל שב"ק ט"ו בשבט תשס"ד).

יב. כן הורה לי להלכה ולמעשה (ליל שב"ק ט"ו בשבט תשס"ד), וטעמו בפשיטות, דאף ששוהה רובו ככולו של השנה בעיר אחרת, מכל מקום אינו שוכן שם אלא כאורח ואכסנאי ובאופן עראי, אבל מקום מגוריו ודירתו ועיקרו הוא בירושלים בבית הוריו.

יג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ברמ"א (סימן רס"ג סעיף א') כתב, דאשה ששכחה פעם אחת להדליק מדלקת כל ימיה ג' נרות, וביאר המשנ"ב (סק"ז) דמיידי כשהיתה רגילה בשתים ולכן תדליק ג', ואם היתה רגילה מתחלה בשלושה צריכה להדליק כל ימיה ד', ואם שכחה כמה פעמים צריכה להוסיף בכל פעם עוד נר אחד יותר, והכל משום קנס כדי שתהא זהירה בכבוד שבת.

ובביאור הלכה (שם) הביא בשם הפמ"ג, דדברי הרמ"א נאמרו אף כשלא שכחה לגמרי, אלא שחיסרה נר אחד ממה שהיתה רגילה מתחילה, שמאז צריכה להוסיף נר לעולם, אבל הביאור הלכה חולק עליו, וכתב דלא נהירא

יא. מנהגינו להדליק שבעה נרות, והורה לאחד מנכדיו לאחר חתונתו, שיתחיל להדליק ב' נרות של חלב, וה' נרות של שמן זית י"ד.

יב. הורה, באשה שנוהגת כפי המנהג המקובל שמוסיפים נר עבור כל ילד שנולד, ואחד מילדיה שבק חיים ל"ע, שצריכה להמשיך להדליק את אותו המספר, דכיון שקיבלה עליה להדליק סך זה, רמיא חיובא עלה והוי כנדר טו.

יג. הורה, באשה שהיתה נוהגת להדליק בנרות רגילים, ועקב שהפמוטות מתמנפים על ידי החלב הנוטף, היא רוצה לשנות ולהתחיל להדליק בנרות המונחים בכוסיות, שמותרת לעשות כן, ואף שאורם מועט מאור הנרות הרגילים, ואין בזה חשש נדר ומיעוט כבוד שבת טז.

יד. אמנם בביתו לא רצה שידליקו בנרות, מפני שבנרות הרגילים שאורם מרובה יש יותר כבוד שבת יז.

טו. כתב השו"ע (סימן רס"ג סעיף א'), יש מכוונים להדליק שתי נרות לכבוד שבת כנגד זכור ושמור, והעלו הפוסקים דעיקר מצות הדלקת נרות הוא במקום שאוכל שם,

דהרי כל זה אינו אלא מנהג והבו דלא לוסיף עלה, עכת"ד. וההוראה למעשה היה רבינו מורה כדברי הביאור הלכה.

יד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

טו. פנקס הקנה בושם, י"ד אייר תשמ"ב, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ס').

טז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן כ"ה).

שורש השאלה היא מכיון שהמציאות היא שאור הנריות הוא מועט מאור הנרות הרגילים, הן מפני שהפתילה דקה מאד, והן מפני שהחלב נימוח וניתך ואינו נותן לאש ליאחו בשטח מרווח של פתילה, והן מפני שדופני הכוסית חונקים את האויר, ועל פי זה היה נראה שאין להן לשנות ממה שהיו נוהגות עד עתה כיון שממעטת בכבוד השבת, וכמו שאסור לה להפחית ממנין הנרות שרגילה בהם, דמה לי הפחתת כמות האורה או הפחתת איכות האורה.

אמנם רבינו אמר דאף שבדאי הנרות הרגילים נאים יותר ויש בזה יותר כבוד שבת, אך היות והנשים חושבות שיש יותר כבוד שבת להדליק בכוסיות שאינם מטפטים והפמוטות נשארים בנקיונם וביופיים, הנח להן לבנות ישראל שיעשו ויהדרו כדעתן, ואף אין לחשוש בזה מטעם נדר שהרי הנשים כשמדליקות רוצות לכבד את השבת באופן הנאה וראוי יותר לפי דעתן, והקבלה שלהן היתה להדליק באופן הראוי ביותר לפי דעתן.

[וראוי לציין שדברי רבינו נאמרו בשנת תשנ"ח כשיצאו אז הנריות, שתחילת מנהג הנשים להדליק בנרות רגילים היה מחמת שעדיין לא היתה להן אפשרות אחרת, אך יש לדון במי שאף בזמנינו הדליקה בנרות רגילים שסברה שזהו האופן המכובד ביותר, ואחר כך נמלכה בדעתה שיש יותר כבוד שבת בנריות שאינם נוטפים על הפמוטות. ומכל מקום מסתברא דאף בכהאי גוונא שרי כיון שסוף סוף עיקר הקבלה היתה לכבד את השבת באופן היותר ראוי לפי דעתה, ועתה החליטה שזהו האופן הנכון יותר].

יז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן כ"ה).

ובמג"א (סק"א) כתב בשם אחרונים שידליק גם בכל החדרים שהולך שם כדי שלא יכשל בעץ ואבן. והורה רבינו, דמי שיש לו רק שתי נרות, טוב יותר שידליק נר אחד במקום שאוכל, ואת הנר השני בחדרים האחרים, מאשר שיקיים את עיקר המצוה בשלימות במקום שאוכל וידליק שם את שניהם יח.

מזו. לפי המבואר בדברי שעיקר מצות הדלקת הנרות הוא במקום שאוכל שם, היה רבינו מורה, שגם זוג נשוי המתאכסנים בבית הוריהם בשבת, וייחדו להם חדר מיוחד לשינה, עדיף שתדליק בסלון ששם יאכלו בשבת עם בני המשפחה יט.

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ט"ו).

יט. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וכן הורה לי להלכה למעשה (ליל שב"ק י' חשון תשס"ט).

בשו"ע (סימן רס"ג סק"ח), ב' או ג' בעלי בתים האוכלים במקום אחד, יש אומרים שכל אחד מברך על מנורה שלו, ויש מגמגם בדבר, ונכון לזוהר בספק ברכות ולא יברך אלא אחד, אך הרמ"א כתב על כך שאנו אין נוהגין כן אלא כל אחד מברך על מנורה שלו, וכתבו הפוסקים בטעמא דמילתא מפני שיש תוספת אורה ושמחה על ידי הרבה נרות.

ובכף החיים (סקנ"ד) כתב, דבן נשוי שאוכל על שולחן אביו, ואמו מדלקת שם, אם יש לו חדר מיוחד לשינה תדליק אשתו בחדר המיוחד לשינה ותברך שם, ואם רוצה להדליק גם אצל השולחן תדליק מקודם ואחר כך תדליק בחדר השינה ותברך וכו', והוא הדין איש ואחיו האוכלים על שולחן אחד, אחת מברכת על נר שאצל השולחן, והשנית על נר שבחדר המיוחד לה, (כל זאת כותב הכף החיים לפי דעת המחבר). אמנם מסיים הכף החיים, שזהו הנכון לזוהר לכתחילה, אבל המנהג לברך כל אחד על מנורה שלו ואף על פי שאוכלים במקום אחד, ע"כ. הרי דהעיד הכף החיים שהמנהג הוא שכולם מברכים במקום האכילה ולא בחדר שייחדו להם לשינה.

וראה בתהלה לדוד (סק"ז) שכתב מסברא דנפשיה, דאף להרמ"א שכתב שמברכים כל אחד על תוספת אורה הוא דוקא כשכל אחד בעה"ב ויש עליו חיוב מצות הדלקת נרות, ולכן יכולים לברך על חיוב שלהם אף שאין בו אלא תוספת אורה, אבל במי שסמוך אצל בעה"ב או בנים הסמוכים על שולחן אביהם שאין עליהם חיוב הדלקת נרות (כיון שהם נפטרים בהדלקת בעה"ב) לא ידעתי אם יכולים לברך על תוספת אורה, ובשלמא כשמדליקים במקום שמשתמשים שם יש לומר דכיון שיש חיוב על הבעה"ב להדליק שם הם פוטרים את בעה"ב מחיובו ועל זה מברכים כמ"ש השוע"ה בקונטרס אחרון, אבל כשמדליקים במקום שאין בו אלא תוספת אורה על מה קאי הברכה, ומסיים התהלה"ד דכיון שדעת המחבר שגם בבעה"ב לא יברך, מעתה על כל פנים בסמוך על שולחן בעה"ב נראה שאין לברך, אלא שהתהלה"ד מסיים על כך, 'אבל גם בזה המנהג לברך', ע"כ. ומשמע גם מדבריו שהמנהג הוא שהבנים המתארחים בשבת על שולחן אביהם מברכים במקום האכילה ולא בחדרים האחרים המיוחדים להם.

וראה בספר חידושים וביאורים (ליקוטים, שבת סימן כ"ה) שהביא בשם מרן החזו"א זללה"ה, דזוג שישינים בביתם ואוכלים סעודת שבת אצל הוריהם, ידליקו נרות שבת בברכה בבית הוריהם שאוכלים שם, ובביתם היכן שישינים ידליקו בלי ברכה מטעם שלא יכשלו בעץ ואבן, וראה בספר נחלת אברהם (להגר"א פוליאס, חלק יום טוב, קונטרס הדלקת הנר אות ל"ב) שהאריך והרחיב בזה.

יז. ולגבי בחור הלומד בשיבה, ואוכל סעודת שבת בחדר האוכל של הישיבה, היה רבינו מורה, שידליק נרות בחדר האוכל עם ברכה, ומלבד זאת ידליק גם נר נוסף בחדרו בלי ברכה.³

יח. אמנם אמר עוד, שבדרך כלל נהוג בשיבות, שאחד מדליק בחדר האוכל עבור כל אלו שיאכלו שם, והדלקה זו פוטרת את כל הבחורים האוכלים את סעודת השבת בחדר האוכל, ולכן אם ירצה להדליק בעצמו בברכה צריך לכוון שלא לצאת בהדלקה הכללית.

יט. וכשאינו אוכל בשיבה, כגון שמתארח אצל אחד לסעודת שבת, אינו נפטר בהדלקת המארח⁴, ולכן אם יש לו חדר ביחוד בפנימיה שמיוחד לו לשינה ולכל צרכיו, צריך להדליק שם נר שבת בברכה, ואין צורך שיאכל משהו בחדרו בליל שבת⁵.

כ. היה מקבל את הנר מיד הרבנית לאחר שגמרה להדליק, והוא היה מכבה אותה⁶.

תפילת שבת

כא. אם אוחז באמירת אלקי נצור שבתפילת ערבית, והציבור מתחילים לומר ויכולו, דעת הגה"ק בעל שומרי אמונים זללה"ה שמותר להפסיק ולומר עמהם, וכפי הנראה שקיבל כן מרבותיו או שאר חסידים ואנשי מעשה, והיה רבינו מורה, דאף שלא נמצא כדבריו

כ. וזאת לפי המבואר לעיל (בפנים, אות ט"ו) שמלבד מה שמדליק במקום האכילה עם ברכה ששם עיקר המצוה, צריך להדליק גם בשאר חדרי ביתו כדי שלא יכשל בעץ ואבן.

כא. שמעתי זאת מרבינו בהקשר למה שמקובל היום שבחורים מתארחים אצל בעלי בתים לסעודת שבת, שאז חיובא רמיא על הבחור להדליק בחדרו בברכה, אמנם באופן שהבעל הבית זיכה את האורח בפרוטה מן הנר ונתכוון לפוטרו מחובתו אפשר שאז נפטר האורח, ויש לעשות שאלת חכם למעשה.

כב. כל זאת הורה לי רבינו לנהוג כן להלכה למעשה (ראש השנה תשס"ד, ליל כ' כסלו תשס"ד, ליל כ"ז כסלו תשס"ה).

כג. ספר היכל הוראה (ח"א סימן כ"ו).

בשו"ע סימן רס"ג (סעיף י') כתב, דלדעת הבה"ג הסובר שקבלת שבת חל על ידי הדלקת הנרות, נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות הפתילה שהדליקו בה לארץ ואין מכבות אותה. ועל פי זה היה רבינו נוהג ליקח את הנר מידי הרבנית בגמר ההדלקה והוא היה מכבה אותה. וכן מתבאר דעת רבינו בתשובתו (ח"ד סימן כ'), הובא להלן פרק י"ג אות נ"ד, דלאחר שגמרה האשה את ההדלקה אסור לה לעשות שום מלאכה, ואפילו סגירת דלת הויטרניה באופנים שהיא נעשית בסיס לנרות, ומשמע דכוונתו לאסור זאת אפילו קודם שבירכה על הנרות.

מפורש בפוסקים, מכל מקום יש ליישב ולבאר דבריו, ואפשר לסמוך על זה להלכה למעשה כד.

כב. חורה, דמה שכתבו הפוסקים דכשקבעו מקום להתפלל בו איזה ימים או שבועות ברציפות, נחשב זאת מנין קבוע לאמירת מעין שבע, זהו דוקא כשקבעו להתפלל כל ג' התפילות שחרית מנחה וערבית, אבל אם קבעו מנין לאיזה תקופה רק לתפילת ערבית אינו נחשב מנין קבוע, ואין אומרים בו ברכת מעין שבע כה.

כג. אף שכתב הכף החיים (סימן רס"ח סק"נ) שעל פי דברי האריז"ל יש חיוב לומר ברכת מעין שבע אף במנין שאינו קבוע, ושכן יש לנהוג. נראה שאין הדברים אמורים אלא לאלו שכל דרכיהם והתנהגותם על פי דברי האריז"ל, אבל בסתם בני אדם שאין להם עסק בנסתרות, אולי אינו מהראוי לעשות מעשה לכתחילה נגד דברי הפוסקים ברבר שיש לדעתם חשש ברכה לבטלה כו.

כד. יש לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' בעת שאומר החזן ברוך אתה ד' של ברכת מעין שבע, ולפלא על העולם שאין עושים כן כו.

כה. בששה ימים שלאחר חג השבועות אומרים אב הרחמים כה.

כז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ט"ז שאלה א').

כה. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן מ"ח שאלה ד').

כו. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן מ"ח בהערה שבסוף התשובה).

כז. כן שמעתי מרבינו (חורף תשס"ד).

כח. ברמ"א (סימן רפ"ה סעיף ז') כתב, דבכל יום שאין אומרים צדקתך צדק במנחה גם אין אומרים אב הרחמים, ולפי דבריו יוצא דבכל יום שאין אומרים בו תחנון אין אומרים בו אב הרחמים, דהרי צדקתך צדק תליא בימים שאומרים בהם תחנון, אמנם בקונטרס נועם מגדים (הוא ספר המנהגים לבעל הפרי מגדים) שקיל וטרי טובא בזמנים של אמירת אב הרחמים, ושדא נרגא בהך כללא דהרמ"א, ומסיק, דכמדומה לו שרק בפורים קטן וגדול וכו' (ימים שאין אומרים בהם למנצח) אין מזכירים נשמות באב הרחמים, משא"כ בשאר ימים שאין אומרים בהם תחנון כגון בט"ו בשבט וט"ו באב וחודש ניסן וכיו"ב אומרים בהם אב הרחמים, ומסיים בזה רבינו, דלפי דבריו כל שכן בששה ימים שלאחר חג השבועות דכל עיקר מה שאין אומרים בו תחנון אינו מדינא דשו"ע רק במנהגא תליא מילתא, כל שכן שאומרים בהם אב הרחמים, ומדברי רבינו שם נראה דמצדד שנכון לנהוג כן למעשה לומר אב הרחמים בששה ימים אלו, (אם כי שאין מוכרע שאכן כן הוא מסקנתו לדינא, כי רבינו כתב את עיקר דבריו כהבאת סמך ומקור למה שרצה כ"ק אדמו"ר בעל דברי אמונה זללה"ה להנהיג שיאמרו אב הרחמים בשבת שלאחר שבועות מחמת ההריגות והשמדות שאירעו בימים אלו ליהדות אונגאריין בשנת תש"ד), - י' סיון תשמ"ג, פנקס הקנה בושם, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד נ"ד).

קידוש ומעודת שבת

בז. הורה, שאין לעשות קידוש בכוס חד פעמי, מפני שיש לחוש שאין עליו תורת כליט, ובדיעבד צ"ע אם יצא ידי חובתו.

בז. לא הקפיד שלא לעשות קידוש בין שעה שש לשעה שבע לא.

בח. הורה, שלכתחילה יש להיזהר שלא לצאת מחדר לחדר בין קידוש לסעודה אפילו בשחיה דעתו על כך מתחילה, [זולת אם רואה את מקומו הראשון והיה דעתו לזה בשעת קידוש שאין צריך להחמיר בזה], ובסלון ביתו היה מותקן ברו לנמילת ידים, כך שלא הוצרכו לצאת מן החדר בין הקידוש לסעודה לב.

בז. כתבי נכדיו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר, והרב יעקב יצחק ברנדמרק שליט"א, וכן הורה לי להלכה (ליל שב"ק ט"ו בשבט תשס"ד).

בשור"ת אגרות משה (ח"ג סימן ל"ט) העלה לאסור עשיית קידוש בכלי חד פעמי, ולמד זאת מהא דאיתא בגמ' ובראשונים דכוס של ברכה צריך שיהיה גופו שלם, אלמא דבעינן שיהא הכוס נאה, ורק כוס כזה כשר לבהמ"ז ולקידוש, וכוס של נייר שהוא רק לשעה על פעם זה לבד הוא יותר גרוע דאין לו שום חשיבות ובודאי אינו ראוי לבהמ"ז ולקידוש.

ובשור"ת מנחת יצחק (ח"י סימן כ"ג) הסכים עמו מטעם אחר, על פי המבואר בדברי הרמב"ם (פ"ה מהלכות כלים ה"ז) דקדש שהוא משתמש בה ומשליכה אינה מקבלת טומאה, והטעם מפני שאין נחשב כלי אלא דבר שנעשה להשתמש בו בתדירות אבל לא כשנעשה להשליכה תיכף, והביא שם משא ומתן מדברי הפוסקים אם יש ללמוד מטומאה לשאר דברים, ולכולי עלמא אינם חייבים בטבילה, ועל פי זה יש לומר שאינו נחשב כלי גם לענין קידוש.

ובמנח"י שם מסיים בזה"ל, וכאשר ראיתי בספר זמירות לשבת מאת כ"ק מרן רשכבה"ג מסאטמאר זללה"ה (עמוד ס"ג) וז"ל, רבינו הקפיד שלא יקדשו בכוס של נייר מפני שעומד לזורקו לאשפה ואין עליו תורת כלי כלל עכ"ל. וכמו כן העיד בספר שור"ת שרגא המאיר (חלק ב' סימן מ"ט אות א') שהוא בעצמו דיבר פא"פ עם כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זללה"ה מזה, ואמר לו שכן ציוה שלא לעשות קידוש בכלים העשויים מנייר עיי"ש, וכן יש לנהוג למעשה כנלענ"ד.

ל. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשור"ת אגרות משה (שם) סיים, דבדליכא כוס אחר אולי יש להקל, ובמנח"י שם כתב שאם יתכוין לייחדו לתשמיש קבוע יש להתיר (אלא שיש להעיר שעצה זו על פי רוב אינה מעשית, מפני שבדרך כלל נוגעת השאלה למעשה בקידושים בבתי מדרשות ששם בודאי אין מייחדים את הכוס חד פעמי לתשמיש קבוע, ואין מצוי שייחדו לתשמיש קבוע אלא בבתיים ושם בדרך כלל נמצאים כוסות וגביעים), הרי מבואר מדבריהם דאף כשאין לו כוס אחר אין ברור להקל בזה.

לא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראוי לציין שכן נהג רבינו בהיותו יושב בארץ ישראל, ואין מזה ראייה שאף בחוצה לארץ אין צריך להקפיד על כך, כי שמא דוקא בארץ ישראל שהיא למעלה מן המזלות לא קפדינן בהכי.

לב. ברמ"א (סימן רע"ג ס"א) הכריע שהעיקר לדינא כשיטת הסוברים שאם בשעת הקידוש היה דעתו לעבור לחדר אחר לאכול את הסעודה מותר לילך שם, ואין בזה חשש של הפסק ושינוי מקום בין קידוש לסעודה.

במ. היה מורה, שחולה שצריך למעום פירות או פת מועט קודם תפילת שחרית כדי לסעוד את לבו אינו צריך לקדש, ואפילו אם אוכל יותר מכביצה לג.

ל. הורה, שנשים יכולות לשנות ולאכול אפילו יותר מכביצה בלי שמועת קידוש, ואינן מתחייבות בקידוש אלא לאחר שהתפללו שחרית או כשהגיע זמן הסעודה לד.

לא. נשאל אם אפשר לצרף חלה קפואה ללחם משנה, והשיב, דאף שאי אפשר לומר שיש בזה חסרון מצד הדין לה, אך בודאי שאין זה מכבוד השבת, ואין נכון לעשות כן לו.

שנים מקרא ואחד תרגום

לב. מי שקרא שמו"ת של השבת הבאה, כגון שכפרשת בהר קרא גם פרשת בחוקותי, לא יצא ידי חובת שמו"ת של פרשת בחוקותי, ואינו נחשב בזה למשלים פרשיותו עם הציבור, כי הפרשה מתחילה רק מיום ראשון ואילך, ולכן צריך לחזור ולקרוא בשבוע הבא את פרשת בחוקותי לו.

ולפי זה כל שכן היכא שיש בדעתו להכנס לחדר האחר רק כדי ליטול את הידים ולחזור לאכול סעודתו במקום שקידש שאין בזה בית מיחוש, אלא שרבינו היה מורה דלכתחילה נכון לנהוג בדברי הביאור הלכה (שם ד"ה וכן עיקר) שכתב על דברי הרמ"א אלו, דמכל מקום לכתחילה לא יעשה כן אלא במקום דוחק, דהא המג"א (שם סק"א) מחמיר לכתחילה אפילו במפינה לפינה, ונהי דבזה מסתברא שאין להחמיר בזה, מ"מ לענין מחדר לחדר בודאי נכון לחוש לכתחילה לדעת הר"ן שמחמיר בזה, [אלא שהביאור הלכה דמיהו אם גם רואה מקומו נראה דיש להקל אפילו לכתחילה אם דעתו לזה בעת הקידוש, ועל פי זה הוספנו כן במוסגר אף שלא שמענו מרבינו בפירוש פרט זה], - כתבי תלמידים.

לג. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן צ"ג). בשו"ע (סימן רפ"ו סעיף ג') כתב, שמותר לטעום קודם תפלת המוספין דהיינו אכילת פירות או אפילו פת מועט אפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד הלב, וכתב שם במשנ"ב (סק"ז) דאף על גב דלאחר תפילת שחרית כבר נתחייב בקידוש ואסור לאכול ולשתות מקודם ואין קידוש אלא במקום סעודה, יש לומר דדי כשישתה כוס נוסף של יין לאחר הקידוש ונחשב בזה מקום סעודה. ומבואר להדיא בדברי המשנ"ב שלא נתחייב בקידוש אלא מחמת שכבר אוחז לאחר תפילת שחרית, ומשמע מזה דקודם תפילת שחרית אין חל עליו שום חיוב קידוש, וממילא בחולה הטועם פירות או פת מועט קודם התפילה אינו צריך לקדש, (ואף שמדברי הביאור הלכה בסימן רפ"ט סעיף א' אין נראה כן, ראה בהיכל הוראה שם מה שכתב ליישב בזה).

לד. כן הורה לי רבינו להלכה למעשה (שב"ק פרשת כי תצא י"ג אלול תשס"ח).

לה. וכן העלה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן מ"ב) דכיון שהוא ראוי לאכילה לאחר זמן מועט כשיופשר, הרי זה נחשב ראוי לאכילה ואפשר לצאת בו.

לו. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

לז. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ט"ו).

לג. וכן הדבר גם לגבי פרשת בראשית, שבודאי אי אפשר לקרותו בחוה"מ סוכות, כיון שפרשת בראשית אין קוראים בציבור עד שמחת תורה, וכמו שבכל הפרשיות אפשר לקרותם רק מיום ראשון ואילך ולא משבת במנחה, הכי נמי בבראשית אפשר לקרותו דוקא ממחרת שמחת תורה ואילך ולא מאז שקראו פרשת בראשית בשמחת תורה לח.

לד. כשכבר קראו את הפרשה במנחה בשבת, אך בשבת שאחריה לא יקראו אותה פרשה, כגון שהוא שבת חוה"מ, הדעת נוטה שהפרשה מתחילה רק מיום ראשון שלאחר השבת השניה, ועל כן הקורא שמו"ת קודם מוצאי שבת חול המועד אינו נחשב משלים פרשיותיו עם הצבור לט.

לה. אמנם זהו רק כשלא יקראו בשבת את הפרשה, אבל אם חל יום טוב באמצע השבוע, מסתברא שאין היום טוב מפסיק, ואפשר לקרוא את השמו"ת מתחילת השבוע, והוא הדין בחול המועד פסח אין צורך לחכות עד אחר יום טוב אחרון, אלא אפשר לקרות כבר מיום ראשון שלאחר שבת חוה"מ ואילך מ.

לו. לגבי זמן קריאת שמו"ת של פרשת וזאת הברכה, הנה המשנ"ב (סימן תרס"ט סק"ד) כתב בשם הפוסקים, שיקראנה בליל שמחת תורה שאז הוא זמנה, ולפי דבריו לא יצא ידי חובתו קודם שמחת תורה, אולם בפמ"ג כתב שמנהג העולם לקרותו בהושענא רבא מא, ואפילו בחו"ל, וגם כשחל שמיני עצרת בשבת ושמחת תורה יוצא ביום ראשון, ועל כל פנים המקדים לקרותה קודם הושענא רבה לכולי עלמא לא יצא ידי חובתו מב.

הבדלה

לז. מי ששכח לומר הבדלה בברכת חונן הדעת, ונזכר באמצע שמו"ע, לא יאמרנה בשומע תפילה, אף על פי שדעתו לעשות מלאכות קודם שיבדיל על הכוס, אלא יסמוך על מה שיאמר אחר התפילה 'המבדיל בין קודש לחול', וכמו כן אין לאומרו באלקי נצור מג.

לח. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ט"ז).

לט. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ט"ז).

מ. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ט"ז).

מא. וראוי לעזור שגם המשנ"ב עצמו בסימן רפ"ה (סקי"ח) כתב בשם השערי תשובה דביום הושענא רבא יקרא שמו"ת של פרשת וזאת הברכה, ואם קרא ביום שמיני עצרת לא הפסיד.

מב. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ט"ז).

מג. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ז).

לח. מי שכבר שמע הברלה ונתכוון לצאת, אין שום היתר שיחזור ויבדיל בעצמו, אך כשנשאל מאחד שרוצה להבדיל בעצמו ומסופק אם יתאפשר הדבר בידו, הורה לו, שיכול לשמוע עתה מאחר, ויעשה תנאי שאם יבדיל אחר כך בעצמו אינו רוצה לצאת בברכת ההבדלה ששומע עכשיו^{מד}.

לז. הורה, דמי שמע בברכת המבדיל ואמר בין יום השביעי לששת ימי בראשית, יצא, דכיון שהזכיר הבדלה בין קודש לחול שוב אין שאר ההבדלות לעיכובא, ובפרט כאן שששת ימי המעשה היינו ששת ימי בראשית^{מה}.

מ. מי שהבדיל על הכוס בחושבו שהוא יין וגמצא חומץ, בפשטות נראה שלא יצא ידי חובת הבדלה^{מי}, אמנם מכיון שאין הדבר מוחלט^{מי}, לפיכך יעשה כמו שכתב הפתחי תשובה (יו"ד סימן שכ"ח סק"א) לומר הפסוקים של ויברך דוד עד לך ד' הממלכה, שיש בהם שם ומלכות בפתיחת הברכה ובסיום הברכה, ואחר ברכת בפה"ג יטעום קצת מן היין לפני ברכת הבדלה משום חשש הפסק בין ברכת היין לשתיית הכוס, ויחזור וימלאנו שלא יהיה פגום, ואחר כך יאמר ברכת המבדיל באופן הנזכר^{מח}.

מא. הורה, דלכתחילה יש לשמוע ולצאת מן המבדיל אף ברכת בפה"ג, ואף כשאין ברעת השומע לשותות מן היין^{מט}.

^{מד}. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{מה}. פנקס הקנה בושם, כ"ב תמוז תש"מ.

^{מו}. במשנ"ב (סימן רצ"א סקע"ח) מבואר כן לגבי קידוש שאם קידש על כוס חומץ, יחזור ויקדש שנית על יין ויברך עליו בפה"ג, דמכיון שלא היה אז לפניו לא יין ולא חמר מדינה נמצא שלא הבדיל על הכוס, ואם כן נראה דהוא הדין לגבי הבדלה.

^{מז}. ראה בכף החיים (סימן רצ"ו סקכ"א) שהביא בשם שו"ת חיים שאל (ח"א סימן ע"ד אות מ"ג) להחיד"א שפסק נמי הכי שמביא כוס יין אחר ומברך בורא פרי הגפן ומבדיל, אמנם הכף החיים מסיים שם, דלפי מה שכתב הטור בשם פרקי דרבי אליעזר דמי שאין לו יין יכול לומר ברכת הבדלה בלי כוס נראה דבכה"ג יצא בדיעבד, ואע"ג שכתבו טור ובית יוסף דלא קיי"ל כההיא דפרקי דר"א, יש לומר דהיינו לכתחילה, אבל אם כבר בירך יש לומר שיצא.

^{מח}. פנקס הקנה בושם, י"ד מנ"א תש"מ.

^{מט}. במשנ"ב (סימן רצ"ו סקל"ג) הביא בשם המג"א (שם סק"י) שאם נתכוין השומע לצאת בברכת הבדלה אף על פי שלא נתכוין לברכת בורא פרי הגפן, מכל מקום יצא ידי הבדלה, דברכת המבדיל הוא העיקר אלא שאסור לטעום מהיין אלא אם כן יברך בפה"ג. ושאלתי את רבינו, היכי שהמבדיל משתהה זמן מרובה בהרחת הבשמים, אם יש להתיר לשומע ההבדלה ללמוד בפה בינתיים, כשאין דעתו לשותות מן הכוס ואינו צריך לצאת אלא ברכת הבדלה, והורה לי רבינו, שאין לעשות כן אלא ישתוק כל העת ולא יפסיק בדיבור. ולא שמעתי מרבינו מהו טעמו ונימוקו, ואפשר שהיה מדייק מלשון המג"א והמשנ"ב דממה שכתב 'יצא' משמע

מב. הורה, שבאמצע הברלה, בין ברכת בורא פרי הגפן לברכת המבדיל, אין לענות אמן על ברכת בשמים או נר ששומע מאחר, כשאינו יוצא ממנו ברכות אלו.¹

מג. היה מורה, שאשה המבדלת בעצמה במוצאי שבת, יכולה לברך גם ברכת הנר.²

מד. הורה, שכשיש צורך אפשר לכתוב חידושי תורה במוצאי שבת, ואף היה כותב בעצמו תשובות להלכה במוצאי שבת.³

פרק י"ג

שהייה וחזרה

א. היה מורה, דמי שרצה להוריד בליל שבת את סיר המרק, ובטעות הסיר את סיר המשולין⁴ בחשבו שהוא סיר המרק, שדין דבר זה כנמילה שלא על מנת להחזיר.

דזהו דוקא בדיעבד, דאל"ה עדיפא מינה הוי להו למימר שאין השומעים צריכים לצאת ברכת בפה"ג כשאין בדעתם לשתות, וכפי הנראה טעמא דמילתא מה שצריכים לכתחילה לשמוע גם ברכה זו הוא מפני שסוף סוף הוא חלק מן סדר ההבדלה, או יש לבאר בטעמא דמילתא מפני שאם עדיין לא בירך בורא פרי הגפן, או שלא יצא מן המבדיל ברכה זו, אין נחשב שמסדר את הבשמים והנר על הכוס, דדוקא אם מברך על הבשמים והנר בין ברכת בפה"ג לשתיתו נחשב כמסדרן על הכוס, וצ"ע.

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

נא. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ז).

נב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בלקט יושר (עמוד נ"ח) מביא על רבו בעל תרוה"ד, שנהג שלא לכתוב במוצ"ש אפילו לעצמו ספר או אגרת שיש בה פסקים או דרכים משום סכנה, אבל מכל מקום אינו מוחה למי שכתב, אבל באגרת שלומים מותר לכתוב וכו'. ואולם עיין בשו"ת דברי ישראל (ח"ב בהערות שבסוף הספר דף ס"ט ע"ב ד"ה באות קל"ב) שכתב שרוב העולם אין נוהרים בדבר.

ובשו"ת חתם סופר ישנן עשרות תשובות שנכתבו במוצאי שבת, (ונציין רק אלו מחלק ראשון, סימן מ"ו, וסימן ע"ד, וסימן צ', וסימן קכ"ג, וסימן קנ"ז), וראה בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"ב סימן מ"ד) שמסיים, ומחמת מוצאי שבת קודש קצרתי והי' שלום, ט"ו למספר בני ישראל תר"ך. ובשו"ת קנה בושם לרבינו ישנן גם הרבה תשובות שנכתבו במוצאי שבת.

א. המחבר (סימן רנ"ג סעיף ב') פסק דכירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפילו בשבת כל זמן שהיא רותחת ולא הניחה על גבי קרקע מותר להחזירה, וברמ"א הוסיף דהיינו דוקא כשעודה בידו וגם היה דעתו להחזירה, ואמר רבינו שאין חילוק אם הורידה במתכוין או הורידה בטעות, דבכל גווני אין להחזירה על הכירה אם חסר אחד מתנאי החזרה.

וטעם הדבר מפני שלא התירו חכמים להחזיר אלא אם בשעת הסילוק היה דעתו להחזירה שאז אפשר להחשיב את החזרה כהמשך של הנתינה הקודמת ולא כנתינה חדשה, אבל כאן שבשעת הסילוק לא היה דעתו להחזירה

ב. ואמנם מעיקר הדין יש להקל להחזיר את סיר הטשוליני"ט על אש גרופה וקטומה, מפני שיש לסמוך על מה שכתב הרמ"א (סימן רנ"ג סעיף ב') שנוהגים להקל שכשמשירו בשבת עצמו אין צריך תנאי חזרה, אלא שטוב ונכון להחמיר שלא לסמוך על כך ולא להחזירו על האש בלא תנאי חזרה, ויאכל כליל שבת את הטשוליני"ט ובבוקר יאכל את המרק^ב.

מפני שהיה סבור שזהו סיר המרק נמצא שהיה כאן סילוק גמור מן האש ואם יחזיר הוא ליה כנתינה לכתחילה. ניש שרצו ללמוד היתר בזה, על פי דברי רעק"א בהגהותיו (שם), שנסתפק באופן שראובן הוריד את קדירתו של שמעון מן האש אדעתא שלא להחזירו, אם מחשבתו של ראובן יכולה לגרום איסור חזרה על קדירתו של שמעון, או דאמרינן בזה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ותולה זאת במחלוקת הראשונים. ומתבאר לכאורה מדבריו, דדוקא אם בשעת הסילוק היתה 'כוונה שלילית' שלא להחזירו איכא איסור חזרה, אבל כשנפל מאליו מן האש או שחבירו הסירו שלא ברשות וכיוצא בו, אין בו איסור חזרה, ועל פי זה רוצים לדון ולהתיר בנידון כזה, דכיון דמה שנתכוין בשעת הנטילה שלא להחזירו היה בטעות, הרי מחשבה זו כמאן דליתא, וכאילו נפלה מאליה דמי, ותו ליכא איסור חזרה.

אמנם באמת אין הדבר ברור כלל מחמת ג' סיבות, ראשית דצ"ע אם דברי רעק"א אלו נתקבלו לסמוך עליהם להלכה למעשה, מפני שפשוטות הש"ס והראשונים מורה דאדרבה אין להתיר את החזרה אלא אם בשעת הנטילה היתה 'כוונה חיובית' להחזירו, שאז אין הנטילה נחשבת כסילוק מן האש, אבל אם נפלה מאליה בסתמא או שהסירו חבירו פשיטא שיש כאן סילוק גמור, דהרי לא היתה דעת חיובית כדי להחזירה, ודמיא לנפלה טליתו מאליה שמחייב לחזור ולברך עליה שנית, ולא פטרינן מברכה אלא דוקא אם בשעת הסרת הטלית היתה לו 'כוונה חיובית' לחזור וללוכשו, שאז אין הפשיטה היסח הדעת.

ושנית, דעצם הנחתם דמחשבה בטעות כמאן דליתא צ"ע איה מקורם, דהלוא סוף סוף בעת שסילק את הקדירה מן האש היה בדעתו ובמחשבתו שלא להחזירה, ומהיכי תיתי לדון היתר מטעם דלפי האמת אכתי ברצונו שהטשוליני"ט יהיה מונח על האש עד למחר.

והשלישית, דאפילו אם לו יהיבנא כדבריהם, מכל מקום התינת היכא שעדיין אוצחה בידו, אבל בדרך כלל מתעוררת השאלה לאחר שכבר הניחוה על השיש, כשפותחים את הקדירה ורואים שהיא של הטשוליני"ט, ואז איכא גם גריעותא של הניחו על גבי קרקע, כיון שהשיש הוא המקום ששם מניחים את הקדירות בגמר הבישול לאחר הסילוק מן האש, ובזה פשיטא שאין שייך לומר דהנחה על גבי קרקע בטעות לא הוי הנחה, דסוף סוף נעשה בו מעשה הסילוק.

ומכל זה נלמוד שאם אנו רוצים להקל בזה, אין למצוא קולא אלא אם הסירו בשבת, שאז יש לסמוך על דברי הר"ן, וכפי שיבואר בפנים אות ב', אבל בלאו הכי אין להקל^ג.

ג. הרמ"א (שם) כתב, שיש אומרים שלא הצריכו תנאי חזרה אלא כשנטלה מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשיכה, אבל אם לקחו משם משחשיכה אפילו הניחו על גבי קרקע מותר, ובמשנ"ב (סקס"ה) ביאר דמיידי אף כשלא היה דעתו להחזיר. ומקור הקולא הוא מדברי הר"ן בפרק כירה (דף י"ז ע"ב) שהביא כן בשם הירושלמי, ומסיק הרמ"א על זה, וכן נוהגים להקל בתנאים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכים עצמם על דברי המקילין, אבל שוב מסיק הרמ"א, וטוב להחמיר.

ורבינו ביקש להביא את ספר המשנ"ב, והקריא לי את דברי הרמ"א והמשנ"ב (שם סקס"ז), ואחר כך אמר, דהיוצא בשאלה זו לדינא, דלפי דברי הרמ"א והמשנ"ב נמצא שמעיקר הדין יש להקל להחזיר את סיר הטשוליני"ט, אלא דכפי שהפוסקים עצמם כתבו הרי דטוב וראוי להחמיר בזה, ולכן במקרה זה יאכל כליל שבת את הטשוליני"ט, ובבוקר יאכל את המרק, - ואם להב האש גדולה, ירחיק קצת את המרק, כדי שלא יתאדה עד למחר -, (ליל שב"ק פרשת יתרו כ' שבט תשס"ט).

ג. היה מורה למעשה, דבכיריים שלנו קשה ליתן גבולות מה נקרא שהייה ומה נקרא סמיכה, ולכן אם הזיוז את הקדירה המונחת על הפח (בלע"ך) עד שאינה מונחת מעל האש, נכון שלא להחזירה מעל האש ממש.

יש ששאלו על הוראה זו, דלכאורה הרי דברי הרמ"א מבוססים על שיטת הר"ן, שלכאורה היא שיטה יחידה, ומהיכתי תיתי שאפשר לסמוך על כך למעשה להקל בזה, אבל באמת שמהעיון בדברי הפוסקים אנו רואים שכך היו נוהגים למעשה, ודי אם נציין כאן ב' מראי מקומות, בסימן שי"ח (סעיף ז') כתב המחבר דיש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה הטמונה זהו אפילו כשהכלי התחתון על האש, ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש לעולם אסור, וכתב על זה המג"א (סק"ד) דלפי מה שכתב הרמ"א בסימן רנ"ג ס"ב, נמצא שאין לאסור בזה אלא כשהסיר את הקדירה מערב שבת, אבל אם הסיר את הקדירה משחיכה שרי להחזירה אפילו כשהכלי התחתון על האש, וגם הפמ"ג בסימן רנ"ג (משב"ז סק"ב) כתב שהמנהג להקל כדברי רמ"א.

בקרב בני ירושלים ידוע על סיפור מעניין שקרה לפני שנים רבות, באדם אחד שהיה לו מקרה כזה שהוריד בטעות בליל שבת את סיר הטשוליני"ט, ועלה לביתו של רבינו לשאול אם מותר להחזיר את הקדירה על האש, ולפליאתו ראה את בני הבית אוכלים טשוליני"ט, ואמר לו רבינו שאצלו גם היה עכשיו מעשה זה שהורידו בטעות את סיר הטשוליני"ט, ולכך אוכל עתה את הטשוליני"ט ואת המרק יאכל למחרת בסעודת היום. אמנם ראה להלן (בפנים, אות ד') שפעם אירע שוב מעשה כזה בבית רבינו, והתיר להשימו על הפח שלא מעל האש, (ושם כתבנו להציע ביאור על מה שמן להקל, ושאפשר שאף מה שהקיל שם לא היה אלא בצירוף משום כבוד אורחים).

ג. כוונת הדברים, דמבואר בדברי רוב הפוסקים דקדירה אשר עומדת במצב של סמיכה, אסור ליתנה בשבת על גבי האש, ועל פי זה אמר רבינו - בנוגע מה שמצוי שמזיזים את הקדירה המונחת על הפח, לפעמים מרחיקים אותה מכיוון האש, ולפעמים מקרבים אותה לכיוון האש - , שאם מקצתה מונח מעל האש שאז היא במצב של שהייה, מותר להזיזה שתהיה כולה מעל האש, אבל אם הזיזה מן האש עד שאין אש כלל תחת הקדירה, יש לחוש שאז אין זה נחשב מצב של שהייה אלא מצב של סמיכה, ואם בא לחזור ולקרבו מעל האש הוי כמעביר מסמיכה לשהייה, שאסור לפי רוב הפוסקים.

ורבינו הסביר את טעמו ונימוקו, מפני שבתנורים וכירות של זמן הגמ' שהיתה בוערת אש גדולה, מסתבר דכל שהקדירה עומדת מעל חלל הכירה הרי היא נחשבת במצב של שהייה אף אם אינה מונחת מעל האש ממש, כיון שיש עליה השפעה חזקה של חום האש, ולכן מותר להזיזה ולקרבה מעל האש ממש, אבל בכיריים שלנו שיש אש קטנה קשה ליתן גבולות מתי זה נקרא על האש ומתי זה נחשב רק סמוך לאש, ולפיכך הרי הוא רגיל להורות תמיד שאם הזיז את הקדירה עד שאפילו מקצת ממנה אינו נמצא מעל האש, נכון שלא לחזור ולקרבו על האש ממש, (ליל שב"ק פרשת יתרו כ' שבת תשס"ט).

[והנה שוב ראיתי בפנקס הקנה בושם תשובה מיום כ"ח ניסן תש"מ, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך ח"ב עמוד נ"ה, שם כותב רבינו, דעד מקום שהאש מתפשט בענין שתבשיל קר היה יכול להתחמם שם כשיעור שהיד סולדת בו עדיין נקרא על גבי האש, ומותר להזיז את הקדירה משם על גבי האש ממש, דגם שם על גבי האש מקרי ולא סמיכה, וברחוק משם דין סמיכה עליו ואסור להזיז משם למקום האש ממש, ומסיים שם רבינו, וכבר נשאלתי בזה הרבה פעמים וכן אני רגיל להורות בסיעתא דשמיא, עכ"ד רבינו. - והרי זה סותר לדברים ששמעתי מפה קדשו שבכיריים של היום קשה ליתן גבולות, ולכן נכון שלא לקרבו כלל מסמוך לאש על גבי האש ממש, - ושוא לא הבנתי נכון את מה שאמר לי רבינו, או שמא חזר בו רבינו במשך השנים מהוראתו שכתבה כאמור בשנת תש"מ, והכי מסתברא].

ובספר מרא דשמעתתא (סימן פ"ה) הביא שמרן הגה"ק מסאטמער זללה"ה נמי חשש להחמיר בזה שאם מונחת כולה שלא על הלהבה אין להזיזה ולהניחה על הלהבה, ואמר בדרך צחות "מיט פייער שפילט מען זיך נישט".

ד. עובדא הוי בביתו, שהורידו בטעות את סיר המשולין"ט בליל שבת והניחוה על השיש, ואמר שיכולים להחזירו על הפח שלא מעל האש^ד.

ה. הניח קדירה על גבי קדירה שעל האש, כשמסיר את הקדירה התחתונה מן האש, אסור לו להניח על האש את הקדירה העליונה, דנחשב מניח לכתחילה בשבת, אך בדיעבד אם עבר ועשה כן אין המאכל נאסר^ה.

ד. כתיבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.
מה שלא התיר להחזירו על הפח מעל האש הוא, דכיון שכבר הניחוה על השיש הרי זה כהנחה על גבי קרקע, כיון שהשיש הוא המקום ששם מניחים את הקדירות בגמר הבישול לאחר הסילוק מן האש, ולפי זה מה שהתיר להחזירו שלא כנגד האש לכאורה הוא מטעם שנחשבת כסמיכה אצל האש, ואף שנחלקו הפוסקים אם מותר לסמוך לכתחילה בשבת בלי תנאי חזרה, (ראה משנ"ב סימן רנ"ג סקט"ז, וביאור הלכה שם ובסוף הסימן), כפי הנראה משום סעודת שבת וכבוד אורחים סמך רבינו על שיטת רוב הפוסקים שהכריעו בזה להתירא.
ומכל מקום יתכן מאד שלא הקיל בזה אלא בצירוף שיטת הרמ"א שפסק כהר"ן שאם הסיר את הקדירה משחשיכה מותר להחזירה אפילו אם הניחה על גבי קרקע, ולכן אף שבעלמא ראוי להחמיר ולא לסמוך על קולא זו של הר"ן, שמא לגבי סמיכה לכתחילה צירף את דברי הר"ן לשיטת המתירים, ולפי זה אין להביא מקור ממצע זה להקל בסמיכה לכתחילה אם הסירו את הקדירה מן האש מערב שבת, (ומצוי הדבר כגון כשנכבה האש מערב שבת שאין ללמוד היתר מכאן ליתנו על הפח אצל שכן אפילו שלא על גבי האש, ובפרט לפי מה שהבאנו בהערה הקודמת מפנקס הקנה בושם ששם העלה רבינו דכל היכא שהחוס מתפשט באופן שתבשיל המונח שם יכול להגיע ליד סולדת בו עדיין מקרי על גבי האש, ואף אי נימא דחזר בו מהתשובה הנ"ל, היינו רק לחוש ולהחמיר דשמא נחשב סמיכה ואין לקרבו משם על גבי האש ממש, אבל לא לקולא להתיר להניח שם לכתחילה, דאדרבה אכתי יש צד גדול לדון שנחשב שם כהנחה על גבי האש ממש ולא כסמיכה גרידא).

ה. בשו"ע (סימן רנ"ג סעיף ה', וסימן שי"ח סעיפים ו' ז') פסק המחבר, דמותר להניח בשבת תבשיל על גבי קדירה (מלאה שיש בה מאכל) המונחת על גבי האש (כמובן באופנים שאין משום איסור בישול, כגון בדבר יבש או דבר לח רותח עיין במג"א סימן שי"ח שם), דכיון שאין דרך לבשל בחול על גבי קדירה המונחת על גבי האש תו אין זה נחשב הנחה על גבי האש אלא כנתינה כנגד המדורה.
וכותב רבינו, דלפי זה ממילא פשוט, שאם הניח בערב שבת קדירה על גבי קדירה, אסור לו באמצע השבת להוריד את הקדירה העליונה וליתנה על גבי האש, דכיון שעד עכשיו היתה במצב של כנגד המדורה, נמצא שאם יניחנה עתה על האש הוי כמניח לכתחילה בשבת.

ומיהו אם עבר ועשה כן אין לאסור את המאכל בדיעבד, דהרי בשו"ע (סימן שי"ח שם) הביא דעה החולקת וסוברת שאסור להניח בשבת קדירה על גבי קדירה מלאה, דגם זה נחשב כהנחה על גבי האש, אלא שלהלכה אין אנו חוששים לשיטה זו ואנו מקילים בזה וכאמור, אמנם לפי אותה שיטה הרי גם יצא קולא בנידון דידן, שהרי אם נחשיב את הקדירה העליונה כמונחת על גבי האש תו יהיה מותר להורידה בשבת מהקדירה וליתנה על גבי האש ממש, דאין כאן הנחה לכתחילה כיון שכבר מתחילת השבת היא במצב של מונחת על גבי האש, וממילא לגבי בדיעבד יש לסמוך על שיטה זו שלא לאסור את המאכל, וכפי שכתבו המג"א בסימן רנ"ג (סקל"ו) והפוסקים, דבדיעבד אין אוסרים את המאכל משום מעשה שבת אלא אם יש בדבר איסור לכולי עלמא, אבל אם ישנם פוסקים המתירים זאת, אף אם לא פסקינו כוותיהו, מכל מקום כדאי הם לסמוך עליהם שלא לאסור את המאכל בדיעבד. - פנקס הקנה בושם, י"ד טבת תשמ"א, נדפס בקובץ נשיח בחוקין (חלק ב' עמוד נ"ט).
[כמובן שאין אנו מתירים בדיעבד אלא כשהיתה מונחת על גבי הקדירה מערב שבת ובאמצע השבת הורידה על האש ממש, שבזה אנו סומכים להקל ולהחשיבה כהיתה מונחת על גבי האש מתחילת השבת, ואולם אם

בישול

ו. הורה, שמותר להחזיר על האש בשבת (כמובן באופנים שאין בהם משום איסור חזרה) קדירה שיש בה בשר שכבר נתבשל כל צרכו, ואף אם העצמות מרם נתרככו לגמרי, ואין לחוש בזה לאיסור בישול העצמות.¹

ז. היה מורה למעשה, שכדי לצאת מכל החששות יש להזהר שלא לערות תמצית צוננת של תה או קפה לתוך מים רותחים אלא כשהם בכלי שלישי.²

ח. אם עירו תמצית תה צוננת לתוך מים רותחין של כלי שני, ואחר כך כששתו את רוב הכוס נשאר קצת מים חמים בכוס, אסור לשפוך בהם מים רותחים מכלי ראשון, דכיון שכלי שני אינו מבשל נמצא שהתמצית הצוננת לא נתבשלה עדיין, ואם יערה עליה עתה מים מכלי ראשון הרי הוא מבשלה.³

ט. מותר לשפוך מים רותחים מועטים מכלי ראשון לתוך מים צוננים מרובים, מפני שהרותחים מצטננים תיכף (רמ"א סימן שי"ח סעיף י"ב). מיהו בודאי שאין להתיר על פי זה לשפוך מים רותחים מועטים מכלי ראשון לתוך מים רותחים מרובים מכלי שני (שדינם כצוננים) שמעורב בהם תמצית תה צוננת, דכיון שהמים שבכוס רותחים אינם גורמים לצנן את המים הרותחים מכלי ראשון, וממילא הרותחים המועטים מבשלים את התמצית הצוננת המעורבת בכוס.

הניחה על הקדירה בשבת עצמה, ולאחר מכן הורידה על גבי האש ממש, פשיטא שהקדירה נאסרת אפילו בדיעבד, כיון דממה נפשך עבר כאן על איסור חזרה, ופשוט.

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ"ד).

ז. אבל אם יתן לתוך כלי שני, יש לחוש בזה לאיסור בישול, דאף שהתמצית כבר היתה רותחת ומבושלת מערב שבת, הלוא קיימא לן שיש בישול אחר בישול בדבר לח שנצטנן. ואף דכלי שני אינו מבשל, מכל מקום הלוא מבואר בשו"ע (סימן שי"ח סעיף ה') שיש לחוש בכל דבר שמא הוא מקלי הבישול, - שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"א שאלה ב').

אמנם יש לעזור, דהמשנ"ב (שם סקכ"ג) הכריע שאין צריך לחוש את חומרת קלי הבישול בדבר לח שנצטנן, וטעמו משום שאין צריך לצרף ב' חומרות יחדיו ולעשות ספק ספיקא דאיסורא. וכפי הנראה בטעמו של רבינו, מפני שהמשנ"ב לא כתב את המקור לדברים אלו, ונראה ממשמעות הדברים דבודאי אכתי יש מקום לבעל נפש שלא להקל בזה, אלא לחוש בלח שנצטנן אף בכלי שני, וכן מבואר בדברי המשנ"ב עצמו (שם סקל"ט), שכותב שאם מי התמצית עדיין לא נצטננו בודאי שהוא טוב לכל הדעות, הרי דאף המשנ"ב סובר שלכתחילה נכון לחוש לחומרת קלי הבישול אף בדבר לח שנצטנן, ולא יתנם אלא בכלי שלישי.

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ח שאלה א').

י. ואולם זהו דוקא אם המשקים שבתוך הכוס חמים כשיעור שהיד סולדת בהם, אבל אם נצטננו קצת עד שכבר אין היד סולדת בהם, מותר לערות לתוכם מים מועטים מכלי ראשון, כיון שאינם יכולים לבשל את התמצית הצוננת המעורבת בכוס כשיעור בישול ט.

יא. היה מורה, שיש לזהר שלא לערות רותחין מכלי ראשון לתוך כוס שהוא לח משטיפת מים שאינם מבושלים, כי יש חשש איסור דאורייתא במה שטיפות המים מתבשלים מחמת העירו.

יב. ובטיפות שהיו מבושלים כבר ונצטננו, העלה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן ל') להקל בכלי שקשה לנגבו, ובתנאי שמקודם ינער היטב את הכוס עד שלא יהא ניכרת טיפה דבוקה בו, אמנם בכלי שאפשר במציאות לנגבו אין להקל בשום גווני, שלא להכשל בחשש איסור דאורייתא י.

יג. ביצה חיה או שאינה מבושלת כל צרכה, אסור ליתנה לתוך מים חמים אפילו מכלי שלישי או רביעי, מפני שעניינו רואות שהיא יכולה להתבשל מחום מועט כזה, וממילא יש לחוש בזה לאיסור דאורייתא יא.

יד. היה מורה, שנכון שלא לשפוך מים רותחים על קפה נמס בשבת, כי יש לחוש בזה למכה בפטיש יב, כיון שקפה יבש אינו ראוי לאכילה כלל, והשופך עליו רותחים מתקנו בכך שיעשה ראוי לאכילה, ולפיכך ישפוך עליהם את הרותחים מערב שבת כדי שיעשו אוכל מערב שבת יג.

מ. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ח שאלה ב').

י. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ח שאלה א').

יא. פנקס הקנה בושם, כ"ד סיון תש"מ, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד נ"ח). ומקור דינו של רבינו הוא משנה מפורשת במסכת שבת (דף קמ"ה ע"ב) וטוש"ע (סימן שי"ח סעיף ד'), דקוליים האיספנין ושאר דברים שענינו רואות שהם מתבשלים אף בחום של כלי שלישי וכלי רביעי אסור מן התורה לערות עליהם מים חמים אפילו בכלי שלישי ורביעי, (ואין לזה שייכות לדין קלי הבישול שנחלקו בזה הפוסקים, ואף האוסרים אין מחמירים אלא בכלי שני, דהתם מיידי בדברים שאין ענינו רואות שהם מתבשלים בחום מועט, דבהם אין לחוש לאיסור בישול אלא בכלי ראשון או אף בכלי שני, אבל בקוליים האיספנין או ביצה מודו כולי עלמא דאף בכלי שלישי או רביעי יש בו איסור תורה, וכמו שהאריכו בזה החזו"א סימן נ"ב סקי"ט ושאר אחרונים).

יב. רבינו בתשובתו שם מבאר שדעת הפמ"ג וכמה מגדולי האחרונים הוא שיש איסור מכה בפטיש אף באוכלים. יג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"א שאלה ב').

זו. היה מורה, דמה דקיימא לן שדבר יבש אין בו בישול אחר בישול, זהו דוקא בדבר יבש לגמרי, אבל אם בלוע בו רטיבות הרי זה נחשב דבר לח, ויש בו איסור בישול אם נצמנן יד.

מכשיר פקם בשבת טו

זו. מכשיר פקם, יש בו איסור מלאכה של תורה בהפעלתו ובשליחת אגרות על ידו בשבת.

יו. גוי ששלח אגרת בפקם לישראל בשבת, אסור לישראל ליהנות מן המלאכה ולקרוא את האגרת עד מוצאי שבת בכדי שיעשו.

יח. ומאחר שאסור לקרות את האגרת בשבת, אינה ראויה לכלום, והרי היא אסורה בטלטול.

יז. ולכן אין שום תועלת להשאיר את המכשיר פתוח בשבת, ואדרבה כבודו של שבת הוא לכבותו ולסוגרו מערב שבת.

ב. אין איסור לשלוח אגרת בפקם במקום שעבשיו חול למקום שעבשיו שבת, דאף שעושה מלאכה במקום שעבשיו שבת, אך כיון שבמקומו שנמצא כעת הוא חול אין עליו שום איסור עשיית מלאכה.

יד. ספר מאור השבת (סימן י"ג, בבירורי הלכה סימן נ"ו, עמוד ר"ח).
 בדברי רבותינו האחרונים מצינו פלוגתא גדולה בזה, שבספר מנחת כהן (משמרת השבת שער ב' פרק ב' ד"ה התנאי) כתב, דסגי אם רובו יבש כדי להחשיבו למאכל יבש, והסכים לו הפמ"ג (משב"ז סימן רנ"ג סק"ג, וסימן רנ"ט סק"ג, וא"א שם סקמ"א). ובאליהו רבא (סימן שי"ח סק"א) הניח את דברי המנחת כהן בצ"ע, וגם בספר נתיבות השלום (להגרמ"נ כהניו זללה"ה) כתב שאין להתיר אלא בדבר שהוא כמעט כולו יבש, אבל לא סגי כשרובו יבש, ומדבריו משמע דמכל מקום אין לחשוש לרטיבות מועטת.
 אמנם מדברי הרב בעל התניא בשו"ע (סימן שי"ח סעיף י"א) ובסידורו, ובתשובת חתם סופר (סימן ע"ד) משמע שאין להכליל בדבר יבש אלא דבר שאין בו שום לחלוחית כלל, ובאמת שלפי זה כמעט שאין בנמצא דבר יבש מבושל, זולת בשר שנתייבש ממש עד שאין בו שום לחלוחית רוטב, ועיין בתשובת דברי נחמיה (סימן כ"א) שנדפס בסוף שו"ע הרב על או"ח הלכות שבת (הערות לסימן שי"ט, בסוף ההערה) מה שהרחיב בזה. וכפי הנראה פסקו של רבינו הוא על פי שיטת השו"ע והחת"ס, דאף שיש אחרונים המקילים בזה, לא רצה רבינו להקל בספיקא דאורייתא, ובפרט כשהמחמירים המה רבותינו השו"ע והחת"ס שאת מימיהם אנו שותים והלכה כמותם בכל מקום.

זו. כל המובא בסעיפים הבאים בדין מכשיר הפקס, הוא על פי המבואר בשו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ד).

בא. ואולם יהיה אסור למקבל האגרת ליהנות מזה או למלטלו עד מוצאי שבת, דכיון שלמי שהדבר נעשה בשבילו הוא יום האסור בעשיית מלאכה, אסור לו ליהנות ממנה בשבת.

בב. אסור להפעיל מערב שבת את הפקס על ידי שעון, כדי שבאמצע השבת ישלח המכשיר אגרת פקס, מפני שאסור שתיעשה מלאכה בבית הישראלי.

ענייני שבת כלליים

בג. במ"ו בשבט שחל בשבת, הורה שלא יאמרו את התפילה על האתרוגים ט"ז.

בד. אין לבקר בקברי צדיקים בשבת, ואף כשחל היארצייט באותו היום י"ז.

בה. כשהיו שואלים אותו אם מותר לקפל את הטלית בשבת שלא כהרגילו, היה משיב, שבמשנ"ב (סימן ש"ב סק"ג) מבואר שאסור י"ח.

בו. שעון מעורר אסור לכוונו בשבת שיצלצל, אבל אם השעון מכון ורוצה להוריד את הכפתור כדי שלא יצלצל בזמן המכוון, מותר להורידו כלאחר יד י"ט.

בז. הורה, שאין להניח בשבת שירה מאכל לעופות מפני שאין מזונותיהם עליה².

²זו. כן הורה לי למעשה בליל ט"ו בשבט תשס"ד שחל בשבת שלא יאמרו את התפילה על האתרוגים, וכן הורה לבנו הגאון רבי משה שליט"א בשנת תשס"ז. ומקור הדין על פי דברי השו"ע (סימן רפ"ח סעיף ט'), דאין צועקים ולא מתריעים בשבת, ולא התירו אלא בחולי שיש בו סכנה.

י"ז. בספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן צ"א) ובקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד נ"ז) נדפסה תשובה מפנקס הקנה בושם (ר"ח סיון תש"מ), בה דן רבינו בשאלה זו אם מותר לבקר בקברו של צדיק ביום היארצייט^ט, ומביא מדברי הבן איש חי דאף דאיתא בפוסקים דמי שיש לו יארצייט בחנוכה ילך קודם חנוכה, אבל הולכים להשתטח על קברי צדיקים, וכותב רבינו דאולי יש ללמוד מכאן לשבת גם כן, אך שוב מסיים רבינו, ומכל מקום נראה דשבת בודאי חמור מחנוכה ואסור, וצ"ע, עכ"ד. הרי דרבינו לא הכריע בזה בהחלטיות, אך דעתו נוטה דלמעשה אין לנהוג הכי, דהרי מבואר להדיא בבאר הגולה (יו"ד סוף סימן שד"מ) שאין לעלות לקבר בשבת, ומאידך לא מצינו מקור ברור דבקברי צדיקים שאני, דדברי הבן איש חי לא נאמרו אלא בחנוכה ואין לך בו אלא חידושו והבו דלא נוסף עלה.

יח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וכן הורה לי להלכה למעשה (כ' כסלו תשס"ד).

כ. ספר היכל הוראה (ח"א סימן נ"ז), וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. מנהג זה ליתן מאכל לעופות בשבת שירה מובא בספרים, וכבר תמהו רבים שזהו נגד ההלכה המפורשת (סימן שכ"ד סק"ז) שאסור ליתן בשבת מאכל לבעלי חיים שאין מזונותיהם עליהם, וראה בספר נימוקי אור"ח מה שנדחק ליישב את המנהג. אמנם רבינו אמר שלהלכה אין לזוז מדברי הפוסקים המג"א (סימן שכ"ד סק"ז) והמשנ"ב

בח. הורה, שאין לכבד את הקרקע בשבת עם מטאטא, משום גזירת אשוויי גומות, ואף כשהקרקע מרוצף לא פלוג חכמים כ"א.

בט. ובביתו היו מנקים את קרקע הבית בשבת עם מקל גומי שהניחו בראשו סמרמוט יבש, או בסוג מטאטא מסויים שלא היו רגילים להשתמש בו בימות החול כ"ב, דהוי שינוי גדול מימות החול כ"ג.

ל. הורה, שמותר לנקות כלים בשבת עם חומר ניקוי נוזל, ויותר טוב להכין מערב שבת חומר ניקוי מעורב עם מים כ"ד.

לא. היה מורה, שאין לפנות אשפה לרחוב בשבת ויו"ט, מפני שאין זה מכבוד השבת ויו"ט, אלא יסלק אותם בפינת המרפסת או בחצר ביתו כ"ה, ואף בשנים שחל ראש השנה בימים ה' ו' ונצטברו במרפסת הבית שקי אשפה מרובים לא התיר לפנותם בשבת לפח האשפה שברחוב כ"ו.

לב. הורה, שמותר לפתוח את חלונות הבית, או לסוגרם, בשעה שהמוזן פועל, ואין לחשוש שמא במעשיו גורם להגביר את פעולת החשמל כ"ז.

(שם סקל"א) שכבר כתבו על מנהג זה שאינו נכון, וכל מנהג שהונהג על ידי עמי הארץ ולא על פי גדולי תורה אינו נחשב מנהג כלל, (והאותיות "מנהג" נהפכים ל"גהנם"), ובפרט דיתכן מאד שביסודו היה המנהג להניח את החטים בערב שבת לעיתותי ערב וברבות השנים נשתבשו להניחם בשבת עצמו.

כא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. בשו"ע (סימן של"ז סעיף ב') אסור לכבד הבית אלא אם כן הקרקע מרוצף, ויש מתירין אפילו אינו מרוצף, אך הרמ"א כתב שיש מחמירין אפילו במרוצף, וכן נוהגין ואין לשנות. וראה בביאור הלכה (ד"ה ויש מחמירין) שדן היכא שכל בתי העיר מרוצפים אם יש להתיר, ומסקנת דבריו היא שאין להחמיר, אמנם רבינו היה מורה ובא שאין לכבד את הבתים אפילו בזמנינו שכל בתי העיר מרוצפים.

כב. כגון שבכל השבוע היה מכבדים עם בעזי"ם, ובשבת היו משתמשים עם בארש"ט.

כג. וכמבואר ההיתר לזה בדברי הרמ"א (שם) ובביאור הלכה (שם ד"ה הקלים), - מפי בניו הגאונים רבי שמואל ורבי משה שליט"א.

כד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כה. ורבינו אמר שהמקור לזה הוא מהלכות חול המועד (סימן תקל"ה סעיף ג'), הזבל שבחצר אסור להוציא אלא יסלקנו לצדדים, ואם נתרבה עד שנעשה חצר כרפת מוציאין אותו לאשפה. והוסיף רבינו דאף שלמעשה אין נוהגים כן בימי חוה"מ, מכל מקום בשבת יש להקפיד על זה, ולכן אין להוציא את שקי האשפה לרחוב בשבת, אלא יסלק אותם באיזה פינה במרפסת או בחצר ביתו, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כו. מפי הרה"ג החסיד רבי שלום שכנא פרנקל שליט"א.

כז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לג. אמר, שנכון שלא להשתמש בשבת בשעון יד דגיטלי, כי המציאות הוא שבקל יוכל לבוא בזה לידי חילול שבת כח, ואף שאי אפשר לומר שיש איסור בדבר, כי אין בכוחנו לתקן גזירות, אך בודאי שמי שיראת ד' בלבבו נמנע מזה כט.

לד. התריע על מעלית שבת, שהיא פירצה חמורה בקדושת השבת, והורה שאין להשתמש בה בשבת כלל, ואף חולה או זקן השוהה בבית החולים, ובית הכנסת נמצא בקומה אחרת, יתפלל בחדרו ביחידות, ואין לו לנסוע במעלית שבת אף לצורך תפילה בציבור ובבית הכנסת ל.

לה. אף להשאיר חנות פתוחה בשבת בלי שום התעסקות, אינו מן הראוי, מפני שבעצם נעילת העסק לכבוד שבת מעיד בזה על השבת לא.

לו. כמו כן, מן הראוי לנתק ולכבות את המלפון קודם השבת, וזהו כבודו של השבת, במה שדבר זה מעיד על השבת לב.

הכנה משבת לחול

לז. כשחל ז' מרחשון במוצ"ק שמתחילים לומר אז ותן טל ומטר לברכה בא", ורוצה להרגיל את עצמו על ידי שיאמר בשבת תשעים פעמים ותמו"מ, יש בזה משום איסור הכנה משבת לחול.

לח. וכמו כן אסור לחזור על הטעמים והנגינות של מגילת אסתר בשבת כדי שיהיה בקי בהם לאחר שבת, כי במה שמכין עצמו לדבר המבוקש שניכר שצריך לו לאחר שבת הוי מכין משבת לחול.

למ. וכלל דמילתא הוא, דאף דבר שמצד עצמו אין בו שום מלאכה או תיקון, אך כל שמוכח מתוך מעשיו שעושה עתה דבר לצורך החול יש בו איסור מכין משבת לחול לג.

בח. מפני שרגילים תדיר ללחוץ עליו, או להשתמש בו ל'סטופר' וכיוצא בו, ויש לחוש שמחמת הרגילות יעשה כן גם בשבת.

כז. כתבי תלמידים.

ל. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן מ"ג).

לא. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ד שאלה ג').

לב. ראה שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ד שאלה ג').

לג. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י'), ועיי"ש מה שהאריך והרחיב רבינו בגדר הדבר, באיזה דברים מוכח מתוך

מ. וכן כשחל ערב יו"ט בשבת, אסור לילך בשבת לפנות ערב למבול עצמו במקוה לכבוד יום טוב, משום דהוי מכין משבת לחול.

מא. ומלבד זאת, הרי עצם הדבר למבול בשבת לכבוד הרגל הוי זלוול גדול בכבוד יום השבת, וכל שכן כשפותחים את המקוה בריש גלי כמו בכל ערבי שבתות וכל העולם יכנסו ויצאו ויטבלו לכבוד החג, שאין לך זלוול שבת גדול מזה ל"ד.

מב. מי שאכל סעודת שבת שלא בביתו ופשט טליתו, אסור לו ליקח את טליתו לביתו לאחר הסעודה, דכיון שאינו צריך את הטלית אלא למחר, הרי זה מכין משבת לחול לה.

מג. אמנם אם מה שרוצה ליקחנו עתה לביתו, מפני שחושש שמא תאבד טליתו או תינזק במקום שהיא נמצאת עתה, מותר לו ליקחנו לביתו ואין בזה משום איסור הכנה משבת לחול ל"ו.

הוצאה

מד. מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו לחגור בשבת בחגורה רחבה ויפה בנוסף לחגורה הרגילה של הקאפטיין, וליכא בזה שום חשש של חגורה על גבי חגורה, ואין שום צד או מקום להחמיר שלא לחגור את שניהם יחד ל"ז.

הענין שזה לצורך החול ואסור, ובאיזה דברים אין מוכח ומותר, יעו"ש.

לד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימנים כ"ב כ"ג כ"ד).

לה. הערת אחד הרבנים שליט"א: אמנם יש לו עצה פשוטה שילבש את הטלית ויוליכנו לביתו דרך מלבוש ואז ליכא שום הכנה לחול, דהרי נהנה ממנו עתה בשעת לבישתו (אלא שנתבאר לעיל בהלכות ציצית פרק ב' אות ה' שבאופנים מסויימים יצטרך לברך על לבישה זו עיי"ש), ואם מתבייש לילך ברחוב מעוטף בטלית בשעה מאוחרת של אחר הצהריים יש לו עצה אחרת שיקחנו בידו (כמובן דוקא כשיש עירוב כשר ומועיל), ובשעה שיגיע לביתו ילבשנו כדי לקיים בו מצות ציצית, ואז נמצא שטרחתו בהולכת הטלית היא לצורך יום השבת עצמו ולא משבת לחול.

לו. כן הורה לנכדו הרב שמעון דב בר"א ברנדסדורפר שליט"א.

וגדולה מזו מבואר ברמ"א (סימן תקי"ח סעיף א') דאפילו ביום טוב יש להתיר ליקח לביתו דרך רשות הרבים דברים שאין לו צורך בהם ליום טוב כשמתירא שמא יגנבו, דכיון שלבו דואג עליהם נמצא שטלטולו הוא צורך יו"ט, ומעתה כל שכן לגבי איסור זה של הכנה, שאין לאסור היכי שמטרת טרחתו היא כדי שיהיה לבו רגוע בו ביום על חפציו ולא כדי להכניס לימי החול.

לז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן א').

מה. לא היה מטלטל ברחובות ירושלים על סמך העירוב, אך לא הורה לבניו ובני ביתו לנחוג בן לח.

מוקצה

מו. מי שיש לו צלוחית יין עשוי מבכסף טהור ויקר מאד, שמקפיד עליו שלא להשתמש בו יותר מדאי, ואינו מניחו על השולחן אלא כשמוגיע אורח חשוב, אין עליו דין מוקצה מחמת חסרון כים, דכיון שהכינו למטלו ולהשתמש בו בשבת לצורך התשמיש המיועד לו, שוב אין בו דין מוקצה כלל, ומותר למטלו אף מחמה לצליל.

מוז. ויתכן שאף בכלים שמקפיד שלא יטלטלו אותם ממקומם אנה ואנה, אך אם משתמשים בו בשבת במקומו אינו מקצה דעתו מהם ומותרים בטלטול.

מח. ואולם אם מחמת יוקר הכלי אינו משתמש בו כלל לשום דבר, יש בו דין מוקצה מחמת חסרון כים אף בכלי שמלאכתו להיתר, כיון שמקצה את דעתו ממנו שלא למטלו וקובע לו מקום מא.

מז. הורה, דסנטימטר דינו ככלי שמלאכתו לאיסור מב.

לח. ופעם הגיד לו נכדו הרב שמעון עוזר ברנדסדורפר שליט"א, ששמע אומרים בשמו, "שהקולא של העירוב בערים הגדולות הוא דק כמו חוט העירוב", ורבינו הכחיש זאת בתוקף, ואמר, מעולם לא אמרתי דבר כזה. **לט.** שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ח אות א' ב').

מ. והיינו אפילו דברים כבדים שמשתמשים בהם במקומם ואינם מזיזים אותם ומקפיד שלא יזיזו אותם, אפילו הכי יש לומר דכל שמשתמשים בו בשבת אין בו דין מוקצה מחמת חסרון כים ומותר לטלטלו, - שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ח אות ה').

מא. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ח אות ה').

מב. טענתי בפני רבינו, דהלוא המג"א (סימן ש"ח סק"ט) כותב דכלי המיוחד למלאכות איסור והיתר דינו ככלי שמלאכתו להיתר, ועל פי זה היה נראה לומר דכיון שסנטימטר מיוחד למדוד בו גם מדידות של מצוה שמוותרים בשבת, מעתה יש לדנו ככלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, ואף דרוב מלאכתו לאיסור, הלוא כבר כתב במשנ"ב (סימן שי"ג סק"ט) ובביאור הלכה (סימן ש"ח ד"ה קרדום) דדוקא בדבר שעיקרו למלאכת איסור, אבל אם התשמיש של האיסור וההיתר הוא תשמיש שוה לא איכפת לן במה שרוב תשמישו לאיסור.

אולם רבינו לא קיבל את הדברים, ואמר דמאחר שבדרך כלל משתמשים בו רק למדידות של חול שאינם של מצוה, ונמצא שתכליתו וייעודו של הכלי אינו אלא למלאכת איסור, לכך יש עליו דין כלי שמלאכתו לאיסור, ואף שאפשר לעשות בו אותו שימוש למלאכות היתר, (צום שבעה עשר בתמוז תשס"ב).

נ. הורה, שמותר לטלטל את כים הטלית ותפילין כדי להוציא משם את הטלית, ובעוד התפילין בידו מותר לו להניחו באיזה מקום שירצה, אך אם כבר הניח את התפילין מידו לא יחזירנו למקומו אלא כשירא שמא יגנב או יאבד מִיָּג.

נא. הורה על הכרטיס הפלסטי שנכנס בשנים האחרונות לשימוש במקוואות, (שפותח את הקרוסלה שבכניסה למקוה על ידי זיהוי חשמלי), שאסור לטלטלו בשבת אף לצורך גופו ומקומו מִיָּד, ואפילו כשהוא קשור בצרור המפתחות מִה.

מג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. בתפילין נחלקו הפוסקים מה דינם, בתרומת הדשן (ח"א סימן ע') והרלב"ח והרמ"א (סימן ש"ח ס"ד) פסקו בתפילין דינם ככלי שמלאכתו להיתר, כיון שעל פי הלכה אין איסור להניחם בשבת, ואולם בבית יוסף (ריש סימן ש"ח) הביא בשם ספר מקדש שפסק דתפילין דינם ככלי שמלאכתו לאיסור, וכן פסקו הט"ז (שם סק"ג), והשו"ע הרב (שם סעיף י"ט), והדרך החיים (סימן ס"א), והברכי יוסף (סימן ל"א סק"א), דלפי מה דאיתא בזה"ק שאסור להניח תפילין בשבת ויום טוב ממילא דינם ככלי שמלאכתו לאיסור. ומדברי החיי אדם (כלל ס"ו ס"ב) והפמ"ג (סימן ש"ח משב"ז סק"ג) מבואר, דאף שדינם ככלי שמלאכתו לאיסור, מכל מקום התירו חכמים לטלטלם במקום שיש חשש שיבואו לידי בזיון, כגון שיפלו או יגנבו, ובמשנ"ב (סקכ"ה) הכריע שבמקום הדחק יש להקל כמו הדעה הראשונה דתפילין דינם ככלי שמלאכתו להיתר. ובטעמו של רבינו שהתיר לטלטל את כים הטלית ותפילין כשכוונתו להוציא את הטלית, ואף שמטלטל את התפילין המוקצים, יש לומר משום דהוי כשעת הדחק שהתיר בו המשנ"ב, וגם בלאו הכי יש להתיר משום דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ואף שהתפילין שוים יותר מן הטלית, אין הכיס נאסר מטעם בסיס לתפילין, כי אפילו אם נאמר דכלי שמלאכתו לאיסור אוסר את ההיתר מדין בסיס, מכל מקום לא גרע הבסיס מן הכלי שמלאכתו לאיסור עצמו וגם הוא מותר בטלטול לצורך גופו ומקומו, (וכל זה אנו צריכים כשיש לו אפשרות להשיג טלית אחר, אבל היכא שאין מתאפשר לו כל כך להשיג טלית אחר, הלא בלא"ה יש להתיר על פי דברי המשנ"ב הנ"ל שהכריע שבמקום הדחק יש להקל דתפילין דינם ככלי שמלאכתו להיתר).

מד. נתפרסם בגליון דברי אמונים (פרשת שלח תשס"ז) תחת הכותרת להסיר מכשול. לכאורה טעמו של רבינו מפני שהכרטיס נחשב כמוקצה מחמת גופו, דאף שלכאורה היה נראה להחשיב את הכרטיס ככלי שמלאכתו לאיסור, דהרי בעצם הוא מפתח שפותח את דלת המקוה על ידי זיהוי חשמלי, אמנם כבר כתבו הרבה ראשונים במסכת שבת, (תוס' דף ל"ו ע"א, בעל המאור דף ס"ו ע"ב, ריטב"א דף קכ"ד ע"ב), דכלי שמלאכתו לאיסור שאין אפשרות להשתמש בו בשבת לצורך גופו הרי הוא נידון כמו מוקצה מחמת גופו, ואסור לטלטלו אפילו לצורך מקומו, וכדבריהם נקטו הפוסקים לדינא, ראה בשו"ע (סימן רס"ו סעיף ט') שכתב דכלי הקזת דם אסורים בטלטול מפני שאינם ראויים לכלום, ובמג"א (שם סק"ג) ציין שם את דברי הר"ן שמהם מקור דברי השו"ע, וכן כתבו להדיא הפמ"ג (סימן ש"ח סק"ב) והגהות רעק"א (סימן רס"ו וסימן רס"ט) וערוך השולחן (סימן רע"ט סעיף א'), וכן משמע בשו"ע הרב (סימן ש"ח סעיף ב'), ועל פי זה נמצא שיש להחשיב את הכרטיס כמוקצה מחמת גופו כיון שאינו ראוי להשתמש בו בשבת לצורך גופו.

מה. בגליון דברי אמונים הנ"ל.

לפום ריהטא היה נראה להתיר זאת כשהמפתחות של היתר חשובים יותר מן הכרטיס המוקצה, וזהו על פי מה דקיימא לן (סימן ש"י סעיף ח') דשולחן שמונח עליו איסור והיתר, אם ההיתר חשובה יותר מן האיסור אין השולחן נעשה בסיס לדבר האסור. אמנם אין זה נכון דהא בטוש"ע (סימן ש"ט סעיף ד') מבואר שאם יכול לנער את האיסור צריך לעשות כן, ואם אינו יכול לנער את האיסור צריך לנער את ההיתר, וממילא הכי נמי יהיה צריך בשבת לנער את הכרטיס מתוך מחזיק המפתחות, ואם אינו יכול לנער את הכרטיס צריך לנער

נב. היה מורה ובא, שאסור לטלטל מאוורר בעת שהוא דולק, ואפילו לצורך גופו ומקומו מו.
נג. וכמו כן היה מורה על פלטה חשמלית, שאסורה בטלטול בעת שהיא דולקת, ואפילו לצורך גופה ומקומה מו.

נד. הורה שאסור לאשה לסגור את דלת הוויטרינה המיוחדת להדליק בה נרות שבת לאחר שהדליקה נירותיה וקבלת עליה שבת, אם אין הוויטרינה מחוברת לכותל, כיון שנעשית בסים לדבר האסור, זולת אם הוויטרינה מחוברת לכותל שאז אין חל עליה דין בסים, ומותר לפתוח ולסגור את דלתה בשבת מו.

את מפתחות ההיתר וניחם בכיסו.

ומלבד זאת יש שעוררו בזה, שאם הכרטיס מונח בצרור המפתחות, אסור לטלטל אפילו את המפתחות, וזאת על פי המבואר במג"א (סימן ש"י סק"ז), דשדה שהמוכני שלה נשמטת ויש על המוכני מעות אסור לטלטל אף את השדה, כיון שבטלטול השדה נגרר עמה גם המוכני שהיא אסורה בטלטול, וחזינן מדבריו שאי אפשר לדון היתר מטעם שנחשיב את גרירת המוכני כטלטול מן הצד. ובטעמא דמילתא יש לבאר בפשיטות שאין להכליל בטלטול מן הצד אלא כשהאסור מונח ברפיון על ההיתר, כגון אבן בתוך כלכלה וכיוצא בזה, שאז נמצא שאינו מטלטל בידים אלא את ההיתר אלא שהאסור נגרר עמו מאליו, ולפיכך חשיב שמטלטל את האסור מן הצד, ואולם אם האסור מהודק או תחוב היטב בתוך ההיתר נחשב כמטלטל להדיא את הכל, מפני שההיתר נחשב כמו הידית של המוקצה, ולכן אסור לגרור את השדה כיון שנחשב בכך כמטלטל גם את המוכני בידים. ולפי זה נמצא דהכי נמי בצרור מפתחות שתלוי בו שלט של רכב או כרטיס חשמלי שדינם כמוקצה מחמת גופו, יהיה אסור לטלטל את הצרור אפילו אם אוחו בידו במפתחות של היתר, דכיון שהמוקצה תחוב ומהודק עם הצרור נמצא שכשאוחו את הצרור נחשב כמטלטל את המוקצה בידים. ורבינו אמר עוד דאפילו כששמו רשום על הכרטיס אינו מועיל להתירו בטלטול מכח מה שנחשיב אותו כדבר המזהה את הצרור כשייך לבעליו, אלא נשאר בו איסור הטלטול.

מו. ונימק רבינו את טעמו, על פי המבואר במסכת שבת (דף מ"ז ע"א) דטעם איסור טלטול נר הוא מפני שנעשה בסיס לשלהבת, וכבר נודע אשר נלאו הלומדים להבין כוונת וגדר הדברים, דלכאורה הרי שלהבת אין בה ממש, וגם אמאי ליכא עליה תורת כלי הלוא היא משמשת להאיר, ולא העלו בזה הגדרה ברורה. ועל פי זה אמר רבינו, דמאחר שאין אנו יודעים להחליט בדעתנו מה נכלל בגדר שלהבת ומה לא, מעתה יש לחוש שגם הזרם החשמלי אשר מפעיל את המאוורר נידון כשלהבת, והכלי נאסר בטלטול מטעם שנעשה בסיס לשלהבת, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ועובדא הוי בשמחת תורה תשס"ג שראה אנשים מטלטלים מאוורר דלוק, וכששאלתי את רבינו אם הם עושים כהוגן, השיב, שאסור לטלטל מאוורר בשבת ויום טוב, והתבטא בכאב "היינט איז דא א נייע תורה". והסביר לי בנו הגר"מ שליט"א ששמע פעם מאביו שכוונתו בתרעומתו היא, על הקלות דעת בגישת ההלכה, דמאחר שאין מבינים כוונת שלהבת, הרי הם מקילים בכל דבר אשר אינו ברור שנכלל באיסור, בו בזמן שההיפך הוא הנכון, דאדרבה מי הוא זה ואי זה הוא אשר יכול להחליט על פי 'הרגשות כרסיות' ולומר מהו הגדר של שלהבת ומה לא ולהקל באיסור שבת בלי יסוד מבוסס.

מו. הטעם כנ"ל דמאחר שלא נתברר לן מהו ההגדרה המדויקת של בסיס לשלהבת, יש לומר דהכי נמי אסורה הפלטה בטלטול מטעם שנעשית בסיס לגוף המתכת הלוהטת בקרבו, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

מח. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ').

נה. המוצא בשבת אבידה שאסורה בטלטול מדרבנן משום מוקצה, אסור לו להרימו כדי לקיים מצות השבת אבידה שהיא מדאורייתא, מפני שחכמים העמידו את דבריהם גם במקום מצוה, ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה^{מט}.

בנין וסתירה

נו. הורה, על המתלים של המגבות המצויים במקומות ציבוריים, שמהרקים את ראש המקל (שהמגבת תלויה בו וסובבת עליו) על ידי בורג, שמותר לפרקו ולחזור ולהדקו לכתחילה בשבת, כיוון שמחליפים את המגבות תדיר, והידוק הבורג הוא רק לשעה ואינו עשוי להתקיים כלל, ליכא בזה לא משום בונה ולא משום תוקע^י.

נז. כשיש מחיצה המפסקת בין שני חדרים או מקומות, מותר להוסיף ולתלות עליה וילונות לצניעותא, ואולם אם המחיצה הקיימת אינה מספיקה כדי להפסיק בין שני המקומות, אסור להעבות בשבת את המחיצה על ידי הוספת ותליית דברים עליו משום מוסיף על הבנין.

נח. ועל פי זה הורה רבינו, בכותל המפסיק בין בית הכנסת לעזרת נשים, שיש בו חלון הסתום עם טם ברזל דק שיש בו נקבים קטנים, ורגילים לסותמו לאחר התפילה עם לוחות עץ, דמאחר שהטם הדק אינו מספיק להפסיק בין שני המקומות, נמצא שיש בסתימת החלון עם לוחות עץ משום מוסיף על הבנין, ואסור לעשות כן בשבת.

נט. וכיון שיש איסור להשתמש עם הלוחות בשבת, ממילא הם אסורים בטלטול.

ס. והעצה היעוצה היא, לחבר את הלוחות עם שרשרת אל החלון, וקודם התפילה יגביהו את הלוחות, ואחר התפילה יחזרו ויסגרום, דאז הוי זה כמו כל פתיחת וסגירת חלון המחובר נא.

סא. משקפיים שנפל ממנו הבורג המחברת את הידית למשקפיים, ועל ידי כן נשמטה הידית מן המשקפיים, אסור מן התורה להחזיר את הידית ולתחוב בה את הבורג ולהדקה.

מט. פנקס הקנה בושם, ו' אייר תשמ"ג, - נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ס"א).

ג. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ט אות ב').

נא. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ"ג).

סב. ולא זו בלבד, אלא אפילו לתחוב בהם מסמר או חוט ברזל (דרא"ד), ולחבר את הידית והמשקפיים יחד על ידי כפיפת ראש המסמר או ליפוף שני ראשי חוטי הברזל אסור, ואפילו אם אין הדרך לתקנו בכך, אם עושה כן כדי שיתקיים חייב חטאת משום תוקע.

סג. ואף לחברם יחד בדרך עראי, על ידי חוט או מסמר באופן שאינם עשויים להתקיים, אסור מדרבנן, משום גזירה שמא יתקע ויבוא להדקו בחוזק.

סד. וכיון שיש בהם גזירת שמא יתקע, הרי המשקפיים נעשים מוקצה, ואסור לטלטלם, וכל שכן להשתמש בהם בשבת.

סה. ואף לטלטל את הזכוכית עצמה כדי להשתמש בה אסור מהאי טעמא, דמשום גזירת שמא יתקע אף היא נאסרת בטלטול.

סו. ואולם ישנם ג' אופנים שבהם מותר להשתמש עם המשקפיים בשבת, א. היכא שהידית נשברה, ולא שנשמטה, שאי אפשר לתקנה אלא על ידי אומן. ב. אם הידית נאבדה ואינה נמצאת תחת ידו. ג. אם כבר השתמש פעם אחת קודם השבת עם המשקפיים בהעדר הידית ממנה. באופנים אלו ליכא חשש שמא יתקע, ומותר להשתמש עם המשקפיים בשבת יב.

סז. מה שכתבו הפוסקים דבספסל שדרך רגלו להיות רפוי מותר להחזיר את הרגל ברפיון מטעם שאין לחוש בו שמא יתקע יג, זהו דוקא בספסל שעשוי בצורה כזאת שדרכו להיות רפוי, או שרצון הבעלים שיהיה הרגל רפוי, אבל ספסל שדרכו להיות מהודק רק מחמת איזה קלקול נהיה הרגל רפוי וכל העת נשמט וחוזרים ומכניסים אותו למקומו אין היתר להחזירו בשבת, דאכתי יש לחוש שמא יחליט עתה לחברו בחוזק יד.

סח. ולבן, עגלת ילדים שמחמת קלקול נתרפה חיבורו של האופן לעגלה, אף אם כבר נשמט הגלגל כמה פעמים, אסור להחזירו בשבת אפילו ברפיון, דכיון שדרכו להיות מהודק יש לחוש שמא יתקענו בחוזק כדי לחברו, וממילא אם נפל האופן בשבת הרי העגלה נעשית מוקצית, זולת בשלשה האופנים המבוארים לעיל (אות ס"ו) יד.

נב. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן י"ט).

נג. ראה במג"א (סימן שי"ג סעיף ו' וסימן ש"ח סקל"ד).

נד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

נה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

סמ. ארון שדלתותיו לא נעשו באופן מקצועי, ומתוך כך הדלתות יוצאות בנקל בעת פתיחתם וסגירתם, אם הארון אינו מחזיק ארבעים סאה מותר להוציא ולהחזיר דלתותיו בשבת, כיון שאין בנין וסתירה בכלים, ולשמא יתקע לא חיישינן כיון שדרכו להיות רפוי.

ע. ואולם בארון גדול המחזיק ארבעים סאה, שיש בו בנין וסתירה, ואפילו בדבר שדרכו להיות רפוי, יש בו ג' אופנים חלוקים, כדלהלן.

עא. א. אם לא היה הדבר שכיח שישמטו הדלתות ממקומם, ורק אידע כן לפעמים באקראי, אין להתיר להחזירם בשבת אלא אם הוציאו אותם בכוונה קודם השבת, ורגילים להוציאם בכוונה, אבל אם יצאו מעצמם אסור להחזירם בשבת אף שכבר יצאו ממקומם כמה פעמים קודם השבת.

עב. ב. אם שכיח הרבה פעמים שהדלתות יוצאות בעת הזותם ממקומן, אין להתיר להחזירן בשבת אלא לצורך גדול.

עג. ג. ואם שכיח שיצאו הדלתות ממקומם, וגם כבר הסירו אותם כמה פעמים קודם השבת, יש להתיר בזה בשופי ואף שלא בשעת הדחק, דמכיון שכמעט מן הנמנע שלא יצאו הדלתות ממקומן, הרי זה כמו שנעשו לכתחילה על דעת להוציאם ולהכניסם כל פעם בעת פתיחתו ונעילתו יי.

עד. הורה שאין ליישר בשבת כלי חד פעמי שנתקמט, מפני שיש לחוש בזה לתיקון מנא יי.

עה. נודע חידושו של מרן החזו"א זללה"ה, שהרכבה הדרושה לשימוש יש בה איסור משום בונה אף אם ההרכבה אינה עשויה אלא לשעה, וכתב רבינו, דנראה דסוגיין דעלמא דלא כוותיה, שהרי היו רגילים להשתמש ביום טוב בפרימוסים ובלוקסים של נפט שיש בהם בורג מיוחד לסגירת האויר, ולפי דברי החזו"א הרי יש לאסור זאת, דכיון שאינם יכולים לדלוק בלי סגירת האויר נמצא עושה הרכבה הדרושה לשימוש, ובהכרח דלא נחתנין

נו. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ').

נו. דאף שהדעת נוטה דכלי חד פעמי אינו נחשב כלי כלל, ומהאי טעמא אין להשתמש בו לנטילת ידיים ולקידוש אפילו בשעת הדחק, ואינו צריך טבילה, מכל מקום אי אפשר לסמוך על כך לקולא במקום חשש איסור שבת, ולפיכך אסור ליישרו ולתקנו בשבת דשמא נחשב כלי, ויש בו איסור משום תיקון מנא, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לחילוק זה, אלא כיון שהוא דבר שאינו עשוי להתקיים כלל ליכא לא משום בונה ולא משום מכה בפטיש^{נח}.

עו. נשאל בדבר בני משפחה אחת שנתקלקל מנעול דלת ביתם בשבת בעת ששהו בבית, ואם לא יפרצו להם את הדלת בשבת יצטרכו להשאיר כלואים בביתם עד מוצאי שבת, והורה, שמאחר שיש להם שם בביתם לאכול ולשתות כדי סיפוקם, וגם מקום ללון, אין היתר לפרוץ את הדלת אפילו על ידי נכרי^{נט}.

עז. אמנם כשנשאל על אחד שנכנס לבית הכסא ונסגר הדלת אחריו ואינו יכול לפותחו, הורה שאפשר להקל לפרוץ את הדלת על ידי נכרי, כיון שיש לו צער גדול להשאיר כל היום במקום מטונף בלי אכילה ושתיה ובלי תורה ותפילה, ובמקום צערא יש להתיר אמירה לנכרי^ס.

פתיחת וקריעת שקיות וקופסאות מאכל

עת. בפתיחת וקריעת שקיות ניילון של חלב או שאר מיני אוכל ומשקה בשבת, מלבד שעובר על איסור סתירה או עשיית כלי לפי כמה פוסקים, יש בזה גם כן משום איסור קורע, ואפילו קריעה דרך השחתה גם כן אסורה, דכיון שאי אפשר להגיע אל המאכל אלא על ידי קריעת השקית הרי זה קורע על זה לתקן, כיון שיש תיקון בקריעתו^{סא}.

עז. וכמו כן בקבוקי שתיה שהפקק שלהם מחופה עם ניילון בסגירה הרמטית (פקק שבת^{סב}), שאי אפשר לפתוח את הפקק אלא אם יקרע את הניילון תחילה, יש בקריעת הניילון משום איסור קורע בשבת, דהוי קורע על מנת לתקן^{סג}.

נח. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ט אות א').

נמ. פנקס הקנה בושם, י"ב אלול תשד"מ, - נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ס"א).

ס. פנקס הקנה בושם, י"ב אלול תשד"מ, - נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ס"ב).

סא. ראה בזה אריכות גדולה בשו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ב) שם צלל רבינו במים אדירים בהיפוך כל צדדי הסוגיא, עד שיצאת ההלכה מחוורת כשמלה, שלפי דעת כמה וכמה מגדולי רבותינו הפוסקים יש בזה איסור תורה.

סב. כהיום כבר איננו מצוי, כי עקב הוראתו זו של רבינו הפסיקו לייצר זאת, (ואף שבפקק שבת ליכא אלא איסור תורה אחד של קורע, ואילו בפקקים הרגילים יש בנוסף לאיסור קורע גם איסורי תורה של עשיית כלי ומחתך, סבר רבינו, דאיסור אחד 'עם הכשר' גרוע יותר משלשה איסורים 'בלי הכשר', ולפיכך מוטב לבטל את הפקק שבת, כדי שלא יבואו אנשים לטעות שהדבר מותר).

סג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ').

פ. אסור מן התורה להפריד את ב' גביעי הלָפֶן בשבת זה מזה, דמאחר שהוא עשוי והוכן ומסומן מראש להפרידו לפי מידתו דוקא, הרי זה מחתך מדאורייתא, ואף כשמחתכו ומפרידו ביד ס'.

פא. מבסאות של גבינה או לָפֶן, שהם מנייר כסף ודבוקים על הכלי על ידי סגירה הרמטית, כיון שהם מהודקים מאד לגביע כדי שלא ישפך המאכל מתוכם, הרי זה נחשב חיבור גמור, וממילא יש ג' איסורי תורה בהסרתם, א. עשיית פתח להכניס ולהוציא, להכניס את הכפית ולהוציא המאכל, ואף שהכלי עומד להיזרק מכל מקום לעת עתה עשאו כלי, ויש בזה מלאכה דאורייתא מצד תולדת מכה בפטיש. ב. עשיית כלי, לפי דעת החזון איש הסובר דלהפך דבר אטום מכל צד לבית קיבול יש בו משום עושה כלי. ג. איסור קורע, דכיון שהם מהודקים מאד באופן שמן הנמנע להסירם בלי לקורעם, נמצא שבעת שקורע אותם הוי ליה קריעה על מנת לתקן.

פב. וגם כיום שהשתדלו רבני ועד הכשרות - בהוראת מרן בעל מנחת יצחק זללה"ה - אצל ייצרני חגיגות שיעשו את ההדבקה ברפיון סה, מכל מקום הנסיון הראה שבכל קופסא איכות הדביקה היא אחרת, יש שמהודקים ברפיון ויש שמהודקים בחוזק, ואי אפשר לעמוד על זה עד שמורידים אותו בפועל, ולפיכך אין להסתמך על זה ולהיכנס לחשש דררא דאיסורא דאורייתא ס'.

פג. ואין להקל בכל אלו אלא במקום הצורך על ידי נכרי ס'.

פד. עובדא הוי במי ששכח לפתוח שקית חלב מערב שבת, והתיר לו לפתוח על ידי קטן בדרך קלקול סה.

סד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"א).

סה. כן הונהג רבות בשנים, מימיו של מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זי"ע, ויש לקוות שהדבר לא ישתנה, כי היתה תקופה מסויימת שחזרו להדביק בחוזק באופן שלא היה אפשר להורידו בלי לקורעו.

סו. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"א, וח"ג סימן כ"א שאלה א').

סז. מסקנת רבינו בשו"ת קנה בושם (ח"א סוף סימן כ"ב).

סח. כן הורה לנכדו הרב יעקב יצחק ברנדמרק שליט"א, וכן הורה כן לנכדו הרב שמואל סאמעט שליט"א. וזהו דלא כמו ההוראה הקודמת, שמקורה ממסקנת רבינו בספרו, שאין להקל אלא במקום הצורך על ידי נכרי, - ומכל מקום אפשר שאין לך בו אלא חידושו, ולא הורה רבינו קולא זו אלא על שקית חלב, שנחשבת קצת כצורך גדול לאנשים שאינם מסוגלים לתפקד כראוי בלי שתיית כוס קאו"ע שרגילים בו, אבל הבו דלא נוסף עלה לומר לקטן לפתוח עטיפות של דברי מותרות ומיני מתיקה, וצ"ע למעשה.

קושר ותופר

פח. היה מורה על מטפחות הנשים הנהוגים בירושלים, שאופן קשירתם הוא במתכונת של קשר על גבי קשר, שאסור לקושרם בשבת בדרך זו, אלא יש לקושרם בעניבה על גבי קשר סט.

פז. הורה שמותר לפתוח את חוטי המתכת הלופפים את שקיות הלחם, וכן לחזור ולסבבם בחזרה, ואין בזה חשש של קושר ומתיר כיון שאינו פותלם כדי שיתקיימו תמיד ע.

פז. היה מורה שיש איסור תורה על הידוק אוזקון בשבת, משום תולדה דקושר עא.

פח. הורה, שאסור לתחוב סיכת בטחון בבגד בשבת, ואף כשמכניסה רק פעם אחת, דכיון שסוגרה נחשב כתופר עב.

פז. הורה, שהטיטולים הנדבקים על ידי מדביקה אסורים בשימוש בשבת, ואין להשתמש אלא באותם הנדבקים על ידי סקוטש עג.

צ. הורה, שאסור להשתמש בשבת עם 'סימניה' שמדביקים אותה על הרף עז.

סז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ברמ"א (סימן שי"ז ס"א) כתב שיש לחוש לשיטת הרי"ף והרמב"ם הסוברים דבמעשה אומן בלבד הוא איסור דרבנן אף כשאינו עשוי להתקיים, ומאחר שאין אנו בקיאים במעשה אומן יש לחוש לאסור בכל קשר על גבי קשר.

ופעם כתב חכם אחד מאמר להמליץ זכות על הנוהגות לקשור את המטפחת בקשר על גבי קשר, על פי דברי הברכי יוסף שהובא בשערי תשובה (שם), וכשבא להראות זאת לפני רבינו, הורה לו לגנוז את המאמר, ושאל להקל כן, אלא שיש להקפיד לעשות עניבה על גבי קשירה דוקא, - מפי הרה"ח רבי יעקב יוסף פונקל שליט"א.

ע. רבינו אמר זאת במענה למה שנתפרסם בשם חכם אחד שיש איסור מדאורייתא של קושר כשמסבב פעמיים או שלשה את חוט המתכת כיון שבכך מתקיים, וזאת על פי דברי הרמב"ם (פ"ח מהלכות שבת ה"י) שכתב, הפותל חבלים מן ההוצין ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או חוטי שיער וכיוצא בהן הרי זה תולדת קושר וחייב, ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה שנמצאת מלאכתו מתקיימת.

אמנם רבינו היה אומר, דפשיטא שאין בכלל פותל חבלים אלא כשפותל וגודל יחד שני הוצין או שני חוטי צמר, שדרך לעשות משניהם חוט אחד, וזה פותלם וגודלם יחד כדי שיתקיימו תמיד, אבל המסבב חוט תפירה או חוט ברזל סביב פי השקית כמה פעמים כדי שלא יפתח פי השקית, אינו שייטא לפתילת חבלים כלל, שאינו עושה מהם חבל ואין דעתו שישארו חבל, ופשיטא שהדבר מותר לכתחילה ללא שום חשש, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

עא. כתבי תלמידים.

עב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

עג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

עד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

צא. הורה שאסור לפתוח מעטפה שפיה מדובק, ואפילו אם כבר היתה פתוחה פעם אחת ונדבקה מאליה שנית^ע.

בורר

צב. התבטא פעם, שמי שאינו בקי בהלכות בורר, יכול לבוא ח"ו בקל לידי איסור תורה^{עי}.

צג. זיתים וירקות שכבשו אותם במים כדי שלא יפיגו טעמם ולא יכמושו, מותר להוציאם מן המים בידו על מנת לאוכלם מיד, ואין בזה משום חשש בורר תורמוס מתוך הפסולת שנחשב כברירת פסולת מתוך אוכל^{עז}.

צד. הורה שאסור להוציא בגד מתוך ערימת בגדים, כשארין בדעתו ללבוש לאחר, משום איסור בורר^{עח}.

סחיטה

צה. איסור סחיטה הוא אף כשהדבר הנסחט שרוי בתוך המים, דמה לי בכך שחוזר מיד ונבלל במשקה, ולכן יש להזהר בעת המבילה במקוה בשב"ק, שגם בתוך המים אסור לסחוט את הפאות^{עט}.

צו. הורה, שאסור לנגב מים בשבת עם סמרטוט, דחיישינן שמא יסחוט, ועם נייר מישוי מותר כיון שאין לחוש שיסחטנו, אבל להרטיב את הנייר במים אסור, וכל שכן בסמרטוט^פ.

^{עה.} כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{עו.} כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וראה בהקדמת המשנ"ב להלכות שבת שכותב, דמי שאינו בקי בהלכות שבת יוכל לבוא בקל לידי מכשול, ומדגיש על איסור בורר שמצוי מאד להכשל בו מפני חסרון ידיעה.

^{עז.} שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ט).

^{עח.} וכמבואר במשנ"ב (סימן שי"ט סקט"ו) בשם האחרונים שגם בבגדים וכלים יש איסור ברירה, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{עט.} שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן א' שאלה ג').

^{פ.} כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

צז. ראיתי לרבינו בשבת שלאחר שנמל ידיו מבית הכסא ניגבם עם ניירות טישו פא.

צח. נשאל מאחד שהלך בגשם בשבת וגרטבו גרביו, אם צריך לפושטם מטעם שבעת הילוכו איכא פסיק רישא של סחיטת המים הבלועים בגרביים, והשיב, שמותר לו לילך לביתו כשהוא לבוש בהם, וכמדומה שאמר שכשיגיע לביתו יפשטם וילבוש גרביים יבשים פב.

צובע

צמ. אין שום חשש של איסור צביעה כשמערב פטל לתוך מים או חלב לתוך קפה כדי לשנותם יחד, דאף הפמ"ג (סו"ס ש"כ) שמחמיר וסובר שמדרבנן יש איסור צביעה באוכלים, לא מיירי אלא כשמתכוין לצביעה, אבל כשעיקר כוונתו לטעמא אלא שממילא מצטבע, גם הוא מודה שאין בזה חשש איסור אפילו מדרבנן פג.

רחיצה ומבילה בשבת

ק. הורה שאין לעשות מקלחת בשבת אף כשהוא מזיע, ואף כשחל יום טוב ביום חמישי וישני או ביום ראשון ושני, והיו שלשה ימים רצופים של חג ושבת, לא התיר לעשות מקלחת פד.

קא. מה שנחלקו הפוסקים אם מותר לטבול לקריו בשבת או לא, זהו דוקא בנטמא קודם השבת, אבל בבעל קרי שנטמא בשבת הסכימו כל הפוסקים שמותר לו לטבול מטומאתו בשבת, ואף דעת הגר"א הוא כן.

פא. ליל שב"ק פרשת לך לך תשס"ט, - אמנם כמובן שיש ליוהר מאד לנגב את הידים באופן כזה שלא יבוא ח"ו לידי סחיטת המים שנבלעים בטישיו.

פב. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל שב"ק פרשת תרומה תשס"ט). אף דכפי הנראה ניחא ליה שיסחטו המים הבלועים בגרביים, והוי פסיק רישא דניחא ליה, מיהו מאחר שאינו צריך למימיו אין בזה איסור סחיטה אלא מדרבנן, ולפיכך אינו מחוייב לפשוט את גרביו ברחוב, משום דגדול כבוד הבריות שדוחה איסור דרבנן.

פג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"א שאלה ב').

פד. כתבי תלמידים.

קב. ומעתה אל לו לבעל קרי להתחסר ולחוש מלמבול מפני חשש סחיטה, מאחר שידוע חומר הענין של בעל קרי לתורה ולתפילה, וביותר שהרי רב האי גאון ז"ל סבירא ליה דכל עיקר מה שבטלוח למבילות הוא רק לתורה אבל לא לתפילה, ואם כן בודאי שאין לנו להחמיר בדבר המפורש בפוסקים להיתר, (וכמובן שיזהרו מאד מאיסור סחיטה), ולהקל בדבר המפורש שראוי להחמיר, דהוי חומרא דאתי לידי קולא.

קג. וכל שכן שאין לבטל מצות עונה כליל שבת, כדי שלא יצטרך למבול משום חשש סחיטה.

קד. ואפילו טהור גמור שרוצה למבול לתוספת קדושה, אין בזה משום חשש מתקן מן הדין, וכבר נתפשט המנהג ובעיקר בין החסידים להזהר ולהקפיד שלא לבטל הטבילה בשבת שחרית, ואפילו כשאנו צריך למבול לקריו אלא לתוספת קדושה בעלמא^פ.

קה. אמנם זהו דוקא כשיש איזה צורך מצוה, או תוספת קדושה, אבל למבול סתם במקוה צוננת כדי לקרר את עצמו אסור, מפני שהפוסקים החמירו לאסור רחיצה בשבת אף במים צוננים^פ.

פיקוח נפש בשבת

קו. היה מורה, שכשמתקשרים בשבת לצורך פיקוח נפש, אין להחזיר את השפופרת למקומה או לנתק את הנייד בסיום השיחה, כיון שמלאכה זו אינה נעשית לצורך פיקוח^פ.

קי. נשאל על ידי איש הצלה, אם מותר לו להחזיק מכשיר 'ביפר' פתוח בשבת, כדי שיחיה מוכן על כל קריאה שלא תבוא, ושאל אותו רבינו, "מי אמר לך שאתה צריך להחזיק מכשיר ביפר בשבת כדי להיות מוכן לכל קריאה^פ".

^פה. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"ב אות א').

^פו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ג ד"ה והרואה יראה, במוסגר).

^פז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

חכם אחד צידד להתיר להחזיר את השפופרת למקומה, כדי שיוכלו אנשי מד"א להיות זמינים לשאר חולים שעדיין אינם בעולם, אך מה נעשה שדבריו נסתרים מדברי הנודע ביהודה (יו"ד תניינא סימן ר"י) והחתם סופר (ח"ב סימן של"ו) שהעלו שאין להתיר לנתח מת בשביל רופא הרוצה להתלמד על אותה מחלה כדי לרפא בה אנשים בעתיד, ואף שבודאי עתידים אנשים לחלות שוב באותה מחלה, דכיון שעכשיו אין חולה לפנינו לא הותר לדחות שום איסור תורה.

^פח. כן ראיתי שהשיב לאיש הצלה ששאל אותו, (חורף תשס"ט).

קח. בשנשאל אם מותר לתומכת לידה או לאם היולדת להתלוות אליה מלבד בעלה, השיב שאין בזה כללים, כי הדבר תלוי בכל יולדת לפי מבעה והרגשתה, ואם באמת צריכה היא לכולם מותר להם להתלוות אליה כדי שיתיישב דעתה ולא תסתכן^פ.

רפואה בשבת

קמ. ויטמינים למציצה שנומלים לחיזוק המזוג, אף שיש בהם טעם מתוק כמו סוכריות, אסור ליטלם בשבת לחיזוק המזוג, מפני שאינם מאכל בריאים, דהרי אנשים בריאים אין רגילים לאכלם לרעבם ולצמאם^צ.

קי. הורה שאסור להשים בשבת אבקת טלק (פוד"ר) לתוך הנעליים, מפני שזה נחשב רפואה^{צא}, (אבל לתינוק בעת שמחתלים אותו מותר, מפני שצרכי קמן דינם כחולה שאין בו סכנה שהתירו לו רפואה בשבת).

קיא. אין למרוח משחה על חולה שאין בו סכנה, ואפילו על ידי שינוי, אלא יניח את המשחה על המכה על ידי שינוי בלי שום מריחה כלל, והמשחה כבר תתמרח מעצמה על ידי תנועות גופו, שזה הוי שינוי גמור וכלאחר יד^{צב}.

ושמענו מבניו של רבינו, שתמיד כאשר היה נשאל על כך לא היה אומר בזה דבר ברור, שמצד אחד לא רצה להשיב בהחלטיות לאיסורא, אך גם לא רצה להתיר זאת, אלא היה שואל את איש ההצלה, מי אמר לו שהוא צריך להחזיק מכשיר ביפר פתוח להיות מוכן על כל קריאה, ואף כשאישה ההצלה היה אומר לו שישנם בשכונה אנשים זקנים וחולים, היה רבינו חוזר על שאלתו, "ומי אמר לך שאתה צריך להיות מוכן עם מכשיר ביפר בידך".

פמ. ראה בשו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ"ה) ובספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן מ"ב).

צ. רבינו אמר זאת כמענה למה שהצעתי בפניו בשם חכם אחד, שרצה להתיר לקחת ויטמינים למציצה שטעמם מתוק כסוכריה, משום דאז לא מיחזי כרפואה, אך רבינו שלל את הדברים מכל וכל, ואמר, דכיון שאינו מאכל בריאים פשיטא דהרי זה בכלל איסור לקחת תרופות בשבת, ופשוט, - (חורף תשס"ז).

צא. ומבואר בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף א') דמי שיש לו מיחוש אסור לו לעסוק ברפואות בשבת, כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

הערת אחד הרבנים שליט"א: יתכן שלא אסר רבינו אלא למי שסובל מפטריות וכיוצא בזה, ונותן את האבקה כדי להתרפא, ואז יש לאסור מפני שמעורב באבקה חומר תרופתי הפועל לרפואת הפצעים, אבל מי שעורו בריא ונותן אבקה על מנת למנוע זיעה שיכולה לגרום לפטריות מסתבר שאין בזה איסור, דמניעת זיעה הגורמת לפצעים אינה בכלל רפואה, ולמעשה יש לעשות שאלת חכם.

צב. טעמו של רבינו, משום דקיימא לן שלא הותר לחולה שאין בו סכנה אלא שבות כלאחר יד, אבל שבות גמור או מלאכה דאורייתא כלאחר יד לא הותר, (ואף דהשוע"ה בסימן שכ"ח סעיף י"ט מקיל במלאכה דאורייתא כלאחר יד, אך הפמ"ג במשב"ז שם סק"ז ובמשנ"ב סק"ד וסק"ז נקטו בזה לאיסורא), ומאחר שבמריחת

קיב. כמו כן, למרוח שמן זית על ידיו או על גופו אסור משום ממרח, אך יש להתיר ליתן חתיכת וולין לתינוק במקום שמחתלים אותו כשצריך לכך, על ידי שינוי, ויזהר מאוד שלא ימרחנו צה.

קיג. נשאל מאחד שהיתה לו דלקת בעין, אם מותר לו לסוך משחה בתוך העין בשבת כדי לרפא את הדלקת, והשיב, שלחניה את המשחה בתוך העין בלי למורחו, בודאי שמותר צד.

קיד. הורה שאין להתיר שום איסור דרבנן כדי ליתן שמן קיק או שאר מיני ויטמינים על התינוק כדי שתדד רמת הצהבת בדמו ויתאפשר עריכת הברית בזמנו, שאין זה בכלל צרכי תינוק צה.

משחה איכא איסור דאורייתא לפי דעת רוב הפוסקים, ממילא נמצא שאף אם ימרח בשינוי אכתי אין להתיר בחולה שאין בו סכנה, דאפילו אם נחשיב זאת רק כאיסור דרבנן אכתי יהיה בזה איסור, אי מפני שזה נחשב מלאכת תורה כלאחר יד, אי משום דאכתי נחשב זה שבות גמור (כי מדרבנן איכא איסורא משום שמא ימרח, וכדלהלן), והלוא לא הותר בחולה שאין בו סכנה אלא שבות בשינוי, ולכן אין עצה אלא שיניח את המשחה בלי שום מירוח, ואז אף אם יתמרח על ידי תנועות שבגופו אין זה נחשב שבות גמור, דכיון דהוי שינוי גמור וכלאחר יד הרי זה נחשב עשיית שבות בשינוי.

ומסיים רבינו, דמיהו אף עצם הנחת המשחה צריכה להיות על ידי שינוי, דהלוא מבואר במג"א (סו"ס שי"ד) ובפוסקים דכל היכא שאסור מן התורה למרח, תו אסור מדרבנן גם להניח בלי מירוח, משום גזירה דשמא ימרח, ונמצא שבהנחת המשחה גרידא אכתי איסור שבות גמור של שמא ימרח, שלא הותר אף בחולה שאין בו סכנה, ולפיכך יש לעשות גם את עצם ההנחה בשינוי, שאז עושה את השבות בשינוי וכלאחר יד. - פנקס הקנה בושם, כ"ט אייר תש"מ, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד נ"ז).

צג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

דבהנחת חתיכת וולין בלי מריחה אין בו כי אם איסור דרבנן של שמא ימרח, וכיון דצרכי תינוק דינם כחולה שאין בו סכנה יש להתיר להשים את הוולין ע"י שינוי, אבל יש לזהר מאוד שלא ימרחנו כיון שבזה איכא איסור תורה של ממרח.

צד. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל שב"ק פרשת צו תשס"ה).

ומה שאמר "בודאי שמותר", היתה כוונתו, שכדי להתיר דבר זה אין אנו צריכים לדון אם יש כאן מצב של פיקוח נפש, כיון שדבר זה הותר אף בכל חולה שאין בו סכנה, (ועל ידי שינוי כמבואר לעיל).

צה. דהרי התינוק אינו חולה, ועיקר נתינת הויטאמין אינו אלא כדי שיתאפשר הברית בזמנו, ולא מצינו שהותר אפילו איסור דרבנן כדי שלא יבוא התינוק לידי חולי ויוכלו לעשות את הברית בזמנו, וגם אין להתיר מטעם מה דקיימא לן דצרכי תינוק דינו כחולה שאין בו סכנה, דזהו דוקא בדבר שהתינוק צריך לו מצד בריאותו, אבל כאן הרי אין בו צורך לתינוק, ואינו רוצה ליתן את הויטאמין אלא כדי שיוכלו למולו בזמנו, והעד לזה, דהרי מיד לאחר הברית יפסיקו ליתן את הויטאמין, וממילא פשוט וברור שאין שום היתר לעבור על איסור דרבנן לצורך זה, - פנקס הקנה בושם, י"א כסלו תשמ"ו, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד ס"ב).

קמז. הורה שמותר לנקות את האזניים בשבת עם קסמי אזניים צי, ובלבד שיזהר שלא יעשה חבלה המוציאה דם צי.

קמז. מי שזב דם מרגלו ונרדק הגרב לעור, יש ב' איסורים אם יפרידם, הן משום שתולש את השערות, והן מפני שעל ידי כך יכולה המכה להיפתח ויצא דם, אך למעשה הורה שיש להקל להפשיט את הגרב בשינוי, משום דהוי פסיק רישיה דלא נחא ליה, ובמקום צער התירו זאת חכמים צי.

קיו. היה מורה באשה שמצמערת מאד מחמת רוב חלב שבדדיה, שמותרת לחלוב את החלב לתוך כלי, כשבדעתה לשפוך אחר כך את החלב לאיבוד, וכל שכן שמותרת לחלוב על הקרקע צט.

צו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. בשו"ע (סימן ש"כ סעיף כ') כתב, יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך לזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה משום צובע, ובמג"א (סקכ"ד) הביא בשם הרדב"ז שכתב דחומרא יתירה היא, דמכיון שהוא דרך לכלוך אין זה צביעה, אלא שהמג"א מצדיק את דינו של השו"ע על פי מה שמבואר בשו"ע (סימן ש"ב סעיף י') שיש אוסרים כיבוס דרך לכלוך, ואם כן כל שכן בצביעה שאסור אפילו בדרך לכלוך, הילכך מסיק המג"א דאין להקל. אמנם במשנ"ב (סימן ש"כ סקנ"ט, ובסימן שכ"ח ס"ק קמ"ו) הביא בשם האחרונים שבמקום הדחק יש לסמוך על הרדב"ז, ולפי זה יש לנו היתר במקום הדחק לנקות את האזניים עם מטלית או קסמי אזניים, ואין לחוש לצובע כיון שעושה זאת דרך לכלוך. ואף לפי השו"ע והמג"א יש למצוא היתר מרווח מטעם אחר, על פי המבואר במג"א (סימן ש"ך סקכ"ה) דבדבר שאין דרכו לצבעו אין איסור צביעה אפילו מדרבנן, ועל פי זה יש להתיר - אף שלא במקום הדחק - לקנח עם קסמי אזניים ואין לחוש למה שהם מתלכלכים, כיון שאין דרך לצובעם.

צו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

צח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. לכאורה צ"ב בהוראתו זו של רבינו, דהא מבואר בטוש"ע (סימן שכ"ח סעיף י"ז) שלא התירו אפילו עשיית שבות בשינוי אלא לחולה שאין בו סכנה שחלה בכל גופו, אבל במי שמצטער בעלמא לא התירו לו שבותים אפילו כלאחר יד.

אך כפי הנראה דימה זאת רבינו למה שמבואר בטוש"ע (שם סעיף כ"ח) שמותר לנקב מורסא כשכוונתו רק להוציא ליחה, ואף שיתכן שיעשה פתח גמור, וכן מבואר בהלכות מוקצה (סימן ש"ח סעיף י"א) שמותר להוציא קרץ התחוב בבשרו על ידי מחט, ואף אם יתכן שיצא דם על ידי כך, ובגמ' (שבת דף ק"ז ע"א) מבואר דמשום צערא התירו זאת חכמים, וכבר עמדו הפוסקים בטעמא דמילתא מאי שנא משאר שבותים שלא התירו במקום צער בעלמא.

ובספר תהלה לדוד (סימן שכ"ח שם) כתב להוכיח באריכות, דשבות של דבר שאינו מתכוין קיל טפי משאר השבותים והתירו זאת אף במקום צער בעלמא, וזהו טעם ההיתר בנטילת קרץ ובהפסת מורסא, וכפי הנראה דעל פי זה התיר רבינו גם בעניינינו שהאיסור הוא רק משום דבר שאינו מתכוין, בפסיק רישיה דלא נחא ליה, במקום שמצטער ממנו, ולרווחא דמילתא הצריך רבינו לעשותו בשינוי לחוש לשיטת הפמ"ג הסובר דאף בהפסת מורסא לא התירו אלא בשינוי שיעשהו בידו ולא בכלי.

צט. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"א).

עירובין

ק"ח. הורה, שאפשר לעשות צורת הפתח מחומים דקים מאוד שאינם נראים מרחוק, וסוגי במה שהיוצאים והנכנסים מבחינים בהם.

ק"ט. ואם שני הקנים שבצדדים רחבים כעובי אצבע, אפשר לעשות את החוט שעל גביהם אפילו דק מאוד ושקוף עד שאינו נראה כלל^ק.

פרק י"ד

ראש חודש

א. מעה בשבת ראש חודש והתפלל מוסף של שבת, ולא הזכיר כלל של ראש חודש לא בברכה ולא בחתימה, צריך לחזור ולהתפלל תפילת מוסף של שבת ראש חודש^א.

ב. אם בפתיחה הזכיר שבת וראש חודש, וחתם רק בשל שבת, יצא ידי חובתו, אך אם חתם רק בראש חודש, צריך לחזור ולהתפלל תפילת מוסף של שבת ראש חודש^ב.

ג. אמר, דאף שמעיקר הדין מותר לאיש לכבס בגדים בראש חודש, אולם אין נכון לעשות כן, מפני שכבר נהגו ישראל שבראש חודש אין מכבסים בגדים^ג.

ד. נשאל אם מותר לגשים לגהץ בראש חודש, והשיב שהדבר תלוי לפי מנהג כל אחד ואחד^ד.

ה. לכתחילה יש להניח תפילין דרבינו תם בראש חודש קודם תפילת מוסף, מפני שיש שכתבו שאין ללבוש את התפילין אחר מוסף^ה.

ק. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"ג).

א. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ה).

ב. פנקס הקנה בושם, ב' חשון תשמ"א, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד ס"ד).

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ברמ"א (סימן תי"ז סעיף א') כתב, שאם המנהג לעשות מקצת מלאכות ולא לעשות קצתן אזלינן בתר המנהג, ובמג"א (סק"ג) הביא בשם משא מלך דדוקא כשנהגו בפירוש להתיר במלאכות מסוימות, אבל בסתם אין להקל להם כלל, וראה בביאור הלכה (שם) מה שכתב בזה.

ה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ו. אין לקבוע יום תפילה או עצרת זעקה בראש חודש^י.

ז. ופעם הכריזו מטעם הביד"ץ על שלשת ימי תפילה ב'שטיבלאך מא"ש', וכבר הדפיסו את המודעות, ולפתע שם רבינו את לבו, שהיום השלישי יצא בראש חודש, ומיד נכנס לעובי הקורה, ופעל בביד"ץ לבטל את היום השלישי, ואף פנה למדפיסים לעצור את הדבקה המודעות, ולהדפיס מודעות חדשות.

קידוש לבנה

ח. בימות החורף היה אומר קידוש לבנה מיד לאחר שמלאו שבעה ימים שלמים, ולא המתין על מוצאי שבת^ז, ופעם אף אמרו ביחידות, ולא רצה להמתין עד למחרת או מוצ"ש להגידו ברוב עם^י.

ט. פעם חל ליל עשרה בטבת במוצאי שבת, ואמר אז קידוש לבנה^ט.

בודאי דמי שלא הניח תפילין דר"ת לפני תפילת מוסף, יש לו להניחם לכל הפחות אחר כך, אלא שלכתחילה אין לעשות כן, מפני שיש הסוברים שאסור להניחם אחר תפילת מוסף, וכמו שהביא בכף החיים (סימן כ"ה סקצ'ו) בשם הרש"ש שלאחר מוסף לא יניח עוד תפילין מפני הרשימו דמוחין דמוסף שנשאר כל היום.

ו. וכמבואר במשנ"ב (סימן תי"ח סק"א), ומקורו מתשובת רמ"ע מפאנו.

ז. כן ראיתיו באחד מלילות החורף באמצע השבוע שהתפלל בשטיבלאך מא"ש ולאחר התפילה יצא לומר קידוש לבנה.

ח. כן שמעתי מאחד שראהו באחת מלילות החורף ליד אולמי תמיר בירושלים, שיצא מן הרכב ואמר קידוש לבנה ביחידות, וכפי הנראה מפני שחשש שמא לא יתאפשר לו לומר בלילה אחרת, ולכן העדיף לומר עתה לבד מאשר להמתין למחרת או ליום אחר כדי לאמרו ברוב עם.

ט. ספר היכל הוראה (ח"א סימן נ"ד).

ופשוט, דהא במשנ"ב (סימן תכ"ו סק"א) כתב, דלא פסקינן כדברי הרמ"א שכתב שלא לקדש במוצאי תענית, אלא אפילו במוצאי תשעה באב מקדשים, ולפי זה כל שכן שאפשר לקדש בליל התענית, ובפרט כשחל במוצאי שבת שיש בזה מעלה מיוחדת מה שכתב השו"ע (שם סעיף ב') שאין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים.

פרק ט"ו

ספירת העומר

א. הורה, במי שאוחז באמצע אמירת הספירה, וכבר אמר את מספר הימים ועדיין לא ספר את השבועות, ושומע קדיש או קדושה, שאין לו להפסיק אפילו לאמירת איש"ר, ואף לפי דעת הפוסקים שכתבו דמנין השבועות אינו אלא מנהג^א.

ב. הורה, דמי שהגיע לבית הכנסת בשעה שהציבור סופרים ספירת העומר, שאם עתיד להתקיים מנין אחר, ימתין מלספור עד לאחר תפילת ערבית, ואין לו להקדים את השאינו תדיר לתדיר, אבל אם זהו המנין האחרון יספור עמהם ואחר כך יתפלל תפילת ערבית, כדי שיספור ספירת העומר ברוב עם^ב.

ג. אמר, שמן הראוי שלא להזכיר את יום הספירה דרך שיחה מפלג המנחה, שמשעה זו אפשר כבר לצאת בדיעבד ידי ספירת העומר, אך בדיעבד אם הזכיר את יום הספירה קודם שקיעת החמה, אכתי יכול לספור בלילה בברכה^ג.

א. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

וכפי הנראה טעמא דמילתא, דכיון שהוא עוסק במצוה הרי הוא פטור מן המצוה, ולפיכך אינו מחוייב לענות אפילו אמר יהא שמה רבא בעודו עוסק באמירת דברים שבקדושה, וכיון שאינו מחוייב עדיף טפי שלא יענה כדי שלא תהיה ענייתו הפסק בין ברכתו לספירת השבועות, (עיין אשל אברהם מבוטשטש סימן רט"ו).

ב. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן נ"ו) שהעלה, דאף שבודאי יש להקדים ק"ש ותפילה לספירת העומר משום דתדיר ושאינו תדיר קודם, מכל מקום אם בא לבית המדרש בשעה שהציבור הולכים לספור ספירת העומר, ואין לו מנין אחר לספור עמהם ספירת העומר, אין לו לקרות קריאת שמע תחילה ולספור אחר כך ביחידות, דבזה שייך אל תפוש מן הצבור כיון שסופרין בזמנה, וגם שייך מה שכתב בסידור היעב"ץ (בסדר יו"ט ראשון של פסח) דסופרין בבית הכנסת ברוב עם, והיינו דאף שאין בספירת העומר דין מנין בעשרה אבל יש בו משום רוב עם (דומיא דקידוש לבנה).

וראה בשל"ה (מסכת פסחים פרק נר מצוה אות ס"ד) שכתב בזה"ל, בחוצה לארץ במדינות פולין ופיהם וכל המלכות ובאשכנז שנוהגין להתפלל ערבית הן עוד היום גדול, מכל מקום חדשים מקרוב באו ויש חברותא קדושה המתחברים להתפלל ערבית בשעתו כמו שראיתי בעיר ואם בישראל בפראג, אשרי מי שמתחבר להם כי חביבה מצוה בשעתה, מכל מקום אף אם לא אפשר בכל ימות השנה, ראוי למי שיש התעוררות בלבו להתחבר להם בימי הספירה, כי אז מצוה גוררת מצוה, קריאת שמע בזמנה, וגם ספירת העומר בצבור. ומשמע מסיום דבריו שיש ענין לומר ספירת העומר בציבור כמו לענין תפילה, ובחק יעקב (סימן תפ"ט אות ט"ז) הזכיר את דברי השל"ה אלו, עכת"ד המנחת יצחק.

ג. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ד. הורה, דמי שאמר את יום הספירה בשפת אידי"ש או לשון אחר, שוב אינו יכול לספור בברכה באותו היום.^ז

ה. הורה, שהלומד הלכות ספירת העומר, ובתוך כדי לימודו אמר את הספירה של אותו היום, שוב אינו יכול לברך באותו היום, אבל יחזור ויספור בלי ברכה.^ח

ו. מעימה קודם ספירת העומר מותר מצד הדין, אבל לא בדרך קביעות סעודה.^י

ז. אמר, דמה שכתבו האחרונים שלכתחילה אין לברך אלא אם יודע מתחילה איזה יום היום (משנ"ב סימן תפ"ט סקכ"ט), בכלל זה שיש לו לידע בעת הברכה גם את מספר השבועות וכמה ימים בשבוע, ואין די במה שיודע את מספר יום הספירה בלבד.^י

ח. בליל ל"ה למטמוני"ם כ' אייר תשס"ט, שעתא חדא טרם סילוקו של רבינו לחיי ער, באה אליו שאלה מאחד שנאנס ולא ספר כלל ספירת העומר של ל"ד לעומר, ונזכר מזה רק עכשיו, והורה לו רבינו, שמכאן ואילך יספור בלי ברכה וכמבואר בשו"ע (סימן תפ"ט סעיף ח'). וחזר השואל ושאל, ששמע שרבינו הורה פעם לאחד שיכול לסמוך על

ד. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

במשנ"ב (סימן תפ"ט סק"ה) הביא בשם האחרונים דספירה מותר בכל לשון, ובלבד שיבין אותו הלשון, ולפי זה מאחר שהזכיר את הספירה בכל לשון שמבין יצא ידי חובתו ושוב אינו יכול לחזור ולברך, ופשוט.

ה. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן פ"ד).

בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סימן קי"ד) נשאל, במי שהיה לומד שו"ע בליל ח' לספירה, וקרא את דברי המחבר (בסימן תפ"ט סעיף א') וביום שמיני יאמר היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד בעומר, אם מותר לו לספור בברכה. והשיב, דהא דמצוות אינן צריכות כוונה היינו בסתם, אבל כשעקר את הכוונה מן המצוה בדבר אחר לא עשה מצוה, וכאן שהוא קורא בתורה, כוונתו לקרוא בתורה ותלמוד גדול ועוקר כוונת המצוה, ולפיכך יכול לחזור ולספור בברכה.

אמנם בכף החיים (סימן תפ"ט סקכ"ט) הביא בשם ערך השולחן, שהוכיח מדברי הגמ' בפרק היה קורא (ברכות דף י"ג ע"א) דאמרינן על מתני' דהיה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא, דשמע מינה מצוות צריכות כוונה, ומוכח מזה דלמאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה יצא ידי חובתו אף אם לא נתכוין לצאת ואף שהיה קורא בדרך לימודו, ומכל מקום סיים שם דלענין דינא יש לחוש שלא יצא, ולפיכך יחזור ויספור בלי ברכה.

ו. בחול המועד פסח תשס"ג התקיימה מסיבת סיום מסכתא בביהמ"ד תוא"י בירושלם בין מנחה למעריב, ולא התיר רבינו להביא שם יין, מאחר שכל הקהל הוקבעו ונתאספו יחדיו למסיבה, ויש קבע ליין, ואסור מדינא לאכול קודם ספירת העומר בדרך קביעות, ולכן לא הביאו שם אלא אגוזים ושקדים, (וכאשר דברתי למחרת עם רבינו בענין זה הבנתי דלא היה ניחא ליה כל כך גם ממה שהביאו את האגוזים ושקדים, דכיון שנתיישבו והסיבו למסיבת הסיום יש לחוש דבכהאי גוונא יש קבע גם לפירות, ואף רבינו בעצמו לא טעם אז כלום).

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

פסקו של מרן הגה"ק הדברי חיים מצאנז זללה"ה, שאף מי ששכח לספור יום אחד יכול להמשיך לספור בברכה, ואמר לו רבינו, שאז היתה זו הוראה מיוחדת לאותו אחד שהיה דבוק במשנתו וקדושתו של הדברי חיים, ונוהג בכל דבר על פי שיטתו ודרכו הקדושה, ולכן התיר לו לסמוך גם בזה על שיטת הדברי חיים, אבל שאר אנשים אין להם לזוז מהכרעת השו"ע דמי ששכח לספור לילה אחת, ולא ספר אף למחרת ביום, שסופר מכאן ואילך בלא ברכה"י.

ז. ש"ץ או רב קהילה ששכח לספור יום אחד, יש מי שהורה שמשום כבוד חבריות יכול לבקש מאחד המתפללים שלא יברך, והוא יכול להוציאו בברכתו, אבל רבינו הורה שלמעשה לא נקטינן הכי, אלא יתן לאחר לספור בברכה"ט.

י. הורה, במי שספר ספירה נכונה, ולאחר מכן סבר שספירתו היתה מוטעית ובתוך כדי דיבור שינה את הספירה, ולמחרת נתברר לו שהספירה הראשונה היתה הנכונה, שאין התיקון השגוי מקלקל את הספירה הנכונה, ויכול להמשיך לספור בשאר הימים בברכה"י.

יא. הורה, במי שעבר את קו התאריך בימי הספירה, שאם ניתוסף לו יום, חוזר וסופר אותו יום פעם נוספת בלא ברכה, וממשיך את סדר הספירה בשאר הימים, ואם החסיר יום, הפסיד את ספירת אותו היום, וימשיך לספור בשאר הימים בלא ברכה"יא.

ח. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ראה בכף החיים (סימן תפ"ט אות צ"א) שהביא בשם הפרי חדש, דמי ששכח לספור יום אחד אינו יכול לעבור לפני התיבה ולברך ולספור להוציא אחרים ידי חובתן, ובסידור בית יעקב כתב דאפילו ש"ץ קבוע יש לנו למחות בידו שלא יברך להוציא אחרים.

י. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

בפמ"ג (סימן ר"ט משב"ז סוסק"א) כתב דמי שבירך על כוס שכר שהכל נהיה בדברו, ושוב טעה וסבר שהכוס שבידו של י"ן ואמר בתוך כדי דיבור בורא פרי הגפן, יכול לשתות את הכוס, מפני שכבר יצא ידי חובתו באמירת שהכל נהיה בדברו. ומבואר בדברי הפמ"ג אלו דנקט בפשיטות מסברא דדין תוך כדי דיבור כדיבור לא נאמר אלא בדבר התלוי בגמירות דעתו שיכול לחזור בו בתוכ"ד, וכן נאמר דין זה שיכול בתוכ"ד לתקן ברכה מוטעית, ואולם בברכה שאמרה כתיקונה כבר יצא בה ידי חובתו ולא כל כמיניה לבטל אותה בתוך כדי דיבור, וכן מבואר ביד אפרים (סימן ר"ט) דכל ברכה שנאמרה כתיקונה שוב אי אפשר לבטלה או לעקרה בתוך כדי דיבור, וכבר הקדימם הרמב"ן במלחמות למסכת ברכות (דף ו' ע"ב) שמפרש את האבעיא דהגמ' באופן זה, וכיון דלא איפשר אוליגן לקולא. וממילא לפי זה הכי נמי בעניינינו כל שספר ספירה נכונה יצא ידי חובתו, ואין בכוחו לבטל אותה בתוך כדי דיבור.

יא. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

דברים הנוהגים בימי הספירה

יב. מעיקר המנהג אין דיני אבילות נוהגים בימי ספירת העומר אלא ל"ג ימים, אך מאחר שאין לנו הכרעה על איזה ל"ג ימים, נוהגים איסור מתחילת ימי הספירה עד ר"ח סיון יב.

יג. היה מורה ובא בדברי הפמ"ג (משב"ז סימן תצ"ג סוסק"ב) שאין לעשות ריקודים ומחולות של רשות או לשמוע קול תזמורת בימי חוה"מ פסח, מפני שדיני הספירה נוהגים אף בימי חול המועד יג.

יב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. במסכת יבמות (דף ס"ב ע"ב) איתא דתלמידי רבי עקיבא מתו בפרק אחד מפסח עד עצרת, אמנם קבלה ביד הגאונים שלא היו מתים בכל חמשים הימים שמפסח עד עצרת, אלא בחלקם, וישנם בזה ג' שיטות באיזה ימים מתו, ועל פיהם מבוארים בדברי הפוסקים (סימן תצ"ג) ה' מנהגים בקביעות ימי האבילות, (ומסוכמים יפה בדברי הפמ"ג משב"ז סימן תצ"ג סק"א, וסק"ב). השיטה הרווחת והידועה היא, שתלמידי ר"ע מתו בל"ג ימים ראשונים של הספירה, וכפי שכתבה המאירי במסכת יבמות (שם), שקבלה ביד הגאונים שביום ל"ג בעומר פסקה המיתה, ונוהגים מתוך כך שלא להתענות בו, וכן נוהגים מתוך כך שלא לישא אשה מפסח עד אותו זמן. ולפי שיטה זו נוהגים אבילות מתחילת הספירה עד ל"ג בעומר, אך בל"ג בעומר עצמו הוי כבר יו"ט כיון שכבר פסקה בו המיתה, ומאותו היום ואילך שלא מתו אין נוהגים בו דיני אבילות. שיטה ב', דתלמידי ר"ע מתו ל"ד ימים ראשונים של הספירה, ומקורו על פי המדרש (הביאו הבית יוסף שם בשם כמה ראשונים) שמתו מפסח עד פרוס עצרת, והיינו ט"ו ימים קודם העצרת, וכשתסיר ט"ו ימים תמצא ל"ד ימים שלימים, ולפיכך מחמירים עד ל"ד בבוקר, כיון שמקצת היום האחרון ככולו, ולפי שיטה זו אין ליום ל"ג בעומר שום מעלה, וזהו שיטת המחבר, וכך נוהגים הספרדים. שיטה ג', מה שאומרים בשם התוספות דתלמידי ר"ע מתו בכל ימי הספירה, זולת בימים שאין אומרים בהם תחינה לא מתו, ולפי זה כשתוציא שבעת ימים אחרונים של פסח, ועוד ששה שבתות, ושלשת ימי ראש חודש, נשארו ל"ג ימים שלימים שבהם מתו תלמידי ר"ע, ועל פי שיטה זו ישנם שלשה מנהגים בקביעות ימי האבילות. המנהג הראשון, שמאחר שמתו ל"ג ימים קבעו לזכר זה ל"ג ימי אבילות רצופים, מיום א' לעומר עד ל"ג בעומר, ומקצת היום האחרון ככולו. המנהג השני, שנהגו את ל"ג ימי האבילות הרצופים מיום ב' אייר עד ה' סיון, ואף דלפי מנהג זה השני אין איזו מעלה ביום ל"ג בעומר, מכל מקום יש איזה טעם שאומרים בו מקצת היום ככולו, ובאותו היום אין נוהגים אבילות אלא זמן מועט בבוקר. והמנהג השלישי הוא, לנהוג אבילות בכל אותם ל"ג הימים שמתו בהם התלמידים, ולפי מנהג זה נוהגים ימי אבילות בכל ימי הספירה שאינם ימי שבתות ומועד וראש חודש עד יום ה' בסיון. ולהלכה למעשה כיון שאין לנו הכרעה בין השיטות והמנהגים, נוהגים איסור מתחילת ימי הספירה עד ר"ח סיון, זולת יום ל"ג בעומר שאין נוהגים בו אלא אבילות מועטת בתחילת היום דמקצת היום ככולו, ושאר היום אין נוהגת בו אבילות.

יג. ז"ל הפמ"ג (משב"ז סימן תצ"ג סוסק"ב), ריקודין ומחולות רשות יש לאסור בחול המועד פסח, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

י"ד. הורה שמותר לספר את השפם בימי הספירה י"ד.

מ"ו. הורה, שבן ספרד שנוהג את דיני האבילות ביום ל"ג בעומר, אין לו לספר אז לבן אשכנז הנוהג להסתפר אז, וכן בן אשכנז הנוהג את דיני האבילות לאחר ל"ג בעומר, אין לו לספר אז לבן ספרד הנוהג להסתפר בימים אלו טו.

מ"ז. אמר, דמה שהתיר הפמ"ג (א"א סימן תצ"ד סק"ד) לבעל ברית העושה מילה בשבת לגלח את שערותיו ביום ששי קודם חצות, זהו דוקא מעלות השחר ואילך, אבל לא בליל ששי טז.

י"ז. אף שאין אבילות ימי הספירה נוהגת ביום ל"ג בעומר, ולא מיום ר"ח סיון ואילך, אמנם לגבי הסתפרות השערות יש להקפיד על פי האריז"ל בכל ימי הספירה, וזאת בערב חג השבועות י"ז.

י"ח. בעת שנערכה מסיבת סיום מסכתא ברוב עם בימי הספירה, נשאל אם יש להתיר שירה בפה על ידי מקהילה (השרים עם מגבירי קול), והורה שמפני כבוד התורה יש להתיר זאת י"ח.

י"ד. דלא מבעיא אם מעכב את האכילה דמותר, דבודאי דלא חמירא ימי הספירה משבוע שחל בו תשעה באב דמבואר בשו"ע (סימן תקנ"א ס"ג) דכל שמעכב את האכילה שרי, אלא אף אם אינו מעכב את האכילה נראה דמותר, דהרי לגבי חול המועד מבואר בשו"ע (סימן תקל"א ס"ח) דמותר ליטול את השפה, וכתבו שם האחרונים דהיינו אפילו כשאינו מעכב את האכילה, וכבר כתב הפמ"ג (הובא בביאור הלכה ריש סימן תצ"ג) דאותם המותרים להסתפר בחול המועד מותרים גם בספירה דלא עדיף ספירה מחול המועד, וממילא הכי נמי לגבי גזירת השפה לא עדיף ימי הספירה מחול המועד, - פנקס הקנה בושם, אדר"ח אייר תש"מ, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד נ"ג).

מ"ו. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

מ"ז. כתבי תלמידים.

ברמ"א (סימן תצ"ג סעיף ב'), מי שהוא בעל ברית או מל בנו מותר להסתפר בספירה לכבוד המילה, וכתב במשנ"ב (סקי"ג) שהיתר זה הוא אפילו ביום שלפני המילה סמוך לערב קודם הליכה לבהכ"נ, והביא עוד מדברי הפמ"ג (א"א סק"ד) שאם חל המילה בשבת מותרים להסתפר בערב שבת אפילו קודם חצות. ועל זה אמר רבינו דפשוט שלא התיר הפמ"ג אלא ביום ששי דוקא ואפילו קודם חצות, אבל בליל ששי בודאי אין היתר, ואף שהפמ"ג מסיים שם בדבריו דמשמע ממסכת תענית דמילה בשבת אין לגלח כי אם בערב שבת קודם חצות לא בחמישי, אין כוונתו למעט רק יום חמישי ולא ליל ששי, אלא עיקר דבריו באו שם לאפוקי מדברי הפרי חדש שהתיר אף בחמישי, ועל זה מוכיח שבחמישי אין היתר, אבל פשיטא דאף ביום ששי אין היתר אלא מעלות השחר ואילך, וכמו שמשמע כן להדיא מתחילת דבריו ומדברי שאר הפוסקים.

י"ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

י"ח. כן הורה רבינו בעת שעלתה שאלה זו על הפרק בק"ק תולדות אברהם יצחק, ביום כ"ה ניסן תש"ס

יט. הורה, שיש לבן אשכנז להשתדל שלא להשתתף בשמחת נישואין של בן ספרד המתקיים לאחר ל"ג בעומר, וכן בן ספרד ישתדל שלא להשתתף בשמחת נישואין של בן אשכנז המתקיים ביום ל"ג בעומר, אולם אם אין באפשרותו להמנע מותר לו להשתתף בשמחה יט.

כ. אמר, דמה שנוהגים שאין לובשים בגדים חדשים בימי הספירה, זהו מחמת שאין מברכים אז שהחיינו, ולפיכך בגדים חדשים שאין מברכים עליהם שהחיינו אפשר ללבושם בימי הספירה כ.

כא. נשאל על דבר אשה שחם לה בבגדיה, וקשה לה לסבול את החום, אם אפשר להתיר לה לחדש בגד קייצי בימי הספירה, מוטעם דהוי שעת הדחק, והשיב, דאכתי אין בזה סיבה בכדי להקל ראש במנהג ישראל שלא ללבוש בגדים חדשים בימי הספירה כא.

כב. אמר, שמנהגינו הוא שאין מברכים שהחיינו גם בשבתות שבימי הספירה כב.

כג. הורה שמותר להכנס לגור בדירה חדשה בימי ספירת העומר כג.

כשהתקיימה סיום מסכת ביצה והתחלת הש"ס, וביום ט"ז אייר תשס"ג כשנערכה מסיבת סיום סדר מועד, וביום י"ד אייר תשס"ח כשנערכה מסיבת סיום סדר נזיקין, והורה אז רבינו שמפני כבוד התורה יש להתיר שירה בפה אף על ידי מקהילה השרים עם מגבירי קול ואוושא מילתא טובא, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

יט. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

כ. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וכן הורה לי להלכה למעשה (ליל שב"ק י"ז אייר תשס"ד). ראה בספר יפה ללב (ח"ב סימן תצ"ג אות ז') בשם אביו הגר"ח פלאג'י ז"ל בספר מועד לכל חי (אות י"ב) דמנהג טוב שלא לחנך מלבוש חדש שראוי לומר עליו שהחיינו, וגם באורח חיים על הגש"פ מבעל הבן איש חי (הלכות ספירת העומר אות כ"ח) מביא מנהג מקומות שנהגו שלא לחנך מלבוש חדש שראוי לומר שהחיינו בימי ספירת העומר.

כא. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל שב"ק א' אייר תשס"ט), וראה להלן בערך "מפום ממלל רברבן" (פרק מ"ט אות י"ג) מה שסיפר רבינו בהקשר לכך.

כב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר, וכן ראיתי שהשיב כן לשואל אחד (ליל שב"ק א' אייר תשס"ט).

כג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בספרי הליקוטים שבזמנינו הביאו משו"ת אבני צדק - סיגעט (חיו"ד סימן מ"ד) שכתב, דלפי מה שכתבו הפוסקים שאין ראוי להרבות בשמחה בימי הספירה, נכון שלא להכנס אז לדירה חדשה כי בחנוכה בית יש בו שמחה, אמנם בשו"ת היטב איטיב (סימן א' בהג"ה) מביא בשם הגה"ק מסאטמער זללה"ה שהיה מורה שמותר להכנס לדירה חדשה בימי הספירה.

בד. על פי המבואר בשו"ע נוהגים שלא לעשות מלאכה בלילי ימות הספירה משקיעת החמה ואילך, אבל למעשה כהיום אין נוהגים כן, ויש לידע אמאי כ"ז.

ל"ג בעומר

בה. מעשה באחד ששכח ובליל ל"ג בעומר קודם שספר אמר לחבירו, "היום עושים הדלקה לכבוד ל"ג בעומר", ובא לשאול את רבינו אם יכול שוב לספור באותה לילה עם ברכה, ופסק לו רבינו שיכול לספור ספירת העומר בברכה, ומה שאמר היום יש הדלקה לכבוד ל"ג בעומר אין זה כלום כ"ה.

בו. היה מורה, שאין נכון לעשות חתונה ביום ל"ג בעומר, כשממשיכים את הריקודים לתוך הלילה שנוהגים אז דיני הספירה כ"ו.

בד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.
בשו"ע (סימן תצ"ג סעיף ד'), נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה ואילך, ובט"ז (סק"ג) כתב ב' טעמים לדבר, האחד, מפני שתלמידי רבי עקיבא נקברו אחר שקיעת החמה והיו העם בטלים ממלאכה, ולפי טעם זה נוהגים איסור במלאכה כל הלילה. ובטור כתב עוד טעם לפי שאז סופרין העומר, וכתוב שבע שבתות מלשון שבת, ולשון שמיטה גם כן שבע שבתות דכתיב וספרת לך שבע שבתות, מה שנת השמיטה אסורה במלאכה, אף זמן ספירת עומר דהיינו לאחר שקיעת החמה אסור במלאכה, ומסיים הט"ז דלפי טעם זה נראה דלאחר שספר מותר במלאכה תיכף.
ובפמ"ג (משב"ז שם) כתב, דאף שכתב המחבר שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה, אמנם לפי ב' הטעמים האלו באמת אין חילוק בין נשים לאנשים ושניהם אסורין במלאכה, וכן כתב הפרי חדש. וגם במקור הדברים שהביא הבית יוסף לא נזכר נשים, דז"ל, מצאתי כתוב מנהג שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה עד שחרית וכו', כן כתב רבינו ירוחם בנתיב ה' חלק ד' (מה). בשם רבינו האי גאון ז"ל.
אמנם אמר רבינו, דלמעשה לא נהיגי כיום איסור בעשיית מלאכה, לא אנשים ולא נשים, ואפילו קודם שספרו, ויש לידע אמאי.

בה. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל ל"ג בעומר תשס"ד).
בשו"ע (סימן תפ"ט סעיף ד'), מי ששואל אותו חבירו בבין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה, יאמר לו אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו היום כך וכך, אינו יכול לחזור ולמנות בברכה.
ובכנסת הגדולה (בהגהות ב"י) הביא בשם מהר"ש הלוי, שהאומר לחבירו היום ד' לעומר לא יצא מפני שספר בראשי תיבות, ויכול לחזור ולספור בברכה, והכנה"ג שם חלק עליו וסובר דאף כשספר בראשי תיבות אין לו לחזור ולברך.

אמנם בנידון דידן שאמר לחבירו שעושים הדלקה לכבוד ל"ג בעומר קיל טפי, על פי מה שהביא בכף החיים (שם סק"ל) מספר זכור לאברהם שאם אמר לחבירו אל תאמר וידוי שהוא ל"ג לעומר יכול לחזור ולספור בברכה, מפני שלא היתה כוונתו לומר חשבון כלל אלא לומר שהוא יום טוב ושלא יאמר וידוי.

בו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ו אות ה', ד'), וכן היה רבינו מורה למעשה.

כז. ביום ל"ג בעומר היה נוסע למירון לציון התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי.

כח. העולם נוהגים לגלח את הבנים ביום ל"ג בעומר גם אם עדיין לא מלאו להם ג' שנים, אך רבינו היה אומר שמקובל בידו מפי גדולי וזקני ירושלים שאין לגלחם טרם מלאות להם ג' שנים שלימים, מפני שיש בזה סכנה, ואפילו אם מחמת זה לא יגלחנו ביום ל"ג בעומר כז'.

כט. וסיפר ששמע על מרן הגר"ח זוננפלד זללה"ה, שפעם בא אליו איש עם ילדו ביום ל"ג בעומר כדי שיגזוז קצת משערות ראשו, כפי הנהוג שמביאים את ילד התספורת לפני חסידים ואנשי מעשה שיגזוז קצת משערות ראשו, ושאל הגר"ח את האב, 'האם הילד כבר בן שלשה', והשיב האב שמחר יהיה יום הולדתו השלישי, ומיין הגר"ח לגזוז משערות ראשו של התינוק כח'.

ל. רבינו היה מגלח את ילדיו רק בל"ג בעומר, וכן נהג אפילו אצל אחד מבניו שנעשה בן ג' שנים ביום כ"א תמוז, שהמתין מלגלחו עד ל"ג בעומר לשנה הבאה, וזולת אצל אחד מילדיו שנעשה בן ג' שנים ביום ה' סיון, הקדים לגלחו בל"ג בעומר, אף שלא מלאו לו עדיין ג' שנים שלימים כט'.

לא. אמנם בעת שהיו אנשים מכבדים אותו ביום ל"ג בעומר לגזוז קצת משער ראשו של ילד תספורת, לא שאל אם כבר מלאו לילד ג' שנים, אלא היה גוזז אף אם טרם מלאו לו ג' שנים שלימים ל'.

רבינו בספרו (שם) מביא את דברי האשל אברהם (סימן תצ"ג) שכותב, שבלי ל"ד בעומר לא הוזכר שום קולא לגבי נישואין באותן המדינות שנוהגים להחמיר מלאחר ל"ג בעומר עד ר"ח סיון, ולפיכך נכון להקדים את סעודת הנישואין ביום ל"ג, ולמעט בריקודים כדי שיספיקו לסיים את החתונה ביום ל"ג בעומר, ואמנם בהמשך דבריו 'מצדד' האשל אברהם להקל שאם כוונתם לשמים קיל טפי להמשיך את הריקודין גם בליל ל"ד בעומר, כיון דיו"ט של חתן וכלה הוא מצוה, ושמחת חתן וכלה דוחה אבילות, אלא דאף על פי כן הוא מסיים דהיכא שיש חשש להוללות (וממילא אינו נחשב שמחה של מצוה) נכון למנוע מלשמוח בליל ל"ד כלל, ויצאו ידי חובתם במה שישמחו וירקדו ביום ל"ג בלבד, יעו"ש.

ובהמשך מסיק שם רבינו, דחזינן מדברי האשל אברהם דעשיית חתונה ביום ל"ג בעומר ולהמשיכו לליל ל"ד בעומר אינו פשוט כל כך להתירא, ומדברי הרבה מגדולי הפוסקים מתבאר שאין ההיתר פשוט כל כך, ורק ב'שאיין דרך אחרת' 'צידדו' להקל בזה.

כז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כט. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ל. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

פרק מ"ז

יום טוב

- א. היה מורה, שביום טוב ראשון יש לנשים להדליק את הנרות בערב יום טוב בזמן הדלקת הנרות, זולת בחג השבועות לא תדליק עד שיהיה לילה ממש משום תמימות^א.
- ב. אך ביום טוב שני לא תדליק אלא בלילה לאחר צאת הכוכבים, ולהנהיגם ליוהר במלאכות דאורייתא כשיטת רבינו תם תמתין עד ע"ב דקות לאחר השקיעה^ב.
- ג. היה מורה שאין להדליק נר נשמה ל'זכור' ביו"ט, משום דהוי הבערה שלא לצורך יום טוב^ג.
- ד. לא נהגו להדליק נרות בסעודת היום של יום טוב, וממילא אין בזה צורך היום ואסור^ד.
- ה. הורה שמי שצריך לכך יש להקל לו עישון סיגריות ביום טוב^ה.

א. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.
בבאר היטב (סימן תק"ג סק"ד) הביא בשם אור זרוע שיש לנשים לברך קודם הליכתן לבית הכנסת, וכן כתב בשל"ה שהוא יותר מצוה ממה שנהגים להדליק בבואם לביתם שהם יושבי חושך, וכן כתב בספר מטה אפרים (סימן תרכ"ה סעיף ל"ג) שיש להנהיג לנשים שידליקו טרם צאתן לבית הכנסת, וראה באלף המגן (סקנ"א) שכותב סיבת הדבר מה שנהגו הנשים להדליק בלילה קודם הסעודה, ושאיין כדאי בטעם זה לאחר את המצוה שהוא בתחילת כניסת היו"ט.
אמנם בליל שבועות יש להם להתאחר מלהדליק עד שיהא לילה ממש, כי על ידי ההדלקה וברכת השהחיינו בשעת הדלקת הנרות הרי הן מקבלות את קדושת עיצומו של יום, ומבואר במשנ"ב (סימן תצ"ד סק"א) בשם הפוסקים דבליל שבועות מאחרים להתפלל ערבית בכניסת שבועות בצאת הכוכבים כדי שיהיו ימי הספירה מ"ט יום תמימות.

ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.
וטעם הדבר, דהלוא מן התורה נחשב יום טוב שני לחול גמור, ונמצא שאם מדלקת ביו"ט ראשון לצורך יו"ט שני הרי זה הבערה שלא לצורך יום טוב, ואפילו אם נאמר שאין בזה משום איסור הבערה כיון שנהנית ממנו גם עתה (דבר שאינו נכון בזמנינו שיש אור החשמל), מכל מקום מידי הכנה מיו"ט לחול בודאי לא פליט, כיון שניכר בבירור שכוונתה בהדלקה זו רק בשביל הלילה ולא בשביל עכשיו.

ג. כתבי תלמידים, (וע"ע בביאור הלכה סימן תקי"ד, ד"ה נר של בטלה).

ד. כן הורה לי להלכה למעשה.

ה. כן השיב לי להלכה למעשה.

ו. הורה, שאין להטות ביום טוב נר דלוק של חלב או של שעווה, כדי להדליק ממנו נר אחר או לצורך סיבה אחרת, דכיון שעל ידי המייתה נומף מן החלב שנימוח בראשה יש לחשוש בזה לאיסור כיבוי, אמנם במקום הצורך יש להקל בזה¹.

ז. הורה, שמותר לפרק ביום טוב לוקם של גז, וכן לחזור ולחברו, דכיון שאין בו בית קיבול לגז אלא כדי לדלוק שעות ספורות, וצריך על כרחך לחזור ולפרקו, הוי ליה דבר שאינו עשוי להתקיים כלל שאין בו איסור תוקע².

עירוב תבשילין

ח. נחלקו הפוסקים במי שלא עשה עירוב תבשילין, אם מותר לו להדליק נר של שבת ביו"ט³, ושאלה זו נוגעת למעשה באברכים נשואים המתאכסנים ביום טוב שחל להיות בערב שבת אצל הוריהם, שאינם מבשלים כלל לכבוד שבת, אך נשותיהם מדליקות נרות שבת בעצמן.

ט. והיה רבינו מורה בזה למעשה, שהרוצה לצאת ידי ב' השיטות⁴, יכול לעשות עירוב תבשילין לעצמו בברכה, ובערב שבת ישום משהו בקדירה לכבוד שבת, שאז נמצא שהיה מחוייב בעירוב תבשילין לכולי עלמא, או יש לו עצה אחרת שיבקש מבעה"ב שיזכה לו (ע"י אחר שאינו סמוך על שולחנו, או שיזכה האברך בעצמו) חלק בעירוב תבשילין שלו, ואז יצא ידי כל השיטות.

י. וכל זה באברכים המתאכסנים בבית הוריהם וסמוכים בשבת על שולחנם, אבל מי שיש לו דירה בפני עצמו, אף על פי שאוכל את כל הסעודות אצל הוריו או אצל

1. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ל').

2. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ט אות א').

3. ראה בשו"ע (סימן תקכ"ז סעיף י"ט) שהביא המחבר ב' דעות, אם מי שלא עירב מותר לו להדליק נרות ביו"ט שחל להיות בער"ש, ובמשנ"ב (סקנ"ה) הביא שהרבה אחרונים הסכימו לדעת האוסרים, אבל יש מקילים כמו הדעה הראשונה.

4. כלומר, שאם לא יעשה עירוב תבשילין הרי יהיה אסור לו להדליק נרות לפי הדעת השנית, ומאידך גיסא אם יעשה עירוב ויברך עליו תהיה ברכתו ברכה לבטלה לפי הדעה הראשונה, ולערב עירוב תבשילין בלי ברכה גם כן אינו פתרון של לכתחילה, דהלוא חכמים תקנו לברך על המצוות, ועל זה הציע רבינו ב' עצות ואופנים של עשיית עירוב תבשילים בברכה לכולי עלמא שבכך יוצא ידי כל הדעות.

אנשים אחרים, ואין דעתו לבשל כלל לכבוד שבת, אפילו הכי יש לו לעשות עירוב תבשילין בברכה'.

יא. בשו"ע (סימן תקכ"ז ס"ב) איתא, שאם נזכר ביום טוב ראשון שלא עירב, אם הוא ביום טוב של גלויות יכול לערב בתנאי אם היום קודש אין צריך לערב ואם היום חול בעירוב זה יהא מותר לאפות ולבשל, ולמחר אין צריך לומר כלום. ופסק רבינו, שבשעת הדחק יש לסמוך על הפוסקים הסוברים שאין אמירת התנאי מעכב, וכל שכן שבדיעבד יכול לסמוך על העירוב בלי אמירת התנאי'.

יב. כשמערב ביום טוב ראשון לשני עם תנאי זה לא יכרך על העירוב, ומכל מקום אין למחות ביד הנוהג לברך'.

יג. חורא, שבשחל יום טוב בערב שבת, אסור לילך ביו"ט לפנות ערב למבול במקוה לכבוד שבת, מפני שיש בזה איסור הכנה מיו"ט לשבת, ואין העירוב תבשילין מועיל על כך, וגם מפני שיש בזה זלזול יום טוב'.

יו"ט שני של גלויות

יד. אף שכתבו המקובלים, שבני ארץ ישראל הבאים לחוץ לארץ חייבים בקדושת היום אף כשדעתם לחזור, לא נתפשטה ההוראה כמותם, אלא כל שדעתם לחזור דינם כבני ארץ ישראל, שמתפלל תפילות של יום חול ביום טוב שני, ואינו עושה קידוש, ומניח תפילין בברכה, ואין נוהג בו אלא איסור עשיית מלאכות משום חומרי מקום שהלך לשם'.

טו. בן ארץ ישראל שעקר דירתו עם אשתו לחוץ לארץ כדי לסחור שם, דינו כבן חוץ לארץ, וצריך לנהוג שני ימי יום טוב, בין לקולא בין לחומרא, שמתפלל תפילות של יו"ט, ועושה קידוש, ואינו מניח תפילין.

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יא. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"ח אות א').

יב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"ח אות ב').

יג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ד).

יד. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ח).

מז. אך אם עקר לאיזה סיבה מסויימת, ודעתו בבירור לחזור ככלות הסיבה דינו כבן ארץ ישראל.

יז. וכן כשעקר דירתו לחוץ לארץ כדי לעסוק שם ברפואות, ודעתו לחזור בבירור ככלות הסיבה, אף על פי שעקר עם אשתו דינו כבן ארץ ישראל בין לקולא ובין לחומרא טי.

יח. וזהו אפילו כשהסיבה שבעבורה עקר לחו"ל, עתידה להימשך זמן רב, ולא יחזור במהרה לארץ ישראל, ולא נקטינן להלכה כשיטת האחרונים הסוברים שבאין דעתו לחזור מיד דינו כאין דעתו לחזור טז.

יט. ואף אם בינתיים התחיל לעבוד בחו"ל, אין משתנה דינו מחמת כך, דאף שמצוי לפעמים שישתקע מחמת זה בחו"ל, אך כיון שעקירתו לחו"ל היתה מחמת סיבה מסויימת, ועתה אין בדעתו להשאיר שם לאחר כלות הסיבה, ממילא נשאר שפיר דינו כבן ארץ ישראל יז.

כ. וכן הנוסע לחוץ לארץ ליום טוב עם כל בני המשפחה יש להם לנהוג כבני ארץ ישראל יח.

כא. אברכים בני חוץ לארץ שנשא נשים בחוץ לארץ, ובאים לארץ ישראל כדי ללמוד תורה למשך כמה שנים, אף על פי שדעתם לחזור אחר כך לגור בחוץ לארץ, מכל מקום כיון שעקרו דירתם ונשותיהם עמהם הרי זה כאין דעתם לחזור, דמאחר שבאים כאן ללמוד ונשותיהם עמהם, אם כן סתמא דמילתא שאם יצליחו בלימודם ויתאקלמו כאן שוב לא יזווזו מכאן, וכמו שמצוי באמת באברכים אלו שכשהם מצליחים בלימודם בארץ ישראל הם דוחים את הזמן שהיה מוחלט בדעתם לחזור לחוץ לארץ מדחי אל דחי ואינם זזים ממקומם, ולכך דינם כבני ארץ ישראל יט.

כב. וכן הורה פעם לאברך אחד בן אמריקה, שהגיע לתקופה קצרה של כמה חדשים ללמוד בארץ ישראל, ויש לו הכרה לחזור לחוץ לארץ, כי אשתו צריכה לעשות השתלמות בקולז' שבארה"ב, ואמר לו רבינו, שעתה מגוריו הם בארץ ישראל, ודינו כבן

מז. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ד, כ"ז, כ"ח, וח"ב סימן י"ז).

מז. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ח).

יז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"ז אות ה').

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ג).

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן י"ז אות ג').

ארץ ישראל לנהוג רק יום אחד.^כ

כג. הבעל נגרר תמיד אחר אשתו, מפני שבמקום שאשתו נמצאת שם ביתו, וזה מצוי בבן ארץ ישראל שנשא אשה בחוץ לארץ, ודעתם תיכף לאחר החתונה לנסוע לגור בארץ ישראל, ולהאמור דינו, דכל שלא עקרה אשתו ועברה לגור בארץ ישראל, נחשבים הן הבעל והן האשה כבני חוץ לארץ, וחייבים לנהוג שני ימי יום טוב לכל דבר.

כד. ולא זו בלבד, אלא אפילו אם הגיעו לביקור בארץ ישראל ליום טוב, וברעתם לחזור לחוץ לארץ לתקופה קצרה, שרק לאחריה יעברו שניהם לגור לארץ ישראל, חייבים לנהוג עתה בארץ ישראל שני ימי יום טוב, דכיון שהאשה עדיין לא עקרה דירתה מחוץ לארץ, דינה כבת חוץ לארץ, וממילא גם הבעל נגרר עמה, דהרי בודאי שאם לא תרצה לעקור עמו לא"י לא יעזוב אותה ויבוא לבדו, ואם כן נמצא שגם מגוריו ומקומו הם בחוץ לארץ כא.

כה. בחורי ישיבה מחו"ל הלומדים בארץ ישראל, היה רגיל להורות להם שדינם כבני חוץ לארץ. אולם בחורים מבוגרים יותר הלומדים בארץ ישראל ושואפים להשתדך עם בת ארץ ישראל^{כב}, היה מורה להם, שבעת שהם שוהים בארץ ישראל דינם כבני ארץ ישראל, ובעת ששוהים בחוץ לארץ דינם כבני חוץ לארץ^{כג}.

כו. נשאל מאחד שיש לו דירה בארץ ישראל ודירה בחוצה לארץ, ומחלק את עיתותיו שוה בשוה, כמחצית השנה שוהה בא"י וכמחצית שנה שוהה בחו"ל, איך דינו לגבי יו"ט שני. ואמר, שאין כזו מציאות שאדם גר שוה בשוה בשני מקומות, אלא תמיד באחד מהם שם הוא עיקר דירתו, ואין הדבר תלוי בשהיית גופו, אלא היכן שנמצאים עיקר חייו הפרטיים כמו משפחתו ועסקיו או על כל פנים חפציו האישיים, שם הוא דירתו, וכפי זה צריך לנהוג לגבי יום טוב שני^{כד}.

^כ. כן ראיתי שהורה להלכה ולמעשה לאברך אחד, (אסרו חג דשמיני עצרת תשס"ח).

^{כא}. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"א).

^{כב}. והיה חוקר ודורש אותם, אם אכן הם שואפים להשתדך עם בת ארץ ישראל ולדור כאן אחר חתונתם, וכשהתברר לו הדבר היה מורה להם כן.

^{כג}. והיינו אף כשלא חזרו לחוץ לארץ אלא לימי החג, ולאחר הרגל יחזרו לארץ ישראל, מכל מקום כשהם בחו"ל נוהגים ב' ימים יום טוב, - מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

^{כד}. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן פ"ו, וסימן פ"ז), ועיי"ש שהרחיב בזה בפרטי הדברים.

בז. בן ארץ ישראל השוהה בחו"ל, אינו אסור בעשיית מלאכה אלא אם נמצא במקום יישוב ישראל, אבל אם שוהה ביישוב של גויים מותר בעשיית מלאכה ביו"ט שני, ודינו כיום חול גמור, ואף אם גר שם יהודי אחד עדיין אין המקום נעשה בכך יישוב ישראל, וכל שכן היכא שאותו יהודי אינו שומר תורה ומצוות כה.

בח. ואף אם נראה משם עיר או יישוב של ישראל אינו נחשב מחמת זה כיישוב של ישראל, אלא אזלינן בתר המקום שנמצא בו כ.

בט. כהן בן ארץ ישראל שנמצא ביום טוב שני בחוץ לארץ, טוב שישתמט ויצא קודם שיגיע הש"ץ לברכת כהנים, ואם אינו יכול להשתמט, אם יש שם כהנים אחרים יעלה עמהם לדוכן ולא יברך, אך אם אין כהן אחר יכול לעלות ולברך כ.

ל. בן חוץ לארץ הנמצא בארץ ישראל ביום טוב שני של גלויות, אסור לו ליהנות ממלאכת איסור שבן ארץ ישראל עשה עבורו, אף על פי שעשה זאת מעצמו ולא אמר לו לעשותו, וכל שכן שאסור לו לומר לבן ארץ ישראל שיעשה מלאכה בשבילו כ.

לא. לא נמנע מעשיית מלאכות גמורות מדאורייתא ביום אסרו חג בארץ ישראל כט.

חול המועד

לב. מותר לכתוב חידושי תורה בחול המועד, משום דהוי דבר האבד, דשמא עד אחר חול המועד ישכחם, אך יש לו לכותבם בכתב משיט"א, וכתב שלנו בכלל כתב משיט"א.

בה. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"א).

בו. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"א).

בז. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ז).

בח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן י"ד שאלה ב', ח"ד סימן ל"א).

במוצאי שמחת תורה תשס"ט, בעת הקפות שניות בביהמ"ד תולדות אברהם יצחק רקד כ"ק האדמו"ר שליט"א עם האורחים מחו"ל שחוגגים את היו"ט שני של גלויות, והתזמורת התחילה לנגן, ושאלתי את רבינו, האם התזמורת היא עבור בני א"י או עבור בני חו"ל (דלפי"ז נמצא שבן א"י עושה מלאכה עבור בן חו"ל), ורבינו חייך ואמר "עס איז א שווערע שאלה", והתבטא, איזה פנים יש לכך שבני א"י מנגנים בתזמורת לכבוד הבני חו"ל בעת יום טוב שלהם, והתרומם מכסאו והחוהו בידו לתזמורת להפסיק לנגן, והפסיקו, ולאחר מכן שאלתי את רבינו, האם יש לחשוש לזה גם על פי הלכה, ומתחילה לא רצה להשיב, ואח"כ אמר, שאכן יתכן שעל פי הלכה יש בזה איסור כי נמצא שהבן א"י עושה מלאכה עבור הבן חו"ל.

בט. ראה בקובץ נשיח בחוקיך (חלק א', עמודים ל"ג - ל"ו) שם נדפסו ג' תשובות מרבינו, שנים מהן נושאות את התאריך 'מוצאי שמחת תורה', והשלישית נושאת את התאריך 'עש"ק פרשת בראשית אסרו חג דסוכות תשמ"א'.

לג. וכן מצינו לכמה וכמה גדולי ישראל, הן מהדורות הקודמים, והן מהדורות שלפנינו, שהשיבו תשובות הנוגעים להלכה בחול המועד, אלא שקיצרו קצת בדבריהם^ל.

לד. אף מי שסבור בדעתו שברי לו שלא ישכח את הדבר תורה עד לאחר החג, מותר לו לכותבו בחול המועד, דמהיכי תיתי לו שאכן לא ישכחנו^{לא}.

לה. גם אם שמע חידושי תורה קודם יום טוב מותר לו לכותבם בחול המועד^{לב}.

לו. היה מורה, שגם ניקוי כתם בודד אסור בחול המועד^{לג}.

לז. הורה על כפתור שנפל מן הבגד, שמותר לתופרו בחול המועד ברפיון באופן שיחזיק עד סוף החג, אבל אסור לתפרו כדרכו בחזק^{לד}.

לח. מותר לקלף פירות עם מקלף בחול המועד, וכן נהגו בביתו, אבל ביום טוב אסור^{לה}.

למ. אף שבמשנ"ב (סימן תקל"א סק"ב) התיר ליטול צפרניים בחול המועד למי שנמלך מערב יום טוב, אמנם אמר רבינו שהמנהג הפשוט הוא, שאין נוטלים את הצפרניים בחול המועד כלל אפילו לכבוד שבת, ואף מי שנוטלם כל ערב שבת^{לו}.

ל. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"א שאלה ב').

לא. כן השיב לי להלכה למעשה (ליל ח' ניסן תשס"ה) על מה ששאלתי אותו במי ששומע דבר תורה בחול המועד וברי לו שלא ישכחנו עד לאחר יו"ט, האם מותר לו לכתבו בחול המועד או שמא אין זה בכלל דבר האבד, ועל זה השיב לי רבינו מהיכי תיתי לך שלא תשכחנו אם לא תכתבהו בחוה"מ. וראוי להוסיף שכל זאת הוצרך רבינו רק לפי טעמו של המג"א (סימן תקמ"ה סק"ו) שכתב דטעם היתר כתיבת חידושי בחוה"מ הוא מפני שהרבה פעמים אדם שוכח את החידוש, איברא דרבינו בתשובתו הנ"ל (ח"ג סימן ל"א אות ב') מביא בשם הט"ז (שם סק"ג) שכתב טעם נוסף להיתר כתיבת חידושי בחוה"מ מפני שבכל עת מוטל על האדם לעמול בתורה ולחדש בה כפי יכולתו, וא"כ לא שייך לומר שימתין בכתיבת החידוש עד לאחר יו"ט, שהרי אז כבר יהיה עליו חיוב לחדש חידושים אחרים, ואם יצטרך לחזור על החידושים שנתחדשו לו בחוה"מ יבטלנו מהחידושים החדשים, ואין לך דבר האבד גדול מזה. ולפי טעם זה פשיטא דאף כשברי לו בוודאות שלא ישכח את החידוש עד לאחר יו"ט אכתי יש להתיר לו את כתיבתו בחוה"מ משום דבר האבד.

לב. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל ח' ניסן תשס"ה).

לג. הערת רבינו, בסוף ספר חול המועד כהלכתו.

לד. כתבי תלמידים.

לה. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

לו. במשנ"ב (סימן תקל"א סק"ב) כתב שאם נטל צפרניו מערב יום טוב מותר ליטלן בחול המועד, דהא יש מתירין לעולם כשגילח מערב יום טוב, דכיון שטעם איסור גילוח במועד הוא כדי שלא יכנס לחג כשהוא מנוול, ממילא אין זה שייך במי שגילח מערב יום טוב, ואף דאנן לא קיימא לן הכי מכל מקום לענין קציצת הצפרניים דיש בלאו הכי הרבה דעות להקל אין להחמיר.

מ. היה מורה באשה שחל ליל טבילתה בחול המועד, שאסורה לגלח שער ראשה כמנהגה, אבל את הצפרנים יש לה לקצוץ בכלי המיוחד לכך, ולא בידיה או בפיה שמא לא תקצצם יפה ל"ז.

מא. היה אומר, שנהגו בירושלים שלא להתרחץ בבורית ובסבון בחול המועד, ואפילו בערב שבת ולכבוד שבת ל"ח.

פרק י"ז

בין המצרים

א. היה מורה, שאבילות בין המצרים מתחלת מליל שבעה עשר בתמוז, דאף שלגבי התענית אין לילו כיומו, אך לענין דיני האבילות אין להקל בליל התענית יותר מבימי בין המצרים עצמם א.

ב. ולפיכך אין לעשות סעודת נישואין ביום ט"ז תמוז, כשממשיכים את הריקודים בליל י"ז בתמוז ב.

ג. אף שכתבו הפוסקים שאם קצץ עם נכרי שיסייד את ביתו וכבר התחיל קודם י"ז בתמוז מותר לגמור ג, אך אם הפועל ישראל צריך להפסיק מ"ז בתמוז עד לאחר תשעה באב ד.

אמנם בנוגע למעשה היה רבינו מורה לכל השואלים, שהמנהג הפשוט הוא שאין קוצצים צפרניים בחול המועד כלל, ואפילו בערב שבת לכבוד שבת, ואף במי שדרכו ליטול צפרניו בכל ערב שבת ונטלן גם בערב החג, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ל. ספר היכל הוראה (ח"א סימן פ"ח).

לח. מפי הרב הגאון רבי יצחק פרנקל שליט"א.

א. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ו אות ד').

ב. ראה בשו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ו אות ז'). ורבינו מברר שם בתשובתו, דאפילו בימי הספירה מבואר מדברי הפוסקים שאין לערוך חתונה ביום ל"ג בעומר ולהמשיכו בליל ל"ד בעומר, ואף אם מצינו לכמה אחרונים שצידדו להקל שם כשאין דרך אחרת כשהתחילו מבעוד יום וכבר נתחייבו בשמחה, זהו דוקא לגבי אבילות ימי הספירה שאינם חמורים כל כך, אבל באבילות של ימי בין המצרים לא מצינו שום קולא של התחילו קודם בין המצרים, ולא ניתנו להידחות אפילו לצורך מצוה גדולה של שמחת חתן וכלה.

ג. ראה במג"א (סימן תקנ"א סק"ד) ובאליהו רבא (סק"ד) ובמשנ"ב (שם סק"ב), שיש לאסור מתחילת ימי בין המצרים לסייד ביתו, ומכל מקום כתבו שאם קצץ עם הנכרי וכבר התחיל מותר לגמור, וטוב שיפייסנו בדבר מועט שימתין עד לאחר ט"ב.

ד. עריכת סעודת שבע ברכות לחתן וכלה בימי בין המצרים משבעה עשר בתמוז ואילך, אינו פשוט להתיירא כלל, אך להלכה למעשה יש סמך להקל למעשה בימים שלאחר י"ז בתמוז עד ר"ח אב, שאינם אסורים אלא ממנהגא ולא מדינא.

ה. אמנם אין להתיר אלא עצם עריכת הסעודה, שאין בה שמחה כל כך, אבל לשיר ולנגן בדרך מזומי חתן וכלה, וכל שכן ריקודין ומחולות, אין שום מקום להקל כלל וכלל, ואפילו ללא שום סעודה¹.

ו. חורה למי שלא גמר את התספורת לפני י"ז בתמוז ומתבייש עם החלק הנשאר, שמותר לו לגמור את התספורת².

ז. אמר, שמנהגינו הוא, שאין מברכים שהחיינו אפילו בשבתות של בין המצרים³, ואפילו בי"ז בתמוז שחל בשבת⁴.

תשעת הימים

ח. מותר למסור בגדים לכובס נכרי בער"ח אב, אף שמחזירם לו בתשעת הימים⁵.

ט. היה מורה, שאיסור לבישת בגדים מכובסים נהוג גם בבגדים הסמוכים לגוף⁶.

ד. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ס"ו).

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ו).

ו. כתבי תלמידים.

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן תקנ"א סעיף י"ז), טוב ליזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש, ובמג"א (סקמ"ב) הביא מחלוקת אם גם בשבת אסור, דבמטה משה בשם ספר חסידים (סימן תת"מ) ולבוש כתבו דבשבת שרי, אך בכתבי האר"י ז"ל אסר אפילו בשבת, ובמשנ"ב (סקצ"ח) הכריע כהמקילים, אמנם רבינו הורה דאנן נהגינן כדברי האר"י שאין לומר שהחיינו אפילו בשבתות.

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ו אות ד').

ט. כתבי תלמידים.

ברמ"א (סימן תקנ"א סעיף ג'), אסור ליתן כלים לכובסת נכרים לכבס מראש חודש ואילך, אבל קודם ראש חודש מותר לתת אע"פ שכובסת לאחר ראש חודש, והורה רבינו שבהיתר זה נכלל גם אם הנכרית מחזירה את הבגד המכובס קודם תשעה באב.

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. וכן מבואר מדברי רבינו בתשובה (ח"ג סימן ל"ז) דמסיק שאם בגדיו הסמוכים לגוף מלוכלכים הרבה מזיעה, יש מקום להקל להניחם על הרצפה, הרי דבלאו הכי אין ללבוש אף בגדים הסמוכים לגוף מכובסים.

י. היה מורה, שגם גרביים מכובסות אסורים בלבישה בתשעת הימים, וכמבואר במשנ"ב (סימן תקנ"א סק"ו) יא.

יא. היה אומר, שאין ידוע לו שום היתר להשתמש בתשעת הימים עם מגבות מכובסות המחולקים במקוואות יב.

יב. אין להקל בתשעת הימים ללבוש בגדים מכובסים על ידי שיישים על הארץ לזמן מה כדי שירדו מנקיותם על ידי זה יג.

וראה ברמ"א (סימן תקנ"א סעיף א') שכתב שאין להחליף בגדי שבת אלא הכתונת בלבד, וכתב המג"א (סק"ד) בשם המטה משה שהמחמיר שלא להחליפו הוא מנהג שטות שאינו לבוש אלא מפני הזיעה, ומתבאר לכאורה מדבריו דאף בגדים שלובשים אותם מפני הזיעה אין להחליף אלא לכבוד שבת אבל לא באמצע השבוע, וכן מבואר להדיא גם בביתור הלכה (שם סעיף ג' ד"ה וכלי פשתן) דאף הבגדים הסמוכים לגוף בכלל האיסור.

יא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה במשנ"ב (סימן תקנ"א סק"ו) דמותר ללבוש פוזמקאות מכובסות לכבוד שבת כשם שהתירו להחליף את הכתונת, ומזה מבואר דבאמצע השבוע אין היתר בפוזמקאות, ובאמת אין זה חידוש דמאי שנא משאר בגדים הסמוכים לגוף שאסורים, (אמנם מי שסובל מפטריות ברגליו יעשה שאלת חכם).

יב. ואף שבמשנ"ב (סימן תקנ"א סק"ל) כתב דמי שאין לו אלא חלוק אחד יש להתיר לכבס מראש חודש עד השבת, אך כאן הרי יש לכל אחד מגבות משומשות בביתו ויכול להביאם עמו למקוה, ואם המקוה אינה יכולה לספק לכולם מגבות משומשות לכל יום אין זה נקרא שאין לו אלא חלוק אחד, ופשוט, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ז).

מדברי רבינו בתשובתו שם נראה שאוסר זאת בכל תשעת הימים, אמנם לכאורה צ"ע, דרבינו מברר שם דשורש הקולא נלקח ממה שכתב בספר לחם הפנים, דאבל לאחר כלות ימי השבעה שאסור בלבישת בגדים מכובסים עד סוף השלשים, יש לו עצה ללבוש כסות מכובסת על ידי שיניח אותה מקודם שעה אחת על הקרקע, ועל פי הצעה זו חידשו כמה מספרי זמנינו דהכי נמי באיסור לבישת בגדים מכובסים בשבוע שחל בו תשעה באב תועיל עצה זו של הנחת הבגד על הקרקע.

אמנם רבינו משיב על כך, דעד כאן לא מצינו קולא זו אלא בלבישת בגדים מכובסים לאבל משבעה עד שלשים שאינו אלא מנהגא, שהחמירו לשוויי כל שלשים כמו שבעת ימי האבילות, וכמבואר ברמ"א (יו"ד סימן שפ"ט), אבל באיסור לבישת בגדים מכובסים בשבוע שחל בו תשעה באב שהוא דינא דגמרא לא מצינו מקור לקולא זו, ואין לנו לחדש מדעתנו לדמות העניינים להדדי, והוכחה גדולה לזה דלא אישתמיט שום אחד מהפוסקים מראשונים ועד האחרונים לחדש לן קולא זו, עכת"ד רבינו.

ולכאורה יש לתמוה, דבשלמא מאחר השבת ואילך דהוי דינא דגמרא, אכן אין ללמוד קולא ולדמותו לאיסור לבישת בגדים לאבל בתוך שלשים שאינו אלא ממנהגא, ואולם מראש חודש עד השבת הלא מותר מעיקרא דדינא, ומה שאנו נמנעים מלבישת בגדים מכובסים קודם השבת אינו אלא מנהגא דנהגין בה האשכנזים, ובה הלא שפיר יש לנו ללמוד היתר בהנחת הבגדים על הקרקע דומיא דאבל משבעה עד שלשים, אמנם ממסקנת דברי רבינו נראה שאינו מחלק בזה אלא סובר שאין עצה זו מועלת כל תשעת הימים, (ואולי יש ליישב בדוחק, דמה שנהגו לאסור מראש חודש, היינו שקבלו עליהם לנהוג את האיסור שמדינא כבר מראש חודש ולא רק מתחילת השבוע שחל בו תשעה באב, ומשא"כ מנהג איסור לבישת בגדים מכובסים בימי השלשים אינו כהמשכת האיסור שבימי השבעה, אלא נהגו איסור של אבילות שלשים לגבי לבישת בגדים, ולפיכך זה קיל יותר), וצ"ע.

יג. ומיהו במקום צורך גדול, כגון שבגדיו הסמוכים לגוף מלוכלכים או מזוהמים, יש להקל בזה י"ד.

יד. ופשוט שאם משימם על קרקע מרוצפת, צריך ליתנם בפינה שיש בה אבק ולכלוך, כדי שיהיה ניכר אחר כך שהבגד אינו חדש טו.

זו. אמר, דמה שכתב הרמ"א (סימן תקנ"א סעיף י"ד) שמותר לכבס בגדי קטנים, היינו כל שאינם יכולים לשמור בגדיהם בנקיונם, ולפי המציאות כהיום שאף אם נהיה טינוף קל על הבגד אין מלבישים אותו, ממילא יש להקל אפילו כשאינם קטנים ממש לכבסם אם אין בגד אחר להלבישם טז.

זז. היה מורה, שבסעודת בר מצוה הנערכת בתשעת הימים, מותרים קרובי המשפחה וחברי הכיתה לבוא עם בגדי שבת יז.

יז. היה מורה, שאין לצחצח את הנעליים עם משחת נעליים בתשעת הימים יח.

יח. בגד שנעשה בו חתך או קלקול, מותר לתופרו ולתקנו בתשעת הימים יט, אבל להוסיף חלק חדש על הבגד אסור כ.

יט. הורה שמותר להכניס ציצית בטלית קטן בתשעת הימים כא.

יד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ז).

זו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ז).

זז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יז. ספר היכל הוראה (ח"ג סימן ל"ט).

וכן ראיתי שנשאל פעם בליל שבת (כ"ו תמוז תשס"ג) מילד בן י"ב שנים, שיש לחבירו בר מצוה בתשעת הימים, אם מותרים הילדים חברי הכיתה לבוא בבגדי שבת למסיבת הבר מצוה שעושה החתן עבור בני הכיתה, ואמר לו רבינו, מותר לך לבוא בבגדי שבת, ותבוא עם החולצה שאתה הולך בה עכשיו, (הזכירו בזה דאף שהותר לו לבישת בגדי שבת, מכל מקום אסור לו ללבוש מכובסים, ולפיכך ישתמש בבגדי שבת משומשים).

יח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן תקנ"א סעיף ז') יש אומרים שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבוע זה, ויש להחמיר בזה מראש חודש, וביאר המשנ"ב (סקמ"ו) דמה שכתב השו"ע לתקן כוונתו לתפור ולייצר בגד חדש, ומבואר מדבריו דלעשות תיקון על בגד ישן שנתקלקל אין בו איסור כיון שאין בזה משום שמחה. וכן הוא להדיא בספר כף החיים (שם אות ק"ז) שדבר קרוע או בגד שהותרו תפירותיו מותר לתופרו בשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה.

כ. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

- ב.** מאכל ששמו בו יין ואין מרגישים בו את טעם היין, מותר לאכלו בתשעת הימים **כב**.
- בא.** מנהג איסור הרחיצה בתשעת הימים כולל אף רחיצת קמני קמנים, ואפשר שהחמירו אפילו בקמנים שרגילים לרוחצם כל יום.
- כב.** ואמנם זהו דוקא בסתם רחיצה שהיא לתענוג או לרביית דתינוק, אבל כשהרחיצה היא להעביר את הזוהמא והלכלוך, וכל שכן כשהוא לרפואה ממש, פשוט שאין להחמיר בזה **כג**.
- כג.** היה עומד על המשמר שלא יקיימו שחיטה בתשעת הימים, וכדברי הרמ"א (סימן תקנ"א סעיף ט') שמצניעים את הסכין של שחיטה מראש חודש ואילך, ובהוראתו השביתו כליל את מפעל השחיטה בימים אלו, ולא אבה לשמוע או לסמוך על התירים שונים ומשונים.

שבת חזון

- כד.** היה מורה, שבראש חודש אב שחל בערב שבת, מותר לרחוץ כל גופו לכבוד שבת במים חמים ובסבון, כפי מה שרגיל בכל ערב שבת **כד**.
- כה.** אף שמצד הדין מותר לצחצח את המגעלים בערב שבת חזון לכבוד שבת, אולם המנהג להחמיר בזה, וכן יש לנהוג **כה**.
- כו.** במוצאי שבת חזון היה נשאר עם בגדי השבת, ומוסרים משמו שאמר על כך, שלא מצינו בשום פוסק שיעורר או יכתוב שיש לפשוט את בגדי השבת במוצאי שבת חזון **כו**.

כב. כתבי תלמידים.

כג. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ל"ב).

כד. מפי הרב הגאון רבי יצחק פרנקל שליט"א.

במשנ"ב (סימן תקנ"א סקפ"ט) הביא בשם הב"ח וט"ז ודרך החיים, דבראש חודש אב שחל בערב שבת, מותר לרחוץ אף כל גופו בחמין כל מי שרוחץ תמיד בע"ש לכבוד שבת. ויש שרצו לדייק מזה שלא הותר אלא חמין בכל גופו, אבל לא בורית וסבון, ואולם רבינו היה מורה ובא, שבר"ח אב שחל בערב שבת יכולים לרחוץ לכבוד שבת כפי מה שרגילים בכל ערב שבת, ולכן מי שרגיל לרחוץ בכל ערב שבת עם סבון ושמפו מותר לו לנהוג כן אף בערב שבת זו.

כה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כו. מפי השמועה.

ערב תשעה באב

בז. מותר לסופר סת"ם לכתוב בערב תשעה באב אחר חצות היום, שאין זה בכלל לימוד המשמח את הלב כז.

בח. בסעודה המפסקת אפשר לאכול גבינה מלבד הביצה כח.

כט. אמר, שנוהגים כדברי הירושלמי שהובאו ברמ"א (סימן תקנ"ב סעיף ו'), שבגמרא הסעודה מטביל פת באפר ואוכלו כט, וכן מטביל את הביצה באפר ואוכלו ל.

תשעה באב

ל. מותר להתלמד בתשעה באב על מראות כשרים, מכיון שאין זה דברים המשמחים לא.

לא. היה מורה לכל המעוברות, שלא יתענו בתשעה באב, מפני החולשה שירדה על דורינו, והתענית עלול להביא ח"ו אותם ואת עוברהם לידי פיקוח נפש לב.

בז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות י"א).

בח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה בכף החיים (סימן תקנ"ב אות י"ג) שהביא מספר בן איש חי, שיכול לאכול עם התבשיל גם חלב חמוץ שקורין בערבי לֶבֶן ובלשון אחר יגורט", דאע"פ שדרכם לחמם את החלב על האש קודם שנקפה (פיסטור) אין חימום זה עושהו בתורת תבשיל, ועיי"ש מה שכתב עוד בזה.

כט. הביאווהו הבית יוסף והרמ"א (סימן תקנ"ב סעיף ו'), ויש מחמירים לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו, על שם ויגרס בחצץ שיניו, ובמשנ"ב (סקט"ז) הביא שמקור הדברים מירושלמי, ואומר אז זהו סעודת תשעה באב.

ל. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לא. כתבי תלמידים.

לב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"ג). ובשנים קודמות היה רבינו מורה שבחודש התשיעי יתענו, אולם בשנים מאוחרות הורה דאף בחודש התשיעי לא יתענו.

וז"ל רבינו בתשובה הנ"ל, אמנם כידוע שהדור חלוש מאד ומצוי מאד הרבה מקרים לאין שיעור שהנשים מסתכנות ומפילות רח"ל בימי עיבורן מחמת הצום ומגיעות לפעמים לפיקוח נפש ממש וכו', ומשום הכי מקילים להם שלא יצומו אפילו בתשעה באב, וכן אני מורה ובא לכל השואלים אותי שלא לצום בכדי שלא יכניסו עצמן לחשש סכנה, עכ"ל.

וראה בשו"ת רבי עקיבא יוסף שלעזינגער (או"ח סימן קע"ד) שכותב שקיבל מאביו בשם החתם סופר להקל בתעניות לנשים בזמן הזה, ולא הניחם להתענות בכל התעניות זולת ביום הכיפורים, אלא כשהם בשלימות הבריאות, מה שאין כן עוברות ומניקות, (ונהי שלמעשה לא נהגו להקל במניקות לאחר שלשים יום לגבי תשעה באב, מכל מקום יש לנו אילן גדול לסמוך עליו בנוגע מעוברות).

לב. וכן יולדת כל שלשים יום אינה מתענה בתשעה באב לג.

לג. אבל מינקת לאחר שלשים יום צריכה להתענות לד, ואף אם באותו יום לא יהיה לה להניק את בנה לה.

לד. עובדא הוי, באדם מר נפש שדפק על דלת בית התבשיל כליל תשעה באב, ובקשתו בפיו שהוא רוצה לאכול, ופנה בעל בית התבשיל בשאלה לרבינו אם לפתוח לו את הדלת, ואמר רבינו, שאדם שבא כליל תשעה באב לבית התבשיל, אפשר שהוא מאלו שאינם חייבים להתענות מחמת חולי, ולכן יפתחו לו את הדלת, אבל לא יתנו לו אוכל בידים אלא הוא יקח בעצמו לי.

לה. פעם נאבד בחור כמה ימים לפני תשעה באב בסביבות הרי הגליל, ומאות אברכים ובחורים יצאו לחפשו, והורה אז רבינו שכל אלו שיוצאים לחפשו בתשעה באב, יאכלו וישתו ולא יתענו כלל, כיון שהם צריכים לטפס בהרים ולרדת בקעות, ואם יתענו לא יוכלו למלא את תפקידם כראוי, אמנם מעת שתסתיים המשמרת שלהם ויפסיקו לחפשו, יחזור עליהם חיוב התענית, ויהיו חייבים להתענות מאותה שעה ואילך עד סוף היום לי.

לו. אמר, דמה שכתב הרמ"א (סימן תקנ"א סעיף ג') שבתשעה באב לא תלבש בגדים לבנים, כוונתו, מכובסים, אבל בודאי שצריכה ללבוש בגדים לבנים משומשים לח.

לג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן תקנ"ד סעיף ו'), היה כל שלשים יום וכן חולה שהוא צריך לאכול אין צריך אומד אלא מאכילין אותו מיד דבמקום חולי לא גזרו רבנן. אך ברמ"א כתב, ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה והמיקל לא הפסיד. ובמשנ"ב (סק"ט) כתב שכבר נהגו להתענות כמו שכתב הרמ"א כל זמן שאין להם חולשה ונתרפאו מלידתן, אמנם בספר ערוך השולחן (סעיף ח') כתב על דברי הרמ"א, דאולי זהו בימיהם שהדורות היו בריאים וחזקים, אבל עכשיו חלילה להיולדת להתענות בט"ב תוך שלשים כי עדיין חלושה היא והיא ממש כחולה, ולכן אין להניחן להתענות בתשעה באב.

לד. כמו שמתבאר מדברי הפוסקים שהובאו בהערה הקודמת, שאף המקילים לא הקילו אלא ביולדת עד שלשים יום ולא יותר מזה.

לה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וכמובן שהכוונה היא כשיש אפשרות ליתן לתינוק תחליפי חלב, או שיכולה לשאוב עבור התינוק 'חלב אם' קודם תשעה באב, אבל כשאי אפשר, תעשה שאלת חכם איך לנהוג.

לו. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן צ"ו).

לז. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן צ"ד).

לח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לז. הורה, שאשה שחל ליל טבילתה במוצאי תשעה באב תחפוץ ותרחוץ בערב תשעה באב לט, אמנם בבית שיש שם ילדים גדולים שיהיה הדבר תמוה בעיניהם, תוכל להתרחץ ולחפוץ רק במוצאי תשעה באב מ.

תשעה באב שחל ביום ראשון

לח. תשעה באב שחל ביום ראשון, חולה שאינו מתענה בו צריך להבדיל קודם אכילתו מא. למ. ומאחר שאסור לשתות יין בתשעת הימים, יעשה את ההבדלה על כוס קפה בלי חלב מב.

מ. אמנם אשה שאינה מתענית תאכל בלי הבדלה, ובמוצאי הצום תשמע מבעלה מג.

מא. נשאל מאחד שקשה לו התענית מאד, שתוקפים אותו סחרחורות ונשימתו כבדה עליו, אם יכול להקל בצום ת"ב שנדחה, והורה לו שלכתחילה יתענה עד לאחר מנחה גדולה, ואם גם זה קשה עליו יתענה כמה שאפשר לו מד.

למ. ברמ"א (סימן תקנ"א סעיף ט"ז) לא הקיל בזה אלא למי שאי אפשר לה לרחוץ במוצאי תשעה באב, ואולם בביאור הלכה הביא מהדגול מרבבה דלשיטת הש"ך ביורה דעה צריכה לעשות את החפיפה בערב תשעה באב אפילו אם אפשר לה לרחוץ במוצאי ת"ב.

מ. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ע"א).

מא. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. וכן הביאו בשערי תשובה (סימן תקנ"ו סק"א) ובכף החיים (שם סק"ט) מברכי יוסף בשם כנסת הגדולה, דחולה שאוכל בתשעה באב צריך להבדיל במוצאי שבת, וכתב בכף החיים דהיינו דוקא כשצריך לאכול במוצאי שבת, אבל אם אינו נצרך לאכול אז לא יבדיל עד שעה שיצטרך לאכול.

מב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

מג. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ל"ט), וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א (אב תשס"ח).

וטעם הדבר משום דהוי ספק ספיקא, שבשו"ע (סימן רצ"ו סעיף ח') איתא מחלוקת אם נשים חייבות בהבדלה, והכריע הרמ"א דלכן לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים, ומלבד זאת יש מחלוקת ראשונים אם תקנו חכמים הבדלה במוצאי שבת שחל בו תשעה באב, ולמעשה נקטינן בתרוייהו לחומרא, שבשו"ע (סימן תקנ"ו סעיף א') פסק שמבדילים על הכוס במוצאי תשעה באב, וכן בנשים בכל ימות השנה הכריע המשנ"ב (סימן רצ"ו סקל"ה) בשם המג"א שאם אין לה ממי לצאת תבדיל לעצמה כדי שלא לבטל מצות הבדלה, אמנם בהצטרף ב' הרברים יחד, באשה הצריכה לאכול בתשעה באב שחל במוצאי שבת ואין לה ממי לשמוע הבדלה, יש כאן ספק ספיקא ואין לה להבדיל, אך במוצאי תשעה באב שיכולה לשמוע מבעלה בודאי שיש לה לעשות כן.

מד. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ס"ט).

מב. אם חל ברית מילה בצום תשעה באב שנדחה ליום ראשון, מעיקרא דדינא אין בעלי הברית צריכים להשלים תעניתם, אלא שכבר נתפשט המנהג להחמיר בזה, אמנם הסומך עצמו להקל יש לו על מי לסמוך, ובפרט אדם חלוש בודאי יכול להקל בזה^{מא}. **מג.** ומיהו מן הראוי לחוש לדברי כמה פוסקים שכתבו, שלא נאמר היתר זה אלא אם המילה מתקיימת לאחר חצות, אבל אם מלין קודם חצות חייבים בעלי הברית להשלים תעניתם מעיקרא דדינא^{מי}.

מד. וכן בפדיון הבן שחל בצום תשעה באב שנדחה ליום ראשון, כתבו האחרונים שאבי הבן והכהן אינם משלימים את התענית כמו במילה^{מז}, והורה רבינו להלכה למעשה, שאחר הפדיון יברך הכהן על הכוס, כיון שזהו מסדר הפדיון שתקנו הגאונים, אבל ליטול ידיו ולברך ברכת המוציא, אף שמותר לו, מכל מקום אינו צריך לעשות זאת^{מח}. **מה.** וקודם הפדיון כשהכל כבר מוכן, יבדיל הכהן על הכוס, ואין לחוש לברכה שאינה צריכה במה שחוזר אחר כך ומברך שנית בפה"ג על כוס הפדיון, מפני שהם שתי מצוות נפרדות וכל אחת מעונה כוס, וגם הפדיון גופא נחשב להפסק קצת, ומפי עדיף שיעשה הפסק גמור ביניהם, שיעקור ממקומו לגמרי^{מט}, ויחזור לעשות את הפדיון^נ.

מוצאי ט"ב ועשירי באב

מו. אמר, דמה שמבואר בפוסקים, שכשחל עשירי באב בערב שבת התירו בו להתרחץ ולכבס לכבוד השבת, היינו רק מעלות השחר ואילך, אבל בלילה עדיין נוהגים כל דיני מוצאי ט"ב, ולא הותר אז אף כשעושה לכבוד השבת^{נא}.

^{מא.} שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ח ל"ט).

^{מי.} שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ט אות ב').

^{מז.} ולפי האמור בהוראה הקודמת היינו דוקא כשהפדיון מתקיים לאחר חצות.

^{מח.} שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ח).

^{מט.} ולכאורה צ"ע דלמה לא יבדיל על חמר מדינה, וכהוראה שהבאנו לעיל מרבינו דחולה שאינו מתענה בו יבדיל על כוס קפה, ושוב לא נצטרך לכל הדוחק הזה, מלבד מה שנווית בזה עוד שלא יצטרך לשתות יין, דבר שנוהגים בו איסור בתשעת הימים, וצ"ע.

^{נ.} שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ל"ח).

^{נא.} ספר היכל הוראה (ח"א סימן ע"ב), וכתבי בנו הגאון רבי שמעון דב שליט"א. במשנ"ב (סימן תקנ"ח סק"ג) כתב, דכשחל ט"ב ביום ה' שאז יום עשירי הוא ערב שבת, מותר להסתפר ולרחוץ ולכבס בגדים בערב שבת, אך לא נתבאר בדבריו אם זהו בערב שבת ממש, או אף ליל ערב שבת בכלל, וראה

מז. ובערב שבת מותר כל היום אפילו בבוקר, ואף אם מתרחץ פעמיים באותו היום והפעם הראשונה איננה לכבוד שבת יב.

דברים הנוהגים משחרב הבית

מח. משחרב בית המקדש, תקנו חכמים שאין בונים בנין מסוייד לגמרי, אלא טח ביתו במיט ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד (שו"ע סימן תק"ס סעיף א'). והורה רבינו, דכשצובע תחילה את הלבנים בסיד לבן, ואחר כך חוזר וצובע את הבית בצבע יפה או צבעוני, אינו צריך לשייר אלא מאותה הצביעה העליונה, אבל את הסיד הלבן יכול לצבוע אף באותה אמה שכנגד הפתח, מפני שהעיקר הוא שיהא ניכר שאותה אמה לא נצבעה כשאר כותלי הבית יג.

ממ. היה מורה, שגם המסייד בית מושכר, עליו לשייר אמה על אמה זכר לחורבן יד. נ. בקרב רבים נשתרש מחמת חוסר ידיעה שאין איסור לשמוע קול תזמורת, ורק שבירושלים נהגו איסור להשמיע תזמורת בסעודת נישואין, אבל רבינו היה אומר שזו טעות גדולה, דהלכה מפורשת היא בשו"ע (סימן תק"ס סעיף ג') דמשחרב בית המקדש אסרו חכמים לשמוע קול תזמורת מכלי שיר, ולא התירו אלא לצורך מצוה כגון בסעודת נישואין, אבל בסיומים או סעודות בר מצוה וכל כיוצא בזה לא הותר להשמיע קול תזמורת, ואמנם בירושלים החמירו יותר שלא להשמיע קול תזמורת לעולם ואפילו בסעודת נישואין ושבע ברכות יה.

באשל אברהם (מבוטשאש) שכתב דבליל עשירי אין מפורש להתיר, איברא שמצינו כמה מגדולי רבותינו האחרונים שמבואר להדיא מדבריהם שההיתר הוא בשחרית, וכדאיתא באליהו רבא (סו"ס תקנ"ט) דכשחל ט"ב להיות ביום ה' מותר להסתפר בשחרית של ערב שבת, וכן הוא לשון הקיצוץ"ע (סימן קכ"ד סעיף כ') שמותר להסתפר ולכבס מיד בשחרית, וכן מבואר בערוך השולחן (סעיף ב') שאם חל ט"ב ביום ה' למחרת בערב שבת הכל מותר מפני כבוד השבת.

נב. כתבי תלמידים.

והיינו מפני שלא גזרו איסור כלל ביום עשירי באב כשחל להיות בערב שבת.

נג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

נד. כתבי תלמידים.

וכן מבואר בשערי תשובה (סימן תק"ס סק"ב) אפילו לגבי שוכר בית מנכרי.

נה. ראה בטוש"ע (סימן תק"ס סעיף ג'), משחרב בית המקדש גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם, ומ"מ מסיק המחבר, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקב"ה על היין, וברמ"א כתב, וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי ולא

נא. היה אומר, שאף טייפ נחשב בכלל כלי שיר, ואסור לשמוע קול תזמורת מטייפ או נגן שלא בסעודת נישואין.^נ

תענית יחיד

נב. מי שרצה לקבל על עצמו תענית לחצי היום, ובשעת קבלת התענית במנחה אמר הריני בתענית למחר, ושכח ולא גמר דבריו לומר חצי יום, אין זה קבלה ואינו חייב להתענות אפילו חצי היום.^נ

לענין תענית לסנדק או מוהל, ראה להלן בענייני 'מילה'.

התירו אלא בסעודת נישואין. ועל פי זה היה רבינו אומר שעל פי הלכה אין להתיר לנגן בתזמורת בסימנים ובאסיפות שמחה וכדו', ולא התירו אלא בסעודת נישואין, אלא שבירושלם החמירו שלא לשמוע לעולם ואפילו בסעודת נישואין, (ליל ו' ניסן תשס"ח).

ומכל מקום ראוי לציין, שאם כי רבינו סבר כן והורה כן, אולם לא היה נמנע מלהשתתף באירועי שמחה שהתקיימו בליווי תזמורת, ואפילו בליל ל"ג בעומר (שעדיין נוהגים בו עיקר דיני הספירה), עם כל זה היה מפאר את מעמד ההדלקה בק"ק תולדות אברהם יצחק המתקיימת בליווי תזמורת, ובעוד עשרות אירועים כיוצא בהם.

נו. כן היה רבינו רגיל להורות, ובביתו לא הרשה לקנות טייפ, והיה אומר שגם זה נכלל באיסור שמיעת קול שירה, כי לא הותר אלא שירה בפה, אך לא קול שירה הבוקעת מכלי, ואמר שזה מדויק ומבואר בלשון המחבר שכתב שגזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם, דלכאורה צ"ע דמאחר שכבר כתב איסור בכלי שיר וכל מיני זמר, מה כוונתו במה שהוסיף וכל משמיעי קול שיר, אלא ודאי שכוונת הדברים אף לטייפ וכיוצא בו, שבעצמותו אינו כלי שיר ולא כלי זמר, דאפילו הכי הוא בכלל האיסור כי חכמים אסרו כל קול שיר הנוצר על ידי כלי ולא התירו אלא בפה.

וכשנשאל רבינו, דהלא בזמן רבינו המחבר לא היה טייפ ומה שיך לומר שהמחבר נתכוין לזה, היה משיב על פי מה שכבר העיד לנו בספר התומים בקיצור תקפו כהן (סוף סימן קכ"ג קכ"ד) על המחבר והרמ"א, וז"ל, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ד' השכיל על ידם, כי קושיות רבות שהקשו עליהם אחרונים ותרצו בדרך חריף ועמוק, וכמו כן כללו במתק וקוצר לשונם דינים הרבה ולאין ספק שלא כווננו להכל, כי איך היה אפשר לרב המלאכה מלאכת שמים שהיה עליהם ומי הוא הגבר שיעשה חיבור על כל התורה לקוח מכל דברי הראשונים ואחרונים ולא יכבד עליהם המלאכה מלאכת שמים, רק רוח ד' ניססה בקרבם להיות מכוון להלכה בלי כוונת הכותב וחפץ ד' בידם הצליח, עכ"ל. והיינו שדברי השו"ע נכתבו ברוח ד' אשר ניססה בקרב, ולפעמים יכתוב תיבה שאין לה משמעות, והאמת הוא שזה בא להורות הלכה בשאלה שתתעורר לאחר כמה דורות, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

והעיד נכדו הרב שמעון דב בר"א ברנדסדורפר שליט"א, שבילדותו הדליק פעם טייפ שהשמיע קול תזמורת, ורבינו אמר לו לכבות את הטייפ.

נז. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ל"ג).

אמנם יודגש בזה מה שרבינו מסיים שם בתשובתו, דבודאי מי שגמר בלבו לקבל עליו תענית חלה קבלתו בלב, ואינו צריך להוציאו בפיו, וכמבואר בשו"ע שאפשר לקבל תענית בהרהור ואי"צ להוציאו בפיו, (א"ה: ויתרה מזו מבואר בפוסקים דאפילו גמר כן בלבו כמה ימים קודם ולא קבלו שוב במנחה שלפניו, אף שלא חלה עליו תורת קבלת תענית, מכל מקום מחוייב הוא להתענות משום דין נדרי מצוה). ואין ההוראה הנ"ל

פרק י"ח

ראש השנה

- א. אף שבכל ערבי שבתות וימים טובים אפשר לרחוץ ולטבול תיכף מתחילת הבוקר, ורק ליחיד סגולה אמרו שנכון שלא לטבול אלא מתחילת שעה חמישית, אולם בערב ראש השנה נכון אף לפשוטי העם להתנהג על צד היותר טוב כפי דעתו ודרכו של האר"י^ל שלא לטבול אלא מתחילת שעה חמישית ואילך^א.
- ב. מעה בתפילת ראש השנה וחתם מקדש ישראל והזמנים, לא יצא ידי חובתו (מטה אפרים סימן תקפ"ב ס"ב), אך אם חל ראש השנה בשבת וחתם מקדש השבת וישראל והזמנים יצא בדיעבד^ב.
- ג. אמר, שהמנהג הוא לאכול את התפוח בדבש לאחר קידוש לפני הסעודה, ושאר הסימנים באמצע הסעודה^ג.

אמורה אלא במקרה זה שהיה בדעתו לקבל עליו את התענית על ידי דיבור, ובזה קיימא לן שאין דיבורו חל כיון שאין לבו שוה עם פיו, וגם מחשבתו אינה כלום כיון שנתבטלה על ידי דיבורו.

א. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ"ט).

ב. דהלא אם היה חותם רק 'מקדש השבת' יצא בדיעבד אף כשלא הזכיר של יו"ט, כמבואר בשו"ע (סימן תפ"ז סעיף א'), ואם כן במה שהוסיף אף 'וישראל הזמנים' לא גרע מיד, דאפילו אם נאמר דראש השנה אינו בכלל זמנים מ"מ לא גרע זה מאם הזכיר הזכרה אחרת באמצע התפילה שפסקו האחרונים (בסימן ק"ח) דלא הוי הפסק בדיעבד, - פנקס הקנה בושם, מוצאי ראש השנה תשמ"ג, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק א' עמוד ל"ג).

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וכן אמר לי בליל ראש השנה (תשס"ו). ושאלתי את רבינו, דכשאוכלים אותו קודם הסעודה, אמאי אין חוששין מלאכול דבר שטיבולו במשקה בלי נטילת ידים, ואמר, שמקור דבר זה מה שאוכלים את התפוח מיד לאחר הקידוש קודם הסעודה נובע על פי מנהגי מהרי"ל, ומה שאין נמנעים מזה משום אכילת דבר שטיבולו במשקה בלי נטילת ידים, הוא מכיון שכל עיקר הנטילה לפחות מכזית שטיבולו במשקה אינו אלא חומרא בעלמא, לכן לא קפדינן באכילת חתיכת התפוח הטבול בדבש בלי נטילת ידים.

ואמרתי לרבינו, שראיתי במחזור דברי יואל על הגה"ק מסאטמער זללה"ה, שהיה אוכל את התפוח בדבש לאחר ברכת המוציא, והשיב רבינו, שהגה"ק הנ"ל נהג כן מפני שהיה לו פירוש אחר בדברי מהרי"ל, אבל מנהגינו הוא כפשטות דברי המהרי"ל לאכול את התפוח בדבש קודם ברכת המוציא, (ליל ראש השנה תשס"ו).

במנהגי מהרי"ל (הלכות ראש השנה אות ו') איתא, מנהגא הוא לאכול אחר הקידוש בליל ראש השנה תפוחים מתוקים בדבש, ואחר כך (באות ז') איתא, וכן בלשון א"ח, באשכנז רגילין בתחילת הסעודה לאכול תפוח מתוק בדבש לומר תתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה. הרי שבאות ז' כתוב בתחילת הסעודה, וכפי הנראה מזה הוציא הגה"ק מסאטמער שאוכלים את התפוח בתחילת הסעודה, דהיינו לאחר אכילת פרוסת המוציא, אך פשטות דברי מהרי"ל נראים שעיקר כוונתו למה שכבר כתב באות ו' דהמנהג הוא לאכול מיד לאחר הקידוש, שלשון זה מורה אף קודם נטילת ידים והמוציא.

ד. וכן נהג רבינו, שבירך את ברכת בפה"ע על התפוח, ולאחר שנטל ידיו לסעודה הכניסו לפניו את התמרים ואכל אותם.⁷

ה. את תפילת ה'יהי רצון' שבשעת אכילת התפוח היה אומר בשם ומלכות, ושאר ה'יהי רצון' שאומרים בשעת אכילת הסימנים היה אומר בלא שם ומלכות.⁸

ו. הורה, שאם שכח לומר יעלה ויבוא בברכת המזון אינו חוזר ומברך, בין בלילה ובין ביום.⁹

ז. נהג לומר, הרוצה לאכול או לשתות קודם התקיעות, מעיקר הדין צריך לקדש, אך אצל החסידים נהגו לשתות קודם תקיעת שופר בלי קידוש.¹⁰

ד. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

דאף שתמרים הם משבעת המינים ויש עליהם דין קדימה לשאר מינים, אולם כיון שאין מביאים אותם אל השולחן בשעה שבא לאכול את התפוח אין כאן דיני קדימה, וכמבואר במג"א (סימן רי"א סק"י).

ה. ורבינו עשה זאת על פי מנהגו של רבו כ"ק הגה"ק בעל דברי אמונה זללה"ה, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ו. רבינו בהסכמתו ללוח דבר בעתו שנת תשנ"ג, ונדפס שנית בלוח הנ"ל ביום כ' אייר תש"ע.

במשנ"ב (סימן קפ"ח סק"ט) הביא מחלוקת האחרונים, במי ששכח לומר יעלה ויבוא בראש השנה אם צריך לחזור כדין מי ששכח בליל יו"ט, דהמג"א סובר שאינו צריך לחזור ולברך, ואליהו רבא חולק עליו וסובר שצריך לחזור, ובסידור הרב חילק דביום ראש השנה אינו חוזר אבל בליל ראש השנה חוזר, וטעמו מפני שביום הרי מותר להתענות ואין הסעודות חובה, אבל בלילה שאסור להתענות הרי הסעודה חובה ודינו כשאר יום טוב, אמנם בספר כף החיים (סימן תקצ"ז סק"ז) הכריע דאף בליל ראש השנה אינו חוזר מפני שיש אומרים שמוותר להתענות אף בליל ראש השנה, ובלאו הכי דעת הכה"ח (סימן קפ"ח סקכ"ד) היא דבכל יו"ט אם שכח אינו צריך לחזור ולברך, זולת בליל יו"ט ראשון של פסח וסוכות שיש בהם מצות אכילת פת, ונהי דלא קיי"ל כוותיה בזה, מכל מקום יש לצרף שיטה זו שלא להחזירו בראש השנה אפילו בלילו, עכת"ד רבינו בהסכמתו הנ"ל.

ז. בשו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"ד) נשאל רבינו, על מה שמקובל בין החסידים לשתות קודם תקיעת שופר בלא קידוש, דהלוא מבואר להדיא בכל הפוסקים דלאחר תפילת שחרית חל כבר חובת קידוש, ורבינו בתשובתו מביא כמה מקורות ליישב מנהגם, על פי המבואר במסכת ראש השנה (דף ל"ב ע"ב), דאמירת מלכויות זכרונות ושופרות שייך לתפילת שחרית, ורק מחמת הגזירה התחילו לומר זאת במוסף, וממילא כל עוד שלא אמר מלכויות זכרונות ושופרות נחשב כמו לפני תפילת שחרית ואין חל עליו חובת קידוש, ומוסיף שם רבינו דאף כשחל ראש השנה בשבת מותר לשתות קודם מוסף, כיון דתליא באמירת ברכות מלכויות זכרונות ושופרות, עכת"ד רבינו שם.

והנה אם נכון טעם זה, לכאורה הוא הדין שגם האוכל קודם תקיעת שופר ומוסף אינו צריך לקדש כיון שלא חל עדיין חובת קידוש, אמנם מדברי רבינו בתשובה הנ"ל נראה שאינו מתייחס אלא לענין מה שנהגו לשתות קודם קידוש, ולא הזכיר בדבריו דהכי נמי אינו צריך לקדש קודם אכילת מיני תרגימא, וטעמא דמילתא, דבאמת סברא הנ"ל מחודשת מאד ואינה מוכרחת, ולא מצינו לה מקור בדברי הפוסקים נושאי כלי השו"ע אשר מפיהם אנו חיים, (וכלשונו של רבינו בתחילת דבריו, "וכבר מצינו בספרי שו"ת רבותינו האחרונים שטרחו עצמם ליישב" האי מנהגא", הרי שכל עיקר הסברות שנאמרו להקל בזה לא נאמרו אלא משום דמצוה ליישב דברי

ח. ואף רבינו בעצמו נהג כן, שבמשך כל השנים לא היה אוכל קודם התקיעות, אבל שתה בלי שמיעת קידוש, אך לעת זקנותו כשהוצרך לאכול קודם התקיעות קידש מתחילה.^ח

ז. היה מורה, שמותר לומר תהלים בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, או בתקיעות דמעומד בין סדר לסדר^ט, וכן תחנונים פרטיות אפילו בלשון אידיש, וכן ברכת אשר יצר^י.

י. נודע ממרן הגאב"ד דבריסק זללה"ה שדקדק מאד במוסף של ראש השנה לכוון בברכות של חזרת הש"ץ לצאת מהחזון כל מילה ומילה, כדי לצאת עם התקיעות על סדר הברכות. והנהגים בחומרא זו צריכים לכוון לצאת מן הש"ץ את כל תשע הברכות, ולא סגי בשלשת הברכות האמצעיות^{יא}.

ומנהגי חכמים), וגם אם היינו מוצאים סברא זו בדברי גדולי הפוסקים, הלא לעומת זה דעת רוב הפוסקים הוא שלא התירו אפילו טעימה בעלמא אלא על ידי קידוש, ואם כן פשיטא שאסור לנהוג למעשה לאכול בלי שמיעת קידוש כשיש לו יין ויכול לקדש דבהכי נפיק מכל חשש, ולא סמכינן על סברא זו אלא כדי ליישב מנהגם של חסידים ואנשי מעשה, שלא היו רוצים לאכול קודם התקיעות, ומחמת זה כשרוצים לשתות מעט אין להם תקנה של שמיעת קידוש, כיון שאין קידוש אלא במקום סעודה, ולפיכך הקילו לסמוך על סברא מחודשת זו ולומר דאכתי ליכא חובת קידוש, כיון שאי אפשר להם בענין אחר. וכן נהג רבינו לומר, שהרצת לאכול או לשתות קודם התקיעות, מעיקר הדין צריך לקדש, אך אצל החסידים נהגו להקל לשתות בלי שמיעת קידוש, וראה עוד בהערה הבאה, - מפי בניו הגאונים רבי שמואל ורבי משה שליט"א.

ח. רבינו השיב פעם לשאלת אחד, שבאמת לפי המבואר מדברי הפוסקים יוצא, דמי שצמא ורוצה לשתות קודם מוסף, עדיף טפי שישמע קידוש ויאכל מזונות פחות מכביצה או פירות כדי שיחול הקידוש, מאשר שישתה בלי שמיעת קידוש, אמנם הוא בעצמו נהג שלא לטעום כלום קודם התקיעות אלא לשתות בלי קידוש, כי כן נהג רבו כ"ק אדמו"ר הדברי אמונה זי"ע, וכאשר כן מקובל המנהג בין החסידים, ונתבאר שיש להם על מה שיסמוכו.

וסיפר רבינו שבשנות בחרותו היה מקדש קודם התקיעות כדי לאכול מיני מזונות, והאדמו"ר הדברי אמונה ביקש ממנו שיוציאו ושתה קאווע אך לא אכל, (ואולי היה טעמו, שנתכוין להרויח בזה על פי דעת הזכור לאברהם שחידש, שאם המקדש אכל וקיים קידוש במקום סעודה, יוצאים גם השומעים ידי חובת קידוש אף אם לא אכלו כלום), - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסורפר שליט"א, וכן הורה לי להלכה למעשה. ראה בספר יסוד ושוורש העבודה (שער י"א סדר שופרות) שכותב בסדר תפילת מוסף, "ובחזרת התפילה דהש"ץ יזהר מאד לשמוע וכו', ובעת שהש"ץ מאריך בניגונים לא ישב בטל אלא יאמר מזמורי תהלים בכוונה עצומה".

י. כן הורה לי להלכה למעשה. וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן מ"ח, וח"ד סימן מ"ז) שהעלה נמי להתיר ברכת אשר יצר טרם גמר התקיעות דמעומד.

יא. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ').

יא. וכותב רבינו, שעל פי זה יש ליתן מעם לשבח למנהג המקומות שתוקעים גם בתפילת הלחש של מוסף, מפני שחששו שלא יוכלו לכוון עם הש"ץ מילה במילה, ולכן הנהיגו לשמוע את התקיעות על סדר ברכות בתפילת הלחש, והרוויחו בזה לפי דעת הב"ח הסובר שמדינא יוצאים התקיעות על סדר ברכות גם בתפילת הלחש כשמתפללים עשרה אנשים ביחד כל אחד לעצמו בלחש, ואז גם אם לא יוכלו לכוון עם הש"ץ כל מילה ומילה יצאו תקנת חז"ל בתקיעות דלחשיב.

עשרת ימי תשובה

יב. מי שאמר בעשי"ת הקל הקדוש ותיכף תיקן ואמר המלך הקדוש, אך מסופק אם היה התיקון בתוך כדי דיבור של ג' תיבות או לאחר כדי דיבור, יתפלל שנית תפילת נדבה יג.

תשובה

יג. יש לזכור, כי אין דבר העומד בפני התשובה, ואפילו אם יהיה ח"ו בעל עבירה הכי גדול שאפשר לתאר, אם יעשה תשובה, גם כן יקובל תשובתו לרצון לפני השי"ת המרחם על כל בריותיו יד.

יד. כשמגיעים ימי התשובה רוצה כל אחד מישראל לשוב בתשובה שלימה ממעשיו הרעים, וכל איש יודע נגעי לבבו, אם בבין אדם למקום, אם בבין אדם לחבירו, אך התשובה נתפסת בעיני האדם כדבר בלתי אפשרי ובלתי מציאותי, שחושב בלבבו, מה ישתנה מעתה, וכי מהיום ואילך אוכל להתגבר על מה שלא הצלחתי להתגבר זה עשרות שנים, ובגלל מחשבות אלו הוא מתייאש מלכתחילה מן התשובה, ומשלים עם ה'מציאות' שמה שהיה הוא שיהיה.

טו. והיה רבינו אומר, שהסיבה מה שאין האדם יכול לעזוב את עוונותיו, מפני שלא התבונן מעולם בגודל חומרי העון, ולכן אין לו 'כח' שימנע אותו מלהמשיך לדבוק במעשיו

יב. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ').

יג. כתבי תלמידים.

א"ה: ויש עצה נוספת שיאמר חזרת הש"ץ, ואז תעלה לו החזרה גם לתיקון קלקלתו.

יד. ראה בשו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ד).

הרעים, וכל שכן שאין לו מה שירסן את יצרו הרע. והעצה לכך היא, שילמוד ויהנה בספרי מוסר המדברים בגנות ובחומר אותו העון שממנו רוצה לשוב, ועל ידי קצת התבוננות בחומר העון בודאי יעזוב אותו לגמרי וישוב ממנו בתשובה שלימה טי.

מז. הפוסקים כתבו תיקוני תשובה למי ששכח וחילל שבת, שעל איסור דאורייתא יתענה ארבעים יום בה"ב וגם יתן ח"י פשיטות לצדקה במקום קרבן חטאת, ועל איסור דרבנן יתענה ג' ימים בה"ב טז, אמנם בנוגע למעשה היה רבינו מורה, שבזמנינו שהדורות חלשים אין לנהוג בתעניות אלו, אלא יפרה את ימי תעניתו על ידי נתינת צדקה כפי מה שיש ביכולתו, ואם הוא עשיר יתן יותר, ומן המובחר שיתן לצדקה לפי ערך שיווי דמי אכילתו של אותם הימים, וגם יורו עצמו לעסוק בהילכתא רבנא לשבתא שיהיה רגיל ובקי בהם יז.

יז. נשאל מאדם אחד, שבימי חייו פגם ל"ע הרבה בהוצאת זרע לבטלה, וגם מסחרו ומשאו ומתנו לא היה באמונה ונכשל בגזילת הרבים ובאונאתם, ובימי זקנותו נשבר לבו בקרבו ובא במר לבו לבקש דרך תשובה, איך לתקן את עוונותיו בעודנו בחיי חיותו עלי אדמות, ולא יעול בכיסופין לעלמא דקשומ, וכתב לו רבינו מכתב תשובה כדלהלן.

יח. לפי המבואר בספרים, הרי שתיקון התשובה למוציא זרע לבטלה הוא שיתענה ארבעים יום, ונפלה מחלוקת בין צדיקי קמאי במי שנכשל ל"ע בעון זה הרבה פעמים או בכמה עוונות שמחוייב עליהם תענית, אם מחוייב להתענות מ' יום על כל פעם ופעם ועל כל עון ועון, או דסגי במה שיתענה ארבעים יום על כולם, או שצריך להתענות ג' פעמים ארבעים יום כנגד שלשה פשעי ישראל, והכרעת הרב בעל התניא זללה"ה הוא כדעה האחרונה שיתענה ג' פעמים ארבעים יום, ובכך יכופר לו עונו.

יט. אמנם כמובן שבזמנינו שהדורות חלשים אין לנהוג בתעניות אלו, אלא יפרה את ימי תעניתו על ידי נתינת צדקה כפי מה שיש ביכולתו, ואם הוא עשיר יתן יותר, ומן הראוי שיתן לצדקה לפי ערך שיווי דמי אכילתו של אותם הימים, וכל זה בצירוף שאר תקוני הנפש, שהם לקבוע עתים לתורה, ולהיות רגיל באמירת תהלים בכל יום, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים.

מז. וראה בשו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ד) שהזכיר רבינו דבר זה בקצרה, וז"ל, והנה פרט הראשון בעשיית תשובה היא עזיבת החטא, ועזיבת החטא אינו תלוי רק בקצת התבוננות בגודל חומר העון, כמו שנאמר ולבבו יבין ושב ורפא לו, ובגודל חומר עון זה הרי כל ספרי מוסר מלאים מזה וכו'.

מז. ראה ברמ"א (סימן של"ד סעיף כ"ו).

יז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ב).

ב. ובנוגע לגזילת הרבים, שזה בודאי לא יתוקן על ידי התעניות, מפני שצריך להחזיר לאנשים את אשר גזל, אם זוכר מי הם האנשים אשר קיפחם בודאי ראוי ונכון שיתפשר עמם או ישלם להם בתשלומים, או לכל הפחות יבקש מהם שימחלו לו.

בא. ואמנם מאחר שכבר עברו רבות בשנים מאז ואין זכור לו מי הם האנשים שהתעסקו עמו, יעשה כפי המבואר בשו"ע חו"מ (סימן שס"ה סעיף ד') בגזל ואינו יודע ממי גזל שיעשה במעותיו צרכי רבים במקומות שהנגזל מצוי שם שאז גם הוא יהנה מהם, ואם קשה לו לעקוב היכן דרים האנשים שהתעסק עמם, יעשה לכל הפחות כפי המבואר בספר ראשית חכמה (שער התשובה פרק ז') שהתיקון לזה לעשות גמ"ח בגופו ובממונו, ויתן משלו לעמלי תורה ויראי שמים.

בב. ובסיום הדברים כותב לו רבינו, דלפי מה שהאריך בסיפורן של דברים מכמה הרפתקאי דערו עליה במשך ימי חייו ביסורים ומכאובים בגופו ומחויץ לגופו, ומכותלי מכתבו ומבין השיטין ניכר שלא בעט בהם ח"ו, אלא אדרבה קבלם באהבה והצדיק עליו את הדין שיהיו לכפרת עוונותיו, ובודאי כי כן הדבר כמבואר בספרים הקדושים כי כל יסורי האדם המה לטובתו ולחסדו אשר שולח השי"ת יסורים וצער ונסיונות על האדם בעולם הזה, ועל ידי צער קטן שסובל האדם בימי חלדו בעוה"ז מנכים ממנו עונשים ויסורי עוה"ב בלי שיעור וגבול ית.

מנהג הכפרות

בג. על פי האריז"ל יש לקחת תרנגול לכפרות לכל נפש בנפרד, ולא שכמה אנשים יתכפרו בתרנגול אחד יט, וכן מנהגינו, ואין לשנות כ.

בד. ולפי מנהג זה יש לאשה מעוברת ליקח שלשה תרנגולים לכפרות, נקיבה אחת עבור האם, ועוד זכר ונקיבה עבור העובר שאין ידוע אם הוא זכר או נקיבה כא.

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ג).

יט. כן הביא בכף החיים (סימן תר"ה סק"ה) בשם שער הכוונות (דף ק' ע"א) שהאריז"ל היה לוקח תרנגול לכל אחד מבני הבית, והזכירו זאת השל"ה (עמוד התשובה) והמג"א (שם סק"ב).

כ. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ופעם שאל אותו אחד מנכדיו, שמחירי העופות לכפרות האמירו מאד ואין בידו לקנות תרנגול לכל אחד ואחד מבני הבית, אם יכול להקל לעשות תרנגול אחד עבור כל בניו הקטנים ותרנגולת אחת עבור כל בנותיו, אך רבינו לא רצה להורות לו קולא בזה, אלא הוציא סכום נכבד מכיסו ונתן לו.

כא. ברמ"א (סימן תר"ה סעיף ב') איתא שנוהגים ליקח למעוברת שני תרנגולים, וביאר המג"א (סק"ב) שכוונתו,

כה. ואם נתברר לאשה על ידי מכשיר 'אולטרסאנד' שתאומים בבטנה, צריכה ליקח חמשה תרנגולים, נקיבה אחת עבור האם, ועוד שני זכרים ושני נקיבות עבור כל אחד מן העוברים.

כו. אמנם זהו דוקא אם עשתה בדיקת 'אולטרסאנד' ונתברר הדבר שתאומים בבטנה, אבל פשיטא שאין שום ענין וחיוב לאשה מעוברת לברר מראש את הדבר ולעשות בדיקה זו כדי לידע אם היא מעוברת מאחד או מתאומים.

כז. ואם נתברר לה על ידי ה'אולטרסאנד' שהעובר זכר, שוב אינה צריכה לסבב שלשה תרנגולים, אלא יכולה לסמוך על בדיקה זו, ולקחת רק נקיבה אחת עבור האם, וזכר אחד עבור העובר, וכן אם נתברר שהעובר נקיבה די לה בשני נקיבות ^{כז}.

כח. היה מורה, שאם נודע לאיש שעשה כפרה על תרנגולת נקבה, או לאשה שעשתה על תרנגול זכר, אינם צריכים לעשות כפרה שנית ^{כח}.

כט. היה מורה, שאם נתברר אחר השחיטה שהעוף היה טריפה אין צריך לחזור ולעשות כפרה שנית ^{כט}.

ל. אולם אם נתנבל העוף בשחיטתו, או שנמצאת ריעותא במקום השחיטה, צריך לחזור ולעשות כפרה אחרת ^ל.

לא. רבינו התנגד למה שהנהיגו כמה מוסדות תורה וחסד למכור עופות לעשיית כפרות, ובערב מחזירים את העופות לבעל המשק וכיוצא בזה, מפני שנגרמים מזה כמה וכמה מכשולות חמורים ^{לא}.

זכר ונקיבה, כי אם העובר נקיבה די לאמה ולבתה באחת משום דשנים רשאים ליקח כפרה אחת, אמנם שוב מביא המג"א מהשל"ה (עמוד התשובה) דהאריז"ל לקח שלשה, לפי מה דקפיד ליקח תרנגול בנפרד לכל נפש.

כב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ').

ומרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זללה"ה ציין על שלהי התשובה, שדבריו נכונים להלכה, אך מה שכתב שיכולים לסמוך על בדיקת האולטרסאנד אם נתברר שהעובר זכר או נקיבה, הנה לגבי פרט זה שמעתי מרופא מומחה שעל זה אין יכולים לקבוע בבירור, ואם כן לכאורה עדיף שבכל אופן תקח חמשה, עכ"ד. אמנם כפי הנראה רבינו לא חש לטענה זו, לפי הידוע שבדיקה זו נכונה בתשעים וחמש אחוז מן המקרים, ולפיכך בדבר זה שאינו חיוב מדינא בודאי שאפשר לסמוך על בדיקת האולטרסאנד ואי"צ לחוש למיעוטא.

כג. ורבינו היה מורה כן על פי הכרעת האשל אברהם (בוטשאטש, מהדו"ת סימן תר"ה), - ספר היכל הוראה (ח"א סימן ע"ו).

כד. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן ע"ו).

כה. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן ע"ו).

כו. מלבד המכשולים החמורים שיכולים להגרם לזה בענייני כשרות, גם נודע פעם על מוסדות שהיו מוכרים

לב. לא היתה דעתו נוחה ממה שאנשים עושים כיסוי הדם לאחר שחיטת כפרתם על ידי השוחט, מפני שישנם כמה תנאים ופרטי הלכות בזה, ומחוסר ידיעתם נכשלים בברכה לבטלה או על כל פנים בברכה שאינה צריכה כ"ז.

יום הכיפורים

לג. כתבו הפוסקים שאף נשים טובלות בערב יום הכיפורים כ"ח, ורבינו היה מורה שלכתחילה יש להן לילך אחר חצות היום דוקא כ"ט, אך פעם כשנשאל ממי שהיה קשה לה מאד לילך אחר חצות, השיב, שבדיעבד יכולה להקדים ולטבול בבוקר, ואפילו בליל ערב יום הכיפורים ל.

לד. באשה שחל יום שביעי לספירתה בערב יום הכיפורים, היה מורה שתטבול עם חציצה כל דהו (כגון שתניח פלסטר קטן על ידה), כדי שתוכל לטבול לטומאתה בברכה במוצאי יום הכיפורים לא.

לה. הורה שאסור לרחוץ את השערות ביום הכיפורים לב.

לעשיית כפרות עופות שכבר סיבבו עליהם אנשים אחרים אתמול או במקום אחר, ויש כאלו ששוחטים את הכפרות לאחר יום הכיפורים, ובאופנים אלו אין אותם אנשים מקיימים את מנהג הכפרות, ומצד בעלי המוסדות יש בזה איסור חמור של גזילה ואונאה, ולפעמים גם יכולים להכשיל את הציבור באכילת נבילות וטריפות, - ספר היכל הוראה (ח"א סימן ע"ז).

ואף כשנוזהרים בכל הנ"ל עדיין יש מקום מכשול, מפני שידוע שבאלו העופות שמטלטלים אותם ממקום למקום הרבה מהם מתים לפני הגיעם לשחיטה וממילא אין יוצאים ידי מנהג הכפרות, וכמה הצטער רבינו על כך ולא הניח לאלו המוסדות הסרים למשמעתו לעשות כן, (זולת אם יעמידו שוחט במקום המכירה שישחוט תיכף לאחר עשיית הכפרות), - הגאון רבי שמואל שליט"א בהערה לספר הנ"ל.

כז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

כח. ראה במג"א סימן תר"ו (סק"ח) ובמשנ"ב (סקי"ז, וסקכ"א).

כט. כמבואר בטור (סימן תר"ו) שכתב בזה"ל, ונהגו לטבול בערב יום הכיפורים ואמר רב עמרם טובל אדם בשעה שביעית ומתפלל מנחה, ומקורו מדברי הרא"ש בפרק יום הכיפורים (סימן כ"ד). ומבואר בזה דומן הטבילה הוא מחצות היום ואילך שאז הוא סמוך ליום הכיפורים.

ל. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לא. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ע"ד).

טעם הדבר משום דקיימא לן דמקצת יום השביעי כולו, ולפיכך אם תטבול כהוגן בערב יום הכיפורים יצאה ידי חובת טבילה, וכמבואר ברמ"א יו"ד (סימן קצ"ז סעיף ה') דבעברה וטבלה ביום שביעי עלתה לה טבילה, ושוב לא תוכל לטבול בברכה במוצאי יוה"כ, ולכן יש לה לגרום איזה פסול בטבילה כהנחת חציצה כל דהו, ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן קמ"ו).

לב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לו. נעליים העשויים במתכונתם ותבניתם של נעליים או נעלי בית רגילות לכל דבר, רק במקום שיחיו של עור הם עשויים מגומי, אין נכון לילך עמם ביום הכיפורים ל.

לז. היה הולך בנעל המיוחד ליוה"כ שסוליותו דקה, ולא החמיר כשיטת הסוברים שנכון לילך יחף לגמרי.

לח. הורה שהנוגע במגעלי יוה"כ צריך ליטול ידיו לד.

למ. בשנתו האחרונה כאשר נאסר עליו על ידי הרופאים לצום מחמת חולשתו, אכל ושתה בפחות פחות מכשיעור, ולא חיפש עצה שיוכל לצום על ידי התחברות לאינפוזיה לה.

מ. התיר לאחד שהיו לו כאבי ראש חזקים ביום הכיפורים, לבלוע כדור אקמול בלי מים לו.

וכן מבואר בערוך השולחן בהלכות תשעה באב (סימן תקנ"ד סעיף י"ד), שאסור לרחוץ היער אפילו במעט מים אלא יחופם יבשים אם צריך ומוכרח לכך.

לג. כן השיב לי רבינו להלכה ולמעשה (ליל יום הכיפורים תשס"ה).
 ראה במשנ"ב (סימן תרי"ד סק"ה), שיש מחמירין שלא לצאת במנעל העשוי מלבדים ועשוי כמנעל שלנו והוא מגין על הרגל ואינו מרגיש כלל שהוא יחף ולא כלל עינוי הוא, ולפי זה הוא הדין קאלאשין של גומא יש להחמיר, והנה אף שאין למחות ביד המקילין אחרי שהשו"ע רוב אחרונים מקילין בזה, מכל מקום מי שאפשר לו נכון להחמיר בזה ולילך באנפלאות של בגד כנהוג, עכ"ל המשנ"ב.
 ומזה נלמוד לגבי נעילת 'נעלי קרוקס' ביום הכיפורים, דאף שהמיקל בזה אין מוחים בידו, דכיון שאינם של עור אין עליהם שם מנעל, אולם מכיון שסוליותם עבה ונוחה עד שאין מרגישים בהם שום עינוי, ואלפים ורבבות רגילים לנועלם בכל ימות השנה, בודאי שאין נכון לילך בהם ביום הכיפורים.
 לד. כתבי תלמידים.

לה. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ראה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן צ', וח"ד סימן ק"א), דלא מבעיא שאין החולה מחוייב בכך, אלא אפשר דאיסורא נמי איכא בדבר מפני שחובל בגופו, וגם יש לחוש שיקלקל איזה דבר בגופו על ידי הדקירה, וגם דשמא סמי הרפואה יש בהם איזה דבר המזיק לאדם, וכדאמרינן במסכת פסחים (דף ק"ג ע"א) לא תשתי סמא ובפירש"י ורשב"ם (שם).

לו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה בספרי הליקוטים שבזמנינו שהביאו מספר עיקרי הד"ט בשם כתונת יוסף ושדה חמד (מערכת יוה"כ סימן ג' אות ח') בשם הרבה פוסקים ושו"ת ארץ צבי (סימן פ"ח) דחולה שאין בו סכנה שחלה כל גופו מותר לו לכתחילה ליקח גלולות רפואה, וכן פסק בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן צ"א).

מא. אך היה כמה פעמים שאמר לו השואל שאינו יכול לבלוע כדור בלי מים, והורה להם, שיכולים לבלועו יחד עם מעט מים פחות מכשעור, ואינם צריכים לפגום את המים על ידי עירוב דבר מר בתוכו^{לז}.

פרק י"ט

הלכות סוכה

א. היה אומר, דלהלכה ולמעשה נקמינן כדעת המג"א (סימן תרכ"ט סק"ט) שמעמיד דמעמיד מותר בסכך^א.

ב. סכך קיינעם מוכן, אשר הקנים קשורים זה לזה על ידי חבל העשוי מצמח, אין בו חשש חבילה או שאר חששות^ב, ואף רבינו בעצמו סיכך בהם את סוכתו.

ג. סוכה שסיככה באופן שאין הגשמים יכולים להכנס לתוכה, פסולה, ואפשר שפסולתה הוא מדאורייתא.

^{לז}. מפי אחיו הרה"ח המפואר רבי חיים אלעזר ברנדסדורפר שליט"א, וספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן צ"ב).

הוראה זו מעוררת פליאה, ולא נודע לנו טעמו ונימוקו של רבינו בזה, (ועיין בהיכל הוראה שם מה שנדחק למצוא מקור לדברים), אמנם זאת ידוע לנו בבירור בכמה וכמה מקרים שרבינו היה מורה כן, דאף חולה שאין בו סכנה ואפילו בכאב ראש חזק, אם אינו יכול לבלוע כדור בלי מים יכול לבלועו עם מעט מים פחות משיעור כמלוא לוגמיו, ואין צורך לערב בתוכם דבר מר.

^א. כתבי תלמידים.

^ב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"ה).

ובשעתו הקשה אחד לרבינו, דלכאורה היה לנו לאוסרו מכח דברי השעה^צ (סימן תרכ"ט סקמ"ג) שהביא בשם הב"ח שאסר לכתחילה לסכך בסולמות שיש בהם נקב מעבר לעבר ועשוי לקבל את השליבות, מפני שיש לחוש להחשיב זאת כבית קיבול כיון שעשוי לקבל את השליבות, ומעתה הכי נמי נימא דבסכך הקיינעם שיש בהם נקב מעבר לעבר העשוי להעביר בו את החוט המקשר בין כל הקנים, יש לנו להחשיב זאת כבית קיבול. ואמר לו רבינו שאין דבריו נכונים מכח ב' טעמים, האחד, שהנקב שבו עובר החוט אינו נקב או חקק, אלא הוא סדק בתוך הקנה שדוחקים ומעבירים בו את החוט ובודאי שאי אפשר להחשיבו כבית קיבול, ועוד, דכל עיקר הך מילתא לא נאמר אלא בסולמות, ומשום גזירה שמא יבוא לסכך בסולמות שהנקב העשוי לקבל את השליבות סתום מצידו השני דהוי בית קיבול ממש ומקבל טומאה ופסול לסיכוך מדינא, ואולם שאר דברים שיש בהם נקב מעבר לעבר שמעבירים דרכו חוט או קנה אינם בכלל גזירה זו, וכיון שאין להם בית קיבול אין בהם שום חשש אפילו לכתחילה, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ד. ולפיכך אין להשתמש בסכך שהמציאו לפני שנים, שעשו כעין מרזבים, כדי שלא יוכלו הגשמים להכנס לתוכה, דאדרבה משום סיבה זו הסוכה נפסלת.¹

ה. אין שום דין או הלכה בסיכוך, שיהיה אפשר לראות את הכוכבים מתוכה, ובודאי שאם יקרב את הסכך להרדי באופן שלא יוכלו לראות דרכו את הכוכבים אין בכך כלום, ומה שהחמירו הפוסקים לכתחילה, אינו אלא בסכך מעובה, שאם אין הכוכבים נראים דרך הסכך הוי מעובה כמין בית, ובוה יש לחוש לכתחילה שלא לעשות כן.²

ו. בשנים האחרונות היה מורה לשואליו, שיש לרסם את הסכך קודם שמניחם על הסוכה, מפני שנודע שהרבה פעמים מצויים בהם חרקים קטנים.³

ז. היה מורה, דמה דקיימא לן (בסימן תרל"ח) שעצי סוכה מוקצים למצוותם כל שמונה ואסורים בהנאה, בכלל זה שאסור לסותרה אפילו על מנת שלא להשתמש בעצים כלל עד אחר החג, מפני שהוקצו למצוותם ואין לבטלם ממנה.⁴

ח. וכן נויי הסוכה אסור להורידם אפילו שלא על מנת להשתמש בהם.⁵

ט. ולפיכך גם בעת שירדו גשמים, ורצו בני הבית להסיר את נויי הסוכה כדי שלא יתקלקלו, לא הניח להם רבינו, מפני שהוקצו למצות סוכה ואין לבטלם ממנה.⁶

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ו כ"ז).

וזכור איך בשעתו לא שקט רבינו בדבר שאלה זו, ואמר שאינו יכול לישון בלילות מזה שאחב"י נכשלים מחוסר ידיעה בביטול מצות עשה דאורייתא של מצות סוכה, עד שהוציא פסק הלכה ובו בירר כשמלה את כל צדדי החששות שיש בזה, והסכים עמו מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זי"ע, ואף ציין בשולי תשובת רבינו, ראיתי דברי הגאון הנ"ל, וראוי להורות כמותו בכל דבריו.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ז).

ה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ניתן לבדוק את הדבר, על ידי שיניחו את הסכך על סדין לבן, ולנער את הסכך היטב, ורק אם הסדין נשאר בנקיונו אפשר להשתמש עמו, אבל בהרבה מן המקרים מתפזרים על הסדין הלבן הרבה חרקים קטנים, ואז צריך לרססם.

ו. רבינו בהסכמתו לספר אורה ושמחה על הרמב"ם הלכות סוכה.

ז. רבינו בהסכמתו הנ"ל.

ח. רבינו בהסכמתו הנ"ל.

וכדברי רבינו מבואר להדיא בדברי הרמ"א (סימן תרל"ח סעיף ב') שכתב, דבנויין שנותנים בדפנות כגון סדינים המצויירים נוהגין לטלטלם מפני הגשמים אפילו בלא תנאי משום דיש אומרים דאין איסור אפילו בדפנות עצמן כ"ש בנויין, ומ"מ טוב להתנות עליהם וכו'. ומבואר בדבריו דעד כאן אינו דן להתיר לטלטל הנויין מפני הגשמים אלא מטעם שיש לומר שאין בהם איסור מוקצה, ואולם בנויין התלויים בסכך או לפי מה דנקטינן

י. כמו כן אמר רבינו, דמי שיש לו שתי סוכות, וחסר לו סכך בסוכה אחת, ורוצה ליטול מהסוכה האחרת ובכך תפסל הסוכה הראשונה, אסור לו לעשות כן, משום דאסור לבטל ולפסול סוכה אף אם כוונתו להשתמש עם הסכך עבור סוכה אחרת.^ט

יא. הורה, במי שבגמר סעודתו יצא מן הסוכה לבית המדרש לזמן מועט כדי להתפלל מנחה או ערבית, שההליכה והתפילה נחשבים הפסק, ובחזרו לסוכה יש לו לחזור ולברך לישב בסוכה טרם אכילתו.^י

יב. אמר, שהנוסעים בימי הסוכות מעיר ירושלם לעיר בית שמש, אין להם פטור של עוברי דרכים, ואסורים לישון באוטובוס, וכמדומה שאמר המעם מפני שהיא נסיעה של זמן מועט יא.

ארבעת המינים

יג. הורה, שאין צריך ששתי התיומות שבלולב יסתיימו בשוה יב, אלא די כשהם שווים ברוב אורכם וברוב רוחבם יג.

יד. שיעור ארבעה טפחים בלולב הוא רק לעיקרא דדינא, אבל פשיטא שלולב הקמן כשיעור זה אינו מהודר, כי מהידור המצוה שיהיה הלולב יפה גם בגודלו ותוארו יד.

לאסור גם בנויין התלויים על הדפנות (כמבואר במשנ"ב שם סקכ"ד) הרי נכלל בזה איסור גם להסירם מפני הגשמים, ואף כשאינו רוצה להשתמש בהם. - וכן מבואר בשו"ת הרא"ש (כלל כ"ד סימן ט') שאסור להוריד נויי סוכה, והיה נוהג להתנות עליהם ולסלקם בעת הגשמים, ומבואר בדבריו דאם לא התנה אסור להורידם בעת ירידת הגשמים.

טז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

י. רבינו השיב לי זאת לשאלתי, על מה שמצוי בשבת חוה"מ סוכות, שמברכים לישב בסוכה לפני סעודת השבת, ולאחר גמר הסעודה נשארים ללמוד או לישון בסוכה עד זמן מנחה, ויוצאים מן הסוכה לזמן מועט מאד של תפילת המנחה, ותיכף חוזרים לסוכה לאכול סעודה שלישית, והורה, שיש לחזור ולברך לישב בסוכה טרם סעודה שלישית מפני שההליכה להתפלל בביהמ"ד היא הפסק, ושאלתי את רבינו איך יהיה הדין כשבית המדרש הוא מול הסוכה, באופן שאינו הולך אלא עשרות פסיעות מן הסוכה לביהמ"ד ומן ביהמ"ד לסוכה, והשיב, שהתפילה גופה היא ההפסק, ולפיכך יש לו לברך עתה ברכת לישב בסוכה, (חוה"מ סוכות תשס"ט). וראה בזה במשנ"ב סימן תרל"ט (סקמ"ז) ובשעה"צ (אות צ"א), ומבואר גם שם הכרעת דעתו להלכה, שאם יצא לבית הכנסת בין סעודה לסעודה לכו"ע צריך לחזור ולברך לישב בסוכה טרם אכילתו השנית.

יא. ספר אורה ושמחה על הרמב"ם (פ"ו מהלכות סוכה סקכ"ב, עמוד רע"א).

יב. ורבינו אמר שמקור הוראתו זו היא ממה שכן מדויק מלשון השו"ע הרב, (י"ג תשרי תשס"ז).

יג. כתבי תלמידים.

יד. ומעשה היה אצל האדמו"ר בעל דברי אמונה זללה"ה, ששלח לקרוא לרבינו בערב סוכות בעת שאגד את

זו. אמר, שהגדרת שילוש בהדסים היא, שהמסתכל בהבטת רגילה רואה ששלשת העלים עולים בקנה אחד טו.

זז. וכן נהג בעת בדיקת ההדסים, שלא היה עובר עליהם בקפדנות ולאט, אלא היה בודקם במהירות שיהיה נראה השילוש לנגד עיניו טז.

יז. כשהוצע לו הדסים משולשים, שיוצאים בהם ג' עלים מעוקץ אחד, לצאת שיטת רש"י הסובר שזהו הנקרא משולש, לא אבה לשמוע על כך, ואמר שאין רצונו אלא בהדסים רגילים שכל עלה יוצא מעוקץ נפרד, כפי שנהגו אבותינו ורבותינו דור דור יז.

יח. מבואר בדברי כל הראשונים והפוסקים, דדוקא אתרוג שלא היה לו פיטם מתחילת ברייתו הוא דכשר, אבל אם תחילת גדילתו היה עם פיטם, ונפל באמצע גדילתו, או אפילו בהתחלת גדילתו, יש בו פסול של נמלה פיטמתו.

יט. לפיכך, בארץ ישראל, שכל האתרוגים גדלים עם פיטמות, אלא שבחלקם מתייבשות הפיטמות ונופלות מן האתרוג בעודו באילן, מן הראוי להיזהר ליקח דוקא אתרוג עם פיטמא, ולכל הפחות יהיה עדיין בולט קצת מן הפיטמא למעלה מן האתרוג, אבל כשנפל

הלולב, והראה לו את הלולב שקיבל מתלמידיו, שהוא מיוחד בהדרו ובירקותו והוא סגור ומסוגר לגמרי מכל צד, באופן שניכר היטב שאין בו שום חשש של נקטם או יבש, אמנם הלולב הוא קטן ולדעתו אין זה מהודר, ובירדעו שאצל רבינו יש כמה לולבים מהודרים על כן מבקש אם יוכל ליתן לו אחד מהם, וכמובן שרבינו נענה בשמחה לבקשה, ונתן לאדמו"ר לולב מהודר, והאדמו"ר נתן לרבינו את הלולב הקטן, ובבוא רבינו לביתו נתן את הלולב הקטן לאחד מבניו הקטנים, ולא השתמש בו לעצמו כלל, באמרו שבדאי כן הדבר שלולב קטן אינו מהודר אף אם הוא מיוחד בתיומתו ובירקותו, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

זו. ורבינו הסביר, שלפי דעתו אין הדבר תלוי בחוט המקיף, אלא צריך שילוש ממש, אלא שאין צריך לעיין בזה היטב היטב, רק די אם לפי הבטת רגילה נראה שזה משולש, (י"ג תשרי תשס"ז).

זז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יז. במסכת סוכה (דף ל"ב ע"ב) היכי דמי עבות דקיימי תלתא בחד קינא, ופירש רש"י (ד"ה) שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד, והרא"ש (סי' ח') כתב על כך, דחומרא גדולה היא זו שאינו מצוי שיצאו מעוקץ אחד ומיקרי שפיר כשהם סמוכין זה לזה בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו אף על פי שכל אחד בעוקצו, וכן נראה מדברי הר"ן (דף ט"ו ע"ב ד"ה גמ').

והנה לפני כמה שנים נתעורר אחד לנטוע פרס מזן מסויים של הדסים שיוצאים בו שלשה עלים מכל קן, והיה סבור למצוא בזה תיקון גדול, יען דלפי שיטת רש"י הלוא נמצא שההדסים שלנו שכל עלה יוצא מעוקץ אחד אינם משולשים ואין אנו יוצאים בהם ידי חובת המצוה, ומעתה נוכל לצאת את קיום המצוה גם לפי שיטת רש"י, אך כשהוצע הדבר לפני רבינו לא אבה לשמוע על כך, ואמר שאין רצונו אלא בהדסים רגילים ששלשת העלים יוצאים משלשת עוקצים נפרדים, וכפי שנהגו כן אבותינו ורבותינו הראשונים והפוסקים דור אחר דור, כי ההלכה והמסורה הם עמודי העולם, ואין לזוז מהם לא לחומרא ולא לקולא, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

הדר לגמרי ונשאר במקומו גומא ריקנית בתוך האתרוג, יתכן שאין שום היתר לברך עליהם ביום ראשון שלא בשעת הדחק כשיש בעיר אתרוג אחר.

ב. ואף שישנם מגדולי בעלי ההוראה, שנדחקו וטרחו למצוא לימוד זכות על אלו שאינם נוהרים בזה, אך בודאי שישאל קדושים המחפשים חיפוש אחר חיפוש אתרוג הדר ומהודר, יש להם לשים לבם להיזהר בדבר זה, שלפי פשטות דברי הראשונים והפוסקים אין יוצאים בו ידי חובה אפילו בדיעבד^{יח}.

בא. לפעמים כשמתחיל האתרוג להשתנות למראה אתרוג הוא נהיה מנומר במראה צהוב וירוק, ולדעת הפוסקים שסוברים דגם במראות הכשרות איכא פסול מנומר, יש לחוש בו משום פסול מנומר^{יט}.

בב. אמר, דלהלכה ולמעשה נקטינן דגם בלא"ט פלא"ק שגבוה מן האתרוג כשר^כ.

בג. חזוית או מנומר וכל הפוסלים משום הדר, אינם פוסלים רק כשהם נראים לעין להדיא, אבל אם אינו נראה אלא בשימת עין בדיוק אינו פוסל משום הדר^{כא}.

כד. שיעור המדידה מהו גדר נראה לעין להדיא, היינו, כשהוא נראה להדיא כשמחזיקים אותו באותו המרחק שרגילים בני אדם להחזיק דבר בידים כשרוצים להסתכל בו, אבל אם במרחק רגיל מן העין אינו נראה להדיא, וכל שכן כשאנו נראה אלא על ידי זכוית מגדלת, בגדר הדר הוא^{כב}.

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ח וסימן כ"ט).

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ט אות ה').

כ. כתבי תלמידים.

ברמ"א (סימן תרמ"ח סעיף י"ג) כתב שיש להכשיר חזוית שקורין בלא"ט מו"ל לפי שאינו גבוהין משאר האתרוג, ויש מי שכתב דיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג מאחר דרגילים להיות הרבה כך, וכתב המשנ"ב (סק"ג) דיש נפק"מ בין ב' הטעמים, כי לפי הטעם הראשון אין להכשיר אלא כשהם בשוה לאתרוג, אבל לפי הטעם השני יש להכשיר אף אם גבוהים משאר האתרוג, והמשנ"ב מסיק על זה דיעויין באחרונים שהסכימו דאין להקל בגבוהים משאר אתרוג אלא בשעת הדחק.

אמנם בשו"ע הרב (סעיף כ"ג) פסק כהמתירים, וז"ל, וכן אותן חזוית שקורין בלא"ט מו"ל יש להכשיר אפילו יש בהן ממשות שמקומן ניכר במישוש היד שהן גבוהין מהאתרוג לפי שהן נחשבים גם כן מראה אתרוג מאחר שרגילות הוא להיות כך הרבה אתרוגים אין זה שינוי גדול. וכן היה רבינו אומר דלמעשה נקטינן כהדעה השניה שהיא דעת התרומת הדשן ומכשרינן גם בלעט"ל שגבוה משאר האתרוג.

כא. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ל').

כב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ל').

כה. בעת שהיו מביאים אליו אתרוג לבדיקה, היה מחזיקו כעשרים ס"מ רחוק מעיניו ומסבבו מכל צדדיו במהירות, ולפי זה היה מודד אם המראות שחורות שבו פוסלות את האתרוג כג.

כו. אמנם אף שלמעשה היה מיקל בזה, אך לעצמו הידר לקחת הדסים משולשים ממש, ולולב ירוק וסגור עד למעלה, ואתרוג נקי ללא רבב.

כז. כשהיו באים לפניו שני אתרוגים, האחד נקי לגמרי ואין גידולו נאה, והשני עם גידול יפה אך עם בלעטלע"ך או נקודות קטנות שאינם נראים לעין, היה מעדיף את הגידול היפה על פני השני, כי זהו הדרו ונוי של האתרוג כז.

כח. היה מורה ובא, כפי ההוראה המקובלת בירושלים, דהדסים ולולבים אין בהם קדושת שביעית כה.

כט. ואף בשנת השמיטה תשס"ח, כשנשמע הקול שהמגדלים של לולבי דרי עשו עבודות אסורות בשביעית כו, והיו כאלו שרצו לאסור את הלולבים מחמת שמור ונעבד, אמר רבינו שלא נשתנתה ההוראה כלל, דהיות ובזמנינו אין משתמשים בהם לניקוי הבית אלא לצורך מצוה בלבד הרי הם עין בעלמא, ואין בהם זיקת שביעית כלל, וכפי שמעולם לא חששו בלולבים והדסים לברר או לבדוק אם מגדליהם שמרו שמיטה או שעשו בהם עבודות כז.

ג. בחוה"מ סוכות תשס"ט מוצאי שנת השביעית, הבאתי לפניו לבדיקה אתרוג שהיו בו כמה וכמה נקודות שחורות והיו ניכרים היטב, ורבינו הרחיק את האתרוג כעשרים ס"מ מעיניו, והתבונן בו במהירות, והכשיר את האתרוג לברכה, באמרו שאין הנקודות נחשבים כנראים לעין.

גד. ספר היכל הוראה (ח"א סימן פ"ג).

גה. ספר היכל הוראה (ח"א סימן פ"ו וסימן פ"ז, וח"ג סימן פ"ח), וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וטעם הדבר מפני שבזמנינו אין הלולבים וההדסים משמשים לכלום, ואין נוטעים אותם אלא למצוה, ולפיכך הרי הם כעין בעלמא שאין בהם קדושת שביעית, ואכן כן שאם יש מי שנוטע בחצירו הדסים כדי להריח בהם יש בהם קדושת שביעית, אולם ההדסים שמביאים לבתי המדרשות בלילי שבת או במוצאי שבת במשך כל שנת השביעית להריח בהם, שהם באים מן הפרדסים הגדולים, אין לחוש בהם לקדושת שביעית, כיון שהפרדסים הגדולים ניטעים לצורך מצוה, ורק חלק מועט מהם כטיפה מן הים, קוטפים במשך השנה עבור אנשים הנוהגים על פי האריז"ל להריח בהדסים בלילי שבת ובמוצ"ש, אבל אין כאן נטיעה כדי להריח, ולפיכך אין לחוש בהם לשום דבר.

גו. כידוע שמגדלי מטעי הלולבים המובילים משתייכים למחנה הד"ל, שסומכים על היתר מכירה, ובמשך כל שנת השמיטה עושים כל העבודות כרגיל באילנותיהם.

גז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן פ"ו וסימן פ"ז, וח"ג סימן ק"ח).

נטילת לולב

ל. אימר, צריך להחזיק את הלולב ביד שמאל ואת האתרוג ביד ימין, ומן הראוי שלאחר שקיים את המצוה יטול שנית כשהלולב בימין והאתרוג בשמאל כח.

לא. הפוסקים כתבו כמה עצות איך לנהוג בשעת ברכת הלולב כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתו, ולמעשה היה רבינו מורה שהעצה המובחרת היא, שיטול בידו רק את הלולב ויברך ואחר כך יקח בידו גם את האתרוג, או שיהפוך את האתרוג עד לאחר הברכה כט.

לב. גם כשכבר נטל ד' מינים וכבר יצא ידי חובתו, מכל מקום אם נודמנו לו אחר כך ארבע מינים אחרים מהודרים יותר מן הראשונים, יש מקום להדר ולנענע שוב עם המינים המהודרים, דאף שכבר יצא ידי חובתו, יש מצוה כשהוא מנענע שוב ל.

לג. שאלתי את רבינו, אם מצד הדין של 'לכם' יש עדיפות בלולב שהוא שלו ממש, מאשר בלולב שקבלו במתנה על מנת להחזיר, והשיב, שבודאי מצד עצם דין לכם אין בזה עדיפות, אלא שיש פעמים שנכון להיזהר בזה, כגון כשבעל המינים הוא אדם חשוב שמשאיל את לולבו להרבה אנשים בזה אחר זה, ואין נוהרים לומר או לכוון כל פעם להדיא שמקנהו רק על מנת להחזיר, שאז נכון יותר שלא לצאת בד' מינים אלו ביום הראשון לא.

לד. עורר, שבעת הקפת הבימה עם ארבעת המינים צריך לזהר להחזיק את הלולב בימין ואת האתרוג בשמאל, כמבואר במג"א (סימן תרנ"א סק"ו) ובאחרונים, ותמוה על מה שרבים אינם נוהרים בזה ומחזיקים אז את כל ד' המינים ביד אחד לב.

בח. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ג').

כט. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ל"ה).

ל. כן השיב לי לשאלתי (יו"ט ראשון של סוכות תשס"ה).

לא. כל זאת השיב לי רבינו (יו"ט ראשון של סוכות תשס"ה).

ראה בצוואת בעל חוות דעת ודרך החיים (אות ט"ו) שכתב וז"ל, ובבוא חג הסוכות תראו כל אחד ליקח לעצמו אתרוג מיוחד למענו, או עם איזה למדן בשותפות שיודע להקנות במתנה על מנת להחזיר, ויאמר בפירוש אחד לחבירו שנותן במתנה על מנת להחזיר, וכדעת הגאון שהובאו דבריו בהג"מ ברמב"ם הלכות לולב (פ"ח אות ר'), ואף שהקשה שם עליו, מכל מקום נראה לי כדבריו, ויישבתי קושייתו בחידושיי, ובפרט כי יש לעשות לצאת כל הדעות ולא לסמוך על האתרוג של קהל, עכ"ל.

לב. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ל"ה).

תפילת חג הסוכות

לח. הורה, שבן ארץ ישראל הנמצא בחו"ל, לכתחילה לא יתפלל מוסף לפני העמוד בימי חול המועד סוכות, ואם ניגש לעמוד יאמר כמו בני חו"ל^ל.

לו. היה מורה, שכשחל חג הסוכות בשבת, אומרים קהלת בשבת שמחת תורה^{לד}.

ענייני הושענא רבה

לז. בליל הושענא רבה לאחר שמיעת משנה תורה היה נשאר על מקומו בבית המדרש לשעות ארוכות, ואומר את כל ספר התהילים במתינות ובנעימות נפלאה עד קרוב לאור הבוקר^{לה}.

לח. בעת חבטת ההושענות היה אומר בכל חבטה, לעשות נחת רוח ליוצרי ובוראי ברוך הוא וברוך שמו^{לי}.

למ. הורה, שיש להקפיד לנהוג כדברי האריז"ל שיחבוט חמשה חבטות דוקא, לא פחות ולא יותר^{לז}.

לנ. כתבי תלמידים.

לד. וכמבואר בדברי הרמ"א (סימן תרס"ג סעיף ב'), ונוהגין לומר קהלת בשבת של חול המועד או בשמיני עצרת אם איקלע בשבת, ע"כ. ויש שאמרו שדברי הרמ"א לא נאמרו אלא בחו"ל שיום שמיני עצרת הוא עדיין ספיקא דחג הסוכות, אבל בארץ ישראל אומרים קהלת בשבת של סוכות, אבל רבינו לא הסכים לדבריהם, אלא היה דעתו שגם בארץ ישראל יש לומר קהלת בשבת השנית ביום שמחת תורה, וכפשוטו דברי הרמ"א, - מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

לח. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן קכ"ט).

לו. כן שמעתי מפה קדשו, שהוא נוהג כפי המובא בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פרק ט"ו) בשם האריז"ל, שיאמר בפה מלא בכל חבטה וחבטה "לעשות נחת רוח ליוצרי ובוראי ברוך הוא וברוך שמו".

לז. כן ראיתי שהשיב לבחור צעיר שאמר לו שלא ידע מדברי האריז"ל אלו, האם הוא יכול לחבוט שנית ולומר כן, ואמר לו, שאין לחבוט יותר מחמש פעמים, ושלא יחבוט שוב.

בשו"ע (סימן תרס"ד סעיף ד') כתב, שחובט בה על הקרקע או על הכלי, ובמשנ"ב (סקי"ט) הביא בשם האריז"ל שיחבוט על הקרקע ה' חבטות, ומכריע המשנ"ב בשם הביכורי יעקב דטוב לחבוט תחילה על הקרקע ה' חבטות ואחר כך על הכלים להסיר העלין וכו', ע"כ. ומתבאר מדבריו דאין קפידא שלא להוסיף על המנין, וכמו שהביא הרמ"א בהלכות שבת (סימן רס"ג סעיף א') שיכולים להוסיף על דבר המכוון. אמנם הוראתו של רבינו היתה על פי המובא בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פרק ט"ו) בשם האריז"ל בזה"ל, "ולא יחבוט רק חמש חבטות ולא יותר".

מ. היה מצניע את ההושענות כדי לשרוף עמהן את החמץ בערב פסח, וכמבואר בדברי הפוסקים שיש לעשות כן לח.

מא. ולא היתה דעתו נוחה ממה שהונהג בהרבה בתי מדרשות שזורקים את ההושענות מעל ארון הקודש, מפני שיש לעשות כמו שמבואר בדברי הפוסקים לט.

מב. הורה, שמעוברת אינה צריכה ליטול עוד בד של חמש ערבות עבור העובר מ.

שמחת תורה

מג. ביום שמחת תורה היתה מתגלית אהבת התורה שיקדה בקרבנו, במלוא יפעת תפארתה, שהיה רוקד לכבוד התורה כבחור צעיר ומשתלב במעגל הריקודים של הצעירים שכוחם במוותנם, ורקד בכל כוחותיו בבחינת כל עצמותי תאמרנה, עד שמכל קצוי ירושלם היו נוהרים אנשים לחזות במחזה הנשגב הזה, אשרי עין ראתה זאת.

מד. בעת שרצו אנשים לשלב פסוקים עם הניגונים שמנגנים בעת ההקפות, לא הרשה, באמרו שבזמן כזה של ההקפות שיש בו סודות טמורים ונעלמים שאין לנו השגה כל דהו בהם, אין להשתמש בפסוקים שלא נתקנו על סדר ההקפות מא.

מה. כשנשאל מאבל תוך י"ב חודש על אביו או אמו ל"ע, אם מותר לו לרקוד ההקפות בשמחת תורה, היה משיב, שאצל החסידים נהגו להקל בזה מב.

מו. מנחגיני שאומרים קדיש אחר קריאת התורה של ליל שמחת תורה, וכמבואר במשנ"ב (סימן תרס"ט סקט"ו) מג.

לח. כן השיב לי רבינו על שאלתי מה הוא עושה עם ערבתי. ראה במשנ"ב (סימן תמ"ה סק"ז) שכתב בשם האחרונים, שאם יש לו הושענות טוב לשרוף החמץ בהושענות, דהואיל ואיתעביד בו מצוה חדא ליתעביד בו גם מצות תשביתו.

לז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א. וראה בספרי הליקוטים שבזמנינו שהביאו בשם ספר דרכי חיים ושלום (אות תשצ"ג) על הגה"ק ממונקאטש זללה"ה שהיה מקפיד מאד על מנהג זה משום בזיון ארון הקודש ובית המדרש, ועוד שהגבאים זורקים אותם אחר כך לאשפה, והרבה פעמים ללא השגחה יתרה שלא יהיו בדרך בזיון, ומבואר במשנ"ב (סימן כ"א סק"ו) שאין לזרוק את הד' מינים לאשפה, והמדקדים גונזים אותן.

מ. מפי בנו הגאון רבי משה ברנדסדורפר, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

מא. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות ו').

מב. כן ראיתי כמה פעמים שהורה כן לאבלים (שמחת תורה תשס"ז, וחוה"מ סוכות תשס"ח).

מו. כן היה נוהג למעשה כשהיה הבעל קורא בליל שמחת תורה, ופעם כששאלוהו על כך אמר שכן הוא להדיא

פרק כ'

הדלקת נר חנוכה

א. כשראש הבית מדליק את נרות החנוכה, אין צריכים אשתו ובני ביתו לעמוד שם בשעת הברכה וההדלקה.

ב. אך אם ראש הבית^א נמצא בביתו, ואשתו או אחד מבני הבית מדליקים עבור כל בני הבית, אין בני הבית נפטרים בהדלקה זו אלא אם הם עומדים שם בשעת הברכה וההדלקה^ב.

ג. ומיהו אף שמצד הדין אין האשה ובני הבית צריכים לשמוע את ברכות ההדלקה, או להיות נוכחים בשעת ההדלקה, כשראש הבית מדליק, אמנם מכיון שאחר כך כשיראו נרות חנוכה יכנסו בספק חיוב ברכת הרואה, לכן נכון שישמעו את ברכת שעשה נסים מן המדליק ויכוונו לצאת ממנו^ג.

ד. והורה, שכשיש צורך לאשה לצאת מביתה לצורך מצוה, אף שבכל השנה היא רגילה לצאת מביתה קודם שקיעת החמה, אולם בחנוכה תשמע מקודם את ברכות ההדלקה מבעלה, ותלך אחר כך, ותתחיל את הכנותיה בביתה מבעוד יום.

ה. אבל אין להם לנהוג שתלך כרגילותה קודם שקיעת החמה, והבעל ימתין מלהדליק עד שתשוב כשעה אחר צאת הכוכבים, מפני שיש להזדרז להדליק מה שיותר סמוך לתחילת הלילה^ד, (והורה כן אף להמדליקים בפנים, וכפי שיתבאר בסמוך אות שגם הם צריכים להזדרז להדליק מה שיותר סמוך לתחילת הלילה).

ו. היה מורה, שמתחילים לומר הנרות הללו בעת הדלקת השמש, לאחר שהדליק את כל נרות המצוה^ה.

במשנ"ב (ליל שמחת תורה תשס"ז).

א. ראש הבית הוא האיש דהמצוה רמ"א עליה, אך אם אין האיש בביתו נחשבת האשה ראש הבית דהמצוה רמ"א עלה.

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ"ג).

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ז. נשאל אם יש איזה ענין או הידור להדליק נרות חנוכה בשמן זית הראוי לאכילת אדם, והשיב, שמעולם לא שמענו דבר כזה.¹

ח. אמר, דשמן זית שהיה תלוי בסוכה לנוי, יש עדיפות להדליק בו מבשר שמן זית, דהואיל שנעשה בו מצוה אחת יעשה בו מצוה נוספת.²

ט. שיעור הזמן שצריכים הנרות לדלוך הוא כחצי שעה, וכמבואר בשו"ע (סימן תרע"ב סעיף ב'), ואף בזמנינו שרבים מצויים בשוק עד שעה מאוחרת לא נשתנה הדין.³

י. לאחר שעבר חצי שעה מהדלקת נרות החנוכה, מותר לנשים לעשות מלאכות אף שהנרות עדיין דולקים.⁴

בשו"ע סימן תרע"ו (סעיף ד') אחר שהדליק אומר הנרות הללו וכו', ובט"ז (סק"ה) ומג"א (סק"ד) הביאו בשם מהרש"ל דהיינו אחר שהדליק נר ראשון, אמנם בפמ"ג (במשב"ז) תמה על כך דכשם דפשיטא שאסור לומר הנרות הללו קודם הדלקת הנר הראשון משום דהוי הפסק, כך יש להמנע מלומר זאת קודם הדלקת כל הנרות משום דהוי הפסק בין הברכות לשאר הנרות, וכתב שלא ראיתי נוהגים לומר הנרות הללו תיכף לאחר הנר הראשון, אלא שח"ו אין אומר נגד מאורן של ישראל המהרש"ל, ומסיים הפמ"ג, דמכל מקום מי שנוהג ואומר הנרות הללו לאחר הדלקת כל הנרות נמי שפיר דמי. ולכאורה כוונתו בזה להכריע שיש לנהוג לאמרו לאחר כל הנרות, דהרי אם יאמר אחר הנר הראשון נכנס בזה לשאלה של הפסק, ואילו אם יגיד לאחר כל הנרות הרי לא הפסיד כל כך אף לפי דברי המהרש"ל דסוף סוף הרי אמר הנרות הללו, ואם כן בודאי שנכון יותר לנהוג הכי כיון שהריוח שבו מרובה על ההפסד, וכן הביא בליקוטי מהרי"ח שדעת הפמ"ג נוטה שיש לאמרו לאחר הדלקת כל הנרות, וכן פסק במסגרת השולחן שכן נראה מהטור והשו"ע ומדברי הגרש"ז בסידורו.

ו. ספר היכל הוראה (ח"א סימן צ"א), וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ח. בשו"ע בסימן תרע"ב (סעיף ב') כתב וז"ל, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, ומקור האי דינא מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו ששיעור תכלה רגל מן השוק הוא כמו חצי שעה.

ופעם הגיע אברך אחד אל רבינו (נר ו' דחנוכה תשס"ז), ואמר שיש לו הוכחות ודיוקים מלשונותיהם של הרבה ראשונים שפירשו דמה שאמרו בגמ' עד דכליא ריגלא דתרמודאי פירוש עד שעת סגירת החנויות, ולפיכך בזמנינו שהחנויות פתוחות עד לסביבות השעה תשע צריכים הנרות לדלוך לכל הפחות עד אז, אך רבינו לא אבה לשמוע מדבריו, והשיבו בתקיפות, "אבל מה כתוב בשו"ע", הלוא המחבר סתם להלכה כדעת הרי"ף והרא"ש שהשיעור הוא כחצי שעה בכל מקום ובכל זמן, ולא קיימא לן כדברי הראשונים החולקים עליהם.

ט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן תר"ע סעיף א') איתא דנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ואמר רבינו שאין הכוונה כל זמן שהנרות דולקות ממש, אלא היינו בעוד שהן דולקות בחצי שעה הראשונה שאז הוא קיום המצוה, וכן הוא בכף החיים (סק"ח) בשם אליה רבא ודרך החיים, וכן נראה מדברי המשנ"ב (סק"ד).

יא. הורה, שאף רחיצת הגוף או רחיצת הילדים נחשבת מלאכה, ואין לנשים לעשותם בעת שהנרות דולקות.¹

יב. מי שקנה או קיבל מנורת כסף חדשה, לא בריא מילתא אם יכול לברך עליו שהחיינו, ולכן בברכת שהחיינו שביום הראשון, מלבד הכוונה הפשוטה על המצוה ועל הזמן דחנוכה יכול גם על המנורה, אבל לא יעשה שהחיינו על המנורה בנפרד, מפני שיש בזה חשש ברכה לבטלה, ועל כל פנים איסור ברכה שאינה צריכה בודאי יש בזה יא.

יג. מי שנוהג כל השנה להתפלל תפילת ערבית מאוחר במנין קבוע, וגם בימי החנוכה רוצה להתפלל באותו מנין קבוע, מותר לו להדליק נר חנוכה קודם תפילת ערבית יב.

יד. שיירי נרות החנוכה יש לבערם על ידי שריפה דוקא יג.

מקום ההדלקה

זו. דעתו היתה, דמי שגר בקומה השניה והדליק בפתח חדר המדריות הפונה לרשות הרבים לא יצא ידי חובתו, וברכתו לבטלה יד.

זז. ופעם התבטא על כך, "חדר מדריות איז אַ לופט גאס" (רשות הרבים באויר), והמדליק בפתח הבנין הוא כמדליק בפתח הסימטא הקרובה לביתו טו.

יז. מלבד זאת היה אומר, דאף לפי הסוכרים שאפשר לצאת ידי חובתו בהדלקה על פתח חדר המדריות, זהו דוקא בבנין של קומה אחת שגרים שם שנים או שלשה בני אדם,

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יא. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ"ד אות ד').

יב. כתבי תלמידים.

טעם הדבר לכאורה הוא, כי מה שמקדימים תפילת ערבית להדלקת נרות חנוכה הוא משום דתדיר ושאינו תדיר קודם, וזה שייך רק היכא שיש לפנינו שני מצוות לקיימם, שאז יש להקדים את התדיר לפני השאינו תדיר, אבל מי שיש לו עת קבוע לתפילת ערבית ולא הגיע עתה זמנו של התדיר, הרי זה כאין התדיר לפנינו שהדין הוא שאין צריך להמתין עליו.

יג. כתבי תלמידים.

וכמבואר בשו"ע (סימן תרע"ז סעיף ד') דהנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור ההדלקה עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו.

יד. כן הורה להלכה למעשה כששאלתי אותו דעתו בזה, (גר א' דחנוכה תשס"ד).

זו. כן שמעתי מפה קדשו (גר ו' דחנוכה תשס"ז).

וניכר על הנרות שהם שייכים לבעלי הדירות, אבל כמה שמצוי כיום בבנייני מגורים שדרים עשרים שכנים בכל בנין, ובפתח חדר המדרגות עומדים מנורות של כמה מבעלי הדירות, לכולי עלמא לא יצאו ידי חובתם, שאין ניכר של מי הם הנרות, ולא עדיף מפתח המבוי, דפשיטא שאין בני המבוי יכולים לצאת ידי חובה בהדלקת נר חנוכה על פתח המבוי ט"ז.

יח. היה מדליק את נרות החנוכה אצל פתח הבית מבפנים י"ז.

יט. הורה, דאף שלפי מנהג המדליקים בפנים, זמן ההדלקה היא כל הלילה, מיהו לכתחילה יש להזדרז ולהדליק מוקדם וסמוך לתחילת הלילה כל מה שאפשר י"ח.

מז. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ק"ב), וראה שם מה שהאריך בזה עוד.

י"ז. ראה בקובץ בית אהרן וישראל גליון קס"ד (כסלו טבת תשע"ג) במאמרו של הרה"ג ר' מנחם זילברברג שליט"א (עמוד ס"ה) שבירר והוכיח בטוב טעם ודעת שכך היתה הנהגתם של שלומי אמוני ישראל מאז ומקדם, שאף בתקופות ששררה שלווה מצד הגויים היו מדליקים בפנים, דמה שכתב הרמ"א שבזמן הזה מדליקים בפנים, היה זה בתקופת ועד ארבע ארצות שהיה ליהודים כעין אוטונומיה משלהם, ואף היו רוקדים ברחובות באבוקות ולפידים בעת הכנסת ספר תורה, ובונים סוכות בראש כל חוצות, ולא היה שום מניעה מלהדליק נרות חנוכה בפתחי הבתים הפונים לרה"ר, וכן בתקופת תור הזהב בספרד שהיה תחת שלטון המוסלמים כתבו הראשונים שמדליקין בפנים, ובספר סדר היום כותב שאנו מדליקים בתוך הבית בפנים, והיה מחכמי צפת בתקופה שחידשו את הסמיכה, וכפי שנזכר בשו"ת הרלב"ח שהיתה אז השליטה ביד החכמים לשפוט את ישראל באין מפריע עד שראו בזה פעמי הגאולה, ומביא שם כהנה וכהנה.

ושב והניף ידו בגליון קס"ה (שבת אדר תשע"ג, עמוד קמ"ד) להוכיח שדורות רבים היתה לחכמי ישראל שליטה עצומה עד כדי גיבוי מהשלטונות לדון דיני נפשות, ואף על פי כן הדליקו כולם בפנים מפני שלא ידעו מה ילד יום, כי לדאבונינו מאז חורבן בית מקדשינו אין לנו מנוח בגויים, וההיסטוריה רצופה בגלגל חזור שכמה דורות חיו היהודים בשלום ואחר כך הגיע גל עכור ושטף את העולם רח"ל (לא תקפ"ץ), ולכן לעת עתה שאנו עדיין עומדים בציפייה לישועת ד' וביאת גואל צדק אנו מדליקים בפנים.

ומה לנו יותר מעדותו של האור זרוע (סימן שכ"ג) שהעיד דהאידנא ליכא סכנה ואפילו הכי אין אנו מדליקין בחצירות, (ואלו ששינו להדליק בחוץ מחמת שלא ידעו טעם למה להמשיך להדליק בפנים, לא חידשו שום טענה, דהאור זרוע עצמו בדבריו שם כבר נתקשה בכך, ואפילו הכי לא עלתה על דעתו לשנות ולהתחיל להדליק בחוץ מחמת קושיא זו).

יח. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל שבת חנוכה תשס"ט).

הרמ"א (סימן תרע"ב סעיף ב') כתב, שיש אומרים שבזמן הזה שמדליקין בפנים אין צריך ליזהר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, ומסיים הרמ"א, דמ"מ טוב ליזהר גם בזמן הזה. ובביאור הלכה כתב בשם הטור, דאף על פי שמדליקין בפנים, אך כיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש הכירא לעוברים ושבים ע"כ. ולפי דבריו נמצא לכאורה שאם מדליק בתוך הבית כשאין הנרות נראים ברשות הרבים כלל, אפשר אף לכתחילה להדליק כל הלילה.

אולם כששאלתי את רבינו להלכה למעשה, אם גם לדין שאנו מדליקים בפנים יש להקפיד להזדרז ולהדליק מוקדם וסמוך לתחילת הלילה, השיב לי, הן, ולא התנה את הדבר רק למי שמדליק בחלון הבית הפונה לרשות הרבים.

ובאמת שדברי הביאור הלכה הנ"ל צ"ע, דהא בסימן תרע"א (סעיף ח') כותב הרמ"א להדיא, דבזמן הזה שכולם מדליקין בפנים ממש אין היכר לבני ר"ה כלל. הרי דהרמ"א אינו נוקט כהטור שההדלקה נעשית באופן שיש

ב. הורה, שלפי מנהג המדליקים בפנים, גם כשיש לו אפשרות להדליק בחלון ביתו הפונה לרשות הרבים, מכל מקום עדיף שידליק על פתח הבית מבפנים כדי שיהיה מסובב במצוות יט.

בא. לפי מנהג המדליקים בפנים, אין צריך דוקא בפתח הבית ממש או דלת אחד מחדרי הבית, אלא אף פתח דלת המרפסת הוא טוב לבתחילה כ.

בב. הורה, שלפי מנהג המדליקים בפנים, גם כשהוא לבדו בביתו ואין אחר אתו, אין צורך לקרוא לאחר שיראה את נרותיו משום פירסומי ניסא כא.

אכסנאי בחנוכה

בג. היה מורה ובא, לגבי בחורי ישיבה שיש להם חדר מיוחד בפנימיה לשינה ולכל צרכיהם, ואוכלים ארוחותיהם בחדר האוכל, שאין ספק שחדר המיוחד להם הוא מקום דירתם ומגוריהם, ושם צריכים להדליק נר חנוכה כב, ואין צריך שגם יאכלו שם משהו במשך היום כג.

הכירא לעוברים ושבים. ובאמת שהמעין בדברי הרמ"א בחיבורו דרכי משה (סק"ד) יראה שמקור דבריו הם ממנהגי מהרי"ל (הלכות חנוכה אות א'), והמעין במקור הדברים בפנים יראה שכתוב שם בזה"ל, מנהג מהרי"ל סג"ל שהדליק נרותיו מיד כשיצא מבית הכנסת כי אמר מצות נר חנוכה משתשקע החמה וכו', והיינו, דאף שנוהגים להדליק מבפנים בתוך הבית מכל מקום תקנת חכמים היתה שההדלקה תהיה משתשקע החמה, ואין הדבר תלוי דוקא באם רואים בחוץ כדי לפרסם את הנס לבני רשות הרבים או שמדליקים בפנים לעצמו או לבני הבית, בכל גווני יש להזדרז ולהדליק מה שיותר מוקדם. וכן כתב בקב הישר (פרק צ"ו) שצריך להדליק תיכף בכניסת הלילה כי מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה.

יט. כן הורה לי להלכה למעשה (נר ג' דחנוכה תשס"ד). ראה בליקוטי מהרי"ח שמביא מכמה פוסקים שאם יש לו חלון סמוך לרשות הרבים מדליק בחלון, ומסיים, אך ראיתי לגאונים וקדושים שאף שהיה להם חלון לרשות הרבים מכל מקום הדליקו בטפח הסמוך לפתח (מבפנים), ובסידור רבי אשר הביא בשם האריז"ל שעפ"י הכוונות יש להדליק לעולם בפתח הסמוך למזוזה.

כ. שאלתי אם גם דלת המרפסת טוב לכך, והשיב לי, "פארוואס נישט", (ליל שב"ק י"ח כסלו תשס"ד). ובאמת טעם הדבר פשוט דכל הענין של הנחת הנרות ליד הדלת הוא כדי שיהיה מסובב במצוות, וממילא כל דלת שיש לה מזוזה טוב לענין זה, וכן הוא בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן נ"ב).

כא. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א, וכן הורה לי להלכה למעשה (נר ג' דחנוכה תשס"ד).

כב. היינו כשרוצים להדליק בישיבה, אבל בודאי שיכולים להדליק גם בביתם ממש, וכדלהלן.

כג. שאלתי את רבינו היכן אני צריך להדליק נר חנוכה, האם בחדרי שבפנימיה המיוחד לי לשינה ולכל צרכי, או בחדר האוכל של הישיבה שבו אני אוכל את סעודותי, והשיב לי בתוקף, "היכן שאתה גר", וכמתרעם על שיש כאן בכלל שאלה. וחזרתי ואמרתי, אדרבה זו גופא היא שאלתי, היכן היא מקום מגורי אם במקום השניה

בד. ואין להם להדליק בחדר האוכל הכללי של הישיבה, כי אין יוצאים שם ידי חובתם אפילו בדיעבד, וברכתם לבטלה ^{כד}.

כה. ומה שמבואר בפוסקים דמקום אכילתו הוא עיקר דירתו ומגוריו, זהו דוקא במי שיש לו שני בתים מיוחדים לו, האחד לאכילתו, והאחד לשינתו, שבוה אנו אומרים דמקום אכילתו היא עיקר דירתו ומדליק שם, אבל החדר האוכל הכללי של הישיבה המיועד לעשרות ומאות בחורי הישיבה היא כמסעדה בעלמא, ופשיטא שאי אפשר להחשיב זאת כביתם ודירתם של האוכלים שם, והגע בעצמך, בוקן שאוכל את ארוחותיו במסעדה מפני שאין לו מי שיבשל לו בביתו, וכי יעלה על הדעת שצריך להדליק נר חנוכה במסעדה ולא בביתו שלו ^{כה}.

כו. הורה לבחור שהדליק נר חנוכה בבית הוריו ששם ביתו, שיכול אחר כך לנסוע לישון בישיבה אף אם היא בעיר אחרת, והסביר טעמו, כי באמת דירתו וביתו הוא בבית הוריו, אלא דמכל מקום כשהוא ישן בפנימייה יכול לצאת ידי חובתו גם כשהדליק שם, אולם פשיטא שבהדלקה בבית הוריו יצא ידי חובתו אף כשבאותה לילה אינו ישן שם כלל ^{כו}.

כז. ובן מי שהדליק בביתו, יכול לאכול ולישון במקום אחר, כי אין ספק שבהדלקה בביתו יצא ידי חובתו אף אם באותה לילה אינו ישן שם ^{כז}.

כח. הורה, שחתן המתחתן בחנוכה, והחופה היא בערב, ורק אז הוא מגיע לאולם ^{כח}, יש לו להדליק נר חנוכה בבית הוריו, כי עתה בעת חיוב ההדלקה שם הוא ביתו, ורק בערב הוא עוקר את דירתו לביתו שלו ^{כט}.

או במקום האכילה, ואמר לי, פשוט שזהו בחדר שאתה ישן שם הוא מקום קביעותך ומגורך, (ליל שב"ק ח"י כסלו תשס"ד).

בד. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

כה. מפי הרב יוסף צבי פרנקל שליט"א.

[נפעם בימי החנוכה דברתי עמו על הדלקת נר שבת בחדר האוכל של הישיבה, וחשב רבינו מתחילה שכוונתי על הדלקת נרות חנוכה, ותמה לנגדי, מה מקום להדליק נר חנוכה בחדר האוכל הרי זו סתם מסעדה בעלמא, - כסלו תשס"ד].

כו. כן הורה לי להלכה למעשה (נר ג' דחנוכה תשס"ד).

כז. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל שבת חנוכה תשס"ט).

כח. נוסח השאלה היתה באופן זה, ולכן באופן שהחופה היא קודם השקיעה ועוקר מבית הוריו קודם השקיעה יעשה שאלת חכם איך לנהוג.

כט. כך אמר לי רבינו, שזו היא דעתו בשאלה זו (ליל שבת חנוכה תשס"ט).

כז. הורה, שבן נשוי שאוכל סעודת ליל שבת אצל הוריו, וחוזר לישון בביתו, צריך להדליק נר חנוכה בביתו, ואם הדליק במקום אכילתו בבית הוריו, בפשטות הוא דלא יצא ידי חובתו, וברכתו לכטלה ל.

ל. היה מורה, שבן נשוי המתאכסן בשבת חנוכה אצל הוריו, וחוזר במוצאי שבת לביתו, צריך להדליק במוצאי שבת בביתו, ולפיכך מיד בצאת השבת עליו להודרו לנסוע לביתו כדי להדליק נר חנוכה לא.

לא. מי שאין לו בית וישן ברחוב, בפשטות הוא דפטור מנר חנוכה לב.

ערב שבת חנוכה

לב. זמן הדלקת נרות חנוכה בערב שבת הוא מפלג המנחה ואילך, אך נכון להסמיכו מה שיותר לשבת לג.

לג. היה מורה, דגם כשהאיש מדליק נרות שבת ואינו מקבל שבת בהדלקת הנרות, ידליק תחילה נרות חנוכה ואחר כך את נרות השבת לד.

ל. כן הורה רבינו להלכה למעשה (ליל שבת חנוכה תשס"ד).

לא. ושאלתי את רבינו, דאמאי לא נימא שמכיון שקבע ביום השבת את ביתו בדירת הוריו, אם כן גם במוצאי שבת עדיין נחשב זה ביתו כל שלא עקר את דירתו משם, והשיב, שבדברי הפוסקים חזינן שדבר זה אינו ברור כל כך שיועיל להיחשב ביתו מחמת מה שנתאכסן שם ביום הקודם, (ליל שבת חנוכה תשס"ט).

לב. כן השיב לי רבינו לשאלתי, (כסלו תשס"ד, כ"ט אלול תשס"ה).

לג. והיינו קודם הדלקת נרות השבת וכדלהלן, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לד. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן ק"א).

בשו"ע (סימן תרע"ט סעיף א') איתא, דבערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואחר כך נר שבת, ובט"ז (סק"א) כתב בטעמא דמילתא, מפני שאם ידליק של שבת תחילה כבר קבלה לשבת ונאסר במלאכה, והיינו דוקא לשיטת בה"ג הסובר דקבלת שבת תלויה בנרות, אבל התוס' חולקים וסוברים דאין קבלת שבת תלויה בנר, ומסיים הט"ז דלדין שהמנהג פשוט שהאשה המדלקת נרות מקבלת עליה שבת ואסורה במלאכה, לפיכך מי שהדליק נר שבת ושכח ולא הדליק נר חנוכה לא ידליק בעצמו אלא יתן לאחד מבני ביתו להדליק. ולפי דברי הט"ז נמצא, דדוקא במי שמקבל עליו שבת בהדלקת הנרות יש לו להקדים ולהדליק נרות חנוכה, (ואולי אף היכא שאשתו מדלקת נרות שבת ומקבלת עליה שבת, יש לבעלה להדליק נר חנוכה תחילה כדי להוציאה ידי חובתה כשעדיין יום אצלה), אבל באיש המדליק נרות שבת ואינו מקבל עליו שבת, מהיכי תיתי שידליק תחילה נר חנוכה, אדרבה שמא עדיף טפי להקדים נרות שבת דתדיר ושאינו תדיר קודם. אמנם ראה בספר בן איש חי (פרשת וישב סעיף כ') שכתב, דאף שהאיש מדליק נר חנוכה והאשה מדלקת נרות שבת, תמתין אשתו שלא תדליק נר שבת עד שידליק הבעל נר חנוכה, ויש בדבר טעם על פי הסוד כנוצר בדברינו רבינו האריז"ל שאם ידליקו נר שבת קודם עושה פגם ח"ו, מיהו אם השבת בליל שביעי או שמיני

לד. אף בערב שבת חנוכה היו מדליקים נרות שבת בביתו בזמן הדלקת הנרות בירושלים שהוא ארבעים דקות קודם שקיעת החמה, ומעט לפני כן היה מדליק את נרות החנוכה לה.

פרק כ"א

חודש אדר

א. מי שזקוק לעבור מיפול רפואי שיש בו סיכונים, נכון וכדאי שיקבע זאת לחודש אדר דבריא מזליה.

זכר למחצית השקל

- ב. מעיקרא דדינא אין חייבים במחצית השקל אלא אנשים, אלא מכיון שכתוב בשקלים לכפר על נפשותיכם, נותנים גם בעד הנשים והילדים לכפר על הנפשא.
- ג. אמר, שאין נהוג ליתן מחצית השקל בשביל עובר².
- ד. היה מורה שפה בארץ ישראל נותנים שלש חצאי שקלים הנהוגים בארץ ישראל³.

פרזים ומוקפים

ה. השכונות שמסביבות ירושלים העתיקה, שרחוקים ממנה יותר מתחום שבת, וגם אינם נראים משם, אין דינם כמוקפים אלא אם אין הפסק של שבועים אמה ושיריים בינם

שיש בהם הרבה נרות, והאשה רוצה למהר מחמת הזמן שלא נשאר לה זמן מרווח, אז תוכל להדליק אחר שהדליק הבעל נר אחד בלבד ולא תמתין עד שידליק הכל.

לה. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן ק').

א. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ל"א).

ב. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וכמבואר ברמ"א (סימן תרצ"ד סעיף א') שיש ליתן מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן וכו', ובמדינות אוסטרייך יתנו ג' חצי ווינער, וכן לכל מדינה ומדינה.

לבין העיר העתיקה, אבל אם הם מובדלים במגרש ריק של קמ"א אמה שאין שם שום בית או בורגן, דינם כפרזים וקוראים בי"ד.

ו. וגם כשישנו עירוב המחבר את השכונות האלו עם העיר, אף אם לגבי שבת הם נחשבים חלק מן העיר, אין זה מועיל לגבי קריאת המגילה, ואכתי דין שכונות אלו כערי הפרזים.

ז. ולא זו בלבד, אלא אפילו אם יעשו מחיצה גמורה שתחבר בין השכונות שבעיר לאותם השכונות, לא יועיל הדבר כלום, ובפרט לפי מה שאין מתאפשר במציאות לעשות מחיצה גמורה שתחזיק מעמד לזמן ממושך.

ח. על פי האמור הורה רבינו, שבשכונת רמות, שלעת עתה אין חיבור רצוף של בתים מן העיר העתיקה עד לשם, אלא השכונה מבודדת ומובדלת מן העיר במרחק של יותר משיעור קמ"א אמה, ורחוקה יותר ממיל מחומת העיר העתיקה, וגם אינה נראית משם, דין בני השכונה כפרזים לכל דבר, וקוראים בארבעה עשר, ומי שרוצה להחמיר יקרא גם בט"ו בלי ברכה ד.

בן עיר ובן כרך

ז. נשאל מאחד שהיה בליל ויום י"ד בעיר פרוזה וקיים שם את מצוות הפורים כהלכתה, ובאמצע יום י"ד יצא משם ונסע לעיר מוקפת ה', והורה לו, דנכון שינהוג שנית פורים בט"ו לחומרא, והיינו שישמע מגילה, אך את הברכות ישמע מבן ט"ו שמברך לעצמו, ויקיים את מצוות היום, ועל הנסים יאמר בשמו"ע באלוקי נצור ובברכת המזון בהרחמני.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ"ה).

ה. ראוי לציין, שבעובדא שנשאל עליה רבינו, כבר הגיע אותו אדם לירושלים קודם שקיעת החמה של ליל ט"ו.

ו. כן הורה לי להלכה למעשה (פורים תשס"ד).

השאלה מבוססת על דברי הירושלמי שהביאם בבית יוסף (סימן תרפ"ח) דבן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו ובא לכרך נתחייב כאן וכאן, ובדברי הראשונים והפוסקים ישנם כמה דרכים בביאור כוונת הירושלמי, יש שפירשו דוקא עקר דירתו אבל בן עיר שעלה לכרך אינו מתחייב שנית, ויש שפירשו דעקר לאו דוקא, ויש שפירשו בכוונת דברי הירושלמי שהוא בלשון בתמיהה, דאטו נתחייב כאן וכאן, ובלאו הכי הרי השו"ע והמג"א והט"ז וכל האחרונים לא הזכירו כלל את דברי הירושלמי, זולת השלטי גבורים והגר"א והביאם בביאור הלכה, ומהאי טעמא הכריע רבינו דמעיכא דדינא לא נקטינן שיתחייב פעם שנית, אך לחומרא נכון לחוש ולנהוג שנית את דיני הפורים.

י. וכשישמע ברכת שהחיינו על המגילה יענה אמן, אף דעל הצד שהוא מחוייב נמצא שמפסיק בין הברכות לקריאת המגילה.^ז

יא. מי שהיה ביום י"ד בעיר מוקפת חומה, ובאמצע היום יוצא לעיר פרוזה ולא יחזור לעיר המוקפת עד מוצאי ט"ו, הפקיע עצמו בזה ממצות פורים, שהרי לא היה לא פרוז בן יומו ולא מוקף בן יומו, ולכן אין לעשות כן, או שיסע לעיר הפרוזה כבר ביום י"ג או בליל י"ד.^ח

יב. הורה, דמי שנהג כבר פורים בי"ד בעיר פרוזה, וביום ט"ו הגיע לעיר מוקפת חומה, אין ליתן לו עליה לתורה בעיר המוקפת בט"ו, ודינו כמו מי שאינו מתענה בתענית ציבור שאין ליתן לו עליה בקריאת ויחל ט.

קריאת המגילה

יג. מי שחושש שלא יוכל לשמוע היטב את כל תיבות המגילה מפי הש"ץ, יעשה כמו שכתב המשנ"ב (סימן תרפ"ט סק"ט) בשם הפמ"ג, שיתפוס בידו מגילה כשרה ויקרא בלחש מלה במלה עם הש"ץ, ואף שבעת השמיעה מהש"ץ הוא מוציא הדברים בפיו, אין זה סותר לצאת מן הש"ץ, אלא שכל זה הוא רק כשמוציא בפיו את אותה התיבה שהוא שומע מהש"ץ, ואף שאי אפשר לצמצם לומר אותם אותיות ממש, אבל אם יגיד תיבה אחת לפני מה שקורא הש"ץ או תיבה אחת לאחריו, נמצא שאינו יכול לצאת את התיבה שהש"ץ קורא אז, דהוי ליה כסח באמצע שמיעת התיבה, ואף כשאחר כך יאמרנה בעצמו נחשב עליה כקוראה ביחיד.^י

יד. נשאל מאחד שלא שמע מפי הקורא תיבת 'המן', והסתכל במגילה כשרה וקרא את התיבה מתוכה, ואחר כך נתברר לו שטעה וקרא תיבת 'המן' שבפסוק הבא, ואמר

ז. וביאר רבינו את טעמו, דכיון דלעיקרא דמילתא נקטינן שאינו מחוייב שנית בדיני יום הפורים, ורק לרווחא דמילתא החמרנו עליו שישמע שנית את המגילה וינהוג את דיני הפורים, אין לו לבטל משום חומרא זו עניית אמן על ברכה, שדבר זה הוא מעיקרא דדינא כמבואר בטוש"ע (סימן רט"ו סעיף ב').

ח. פנקס הקנה בושם, י"ג אד"ב תשמ"א, נדפס בספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ק"ד).

ט. כן הורה להלכה למעשה.

ראוי לציין שבעובדא שנשאל עליה רבינו, הגיע הפרוז לירושלים לאחר עלות השחר של ט"ו, אך נראה דהוא הדין אם היה מגיע קודם שקיעת החמה של ט"ו, דמאחר שכבר היה אצלו פורים ביום י"ד שוב אין להחשיבו עתה ביום ט"ו כמוקף, כי רק לחומרא אנו חוששים לדברי הירושלמי דנתחייב כאן וכאן, אבל לא לקולא.

י. כל זאת הורה לי רבינו להלכה למעשה (פורים תשס"ג).

רבינו, שאילו היה קורא את התיבה בעל פה היה יוצא ידי חובתו, אבל עתה שנתכוין לצאת במה שקראה מתוך הכתב לא יצא ידי חובתו, מפני שנמצא קורא למפרע ושלא בסדרן יא.

מז. הורה, דבעל קורא שאינו יכול לזוהר לקרוא תיבות 'ואת' של עשרת בני המן מתוך הכתב כשממהר לקרוא את הכל בנשימה אחת, עדיף יותר לאומרם בנשימה אחת אף שלא מתוך הכתב, מאשר שיקפיד לאומרם מתוך הכתב שלא בנשימה אחת יב.

מז. הורה, שאם לא אמר עשרת בני המן בנשימה אחת, ועדיין לא המשיך בקריאת המגילה, יחזור שנית מחמש מאות איש ויקרא בנשימה אחת יג.

יז. אף שמבואר בשו"ע (סימן תר"צ סעיף ג') שבדיעבד אם השמיט הסופר תיבות באמצע המגילה אפילו עד חציה כשרה, אמנם אם הוסיף תיבה חדשה המגילה פסולה.

יח. והיבא שלא הוסיף תיבה חדשה, אלא שכפל תיבה אחת פעמיים, הדבר צריך תלמוד, ולדינא צ"ע אם יצא ידי חובת הקריאה אפילו בדיעבד יד.

יט. בברכת הרב את ריבנו, יש מקומות שנהגו שכל הקהל מברכים אותה ביחד, ויש מקומות שנהגו שהש"ץ מוציא את כל הקהל, והורה רבינו שההולך ממקום שמברכים למקום שיוציאים אין מניעה שיברך שם בפני עצמו ולא יצא מן הש"ץ טו.

מתנות לאביונים

ב. שיעור מתנות לאביונים הוא פרוטה לכל אביון, ומיהו הידור מצוה הוא ליתן לו מתנה חשובה כשיעור שיוכל העני ליהנות ממנו בפורים טז.

יא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

הערת אחד הרבנים שליט"א: ולפי הוראה זו יש לזוהר ביותר בעת קריאת תיבות "ואת" של עשרת בני המן שלא יחליף, שאז יהא נחשב כקורא למפרע ולא יצא ידי חובתו, ולכן אם אינו יכול לזוהר בזה מוטב שיאמר תיבות "ואת" שלא מתוך הכתב, וראה בהוראה הבאה.

יב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"ז).

יג. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"ז).

יד. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"ו).

מז. כן הורה לי להלכה למעשה (פורים תשס"ד).

מז. שאלתי את רבינו, כמה הוא שיעור מתנות לאביונים, כי ראיתי מפרסמים בשם כמה רבנים סכומים מסויימים,

כא. רבינו עצמו נתן סכום של עשרים שקלים למתנות לאביונים, ופעם אף נתן זאת בצ"ק עדכני^{יז}.

כב. מתנות לאביונים צריכים להמסר לידי העני ממש, ואם נותן על ידי שליח צריך שהמעות יגיעו לעני בו ביום, אבל כשמזכה לעני ביום הפורים על ידי אחר והמעות יגיעו לידי אחר הפורים אינו מקיים מצות מתנות לאביונים^{יח}, ומכל מקום אם לא מצא עני, יזכה לו את המתנות ביום הפורים על ידי אחר ויתננו לעני לאחר הפורים, שזה עדיף מכלום^{יט}.

כג. פרוז הרוצה ליתן מתנות לאביונים לעניים מוקפין, יש לו ליתן את המתנה לידי הגבאי צדקה ביום י"ד שהוא פורים אצל הנותן, על מנת שיוזכה בהם לעניי העיר המוקפת, ובין אם הגבאי מוסרם לעני ביום י"ד ובין אם מוסרו ביום ט"ו יצא הנותן ידי מצות מתנות לאביונים לכתחילה בהידורה^כ.

כד. הורה שאפשר לצאת ידי חובת מתנות לאביונים על ידי שיתן את המעות לעני כמה ימים קודם פורים, על דעת שלא יזכה בו עד עצם יום הפורים^{כא}.

והשיב רבינו, השיעור הוא פרוטה, וחזרתי ושאלתי, האם אין צריך ליתן מתנה חשובה, והשיב, כמובן שיש הידור ליתן מתנה חשובה כמבואר בפוסקים, אבל מעיקר הדין השיעור הוא פרוטה. והדברים מבוארים להדיא במשנ"ב (סימן תרצ"ד סק"ב) בשם הריטב"א דשוה פרוטה חשוב מתנה, וזהו דלא כמו שהביא השע"ת (סק"א) בשם כמה פוסקים שאין יוצאים ידי חובה אלא במתנה חשובה ולא סגי בשוה פרוטה, ומכל מקום אף המשנ"ב הביא בהמשך דבריו מדברי הפמ"ג דלכתחילה צריך צריך ליתן לאביון דבר הראוי ליהנות ממנו בפורים מאכל או מעות שיוכל להוציא בפורים, ובכף החיים (סק"ז) הביא שהמנהג להחמיר לצאת ידי כולי עלמא ליתן שיעור ג' ביצים אוכל.

^{יז}. כן ראיתי לרבינו בפורים האחרון לחייו בשנת תשס"ט, שנתן שני ציקים מזומנים (היינו צ"ק עדכני, ולא צ"ק דחוי) לשני גבאי צדקה שאספו כל אחד עבור אביון אחד, וסכום כל צ"ק היה של עשרים שקלים, וקודם שנתן שאל אותם אם אוספים עבור אביון שאפשר לצאת בו ידי חובת מצות מתנות לאביונים, ואחר כך הוסיף ליתן צ"ק שלישי של עשרים שקלים לגבאי צדקה נוסף.

^{יח}. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר, וכן השיב לי לשאלתי בזה (ליל שב"ק פורים המשולש תשס"ה).

^{יט}. כן השיב לי לשאלתי (ליל שב"ק פורים המשולש תשס"ה). וגדולה מזו מבואר בשו"ע סימן תרצ"ד (סעיף ד') שבמקום שאין עניים יכול לעכב מעות פורים אצלו ונותנם במקום שירצה, ובכף החיים (סקל"ט) הביא בשם האחרונים דהיינו שיעכבם אצלו עד שיכואו עניים או שישלחם לעניי עיר אחרת.

^כ. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ל"ב).

כא. פנקס הקנה בושם, ח' אד"ב תשמ"ט, (עיין ביה"ל סימן תרצ"ד ד"ה לשני).

משלוח מנות

כה. וכן אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות כשנותן לחבירו שתי מנות קודם יום הפורים על דעת שלא יזכה בו עד יום הפורים עצמו^{כב}.

כו. שיעור משלוח מנות הוא אפילו בפרוסה קטנה, אם מי ששלחו לו מתכבד בזה^{כג}.

פורים המשולש בירושלים

כז. מי שלא שמע היטב כמה תיבות מן הש"ץ, ישלים בעצמו בלחש, ואכתי נחשב שקרא את המגילה בעשרה, ויוצא בזה^{כד}.

כח. בגמ' מבואר שהמתנות לאביונים כרוכים עם קריאת המגילה, ולכן גם למוקפים זמן נתינת המתנות הוא ביום י"ד, ונשאל רבינו במי ששכח ולא נתן ביום י"ד, אם יש לו תקנה ליתן ביום ראשון בט"ז, והשיב, שאף על פי שתקנה אין לו בזה, כי הזמן הוא ביום ששי, מכל מקום יש מקום שיתן ביום ראשון, וזה עדיף מכלום^{כה}.

כט. אין צריך לעשות סעודה בערב שבת לאחר קריאת המגילה, וכן נהג רבינו^{כו}.

ל. אין צריך ליתן משלוח מנות בשבת^{כז}.

כב. פנקס הקנה בושם, ח' אד"ב תשמ"ט.

כג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כד. היינו אף לפי מה שהמוקפים נזהרים בשנה זו לשמוע את המגילה רק בעשרה, לצאת דעת הסוברים שהקריאה שקוראים ביום ששי ב"ד נחשב כקריאה שלא בזמנה, ודעת הסוברים דבקריאה שלא בזמנה אין יוצאים אלא בעשרה, המכל מקום אם עיקר הקריאה היתה בעשרה, אלא שהשלים בעצמו בלחש כמה תיבות שלא שמע מן הקורא, אפשר לצאת בזה שפיר ידי חובתו, ואינו צריך לחזור ולשמוע את המגילה בעשרה, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כה. כן השיב לי רבינו למעשה לשאלתי בזה (ליל שב"ק פורים המשולש תשס"ה).

כו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר, וכן ראיתי שהשיב לשואל אחד (ליל שב"ק פורים המשולש תשס"ה).

וכפי שמשמע כן הכרעת המשנ"ב (סימן תרפ"ח סק"ח) דהעיקר כהשו"ע שהסעודה ומצות משלוח מנות נדחה ליום ראשון בשבת, ואילו בשבת עצמו אין נותנים משלוח מנות.

לא. ביום ראשון, אין איסור מלאכה הנוהג בפורים כח.

לב. יום ראשון בעיה"ק ירושלים, אין אומרים למנצח כט.

לג. אין אבילות נוהגת ביום ראשון בעיה"ק ירושלים ל.

לד. מה שנתבאר לעיל דין מי שהיה ביום י"ד בעיר פרוזה, וביום ט"ו נמצא בעיר מוקפת, שנוהג שנית פורים לחומרא, כן הדבר גם בפורים המשולש, שבשבת יאמר על הנסים באלוקי נצור ובהרחמן, וביום ראשון יקיים את מצוות היום לא.

בח. והסביר רבינו, שבעצם, ביום ראשון ט"ז אדר אינו פורים, ורק משלימים בו את מצוות משתה ושמחה ומשלוח מנות שנדחו מיום השבת להיום, וממילא פשיטא שאין בו איסור מלאכה, - (יום א' דפורים המשולש, ט"ז אדר"ב תשס"ח).

כט. כתבי תלמידים.

ל. כתבי הגאון רבי חיים אהרן פרידמאן שליט"א רב ומו"צ בעיר מונסי יצ"ו.

לא. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל שב"ק פורים המשולש תשס"ה).

יורה דעה

פרק כ"ב

שחיטה

- א. היה מורה לשוחטים, שלא ישחטו בהמות גסות ביום תענית ציבור.
- ב. ובשהוגדר לו פעם על אחת ההשגחות בחו"ל שלא רצו לקבל עליהם את דעת התורה, והתעתדו לקיים שחיטת גסות ביום תענית, שלח לומר להם, מוטב שהשוחטים יאכלו וישתו ויעברו על איסור ביטול התענית שאיסורו מדברי קבלה, מאשר שיתענו ויהיו קרובים להכשיל את הרבים באכילת נבילות וטריפות של תורה רח"ל.^א
- ג. שוחטים המתחילים לשחוט לפנות בוקר, ובהגיע זמן תפילת שחרית מפסיקים וחוזרים לאכסניא, ומתפללים, ואוכלים סעודת שחרית, והשהייה אורכת לכל הפחות כשעה ומחצה, הרי זה הפסק גמור, וכשחוזרים לשחוט צריכים לברך שנית על השחיטה.^ב
- ד. חיוב מריטת העופות לפני השחיטה היא הלכה פסוקה, כדי שלא יתקלקל הסכין וכדי שלא יבוא לידי שהייה, ולכן יש לעשותו אף כששוחטים עם סכין של מתכת חזקה, והשובי"ם שאינם נוהרים בזה אסור לאכול משחיטתם וצריך להעבירם.^ג
- ה. חיוב המריטה הוא גם בעופות קטנים וצעירים, והשובי"ם שאינם נוהרים בזה אסור לאכול משחיטתם וצריך להעבירם.^ד
- ו. אם תלש נוצה מן העוף ולא יצא דם, ולאחר גמר שחיטת העוף מתגלה קצת אדמומית דם במקום התלישה, יש לתלות יציאת הדם בדוחק התפיסה בצואר העוף והעוף כשר, ואין להחמיר בזה כלל.^ה

א. מפי בנו הרה"ח רבי אהרן שליט"א.

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ל"ח).

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימנים ל"ד, ל"ה, ל"ו).

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימנים ל"ד, ל"ה, ל"ו).

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ל"ו אות י"א, וח"ד סימן ל"ט).

ז. תיקן בשחיטה שתחת השגחת הביד"ץ, שאם מצאו נוצה בתוך גרונו של העוף (לעתים העוף תולש ובולע נוצה מחבירו) יבדוק השוחט את סכיניו אף שלא הרגיש במאומה¹.

ח. יש לעמוד על המשמר שלא לשנות מצורת השחיטה שהיתה נהוגה בישראל מדור דור שצואר הבהמה מלמטה והסכין מלמעלה, כי בשחיטה במעומד שצואר הבהמה למעלה והסכין למטה יכולים לבוא בקל לידי כמה מכשולות, ואפילו כשראש הבהמה קשורה היטב².

טריפות

ז. הובא לפנינו עוף שחוט, שבגופו של העוף התחילה לצאת רגל שלישית שהיה בה רק אצבע אחת קטנה שלא הגיעה לארץ, והראה בספר דעת תורה למהרש"ם, ששם נשאר בצ"ע על מקרה זה³.

י. הלובשים על אצבע האגודל איזה בד דק בעת הורדת הסירכות, כדי שלא יתחלקו הסירכות מבין אצבעותיהם, הרי הם בכלל מאכלי טריפות, מפני שהלבוש הדק מחליש את יכולת ההרגשה מאצבעותיו בקליפת הסירכות, מפני שצריך לקולפם בנחת, ועל ידי האחיזה בכח נעשית גם ההורדה בכח⁴.

יא. הורה בדבר מה שהמציאו לאחרונה זריקות בתוך הביצים בעת ריקום האפרוחים קודם בקיעתם מן הביצה, שאין לחוש בזה למריפת האפרוח, מפני שהזריקות נעשים בחלק העליון של הביצה ואין המחט מגיע אל גוף האפרוח, (כמובן שהוראה זו תקיפה רק כל עוד שלא נשתנו אופן עשיית הזריקות)⁵.

גיד הנשה

יב. כף עגול בעוף שנוהג בו גיד הנשה, אמר רבינו, שקיבל מרביתו שפירושו הוא,

1. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

2. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ל"ג), וראה בזה עוד בספר היכל הוראה (ח"א סימן צ"ד).

3. (ניסן תשס"ד).

4. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן מ"א).

5. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן מ"ז).

שבדרך כלל בסוף העוף נגמר האחוריים של העוף בחוד, אך אם נגמר האחוריים בעיגול וחסר שם חוד, זהו "כף עגול" יא.

יג. ובדרך כלל אין לחשוש לזה, ואין צריך לבדוק את חוד האחוריים, ורק אם אירע שמצא עוף שיש בו כף עגול, עליו לידע שצריך מומחה שיודע לחטט אחר הגיד יב.

ביצים

יד. ביצים המשווקות בשוק בימינו שנמצא בהם דם, מעיקר הדין זורק את הדם ואוכל את השאר, אך כבר נהגו לזרוק את כל הביצה שנמצא בה דם, ואמר רבינו דאחד הטעמים לכך הוא, מפני שאין אנו יודעים אם היו בזה כל התנאים הנצרכים כדי שיחשב ספנא מארעא, ולכן החמירו שלא ליכנס לחשש איסור, ונהגו לזרוק את הדם בכל גווני יז. זו. הורה שבכל ימות השנה אין צריך להקפיד לייחד קדירה מיוחדת לבישול ביצים יד.

בשר שנתעלם מן העין

זז. הורה בבשר שהיה מונח ללא שומר, שאם אנשים מסתובבים שם, אין בו איסור משום בשר שנתעלם מן העין אפילו אם אין לו סימן על הבשר טו.

יז. ואם ניכר על ידי טביעות עין או סימן מובהק שהבשר לא נתחלף, מותר אפילו אם היה מונח ברחוב, ואף אם מצויים שם אינשי דלא מעלי טז.

יא. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

יב. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

יג. בשו"ע (סימן ס"ו) מבואר שרק בביצי זכר צריך לזרוק את הביצה, אבל בדספנא מארעא זורק את הדם והביצה מותרת, אבל נודע שכבר נהגו ישראל גם בזה לזרוק את כל הביצה, ונאמרו בזה כמה טעמים, ורבינו נתן טעם נוסף לדבר, מפני שאין אנו יודעים בבירור אם היו כל התנאים של ספנא מארעא, היינו הפסק ששים בתים, ויעויין פרי חדש (שם) שכתב כמה תנאים הנצרכים שיהא ספנא מארעא, ולכן החמירו שלא ליכנס לחשש איסור, ונהגו לזרוק את הדם בכל גווני, - ספר דרכי הלכה (פרק א' הערה כ"ג).

יד. זולת בפסח שיש להחמיר בזה מפני חשש חמץ המודבק על קליפות הביצים, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

זז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יח. בשר שהיה במפעל משומר, שאי אפשר להוציא או להכניס לתחומי המפעל שום דבר מבחוץ בלי אישור מיוחד מן השומרים שבפתח, ובכל המפעל אין נמצא אלא בשר כשר, והפועלים הערלים הסתובבו שם בלי שהשגיחו עליהם, אין לחוש בזה לאיסור בשר שנתעלם מן העין.

יט. אמנם זהו דוקא כשהבשר נמצא במקום שהניחו, אבל אם נמצא במקום אחר יש לחוש בו לאיסור בשר שנתעלם מן העין, זולת כשיש לתלות שמלטלוהו לצורך, וכגון אם הפועלים הניחוהו במקפיא כדי שלא יתקלקל הבשר, שהרי זה נחשב כנמצאו במקום שהניחו י"ז.

כ. אף תבשיל פרוה אסור לשלוח על ידי נכרי בלי חותם, כיון שיש איסור אכילה בדבר שנתבשל על ידי עכו"ם, ובפרט היכא שיש לחוש שיערב בו דבר איסור, אמנם מאחר שאין איסורו אלא מדרבנן סגי בחותם אחד ואין צריך חותם בתוך חותם.

כא. אך בדעבד היכא ששלח על ידי נכרי בלא חותם, אם הוא מקום מעבר לרבים מותר, מפני שהנכרי ירא שמא יראנו אחד מהעוברים ויתפס עליו כנגב, אבל לכתחילה לא ישלח בלא חותם אפילו באופן הזה י"ח.

עוף מהור

כב. בעת שנתעורר הפולמוס בדבר תרנגולים 'לקורן' המשווקים בזמנינו, חיוה רבינו את פסק ההלכה, שכל זמן שיש עליהם צורת תרנגולים הישנים ויש להם את כל שלשת סימני המהרה הרי הם מותרים באכילה, ואין עליהם שום חשש מחמת מה שהם מורכבים עם כל מיני תרנגולים שאין לנו מסורת עליהם.

כג. ואף שנמצא בהם לפעמים שהוא חולק את רגליו, אך לאחר הבדיקה נתברר שאין עמידתם בחלוקת אצבעותיהם ביציבות, ושאין זה עמידתם הטבעית אלא באקראי בעלמא עד שהם מתיישבים שפיר על עמדם עם כל שלשת אצבעותיהם, ולא כמו עופות טמאים שעמידתם הטבעית היא בחלוקת רגליהם י"ט.

יז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ"ט שאלה א').

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן מ"ט שאלה ב').

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן מ"ד).

כד. כהיום נתפשטו ה'הכלאות', שמזריקים תערובות גנטיות של מינים אחרים לתוך התרנגולים, דבר המשפיע על צורתם ויצירתם, והיה רבינו מורה ובא, שאין סיבה להמנע מאכילת התרנגולים משום חשש שמא התערובות הם מעופות טמאים, כי כל שאינו התערבות מינים בדרך הטבע וההולדה אינו פוסל ומטריף מדינא^כ.

תולעים

כה. הורה שחסה וירקות מגידולי 'חסלט', דאף שעושים עליהם ריסוסים המשמידים את התולעים מהם, אפילו הכי חייבים בבדיקה, דכיון שאם יניחום באופן טבעי בלי ריסוס ישרצו בהם תולעים אין עליהם חזקה של אינם מתולעים, מפני שחזקה התלויה במעשה אין עליה תורת חזקה, ומלבד זאת כבר נשמע דיבת רבים שנמצאו בהם רחשים שונים כא.

מאכלות אסורות

כו. היה מורה שמותר לבלוע או ללעוס כדור שאינו ראוי לאכילה אף כשיש בו חששות של כשרות, ואינם צריכים הכשר, משום דאכילה שלא כדרך אכילה לא שמה אכילה כב.

כז. משחת שיניים שיש בו טעם טוב ונעים, טעון הכשר ובירור שאין בו חשש מאכלות אסורות, מפני שבדבר איסור שמעלה ריח וטעם טוב בפיו ובגרונו איכא איסורא אפילו בטעימה בעלמא אף כשפולטו ואינו בולעו כג.

כ. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן מ"ו).

כא. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן צ"ג).

כב. מפי הגאון רבי משה ברנדסדורפר, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. וכמבואר בדברי הרמב"ם (פ"ה מהלכות יסודי התורה ה"ח), במה דברים אמורים שאין מתרפאין בשאר איסורים אלא במקום סכנה, בזמן שהן דרך הנאתן כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביוה"כ, אבל שלא דרך הנאתן כגון וכו' שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם איסורי מאכל שהרי אין בהן הנאה לחיך הרי זה מותר ואפילו שלא במקום סכנה, חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורים אפילו שלא דרך הנאתן, לפיכך אין מתרפאין מהן אפילו שלא דרך הנאתן אלא במקום סכנה.

כג. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ט"ז).

פרק כ"ג

מליחה

א. הורה שאין להשתמש במכונת ה'רינסן' שילד' המזריקה מים קרים ביותר וחומר חיטוי אל תוך הוריד הראשי של הבהמה תיכף אחר השחיטה, מפני שהדם פורש ממקום למקום, ושוב לא מהני בה מליחה וצלייה.^א

ב. קודם מליחת העוף בעת חיתוך הורידים, יש לחתוך חתך גם תחת הכנפיים.^ב

ג. הורה בבשר שעדיין לא נמלח, וספק אם כבר שהה שלשה ימים אחר השחיטה, שמותר למלחו ולבשלו.^ג

ד. ואם ידוע שכבר עברו שלשה ימים משחיטתו, אך יש ספק אם הורה תוך שלשה, אף שלכתחילה נכון להחמיר לצלותו ולא להכינו לבישול, במקום הצורך יש להקל למלחו ולבשלו.^ד

ה. ולא זו בלבד, אלא אפילו כשנתערבה חתיכה ששהתה שלשה ימים בחתיכה שלא שהתה שלשה ימים, במקום הצורך יש לסמוך למלחם ולבשלם.^ה

ו. ואם נתערבה החתיכה בשתי חתיכות שלא שהו שלשה ימים, הרי החתיכה מתבטלת ברוב, ואף שלא במקום הצורך מותר לכתחילה למלוח את כולם ולבשלם.^ו

ז. היה מורה, דבשר ששהה ג' ימים אין להתיר למולחו, אף אם שהה באותם הימים בהקפאה.^ז

א. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ק"ט).

ב. מפי בנו הרה"ג רבי יצחק שליט"א, - ובדרך כלל כהיום מכינים את העוף בבית השחיטות כראוי.

ג. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ"א).

ד. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ"א).

ה. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ"ב).

ו. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ"ג).

ז. הלכה פסוקה היא בשו"ע (סימן ס"ט סעיף י"ב) דבשר ששהה ג' ימים מעת לעת בלא מליחה, נתייבש דמו בתוכו ושוב אינו יכול לצאת על ידי מליחה ואין לאוכלו מבושל אלא צלי, אמנם ראה בערוך השולחן (סימן ס"ט סעיף ע"ט) שכתב שאם בתוך הג' ימים היה הבשר קפוי הרי אותו הזמן שהבשר קפוי אינו עולה למניין שלש ימים, דכיון שהוא קשה כאבן לא שייך לומר שהדם מתקשה בתוכו עיי"ש, אך רבינו כותב שאין

ח. ובאשר אחד מועדי הכשרות הציעו לעשות שחיטת בקר בחו"ל, ולייבא את הבשר לארץ קודם המליחה כשהוא קפוא, לחם רבינו בתוקף נגד זה ולא הניחם לעשות כן, מאחר שכל גדולי האחרונים הסכימו פה אחד לאסור זאת.¹

ז. אמנם פעם כאשר נשאל על כך במקום שהיה בזה הפסד מרובה ולצורך יום טוב, הקיל שימלחנו כל צרכו, ויצלחו אחר כך, ואחר כך יבשלו על ידי שיתנגנו בתוך מים רותחים דהוי כחליטה, וסמך עצמו על הפוסקים המתירים על ידי חליטה לאחר מליחה וצליה ט.²

י. הורה בעופות שנמלחו בלא הדחה ראשונה ונתבשלו, שיש להתירם במקום הפסד מרובה, אמנם המקומות שניכר שהיה שם דם בעין צריך לקלוף.³

יא. עצם שכבר נמלח והודח כראוי, שחזרו ומלחוהו עם בשר להוציא דמו, אין העצם בולע את הדם הנפלט מן הבשר, וגם המוח שבתוכו מותר, זולת אם היה העצם שבור, שאז המוח בולע מן הדם ונאסר יא.⁴

יב. אם לאחר המליחה נודע שמקצת מן החתיכה יצאה מחוץ למים בשעת השריה, ולא היתה לה אלא הדחה, אפשר לחזור ולשרותה עכשיו ולמולחה, ואם אין ידוע איזה חלק היה מחוץ למים ישרה את כולה וימלחנה ומותר יב.⁵

לסמוך על סברתו להקל, מאחר שכל גדולי האחרונים הסכימו פה אחד לאסרו ולא נחתו כלל לסברא זו, אלא אדרבה מיפשט פשיטא להו דאף אם היה הבשר קפוי באותן שלשת הימים נתקשה הבשר ותו אין מועיל בו מליחה, - פנקס הקנה בושם, ד' תשרי תשמ"א, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ס"ח).

ת. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ק"י).

ז. פנקס הקנה בושם, ד' תשרי תשמ"א, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ע'), - וראה שם מה שכתב רבינו עוד היכא דאירע שאלה זו בבשר שצריכים לאכלו בליל פסח שאין אוכלים בו בשר צלי, מאי תקנתיה.

י. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ').

יא. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ"ד).

יב. דמעיכא דדינא נקטינן דטעם השריה היא בשביל להעביר את הדם בעין, ולפי זה סגי בהדחה לבד, רק לכתחילה שלא במקום הפסד מרובה אנו מחמירים כשיטת הסוברים דהשריה היא כדי לרכך את הבשר ולפי זה צריך לשרותו ממש, ולפיכך יחזור וישרנו וימלחנו כיון דלכתחילה צריך שריה ממש, ואף דלהלכה נקטינן דהדחה שלאחר המליחה סותמת את נקבי הפליטה ושוב לא יועיל מה שימלחנו אחר כך, מכל מקום בהפסד מרובה אנו מתירים גם בזה, וכאן הלוא כמעט כל החתיכה היתה לה מתחילה שריה ומליחה כדין, והשאלה היא רק על מקצת החתיכה שבלטה מן המים, ולגבי כל החתיכה נחשבת היא כהפסד מרובה, ובהפסד מרובה הלוא בודאי יש להתיר, אי מפני דמקלינן דסגי בהדחה לבד והמליחה הראשונה הועילה, אי משום דלא אמרינן בזה דההדחה סותמת נקבי הפליטה והמליחה השנית מועילה, - פנקס הקנה בושם, ה' תמוז תש"מ, נדפס

יג. בשר מלוח ששהה במלחו שיעור מליחה, ובעודו במלחו נפל לתוך המים שנשרה בו קודם המליחה, אין בו שום בית מיוחד, אלא מדיחו ומותר יג.

יד. מה שמבואר בפוסקים דבשר שכבר נמלח והודח שנפל לתוך הציר שנמץ על ידי המליחה נאסר, מפני שכולע את הדם המעורב בציר, והו דוקא בנפל לתוך ציר ממש, אבל אם נפל על לחלוחית של ציר מועט שאין בו טופח על מנת להטפוח אינו נאסר בדיעבד יד.

טז. ריאות של עופות קשה לנקותם, וממילא אין מועיל בהם מליחה, כיון שלא יוכל המלח להגיע לכל מקום (כן כתבו האחרונים בסימן ע"ב), ואף בדיעבד אם בישל ריאה לאחר מליחה אסור לאכלה, והכלי שנתבשלה בו צריכה הגעלה טז.

צלייה

טז. לא נזכר בפוסקים שיש לשרות את הבשר אלא קודם מליחה, אבל בשר לצלייה אין צריך לשרותו תחילה אלא סגי לכתחילה בהדחה, וכמבואר בשו"ע, ומכל מקום, הנוהגים להחמיר גם בצליה לשרותו תחילה כחצי שעה, יש להם עיקר וסמך על פי הלכה טז.

יז. אמר, דמה שהזכירו כמה פוסקים דסגי בנמילת המרה מן הכבד, שאז אין צריך לקרעו

בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד ס"ו).

יג. דאפילו אם נאמר שמי השריה אסורים מפני שמעורב בהם הדם שהיה על הבשר בעין בשעת השריה, מכל מקום הבשר אינו נאסר מחמת כך, דאף שנפל בעודו מליח שדינו כרותח, אך תיכף ומיד שנפל לתוך המים הלוא ביטלו המים את כח רתיחת המלח שעל הבשר ושוב אינו יכול לבלוע את הדם המעורב במים, ובשלהי התשובה הוסיף רבינו, ששוב הראו לו כי כן מבואר להדיא בשו"ת נודע ביהודה (סימן מ"א) - פנקס הקנה בושם, כ"ז תמוז תש"מ, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד ס"ז).

יד. פנקס הקנה בושם, י"ז טבת תשמ"א, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד ע').

טז. פנקס הקנה בושם, י"ג אייר תש"מ, ראה בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד ס"ה, ובהערה כ"ז).

טז. היינו דלפי מה שכתבו הר"ן ואו"ה בטעם השרייה שקודם המליחה שהיא כדי לרכך את הבשר ויפלוט דמו, אין זה שייך אלא במליחה, דאילו בצלייה הלוא נורא משאיב שאיב אפילו היכא שלא נתרכך הבשר, אמנם לפי הפוסקים שכתבו דטעם השרייה הוא כדי להעביר את הדם בעין הרי סגי מעיקרא דדינא בהדחה בעלמא, ואפילו הכי עושים לכתחילה שרייה ממש בתוך המים, וממילא גם בצליה יש מקום לעשות לכתחילה שרייה ולא להסתפק בהדחה בעלמא, - פנקס הקנה בושם, כ"ז אייר תש"מ, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד ס"ה).

שתי וערב, כוונתם מפני שבנמילת המרה נתלש גם חתיכת בשר, אבל בודאי שבנמילת המרה לחוד לא סגי יז.

יח. הורה, דאף כשהכבד נצלה ונתייבש היטב מבחוץ, אם בפנים לא נצלה לכל הפחות כשיעור חצי צלייתו אסור הכבד באכילה, ואין היתר לאכלו אלא אם נצלה מעבר לעבר.

יט. והיבא שאנו מסופקים אם נצלה גם מבפנים כשיעור צלייתו, יש להתיר לאכלו בלי בישול, אבל אם רוצים לבשלו יש לידע בוודאות שנצלה כשיעורו אפילו מבפנים ית.

כ. בעת צליית הכבד, כל מה שהאש בוערת בנחת ובמתינות עדיף טפי, מפני שהאש חודרת היטב גם בפנים, אבל אם צולתו על אש חזקה ימצא שמבחוץ יצלה וישרף הכבד היטב, ואילו מבפנים ישאר כמעט חי לגמרי.

כא. ולפיכך עדיף יותר לצלות את הכבד על אש גז, מאשר על אש של פרימום שהלהבה בוערת בחוזק, ובפרט בכבד של בהמה שכמעט מן הנמנע לצלותו כדן על חום אש הבוער בחוזק יט.

פרק כ"ד

בשר בחלב

א. הורה שמותר לאכול דג עם חמאה, ואין לחוש בזה לסכנה, דכיון שרשו בו רבים שומר פתאים ד'א.

יז. וכמבואר להדיא במקור הדברים ברמ"א (סימן ע"ג סעיף א'), שאם ניטל המרה וחתיכת בשר מן הכבד אין צריך לנקבו שתי וערב, הרי דבעינן גם שיתלש גם חתיכת בשר מן הכבד, - מפי בנו הרה"ג רבי יצחק שליט"א.

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן מ"ה).

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן מ"ה), וראה בספר תפארת בנים (סימן ל"ו סעיף כ', עמוד רנ"ט).

א. מקור הקפידא שלא לאכול דגים עם גבינה הוא מדברי הבית יוסף (סימן פ"ז סעיף ג'), שכתב שאף על פי שאיסור מדינא אין בזה, מכל מקום אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה וכמבואר באורח חיים סימן קע"ג, וכן פסק בלבוש (שם).

אלא שכבר תמהו עליו הדרכי משה והט"ז (שם סק"ג) והש"ך (שם סק"ה) והמג"א (או"ח ריש סימן קע"ג), דשם באורח חיים כתוב רק שאין לאכול דגים עם בשר משום הסכנה, אבל לא נזכר שם שגם בדגים בחלב יש סכנה, ולא שמענו ולא ראינו מי שנוהר בזה, אלא כל יומא ויומא נהגינן לבשל דגים בחלב ולאכול, ולפיכך

ב. אמר, דמן הראוי להיזהר שלא לשרוף פחי אשפה ברחוב, מפני שכמעט לא ימלט שלא יהיה שם לפחות שקית אחת שיש בה שיירי הגבינה של ארוחת הבוקר ושיירי הבשר של ארוחת הצהריים, וכשנשרפים יחדיו יש בזה משום איסור בישול בשר וחלב לפי דעת כמה פוסקים, ובעיקר יש להיזהר בזה בימי חול המועד שאז מצוי בשר בהמה ברוב הבתים.²

ג. הורה שיש ליזהר שלא להניח בקבוק של תיגוק ששותה בו חלב, על שולחן שאוכלים עליו בשר.³

ד. היה מורה, שמותר להניח במקרה מוצרי חלב ומוצרי בשר, בין באותו מדף בין בשני מדפים, ובלבד שלא יגעו הבשר והגבינה ממש זה בזה, אך במקום שיש חשש שינמף מן החלב על הבשר או להיפך יש להזהר להניחם כשהם סגורים או קשורים כל אחד בנפרד.⁴

חלקו על הבית יוסף והלבוש, והש"ך מביא שגם בספר באר שבע ושאר אחרונים השיגו עליו, וכן הביא הפתחי תשובה (שם סק"ט) בשם החתם סופר.

ובפתחי תשובה (שם) הביא עוד מכמה גדולי אחרונים שכתבו שיש סכנה בדג עם גבינה, אלא שסוף דבריו הם דנראה דהאידינא שכל העולם מבשלים דג עם חלב או עם חמאה יש להתיר זאת דכיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ד'.

ושאלתי את רבינו דלכאורה יש לדון, דאם ננקוט שכל עיקר הקולא בדג עם חמאה או עם חלב מבוססת רק על סמך מה שדשו בה רבים, א"כ בזמנינו שאין רוב העולם רגילים בכך אפשר ששוב אין להקל, אבל רבינו התרעם עלי על הפלפול, ואמר בתוקף ועוז, אין לנו אלא מסקנת דברי הפ"ת בשם האחרונים שהעלו להתיר זאת, ובודאי דלהלכה למעשה אפשר לאכול דגים עם חמאה בלא לחוש בזה למידה, (ליל שב"ק א' אייר תשס"ט, - וזהו פסק ההלכה האחרון שזכיתי לשמוע מפה קדשו זללה"ה זי"ע).

ב. בהגהות רעק"א (סימן פ"ז סק"ד) כתב דהמחתה בכלי שיש בו בשר בחלב ונשרפים יחדיו אסור, ואף כשאינו יודע אם יש שם בשר וחלב ואינו מתכוין לכך אסור, דכיון שהספק הוא לשעבר הרי זה נחשב פסיק רישיה, ואף שכותב שם שיש ללמד זכות על המקילים בזה על פי דברי הט"ז (סימן שט"ז סק"ג) הסובר שאם אינו יודע את המציאות אינו נחשב פסיק רישיה, מכל מקום מסיים שם שלא כתב זאת אלא כדי שלא להיות האיסור חמור כי כמעט אי אפשר לעוברי דרכים להזהר בזה, ומשמע דעיקר דעתו לדינא היא דספק לשעבר נחשב פסיק רישיה, ואם במציאות יש שם בשר וחלב הרי הוא עובר באיסור תורה של בישול בשר בחלב. ומעתה לפי זה נמצא שאין נכון לשרוף פחי אשפה, כי מצוי בהרבה בתים שבבוקר אוכלים גבינה ובצהריים אוכלים בשר, ושופכים את שיירי שני הסעודות באותה שקית זבל, ואחר כך כשנזרקם עשרות שקיות האשפה של כל הדיירים לתוך פח האשפה המשותף, כמעט שלא ימלט שלא יהיה בתוך הפח לכל הפחות שקית אחת שיש בה בשר וחלב מעורבים יחדיו, וממילא השרוף את פחי האשפה הרי הוא קרוב להכשל באיסור בשר בחלב, וכמבואר בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן צ"ב) דאף בשריפה דרך כילוי יש איסור של בשר בחלב. [אמנם לאידך גיסא יש סיבה להקל כי כהיום אין מצוי כל כך בשר בהמה, ואפשר דתו אין לחוש לספק רחוק, אך למעשה יש לידע את המציאות בזה, ובפרט בתקופת החגים שאז יש בשר בהמה ברוב הבתים].

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן מ"ח).

ה. אולם במקפא שדרכו להעלות קרח על כל סביבותיו^ה, יש ליוהר שלא להשים מוצרי חלב עם מוצרי בשר ועופות באותו מקפא אפילו רחוקים זה מזה, מפני ששניהם נכבשים יחד בתוך הקרח, ויש בזה משום כבוש כמבושל לדעת כמה פוסקים^י.

ו. ובדיעבד אם עברו ונכבשו הבשר והחלב יחד במשך מעל"ע בתוך הקרח יש לאוסרם באכילה שלא במקום הפסד מרובה, אך במקום הפסד מרובה יש להקל^ז.

ז. מלח בשרי שהיה מונח על שולחן שאכל עליו גבינה, אם לא נתלכלך מהגבינה מותר להמשיך להשתמש בו לבשרי^ח.

ח. הורה, שילדים קטנים כשצריכים לאכול, יש להקל להם שאינם צריכים להמתין אלא שעה אחת לאחר אכילת בשר^ט.

ט. אבל ילדים גדולים יש לחנכם בהמתנת שש שעות, אך אם טעו בחשבון השש שעות ובאים לאכול גבינה אין צריך לעורר להם^י.

י. הורה שמעוברת ומניקה נחשבים כחולה קצת, ואפשר להקל להם שימתינו רק שעה אחת לאחר אכילת בשר^{יא}.

ה. אמנם כהיום רוב המקפאים החדשים אינם מייצרים קרח על סביבות הדפנות, וליתא בהו לחשש זה, (זולת אם הם נשארים פתוחים זמן מרובה, מתחילה להוציא שכתב קרח בכל סביבות המקפא, וכן מצוי שהמקפאים מתקלקלים מהרה ומתחילים לייצר קרח, ולכן צריך לשים לב אל מציאות הדבריו בזה).

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ט"ו ט"ז, ח"ד סימן מ"ח).

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן מ"ח).

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

אף שמבואר ברמ"א ובפוסקים (סימן פ"ט סעיף ב') דמה שאנו ממתנים שש שעות אינו מדינא, והוא רק מחמת מנהג המדקדקין, אמנם כבר כתב הרא"ה בבדק הבית (ב"ג ש"ד דף פ"ז ע"א), והוא להלכה בחכמת אדם (כלל מ' הלכה י"ג) שבמקום שנהגו איסור באכילת גבינה תוך שש שעות לאכילת בשר יש בזה איסור משום אל תטוש תורת אמן, וכפי הנראה דמטעם זה איכא ביה גם דין חינוך לקטן, וכן המנהג.

יא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בפתחי תשובה (סימן פ"ט סק"כ) הביא מתשובת חתם סופר (יו"ד סימן ע"ג) שהקיל בחולה שצריך לשתות מימי חלב לרפואתו, דאפילו אם הוא רק חולה קצת אינו צריך להמתין אחר אכילת הבשר יותר משעה אחת, ואחר שכבר בירך ברכת המזון ישתה וירווה לו, וכן כתב גם החכמת אדם (כלל מ' הלכה י"ג) שהוסיף שיש להקל בזה גם לאחר שאכל בשר בהמה, ועל פי זה הורה רבינו דמעוברת ומניקה הם בכלל חולה קצת ויכולים להקל לאכול גבינה לאחר שהמתינו שעה אחת.

יא. גבינה צהובה הנפוצה בזמנינו, איננה בכלל גבינה קשה שעליה כתבו הפוסקים שצריך להמתין אחריה שש שעות לפני אכילת בשר, ואולם היה רבינו אומר שכבר נתפשט המנהג להמתין שש שעות אחרי כל סוגי הגבינות הצהובות כמו אחר אכילת גבינה קשה, ואין להקל בזה יב.

יב. אכל גבינה ורוצה לאכול בשר עוף, יש לו לעשות קינוח ונטילה והדחה יג.

יג. שתה חלב או כוס קפה עם חלב ובא לאכול אחריו בשר, מעיקר הדין אין צריך לעשות קינוח והדחה ונטילה, אבל המנהג הוא לזהר בזה יד.

יד. אם המתין שעה שלמה לאחר אכילת הגבינה, שוב אינו צריך לעשות קינוח והדחה ונטילה טו.

יב. כתבי נכדיו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר, והרב משה ברי"ק ברנדסדורפר שליט"א, וכן הורה לי להלכה למעשה (אדר תשס"ט).

ובהזדמנות אחרת הוסיף רבינו, שמצינו דמיון לדבר זה מה שאין אוכלים ביצה דספנא מארעא שנמצא בה טיפת דם, ואף שעל פי הלכה זורק את הדם ואוכל את השאר ולא מצינו שום מקור להחמיר בזה, מכל מקום כבר נתקבל ונתפשט בכלל ישראל לנהוג בביצה דספנא מארעא כמו בביצה שנולדה מזכר, והכי נמי נהגו ישראל שלא לחלק בין סוגי הגבינות המוצקות אלא ממתנים שש שעות אף לאחר גבינות צהובות, ומכיון שנתקבל כן המנהג תו אין להקל בזה, - כתבי נכדו הרב משה ברי"ק ברנדסדורפר שליט"א.

יג. כן השיב לי רבינו להלכה למעשה (אדר תשס"ט).

בשו"ע (סימן פ"ט סעיף ב') איתא, דאם אכל גבינה סגי בקינוח והדחת הפה ונטילת הידים, ואז מותר בבשר מיד אפילו באותה סעודה, במה דברים אמורים בבשר בהמה וחיה, אבל אם בא לאכול בשר עוף אחר גבינה אין צריך לא קינוח ולא נטילה, הרי דדעת המחבר היא דבין גבינה לבשר עוף אין צריך קינוח ונטילה. ואולם הרמ"א חולק על קולא זו וסובר להלכה דגם בין גבינה לבשר עוף בעינן קינוח ונטילה, והיא לו בדבריו שסיים שם על דברי המחבר, וכן נוהגין שכל שהגבינה קשה אין אוכלין אחריה אפילו בשר עוף כמו בגבינה אחר בשר, ויש מקילין, ומסיק הרמ"א על זה, ואין למחות רק שיעשו קינוח והדחה ונטילת ידים. ופשוט דמה שכתב הרמ"א דבעינן קינוח ונטילה כוונתו היא גם על בשר עוף, וזהו מוכח הן משום דעל זה קאי דבריו, והן משום שאם כוונתו היא על בשר בהמה מאי קא משמע לן בזה, ולכאורה מבואר בדבריו שבא לחלוק בזה על המחבר וסובר להלכה דיש לעשות קינוח ונטילה קודם בשר עוף.

ופשוט שדברי הרמ"א אמורים גם לאחר גבינה רכה, כי לענין קינוח ונטילה אין מקום לחלק בין גבינה רכה לקשה, ולא מצינו הבדל זה אלא לגבי המתנת שש שעות ומפני שגבינה קשה נדבקת בין השיניים, וכן מבואר להדיא ביד יהודה (סק"ג) שדברי הרמ"א נאמרו על כל מיני גבינות דבעינן קינוח ונטילה ואפילו אם אוכל בשר עוף אחריה, ויעויין בחכמת אדם (כלל מ' הלכה י"ב) שפסק נמי שהאוכל גבינה צריך קינוח ונטילה, ולא כתב האי במה דברים אמורים שכתב המחבר, וחזינן שלא חילק בין בא לאכול בשר בהמה וחיה או בא לאכול בשר עוף דבשניהם צריך קינוח ונטילה.

יד. כן השיב לי רבינו להלכה למעשה (אדר תשס"ט).

עיי' ברש"ש פרק כל הבשר (דף ק"ד ע"ב) שמדייק מדברי המשנה, דאין צריך קינוח ונטילה לאחר שתיית חלב, והובאו דבריו בדרכי תשובה, ומכל מקום אמר רבינו דהמנהג הוא לעשות קינוח ונטילה.

טו. בסימן פ"ט נחלקו בזה הפוסקים, דהט"ז (סק"ב) סובר דאף אם המתין שעה צריך לעשות קינוח ונטילה,

זו. אבל גבינה ורוצה לאכול בשר עוף או בהמה, מנהג העולם להמתין חצי שעה ולעשות קינוח והרחצה ונטילה, אך יש מקום להחמיר להמתין ביניהם שעה שלמה, וכן נהג רבינו טי.¹

זו. נכון להחמיר שבשש השעות לאחר אכילת בשר לא יאכל דבר חריף שנחתך בסכין חלבי או שנכבש בקדירה חלבית אפילו זמן מועט, או מאכל שנתבשל בקדירה חלבית בת יומה יי.²

יו. אמנם אם אכל דבר חריף שנחתך בסכין בשרי יכול לאכול גבינה תיכף ואין צריך להמתין אחריו כלום יי.

יח. וכמו כן, באכל דבר שנתערב בו שמנונית של בשר, כגון על ידי שתחבו בו כף מלוכלכת בבשר, מותר לאכול גבינה תיכף אחריו, אבל ביחד עם גבינה אסור יי.

והש"ך (סק"ז) סובר שהמתנת שעה היא במקום קינוח ונטילה, והפרי חדש והחכמת אדם (כלל מ' הלכה י"ג) כתבו בפשיטות כהש"ך, ואמר רבינו שכן נתפשט לדינא להקל כהש"ך, ולא שמענו ולא ראינו למי שיעשה קינוח ונטילה קודם סעודת צהריים בשרית אם אכל גבינה בסעודת הבוקר, (אדר תשס"ט).

זו. מעיקר הדין אין צריך להמתין כלום אחר אכילת גבינה, אלא עושה קינוח ונטילה ואוכל בשר כמבואר בשו"ע (סימן פ"ט סעיף ב'), אמנם העולם נהגו להמתין חצי שעה, ולשאלתי מהו מקור המנהג, אמר לי רבינו שמנהג זה נובע מדברי הזוה"ק (משפטים דף קכ"ה ע"א) שהפליג בחומר נורא שלא לאכול גבינה ובשר בשעתא חדא, אלא שהעולם נקטו דמה שכתב הזוהר שעה אין הכוונה לשעה ממש שהיא אחד מכ"ד במעל"ע, אלא הכוונה היא עת אחת, ונקטו שזהו שיעור זמן של חצי שעה, וכדאשכחן בעלמא דסמוך למנחה היינו חצי שעה שזהו השיעור של פרק זמן הקצר ביותר.

אמנם לגופו של ענין אמר לי רבינו, שבאמת יש מקום להחמיר להמתין שעה שלימה, מפני שכן מבואר בדברי כמה מגדולי האחרונים, [א"ה: כן מבואר בפרי חדש (סק"ו) ובשל"ה למסכת שבועות (אות ח'), ובשיירי כנסת הגדולה (או"ח סימן תצ"ד), ובמנחת יעקב (כלל ע"ו סק"ה)], וכן מבואר בדברי הגר"א (סימן פ"ט סק"ו) שכתב דמה שהביא הרמ"א (שם סעיף ב') שנוהגים להמתין שעה אחר אכילת בשר נובע מדברי הזוהר אלו, הרי שהגר"א הבין בפשיטות דשעתא חדא הכוונה לשעה אחת של אחד מכ"ד ביום, וכן העלה ביד יהודה (סימן פ"ט בפיה"ק סק"ד)], וכן הוא בעצמו חושש לשיטה זו ונוהג להמתין שעה שלימה לאחר אכילת גבינה, (ליל שב"ק פרשת יתרו כ' שבט תשס"ט).

וראה בספר כף החיים (סימן פ"ט סק"י, ובאו"ח סימן קע"ג סק"ב) שכתב וז"ל, דכל ירא שמים יחמיר לעצמו ולאחרים הנשמעים לו שלא יאכל בשר אחר גבינה אפילו רכה או אחר מאכלי חלב או שתה חלב עד אחר שעה אחת וסעודה אחרת וכו'.

יו. בדבר חריף שנחתך בסכין חלבי או שנכבש בקדירה חלבית הוא אפילו אם אינם בן יומו, כי חריפותו מחליא ליה לשבח, אבל דבר שאינו חריף שנתבשל בקדירה חלבית הוא דוקא אם היתה הקדירה בת יומה, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יט. וכמו שפסק הש"ך בסימן פ"ט (סקי"ט), כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יז. מעולם לא שמענו, דמי שיש לו סתימות בשיניו ואכל בשר בקר, שיהא נזהר שלא לאכול דבר חלבי חם באותו יום, ואף המחמירים לא נהגו לזהר בזה אלא בפסח.

ב. וכל שכן שמעולם לא שמענו שיהיה אחד נזהר שלא לעשות סתימות בשיניו משום חששות של בליעות בשר בחלב^ב.

כא. ואף רבינו עצמו שהשתמש בשנותיו המאוחרות עם שיניים תותבות, היה אוכל עם אותם השיניים הן סעודות חלביות והן סעודות בשר, ולא החמיר שיתקינו לו שיניים מיוחדות לבשר ושיניים מיוחדות לחלב^{כא}.

כב. הורה, שאם הניח מאכל פרוה [כלי כלי] לחמם על כיסוי קדירה שמתבשל בו בשר, והיתה היד סולדת בכיסוי, הרי הטעם ראשון של הבשר נבלע במאכל, ונחשב כאילו נתבשל בתוך הקדירה, ויש להמתין אחריו שש שעות^{כב}.

כג. קדירות שלנו נחשבים דופנותיהן דקות, לגבי שיש בתכולתה ששים כנגד דופני הקדירה^{כג}.

כד. היה מורה שמותר לכתחילה לאפות בשרי (כלי רומב) בתנור שאפה בו חלבי (כלי רומב) לאחר שעבר מעל"ע מאפיית החלב, וכן איפכא, אלא שיש להזהר שלא יהיה מודבק בדופן או גג התנור לחלוחית גבינה או בשר בעין שיכול ליפול על המאכל^{כד}, ויותר טוב שיעלנו תחילה על ידי שידליק את התנור בשיעור חום הכי גבוה וישאירו דולק כחצי שעה, ואז ירויח גם שלחלוחית הבשר או הגבינה תתייבש ותשרף ולא יצטרך לנגבו^{כד}, (ובנוגע למעשה יתייעץ עם חכם איך לנהוג בכל זאת).

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ"ו).

כא. מפי בנו הרה"ג רבי אהרן שליט"א.

כב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן נ').

כג. בשו"ע (ריש סימן צ"ג) מבואר שאם נתבשל מאכל בקדירה של איסור נאסר המאכל, מפני שאין בתכולת הקדירה ששים נגד דופנותיה, אמנם כתבו הפוסקים שאין הדברים אמורים אלא בקדירה שדפנותיה עבות שבלוע בה איסור מרובה, אבל קדירה רחבה שדפנותיה דקין אם ממלא את הקדירה לגמרי יש בתכולתה פי ששים נגד הבלוע בדפנות ואין המאכל נאסר, ועל זה אמר רבינו דקדירות שבזמנינו נחשבים דופנותיהם דקות, - ספר דרכי הלכה (פרק ט' הערה ד').

כד. היינו אפילו כשאופה חלות או שאר דברים צריך לזהר שלא ינטף עליהם לחלוחית החלב, וכל שכן כשאופה שם בשר ממש.

כה. רבינו בהוראה זו בא לאפוקי שלא נאמר שאין לאפות בשר בתנור שאפו בו חלבי, מפני שזיעת הגבינה נספגת ונבלעת בדופני התנור, ועתה נוטפת הזיעה החלבית על הבשר, וכמבואר דין זיעה בשו"ע (סימן צ"ג

בה. מיקרוגל, אין להשתמש בו בין לבשרי ובין לחלבי, אך בדיעבד אם עבר והשתמש בו לשניהם ינגב היטב את המיקרוגל, וימתין מעת לעת לאחר ההשתמשות האחרונה, ומעתה יוכל לחזור להשתמש בו רק לבשרי בלבד או לחלבי בלבד כו.

דבר חריף

בו. הורה בבצל שחתכוהו בסכין בשרי, ואחר כך חתכוהו בסכין פרוה, שהסכין נעשה בשרי כמו הבצל כו.

בז. סכין שחתך בו מאכל איסור שאינו חריף אינו נאסר, וסגי ליה בהדחה בעלמא, דאף דרוחא דסכינא מפליט, אך אין מה שיגרום בו את הבליעה.

בח. ואין חילוק בזה בין סכין למדוכה, ולכן אף 'מיקסר' שדכו בו בטעות מאכל איסור, אינו נאסר אלא אם היה האיסור דבר חריף כו.

בט. דבר חריף שנכבש בקופסא בשרית נעשה המאכל בשרי, ואפילו אם אין הבליעות בני יומם, והיינו לגבי שאסור לאכלו עם חלב, אבל אין צריך להמתין אחריו כלום כו.

ובעוד כמה דוכתי, דזה אינו, מפני שאין מתייצרת זיעה אלא במאכל המתבשל עם רוטב אבל לא בדבר הנאפה בלי רוטב, ורבינו נימק את טעמו, דהנה בסימן ק"ח יש סוגיא שלמה בנידון אפיית איסור והיתר בתנור אחד יחדיו, וכל הנידון שם הוא אי ריחא מילתא או ריחא לאו מילתא, אך לא הוזכר שם כלל שיהיה איזה סיבה נוספת לאסור בזה משום זיעה, ועל כרחין דזיעה אינו שייך בדבר הנאפה כי הזיעה המועטת מתייבשת מחוס התנור תיכף ואין סיפק שתיבלע בקירות התנור. אלא דמכל מקום הוסיף רבינו שלמעשה לא יקילו בזה אלא כשהתנור כבר אינו בן יומו, וגם יודא שלא נשארה לחלוות גבינה או בשר בעין, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדיו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר, והרב משה ברי"ק ברנדסדורפר שליט"א, וכן שמענו מהרה"ג אהרן פוקס שליט"א שדיבר עם רבינו רבות בענין זה.

ויותר טוב שיגעילנו על ידי שידליק את התנור בחום הכי גבוה שיש וישאירנו דולק חצי שעה, אך אף כשעושה כן עדיין יש להמתין מעל"ע כדי שלא יהיה התנור בן יומו, כי אין ברור שהגעלה זו מועילה, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ובהזדמנות אחרת התבטא רבינו, שמצד ההלכה אין מניעה מלקנות תנור של יד שניה מ'חילוני' שמסתמא אפה בו נבילות וטריפות ובשר בחלב, ולאחר שינקנו היטב מממשות בעין יוכל להשתמש בו, ורק את התבניות יצטרף להחליף, (כך היא להלכה, אבל בנוגע למעשה צריך לידע אם גם לא בישל שם דברים עם רוטב שאז עולה זיעה ונספגת בקירות, ויש לעשות שאלת חכם איך לנהוג בזה), - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

בו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בז. כי סכין הבשרי מכניס את הבליעות בבצל, והבצל הבשרי מכניס את בליעותיו בסכין הפרוה, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בח. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ"ה).

בט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ל. בבצל מטוגן תלוי בכמות השמן, שאם מיוגנו במעט שמן יש להחמיר להחשיבו כדבר חריף, אך אם נימגן בהרבה שמן אפשר להקל ולומר שפג חריפותו וכבר אינו נחשב דבר חריף^ל.

לא. במלפפון חמוץ תלוי בכל פעם לפי המציאות, כי יש כאלו שקיים בהם חריפות ויש שאינם חריפים לא.

תערובות

לב. כשהפוסקים כותבים שיש להקל במקום הפסד מרובה, הרי זה היתר מן הדין, כלומר, שבמקום הפסד מרובה כך דינו שיש להתיר לכתחילה, ולא הוי כדעבד בעלמא לב.

לג. היה מורה, שדין ניצוק חיבור אינו אלא כשיוצק ישירות על מה שלמטה, אבל אם יוצק על דופן הסיר ומשם ניצק למאכל, אין זה בכלל ניצוק חיבור לג.

לד. נשאל ממי ששחט ומלח מ"ג עופות, ולאחר מכן נמצא ספק טריפה ב'מרה' של אחד מן העופות ואין ידוע של איזה היא, וספק ספיקא גמור לא הוי, דהוי ספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת, והורה שיש להקל למעשה כהכרעת הש"ך (קיצור כללי ס"ס אות א'), דבמקום הפסד מרובה וצורך סעודת מצוה יש לסמוך להתיר אף בספק ספיקא של אחד בגוף ואחד בתערובת, כשלא נודע הספק עד לאחר התערובת לד.

ל. ספר דרכי הלכה (פרק י"ג הערה י"ג).

לא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה מה שכתב הרמ"א בהקדמתו לתורת חטאת, שאל יטעה הקורא לחשוב שיש פעמים שהוא מיקל בהפסד מרובה, שכאילו במקום הפסד מותר לשנות מההלכה, כי ח"ו לא תהא כזאת בישראל, אלא נקוט האי כללא בידך שכל מקום שהעיקר לדינא הוא כדעה אחת החולקת על ראשונים אחרים, נהי דלכתחילה אנו חוששים לדעות אלו, אולם בהפסד מרובה וכדו' אנו מעמידים על עיקרא דדינא, אבל בודאי אם דעת איזה ראשון נדחית מהלכה, אי אפשר להקל על סמך דעתו אפילו בהפסד מרובה, עכת"ד יעו"ש.

לג. ספר הכשרות (עמוד נ"ד, הערה קל"א).

לד. כן הורה רבינו להלכה למעשה בחורף תשס"ח - כתבי נכדו הרב משה ברי"ק ברנדסדורפר שליט"א. ושוב מצאתי שכבר העלה רבינו הכרעה זו להלכה בספרו שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ"ו אות ב'), ועיי"ש שהביא עוד מכמה אחרונים שהסומך להקל בזה אפילו שלא בהפסד מרובה לא הפסיד.

הגעלת כלים

לח. היה מורה שיש להגעיל כלים חדשים, מפני שבעת הייצור מושחים אותם בחומרי הברקה שיש בהם חשש תערובת שומנים מן החי שיש לחוש בהם לאיסורי נבילה וטריפה לה.

לו. בלי פורצליין שבלע איסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, יש להתיר במקום הפסד מרובה שישהה אותו שני חדשים, ואחר כך יגעילנו ג' פעמים על ידי עירוי מים רותחים.

לז. ואם בלע איסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה, אין לסמוך על כך אלא היכא שיש צדדים נוספים להיתר, ואף בדם מבושל אפשר להתיר ולסמוך על שיטת הסוברים שאין איסורו אלא מדרבנן.

לח. אך אם בלע איסור תורה אין לו תקנה כלל.

לז. דבר שבלע איסור על ידי מליחה, אין מועיל לו עירוי מכלי ראשון, אלא צריך הגעלה גמורה, זולת כשבא להכשיר לפסח את הסלים שמולחים עליהם בשר כל השנה משום חשש חמץ, אפשר לסמוך על המקילים הסוברים דסגי בעירוי מכלי ראשון לז.

פרק כ"ה

דברים האסורים משום סכנה

א. היה מורה כדברי הפתחי תשובה (סימן קט"ז סק"ד) דמה שכתוב בשו"ע (סעיף ה') שלא יתן אוכלים ומשקים תחת מטה שישנים עליה, אין בזה אזהרה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד אפשר לאכול את המאכלים א.

לח. שיעורי קנה בושם הלכות פסח (פ"ד אות ד'), וספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ק"ז).

לו. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן נ"ז).

לז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ט).

א. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ב').

ורבינו היה מורה כן על פי דברי הפתחי תשובה (סק"ד) בשם תשובת שבות יעקב (ח"ב סימן ק"ה) שהוכיח

ב. ולכתחילה נכון להדיח את המאכל ג' פעמים^ב, ואם הוא דבר שאי אפשר להדיחו יכניסנו לתוך שקית ניילון וידיח את השקית שלש פעמים, וכן במשקים שהיו מונחים תחת המטה שישנו עליה ידיח את הקנקן שהמשקים בו ג' פעמים^ג.

ג. אסור לאכול בצל קלוף שעבר עליו הלילה משום סכנה, אלא אם שייר בו את ראש הבצל, וראש הבצל היינו במקום גידולו היכן שקוצצים אותו מן האילן^ד.

ד. ההקפדה שלא לאכול ביצה או שום ובצל קלוף שעבר עליהם הלילה הוא גם במבושלים^ה.

ה. היה מורה, שאם עירבו את הביצה או השום והשמן בדבר אחר אין קפידא אם ישהה כל הלילה ומותר לאוכלו^ו.

ו. אילן העושה פירות אסור לקוצצו מן התורה משום כל תשחית, ויש שהתירו באופן שצריך למקומו לבנות שם בית או להרחיב דירתו, וכן יש מתירים לקוצצם כשאנים עושים אלא מעט פירות או פירות גרועים.

ז. ומיהו אף שמשום אסור השחתת אילן אין בזה, אכתי יש איסור לקוצצו מחמת הסכנה שיש בקציצת אילן אפילו באופנים המותרים מן הדיון, וגם יש בזה קפידא מצוואת רבי יהודה החסיד שלא לקצוץ אילן מאכל.

מסוגיית הש"ס שאין בזה אלא אזהרה לכתחילה אבל בדיעבד מותר, וכן פסקו בהגהות רעק"א (שם) וביד אפרים (שם) ובשו"ת ערוגת הבושם (סימן ר'), וכן פסק במשנ"ב (סימן ד' סק"ד) על פי דברי החיי אדם, וראה בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א עמוד נ"ה) מה שהביא אריכות בזה וגם מקורות נוספים להיתר.

ב. ועצה זו מוזכרת גם במשנ"ב (שם), וראה בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א עמוד נ"ז) עוד מקורות לכך.

ג. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ה. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ט), במאמרו של הרב אברהם בהר"ן שליט"א.

בשו"ת בית שלמה (ח"א יו"ד סימן ס"א אות ב') כתב, שהעולם נוהגים שאין חוששים רק בביצה ובצלים חיים ולא במבושלים, אמנם בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן ס"א אות ב') ובמשמרת שלום (יו"ד סימן קט"ז אות ד') ועוד כמה אחרונים (ראה בספר שמירת הגוף והנפש ח"א סימן ג' סעיף ד' ובהערה) כתבו דאדרבה במבושלת יש יותר קפידא, וכן נוהגים העולם להקפיד בין בחיים ובין במבושלים.

ו. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ט), במאמרו של הרב אברהם בהר"ן שליט"א.

וכמבואר כן בסמ"ק (סימן קע"א) ובבן איש חי (שנה ב', פרשת פנחס אות י"ד) ובכף החיים (יו"ד סימן קט"ז אות צ"ג), וראה בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א סימן ג' אותה' ובהערה ח' ט') למראי מקומות נוספים בענין זה.

ח. ובכלל סכנה זו גם אילן שכבר אינו עושה פירות כלל מחמת שלא טיפלו בו והזניחוהו, ואילו היו מטפלים בו היה מוציא פירות, ורק אם אינו עושה פירות מחמת זקנותו יצא מכלל אילן מאכל לגבי הסכנה.

ז. ולכן העצה היעוצה בזה היא, שימכור את האילן עם הקרקע שסביבו לנכרי, ויפסוק עמו שלאחר הקנייה יעקור הנכרי את האילן עם עפרו ושרשו באופן שלא יפסק חיותו וישתלנו במקום אחר.^ז

י. והמכירה לנכרי תהיה בקנין כסף ובשטר.

יא. אמנם גם באופנים אלו אין לעשות מעשה להתיר מבלי הסכמה ורשות מביד"צ קבוע שבאותה העיר, כי גדול כח בית דין שלא תצא שום תקלה ומכשול מתחת ידם ולא יאונה על ידיהם שום און.^ח

יב. יולדת צריכה שימור שלא תצא מן הבית לבד כל שלשים יום, ואף אם כבר שמעה ברכו ובירכה הגומל, אבל לאחר שלשים יום אינה צריכה שימור אף קודם ששמעה ברכו או בירכה הגומל.^ט

טבילת בלים

יג. היה מורה, שכלים חד פעמיים אינם טעונים טבילה, ואף למי שדרכו להשתמש בו כמה פעמים, מפני שבטלה דעתו אצל כל אדם.^י

יד. על בקבוק זכוכית של יין שרוצה להשתמש בו לאחר שנתרוקן, היה מורה, שאם משתמש בו רק פעם או פעמיים ואחר כך זורקו אין צריך להטבילו, אך אם בדעתו להשתמש בו בקביעות צריך טבילה.^{יא}

ז. ורבינו מעורר, שלא יעשה זאת בדרך תנאי גמור, כי יכול לצאת קלקול מזה אם לא יקיים הנכרי את התנאי ותתבטל המכירה למפרע לפי השיטות הסוברים דבממון לא בעינן תנאי כפול, אלא יאמר לו שמוכר את האילנות ויבקשו ויצוה לו שיוציאם עם הקרקע וישתלם במקום אחר.

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן מ"ה, ח"ג סימן נ').

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יא. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קי"ט).

וטעם הדבר מה דכלי שאין משתמשים בו בתדירות אלא פעמיים או שלש ואחר כך זורקים אותו אינו חייב בטבילה, ראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן ל"ב).

מז. היה מורה על כלי פלסטיק, שמעיקר הדין אינם צריכים טבילה, אבל לכתחילה היכא דאפשר יש לטבולם בלי ברכה, וכן הנחיג בביתו להטביל את כלי הפלסטיק יב.

מז. מצנע (טוסטער), יש להטבילו בלי ברכה יג.

יו. סיפר בשם האדמו"ר בעל דברי אמונה, שפעם שאל את הגאב"ד מטשעבין, אם יש להטביל כלים שיוצרו בארה"ק במפעלים שבעליהם מומרים, והגאב"ד מטשעבין ענהו שאין צריך להטביל אלא כלים שנקנו מגוי אבל לא מישראל מומר, ואולם הוסיף הדברי אמונה שלאחר זמן מצא בספרי תשובות של גדולי אונגארין שהעלו שיש להטביל כלים שנקנו מישראל מומר, ובלי ברכה יד.

עשיית צורות כצבא מרום

יח. היה מעורר על הלכה שאינה ידועה לרבים, שאסור להשהות 'בובה' שהיא פרצוף שלם של פני אדם, אלא יש להשחית צורת אחד מאבריה כגון האף או האוזן.

יט. וכן נהג בביתו כשקנו 'בובה' לבנותיו הקטנות, שהיה חותך את האוזן, וכשליבן היה כואב ודואב על השחתת וקלקול הבובה, היה מסביר להן בטוב טעם שיוכלו להבין, שכן היא ההלכה שאסור להשהות פרצוף שלם של אדם, ולכן הוא משחית את צורת הבובה טו.

יב. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קי"ח), וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. ראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימנים ע"ו, ע"ז) שכתב דלכאורה היה לנו להצריכם טבילה, דכיון שיש להם תקנה בהתכה הרי הם דומים לכלי זכוכית, וכמו שהביא כן בדרכי תשובה (סימן ק"כ סקי"ד) בשם תשובת אוהל אברהם לענין כלי עצם, אמנם בשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' מ"ט) כתב שיש לדון דאפשר שחכמים לא גזרו אלא על כלי זכוכית ואין הגזירה חלה על שאר דברים, ולפיכך כדי לצאת ידי כל הדעות נכון להטבילם בלי ברכה, וכן כתב במסגרת השלחן על הקיש"ע (סי' ל"ז) בכלים של פורציליין שיש להם תקנה כשנשברו שיטבילם בלא ברכה.

יג. כן הורה לי רבינו למעשה (ליל שב"ק י' חשון תשס"ט), ואמנם אמר שאין הדבר מוכרע שיש חיוב להטבילו, ולפיכך ברכה בודאי שאי אפשר לעשות על הטבולתו, אך למעשה יש לחוש להטבילו בלי ברכה, (ולאחר הטבילה מיד ייבש את חוטי החשמל שבתוכו על ידי מכשיר 'פען' כדי שלא יתקלקל המכשיר מחמת הטבילה).

יד. כתבי תלמידים.

מז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קט"ז).

וכמבואר בשו"ע (סימן קמ"א סעיף ד') שאסור לעשות צורת אדם אפילו לגוי, וראה בנו"כ (שם) דאפילו אם עשאו אחר אסור להשהותם, וכן כתב בקיצור שולחן ערוך (סימן קס"ח סעיף ב') וז"ל, וכן אסור לצייר צורת אדם, ואפילו רק פרצוף בני אדם לחדוד נמי אסור, ואפילו להשהותה אסור, עד שיקלקל אותה קצת, ודוקא בצורה שלימה דהיינו בשתי עינים וחוטם שלם וכו'.

ב. כל שעושה צורה המוסכמת לכל שזהו צורת החמה או הלבנה, אסור אפילו בציור בעלמא בלי שום ממשות, ואיסורו מן התורה טז.

בא. וכן הדבר בכוכבים, שאם מצייר נקודה עגולה וחידודין סביב לה, שהיא צורה המוסכמת לכל ככוכב, אף אם אין בה צבע וחרורית, יש בו איסור מן התורה אפילו בציור בעלמא בלי שום ממשות יז.

בב. ורבינו היה מורה לאלו הלובשים תרבוש (פֶּעֶסְקֶע) בפורים, שיסירו ממנו את צורת הכוכב הכוללת המודבקת על גביו, או ישחיתו צורתו על ידי חיתוך אחד מחידודיו, ואכן בהשראת הוראה זו נתפשט לאחרונה להדביק על התרבושים צורת פרח ולא צורת כוכב יח.

בג. אף שכתבו הפוסקים שלא נאסר לצייר צורת אדם אלא כשהצורה שלימה בכל אבריה, אך צורת חמה ולבנה אסור אפילו בחסירה יט.

עבודה זרה

בד. הורה שמותר להשכיר חדר בבית מלון בארץ ישראל לנוצרים עובדי ע"ז לכמה ימים כ.

בה. בשנשאל על דבר השימוש בשיטת הריפוי של 'מח אחד', היה משיב שלכתחילה אין להשתמש בריפוי זה, אך בחולה שנמצא באמצע תהליך הריפוי ומרגיש שזה עוזר לו, הורה שיכול להקל ולגמור את הטיפול כא.

טז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"א).

יז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"א).

יח. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"א).

כ. בשו"ע סימן קנ"א (סעיף י') איתא, שאסור להשכיר בית לעובדי עבודה זרה למגורים מפני שמכניסים שם עבודה זרה בקבע, ומשמע מזה דבדרך עראי מותר, ועל פי זה התיר רבינו להשכיר להם דירה לכמה ימים שאין זה בכלל קבע, - ספר היכל הוראה (ח"א סימן קי"ד).

כא. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קי"ז).

פרק כ"ו

רבית

א. עורר שיש להזהר מאד לשלם את חשבונות חשמל ומים וכיו"ב בזמן, כדי שלא יתחייב לשלם רבית מחמת פיגור התשלום, ואף כשיש לחברות אלו היתר עיסקא אין נכון לכתחילה לסמוך על זה^א.

ב. וכמו כן יש לזהר מאד שלא להשתמש במסגרת 'אוברדראפט' בבנק, אף כשיש להם היתר עיסקא, כי אין נכון לכתחילה לסמוך על זה, ובפרט כשלוקח את המעות לצרכי מחיה ולא לעסקים שזה חמור יותר^ב.

ג. הורה, דפריטת צ"ק נחשבת הלואה גמורה, ואסור לבקש שכר על כך^ג.

ד. ועל פי זה אמר, שאסור לבעל חנות ליתן עודף מצ"ק, כיון שהעודף הוא הלואה ביד הקונה, והרי פשוט שאם לא היה קונה אצלו לא היה מסכים לפרוט לו, ונמצא שנותן לו הלואה בשביל שקונה אצלו, והרי זה רבית^ד.

ה. היה מתריע על מה שנהוג בכמה גמחי"ם, שמבססים את קיומו של הגמ"ח על דמי חבר שהחברים מעלים לגמ"ח מידי חודש בחדשו, והנהלת הגמ"ח מודיעה בפירוש שמי שאינו משלם דמי חבר אינו זכאי לקבל הלואה, והיה אומר, דפשוט שיש בדבר זה

א. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

היינו מפני שבהיתר עיסקא הנהוגים כהיום נעשו כמה וכמה שינויים מנוסחאות ההית"ע המבוארים הפוסקים (לטובת בעלי הבנקים והחברות שיהיו בטוחים בכספם), אשר מחמתם יש פקפוקים גדולים בכל נכונותה ותוקפה של ההיתר עיסקא, ולפיכך לכתחילה בודאי שאין נכון לסמוך על זה, ובדיעבד יש לעשות שאלת חכם, (ומי שאין לו שום השקעות או נכס המניב רווחים כדירה וכיו"ב, אין מועיל בו ההיתר עיסקא לכולי עלמא, והרי הוא נכשל באיסורי דאורייתא חמורים של רבית קצוצה, ולדאבונינו עלולים אנשים להיכשל בזה מחוסר ידיעה).

ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

א"ח: הנה אם היה הפורט לוקח סכום קצוב ושוה על כל צ"ק לכאורה היה אפשר להקל מחמת שנחשיב את הסכום כשכר טרחה גרידא, ואולם מאחר שידוע שהפורטים מבקשים שכר לפי אחוזים, הרי זה מעיד כאלף עדים שהם לוקחים את הניכוי כתשלום על הלואת מעותיהם ולא על טרחתם.

וראו לצ"ח שהשאלה נשאלה על צ"ק מאוחר, אך באמת שגם צ"ק עדכני הוא בעצם צ"ק מאוחר לגבי זה, (שהרי הוא מאוחר ברבע שעה עד ההגעה לבנק, וגם על הלואה של רבע שעה אסור ליקח רבית).

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

איסור רבית קצוצה מן התורה, כיון שנמצא שדמי החבר הם תשלום עבור קבלת ההלוואה, ואין חילוק אם משלם את דמי החברות מראש או לאחר קבלת ההלוואה.^ה

ו. והיה אומר, שאף כשבעלי הגמ"ח כותבים בתקנון, שאין בקבלת הלוואה משום התחייבות להמשיך בהוראת קבע, אין זה מועיל כלום, מפני שהלווה כבר התחייב מראש לשלם הוראת קבע רבות בשנים, שמשמעותה שיתרום מידי חודש בחדשו הן קודם קבלת ההלוואה והן לאחר קבלת ההלוואה, וממילא פשיטא דאף אם אינו חוזר ומתחייב עתה שנית בשעת הלוואה לא קיל מידי.^ו

ז. ואף אם הגמ"ח נותן גם כמה הלוואות לאנשים שאינם משלמים דמי חבר אינו מועיל כלום, דכיון שבמציאות יש עדיפות וזכות קדימה למשלמי דמי חבר לקבלת הלוואה, שוב נמצא שדמי החבר הם תשלום עבור קבלת הלוואה, ואין להתיר בזה אלא אם לא יהיה שום הבדל בין מי שמשלם דמי חבר למי שאינו משלם דמי חבר.^ז

ח. וכדי לצאת מכל חששות ואיסורי רבית החמורים, היה רבינו אומר, שיש לתקן בכל חברות הגמ"ח"ם שכל הפקדונות וההלוואות יהיו על פי היתר עיסקא.^ח

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ג).

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ה).

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ד).

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ה).

הנה עצה זו של עשיית היתר עיסקא צ"ב טובא, דלכאורה לאיסור זה של העלאת דמי חבר לגמ"ח קודם קבלת ההלוואה אין מועיל היתר עיסקא, דהרי מהות המושג של היתר עיסקא הוא שהלווה מקבל את המעות בתורת עיסקא, ומתחייב ליתן ריוח קצוב מידי חודש בחדשו בתורת דמי התפשרות על מחצית הרווחים, אבל מי שעדיין לא קיבל מן הגמ"ח שום עיסקא איך שיך לומר שהתשלום שמעלה להם מידי חודש בחדשו הוא דמי התפשרות על הרווחים, והלוא עדיין לא קיבל שום עיסקא ולא היה לו שום רווחים, ובהכרח שהדמי חבר אינו אלא רבית קצוצה שנותן לגמ"ח על מנת שיתנו לו בעתיד עיסקא שחציה מלווה וחציה פקדון.

ואפילו אם יכתבו בשטר שדמי החבר הם דמי התפשרות שנותנים מראש בתורת מקדמה, ואין הכי נמי שאם לבסוף ישבע הלווה שלא היו לו רווחים יחזיר לו הגמ"ח את כל דמי החבר שנתן, אכתי אין בזה פתרון, דמלבד שיש בזה משום איסור רבית על מנת להחזיר אם לבסוף יתברר שלא היו רווחים, הלווה אפילו אם לבסוף יהיו רווחים אכתי איכא איסור רבית, דמאחר שעל פי תנאי עיסקא אין מקום לחייב את המקבל לשלם רווחים קודם קבלת העיסקא כשעדיין אין אפשרות שהמעות הניבו רווחים נמצא שהמעות שנותן עתה אינם אלא הלוואה בעלמא, והוי ליה אומר אלוה לך מעות ובשכר זה תלווה לי מעות אחרים, וברמ"א (סימן ק"ס סעיף ט') הביא ב' דעות בזה, ובשוע"ה (הלכות רבית סעיף ז') הכריע דבאיסור תורה הלך לחומרא, וכאן שקוצץ על כך הוי ליה ספק רבית קצוצה ופשיטא שאי אפשר להתיר בזה. - וגם לעשות עצה שיתן את דמי החבר לגמ"ח בתורת עיסקא, והגמ"ח יחזור ויתן לו עיסקא שחציה הלוואה בשכר ההתפשרות, זהו גם כן הלוויני ואלוה דהוי ספק רבית קצוצה, וממילא צ"ע מה שכתב רבינו שיהיה שיך בזה פתרון של היתר עיסקא.

ז. המפקיד מעות בבנק שבעליו גויים, אסור לו לקבל מהם רבית, מפני שיש לחוש שיש להם שותפים או בעלי מניות יהודים שזה דבר המצוי, ואין עצה אלא שיברר מי הם הבעלים היהודים ויעשה עמהם היתר עיסקא^ט.

י. להלכה לא נתקבלו דברי אלו שחידשו שמותר ללוות ברבית מבנק או שאר חברות בע"מ, ולדינא אין לסמוך ללוות מהם ברבית בלי היתר עיסקא כהלכתו^י.

בשו"ת קנה בושם (ח"א סימנים נ"ח, נ"ט, ס') האריך רבינו בבירור הלכה בדבר איזה דברים מותר ללווה לעשות למלוה בעת שמעותיו בידו, והעולה מדבריו כדלהלן יא. כל דבר שהלואה יודע שלא היה עושה אותו למלוה לולא ההלואה, אסור לעשותו בשבילו אפילו אם היא הנאה מועטת ודבר שבצנעה.

יב. דבר שרגילים לעשותו לכל אדם מותר לעשותו אף למלוה, כיון שבודאי אינו עושה עמו בשכר ההלואה.

יג. אם יש ביניהם ידידות מרובה, ורגילים להיטיב זה לזה, והלואה יודע בעצמו שהיה עושה טובה זו למלוה אף לולא ההלואה, מותר לו לעשות עמו טובות שבצנעה כמו להשאיל לו כלי, אף שאין רגילים לעשות לכל אדם, ואפילו אם בפועל לא עשה לו עד עתה טובה זו^{יב}.

יד. אבל טובות שהם בפרהסיא אסור לעשות עמו, אף כשידוע לכל שיש ביניהם ידידות גדולה מאד, ואפילו אם היה רגיל לעשות עמו כמה טובות אחרות, וזאת, מפני שיש לחוש שאנשים יתלו עשיית טובה זו בשכר ההלואה.

טו. אולם אם היה רגיל לעשות לו טובה מסויימת, מותר להמשיך לעשותה עמו אף לאחר ההלואה אפילו אם היא דבר שבפרהסיא, מפני שאז מוכח וידוע לכל שאינו עושה זאת מחמת ההלואה.

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן נ"א).

י. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק' אות א').

יא. חלק מהדברים מבוארים להדיא בדברי הטוש"ע ונו"כ, ואף על פי כן לא נמנענו מלהביא דבר שלם, ובפרט בהלכות אלו של רבית שאינם ידועים לרבים.

יב. אמנם מבואר בשו"ע דהיינו דוקא כשהלואה עושה טובה זו עם המלוה, אבל אסור למלוה ליהנות מן הלואה שלא מדעתו אפילו אם משער שהלואה היה מסכים לעשותו אף לולא ההלואה, שכיון שנהנה שלא מידעת הלואה נראה שסומך על הלואתו שבשביל זה ישתוק לו הלואה.

ועוד משמע בדברי הפוסקים דההיתר לעשות לו דברים שבצנעה אפילו כשעדיין לא עשה לו טובה זו, היינו דוקא כשרגילים להיטיב זה עם זה ויש ידידות ביניהם, אבל אם לא היה רגיל להיטיב עמו אסור לעשות לו טובה שאין רגילים לעשות לכל אדם אף כשיודע בעצמו שאינו עושה לו טובה זו מחמת ההלואה.

מז. האיסור של עשיית טובות שבפרהסיא עם המלוה הוא גם כשההלואה עצמה היתה בצנעה, מפני שאנשים יחקרו וידרשו למה עושה עמו טובה זו, עד שיתברר להם שהללו לו מעות ויתלו את עשיית הטובה בשכר ההלואה.

פרק כ"ז

מקוואות

א. מנהג ארץ ישראל מקדמת דנא, שבכל פעם שמחליפים את מי המקוה, ממישיכים תחילה לתוך המקוה כ"א סאה מי גשמים שהוא שיעור רוב מקוה ומשלימים עליהם מים שאובים בהמשכה, כדי להנצל מחשש נתן סאה ונטל סאה שהוא פסול לדעת הרמב"ם והראב"ד^א.

ב. ידועים דברי התשב"ץ, דבמקוה שטהרת ישראל תלויה בו, היכא שאפשר לתקן ולצאת מידי כל הספיקות אין ראוי להכניס ראשינו במחלוקת, ולפיכך אף בשאלות שרבותינו האחרונים צידדו להקל בהם בצירוף כמה סברות, זהו רק מפני שבזמננו לא התאפשר לעשות בדרך אחרת, אבל כל שנתחדשה אפשרות בזמנינו שלא להזדקק לקולות אלו, בודאי שיש לעשות בדרך הראויה שמוציאה מידי כל הספיקות^ב.

ג. רבינו התנגד להכנסת מכשירי פילטרים במקוואות, ואפילו במקוה של אנשים ואין המכשיר פועל בשעת השימוש^ג.

א. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קי"ב).

רבינו כותב בתחילת תשובתו שכן היה המנהג שהיו נוהגין בארץ ישראל מקדמת דנא וכו', וכמו שהעיד על מנהג זה אדמו"ר הגה"ק מרן מוהר"י טייטלבוים (שליט"א) [זללה"ה] גאב"ד פעה"ק ירושלים תוכב"א, כמו שכתב בשמו הגה"צ הרב אשר שטיינמנעץ זצללה"ה הי"ד בספרו מקוה ישראל. ובהמשך דבריו מביא את פסקו של הבית יוסף בשם התשב"ץ (ח"א סימן י"ז) שיש לחוש לדעת הראב"ד בנתן סאה ונטל סאה יעו"ש.

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן פ"ה אות ב').

ג. רבינו סבר שמעיקרא דדינא ליכא חששא דזוחלין בפילטרים שהיו בזמנו, אך אעפ"כ היתה דעתו שיש להתנגד בתוקף להכנסת דברים חדשים ובפרט במקוואות, כי מי יודע מה ילד יום, ואפשר שברבות הימים ייצרו מכשיר פילטר שיש בו חששות חמורות ולא יעלה על לב שפילטר זה נשתנה לגריעותא, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ונודע מה שכתב בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"א סימן כ"ג) בדבר עשיית מצות מכונה, וז"ל, הנה ראיתי תשובות גאוני זמנינו שהסכימו לאסור וצדקו מאד בדבריהם, הגם כי על קצת דברים יש להשיב אך די לאסור בזה

ד. מצוי שלאחר שניגבו וייכשו היטב את בור האוצר, ומשאירים אותו סגור במכסהו, יוצאים לפעמים טיפות מים ולחלוחית מן הכתלים, ובעיקר מן הגנות, והם תוצאה מריבוי ההבל המתהווה במקומות השפלים מן הקרקע, וקשה מאד לפותחם ולנגבם שנית טרם יבואו שטפי המים.

ה. והורה רבינו, שאת הלחלוחית היוצאת מן הכתלים נכון להחמיר ולנגב, מפני שיש לחוש שהם רטיבות המים הבלועים בכתלים שנפלטים לחוץ, ואולם על הלחלוחית והטיפות שיוורדים מן הגג יש לסמוך שפיר לחקל שאינם אלא זיעה ואין עליהם שם משקה.

ו. והוראה זו היא לפי המציאות שבדרך כלל, שאי אפשר להשאיר את בור האוצר פתוח לאחר הניגוב והייבוש, מחמת חשש סכנה או כניסת לכלוך ומים שאובים לתוכו, אבל בודאי דהיכא שאפשר להשאיר את בור האוצר פתוח כדי שלא יתהוו בו זיעה, נכון לעשות כנ"ד.

במה שכתב הגאון מה"ר מרדכי זאב שראה בעיניו כי אי אפשר לגרור היטב הנדבק בו וכמה מכשולים יוכל לבא בזה, אולם גם לדעתי הרבה טעמים על פי דין לאיסור אך הם כמוסים אתי כאשר כן קבלתי מפי מו"ח ז"ל שבכמות אלה הדברים אין לגלות הטעם רק לפסוק הדין בהחלט והשומע ישמע וגו', ולכן בדרך החלט אומר לכם כי העושה מצות על כלי זה הוא חמץ גמור, עכ"ל ק.

ואמרו, שאחד מטעמיו הכמוסים היה, מפני שאפילו אם המכונות שבזמנו לא היה בהם חששות אין להתיר לאפות מצות בהם כי מה יודע מה ילד יום, וברבות הימים יצאו מכונות משוכללות שיהיה בהם חשש חימוץ, ולא יעלה על לב שיש בזה חשש.

וכבר יצא כן הפסק מכל גדולי ישראל שאין להכניס את הפילטרים במקוואות אפילו של אנשים, וז"ל הביד"ץ מיום ה' אב תשנ"א, הרינו בזה לגלות דעתנו דעת תורה ע"ד מכשיר הפילטר המיועד לסינון המים במקוואות שהוא דבר חדש, אנו מודיעים בשער בת רבים כי אין להכניס דברים כאלו במקוה כל עיקר, וגם במקוה של אנשים יש למנוע מזה, ודעתנו אמורה בכל פילטר שהוא יהיה מי שיהיה, גם אלו אשר במושכל ראשון ובפשטות נראה כולו טוב ובלי שום פקפוק, ואנו צריכים לעמוד על המשמר ולשמור את דרך עץ החיים ולא נפרוץ חומת הטהרה. ומרן הגאב"ד הגרמ"א פריינד זללה"ה הוסיף על דבריהם, דברי הביד"ץ הם דברים פשוטים וברורים כי אין לעשות במקוה שום דבר שלא נהגו בו הראשונים, וכל תיקון מתקריא סיכון, והחכם עיניו בראשו להזהר ולהזהיר שלא להכניס לתיקונים כגון אלו.

גם גדולי ההוראה הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ והגר"נ געשטטנער הצטרפו לפסק הלכה זה, וז"ל, והנה אין אנו דנים על עצם כשרותו של המכשיר הנ"ל, כי למעשה גם אם היה נראה בלי פקפוק אין להשתמש בה במקוה טהרה, כי אי אפשר לדעת מה שיכול לצאת מזה, ואין להתפעל ולעשות דברים חדשים במקוואות ואפילו במקום שחושבים שזה פשוט.

גם הגרמ"ה פאדווא הוסיף בזה בזה"ל, בענין זה כבר אמרתי דברי בספרי חשב האפוד (ח"א סימן י"ז) ואין שום צורך לכפול את הדברים, והוא כלל גדול בתורה ומתורתו של שר התורה מטשעבין ז"ל שאין להתפעל ולעשות דברים חדשים בענין מקוואות ואפילו במקום שחושבים שזה פשוט.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ע"ט, פ').

ז. היה מורה, שלכתחילה יש לחוש לדעת הדברי חיים (מקוואות סימן ה') שגם זחילה הנכנסת פוסלת, אולם בדיעבד אם עברה ומבלה שם סומכים על הכרעת הפוסקים שאין בזה משום זוחלין^ה.

ח. היה מזהיר למפקחים על מקוואות הנשים וכן לבלניות שיוציאו את פקק ההשקה מן הנקב בשעת הטבילה^י.

ט. נשאל בדבר בור מקוה שהמדריגות היו צרים, ורצו להרחיבם על ידי הוספת בלוקים, והורה, שיש למלא את הבלוקים תחילה בבטון כדי לבטל את בית קיבולם ואחר כך לקובעם במקוה^י.

י. הוי עובדא באחת המקוואות, בצינור פלסטיק שנמשך מהאוצר הגדול ועד לבית הטבילה, ובעוברו דרך חדר ההסקות קיבל הצינור בליטה לחוץ, באופן שהמים שעברו דרכו נכנסו לבליטה וחזרו ויצאו, והיה נראה כבית קיבול, והורה רבינו להחליף את הצינור, אך אמר, שמדינא הצינור כשר, דהרי משנה ערוכה היא במסכת מקוואות (פ"ד מ"ג) ובטוש"ע (סימן ר"א סעיפים ל"ו, ל"ז) שאם לא נעשה בכוונה כדי שיהיה בית קיבול, וקבעו ולבסוף חקקו כשר, והוסיף, "אין זה נעים כל כך, אך הוא כשר"^ח.

יא. לא היתה דעתו נוחה ממילוי מקוה ממימי שלג, והיה נמנע מזה בכל כוחו, מפני שחשש לדברי המחמירים דאף בהופשרו המים לאחר שבאו למקוה לא מהני לטבול בהם, וכבר כתב התשב"ץ דבמקוה שמהרת ישראל תלויה בו ראוי להחמיר ולחוש לכל השיטות^ט.

ה. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ק"ג).

ו. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קנ"ג).

מלבד דלשיטת רבינו ירוחם צריכה להיות השקה בשעת טבילה, יש טעם נוסף שלא לסגור הפקק לאחר ההשקה, מפני שיש לחשוש שהפקק לא יהיה סגור היטב ויהיה נקב קטן פחות משפופרת הנוד שאפשר למים לצאת בו מבור הטבילה לבור האוצר, ויש בזה פסול זוחלין לדעת החזו"א (יו"ד סימן קכ"ז סק"ב) שאם נקב ההשקה נתמעט ועומד על פחות משפופרת הנוד יש בו פסול זוחלין דאורייתא.

ז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קנ"ב).

ח. מפי תלמידו הגאון רבי אברהם דב ליטמנוביץ שליט"א.

ט. בשו"ע (סימן ר"א סעיף ל') כתב, אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה כשר, וראה שם בנו"כ שהאריכו בדבר היכי שמעבירו על ידי כלי ממקום למקום, אמנם בנוגע למעשה היה רבינו נמנע בכל כוחו מכך, שהיה חושש לדעת המחמירים, והם הגהות רעק"א (על ש"ך סקע"א), ולחם ושמלה, ואבני נזר בדעת הראב"ד, שסוברים דאף בהופשרו המים לאחר שבאו למקוה לא מהני לטבול בהם. - ספר היכל הוראה (ח"ב סימן קכ"ג).

יב. אמנם זהו דוקא כשיש באיזור מקוה כשרה אחרת, אך בפעם אחת ונדירה הסכים רבינו לעשיית מקוה כזו^י, במושב חבל השלום על יד מצרים, שנתיישבו שם כמאתיים משפחות לאחר ההתנתקות, ואחר שגמרו לבנות את המקוה עבר רוב החורף ולא נתמלא האוצר, ואז הורה רבינו להביא שלג מהחרמון, וכל הפעולות של הטענת השלג והמסתעף היה תחת פיקוחו ובליווי הלכתי צמוד.

יג. ולדוגמא, כל הכלים שנשתמשו בהם לצורך הטענת השלג על המשאיות היו מנוקבים, כדי שגם אם תהיה הפשרה כל שהיא לא יהיה חשש של שאובים, כן הכניסו את השלג לתוך שקים גדולים שאינם מקבלים טומאה, וגם היו נקובים כמוציא רימון, ואחר שהובא השלג ליישוב הניחוהו על גג בית האוצר ונכנס לבור דרך המשכה ג' מפחים יא.

פרק כ"ח

נדרים

א. אף דקיימא לן דשותפים בבית, שאחד מהם הדיר לאחד מן השוק, אם אין בבית כדי חלוקה מותר למודר להכנס לבית לצורך השותף השני, מפני שאין בכח המדיר לאסור את חלקו של שותפו, אולם בבעל שהדיר את אחד מביתו, אסור למודר להכנס לצורך האשה אף כשהבית רשום על שם שניהם במאבו, מפני שחלקה של האשה בדירה דינו כנכסי מלוג, והלכה פסוקה היא (סימן רכ"ו סעיף ג') דבעל שאוסר הנאתו על אחרים אסורים להכנס בנכסי מלוג של אשתו^א.

ב. היה מורה, דמי שנהג מנהג טוב משום חומרא בזמן מסויים וכבר נהג בזה כמה פעמים, ועתה רוצה להתיר נדרו, אינו יכול להתירו אלא כשיחול הזמן של חיוב נדרו, כגון מי שנהג להתענות יום מסויים בשנה, וכבר נהג כן כמה שנים, כשירצה להתיר את נדרו לא יוכל אלא באותו היום שנהג להתענות בו^ב.

י. היה זה בשלהי חורף תשס"ו.

יא. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן קכ"ג).

א. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן פ"ב).

ב. כתבי תלמידים, וראה בקובץ נשיח בחוקיך (חלק א', אלול תשס"ט) במאמרו של תלמידו הרה"ג רבי דוד קליין שליט"א מה שכתב שם בביאור ובירור הוראה זו.

ג. עורר על החובה והנחיצות להזהר לשלם את ההתחייבויות עבור בתי מדרש והקדשות, והתבטא "התחייבויות להקדש אינו משחק"^ג.

דיני נדרי צדקה יתבארו להלן בהלכות צדקה.

כיבוד אב ואם

ד. אין הבן מחוייב לקיים את רצונם או מאמרם של אביו ואמו, אלא באופן שיתחסר מכבודם או שיצערם במה שאינו מקיים דבריהם^ד.

ה. אמנם אף באופנים שאינו מחוייב, מקיים הוא מצות עשה בעשיית רצונם ומאמרם^ה.

ו. איזהו מורא, לא יושב במקומו ולא יעמוד במקומו, שאלו הם דברי חשיבות, אבל לישון על מיטת אביו או אמו ליכא שום איסור^ו.

ז. נשאל מבחור שרוצה לישא גיורת, והוריו מתנגדים מפני שאין הדבר לפי כבודם, והורה, שאם נתגיירה בבית דין צדק כהלכה והיא מתנהגת כדת וכשורה, ומצד עצמה אין עליה שום טענה, וכל סיבת התנגדות הוריו הוא רק מחמת שהיא גיורת, אין הבן מחוייב לשמוע בקולם^ז.

ח. בחור המסתופף בצל חסידות מסויימת, ומרגיש בעצמו תועלת בעבודת השם בהתקרבותו לאותה חסידות, ואביו או אמו מוחים בעדו, אינו מחוייב לשמוע בקולם^ח.

ט. המנהג אצל אחב"י הספרדים לקרוא שם לרך הנולד על שם ההורים בחייהם, וההורים רוצים בזה ומקפידים בזה, וממילא נכנס הדבר בגדר כיבוד הורים שהוא מצות עשה מן התורה, ומאד יש להזהר בזה, והנכון לעשות כפי המנהג המקובל, לאיזה מן ההורים מקדימים אם מצד האב או מצד האם^ט.

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"א).

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"א).

ט. תשובת כת"י מיום י"ד חשון תשס"א, נדפס בקובץ אור התורה (ניסן תש"ע).

י. ונשאל פעם על ידי אחד מאחינו הספרדים שהוריו גרושים, ואם יתן שם לרך הנולד על שם אביו תהיה עגמת נפש לאמו מזה או להיפך, ופסק רבינו, שבודאי אין להתחשב בזה, כי על הבן מוטל לכבד את שני הוריו בשוה, וגם מסתבר שכשיראו ההורים שאינו רוצה לשנות מן הנהוג והמקובל יסור הקפדתם¹.

כבוד רבו

יא. הורה, שהיושב וספר תורה בידו ורבו עובר לפניו, אינו צריך לקום מפניו².

פרק כ"ט

מעשר כספים

א. לדעת הרבה פוסקים יש על המעשר כספים דין מעשר עני גמור, ומחוייב ליתנו לעניים דוקא, ולכן מי שנהג שלש פעמים ליתן מעשרותיו לעניים, שוב כל מה שיפריש שייד ממילא לעניים, ואסור לו לשנותם וליתנם לדברי מצוה אחרים.

ב. ואמנם מי שהתנה בתחילת התנהגותו בהפרשת מעשר כספים, שיוכל ליתנם לכל דבר מצוה שתבוא לידו, אפשר לסמוך על סברת המקילים הסוברים שיוכל ליתן את מעשרותיו לכל דבר מצוה, אם אין יכולת בידו ליתן מכספו, ולא היה עושה את המצוה מכספו³.

¹ תשובת כת"י מיום י"ד חשון תשס"א, נדפס בקובץ אור התורה (ניסן תש"ע).

² כתבי תלמידים.

³ שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קי"ג, וח"ג סימן פ"ד).

הערת אחד הרבנים שליט"א: לשון הוראה זו יכולה להטעות את הקורא, דמשתמע הלשון כאילו שגם זה הוא לכתחילה לקיים מצות מעשר כספים על ידי שיתנם לשאר דברי מצוה ובלבד שיתנה על כך מתחילה, אמנם מן העיון בדברי רבינו מתבאר דבודאי הא מיהת שאינו מן הנכון לקיים מצות מעשר כספים באופן הזה, אלא האופן הראוי הוא שיתן אותם לעניים לומדי תורה דוקא, ורק מי שרוצה ליתנם לשאר חפצי מצוה אחרים הרשות בידו ובלבד שיתנה על כך מתחילה.

והסיבות לכך הם שתיים, הן מפני שאין מוכרע בדעת כל הפוסקים שאפשר לצאת חובת מעשר כספים לשאר צרכי מצוה, כי לדעת הרבה פוסקים יש על המעשר כספים דין מעשר עני גמור, ומחוייב ליתנו לעניים דוקא, וכפי שמבואר באריכות בדברי רבינו שם, וכל עיקר מה שהכריע רבינו שאם התנה מתחילה ליתנם למצוות אחרות יש להקל, היינו רק כדי שלא ילכד בעוון עיכוב מעשר עני תחת ידו, שעל זה מועיל התנאי, מפני

ג. אמנם לקנות עלייה לתורה מכספי מעשר חמור יותר משאר צרכי מצוה, אך למעשה אפשר לחקל גם בזה אם התנה על כך בתחילת התנהגותו בהפרשת המעשר כספים.²

ד. אבל מי שלא התנה כן בפירוש בתחילת התנהגותו בהפרשת מעשר כספים, יש דין מעשר עני על מעשרותיו, וחייב ליתן את מעשר כספיו לעניים דוקא, אבל לא לבית הכנסת או שאר דברי מצוה.³

ה. וכן אינו יכול ליתנם לצורך החזקת ישיבה, זולת באופן שהנהלת הישיבה אינה יכולה לספק את צרכי בני הישיבה ממקום אחר ותלמידי הישיבה סובלים דחקות ועוני, דאז בודאי לא גרעי משאר עניים ועדיפי מינייהו, ומצוה לסעדם ולתמכם בכל מה שאפשר כדי לספק להם צרכיהם על צד הטוב ביותר.⁴

ו. וכן מה שמבואר בספר דרך פיקודיך (בהנהגות ישרות, אות כ"ט) שאפשר לפרוע חובות ישנים ממעות מעשר משום דפריעת בעל חוב מצוה, היינו גמי במי שהתנה בתחילת התנהגותו שיוכל ליתנם לכל מצוה שתבוא לידו, אבל בלאו הכי צריך ליתנם לעניים דוקא.

ז. ויש שכתבו שאף הדרך פיקודיך לא התיר אלא בחובות שאין הלזה יכול לשלם, ואם לא יתנם ממעות מעשר לא יקבלם המלוה כלל, ולכן מותר ליתנם ממעות מעשר בתורת

שעל צד שדינם כמעשר עני נמצא שלא היתה כאן הפרשת מעשר כספים כל עיקר, וממילא נמצא דלפי דעת אותם ראשונים ואחרונים הסוברים שדינם כמעשר עני לא קיים כלל מצות מעשר כספים, (וכמובן שהפסיד את ברכת התורה של עשר בשביל שתתעשר).

וגם ובעיקר, מפני שאדרבה, עיקר תכלית מצות מעשר כספים היא כדי לתמוך בלומדי תורה, דכמו שציוותה התורה ליתן תרומות ומעשרות לשבט לוי כדי שיהיו פנויים לעבוד את ד', כך ציוותה התורה לכל העוסקים בסחורה להפריש עשירית ממעותיהם ללומדי ועמלי התורה, שהם מבחר ותכלית הבריאה, כדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה ולא יצטרכו לבזבז את זמנם היקר בעסק הפרנסה, דהלוא המקור היחיד בדברי חז"ל של מצות הפרשת כספים הם דברי המדרש תנחומא (פרשת ראה סימן י"ח, והראשונים הביאו זאת בשם הספרי, אך בספרי שלפנינו ליתא זאת), עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, עשר כדי שלא תתחסר, רמז למפרשי ימים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה. ואם כן בודאי שהראוי והנכון לקיים מצוה זו בצורתה הנכונה, להפריש עשירית ממעותיו ולתמוך בהם עניים עמלי תורה, ולא שיתנם לכל מיני 'מצוות' ו'מעשים טובים', שאף שחשיבותם גדולה עד לרום שמים, מכל מקום כבר דרשו חז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א) על הפסוק כל חפציך לא ישוו בה, שאפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדיבור אחד מן התורה, ואשרי הזוכה לקיים בנפשו 'ברוך אשר יקים את ספר התורה הזאת' וזוכה לתמוך לומדי תורה במעותיו, אשר באמת צריך זכויות מיוחדות לזכות בזה, ולא כל אחד זוכה לכך.

ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ג. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קי"ג, וח"ג סימן פ"ד).

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ד).

צדקה אם המלוה עני, אבל בחובות שיש בדעת הלוה לשלמם במוקדם או במאוחר אין שום היתר לשלמם ממעות מעשר^ה.

ח. מי שנמצא במצב דחוק ואין ידו משגת לכדי פרנסתו, וכל שכן אם חייב מעות לאחרים ואין לו ממה לשלמם, פטור מהפרשת מעשר כספים.

ט. ואם קיבל עליו בנדר להפריש מעשר כספים חייב ליתן אפילו אם נמצא במצב דחוק. י. אמנם אם לא קיבל עליו בפירוש, אף שנהג כן זמן רב להפריש מעשר כספים ומחמת הנהגתו נעשה עליו כנדר, אינו מחוייב ליתן כשנמצא במצב דחוק, מפני שאדעתא דהכי בודאי לא קיבל עליו הנהגה זו, ופטור מהפרשת מעשר כספים עד שירוח לו.

יא. ומכל מקום עד כמה שאפשר יראה להשתדל שלא למנוע עצמו מלהפריש מעשר מכל וכל, רק יוריד מכל הכנסותיו מה שנצרך לו לפרנסתו ולתשלום חובותיו, ומה שנשאר יתן למעשר לפי החשבון, כי על מעות אלו חוב המעשר עומד בתקפו^י.

יב. ובדרך כלל כשבאו לשאול אותו על כך, היה אומר, דאברך כולל שפרנסתו דחוקה, ואם יפריש מעשר ממעותיו לצדקה עלול להגרר לחובות או שיצטרך לחפש מקורות פרנסה נוספים, העצה היעוצה היא שיקבע עם חבר, שכל אחד יתן את מעשרותיו לחבירו, ובכך נמצא ששניהם יצאו ידי חובת מעשר כספים כדת וכדין, ולשניהם לא יתחסר מממונם^ז.

יג. אם התחייב ליתן צדקה, אינו יכול ליתנו מכספי מעשר, דהוי ככל דבר שבחובה שאי אפשר לפורעו ממעות מעשר, וזולת היכא שמתחילה חייב עצמו ליתן את הצדקה מכספי מעשר^ח.

יד. צדקה שהוא מחוייב ליתנו, אי אפשר לשלמו מכסף מעשר, ועל פי זה היה מורה, שבקהילות אשר נהוג בהם שבימי השובבי"ם נותן כל אחד פרדיון נפש עבור הוצאות בית המדרש, והוא מתקנת בית המדרש, כיון דהוי חובה עליו אי אפשר לשלמו מכספי מעשר^ט.

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ב שאלה ב').

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ב שאלה א').

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

זו. ובן אי אפשר לשלם למוהל מכספי מעשר, אף אם המוהל עני, דכיון שהמנהג לשלם לו עבור המילה הוי כדבר שבחובה שאי אפשר לשלמו מכספי מעשר^י.

זז. היה מורה, שאין לאב ליטול ממעות מעשר שלו להוצאות נישואי בניו ובנותיו, מפני שכל מעות שאדם מפריש לצדקה חייב ליתנם לאחרים, אף כשהוא עני ונצרך להם בעצמו, ומכיון שחובה על האב להשיא את צאצאיו, אם יקח לזה מכספי מעשר הרי הוא כפורע חובותיו מהם.

יז. אמנם אם בשעה שהתחייב על ההוצאות היה בדעתו לפורעם מכספי מעשר, ומצד עצמו אינו מחוייב בדבר זה, מותר לו לשלם מכספי צדקה שהפריש בעצמו.

יח. והיה אומר, שהעצה היעוצה למי שרוצה להשתמש במעות מעשר שלו להוצאות נישואי ילדיו שמחוייב בהם, שיתן את המעות לעני אחר במתנה גמורה, ולבקש ממנו שיתן לו את הכסף למען נישואי ילדיו, אך לא בתורת תנאי אלא במתנת חנם^{יא}.

יט. הורה, דמי שקנה חפץ או שילם עבור איזה שירות, ואחר כך מקבל החזר על התשלום או על חלקו, אינו צריך להפריש מזה מעשר כספים^{יב}.

צדקה

כ. אמר, שיותר חשוב ליתן לעני אחד נתינה חשובה, מלחלק את הסכום שתחת ידו לכמה עניים ויגיע לכל אחד מתנה מועטת^{יג}.

כא. מי שחייב עצמו בסכום גדול לאיזה מוסד, וחשב בדעתו בשעת ההתחייבות שישיוג את הסכום על ידי שישתדל אצל נגידים מסויימים, ולבסוף לא קיבל את מבוקשו מאותם נגידים, חל עליו קבלתו, וחייב לקבץ את הסכום לצדקה, דכיון שהתחייב בסתם

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יא. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן פ"ד אות ב').

יב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה בקונטרס הצוואה להגה"צ רבי שמואל תפלינסקי זללה"ה שבירר נושא זה בהרחבה, ומציע בזה את כל הסברות לכאן ולכאן, ומסקנת דבריו כן הוא שיותר חשוב ליתן נתינה חשובה לעני אחד מליתן לכמה עניים נתינה מועטת לכל אחד.

ולא אמר בפירוש שמתחייב על סמך אותם נגידים, לאו כל כמיניה לפטור עצמו במענה זו דדברים שבלב אינם דברים יד.

כב. מי שנתלהב לבו עבור צדקה מסויימת, וחשב בלבו ליתן איזה סכום למטרה זו, ולאחר כך התנחם ורוצה לחזור בו, אינו מחוייב ליתן זאת אלא אם גמר בלבו וקיבל על עצמו ליתנו, אבל אם לא גמר בלבו ולא קיבל עליו אין במחשבתו כלום ולא נתחייב בשום דבר.

כג. וכל שכן במה שמצוי שנכנס עני או גבאי צדקה לבית הכנסת, ועולה במחשבה ליתן לו צדקה, ואותו גבאי צדקה נעלם ממנו ואינו רואהו עוד, שבודאי אינו מחוייב לרדוף אחריו או ליתנו לצדקה אחרת, דאפילו מחשבה לצדקה אין כאן, כי לא גמר בדעתו להפריש מעות לצדקה, אלא חשב שכשיעבור אותו גבאי צדקה לפניו יתן לו צדקה טי.

כד. מי שנדר סכום מעות לצדקה על מנת שיהיה לחולה פלוני רפואה שלימה, ומת אותו החולה, כיון שלא עשה תנאי כפול צריך לקיים את נדרו, וכל שכן אם נדר בסתם ואמר כדי שיהיה לחולה פלוני רפואה שלימה טז.

כה. נשאל במי שהבטיח סכום מסויים לאברכים אם יחזרו על לימודם ויבחנו עליו, ומאיוז סיבה שהיא אינו רוצה לקיים את נדרו, וברצונו לבקש מהאברכים שלא יתאמצו לחזור על לימודם ולהיבחן בזמן שנקבע, כדי שלא יהיה מחוייב לקיים את נדרו, והשיב רבינו, דלאו כל כמיניה לעשות כן לבקש מהאברכים שלא יקיימו תנאם כדי שיתבטל נדרו ממילא.

יד. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קי"ד).

ויציין בזה, שבאותה עובדא שנשאל עליה רבינו, התיר לשואל לבסוף להתיר את נדרו, בצירוף כמה נתונים, (דאף שכתב הרדב"ז שהחכם המתיר נדרי צדקה חייב נידוי מפני שמפסיד את העניים, הכא שאני שלא היה נדרו ליתן מכיסו לעניים אלא רק להתרים אחרים ובזה קיל טפי להתיר נדרו, וגם לא היה מפסיד את תלמידי המוסד העניים בכך אלא רק מכביד על הנהלת הישיבה שיצטרכו לטרוח להשיג כספים ממקום אחר, ובכחאי גוונא י"ל דאין החכם המתיר חייב נידוי, ואף שכתבו הפוסקים דגם בשאר נדרי מצוה אין להתיר אלא מדוחק, מכל מקום כיון שהשואל היתה תורתו אומנותו והיו נגרמים לו כמה ביטולים, ולא עלתה על דעתו שיצטרך להיות קובץ על יד, הרי זה חשיב מדוחק, ובצירוף כל הנך התיר רבינו להשאל על נדרו), אמנם בכוונה תחילה לא העתקנו את הדברים בפנים כדי שלא יבואו לטעות ולדמות מקרה למקרה, וכל הרוצה לעמוד על הדבר יעיין בתשובתו של רבינו בפנים.

טז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"י שאלה ב').

טז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן פ"ט אות ב').

כו. וכל שכן היכא שהאברכים קיבלו על עצמם לחזור על לימודם, שאז גם אסור להם למלא את בקשתו, דהוי נדרי מצוה, ומחוייבים לקיים את קבלתם ולחזור על לימודם יי.

כז. אם הקימו קרן או עשו מגבית עבור אלמנה או יתומים, וקודם שהגיע המעות לידם נתעשרו, או שבאה להם עזרה כספית ממקום אחר, ואינם נצרכים לאותם המעות, כיון שלא זכו עדיין במעות, הרי המעות חוזרים לבעליהם.

כח. אמנם מאחר שבדרך כלל מן הנמנע להחזיר את המעות לנותניהם יי, מן הראוי לעשות בהם צרכי רבים, כגון כתיבת ספר תורה לצורך קריאת הציבור, בפרט במקום שחסר שם ספר תורה יט.

כט. אם הקימו קרן עבור אלמנה או נצרך אחר, ועדיין לא מסרו לה את המעות, ולאחר זמן יצתה לתרבות רעה, כיון שיש אומדנא דאדעתא דהכי לא התנדבו עבורה, יש להחזיר את המעות לבעליהם, כיון שעדיין לא זכתה במעות, וכאמור יעשו בהם צרכי רבים כשמן הנמנע להחזיר לבעליהם.

ל. ואולם אם הקמת הקרן היתה עבור היתומים הקטנים, ולאחר מכן נתקלקלו על ידי אמם, אין בידינו להפקיע את זכותם שכבר זכו להם הגבאים, ואין בידם לומר דאדעתא דהכי לא התנדבו עבורם, אלא צריכים הגבאים למסור להם את המעות כ.

לא. המפריש מעות לצדקה או מעשר וחומש בסתם, חייב ליתנם לעני שיוזמן לפניו ראשון, ואינו יכול להשאירם בידו כדי ליתנם לעני שנוקק להם יותר, וכל שכן שאסור לו להלוותם לעצמו או לאחרים, ואם עבר ולא נתנו לעני שנוזמן לפניו עובר בכל תאחר.

לב. אמנם אם היה דעתו בשעת הפרשת המעות לצדקה או המעשר, שיוכל לחלקם לאט לאט כפי דעתו ורצונו, למי שירצה, ובאיזה זמן שירצה, הרשות בידו לעכבם אצלו עד הזמן שיראה לנכון לחלקם, ומותר לו גם לבינתיים ללוותם לעצמו או להלוותם לאחרים.

לג. ולבתחילה עדיף יותר שכשרוצה לחלקם כפי דעתו ורצונו יתנה על כך מתחילה בפירוש בשעת ההפרשה כא.

יי. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן פ"ט אות ג').

יח. מפני שאין ידוע מי נתן, וכמה כל אחד נתן, ולפעמים הקרן כבר השביח וגדל ועשה פרי.

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ').

כ. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ').

כא. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן פ"ד פ"ה).

לד. מי שהפריש מעות עבור צדקה מסויימת כב, אף אם עדיין לא באו המעות ליד הגבאי, אינו ברור שיכול לשנותם לגמרי וליתנם צדקה אחרת, ושלא במקום הצורך בודאי אין להקל בזה, ובמקום הצורך יעשה שאלת חכם באיזה אופנים אפשר להקל.

לה. אולם זהו דוקא אם הפריש מעות שהיו בידו, אבל מי שהיה מעותו לקבל סכום מסויים של מעות, והחליט שכשיגיעו המעות לידו יפרישם לצדקה מסויימת, אין בכך כלום, כיון דהוי כמקדיש דבר שלא בא לעולם ולא חל הנדר, ומותר לשנותם לצדקה אחרת כג.

לו. מי שהפריש סכום מעות לצדקה עבור צרכי רפואה, ולא באו עדיין המעות לידי הגבאי, אפשר לסמוך לשנותם וליתן את המעות לצרכי מוסדות תלמוד תורה שהיא המעולה שבצדקות, ובפרט היכא שמסגרת הת"ת ישמור את הילדים שלא ילכו לקבל חינוך חילוני שיש בזה גם ענין של הצלת נפשות כד.

פרק ל'

מילה

א. הורה, שנכון לעשות את הברית מילה מיד בבוקר, אף אם לא יוכלו הרבה אנשים להשתתף אז, כמבואר בגמ' (ר"ה דף ל"ב ע"ב) דמעלת זריזין מקדימין למצוות עדיפא ממצות ברוב עם הדרת מלך.

ב. וכל שכן ובפרט, במילה שלא בזמנה, שכל רגע ורגע הוא זמנה, שיש להזדרז ולא לאחר את המצוה משום ברוב עם או סיבות אחרות א.

כב. ראוי להבהיר, שאין הנידון על מי שגמר בדעתו 'הרי עלי ליתן מאה שקלים לאלמנה', שלא על זה עולים דברי רבינו, ואפשר שאז הדבר חמור יותר, כיון שיש בזה נדרי צדקה, ומסתבר דלכו"ע לא יצא ידי חובתו במה שאחר כך יתן מאה שקלים לתלמוד תורה, כיון שמוטל עליו לקיים נדרו אשר נדר ליתן מאה שקל לאלמנה, והשאלה שאנו דנים עליהם היא על מי שהפריש מעות מסויימות לצדקה ואמר 'הרי מעות אלו עבור אלמנות', שעליו עצמו אין רובצת שום חיוב, ורק המעות שייכים לצדקה, ובזה השאלה אם יכול לשנותם וליתנם לצדקה אחרת, ויש לעשות שאלת חכם למעשה.

כג. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ב).

כד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ב).

א. פנקס הקנה בושם, כ"ז אייר תש"מ.

ג. היה רגיל לומר, ש'מוהל טוב' אינו מוהל מהיר, אלא זה שמל היטב עם כל פרטי ודקדוקי ההלכות.^ב

ד. היה מתריע ומוזהיר, שחלילה להימשך אחר מה שנפרץ אצל המתחדשים להרדים את מקום המילה כדי למנוע צער הינוקא, אדרבה בדברי חז"ל (רבה, לך לך, פמ"ז סימן ט') מבואר שהמילה צריכה להיות על ידי צער הכריתה, ויש לנו לעמוד על המשמר ולהזהר שלא לזוז ממה שמקובל ונהגו כן דור אחר דור יראי ד' השלמים.

ה. אמנם במילת אנשים מבוגרים כגרים או עולי רוסיא, שיש חשש סכנה בעשיית מילה בלי הרדמה, היה מורה שיש להתיר להרדים את מקום המילה, אבל במילת קטן אפילו בן שנה ויותר שאינו בן דעת להבחין כל כך במה שעושים לו, חלילה לשנות מאופן עשיית המילה המקובל מדור דור.^ג

ו. הפריעה היא חלק ממצות המילה, ולכן אף אם נתגלתה העטרה בשעת חיתוך הערלה אכתי יש למוהל לחתך את עור הערלה לשנים כדי לשבור חיותו, ואף אם חל בשבת צריך לעשות כן כיון שפעולה זו היא חלק ממצות המילה.^ד

ז. מקובל בעם ישראל מדור דור לעשות את המציצה בפה דוקא, וחלילה מלהתייחס לדברי המתחדשים הרוצים לבטל מנהג זה באמתלאות שונות של סכנה וכיו"ב, והחוב מוטל לעמוד על המשמר שלא לשנות בזה.

ח. ואל יחין שום איש ישראלי לעשות המציצה באופן אחר מכפי הנהוג, וענוש יענושו המוהל ואבי הבן והסנדק וכל המסייעים לפרוץ גדרן ומנהגן של ישראל.^ה

ט. היה מורה, שהילדים הנולדים עם מום הייפוספידיאס, יש למולם כדת וכדין בהסרת כל עור הערלה, ואין לשעות לדברי הרופאים האומרים שהם צריכים להשתמש בעור הערלה בעת עשיית הניתוח לתיקון המום, שזהו דבר שקר שאינו נכון, ובפרט שכל הניתוח אינו נצרך אלא לייפותו, ואילו לגבי הולדה והטלת מי רגלים הוא כאחד האדם.

י. ואמר, שאלו השומעים לדברי שקר של הרופאים, ועושים ברית סמלי, בחיתוך רק

ב. מפי בנו המוהל מומחה הרה"ג רבי חיים אלעזר שליט"א.

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ז).

ד. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קנ"ו).

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן פ"ו פ"ז).

מקצת מעור הערלה, מלבד שמבטלים את מצות המילה בזמנה, גם נכשלים בכמה ברכות לבטלה.

יא. ועוד, שכאשר משתמשים בעת הניתוח עם עור הערלה, שמושכים אותו על העטרה, הרי הילד נשאר ערל כל ימיו, על כל פנים מדרבנן, ולפיכך בודאי ובודאי שיש למולו בזמנו כדינו בהסרת כל עור הערלה, ובעת הניתוח יקחו עור ממקום אחר שבגופו¹.

יב. מעשה בתינוק שנפל על הרצפה בליל שמיני ללידתו, ולא היו ניכרים עליו סימני כאב או מיחוש, ועבר עליו הלילה והיה נראה בריא כבתחילה, והורה, שמן הראוי שרופא יבדוק את התינוק, ואם יאמר שהוא בריא כאחד הילדים הבריאים מותר למולו, וממילא אף חיובא רמיא אז על אביו למולו בזמנו².

יג. הורה, דתינוק שירד חומו ועמד על פחות משלשים וחצי מעלות, הרי זה חולי וצריך להמתין שבעת ימים מעל"ע מעת שהבריא³.

יד. ילד שנולד עם ששה אצבעות, שתיכף לאחר הלידה מהדקים הרופאים חוט דק במקום חיבור האצבע לכף היד, וזה גורם לניתוק כלי הדם מן האצבע היתרה, ולניווט האצבע שנופלת מאליה בתוך ימים ספורים בלי להשאיר שום רושם, הורה רבינו, שאין צריך להמתין לאחר מכן שבעת ימים מעל"ע כדי למולו, שאין התינוק נחשב חולה בכך, אלא מלים אותו בזמנו⁴.

טו. מעשה באחד שעזב את ביתו מחמת קטטה ונסע לחו"ל, ונולד לו בן זכר, והעסקנים ברצותם להכריחו לשוב לביתו פן יעלה בידם להשיב את השלום בבית, החליטו לעכב את קיום מצות המילה עד שישבו האב מחו"ל, והורה להם רבינו שמותר לעשות כן, ואדרבה מצוה יש בדבר של הבאת שלום בין איש לאשתו⁵.

1. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ו).

2. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן פ"ח).

3. וכן מבואר להדיא בספר זוכר הברית, - פנקס הקנה בושם, ו' אייר תש"מ.

4. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קנ"ו).

5. דאף שמבואר בשו"ע (סימן רס"א סעיף א') שאם לא מל האב את בנו מוטל החיוב על הבית דין, אמנם מבואר בפוסקים שכל זה הוא דוקא כשנתייבש האב מלמולו, אבל אם האב נתעצל גרידא אך לא נתייבש מלמולו אין חיוב על הבי"ד או שאר ישראל, ולפיכך בנידון דידן שהאב לא נתייבש מלמולו אלא שאין נמצא במקומו, אעפ"י שעומד וצווח שנותן רשות ועושה שליח למולו, הברירה בידם שלא לקבל את השליחות, וממילא יהיה מוכרח לשוב למקומו, ומצוה רבה יש בדבר של הבאת שלום בין איש לאשתו, - פנקס הקנה בושם, כ"ב שבט תשמ"א.

מז. אסור למוהל או לסנדק להיות בתענית, מפני שיום טוב שלו הוא.

יו. ואף אם כבר קיבל על עצמו מאמץ את התענית, מצוה עליו להתיר את קבלתו ולא יתענה.

יח. וגם כשהוא משתייך לחבורה, וכל בני החבורה קבלו עליהם תענית ציבור ביום זה, לא אלימא זאת משאר תענית יחיד, ואסור למוהל ולסנדק לקבל עליו את התענית, ואם כבר קיבל על עצמו יתיר את קבלתו ולא יתענה יא.

יז. אמר, דסעודת שלישי למילה יש לעשותה בסעודת פת, בהשתתפות מנין אנשים יב. בנוגע לחינוך שגולד בין השמשות של ליל שב"ק ראה בערך "ענייני שקיעה ובין השמשות" (פרק מ"ה אות ו' ואילך).

פרק ל"א

גירות

א. כשהיה מגיע לפניו גר שרוצה להתגייר, ואחרי החקירה והדרישה היו ניכרים דברי אמת, וראה שנפשו מתאוה להדבק באלקי ישראל, לא היה דוחה אותו אלא מקבלו באהבה, וכמבואר בשו"ע (סימן רס"ח סעיף א').

ב. ורבינו הביע לא פעם את מורת רוחו מרבנים אשר דרכם לדחות את הגרים וממנינים מוקשים לפניהם, עד שכמעט אינם נותנים אפשרות לגרים להתגייר ולחסות תחת כנפי השכינה, והיה אומר שהם עושים שלא כדת ושלא כהלכה, דהלוא מבואר בגמ' (יבמות דף מ"ז ע"ב) וברמב"ם (פי"ד מהלכות איסורי ביאה ה"ב) שאין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו שמא יגרום לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך רעה.

ג. וממעי' זה, כשהיה משתתף במושב הבית דין לגיור, והיו שואלים את הגר שאלות בהלכה לבוחנו אם יודע היטב את ההלכה, לא היתה דעתו נוחה מזה, והיה שואל, מי אמר שהגר צריך לדעת כל פרטי ההלכות, אדרבה, בגמ' (שם) איתא שמודיעים אותו 'מקצת' מצוות, ומעתה כל שכן דסגי במה שמלמדים אותו מתחילה רק עיקרי הדברים,

יא. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ל"ד).

יב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ולאחר שיתגייר ילמד את כל פרטי הדינים^א.

ד. אמר, שבגר שכבר נימול בהיותו נכרי, שמטיפים לו דם ברית על ידי שריטה במחמ, יש להקפיד שתצא ממנו טיפת דם ואפילו כל שהוא^ב.

ה. הורה שאין לעשות את ההטפת דם ברית עם מכשיר קפיצי (כגון המכשירים שחולי סכרת בודקים בהם את רמת הסוכר), מפני שהדקירה נעשית על ידי שחרור הקפיץ, ונמצא שאין המילה נעשית על ידי כח האדם^ג.

ו. הורה, בגר שנימול בגיותו לשם מילת מצוה, שהיו סבורים שהוא ישראל, ולאחר מכן נודע שהיה נכרי, שצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית בעת שמתגייר, משום דלהלכה חיישינן לשיטת הסוברים דבעינן מילה לשם גירות^ד.

ז. הורה, דגר שנתגייר אין לו לנשק לאמו הגויה, וכן היא לא תנשקנו, משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וכיון שעל פי תורה אין כאן קרבה משפחתית הרי זה כמו שמתנשק עם גויה בעלמא, ואין זה מדרך התורה, וגם משום איבה אין לחוש, דאדרבה יאבו ויאבו, ומה לו ליהודי עם גויה^ה.

ח. גר קטן שגיירוהו בית דין בקטנותו, להלכה חיישינן לשיטת הסוברים שאין הגירות חלה מן התורה, ולפיכך מיד כשיגדל צריך להודיעו שהוא גר, ורק אם לא ימחה אז יחול הגירות מן התורה.

ט. אמנם אם נתגיירו עמו אביו או אמו, מעיקרא דדינא נקטינן שאינו יכול למחות בגדלותו, ולפי זה אין שום סיבה להודיעו בגדלותו, אך בנוגע למעשה הורה רבינו,

א. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קכ"ט, אות א').

וכדברי רבינו מתבאר להדיא גם מדברי הגמרא במסכת פסחים (דף צ"ב ע"א), שגזרו על גר שנתגייר בערב הפסח שאינו יכול לאכול בפסח עד שיזה בשלישי ובשביעי, גזירה שמא יטמא לשנה הבאה, ויאמר אישתקד מי לא טבלתי ואכלתי עכשיו נמי אטבול ואוכל, ולא ידע דאשתקד נכרי הוה ולא מקבל טומאה עכשיו ישראל ומקבל טומאה. הרי שחכמים חששו על גר שמא לא ידע הלכה בסיסית שישראל שנגע במת אינו יכול להקריב ולאכול בקדשים, דבר שהוא מפורש בתורה שטמא מת נדחה לפסח שני, ומזה משמע להדיא שאין על הגר לידע את כל פרטי ההלכות, ואין מודיעים לו אלא עיקרי הדברים, ואף לא של כל המצוות, וכלשון הגמ' ביבמות (דף מ"ז ע"ב) ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות.

ב. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קכ"ט, אות ב').

ג. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קכ"ט, אות ג').

ד. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קט"ז).

ה. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קכ"ט, אות ה') על פי תשובת כת"י מפנקס הקנה בושם.

שעדיף יותר דמיד כשיגדל ביום כניסתו לבר מצוה, יודיעו לו שהוא גר שגירוהו בקטנותו, כדי לצאת ידי כל השיטות, וגם כדי שלא תצא תקלה מהעדר ידיעתו שהוא גר¹.

פרק ל"ב

ספר תורה

א. הורה, דספר תורה ישן שהוחזקה שנופלים ממנה אותיות מחמת יושנה, הרי היא בחזקת ספר תורה, ואסור לקרות בה על כל פנים לכתחילה^א.

ב. רבינו פסל את ההמצאה של שימת ספריי על האותיות של ספרי התורה הישנים, ושהספריי מתדבק לקלף כמו ניילון דק ושומר על האותיות שלא יקפצו ממקומם, ואמר שלא הועילו כלום בתקנתם, מפני שהאותיות מצד עצמם כבר קפצו ונקפלו מעל הקלף אלא שאינם זזים ממקומם מחמת שהספריי הדבוק ושטוח עליהם מחזיקם.

ג. ולא זו בלבד, אלא אף בספרי תורה חדשים שאין בהם ריעותא, אסר למשוך עליהם את הספריי, מפני שברכות הימים יקפצו ויתפרדו האותיות מן הקלף, ולא יהיה הדבר ניכר כיון שהאותיות לא ישארו במקומם על ידי הספריי^ב.

ד. הורה, בספר תורה או תפילין ומוזוזות שהיה בהם אות יו"ד שהרגל יוצא מאמצע ולא מצד ימיני ממש, שאין להכשירו על ידי שתינוק קורא אותו כהלכתו, דפשיטא שכל נקודה קטנה יקרא כיו"ד, וכיון שעניינו רואות שהאות לא נכתב כהלכתו לא מהני קריאת התינוק^ג.

1. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קט"ו).

א. דכיון שהוחזקה שמקפצים ממנה אותיות שוב אי אפשר לקרות בה עכ"פ לכתחילה עד שיבדקו את כולה אם לא נפלו אותיות ממנה, וכמובן שהוא בלתי אפשרי לבדוק את כל הספר תורה לפני כל קריאה וקריאה.

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ').

ג. ראה במשנ"ב סימן ל"ב (סקנ"ב) דהעצה של קריאת תינוק אינה מועילה אלא באות שדומה קצת לאות אחרת ויש להסתפק איך להחשיבו, שבוז מועיל קריאת תינוק דלא חכים ולא טיפש, אבל כשענינו רואות שהאות לא נכתב כהלכתו לא יועיל מה שהתינוק קוראו היטב, ועל פי זה כתב שם דכל שכן לגבי אלף שהרגל אינה נוגעת בקו האמצעי דפשיטא שאין מועיל מה שהתינוק קוראו כהלכתו, דאטו מפני שנפסק יקראנו עיי"ן. ועל פי זה הורה רבינו דהכי נמי לגבי יו"ד היוצאת מהאמצע דמאחר שהאות לא נכתבה כהלכתה לא מועיל מה שהתינוק קוראו נכון, וכ"ש בזה שהתינוק לא יספקנה באות אחרת ואף כשיראה בעצמו שאינה יו"ד ממש

ה. הורה, בספר תורה שאין התגין נוגעים בגוף האותיות, שצריך לתקן ולמשוך את התגין אל האותיות, ובמקום שיש ס"ת אחר אין לקרות בה עד שיתקנוהו, אמנם במקום שאין ספר תורה אחר אפשר לקרות בה^ז.

ו. הורה, בסופר סת"ם שכתב ספר תורה לבית המדרש, ומסרו תחילה למגיה מומחה, ושוב נמצאו בו טעויות ומסרוהו חברי ביהמ"ד להגהה שנית, שאי אפשר לחייב את הסופר או את המגיה הראשון לשלם את שכר המגיה השני^ח.

כבוד ספר תורה

ז. אסור להחזיר אחוריו כלפי ספר תורה (שו"ע סימן רפ"ב סעיף א'), והורה רבינו, שאם אנשים מפסיקים בינו לספר תורה מותר להחזיר אחוריו^י.

ח. וכן הורה שמותר לישב כאשר אנשים מפסיקים בינו לבין ספר התורה, ואף הוא בעצמו נהג כן בשמחת תורה, שהיה מתיישב מחוץ למעגלי הרוקדים, ואמר דמאחר שאנשים חוצצים בינו לבין הספר תורה מותר לישב^י.

ט. נשאל אם מותר לישב כשאחוריו כלפי ארון הקודש, והשיב "עם איז נישט גלאט"ח.

י. קרא אותה כאות יו"ד, - ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות ט"ו).

ז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות י"ח).

ה. דאת הסופר פשיטא שאי אפשר לחייב מכיון שעשה את המוטל עליו במה שמסרו למגיה מומחה, וגם את המגיה אי אפשר לחייב שנית דלאחר שהגיהו כבר הוחזק הספר תורה בכשרות, ויתרה מזו כתבו האחרונים לגבי תפילין שנמצאו לאחר כמה שנים שהיו פסולות מעיקרא, שאם הסופר הוחזק למומחה אי אפשר לחייבו, - ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות י"ג).

ו. וכן ראיתי לרבינו בעצמו שהיה נוהג כן, כשהיה ניגש לנשק את הספר תורה בעת הולכתו לבימה וחזרתו, דכיון שהספר תורה היה מוקף באנשים היה חוזר למקומו כשאחוריו לספר תורה.

ז. כן הורה לי להלכה למעשה, וכן ראיתי שהיה נוהג תמיד ביום שמחת תורה, ואמר שהאנשים הרוקדים חוצצים בינו לבין הספרי תורה.

ח. היינו שנידון זה אינו ברור בפוסקים להתירא.

ורבינו היה מזהיר ומעורר על כך, ובעת עריכת שמחות או אירועים וכיוצא בהם היה עומד על המשמר בעוז ובתעצומות לבל יקילו ראש בהלכה זו, ושלא יסדרו את שולחן המזרח ליד ארון הקודש באופן שישבו הרבנים או חלק מן הקהל כשאחוריהם כלפי ארון הקודש.

אמנם ראוי לציין, שהרבה פעמים כשרבינו היה מוזמן לפאר שמחות או אירועים בבתי מדרש, והיו מושיבים אותו במרכז שולחן המזרח שהוא בדרך כלל מול ארון הקודש, לא נמנע מלישב שם, אף שהיה אחוריו כלפי ארון הקודש, ואולי סמך על כך שבדרך כלל עומדים מאחוריו אנשים המפסיקים בינו לבין ארון הקודש.

י. פעם כשהיה שרוי בחולשה ולא היה בכוחו לקום ממקומו ללוות את הס"ת ולנשקה, ביקש אחד מבניו מן החזן שיתקרב עם הס"ת בערך ב' או ג' אמות לעבר מקומו כדי שיוכל לנשק את הס"ת, וכשהרגיש זאת רבינו קפץ ממקומו כנשוך נחש, ואחר כך הוכיח את בנו על שעשה כן שהרי אין זה מכבוד התורה לקרב הס"ת אל האדם ט.

יא. הורה, שאין למסור ספר תורה לקטן ביום שמחת תורה, אפילו אם הוא עומד ימים ספורים קודם כניסתו לעול התורה והמצוות י.

יב. הורה, שיהודי שאינו שומר תורה ומצוות שנודמן לבית הכנסת בשמחת תורה, מותר ליתן לו ספר תורה להחזיק, אבל נכרי, או יהודי שנשוי לבת אל נכר רח"ל, אין ליתן להם להחזיק ספר תורה יא.

יג. הורה בעובדא שאירע בבית מדרש אחד, שבאמצע קריאת התורה נתגלגל צד אחד של הספר תורה ונפל על הארץ, שיש לנהוג בזה את כל הדינים הנוהגים בס"ת שנפל לארץ ח"ו יב.

יד. ובן הורה בדבר אחד שהחליק לארץ כשספר תורה בידו, והספר נשאר בידו אך אחד מקצותיו נגע לארץ, שחייב להתענות כיון שהיה בזיון לספר תורה בכך יג.

טו. אמנם בעובדא אחרת שהאיש שהחליק עם הספר תורה הגביהה בידו, ולא נגע הספר תורה לרצפה כלל, הורה שזה אינו נחשב שהספר תורה נפל ואינו צריך להתענות יד.

טז. בימה שהיתה מיועדת להניח עליה את הספר תורה, אין לעשות ממנה ארגז גניזה, דהוי הורדה מקדושה חמורה של ס"ת לקדושה קלה של דפי שמות טו.

ט. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות ד').

י. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות ח').

יא. באחת השנים הופיע בביהמ"ד תוא"י בעת הקפות שניות, אדם נכבד המקורב למלכות ארה"ב, ומפני שלום מלכות הושיבוהו על כסא במזרח ביהמ"ד ליד הזקנים והחשובים, וכן כיבדו אותו בהחזקת ספר תורה, ואמרו לרבינו שהאיש הוא נכרי, ואמר רבינו שיש לקחת ממנו את הספר תורה, כי אין כבוד לספר תורה שיחזיקנו עכו"ם, אבל אדהכי והכי נתברר שהוא יהודי, ואמר רבינו שאם כן אין צריך לקחת מידיה את הס"ת. שוב לאחר כמה דקות נודע, שאמנם הוא יהודי, אבל אשתו היא בת אל נכר, והורה רבינו ליקח ממנו את הספר תורה, וכן עשו, (מוצאי שמחת תורה תשס"ט).

יב. כן ראיתי שהורה לשואל אחד להלכה למעשה.

יג. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות ט').

יד. פנקס הקנה בושם, אסרו חג דסוכות תשמ"א, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק א', עמוד ל"ו).

טו. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ט אות י').

כבוד כתבי הקודש

יז. התנגד בנחרצות שיחלקו בבית הכנסת דפים שמודפס עליהם שם הוי"ה ומה שצריך לכיין באמירתו, מפני שבדאי יבואו הדפים לידי בזיון ח"ו^{טז}.

יח. אף בעת שרצו להכניס דפים שמודפס עליהם נוסח ברכת מעין שלש ותפילת הדרך במנות האוכל של 'המשביע' המחולקים במטוסים, ולציין על הדף שיש לשמור על קדושת הגליון, לא הסכים רבינו לכך, ואמר שהדבר לא יועיל, ועדיין קיים החשש שהדפים ימצאו את דרכם לפח האשפה ח"ו, ולכן אין לעשות כן כלל^{יז}.

יט. דף שכתוב עליו 'בס"ד' או 'ב"ה' או 'הקב"ה', אינו טעון גניזה, ומותר להשליכו לאשפה, אמנם אין לנהוג בו מנהג בזיון כמו לקנח בו לכלוך יח.

כ. הורה, ששיירי גליון של ספרים או קונטרסים טעונים גניזה, מפני שהוקבעו לקדושה, אבל אם כתב חידושי תורה על דף אינו צריך לגנוז את כל הדף, אלא יכול לתלוש את שייריו ולזרוק לאשפה יט.

מז. ופעם כשנכנס לבית המדרש בליל יוה"כ קודם תפילת כל נדרי, ראה שמאן דהו הניח ערימה של דפים שעליו כתוב שם הוי"ה ומה שצריך לכיין באמירתו, ורבינו התרעם על כך מאד, ובעצמו מיהר לאסוף את כל הדפים מידי כל האברכים והבחורים והילדים שכבר לקחו דפים, וכשנשאל ממה הוא חושש כל כך והרי כולם יודעים שצריך לשמור על קדושת דף זה, השיב שאין די במה שיודעים שיש עליו דברי קדושה, אלא הם צריכים שמירה ראויה, ואמר שהמדפיס חשב לחומו שהוא מרבה כבוד שמים במעשיו, אך באמת עשה ההיפך בעשיית מעשה שעלול לגרום רח"ל לביזוי כבוד השם, - ספר היכל הוראה (ח"א, מילי דהוראה סימן א'). וכבר הזהיר על כך במשנ"ב (סימן א' סק"ד) שכתב, שיש שהיו רגילין לעשות מנורות של קלף מצויירים להניח בסידורים וכותבים בהם שויתי ה' וגו' בן ד' אותיות ושאר שמות, ומנורה כזה היתה נקראת בשם שויתי, והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיחה בטלה בתוך התפלה מאימת השם, וכתב בשערי תשובה בשם התבואות שור שראוי לאזור חיל לבטל המנהג כי על פי הרוב אינם משמרים את הקלף כראוי ותשתפנה בראש כל חוצות וגם כמה פעמים בא לידי מחיקת השם, עכ"ל.

יז. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ז), במאמרו של הרב אברהם בהר"ן שליט"א.

יח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה במשנ"ב (סימן של"ד סק"נ) שכתב בזה"ל, וכתב מהר"ם בתשובה שהיה תקנה בחרם שלא לקצץ גליון ספר אפילו כדי לכתוב עליו, ובמ"ב סימן ק' האריך על הגליונים של הספרים שהקושרין הספרים חותכין אותן ומשליכין והטעם כיון דנהגו כך הוי ליה כאילו התנו עליהם מתחלה עיין סימן קנ"ד ס"ח וכו', ובאגודה במ"ס פ"ו המחחק בספרים בחדשים מותר בישנים אסור [מ"א] והטעם דבחדשים כהתנו מתחלה דמי והזמנה גם כן לאו מלתא היא, אבל בשכבר למדו מהם אף הגליונים נתקדשו בקדושת הספרים.

- כא.** היה מורה, דאף ספסל שמושבו מפוצלים, נחשבים כל המושבים כספסל אחד, ואם יש ספר על מושב אחד אסור לישב על כל המושבים.²
- כב.** הורה, שהאיסור המבואר בשו"ע (סימן רפ"ב סעיף י"ט) להניח נביאים על גבי תורה, ותורה שבע"פ על גבי תורה שבכתב, נוהג גם בספרים הנדפסים שלנו, ולא רק בתנ"ך הכתובים על גבי קלף כא.

פרק ל"ג

מזוזה

- א.** לא כיבד אדם בקביעת המזוזות בביתו, באמרו דכיון שהמצוה מוטלת על בעל הבית, מצוה בו יותר מבשלוחו, אמנם כשכיבדו אותו אחרים לא נמנע מלכבד ולקבוע מזוזות בביתם.⁴
- ב.** היה מורה, שאם נפלה המזוזה מעצמה צריך לברך כשחוזר וקובעה, אך אם נשמטה ממקומה ונשארה מחוברת בתלייה אינו מברך.²
- ג.** הורה, שהמתעורר לעבור דירה ורוצה ליקח עמו את מזוזותיו, אין להתיר זאת אלא כשיחליפם באחרות כמה ימים קודם שיוצא מן הדירה, אבל סמוך ליום יציאתו מן הבית אסור להורידם אפילו כשמחליפם באחרות.¹
- ד.** בבתים וחדרים שמצויים שם תינוקות המתלכלכים בבגדיהם, יש להניח את המזוזה בשפופרת שאינה מנוקבת כדי שתהיה המזוזה ושם ש-ד-י מכוסים.
- ה.** אך בחדרים שאין תינוקות נכנסים שם, ראוי ליתן את המזוזה בתוך שפופרת שיש בה נקב מכיוון כנגד שם ש-ד-י כדי שיהיה נראה, וכפי שנוהגים בזה המדקדקים, אך יזהר שהנקב יהיה מכוסה בזכוכית כדי שלא ימחק השם על ידי משמוש הידים.⁷

² כן השיב לי לשאלתי.

⁴ כן הורה לי להלכה למעשה.

^א ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן קע"ה).

^ב כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^ג כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^ד שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ה).

ו. חדר שמצוי בו מינופת יש לכסות את המזוזה בשפופרת או בכיסוי אחר, ואפילו אם המזוזה מונחת מחוץ לדלת, מפני שהדלת נפתחת ונסגרת תמיד^ה.

ז. ואולם בחדר שאיש ואשתו ישנים שם צריך לכסות את המזוזה בשני כיסויים^י, וזהו דוקא כשהמזוזה מונחת מבפנים לדלת, אבל אם היא מחוץ לדלת אין צורך לכסותה אלא די במה שהדלת סגורה^ז.

ח. מה שמבואר בגמ' ובפוסקים, שאפילו מאה כלים המיוחדים חשוכים ככיסוי אחר, זהו רק כשהם מיוחדים לנוי או לתועלת אחרת, אבל אם מניחם בשתי כלים כדי שיוכל לעשות שם צרכיו לא איכפת לן במה שהם עשויים להיות מונחים שם בקביעות^י.

ט. הורה, דבני ישיבה שהנהלת הישיבה מקציבה להם חדר מיוחד בפנימיה לכל צרכיהם, ויש להם זכות דיורים גמורים בחדר, חיובא רמיא עליהם לקבוע שם מזוזה בברכה^ט.

י. כשנשאל באיזה צד לקבוע את המזוזה בדלת המרפסת, היה מורה כהכרעת הגר"ד יונגרייז זללה"ה, שאם המרפסת יש בה לרבע ד' על ד' אמות, יקבע את המזוזה לימין הנכנס מן הבית למרפסת, אבל אם אין בה כשיעור זה קובע מזוזה לימין הנכנס מן המרפסת לבית^י.

יא. היה אומר שלא נתקבל להלכה דעת החמודי דניאל (הובא בפתחי תשובה סימן רפ"ו סק"א) והרעק"א (שם סעיף י"ג) דחדר קטן שאין בו ד' על ד' הפתוח לחדר גדול חייב במזוזה, ולכן אף שיש לחוש לדבריהם ולקבוע שם מזוזה, מכל מקום אין לברך על זה יא.

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ו).

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ו).

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ז שאלה א').

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ז).

ט. כן הורה לי להלכה למעשה (חורף תשס"ד, וכסלו תשס"ה).

י. ראה בשו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ט).

אך ראוי לציין שכאשר נשאל פעם מבחור משיבת פוניבו^י שיש מרפסת בחדרו שבפנימיה, באיזה צד יקבע את המזוזה, אמר לו רבינו, שיברר מהו המנהג בישיבה בזה ויעשה כפי המנהג. ולכאורה היתה כוונת רבינו על פי מה שכתב בתשובה הנ"ל, שישנם הנוהגים לקבוע את המזוזה לימין הכניסה לבית ויש להם על מה שיסמוכו, שכן דעת הבית מאיר והחזו"א, אף שלדינא נקטינן עיקר כדעת הט"ז ומהרי"ל שיש לקבוע לימין הנכנס למרפסת, ומהאי טעמא הורה לו רבינו שאם בישיבה נוהגים כדעת הבית מאיר והחזו"א אין לשנות מהנהוג שם.

יא. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ה).

יב. נשאל על מחסן שיש בפתחו מזוזה, ומחמת דרישת הרשויות הוצרכו להפוך את המקום לבית הכסא לנכים, ותקנו את כל הדרוש לכך, אך אין בדעת בעלי המקום שישתמשו בו לבית הכסא אלא עתידים להמשיך להחזיקו כמחסן, והורה, שאף על פי כן יש כאן הזמנה לבית הכסא ומחוייבים להוריד את המזוזה משם יב.

יג. הורה, שחדרי כביסה שבזמניו שהם חדרים קטנים שעיקר ייעודם הוא רק לשימוש דברים בלתי נקיים, כבגדים משומשים העומדים לכביסה, ופח אשפה, אינו חייב במזוזה יג.

יד. במעלית ישנם כמה שיטות אם חייבים לקבוע בו מזוזה והיכן, ולמעשה היה מורה שאין צריך לעשות בו מזוזה יד.

שילוח הקן

מז. היה מורה כדברי החתם סופר (או"ח סימן ק') שאין לקיים מצות שילוח הקן אלא כשיוצא את המצוה לפי כל השיטות, אבל אם לפי שיטה מסוימת אינו יוצא אין לעשותו, משום דלפי שיטה זו שאינו מקיים מצוה ממילא עובר על איסור צער בעלי חיים טו.

פדיון הבן

מז. לפי דעת החתם סופר צריך הכהן לכוין לצאת בברכת שהחיינו מאבי הבן טז.
 יז. בספרו העלה רבינו להלכה, דאשה שהפילה תוך ארבעים יום מליל טבילתה, ואחר כך ילדה בכור זכר, שאין לברך על פדיונו, מפני שכבר העלו רבותינו גדולי האחרונים

יב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ט').

יג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

מז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וז"ל החת"ס בסיום תשובתו שם, על כל פנים היוצא מזה לגידון שלפנינו, הפוגע בשבת בקן ציפור לא מיבעיא לטעמו של הזוהר לא יפריחו שלא לעורר יללה לעילא, אלא אפילו על פי הנגלה כיון שעפ"י אותו הטעם אינו מחוייב לחזור אחר מצוה זו כשאינו רוצה בבנים, אם כן להרמב"ם שמצות שלוח ביד אסור בודאי, ואפילו להפריח נראה לי דלא שפיר דמי, כיון דלהרמב"ם לא יצא ידי חובת מצוה נמצא התאכזר שלא לצורך, והמתחסד בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו ותו לא מדי.

מז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סוף סימן צ"א).

דממה שפירסה נדה ליכא ראייה והוכחה שאינה מעוברת, וממילא יש לחוש שמא כבר נתעברה קודם ראייתה האחרונה, ונמצא שהיה הנפל יותר מארבעים יום שפוטר מפדיון את הבא אחריו לדעת רוב הפוסקים^{יז}.

יח. ומאידך גיסא אף באשה שהפילה לאחר ארבעים יום יש לפדות את הבא אחריו בלי ברכה, משום דלאו מילתא דפסיקא היא שפוטר את הבא אחריו מפדיון, כי יש סוברים דדוקא אם ברקו וראו אבריו מרוקמים פוטר את הבא אחריו^{יח}.

יט. ואמנם בנוגע למעשה ראינו כמה וכמה פעמים, שנשאל על אשה שהפילה תוך שלשים יום, ואחר כך ילדה בכור זכר, והיה מורה לשואלים שלא לעשות לו פדיון הבן כלל, ואפילו בלא ברכה. ואמר פעם טעמו בזה מפני שנוכח לראות שכשהאב בא לערוך מעמד פדיון הבן מכח הספק, הרי ברגע האחרון מתלהב לבו בעשיית המצוה, ומחליט ברעתו לברך על הפדיון. ומאז התחיל להורות לשואליו שלא יעשו פדיון הבן כלל אפילו בלא ברכה, כדי שלא יבואו לידי ברכה על הפדיון, שיש בזה חשש חמור של ברכה לבטלה לפי דעת הרבה מגדולי רבותינו האחרונים^{יט}.

כ. באשה שהיתה מקשה לילד, והוצרכו להוציא את התינוק במלקחיים המפסיקים וחוצצים בינו לבין דופני הרחם, היה מורה שיש בזה ג' חילוקים כדלחלן.

כא. אם הוציאוהו מבפנים הרחם ממש, וכפות המלקחיים מכסים את רוב היקף הראש, פטור מפדיון.

כב. והיכא שכפות המלקחיים לא כיסו אלא את מיעוט הראש, יש לפדותו מספק בלי ברכה.

כג. אך אם כבר הוציא העובר את ראשו מעצמו לבית החיצון, אז אפילו אם המלקחיים מכסים את רוב היקף הראש, חייבים לפדותו משום כמה ספיקות וצדדים שיש בזה, ובברכה, אך מי שלבו נוקפו מלברך משום חשש ברכה לבטלה אין לכופו על כך כי יש לו על מי לסמוך^כ.

יז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ס"ד, וח"ג סימן צ"ה).

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן צ"ה).

יט. משום דאיסור ברכה לבטלה חמור טפי מביטול מצות פדיון הבן, כי כשאינו פודה את בנו אין כאן אלא חשש של ביטול עשה, ואילו כשמברך ברכה לבטלה עובר באיסור חמור מאד כעין שבועת שוא, - ספר היכל הוראה (ח"ג סימן צ"ו).

כ. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קי"ז).

פדיון פטר חמור

בד. הורה בעובדא שלאחר הפדיון נתברר שהיה השה טריפה, שאם לא היה בשה כרי שוויו של החמור יש לחזור ולפדותו בברכה, ואם היה בשה כשוויו של החמור יש לחזור ולפדותו מספק בלי ברכה, ואז יכול הישראל לעכב את השה השני לעצמו^{כא}.

בה. ואין חילוק בכל זה אם הטריפות נראה לעין, או שנמצא טריפה במקום שאינו נראה לעין^{כב}.

פרק ל"ד

חלה

א. העושה עיסה שיש בה שיעור חלה, ודעתו לעשות מחציה פת גמור ומחציה פת הבאה בכסנין, דינה כעיסה העשויה לחלק ופטורה מן החלה^א.

ב. היה מורה, שלמעשה אין לסמוך על תקנת חלה שעושה רב העיר, שמפריש חלה ממצותיו בערב פסח סמוך לכניסת החג, ומכוין לפטור בזה גם את מצותיהם של אותם ששכחו להפריש חלה, אלא מי ששכח להפריש חלה ממצותיו שהכין לליל הסדר יקח מצות מאיש אחר^ב.

ג. גם לא היתה דעתו נוחה, לסמוך למעשה על העצה דמטין משמו של המהרי"ל דיסקין זללה"ה, ליתן אחד מן המצות לקטן המופלא לאיש, שיפריש מהמצה שלו לפטור את כל המצות, אלא יקח מצות מאיש אחר שהופרש מהם חלה כדת וכדין^ג.

כא. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ט).

כב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ח).

א. פנקס הקנה בושם, ה' אד"א תשמ"א.

ב. דבפשטות אין מועיל תקנה זו כיון שלא מינו הבעלים את הרב להיות שלוחם לפטור את עיסתם, ואין עושים תקנה זו אלא לאותם אנשים שלא נזכרו עד לאחר האכילה, דאף אם לא יועיל לא יזיק, - ספר היכל הוראה (ח"ב סימן ע').

ג. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן ע').

בספר ציץ הקודש להגה"ק רצ"מ שפירא זללה"ה מביא חידוש זה בשם מהריל"ד, אמנם למעשה לא נהיגי לסמוך על כך, ולא היתה דעת רבינו נוחה לנהוג כן למעשה עכ"פ כשיש לו אפשרות ליקח מצות מאנשים

ד. הורה, שיש לבער את החלה בשריפה דוקא, ולא על ידי שישפוך עליו אקונומיקה או שאר דברים הפוסלים אותו מאכילה וכיוצא בזה.

הפרשת תרו"מ מפירות השייכים לממשלה

ה. אין אפשרות להפריש תרו"מ מפירות השייכים לממשלה, מפני שצריך התורם להיות שלוחם של הבעלים, ובעלות ממשלה אינה נחשבת בעלות, כי גדר 'שלו' הוא כשהדבר בידו וברשותו לעשות בו כל מה שירצה, וכאן אין שום אדם מסוים שיכול לעשות בפירות מה שירצה, כי אפילו פקדי הממשלה הממונים עליהם אינם אלא שלוחים שנתמנו לעשות בהם לפי ראות עיניהם למען טובת השלטון והכלל, אבל אינם יכולים לנהוג בהם כרצונם, ומעתה נמצא הפירות אלו אין להם בעלים, ואין מי שבידו למנות שליח להפריש מהם תרו"מ^ה.

ו. וגם אין לומר שיהא סמכות להממשלה מדין אפוטרופסים, מפני שאפוטרופסות אינו שייך אלא על דבר שיש לו בעלים, שנחשב האפוטרופוס שלוחם של הבעלים, אבל בדבר שאין לו בעלים אין שייך בו אפוטרופוסות. ובלאו הכי יש לפקפק אם שייך כל עיקר דין אפוטרופוס בלי התמנות על זה על ידי כח אחר שמינהו, וכאן בארץ ישראל הלוא השלטון השתלט בעצמו על הפירות, ולא נתמנה על ידי אף אחד להיות אפוטרופוס עליהם^ו.

ז. ואפילו אם אחד יפריש מפירות שלו על הפירות שביד הממשלה נמי אינו מועיל, משום דמה שמועיל בעלמא להפריש משלו על של חבירו אפילו שלא מדעתו, הוא מדין זכיה שהיא מטעם שליחות, וכיון שאין לפירות בעלים, ואין שייך שליחות, ממילא גם דין זכיה אין שייך כאן^ז.

אחרים, וראה בהליכות שלמה (ח"ג פ"ט, ארחות הלכה הערה 7) שהביא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאמר שאין ברור ששמועה זו נכונה, ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן כ"ח) בענין זה.

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק' אות א').

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק' אות ב', וסימן ק"א).

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק' אות ד').

מעשר עני

ח. בעת שאחד מארגוני החסד הציע שהסימונאי יעביר אליו תשלום סמלי, ובכך יפרה עבור העניים את המעשר עני, לא הסכים עם הצעה זו, באחוז שזה שקר, והורה שאין לשנות ממה שהיה נהוג עד עכשיו^ח.

ביעור מעשרות

ט. נשאל ממי ששכח לבער מעשרותיו בערב יום טוב אחרון של פסח של שנת הביעור, או את החלה שהפריש ממצותיו, ויש לו אפשרות לבערם ביום טוב בלא סרך מלאכה, כגון על ידי שיוירדם עם מי האסלה, האם יבערם אז, והשיב שיבערם לאחר יום טוב^ט.

פרק ל"ה

שביעית

א. גידולים שנעבדו או נשמרו על ידי איסור שביעית, נחלקו הפוסקים הראשונים ואחרונים אם מותרים באכילה, ולהלכה למעשה נקטו בזה גדולי ירושלים מלפני כמה דורות לאיסורא^א.

ב. גדולי ירושלים ועמם שאר גדולי ישראל, כבר גזרו אומר בקול חוצב להבות אש, שאין לסמוך כלל על היתר המכירה, ושלא להקל קולא כל דהו מכח היתר המכירה, ואף בדיעבד אסורים הפירות באכילה אם נעבדו או נשמרו^ב.

ח. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ז), במאמרו של הרב אברהם בהר"ן שליט"א.

ט. כתבי תלמידים (שבת שביעי של פסח תשס"ח).

וראה ברש"י במסכת ביצה (דף כ"ז ע"ב, ד"ה חלה) דמה שאמרו אין שורפין את הקדשים ביו"ט, אין איסורו רק על ידי הבערה ומשום דהוי הבערה שלא לצורך, אלא אפילו לבערו על ידי אכילת בהמה אסור, משום דרחמנא אחשבה להבערתן וחשיבא מלאכה, ולכן יבערם לאחר יום טוב.

א. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ב).

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ב).

ג. בעת שעלתה על הפרק ההצעה להתיר זריעה בחממות בשביעית, יצא רבינו חוצץ כנגד פירצה זו, וערך כמה תשובות להלכה, בהם בירר והעלה להלכה למעשה, דאף אותם האחרונים שהקילו והתירו זריעה בבית בשביעית, זהו רק בזריעת נטיות וזרעים בודדים שלא כדרך זריעת שדות, ומפני שאין זה בכלל שדך לא תזרע, ואולם על זריעת שדה גמורה בתוך בית אין שום צד היתר.

ד. וכל שכן בחממות שהם בנויים לתועלת הצמחים ושיפורם, דפשיטא שהזריעה בתוכם היא בכלל האיסור של שדך לא תזרע, ואין בזה שום מקום קולא כלל^ג.

ה. ורבינו אחז בתוקף שכל ההיתרים שהועלו אז בבי מדרשא על היתר הזריעה בחממות, אין בהם כדי סמיכה כלל והם מופרכים מעיקרא, ואסר את הגידולים באכילה אפילו בדיעבד ובשעת הדחק^ד.

ו. כשעלתה לראשונה - בשנת תשס"ז ערב שנת השביעית - ההצעה של עשיית חוזים והסכמים עם נכרים, שהם יעבדו בשדות שלהם בשביעית עבור הישראל, והישראל יקנו מהם את היבול^ה, התנגד רבינו בתוקף להצעה זו, מפני שדעת הרבה פוסקים הוא שאסור לומר לנכרי לחרוש או לזרוע בשדה שלו בשביעית אפילו בעבור עצמו, וכל שכן שאסור לרעתם לקבוע עם הנכרי לחרוש ולזרוע בשדהו לצורך הישראל על פי ציווי הישראל^ו.

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן צ' צ"א).

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ב).

ה. שאלה זו נתעוררה ועלתה על שולחן מלכים לראשונה בערב שנת השמיטה דשנת תשס"ח, כאשר נתהוה המציאות שהן מצד הנכרים המגדלים והן מצד הישראל הסיטונאים הותחל להיות ביקוש ודרישה לעריכת חוזים והסכמים הדדיים על עבודה משותפת, וזאת, שאם בשנים הקודמות היה כל בעל שדה זורע את שדהו, ומוכר את סחורתו ויבולו לכל החפץ, כהיום שהכל נעשה בכמויות אדירות עקב הביקוש המרובה וכדי להזיל את המחיר, לא כדאי לעבד חלקת אדמה קטנה ולטפל במכירת הסחורה, ורק אותם שיש להם שדות המתפרסות על פני מאות דונמים משתלם להם להשקיע בתוצרת, אך עקב שהדבר דורש השקעה מרובה לא שוה להם להשקיע אלא כאשר הם בטוחים בראש שלא יתקעו עם סחורתם, ומהצד השני גם הסיטונאים רוצים להיות בטוחים מראש שיהיה להם תוצרת לשווק לסוכנים ולחנויות, ולכן נערכים חוזים והסכמים כתובים וחתומים בין בעלי השדות הנכרים לבין הסיטונאים היהודים, בהם בעל השדה הנכרי מתחייב לעבד את שדהו ולזרעה ולספק יבול, והסיטונאים מתחייבים לקנות מהם את כל התוצרת. (יצוין שעקב ששאלה זו לא היתה נוגעת כל כך למעשה עד אז, לא עלה הנידון מעולם על שולחן הביד"ץ או שאר גדולי ישראל, ועל פי שנים עדים יקום דבר, האחד, מה שאין ידוע לע"ע על שום מסמך רשמי מהביד"צים הקודמים הן בזה או מאשר זאת, והשני הוא, שו"ת מנחת יצחק למרן הגאב"ד הגר"י ווייס זללה"ה, בו נידונו עשרות שאלות בענייני מצוות התלויות בארץ שנתעוררו ועמדו על הפרק כל שנת שמיטה, ושם לא מוזכרת כלל שאלה כזאת).

ו. וכפי שרבינו מזכיר זאת בדרך אגב בתשובה מערב שנת השביעית תשנ"ד, והיא לו נדפסה בשו"ת קנה בושם (ח"ג סימן צ"א) וז"ל, מכל מקום איך לא שמו לב לשאר החששות דאית בהו, שהרי אפילו לומר לנכרי

ז. ומתחילה רצה רבינו לפעול שלא יודקו לכך כלל וכלל, וזאת מחמת שני סיבות, האחת, מפני שחשש לשיטת הסוברים דאפילו בדיעבד נאסרים הגידולים באכילה^ז, והשנית, מפני שאפילו אם בדיעבד נוכל לסמוך על המקילים, ולהורות היתר בדבר משום ספיקא דרבנן לקולא^ח, מכל מקום אין לעשות מדיעבד לכתחילה, ובפרט בכשרות ציבורית הקבועה לרבים, וכל שכן בהשגחת העדה החרדית שנועדה להיות 'הכשר של לכתחילה' ולא 'הכשר של בדיעבד'^ט.

ח. ואולם לאחר שהוגדר לו על ידי רבני ועד הכשרות, שייבוא ירקות מחוץ לארץ דורש תזמון והכנה מוקדמת של יותר משנה, וכי אין מתאפשר במציאות להתארגן בתוך תקופה קצרה של חודשים ספורים שנשארו עד לכניסת שנת השביעית, הפסיק רבינו להתעסק ולפעול בענין זה, ומיני אז כל אימת שנשאל על כך היה משתמט מלומר את דעתו בזה.

לחרוש בשדה שלו אסור לכמה וכמה פוסקים, וכל שכן לחרוש לכתחילה לצורך ישראל ע"פ ציווי הישראל אפילו בתוך שדהו של הגוי כל שכן דאסור לדידהו וכן שאר כל המלאכות, וכמו שדקדקו הפוסקים מהא דתנן בשביעית חוכרין נירין מן הנכרי בשביעית יעו"ש וכו'.

וכפי שכן הוא גם דעת גדולי ההוראה בדורינו, וכמבואר בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן ר') שבאמירה לנכרי בשביעית איכא איסור מדינא, ויתכן דאף איסור תורה יש בדבר, שגורם לביטול שביטת הארץ, וכן גילו דעתם במכתב מחודש ניסן תשס"ז ערב שנת השביעית, בו מביעים את פסק ההלכה על שאין לערוך הסכמים כאלו, ובאו על החתום הגר"ש וואזנר זללה"ה ולהבל"ח הגר"נ קרליץ שליט"א, (רבינו נמנע מלצרף אז את חתימתו למכתב זה, להיות שחיכה על מושב הביד"ץ בענין זה, אך המכתב פורסם בשעתו בחודש ניסן תשס"ז בכל בתי המדרשות ובכתבי העת, כשבשוליו היתה הוספה, שדעת הגר"מ בראנדסדארפער היא שאין לערוך הסכמים אלו, ושאל בדיעבד הגידולים אסורים). - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, הגאון רבי משה יוסף מאיר מנדלזון גאב"ד קוממיות בשם אביו הגרמ"מ זצ"ל, הרה"ח רבי יחיאל רוטשטיין, הרב מענדל ראנד שליט"א, ששוחחו רבות בנושא זה עם רבינו זללה"ה בשנת תשס"ז ערב שנת השביעית.

ז. שכן הוא דעת הרבה פוסקים הסוברים, דכשם שבשבת אסרו חכמים מעשה שבת שנעשה ע"י עכו"ם לצורך ישראל, כך בשביעית קנסו חכמים את הגידולים לאוסרם באכילה אף בדיעבד.

ח. וכמבואר במג"א (סימן רנ"ג סקל"ז) ובשוע"ה בקונט"א (שם סק"ט) ובמשנ"ב (שם סקצ"ה, ובכמה מקומות) דבכל מקום שיש מחלוקת הפוסקים אם יש בו איסור דרבנן או דמותר, אף אם להלכה אנו נוקטים כשיטת האוסרים, מכל מקום אם עבר ועשה אין אוסרים את המאכל משום מעשה שבת, מפני שבאיסור דרבנן כדאי הם המקילים לסמוך עליהם לגבי בדיעבד. ולפי דבריהם הכי נמי גבי איסורי אמירה לנכרי בשביעית שאין איסורו אלא מדרבנן, מעתה אפילו אם היינו נוקטים בוודאות כדברי האוסרים, מכל מקום לגבי בדיעבד כדאי הם המקילים לסמוך עליהם שלא לאסור את הירקות באכילה.

ט. וזכור עוד איך בשעתו בשנת תשס"ז כשנתעוררה השאלה, לא נח רבינו ולא שקט, ואף התקשר בעצמו לגאב"ד קוממיות הגרמ"מ מנדלסון זצ"ל, ואמר לו שאסור להסכים להצעה זו של לקיחת ירקות שבעליהם גידולם מכח הסכמים של אמירה לנכרי, ושיש לטכס עצה לראות ולפעול שייבאו ירקות מחוצה לארץ, (כעדות בנו וממלא מקומו הגרמ"מ שליט"א).

ז. אך לעצמו לא רצה לחשוב כלל על אפשרות להקל בדבר, ולא הכניס לפיו במשך כל שנת השביעית ובתחילת שנת השמינית אלא ירקות מחוץ לארץ שאין בהם שום חשש שאלה הנ"ל, ואף בליל פסח דמוצאי שביעית שנת תשס"ט שינה ממנהגו כל השנים ליקח חריין למרור, אלא השתמש בעלי חסה של שמינית, כיון שלא השיג חריין מחו"ל או של שמינית.

י. ומתחילה רצה רבינו שלא יכניסו לביתו כלל ירקות של נכרים שצמחו מכח ההסכמים האלו, וכל בני הבית לא יאכלו אלא מירקות של ששית או מחו"ל שאין עליהם שאלה הנ"ל, אך לאחר תקופה כשנתברר הקושי הגדול להשיג ירקות מחוץ לארץ, ולא היה באפשרות שגם שאר בני הבית יסתפקו מן הירקות שהושגו עבור רבינו, וכיון שהירקות היו נצרכות לו או ביותר לבריאותו וכוחותיו ולא ניתן לו האפשרות להתנזר מהם, הסכים רבינו ששאר בני ביתו יאכלו מן הירקות הנמכרים בחנויות הרגילים, אבל הוא בעצמו לא אכל אלא מיבול חו"ל.

יא. היה מורה, דלהלכה ולמעשה יש לחוש לשיטת הסוברים שאסור לזרוע בשביעית בעציץ שאינו נקוב יא.

יב. ועל פי זה אסר גם גידולי מים אפילו בתוך עציץ שאינו נקוב יב.

י. כל זאת שמענו מפי נאמן ביתו הרה"ח רבי שאול אריה איינהורן שליט"א, והוסיף על כך, שבמשך כל התקופה הנ"ל עשה מאמצים מרובים ביותר שלא יחסרו לרבינו ירקות מיבול חו"ל אפילו יום אחד, כיון שידע שרבינו לא יסכים בשום אופן להכניס לפיו ירקות אחרות שיש בהם את השאלה הנ"ל. וראוי לציין בזה את מה שנמסר לי מפי הרבנית תחי' ובני הבית, שכלעצמו החמיר רבינו כל השנים בצנעה וביקש שיקנו את הירקות מחנויות שמייטה שסיפקו ירקות מחו"ל, וזאת, כי מצד אחד לא רצה להקל בפירות נכרים כי חשש לדעת המבי"ט הסובר שיש קדושת שביעית בפירות נכרים, אך לעומת זאת לא רצה לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרים, כיון שפה בארץ ישראל כבר קיבלו עליהם ועל זרעם לנהוג כדעת הבית יוסף שאין קדושת שביעית בפירות נכרים, ולפיכך העדיף שיקנו פירות וירקות מחו"ל, ואולם על עצם אכילת הפירות נכרים לא היתה לו קפידא גמורה, וכגון שאם הכניסו לו בתבשיל או במרק בצל או תפוז"א מפירות נכרים לא נמנע מלאוכלו, כי בעצם אכילת הבצל או הירק של נכרים הלוא בודאי ליכא שום בית מיחוש לכו"ע. ואמנם כל זה היה רק בשאר שנות השמיטה, אבל בשמיטה האחרונה לימי חייו עקב השאלה שנתעוררה על ההסכמים עם הנכרים, הקפיד רבינו מאד מעת כניסת שנת השביעית תשס"ח עד אמצע חורף תשס"ט שלא להכניס לפיו שום ירק מיבול נכרים, ועמד על כך שכל הירקות שאוכל יהיו אך ורק מיבול חוץ לארץ או של שנת ששית ושמינית.

יא. כן היה רבינו מורה למעשה, - ראה בספר היכל הוראה (ח"א סימן קפ"ג). ובהערותו לקונטרס קיצור דיני שמייטה (הנדפס בסוף קיצוש"ע מהדורת א. בלוס, עמוד תע"ח) כותב רבינו, דנידון זה אם מותר לזרוע בעציץ שאינו נקוב הוא דבר התלוי במחלוקת, ודעת החזון איש (סימן כ"ו סק"ד) נוטה לאסור.

יב. כן כותב רבינו בהערותו לקונטרס הנ"ל, דלשיטת החזו"א גם גידולי מים הם בכלל האיסור.

יג. וכן הורה שאין להשים בשנת השמיטה גרעיני אבוקדו לתוך כוס של מים כדי שיוציאו שרשים יג.

יד. ופעם נשאל על כך מאחד שאשתו בדכאון ל"ע, והרופא אמר שאם ישימו בחלון ביתה גרעיני אבוקדו לתוך כוס מים, ירגיע מראה העציץ את האשה, ואמר רבינו שאף שהרופא אמר שזה יועיל לה, אך באמת נראה שאין זה אלא עצה בעלמא, ואינו מעלה או מוריד אם לא תעשה כן, ולכן מן הראוי שלא לעשות כן בשביעית.

מז. ורבינו סיים על כך, שאף שיש אחרונים שמתירים זאת, אך אין הדבר פשוט כל כך להתיר, ועם איסורי שביעית לא משחקים יד.

מז. היה מורה, שאין לטלטל עציץ ממקום למקום, אפילו אינו נקוב, אם אין תחתיו רצפה מרוצפת.

יו. וכל שכן שאם העציץ מונח על גבי יתדות, אין להניחו על גבי קרקע שאינה מרוצפת. יח. אמנם בבית מרוצף מותר לטלטלו ממקום למקום, וכן להורידו מעל גבי יתדות אל הארץ טו.

יז. וכן בעציץ של מתכת או זכוכית, אם אינו נקוב, מותר לטלטלו בתוך הבית, אפילו אם אין תחתיו קרקע מרוצפת, ואולם להוציאו מן הבית לחוץ יש להחמיר בכל מיני העציצים טז.

כ. הורה, שבעת שמכניס מרקחת מאתרוג שביעית, יש לזהר שלא להשליך את הפסולת והגרעינים, אבל המים שנתבשלו עמהם מותר לשופכם, לפי המציאות במקומותינו שרגילים לשפוך את מי בישול האתרוג ואין משתמשים בהם לאכילה או שתייה יז.

פרוזבול

כא. יכולים הדיינים להיות קרובים לעושה הפרוזבול יח.

יג. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קפ"ג).

יד. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קפ"ג).

מז. רבינו בהערותו לקונטרס קיצור דיני שמיטה הנ"ל.

מז. רבינו בהערותו לקונטרס הנ"ל.

יז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יח. בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן ק"מ) נדפס דרשת שבת שובה דשנת תשמ"ח, שם בירר באריכות שאלה זו

בב. הורה, שנשים שיש להן כסף המיוחד ושייך להן, וחלוו אותם לאחרים, אין מועיל לזה הפרזבול שעושים בעליהם, אלא יש להן לעשות פרזבול בעצמן יט.

פרק ל"ו

גוסם

א. אמר, שבזמנינו כשהחולים מחוברים למכשירי החיאה, קשה מאד לעמוד על מצבו המדויק של החולה אימתי הוא נחשב כבר גוסם, ולא כבזמנים הקודמים שהיו סימנים מובהקים לאנשי החברא קדישא על כך, ולכן צריך לזהר מאד כשיש להסתפק אם הוא כבר גוסם, שלא ליגע בו, כדי שלא יהא שופך דמים בקירוב מיתתו א.

ב. נשאל אודות חולה שהיה במצב של גסיסה יותר מיממה, ורצו עובדי בית החולים להחליף לו חיתוליו, והורה, שחלילה להחליף את חיתוליו במצב כזה, שהרי הוא גוסם וכל נגיעה קלה בו עלולה לקרב מיתתו ב.

ג. ופעם נשאל בחולה שמצב הגסיסה שלו נמשך יותר מיממה, ואמרו הרופאים שאם לא יתנו לו נוזלים ימות מהתייבשות, האם כדאי להשקותו קצת מים בכדי קיום הגוף, והורה, שאסור לעשות כן, כי בכך מקרבים את מיתתו בידים ג.

קריעה

ד. הורה רחולה וזקן שאינם יכולים לעמוד על רגליהם לא יקרעו בגדיהם, ואדרבה איסור יש בדבר, מפני שהלכה פסוקה היא (שו"ע סימן ש"מ סעיף א') דחיוב קריעה הוא

אם יכולים הדיינים להיות קרובים לעושה הפרזבול, ומסקנת דבריו דשרי, ושכן גם המנהג שאין מדקדקים בזה.

ובמוצאי שנת השביעית תשס"א חתם רבינו יחד עם ב' דיינים נוספים על שטר פרזבול שעשה בנו הרה"ח ר' יששכר שליט"א, וחזינו דנקט להקל הכי לדינא, שאין מניעה שיהיה הדיין קרובו של עושה הפרזבול. - ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קע"ט).

יט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

א. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ר"ט).

ב. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ר"ט).

ג. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ר"ט).

במעומד, ואם קרע מיושב לא יצא, וכיון שאין מתקיימת מצות קריעה הרי זה 'בל תשחית' ד.

ה. ברמ"א (סימן ש"מ סעיף ב') כתב, שכשקורע על מת שאינו קרובו כשעומד עליו בשעת יציאת נשמה, נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד, וראה בערוה"ש (סעיף כ"ב) שהמנהג לקרוע מצד הפנימי של הבגד בהאונטע"ר שלא"ק. וכתב רבינו שאין כוונתו דסוגי בהפרדת האונטע"ר שלא"ק מהבגד, כי אין זה נחשב קריעת הבגד, אלא צריך לקרוע בגוף האונטע"ר שלא"ק.

ו. אמנם אף שנהגו להקל בקריעה בשולי הבגד, מכל מקום צריך לקרוע כשיעור מפה, כי בפחות משיעור זה אין מתקיים דין קריעה, ומיהו הנהג לקרוע קריעה מועטת יש לו על מי לסמוך.

ז. והאידנא לא נהגו לקרוע על מת שאינו קרובו, כדי שלא יהא אדם מת יחידי כיון שלא ירצו להיות אצלו בשעת יציאת נשמה, וגם משום שאין לדבר סוף דאם באנו לקרוע על כל חכם וחכם לא נשאר עלינו בגד ביום קרה"ה, ועל פי זה נראה דאפילו המדקדקים שאינם רוצים לסמוך על כך, יכולים שפיר לסמוך לקרוע קריעה מועטת בתוך האונטע"ר שלא"ק¹.

מהרה

ח. היה עומד על המשמר כחומה בצורה, שלא ישנו כלום ממנהגי החברא קדישא שהיו נהוגים בירושלים, הן בענייני עשיית המהרה והן בענייני הלוייה והקבורה.

ט. היתה לו הקפדה שבעת שמורידים את הנפטר לארץ לאחר הפטירה, יהיה מונח על הארץ ממש בלי הפסק הבגדים, ואמר, שיש בזה טובה לנפטר².

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ב שאלה א').

ה. כן מביא רבינו מספר שולחן גבוה, ומסיים שהביאוהו בספר זכור לאברהם (הלכות אבל אות ק') ושאר ספרי הקיצורים, ושכן נהגו גם בעיה"ק ירושלם ת"ו.

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ב שאלה ב').

ז. מפי חתנו הרה"ג רבי יוסף סאמעט שליט"א.

וספר בנו הגאון רבי שמואל שליט"א, שלפני שנים נסתלק בבית שמש יהודי, ותיכף התקשר אליו אביו רבינו וביקש ממנו שיעשה טובה לנשמת הנפטר ויניחנו על הארץ ממש בלי הפסק בגד, והגר"ש נרתע ואמר שמעולם לא התעסק בנפטרים, אך רבינו הפציר בו שיעשה זאת לטובת הנפטר.

י. היה לו ענין שיעשו את הטהרה בבית הנפטר דוקא י.

יא. מנהג ישראל מאז ומקדם לשפוך תשעה קבין על המת מתוך כלי, ומכיון שיש בזה עניינים נשגבים שהם למעלה מהשגתינו, מן הראוי שלא לשנות לשפוך את הט' קבין על ידי מקלחת ט.

יב. אמנם בכמה מקומות שינו החברא קדישא את מנהגם, ובכללם גם בעיה"ק ירושלים תובב"א, שעושים את הרחיצה הראשונה והשניה על ידי צינור גומי המחובר לברז, ורק רחיצת הידים והרגלים (נעג"ל וואסער) עושים מתוך כלי, ויש ללמד עליהם זכות?.

קבורה

יג. אף שהיה רבינו שומר בכל עוז על קיום מנהגי ירושלים, ובכללם הקפידא שלא להלין את המת, אך כשאירע שנפטר גדול בישראל בשעות הערב, היה מורה שמשום כבוד התורה יש להמתין בעריכת הלוייה עד למחרת בעיצומו של יום, כדי לאפשר לרבבות אנשים נוספים להשתתף בה.

יד. היה לו ענין מיוחד שבני ברית יחפרו את הקבר ולא נכרים יא.

טו. הורה, שקבורה בקומות אין עליה דין קבורה בקרקע, אלא כמוטמן בבית דמי.

טז. ובשנשאל פעם מאחד שאביו נקבר בקבורת קומות, הורה לו, שחובה מוטלת עליו להוציאו משם ולקבורו כהלכה יב.

ח. מפי חתנו הרה"ג רבי יוסף סאמעט שליט"א.

לא ידוע לנו לע"ע טעמו של רבינו בזה, ואולי זהו על פי דברי המשנ"ב (סימן שי"א סקי"ג) שכתב בזה"ל, ומכל מקום בין בזה וכן במה שמתיר הרמ"א [לפנות את המת מן הבית בשבת] על ידי גוי הוא דוקא אם הקרובין רוצין, דמשום בזיון המת ליכא בזה "דמה לו כשמהרין אותו בבית זה או בבית אחר", אבל אין יכולין לכופין להוציאו מן הבית שמת שם, ואפילו היה בית הכנסת תחת גג אחד עם המת והכהנים מעוכבין על ידי זה לילך לבית הכנסת שהוא מצוה, "משום דזהו כבוד הקרובים שיטהרו ויעשו צרכי המת בביתם".

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ג שאלה ג').

י. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ג שאלה ג').

יא. מפי חתנו הרה"ג רבי יוסף סאמעט שליט"א.

יב. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קצ"א).

ונדפס שם מכתבו של רבינו מיום כ"ב מרחשון תשס"ו בזה"ל, הנני בקוצר מילין לכל הנוגעים בדבר כי הוריתי להרב וכו' הי"ו על דבר אביו הרב וכו' ז"ל שנקבר בקבורה בקומות שלדעת גדולי הפוסקים ז"ל קבורה כזו

יז. מעשה שנהרג בחור ל"ע על ידי הערביים ימ"ש"ג, ומצאו בכיסו ספר וחפצים שהיו מלוכלכים בדם, ונתעורר הספק אם הוא דם שיצא ממנו בחיי חיותו ואינו מעון קבורה, או שהוא דם הנפש או שיצא ממנו לאחר מיתה.

יח. והורה, שיש לקבור את החפצים והספר יחד עמו, מחמת הספק שמא הוא דם הנפש, ועוד, שאף על צד שהדם יצא ממנו לאחר מיתה איכא בהו חיוב קבורה כיון שהיה בהם שיעור רביעית.

יט. אמנם מאחר שאנשי החברא קדישא הביאו את השאלה לאחר שכבר נקבר המת, לפיכך הורה שלא יפתחו את קברו לגמרי, אלא ישימו אותם בעומק קברו מעל גבי כיסוי האבנים מעל גופו.

כ. ואת הספר הורה לעטוף בניילון קודם שיקברוה י"ד.

מצבה

כא. עשיית ציון סביב קבר המת הוא חיוב גמור, יש אומרים שהוא מדאורייתא, ויש אומרים שהוא מהלכה למשה מסיני, ויש אומרים שהוא מדרבנן.

כב. איברא, שמעיקר הדין סגי לעשות את ציון מקום הקבר על ידי שפיכת סיד עליו או סביבו, אבל האבן שנותנים עליה למצבה אינו חיוב גמור אלא הדבר תלוי לפי מנהג בני המשפחה.

כג. וכחיום שכבר נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל לעשות מצבה על הקבר, מחוייבים הקרובים בזה טי.

כד. אמנם חקיקת אותיות שם הנפטר על המצבה, אף שבדאי ראוי ונכון לעשות כן מפני כבודו של המת, וגם כדי שידעו לבוא ולבקש רחמים על קברו, אין זה לעיכובא מדינא, ולכן אי אפשר לחייב את הקרובים בזה טי.

אין על זה דין קבורה, וחובה מוטלת עליו להוציאו משם ולקבורו כהלכה.

יג. הוא הבחור הקדוש שמואל מעעט מאנטוורפן ד' יקום דמו, שנרצח על ידי הישמעאלים ל"ע בעיר העתיקה בירושלים בליל כ' מנחם אב תשס"ה.

יד. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ב).

טו. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ג שאלה א').

טז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ג שאלה א' אות ה').

כה. על פי האריו"ל אין לבנות ציון על הקבר אלא למחרת שבעת ימי האבילות, והוי עובדא שיצקו את הבטון שעל הקבר ביום השביעי לאבילות, והורה לסותרו, ולעשות ביום השמיני יציקה אחרת במקומה י"ז.

כו. נשאל על דבר בית קברות אחד, שבאחת החלקות לא היה מעבר אלא למראשותיהם של המתים, ולכן הציבו שם את המצבות בכיוון הפוך, שראש המצבה מעל רגלי המת, כדי שהמבקרים בבית החיים יוכלו לקרות את הכתב שעל המצבה באופן ישר, והורה, שיש בזה בזיון המתים, ויש לתקן את המצבות ולהציבם כרגיל י"ח.

קבורת רשע אצל צדיק

כז. שיעור הרחקת ששה טפחים, נאמר בין שני קברים הדומים, של שני צדיקים, או של שני רשעים, ואולם בקבורת רשע אצל צדיק יש להרחיקם זה מזה כשיעור שני התפוסות, דהיינו שיהיה יותר משמונה אמות בין שני הקברים.

כח. ואין חילוק בין אם קוברים את הרשע והצדיק זה אצל זה, או זה למעלה מזה בתוך הקרקע, דבכל גווני יש להרחיק ביניהם יותר משמונה אמות.

כט. האמור עד עתה הוא בקברים בודדים שאינם בגדר בית הקברות, ואולם בבית הקברות יש להיזהר לכתחילה שלא לקבור רשע וצדיק באותו בית הקברות, אפילו רחוקים זה מזה הרבה, כל שאין הפסק של מחיצה גמורה ביניהם, לחוש לשיטת הסוברים שבבית הקברות אחד אין מועיל שום הרחקה והוי בכלל קבורת רשע אצל צדיק.

ל. אמנם בשתי בתי קברות שמבדיל ביניהם מחיצה גמורה, אין צורך בשום הרחקה, ומותר לקבור את שניהם בסמוך לגדר משני הצדדים.

לא. ומכל מקום היכא דאפשר ראוי לחוש לכתחילה לשיטת הסוברים שאין מחיצה מועילה, ובכל ענין יש להרחיק יותר משמונה אמות בין קבר הרשע לקבר הצדיק י"ט.

י"ז. מפי השמועה.

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ג שאלה א').

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן צ"ו).

טומאת כהן למת

לב. היתר טומאת כהן לאביו ולאמו או לשאר הקרובים אינו אלא כשהמת שלם לגמרי, אבל אם נחסר ממנו כל שהוא אפילו מחיים, וכל שכן לאחר מיתה, אסור לו מן התורה להיטמא להם^כ.

לג. ואין חילוק אם נחסר בו אבר חיצוני או אבר פנימי, וכפי שהורה באשה שהוציאו ממנה את רחמה בחייה, שאסורים קרוביה הכהנים להטמא לה^{כא}.

לד. הורה, שאסור לכהן להתלוות לאשתו ללידה בבית חולים שיש שם מתים, ואין לדון בזה היתר של פיקוח נפש, מפני שיש אפשרות למצוא לה מלווה אחר, זולת כשהיא אומרת שלא יתיישב דעתה אם בעלה לא יהיה עמה יש להתיר^{כב}.

לה. הורה שאסור לכהן לנסוע במטוס מעל קבר, ובעת שהמטוסים היו נוסעים מעל בית הקברות בחולון, הורה להם לכהנים לנסוע דרך חיפה לקפריסין ומשם לייעדם^{כג}.

לו. ובשעת הדחק התיר להם לנסוע מעל בית הקברות, באופן שיכנס הכהן לנילון הסגור הרמטי מכל הצדדים, ובתנאי שיתלמד תחילה איך לעשותו באופן שהצמיד פתיל יהיה כתיקונו, ושיהיה אדם עומד על גבו בשעת מעשה לראות אם עושה כהוגן^{כד}.

כ. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ג).

כא. ספר היכל הוראה (ח"ג סימן קכ"א).

כב. ספרתי לרבינו על רב אחד שהתיר לכהן להתלוות לאשתו ללידה בבית חולים שיש שם מתים, ונימוקו עמו, שכשם שבשבת מותר לבעל לחלל שבת כדי להתלוות לאשתו, דמשום יתובי דעתא דיולדת הוי פיקוח נפש, ממילא גם טומאת כהן יש להתיר מפני פיקוח נפש, אמנם רבינו אמר שאין הדמיון עולה יפה כלל וכלל, דבשבת אנו מוכרחים שאחד יחלל את השבת כדי להתלוות אליה, וממילא יכול הבעל להיות זה שמתלווה אליה, אבל לגבי טומאת כהן, הן אמנם דהיכא שאין למצוא לה מלווה אחר - או היכא שלא יתיישב דעתה אלא רק אם בעלה יהיה עמה - יהיה מותר לכהן להתלוות אליה מפני פיקוח נפש, אך כל שאפשר למצוא לה מלווה אחר שאינו מוזהר על טומאת כהונה (כגון אמה או תומכת לידה וכל כיוצא בהם) שיתיישב דעתה של היולדת בהן, הרי שוב אין צורך לדחות בחינם איסור דאורייתא של טומאת כהן, וממילא איסורא נמי איכא, (ליל שב"ק ויקרא ה' ניסן תשס"ז).

כג. וכמבואר בחזון איש (יו"ד סימן רי"א סק"ט), - ספר היכל הוראה (ח"א סימן קצ"ה).

כד. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קצ"ה).

פרק ל"ז

אבילות

א. בעת שהציעו לו פעם לטלפן לנגיד אחד ממכריו - שישב שבעה על אביו בחו"ל - כדי לנחמו, סירב באומרו שאין שום קיום מצוה של ניהום אבילים על ידי הטלפון^א.

ב. נוהגים שאם הכניסו דברי מאכל לבית האכל יש להשאירם שם ולא להוציאם^ב, אך לגבי בדיעבד היה מורה שאם צריך לדבר מותר להוציאם ולאכלם^ג.

ג. הורה, דתינוק שנחלה במעי אמו ל"ע, וחי יותר משלשים יום, חייבים להתאבל עליו^ד.

ד. נשאל בתינוקת חולנית, שתיכף משגולדה לא היתה יכולה לחיות בלי חמצן ומכשירים, ומתה כעבור כמה חודשים מחוליה, אם יש לנהוג עליה דיני אבילות או שדינה כמריפה, והשיב, שמכיון שלאחר שחרורה מבית החולים חיתה בבית כמה שבועות בלי מכשירים, בודאי שיש לנהוג אחריה דיני אבילות כרגילה^ה.

ה. אבל ל"ע על אביו או על אמו, אסור לו להסתפר עד לאחר ג' חודשים (רמ"א סימן ש"צ סעיף ד'), ורבינו היה מורה בזה, ששלשה חודשים אלו מונים מיום הקבורה, ולא מיום התספורת הקודמת, אמנם אם צריך להסתפר לכבוד יום טוב, אפשר להקל להחשיב את ג' החדשים מיום התספורת הקודמת^ו.

ו. הורה, שהאסיפות הנהוגים אצל החסידים, שמתאספים יחד להתחזקות בעבודת ד', ומביאים מאכל ומשקה כדי להמשיך את הלב ומנגנים ניגוני התעוררות, כסעודות יארצייט של צדיקים או כינוסי ליל שישי וכיוצא בהם, אינם בכלל סעודות מרעים, ומותר

א. כן ראיתי (ניסן תשס"ז).

ב. ורבינו אמר שהמקור לזה הוא מדברי רעק"א, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. והגע בעצמך, אילו היה נולד בריא ושלם ואירע לו החולי לאחר לידתו וחי שלשים יום הדבר פשוט שצריכים להתאבל עליו, ואם כן גם בנידון דידן שאין בו שום ריעותא מצד גופו ואבריו אלא שנחלה בחולי מסויים בודאי שאין דינו כנפל וחייבים להתאבל עליו, - פנקס הקנה בושם, ח' אדר תשמ"ה.

ה. כן הורה רבינו למעשה בעת שנשאל על כך בחודש מנחם אב תשס"ב.

ו. כן ראיתי שהשיב לשואל אחד להלכה ולמעשה (כסלו תשס"ה).

לאבל תוך י"ב חודש על אביו או אמו להשתתף בהם^ז, אמנם לא יאכל את הסעודה עמהם^ח.

ז. אך כשנשאל לגבי השתתפות אבל בהכנסת ספר תורה או מסיבות סיום מסכתות הנערכים על ידי בני הקהילה בבית המדרש וכיוצא בהם, היה מורה שאסור לו לבוא לבית המדרש כדי להשתתף בהם, אך אם בדרך כלל הוא נמצא בבית המדרש באותה שעה, אין עליו חיוב לצאת משם באותו זמן אלא יכול להשאר בעת שהשמחה נערכת שם^ט.

חתן המתחתן בימי השלשים

ח. אסור לישא אשה או להנשא לאיש בתוך שלשים ימי האבל, (שו"ע סימן שצ"ב סעיף א'), ואולם היכי שכבר קבעו את זמן החתונה קודם המיתה, מותרים להנשא בימי השלשים, ואפילו על אב או אם, ואף במקום שלא יגרם שום הפסד ממון בדחיית החתונה^י.

ט. הורה, שאין לחתן לקצוץ את צפרניו או לספר שערו אלא בבוקרו של יום החתונה, אבל לא קודם לכן^{יא}, ואף לא בלילה שלפניו אפילו כשהחופה מתקיימת קודם השקיעה^{יב}.

י. מותר לחתן ללבוש בגדים חדשים לחתונה^{יג}.

יא. אך בתום ימי השבע ברכות, אין לו ללבוש את בגדי החול החדשים, אלא ילבש את בגדיו מימי בחרותו או יקח בהשאלה בגדים מאחר, עד תום ימי השלשים^{יד}.

ז. כן הורה רבינו להרה"ח רבי מרדכי פוטאש שליט"א.

ח. כן הורה לאחד שנלב"ע אבי זקינו ביום כ"ז כסלו (תשס"ב), ובא לשאול את רבינו אם מותר לו להשתתף בסעודת וטיש יארצייט המתקיים בליל כ"ז כסלו, או שיש לו להמנע מזה משום דיני אבילות הנוהגים עד השבת על קרובי המתאבלים, והורה לו רבינו שמותר לו להשתתף בטיש, אך את הסעודה לא יאכל יחד עם כל הקהל, אלא יכנס לחדר צדדי ויאכל שם בנפרד, (ופשיטא דכל שכן לענין אבילות י"ב חודש על אב ואם ל"ע דחמיר טפי שאין לו לאכול את הסעודה יחד עם הקהל).

ט. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן קל"ח).

י. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן צ"ז).

יא. והורה רבינו, שאף אין לו לקצוץ את צפרניו בערב שבת האופרוף.

יב. כן הורה רבינו לחתן אחד בחודש מנחם אב תשס"ב.

יג. כנ"ל.

יד. כנ"ל.

השתתפות קרובים בחתונה בימי שלשים או י"ב חודש

יב. מעיקרא דדינא אסור לאכל תוך שלשים, או תוך י"ב חודש על אב ואם, להשתתף בשום שמחת חתונה, ואפילו של אחד משבעה קרוביו^ט.

יג. ואיסור זה כולל גם את עצם הנוכחות בשמחת החתונה, אף בעת שאין אוחזים באמצע הריקודים^{יז}.

יד. ואולם מצינו בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סימן ר"ב) שהעלה, דהיכא שיהיה צער לחתן או לכלה בהעדר השתתפות קרוביו, יש להתיר לאבלים שבתוך שלשים או י"ב חודש להשתתף בחתונה משום צער החתן או הכלה.

טו. ועל פי זה היה רבינו מורה תמיד, שלשבעת הקרובים, שהם, אביו, אמו, אחיו ואחיותיו, של החתן או של הכלה, וכן הסבא והסבתא, מותר להשתתף בחתונה, כיון שבהעדרם בודאי יהיה צער גדול לחתן או לכלה^{יז}.

טז. והיה מורה, דכל שהותר להם להשתתף, שוב הותר להם הכל, הן לבוא בבגדי שבת, והן לאכול שם את כל הסעודה, והן לרקוד בכל הריקודים, כי באם ימנעו עצמם מאחד מן הדברים האלו יהיה בזה צער לחתן או הכלה והפרעת שמחתם, ואינם צריכים לשמש את המסובים בסעודה או כיוצא בזה^{יח}.

יז. וכן מותר להם להשתתף בכל שמחות השבע ברכות, הן אלו המתקיימים בביתם, והן אלו המתקיימים באולמי שמחות^{יט}.

יח. ואולם היה אומר, שלא הותר זאת אלא לשבעת הקרובים והסבא והסבתא, שבהעדרם יש צער לחתן ולכלה, אבל דוד החתן או הכלה או דודתם, וכל שכן בני דודים,

אך ראוי לציין שהוראה זו נאמרה לגבי החתן שעליו נשאלה השאלה, ויש לעשות שאלת חכם מה יהיה הדין לגבי כלה בכהאי גוונא.

טו. מפי הגאון רבי משה שליט"א.

טז. כן הורה רבינו לבני משפחה אחת בחודש מנחם אב תשס"ב.

יז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכן הורה רבינו לבני משפחה אחת בחודש מנחם אב תשס"ב.

יח. כנ"ל.

יט. כן הורה רבינו לבני משפחה אחת בחודש מנחם אב תשס"ב.

שבהעדרם ליכא צער לחתן או לכלה, אין להם שום היתר להשתתף בשמחת הנישואין, ואין בזה קולא יותר מבשאר חתונות.²

יז. אמנם כשנשאל בעובדא אחת, בחתן שהתחתן בתוך השלשים לפטירת אביו, והיו החתן ומשפחתו שרויים באכל ובעצבות גדולה, והעדר השתתפות אחי האב היה מוסיף לאוירה הקודרת ופוגמת את שמחת החתונה, התיר אז לדודים להשתתף, אף שהיו שרויים אז בימי השלשים על פטירת אחיהם, דכיון שהם קרובים של החתן ויש לחתן צער בהעדרם, איתא שפיר להתירו של המהרשד"ם.

כ. וגם בהם הורה, דלאחר שהותר להם ההשתתפות בחתונה, הותר להם גם השתתפות מלאה בסעודה ובכל הריקודים ובבגדי שבת, כיון שבהעדר אחד מן הדברים האלו עדיין יהיה צער לחתן או הכלה ויפגם שמחתם.³

כא. אף החתן עצמו לא הותר לו בימי אבלותו אלא שמחת החתונה והשבע ברכות שלו, אבל אין לו להשתתף בחתונה אחרת המתקיימת בתוך ימי השבע ברכות שלו, זולת אם יברכו את ברכת השבע ברכות בחתונה לכבוד שני החתנים, שאז יחשב זאת שמחה שלו, ויהיה מותר לו לאכול ולרקוד שם.⁴

אבילות עם המתאכלים עליו

כב. היה מורה, דדין כל המתאכל עליו מתאכל עמו, נאמר לא רק בשבעה קרובים, אלא בכל קרוביו הפסולים לו לעדות, ולפיכך גם כשסבא או סבתא יושבים שבעה ל"ע, צריכים נכדיהם ונכדותיהם לנהוג עד שבת את דיני האבילות הנוהגים בעת שאחד מקרוביו מתאכל.⁵

² כ. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ופשוט שאף אם יש צער גדול למחותן, ממה שאחיו ואחיותיו אין משתתפים בשמחת נישואי בנו או ביתו, אין בכך צד היתר, מפני שלא הותר אלא מפני צער החתן והכלה אבל לא משום צער המחוננים.

³ כא. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

⁴ כב. כן הורה רבינו לחתן אחד בחודש מנחם אב תשס"ב.

⁵ כג. כן ראיתי ב' פעמים שהורה כן לשואל אחד להלכה ולמעשה, (ליל כ"ז כסלו תשס"ב, וער"ח אלול תשס"ו). בקרב רבים נשתבש לחשוב שרק כשאחד משבעה קרוביו מתאכל צריך לנהוג עמו מקצת אבילות, ומה שאין כן כשסביו או סבתו יושבים שבעה אין נוהגים דיני האבילות, אבל זהו טעות, כי ז"ל הרמ"א (סימן שע"ד סעיף ו'), ומכל מקום נהגו שכל קרובי המת הפסולין לו לעדות מראין קצת אבילות בעצמן כל שבוע הראשונה דהיינו עד אחר שבת הראשון שאינן רוחצים ואין משנים קצת בגדיהם כמו בשאר שבת. הרי להדיא דלא תליא

בג. היה מורה, דמנהוגי האבילות הנהגים בעת שאחד מקרוביו מתאבל, נוהג גם כשהקרוב כבר איננו בחיים ובפועל איננו מתאבל כד.

בד. ובל שכן שאין להקל שום קולא כשהקרובים שוחים בעיר אחרת, כי דין זה של כל המתאבל עליו מתאבל עמו נאמר גם כשאין כאן קרובים המתאבלים, וכפי שהורה לבני משפחה אחת שאביהם ישב שבעה בעיה"ק ירושלים ת"ו, שאסורים בניו להשתתף בשמחת שבע ברכות שנערכה בעיר בית שמש כה.

בה. ורבינו אמר, שבזה ליתא להתירא של המהרשד"ם (הנוכח באות י"ד), דאף שמצד אחד קיל יותר, כי המדובר כאן בקרובי המתאבלים ולא במתאבלים עצמם, מכל מקום התירו של המהרשד"ם לא נאמר אלא בתוך י"ב חודש, או אפילו בתוך שלשים, אבל אין לנו מקור לקולא זו גם בימי השבעה כו.

ענייני יארצייט

בו. יום היארצייט הוא ביום הפטירה, אבל ביום הקבורה אין נוהג דין יארצייט כלל כז.

מילתא בשבעה קרובים שלו, אלא כל קרובי המת הפסולים לעדות מראים אבילות בעצמם, ועל פי זה היה רבינו מורה ובא, דכשנפטר אח של סבא או סבתא ל"ע צריכים נכדי ונכדות המתאבלים לנהוג מקצת אבילות בעצמם עד השבת כיון שהם פסולים לעדות למת (כדין שלישי בראשון שפסול לעדות כמבואר בשו"ע חו"מ סימן ל"ג סעיף ב').

בד. כן ראיתי שהורה רבינו לאחד להלכה למעשה כשנלב"ע אבי זקינו, כשזקיננו כבר לא היה בין החיים ולא נתאבל על אביו, (ליל כ"ז כסלו תשס"ב), וכן ראיתי שהורה לאחד שנלב"ע אחות זקינו, וזקיננו כבר לא אז היה בין החיים, דאף על פי כן יש על בניו ונכדיו לנהוג את דיני האבילות עד שבת (ער"ח אלול תשס"ו). בפתחי תשובה (סימן שע"ד סק"ד) הביא בשם תשובת אדני פז, שכל עיקר דין זה של מנהג אבילות עם קרוביו אינו אלא מפני כבוד המתאבלים, ולפיכך אם קרובין שצריכים להתאבל אינם יודעים שמת להם מת ואינם מתאבלים תו אין אבילות נוהגת בקרוביהם, אמנם רבינו היה אומר דלהלכה ולמעשה לא נתקבלה קולא זו, וכמו שהפתחי תשובה עצמו חולק על האדני פז ומסיים על כך, ולי נראה דדין זה מייירי אפילו באין כאן קרובים המתאבלים, וכן מבואר בדרכי משה עיי"ש, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

בה. ספר היכל הוראה (ח"ג סימן קכ"ב).

בו. ספר היכל הוראה (ח"ג סימן קכ"ב).

בז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קצ"ד).

וכמבואר בתרומת הדשן (סימן רצ"ג) ובתשובת מהר"י ווייל (סימן קכ"א), וכן כתב בשו"ת מהרי"ל (סימן ז') שהמתענים ביום הקבורה הבל הוא, וכן פסק במשנ"ב סימן תקס"ח (סקמ"ד) דאפילו בשנה ראשונה שהאבילות של י"ב חודש מתחלת מיום הקבורה אפילו הכי יא"צ הוא ביום המיתה, ולא מיבעי אם יום הקבורה היה למחרת יום המיתה דאז נשלם הי"ב חודש של אבילות גם כן ביום המיתה עצמה אלא אפילו היה יום הקבורה שנים או ג' ימים אחר יום המיתה דאז נמשך האבילות י"ב חודש אחר יום המיתה מ"מ היא"צ לעולם ביום

כז. בשנתו האחרונה כאשר מחמת חולשתו נבצר ממנו לעלות על קבר אביו ביום
היארצייט, שלח את בנו שידליק נר על הקבר בשליחותו, וכתב לו על פתק שיאמר
בזה"ל, הריני מדליק זה הנר בשליחות אבי מאיר בן שלמה לעל"נ שלמה בן יהודה
טרייטל כח כדי שיאיר אור נפשו ונשמתו ורוחו מכח אור אין סוף ב"ה המרחם על נשמות
בית ישראל כט.

המיתה קבעינן, אמנם שוב מביא המשנ"ב שיש אומרים (והם הש"ך ודה"ח) דהיכא שיום הקבורה נמשך איזה
ימים לאחר יום המיתה קבעינן היא"צ בשנה ראשונה גם כן ביום הקבורה אבל בשאר השנים לכולי עלמא
יקבע ביום המיתה.

כח. ניתן להשים לב שרבינו לא הזכיר שום תוארים על אביו וזקיננו, כגון ר' שלמה ב"ר יהודה טרייטל, ואף
שמחוייב בכבוד מן התורה, ומזה יש לראות שבעת הדלקת נר או הזכרת עילוי נשמה אין להזכיר אלא את
שם הנפטר ושם אביו בלי להוסיף שום תוארים.

כט. צילום הכתב יד נדפס בתחילת הקונטרס אשכבתיה דרבי מאיר (ההספדים שנאמרו על רבינו בימי השבעה
והשלשים - י"ל בעיה"ק ירושלים ת"ו אייר תש"ע).

אבן העזר

פרק ל"ח

פצוע דכא

- א. אם נתקטנו הביצים, דינו כנמקו, שנעשה פצוע דכא ואסור לבוא בקהל^א.
- ב. ואפילו אם נתקטנה רק ביצה אחת, והשנית נשארה בשלימותה, דינו כפצוע דכא, שאסור לבוא בקהל^ב.
- ג. וזהו דוקא כשנתקטנה בידי אדם, אבל בידי שמים לא נפסל, ולהלכה נקטינן כדעת הרמב"ם דכשנעשה הדבר על ידי חולי דינו כנעשה בידי שמים ואינו נפסל^ג.
- ד. ואמנם זהו דוקא כשהקטנה נגרמה רק מחמת חולי, אבל אם ההתחלה היתה על ידי מכת אדם, אף על פי שהקטנה היתה מאליה, בכלל מכת אדם הוא נחשב^ד.

ייחוס

- ה. מה שהמציאו רופאי זמנינו עצה לחשוכי בנים שלא זכו להפקד מחמת שאין בורע שלהם זרעונים חיים, שמוציאים את הזרע מתוך הביצים עצמם על ידי דקירת מחט חלול או על ידי פתיחת הכיס על ידי ניתוח, וכן מוציאים מאשתו את הביצית, ומשלבים אותם יחד עד שנוצר ולד ביניהם, אכן לפום ריהטא נראה שיש בזה הצלחה ותשועה גדולה לחשוכי בנים, אבל האמת היא שיש בזה איסור גמור מדאורייתא, מלבד שלא הרויחו בכך שום דבר, וזאת משום שני סיבות.
- ו. האחת, כי הרופאים מפסידים בכך את אברי הזרע, ונפסלים אנשים אלו מלבוא לקהל.

א. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ד אות א').

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ד אות ב').

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ד אות ג').

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ד אות א').

ז. והשנית, כי הנולדים באופן זה שאינם מזרע היוצא מהגוף כדרך כל הארץ, אינם מתייחסים כלל אחר אביהם לגבי שום דבר, לא לכהונה ולא ללויה ולא לירושה, וכמו שאין להם אבא נחשבים, והתורה אמרה, כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, דהיינו זרע היוצא כדרך כל הארץ, ולא זרע שהוציאו ממקומות אחרים, שאין הולד מתייחס אחריו לשום דבר, כיון שאין זה בגדר הולדה כללית.

ח. אשה שאינה יכולה להוליד מחמת שחסר לה כח ההולדה שאינה מבויעת כשאר הנשים, והרופאים משתילים לרחמה ביצית מאשה אחרת, ושם מתפתח ונוצר ריקום הולד ויצירתו בתשעת ירחי הלידה, הדבר פשוט שהולד מתייחס אחר האשה שהביצית נלקחה ממנה, אבל אינו מתייחס כלל אחר האשה שברחמה נתרקמו הזרע והביצית, מפני שהולד לא נוצר ממנה כלל, ולא שמושה עבדו אלא כאינקובטור בעלמא.

ט. וביון שכן הדבר ברור ופשוט, שכל מה שהרעישו גדולי עולם על הזרעה מלאכותית משום חשש שמא אח נישא את אחותו, ואסרו שהאשה תקבל זרע מאיש אחר שאינו בעלה, שייך גם כאן, ואסור להזריק לתוך האשה ביצית מאשה אחרת משום חשש זה של אח נישא את אחותו.

י. ואדרבה, נידון זה חמיר יותר, דאפילו אלו שהתירו הזרעה מלאכותית מזרע של נכרי שאין בזה חשש של אח נישא את אחותו, אולם כאן אם יקחו ביצית מנכרית, הרי יהיה דין הולד כנכרי, ויש בזה חשש של התבוללות עם גויים רח"ל.

יא. ולפיכך חלילה להקל ראש בזה, ואין להתיר בשום פנים ואופן תרומת ביוץ, בין של נכרית, וכל שכן של ישראלית¹.

קטלנית

בדין אשה קטלנית מצינו בדברי הפוסקים כמה קולות.

יב. יש סוברים, דליכא האי דינא אלא אם שני הבעלים היו בריאים בעת שנשאו אותה, אבל אם אחד מהם היה חולה במחלה מסוכנת קודם הנישואין, איננה נחשבת קטלנית, כי לא מזלה דידה גרם, אלא הבעל היה ראוי למות מחמת חוליו.

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ד).

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ד, צ"ה).

יג. יש הסוברים, דליכא דין קטלנית אלא אם שני הבעלים מתו מיד לאחר הנישואין, ומתו בלא בנים, אבל אם אחד מן הבעלים חי עמה זמן רב, איננה נחשבת קטלנית, אלא שיש שכתבו דזהו דוקא כשגם הולידה לו בנים.

יד. יש הסוברים שאם אחד מן הבעלים מת לאחר שנת הששים, אין האשה נחשבת קטלנית, כיון שמת מחמת זקנה ולא משום מולד דידה, וכל שכן היכא ששני בעליה מתו לאחר ששים.

מז. יש שהקילו היכא שהאשה היא אשת חיל ומצלחת במשא ומתן, שבודאי אין מולד גורם עניות, ומיתת בעליה לאו על ידה היא.

מז. יש שכתבו שבאשה צעירה מקילים יותר.

יז. ומבכ כל הנך צירופים התיר רבינו לאשה אחת להנשא לבעל שלישי^ז, אך התנה את היתירו בהסכמתו של מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זללה"ה, שאכן נצטרף עמו בהיתרא דהאי איתתא^ח.

פרק ל"ט

שידוכים

א. מומים שדרך העולם להקפיד עליהם, חייב לגלותם לשידוכים המוצעים לפניו ואסור להסתירם, ואפילו אם אינם מאותם המומים שכופים להוציא.

ב. ואם עברו ועשו את השידוך ולא גילו את הדבר, יש רשות לצד השני לבטל את השידוך בלי שום קנס.

ג. אמנם היה רבינו מורה, שזהו דוקא במום שיוודע לצד השני לאחר השידוך או הנישואין, אבל אם יש אפשרות להסתיר את הדבר שלא יודע להם לעולם, והוא מום שאינו גורם שום היזק לצד שכנגד לא בגוף ולא בממון ולא שום פסלות בנוגע ליוחסין, אין עליו שום חיוב לגלות, ואדרבה מחוייב הוא להסתירם כדי שיוכל לישא אשה.

ז. כאשר יראה המעיין בתשובת רבינו, שחלק מן הסברות נכתבו כנימוקי ההיתר, וחלק מן הסברות לא נתקבלו להלכה, ולא הובאו אלא לסניף ולצירוף בעלמא.

ח. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קי"ח).

ד. וגם אדם אחר שיודע מאותו המום אסור לו לגלות לצד השני, אף שהוא דבר שדרך העולם להקפיד עליו ואם יודע להם לא היו עושים את השידוך, אך כיון שאפשר להסתירו שלא יודע להם הדבר לעולם, אסור לגלות להם.

ה. וכל האמור הוא במומים שדרך העולם להקפיד עליהם, ואולם בחסרונות שאין דרך העולם להקפיד עליהם, הורה רבינו, דבכל גווני אינו מחוייב לגלותם, ואינו צריך לחוש שהצד השני הוא מן המיעוט המקפידים על כך, ואדרבה חיובא רמזא עליה להסתירו כדי שלא יתבטל ממצות פריה ורביה^א.

ו. דעתו היתה, שכאשר מציעים לאדם הצעת שידוך הגונה, יש לו להתהלך בתמימות עם ד' אלקיו, ולא לחקור אחר העתידות, על ידי בדיקה אצל מקובלים אם יש התאמה של שם החתן עם שם הכלה, או שהגימטריא של שמותיהם מתחלקים לשבעה שברים, וכל כיוצא בזה^ב.

ז. מטעם זה גם היתה דעתו, שאין צורך לעשות בדיקת 'דור ישרים', דמאחר שאין כאן אלא חשש של מיעוטא דמיעוטא שאינו מצוי, יש לנו להתהלך בתמימות עם ד' אלקינו, ולבטוח בו ולסמוך עליו שמנהלינו באורח מישור^ג.

א. כל הפסקים הנ"ל בענייני הסתרת מומים וחסרונות בשידוכים הם על פי המבואר בשו"ת קנה בושם (ח"א סימן קכ"א, וח"ד סימן ק"כ).

ב. וכן הורה רבינו למעשה (טבת תשס"ח) כשנשאל מאחד שמציעים שידוך הגון לבנו, אלא שראה באיזה ספרים שיש להיזהר שהגימטריא של שם החתן והכלה ביחד יוכל להתחלק לשבעה שברים שלימים, (כגון "יעקב רחל", שעולים יחדיו למנין ת"כ, וכשתחלק זאת לשבעה חלקים יצא ששים, אך השמות "יעקב לאה" שעולים יחדיו למנין רי"ח, כשתחלקם לשבעה חלקים יצא ל"א ושביעית), שאז הוא סגולה גדולה שיוכלו הזוג להוליד בנים, והיתה תשובת רבינו, שלא להסתכל על הדברים האלו כלל, אלא יש להתנהג בתמימות עם ד' אלקינו ולבטוח בו שהוא מנהלינו באורח מישור.

ג. דעתו של רבינו היתה, דמכיון שאין כאן אלא חשש רחוק של מיעוטא דמיעוטא שאינו מצוי, אין כאן משום חובת השתדלות לבדוק את ההתאמה, אלא יש לנו להתהלך בתמימות עם ד' אלקינו שמנהלינו באורח מישור, ואם אנו רואים שיש אנשים שלא עשו בדיקה זו ונולדו להם בנים חולים ל"ע הרי בהכרח שזהו עגמת נפש שנגזר עליהם בגזירת הבורא הרחום והחנון, ולא היו יכולים להמלט מעגמת נפש זו אף אם היו עושים כל טעדי שבעולם, (וכפי שהיה מאלו שעשו בדיקת התאמה זו, ולאחר מכן נתגלו ל"ע בילדיהם מחלות גנטיות אחרות שלא ידעו עליהם הרופאים עד עתה), כי אם אסק שמם שם אתה ואציעה שאול הנך, זולת בתשובה ותפילה וצדקה ומעשים טובים שיכולים לשנות ולבטל את הנגזר.

ומן הראוי להעתיק כאן קטע מתשובת רבינו (שו"ת קנה בושם ח"ג סימן צ"ח), שהשיב לאחד שלא לחוש לפיתוי הרופאים והמתחדשים באיזה דבר המנוגד למסורת ומנהג אבותינו, וכותב לו רבינו בתוך הדברים בזה"ל, ואם נשמע בדרך יוצא מן הכלל על מקרה לא טוב, הרי מאמינים אנו בהשי"ת שהכל הוא בהשגחה פרטית ממנו יתב"ש על ברואיו, וכל מדה ומדה נכונה, והוא יודע ועד סיבת הדבר שגרם לזה, ובטוחים אנו בשמו

ח. כששמות שני המחנות שוים, למעשה נקטין להקל ולסמוך על דברי הרבה מרבתינו שכתבו שלא נאמרה צוואת רבינו יהודה החסיד אלא לזרעו אחריו ולא לכל העולם.

ז. ובפרט היכא שיש איזה שינוי בין שמותיהם, כגון שיש לאחד מהם שם נוסף, אף שבעיקר שמותיהם הם שוים, דבוראי לא מצאה הקפידא מקום לנוח כלל וכלל.

י. וכן היכא שאחד מהם הוא אדם חשוב, ואצל רבים הוא מכונה ונקרא בשם 'רב' או 'רבי', הרי זה נחשב כשם נוסף, דלא קפדינן בכהאי גוונא.

יא. אמנם בנוגע למעשה היה רבינו מורה, שיש קבלה בדינו, דבכל כגון דא, אין מן הראוי לעשות מעשה אלא בהסכמת שלשה רבנים שיסכימו להתיר, ולכן יש לשאול פי ג' רבנים שיסכימו לזיווג, ואז בעזה"ת יעשו ויצליחו^ד.

מנהגי החופה

יב. כאשר ביקש אחד להדפיס בסידור את סדרי והלכות החופה וקידושין, אמר לו רבינו שאין מן הראוי לעשות כן, דהיות שהסידור נמצא ביד כולם עלול לצאת מזה מכשול, שאנשים יסתכלו שם ויחשבו שגם הם יודעים כיצד לסדר חופה וקידושין, ולכן אין לכתוב בסידור אלא באופן כללי על ענייני חופה וקידושין ועל הברכות ודיני הברכות, באופן שכל מי שיעיין בהם ידע שעדיין אינו יודע בטיב גימין וקידושין^ה.

יג. אין קפידא אם תסבב הכלה סביב החתן יותר משבע הקפות^ו.

יד. נשאל אם יש לזוהר שלא לכבד לשני אחים בברכה בחופה בזה אחר זה, דכיון שהוא מעמד בפרהסיא אפשר שיש לחוש בזה משום עין הרע, וגער בשואל, 'אל תעשה

יתב"ש ומברכים בכל יום ברוך המרחם על ברואיו שישפיע עלינו רחמים וחסדים גלויים, ולא יאונה לצדיק כל און וכו'.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן מ"ו).

ה. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קס"ד).

ו. כן ראיתי בעת חופת חתנו הרב משה שנייבלג שליט"א, שהאיש שספר את מנין ההקפות אמר לרבינו שהוא מסופק אם עכשיו זו הקפה מספר פלוני או מספר פלוני, ואמר לו רבינו, שלא יזיק אם תסבב הכלה יותר משבע הקפות, ולכאורה מקורו על פי דברי הרמ"א באו"ח (סימן רס"ג סעיף א') שיכולים להוסיף על דבר המכונן, - (זאת חנוכה תשנ"ח).

דברים חדשים,¹ לא מצינו קפידא זו אלא בעליה לתורה, ואין לנו לחדש מדעתינו הקפרות אלו במקומות שלא מצינו כן.²

מז. בעת הכנסת צאצאיו לחופה, היה מחזיק בידו את האבוקה הדולקת עד גמר החופה ממש.³

מז. ברכות הקידושין נאמרות הן על קידושי הטבעת, והן על היחוד, ואין לעשות הפסק ביניהם, אמנם הורה רבינו שמותר לחתן וכלה לברך ולהתברך על ידי קרוביהם בגמר החופה קודם כניסתם לחדר יחוד, ואף שמתעכבים בזה כמה דקות, ואין לחוש בזה להפסק.⁴

יז. וכן כאשר נישאו נכדיו עם משפחות אדמו"רים שמנהגם לרקוד כל המחותנים יחד לאחר גמר החופה, היה החתן נשאר באותם ריקודים, ולא זירזו רבינו להכנס תיכף ומיד לחדר היחוד.

יח. התנגד למה שנתפשט לאחרונה שהכלה לובשת בחתונתה נעליים לבנות, שזה מגיע מהמתחדשים והמודרניים, ובודאי שיש להחזיק במנהג אבותינו הצנועות שהיתה הכלה לובשת נעליים שחורות רגילות.⁵

יז. היה אומר, שמאז ומקדם היה המנהג בישראל, שרק כלה הנישאת בזיווג ראשון לובשת בגדי לבן, אבל בנישואי זיווג שני לובשת הכלה בגדים רגילים.

ב. ואף כשנשאל על כלה צעירה, שהיתה נשואה בזיווג ראשון רק תקופה קצרה, ורוצה שחתונתה השנית תהיה חתונה רגילה לכל דבר, לא אבה להתיר לה לשנות וללבוש שמלת כלה, מנהג ישראל היה קדוש בעיניו, וסבר שעל המציאות להתגמש בפני ההלכה או המנהג, ולא להיפך יא.

1. כתבי תלמידים (סיון תשס"ח).

ח. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קס"ג), ומביא שם, ששאלו את הגה"ק מסאטמער זללה"ה עד מתי צריכים השושבינים להחזיק בידם את האבוקות, אם עד אחר גמר ההקפות שעושים עם הכלה או עד לאחר גמר קריאת הכתובה, והשיב, שמאחר שכל המנהגים שנוהגים בשעת החופה יש בהם עניינים גבוהים מאד אשר יסודם בהררי קודש ואין לנו שום השגה בהם, וכיון שאין אתנו יודע עד מה לכן יש להחזיקם עד לאחר גמר החופה ממש, וכן היה רבינו נוהג בעת הכנסת צאצאיו לחופה.

מ. כן הורה לי רבינו להלכה למעשה (ליל שב"ק פרשת חוקת ב' תמוז תשס"ח).

י. מפי הרב הגאון רבי יצחק פרנקל שליט"א.

יא. מפי כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, ובנו הגאון רבי משה שליט"א.

קידושין

בא. היה מקפיד, שהעדים יראו את פני הכלה מרם הקידושין, כדי שאכן יוכלו להעיד שראו איך שפלוגי קידש את פלוגית.

בב. ולפיכך היה מורה לעדים שיתלוו לחתן בעת שמכסה את פני הכלה בהינומא, ואף כשהעדים היו מסובים להכנס לאולם הנשים, היה רבינו מתעקש ועומד על כך, ודורש מהם שיכנסו עם החתן, והיה מעמו בכך כדי שיוכלו לראות את הכלה קודם הקידושין.

בג. ופעם כשנאמר לו שהעדים לא נתלוו אז לחתן ולא ראו את הכלה, הורה לגלות את פניה מתחת לחופה כדי שעדי הקידושין יראוה קודם הקידושין.³

בד. היה מורה לעדי הקידושין שהזמן שצריכים החתן וכלה להתייחד אחר החופה, הוא 'שבע שמונה דקות'⁴.

בה. בעת עריכת חופה, כאשר רצה אחד הצדדים לכבד את מחותנו (אפילו לאחר שכבר נישאו ילדיהם) להיות עד קידושין, אמר לו רבינו שיקח עד אחר יד.

^{יב.} ראיתי בחופה (ליל כ"א שבט תשס"ה) שרבינו הורה לגלות את פני הכלה מתחת לחופה כדי שעדי הקידושין יראוה, ולאחרונה שאלתי את הגאון רבי משה שליט"א על כך, כי היה נראה לי הדבר מחודש, ואמר לי, שעתה מובן לו מה שראה תמיד אצל אביו, שהקפיד ביותר שהעדים יראו איך שהחתן מכסה את פני הכלה בהינומא, ואף כשהעדים רצו להמנע מלהכנס באולם הנשים, היה רבינו עומד על כך ודורש מהם בתוקף שיכנסו, ותמיד היה הדבר לפלא בעיניו, דהרי מעיקרא דינא אנו תופסים כשיטת הפוסקים שהכיסוי בהינומא אינו מקנייני החופה, ואם כן למה עמד רבינו בתוקף שהעדים יראו זאת, ועתה בשמעו שבחופה אחת הורה רבינו בפירוש שיגלו את פני הכלה, זאת אומרת שסבר שצריכים העדים לראותה קודם הקידושין, הרי שמזה יש ללמוד שעיקר רצונו של רבינו בהתלוותם של העדים לכיסוי ההינומא היה כדי שאז יראו העדים את פני הכלה, ואכן יוכלו להעיד שפלוגי קידש את פלוגית, כי אם לא ראו את פני הכלה מעולם איך יוכלו להעיד על כך, ומה שלא אמר בפירוש לעדים שיראו את פני הכלה, מפני שאצל החסידים אין דבר זה מתקבל, ולא אורח ארעא לומר בפירוש לעדים תסתכלו על הכלה.

^{יג.} כן ראיתי שהורה לעדי הקידושין (ליל ב' פרשת משפטים כ"א שבט תשס"ה). בספר מרא דשמעתא (אות תמ"ד) הביא על הגרמ"א פריינד זללה"ה, שמתחילה היה רגיל להורות שזמן הייחוד הוא חמש דקות, ומעת ששמע מהראב"ד הגר"ד יונגרייז זללה"ה שהורה 'שבע דקות', ומהגרנ"ה העניג זללה"ה גאב"ד שארמאש שהורה 'תשעה דקות', מאז אמר 'שבע שמונה דקות'.

^{יד.} בשו"ע חו"מ (סימן ל"ג סעיף ו') נפסק דאבי החתן ואבי הכלה מעידים זה לזה, אולם בגליון החתם סופר (שם) כתב דזהו דוקא לאחר שנישאו ילדיהם, אבל בין השידוכין לנישואין אסורים אבי החתן ואבי הכלה להעיד זה לזה. אמנם העיד איש אחד שהיה נוכח פעם בשעה שרבינו סידר חופה וקידושין, ואחד הצדדים רצה לכבד את מחותנו לאחר שנישאו ילדיהם להיות עד, ורבינו אמר לו שיקח עד אחר.

כו. יש להיזהר שקרובי החתן וכלה, וכן קרובי העדים, לא יתכוונו להיות עדים על הקידושין, מפני שלדעת כמה פוסקים תיפסל אז כל העדות, משום עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

כז. ואף על פי כן, היכא שזה שייחדרוהו להיות עד לא ראה את הקידושין, אך קרובו ראה את הקידושין, אף שבזמן ראייתו נתכוין שלא להיות עד, מכל מקום אין בזה שום גרעון, וכיון שראה את מעשה הנתינה והקידושין ביחד עם העד הנוסף, הרי יש כאן שני עדים כשרים על הקידושין, ואין החתן צריך לקדש את הכלה שנית^{טו}.

כח. סיפר רבינו, הגיע אלי פעם חתן ולבו נוקפו, שבשעת הקידושין היה מבולבל לגמרי מרוב התרגשות, ולא הרגיש כלל מהו עושה, ולא נתכוין בדעתו להחיל קידושין ולקנות את אשתו, אם יש לחוש להצריכו שנית לקדש את אשתו, והלכתי עמו להראב"ד הגר"ד יונגרייז וללה"ה והרציתי את השאלה לפניו, שאלני הגר"ד, האם יש עדים על הקידושין, וכשהשבתי הן, נפנה אל עבר החתן ואמר לו "איני מאמינך"^{טז}.

כט. מעשה באחד שעבר ליד אולם חתונות, וקראוהו להיות עד חופה וקידושין, ולמחר נזכר שאינו מכיר לא את החתן ולא את הכלה, ואף לא ראה את הכלה כלל, וגם לא קרא את הכתובה קודם שחתם עליה, וחושש שמא לא חלו הקידושין, וכשהגיע להוצות את שאלתו לפני רבינו, אמר לו רבינו "שקרן, שקרן, שקרן, אין אתה נאמן לחזור כך מעדותך של אתמול", דהלכה פסוקה היא דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד^{יז}.

ל. אם אמר המקדש 'הרי את מקודשת כדת משה וישראל', ולא אמר תיבת לי, אינה מקודשת וצריך לחזור ולקדשה שנית.

לא. ואף כשהיה הדבר במעמד החופה, שיש לכאורה הוכחה שנתכוין לקדשה לעצמו, אפילו הכי יש לחוש להצריכו לקדשו שנית.

ובטעמו של רבינו כותב בנו הגר"מ שליט"א בספרו היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קנ"ה), דאפשר שזהו על פי דברי הרמ"א (סימן ק"ל סעיף א') שכתב, דלכתחילה אין להחתים מחותנים בגט, וכפי שייסד בסדר הגט בשם מהרי"ל. ומובא בפוסקים דכל מה שמדקדקים בגט יש לדקדק גם בכתובה ובקידושין, וכן היה רבינו נוהג ונזהר בכך, וכפי הנראה דמהאי טעמא הקפיד שלא ישמשו המחותנים כעדי חופה וקידושין אף לאחר נישואי ילדיהם. - ספר היכל הוראה (שם).

טו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ק"ג).

טז. כן שמעתי מרבינו ביום ט' ניסן תשס"ז.

יז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ר"ח).

ל.ב. אמנם היכא שאמר המקדש תיבת ל', רק אחד מהעדים לא שמע תיבה זו, יש להקל שאין צריך לקדשה שנית יח.

ל.ג. מעשה בכלה שהלכה בעצמה לצורך להזמין את טבעת הקידושין שיהיה עשוי כרצונה, ובקשה שיעשוהו רחב דיו, וכשנתייחדו לאחר החופה הביעה את אכזבתה שהיא רואה שהטבעת לא נעשתה רחבה בפי שבקשה, ונתעוררה שאלה אם יש לחוש בזה לקידושי טעות, והורה רבינו, שאין החתן צריך לקדשה שנית, מפני שבדאי הבחינה בדבר תיכף בעת הנחת הטבעת על ידה, וממה שלא מיחתה מיד, מוכח דסברה וקיבלה לשם קידושין יט.

ל.ד. מעשה בכלה שהלכה בעצמה לצורך להזמין את הטבעת שיהיה עשוי כרצונה, ובקשה שיעשוהו מזהב מזוקק 20T, והחופה היתה בערב שבת, ובליל שבת נתברר לכלה שהזהב לא היה אלא 18T, והורה רבינו, שיש לחוש בזה לקידושי טעות, כיון שבדעתה היתה להתקדש דייקא בטבעת של 20T, וצריך החתן לחזור ולקדשה, ומאחר שאסור לקדש בשבת, יש להפרידם זה מזה עד לאחר השבת שאז יקדשנה החתן שנית².

ל.ה. היה אומר, שפה בארץ הקודש הקפידו, שאם היתה החופה חופת נדה, יתייחדו החתן וכלה שנית לאחר שטבלה בפני עדים כשרים, לצאת דעת הרמב"ם הסובר דחופת נדה אינה קונה, אך יש לומר לחתן ולכלה שזהו רק לחומרא לחוש לשיטה זו³.

ל.ו. הורה, בנערה שהיתה משודכת וקבלה מתנות מהחתן כנהוג, ונתבטלו השידוכין, דליכא שום בית מיחוש להצריכה גמ, כי אין לחוש לקידושין במתנות שנהוג לתת לה כשהיא משודכת.

יח. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ק"ג).

יט. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ק"כ).

ורבינו מוסיף שם, דמ"מ צ"ע דאולי יש לחוש שלא היה בדעתה להתקדש בטבעת זו, ומחמת כיסופא ואימתא דציבורא שתקו עד שנכנסו להתייחד, אמנם נראה פשוט דמכל מקום היא נאמנת על עצמה לומר שקיבלה הטבעת לשם קידושין כיון שאין לפנינו ריעותא שלא להאמינה, ואדרבה אם היתה אומרת שלא קבלה את הטבעת לשם קידושין אלא מחמת כיסופא הוא דשתקו לא היתה נאמנת לאפקועי הקידושין מינה, (וצ"ע שדברי רבינו אלו סותרים קצת סופם לתחילתם).

כ. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ק"כ).

כא. ורבינו אמר דהגם שגדולי עולם לא הקפידו על זה, אבל כאן בארץ הקודש הקפידו על כך, וכן היה מורה הגה"ק מסאטמער זלה"ה, וכמבואר בספרו שו"ת דברי יואל להחמיר כשיטת הרמב"ם, ויש להם להתייחד בפני העדים שבע או שמונה דקות כשיעור ביאה, - ספר היכל הוראה (ח"א סימן ר"ג).

לז. וממילא פשיטא שמותרת גם לכהן, ואין מקום להחמיר בזה כלל כב.

שבעת ימי המשתה ושבע ברכות

לח. אם הכלה לא הגיעה לסעודת השבע ברכות אלא החתן לבדו, נראה שמותר לברך שבע ברכות, ועדיין צ"ע כג, אך בנוגע למעשה היה רבינו מורה בזה שלא לברך שבע ברכות משום ספק ברכות להקל כד.

לז. חתן המשתתף בשמחת נישואין של חבירו, מעיקר הדין אפשר לברך ברכת חתנים לשניהם יחד, אך כיון שמסתמא החתן מקפיד שלא יברכו בשמחת נישואיו גם לחתן אחר שבא להשתתף בשמחתו אין מן הראוי לברך לשניהם יחד, זולת אם ידוע בבירור שאין חתן השמחה מקפיד כלל כה.

מ. היה מורה, שאין מחשבים את שבעת ימי המשתה במעת לעת, אלא יום החופה נחשב כיום שלם, דמקצת היום ככולו, ואם היתה החופה ביום ג' קודם שקיעת החמה, מסתיימים שבעת ימי המשתה בשקיעת החמה של יום ב' בשבוע הבא כו.

מא. ואף שבפתחי תשובה (סימן ס"ב סק"ב) הביא שיטה הסוברת שמחשבים את השבע ברכות מעת לעת, האי סברא דחויה לגמרי ולא קיימא לן כוותיה, ואין מצרפים אותה אפילו לספיקא דדינא.

כב. פנקס הקנה בושם - נדפס בספר היכל הוראה (ח"ב סימן קנ"ד).

כג. רבינו דן בתשובה בדבר כלה שהיתה בביתה ביום השבת ונשכר המנעול ואינה יכולה לצאת משם, אם מותר לפרוץ את הדלת בשבת, ובתוך הדברים כותב רבינו בזה"ל, ובנוגע לשבע ברכות היה נלע"ד דמותר לברך אף על פי שאין הכלה שם, ועיין בים של שלמה, ועדיין צ"ע, - פנקס הקנה בושם, י"ד אייר תשמ"ב, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ס').

כד. ספר היכל הוראה (ח"ג סימן קמ"ז).

כה. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ק"ה).

כו. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ח), וכן הורה לי להלכה למעשה, כאשר שאלתי אותו, איך נקטינן ונהגינן לדינא בזה, והשיב שאין מחשבים את ה' ימים מעת לעת, אלא אם החופה היתה ביום ג' לפני השקיעה, הרי בשקיעת החמה של יום ב' בשבוע הבא מסתיימים ימי השמחה הן לענין ברכת שבע ברכות והן לענין אמירת תחנון, (יום א' פרשת בלק י' תמוז תשס"ח).

מב. ועל פי הורה, שאף אם נסתפקו אם סיימו את ברכות החופה קודם צאת הכוכבים של יום ג' או לאחריה, אין לברך שבע ברכות ביום ג' של שבוע הבא, משום דספק ברכות לקולא, ולגבי איסור מלאכה לחתן ולנהוג בו יו"ט צ"ע כז'.

מג. היה מורה, שיש להקפיד ולזהר שיברכו את ברכות השבע ברכות של היום השביעי קודם שקיעת החמה.

מד. ואף כשחל היום השביעי בשבת וממשיכים את הסעודה שלישית עד הלילה ואומרים רצה, אפילו הכי לא יברכו את השבע ברכות כח'.

מה. היה מורה, שאין מברכים את השבע ברכות כל שבעה ימים לנושא בתולה, אלא כשהיא נישאת בפעם הראשונה, אבל אלמנה או גרושה שנמצאת בתולה, אף שיש סוברים שצריך לשמוח עמה שבעה ימים, אך לגבי שבע ברכות אין מברכים אלא ג' ימים כט'.

מו. הורה, שמותר לחתן בשבעת ימי המשתה ליטול צפרניו לכבוד שבת ל'.

כז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ח).

כח. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן קנ"ח).

ובטעם החילוק כתב הגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חאה"ע סימן ק"ז), משום דחיוב הזכרת המאורע של רצה או יעלה ויבוא נגרם מחמת אכילת הפת, ולפיכך כל שאכל את הפת מבעוד יום נתחייב בהזכרת המאורע בברכת המזון, אבל חיוב שבע ברכות בא בשעת ברכת המזון כשיש אז פנים חדשות, ולכן אין לברך אותם אלא אם בירכו ברכת המזון ביום.

כט. וכמבואר כן להדיא בספר שולחן העזר (סימן י"ב סעיף ד' סק"ב), וכן נוהגים היום, - ספר היכל הוראה (ח"ב סימן קנ"ט).

ל. מבואר ברמ"א (סימן ס"ד סעיף א') דחתן אסור בעשיית מלאכה בשבעת ימי המשתה, אמנם לא מצינו בפוסקים הגדרה ברורה בגדרי איסור המלאכה, ומדברי החזו"א נראה שהוא מדמה זאת כמו מלאכה בחוה"מ, ועם כל זה הכריע רבינו שיש להתיר לו ליטול צפרניו בשבעת ימי המשתה, מפני שאף לפי מאי דנקטינן לאסור גזירות הצפרניים בחוה"מ מכל מקום אין זה מפני שיש בזה מלאכת איסור בעצם, אלא יסודו מחמת גזירה שלא יכנס לחג כשהוא מנוול, ואם כן יש לומר שבחתן הוא מילתא דלא שכיחא ולא גזרו, וגם בלאו הכי אין מסתבר שהגדר הוא כמו חול המועד, וממילא יש להתיר, ובפרט כשהיה זה לכבוד שבת, - פנקס הקנה בושם, כ"ג סיון תשמ"ב.

פרק מ'

כתובה

א. היה מורה, שנכון להזהר ולהקפיד שלא יהיו בכתובה שום טעויות אפילו כאלו שאינן מעכבות את כשרות הכתובה, ואף אם כבר נכתבה הכתובה, אם עומדים קודם החופה ויש זמן מספיק לערוך כתובה חדשה, מן הראוי שיכתבו כתובה אחרת בלי שום טעות, ואפילו בדברים שאינם אלא מצד הידור.

ב. ובן הורה פעם בכתובה שנכתב בה אדר ראשון בלי ו', והיה עדיין זמן מספיק קודם החופה, שיש לערוך כתובה חדשה, אף שאין זה טעות המעכב^א.

ג. אמנם אם כבר עומדים אחר הנשואין אין לערוך כתובה חדשה אלא כשישנם טעויות שהם מעיקרי ההלכה, אבל לא על ההידורים.

ד. ופעם נשאל על כתובה שנכתב בה ירמ' ולא ירמיה או ירמיהו, והשיב, שאם היו באים לשאול קודם הנשואין היה מורה לכתוב כתובה חדשה, אבל לאחר הנשואין אין לכתוב כתובה חדשה, דכיון שמקובל בעולם לכתוב כן הרי זה כשר.

ה. והרבה התרעם על העוסקים בשמות כתובה, שממהרים להורות לבאים לשאול בעצתם לכתוב כתובה חדשה משום סגולה, שהוא נגד ההלכה שאין להחליף שטר שכתוב בהלכתו, זולת אם יש מקום בהלכה לאותו תיקון^ב.

ו. הורה, דכשהחתונה מתקיימת במקום שיש להסתפק אם הוא מוגדר כעיר או כפר או מושב, יש לכתוב, פה 'מתא' פלוני, שבזה יוצאים מידי כל הספיקות^ג.

ז. היה אומר, שמאז ומקדם לא נהגו לכתוב את שם משפחת החתן והכלה בכתובה, ואין לשנות^ד.

א. ספר היכל הוראה (ח"א סימן ר"א).

ב. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן רכ"א).

וראוי לציין, שבעובדא הנזכרת שנכתב השם ירמ' לא נפקדו הזוג בזש"ק כמה שנים, וחששו שמא נגרם זאת מחמת שהכתובה אינה כתובה כדת, וכזה הסכים רבינו שיערכו כתובה חדשה עם השם ירמיה מלא, ואף שכאמור היתה הכתובה כשרה גם כן, כיון שסוף סוף יש לתיקון זה מקום בהלכה.

ג. ספר היכל הוראה (ח"א סימן רי"ח).

ד. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ח. המנהג מאז ומקדם לכתוב תוארים בכתובה, כל אחד לפי מהללו ושבחו, ואין לשים לב למה שחדשים מקרוב באו להנהיג שלא לכתוב תוארים בכתובה.^ה

ז. פעם בעת שבדק רבינו את הכתובה קודם החופה, ראה שנרשמו התוארים בראשי תיבות, והיה כתוב החתן מ' דוד משה, ואמר רבינו שאין נכון לכתוב כן, כי הדבר יכול להתפרש בראשי תיבות של שם נוסף המתחיל באות מ', והורה לתקנו ולכתוב החתן מו"ה דוד משה.^ו

י. היה מורה, דאף כשאבי הכלה אינו רוצה להשתתף בהוצאת נישואי בתו אפילו בפרטה אחת, כותבים בנוסף הכתובה 'דהנעלת ליה מבי אבוח'.^ז

יא. הורה, שאם טעה הסופר בשם החתן, יש לכתוב כתובה אחרת, אבל אין מועיל לתקן את הטעות ואפילו על ידי קיום המחק.^ח

יב. עובדא הוי בכתובה שאחד מן העדים ששמו 'דוד' ושם אביו 'יעקב יהושע' ושם משפחתו 'בן ישראל', וחתם על הכתובה 'דוד בן ישראל', ופסק שיש להכשיר את הכתובה.^ט

יג. מי שנתברר לו זמן רב לאחר חתונתו שכתובתו היתה פסולה, אל לו להתעצב ולסבור שנכשל באיסור החמור של כלה בלא כתובה, כי מעיקרא דדינא סגי במה שיש עדים המעידים על שהתחייב מאתיים וזו לאשתו, אף שלא כתב לה שטר על כך. ומעתה כיון שנכשל בלא יודעים בדבר שבשעת הדחק מתירים זאת אפילו לכתחילה, בודאי שאין שום צד לחייבו לעסוק בתשובה על מה שנכשל בזה, וכל שכן שאין שום חשש פגם על הילדים ח"ו.^י

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ק"ח שאלה ב').

ו. ד' אדר תשס"ז - ספר היכל הוראה (ח"א סימן רכ"א).

ז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן רי"א).

ח. עובדא הוי בשנת תשכ"ד בכתובה שטעה הסופר בשם החתן ותיקן הסופר את הטעות ולא קיימו את המחק, ופסק רבינו דלא מבעיא כשלא קיימו את המחק דמפורש בזה בשו"ע שהכתובה פסולה, אלא אף אם היו מקיימים את המחק לא היה מועיל, כמבואר בספר נחלת שבעה דכשיש טעות בגוף השטר כגון בזמן השנה או השבוע או החודש, או בשם החתן והכלה אין מועיל בהם קיום המחק אלא יש לערוך כתובה חדשה, - פנקס הקנה בושם, כ"ה ניסן תש"מ.

ט. וזהו לפי מה שכתב בספר נחלת שבעה (סימן ב') דאפילו לא כתבו כלל שם אביהם, אלא כתב פלוני עד סגי בזה, ואם כן במה שהוסיף וכתב בן ישראל אין זה מגרע כלל, - פנקס הקנה בושם, י"א כסלו תשמ"א.

י. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ט).

פרק מ"א

שמות כתובה וגיטין

א. לפני כל גט שנערך על ידו, היה מרבה בחקירות רבות אצל שכניהם ומכריהם של האיש והאשה איך מכנים אותם, כדי שיהיה הגט כשר בלי שום חשש פקפוק, ובלילה שטרם עריכת הגט כמעט ולא עלה על יצועו ולא נתן שינה לעיניו.^א

ב. 'אֵלֶּה' נכתב עם יו"ד אחד, ולא עם שני יודי"ן.^ב

ג. 'אֵלֶּנָה' נכתב עם ה' בסופו ולא באל"ף.^ג

ד. 'בִּילָא' נכתב עם יו"ד אחד, ולא עם שני יודי"ן.^ד

ה. 'בִּשָּׂא' נכתב עם א' אחד ובלי עי"ן, ולא באשא או באשעה.^ה

ו. 'נאלדא', אצל האשכנזים כותבים עם א' דוקא, ואצל הספרדים כותבים גולדא עם ו'.

א. מפני בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ולאשר שהלכות שמות גיטין המה מן הדברים החמורים ביותר, שכשרות הגט המתיר אשת איש לשוק תלוי בזה, אך למותר להדגיש ולכתוב שוב שאין ליקח שום סמך להלכה ולמעשה מן הכתוב כאן - וכשאר ההוראות הכתובות בספר זה -, ולא הבאנו את הדברים אלא בתורת מראה מקום לעיין בספריו של רבינו היכן שכתב בנוגע לשמות המוזכרים כאן או לברר אצל תלמידיו עדי השמועה, וכל שהדבר נוגע למעשה ח"ו יש לעיין במקור הדברים ולעשות על פי הוראת חכם מובהק.

ב. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן קס"ח).

ומביא שם עובדא, באחד ששם לב שבכתובה שלו כתוב איילה עם ב' יודי"ן, וסיבת הדבר, דכיון שאשתו התחתנה בגיל ל"ו אמר לה הגה"צ מפיטסבורג זללה"ה שתוסיף על שמה יו"ד נוסף כסגולה להוליד בנים, ולכן הוסיפו לה יו"ד ומעתה נקראת איילה עם שני יודי"ן, ולאחר כעשרים שנה נתעורר הבעל שיש בזה שאלה על כשרות כתובתו, והביאו את השאלה לפני רבינו, והורה שלא לשנות כעת אחרי שעשו כן על דעת אדם גדול וצדיק, (וראו להדגיש שהשאלה שם לא היתה נוגעת על גט, אלא על כתובה).

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ד).

ד. כן הורה רבינו לשואל אחד להלכה למעשה לגבי כתיבת השם בכתובה (אדר תשס"ח), וכן העתיק רבינו מספר ליקוטי שמות בשו"ת קנה בושם (ח"ד סימן קי"א).

ה. ספר היכל הוראה (ח"א סימן רט"ו).

וכמבואר בכללי השמות בבית שמואל (סימן קכ"ט) ובספר קב ונקי ובשו"ת דברי חיים (ח"ב אבעה"ז סימן קי"ב), וכן העיד הסופר המומחה לכתובות הרה"ח רבי יהושע העשיל איזון שליט"א, שכן הורה לו מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זללה"ה, והוסיף שגם אם חותמת עצמה 'באשא' או 'באשע' צריך לכתוב בשא, זולת אם קוראים לה בָּאָשָׁא בקמץ שאז יש לכתוב עם שני אלפי"ן.

ו. ספר היכל הוראה (ח"א סימן רט"ז).

ז. 'הערצקא', אם חותם שמו כך עם תיבת עי"ן כותבים הערצקא, אבל אם חותם שמו הירצקא ביו"ד יש לכתוב הירצקא, אף אם נקרא בפי כל הערצקא בניקוד סגול"ל^ז.

ח. אשה ששמה 'מיכלה', כותבים עם ה' בסופו ולא מיכלא"ח.

ט. אשה הנקראת 'רוזא', ונקראת בפי כל 'רויז', כותבים 'רוזא' בלי י', שאינו אלא מחמת קטנות ונעגועים, ואף אם חותמת עצמה 'רויזא' לא משגחינן ביה^ט.

י. השמות הלועזיות שמסתיימות באות אל"ף, כגון 'מינדא', 'פרידא', 'פרומא', אף אם האשה חותמת שמה עם ה"א לבסוף לא משגחינן בזה, מפני שהוא טעות הנובע משפת העברית המסולפת, וגם הוא דבר שאינו משנה את ההברה, ויש לכתבו כתיקונו עם א' לבסוף^י.

יא. ואפילו אם האשה קרויה על שם אחת שהיתה מקפידה בדיוקא לכתוב בה"א לבסוף משום מעשה שהיה י"א, הדבר פשוט שלא מצאה הקפידא מקום לנוח שגם כל הקרויים על שמה יהיה שמם בה' דוקא, אלא יש לכתוב את שם האשה באל"ף דוקא י"ב.

יב. איש ששמו 'יקותיאל', ומיעוט אנשים קוראים לו 'קיס' י"ג, יש לחוש שהוא בכלל כינויים ואינו קיצור השם, ולכן יש לכתוב 'יקותיאל דמתקרי קיס', עם יו"ד לאחר הק' ולא בוא"ו, ועם ס' ולא בת"ו י"ד.

ראה בבית שמואל שמות אנשים, "גאלדא, כן יש לכתוב בפולין מפני שקורין הגימ"ל בקמ"ץ, ובמקומות שקורין הגימ"ל בחול"ם יש לכתוב גולדא", וראה עוד בשו"ת חידושי הרי"מ (אה"ע סימן ל"ג) שהביא בשם מהר"ם חריף שמקורו של השם הוא מלשון זהב, ובדורות הקודמים היו כותבים גולד עם ו', אך עתה שכותבים גאלד יש לכתוב גאלדא, וכן כתב הבית שמואל לכתוב בפולין גאלדא, ועל פי דבריו יש לומר נמי דאצל הספרדים שלא שינו מעולם מגולד לגאלדא יכולים להשאיר את השם המקורי, אך אצל האשכנזים שכותבים גאלד הרי השם הוא גאלדא דוקא.

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"י אות ב').

ח. וכמבואר בבית שמואל שמות נשים, ששם מיכלה נובע משם 'מיכל' בת שאלו שהוא שם קודש שסופו בה"א ולא שם לועזי שסופו בא', - ספר היכל הוראה (ח"א סימן רי"ז).

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ק"ח שאלה א').

י. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"י אות א').

יא. רבינו מתייחס לאשה ששמה פרידא, שהיתה נקראת על שם סבתה שהיתה בתו של צדיק מפורסם, וכשהיתה צעירה נחלתה מאד רח"ל, ואז צוה לה אביה שלא תכתוב עוד שמה באל"ף, רק פרידה בה"א.

יב. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן קי"א).

יג. ביסודו הוא 'קוּתִי', אלא היות שחביריו ומשפחתו מדברים בהברה חסידית, מתבטאת הקריאה 'קיס'.

יד. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"י אות ג').

יג. אשה ששמה 'מינדל', וקוראים לה 'מינדי', יש לחוש שהם שני שמות נפרדים טי, וכותבים את שני השמות, וכן הדבר כשקוראים לה 'מינדא' יש לכתוב את שני השמות טז.

יד. איש ששמו 'אברהם שמשון' (עם חירי"ק), ויש קוראים אותו 'אברהם שמשון' (עם פת"ח), כותבים 'אברהם שמשון דמתקרי שמשון', והקריאה של התיבה הראשונה תהיה בחירי"ק ושל השנית בפת"ח, (אך לא יוסיפו יו"ד בשמשון הראשון, ולא אל"ף בשמשון השני) יז.

מז. אשה ששמה ברכה, ומכנים אותה 'ברכי', וכיון שקוראים לה בחברה פולנית נשמע השם כ'ברוכי', וכך היא חותמת את שמה 'ברוכי', אף על פי כן אין מתחשבים בחתימתה, ואין כותבים 'דמתקריא ברוכי', אלא 'דמתקריא ברכי', מפני שהוא"ו נובע ממה שנגררו אחר שפת עברית המסולפת, ואין מתחשבים עם חתימה הנובעת ממטעות וסילוף יח.

מז. מה שכתבו הפוסקים שכשיש מיעוט אנשים הקוראים אותו בקיצור השם אין צריך לכתוב זאת בגט, זהו דוקא כששמו המקורי הוא השם הארוך, וממנו נתגלגל השם המקוצר, ואולם היכא ששמו המקורי היה השם המקוצר, וממנו נתגלגל השם הארוך, פשיטא שיש לכתוב בגימטא את ב' השמות, כגון אילנה דמתקריא אילה"ט.

יז. מי ששמו מעריסה הוא 'אברהם חיים', וכך קוראים אותו לתורה וגם חותם שמו, אך העולם קוראים לו רק 'חיים', הרי השם שנקרא בו בפי הבריות הוא עיקר השם, וכותבים 'חיים דמתקרי אברהם חיים' כ.

יח. וכמו כן, אשה שרוב אנשים קוראים אותה 'ברכה', ומיעוט קוראים לה 'ברכה חנה', מקדימים את השם שהיא נקראת כן בפי הרוב, וכותבים, 'ברכה דמתקריא ברכה חנה' כא.

מז. כלומר, דאף שבעלמא היכא שמיעוט אנשים קוראים לה בקיצור השם אין צריך להזכירו כלל בגט, אמנם כאן צריך לכתוב את שני השמות מפני שיש לחוש שהם שני שמות נפרדים.

מז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"י אות א').

יז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן קי"ב).

יח. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ה).

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ד אות א').

כ. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ח).

כא. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ה, ק"ט).

יז. אמנם אם השם שהרבים קוראים אותה בו הוא שם מקוצר היוצא מהשם שהמיעוט קוראים אותה בו, יש להקדים את השם המלא, וכגון באשה שמיעוט קוראים לה 'צפורה', והרוב קוראים לה 'ציפי', שאז יש לכתוב 'צפורה דמתקריא ציפי' ^{כב}.

כ. שם שנכתב כדינו, אף שקרוב הדבר לטעות בקריאתו בהברה אחרת, אין לחוש לטעות בזה, וכותבים את השם כדינו ^{כג}.

כא. ישנם מנהגים חלוקים, אם להוסיף בגט וכל שום וחניכה דאית ליה, וכל בית דין יש לו לנהוג כמנהג מקומו, ומנהג ירושלים לכותבו ^{כד}.

כב. ובגט שנשלח ממקום למקום, הולכים אחר מקום הנתינה, ואולם בירושלים נוהגים לילך בזה אחר מנהג מקום הכתיבה ^{כה}.

כג. אם ניטשטש תיבת 'עד' של חתימת אחד העדים, צ"ע אם מותר לתקנו על ידי חוק תוכות, דהלוא ישנם פוסקים הסוברים דגם תיבת עד היא לעיכובא, ולפיכך להלכה למעשה אין להקל בזה קודם שניתן הגט אלא במקום דחק ועיגון, או היכא שכבר ניתן הגט ^{כו}.

כד. בעת עריכת הסכמי גירושין היה רבינו אומר לאשה, שיכולה היא לוותר על הרבה דברים, אבל בשום אופן לא תוותר על דמי הכתובה, כדי שלא יבואו אחר כך משפחת הבעל להוציא לעז ושם רע על האשה, ולהביא ראיה לדבריהם ממה שלא קבלה את דמי כתובתה.

כה. ואם הבעל מתעקש שלא להוציא הוצאה זו, יכולים לקבוע ביניהם שהבעל ישלם את דמי הכתובה לאשה, ואחר כך תחזיר מעות אלו לבעל בדרך אחרת, והעיקר שלא לעשות זאת באופן של ויתור על דמי הכתובה, דבר שיכול לגרום להוצאת לעז עליה ^{כז}.

^{כב.} שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ה, ק"ט).

^{כג.} שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ד אות ג').

^{כד.} שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ד אות ד').

^{כה.} שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ד אות ד').

^{כו.} שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ק"ג).

^{כז.} ספר היכל הוראה (ח"א סימן ר"ז).

מן הראוי לציין מה שראיתי באיזה גט שנערך על ידי רבינו, כשלאחר נתינת הגט נתעורר נידון על תשלום

גט מוטעה

בז. בעל שגילה דעתו בפירוש שאינו מסכים לגרש את אשתו אלא בתנאי שהאשה תתחייב ותחתום על כתב הסכם, ולאחר הגט נתברר לו שמרם נתינת הגט ערכו משפחת האשה שינויים בכתב ההסכם ללא ידיעתו, אין האשה מגורשת, ובחזקת אשת איש קיימא, כיון שגילה דעתו להדיא שאינו מגרש אלא על דעת שתתחייב על הסכם מסויים שלבסוף לא התחייבה עליו, וצריכה ממנו גט שני.

בז. ואף שנוהגים שהבית דין אומרים לבעל בשעת סידור הגט לגרש בלי תנאי ולכטל כל התנאים, אי אפשר לסמוך על זה בדבר שגילה בפירוש או שיש אומדנא דמוכח שאינו מסכים לגרש אלא על דעת זה.

בח. ויתרה מזו, שאפילו אם הבעל הנהן בראשו בשעה שאמרו לו זאת הבית דין, אין בזה כהסכמה על ביטול התנאי, אלא אדרבה מאחר שכבר הבהיר חד משמעית שהוא מעמיד את הגט על תנאי מסויים, שוב לא היה לו שום צורך להגיב על דבריהם ולא היה איכפת לו לשמות בהם ולהנהן להם בראשו.

בט. ואפילו אם לבסוף יתרצו ביניהם, ויסכים הבעל לשינויים שנעשו בכתב ההסכם, או אפילו אם האשה תתקן את כתב ההסכם כפי הנוסח שנקבע מתחילה, אינו מועיל כלום, כיון שהטעתו בשעת נתינת הגט כ"ז.

ל. מעשה שהוציאו גט מן הבעל במרמה, שאמרו לו משפחת האשה, שמאחר שהקידושין לא עלו יפה הרי הם רוצים שיגרשנה ויחזור וישאנה, בתקוה שהקידושין השניים יהיו בשעה טובה ומוצלחת, ומבטיחים לו שהאשה תחזור ותנשא לו, ולאחר שעמד וגירשה מיאנה האשה להנשא לו, ופסק רבינו שהאשה אסורה לשוק, דאף שלא התנה הבעל בפירוש את הגט על מנת שתחזור ותנשא לו, אולם מכיון שיש גילוי דעתא ואומדנא דמוכח שלא הסכים לגרשה אלא על דעת כן, יש לחוש בזה לשיטת המהר"ם מלובלין וסייעתו הסוברים דכל ככהאי גוונא אינה מגורשת כ"ט.

דמי הכתובה, ועל סכום התשלום, וכשהתחיל להתהוות קצת משא ומתן בזה, זירז רבינו את הבעל ליתן את מה שהאשה דורשת, ואמר, "לא צריך לריב בשביל כמה מאות דולרים".

בח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן קי"ב, וח"ד סימנים קט"ז, קי"ז, קי"ח, קי"ט).

בט. כן השיב רבינו לשואל אחד, ואמר לו, שאם אכן העובדא היתה כדבריו, הרי שיש לחוש בזה לגט פסול והאשה אסורה לשוק, (ליל י"ד שבט תשס"ז).

לא. גמ שיצא עליו קצת לעז, אף אם מדינא כשר גמור הוא, חיישינן לקול הלעז ומצריכים אותה גמ שניל.

לב. מה שתקנו רבינו תם ותלמידיו 'חרם' על מוציא לעז על גמ, היינו בהוצאת לעז בעלמא, אבל תלמיד חכם שיש לו פקפוק על כשרות הגמ, אין עליו שום חשש איסור לפרסם את דעתו, ואדרבה חיובא רמיא עליה להציל את האשה מאיסור החמור של אשת אישלא.

חרם דרבינו גרשום

לג. אף שכתבו הפוסקים שלא גזר רבינו גרשום במורדת, ומותר לו לישא אשה על אשתו בלי היתר מאה רבנים, מכל מקום למעשה אנו נוהגים כהוראת רבינו החתם סופר (אהע"ז ח"א סימן ג') שאין להתיר בשום אופן אלא בחתימת מאה רבנים מג' מדינות לב.

לד. להלכה נקטינן להחמיר שלא להתיר לאיש להנשא אפילו על פי היתר מאה רבנים אלא אם גם ישליש גמ לאשתו הראשונה בבית דין.

לה. ולכן ימסור הבעל גמ לאחר ויעשהו שליח להולכה, והשליח ישליש את הגמ ביד הבית דין עד שיתאפשר למסור את הגמ לידי האשה.

לו. וחייב השליח לסמן לעצמו סימני הגמ, אבל על הבית דין לא מצינו שיהיו מחוייבים לעשות סימנים על הגמ המושלש בידם, זולת אם הגמ נשלח מבית דין לבית דין, שאז יש לבית דין הראשון לסמן סימני הגמ, ולברר אחר הגעת הגמ אצל הבית דין השני אם הסימנים תואמים.

לז. ומכל מקום לכתחילה ראוי שבכל גווגי יסמנו הבית דין את סימני הגמ, וירשמו על דף את הסימנים, ויניחוהו בצמוד לגמ, ויועיל גם לשליח שבבוא יום נתינת הגמ יזכר בסימנים על ידי הדף לג.

ל. שו"ת קנה בושם (ח"ד סוף סימן קי"ז).

לא. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן קט"ז).

לב. מתוך נוסח היתר מאה רבנים שסידר וערך רבינו בשנת תשס"ב, - נדפס בספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קמ"ד).

לג. ראה בשו"ת קנה בושם (ח"ד סימן קי"ד וסימן קט"ו).

חליצה

לח. יבמה שנישאת לשוק בלי חליצה, בנה כשר לגמרי ומותר לבוא בקהל ד'.
 למ. ולא זו בלבד, אלא אפילו פגום אינו, והרי הוא נחשב מיוחס וכשר כשאר בני ישראל
 הכשרים לד'.

פרק מ"ב

יחוד

א. היה מורה, שההיתר של בעלה בעיר הוא דוקא על האשה שאימת בעלה עליה, אבל
 לאיש אין היתר של אשתו בעיר, ובפרט כשאינה רגילה לחזור לביתה באותו הזמן א.
 ב. הורה, שילד או ילדה בגילאי ארבע, אינם מועילים להציל מאיסור יחוד ב.
 ג. מותר לגסוע עם אשה ב'מקס' ביום, ואין בו משום איסור יחוד, כיון שאפשר להסתכל
 לתוכו דרך החלונות ולראות מה נעשה בפנים, ובלילה אין להתיר זאת אלא כשהאורות
 שבתוך הרכב דולקים שאז אפשר להסתכל בפנים.
 ד. אמנם היינו דוקא כשגסוע בתוך העיר ברחובות מלאים עוברים ושבים, או אפילו
 בנסיעה בין עיר לעיר כשהכביש מלא עם מכוניות, אבל במקום שאין מצויים עוברים
 ושבים אסור אפילו בתוך העיר, ואין מועיל מה שהאורות שבפנים דולקים כיון שאין אנשים
 מצויים שם ג.
 ח. ולפי מה שכתבו הפוסקים שבליילה או בדרך אין להתיר לנשים להתייחד אלא עם
 שלשה אנשים, יש להזהר כשמארגנים הסעה לנשים בחזרתם מאירועים שונים בשעות

לד. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן קכ"א).

א. וכמבואר בשו"ע (סימן כ"ב ס"ח) דאשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה
 עליה, אבל אצל האיש ליכא היתר אלא כשאשתו עמו ומשמרתו, אבל כשאינה עמו אין היתר אפילו אם היא
 בעיר, - פנקס הקנה בושם, ט"ו אייר תש"מ.

ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ק"א ק"ב).

הלילה המאוחרות^ד, שיצטרפו שני אנשים נוספים מלבד הנהג, (ואם הנהג הוא פרוץ, צריך ג' אנשים מלבדו).

ו. ואם יש ברכב שלשה נשים ולמעלה, וגם יש עמהם קטן או קטנה שאינם מוסרים עצמם לביאה, יש להקל אף בשני אנשים^ה.

ז. הנוסע בכביש שומם מאוחר בלילה, ורואה בת ישראל מסתובבת שם לבדה, אין לו להכניסה לרכבו כדי להצילה שלא תבוא לידי עבירה, מפני שאם יעשה כן יעבור על איסור יחוד, ואין אומרים לאדם חטא איסור קל כדי שינצל חבירך מאיסור חמור.

ח. אמנם אם יש עמו עוד אחד ברכב יש להעלות את האשה לרכבו, באופן שיש חשש שתבוא לידי עבירה, אבל בלאו הכי אין להתיר אלא אם יש עמו עוד שנים^ו.

ט. החיתר להתייחד עם אשתו נדה הוא, דכיון שכבר בא עליה, וגם סופה ליטחור ויש לו בה חיתר לאחר זמן, שוב אין יצרו תוקפו כל כך, ולכן בבני זוג שמסוכסכים ואין קשר של חיי אישות ביניהם, ואינם רוצים לעזוב את ביתם כדי שלא יפסידו את זכותם בדירה, אסורים להתייחד כשהיא נדה, ובכל רגע ורגע ששוהים יחד בביתם עוברים על איסור יחוד^ז.

י. ולא זו בלבד, אלא אפילו לדור עמה בחצר אחד נמי אסור, כדין אשתו מגורשת, דכיון שלבו גם בה יש לחוש שיבוא לידי עבירה^ח.

ד. שכבר אין מצויים עוברים ושבים ברחוב, ואז כאמור אין מועיל אפילו מה שהאורות שבתוך הרכב דולקים. ה. דאף שכתבו האחרונים שבדרך אין מועיל קטן או קטנה, מכל מקום יש לצרף את שיטת הפוסקים הסוברים דמותר לשלשה נשים להתייחד אפילו עם איש אחד, ובצירוף דעת הסוברים דהיכא שאין הולכים במיוחד כדי לשומרה סגי בשני אנשים, ולפיכך כשיצטרפו הן הקולא של שני אנשים והן הקולא של קטנה יש להתיר אף בדרך, - שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ק"א).

ו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ק"ב). הערת אחד הרבנים שליט"א: דברי רבינו שם אמורים כשהאשה מסתובבת שם בפשיעתה, אבל אשה צנועה ויראת שמים שנודמנה על ידי אונס במקום שומם שיש שם חשש שיביאה לדבר עבירה, יש לעשות שאלת חכם, דלפעמים אפשר שמותר ואף צריך להעלותה לרכבו, וכמבואר במג"א (סימן רנ"ד סקכ"א) דלהלכה נקטינן כתירוץ בתרא של התוס' במסכת שבת (דף ד' ע"א ד"ה וכו') דדוקא היכא שחבירו פשע אמרינן שלא יעבור איסור קל כדי להציל חבירו מאיסור חמור, אבל היכא שחבירו לא פשע אמרינן אדרבה דניחא לחבר שיעשה איסור קל כדי שלא יבוא חבירו לידי איסור חמור.

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ה).

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ו שאלה א' אות א').

- יא. ולכן אסור לבעל ליכנס לביתו ולהתייחד עמה אלא ביחד עם שנים אחרים אם הוא בלילה, וביום יש להסתפק אי סגי עם שומר אחד או שצריך גם כן שני שומרים^ט.
- יב. אמנם בעת שהיא טהורה מותרים להתייחד, ואף שכבר גמר בלבו לגרשה והבנים יהיו בני תשע מידות, דכיון שאין בזה איסור עריות ליכא איסור ייחוד^י.

פרק מ"ג

קדושה וצניעות

- א. הסדר הנכון בהפשטת ולבישת הבגדים במקוה, שיפשוט תחילה את המלבוש המכסה את חלק גופו התחתון, ואחר כך את החלוק המכסה את חלק גופו העליון, וכן בלבישה לובש תחילה המלבוש המכסה את החלק העליון, כמנהג חסידים ואנשי מעשה, וזהו ממידת דרך ארץ, ויש להזהר בזה^א.
- ב. יש להיזהר בילדים גדולים מעל גיל תשע, שלא ישנו שנים במיטה אחת^ב.
- ג. בשו"ע (אה"ע ריש סימן כ"א) איתא, דצריך להתרחק מן הנשים מאד מאד, וכתבו האחרונים, שכמו כן גם הנשים מזהרים בזה להתרחק מן האנשים^ג.
- ד. חיובא רמיא להבדיל את האנשים מהנשים, ואיסורא איכא שיתוועדו במקום אחד, לא שנא בעידן שמחה, ולא שנא בעת ספור, ובכל עת מצוא, וחיוב זה הוא מדאורייתא^ד.
- ה. והדבר פשוט, שאפילו אם עשו מחיצה ביניהם, כל עוד שאין המחיצה כתיקונה שלא יוכלו לראות ולהסתכל דרך המחיצה על הנשים, כאילו ליתיה להמחיצה כלל, ואכתי האיסור במקומו עומד^ה.

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ו שאלה א' אות ב').

י. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ו שאלה ב').

א. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן א').

ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ח).

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ט').

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ט').

ו. וביותר יש להזהיר ולעורר, על מה שנפרץ לאחרונה בעת ריקוד ה'מצוה מאנץ' שיושבות הנשים מול האנשים בלי הפסק מחיצה, שיש בזה איסור מעיקרא דדינא לישיב אנשים ונשים יחד, ובפרט לפי שהנשים מקושטות.

ז. ולא רק כשיושבים שורה של אנשים מול שורה של נשים, אלא אפילו במקומות שלא נפרץ הדבר כל כך, רק שהנשים נכנסות לתוך האולם של האנשים, והם יושבים בקצה האחד, והן יושבות בקצה האחר, אך כיון שרואים זה את זה, גם זה אינו הגון וראוי לעשות כן.

ח. וראוי ונכון להחזיר העטרה ליושנה שיעשו הפסק של מחיצה גמורה ביניהם, או שיפסיקו על ידי וילון עשויה מעשה רשת שהנשים יכולות לראות מתוכו והאנשים אינם יכולים להסתכל דרכו.

ט. היה מעורר על דבר שכמעט נשתכח בדורינו, שדרך בנות ישראל בכל הדורות היה, שאם נפגשו עם גברים ברחוב ידעו לעבור מיד לצד האחר, וכל שכן כשרוצים להכנס לבית והן עומדות או יושבות בחדר המדרגות, תמיד ידעו לזוז לצד וליתן לעבור, והיום לדאבוננו נשתכחו דברים אלו מדיעת הנשים.¹

צניעות בנות ישראל

י. אסור להביט על רגלי אמו אפילו למטה מן הכרד"ח.

יא. הורה, דשער באשה ערוה אינו אלא על השער הצומח במקומות המכוסים, אבל שער הצומח על המצח אין בו איסור משום גילוי ערוה².

יב. אסור לכתולות ללכת בשערות שאינן קלועות, ואף שהמקילים בזה יש להם על מה שייסמוכו, מיהו ראוי להחמיר בכך, ובפרט במקומות שהיה מנהגם כשיטת האוסרים,

1. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ח).

2. מתוך דרשת חיזוק שנשא רבינו בעיר בית שמש בחודש כסלו תשנ"ד.

ח. מפי הרב צבי פראנק שליט"א.

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ח').

שיש להן להיזהר ולהתנהג בדרכי הצניעות שנהגו הנשים הכשרות והצנועות מקדמת דנא, והוא בכלל 'אל תמוש תורת אמך', ובבית רבינו הקפידו על זה כבר מגיל שלשי"א.

יג. לא הותר לאשה לגלות בגופה אלא את המקומות שבהכרח שיהיו מגולים, כגון הפנים וכפות הידים, אבל שאר המקומות נחשבים מקומות המכוסים ויש בהם איסור ערוה, ולכן יש להקפיד שהמטפחת תכסה היטב את כל העורף יב.

יד. פעם פנתה אליו אשה ושאלתה בפיה, כיצד וכמה צריך להיות בית הצואר סגור לפי כללי ההלכה. מיד נתאדמו פניו של רבינו, ובחרדה תפס את הצווארון של הולצתו, וכשהכפתור סגור היטב אמר, כך צריך ללכת כל הזמן שלא יראו כלום מן הצואר יג.

טו. גם היה מתריע על פרצת העקבות הדופקות אצל הנשים, ואמר שכבר באו אליו כמה אנשים שאמרו שזה מפריע להם מאד, ובכללם גם כמה אשר אינם בגדר 'פרומער' שמפריע לו כל דבר יד.

ביקורי נשים אצל רופא

טז. מה שנשים הולכות לרופא גבר, אינו שמפני נחיצות הדבר אנו מתירים זאת, כי בודאי אם היה איסור מעיקרא דדינא להיטפל אצל רופא חיינו אוסרים זאת גם במקום סכנה גמורה, דהלוא אביזריהו דגילוי עריות אינו נדחה אפילו במקום פיקוח נפש.

יז. ועיקר ההיתר של נשים להבדק או להיטפל אצל רופא גבר, הוא מפני שאינו נוגע בה בדרך תאוה וחיבת ביאה, ובפרט כיון שבמלאכתו הוא עוסק ואינו מכויין כלל לשום קורבה וחיבה.

יח. ולפיכך מותר להן לילך אצל רופא אפילו כשאין נחיצות כל כך, וכגון ברופא שיניים וכיוצא בזה טו.

י. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ר').

יא. עובדא הוי באחת מנכדותיו של רבינו שהיתה בגיל שלש, שבאה לבית רבינו כששערותיה לא היו קלועות, ורבינו פנה אליה ברוך ושאל אותה, למה אינך הולכת עם קוקי (שערות קשורות), - מפי הרבנית תחי'.

יב. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ק"ו).

יג. קונטרס 'מתורתו של רבי מאיר', - אייר תש"ע בית שמש.

יד. מתוך דרשת חזוק שנשא רבינו בעיר בית שמש בחודש כסלו תשנ"ד.

טו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ב אות א').

יז. אמנם אף שמעיקרא דדינא מותר לנשים ליטפל אצל רופאים, אך בודאי צריכות הנשים לשמור על גדרי הצניעות, ולהשתדל עד כמה שאפשר להמנע מכך, ובפרט כשאפשר להיטפל אצל רופאה, וכפי שהיו זהירות בנות ישראל הכשרות בדורות הקודמים, ולא כמו שנפרץ כהיום לדאבונינו שעל כל דבר שטות והבל הולכות אל הרופא, דאף אם נאמר שעוסק במלאכתו ואין בזה איסור, מכל מקום בודאי דלאו ממקור קדוש יהלכון, ואינו מדרך צניעות בנות ישראל הכשרות.

כ. וביותר יש להתריע על מה שמצוי כיום בנשים במצבים מסויימים, אשר מבקרים או אצל הרופא כל כמה שבועות, והוא בודק אותה בביתה פנימה, שהוא ללא צורך ממש, ובודאי שאין זה מדרך צניעות בנות ישראל הכשרות^{טז}.

כא. ופעם התבטא על כך בכאב, - היום הולכים לרופא כמו שהולכים ל'גוטער יוד'^{יז}.

כב. אמנם כל האמור הוא רק באופן עקרוני על ביקורי נשים אצל רופא גבר, אולם ברופאי זמנינו שהם ריקים ופוחזים וחשודים על העריות, ונשים דעתן קלות וצריכות לשמירה יתירה כפשוטו, היכא שהאשה מוכרחת לילך אצל רופא, אין נכון שתלך לבדה, אלא יתלוה אליה בעלה, ויהיה בחדר הסמוך לחדר הביקור עם פתח פתוח קצת.

כג. ובאם אין זה מתאפשר, תלך עמה פנימה בחדר הביקור אחת מהנשים מקרובותיה שהן שומרות מאיסור יחוד, ובאם לא, תכנס עמה פנימה אשה שבעלה בעיר, ובעליהן ידעו שהן הולכות לשם^{יח}, ואם אפשר שהאשה הנוספת תהיה זקנה בודאי טוב יותר^{יט}.

כד. אמנם כן שהדברים האמורים אינם אלא בסתם רופאים, שאף שרובם פרוצים וקלי דעת אינם מזלזלים בעצמם להראות שחצותם בגלוי, אך ברופאים פרוצים אשר קורצים בעיניהם ומשחקים עם הנשים ומדברים עמהם בשחוק וקלות ראש, צריך לברוח מהם

^{טז}. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ב אות ג').

^{יז}. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כוונת רבינו, שכמו שכל יהודי מגיע אחת לכמה זמן אצל 'גוטער יוד' לבקש חיזוק והדרכה, ישנן כיום לדאבונינו כאלו אשר הביקורים אצל הרופא נהפכו לחלק משגרת חייהן, כסבורות שאחת לכמה שבועות צריך לבקר אצלו אפילו ללא שום סיבה אמיתית, בו בזמן, שאדרכה כל ביקור של אשה אצל רופא גבר צריך להיות בבחינת דיעבד שבדיעבד ובאין ברירה אחרת ממש.

^{יח}. וכל זה כמובן באופן דליכא איסור ייחוד, כי באופנים שיש איסור ייחוד אין מועיל במה שאשה אחרת נכנסת לשם, שהרי בשתי נשים זרות איכא איסור ייחוד.

^{יט}. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ב אות ג').

כמטחוי קשת שלא ליפול בפח יקשם רח"ל, ומעיקרא דדינא אסור למפל אצלם, ואפילו במקום פיקוח נפש גמור, מפני שגילוי עריות ואפילו אביזריהו דגילוי עריות אינו נדחה אף מפני פיקוח נפש^כ.

כה. בהקשר לכך התריע רבינו, שבדורות הקודמים לא היה מיילד גבר, ורק נשים עסקו בזה^{כא}.

כו. וכל האמור עד עתה הוא רק בנוגע איסור התקרבות לערוה, אך אכתי מוטל עליהן להיזהר מאד בעת ביקורם אצל הרופא, שלא יבואו חלילה לידי איסור יחוד, שיהיה הפתח פתוח, או לכל הפחות לא יהיה נעול במנעול ובאופן שהעובדים רגילים להכנס לפעמים כדי לשאול איזו שאלה^{כב}.

כז. ובכל הזהירות הזאת צריך לזהר גם כשהאמהות הולכות עם ילדיהן אצל רופא הילדים, שצריכות להזהר מאד מאיסור יחוד, ומכל מיני התקרבות אל הרופאים, כידוע כי המכשלה מצויה גם בזה רח"ל, והבא ליטהר מסייעים אותו^{כג}.

כ. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ב).

כא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כב. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ב אות ג').

כג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן נ"ב אות ג').

חושן משפט

פרק מ"ד

דיינים

א. מה דקיימא לן 'הולכים אחר הנתבע', זהו דוקא כשהנתבע נמצא במקומו, ומפני שאין זכות לתובע להטריחו לילך להתדיין במקום אחר, אבל אם הנתבע נודמן לעירו של התובע יכול התובע לחייבו להתדיין עמו שם^א.

ב. אם הנתבע הוא רב בעירו או שרוב בני העיר סרים למשמעתו, יכול התובע לטעון שרוצה לדון בעיר אחרת, ומחוייב הנתבע לילך אחר עירו של התובע^ב.

ג. אם הנתבע גר בכפר שאין שם בית דין, אינו יכול לכופ את התובע לדון באיזה עיר שירצה הנתבע, אלא זכותו של התובע לדון בעירו אם הוא סמוך לכפר באותו שיעור של אותה העיר שהנתבע רוצה לדון בה^ג.

ד. ועל פי זה פסק רבינו בעובדא, שהנתבע היה דר במוסקבה, והתובע בירושלים, שאם אין הנתבע רוצה להתדיין במוסקבה, אינו יכול לכופו להתדיין באחד מבתי הדינים במערב אירופה, אלא אז הוא מחוייב להגיע לירושלים לעירו של התובע, כיון שלהגיע ממוסקבה (שבמזרח אירופה) למערב אירופה הוא אותו זמן וטרח (ואולי גם אותו מחיר) כמו לירושלים^ד.

א. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן קכ"ד).

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן קכ"ד).

ג. כגון שהכפר שהנתבע דר בו עומד בין שני עיירות, שהמרחק בין הכפר לכל אחת מן העיירות הוא עשרה מיל, והנתבע בוחר לילך בעיר הראשונה שהיא מרחק עשרים מיל מן העיר השנית שבה דר התובע, בזה אמרין דמאחר שהנתבע מוכרח להתרחק ממקומו עשרה מיל, שוב יש זכות לתובע לחייבו להתדיין בעירו שהוא גם מרחק של עשרה מיל ממקומו של הנתבע.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן קכ"ה).

הלואה

ה. מי שלוח מחבירו עשרה ל"י, ועברו עשר שנים, ובינתיים נפחתו המטבעות, ולאחר מכן נתבטלו לגמרי ונשתנו למטבע אחרת של שקל, באופן שעשרה ל"י אינם שווים אפילו אגורה אחת של היום, עליו לשלם כפי השוויות שהיתה לעשרה ל"י בשעת ההלואה, ואינו יכול להפטר על ידי שיפרע לו עתה מטבע של עשרה ל"י, דכיון שמטבעות זמנינו אין להם ערך עצמי נמצא שההלואה היתה על ערך שוויות הכסף ולא על המטבע עצמו^ה.

השבת אבירה

ו. המוצא אבירה בשבת והוא דבר שיש בו איסור מוקצה, אסור להרימו, ואין בזה מצוה של השבת אבירה, מפני שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, וכיון שאין מצות השבה ממילא גם ליכא לאו של לא תוכל להתעלם^ו.

פקדון ושומרים

ז. מי שהפקיד מעות אצל חבירו, ולאחר זמן ביקש המפקיד מן השומר שישלח לו את המעות במעטפה דרך הדואר, וכן עשה השומר, אך המעות לא הגיעו לייעדם מחמת שנאבדו או נגנבו בדרך, פטור השומר מלשלם כיון שהמפקיד נתרצה בשמירה זו.

ח. ואף שהמפקיד טוען שהשומר פשע כיון שהיה צריך לעטוף את המעות בתוך נייר ואחר כך להכניסו במעטפה כדי שלא יתראו המעות מבחוץ, אין הדין עמו, דכיון שאמר לו בסתמא לשלוח את המעות בתוך מעטפה ולא ציווהו בפירוש להכניסו קודם בתוך נייר, איהו דאפסיד אנפשיה, ואין השומר חייב לשלם לו^ז.

ט. חורה, דמי שהופקד בידו מעות צדקה כשאינם סגורים במעטפה, מותר לו ללוותם ולהשתמש בהם עד אשר יבקש אותם המפקיד^ח.

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ג).

ו. פנקס הקנה בושם, ר' אייר תשמ"ג.

ז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן קט"ו).

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

י. מצוי בבתי כנסת, שמצטמברים שם ספרים וחפצים רבים השייכים לאנשים שהביאום לבית המדרש ושכחום שם, והגבאי מניח מודעה, שמי שלא יקח את חפציו עד לתאריך מסוים, יעשו בהם כרצון הגבאים. והיה רבינו אומר, שאין זה מועיל אלא אם יודעים בבירור שבעלי הספרים ראו את המודעה, אבל כל עוד שלא הודיעו להם בפירוש, אסור למכור או לזרוק את החפץ ללא רשות וידיעת הבעלים, אמנם יש רשות להשתמש בספרים אלו כאחד מספרי בית המדרש^ט.

יא. אם אחד תרם ספרים לבית המדרש, וגבאי בית המדרש אינו מעוניין בספרים אלו מאיזה סיבה שהיא, והניחם מחוץ לבית המדרש, מותר למי שרוצה ליקח אותם לעצמו^י.

יב. נשאל רבינו, כשגבו מעות עבור ישיבת בין הזמנים, ונשאר בקופה עודף של מעות, ורוצים בחורים ללמוד בשעות שאינן מסדרי ישיבת הבין הזמנים ולקבל מילגה מאותם המעות, והשיב רבינו שיש סמכות להנהלה לאשר זאת, כי כל התורמים נותנים על דעת ההנהלה^{יא}.

יג. נשאל רבינו, באחד שהיה רגיל להפקיד ממון אצל חברו בתורת פקדון, ומזמן לזמן צוה אותו לחלק מכספים אלו לצדקה, ופעם שאל אותו הנפקד אם גם לאחר אריכות ימיו ושנותיו יחלק את כספו לצדקה, והסכים עמו המפקיד, האם עתה לאחר פטירתו יש לנפקד לחלק את המעות לצדקה או להחזירו ליורשיו, והשיב רבינו, דכיון שלא הפריש אותם המפקיד לצדקה בחייו ורק אמר לו שיחלק אותם לצדקה נשארו המעות ברשות הבעלים, ולכן כשמת עוברים המעות ליורשיו וחייב הנפקד להחזירם להם^{יב}.

שכירות

יד. מי ששכר מכונה, והתחייב לשלם דמי שכירות על כל יום או על כל חודש, ושכח להחזירו בגמר התשמיש ונשארה המכונה בביתו זמן מרובה, צריך לשלם דמי שכירות על כל הזמן שהיתה המכונה מונחת אצלו, אמנם מאחר שלא נשתמש בה, ישתווה עם

ט. כן השיב לי רבינו להלכה למעשה (חורף תשס"ג).

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יא. כן ראיתי שהורה לשואל אחד (מוצאי שמחת תורה תשס"ח).

יב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ז').

המשכיר שינכה לו דמי ההשתמשות, ולא ישלם אלא בשביל מה שהיתה המכונה במלה אצלו יי.

מז. נשאל רבינו, ממי ששכר פועל שיבנה לו בית בקבלנות, והתנו ביניהם שאת מחצית התשלום ישלם לו בגמר העבודה, ואת המחצית השנית חודשיים לאחר מכן, וכשגמר את העבודה לא בא לתבוע את מחצית שכרו, אך לאחר חודשיים בא לתבוע את שכרו משלם, והשוכר טוען שאינו מחוייב לשלם את התשלום השני אלא חודשיים לאחר התשלום הראשון, ופסק רבינו שהדין עם הפועל, דמחצית השנית של התשלום מגיע לו חודשיים לאחר תום העבודה ואינו תלוי כלל בתיבת המחצית הראשונה יד.

מז. הרוצה להכנס למבול במקוה, ואין לו עתה מעות תחת ידו לשלם, ואם ימנע מחמת זה מלטבול במקוה יפסיד בעל המקוה, אם יודע בעצמו בבירור שלא ישכח מלשלם לאחר זמן, יש להקל ולתלות שמסתמא מסכים בעל המקוה לכך שיכנס עכשיו וישלם לאחר זמן.

יז. אך אין הדברים אמורים אלא כשאינו יכול לברר את הדבר, אבל אם יש אפשרות לשאול את בעל המקוה אם הוא מסכים, בודאי שאין להכנס ללא רשות מפורשת טו.

יח. מי שדר בדירה שכורה, אסור לו להשכירה לאחרים, אלא אם יבקש רשות מן הבעלים טז.

יז. עובדא הוי ששכרו אולם לעריכת חתונה, ויום טרם היום המיועד של החתונה נפטר אבי החתן ל"ע, והיו מוכרחים לדחות את החתונה, ונתעוררה השאלה אם המחותנים חייבים לשלם את דמי השכירות על האולם. ופסק רבינו, שאם עדיין לא שילמו על האולם פטורים מלשלם, מפני שבאונס שלא עלה על דעת שניהם פסידא דמשכיר הוא, ואולם

יג. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קכ"ג).

יד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן קי"ז).

מז. כל זאת הורה לי להלכה למעשה (ליל כ' כסלו תשס"ד).

מז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בשו"ע (סימן שט"ז סעיף א') מבואר, שהשוכר בית מותר לו להשכירו לאחרים עד סוף זמנו, ובתנאי שאין בני ביתו של השוכר השני מרובים יותר מבני ביתו של השוכר הראשון, אמנם בזמנינו המנהג הוא שבעלי הדירות מקפידים על כך שהשוכר לא ישכירו לאחרים, והכל כמנהג המדינה, (ואמנם עיקר הקפידא היא רק שלא להשכירו לזמן מרובה, אבל להשכירו או להעבירו לאחר לשבת אחת או ליום או יומיים, בזה נהגו עלמא לעשות כן בלי לשאול את פי המשכיר, וכפי הנראה שזה בודאי מותר באם לא התנה המשכיר בהיפך, מצד מנהג המדינה, ולמעשה יש לעשות שאלת חכם).

אם כבר שילמו מראש את כל התשלום או חלקו, אין בעל האולם צריך להחזיר מה שקיבל.

ב. ואם דמי הקדימה שולם על ידי צד אחד של המחנות, אינו יכול לתבוע מחציתו מן המחנות השני, כי מה שבעל האולם אינו צריך להחזיר את המעות, הוא מפני שיש בזה מחלוקת הפוסקים והמוציא מחבירו עליו הראיה, ולפיכך אין הצד השני מחוייב לפצותו, דאיהו דאפסיד אנפשיה במה שהקדים ושילם, ולא כל כמיניה להוציא משותפו את הפסידו^{יז}.

שאלה

בא. נשאל אם מותר להשתמש בספרו של חברו, כשאין הבעלים מצויים ואינו יכול לשאול את רשותם, אי אמרינן ניהא ליה לאיניש דליתעביד מצוה בממוניה ומותר, והשיב, שבאמת אי אפשר ליתן בזה כללים, כי זה תלוי לפי הענין, שאם זה שימוש קצר לעיון בלבד, בדרך כלל הבעלים מסכימים, ואם זה שימוש לזמן ממושך, מצוי בהרבה שיקפידו, וזה תלוי גם באיזה מקום ובאיזה זמן יח.

בב. אמנם היה אומר, שאף באופנים שיש לתלות שהם נותנים רשות להשתמש בספרם, והו דוקא באותו מקום שבעליו הניחוהו שם, אבל להעבירו לחדר אחר וכל שכן לבית מדרש אחר אין להתיר, כי בדרך כלל הבעלים מקפידים על כך שלא יקחוהו למקום אחר בלי רשותם יט.

בג. מי שחבירו לקח במעות את כובעו או מלבוש אחר, אסור לו להשתמש בכובעו של המחליף שהושאר שם, אלא אם יבקש ממנו רשות מפורשת^{יז}.

^{יז}. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן קט"ז).

יח. כן השיב לי רבינו להלכה למעשה (ליל כ' כסלו תשס"ד).

יט. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל כ' כסלו תשס"ד).

ראה בקיצור שולחן ערוך (סימן ט' סעיף י"א), מותר ליטול טלית של חברו באקראי בעלמא גם שלא מדעתו להתפלל בו ולברך עליו, משום דמסתמא ניהא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה במקום שאין חסרון כיס, אבל לא יוציאו מן הבית שמונח שם כי אולי חבירו מקפיד על זה, וכן כתב המשנ"ב בהלכות ציצית (סימן י"ד סקי"ג).

ב. והלכה פסוקה היא בטוש"ע (סימן קל"ו סעיף ב'), נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה לא ישתמש בהם, ועיין פרטי הדינים בזה בנו"כ השו"ע (שם) ובספר פתחי חושן (הלכות אבידה פרק ד').

גניבה וגזילה

בד. היה אומר, שאסור לקנות נכסים או חפצים הנמכרים על ידי חברת 'הוצאה לפועל' בלי רשות הבעלים, והרי זה גזל גמור **כא**.

בה. הורה, דמי שקיבל מברק בדואר, וחברת הדואר לא החתימה את הבול, אסור להשתמש עם הבול שנית, ויש בזה גזל גמור **כב**.

בו. הורה, שאם גנב מעות צדקה וקנה בהם כרטיס הגרלה וזכה בגורל, אין הריוח שייד צדקה, ואינו מחוייב להשיב אלא את סכום המעות שגול **כג**.

בז. גזל מעות ואינו יודע ממי, יעשה בהם צרכי רבים במקום שהנגזל מסתובב שם, שאז יש תקוה שיהנה מאותם המעות, ואם אינו יודע מאיזה מקום הוא, יתן מעות להדפסת ספר שאז יתכן שהנגזל יחנה מזה, וכן הדבר בלוח ואינו זוכר ממי לוח **כד**.

בח. נשאל אם מותר לשכפל קלטות או דיסקים עבור עצמו שלא על מנת לסחור בזה, כשהמנפיק כותב בפירוש שאסור לשכפל, ומתחילה לא רצה להשיב, אך כשהשואל הפציר בו, אמר לו, "אני לא אמוחה אם תעשה כן" **כה**.

בט. בחור שנתקרב אצל חסידות מסויימת, ואביו מתנגד לכך, ומתוך כך גזם עליו שאם יהיה לו איזה קשר ושייכות לחסידות זו הרי כל מה שיאכל או יהנה ממנו הוא בגזל גמור אצלו, אין שום היתר לבחור ליקח או ליהנות בשום דבר מנכסי אביו, ואף

כא. בספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ר"ב) נדפס מכתבו של רבינו מיום כ"ב שבט תשנ"ט, בזה"ל, הנני בקוצר מילין לחוות דעת כי לקנות נכסים או כל שאר מיני חפצים ממה שנמכר על ידי חברת הוצאה לפועל הוא גזל גמור, ואסור לקנותם בלי רשות הבעלים, עכ"ל.

והדברים פשוטים ומבוארים בשו"ע (סימן שס"ט סעיף א'), אסור לקנות דבר הגזול מהגזול, ואסור לסעודו על שינויו כדי שיקנהו, שכל העושה דברים אלו וכיוצא בהם מחזיק ידי עוברי עבירה ועובר על ולפני עור לא תתן מכשול, והלוקח ממנו מטלטלין דינו כמו בלוקח מהגנב, (ואף אם לקחם ממנו מאחר שהיה חייב מעות לאדם פלוני, מכל מקום אין היתר לעקל חפצים בלא היתר מבית דין).

כב. כן הורה לי להלכה למעשה.

כג. הדבר פשוט דמכיון שלא היה בדעתו לקנות את הכרטיס עבור הצדקה, אלא היה בדעתו לגזול את המעות, דינו כגזול שאינו משלם לבעלים אלא את המעות שגזל, ואינו צריך ליתן לבעלים מן הרווחים שהרויח במעות הגזולים, - פנקס הקנה בושם, ט"ז טבת תשמ"א.

כד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כה. כן ראיתי שהשיב לשואל אחד, (וכוונת הדברים היא לכאורה שאין האיסור מוחלט, אבל אעפ"כ לא רצה לומר בזה היתר).

שאביו לא עשה תנאי כפול על כך, מפני שלא היתה כאן איזה נתינה בתורת צדקה או מתנה עם תנאי, רק מעיקרא אין כאן שום מתנה^{כז}.

ל. בדברי תורה לא שייך איסור גניבה, כי התורה מורשה לכל אחד מישראל, ולכן מותר לומר דבר תורה או חידוש ששמע מחבירו, אמנם אם מציע את הדברים באופן שיחשבו שממנו יצאו הדברים יש בזה איסור משום גניבת דעת, ובלאו הכי ראוי ונכון להזהר לומר דבר בשם אומרו^{כח}.

נזקי ממון

לא. מעשה באחד שביקש מחבירו שיקצנו בבוקר, והניח את משקפיו על הרצפה תחת קצה מיטתו, ובבוקר כשבא חבירו להקיצו לא הבחין במשקפיים ודרס עליהם ונשברו, ופסק רבינו שפטור המזיק מלשלם, מפני שאין דרכם של בני אדם להתבונן במקום דריסת הרגלים^{כח}.

לב. מי שנכנס לחנות ספרים, ולקח בידו חומש מתוך סט של חמשה חומשי תורה, ונפל החומש מידו ונפגם, ובכך נפגם כל הסט, חייב המזיק לשלם גם את היוק פגם הסט, וכגון שאם הסט היה נמכר במאתיים שקלים, ועתה כשנפגם הסט יצטרך למכור את ארבעת החומשים הנותרים בבודדים במחיר של שלשים שקלים לאחד, צריך המזיק להוסיף ארבעים שקלים, בנוסף למה שישלם על היוק החומש שנקרע.

רציחה

לג. איסור גמור להפיל עובר אפילו פחות מארבעים יום, ואף כשהרופאים אומרים שיתכן שיהיה העובר בעל מום, וכל שכן בעובר יותר מארבעים יום שיש איסור גמור מן התורה להפילו והוי רציחה ממש, וגם יש איסור בדבר משום גרמת סכנה לאם^{כט}.

כז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"א).

כח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן קי"ח שאלה ג').

כח. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קכ"ד).

כט. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קכ"ו).

לד. אמנם היכא שיש חשש סכנה לאם בהמשך ההריון, מותר להפיל את העובר, ואפילו כשאין סכנה ודאית לאם אלא רק ספק סכנה.

לה. ואף כשאין סכנה בבירור לעינינו, אלא שהרופאים אומרים כן, אפשר לסמוך בזה על האומדנא של הרופאים, וכמובן שלמעשה יש לעשות שאלת חכם בכל מקרה איך להתנהג ל.

לו. מעשה באברך שזיווגו לא עלה יפה ונתפרדה החבילה, ובתוך כך נודע לו שאשתו מעוברת, ואמר האברך שאינו מסוגל שיהיה לו ילד שהוריו גרושים, וחושש שלא יוכל להחזיק מעמד ויבוא לידי איבוד עצמו לדעת על ידי קפיצה מגג גבוה ל"ע, ומבקש אם יש למצוא איזה היתר להפיל את העובר, ועלתה השאלה על שולחנם של כמה רבנים ולא הרהיבו עוז בנפשם מה להורות לו, וכשהגיעה השאלה אל רבינו השיב בתקיפות ובחדות, "אמרו לו שיקפוץ מן הגג ויהרוג את עצמו ולא יהרוג את ילדו" לא.

מעקה

לז. גג בנין מחוייב במעקה בלי ברכה.

לח. וכשיש רשות לכל דיירי הבנין לעלות לגג, מחוייבים כולם בעשיית המעקה, אך כשהרשות לעלות לגג נתונה רק לדרי הקומה העליונה, החיוב מוטל עליהם, ושאר הדיירים פטורים.

למ. ודוקא כשיש סולם קבוע לפתח הגג, אבל אם אי אפשר לעלות לגג אלא על ידי טיפוס או הבאת סולם, פטורים מלקבוע שם מעקה לב.

ל. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן קכ"ז, וח"ב סימן ק"ט).

לא. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וראה בזה עוד להלן (פרק נ"ב אות כ"ח) מה היה סוף המעשה.

לב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"י).

עניינים שונים

פרק מ"ה

ענייני שקיעה ובין השמשות

א. הנה ידוע שנחלקו אבות העולם בזמן התחלת בין השמשות, דלשיטת הגאונים מתחיל תיכף מרגע שקיעת החמה, שאז כבר ספק לילה, ולשיטת רבינו תם מתחיל רק בשקיעה שניה. וכתב רבינו, דער כאן אין מקום להקל כשיטת רבינו תם בדברים הנוגעים לאיסורי דאורייתא, כעשיית מלאכה לאחר השקיעה של ליל שבת, או הפס"ט שעשאוה אפילו רגע אחד אחר השקיעה, אלא באותם המקומות באירופא שנהגו מאז ומקדם כשיטת רבינו תם בין לקולא ובין לחומרא, אבל במקומות החדשים כאמריקא ומוערב אירופא שלא היה שם מנהג ידוע, פשיטא שאין להקל בספיקא דאורייתא, אלא בכל הדברים של תורה התלויים בזמני היום יש לחוש ולהקדים קודם שקיעת החמה של הגאונים א.

ב. וכל שכן ובפרט בארץ הקודש, שמייסדי היישוב העמידו את המנהג על פי שיטת הגאונים בזמן בין השמשות מתחיל מיד אחר השקיעה בין לקולא ובין לחומרא, דפשיטא שאין מקום להקל כלל בדבר הנוגע לדאורייתא, ואפילו בדיעבד ובשעת הדחק גדול, וכפי הוראת הגה"ק מסאטמער זללה"ה ב.

ג. היה מורה שצריך להזהר בכל דבר הנוגע לדאורייתא, שלא לסמוך בצמצום על זמני השקיעה, הן מפני העדר דיוק השעונים, והן מפני שעצם זמני השקיעה הנרפסים בלוחות אינם שווים להדדי, כי אי אפשר לצמצם כל כך בחישובי הזמנים ג.

א. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ע"ו).

ב. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ע"ה).

רבינו כותב זאת בפשיטות שכאן בארץ הקודש שכבר נתפשט המנהג כשיטת הגאונים אין מקום להקל כלל נגד זה בשום דבר הנוגע לדאורייתא, ומביא שזה רבות בשנים ששמע כן גם ממורו ורבו הראב"ד הגרמ"א פריינד זללה"ה שאינו מרהיב בנפשו להכשיר הפס"ט שאיחרו אותה אפילו רק זמן כל שהוא לאחר השקיעה, ואעפ"י שכידוע דרכו בקודש להתנהג על פי שיטת רבינו תם, ואף על פי כן אינו מקיל בזה, יען שמייסדי היישוב העמידו את המנהג על פי שיטת הגאונים. ובהשמטה שבסוף הספר מוסיף רבינו, שכאשר יצא ספרו לאורה הראה למרן הגאב"ד זללה"ה את מה שכתב משמו, והוסיף לו [הגאב"ד] על זה שכן שמע גם מפה קדשו של מרן הגה"ק מסאטמער זללה"ה שכאן בארץ הקודש אין להקל בזה כלל וכלל.

ג. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ע"ה).

ד. ומלבד זאת יש סיבה נוספת להיזהר בזה, כי עצם זמן קביעת השקיעה הוא דבר התלוי באשלי רבבא אם מנכים את גובה ההרים מזמן השקיעה או לא, לדעת המחמירים בזה יש להקדים את זמן השקיעה בירושלים בד' או ה' דקות, וידוע שהגרא"ז מלצר זללה"ה חשש מאד להחמיר בזה, ובפרט בדברים הנוגעים לדאורייתא, ובפרט בשכונות החדשות בסביבות ירושלים, עזרת תורה, סנהדריה המורחבת, ורמות, שנראה להדיא שהשקיעה מקדמת שם בכשמונה דקות לפני זמני השקיעה הנדפסים בלוחות, וכן הוא בכל מקום ומקום לפי גובה המקום וההרים שבסביבותיו, ומן הראוי באותם המקומות להקדים זמן זה קודם השקיעה כדי שלא להכנס לבית הספק כלל^ד.

ה. היה מורה, דתינוק שנולד לעת ערב, אין למולו ביום השמיני, אלא אם ידוע בבירור שהלידה היתה כמה רגעים קודם זמן השקיעה המקובלת, אבל בלאו הכי אין ראוי להכנס לבית הספק, ויש למולו למחרת^ה.

ו. רבינו לא היה מל בשבת תינוק שנולד בליל שבת תוך ע"ב דקות לשקיעת החמה^ו.

ומרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זללה"ה הוסיף בשלהי התשובה, וז"ל, הנני מצטרף בזה לדברי ידיד נפשי הגאון הגדול מהר"ם בראנדסדארפער שליט"א דומ"צ, כי ברור הדבר שח"ו לצמצם בקיום המצוות התלויות בזמני היום עד הרגעים של הזמנים המודפסים בלוחות, כי בקל יכולים ח"ו לבוא לידי מכשול באיסורים חמורים ד' ישמרנו, הן מצד שבן אדם אי אפשר לו לצמצם לרגעים תבחננו, והן מצד מה שכבר ביארו הפוסקים שאין האפשרות לקבוע זמנים מדוייקים בתכלית הדיוק, עיין שו"ת זכרון יהודה (או"ח סימן קצ"ו), ועיין גם כן בדברי מרן הגרי"צ דושינסקאי בשו"ת מהרי"ץ (ח"א סימן כ"ח, וח"ב סימן א') דהשקיעה אינה מבוררת וכו', וכאשר השריש לנו בזה בדברים נמרצים הגה"ק בעל התניא ושו"ע (ונדפס בהערה לשו"ע סו"ס רמ"א) הובא בביאור הלכה (סימן רס"א ד"ה מי שאינו) לגבי הדלקה^ז שחייבים על פי דין להדליק מבעוד יום קודם השקיעה וכו'.

ד. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ע"ה, ע"ו).

ה. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ג).

בתשובת רבינו שם יש קצת גמגום, שתחילת דבריו נותנים מקום לטעות שאם היה רק רגע אחד קודם השקיעה אפשר למולו ביום השמיני, אמנם המעיין בהמשך דבריו רבינו יעמוד על כוונתו, מפני ששם היתה העובדא שהוציא העובר את ראשו לאויר העולם כחמש דקות קודם גמר הלידה, שדינו כבר כילוד, ועל זה כותב רבינו דכיון שמבורר שגמר הלידה היה רגע קודם השקיעה, ממילא פשיטא שהוצאת ראשו לאויר העולם היה שש דקות קודם השקיעה, ואמנם אם לא היה מבורר שהלידה היתה כמה רגעים לפני זמן השקיעה המקובלת אין למולו ביום השמיני מפני שאין ראוי להכנס לבית הספק של מילה ביום השביעי, ולכן יש להמתין למחרת, ובעובדא שנשאל עליה רבינו נולד תינוק בערב שבת, ובזה כותב רבינו שאם לא היה מבורר שנולד כמה רגעים קודם השקיעה היה לנו להמתין מלמולו עד יום ראשון.

ו. מפי בנו המוהל מומחה הרה"ג רבי חיים אלעזר שליט"א.

ופעם כיבדו לבנו הנ"ל למול תינוק שנולד בשבת קודם זמן צאה"כ של רבינו תם (לאחר ל"ה דקות משקיעת החמה), ובא לשאול את רבינו אם יקבל למולו, והשיב לו רבינו שעדיף שלא יקבל זאת, אך לא הורה לו בבירור שעליו לחוש לשיטת רבינו תם ושלא ימול את התינוק, וכפי הנראה טעמו דאף שמקובל אצלנו לחוש

ז. אך כשנשאל על ידי מוהל שאינו נוהג להחמיר כשיטת רבינו תם, היה מורה שאם התינוק נולד ל"ה דקות לאחר שקיעת החמה אפשר למולו בשבת^ז.

ח. הורה, בתינוק שנולד בליל שבת לאחר צאה"כ של שיטת הגאונים, קודם ע"ב דקות מן השקיעה, ואביו נוהג להחמיר כשיטת רבינו תם בכל הדברים שהם מדאורייתא, שאסור לו למול את בנו בשבת, מכיון שיש בזה חשש חילול שבת של מילה שלא בזמנה, ואף אין מוטל עליו לעשות שליח אחר במקומו, ואפשר שאף אם יעשה שליח לא תחול השליחות^ח.

ט. כשהיולדת כבר אינה יכולה להלך על רגליה, חיישינן שמא הוציא העובר את ראשו לבית החיצון ונחשב כילוד, ועל פי זה הורה רבינו בתינוק שנולד בליל שבת, וכבר בערב שבת כמה שעות קודם הלידה לא יכלה היולדת להלך ברגליה, שיש לחוש שדינו כנולד בערב שבת, ולא התיר למולו בשבת, אלא למחרת אחר השבת^ט.

י. מי שנולד באור ליום ו' אדר חמשים וחמש דקות לאחר שקיעת החמה, והוא נוהג בכל דבר כשיטת רבינו תם, הרי זמן הכנסתו לעול תורה ומצוות הוא ביום ה' אדר, כיון דלשיטת ר"ת נולד כשהיה עדיין יום, אמנם היינו דוקא לחומרא שמחוייב בכל מה שהגדול מחוייב, אבל לא להקל לחשבו כגדול שיוכל להוציא אחרים ידי חובתם^י.

יא. במוצאי שבת ויום טוב לא היה עושה מלאכה עד לאחר צאת הכוכבים דרבינו תם של ע"ב דקות שוות.

באיסורי דאורייתא לשיעור צאה"כ של ע"ב דקות אחר השקיעה, אך במקום קיום מצות מילה בזמנו אפשר להקל, אמנם כאמור רבינו לעצמו החמיר בזה ולא היה מל בשבת אם התינוק נולד קודם ע"ב דקות אחר השקיעה.

ז. מפי בנו הרה"ג רבי חיים אלעזר שליט"א.

בספרו כותב רבינו (שו"ת קנה בושם ח"ב סימן צ"ד) על תינוק שנולד בליל שבת כחצי שעה לאחר השקיעה, שאפשר כבר למולו בשבת, אך למעשה הורה רבינו לבנו הנ"ל שלא ימול בשבת אלא אם התינוק נולד ל"ה דקות אחר השקיעה, וכפי הנראה שחזר בו במשך השנים מהוראתו הראשונה, והדבר טעון בירור.

ח. ואף פה בארץ הקודש שנתפשט המנהג כשיטת הגאונים בין להקל בין להחמיר, אין אומרים דמכיון שאין האב רוצה למולו הרי מוטל על הבית דין למולו, כי דוקא אם האב נתייאש והסיח דעתו מלמולו מוטל החיוב על הבית דין, אבל אם האב רוצה למולו אלא שאינו יכול מחמת חשש איסור אין המצוה מוטלת על הבית דין, והאב פטור וגם אסור לצוות לאחר למולו במקומו, וממילא אפשר שגם אם יעשה שליח לא תחול השליחות, - פנקס הקנה בושם, ד' תמוז תשמ"ב.

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן צ"ד).

י. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ד' שאלה א').

יב. לפעמים היה מתפלל תפילת ערבית עשרים דקות לאחר השקיעה יא.

יג. נשאל בדבר אחד שזכר כעשרים דקות לאחר שקיעת החמה שלא התפלל עדיין מנחה, אם יכול לסמוך על שיטת רבינו תם ולהתפלל מנחה, והורה, דמאחר שאין האיש נוהג כשיטת רבינו תם בכל דבר, פשיטא שאינו יכול להתפלל עתה מנחה, אלא יתפלל ערבית שתיים יב.

פרק מ"ו

מידות ושיעורי תורה

א. רבינו היה מורה ובא, שבאופן עקרוני משערים את שיעורי כוית וכביצה ורביעית, בזיתים וביצים בינוניות של זמנינו, מה שנקרא כיום 'שיעור הגר"ח נאה', וכדעת רבותינו עמודי העולם אשר בית ישראל עומד עליהם, השו"ע (או"ח סימן תנ"ו סעיף א') והמג"א (סימן ר"י סק"ב) והש"ך (יו"ד סימן שכ"ד סק"ג) והפרי מגדים (סימן ר"י שם) והמשנ"ב (סימן תפ"ו סק"א, ובביאור הלכה סימן רע"א סי"ג) א, וכפי המקובל והנהוג מאז ומקדם בכל תפוצות ישראל ב.

יא. ובקריאת שמע שעל המטה היה מתכוין לצאת ידי חובת קריאת שמע לשיטת רבינו תם, וכל שכן שיטת הרבה הפוסקים הסוברים דלקריאת שמע צריך ג' כוכבים קטנים שזהו בעיה"ק ירושלים כחצי שעה לאחר שקיעת החמה, ואמנם בליל פסח שאין קוראים בו קריאת שמע שעל המטה היה חוזר וקורא ק"ש אחר אמירת הלל שלאחר תפילת ערבית.

יב. כן ראיתי שהורה לשואל אחד להלכה למעשה (חוה"מ סוכות תשס"ה). אמנם יכול לעשות את העצה שכתב הביאור הלכה (סימן רל"ג ד"ה דהיינו) בשם ספר סדר זמנים למי שמתפלל אחר השקיעה, שיעשה תנאי שאם הוא עדיין יום יהיה נחשב התפילה הראשונה לתפילת המנחה והתפילה שיתפלל אחר צאה"כ יהיה לשם ערבית, ואם עכשיו הוא לילה תהיה תפילה זאת עולה לו לשם תפילת ערבית והשניה שיתפלל אח"כ יהיה לתשלומין בשביל מנחה דחובה קודמת לתשלומין.

א. בשו"ע (סימן תנ"ו סעיף א') כתב שהדרך איך לשער עשרון לשיעור חלה, שימלא כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר, ואחר כך יתן מ"ג ביצים ויחזיר בו המים שעירה ממנה, והמים שיוותרו יתנם בכלי אחר, והכלי המחזיק אותם הוא המידה למלאותו מקמח, ושיעורה מקמח חטה מצרית תק"כ דרהם מצריים בקירוב, ומקורו מדברי הרמב"ם (פ"ו מהלכות ביכורים הט"ו). וכמובן שכוונת השו"ע על הביצים של זמנו, שהם כגודל הביצים שבימינו, כי מזמנו של המחבר עד היום בודאי לא נתקטנו הביצים, וכפי שהצל"ח עצמו כותב 'שנתברר לו במופת שהוא שלא כהשו"ע', ועוד, דהמחבר מסיים ששיעורה הוא תק"כ דרהם, שהם מתורגמים במידות של זמנינו בערך ל-1664 גרם, שזהו שיעור חלה לפי נפח מ"ג ביצים וחומש של ביצי זמנינו. גם המג"א (סימן ר"י סק"ב) כתב דרך איך למדוד רביעית לגבי ברכה אחרונה, וז"ל, תמלא כלי יין ותתן לתוכה ביצה ומחצה ומה שיוצא ממנה הוא רביעית, ודוקא ביין שנגדש על גבי הכלי ואינו יוצא כל כך אבל

ב. אלא שהמדקדקים היו נוהרים וחוששים לשיטת הצ"ח (פסחים דף קמ"ז ע"ב) שחידש, שבזמנינו נתקטנו הביצים, ולדעתו יש להחמיר להכפיל את שיעור הכביצה, ולשער רביעית כשיעור ג' ביצים של זמנינו, וזהו מה שנקרא כיום 'שיעור חזון איש'.

ג. ועל פי זה היה מורה בשיעוריו ולשואליו, שבדבר התלוי בחיוב דאורייתא נכון לכתחילה להחמיר כשיטת הצ"ח, אבל בדברים שהם מדרבנן אפשר אף לכתחילה להקל כפי השיעור המקובל.

במים יוצא יותר, לכן יעשה כמו שכתב סימן תנ"ו, ובשל"ה כתב דהוא כמעט מלא ב' קליפות מביצת תרנגולת, וכל הדברים משערין בביצים בינונים כדאיתא פי"ז דכלים ובברכות דף ל"ט. הרי מבואר גם בדבריו שיש עצה מעשית ליקח ביצה ומחצה, או יעשה כמו שכתב השו"ע בסימן תנ"ו, ופשוט שנתכוין לביצים שהיו בעירו ובמקומו ובזמנו, וכן בהלכות פסח (סימן תנ"ו סק"ג) הסכים המג"א לדינא לדברי המחבר ששיעור חלה הוא תק"כ דרה"ם, וגם הפמ"ג (בסימן ר"י א"א סק"ב) דן למעשה אם יותר טוב למדוד בביצה ומחצה או במ"ג ביצים וחומש, וכמובן שכונתו לביצים של זמנינו, ועל פי זה כתב הביאור הלכה (סימן רע"א סעיף י"ג) שדעת המג"א והפמ"ג ושאר אחרונים היא שמשערים בביצים של זמנינו.

גם הש"ך ביורה דעה (סימן שכ"ד סק"ג) כתב, ששיער את שיעור חלה כפי הדרך והעצה שכתב השו"ע, שלקח מ"ג ביצים וחומש (כמובן של זמנו), ויצא לו השיעור ג' קווארט פחות מעט, ומביא שכן כתב מהר"י ווייל (סימן קנ"ג) בדיני פסח דשיעור חלה הוא כלי שמחזיק מעט פחות מג' זיידליך, וזיידל הוא קווארט. ובביאור הלכה (סימן רע"א סעיף י"ג) האריך בזה, ומביא את דברי הצ"ח שהוכיח שהביצים נתקטנו וכו', והביאור הלכה כותב על כך, ולענ"ד אף דקושתו היא קושיא גדולה וחמורה על "שיעורינו" אבל לנגד שיטתו יש גם כן קושיא חמורה וכו', ומבואר בכל מהלך דבריו שיש שני שיעורים, האחד הוא 'שיעורינו' והשני הוא 'שיטתו של הצ"ח', ובהמשך דברינו נביא את הכרעתו שבמשנה ברורה (סימן תפ"ו סק"א) ובביאור הלכה (שם) שבדברים שאינם מדאורייתא ממש אין צריך להחמיר אפילו לכתחילה כשיעורו של הצ"ח.

ב. הש"ך לאחר שכותב שמדד במ"ג ביצים וחומש של זמנו ויצא לו השיעור ג' קווארט מעט פחות, מסיים, וכן נהגו. וגם הביאור הלכה (שם) העיד שמנהג העולם הוא שנוהגים כהמג"א והפמ"ג ושאר אחרונים שמודדים רביעית בכביצה ומחצה של זמנינו, וכפי שמכנה שיעור זה "שיעורינו" כלומר, השיעור שלנו המקובל והנהוג, ובשו"ת בית שלמה (או"ח סימן ק"ז) העיד שעכשיו נוהגים לצאת כזית מצה בחצי ביצה של עכשיו, ובהמשך דברינו נביא גם עדותו של הערוך השולחן בזה.

לדיון בהרחבה בבירור שיטת הפוסקים ומנהג העולם בזה, ראה ספר חזון איש (או"ח סימן ל"ט, קונטרס השיעורים) ספר שיעורי תורה, שיעורי מקוה, שיעורי ציון (להגרא"ח נאה זללה"ה) ספר שיעורין של תורה (להגרי"י קנייבסקי זללה"ה), ספר מידות ושיעורי תורה (להגרי"ח בניש, פרקים ד' ו"ג), ספר מידות ומשקלות של תורה (להגרי"ג וייס, פרקים פ"א - צ"ו), שו"ת פרי אליעזר (להגרי"א פולק, חלק א' עמוד שפ"ה ואילך) ספר וזאת הברכה (עמוד 365 ואילך).

ג. רבינו בשיעורו בהלכות פסח בבואו לדבר על השיעורים היה מתחיל את דבריו בזה"ל, אלו הנוהגים תמיד כמנהג ירושלים שמשערים בשיעור הקטן, יכולים אף בליל הסדר לנהוג כן, ומי שאין בידו מסורה ומנהג מקובל בזה הרי שבכזית מצה שהוא של תורה נכון לכתחילה למי שאין הדבר קשה לו להדר וליקח את השיעור הגדול, וכן בכזית מרור וכו', אבל בשאר הכזיתים יכול אף לכתחילה ליקח את השיעור הקטן וכו', ומי שקשה לו לאכול הרבה יכול ליקח גם בכזית מצה ומרור כפי השיעור הקטן, וכפי שיתבאר כל זה בסמוך.

ד. והוראתו זו של רבינו היא על פי הכרעת המשנ"ב (סימן תפ"ו סק"א) שכתב בזה"ל, ועיין בשערי תשובה שהכריע שיש לחלק בזה לענין שיעורין בין דבר שחיובו מן התורה לדבר שחיובו מדרבנן כגון מרור בזמן

ד. ובן בדבר הטעון ברכה, כאכילת מרור שמברכים עליו, או כזית מאכל ורביעית משקה שמברך עליהם ברכה אחרונה, מן הראוי לכתחילה לאכול ולשתות בריוח כפי השיעור הגדול של הצ"ח, כדי שלא יכנס בחשש ספק ברכה לבטלה שאיסורו חמור כעין איסור תורה.^ה

ה. אמנם מאחר שאף הצ"ח עצמו כותב שלא בא בדבריו אלא להחמיר אבל לא להקל, ואף בזה לא נתקבלו דבריו אלא אצל המדקדקים שנוהרים בכך לחומרא^ו, לפיכך אין לסמוך על השיעור הגדול לקולא אפילו בדברבנן.

ו. ובגון, לגבי מה שמבואר בפוסקים^ז שהאוכל ג' או ד' ביצים מפת הבאה בכסנין יחד עם בשר ודגים חייב לברך ברכת המזון אם שבע מהם, היה מורה, שלפיכך יש לזוהר לאכול מן הפת הבאה בכסנין פחות משיעור ג' ביצים של זמנינו, אבל אי אפשר לסמוך להקל ולאכול כפול משיעור זה^ח.

ז. כשהיה נשאל על שיעור הפרשת חלה בברכה, היה מורה שאם העיסה עשויה ממשקל 2 ק"ג קמח ואילך^ט, יש להפריש ממנה חלה בברכה, דאף שלכתחילה מן הראוי לדקדק

הזה ואפיקומן וכוסות, ונמצא לפי זה בזמנינו יתחייב לאכול מצה עד כשיעור ביצה, ומרור יצא בדיעבד אף אם לא אכל רק כשליש ביצה וכנ"ל, ומסיים המשנ"ב לעיין במה שכתב בביאור הלכה סימן רע"א (סעיף י"ג), ששם גם הכריע כן וכתב דלענין דאורייתא כגון כזית מצה בליל פסח בודאי יש להחמיר כדבריהם, וכן לענין קידוש של לילה דעיקרו הוא דאורייתא גם כן נכון לחוש לכתחילה לדברי הצ"ח הנ"ל, ומיהו לענין קידוש שחרית ולשאר כוס של ברכה יש לסמוך על מנהג העולם שנוהגין כמבואר במג"א ופמ"ג ושא"א.

ח. וכמבואר בדברי המשנ"ב (שם) דלענין מרור שהוא דרבנן לכאורה יש לסמוך בדיעבד אם אכל כשליש ביצה אך לכתחילה כיון שצריך לברך על המרור נראה דאין להקל בזה אם לא שהוא אדם חלוש.

ו. וכפי שנביא בהערה להלן מדברי הערוך השולחן והמשנה ברורה.

ז. ראה מג"א (סימן קס"ח סקי"ג) ושוע"ה (שם סעיף ח') ומשנ"ב (שם סקכ"ד).

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ט').

ט. היינו, כי לפי השיעור המקובל יוצא ששיעור עיסה לחלה הוא כלי המחזיק מידה של 2500 סמ"ק, ועל פי זה נהגו בירושלים לברך על הפרשת חלה ממשקל 1700 גרם ואילך, וזאת לפי מה שידוע שמשקל הקמח הוא בדרך כלל כשני שליש ממשקל המים, ואולם שמענו מהגאון רבי משה שליט"א שכאשר נשאל אביו רבינו על שיעור ברכה על ההפרשת חלה, היה מורה ובא שיהיה הקמח 2 ק"ג, אך לא שמע ממנו מה היה טעמו בשיעור הזה.

וכפי הנראה היה טעמו, מפני שידוע שסוגי הקמחים משתנים בטבעם, וישנם מיני קמחים שהם מצומקים ודחוסים, וכפי שיש ללמוד כן גם מלשונו של המחבר (סימן תנ"ו סעיף א') שכתב, ושיעורה מקמח חטה מצרית תק"כ דרהם מצריים בקירוב, הרי ששיעור זה של 1664 גרם הוא רק בקמח חטה מצרית, אבל קמח חטה ממקומות אחרים, וכל שכן קמח כוסמין או קמח מלא/סובין/סולת וכל כיוצא בהם יכולים להשתנות, וגם ידוע שאפילו באותו מקום משתנה כל שנה ושנה טיב ואיכות הקמח. גם ידוע שקמח השהה במקפיא מצטמק

ולעשותה כשיעור הגדול כדי שתהיה הברכה לכל הדעות, אולם אם בא להפריש חלה מן השיעור הקטן חייב לברך, ואין דנים זאת כספק ברכות להקל, דמאחר שמאז ומקדם נתקבל בכל תפוצות ישראל לשער בביצים שבזמנינו, גדול המנהג והקבלה, ומעתה אין להקל ולבטל את הברכה.¹

ח. וכן כשנשאל ממי ששתה 86 מ"ל, שזהו רביעית לפי השיעור המקובל, הורה שעליו לברך ברכה אחרונה, ואין דנים זאת כספק ברכות, מפני שכבר הוקבע ונתקבל להלכה

הרבה ואינו חוזר לטבעו הראשון עד כעבור כמה שעות לאחר הוצאתו מן המקפא, ואי לכך יש לחוש לפעמים על קמח במשקל 1700 ק"ג, שנפחו אינו מגיע ל-2500 סמ"ק, ואפשר שזה היה טעמו של רבינו שהורה רבינו ליהרר שתהיה העיסה 2 ק"ג, שאז בודאי מגיע נפחה לשיעור חלה, (ולא חשש רבינו, שמא יבואו להפריש משיעור 1700 גרם בלי ברכה, שזהו שלא כדין כפי שיתבאר בסמוך, כיון שבדרך כלל אשה שבאה לעשות עיסה כשיעור 1700 גרם, בודאי תגמור את כל חבילת הקמח ותעשה העיסה מקמח של 2 ק"ג, כדי שתוכל לברך על ההפרשה).

י. כדברי רבינו מבואר להדיא בספר ערוך השולחן (סימן שכ"ד סעיף ה'), שלאחר שכותב את שיעורי החלה המקובלים בישראל, שזהו ג' קווארט פחות מעט, הוא כותב, ודע שאחד מן הגדולים (הוא הצל"ח) הרעיש העולם על שני השיעורים שנתבארו, שמדד שיעור חלה בכלי במדת האצבעיים ומדד בשיעור הביצים שנתבארו והוי מחצה מכפי מדת האצבעיים, ולזה בהכרח לומר וכו' שהביצים שלנו נתקטנו במחציתם מהביצים שבימי חכמי הש"ס, ולפי זה כל השיעורים של תורה כמו כזית מצה בפסח ומרור ושיעור רביעית לקידוש ולהבדלה ולד' כוסות דלפי השיעורים הם ביצה ומחצה וכזית הוא חצי ביצה צריך עתה לכופלם כזית כביצה ורביעית כג' ביצים, ומסיים הערוה"ש, ועוד היום המדקדקים מחמירים לכפול כל השיעורים, ולפי זה גם בשיעור חלה בעיני שיעור הביצים בכפליים, אמנם על ג' קווארט נהגו כולם ליטול חלה בברכה וצריך טעם. הנה מדברי הערוך השולחן שהיה בקי עצום במנהגי ישראל ובקבלתם, נשמע ג' עדויות, האחת, הוא מעיד בפירוש ששיעורו של הצל"ח הוא בגדר חידוש שלא נשמע לפניו, וכלשונו 'שאחד מן הגדולים הרעיש העולם'. השנית, שחידושו של הצל"ח לא נתקבל להלכה, ורק ה'מדקדקים' 'מחמירים' לכפול כל השיעורים. השלישית, דאף שלכאורה היו המדקדקים צריכים להכפיל גם את השיעור חלה, אולם למעשה אף אותם מדקדקים מפרישים חלה בברכה מעיסה שאין בה אלא את השיעור הקטן.

והערוך השולחן מתמה, וכותב דצריך טעם למה לא החמירו המדקדקים גם בברכה על החלה, אבל באמת התשובה לכך היא פשוטה, דמאחר שמאז ומקדם היה מקובל בכל תפוצות ישראל לשער בביצי זמנינו, וכמבואר שיעור זה גם בדברי השו"ע והמג"א והש"ך ושאר האחרונים, אם כן בודאי זהו הדין וההלכה, ומעתה אין היתר לבטל את הברכה, כי זהו קולא ולא חומרא, דהלוא ברכה על ההפרשת חלה איננה רשות, אלא היא חובה, וכדתנן במסכת תרומות (פ"א מ"ו) דערום לא יתרום, מפני שצריך לברך על ההפרשה וערום אינו יכול לברך, ולפיכך מי שנשאו לבו להחמיר כשיטת הצל"ח, היינו דוקא שיאפה או פחות מ-1700 גרם (שזהו השיעור המקובל) או יותר מ-2250 גרם (שזהו שיעור החזו"א), אבל אם עיסתו היא יותר מ-1700 גרם, כיון שלעיקרא דדינא נקטינן שעיסתו מחוייבת בחלה, שוב אין לו היתר לתרום בלא ברכה מכה דינא דערום לא יתרום, (ולפי דברי רבינו נמצא דמי שלבו נוקפו מלברך על השיעור המקובל, צריך לחזור ולחפש איש אשר נוהג כמנהג העולם והפוסקים שיפריש את החלה בברכה, אבל הוא בעצמו אסור לו לתרום בלי ברכה כמבואר במתני' דתרומות הנ"ל, ובערב שבת שאי"צ מן המוקף יש לו עצה אחרת שיבקש מאדם אחר שמפריש חלה מעיסה גדולה שיחכוין לפטור גם את עיסתו), ובדברינו בסמוך נבאר אמאי אין אנו דנים בזה ספק ברכות להקל.

ולמעשה לשער בביצים של זמנינו, ומכיון שאם לא יברך יעבור באיסור הנאה מן העולם הזה בלא ברכה יא, אין לו להקל ולבטל את הברכה האחרונה בחינם יב.

יא. לפי המבואר בדברי הרשב"א דמסכת ברכות (דף ל"ה ע"א) שגם חיוב ברכה אחרונה היא מכת הסברה דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה.

יב. וכן ראיתי בעת שביקר ת"ח אחד בסוכתו של רבינו (חוה"מ סוכות תשס"ח), ומזגו לו יין כחצי כוס חד פעמי, וקודם שנפרד מרבינו שאל, אם יברך על הגפן על מה ששתה, ורבינו נתחייך, והשיב לו 'הן', ולא אמר לו שמן הראוי לשתות רביעית יין כשיעור החזו"א כדי שיצא מכל ספק. לפום ריהטא היה אפשר לשאול, והלוא קיימא לן דספק ברכות להקל, ואם כן שמא היה לנו להמנע מלברך לחוש לשיטת הצ"ח והחזו"א וכמה מגדולי רבותינו שחששו לשיטה זו, ואולם מהעיון בדברי הפוסקים אנו רואים, דאף אותם מגדולי רבותינו האחרונים שחששו באיסורי דאורייתא לשיטה זו, עם כל זה נקטו בפשיטות שיש לברך ברכה אחרונה אפילו על כזית ורביעית של השיעור הקטן, וכפי שכבר הבאנו מדברי הערוך השולחן דאף המדקדקים שהחמירו להכפיל את השיעורים לא היו מקילים להפריש חלה בלי ברכה, ולפי זה כל שכן שלא הקילו לבטל ברכה אחרונה שיש בזה לא רק ביטול מצות הברכה אלא גם איסור משום נהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וגם השערי תשובה (סימן תפ"ו סק"א) והמשנה ברורה (שם) כתבו דלגבי מרור בזמן הזה שאינו אלא מדרבנן וכן לגבי ארבע כוסות אפשר ליקח לכתחילה את השיעור הקטן, הרי דאף שמברכים ברכה על אכילת מרור, וכן את ברכת הקידוש על הכוס הראשון וברכת על הגפן על הכוס הרביעי, אפילו הכי לא הצריכו להיזהר בזה אפילו לכתחילה, וגם בכל ספר משנה ברורה לא אישתמיט ליה להזכיר שלגבי ברכה אחרונה יש לחוש לספק ברכות להקל ולא לברך אם אכל כפי השיעור הקטן. ומכל זה ברור ופשוט שלא מצינו בדברי רבותינו הפוסקים שום סמך להקל ולבטל את הברכה, והרוצה להחמיר יעשה אחד מהשתים, או שיאכל פחות מכזית של זמנינו שיהיה פטור מברכה אחרונה לכו"ע, או יותר מכביצה של זמנינו שיהיה חייב בברכה אחרונה לכו"ע, ולגבי שתיה בלאו הכי הלוא יש להחמיר לכתחילה שלא לשתות יותר מכזית ופחות מרביעית כמבואר בשו"ע (סימן ר"י סעיף א').

ועל עצם השאלה, אמאי אכן לא חששו השע"ת והמשנ"ב וכל הפוסקים להקל משום ספק ברכות, התשובה היא פשוטה, משום דכל היכא שנתקבל המנהג כשיטה מסוימת לברך איזו ברכה הרי אנו נתלים במנהג ובקבלה, ואין דנים אותה כספק ברכות מפני דעות החולקים, וכפי שנוהגים האשכנזים לברך על התפילין של ראש אף שהיא שנויה במחלוקת ראשונים ואחרונים, וכמו כן נהגו רוב קהילות ישראל לברך על חצי הלל בראש חודש ובלייל פסח לאחר תפילת ערבית, אף שהדבר שנוי במחלוקת, ומעולם לא עלה על דעת מאן דהו לבטל את הברכות האלו משום 'ספק ברכות להקל'.

ומכל זה למדנו שחידושו של הצ"ח לא נתקבל להלכה, ורק לחומרא נזהרו בזה המדקדקים בדברים שהם מדאורייתא, דהרי הצ"ח ז"ל החזיק בשיטתו ודן זאת כספק גמור, עד שכונתב שלא יברכו על הפרשת חלה בפחות משיעור פ"ו ביצים ומחצה של זמנינו, והנה אנו רואים את עדותו של הערוך השולחן שאף המדקדקים שהחמירו כדבריו להכפיל את כל השיעורים לא קיבלו דבריו בתורת מחלוקת שוה בין הפוסקים, ולפיכך לא חששו מלברך על הפרשת חלה או אכילה כשיעור זיתי וביצי זמנינו, ולא דנו זאת כספק ברכות, ובהכרח שכל מה שהחמירו לגבי הכזית מצה או קידוש הלילה אינו אלא בתורת חומרא משום חומר דאורייתא, (ובספר פרי אליעזר כתב ליתן דוגמא לדבר, למה שנחלקו הראשונים אם מברכים שהחיינו בקידוש ליל ב' דראש השנה, ולהלכה נקטינן שמברכים, ולכתחילה יביא פרי חדש ויכוין בברכתו גם על הפרי, אמנם אם אין לו פרי חדש יברך שהחיינו בשעת הקידוש. הרי חזינן דאף כשאנו נוקטים ומכריעים לדינא שיש לברך, אכתי יש מקום להחמיר ולחשוש משום חומר ברכה לבטלה ולכן מצריכים לכתחילה ליקח פרי חדש, אבל פשיטא שאין זה אלא לחומרא בעלמא, אבל לא נבטל את הברכה לגמרי בהעדר הפרי החדש, כיון שהקבלה והמסורה הם העיקר, ותו אין כאן אפילו ספק ברכות, והכי נמי דכוותה).

ז. כמו כן, כשנשאל בתשעה באב על ידי בני ביתו, על איזה כסא יכולים הם לישב, הראה על אחד ה'מרצפות' שבביתו שאורכם 20 ס"מ, ואמר להם שיכולים לישב על כסא שגובהו מגיע עד כאורך ה'מרצפת' יי.

פרק מ"ז

עניינים שונים

א. הורה לבניו ונכדיו, שלא יסיעו עגלת ילדים בשבת א.

ב. הורה, דעשיר הנותן צדקה מרובה בסתר, וכלפי חוץ נראה כקמצן, יש לו ליתן לכל הפחות משהו בגלוי, אבל אם אם אינו נותן כלום בגלוי, הוא גורם שאנשים ידברו עליו לשון הרע, ויש לו חלק בגרמא זו ב.

יג. הרי שאפילו לגבי ישיבה בתשעה באב, שהעולם נהגו להקל לישב על כסא קטן פחות מג' טפחים, לא הקיל כפי השיעור הגדול של 29 ס"מ, אלא הורה ליהרהר כשיעור הגר"ח נאה ששיעור ג' טפחים הוא 24 ס"מ, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

א. מפי נכדו הרב דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בדברי הפוסקים לא מצינו מקור לחומרא זו, אך רבינו נהג כן, ואף הורה לבניו ונכדיו שיתנהגו כן, היות שמרן הגה"ק מהרי"ץ דושינסקיא זלה"ה שהיה המרא דאתרא בעיה"ק ירושלם ת"ו הזהיר על כך. אמנם המהרי"ץ לא הגיד טעמו ונימוקו בזה, ובספר תפארת בנים (להרה"צ רבי בונים טוסיג זצ"ל ממאטעסדארף) הביא מה ששמע, שפעם הלך המהרי"ץ ביום השבת ברחובות ירושלם, וראה מולו אדם המסיע עגלת ילדים, ופתאום נשמט אחד מגלגלי העגלה, והלה שכח שאסור להחזירם בשבת, והידקם חזרה במקומם, ואסור לעשות כן כמבואר בטוש"ע (סימן שי"ג סעיף ו'), וכבר הבאנו לעיל בהלכות 'בנין וסתירה' פרק י"ג אות ס"ח שאף אם הגלגל כבר נשמט כמה פעמים בימות החול אסור להחזירה בשבת, וכראות זאת המהרי"ץ נפק ודרש שאין להסיע עגלת ילדים ביום השבת, מפני שזה קרוב לגרום חיוב חטאת.

ויצוין שמרן הגאב"ד הגר"ר בנגיס זלה"ה לא החזיק מחומרא זו, ומסופר שכאשר באו לפניו לומר שהמהרי"ץ אמר בדרשתו שהמסיע עגלת ילדים בשבת הוא מחלל שבת, הגיב בצחות לשונו, "מיט א ציגאר אין מויל", (שזהו נכון במי שעושה כן תוך כדי שמעשן סיגריה בפיו), וכמו כן לא נתקבלה חומרא זו בקרב שלומי אמוני ישראל, ואף על פי כן נהג רבינו בחומרא זאת והזהיר על כך לנכדיו שגם המה ינהגו בחומרא זו, (רבינו סבר שהואיל ומרן המהרי"ץ היה המרא דאתרא, והנהיג כך בירושלים, יש לשמר ולקיים תקנתו).

וסיפר רבינו, שאז כשמרן המהרי"ץ דרש ברבים שאין להסיע עגלת ילדים בשבת, היה בירושלים תלמיד חכם אחד, שלא קיבל את הדברים, ואמר שאין לנו להחמיר ולעשות גזירות חדשות מדעתנו, ועשה מעשה בעצמו ויצא בריש גלי עם עגלת ילדים בשבת, ומעשיו של זה היו דוגמא לרבים שגם כן הסיעו עגלות ילדים בשבת נגד הוראתו של המרא דאתרא, וסופו של אותו תלמיד חכם לא היה טוב רח"ל.

ב. ספר תפארת בנים, (סימן ל', עמוד רט"ו).

ג. אמר שיש להקפיד שלא תניק האשה את התינוק בבית הכסא.¹

ד. אמר, דאף שעל פי הלכה מותר לתינוק פחות מבן שנתיים לינוק מאמו אף לאחר שהפסיק בינתיים זמן מרובה, אולם על פי סגולה אם הפסיק ולא ינק מעל"ע שלם, נכון שלא יחזור לינוק מאמו.²

ה. אמר, דהקפידא שלא הליכת איש בין שתי נשים, או אשה בין שני אנשים, הוא בין באשה שיש לה וסת ובין באשה שאין לה וסת, ואפילו בבנות קטנות.³

ו. היה אומר, שבשנים קדמוניות הקפידו שאשה או נערה לא תכבס מטלית בימי שפיעת נידותה, וכן שלא תכין את שולחן ליל הסדר או מים לנטילת ידיים לסעודה, וכן לכל דבר מצוה.⁴

ז. אמר, דמה דאיתא בספרים שביום שהאב מכנים את התינוק למלמד, יש להקפיד שלא תגע בו אשה נדה כל אותו היום, בכלל זה אף אמו, שאם היא נדה לא תגע בו כלל.⁵

ג. כתבי תלמידים.

ד. מפי תלמידו הגאון רבי שלמה גשטטנר שליט"א.

[נראוי לשים לב לזה במה שמצוי שאשה מינקת נוסעת לשבות בעיר אחרת, ואינה לוקחת עמה את תינוקה היונק, דלהאמור אין ראוי לעשות כן, כיון שעובר מעל"ע שהתינוק אינו יונק ממנה, ושוב אינו מסוגל כשיחזור לינק ממנה].

ה. מקור ענין זה הוא בגמ' דפסחים (דף קי"א ע"א), ת"ר שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין, ואלו הן, הכלב והדקל והאשה וכו', ובהמשך דברי הגמ', הני בי תרי דמצעא להו אשה נדה, אם תחילת נדתה היא, הורגת אחד מהן, אם סוף נדתה היא, מריבה עושה ביניהן וכו'. ולפום ריהטא היה אפשר לטעות ולהבין דכל עיקר הך ענינא מה דאשה לא תעבור בין שני אנשים הוא רק כשאחת מהם נדה, ואולם רבינו אמר שאין כן הדבר, כי המעיין יראה שנאמרו ב' עניינים בגמ', האחד, עצם הענין של אין ממצעין ולא מתמצעין, שאשה לא תעבור בין שני אנשים או להיפך, ובזה אין הבדל בין אשה נדה לאשה טהורה, והשני, שאם האשה היא בימי נדתה יש גם סכנה בדבר, ועל כל פנים שמענו שענין זה של אין ממצעין ולא מתמצעין ישנו גם באשה טהורה וגם באשה שאין לה וסת, והוסיף רבינו בפשיטות שגם בבנות קטנות שייך ענין זה, - ספר תפארת בנים, (סימן ג' סעיף ח', עמוד מ"ג).

ו. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

בספר קב הישר (פרק ע"ב) כתב, דטוב שבאותו היום לא תגע שום אשה נדה בתינוק, ולא חילק בין שאר נשים לאם התינוק, וכן מפורש בספר יסוד יוסף שכתב, שיזהיר את 'בני ביתו' שכל אשה שהיא נדה לא תגע בילד ביום זה, ומשמע להדיא שאף אשתו בכלל.

ח. ולפיכך היה מורה, שאם האמא במומאיתה ביום שהילד נעשה בן ג' שנים, עדיף מפי שימתינו עד שתטהר, ואחר כך יכניסוהו למלמד, ויעשו לו אז את כל הסדר המקובל, מפני שלא הוזכר בשום מקום שזמן עשיית הסדר המקובל הוא ביום שהתינוק נעשה בן ג' שנים, כי רבותינו הראשונים כתבו את עשיית הסדר זה ביום שהאב מוסר את הילד למלמד, ואם כן מוטב לנו לדחות דבר שאין לו מקור, מפני דבר שיש לו מקור.

ז. מנהג נשים צדקניות, שנוהרות בכל יום המחרת של טבילתן שלא להסתכל בגוי וגויה או ברשע או בחיות טמאות, וכל שכן שלא לנגוע בהן.^ט

י. היה אומר, שיוולדת הרוצה להקל מעליה את צער הלידה יכולה לקחת 'משטוש', אבל זריקת 'אפידורל' אינו מומלץ, וככל שמתאפשר יש להמנע מכך, ותתייעץ לפני זה עם חכם מובהק.^י

יא. נשאל בדבר ילד שנולד עם ששה אצבעות, ויש אפשרות שתיכף אחר הלידה מהדקים הרופאים חוט דק במקום חיבור האצבע לכף היד, שגורם לניתוק כלי הדם מן האצבע היתרה, ולניווט האצבע שנופלת מאליה בתוך ימים ספורים בלי להשאיר שום רושם, אם

ח. ברוקח (הלכות שבועות סימן רצ"ו) כותב, שמנהג אבותינו שבחג השבועות מושיבים את התינוקות אצל המלמד ועושים להם את כל הסדר המקובל, וכן במחזור ויטרי (סימן קי"ח) ובכלבו (סימן ע"ד) כתבו את עשיית הסדר ביום שהאב מכניס את התינוק אצל המלמד, אבל לא נזכר בשום מקום שעושים את הסדר ביום שמלאו לתינוק ג' שנים, ומה שנשתרש כן בקרב הכלל נובע על פי דברי האברבנאל שהובא בדרכי משה (סימן רמ"ה סק"ד) שכתב, שיש אומרים דבן שלש לאותיות ללמוד אותיות התורה, ועל פי זה נהגו להכניס את הילד לתלמוד תורה באותו יום שמתחילים ללמוד אותיות התורה, איברא שבעצם אין שום שייכות לשני העניינים יחד, כי יש ענין אחד שביום שנעשה בן ג' שנים מלמדו אביו או רבו אותיות התורה, ויש ענין שני שביום שמכניס את בנו לתלמוד תורה עושים לו את הסדר המקובל.

ואשר על פי זה היה רבינו אומר, דאף דכשאינן סיבה מיוחדת בודאי נכון להכניס את התינוק למלמד ביום שנעשה בן ג' שנים שבו מתחילים ללמוד האותיות, אולם כשיש איזה סיבה שלא לעשותו אז, כגון שהאמא היא נדה, שכתבו הספרים הקדושים שיש לזוהר שלא תגע בו אשה נדה כל אותו היום, בודאי שמוטב לדחות את הכנסת התינוק אצל המלמד לזמן אחר, והאבא בעצמו ילמד את התינוק אותיות ביום שנעשה בן ג', (ואדרבה מצוה בו יותר מבשלוחו, - ובשו"ת דברי משה סימן ע"ב אות ד' הביא מה ששמע מהרה"ק מבעלזא זללה"ה, דהיכא שהתינוק נעשה בן ג' שנים ביום השבת, לא יביא את המלמד לביתו, אלא האבא בעצמו ילמדנו ג' אותיות, ורק למחרת ביום ראשון יכניס את הילד לתלמוד תורה ויעשו לו את כל הסדר המקובל, והוא כאמור, שבעצם אין שום שייכות לשני העניינים), - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ז. ורבינו כותב על כך, דמסתברא טעמא דמילתא דשמא נקלטו להריון, ויהיה תחילת ההריון בקדושה, - שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ע"ח אות ג').

י. בדרך כלל אין קורה נזק על ידי זריקת ה'אפידורל', אבל לפעמים יכול להגרם ח"ו נזקים בלתי הפיכים ל"ע, ולכן היה רבינו מורה שכל שמתאפשר לוותר על זה יש להמנע מכך, - מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

אפשר וראוי לעשות כן, או שאין לנו לשנותו מהצורה שבראו בו הקב"ה, והורה, שבדאי אין לחוש בזה למידי, ואדרבה מצוה גדולה יש בדבר משום כבוד הבריות יא.

יב. ראוי שלא להניח כלי זיין ושאר כלי משחית על שולחן, כי השולחן נברא להאריך ימיו ושנותיו של אדם, ואין ראוי להניף את המקצר על המאריך יב.

יג. אם כותבים ספר תורה לעילוי נשמתו של אדם, אין לנשמה טובה אלא בעת שקוראים בספר התורה, שהמצוה נוקפת לזכותו ולעילוי נשמתו של הנפטר, כאילו הוא בעצמו תרם את הספר תורה לצורך קיום המצוה, אבל במה שהספר תורה מונחת סגור בארון הקודש אין שום תועלת לנשמה יג.

יד. הורה, שאין ראוי ליתן צדקה לטובת נשמת נכרי, ואפילו מחסידי אומות העולם יד.

טו. ולנדב ספר תורה או סידורים לבית הכנסת לטובת נשמת נכרי, אף שאין בזה חסרון, מכל מקום אין בזה תועלת וטובה לנשמת הנכרי טו.

טז. וכל שכן שאין שום טעם לרקום את שמו של הנכרי על כתונת ספר תורה או פרוכת, כיון שאין שום קשר וטובה לנשמת הנכרי מחמת מצות כתיבת הספר תורה והקריאה בו טז.

יא. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קנ"ו).

יב. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן ט"ו).

יג. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן י"ז אות ב').

[ומן הראוי לעורר על פי זה במה שמצוי, במי שכותב ספר תורה לעילוי נשמת קרוביו, ומכניסו לבית מדרש גדול שיש בו הרבה ספרי תורות, ומכיון שכל בעלי הס"ת רוצים שיקראו בספר תורה שלהם עושים גבאי בית המדרש תורנות בין הספרים, באופן שאין קוראים בכל ספר תורה אלא אחת לכמה שבתות, דלהאמור נמצא דמוטב היה להם להכניסו לביהמ"ד קטן שיקראו בו בכל שבוע ושבוע, אבל במה שמכניסים אותו לבית המדרש הגדול יצא שכרם בהפסדם, מפני שאין נעשה עילוי נשמה לנפטר אלא פעמים בודדות בשנה בעת שקוראים בו בציבור.

ואולי אפשר לומר דבביהמ"ד גדול כיון שיש בו הרבה אנשים, נמצא שבכל פעם שקוראים בו יש לנפטר תועלת ועילוי נשמה גדולה, כיון שמאות אנשים מקיימים מצות קריאת התורה על ידו, ואילו בביהמ"ד קטן שאין בו אלא עשרות אנשים אין בו כל כך עילוי נשמה כמו בבית מדרש גדול, ולכן יש לעשות שאלת חכם היכן יש יותר זיכוי הרבים, ולטובת ותועלת הנפטר ישימוהו במקום שיש בו יותר זיכוי הרבים].

יד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ה).

טו. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ה).

טז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן פ"ה).

יז. בעת ששיפצו מחדש את אחת הקומות שבמקוה זופניק שכמעט יצאה כבר מכלל שימוש, וגם בנו בור טבילה חדשה ומאגר גדול של מי גשמים עד שפנים חדשות באו לכאן, בתרומתו ונדבת לבו של הנדיב וויינבערגער, הורה רבינו, שמן הראוי לפרסם עושי מצוה, ולכתוב בשער הקומה המחודשת 'אהל וויינבערגער', וכל שכן שמעל פתח הכניסה לבור הטבילה יתלו שלט 'מקוה וויינבערגער', ואין בזה הפקעה משמו של הנדיב הראשון, כיון שעל המבנה החיצוני וכלל הבנין נשאר השם המקורי 'מקוה זופניק' יז.

יח. יהודי שנרצח ל"ע על ידי הישמעאלים בארה"ק מחמת מלחמתם ושנאתם את היהודים, נחשב שנהרג על קידוש ד', והרי הוא מכונה 'קדוש' יח.

יט. בעת שחקקה הממשלה 'חוק רצח' המתיר לרופאים להוציא אברים מחולים אשר הגיעו למצב של 'מוות מוחי' אף כשהלב עדיין פועם, לצרכי השתלתם בחולים אחרים, הציעו עסקנים להחתים את כל הציבור על הצהרה, בנוסח "הריני מצהיר שאם ח"ו אֶפְגַּע בתאונת דרכים ואהיה במצב של מוות מוחי, איני נותן רשות להוציא ממני אברים לצורך השתלה", ולהחזיק את ההצהרה בסמוך לתעודת הזהות, בתקוה שהצהרה זו תועיל לחותמים שלא יוכלו ליקח מהם אברים רח"ל. אמנם רבינו התנגד להצעה זו בכל תוקף ועז, באמרו שזהו נוגד את דברי חכמינו ז"ל, "לעולם אל יפתח אדם את פיו לשטן", ואין דרך התורה במיני השתדלויות כאלו יט.

כ. על פי התורה אין על השלטון פה בארץ ישראל דין שלטון כלל וכלל, ולא שייך בו כלל דינא דמלכותא דינא, ואינם אלא קבוצת גולנים שהשתלטו מעצמם על הציבור בעל כרחם כ.

כא. וממילא פשוט שגם הממונים שלהם שנתמנו על ידם אין דינם כנתמנו בערכאות של גויים על פי המלך, אלא כעושה עצמו אפוטרופוס מאליו ואין במעשיו כלום כא.

יז. שו"ת קנה בושם (ח"ד סימן פ"ג).

יח. ז"ל רבינו בשו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ב), יום ג' כ"ה מנ"א תשס"ה, נדרשתי לאשר ששאלוני על דבר ההרוג בחור מופלג בתוי"ש הקדוש כמר שמואל מעעט הי"ד שנהרג פה קרתא דשופריא על ידי הערבים ימ"ש וכז'.

יט. חורף תשס"ח.

כ. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק' אות א', וסימן ק"א).

כא. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"א).

בב. בשאלה מסויימת על חציצה בטבילה שכתבו בזה האחרונים, דהיכא שאפשר לה 'בקל' תחזור ותמבול, כותב רבינו, שלא נתברר מהו הגדר של אפשר 'בקל', אך פשוט דבעיירות הגדולות הן בא"י והן בחו"ל, שמצויים מקואות לרוב בלי שום דוחק וקושי, בודאי הוא בגדר אפשר לה בקל לחזור ולטבול, וזאת באופן שיש לה איזה דבר מסויים שמונע אותה מלטבול בקלות, וזה כבר דבר התלוי בשיקול הדעת, שיש לדון בכל מקרה לגופו **כב.**

בג. השומע עדות מפי עד אחד באיסורים, ולבו חלוק מלהאמין לו, אך אין לו איזה טענה נגדו שיוכל לומר שמחמת זה איבר נאמנותו, אעפ"כ אסור לו לסמוך עליו, דכיון שבמציאות לבו חלוק מלהאמינו ובעיניו הוא חשוד על כך, אסור לו לסמוך על עדות זו, כדין החשוד על הדבר שאסור לסמוך עליו בדבר זה **כג.**

כד. מן הראוי שלא להתרחץ במים שאובים לאחר שטבל במקוה **כד.**

כה. אכילת שיורי מאכל של צדיק מסוגל ליראת שמים **כה.**

כו. אמר, דמה שכתבו הפוסקים (מג"א סימן ש"ח סק"ג) שהעושה איסור על פי הוראת חכם נחשב כשוגג, אפשר שאין הדברים אמורים אלא בירא שמים ששואל את שאלותיו לרבו ונוהג על פיו בין לחומרא ובין לקולא, אבל מי שמחפש תמיד לסמוך על המיקל ומקלו יגיד לו, יש לחוש שנחשב כמזיד ולא כשוגג **כז.**

כב. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ע"ו).

כג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ס"א).

כד. וזהו על פי המבואר במסכת שבת (דף י"ד ע"א) שגזרו חכמים על הרוחץ במים שאובים לאחר שעלה מן הטבילה שנפסל לתרומה, וראה ברמ"א (יו"ד סימן ר"א סעיף ע"ה) שיש אוסרים לאשה לחזור ולרחוץ אחר הטבילה וכן נהגו. ושאלתי את רבינו האם גם בטבילת אנשים איתא להאי מילתא שהרצתה שאחר כך מקלקלת את הטבילה, והשיב, בודאי, (ערב סוכות תשס"ה).

כה. שו"ת קנה בושם (ח"ד סוף סימן י"ד).

כו. וכלומר, דהיכא שאדם מברר הלכה מתוך סוגיית הש"ס והפוסקים ועל פי זה יצא לו להתירא, או עכ"פ יש לו רב שהוא שואל אצלו את כל שאילותיו בהלכה, מפני שסומך על הכרעותיו בין לקולא בין לחומרא, נמצא שבעצם הוא ירא שמים וחרד לדבר ד', וכך יצא לו ההלכה, ולכן אף אם יש לחכם טעות וכלפי שמיא הדבר אסור, מכל מקום אינו נחשב אלא שוגג.

ואולם אם האדם לא בירר מעולם את ההלכה, וגם לא שמע כן מרבו שפסק לו כך, אלא הוא רוצה לעשות דבר מסויים (רבינו אמר זאת בהקשר למי שרוצה לפתוח בקבוקי שתיה בשבת), ומכיון שהוא שומע שיש מחלוקת בין הפוסקים בזה, מקלו יגיד לו, ודרשו חז"ל בפסחים (דף נ"ב ע"ב) כל המיקל לו מגיד לו, דהיינו שאינו נוהג להיתר מפני שהוא סבור או משוכנע שכן היא ההלכה, או שהוא סבור שהרב המיקל חכם וגדול יותר, אלא סתם כך נוח לו לסמוך על המיקל, ואם מחר תהיה לו שאלה אחרת ואותו רב יחמיר לו, ילך לחפש

בז. נשאל מאחד שקשה לו לקבל על עצמו שלא לסמוך על העירוב הציבורי, מפני שלפעמים יש לו צרכים דחופים שצריך לטלטל עבורם בשבת, אך בדרך כלל יכול להמנע מלטלטל, אם יש מקום להנהיג עצמו שאינו מטלטל אלא במקום הצורך, או דמיוני כחוכא ואיטולא כשלפעמים מחמיר ולפעמים אינו נזהר בזה, והשיב, שבודאי יש מקום להנהגה זו, ומן הראוי שלכל הפחות כשמתאפשר לו יחמיר ולא יטלטל כז'.

בח. המחמירים שלא לאכול מצות מכונה בפסח, ובשבת או יו"ט אין להם בהישג ידם מצות של עבודת יד, אינם צריכים לאכול מצות מכונה כדי לקיים מצות סעודת שבת ויו"ט, דכיון שלפי דעתם יש בזה חשש חימוץ הרי הם כאנוסים כח'.

בט. בודאי שיותר חמור לעבור איסור דרבנן במזיד, מלהכשל באיסור דאורייתא באונס כט'.

ל. לא מצינו שנחשב פגום אלא בן הנדה, אבל אם נתעברה בביאת איסור מחמת דם בתולים אין הולד פגום ל'.

לא. וכן באופן שעלתה לה טבילתה מדאורייתא, ורק מדרבנן אין הטבילה כשרה, אין הולד פגום לא.

לב. וכל שכן היכא שאיסור הביאה היה מחמת שלא העידה בפני בעלה שטבלה, שאין זה נחשב ביאת איסור לפגום את הולד ח"ו, כיון שבאמת טבלה עצמה כדיון, ורק דאיסורא הוי רמיא אקרקפתא דגברא לבוא עליה קודם שבירר הדבר לב'.

רב אחר שיקל לו באותה השאלה, או אפילו במי שבוחר לעצמו רב מסויים לא מחמת בקיאותו או יראתו אלא שמחפש לעצמו רב 'מיקל' לשאול אצלו את כל שאלותיו, ובזה אם כלפי שמיא גליא שהדבר אסור, נמצא שמה שאותו איש נכשל בעשיית האיסור היה זה אך ורק מחמת קלות ראש וזלזול בהלכה, וממילא קרוב יותר להחשיבו כמזיד מאשר שוגג, (מוצש"ק ליל כ' תמוז תשס"ג).

בז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בח. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ח).

בט. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ס"ז אות ג').

ל. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ס"ח אות ג').

לא. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ס"ח אות ג').

[א"ה: ויל"ע אם הכי נמי גם במי שהפסיקה בטהרה ביום השביעי או השמיני לראייתה, וטבלה כעבור שבעת ימים, ולאחר זמן נתברר שהחכם שטיהר לה את ההפסק טהרה טעה, ולפי האמת לא נטהר מעיינה אלא ביום התשיעי, דנמצא שלא ספרה קודם טבילתה אלא ששה נקיים, דאפשר דכיון שלא נעשתה זבה גדולה, ומדאורייתא אינה צריכה ז' נקיים כלל, ואינה נחשבת נדה אלא מדרבנן, הרי להאמור אין הולד הנולד ממנה נחשב פגום, וצ"ע, ולמעשה כמובן יש לעשות שאלת חכם].

לב. שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ס"ח אות ה', וסימן ס"ט).

לג. חכם אחד עורר, בדבר טיפולי מסו' ורפלקסולוגיה הגורמים להזזת דם מן הרחם, דמן הראוי להזהיר את הנשים שלא לעשות טיפולי רפואה אלו בימי טהרתם וספירת השבעה נקיים, מפני שעלולים לבוא לידי מכושלות חמורים חלילה מחוסר שימת לב. אך רבינו חיוה דעתו, שאין לנו ליתן להן הוראה כזו להמנע מטיפולי הרפואה בימי טהרתם, ואפילו כשאין עושות זאת אלא לחיזוק הגוף, וכל שכן כשהן צריכות זאת לרפואה, ורק שיש ללמדן שצריכות להיזהר לבדוק את עצמן מיד לאחר הטיפול, וכן כמה שעות לאחר הטיפול לג.

לד. הורה, דבעל חי שמצער לאדם מותר להורגו לד.

לה. וכן אם מפריע לו קן של יונים שבחלון ביתו או בחצירו, מותר לו לסלקו משם אף באופן שאינו מקיים מצות שילוח הקנ"ה.

לו. לפנינו שטר "הסכם יששכר זבולון" שניסח רבינו עבור תלמיד חכם ומורה הוראה, שרבינו השתדל בעבורו.

יום ג' כ"ד טבת תש"ח... לפ"ק, הסכם, הנעשה ביני הח"מ בן הרה"ח מו"ה ז"ל, ובין מו"ה בן מו"ה הי"ו, שהוא יתן בכל חודש במשך שנה מיום דלמטה לי הח"מ למען אוכל לעסוק בתורה וכל לימודי, כולל לימודי הפרטיים והן הרבצת תורה לרבים והן להשיב לשואלי הוראות בהלכה ושאר עניינים והן כתיבת בירורי הלכות בס"ד בעזרת תמיכת הנ"ל, שברו חלק בחלק הלומד והמחזיק ובאופן המבואר ברמ"א יו"ד סימן רמ"ו סע"א בהגה"ה, וע"ז באעה"ח יום ושנת הנ"ל.

לז. מעשה באשה צדקנית שהיתה אדוקה כל ימיה בספר התהילים ולא מש מפיה, והיתה אומרת שכשתלך מן העולם רצונה שיקברוה עם ספר התהילים שלה, וכשנפטרה באו צאצאיה לשאול אם נכון לקיים צוואתה, והורה שאין לעשות כן מתרתי טעמי, חדא, שאסור לגנוז ספרים הראויים לשימוש, ועוד, שאין לחדש דברים שלא נהגו בהם לי.

לג. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ע"א).

לד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לו. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קצ"ג).

וראה בשו"ת חיים ביד למהר"ח פאלגי (סימן נ"ב) שנשאל בדבר מי שצוה להכניס לקברו את הטלית ותפילין

לח. כשנפטר אביו הרה"צ רבי שלמה זצ"ל, שאל רבינו לאנשי החברא קדישא אם לפעמים צריכים ליתן אבנים לתוך הקבר כדי שישכב הנפטר כהוגן, וכשהשיבו הן, ביקש שישמו תחת ראשו את האבן אשר שם מראשותיו תחת הכר בחייו משום סגולה לקדושה, כדי שאותה האבן תמליץ טוב בעדו לז.

למ. ברוב ענוותנותו לא השאיר אחריו שום צוואה או בקשה, זולת מה שהיתה לו במרפסת ביתו כד חרס גדול, ובו היה מניח את כל הערלות מילדי ישראל שמל אותם, וכשנשאל מבנו למה הוא מחזיקם, השיב "דאם גייט מיט" לאחר מאה ועשרים, וכך עשו, וקברו יחד עמו את העפר של שמונת אלפים הערלות לח.

מ. אף שבעצמו התנזר מכל טובת הנאה משלטון הרשע, ולא לקח מהם שום קצבה של ביטוח לאומי וכדומה, אך כשנשאל על כך מאחרים היה משתמט מלענות, ולא רצה להשיב לא לכאן ולא לכאן.

מא. ופעם נשאל מאברך אחד, שאשתו רוצה להגיש בקשה לקבלת 'קצבת ביטוח לאומי' ואין דעתו נוחה מכך, אם יעכב עליה, והורה לו רבינו, שלא יתערב ואם היא רוצה ליקח אין לו למונעה מכך.

פרק מ"ח

גילוח שער הנשואות

א. הנשים צריכות להקפיד שלא לגדל שערותיהן יותר משלשים יום, שזהו שיעור גידול

שלו, והשיב שאין לעשות כן אלא ימכרו אותם ויחלקו המעות לת"ח או מצוה גדולה, או ליתן הטו"ת לעני שאין לו.

לז. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קצ"ג).

ובדוקא בירר רבינו תחילה אם דבר מצוי הוא שמכניסים אבנים בתוך הקבר, אבל אילו לא היה הדבר נהוג לא היה מבקש זאת, וכפי שהבאנו דעתו בעובדא הקודמת שאין לעשות דברים חדשים שלא נהגו בהם כהכנסת ספרי קודש לתוך הקבר וכיו"ב.

לח. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן קצ"ג).

וכותב בנו הגר"מ שליט"א (שם), שהיו העולם תמהים מנין לקח מנהג זה, ובפרט מאחר שהיה דעתו שאין לעשות בעניינים אלו דברים חדשים שלא נהגו בהם, ולאחר כמה שנים מצאתי בספר זכר דוד לאחד מגדולי הרבנים והמקובלים באיטליא לפני כמאתיים שנה שכותב שכן הוא מנהג המוהלים, ובוה הם מגרשים את החיצונים שלא יהיה להם עסק עמהם.

פרע, ויש שהחמירו יותר מכך שמאז שהגיעו השערות לכדי נטילת הזוג צריכות לגלחן ולהסירן.^א

ב. מה שהנשים הנשואות מגלחות שערות ראשן, יסודתו מהררי קודש, ולא במנהגא גרידא תליא מילתא, אלא היא תקנה גדולה שהתקינו גדולי תקיפי קמאי מלפני כמה מאות שנים מכמה וכמה טעמים, והנשים קיבלו עליהן תקנה זו באיסור גמור שלא לגלח שערותיהן, ומקפידות על זה בתוקף עוז.^ב

ג. תקנה זו הוי כמו נדר, ולא מהני בה התרה, שכבר קבלוהו אבותינו עליהם ועל זרעם אחריהם עד סוף כל הדורות.^ג

א. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ע"ו ד"ה ולפי"ז).

ב. לשון רבינו בשו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ע"ז ד"ה אלא).

כידוע זהו תקנה גדולה שהנהיגו רבותינו גדולי הדור 'ועד רבני ארבע ארצות' בסביבות שנת ת"ל, לאחר אסונות שפקדו אז את עם ישראל ובכללם פרעות ת"ח ת"ט, ובאסיפת גדולי הדור מכל מדינות אשכנז נמנו והסכימו על תקנה גדולה וחמורה להנהיג את נשות ישראל בהנהגת קדושה וצניעות של תגלחת שער הראש, ובגודל השגתם ידעו שדבר זה יהיה מגן ומחסה לעם ישראל ברוחניות ובגשמיות בהווה ובעתיד. ומקובל שצריך דבר זה הוא משום דברי הוזהר פרשת נשא (דף קכ"ה ע"ב) שהפליג בגודל חומרי הדבר והזהירות שצריכה האשה שלא יתגלה אפילו שער אחת משערות ראשה אפילו בפני קורות ביתה וכ"ש בחוץ, שלפי דברי הוזה"ק שם זהו מהפגמים החמורים ביותר, והוא תחילת השורש לכל הצרות ברוחניות ובגשמיות רח"ל והגורם להתגברות כח הסט"א ועיכוב הגאולה כנודע למי שעומד על סוד הדברים, וגם מחמת דברי הוזה"ק פרשת אחרי (דף ע"ט) שמצריך לגזור את השערות שגדלו בימי נדתה מחמת גודל הטומאה החופפת עליהם, מלבד מה שנודע מכתבי המקובלים ששערות בכללותם הם מקום אחיזת הדינים והחיצונים רח"ל ובפרט בנקבה ששורשה מצד הגבורות (ראה בכתבי רמ"ד וואלי מבית מדרשו של הרמח"ל עמוד תמ"ט שגילה טפח מענין זה, וכתב שזהו סוד הפסוק "רבו משערות ראשי שונאי חנם", והיינו שהשונאים הסט"א והמקטרגים שהם הם הגורמים לכל העוונות והצרות ה", מהיכן נתרבו, מכח שערות ראשי, כי משם הוא היניקה שלהם ומשם הוא התרבותם ומקור כוחם וחיותם רח"ל, ובעמוד ת"כ כותב, כבר ידוע שהזקן הוא הדרת פנים וכן צריך שגם השערות יהיו הדרת הראש בלי ספק, כי לא נברא דבר אחד לבטלה, אלא שהוא טוב לגלחם, מפני שהם באחור במקום שליטתם ואחיזתם של הדינים, והחיצונים מתרבים ומתגברים מאד ביניקתם אם יניחום, ולכן הוא טוב לגלחם וכו', וללוי היה מצוה לגלח את השערות, לפי שהוא מן השמאל במקום שליטת הדינים ויניקתם, ואם לא היה מגלחם היו מתרבים הדינים עליו הרבה מאד עיי"ש), ובשעה שהם מכוסים אין לחיצונים שליטה עליהם, אבל כל שמתגלים אפילו לרגע קטן קיימת הסכנה הנ"ל ואכמ"ל בזה, וכיון שבלא תגלחת כראוי אי אפשר ליוזר בזה לכן הנהיגו רבותינו לגלחם.

ובנוסף (וי"א, דבעיקר) היה בזה משום גדר וסייג לכמה מכשולות העלולים לצאת בנדה הטובלת עם שערות, כדוגמת שערות הצפים על פני המים או לחילופין שתתכוּפף יותר מדאי כדי שיכנסו כל שערותיה ולא תהא הטבילה בדרך גדילתה, וחשש חציצה מחמת עצלות להסיר את כל הכינים וביצי כינים, או מחמת התעצלות לפספס ולסרק השער בעת החפיפה כראוי, וביותר עלול להמצא המכשול בזה באופנים שצריכה להרחיק את החפיפה מן הטבילה שהשערות עלולים להתקשר בקל בזמן שבינתיים, וגם חשש סחיטת שער בטבילה בשבת, ואשה שאינה זריזה וזהירה כראוי עלולה חלילה לבוא לידי מכשול בהם, ובפרט בנשים שלא נתגדלו בין חכמי תורה.

ג. רבינו בהסכמה לספר תוספת חיים (בענין תקנת תגלחת הנשים, ש"ל על ידי הרה"ח רבי חיים קראוס ז"ל)

ד. תקנה זו הונהגה ונתקבלה בקרב כל יוצאי מדינות אשכנז.

מביא זאת מדברי הגר"י וועליץ בשו"ת דברי ישראל (אה"ע סימן ל'), ומסכים עמו לדינא. וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן ג'), וז"ל, כל זה שייך גם בהמנהג שנהגו ונתפשט בישראל לגלח כל השערות, דנעשה הלכה רווחת והוי איסור גמור, ויש בזה גם משום אל תטוש תורת אמן, ומשום לא תסור וכו'. ובסיום דבריו מסכים המנח"י דאף במדינות שביטלו הנשים את התקנה מחמת גזירת המלכות, מכל מקום בזמנינו שנתבטלה גזירת המלכות חזר הדבר לאיסורו לכל אותן הנשים שהן מיוצאי ירכן של אותן שקיבלו התקנה עליהן קודם הגזירה.

ד. ז"ל רבינו בהסכמתו לספר תוספת חיים הנ"ל, והנה כעת נשא לבו אותו לעורר לבבות עם בני ישראל הקדושים ולחזק ידיים רפות, שלא להתרופף, ולהתחזק בתוקף עוז על קיום מנהג הקדום מימות דור ודור מנשי עם בני ישראל הקדושים יוצאי מדינות אשכנז וכו'. והעיקר מה שנתבאר מדבריהם כי לאו במנהגא גרידא תליא מילתא, אלא כי תקנה גדולה מה שהתקינו גדולי תקיפי קמאי מלפני כמה מאות שנים על בנות ישראל לגלח שערותיהן מכמה וכמה טעמים שהיה להם בזה וכו', עכ"ל רבינו בהסכמה הנ"ל.

ראה בספר תוספת חיים שהביא רשימה שלימה מספרי רבותינו מכל גלילות אשכנז הכוללים בין היתר את מדינות אונגאריין, גאליציה, דייטשלאנד, ליטא, פולין, צ'כסלובקיה, ורוסלאנד, ועוד ועוד, ובדבריהם מוזכר בהדיא שכן הוא המנהג הפשוט שהנשים הנשואות מגלחות שערות ראשן, - ראה בהעמק שאלה להנצי"ב (שאלתא צו אות ז') שכותב בתוך דבריו שבזמן הפוסקים האחרונים ז"ל הנהיגו רבותינו תגלחת שער הנשואות, וכן מוזכר הדבר בספר מדרש שם ועבר להגר"א עבדיל מגדולי וואלוויץ (ח"א סימן י'), ובשו"ת מענה אליהו להגאון האדר"ת מוילקומיר שבליטא (סימן ס"א), ובקונטרס קדושת ישראל להגאון המקובל רבי עקיבא פרוש מירושלים מצאצאי הגר"א (עמוד כ' טור ב' ועמוד כ"א טור א') הנדפס בסוף ספר אבני שיש, ובכלי חמדה להגרמז"ר פלאצקי מגאוני פולין (פרשת כי תצא עה"פ לא יהיה כלי גבר), ובאשל אברהם להגה"ק מבוטשאש (סימן ר"ס), ובדברי שאול להגרי"ש נאטנזון (פרשת נשא ד"ה ופרע), ובדברי הגר"ש קלוגר בתשובותיו שבספריו ובחרת בחיים (סימן פ"ו) וקנאת סופרים (תשובה כ"א) ושנות חיים (תשובה שט"ז), ובליקוטי מוהר"ן מצדיקי רוסיה (אה"ע הלכות קידושין סוף הלכה א'), ובמשמרת שלום מגדולי ההוראה במדינת רוסיה (סימן קפ"ב), ובשו"ת חתם סופר (סימן קצ"ה), ובשו"ת נטע שורק (סימן ס"ד), ובדרכי תשובה (יו"ד סימן קצ"ה סוס"ק צ"א), וכן מורה לשון הביאור הלכה (סוף סימן ע"ה), ובשו"ת מהרי"ץ דושינסקיא (ח"א סימן קכ"ז), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן ג'), והגר"ב מנדלזון גאב"ד קוממיות העיד במכתב שכן הלכו בפולין לפני כמאה שנה. וכנודע שבזמנו נתקבלה תקנת גדולי הדור זו בתוקף עוז אצל כל נשות ישראל הכשרות שבכל גלילות אשכנז, עד שהיה הדבר פשוט דכל מי שאינה מספרת שערותיה לפרוצה תחשב, וכך נמשך המצב בכל גלילות אשכנז קרוב למאתיים שנה רצופות שלא נמצא שום אשה כשרה שתגדל שערות ראשה (ראה בשו"ת דברי חיים חו"מ ח"ב סימן ב' שכתב דבר פשוט דתקנת ארצות הוא ככל תקנת חכמים ואסור לנו לעבור עליהם ח"ו והעובר נקרא רשע).

מה שגרם את השינוי בכך הוא כאשר בשנת תרי"א גזרה המלכות במדינת רוסיה איסור על כיסוי הראש, ונכלל בגזירה זו חלק מפלך ליטא שהיה שייך אז לרוסיה, ואז בהכרח נתבטל במקומות אלו ענין זה, ועם התדרדרות הדורות ותגבורת ידה של ההשכלה הארורה שפעלו לשנות הרבה דברים שהיו מקובלים בכלל ישראל נשכח ענין זה גם במדינת אשכנז (גרמניה) ובשאר הגלילות, ובעיקר גרם לכך מלחמת העולם הראשונה שהביאה בלבול גדול בכל מצב הדת בכלל ובהנהגה זו בפרט, שאז נשכח ענין זה כליל גם בפולין (ובאמת דעיקר הפירצה הנ"ל שבכל המקומות האלו היה ענין כיסוי הראש בכללות מפני שרצו להתדמות לגויי הארצות, וכא"ד), עד שנתהווה המצב שכמעט לא נשתמרה תקנה חמורה זו אלא בקהילות אונגאריין וגאליציה שהיו שם רבותינו החתם סופר והדברי חיים וממשיכי דרכיהם שעמדו על המשמר כחומה בצורה על כל קדשי ישראל ובתוכם ענין זה.

ענייני מחאה והעמדת הדת על תילה

ה. נשאל בדבר איש שאינו שומר תו"מ המתעתד לעשות ברית מילה לבנו בשבת, והדבר יגרום חילולי שבת המוניים לבני המשפחה אשר יגיעו ממרחקים ברכביהם, ואפשר להשפיע עליו לדחות את הברית ליום ראשון, אם נכון לעשות כן או שב ואל תעשה עדיף. והשיב, שאם אפשר להשפיע עליו שיעשה את הברית באופן שלא יהיה חילול שבת כלל מה טוב, אך אם אינם בטוחים בכך לא ידברו עמו על נושא זה כלל.^ה

ו. פעם הגיעה אל רבינו אשה אחת לשאול שאלה בהלכה, ולבושה לא היה הולם את גדר הצניעות, כשיצאה מלפניו שאל אותו חכם אחד, הלוא רבינו ידוע כאחד הלוחמים הגדולים ביותר על ענייני הצניעות, ולמה לא עורר את אותה אשה על מלבושיה, והשיבו רבינו, אם אני אעיר לה על כך, לא תבוא יותר לשאול שאלות, ושמה לא תתנהג בביתה על פי תורה, אכן אתה, אדרבה, רוצה אחריה ועורר אותה על תיקון הצניעות.

ז. הורה בדבר נשים מחללות שבת המקפידות על טהרה, ובאות ברכב בליל שבת למבול, שאם אי אפשר להשפיע עליהן יש להניח להן למבול במקוה ולא לומר להן כלום, דכשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ויש לקוות שבזכות שמירת הטהרה יזכו לשמור את כל התורה כולה.^ו

ח. נשאל בדבר כלות שאינן שומרות תורה ומצוות המגיעות למבול קודם החתונה, כפי שהחוק מחייב שאין הרב מורשה לסדר קידושין לכלה שלא טבלה, ומדביקות לשערותיהן שער מלאכותי, שלכתחילה אין למבול עמו משום חציצה, אמנם אם לא נטבילן עכשיו בודאי יבואו לידי איסורים חמורים, ואדרבה לפעמים אפשר לקרבן ואז ימשיכו לבוא למבול כדת וכדין, והיה רבינו מורה בזה, שבמקוואות שלנו אין להטבילן, אך במקוואות שבאים שם גם נשים שאינן שומרות תו"מ יש להטבילן, רק שהבלניות יאמרו להן בפירוש שלדעת הרבנים הטבילה אינה כשרה לכתחילה כדי שלא ליתן להן הרגשה שעשו כדת וכדין, וגם לא יאמרו להן בעלייתן מן הטבילה 'כשר' כפי שנהוג לומר לכל אשה כשרה בעלייתה מהטבילה.^ז

ה. ספר היכל הוראה (ח"א סימן קע"ג).

ו. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן קע"ג).

ז. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן קכ"א).

ז. אמנם זהו דוקא באופן האמור שהטבילה כשרה עכ"פ בדיעבד, אבל בנשים שאינן עושות הפסק טהרה ובדיקת שבעה נקיים, דאפילו בדיעבד אין טבילתן עולה להן, היה רבינו מורה שאין להניחן לטבול בשום מקוה כלל, אף שאפשר שיודחו מחמת כן לגמרי, ואין לנו לעשות חשבונות של בחירת הרע במיעוטו כדי להצילן מאיסורים יותר חמורים, מפני שאינו דומה חטאת יחיד שעושה בסתר ובביתו, שאפילו אם הוא חטא חמור אין זה אלא חטאת יחיד, והוא בעונו ימות וכל ישראל נקיים, אבל החטא הקטן שיוסכמו עליו דעת רבים והדת ניתנה שלא למחות, הרי זה זימה ועון פלילי וחטאת הקהל הוא, ולפיכך פשיטא שאין להתיר שום איסור קל מחשש שמא יבוא לידי איסור חמור יותר.^ח

י. ורבינו כותב, שדבר זה צריכים לידע אלו העוסקים בקירוב רחוקים לעוררם ולהדריכם בדרך ישרה, שלמצוה גדולה יחשב להם, וכפי שידוע מפי ספרים וסופרים גודל הזכות של מזכי הרבים, וכמאמר חז"ל כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. אמנם מאד מאד צריכים להשגיח שלא יהיו מתקנים מצד אחד ומקלקלים ח"ו מצד אחר, על ידי שיזוזו חלילה מן ההלכה, או שיתירו להם איסורים קלים משום חשבונות שונים, וכידוע שהיצר הרע האורב במסתר כאריה בסוכו אינו נח ואינו שוקט, וכפי גודל המעלה והזכות מהמצוה, כן יגדיל כוחו ח"ו להכשיל העוסקים בה, וצריך לזהר ולהתרחק ממנו כמטחי קשת.^ט

יא. פעם בעת שחל ראש השנה בימי חמישי וששי, והיו רפתנים שעקב ג' ימי שביתה רצופים, היה בדעתם לרוקן את החלב למשאית תוך כדי חילול יו"ט, ועקב זאת לא נתנו הביד"ץ השגחה לייצור זה, וכשהוצע בביד"ץ אודות אפשרות של אמירה לעכו"ם קודם החג והשבת, סבר רבינו בנחרצות שאין להתיר זאת, מפני חילול השם, וגם מפני

ח. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ע"ז).

ט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ע"ז).

והכלל העולה מהוראותיו אלו של רבינו, דהיכא שאדם יחיד עושה חטא על דעת עצמו בדרכו לעשיית המצוה, כגון באותן נשים הנוסעות עם רכב בשבת, או באשה זו שבאה לשאול שאלות בהלכה ולבושה לא היה הולם את גדר הצניעות, אין לנו למחות כנגדן כשלא נוכל להשפיע עליהם, אלא אדרבה מוטב להעלים עין מתוך תקוה שהמאור שבמצוה יחזירנה למוטב, וכשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו', אך כשאנו נדרשים להתיר להם איסור קל, כגון לאפשר טבילה שיש בה פסול על פי הלכה, אין לנו לעשות חשבונות להתיר זאת כדי להצילם מאיסור חמור, מפני שחטא קל הנעשה על דעת רבים ובהסכמת בית דין שהסכימו שלא למחות חמור טפי מחטא חמור שעושה יחיד על דעת עצמו, ואדרבה אם יקילו להם יהיה ההפסד רב על התועלת, (אמנם כמובן שאין לראות הוראות אלו כשולחן ערוך בעניינים אלו, אלא למעשה יש לשאול את פי חכמי הדור שליט"א בכל מקרה ומקרה, וכשאר כל ההוראות שבספר זה שאין לסמוך עליהם הלכה למעשה אלא בהסכמת חכם מובהק).

שמפעלים אחרים יבואו וידרשו להתיר להם אמירה לנכרי לפני שבת, והזכיר את דברי רש"י על הפסוק ואשימם בראשיכם (דברים א', י"ג), חסר יו"ד, למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם, שהיה להם למחות ולכוין אותם לדרך הישרה^י.

ענייני רפואה יא

יב. כיום שהדורות חלשים, וקשה הפרישה הן לאיש והן לאשה, העלו רבותינו שיש לבטל את המנהג שאין הולדת טובלת עד אחר ימי הטוהר, שהם ארבעים יום לזכר ושמונים יום לנקיבה, אלא מיד כשמתאפשר לה להיטהר תמכול ותטהר^{יב}.

יג. נשאל בדבר אשה שבימי הריונה זקוקה להיות רתוקה למיטתה וגם בבית החולים, ויש לה בן קטן, ואם תתעבר לא יהיה מי שיטפל בבנה הקטן, אם יש להתיר לה לעשות פעולות מניעה עד שיגדל בנה הקטן. והיתה הוראתו, שאין בכך סיבה להתיר לה מניעת הריון, דכיון שמצד עצמה ובריאותה מסוגלת להתעבר, למה נחשוש בזה לסיבות צדדיות, ומאן דיהיב חיי יחיב מזוני ואיהו דחיק ומוקמי אנפשיה^{יג}.

יד. באשה שחוששת שמא תחלש מחמת ההריון, היה רבינו מורה שאין לה לעשות פעולות מניעה. אלא היכא שהיא מניקה ואינה רגילה לראות בימי מניקתה יכולה לטבול לבעלה, כיון שבדרך כלל לא תכנס אז להריון, ואם היא רגילה כבר לקבל את המחזור הרגיל שלה, תאחר את טבילתה עד ליום כ"א לאחר ראיתיה, שלאחר זמן זה כמעט אינו מצוי שתתעבר^{יד}, אמנם במקום שיש חשש סכנה ממש בודאי שאין לסמוך

^י. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ז), במאמרו של הרב אברהם ביהר"ן שליט"א.

^{יא}. הוראות אלו נלקטו מספריו של רבינו, אך פשוט ואי"צ לומר דבנוגע למעשה יש להתייעץ בכל מקרה עם חכם מובהק, ולא נכתבו הדברים אלא בתורת מראי מקום לספריו של רבינו, היכן שמדבר מעניינים אלו, או שנמסרו בשמו על ידי תלמידיו, וככל שאר ההוראות שבספר זה שאין לסמוך עליהם למעשה אלא על ידי בירור אצל תלמידי רבינו זללה"ה.

^{יב}. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ז, וח"ג סימן צ"ח), ומפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

^{יג}. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ז).

^{יד}. וזהו בנשים שמחזור הוסת שלהם הוא בסביבות יום השלישים, אך בנשים שההפלגה שלהן הוא באיחור יותר, יש להן להתאחר יותר, כי בדרך כלל זמן הביצ - שבו ראוייה להתעבר - הוא כשלשה עשר או שנים עשר יום לפני הוסת הבא, - שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן צ"ח).

על עצות אלו, ואין הדברים אמורים אלא כשאין הדבר נוגע לסכנה ממש, שאז אפשר לסמוך על זה בלי שום בית מיחוש בעזחי"ת כפי הנסיון מהמציאות טו.

זו. היה מורה לשואליו, שאין להתייחס או לחוש לפיתויי הרופאים הממליצים להמנע מהריון בגיל מאוחר, מחשש שהילד יהיה לקוי בתסמונת דאון ל"ע, אדרבה, עיינו רואות רובא דרובא מאחינו בני ישראל החרדים לדבר ד', המתנהגים לפי תומם, והולכים בעקבות אבותינו ואמהותינו מדור דור, ומולידים בנים ובנות גם בשנות הארבעים ולמעלה, ולא יאונה להם כל און תהלה ליתב"ש טז, וצא וראה כמה מניעת פריה ורביה גורמים רופאים אלו לעם בני ישראל הקדושים, דמחמת חשש מקרה לא טוב ח"ו יוצא מן הכלל, גוזרים להמנע מפריה ורביה מכל וכל יז.

פרק מ"ט

מפום ממלל רברבן

א. היה רגיל על לשונו, "השולחן ערוך מעל הכל", בכל דבר ובכל ענין, תחילה יש לנו לידע שאין לנו לזוז כמלוא גימא מהמבואר בשו"ע ובפוסקים א.

ב. הוי מרגלא בפומיה, "המציאות משועבדת לתורה, ולא התורה למציאות".

ג. ונתן דוגמא לדבר, דהנה שיטת רבי מאיר היא דאשה שאין לה וסת קבוע תצא בלא כתובה, וזה תמוה מאד, שהרי לדבריו אין שייך לישא אשה בימינו, ותירץ, דאין הכי נמי דלכך אין הלכה כרבי מאיר, אך הוסיף, שאם היה הלכה כרבי מאיר אזי גם מציאות הדברים היה משתנה, דמציאות העולם מאפשר שלא יהיה לנשים וסת קבוע מאחר שאין

זו. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ק"ז, וח"ג סימן צ"ח).

זו. ורבינו מוסיף על כך בזה"ל, ואם נשמע בדרך יוצא מן הכלל על מקרה לא טוב, הרי מאמינים אנו בהשי"ת שהכל הוא בהשגחה פרטית ממנו יתב"ש על בראיו, וכל מדה ומדה נכונה, והוא יודע ועד סיבת הדבר שגרם לזה, ובטוחים אנו בשמו יתב"ש ומברכים בכל יום ברוך המרחם על בראיו שישפיע עלינו רחמים וחסדים גלויים, ולא יאונה לצדיק כל און, ואם באנו לחוש בזה לפיתוי הרופאים ודרך המתחדשים, הרי הם גוזרים ואומרים לחוש כבר מגיל שלשים וחמש ולמעלה למנוע עצמם מלהוליד.

יז. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן צ"ח).

א. מפי תלמידו הגאון רבי ישכר דב אייכהורן שליט"א.

הלכה כרבי מאיר, אך אילו היה ההלכה כרבי מאיר היה מציאות העולם משתנה ומתאים עצמו לכך והיה נעשה לכל הנשים וסת קבוע².

ד. אצל קהילות החסידים מעולם חיפשו לדקדק בכל ענין שבקדושה, והיו מדקדקים גדולים בהלכה, וזהו אחד מהטעמים שאצל החסידים הקפידו מאד על זמן קריאת שמע של המג"א, ואף שהשו"ע הרב הקיל בזה והציב זמן מאוחר יותר³.

ה. הוי מרגלא תמיד בפומיה על כל דבר שנחגו בו ישראל, "סאיז הייליג"⁴.

ו. התריע פעם, אשר בחינה זו שיש אצל פורקי העול ל"ע, שמתייחסים לאבותיהם ואבות אבותיהם כאיזה דבר השייך על העבר, יכול היצר להכניס גם אצל יראי ד' המדקדקים בקלה כבחמורה, כל אחד לפי דרגא דיליה, להתייחס לצביון ואורח החיים השמרני והקפדני שראו אצל אבותיהם ואבות אבותיהם כאיזה דבר השייך אל העבר, ופורצים גדרים וסייגים שלא היו מקובלים במשפחתם, ויש לאדם לפקח עין ולהשגיח עליו ועל צאצאיו שלא להלכד בזה⁵.

ז. והיה דורש תמיד בכל תוקף מכל אברך וצורב מחוגי לומדי התורה והקרובים להשקפה המהורה, שעליו לשמור בכל תוקף על כל הנהגה טובה, וכל חומרא ודקדוק הלכה ותוספת קדושה וטהרה שראה אצל אבותיו ורבותיו⁶.

ח. ולא פעם הביע את מורת רוחו, מאלו שנתגדלו בבתים עם עקרונות של קדושה וטהרה או השקפה מהורה, וכשהולכים ללמוד תורה בישיבות אשר אין שמים דגש כל כך על עניינים אלו, הרי הם משילים מעל עצמם את המעלות המובנות שינקו בבית אביהם. והיה אומר על כך, אם ברצונך 'להוסיף' שם מעלה על מעלותיך ולהשתלם גם בהבנת

ב. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

ג. כן השיב לי רבינו לשאלתי אמאי אצל החסידים הקפידו בכל עזו על זמן המג"א, ולא סמכו על דעתו של השוע"ה שהציב זמן מאורח יותר, (מנחם אב תשס"ז).
[וכמה מצער הדבר שיש שהפכו את הקערה על פיה, כאילו שאצל חסידים לא היו נוהגים לדקדק בהלכה, ובתואנה זו יש כאלו הפוטרם את עצמם ומקילים ראש בהרבה הלכות חשובות וגופי תורה בחושבם שזהו המנהג של חסידים, אבל זהו שיבוש ושקר גס דאדרבה אחד מעיקרי ויסודי החסידות היו ה'דקדוקים' וה'חומרות' בהלכה כידוע, ובדרך זו יש להתנהג כל החפץ להלך בדרכי ה'חסידות'].
ד. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

ה. מתוך דרשת חיוק בענין חינוך הבנים, נדפס בקובץ נשיה בחוקיך (חלק ב' עמוד ע"ז).

ו. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

התורה ובהתמדתה, מילא, אבל אין לך 'לרדת דרגא' ולוותר על עקרונות שקבלת מבית אבותך^ז.

ז. היה אומר, שהתנאי הבסיסי לשמירת ודקדוק ההלכה הוא להיות "ירא שמים", ולדוגמא, כשנשאל על ידי נכדיו הי"ו הגרים בעיר בית שמש, היות ובימות הקיץ שורר שם חום גדול, אם יכולים הם להקל ולהשתמש בשבת במזגן המופעל על ידי חילול שבת, והשיב להם רבינו, אילו הייתם באים לשאול אם על פי הלכה הדבר מותר או אסור, היה מקום לדון בכמה צדדים של איסור והיתר בשאלה זו, ואולי היה מתברר שאפשר להכנס לכמה פירצות דחוקות כדי להמציא איזה היתר, אבל לכם אני אומר דבר אחד, "צריך להיות ירא שמים", ומי שיש לו יראת שמים אין לו שאלות כאלו, אלא הוא מבין מעצמו שאין לו להשתמש בשבת במזגן המופעל על ידי חילול שבת לא בירושלם ולא בבית שמש^ח.

י. היה אומר, שבמאמר התנא "בטל רצונך מפני רצונו" נכלל, שאפילו אם לפעמים יש למצוא קולא והיתר על פי הלכה, אבל למעשה יש לך לבטל את רצונך כדי לקיים את רצון הבורא בהידור רב^ט.

ז. וכה אמר רבינו לבחור אחד מבית חסידי ושמרני, שהגיע להתברך מפיו בעת הכנסו ללמוד בשיבה גדולה ליטאית, 'אכן אתה הולך לישיבה זו כדי להתעלות בתורה ובהבנת התורה, אבל אין זה אומר שמשום כך אתה צריך להשיל מעליך את המעלות הטובות שקבלת בבית אבותיך וגדלת עליהם'.

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בהקשר לכך ראוי להביא את דברי המסילת ישרים (פרק י"ג), וז"ל, ואם תשאל ותאמר, אם כן איפוא שזה דבר מצטרף ומוכרח למה לא גזרו עליו החכמים כמו שגזרו על הסייגות ותקנות שגזרו, הנה התשובה מבוארת ופשוטה, כי לא גזרו חכמים גזירה אלא אם כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה, ואין רוב הציבור יכולים להיות חסידים, אבל די להם שיהיו צדיקים, אך השרידים אשר בעם החפצים לזכות לקרבתו יתברך, ולזכות בזכותם לכל שאר ההמון הנתלה בם, להם מגיע לקיים משנת חסידים אשר לא יוכלו לקיים האחרים, הם הם סדרי הפרישות האלה כי בזה בחר ה', שכיון שאי אפשר לאומה שתהיה כולה שוה במעלה אחת, כי יש בעם מדרגות מדרגות איש לפי שכלו, הנה לפחות, יחידי סגולה ימצאו אשר יכינו את עצמם הכנה גמורה, ועל ידי המוכנים יזכו גם הבלתי מוכנים אל אהבתו יתברך והשראת שכינתו.

ובהמשך דבריו (פרק י"ד) מוסיף לבאר את כוונתו, וז"ל, והפרישות בדינים הוא להחמיר בהם תמיד, לחוש אפילו לדברי יחיד במחלוקת אם טעמו נראה, אפילו שאין הלכה כמותו, ובתנאי שלא יהיה חומרו קולו, ולהחמיר בספיקות אפילו במקום שאפשר להקל בהם, וכבר ביארו לנו חכמינו ז"ל מאמר יחזקאל 'הנה נפשי לא מטומאה' שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, ולא אכלתי מבשר כוס כוס, והנה כל זה מותר הוא מן הדין ודאי, אלא איהו דאחמיר אנפשיה, וכבר זכרתי למעלה שאין ללמוד ממה שהותר על כל ישראל, לפרושים שיש להם להרחיק מן הכיעור ומן הדומה לו ומן הדומה לדומה.

יא. הוי מרגלא בפומיה, שהחילוק בין הדורות שלפנינו לזמנינו הוא, שבימים ההם היו אנשים מקיימים את דברי השו"ע והפוסקים בלי התחכמויות, ולא היו מקילים אלא בדבר שהיתר בו ברור, אבל בזמנינו נטיית האנשים היא שכל דבר שלא כתוב בו איסור בפירוש הרי הוא מותר להלכה.¹

יב. ומנהמת לבו היה מביע את צערו, שכהיום לדאבונינו נכנסה קרירות במחנינו, ועל כל דבר באים לבקש היתרים, וכל דבר קטן כבר נהיה 'שעת הדחק' ו'צורך גדול', ולא כן היה פעם כשהדורות היו כתיקונם, שאז היתה כל שאיפתם לקיים את דברי השו"ע והפוסקים כפשוטם בלי חכמות, ואדרבה היו מחפשים לדקדק בהלכה.

יג. ובחקשר לכך סיפר מה שזכור לו בילדותו כשהיה ילד כבן י"ב, שבאה אשה אחת אל הגאון הנודע הגאב"ד מטעפליק זללה"ה בימי הספירה, ושאלתה בפיה, היות שאין לה מה ללבוש (כוונתה היה שאין לה בגד ראוי לפי דעתה), האם מותר לה ללבוש בגד חדש בימי הספירה, והגאב"ד מטעפליק לא התיר לה, ואמר רבינו שהוא זוכר שבשעתו היה הדבר תמיהה גדולה בעיניו, למה אי אפשר להתיר לה במקרה זה, שהרי לפי דבריה אין לה בגד ראוי ללבוש, ובפרט שידוע שהגאב"ד מטעפליק היה 'מיקל' וכאן אסר לה. וסיפר רבינו שאותה אשה משום מה לא שהתה לפסקו של הגאב"ד מטעפליק ולבשה את הבגד החדש בימי הספירה², וסוף מעשה היה שכלילה השתחל ערבי לתוך הבית דרך החלון וגנב את הבגד.

יד. והוסיף רבינו, שכהיום מקובל בשאלות כעין אלו להקל ראש, וכולם יאמרו שסברא פשוטה היא שבטח צריך להקל לה, כי לבישת בגדים חדשים בימי הספירה הוא רק מנהג, וכאן הוא שעת הדחק וצורך גדול, אולם רואים מעובדא רבתא זו, שאפילו כלפי דבר זה שאינו אלא מנהג, על האנשים להתגמש בפני המנהג, ולא להיפך³.

טו. ניגש אליו יהודי ושאל אותו 'האם יש בעיה בעשיית דבר זה וזה', אמר לו רבינו

¹ כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וראה בשו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ס"ז אות ג') אשר רבינו מביא בתשובתו את דברי רבינו יונה באגרת התשובה (אות מ"ח), דכלל גדול בתורה דכל דבר שאינך יודע אם הוא אסור הרי זה אסור עליך עד שתשאל לחכם ויאמר לך שהוא מותר.

² יא. ורבינו הוסיף, 'ואני דן אותה לכף זכות במה שנכשלה ולא עמדה בניסיון'.

³ יב. כל זאת אמר לי רבינו בליל שב"ק ר"ח אייר תשס"ט, ג' שבועות קודם סילוקו לחיי עד.

בתמיהה, "בעיה", התורה איננה בעיות, יש לך לשאול על דבר זה, אם הוא מותר או אסור^י.

מז. הוי מרגלא בפומיה, תמיד ובכל עת, שאין בכוחינו להמציא דין מחודש שאינו מוזכר בפוסקים, אלא אם יש לו בסיס איתן ויסוד מוצק בדברי הראשונים או האחרונים, אבל אין לנו לחדש ולהמציא הלכות על פי 'סברות' בעלמא.

יז. ופעם דיבר על כך בכאב, ואמר, שכהיום נשתרש לדאבונינו אצל רבים, שתחת להתייגע על דברי הש"ס והפוסקים ולאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, הרי בכל שאלה ושאלה מציעים ומצדדים סברות לכאן או לכאן וחסל, והוא תמה עליהם, דאם כן אפשר לגנוז את ארבעת חלקי השו"ע, מאחר שההלכה מוכרעת על פי סברות בלבד^י.

יח. היה רגיל לצטט את דברי המסילת ישרים (פרק י"ט), ש"קנאות אמתית" איננה זו שבאה מצד רוע ושנאת הבריות ח"ו, אלא היא באה מכח אהבת הבריות ואהבת השי"ת, שהוא מקנא לכבוד השם ותורתו מכח האהבה העצומה להשי"ת שבוערת בקרבו, וגם מרוב אהבתו העצומה לכל אחד מישראל אינו מסוגל לראותם הולכים לאיבוד, ומתוך שמבקש את טובתם הוא מעמידם על דרך הטוב והישר^ט.

יט. ופעם הוסיף ואמר, ש'קנאות' שאיננה מיוסדת על אהבת ישראל אינה קנאות לכבוד ד', ובהכרח שהיא קנאות לכבוד עצמו, שכידוע שנעים מאד להרגיש יותר 'פרומער' מכל העולם, ולצעוק בקול רעש גדול 'אני הצדיק, וכולם רשעים', אבל לא בזה חפץ ד', אלא צריך לאהוב כל יהודי ויהודי, ומתוך אהבה ומסירות זו יקנא את קנאת ד'^ט.

כ. עורר פעם, שיש להתחזק שלא להתבהל ולאבד עצמו (זיך גישט פארליר^ן), וכגון כשמתעוררת בבית שאלה בדיני שהייה והטמנה וחושש שלא יהיה לו משולין^ט חם בשבת, וכל כיוצא בזה, ולפעמים מאבד עצמו מפחד הנשים וכיוצא בזה, וצריך האדם להתבונן שישכלו ינהיגו במצבים כאלו^י.

יג. והדברים ידועים ומפורסמים אצל כל באי ביתו של רבינו, שזו היתה תגובתו תמיד כאשר היה נשאל בסגנון זה, וכן ראיתי כמה פעמים שהשיב כן לשואלים.

יד. ליל שב"ק א' אייר תשס"ט.

מז. מפי הגאון רבי פנחס ברויער שליט"א.

מז. מפי הגאון רבי יעקב שכנזי שליט"א.

יז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בא. היה רגיל לומר, גם מי שאינו בן תורה, ועובר לפרנסתו, אין זה אומר שמותר לו להתבטל ולבזבז את הזמן, כשאתה עובר - תעבור, ולא - לך ללמוד, כל רגע יקר יי.

בב. מעשה באיש אחד ירא שמים מדקדק בקלה כבחמורה, שאירע לו מקרה נורא, שנתעורר משנתו בליל שבת באישון לילה, ושכח שעכשיו שבת, וכיבה את אור החשמל, והדליק מאוורר, ותלש נייר לצרכיו. ונשבר לבבו בקרבו, שהיה הדבר תמוה לו מאד איך הגיע לידי מכשול זה, ורבינו תלה זאת במה שסיפר בעל המעשה, שבאותו ליל שבת התווכח עם אשתו, וטען שהוא מרגיש את קדושת השבת, ואולי דמפני שהתפאר בעצמו בכך, הראו לו מן השמים שהוא עדיין רחוק מזה יי.

בג. היה אומר, הרוצה לנהוג סלסול וחומרא בעצמו באיזה הלכה, טוב הדבר, אך לפרסם ולהנהיג חומרא בקול רעש גדול, ברוב הפעמים יצא שכרו בהפסדו.

בד. היה מתריע תמיד ואומר, שיש להתנהג כפי הסדר הנהוג והמקובל בדינו מאבותינו ורבותינו דור דור, אשר אף אם לפעמים אפשר למצוא בזה קושיות ושאלות, אך סוף סוף דרך סלולה היא, אבל אלו המתחכמים להמציא דברים חדשים אינם בטוחים מן המכשול, כי בקל יתברר על איזה פרטים שלא לקהוהו בחשבון ונפלו מן הפח אל הפחת כ.

יח. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

יט. שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ב).

ב. רבינו אמר זאת בהקשר למה שבשנים האחרונות נתפשט ונעשה נחלת הכלל החומרא שלא לאכול חמץ שהיה מכור לנכרי בפסח, מחשש שמא המכירה לא הועילה בשלימות, שעד לפני כשלושים שנה לא היו נזהרים בזה כלל, ורק יחידי סגולה ומדקדקים היו יוצאים למחרת הפסח לעיר העתיקה וקנו קמח מן הערביים לתקופה של שבוע או שבועיים, עד שיספיקו בעלי המפעלים והחנויות למכור את כל הסחורה שנאפתה קודם הפסח, אלא שלפני כשלושים שנה נתהווה על ידי גורמים שונים שהנהיגו חומרא זו בקול רעש גדול, ובד בבד התחילו רבים לנהור לעיר העתיקה לקנות קמח מן הערביים, ולאחר כמה שנים נתברר שהערביים שלא היה להם מספיק קמח כדי לעמוד בביקוש הגדול היו קונים לאחר הפסח קמח מישראל שיתכן שלא מכרו את חמצם לנכרי כלל. וכמו כן מחמת שלאחר הפסח נזהרים כולם לאכול דוקא ממה שנאפה לאחר הפסח, נתהווה המצב שלאחר הפסח משווקים בעלי המפעלים את הסחורה הטרייה שנאפתה לאחר הפסח, ולאחר זמן בחודשי סיון תמוז כשהציבור כבר אינו שם לבו לבדוק את תאריכי הייצור משווקים את הסחורה שלפני הפסח. הרי שאם בשנים קודמות היה אפשר למדקדקים להמנע מיד לאחר הפסח מלקנות את החמץ הנמכר בחנויות, ובינתיים היו קונים קמח מן הערביים, עד כעבור תקופה קצרה שהיו החנויות מספיקים למכור את הסחורה שמלפני הפסח, הרי פרסום החומרא בקול תרועה גדולה גרם שכמעט אין שייך היום במציאות לזהר בזה, מפני שבעלי המפעלים ש'נתקעו' עם כמויות של חמץ שנאפה קודם הפסח מערימים לשווקם בדרכים שונים שהציבור לא ירגיש בהם, וסיים רבינו, שמכל העובדות האלו נמצינו למדים, שלפרסם ולהנהיג חומרא בקול רעש גדול, על פי רוב יצא שכרו בהפסידו מכך, (ט' ניסן תשס"ז).

בא. ראוי לציין בזה את דברי רבינו בתשובה (ח"ב סימן כ"ז אות ב'), במענה לאחד ששאל אותו אם להוסיף

בה. פעם בעת אשר פרסם פסק הלכה בענין מסויים, היו אי אלו שלא מצאה הוראתו של רבינו חן בעיניהם, ופרסמו דברי זלזול וליצינות כנגד פסק ההלכה, והדבר גרם חלישות הדעת לאחד מבניו של רבינו שבא לתנות את צערו לפני אביו, ויאמר לו רבינו, "אין לך ממה להתפעל, כי דברי הקינטור והליצינות ישתכחו בעוד שבועיים שלשה, אבל פסק ההלכה ישאר חרוט לדורות עולם"^{כב}.

בו. כשנודע לו על קצב אחד, אשר בשאלות שהטריפם לו, היה חוזר ושואל לרבנים אחרים כדי שיתירוהו לו, שלח לו מכתב בזה"ל.

יום ו' עש"ק לסדר והבדלתי בין הבהמה הטחורה לממאה ובין העוף הטמא לטהור תשל"א לפ"ק, שלו' וכט"ס לכבוד מו"ה נ"ו, הנני בשורותי אלו להודיעכם כי היות אשר הוגד לי כי שאלות אשר נשאלו ממני והוריתי לאיסור, הנכם שואלים עוד הפעם ממורה הוראה אחר כג, על כן הנני להזכירכם שאין העולם הפקר, ואחר אריכות ימים ושנים בבוא הזמן

בנוסח הביטול עפ"י דברי שו"ת הב"ח לבטל ולומר 'וגם כל חמץ שיתחמץ לי ושיכוא לרשותי מעתה עד לאחר פסח'. ומשיב לו רבינו, דאעפ"י שגם הא"ר הביא את דברי הב"ח אלו להלכה, ומסיק על זה דכן נכון לעשות, וגם הפמ"ג והשע"ת שם הביאוהו, מכל מקום הלוא שאר הפוסקים לא הביאו אותו להלכה, ובשו"ת חתם סופר חולק על כל עיקר סברת הב"ח, וכן ראיתי בספר כף החיים שהביא דברי הב"ח, וסיים על זה מיהו השאג"א כתב להוכיח מש"ס ופוסקים דאינו יכול להפקיר דבר שאינו ברשותו יעו"ש, ומסיים רבינו את דבריו, "על כן נלע"ד דעדיף שלא לשנות מהנוסח המקובל ולא לשנות ממנהג העולם, וכל המוסיף גורע".

בהקשר לכך יש להביא את מה שסיפר הגאב"ד דקוממיות הגרמ"מ מנדלסון זצ"ל, שעלה אל רבינו כשבועיים טרם הסתלקותו, ורבינו ביקש לשמוע ממנו כמה שאלות שעמדו על הפרק בזמן האחרון, והרצה לפניו הגרמ"מ שאלה שנתעוררו עליה לאחר הפסח, באברך אחד שרצה להחמיר על עצמו שלא למכור חמץ בעין כמנהג הרבה אנשי מעשה, ולכן הכניס את החמץ בעין שהיה לו לחנותו של חמיו שהוא כן נוהג למכור חמץ בעין, מבלי שיאמר לחמיו על כך, ולאחר הפסח אמר חמיו, שהגם שמכר את כל החמץ בעין שנמצא בחנותו, אך לא היה דעתו אלא על החמץ שהיה שייך לו, ולא על חמצו של חתנו, שמעולם לא עלתה על דעתו לקנותו ממנו, וגם לא עלתה על דעתו למכרו, אמנם לעומת זה היה צד לומר שהמכירה כוללת גם את חמצו, מכיון שאשת האברך היתה מנהלת את החנות.

רבינו בשמעו על השאלה הגיב מיד, "שאלות אלו וכיוצא בהם, בא על ידי שמתחכמים ולא עושים כסדר המקובל", שהרי הסדר הנפוץ והמקובל הוא שמוכרים גם את החמץ בעין, וכשמתחכמים ולא עושים כן באים לידי ספיקות ושאלות, (וכלומר, דמנהג אנשי מעשה הוא שמחמירים לבער את הכל מלפני הפסח ולא לסמוך על המכירה, אבל זה חס על חמצו ולא ביערו, ותחת להתנהג כפי הסדר המקובל למכרו, התחכם וחיפש לעצמו דרכים חדשות, ובזה הרבה פעמים יכולים ליפול חלילה מן הפח אל הפחת).

כב. מפי בניו הרה"ח ר' אהרן, והגאון ר' משה שליט"א.

וראוי לציין שכאשר חזו עיניו הצופיות של רבינו כן היה, שדברי הקינטור והליצינות נשתכחו עד מהרה כלא היו ולא נודע זכרם עלי עפר, ולעומת זה, במשך עשרים השנים שלאחר מכן נתעוררה שאלה זו ממש בשלשה מקרים אחרים, מהם בארץ ישראל, ומהם בארה"ב, והבתי דינים נהגו על פי הוראתו זו של רבינו זללה"ה.

כג. שזוהו נגד הדין המפורש בדברי הרמ"א (יורה דעה סימן רמ"ב סעיף ל"א) דמי ששאל לחכם ואסר לו אינו רשאי לשאול לחכם אחר אלא אם הודיעו שכבר אסר לו החכם הראשון, ואין השני יכול להתיר מכח שיקול הדעת אלא אם ישא ויתן עם הראשון שיחזור בו, ובש"ך (סקנ"ד) כתב שאפילו אם התיר השני אינו מותר.

לתת דין וחשבון לפני הקב"ה תצטרך ליתן דין וחשבון גם על זה, זכור כי הזהרתך, מאיר בראנדסדארפער.

בז. רבינו כותב בהקדמתו לספרו (שו"ת קנה בושם ח"ב), בפתיחה לדברי מספד על מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זללה"ה, בזה"ל. "כי אף שהשאייר לנו ברכה, חלקי שו"ת מנחת יצחק עשרה, וגם לרבות ספריו על התורה, המורים לנו דרך בהלכה ואגדה, אך תיאור דמותו ומהותו, הילוכו והתנהגותו, איך בכל דבר היתה יראתו, קודמת לו לחכמתו, היא הקובעת, והיא יותר מכרעת, ללמדינו דעת, איך לתקן את עצמינו, ולשפר את מעשינו, במשך ימי חיינו, ללכת בדרכי הצדיקים אשר במיתתם קרויים חיים".

בח. בחודש אייר תשס"ט בקרה אצלו משלחת, ובקשו ממנו כמה דברי הדרכה כדי לפרסמם לציבור, ושאלתם האחרונה היתה, "במה צריך להתחזק בזה הדור האחרון שלפני ביאת המשיח", ואמר להם כדברים האלו.

איתא מהבעש"ט הקדוש, על מה שאמר האריז"ל שקודם יציאת מצרים היו בני ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, ואילו היו נשארים שם עוד רגע אחד היו נכנסים לשער החמשים, ולא היו יוצאים משם לעולם, ואמר על זה הבעש"ט, שלפני ביאת המשיח יהיו שקועים גם בשער החמשים, ומהו השער החמשים, הוא ה'מינות והאפיקורסות'.

ואמר רבינו, מהו המינות והאפיקורסות השייך גם בתוך בית המדרש, יש לך אדם שלומד תורה, ולימודו מביא אותו לידי הרגשת חשיבות, עד שמגדיל עצמו כ'ישות', ועם הזמן הוא מרגיש שהוא 'חכם ומבין' מחמת היקף ידיעתו וכשרונותיו, ונהיה 'מאן דאמר' בעיני עצמו, ומתחיל לקבל ח"ו איזה זלזול כלפי גדולי הדורות הקודמים, להיות כשופט את דבריהם לטב או למוטב על פי שכלו הדל, "זהו המינות והאפיקורסות, שאמר הבעש"ט שיתגבר בדור האחרון" כד.

כד. ומן הנכון להעתיק בזה את לשונו של בעל מסילת ישרים (פרק י"א) בענין זה, וז"ל, וימצאו גאים אחרים שתשאר גאוותם קבורה בלבם, לא יוציאוה אל המעשה, אבל יחשבו בלבם שכבר הם חכמים גדולים יודעי הדברים לאמיתם ושלא רבים יחכמו כמוהם, על כן לא ישיתו לב אל דברי זולתם בחשבם כי מה שקשה עליהם לא יהיה נקל לאחרים, ומה ששכלם מראה להם כל כך ברור הוא וכל כך פשוט, עד שלא יחשו לדברי החולקים עליהם אם ראשונים ואם אחרונים, וספק אין אצלם על סברתם, כל אלה תולדות הגאווה המשיכה החכמים אחור ודעתם מסכלת, מסירה לב ראשי החכמה, ואף כי תלמידים שלא שמשו כל צרכם, שכמעט שנפקחו עיניהם, כבר חכמי החכמים שוים להם בלבם, ועל כולם נאמר תועבת ה' כל גבה לב, ומכולם צריך שינקה הרוצה במדת הנקיות, וידע ויבין כי אין הגאווה אלא עוורון ממש אשר אין שכל האדם רואה חסרונותיו ומכיר פחיתותו, שאילו היה יכול לראות והיה מכיר האמת, היה סר ומתרחק מכל הדרכים הרעים והמקולקלים

והוסיף רבינו, שכשנסתכל בספרי הראשונים אנו רואים עד כמה היו מבוטלים כלפי הדורות הקודמים, שכל הראשונים בונים את דבריהם על דברי הראשונים שקדמו להם, וכן היה בכל הדורות, שגדולי כל דור היו מחוברים כשלשלת לקדמונים, עד למשה רבינו מסיני, אבל ברנע שהאדם הלומד תורה מבקש לפסוק לעצמו על פי הבנתו, בסברות בעלמא בלי להסתמך על שום מקור או יסוד שהוא של ראשון, זהו בחינה של 'מינות ואפיקורסות', ועל אדם לברוח מאפיקורסות זו כמטחוי קשת, אין לנו אלא דברי רבותינו הראשונים וגדולי הפוסקים מוסרי התורה מדור דור^{כז}.

דברי חכמה

כז. על אותם האנשים המחפשים לקיים כל מיני 'עניינים', ואף כשלפעמים זה בא על חשבון דקדוק ושמירת ההלכה, היה מתבטא, 'שיש גם "ענין" לקיים את מה שכתוב בשו"ע'.

ל. ופעם התבטא בדרך צחות בנוסח דומה, ואמר, 'יש "ענין" להיות ערליכער איד'.
לא. כשהיה מזרז את בניו להתמדה בתורה, היה אומר להם, "בעלי כשרונות שלא צמחו - ראיתי גם ראיתי, אבל מתמידים שלא צמחו - טרם ראיתי"^{כח}.

לב. התבטא פעם, שיש לנו ליקח מוסר השכל נורא על אפסיות האדם ואפסיות קנייני עולם הזה, שבכל דור ודור במשך כל שנות ההסטוריה עמדו לעמינו ענקי עולם שהעניקו חמה בקומתם, ובשעתם היו מפורסמים וידועים כל כך לשם ולתהלה, עד שכל

האלה הרחק גדול, ועוד נדבר מזה בסייעתא דשמיא בבואינו אל מדת הענוה, אשר מפני הקושי הגדול שיש בהשגתה, הושמה בדברי רבי פנחס מן האחרונות, עכל"ק.

כח. מתוך שיחה לגליון מרוה לצמא (שנה ל"ג, גליון מ', עמוד י"ד) שמסר רבינו בחודש אייר תשס"ט. תשובה זו, מגלמת ומגדירה את דרך עבודתו של רבינו, וכפי שרואים מכל תשובותיו וספריו, שאף שיגע בכל ענין מתוך נשמת הסוגיא, החל מעומק דברי הגמרא והראשונים וכלה בגדולי הפוסקים, עם כל זה היה מבטל עצמו ועוסק בדברי האחרונים בהכנעה גדולה, ודן ומחדש בדבריהם בהתבטלות עצומה ובשפלות גדולה כתלמיד לפני רבו, (רבינו כידוע לא השאיר צוואה בכתובים, אך אפשר שיש לראות בדברים האלו בבחינת צוואתו לדורות, כי רבינו מעולם לא מסר שום שיחה כדי לפרסמו בגליון וכדומה, ואז בחודש אייר תשס"ט היה זה פעם הראשונה והאחרונה בחייו שהסכים למסור דברי הדרכה, כדי לפרסמם לקראת חג השבועות, ושלשה שעות בלבד לאחר שיצא הגליון ממכש הדפוס השיב רבינו את נשמתו הטהורה לבוראה, כשככלות השבעה הגיעו הדברים האלו אל רבבות אלפי קוראי הגליון הנ"ל).

כז. מפי הגאון רבי משה ברנדסדורפר שליט"א.

העולם כולו חל מכח תורתם, אך לאחר דור או שנים כמעט שנשכח זכרם ולא נשאר אלא בתודעת בעלי ההיסטוריה. ומוזה יקח החי אל לבו להשקיע את כל כוחותיו רק בקנייני עולם הבא הנצחיים ושיש בהם ממש, ולא בקניית מעמד או שליטה בעולם הזה, אשר הם דברים חולפים במהרה וכלא היו^{כז}.

לג. בצעירותו כאשר חזר פעם מכנס הסברה בענין מסויים, הלך עמו אברך אחד שנתלהב לבו מהדרשות, ואמר לו, "שמעת אלו דברים אמיתיים נאמרו כאן", ויען לו רבינו לעומתו, "ממה אתה מתפעל, אילו היית בצד השני היית נלהב מהדרשות שנאמרים שם" כח.

לד. אמר פעם, שכשאדם צריך להגיע לאיזה מקום ויודע שיכבדו אותו שם, אינו צריך להמנע מחמת כן מליך שם, אצל חסידים היו אומרים, 'כבוד אינו מעלה ואינו מוריד, ולא עושים עסק מזה כלל' כט.

לה. אמר בשם אדמו"ר בעל שומר אמונים זללה"ה, על משקל מה שאומרים העולם שקודם הנישואין הוא פלג גופא, ולאחר מכן גוף שלם, ועל זה היה אומר בדרך

כז. אסרו חג דסוכות תשס"ו.

ומן הראוי להעתיק בזה את לשון הספה"ק חובת הלבבות (שער יחוד המעשה, פרק ה'), ומה הוא העולם הזה, אפילו אם יפשוט זכרי בכולו (פירוש), אף אם שמי כבר ילך לפני בכל העולם איזה ערך יש לו לעוה"ז, ומה מדת ימי (פירוש), איזה ערך יש לזמן הקצר שאחיה בו שיהיה כדאי לי להשקיע מאמצים כדי לקנות בו שם, ואם יצא בו שמי, כל שכן שזכרי לא יעבור בו חלק קטן מחלקי הישוב כשיגדל ויפשוט, (פירוש, וכל שכן שאף אם אצליח ששמי יגדל ויתפשט הלוא הוא לא יגיע אפילו לחלק קטן מן העולם), ולא יתמיד כי אם זמן מועט (שלא ימשך השם אלא לזמן קצר של שנות הבלו של האדם) וישכח כאלו לא היה (ואחר כך ישכחו אותו כאילו לא היה מעולם). ואמר הכתוב, אך הבל בני אדם כזב בני איש וגו', ואמר, תצא רוחו ישוב לאדמתו, ואמר אין זכרון לראשונים, אם כן טירוד נפשי בו וכוונתי אליו פחיתות נראה לי וטעות מגונה ממני.

כח. מפי אחיו הרה"ח רבי ידידיה ברנדסדורפר שליט"א.

כט. כתבי נדכו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

בהקשר לכך ראוי לציין את אמרת צדיקים הידועה, על מאמר חכמים "כל הבורח מן הגדולה הגדולה רודפת אחריו", שלכאורה יפלא דהלוא בבורח מן הגדולה עסקינן, ולמה יענש שהגדולה רודפת אחריו בניגוד לרצונו, אלא כיון שעושה עסק מן הגדולה והכבוד הרי הוא נופל לבסוף לנסיון הכבוד, ואילו הדרגה היתרה מזו היא שאין האדם עושה עסק כלל מן הכבוד אלא מתהלך בתומו לפי דרכו בלי להתחשב בקרוצי חומר אשר הכבוד ש"נותנים לו" או ש"לא נותנים לו" נובע על פי רוב מחמת שיקולים צרים של נגיעות ותאוות וכל מיני חשבונות ואינטרסים מפלגתיים וקטנוניים ומבוזים, עד שכל ה"כבוד" הניתן למקבלו, הרי הוא לפי האמת ריק ונבוב מכל תוכן של כבוד אמיתי, (ובפרט בדורינו השפל, שנדיר וקשה מאד - ואולי בלתי מצוי כלל - למצוא מציאות של 'כבוד', הנובעת מתוך הערכה עמוקה למקבל הכבוד, כי ה'כבוד' שכהיום איננו אלא "שוחד" לרבנים המשרתים - ובעיקר כדי שימשיכו לשרת - את האינטרסים של נותני ה'כבוד', או עכ"פ מתוך רצון להעצים ולהגדיל את כוחם של זה שמשרתים את האינטרס שלהם, ובאילו יפסיקו חלילה לשרת את האינטרסים שלהם, יפסיקו בין רגע לקבל את ה'כבוד', שבדאי "כבוד" כזה אינו מעלה ואינו מוריד, ואינו נחשב נסיון כלל לבעלי דעה, ואוי לו למי שבתמימתו מסתנוור מ'כבוד' כזה).

צחות, שכמו בן לפני החתונה יש לאדם פלג יצר הרע, ולאחר מכן יצר הרע שלם ל.
 לו. אמר, שלרבי וצדיק אין באים באקראי, אלא במיוחד ועם הכנה, אבל לא בדרך אגב
 כשפוגשו על אם הדרך לא.
 לז. אמר פעם, העולם אומרים, מי שמתנהג בביתו כיהודי שלם, אזי כשהוא בדרך הוא
 לכל הפחות חצי יהודי לב.
 לח. היה רגיל לומר את המימרא השגורה בפי העולם, שפעם ידעו שלא כל מה שחושבים
 צריכים לומר, ולא כל מה שאומרים צריכים לכתוב, ולא כל מה שכותבים צריכים
 להדפיס ולפרסם, והיום כל מה שאומרים מדפיסים מיד ומפרסמים לג.
 למ. אמר פעם, שהסיבה מה שמקפיד מאד שלא להחסיר את השיעור שהיה מוסר מידי
 ערב שבת, מפני שכל העולם טרודים אז בהכנות לשב"ק, וחסר תורה בעולם, ולכן
 קבע שיעור זה לריבוי התורה בעולם לד.

הדרכות בכלכלת הבית

מ. היה אומר, שכחיום, אברך הרוצה להצליח בלימוד מוכרח שיהיה כל ראשו שקוע אך
 ורק בתורה, ואל יעסוק גם בדרך ארץ להביא פרנסה לה, ויתקיימו בו דברי הרמב"ם
 בסוף הלכות שמיטה ויובל לו.

ל. מתוך שיחה לגליון מרוה לצמא (שנה ל"ג, גליון מ', עמוד י"ב) שמסר רבינו בחודש אייר תשס"ט.

לא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לג. ליל ב' שבט תשס"ז.

לד. מפי הגאון רבי בן ציון בייער שליט"א.

לה. כי בשנים קודמות לא היו הוצאות החיים מרובות, והיו הרבה הרבה בעלי בתים יראים ושלמים עוסקים
 שעות בודדות ביום לפרנסתם ועדיין נשאר להם שבע או שמונה שעות כל יום ללמוד בהם תורה בצלילות
 הדעת ובמנוחת הנפש, אך כהיום הוצאות החיים מרובות, ומי שרוצה להתפרנס מיגיע כפיו צריך לעבוד לפרנסתו
 מבוקר ועד ערב, וכולי האי ואולי, וגם רוב העובדים לפרנסתם עוסקים בדברים שממסכנים את בעליהם וגוזלים
 את מנוחת נפשם, עד שאפילו אם נשאר להם כמה שעות פנויות במשך היום אינם יכולים ללמוד בהם במנוחת
 הנפש, ולכן מי שרוצה להצליח בתורה מוכרח שיהיה ראשו שקוע כל היום אך ורק בתורה ואל יעסוק כלל
 בדרך ארץ.

לו. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

מא. אמר, שהמציאות היא שאף העוסקים לפרנסתם, רובם יש להם חובות ומתקשים בפרנסה לא פחות מאברכי כולל, רק החילוק ביניהם שהאברכים מצטמצמים בהוצאות החיים, והעוסקים לפרנסתם קונים יותר ומבזבזים יותר לז, אך למעשה לשניהם יש חובות באותה מידה לח.

מב. לאברך שביקש לקבל הדרכה מעשית בנוגע לניהול הוצאות הבית, אמר רבינו, שיש לחיות עם חשבון ולא בהפקירות ח"ו, ואין ללוות אלא אם יודע בבירור מהיכן יוכל לפרוע, זולת כשצריך לקנות לכבוד שבת ממש, יכול ללוות ויסמוך על הקב"ה שיהיה לו לפרוע, וכן להכניס אורחים בביתו, וליתן צדקה לכל הפחות המעט מה שמוכרח, ולצורך הידור מצוה אפשר לקנות אפילו יותר מהיכולת, וכל שכן שאין להסתכל על כסף במה שנוגע לכשרות המאכלים, כי הרבה גופי תורה תלויים בכשרות המאכל לט.

זה לשון הרמב"ם (פרק י"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה י"ג), ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ד' לשרתו ולעבודו לדעה את ד' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ד' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה להכניס ללוים, הרי דוד עליו השלום אומר ד' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי.

ובאמת שדברי הרמב"ם אלו מוכרחים מעצמם, כי ב"דרך הטבע" אכן אי אפשר ואין מציאות בעולם להיות שתול כל היום בבית ד' על התורה ועל העבודה, כי מאין יתפרנס ומי ידאוג לסדר לו את כל חפציו וצרכיו כי רבים המה, ואולם אף על פי כן אנו רואים שהקב"ה נתן לנו תורה וציוה אותנו להגות בה יומם ולילה ולעבדו עם כל החושים והכוחות, - דבר שהוא הסתירה הגדולה ביותר ל"טבע" - ובהכרח שפרנסת לומדי התורה וצרכיהם אינה משועבדת לסדרי הטבע, אלא הבורא ממציא להם את פרנסתם מעל ולמעלה מדרך הטבע (ובעצם, זוהי העדות הגדולה והחזקה ביותר שאין טבע בעולם, אלא כל הנהגת הבריאה היא נסים תמידיים ונסתרים, שזהו יסוד היסודות של אמונת ישראל). - וכבר אמר הגה"צ רבי יחזקאל לווניטשיין זללה"ה, שמעולם לא היה בהיסטוריה מי שעזב את הגמרא בגלל שלא היה לו מה לאכול היום, מי שעזב את הגמרא והלך לעסוק בפרנסה - היה זה רק מחמת ספק ספיקא של מחרתיים, או בגלל רצון ושאיפה למותרות העולם הזה. וכל הדברים האלו מפורשים ומבוארים להדיא בדברי חז"ל הקדושים, וכדאיתא בילקוט שמעוני פרשת בשלח (רמז תס"א), וז"ל, שבשעה שאמר ירמיהו לישראל מפני מה אין אתם עוסקין בתורה, אמרו לו 'אם אנו מתעסקין בתורה במה נתפרנס', באותה שעה הוציא להם ירמיהו צלוחית של מן ואמר להם הדור אתם ראו דבר ה' וגו', אבותיכם שהיו עוסקין בדברי תורה ראו במה נתפרנסו אף אתם עסקו בתורה והקב"ה מפרנס אתכם מזה.

לז. ויש חילוק נוסף ביניהם, דאלו העוסקים בתורה יש להם שמירה מיוחדת מן השמים מפני הוצאות חריגות ולפעמים אפילו למעלה מדרך הטבע, אבל המרבים בהשתדלות כדי להשיג בכח זרועם יותר ממה שנקצב להם בראש השנה, מתגלגלים להם הוצאות חריגות, כטיפול שיניים או קלקול מכונה או מכונית וכל כיוצא בהם, כדי שיפסידו את העודף שלא נקצב להם, ולפיכך הם מתקשים בפרנסה גם עם העסק המרובה בפרנסה, וכפי שאמרו חז"ל במסכת קידושין (דף פ"ב ע"א) שאין לך אומנות שאין בה עניות ועשירות, כי לא עשירות מן האומנות ולא עניות מן האומנות, אלא הכל לפי זכותו, ולפיכך יבקש רחמים ממי שהעושר שלו.

לח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

מג. כשנשאל אם אברך צריך כבר לדאוג מעתה לחיתון הילדים, היה אומר, שבודאי מי שיש לו פרנסה בהרחבה ונשאר לו כל חודש סכומי כסף שיכול לחוסכם, לא יבזבזם אלא ישמרם לעת הצורך בבוא היום, אבל לעבוד קשה כל השנים כדי שיהיה לו כסף לחתן את הילדים אינו הדרך הנכונה, וכל שכן שלא יעשה דברים 'מטורפים' בשביל זה^מ.

ונהנין ממנו עצה ותושיה

מד. רשת מוסדות מסויימת, שהחזיקה תלמוד תורה וישיבה וגם כולל אברכים, נקלעה לקשיים כלכליים בגיוס כספים, וכדי להוציא את הרשת ממשבר הוכרחו לקצץ בתקציבם, ובקשו לקבל החלטה לסגור את כולל האברכים, המנהל האחראי שהיה ירא שמים לא מלאו לבו לעשות כן לפני קבלת חו"ד הלכתי שאכן מותר לו לסגור את כולל האברכים, ועל כן הגיעו חברי ההנהלה למעונו של רבינו והציעו לפניו שאלה זו.

בשמוע רבינו את שאלתם, נענה ואמר להם, ח"ו שהכולל יסגר, אסור ליזום סגירה, ואם מוכרחים לקצץ יש לסגור את התלמוד תורה, כי המצב במוסדותיכם הוא, שאם יסגר הת"ת לא יפלט שום ילד מלימוד במסגרת תורנית, אלא הילדים יתפזרו בתלמודי התורה האחרים הקיימים בעיר, אבל אם תסגרו את הכולל מי יודע כמה אברכים יפלטו מללמוד בכולל, כי לא כל אברך מסוגל למצוא כולל אחר^{מא}.

מה. כל העושה עבירה ושנה בו נעשית לו כהיתר, פירוש, שהיצר גורם לו שכבר לא יראה שום איסור בדבר, ולכן הרוצה לעזוב את דרכו הרעה, העצה היא שלא יכנס בויכוחים עם היצר כלל וכלל, למדוד את חומר האיסור או מהות מעם המניעה, כי אז ינוצח בשעת הנסיון, אלא עיקר הכח לעמוד נגד היצר הרע הוא, במה שיחליט ברעתו מתחילה שלא יעשה את הדבר בשום אופן אפילו אם הדבר הוא היתר גמור, ואז בשעת

יש לציין, שהדברים האמורים הם בבחינת תן לחכם ויחכם עוד, אך כמובן דאף בנוגע הידור מצוה או צרכי שבת וכיוצא בזה אין ללוות אלא אם משער שיהיה לו במשך הזמן לפרוע, או כשיש לו אמונה אמיתית בבוא ובוטח בו שהבורא יפרע את הקפותיו, אבל פשיטא שאין הכוונה שאפשר ללוות סתם עם הפקירות וכלי חשבון על סמך בטחון מזוייף ולהיות 'לוה רשע ולא ישלם' ריגולן ולא נאמן.

^מ. וכלשונו של רבינו "גישט מאכן איבער-געטריבענע זאכן", כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{מא}. וראוי לציין שמנהלי הרשת לא היו מסוגלים לסגור את התלמוד תורה, מחמת כמה טעמים מובנים, ואילו על סגירת הכולל לא קבלו היתר הלכתי, ולכן החליטו להתאמץ יותר כדי לצלוח את המשבר הכלכלי, ועד היום קיימים על תילם הת"ת והישיבה והכולל.

הנסיון יוכל להתגבר עליו, בהיותו דבק ואחוז במטרה שכבר הציב לעצמו שלא לעשות את הדבר.

מו. אמנם כמובן שאין בכח האדם להלחם כנגדו על ידי קבלה אחת על לעולם, אלא יש לעשות זאת לאט לאט, שמקודם יקבל עליו בקבלה והחלטה גמורה על יום אחד, שבאותו היום לא יעשה דבר זה אפילו אם הוא היתר גמור, ויעמוד על כך במסירות נפש ממש, וכך ידחה זאת מיום אל יום, וכאשר יצליח בזה כמה ימים יקבל על עצמו ליומיים, ולאחר זמן יקבל עליו לשבוע, עד שבעזרת השם יצא מזה לגמרי.

מו. והעיקר הוא ההתחלה, כי אז מתגבר היצר מאד מאד, ועל זה יעמוד כחומת ברזל בתוקף עוז לא לשמוע לו, ובמשך הזמן כבר ירגיש הארה מן השמים, ויהיה הדבר יותר בנקל בעזרת מ"ב.

פרק נ'

דרך הלימוד

א. עיקר תורה לשמה, היא התורה שאדם לומד כדי לקיימה, ועיקר העסק בתורה צריך להיות בלימוד שמביא את האדם לידי קיום המעשה^א.

ב. גם הלכות שאינן נוגעות בזמנינו כלל, כפתחי נדה וזיבה, שלמעשה אנו מחמירים בכל חומר הדיון בכל האופנים שבהם, וכל כיוצא בהם, אפילו הכי יש ללומדם מיסודן, ובכל העיון הנצרך, כי הן הן גופי תורה^ב.

ג. בעת שלומדים, צריכים קודם לדעת מה כתוב, 'הבְּרָה טִיטֵשׁ', ואחר כך לחשוב 'למה', כי הרבה פעמים מקשים קושיות ומחדשים תילי תילים של מערכות, כשהכל נובע ממה שלא התעכבו היטב על הבנת ה'טיטש', ועל זה נאמר בגמ' 'לפום חורפא שבשתא', דמפני שהוא חריף אינו לומד מה שכתוב, ולכן בא לידי שבשתא^ג.

^{מב.} שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן כ"ד).

^{א.} מתוך הקדמת רבינו לשו"ת קנה בושם חלק ראשון.

^{ב.} מתוך הקדמת רבינו לשיעורי קנה בושם על הלכות נדה.

^{ג.} כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. הוא היה אומר, אין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ, ולכן צריך כל אחד לבחון בעצמו את כוחו ואת יכולתיו, אם הוא נמשך יותר ללמודות, או להלכה, בעיון או בבקיאות, ולהשקיע את כוחותיו בדרך המתאימה לו, ולא למדוד את הצלחתו לפי הזולת, דבר הגורם ללומד שברון לב, וכגון שזה הלומד בעיון מקבל חלישות הדעת מחבירו המספיק מסכת שלימה בעוד שהוא הספיק רק כמה דפים, בה בשעה שחבירו מקבל חלישות הדעת שמסתמא אינני מבין כלום בעוד חבירי לומד כל דבר בעומק עם היסודות.

ה. והיה אומר, שזהו החורבן של הדור, שאנשים לא בוחנים את הכח האישי שלהם, אלא מודדים את עצמם ואת הצלחותיהם וכשלונותיהם רק לפי היכולת של הזולת, וזהו טעות גדולה^ד.

ו. בעת השיעור בעש"ק היה פעם שרבינו הקשה איזה קושיא, ואחד מן התלמידים נודדו להמציא איזה תשובה עוד קודם שהספיק להתבונן על הקושיא, ופנה אליו רבינו במתק לשונו לאמר, "כששומעים קושיא צריכים קודם להבין היטב את הקושיא, ואחר כך לנסות לתרץ"^ה.

ז. פעם אמר בשיעורו, ישנם שכאשר לומדים הלכה בשולחן ערוך, וקשה להם להבין את הסברא, מנסים להתאים את התורה לראשם, אך לא זו הדרך, אלא צריך לכפות את שכלו לשכל התורה, ורק באופן זה אפשר ללמוד תורה^ו.

ח. אברך שהתחיל ללמוד הוראה ביקש ממנו שיורה לו דרך הלימוד, ויאמר לו רבינו, "נישט גלויבען דעם בית יוסף", כשהבית יוסף מביא גמרא או איזה ראשון, אל תסתפק בכך, אלא בדוק בעצמך את הדברים במקורם^ז.

ד. מפי הגאון רבי משה ברנדסדורפר שליט"א.

ה. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ו. מפי כ"ק אדמו"ר מקהל חסידי ירושלים שליט"א.

ז. והיה אומר בשם הגה"ק רבי יהודל'ע מדזיקוב זללה"ה, ניתי ספר ונחזי, כלומר, "ווען אַיך זע", שאני אראה את הדבר בעצמי, ולא להסתפק במה שאני רואה את הדברים מועתקים בבית יוסף או בשאר אחרונים, - מפי הגאון רבי קלמן ווייס שליט"א.

וסיפר הרה"ח ר' שמעון ווייס שליט"א שזכה ללמוד עם רבינו בחברותא משך הרבה שנים, שבאותן השנים כאשר לא היו מצויים כמעט ספרי הלכה של רבותינו הראשונים, היו לומדים בשעות הכולל גמרא עם טור ובית יוסף, ובשעות הצהריים היו הולכים לחנות הספרים של ר' זליג שטיצברג ז"ל שהיו לו ספרי ראשונים עתיקים, ובטוב לבו נתן להם רשות לעיין בהם, והיו מעיינים בכל אותם הראשונים שהבית יוסף מעתיק את דבריהם, ואם לא היה הספר בחנותו היה הולך לחנות אחרת וקונה את הספר.

ז. בעת השיעור בעש"ק הגיעו פעם לדברי הדגול מרבבה שכותב חידוש דין המבוסס על דיוק בלשונו של השו"ע, ויאמר רבינו לתלמידים, התבוננו וראו, איך שיש לדייק היטב בכל תיבה ותיבה בעת שלומדים שו"ע"י.

י. בעת שלמדו פעם את דברי הב"ח, שאל אחד התלמידים, אמאי לא דימה הב"ח איזה שני דברים להדדי, והשיב לו רבינו, 'הב"ח לא למד מה שרבותיו לא לימדהו' ט.

יא. היה אומר בשם רבו הגרא"צ כהן זללה"ה, לא קורה כלום אם נשארים עם קושיא בלי תירוץ, מי לנו גדול מרבותינו בעלי התוס', וגם הם נשארו הרבה פעמים עם קושיא בלי תירוץ?.

יב. בעת השיעור בשו"ע היה קורא גם את הכותרות של סימני השו"ע, ואמר פעם, שהלוא הם נכתבו על ידי מרן המחבר, ולכן יש לקוראם בפה בתחילת לימוד הסימן יא.

להלן כמה הדרכות ועצות מעשיות להרצאה להצליח ולקנות בנפשו את מה שלומד.
יג. א. שילמד באופן מסודר ועם מטרה מסויימת, למשל, שמחליט שבתקופה הבאה ברצונו לקנות מקצוע מסויים ומשקיע כוחותיו בסוגיות אלו בלימוד והבנה ושינון יב.

יד. ב. בהרבה סוגיות, ובפרט באלו שהם מורכבות, אם ירצה מהרגע הראשון להבין כל דבר יתבלבל ולא יצליח, ולכן יש לקיים את מאמר הגמרא 'ליגמר איניש והדר ליסבר', ותחילה ילמוד את הסוגיא בבקאות מתחילתה ועד סופה, ורק אז כאשר יהיו נהירין וברורים לו כל יסודות ופרטי הדברים יוכל להתקדם הלאה להבנת וקנין הסוגיא יג.

זו. ג. ולכן לא מצא חן בעיניו מה שהונהג היום בכוללים, שכבר בעת לימוד הסוגיא במוש"ע בפעם הראשונה לומדים עם הרעק"א והפמ"ג וחוו"ד, שהדבר הזה גורם על

ח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

כוונת רבינו היתה, לשלול את התופעה המתפשטת בימינו שנטו מהדרך המסורה ופוסקים ללא מסורת ההלכה, אלא בכל שאלה שבאה לידם מכריעים את הדבר על פי סברות מסברות שונות ומשונות, ואם כי לפעמים סברותיהם יפים, אך אין זה כפי המסורת המקובלת שעיקר הלימוד וההוראה צריך להיות מבוסס על מה שמבואר בספרי ובדברי רבותינו הפוסקים, שבכך אנו מחוברים כשלשלת - דרך מוסרי התורה - עד למעמד הר סיני.

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יא. מפי כ"ק אדמו"ר מטאלנא בית שמש שליט"א.

יב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

פי רוב שהלומד מתבלבל מרוב העניינים, ורבינו התאונן שהרבה אברכים חשובים שהיו יכולים לצמוח בעלי הוראה מובהקים 'נאבדים' בלימוד כזה.

מז. ד. אלא הדרך הנכונה היא, שבתחילה יש ללמוד רק את הטור וב"י, ואת השו"ע עם הט"ז והש"ך או המג"א, שבהם מבוארים יסודות העניינים, ולדייק בכל מילה ומילה בהבנת הדברים היטב, ורק אחר כך כשכל היסודות של הסוגיא ברורים היטב ומחודדים בפיו, אפשר להתקדם ללימוד רעק"א ופמ"ג וחזקוני דעת ושאר נוס"כ, שבדבריהם מכניסים את הלומד לנבכי הסוגיא ומבררים את גדרי הדברים על מכונם, ובאופן כזה אפשר להצליח לקנות היטב את הנלמד י"ד.

יז. ה. בדרך כלל לא תהיה תועלת לזכרון מן חזרות מרובות אשר יעשה תיכף לאחר לימוד הסוגיא, מפני שחוזר כל הזמן עם המחשבה הראשונה, והעצה, שיפסיק יום או יומיים ולפעמים יותר, ואז יוכל לחזור בהתלהבות לסוגיא זו טי.

יח. ו. והעיקר, שצריך להיות עקשן גדול, ולא להכנע לכל המפריעים המתחדשים בכל יום חדשים לבקרים, ולשנן הרבה את הלימוד, ואז יצליח בעזרת השם י"ז.

יט. פעם עלו אליו קבוצת אברכים תלמידי חכמים, ובקשו שיורה להם עצה ותושיה איך יכולים לזכות שיתקיים בידם תלמודם ולא ישכח מהם, ואמר להם רבינו, "אין שום עצה בעולם מלבד לחזור ולחזור על הלימוד עוד פעם ועוד פעם" י"ז.

כ. תועלת גדולה היא, כאשר הלומד רושם את חידושי תורתו, כי על ידי הכתיבה הדברים מתבררים ומתלבנים ביתר שאת, כידוע לכל אלו אשר רגילים במלאכת הכתיבה י"ח.

בספרי רבותינו

כא. רבינו ירוחם היה תלמידו של הרא"ש ט.

יד. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

מז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

מז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יז. מפי הרב הגאון רבי יצחק פרנקל שליט"א.

יח. מתוך הקדמת רבינו לשו"ת קנה בושם חלק ראשון.

יט. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. וכן הוא במגן אברהם (סימן קס"ח סקמ"א).

- בב.** לא היה לפני הב"ח את הברק הבית להבית יוסף^כ.
- בג.** המ"ז לא ראה את ספרו של חמיו הב"ח, ויש כמה ראיות לכך^{כא}.
- כד.** כשרעק"א בהגהותיו מציין לעיין בספר פלוני, אין הכרח שהוא מסכים להלכה עם הדברים המבוארים במקום המסומן, כי הרבה פעמים אין כוונתו אלא להעיר את לב המעיין לאיזה קושיא או סתירה או הערה אשר הספר הלז מעורר, ויש כמה ראיות לכך^{כב}.
- כה.** כשיש סתירה בחוות דעת בין מה שכותב בביאורים לבין מה שכותב בחידושים, בדרך כלל עיקר דעתו להלכה הוא כפי מה שהעלה בחידושים, וכן הוא בשאר ספרי האחרונים שחילקו את דבריהם בפסקים וביאורים^{כג}.
- כו.** כשהביאור הלכה מסיק חידוש דין או הלכה באופן שונה ממה שהעלה במשנה ברורה, הרי שדבריו שבמשנה ברורה המה העיקר להלכה, ואילו דבריו שבביאור הלכה לא נכתבו אלא בדרך 'אילולא', דאי לאו דברי הפוסקים היה נראה כך וכך, אבל להלכה ולמעשה נהגינן כהכרעת גדולי האחרונים שהביא במשנ"ב, וכל שכן שדבריו שבמשנ"ב הם עיקר נגד דבריו שבשעה"צ, שלא הזכירם בשעה"צ אלא לפלפולא ולידיעה בעלמא או לעורר לב המעיין^{כד}.

פרק נ"א

כללים בהוראה

- א.** הכרעות השו"ע וגדולי הפוסקים שנתקבלו להלכה בכלל ישראל, הם דברים חיים וקיימים שאי אפשר לזוז מהם, וכפי שכותב התומים, דבעל דין אינו יכול לטעון טענת קים לי כשיטה פלונית שהיא נגד הכרעת ודעת השו"ע^א.

^כ. רבינו הגיד כן בשם ספר שם הגדולים, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{כא}. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{כב}. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{כג}. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{כד}. כן אמר לי רבינו (ט' ניסן תשס"ז), וכן כותב רבינו כמה פעמים בספריו שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ'), ח"ג סו"ס ל"ח, ח"ד סימן א').

^א. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ב. מקובל, דהיכא שדברי הש"ך בחיבורו סותרים לדבריו שבנקודות הכסף פוסקים כחיבורו, כי את נקודות הכסף לא כתב להלכה למעשה ממש.²

ג. מקובל, שבפלוגתת המג"א והט"ז פוסקים כהמג"א, וכן בפלוגתת הש"ך והט"ז פוסקים כהש"ך ג, אך אין זה כלל מוכרע כי בכל כלל יש יוצא מן הכלל.³

ד. התייחסותו של רבינו לספר המשנה ברורה היתה שאין אחר דבריו כלום, דמשמא קא זכין ליה שנתקבל בכלל ישראל כפוסק אחרון, והיה אומר דהיכי שהמשנ"ב מחמיר אין לזוז מדבריו, והיכן שהוא מיקל נגד פוסקים אחרים בודאי יש לסמוך על דבריו, ואם רוצה להחמיר יחמיר רק לעצמו, אלא שכמובן גם על זה נאמר שבכל כלל יש יוצא מן הכלל.⁴

ה. הלכות ודינים המבוארים בשו"ע, שמקורם ממנהג שנהגו בו הראשונים, אם המחבר כתבם בתורת דין ואיסור, זהו מפני שכך נקבעה ההלכה, והדברים אסורים מדינא ולא רק מחמת מנהגא או משום אל תטוש, ולפיכך אין להקל בהם אפילו במקום הצורך ושעת הדחק.⁵

ו. מה דנקטין דדבר שנחלקו בו הפוסקים נחשב לספק, זהו דוקא כשנחלקו בוודאות, אלו

ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ג. יש לציין שבשנת תמ"ג קבעו רבני ועד ארבע ארצות שיש לפסוק כהט"ז כשהוא חולק על הש"ך, ובחבל פולין היו קהילות רבות שנהגו מאות בשנים על פי קביעה זו, אמנם אצל חכמי ורבני אונגאריין נתקבל לפסוק בדרך כלל כהש"ך נגד הט"ז (ואף בפולין נתקבל כן במשך השנים), וכן הוא נטיית ההוראה בזמנינו.

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ה. ספר היכל הוראה (ח"א, מילי דהוראה סימן ח').

וז"ל רבינו בתשובה (ח"ג סימן ט"ז), שמתחילה לא היה עדיין נפוץ כל כך ספר משנה ברורה והוראותיו בקרב עם בני ישראל הקדושים, כמו שהוא עתה בימינו אלה, דמן השמים קא זכיא ליה דדבריו מתבדרן בבי מדרשא, והוראותיו נתפשטו בקרב כל עם בני ישראל הקדושים מקצה העולם ועד קצהו, עכ"ל.

ו. וכגון איסור הושטה מיד ליד בימי טומאתה, שמקור האי מילתא הוא ממה שרש"י נהג כן, או אכילת שייריה שהראשונים כתבו שאנו מחמירים על עצמינו שלא לאכול משיירי מאכלה ולא לישב על מושבה, ומנהג יפה לנהוג כן מפני הרגל עבירה. אמנם מאחר שהשו"ע סתם וכתב כל דינים אלו בלשון המורה על איסור ובלא תנאי ושיור ומינה לא תזוע, הרי בודאי דאף דמקורו אינו אלא מחמת חומרא שהחמירו בזה, מ"מ הפוסקים קבעוהו לאיסורא, ולא מחמת מנהגא בעלמא דאתינן עלה, או משום אל תטוש תורת אמן, אלא להלכה קבועה קבעוהו, ושוב אין להקל בזה כלל וכלל אפילו במקום הצורך ושעת הדחק, - שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ס"ז אות ג', וסימן ס"ח אות א', וסימן ע' אות ה').

אוסרים בודאי, ואלו מתירים בודאי, אבל היכא שהאוסרים אוסרים בודאי ושאר הפוסקים מסופקים בזה, אין ספק מוציא מידי ודאי, והאיסור נחשב כודאי^ז.

ז. אין לסמוך על קולא שכתבו האחרונים, כשמפורש בדברי הראשונים איפכא, דאולי לא היה מצוי להם ספרי ראשונים, ומסתמא אם היו רואים מפורש כן בדברי הראשונים לא היו מקילים בזה^ח.

ח. לעומת זאת, אם אנו מוצאים קולא בדברי אחד מן הראשונים, אשר ספרו ודבריו היו לפני רבותינו האחרונים, ואנו רואים שהאחרונים העלו בזה לחומרא, ולא הביאו את הקולא של אותו ראשון, בודאי משום דקים להו דלהלכה לא נתקבלו דברי אותו ראשון^ט.

ט. מן השמים סיבכו שבכל דור נתקבל מהלך אחר בפסק ההלכה, פעמים שהיו הולכים יותר ע"פ קבלה, ופעמים שהיו הולכים יותר ע"פ הלכה, פעמים היו הולכים יותר לחומרא, ופעמים היו הולכים יותר לקולא^י.

י. לא בכל מקום שנחלקו בו המחבר והרמ"א החזיקו הספרדים להלכה כשיטת המחבר, אלא יש לידע בכל מקום את איזה דעה קבלו הספרדים^{יא}.

יא. היה אומר, שמורה הוראה צריך להורות ולהשיב לכל השואלים כפי המסורת וההוראה שקיבל המורה מרבותיו, ולא כמו שהרבה אומרים, שלספרדי צריך לפסוק כדעת המחבר, וליוצאי ליטא כדעת הגר"א, ולחסידים כדעת השו"ע הרב, כי אין שני תורות ח"י^ב.

ז. ראה שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ל"ז).

ח. ראה שו"ת קנה בושם (ח"א סימן ע').

ט. ראה שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ע"ב שאלה ב').

י. ורבינו נקט כמה דוגמאות, כגון מה שידוע שהמהר"י בן לב והבית יוסף היו ראויים לכתוב את חיבור השו"ע, ומשמים בחרו במרן רבי יוסף קארו ונתקבלו פסקיו להלכה, וכגון מה שבמשך הרבה דורות קבלו להלכה את דברי המג"א ללא עוררים, אך כהיום נתקבלו הכרעותיו של המשנ"ב יותר מהט"ז ומג"א, וכן בדורו של בעל החו"ד היו המוני בית ישראל נוהגים כפסקיו שבסידורו דרך החיים, וכפי הידוע שהרעק"א בכה אז שהדור ירוד כל כך שכבר לומדים את ההלכה מתוך סידורים ולא מתוך השו"ע והפוסקים, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יב. מפי הגאון רבי שמואל ברנדסדורפר, וכתבי הרה"ג רבי דוד קליין, ונכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יב. פעם בעת השיעור, כשלמדו איזה מחלוקת של השו"ע הרב עם החוות דעת, שאל אחד התלמידים, איך יש לפסוק למעשה, ונודעק רבינו, האם אנו יכולים לפסוק ולהכריע אם כהשו"ע הרב או כהחוות דעת יי.

יג. ספרי לומדות אף של גדולי הדורות הקודמים, אם לא נכתבו להלכה, אי אפשר להביא מהם אף ראייה בעלמא יד.

יד. אנו מוצאים הרבה פעמים בדברי הרשב"א שמכניע ומבטל דעתו מפני דעת הגדולים טו, וזהו לימוד גדול עבורינו להכניע ולבטל דעתנו מפני דעת הפוסקים טז.

טז. הגיד בשם הנודע ביהודה, שעל גדול הדור אין חולקים יז.

ללימוד על מנת ללמד

טז. בעת השיעור בעש"ק הגיעו לדברי איזה פוסק שכתב 'מיד', ואמר רבינו, כמה הוא השיעור של 'מיד', האם דקה או שתיים או שלש, אי אפשר לומר דברים קבועים בזה, אלא כשהדבר נוגע למעשה מתבוננים אם זה נכלל ב'מיד', ואז בשעת מעשה יש סייעתא דשמיא, וסיים רבינו, לכן יש הרבה דברים שאי אפשר לפסוק בהם אלא בשעת מעשה יח.

יז. היה אומר, שהתורה לא ניתנה עם "היכי תמצוי", כלומר, שלא זו הדרך לבנות מעצמו 'מעשיות' או 'היכי תמציות' ולנסות לפסוק בזה הלכה, אלא לומדים את הסוגיא כמו

יג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יד. מפי הגאון רבי יששכר דב אייכהורן שליט"א.

טז. רבינו אמר זאת בעת לימוד הבית יוסף ביו"ד (סימן קצ"ב), שהעתיק שם את דברי הרשב"א בתורת הבית, שהביא חידוש דין מהראב"ד והרמב"ן, וכתב על זה שלא ירד לסוף דעתם וכאשר האריך להקשות שם על דבריהם, ואפילו הכי מסיים בדבריו, סוף דבר לא מצאתי עיקר לדברים אלו אלא שצריך לחוש לדבריהם, הרי שאף על פי שהיה ברור אצל הרשב"א שלא כדבריהם ביטל את דעתו מפני דעת הראב"ד והרמב"ן.

טז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יז. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ראה בשו"ת נודע ביהודה (תניינא יו"ד סימן קט"ז), בתשובה להגאון מהר"ם אב"ד דק"ק פ"ב, יקבל רום מעלתו ההעתק ממה שהשבתי להרב השואל, והנה השואל שינה קצת וכו', ועכ"פ השואל הזה ניכר דחוצפא יתירא אית ביה שבא לחלוק על גדול הדור כמותו, ואם רצון מעלתו מסכים אכתוב עליו בגזירת עירין שיבוא במקלו ובתרמילו לקהילתו ולבקש מחילה ממנו.

יח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

שהיא, וכשבא מעשה לידו אז יש סייעתא דשמיא מיוחד לכוון את פסק ההלכה אל האמת, וגם כי ברוב הפעמים כשנוגעת השאלה למעשה מיתוסף איזה פרט שמשנה את ההלכה לגמרי^{יט}.

יח. וכששאלוהו, והלוא אנו מוצאים בתרומת הדשן שכתב את ספרו בדרך שאלות ותשובות, וידוע שערך את השאלות בעצמו, ולא ממה שנשאל על ידי אחרים, השיב רבינו, שהוא בנה היכי תמצוי לפי ההלכה ולא הלכה לפי היכי תמצוי^כ.

פרק נ"ב

מורה הוראה

א. רבינו המביע מושג שכמעט ונשתכח בשנים שלפניו, ש'רב' ו'מורה הוראה' הוא משרת נאמן לעם ד', והרי הוא משועבד עשרים וארבע שעות במעת לעת להשיב דבר ד' לשואלים.

ב. וכאשר פנה אליו פעם מורה הוראה, והתלונן בפניו, שהעיסוק בהוראה גזול מזמנו, דבר המפריע ללימודו, ולכן רוצה להסתגר ולא להיות מזומן לשואלים אלא שעה או שעתיים ביום, אמר לו רבינו שלא יעשה כן, כי אם משמים מייעדים אדם להורות הלכה לשואלים, אזי זהו תפקידו בעולם, ואין לו להשתמט מזה, ויתרה מזו, שבזכות זה זוכה לסייעתא דשמיא עצומה גם בלימודיו שלו^א.

^{יט}. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^כ. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

וכלומר, דבודאי כשאדם לומד סוגיא מסויימת בהלכה, ונתבררו לו גרידי הדינים והנפק"מ לדינא, יכול לכתוב את חידושיו בדרך פסק הלכה של שאלה ותשובה, וזה נקרא בניית היכי תמצוי לפי ההלכה, אבל לא כמו אלו שממציאים כל מיני היכי תמצוי ובאים לחפש בש"ס ופוסקים תשובה לשאלותיהם המזורות, כגון איך יהיה הדין באדם שאינו יכול להתענות במקום חם אלא במקום קר, והוא נמצא במקום שהאקלים חם, אם מחוייב לנסוע למקום קר כדי שיוכל לצום שם, או כגון מה הדין בנדה שסיימה לספור שבעה נקיים ואחר שקיעת החמה של ליל שמיני נסעה עם מטוס מהיר למקום שעדיין יום, האם חוזרים בה דיני נדה או לא, וכל מיני שאלות משונות כיוצא בהם, ולא זו הדרך ולא זו העיר ואין כן דרך הלימוד, אלא צריך להתייגע ולעמול בדברי הש"ס והפוסקים, ואם יצויר שאלות כאלו למעשה יהיה אז סייעתא דשמיא למורה להשיב את ההלכה הברורה.

^א. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ג. והיה רגיל לומר, שמורה הוראה איננו 'רופא' שחי את חייו האישיים לעצמו, ויש לו שעות קבלה בהם הוא מקבל את הפונים אליו, אלא תפקידו של מורה הוראה בישראל הוא לשרת את הציבור, וכל חייו וכוחותיו צריכים להיות מוקדשים למטרה נשגבה זו.^ב

ד. ופעם אמר רבינו דבר נורא, שעל כתפי המורה הוראה מוטלת אחריות כבדה, עד שיתכן שאם יעמוד אחד לדין בפני בית דין של מעלה לאחר אריכות ימיו ושנותיו, ויתבעו ממנו על דבר שנכשל בו בלילה, והלה יצטרך שלא היה לו את מי לשאול באמצע הלילה, יתכן ויהיה הקולר תלוי בצוארו של המורה שלא היה זמין מספיק לפני השואל.^ג

ה. אמנם לעומת זאת היה רבינו אומר, שתפקידו של המורה הוראה הוא רק כשבאים אליו עם שאלה הנוגעת למעשה, שאז מוטל עליו לשרת את השואל ולהורות לו את דבר ד', אך כשמגיע אדם לשאול סתם שאלות בהלכה, כשאינן נוגעות לו למעשה, אל לו למורה להזדקק לשאלותיו, ילך השואל ללמוד בעצמו את הסוגיא ולברר את ההלכה.^ד

ו. ואף רבינו עצמו השתמט תמיד, ולא הסכים להשיב על שאלות שלא היו נוגעות למעשה לפני השואל, עד כדי כך, שהרבה פעמים כשפנו אליו בשאלה בהלכה, היה פונה בחזרה בשאלה, האם זה נוגע 'למעשה', ובאם לאו לא רצה להתייחס ולהשיב.

ז. וכשנשאל פעם על טעמו של דבר, הסביר, שבאמת שכלינו דל, ואין אנו יודעים אם אנו מכוונים לאמת, ולפיכך אין לנו להיות בכלל 'גם לבו בהוראה', ולחתוך ולפסוק מדעתינו דינים והלכות שאינם מפורשות בפוסקים, ורק כשמגיע אצל המורה שאלה הנוגעות למעשה, אז יש לו סייעתא דשמיא לכיון לאמיתה של תורה, שעליה יוכל המורה לסמוך ולהורות את ההלכה.^ה

ח. ופעם הפציר בו אברך אחד להשיב על שאלה שהיתה לו, כשבאותה שעה כבר לא היתה נוגעת למעשה, ורבינו סירב לענות, ומען לפניו אותו אברך, דהלוא שאלה זו די מצויה היא ומסתמא עוד יהיו מקרים נוספים כאלו בעתיד, ולכן רצונו לידע איך ההלכה בזה, אבל רבינו לא נכנע, והשיב לו, כשתהיה רב כבר יהיה לך סייעתא דשמיא איך להורות.

ב. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ג. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ד. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ה. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ז. ופעמים התבטא, על אותם שמגיעים אצל המורה לשאול אותו כל מיני שאלות והיכי תמציות שאינן נוגעות למעשה, "רב איננו 'בית חרושת' לתשובות בהלכה, אלא כשיש שאלה למעשה שואלים אותו, ואז יש לרב סייעתא דשמיא לבוין לאמת".¹

י. בנוסף דומה התבטא פעם, "האם רב הוא מחשב, או מכונה שמכניסים בה שקל ויוצא פסק הלכה"?.

יא. היה אומר, שרב ודיין אינו צריך להגיד עצות אלא את ההלכה, ורק אם השואל מבקש גם עצה יגיד לו.²

יב. הרבה פעמים כאשר היה נשאל על שאלות המצריכות עיון, היה אומר לשואל, "אי אפשר לענות על רגל אחת".³

הנהגות בהוראה

יג. היה מדבר בכאב עצום, על שלדאבוננו נפרץ היום, שמורים הלכה והוראה מתוך ספרי הקיצורים המצויים בזמנינו, בלי לבדוק את הדברים במקורם, שהרי אפילו על הקיצורים שנעשו על ידי גדולי הפוסקים המוסמכים, כתב הפמ"ג שלא להורות דין מתוכם אלא לאחר החיפוש והעיון כראוי,⁴ כל שכן בזמנינו שברוב ספרי הקיצורים יש בהם טעויות גדולות, שחלילה להורות הלכה מתוכם בלי בדיקת הדברים במקורם.

יד. היה רגיל לעורר ולומר, שמורה הוראה שנשאל על שאלה צריך "ללמוד" את השואל ואת השאלה, כי על פי רוב בכל שאלה יש איזה מניע מסויים שהביא את השואל לדרוש על שאלה זו.⁵

1. ספר היכל הוראה (ח"א בשער ההיכל עמוד 18).

2. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

3. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

4. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וכן היה אומר לי כמה פעמים.

5. ז"ל הפמ"ג (יו"ד סימן מ"ב, שפ"ד סק"ד), ואם נאבדה הכבד ולא טעמוה, בעבודת הגרשוני סימן י"ז דעתו להטריף, דלא סמכינן אש"ך דרוב יש להם טעם מר, וכן כתב התבואות שור אות ד', ובמנחת יעקב כלל פ"ח אות ד' הניח בצ"ע, ובית לחם יהודה אות ד' ולחם הפנים ובאר היטב כולם שגו והעתיקו בשם עבודת הגרשוני להכשיר, וטעו, והנך רואה שכמה צריך המורה ליזהר ואל יורה מתוך הקיצורים רק אחר החיפוש והעיון כראוי.

יא. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

זו. ולכן, אל לו למורה ההוראה לראות לפניו את השאלה אך ורק כמקרה הדורש את התייחסות השולחן ערוך, אלא עליו לראות את המקרה כולו בראיה רחבה, להתייחס למאורעות שגרמו את השאלה, לסוג השאלה, לשואל, להשלכות שיצאו מהשאלה, ועל פי זה לפסוק יב.

זז. היה אומר שביותר יש לזהר בזמנינו שיהיה המורה מתון בדיון, ובפרט כאשר רוב השאלות נעשים דרך הטלפון, והמורה אינו רואה את פני השואל, דבר המסייע למורה להבין היטב את השאלה, וכן לפעמים המורה והשואל שניהם ממהרים והשאלה ותשובה נעשית בחפזון, דברים שלא היו בדורות הקודמים שהשאלה היתה פנים אל פנים ביישוב הדעת ובנחת יי.

יו. הזהיר, שצריך שתהיה למורה הוראה המון סבלנות, כי לא כל אחד יודע איך לשאול, ולא כולם מסוגלים לתמצת את השאלה במילים קצרות, וישנם אף אלו המגוימים במסירת פרטים שאינם ממין הענין, ולכן על המורה להתאזר בסבלנות מרובה ולישב דומם ולהקשיב לכל דברי השואל יד.

יב. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

נציין בזה סיפור אחד המעיד על הכלל כולו. בערוב ימיו של רבינו נתלזה אליו פעם בנו הגאון רבי משה שליט"א בעת טיולו היומי לצורך בריאותו, באמצע צלצל הפלאפון של רבינו, ומתוך שלא רצו להכביד על רבינו בעת טיולו, הרים ר' משה את הטלפון, ועל הקו היה איש עסקים מארה"ב שנסע ללוס אנג'לס לצורך מסחרו, ונודמן לו צורך מצוה בביתו, וביקש לשאול מרבינו אם מחוייב הוא על פי הלכה לחזור לביתו שבארה"ב. ר' משה סבר שאין מן הנכון להפריע לרבינו באמצע הליכתו על שאלה פשוטה כזו, ולכן השיב לו בעצמו, שאם לא איכפת לבני ביתו שישאר בלוס אנג'לס אינו מחוייב לחזור.

לאחר שנותק הטלפון אמר רבינו - שהיה עד לשיחה זו - לבנו ר' משה, לא טוב פסקת, חשוב רגע, האם בכל לוס אנג'לס וארה"ב אין רבנים עד שהוצרך להתקשר עד לירושלים, בודאי יש פה איזה פרט שלא לקחת לתשומת לבך, שכפי הנראה אשתו משתוקקת שיחזור לביתו, ואולי היה איזה רב שהורה שהצדק עמה שהוא צריך לחזור לביתו או משהו כעין זה, ולכן התקשר אלי בכדי לשמוע שאינו חייב לחזור לביתו, ויוכל לנפנף שרבי מאיר ברנדסדורפר פסק לו שיכול הוא להשאר ולא לשוב לביתו, אדרבה, היה לך לצוות עליו שיחזור לביתו מיד.

לאחר כרבע שעה מצלצלת האשה, ואומרת לר' משה שהרים שוב את הטלפון, הרב צריך להבין שבעלי לא שאל איזה סתם שאלה אם מחוייב הוא לחזור, אלא יש גם צד שני בשאלה, ואם הרב ברנדסדורפר יגיד שהוא לא חייב לחזור הרי תשובתו מקובלת עלי, אבל אני רוצה לוודא שאכן הרב ברנדסדורפר עומד מאחורי הדברים, כשמוע זאת רבינו, לקח את הפלאפון ואמר לאשה, תגידי לבעלך שהרב ברנדסדורפר פסק כי עליו לשוב תיכף ומיד לביתו.

אחר כך הגיב רבינו ואמר, שיש שאלות שאף שאינם כתובות בד' חלקי שו"ע, אך מופיעות המה בחלק החמישי של השו"ע, ומורה הוראה בעת ששואלים אותו צריך לחתור להבין מה מונח מ"תחת השאלה".

יג. ספר היכל הוראה (ח"א בשער היכל עמוד 17).

יד. מפי הגאון רבי משה ברנדסדורפר שליט"א.

יח. ואמר, שמלבד זאת יש תועלת בהקשבת כל דברי השואל, כי לפעמים התשובה צפה ועולה מאליה מתוך המשך דברי השואל, ולכן אל לו למורה לקטוע את דבריו, ואפילו כשנראה שהוא מוסר פרטים שלא ממין הענין^{טו}.

יט. היה אומר, שגם כשאדם שואל שאלה הנובעת מחמת בורות, אל לא למורה לזלזל בשאלתו, כי מלבד הענין החמור של כבוד הבריות, גם יגרום הדבר שיותר לא יבוא לשאול שאלות, ולכן על הרב להתייחס לשאלתו בכל הכבוד ראש והרצינות^{טז}.

כ. לעתים כשהגיעו אליו ילדים שנשלחו על ידי הוריהם לשאול שאלה שנתעוררה על העוף באמצע סעודת שבת, היה קם ומעיין בספר בטרם השיב, וכשנשאל פעם על ידי אחד מבניו, הלוא כבר נשאלתם על שאלה זו מאות פעמים, השיב לו רבינו, "אני רוצה להראות לילד שיש שולחן ערוך, והרב עונה על השאלה לפי ההלכה, הרב אינו 'אורים ותומים', גם הוא כפוף לשולחן ערוך"^{יז}.

כא. היה אומר, שלפני המורה צריכים לעמוד דברי המשנה באבות "חכמים הזהרו בדבריהם", כשיש לחוש שמא השומע יעוות את הדברים, או אנשים ילמדו מן ההוראה להקל במקום אחר שלא כדת, שאז אין למורה להורות לשואל את ההיתר הנדרש, או על כל פנים ישתמט ממנו ולא ישיב לו כלום יח.

כב. פעם בליל יו"ט שבועות, אזל הגו מהבלון המחובר לכיריים שחימם את המים החמים בבית המדרש, ובאו לשואלו אם מותר לחבר בלון גז אחר לברז הגז, והורה לאיסור. ושאל אותו בנו, דהלוא בספרו שו"ת קנה בושם (ח"א סימן כ"ט) הורה להיתר בנידון זה ממש, ואמר לו רבינו, שההיתר שם הוא מחמת שאין החיבור נעשה כדי להתקיים, שאז ליכא לא בונה ולא מכה בפטיש, ואכן זה שייך בבלון גז שבבית המדרש שעשויים לפרקו

טו. מפי הגאון רבי משה ברנדסדורפר שליט"א.

טז. רבינו אמר זאת, לאחר שפעם בא אליו יהודי שאחיו החורג (בנו של בעל אמו) נפטר, ומתוך בורותו חשב שעליו לשבת שבעה, ואף שהיו כמה תלמידי חכמים ורבנים שהסבירו לו שאין כאן שום שאלה של אכילות, המשיך הלה להתעקש שברצונו להציע את שאלתו רק לרבינו שהוא יורה לו את ההלכה בזה, כשהגיע היהודי לרבינו וסיפר את סיפורו, הוציא רבינו את כרך השולחן ערוך מן הארון ו'חיפש' את ההלכה, הרהר כמה רגעים, ובסוף 'פסק' ליהודי זה שעל פי הלכה אינו צריך לשבת שבעה. ולאחר מכן הבהיר רבינו לסוכביו, שגם כששאלת השואל נובעת מחמת בורות, עלינו לכבדו ולהתייחס לשאלתו במלוא כובד הראש, שמלבד הענין החמור של כבוד הבריות, גם יש לזהר כי אם נזלזל בשאלתו לא יבוא יותר לשאול שאלות, - מפי הגאון רבי משה ברנדסדורפר שליט"א.

יז. מפי הגאון רבי משה ברנדסדורפר שליט"א.

יח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לאחר יום טוב, אך היות ואם יחליפו את הבלון גז בפרהסיא יטעו אנשים ויסברו שמותר להחליף בלון גז ביום טוב בכל גווני, ויבואו לעשות כן אף בביתם ששם הוא עשוי להתקיים לאורך זמן עד שיכלה הבלון, ובאופן זה יש בו איסור דאורייתא, ואין לנו להורות היתר במקום שיש לחשוש שיצא מזה מכשול ומעות לאנשים יט.

בג. בשאלה שאחזו בה לאיסור, לא היה שישלח את השואל לרב אחר שמקיל בדבר, אמנם לפעמים כשהיה מסתפק או שלא היתה לו הכרעה ברורה היה שולח את השואל לרב אחר².

בד. היה אומר, שאין זה כלל מוכרע שבשעת הדחק צריכים להקל, כי יש לשקול את המקרה לגופו, ואת דברי האוסרים והמתירים, וצריך כח הכרעה להחליט אם להקל או לא³.

בה. היה אומר, שמניעת ריוח אינו בכלל הפסד מרובה, ואין לדון בזה קולא יותר מבשאר מקומות⁴.

יש למורה להגיד את ההלכה בלי שום התפעלות או חשבונות

בו. חלילה למורה הוראה להקל בדבר שיש בו איסור מדינא, מפני חשש שאם יורה לאיסור עלול הדבר לשבור את רוחו של השואל ואחריתו מי ישורנה, דברים אלו לא ניתן לאומרם, ואפילו לא להעלות על דעתינו, ואדרבה על כגון זה נאמר ברכו ד' מלאכיו גבורי כוח עושי דברו וכו'⁵, וזהו השבח של עם בני ישראל הק', להתחזק בקיום מצוות הבורא יתב"ש אפילו כשהדבר קשה עליהם⁶.

¹י. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קנ"ה).

²ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

³א. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

⁴בב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

⁵בג. וכדאיתא במדרש ריש ויקרא (פרשה א', א'), רבי תנחום בר חנילאי פתח ברכו ד' מלאכיו גבורי כוח עושי דברו וגו', במה הכתוב מדבר אם בעליונים הכתוב מדבר והלא כבר נאמר ברכו ה' כל צבאיו, הא אינו מדבר אלא בתחתונים.

⁶בד. שו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ס"ט).

כז. הוי עובדא באברך שעמד לפני גירושין, ובתוך כך נודע לו שאשתו מעוברת ממנו, והיא עדיין בתוך ארבעים יום, ובא לפני הרבנים ובכה בפניהם שהוא אדם רגיש מאד ולא ימצא מנוחה ומרגוע לנפשו אם יולד לו ילד מהריון זה, כי יודע הוא את גודל הקושי והצער של ילד להורים גרושים, ואם לא יתירו לו לגרום הפלת הולד הרי הוא חושש שמרוב עצבון יאבד עצמו לדעת רח"ל, וכשסיפרו את הדברים לפני רבינו, אמר שיגידו לאברך בשפה ברורה והחלטית, "תאבד ותהרוג עצמך, ואל תהרוג את בנך", דמאי חזית דדמא רידך סומק טפי מדמא דילדך כה.

כח. וסוף מעשה היה שאותו אברך כששמע דברים ברורים אלו, אמר, שכל הרבנים שפניתי אליהם התחילו לגמגם ולנסות לשדלני באמרות שונות, ולא הועילו להניאני ממחשבותי ורצוני, אבל עתה שאני שומע דברים ברורים שאינם משתמעים לשני פנים, הריני מבין שאין עוסקים פה בחומרה, אלא שזהו איסור גמור, והריני משלים עם המציאות כז.

כט. וזהו לימוד גדול כיצד על מורי הוראות לנהוג בשעה שהם עומדים בפני הוראה וחוששים שמחמת הוראתם עלולים ליכנס ללחץ, שאסור להם לחשוש לשום דבר אלא עליהם להורות את ההלכה בשפה ברורה והחלטית, וחזקה שתתקבל על דעת השואלים כז.

ל. בספר תולדות אדם (רשימת הנימולים על ידו), העלה רבינו על הכתב עובדא, בזוג בעלי תשובה שהבעל היה כהן, והיו נשואים הרבה שנים ועדיין לא נושעו בזש"ק, וכאשר למד בישיבה את ההלכה של נבעלה לעכו"ם שנאסרת לכהן, נתעורר לו שאלה אם מותר לו להשאיר עם אשתו, והיה איזה רב שהורה לו שמכיון שאביו לא היה שומר תורה ומצוות אינו נאמן לומר שהוא כהן, אך רבינו אחז שאין שום מקום לקולא זו, והשפיע עליהם במשך כמה חדשים שיקיימו את דין התורה, ופעם אמר להם, בטוח אני שאם תתגרשו יהיה לכם הצלחה, ואז נפרדו מתוך בכיות עצומות, ולאחר כמה חדשים מצא כל אחד את זיווגו, וכשנשא הכהן את אשתו השניה סידר רבינו את הקידושין, ולאחר החופה נכנס לחדר הייחוד ואמר לחתן, מאחר שהיתה לך מסירות נפש עצומה זו,

כה. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן רכ"ו).

כו. ראה בספר אשכבתיה דרבי מאיר (עמוד נ"ג) בהספידו של הגאון רבי משה טייטלבוים שליט"א, (ואפשר ששם היתה עובדא אחרת).

כז. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן רכ"ו).

הרי בודאי שד' לא יעזבך ותושע בבן עוד השנה, ואכן בתום השנה לנישואיהם נולד להם בן.

לא. ומסיים רבינו שם, כתבתי זאת שיהא כתוב וחקוק לדורות עולם, שישנם החושבים שכאשר יש שאלה צריכים להקל בכמה קולות, אכן רואים שכאשר שומרים את התורה כפי המבואר בשולחן ערוך אין מפסידים כלום.

פרק נ"ג

חינוך

א. הוי מרגלא בפומיה דרבינו, שעבודת חינוך הילדים מתחיל הרבה שנים טרם לידת הילד הראשון, כי הדוגמא האישית של ההורים היא היא המשפיעה והקובעת ביותר על הילדים.^א

ב. ואמר, חנוך לגער על פי דרכו, היינו על פי דרכו של האב, שכפי הנהגתו של האב בן יהיה הנהגת הבנים.^ב

ג. והוסיף, שגם במציאות רואים זאת, שאותם ההורים אף שאין להם די זמן להתעסק עם ילדיהם, אבל הם עצמם התנהגותם כדבעי, בדרך כלל מצליחים יותר עם ילדיהם, מאותם ההורים שאין התנהגותם האישית כדבעי כל כך, כי התנהגותם הטובה של ההורים

א. מפי הרב הגאון רבי יצחק פרנקל שליט"א.

ב. מפי הגאון רבי נתנאל ברנדסדורפר שליט"א.

ורבינו המליץ זאת במאמר חז"ל (הובא ברש"י פרשת נח פ"ו פ"ט), ללמדך שיעקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים, שיעקר ההצלחה של צאצאיהם של הצדיקים הוא בזכות המעשים טובים של האבות, שכאשר האבות מתנהגים בדרך הישרה אזי גם בניהם אחריהם ימשיכו בדרך הזאת. ופעם כשאמר זאת בדרשה לחיזוק ענין החינוך (נדפס בקובץ נשיח בחוקיך, חלק ב' עמוד ע"ז), הוסיף רבינו, ואביא לדוגמא פרט קטן שראיתי לפני זמן רב, אב ובנו הלכו יחד ברחוב, ובירדו של האב היה חופן גרעינים ולעס אחת לאחת, ובאמצע נתחשק לבנו גם כן, מה עשה, הושיט ידו לעבר יד אביו והוציא משם חופן קטן של גרעינים, מיד נוף בו האב, 'קצת דרך ארץ, האינך יכול לבקש', ולמה הוצאת מידי בעצמך בלא נטילת רשות. והרהרתי אז לעצמי, הן ודאי כי צדקו דברי האב, אבל הוא אינו מרגיש מה הוא עושה ואיזו השפעה 'טובה' כבר אפשר לצמוח ממעשהו, כאשר הוא בעצמו הולך ברחוב ולועס גרעינים, האם אחרי זאת עוד פלא מה שבנו חוטף קצת מידו.

נשרשת בלכות הנערים אף בלי ידיעה, כי בלב הנער נחקק איך הם תפילותיו וברכותיו של אביו וכל פרט מהתנהגותו.^ג

ד. פעם התלוננה הרבנית בפניו על אחד מהילדים שאינו מברך ברכת המזון כראוי, אמר לה רבינו, עיקר התועלת לא תהיה מלייסרו, אלא אני אברך ברכת המזון כמו שצריך, ואת תברכי ברכת המזון כמו שצריך, והילד כבר יראה דוגמא אישית, וגם הוא יברך ברכת המזון כמו שצריך.

ה. היה מעורר, שאף אברך שיושב ולומד מבוקר ועד ערב בכולל, אך אם כשחוזר לביתו הוא קורא עתון וכדומה, הרי זה הרס גדול, כי זו היא הדוגמא שהילדים רואים מאביהם, אלא אדרבה הילדים צריכים לראות את אביהם מנצל כל רגע פנוי ללימוד משניות או ספר מוסר, שבכך מחדירים מושגים אלו בבנים.^ד

ו. כשהיה צריך להוכיח את אחד מבניו, על פי רוב לא היה מטיף לו מוסר בפניו, אלא היה מעורר על הדבר בעקיפין.^ה

ז. וכל שכן שלא היה מכה אותם הרבה, בהיותו סבור שעיקר התועלת לא תהיה מזה, אלא מהדוגמא האישית של ההורים שעליה צריך ליתן את עיקר ההשקעה.^ו

ח. פעם דיבר עם אחד מילדיו, והבן אמר לו דבר שקר, והשקר היה מוכח וגלוי, ואף על פי כן לא העיר לו על כך בשעת מעשה, כי סבר שהדבר עלול לפגוע בו ולשברו, אבל הבן כבר הרגיש וידע שאביו תפס אותו על דבר שקר, וידע מאז איך להתנהג.^ז

ט. אמנם אף כשהוצרך להטיף מוסר לאחד הילדים, היה משגיח מאוד ששאר הילדים בבית לא ידעו מזה,^ח וגם היה נזהר שאף אמם לא תראה בעת שמטיף את המוסר לילד.^ט

ג. מתוך דרשת חיזוק בענין חינוך הבנים, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ע"ט).

ד. מפי הרב הגאון רבי ישראל מאיר ברנר שליט"א.

ה. מפי חתנו הרה"צ רבי חיים מאיר קאהן שליט"א.

ו. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

ז. מפי הרה"ח רבי אהרן ברנדסדורפר שליט"א.

ח. מפי הרה"ח רבי אהרן ברנדסדורפר שליט"א.

ט. מפי הרבנית תחי'.

י. אמר, שאף ילד קטן כבן חמש צריכים להביאו לבית הכנסת בשבתות, ואף שיוצא לשחק בחוץ ואינו מתפלל, מפני שצריך להשריש בנפש ובהשקפת הבן שיש בית המדרש.^י

יא. אמר, שבכדי להחזיק ילדים צעירים בדרך התורה והיראה, צריך לדבר עמהם הרבה אמונה, ולהשריש בהם ענין זה, וממילא לא ירעו בשדות זרים יא.

יב. היה מעורר תמיד, שלא די במה ששולחים את הילד לתלמוד תורה טוב עם מלמדים טובים, ולסמוך עליהם שהם יעשו את המלאכה, אלא על האב בעצמו לדאוג ולחקור על התקדמותו של הילד, ועליו להביט על בנו כאילו מסר רכוש יקר וחשוב לאחד לטפחו, שבודאי לא יסמוך על אותו אדם בעינים עצומות, אלא יתעניין תמיד מה מצב התפתחות רכושו ויסייר נכסיו, וקל וחומר ברכוש היקר במילי דשמיא שצריך להיות כך יב.

יג. ואף רבינו בעצמו היה נאה דורש ונאה מקיים, ותמיד היה מדבר עם המלמדים והמגידים שיעורים של ילדיו, אבל עשה את הדבר בחכמה גדולה שלא ידעו בניו מזה יג, ואף לאחר נישואיהם היה חוקר בצנעה אצל ראשי הכוללים על הנהגותיהם יד.

יד. והיה שם דגש חזק וחוקר תמיד לדעת עם מי מתחברים בניו הילדים או הבחורים, ולפעמים היה אומר לאחד מבניו שעם בחור פלוני אל תתחבר, וכן היה חוקר ועומד על כך לאחר נישואיהם טו.

י. מפי הגאון רבי נתנאל ברנדסדורפר שליט"א.

יא. מתוך שיחה לגליון מרוה לצמא (שנה ל"ג, גליון מ', עמוד י"ג) שמסר רבינו בחודש אייר תשס"ט.

יב. ורבינו הוסיף עוד, שמלבד נחיצות הדבר כשלעצמו, יש בזה ב' תועלות נוספות, האחד, שאינו דומה ילד היודע שהוריו מתעניינים אודותיו שאז כל התנהגותו היא אחרת ביודעו זאת, והשני, מצד המלמדים, שברור שהמלמד מרגיש יותר אחריות כלפי הורים העוקבים אחר התפתחות בניהם, (והוסיף רבינו, שבודאי אין הכוונה להכביד על המלמד בתביעות ומשאלות חדשים לבקרים, כי זה ודאי אינו רצוי ואף אסור, אלא הכוונה באופן כללי שבדרך כלל המלמד מרגיש יותר אחריות כשרואה את האב שואל ומתעניין תמיד על מצב בנו), - מתוך דרשת חזקת בענין חינוך הבנים, נדפס בקובץ נשיח בחוקיך (חלק ב' עמוד ע"ה).

יג. ובפרט היה נזהר שלא להיות 'דוור' למסור את דברי הילד למלמד ודברי המלמד לילד, - מפי הגאון רבי נתנאל ברנדסדורפר שליט"א.

יד. וכן בנו הגאון רבי יוסף קדיש ברנדסדורפר שליט"א, שהיו תקופות שכמעט כל יום היה רבינו משוחח עם המלמדים של בניו, ואז בשעתו לא ידענו על כך כלום, אך לאחר תקופה אמר לי פעם המלמד, כי מכל אבות ילדי הכיתה, אבי מדבר עמו יותר מכולם ומתעניין תמיד על הצלחת בנו.

טו. מפי הרה"ח רבי אהרן ברנדסדורפר שליט"א.

טז. מפי הרה"ח רבי אהרן ברנדסדורפר שליט"א.

זו. רבינו התאונן ואמר, שכל היודע ומתבונן (ולא כולם מתבוננים) יבחין כי הרבה סר 'רוח הזמן' מן הדרך הנכון והמקובל אצל בני ישראל מדור דור, מה שמבואר בכמה וכמה פסקי תנ"ך ומאמרי חז"ל, ואחד מהם, הוא הפסוק במשלי "חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר", שאחת מדרכי החינוך הוא שכשהאב או המלמד רואים צורך בכך, מותר להם להכות קצת לנער, כמובן שיש בזה הלכות 'איך' ו'כמה', ושלא יכנו באכזריות ח"ו, וכן שלא יכנו כשהוא כועס שאז גם אין לזה השפעה על התלמיד, וכמו כן כאשר די במכה אחת והוא מוסיף עוד הרי כולו הפסד והוא פשוט, אמנם בעיקר הדבר הוא מהדברים שנאמרו לנו מדברי קבלה, ופוק חזי כיום דעות רוח הזמן ובפרט אצל הציבור החילוני להזהר שלא להכות את התלמידים שהתוצאות טופחות על פניהם.

זו. וסיפר, שפעם באה משלחת לביקורת באחד מהתתי"ם הנוקקים לכספי השלטון, ובראותם שעל השולחן מונח מקל קטן, שאלו בתמיה, "מה לו למקל על השולחן כאן". זאת היא דרכם הנלווה של אלו הדוגלים ברוח הזמן, והאמת היא כי אצל המלמדים המומחים והמנוסים היודעים להורות, די במה שהמקל ייראה על השולחן, והם כבר כמעט אינם צריכים להשתמש בו כלל, אך רוח הזמן מתנגדת גם לזה.

יז. והוסיף רבינו, שהאמת שהאנשים שאינם עוסקים בעבודת החינוך למעשה, אינם מבינים את גודל הענין הממון בזה, ויכולים לשאול מה חשיבות יש בזה, ולמה בכלל יש להתווכח ולעמוד על הדבר. אך הדבר מובן רק לאלו העוסקים בתמידות החינוך בסטרא דידן דהיינו בצד הקדושה, וגם לאלה העוסקים בחינוך "בצד שכנגדינו". אנו מבינים מה רב וחשוב הוא עצם העובדא שהמקל מונח על שולחנו של המלמד, והם בארסם שחפצם להשחית דורות מ ישראל, גם כן מבינים ענין זה, ודייקא משום שזהו האמת הם מתנגדים לזה, וזולת כן, לשאר המון העם חסרה הידיעה בחשיבות הדבר^{יז}.

יח. לפעמים יקרה שהנער בא לביתו ומתאונן על המלמד כי הכה אותו היום בחזק, אותם אבות או אמהות ובפרט הדוגלות לפי רוח הזמן מסוגלים לעורר בהלה על כך. אכן ידוע כי בהרבה מאד מקרים אחרי שירדו ההורים לברר הדבר נוכחו לדעת שאין הדברים גוראים כל כך, ושלא תמיד אפשר לסמוך על סיפורי ותיאורי התלמיד^{יח}.

זו. מתוך דרשת חיוזק בענין חינוך הבנים, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד פ').

יז. מתוך דרשת חיוזק בענין חינוך הבנים, נדפס בקובץ נשיח בחוקיק (חלק ב' עמוד פ').

יז. היה מתריע בקול גדול, שיש ליוהר ולעמוד על המשמר בכל תוקף, לשלוח את הילדים רק בתלמודי תורה שהם על טהרת הקודש, ואינם מקבלים שום תמיכה ממקורות זרים.

כ. ופעם בדרשה על כך, תיאר את אופן קדושת החינוך שבירושלם ת"ו ובכל תפוצות ישראל, שבכל בית היתה קופת צדקה, וקודם הדלקת הנרות היתה האמא מכנסת פרוטה לקופה, ובעת הכנסת הפרוטות לקופה היתה בוכה ומבקשת שבזכות זה יתן לה השי"ת בנים צדיקים, וכן לאחר הדלקת הנרות היתה שמה ידיה על עיניה ובוכה ומתחננת על בניה שיצמחו לתלמידי חכמים, וכן קודם כל קיום מצוה כהפרשת חלה היו מכניסות צדקה לקופה, ובראש חודש היו אוספים את כל המעות שנצטברו בקופה בדחילו ורחימו ושולחים אותו למלמד, ולאחר מכן היה המלמד קונה במעות הללו חלות לשב"ק ושאר מאכליו, הרי שכל מאכלו בא מדמעות שנשים צדקניות בכו עליהן על שיזכו לבנים תלמידי חכמים, ועל ידי כן צמחו הבנים וגם עשו פרי, כי המלמד היה מלמד את הילדים תורה בקדושה ובטהרה. והיה רבינו מסיים, אבל כאשר נוטלים מעות ממקורות זרים שאינם בקדושה ובטהרה, מי יודע מה יגדל מזה, כי כח הפועל בנפעל בכוחו להשפיע, וכך היה זועק על קדושת החינוך י"ח.

כא. ופעם הוסיף בשם החפץ חיים, שזהו הסיבה מה שרבים מן הדור הצעיר יצאו לתרבות רעה, כי ברכות השנים הפיצו הציונים את קופות הקרן קיימת, ותחת להפריש בעת הדלקת הנרות את המעות כדי לשלם בהם למלמד, היתה האשה מפרישה את המעות ל'קרן קיימת', וכיון שהיה חסר לילדים את כח הקדושה הזה לא עמדה להם תורתם י"ט.

פרק נ"ד

על משמר הצניעות

א. בכל עת שהיה מדבר שיחות בפני האברכים, היה מעורר על ענייני צניעות, הן צניעות הגברים והן צניעות הנשים.

יח. מפי הרה"ג רבי ישראל מאיר ברנר שליט"א.

יז. מתוך דרשה למען טהרת החינוך בחודש סיון תשס"ח.

ב. והיה רגיל לומר, שבכל דבר שמחפשים להכניס בו 'מאדע' או 'מאדערנקייט' הרי זה היפך הצניעות, וזהו פריצות. והיה שואג על זה בקולי קולות, שיתכן שהוא לובש את הלבוש החסידי והקדוש, והיא לבושה בבגדים הרגילים ככל הנשים הטובות, ועם כל זה יש בזה ריח של פריצות על ידי שהכניסו רק קצת מאדע וקצת מאדערנקייט, ולכן צריך כל אחד להתחזק בדבר שלא להיגרר אחר המאדע ולא להיות "איש רחובי"^א.

ג. ועוד היה רגיל לומר, לגבי מה שמרבים לבוא במענות על הנשים, בעוד שצריכים לבוא במענות גם על בעליהן, שאילו היו רוצים באמת שנשותיהם יתלבשו בצניעות כראוי, היו הנשים לובשות כן וכחפץ לב בעלה.

ד. ולכן צריך כל אחד לעודד את בני ביתו על מה שהן לבושות בצניעות כראוי, ולדבר מגודל החשיבות שבדבר, ובפרט בדורינו, ודבר זה מונע בעד כל גזירות קשות, ואם חלילה אין האשה לבושה בצניעות צריך האיש לעורר על כך בביתו ולא לשתוק^ב.

ה. היה מעורר בכל עת, על החובה והאחריות העצומה הרובצת על בנות ישראל, שלא לפרוץ חלילה את גדר הצניעות, במלבושים פרוצים, או בגדים מרעישים ומושכים את העין וכל כיוצא בהם.

ו. והיה מתריע ומזכיר, שאשה שאינה לבושה בצניעות כראוי, היא 'חוטא ומחטיא את הרבים', שחז"ל אמרו עליו דברים חמורים ביותר, שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, והוא מן היורדים לגיהנום ונידונים בה לדורי דורות.

ז. ופעם אמר רבינו דבר מבהיל ונורא, שכידוע שכאשר אדם נכשל בעבירה ח"ו בפעם הראשונה, אם זכה לסייעתא דשמיא לשוב בתשובה שלימה מה טוב, אבל באם חלילה לא, הרי עבירה זו גוררתו לשרשרת של עבירות נוספות. יוצא מזה, שלפעמים יתכן שאשה היוצאת לרחוב במלבושים המגרים את היצר הרע, וגורמת לאברך או בחור או ילד שיכשל בה, יתכן שכתוצאה מזה יגרר ל"ע אותו בחור לשרשרת של מעשים רעים לכל ימי חייו עד שיהיה סופו בשאול תחתית, ועל אותה האשה יהיה מוטל האחריות לנפילתו של האיש הזה, ופעמים לדורות שלימים אחריו^ג.

א. מפי הגאון רבי אהרן סאמעט שליט"א.

ב. מפי הגאון רבי אהרן סאמעט שליט"א.

ג. מתוך דרשת חיזוק שנשא רבינו בעיר בית שמש בחודש כסלו תשנ"ד.

ח. ואמר שכל אשה צריכה להתבונן, הלוא היא עומדת ומתפללת, כל אחת לפי דרגתה והשגתה, שבעלה יצליח בכל דרכיו, ושהיא תזכה לבנים ובנות יראים ושלמים וחרדים לדבר ד', ומי יודע אם לא היא בעצמה בלבושה הנוגדים את גדריו ויסודי הצניעות מעכבת את תפילותיה מלעלות, ולא זו בלבד, אלא שגם גורמים חלילה להיפך^ד.

ט. היה אומר, שכהיום המציא היצר הרע תירוץ חדש, שכששואלים לאשה מדוע את חולכת לא כמו שצריך, המענה בפיה שבעלה רוצה כן, אמנם יש לדעת שתירוץ זה מועיל רק בבית ללכת כרצון הבעל, וגם זה צריך להיות בצניעות כהלכה, אבל ברחוב אין לזה קשר עם רצון הבעל, ובאמת דרוש יראת שמים בכל עניינים אלו, וכך בדר צריך גם להשגיח על שלום בית ודרכי נועם^ה.

י. לפני כשלושים שנה אירעו בעיה"ק כמה מעשי התנכלויות על ידי אינשי דלא מעלי, וכוננו העסקנים אסיפה למכס עצה איך לבלום תופעה זו ולעשות שפטים בפושעים, ואמר אז רבינו בדרשתו, דעד שאנו באים לנקוט פעולות לפעול להרחקת הפוגעים, יש לנו להטיל תחילה את כובד המשקל והאשמה דוקא על אלו שניזוקו, שהן מתקשמות שלא כדת, ובזה מגרות את אותם עבריינים לפגוע בהן^ו.

יא. אף התריע רבות אודות המעסיקים עוזרות או מלצריות, שיש להם לעמוד על כך שיבואו בלבוש צנוע, ובאם לא, עוברים המעבידים באיסור דאורייתא של "ולפני עיוור", במה שמביאים מכשול גדול וחמור בתוככי השכונות החרדיות^ז.

יב. פעמים שבאו אליו בנות ישראל שלא נושעו בוש"ק, וחיפשו כל מיני עצות לישועה,

ד. מתוך דרשת חזוק שנשא רבינו בעיר בית שמש בחודש כסלו תשנ"ד.

ה. מתוך דרשת חזוק שנשא רבינו בעיר בית שמש בחודש סיון תשס"א.

ו. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

בדרשת חזוק שנשא רבינו בעיר בית שמש בחודש כסלו תשנ"ד, הזכיר את דברי הגמ' במסכת תענית (דף כ"ד ע"א), ברבי יוסי דמן יוקרת, דהויה ליה ברתא בעלת יופי, יומא חד חזיא לההוא גברא דהוה כריא בהוצא וקא חזי לה, אמר לו מאי האי, אמר ליה, רבי אם ללוקחה לא זכיתי לראותה לא אזכה, אמר לה, בתי קא מצערת להו לברייתא, שובי לעפריך ואל יכשלו ביך בני אדם.

ואמר רבינו, שהלוא זה דבר נורא, שהיה איש שסתר את גדר העצים כדי להסתכל בה, וכששאלוהו על כך גם לא התבייש להגיד את האמת, נדמיין מה בזמנינו היינו עושים באיש כזה, היו זועקים עליו מנוול ונותנים לו מכות רצח וזורקים אותו מן העיר, אבל רבי יוסי הבין שאם היא מכשלת בני אדם מקומה בעפר. צא וראה עד היכן מגיע גודל הזהירות והאחריות על נשות ישראל לבל יכשילו חלילה אנשים בעבירות, ויהיו בכלל חוטא ומחטיא את הרבים שאין מספיקין בידו לעשות תשובה ויורדים לגיהנום ונידונים בה לדורי דורות.

ז. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ז), במאמרו של הרב אברהם בהר"ן שליט"א.

והיה אומר להן, קבלו עליכן הנהגה בצניעות, קבלו עליכן הוספה ביראת שמים, ואז תושעו.^ח

יג. פעם עלה לבית אחת מבנותיו מתוך בהלה, ששמע שסיפרו מעט את שערותיה של בתם הקטנה בת ג' שנים, והיה נראה כאילו שמע על פירצה חמורה, וזאת מחמת חרדתו הגדולה על שמירת כל גדר, ומתוך פחד שהדבר מהווה חלילה תחילתה של הידרדרות.^ט

פרק נ"ה

על משמר הכשרות

א. רבינו היה מוסר את נפשו תמיד בעד כל ענייני 'העדה החרדית' בירושלים, בלב ונפש, וכמו שמסר נפשו על מערכת השחיטה של העדה החרדית. כמו כן גם על מערכת הכשרות של העדה החרדית, וכן בכל מערכה ומערכה שנערכה על ידה, הכל מלב ונפש ומסירות נפש.

ב. וכל כך למה, משום שרבינו היה אוחז וסבור, כי חיזוק משמר הדת על ידי העדה החרדית הוא דבר הנוגע לכל העולם כולו בחוזה, ולגורלו של הדור העתיד, והיה אומר "עיני כל בית ישראל בכל מקום שהם נשואות אל העדה החרדית בירושלים", בכל מקום ומקום מתעניינים על מעשי העדה החרדית, שהם כעומדים בשער על משמר הדת של כל הדור כולו, ועל כן חלילה וחלילה להקל ראש באיזה דבר ובפרט בענייני כשרות, כי אם יקילו בהעדה החרדית, תהיה לכך השפעה שלילית ח"ו על שאר העולם.

ג. ויען כן, היה רבינו עומד על המשמר כחומה בצורה, ומתריע, שלא להניח לקולות שונות להשתרע במערכת הכשרות והשחיטה, והוי מרגלא בפומיה, הכשר של העדה החרדית צריכה ונועדה להיות 'הכשר של לכתחילה', לא 'הכשר של בדיעבד' ולא 'הכשר של הפסד מרובה'.^א

ח. מפי הרב הגאון רבי ישראל מאיר ברנר שליט"א.

ט. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

א. מפי הגאון רבי אברהם יצחק אולמאן שליט"א.

ד. וכן כשהיתה אסיפה על ענייני סת"ם כשהיה בו התחום פרוץ, ונתקבלה החלטה להפעיל ועד והשגחה מיוחדת על דברים אלו, ומכיון שהדבר לא היה עדיין מבוסס, היו כאלו שהציעו שלעת עתה יעשו על כל פנים השגחה על בדיעבד, ואז עלה רבינו ואמר, "בהעדה החרדית צריך להיות שכל הסופרים וכל הכותבים יהיו הלכתחילה שבלכתחילה"^ב.

ה. רבינו תבע, שיהיה משגיח צמוד במשך כל הזמן, הן בשחיתות והן בקייטרינגים, ולא להסתפק רק ביוצא ונכנס^ג.

ו. התריע אודות מה שמעסיקים עובדים גויים במטבחים של ישיבות, שהם עושים שם מה שלבם חפץ, ובאין משגיח עליהם יכולים להכשיל את הבחורים במאכלות אסורות^ד, ואמר שכשם שלא יעלה על הדעת לאכול במסעדה שאין לה משגיח כשרות, כך חובה להעמיד משגיח במטבח שעובדים שם נכרים, ולא הבין איך יתכן שישנם ישיבות אשר אין מעמידים בהם משגיח צמוד במטבח הישיבה^ה.

ז. אף בשחיתות בחוץ לארץ העמיד משגיח מיוחד על המטבח של השוחטים^ו.

ח. עם התגברות הביקוש בקרב הציבור החרדי ליינות משובחים ומוכחים, ביקש בעל יקב אחד להכניס יינן שאינו שומר תורה ומצוות, - עקב שכמעט אין להשיג יינן מומחה שומר תו"מ, מאחר שהמקצוע נלמד באוניברסיטאות של גויים, וצריך למעום טעימות, - והודיע שהוא מוכן לקבל את כל ההגבלות שיגבילו עליו הביד"ץ. אך רבינו התנגד לכך, באמר, שתפקידו של היינן אינו רק בטעימות, אלא היינן מעורב בכל שלבי ההכנה והייצור, ולכן אי אפשר להתיר זאת^ז.

ט. היתה משחת שינים בהכשר הביד"ץ, שהחברה המייצרת ערכה מבצע, וצירפה מסמיק ללא הכשר הביד"ץ לכל חבילה, ורבינו התריע על כך. אמרו לו, כי הכל רואים שהמסמיק הוא ללא הכשר, אך הוא השיב, שאנשים במכעם אינם בודקים את פרטי

ב. מפי הגאון רבי אברהם יצחק אולמאן שליט"א.

ג. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

ד. וכעובדא שהיתה באחת הישיבות שהנכרי טיגן לעצמו כבד במחבת חלבית, ונתעוררו בזה כמה שאלות עד שהוצרכו להכשיר ולהגעיל חלק גדול מן המטבח, ומי יודע כמה מכשולות היו עד שעמדו על מעשיו של הגוי.

ה. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן ק"כ).

ו. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

ז. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ח), במאמרו של הרב אברהם בהר"ן שליט"א.

הדברים, וכשרואים את חותמת ה"ב"ד"ן מתנוססת על חבילת המשחת שיניים, עלולים לטעות ולחשוב שהחכשר כולל גם את המסטיק המצורף לזה, ואכן על פי הוראתו הסירה החברה את המבצעי.^ח

י. בתחילה היה נהוג בהשגחת ה"ב"ד"ן, כי מוצרים הכשרים לכל השנה אינם מסומנים כלל לימי הפסח, כך שכחודשיים לא היתה עליהם חותמת ה"ב"ד"ן, ותעשייתם טענו כי עקב כך אנשים רבים אינם קונים כלל, דעתו של רבינו היתה לאשר חותמת מיוחדת וכולטת המאשרת כי המוצר כשר לכל השנה אך לא לפסח.^ט

על משמר השחיטה

יא. מאז שנתמנה לרבה של ועד השחיטה על ידי מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זללה"ה, הנהיג מושג חדש, שכאשר מתעוררת שאלה, אף אם על פי הלכה יש למצוא בה היתר של 'בדיעבד' או 'הפסד מרובה' וכיו"ב, אין להתירו ולשווקו בשוק, באמרו, שאנשים מוציאים דמים יקרים לקנות דוקא מההכשר המהודר של 'העדה החרדית', מפני שרוצים בשר חלק שאין בו שום חששות, ולכן אף שמצד הלכות 'יורה דעה' יש מקום להקל, אך מצד הלכות 'חושן משפט' אין להקל בדבר כלל, ויש בזה חשש גזילה ואונאה ממש, ומלבד זאת נהג להזכיר את דברי ה'חתם סופר' המובאים ב'פתחי תשובה', שהיתר הפסד מרובה הוא רק לאדם עצמו, אבל לא לקונה ממנו.^י

יב. ולדוגמא, בהלכה הידועה שאין למלוח בשר שעברו עליו ג' ימים מעת שחיטתו, אך אם היה הבשר שרוי במים אפשר להקל על פי הלכה, אולם כשמדובר בהשגחה לציבור הרחב אסר זאת רבינו, שמא ישנם כאלו שאינם רוצים בשר שכזה.^{יא}

יג. כך כשנשאל פעם, ממשחת 'גלאט עוף', היות ומכשירים את ה'ליין' במפעל לקראת פסח, האם יוכלו גם להכשיר את הכלים שמושתמשים בהם לצליית הכבד או שיש

ח. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

ט. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ז), במאמרו של הרב אברהם בהר"ן שליט"א.

י. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

יא. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

ראה בספר דרכי חיים ושלום שבמונקאטש נהגו שלא להכשיר בשר כזה, וגם הגרמ"א פריינד זללה"ה החמיר בזה, וכן נוהרים בכך הרבה מדקדקים ויראים.

לקנות חדשים, והורה רבינו, שבדבר שנותנים השגחה צריך להדר ולקנות כלים חדשים יב. עוד דבר גדול הנהיג רבינו, שהשחיטה תהיה פתוחה וגלויה לכל, שישנם מקומות שבלתי אפשרי לראות כיצד מתנהלת השחיטה אצלם, אבל רבינו סבר, שאין לו מה להסתיר, שאם למאן דהו תהיינה טענות הלכתיות, הרי אם הם צודקות, אדרבה, נקבל אותם בברכה ונתקן, ואם אינם צודקות על פי הלכה, למאי נפק"מ, שיטען יג.

זו. אף לאחר שזכה לבסס את המבצר האדיר של השחיטה בירושלים, לא שקט על שמריו, ובכל עת היה חושב כיצד יוכל להוסיף עוד ועוד הידורים במהרת שולחן של ישראל, עד שהיה נדמה שכל המעת לעת מחשבתו תפוסה בבית השחיטה, ואכן מידי תקופה התחדשו לו הידורים נוספים או רעיונות מקוריים לחיזוק ההשגחה והכשרות יד.

זו. כמעט ולא היתה שחיטה בחו"ל ללא שהתווסף הידור חדש, לא היה קיים אצל רבינו מושג, "עד היום נהגו כך, וזה מספיק", נכון שעד היום נהגו כך, אבל משנתחדשה לנו דרך להדר בכשרות עלינו להחזיק בה טו.

יז. לעולם לא הסכים לשנות דברים כשמדובר בהחסרה, אבל להוסיף תמיד הסכים, המנהג הוא לנקות את העופות לפני ההשריה, פעם הציעו מסיבות שונות לערוך את הניקוי לאחר ההשריה, אולם רבינו לא הסכים אלא להוסיף את הניקוי שלאחרי ההשריה, אך לא לבטל את הניקוי הקודם שנהגו בו תמיד טז.

יח. בתחילה היה מקובל, וכך אכן נהוג בכל המשחמות, שנכרים עוסקים במליחה, כאשר רבינו הבחין פעם באחד המשגיחים שעוסק במליחה, וראה כי הוא עושה זאת יותר טוב מן הנכרים, הודיע שמהיום ואילך יתעסקו רק יהודים במליחה וההכשרה יז.

יט. למרות שבענייניו הפרטיים היה שפל רוח ורך לבב, אך בכל הנוגע לכשרות ומשמר השחיטה התאזר בעוז ותעצומות ולא ויתר כמלוא נימה, כל העוסקים במלאכת הבשר

יב. מפי הגאון רבי דוד שווימר שליט"א.

יג. מפי הגאון רבי שמואל ברנדסדורפר שליט"א.

יד. ויזכרו לטוב מנהלי המפעל 'גלאט עוף' שמעולם לא הביעו תרעומת על הדרישות הקשות המוצבות בפניהם, בניגוד למפעלים אחרים, ותמיד קבלו בשמחה את רצונו, - הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"א), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

זו. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"א), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

זז. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

יז. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

ידעו שכשרבינו דורש משהו, על הדבר להתבצע בדיוק נמרץ, וללא כל תירוצים יח.

ב. כל החלטה התקבלה אצלו לאחר הרבה מחשבה, ושיקול דעת מעמיק, אירע פעם שהעבירו כמות גדולה של עופות ממקום אחד למשנהו, ללא השגחה מספיקה בזמן ההעברה, רבינו התלבט בדבר רבות, אך לבסוף פסק את פסוקו, ואמר, "חפשתי כל ההיתירים ולא מצאתי, ולכן העופות אסורים" יט.

בא. רבינו הקפיד, שלמשגיחים לא תהיה שום נגיעה, ולכן לא הסכים לסמוך על משגיח שיש לו קשר למפעל, ופשיטא שהמשגיחים יקבלו את משכורתם מ'ועד השחיטה' ולא מבעלי המפעל, פעם אירע שאחד מעובדי המפעל שהיה יהודי שומר תורה ומצוות העביר בשר מבנין לבנין ללא השגחה נוספת, ורבינו לא הרשה ליתן הכשר על בשר זה כ.

בב. כאשר בעל מפעל גדול לשחיטת בשר ועופות, שאיננו שומר תורה ומצוות, ביקש לקבל את הכשר 'העדה החרדית' למפעל שלו, סירב רבינו בתוקף לאשר זאת, וזאת, אף שבעל המפעל הפציר מאד והצהיר שמוכן לקבל כל תכתיב שיכתבו לו, ויבצע את כל אשר ידרשו ממנו. ורבינו היה טעמו ונימוקו עמו, כי מפעל לאספקת 'בשר כשר' שונה ממפעל לייצור כל מזון כשר אחר, שגם אם הבעלים בעצמם אינם שות"מ עדיין ניתן - ולו מדוחק - להעניק לה הכשר, עם השגחה צמודה על כל שלב ושלב בייצור המזון, אבל במפעל לשחיטת בשר ועופות, אם הבעלים עצמם אינם שות"מ, הם בגדר 'חשודים' ועלולים להכשיל את הציבור באכילת נבילות וטריפות ח"ו, חרף כל ההשגחה הצמודה, כי שום דבר לא יעזור, ועלולים לצאת מכך מכשולות חלילה, ולכן התנגד רבינו בתוקף מלחעניק לו את ההכשר כא.

יח. אירע פעם באחת השחיטות בחו"ל, שהשוחטים העלו דרישה מסויימת בענייני כשרות, ובעל המפעל שהיתה לו זאת הפעם הראשונה ולא ידע במה ובמי המדובר, התעקש ועמד על דעתו כי מה שנתבקש לעשות אינו בר ביצוע כלל ובלתי אפשרי במציאות. אחד מיבואני הבשר הגדולים שנכח במקום, פנה אליו ואמר לו, אם מדובר בדרישה של הרב ברנדסדורפר, אין לך ברירה אלא לעשות את הנדרש, משום שאצלו אין כזה מושג 'אי אפשר', מבחינתו הכל אפשרי, - הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"א), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

יט. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ג), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

כ. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

כא. דעתו של רבינו היתה, כפי שהתבטא בדבר ש"הקצב של העיר צריך להיות יהודי שומר תורה ומצוות", כי אף אם יתגבר עליו חלילה תאות הבצע, יקשה עליו מאד לבצע את זממו, כי עיקר הפחד העומד לנגד עיניו הוא בידעו שאם יתגלה בקלוגו כ'מאכיל טריפות רח"ל' יהיה זה סוף דרכו, כי בניו ובנותיו לא יוכלו למצוא שידוכים, ולא ימצא מקום לעצמו בשום חוג או קהילה, כי בכל מקום בעולם ירדפוהו עד חרמה,

בג. מפעל מסויים רצה לעבד בשר כשר וטרי, ולשווק את הטרף ב'מותג נפרד' ורק לגויים, וכתב עליו באופן ברור 'לא כשר', אך רבינו סבר שצריך לעמוד בכל תוקף שאותו מפעל לא יתעסק ולא יעבד בכלל את הבשר הטרף בשום צורה שהיא, וגם אם אולי יש טענות על כך שבשר שנשחט בהשגחת הביד"ץ ונמצא טרי יכול אולי בסופו של דבר ליפול לידיים של ישראל, אין זה מתיר להתעסק עם בשר טרי בתואנה של תיקון פרצות בביכול כב.

בד. אירע פעם, שבערב חג אחסנו אלפי תרנגולי הודו בחדר ההקפאה שבמפעל, והמשגיח נעל את החדר במנעול מיוחד שהיה תחת ידו, - כפי הוראת רבני ועד השחיטה שבעלי המפעל צריכים ליתן את המפתח למשגיח ואין להם רשות להשאיר עותק ברשותם, כדי שרק המשגיח הוא זה שיוכל לפתוח ולסגור את חדר ההקפאה, - וכאשר בא המשגיח למחרת החג לפתוח את חדר ההקפאה, גילה לתדהמתו שהדלת פתוחה, ואמר להם שאינו יכול לתת הכשר על העופות מאחר שעברו על הוראות הפיקוח במה שהשאירו מפתח ברשותם, אלא שבעלי המפעל הכחישו טענתו באמרם שהמשגיח הוא זה ששכח לנעול את החדר, והמשגיח הכחיש דבריהם בכל תוקף וטען שזוכר בבירור שנעל את החדר בערב החג.

בה. וכאשר בא הדבר לפני רבינו, הכריע שבודאי אי אפשר לאשר את כשרותם של העופות. ואף שבעלי המפעל הפעילו לחצים כבדים, עמד רבינו איתן כנגדם בכל התוקף, ואחת היתה דעתו שאין לנו רשות ויכולת ליתן הכשר לעופות אלו, כיון שאיתרע נאמנותם של בעלי המפעל במה שהשאירו מפתח נוסף ברשותם, וגם ובעיקר מפני שהוכח שהמקפא נפתח שלא בנוכחות המשגיח.

בו. ועל טענתם שהמשגיח הוא ששכח לנעול את הדלת, אמר להם, אם כדבריהם מה הועילו חכמים בתקנתם בהעמדת משגיחים, הלוא בכל פעם שהמשגיח יעורר על הכשרות יטענו בעלי המפעל שהמשגיח הוא שטעה, ובהכרח שכל המושג של 'הכשר'

והכתם ירדוף אותו ואת כל יוצאי חלציו עד עולם, וזהו 'שוט' די מפחיד ומאיים המונע את הקצב מלהכשיל את הציבור. לא כן "קצב חילוני" אין לו את הפחד הזה, אלא רק השיקולים הכספיים ותאות הבצע הם אלו העומדים בראש מעייניו, ומכאן עד הכשלת הציבור חלילה אין הדרך רחוקה ביותר, ובפרט כאשר היה אז המדובר בבעל מפעל ששולט על ענף שלם וענק של שיווק בשרים אשר שבעים אחוזים ממפעליו הם בשר נבילות וטריפות המשווקים לערבים וכיוצא בהם, אלא שרצה שתהיה לו גם מחלקה מיוחדת של בשר כשר, ולפיכך עמד רבינו בתוקף עוז שלא לאשר את הדבר בשום פנים ואופן, כאשר בעיניו הצופיות למרחוק חזה שהדבר אינו בטוח.

בב. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ח), במאמרו של הרב אברהם בהר"ן שליט"א.

הוא, שיש לנו להעמיד את המשגיחים על נאמנותם ולא את בעלי המפעלים, (אך כפשרה, השתתפו ועד השחיטה בהפסד בסכום נכבד)^ג.

בז. לפני כשלושים שנה התחילו מוסדות התורה לערוך כפרות עבור הציבור, ואחר כך הביאום למשחמה, וכך הקילו מעל הציבור. לאחר כמה שנים ראה רבינו שהדבר גורם לירידת ערך הכשרות, וכן היו טענות ודברי ממונות, וניסה לבטל מנהג חדש זה, אך בעלי המוסדות טענו כנגדו כי זה פוגע במוסדות, אך רבינו היה באחת שצריך לבטל את המנהג, ומאז יצאה הוראה ברורה, שאין שחיטה במשחמות לעופות כפרות של מוסדות, ומי שרוצה ילך בעצמו למקומות מיוחדים שעורכים שם כפרות ושוחטים במיוחד עבורו^ד.

בח. היה מורה לשוחטים בעת שחיטת הכפרות, שאם יבוא אחד עם כפרתו ומבקש לבדוק בעצמו את הסכין, שלא יסרבו, כי המבקש צודק בבקשתו, וזכותו לעמוד בעצמו על כשרות מאכליו^ה.

בט. היה מעריך לשבח את אותם ישראל קדושים המהדרים ונוהרים לעמוד ולפקח בעצמם על הכשרת ומליחת הבשר, או שמולחים בעצמם את הבשר^ו.

ל. אמנם מאידך גיסא לא היה נוח ליה מאלו העושים במהירות שלא בהדרגה מקודם, אלא היה מחנך ומורה לאלו שלא ראו זאת אצל הוריהם שיש להם לעשות תחילה שימוש אצל הבקי במליחה^ז.

לא. בראות רבינו שיש ירידה בהקפדה על מסורת הקבלה בתורת הניקור, וגם חיש שבוער שנים תשתכח תורת הניקור כדבעי, הנהיג רבינו שתהליך הניקור לא יתבצע

^ג. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן קע"ו).

^ד. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ב), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

^ה. מפי הרה"ח רבי אהרן ברנדסדורפר שליט"א.

^ו. מפי הרה"ג רבי יצחק ברנדסדורפר שליט"א.

וסיפר הרה"ח רבי חיים אלעזר ברנדסדורפר שליט"א, שפעם ניגש אל רבינו אברך, ואמר לו לפי תומי, שהוא ובני ביתו מבקשים להדר ולהכשיר בעצמם את העופות, אלא שבינתיים אין להם שום ידיעה כיצד עושים זאת, רבינו בשמעו זאת עלה תיכף לביתו, והתקשר לאשה אחת שהיתה בקיאה בעניינים אלו, ואמר לה שרוצה לשלוח אליה אשה אחת המבקשת ללמוד את המלאכה הזאת, ושוב התקשר לאותו אברך ואמר לו שלמחרת יבואו הוא ובני ביתו לבית פלונית, ושם ילמדו את מלאכת הכשרת העופות כתיקונה, וכעבור כמה ימים כשפגש רבינו את האברך בירר אצלו אם אכן למד את הענין.

^ז. מפי בנו הרב הגאון רבי יצחק שליט"א.

בכל אטלזי בנפרד, אלא יַעֲשֶׂה במקום מרוכז בבית המטבחים, וזאת כדי שכל המגקרים ילמדו ויפקחו זה על זה, ורבינו ראה בכך תיקון גדול כח.

לב. עוד הנהיג רבינו, שהמגקרים והלומדים הלכות ניקור, יהיו בקיאים גם בתורת הניקור של חלק האחוריים, ולמרות שהאשכנזים נוהגים שלא לאכול את כל חלק האחוריים, אלא זורקים את הכל וממילא אין הדבר נוגע למעשה, סבר רבינו שאם יש חסרון בסיסי בחלק מהלכות הניקור יכול לצאת מזה מכשולים ח"ו כט.

לג. רגיל היה לומר, ששוחט טוב אינו שוחט מהיר, אלא זה שיודע לשחוט היטב ל.

לד. הקפיד מאד, לבל תעבודנה נשים בכל שטח המפעל של השחיטה, ואף בשחיטות שבחוצה לארץ לא ויתר על כך, על אף שהיא הוראה קשה, ואינה מיושמת אלא בשחיטות שבהשגחת הביד"ץ לא.

לה. גם נזהר והקפיד שתשרה אחוה בין חברי צוות השוחטים לב.

לו. בעת שיצאו לשחיטות בחו"ל, הקפיד שיהיה במקום מקוה כשר, שהשוחטים יוכלו למבול בו בכל יום טרם התחלת השחיטה לג.

בח. החלטתו זו של רבינו עוררה בשעתו ביקורת קשה ורבים התנגדו לה, אבל רבינו אחת היתה מחשבתו לחזק את ההלכות התלויות כחוט השערה בתורת הניקור, ועוד כמה נימוקים היו לו בזה, ופשוט הודיע בצורה חד משמעית שכך יהיה, וכך אכן נהיה, ובמבטו הרחוק מנע בכך תקלות רבות שעלולות להוצר בענין הניקור. לא פעם כאשר ניסו להניאו מהחלטתו הפטיר בפסקנות, 'הדא הוא', לאמור עד כאן, זהו זה, ויותר אין מה לדבר. כמובן שהחלטתו גרמה למורת רוח אצל הנוגעים בדבר, עד כדי כך ששבועות מספר לא התקיימה בכלל שחיטת בקר, ולמרות זאת לא שינה את דעתו, ואחר שחזרה המערכת לפעול מחדש כפי הוראותיו, נחה עליו דעתו, ואמר, שאכן הוא רואה בחוש איך שנתקנו תקנות גדולות באופן הניקור לתפארת השחיטה המהודרת של בד"ץ העדה החרדית, אגב, המערכה הזאת הסתיימה בשנתו האחרונה בחיים חיותו, - הכשרות, (ניסן תש"ע, עמוד כ"ב) במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

בט. הכשרות, (ניסן תש"ע, עמוד כ"ב) במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

ל. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

לא. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

לב. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

שגם בפרט זה תלוי כשרות השחיטה, כי אם יש איזה מתיחות בין אחד לשני ואין דיבור חופשי בין כל הצוות, עלולים להגרם מזה חלילה תקלות בכשרות, וזהו גם אחד מן הטעמים מה שהקפיד מאד שלא תעבודנה נשים בכל שטח המפעל, אי משום חוסר דיבור חופשי בין הצוות, אי משום חוסר ריכוז של השוחטים והבודקים בעבודתם, - מלבד גדר הקדושה שבדבר.

לג. מפי הגאון רבי שלמה יהודה הירש שליט"א.

לז. עוד הקפיד, שכל הכלים בהם משתמשים במפעל, ואפילו כאלו שאינם שייכים ישירות לשחיטה, יהיה רק משל ועד השחיטה לד.

פרק נ"ו

פרישות וחסידות

- א. בכל בוקר היה מתפלל את תפילת רבי נחוניא בן הקנה בדביקות ובהשתפכות הנפש, ובפרט היה מאריך בבקשת "שלא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא", וחוזר וכופל זאת הרבה פעמים בהתרפקות הנפש ובתחנונים, ולפעמים היתה התפילה נמשכת כעשרים דקות, וזאת אף כעבור עשרות שנים שכבר היה רגיל בהוראה א.
- ב. נזהר מאד שלא לברך שום ברכה בלי בגד עליון וכובע, וגם כשהיה קם באמצע הלילה לא היה מברך ברכת 'אשר יצר' קודם שלבש בגד עליון וכובע ב.
- ג. ובן הקפיד תמיד בכל שנותיו ללמוד עם בגד עליון וכובע, כמנהג חסידים ואנשי מעשה ג.
- ד. גם בעת שהיה משיב דבר ד' זו הלכה, היה מקפיד לישב עם בגד עליון וכובע, ואף בימי הקיץ החלומים.
- ה. היה נזהר שלא להכנס לבית הכסא עם הכובע העליון או השטריימל המיוחד לתורה ולתפילה, כמנהג חסידים ואנשי מעשה.
- ו. היה לומד תמיד עם חיות ועם ברען, ופעמים בעת לימוד הגמרא, היה מתלהב ואומר "זאגט דער אייבערשטער" אמר אביו וכו' ד.

לד. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

א. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

ב. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

ומספר בנו הרה"ח ר' חיים אלעזר ברנדסדורפר שליט"א, ששהה לצידו של רבינו באחת מהלילות כשהיה מאושפז בבית החולים לאחר שעבר את האירוע מוחי ל"ע, ויצא לו לברך ברכת 'אשר יצר' כמה פעמים באותה לילה, ובכל פעם לבש את הקפטן ואת הכובע העליון ובירך את הברכה בדחילו ורחימו כמדבר עם המלך.

ג. והעיד הגאון רבי חיים אורי פריינד שליט"א, שכבר בהיותו אברך צעיר הקפיד על כך מאד, וכמו שמביא בעל השומר אמונים זללה"ה בספרו שולחן הטהור שיש ללמוד עם בגד עליון וכובע בדוקא.

ד. מפי הגאון רבי שמואל ברנדסדורפר שליט"א.

ז. קודם כל סעודה היה נותן פרוטה לצדקה^ה.

ח. ובתחילת הסעודה היה לומר פרק משניות בקול בעל פה^י.

ט. הקפיד שלא להוציא שמועה רעה מפיו, ואף כשנפטר חמיו לא דיבר על כך עם הרבנית, אלא המתין עד שיבואו אחרים לבשר לה^ז.

י. נזהר והקפיד מאד שלא לקבל דבר מיד אשה, ואף במקום שעל פי הלכה אין חשש, וכנהגתם של חסידים ואנשי מעשה שנוהרו בזה מאד^י.

יא. קיים את ההלכה המבוארת בשו"ע (סימן רנ"א סעיף ו') יהיו עניים בני ביתך, וזאת אף בתקופות שהיה מתקשה בפרנסת ביתו, והיה מכניס לביתו כל צרוע וכל זב, ודואג להם לאכילה ושתיה ולינה^ט.

יב. פעם הוצרכה הרבנית בנגד חדש שעלותו היתה 50 ל"י, ואמר לה רבינו, שיכולה להזמין את הבגד, וכששאלה אותו, מהיכן יהיה כסף, השיב, בעוה"ש^י ת יהא, אמרה לו, אם כן כשיהא כסף אזמין אז, השיב לה, אם יש לך אמונה ברורה את יכולה להמתין, ובאותו יום הגיע איזה דוד לבקרה, והעניק להם מתנה 50 ל"י.

ה. מפי הגאון רבי נתנאל ברנדסדורפר שליט"א. וקיבל עליו זאת על פי מה שכתב כן בעל השומר אמונים זללה"ה בספרו שולחן הטהור, שזהו במקום הזמנת אורח עני לאכול עמו על שולחנו.

ו. מפי הגאון רבי נתנאל ברנדסדורפר שליט"א, - והיה עומד על ידו אחד מהבנים או הנכדים עם המשניות והיה שומע אם אומר את הפרק כראוי, ובימי צעירותו היתה הרבנית אוזנת את המשניות ושומעת אם אומר כראוי.

ז. בשו"ע (סימן ת"ב סעיף י"ב), מי שמת לו מת ולא נודע לו אינו חובה שיאמרו לו, ועל זה נאמר מוציא דבה הוא כסיל, ומקור האי דינא מדברי הגמ' בפסחים (דף ג' ע"ב).
ורבינו זללה"ה היה מקיים הלכה זו כפשוטה בלי התחכמויות, ונזהר מאד שלא להוציא שמועה רעה מפיו, ואף כשנפטר חמיו הרה"ח רבי שמעון דב קרישבסקי ז"ל לא סיפר על כך בביתו כלום, וכשהרבנית שלא ידעה מכלום רצתה לצאת מהבית לקנות איזה דבר, סיבב לה בכמה אמתלאות שתשאר בבית, עד שבאו אחרים להודיע לה את הבשורה.

וכשהיה צריך שהרבנית תלך לנחם אבלים בבית מיודעה, לא היה מספר לה שמשפחה פלונית יושבים שבעה, אלא סידר שתצא לרחוב ותראה את מודעות האבל, ופעם כשבישרוהו בטלפון על פטירת דודו ניהל את השיחה על הרמקול, כדי שישמעו בני ביתו את הדברים מפי המדבר ולא יצטרך להוציא את הבשורה מפיו.
ופעם תוך כדי שיחה עם אברך אחד שאל אותו רבינו על שלום סבו של האברך שאושפז בבית החולים, אם כבר הבריא, וענהו האברך שלא שמע כלל שסבו אושפז בתקופה האחרונה, ושאל את רבינו מה קרה עם סבו, ולא רצה רבינו לענות לו כלום, והמשיך לדבר מדברים אחרים.

ח. מפי הגאון רבי יששכר דב אייכהורן שליט"א.

ט. מפי הגאון רבי יעקב מענדל יורובין שליט"א.

י. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

הנחגות שונות

יג. בשבועות תשכ"ז, בעת שנפתח הכותל המערבי לציבור בפעם הראשונה לאחר שחרורו, הלך להתפלל שם, ואולם לאחר מכן כשמרן הגה"ק מסאטמער זללה"ה חיוה את דעת קדשו על אי ההליכה לשם, מאז שוב לא הלך שם מעולם יא.

יד. התנזר כל ימיו מכספי הציונים, ולא רצה ליהנות מהם אפילו כמלוא נימה, ולא לקח את קצבת ה'ביטוח לאומי' או סיוע מ'קופת חולים', וזאת אף בשנים שהיה דחוק עד פת לחם, והיה זכאי לסכום גדול עקב משפחתו המרובה.

יז. ולא רק שלא נהנה מהם ישירות, אלא אף בעקיפין לא רצה ליהנות מהם, ולכן לא רצה שה'ביטוח לאומי' ישלמו עבורו את דמי השחייה של הרבנית בבית החולים בעת לידת צאצאיו, אלא היה משלם בעצמו את כל הסכום יב.

יז. היה נוהג ללמוד את המסכת של כל מועד במועדו, ואמר שקיבל מאת הגה"צ רבי ישראל יצחק רייזמאן זללה"ה בעת שנתמנה למורה הוראה יג שזה סגולה למורה הוראה שלא יצא מכשול מתחת ידו.

יז. ובעיקר היה מקפיד להתחיל את המסכת בתחילת החג או קודם לו יד, אך הרבה פעמים היה מסיימו לאחר החג, ובשנים שבנו בכורו היה ילד היה מתחיל ללמוד עמו מסכת מגילה באמצע החורף והיו מסיימים אותו בערב פסח, ופטר בזה את התענית בכורים טו.

יח. בר"ח ניסן התחיל ללמוד מסכת הוריות, שיש בו י"ב דפים ומחצה, דף ליום, וכפי שהיה נוהג כן באונגארין טז.

יא. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

יב. מפי הגאון רבי אברהם דב ליטמנוביץ שליט"א.

יג. בשנת תשכ"ב הוסמך רבינו על ידי הגרי"י רייזמאן זללה"ה לשמש מורה הוראה, ובשנת תשכ"ז נסמך להיות מורה הוראה על ידי הראב"ד הגר"פ עפשטיין זללה"ה מטעם העדה החרדית.

יד. וכמה שנים ראיתי שבימי ראש השנה היה מתחיל כבר מסכת יומא.

יז. מפי בנו בכורו הגאון רבי שמואל ברנדסדורפר שליט"א.

ובשנת תשס"ז כשלא היה בכוחו ללמוד את מסכתות ראש השנה יומא סוכה בחודש תשרי, עקב שהיה שרוי בחולשה לאחר האירוע מוחי שעבר ביום כ"ט סיון תשס"ו, השלים אותם במשך ימי החורף, ואז סיפר לבני ביתו את הקבלה שיש לו מהגרי"י רייזמאן זללה"ה ושהוא משלים עכשיו את מה שלא הספיק בחודש תשרי.

יז. ראיתיו בחודש ניסן תשס"ז הוגה במסכת הוריות, ולשאלתי אמר לי שנוהג כמנהג אונגארין ללמוד דף ליום.

יז. היה צם מידי שנה ביום כ"ה אלול יום הולדתו (בשנת תרצ"ד), ופעם אף שימש כמזהל בכרית לאחד מניניו ביום זה ולא מעם כלום כל הסעודה יז.

ב. לא נמנע מלאכול בשר בימי שני וחמישי"ת.

דקדוק ההלכה

כא. בימי זקנותו בא אליו בעל בית חרושת לייצור תפילין, וסיפר לו שהמציא שיטה מסוימת לעיבוד הבתים באופן שאפשר להרויח כמה וכמה הידורים, ומבקש מרבינו שיבוא לבדוק את הדבר וליתן לו הכשר והמלצה. רבינו הגיע למפעל, ולאחר בדיקה לעומק התרשם לטובה מן ההידורים והתיקונים שמצאו חן בעיניו, וללא היסוס הזמין לעצמו זוג תפילין, והחליף את תפיליו ביותר מהודרות יט.

כב. במשך שנים רבות נמנע מלהכניס לפיו רשימה שלימה של מאכלים, מחשש לתולעים, אף בליל הסדר לקח למרור רק את הקלח של החסה ולא את העלים כ, ורק לאחר שהתחילו לייצר ירקות ללא תולעים התחיל להשתמש בחלק מאותם המאכלים כא.

כג. היה נזהר שלא להניח שום ספר על השולחן שאוכלים עליו, מחשש למילבי"ן (תולעים קטנים) כב.

יז. כ"ה אלול תשס"ב - מפי נכדו הרב יואל רוטר שליט"א.

ומכל מקום אין ידוע לנו אם רבינו המשיך לצום עד סוף היום, שהרי העלה להלכה בשו"ת קנה בושם (ח"א סימן ל"ד) שאסור לבעל ברית לקבל על עצמו תענית באותו היום, שהרי יום טוב שלו הוא, ואפילו אם כבר קיבל על עצמו צריך להתיר את קבלתו ואסור לו להתענות, ואפשר שרבינו הפסיק את תעניתו קודם שקיעת החמה, או אפשר דכיון שקיבל על עצמו להתענות ביום זה מידי שנה בשנה דינו כהתחילו אין מפסיקים, וכפי שמביא רבינו בסיום תשובתו הנ"ל משמעות דברי השע"ת דבמי שרגיל להתענות תענית שובבי"ם מידי שבוע בשבוע ואירע לו ברית באחד מאותם התעניות אפשר שאין עליו אז איסור להתענות יעו"ש.

יח. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א מפי הרבנית תחי'.

יז. כי אצל רבינו לא היה קיים השיקול של "מכיון שעד עכשיו נהגנו כך, נמשיך כך לנהוג", אלא אדרבה, מיד שנתחדש לנו דרך להדר יותר, עלינו לשוש על המציאה כמוצא שלל רב, וכך החליף את תפיליו שכבר הלך בהם עשרות שנים, שכמובן גם אלו היו בתכלית ושיא ההידור, - מפי הגאון רבי יוסף קדיש ברנדסדורפר שליט"א.

ב. רבינו נהג שלמרור היה לוקח חסה, ולכורך היה לוקח חריי"ן.

כא. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

כב. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

בד. בתקופות ששרר מחסור בחלב מההשגחה של הביד"ץ, לא היתה בביתו שום תוצרת חלב מכל סוג או הכשר אחר, ואף שהיו אז בביתו ילדים רכים לא בא לפיהם לא גבינה ולא חמאה, זולת חלב שבא ישירות מהמשק ובהשגחתו^{כג}.

כה. לא שתה תה או מים חמים שהורתחו בקומקום שאינו שלו^{כד}.

כו. גם בנסיעותיו המרוחקות לאורגוואי לעמוד על משמרת השחיטה, לא ויתר על שום הידור או הקפדה אחת מהליכותיו בקודש, גם בעת עלותו למטוס נשא עמו ספל וקערה כדי שיוכל ליטול ידיו כדבעי, ואפילו מלח היה נושא באמתחתו לטיבול הפת^{כה}.

כז. נשאל מאחד על מאכל מסויים אם הוא כשר לפסח, ויען רבינו, יש הכשר והוא כשר, ושאל השואל, האם גם רבינו אוכלו, והשיב לו רבינו בתמיהה, וכי אני אוכל מאכל הזה בפסח, אני מפחד בפסח להכניס משהו לפה^{כו}.

כח. בכל ערב שבת היה מניח גרגירי מלח בתוך הנרות, וכדאיתא ברמ"א (או"ח סימן רס"ד סעיף ב') שנותנים גרגיר של מלח בתוך השמן כדי שידלוק יפה, ואף שבשמן של זמנינו שהוא צלול מסתמא אין צריך לכך, היה אומר שיש לקיים את דברי השו"ע והפוסקים ככתבם^{כז}.

כט. בילדותם הביאו פעם בניו אפרוחים לשחק בהם, לאחר שגדלו האפרוחים ושהותם הפכה לבלתי נסבלת, חפצה הרבנית תחי' להוציאם מן הבית, אך רבינו לא הרשה, באמרו, "זהו צער בעלי חיים", וכך נשארו בביתו עד ששחטום לכפרות^{כח}.

^{כג.} הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

^{כד.} לעיל הבאנו הוראה מרבינו, שעל פי הלכה אין צריך לחשוש שמא יש בליעות איסור בקומקום, אלא אפשר ליקח מים חמים מכל מקום שהוא, אם בעליו אינו חשוד על אכילת נז"ט. אך לעצמו החמיר רבינו בזה, וכשהיה עובר אורח לא שתה ממים שהורתחו בקומקום כשלא ידע בכירור שאפשר לסמוך על בעל הקומקום שאין בקומקום בליעות של איסור או של בשר בחלב, - כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{כה.} הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

^{כו.} מפי הרה"ג רבי ישראל מאיר ברנר שליט"א.

^{כז.} קובץ קול התורה (ניסן תש"ע), במאמרם של הגאון רבי יוסף קדיש ברנדסדורפר, והרה"ג רבי דוד קליין שליט"א.

^{כח.} הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"ד), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

פרק נ"ז

עובדות והנהגות שסיפר רבינו

א. רבינו נכנס ללמוד בשיבת בית יוסף צבי בחודש מרחשון תש"ט, כחודש לאחר הסתלקות הגה"ק המהרי"ץ דושינסקיא זללה"ה, ועמדו אז בשיבה באמצע מסכת חולין, והלך לשאול את רבו הדברי אמונה אם יצום קודם שמתחיל ללמוד מסכת זו, והורה לו, שמאחר שעומדים בתוך שנת פטירתו של מייסד הישיבה המהרי"ץ, אין צריך לצום, באשר שמיתת צדיקים מכפרת, וזכותו יגן להציל מכל רע^א.

ב. סיפר רבינו, פעם טעה כ"ק מרן האדמו"ר בעל דברי אמונה זללה"ה בפרשת בהר, וחשב שפרשיות בהר בחוקותי מחוברים, ובעת קריאת התורה לא הפסיק ב'שנ' בפרשת בהר, והעולם בבית המדרש רימזו לו שיש להפסיק, ואז תפס הרבי שמעה, והפסיק את הקריאה, לאחר קריאת התורה אמר לי הרבי, האמת שהייתי יכול להמשיך לקרות הלאה, ואז לא יסברו העולם שהיתה לי טעות, ויתלו את סיבת אי ההפסקה בכלל הירידה "שעל רבי אין שואלים קושיות", אבל לא רציתי לברוח מן האמת והפסקתי, על אף שיתגלה בכך שהיתה לי טעות כזאת^ב.

ג. סיפר על אביהם של משפחת קצינלנבוין בירושלם, שהגיע לארץ ישראל בספינה ביום השבת, והיו שם יהודים יראים ושלמים ולא רצו לירד מן הספינה עד מוצאי שבת, כפי הדין המבואר בשו"ע (או"ח סימן רמ"ח), אך הספנים הזהירו שמי שלא ירד מן הספינה יטילו אותו לים, ואז ירדו כולם, אך הוא לא ירד, ולבסוף נשאר בספינה עד מוצאי שבת. אחר כך שאלוהו האנשים, והלאו 'פיקוח נפש' היה, השיב להם, שהחליט שברגע שיאחזוהו כדי להטילו לים ירד מן הספינה, אבל כל זמן שלא עשו זאת עדיין אין לו סיבה לירד מן הספינה, וכך נשאר עליה עד מוצאי שבת^ג.

ד. סיפר רבינו, בילדותי נקראתי לביתו של מרן האדמו"ר בעל שומר אמונים זללה"ה לנקות את הרצפות, לקחתי מטאטא ופיניתי את החול לכיוון דלת הכניסה, ששם כמובן

א. מפי הרב הגאון רבי יצחק פרנקל שליט"א.

ב. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ג. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

היתה קבועה מזוזה, הרבי כשראה זאת אמר לי, "לא כך עושים, לא מפנים את החול לכיוון המזוזה, אין זה דרך כבוד"^ד.

ח. סיפר רבינו, כשהייתי ילד עוד לפני חבר מצוה, הגעתי לבית המדרש בין יוה"כ לסוכות והתפללתי שם תפילת שחרית, כשאחוזי ב'ויברך דוד' סימנתי משהו באצבע לחבירי שעמד לצדי, הרבי בעל השו"א, שנכנסם באותה שעה לבית המדרש גער בי קשות, אף לא המתין שאסיים להתפלל, אלא החל להוכיח אותי על מה שעשיתי, וזה היה כשהייתי עוד ילד, ואפילו לא דברתי בתפילה, אלא רק סימנתי באצבעי, ולא נחה דעתו עד שהייתי צריך להבטיח לו שיותר לא יארע כזאת.

ו. לאחר מכן סיפר זאת הרבי לאבי, ואמר לו, שמוא שיצחק אבינו לא ראה כל רע על עשו בנו, אין הצדיקים רואים רע על בניהם, ולכן מצא הוא לנכון להוכיח אותי על כך, כי אבי אולי לא יראה כל פסול בדברתי.

ז. בעת שביקר מרן הגה"ק מהר"י טייטלבוים זללה"ה בארץ הקודש בשנת תרצ"ג בעודו מכהן כנאב"ד קראלי, התפלל מנחה של שבת לאחר שקיעת החמה, והיה שם בביהמ"ד הגה"צ רבי ישראל יצחק הלוי רייזמאן זללה"ה, שנשאר לאחר תפילת מנחה, וכיבודו בעליית 'לווי', ועלה לתורה. לאחר זמן נפגש עם הגרצ"פ פראנק - שהשתייך לעדת הפרושים, ושאל אותו, האם בלילה עולים לתורה, השיבו הגרי"י, כשהקראלע'ר רב מגיע לירושלם זה שמחת תורה, ואצל החסידים קוראים בתורה בליל שמחת תורה^י.

ח. סיפר רבינו, שמעתי דבר שאינני יודע אם זה אמת, אבל זה נראה נכון, שבשנת תש"ח בעת ההפגזות הקשות על ירושלם החדשה הגיע המצב שהערכים הקיפו את ירושלם במצור, והאוכל כבר אזל והיה סכנת רעב, והציונים כבר חשבו שכדאי להכנע לערבים, אך מרן המהרי"ץ אמר שבמצב שנתהוה יש סכנה גמורה להכנע, ויש לנסות להלחם נגדם כל כמה שניתן, ואכן השתמשו בכל מיני תחבולות להפחיד את הערבים, ובתוך כמה ימים עזר הקב"ה ומצאו פתרון על ידי שהביאו אוכל במשאיות מוגנות מפלדה דרך כביש בורמה כידוע^ז.

ד. מתוך שיחה לגליון מרוה לצמא (שנה ל"ג, גליון מ', עמוד י"ב) שמסר רבינו בחודש אייר תשס"ט.

ה. מתוך שיחה לגליון מרוה לצמא (שנה ל"ג, גליון מ', עמוד י"ב) שמסר רבינו בחודש אייר תשס"ט.

ו. שמעתי מרבינו (ליל שב"ק פרשת יתרו תשס"ט).

ז. עובדא זו שמע רבינו כפי הנראה מהרה"ח רבי חיים ראטה שליט"א, ששמע את הדברים מפי הגרי"י רייזמאן בעצמו, והגרי"י סיים את דבריו בקורת רוח, ואמר, "איך האב אים גענטפערט א גיטע תשובה".

ז. ליל שב"ק פרשת יתרו תשס"ט.

ז. בתוך הדברים התבטא רבינו, "הרב דושינסקיא איז גיווען א מלאך אלוקים", והוסיף, שבשנות השואה הנוראה אמר המהרי"ץ, שמי שיש לו 'גיטע אויגן' יכול לראות איך שנשים וילדים זועקים שם שמע ישראל^ח.

י. בשגורן הגיע אל מרן המהרי"ץ לשכנעו שיש להורות לבחורים לעבוד בהקמת הביצורים אף בשבת, בטוענו שיש בזה משום פיקוח נפש, לא נכנס אתו המהרי"ץ בויכוח, אלא אמר לו "מיין מוטער האט מיר געזאגט אז מען טאר ניקס מחלל שבת זיין" (אמי אמרה לי שאסור לחלל שבת)^ט.

יא. אמר על הגה"ק מהורונסטייפל זי"ע בעל תורי זהב ופלא יועץ ועוד, בשם הגרמ"א פריינד זי"ע, שבגאליציא דיברו עליו והתייחסו אליו כדוגמת מה שדיברו והתייחסו על הנודב"י (מן האט גערעדט אויף אים אזוי ווי אופא'ן נודב"י)^י.

ח. ליל שב"ק פרשת יתרו תשס"ט.

ז. ליל שב"ק פרשת יתרו תשס"ט.

י. מפי כ"ק אדמו"ר מטאלנא בית שמש שליט"א.

בסייעתא דשמיא

ע. ש. ו.

ע. מ. י.

שנו מידותי

ניסן תשע"ה

במסכת גיטין (דף ס"ז ע"א), וכן אמר רבי שמעון בן יוחאי לתלמידיו, בניי 'שנו מדותי', ופירש"י, לימדו תורת. אמנם בדרך מליצה אפשר לפרש הדברים כפשוטם, שרבי שמעון הורה לתלמידיו ללמוד ולשנות את מידותיו הנהגותיו והילוכו בקודש, ולהתנהג וללכת בדרכים אלו.

רבינו בהקדמה לדברי מספד על מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זללה"ה (בהקדמת שו"ת קנה בושם ח"ב) כותב בזה"ל, כי **אף שהשאיר לנו ברכה, חלקי שו"ת מנחת יצחק עשרה, וגם לרבות ספריו על התורה, המורים לנו דרך בהלכה ואגדה, אך תיאור דמותו ומהותו, הילוכו והתנהגותו, איך בכל דבר היתה יראתו, קודמת לו לחכמתו, היא הקובעת, והיא יותר מכרעת, ללמדינו דעת, איך לתקן את עצמינו, ולשפר את מעשינו, במשך ימי חיינו, ללכת בדרכי הצדיקים אשר במיתתם קרויים חיים.**

לאור דברים אלו אפשר לומר, שהפרקים הבאים הם גולת הכותרת של ספר זה, העוסק בבירור מידותיו ודרכיו בקודש של רבינו הגדול זללה"ה, וקראנו להם 'שנו מידותי', יען שבאמת היא תורה שלימה, אשר כל הנהגה והנהגה, כל מידה ומידה, ראויה ללימוד מעמיק ויסודי, לראות ולהוכיח לאלו דרגות מסוגל בן אנוש להעפיל.

ואכן שונים הם פרקי החיים שלפנינו, משאר רשימות כותבי תולדות שאנו רגילים בהם, שבדרך כלל עיקר המטרה שהכותב מעמיד לנגד עיניו היא העצמת והאדרת הדמות המתוארת, תוך כדי נסיון להשוותו ל'מלאך אלקים' ולבן אדם 'נטול יצר הרע', וכעיר וקדיש דנחית מן שמיא אחת לכמה דורות, ובכך מקוים אותם רושמי התולדות להגיע אל היעד שהציבו לעצמם להקנות לדמות המתוארת הערכה עצומה ומקום של נכבדות בהיסטוריה. אי לכך חביבים עליהם ביותר להביא דוקא מיני 'מעשיות' של 'גדלות' מן הסוג אשר אינם מתאימים כלל לאנשים בדורינו, כשהמסר והרושם המתקבל הוא, דלית דין בר נש' וכל העם אומר אחריו מקודש.

אולם אנו לא בחרנו בדרך זו, ובדוקא השמטנו כל מיני עובדות והנהגות של גדלות, שאינן שייכות לסתם אדם מן השורה, לא הבאנו לא מופתים שסיפר רבינו, ולא מופתים שסופרו על רבינו, כי הפרקים שלפנינו אינם 'סיפורי מעשיות', אלא הם מהוים חוליה מרכזית וחלק בלתי נפרד מן הספר 'פסקי בושם', וכפי שרבינו מתבטא בשורות הנ"ל, **"אך תיאור דמותו ומהותו, הילוכו והתנהגותו, איך בכל דבר היתה יראתו, קודמת לו לחכמתו, היא הקובעת, והיא יותר מכרעת"**. כי אכן כל סיפור התעלותו של רבינו היא ספר מוסר עצום ונשגב, לראות בן אדם שהיו לו את כל הקשיים ואת כל ה'אונסים' ואת כל ה'סיבות' להתרפות משקידת התורה והשתלמות בעבודת השם, בהיותו מטופל במשפחה מרובת ילדים בליע"ר, ופרנסתו היתה דחוקה ביותר, כשחלק מן התקופות נפל על כתיביו גם עול ניהול הבית, בשגם שלא נתברך בכשרונות עילויים או מיוחדים, ורבינו לא שת לבו לכל זאת,

אלא דבק בעקשנות עצומה ואיתנה בדרכו הברורה, תוך שהוא מתעלה על כל הקשיים ועל כל המפריעים אשר התחדשו כנגדו חדשים לבקרים, והרי הוא ממית עצמו באהלה של תורה בקדושה וטהרה, תוך זיכוך ותיקון המידות והטבעים, עד שזכה להיות מאותם שהקב"ה מתפאר בהם למלאכי השרת ואומר להם 'ראו בריה שבראתי בעולמי'.

ואכן תקוותינו שהפרקים הבאים יביאו תועלת להלומדים בהם מתוך התבוננות מעמיקה, ולההוגים בהם מתוך רצון ושאיפה של 'מתי יגיעו מעשינו למעשי רבותינו', ונזכה שיתרבה כבוד שמים אמן ואמן.

התמדתו הנוראה

נודע ביהודה ובישראל גודל התמדתו ושקידתו הנוראה של רבינו בעסק התורה, מימי נעוריו ושנות אברכותו עד זקנה ושיבה, כאשר מיום עומדו על דעתו כרת ברית אהבה עם התורה הקדושה, אשר היתה משוש חייו תמיד, בהיותו יושב והוגה בה בהתמדה ורציפות עצומה, ועמל בה בכל כוחותיו, ללא ליאות וללא מעצור, והקיא עליה את דם תמציתו, מתוך דביקות ושקיקה וערגה לפיקודי ד' הישרים המשמחי לב.

כל אימת שנכנסו לביתו, אם היה זה בבוקר או לעת הצהריים או לפנות ערב או כחצות הלילה, ראו אותו תמיד יושב בפניתו הקבועה, והוגה בדביקות וברציפות בתורת ד'.

אף בלילות כאשר היקום כבר נשכב לנוח על יצועו, רבינו אינו נותן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו, ומתוך אהבת התורה העצומה שיקדה בקרבו כתבערת אש היה משים את לילותיו כימים. וכפי שמספרים בניו של רבינו, שבימי קטנותם וילדותם, כל אימת שהיו מתעוררים באמצע הלילה, אף אם היה זה בשתים או בשלש לפנות בוקר, היו מוצאים את אביהם יושב רכון על גבי ספרו, והוגה בשקיקה עצומה בתורת ד'.

וכבמטבע לשון זה סיפרה אשה אחת שהיתה גרה בשכינות עם רבינו - באותן השנים, כשהיה דר בדירתו הקטנה שהיו שם שני חדרים, החדר החיצוני ששם היה גם המטבח, וחדר פנימי ששם ישנו למעלה משבעה מצאצאיו, - שעד השעה שלש לפנות בוקר היתה שומעת את קולו מתרונן בנעימה, כשהוא גורס את תלמודו ללא שום הפסקה.

והיכן ישב ולמד באותם השעות, בין מיטת הילד לעריסתו של התינוק, שם מצא לעצמו מקום להכניס כסא ושולחן, וכאשר הוצרך לעיין באיזה ספר היה מטפס על גבי מיטות הילדים כדי להוציא את הספר מן הארון, וכך היה יושב ועמל בתורה.

בערבי שבתות הארוכים של ימות הקיץ, היה מזדרז לחזור לביתו לאחר תפילת שחרית, ועוזר לרבנית במשך כשעה להכין את צרכי השבת ולסדר את הבית לכבוד שבת, כשלאחר מכן הוא הולך לבית המדרש והוגה בלימודו ברציפות כשבע או שמונה שעות עד זמן מועט טרם כניסת השבת.

וכפי ששח בנו הגאון רבי שמואל שליט"א, שבימי השבעה הגיעו אלפי מנחמים, וסיפרו עובדות מדהימות על מסירותו למען הכלל, ועל גודל חסדיו עם הפרט, ופעליו המרובים לביצור וחיזוק היהדות ושמירת ההלכה, וכהנה וכהנה סיפורים לרוב, עד שנתקבל הרושם שביתו של רבינו היה "מוסד החסד והעסקנות של ירושלים". אמנם כן, כך אכן היו פני הדברים בשלשים השנה האחרונות, עת אשר הטה את שכמו לסבול את עולה של עיר הקודש ירושלים, ולשמש רועה נאמן לעדת ישראל, אמנם בשנות נעורינו לפני כארבעים וחמשים שנה לא ראינו אצל אבינו אלא דבר אחד בלבד, והיא יגיעה מוחלטת בתורה והתמדה נוראה ועצומה מבוקר ועד ערב, בימי חול ובימי ערב ובשבת, בימי חג ובימי ערבי חג, בימים כתיקונם ובימי טרדה, תמונה אחת חקוקה לנו בזכרוננו מאותם השנים, והיא, איך שאבינו יושב רכון על השולחן ערוך ומתנענע בדביקות גדולה, ותו לא.

סיפר בנו של רבו הגה"ח רבי אברהם הערש כהן זללה"ה, שזכור הוא בעת שלמד רבינו את ההלכות ביורה דעה, בשר בחלב, תערובות, מליחה וטריפות, ונדה, שעסק בהם כמשך י"ב שנים ברציפות, שש עשרה שעות ביממה, ביגיעה אחר יגיעה, ובעמל גדול שאי אפשר להשיגו, תוך הפקרתו את כל כולו לתורה.^א

לא היה אצלו מושג שהיה חוזר לביתו ומתיישב על כסא לנוח או לשוחח, אלא תיכף ומיד כשנכנס לבית היה מתיישב עם השולחן ערוך או עם ספר אחר, ולומד בקול גדול כשכל הבנים שומעים את קול תורתו, ואף כשהילדים שיחקו מסביבו וקפצו בכל הבית, לא הפריע כל זאת בעדו, אלא ישב ולמד בהתמדת התורה מתוך אש להבה.^ב

מעולם לא נכנס עם גמרא או ספר אחר במיטה, באמרו, שממה נפשך, אם יש כח ללמוד צריכים לישב אצל השולחן וללמוד, ואם אין כח צריכים לישון, ולא הבין כלל מה שיך להכנס למיטה ולעיין בספר.^ג

מעולם לא ראוהו מעיין או מסתכל באיזה עלון, ואפילו בבטאון "העדה" שבשעתו שלא היו שם שום חדשות, רק מעט מאמרי השקפה, ולפעמים היה מונח על השולחן כנגד עיניו, ולא חננו אפילו במבט קל^ד, ואף בקונטרס חידושי תורה לא היה קורא,

א. מפי הגאון רבי שמואל שליט"א, בשם בנו של הגראצ"כ.

ב. מפי בנו הגאון רבי נתנאל שליט"א.

ג. מפי הרבנית שתח"י.

ויציין שרבינו לא ראה בכך משום הנהגה טובה גרידא, אלא אף כשהיה רואה את אחד מבניו נכנס לספר עם מיטה, היה מעורר להם על כך, והיה תמה על הדבר, ושואל אותו, ממה נפשך, אם אתה עיין אתה יכול לישון כמה שאתה צריך, אבל אם אינך צריך לישון צא מהמיטה ותתיישב ללמוד, והוי מרגלא בפומיה, "מטה נועדה רק כדי לישון עליה, אם אינך זקוק לישון צא מהמיטה".

ד. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א, וכן ידוע ומפורסם אצל כל בניו ובאי ביתו.

וכשנשאל פעם על כך, השיב כמתמיה על השאלה, "הרי בזמן זה אפשר לפתוח גמרא או שולחן ערוך"י.

כמובן שאין צריך לומר, שלא היה קיים אצלו המושג לבטל זמן ולשוחח שיחה של מה בכך, וכפי שהעיד עליו כ"ק מרן אדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א שזוכר את רבינו היטב משנות אברכותו, ומעולם לא נצפה נוטל חבל בקבוצת אנשים שעסקה בדברי שיחה, וזאת אף בתקופות שהיו סערת רוחות בקרב היהדות החרדית או מצבים של מלחמה, וכולם היו עסוקים ולהוטים אחר שמיעת החדשות, אך רבינו יושב בפינתו והוגה בתורתו יומם ולילה כאשר כל הסביב אינו נוגע אליו כלל וכלל.

בערוב ימיו כשהיה במקום נופש, הפציר בו אחד מבניו לצאת לטייל קצת באויר הצח, כדי להיטיב עם בריאותו, רבינו נענה להפצרותו, יצא החוצה והתיישב על ספסל, ולאחר רגע שאל, "נו, ומה צריך לעשות עכשיו, אפשר כבר לחזור לאכסניא", כי פשוט לא היה מסוגל לישוב אפילו דקה אחת סתם בחוסר מעש¹.

לא פסיק פומיה מגירסא

נוסף למה שהיה רבינו גדול השקדנים, התייחד גם בניצול כל רגע של ביני לביני, שלא יתבזבז ולא ילך לאיבוד.

באותם השנים שהיה מטופל בילדים, והיו זקוקים לעזרתו בבית, ומכורח הנסיבות הוצרך לעסוק בענייני הבית, היה עושה זאת בזריזות ובמהירות עצומה, ותיכף ומיד רץ לחזור לבית תלמודו, וכדברי הרמב"ם, יעשה המצוה ויחזור לתלמודו².

רבינו הוכיח שאין דבר העומד בפני הרצון, כי באמת היו לו בימי אברכותו את כל ה'סיבות' ואת כל ה'אונסים' שימנעוהו מלעסוק בתורה, אך רבינו התעלה מעל הכל בגבורה עילאית, ומתוך דביקות עצומה במטרתו ומסירות נפש כפשוטה לא שת לבו לכל אלו, בהחלטה חזקה ונחושה של 'עבור עלי מה, ולא אתבטל מתורת'³.

ובהקשר זה סיפר אחד מבני רבינו, שלאחר מלחמת המפרץ הסתכל באיזה ספר שיצא אז לאור שסיקר את כל מהלכי המלחמה, ורבינו בראותו זאת הוכיחו על פניו ואמר לו, "מה אתה עושה זאת, אסור לעשות כן".

ה. מפי בנו הגאון רבי נתנאל שליט"א.

ו. מפי נכדו הרב יחיאל מיכל ברנדסדורפר שליט"א.

ז. ומספרים בניו של רבינו, שבהיותם אברכים צעירים היתה לפעמים אמם הרבנית תחי' אומרת להם תוכחת מוסר, "דעו שאביכם היה עוזר בבית יותר ממה שאתם עוזרים בביתכם, ואף על פי כן לא ביטל רגע, אלא עשה הכל בזריזות, ומיד שסיים היה חוזר ללימודיו".

היו תקופות מסויימות שהרבנית תח' היתה זקוקה למנוחה מוחלטת, וכל עול הבית נפל על רבינו, שזה כלל גם כיבוס ותליית ה'וינדלאך' של התינוקות, אך רבינו לא פסיק פומיה מגירסא, והיה מזמין את החברותא לביתו, וביני לביני לומדים את קביעותם כרגיל. באותן שנים היתה לו מכונת כביסה, שאחת לכמה דקות היו צריכים להפוך את גלגל המכונה כדי שתמשיך לכבס, וכך היה רבינו יושב ולומד עם החברותא, כשאחת לכמה דקות הוא פורש למכונת הכביסה להפוך את הגלגל.

וכן סיפר אחד משכניו, שזכור הוא מאותן התקופות, כשהוצרך רבינו לשטוף את הכלים, היה מניח את הגמרא מעל ברז המים ומתוך ניגון לימוד הגמרא רחץ את הכלים^ח, וכמו כן זכור עדיין לבני ירושלים אותן ערבי שבתות כשהיה צריך להכין את מאכלי השבת, שהיה מסתובב עם הגמרא, ובאופן זה מכין את המאכלים ומנקה את הבית, וביני לביני משיב לשואליו דבר הלכה.

עוד בימי בחרותו, בעת אשר הוטל עליו תקופה מסויימת לשמש את רבו כ"ק מרן אדמו"ר מתולדות אהרן זללה"ה, כשהיה מכין כוס תה או קפה לרבו היה לוקח את ספר המשנה ברורה עמו, ובאותן שתי דקות שהמים היו מתחממים הרי הוא הוגה בספרו אשר עמו, וכן בעת שהיה לש את החלות בערב שבת היה משנן פרקי משניות ודפי גמרא בעל פה.

ובמנהגו זה המשיך כל ימי חייו, וכפי שמספר חתנו הרה"ח ר' יוסף סאמעט שליט"א, שבהיותו בחור צעיר שם לב, שרבינו בעת יושבו אצל עריכת השולחן של כ"ק אדמו"ר בעל דברי אמונה זללה"ה, היה יושב ומתנענע ושפתותיו מרחשין, וכשבירר את הדבר אמרו לו, שכסדר הוא חוזר על תלמודו בעל פה בהיותו חס שלא יתבזבז רגע אחד לאיבוד.

ואף בעת שמחת נישואי נכדיו בעת שהבדחן היה חורז חרוזים, היה הוא מתנועע ומשנן לעצמו פרקי משניות בעל פה, כך היה גם משנן לעצמו חלקים גדולים מה'משנה ברורה' כדי שיוכל לחזור עליהם בהזדמנויות כאלו.

ובמנהגו זה המשיך רבינו אף ברבות השנים, כאשר נעשה טרוד עד למעלה ראש, מחמת שרבעו על כתיפיו כל ענייני דמתא רבתא ירושלים, אף אז לא הסיח דעתו רגע אחד משקידת ועסק התורה, וכל אימת שהתפנתה אצלו אפילו רבע דקה, היה מוציא גמרא או ספר אחר מאמתחתו, והוגה בו בריכוז, היה זה מחזה רגיל לראות את רבינו מגיע לעריכת ברית מילה או למסירת שיעור או לתפילה, וכיון שהוצרך להמתין כמה דקות, היה ניגש לארון הספרים ומוציא גמרא ומתיישב ללמוד בנענוע ובכל אבריו, משל עומדים עתה לפניו כמה שעות של לימוד^ט.

ח. מפי תלמידו הגאון רבי ישכר דוב אייכהורן שליט"א ששמע זאת מאותו שכן.

ט. גם ראוי לציין, שאף שברבות הימים כשהשתרגו על צואריו כל ענייני העיר והיה טרוד במאות טרדות,

אף בעת קבלת קהל, אם היה מתפנה לו רגע או שנים בין שואל לשואל, היה מנצל את הזמן הקטן הזה לכתוב כמה שורות בתשובה שאחז בה באמצע, או הוגה בספרו הפתוח לפניו, ולא בזבז אפילו רגע אחד לריק.

סיפר הרה"ח ר' שמעון ווייס שליט"א, שהיה נוסע כמה פעמים עם רבינו לאורגוואי בעת נסיעתו לעמוד על משמרת השחיטה, שבשעה שלש לפנות בוקר עמד הרכב מתחת ביתו כדי לצאת לנסיעה, וכשעלה ר' שמעון לביתו של רבינו לקחת את מזוודתו, כבר נכנס רבינו תיכף לרכב, ועד שחזר עם המזוודה כבר היה רבינו יושב והוגה בספרו, משל כבר יושב שם שלש שעות ולומד, וכך היה יושב ולומד כל שעת הנסיעה ללוד, וכן בשדה התעופה בעת החתמת הדרכונים, לא בזבז אף רגע אלא הגה ברצף, ולאחר מכן בכל שעות הטיסה כל עת שהלך לראות את מעשי רבינו, ראה איך שהוא עמל בתורה ברוב התלהבות ולא פסק פומיה מגירסא, והכל מתוך פשטות עצומה.

אף בערוב ימיו כשיצא לנפוש, וסידרו בניו שיובא לאניה אשר שייטה באחד האגמים היפים באיזור שהיה שם אויר צח, כדי שיהיה לו הדבר לתועלת, לא בזבז זמן, ועם עלותו לאניה נכנס לאחד החדרים שבירכותיה, פתח את ספר הלימוד אשר עמו ושקע בתלמודו, כאשר הרבנית נכנסה אצלו בטרוניה, מדוע לא ינצל את הנוף והאויר הצח, השיב לה בפשטות, כי עבורו ההנאה הכי גדולה היא לשבת מול הספר ולהגות בתורה, לאחר מכן שטח את תמיהתו בפני בנו, הלמאי טרחו להביאו לשם, מה לי חדר באניה מה לי חדר באכסניא?.

סיפר הגאון רבי קלמן ווייס שליט"א, שפעם נכנס אל ביתו, וראהו יושב בחדר הגדול ומתנענע אצל הגמרא בלימוד מחיה נפשות, ובשולחן צדדי ישבו אב וביתו והתווכחו בקול רעש גדול, ורבינו ישב ולמד ולא נגע לו כלל כל הרעש שהיה שם, וכששאל את בני הבית על פשר הצעקות נתברר לו, שהאב היה קפדן ועינה את ביתו, ורבינו הוציאה מבית

ומכורח הדברים גם היה צריך להיות מעורבן על הרבה דברים הנעשים בחצירות ובקהילות שונות, אמנם לא התעניין בזה בתור סקרנות גרידא, אלא רק ביקש לשמוע את עיקרי פרטי הדברים עד כמה שהיה הדבר נוגע אליו, אבל סתם לדבר איזה דיבור פוליטיק מחמת סקרנות בעלמא כמעט שלא היה שייך אצלו. די אם נציין רק דוגמא קטנה, בעיצומם של ימי הבחירות שהתקיימו בחודש סיון תשנ"ו, לאחר שרבינו דרש דרשה נלהבת כנגד ההשתפות בבחירות, הזדמן למישהו בשיחה עמו להזכיר את שמו של אחד המועמדים לראשות הממשלה, ורבינו בתומו שאל, מי זה. וזאת אף שבאותה תקופה שררה תעמולה גדולה עבור אותו מועמד, כאשר שמו ותמונתו נתפרסמו בריכוזים החרדים על כל גבעה ועל כל עץ רענן, וכל ילד וילדה ידעו להגות את שמו, אך לאוניו של רבינו לא הגיעו הדברים כלל, ולא שמע כלל עד אותו רגע מי הוא המועמד לראשות הממשלה, ומהו שמו, כי עד כמה שלא היה הדבר נוגע אליו, מעולם לא מצא "זמן פנוי" להתעדכן על חדשות או פוליטיקה, ואפילו ידיעה יבשה זו לא עניינה אותו ולא תפסה אצלו מקום, כי באותו רגע הרי אפשר לקרוא עוד חצי שורה ברש"י או בתוס'.

י. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

הוריה והכניסה לביתו וכבר שהתה אצלו חדשיים, ועכשיו יושב האב ומתווכח עם בתו שתחזור לביתו, וביקש לקרוא למשטרה על חטיפה, אך רבינו כאילו אין הדבר נוגע אליו כלל, לא פסיק פומיה מגירסא ויושב ולומד מתוך שלוות הנפש.

ופעם אחת ביום ששי כשעה קודם השיעור, ננקפה אצבעו עד שנחתך לו קצה האצבע, והוצרך לטיפול כירורגי כדי לאחות את הקרע, אך בהגיע מועד השעה הקבועה הופיע רבינו כדרכו והתחיל בלימוד השיעור בחיות וללא כל שינוי, כשאצבעו מונח בתוך כלי ודם שוטף ממנו, וכך ישב ואמר את השיעור במשך כשעתיים, ורק בתום השיעור נפנה לקבלת טיפול רפואי^{יא}.

תורה מתוך הדחק

גדולי הדור קראו על רבינו, "רבי מאיר מחייב את הטרודים לפרנסתם", שאם יבוא אדם לבית דין של מעלה ויתרץ את עצמו שלא עסק בתורה מפני שהיה טרוד בפרנסת משפחתו, יאמרו לו, והלוא רבי מאיר בראנדסדארפער היה מטופל במשפחה גדולה בליע"ר, ועם כל זה היה עז כנמר וגבור כארי להתייגע בתורה בכל כוחותיו^{יב}.

רבינו קיים בעצמו את המקרא "באהבתה תשגה תמיד" במלוא מובן המילה, כאשר מנעוריו קיבל על עצמו עול תורה תוך השלכת כל המיית העולם וטרדותיו אחר גיוו, והיה עוסק בתורה מתוך דחקות עצומה, כשהתגורר בדירה של שני חדרים, וטפלי היו תלויים בו, ועיקר הכנסתו היתה מהמילגה הזעומה אשר קיבל בכולל, עוני מחפיר היה מנת חלקו, אך רבינו בעקשנותו הידועה לא נכנע בכי הוא זה, ולמד תורה מתוך הדחק ומתוך מסירות והפקרת נפשו, והיא שעמדה לו שתורתו האירה לו פנים.

כדי ליתן מושג קל על הדחקות הנוראה בה היה שרוי רבינו באותן שנים^{יג}, נציין מה שמספרים בניו, שהיו תקופות שהיה לכל ילד רק בגד אחד, ובליל ששי כשהיה הילד חוזר מהחדר היו מכבסים את הבגד מיד כדי שיוכל ללבשו כבר ביום המחרת, ואת המכנסיים היו מכבסים בערב שבת בחוזרם מהחדר, ובאותה עת היו הילדים שוכבים מתחת

^{יא}. מפי תלמידו הרה"ג רבי דוד קליין שליט"א.

^{יב}. כמובן שלא כל אחד יכול להיות בדרגתו של רבינו, ואין מטרת השורות הבאות להציב 'מודל לחיקוי' לרבים מהאברכים בני זמנינו שאין להם או לבני ביתם את כוחות הנפש למדריגות נשגבות כאלו, אך כל אחד לפי ערכו יש לו ליקח מוסר השכל לעצמו שעל אף טרדות הפרנסה אל לו לשכוח ח"ו בשביל מה הגיע לזה העולם, ויתחזק בכל כוחו שלא להתנתק או אפילו להתרפות חלילה משקידת התורה ועבודת ד' מחמת טרדות הזמן המתחדשים על האדם בכל עת ורגע מיום עמדו על דעתו עד זיבולא בתרייתא.

^{יג}. ראינו תועלת לספר את הדברים לדור, כדי ללמד את אברכי הכוללים בזמנינו לימוד ומוסר השכל, שלא להבהל מקושי בפרנסה, ולחשוב חלילה על עזיבת מקור מים חיים למחצה או לשליש ולרביע, צאו וראו, באיזה מצב דחוק היה רבינו, ועם כל זאת לא שת לבו לכלום, אלא בעקשנות ובגבורה המשיך לאחוז בעץ החיים, ואכן תורתו שלמד באף ומתוך עוני מחפיר היא שעמדה לו שהצליח בתורה וקנה לעצמו את עולמו בזה ובכא.

השמיכה, וסדר זה חזר על עצמו מידי שבוע בשבוע"י, (והיו תקופות שאף מכנס תחתון היה רק אחד לכל ילד, ובכל לילה היו מכבסים זאת), ואף אותם המעט בגדים שהיו להם היה על פי רוב 'יד שניה' ממחסני בגדים שאנשים זרקו לשם, ואף כל הרהיטים שבבית השולחנות והכסאות והארונות הכל היו מן ה'יד שניה'.

כן מספר הגאון רבי אברהם דב ליטמנוביץ שליט"א, שזוכר פעם כששרוול חולצתו היתה קרועה, כי לא היתה לו רק חולצה אחת, ולא היו לו מעות לקנות אחרת, וכך ישב ועמל בתורה.

הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א סיפר, שלאחר נישואיו בלמדו בכולל תרביצ"א, הבחינו עמיתיו חברי הכולל כי שרוי הוא בדוחק גדול, שלא היה לו אף לקנות נעליים חדשות לרגליו, ובימי החורף היו רגליו נרטבות ממי הגשמים כאשר במנעליו נוצרים חורים גדולים, אך רבינו לא שת לבו לכלום והמשיך ללמוד כאילו לא היה, זאת עד שחברי הכולל נרתמו ואספו כסף ביניהם בכדי לקנות לו נעליים חדשות. - אף כעבור שנים כשהיה מבורך בילדים, לא היו לו בדרך כלל מעות לקנות נעליים לבניו, וכשנקרעו להם הנעליים הקרה הקב"ה איזה אדם חשוב שהתנדב וקרא להם מהחדר וקנה להם נעליים.

אך מן הראוי לציין, שבזה היה נזהר רבינו, שאוכל בסיסי יהיה בבית בשפע, שלא ירעבו חלילה בני ביתו וילדיו, ובפרט שלא יפגע חלילה התפתחותם של ילדיו, שצריכים לאכול כראוי בשנים אלו שהגוף מתגדל וצומח, וד' הזן ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים היה ממציא אוכל בביתו בדרך השגחה נסית.

אמנם אף באותן השנים אשר עוני מחפיר היה מנת חלקו, היו לו "סדרי עדיפויות" משלו, וכשהוצרך לספרי קודש כדוגמת ספר 'יד יהודה' שהיה נדיר אז מאד, או שאר ספרי יסוד על שו"ע יורה דעה, ולא היה הספר בהישג ידו, חסך מפת לחמו וקיבץ פרוטה לפרוטה עד שעלה בידו לקנות את הספרים אשר אותם איוותה נפשו טי.

בסיום פרק זה, מן החובה להעלות על נס את הרבנית הצדקנית שתחי', שהיתה עזר כנגדו, והסכימה בנפשה לחיות באותן שנים חיי דחקות כדי שלא יופרע בעלה משקידתו בתורה והתעלותו והשתלמותו בכל המעלות הטובות, ובצדק היה יכול רבינו לומר "שלי ושלכם, שלה הוא", וכפי שהתבטא באחד מימיו האחרונים לבנו הגאון רבי משה שליט"א, שהוא מודה להשי"ת שנתן לו עזר כנגדו את הרבנית תחי' שאפשרה לו כל ימיו להתעלות בתורה, וכן ברבות השנים כשהיה טרוד ועסוק בהשבת דבר הלכה לעם ד' ובצרכי הציבור, וביתו הפך בית ועד ותל תלפיות לשואלי ומבקשי דבר ד' זו הלכה, ומעולם לא התלוננה,

יד. מפי בנו הרה"ח רבי יששכר שליט"א.

טו. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

אף כשהדבר היה כרוך בכמה קשיים, יתן ד' לה שעוד תנוב בשיבה לאורך ימים ושנים, ותזכה לרוות מלוא חפנים נחת דקדושה מכל יוצאי חלציה, בבריות גופא ונהורא מעליא.

כל ימיך בעמוד וחזור קאי

אף בזה נתפרסם ונודע לתהלה שמו של רבינו, במה שהיה מקיים בעצמו, "כל ימיך בעמוד וחזור קאי", שהיה משנן פרקו ומשנתו המון פעמים, שוב ושוב ללא ליאות, עד שהרגיש שקנה את הדבר בקנין עולם.

מנהג נפלא היה לו בימי אברכותו, שהיה משנן כל סימן בשולחן ערוך שוב ושוב עד כמאה פעמים, ולא זו ממנה כל עוד שלא היתה ההלכה ברורה ומאירה בידו^ז, ולפעמים היה יכול להתעכב על סעיף קטן אחד בש"ך או במג"א ולעבור עליו יותר ממאה ואחד פעמים עד שידע בבטחה שהדברים מונחים אצלו בקופסא י^ז.

וסיפר הגה"צ גאב"ד מאקווא שליט"א, פעם באתי אליו בליל שב"ק וראיתי אותו יושב והוגה בשו"ע הרב הלכות טהרה, ושאלתי אותו, האם אינכם הולכים לשולחנו של רבכם האדמו"ר מתולדות אהרן, השיב לי רבינו, שרוצה לסיים תחילה את כל השו"ע על הלכות טהרה, ושאלתי אותו, האם עדיין אינכם יודעים את ההלכות, הרי אתם כבר מורים הוראות בעניינים אלו כבר שנים רבות, ואז גילה לי רבינו בפשיטות, שהוא נוהג לשנן בכל שבוע את כל דברי השו"ע על הלכות טהרה.

ופעם בעת דיון במשרדי ועד הכשרות יצא רבינו באמצע משא ומתן ארוך לחדר צדדי ונעמד בפינה, שם התחיל לחזור ולשנן כחמשים פעם על איזה סעיף קטן בפרי מגדים, לאחר שנוכח שסעיף זה נשכח ממנו, רבינו לא ידע אי נעימות מהי, וגם לא דחה את הדבר, אלא יצא מיד ונעמד בפינה אחת, ולא זו משם עד ששינן את דברי הפמ"ג כחמשים פעם, וזאת בשפתו "אידיש", ויהי הדבר למחזה הודי^ח.

החרדה ממכשול בהוראה

בכל בוקר בחוזרו מתפילת שחרית היה נעמד לומר את תפילת רבי נחוניא בן הקנה מתוך דביקות עצומה, יום אחר יום, ושופך את ליבו בדביקות עצומה ומתחנן מעומק לבו שלא יכשל בדבר הלכה, והיה חוזר וכופל כמה פעמים את הבקשה "שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא", ולפעמים היתה התפילה יכולה להמשך כעשרים דקות. וכן נהג

זז. מפי הגאון רבי נפתלי הירצקא פרנקל שליט"א.

יז. מפי בנו הגאון רבי שמואל שליט"א.

יח. מפי הרה"ג רבי עמרם בלוי שליט"א.

גם כשכבר היה מורה להוראה לרבים במשך שנים רבות, שלא הרפה מלבקש ולהתחנן שלא יכשל בהוראה, משל זה עתה התחיל לעסוק בעבודה זו^{יט}.

והנהגה זו היתה אצלו עוד משנותיו הצעירות, וכמו שסיפרה אחותו, שכשהיתה נערה היה תקופה שישנה בביתו כשעודנו אברך צעיר לימים, ובאותה תקופה היה רבינו קם משנתו כבר בשעה ארבע לפנות בוקר, ובוכה בכיות נוראות שלא יכשל בדבר הלכה, ואכן לא לחינם זכה שיתפשטו הוראותיו ותורתו בכל העולם כולו^כ.

כמה חדשים קודם פטירתו, בא לפניו איזה מורה הוראה מארה"ב, ודן עמו בכמה עניינים שביורה דעה חלק ב', ובאמצע השיחה התבטא לפניו רבינו, "עס כאפט מיר א ציטער (חיל ורעדה נאחזת בי) לפני שאני מוציא מפי דבר הוראה בעניינים אלו לומר מותר או אסור", ולכשיצא אותו מורה הוראה מלפניו התבטא, שהיה די לו לבוא מאמריקה רק כדי לשמוע את אלו הדברים יוצאים מפי רבינו, שזה לו עשרות שנים שהוא מכהן כרב ומורה הוראה, ורבבות אלפי שאלות אלו כבר עברו על ידו במשך השנים, וכבר יצא טבעו בעולם כגדול המומחים בדורו בעניינים אלו בבחינת "מרא דארעא דישראל" (בקי במראות דם מכל החכמים, עיין נדה דף כ' ע"ב), ועם כל זה עדיין נאחזת בו חיל ורעדה בטרם יוציא דבר הוראה מפיו^{כא}.

*

בענייני כשרות המקואות לא סמך רבינו על אף אחד, אלא בעצמו היה נכנס לבדוק את האוצר כל שנה בתחילת החורף לפני מילוי בור אוצר המים, ואף שהבור שם בנוי באופן מיוחד ביותר, שפתחו הוא כחצי מטר על חצי מטר, והנכנס לשם צריך להרים ידיו כלפי מעלה ומשלשלים אותו בחבל, וכן ביציאה צריך להושיט ידו כלפי מעלה ומושכים אותו החוצה עם החבל, ובמשך חייו של רבינו השתלשל לשם כארבעים או חמשים פעמים^{כב}, וכך נהג עד שהגיע לשנתו השבעים^{כג}.

אף כאשר טענו לפניו שכבר אין הדבר לפי כוחותיו, ולמה לו לטרוח בעצמו את כל הטרחה הזאת כשאפשר למצוא מישהו אחר שיעשה זאת במקומו, לא אבה רבינו לוותר על הזכות הנשגבה, ואמר, "כל עוד שאוכל לטרוח בגופי עבור כשרות המקואות אעשה

^{יט}. מפי בנו הגאון רבי שמואל ברנדסדורפר שליט"א.

^כ. מפי תלמידו הגאון רבי קלמן ווייס שליט"א.

^{כא}. מפי בנו הרה"ח ר' חיים אלעזר שליט"א.

^{כב}. רבינו עשה כן משך ארבעים שנותיו ששימש כמפקח על המקואות בעיה"ק, ולפעמים היו צריכים למלא את האוצר פעמיים בשנה.

^{כג}. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

זאת בעצמי" כד, הביטו וראו עד היכן מסר נפשו עבור טהרתן וקדושתן של ישראל.

*

לפני כל גט שנערך על ידו היה מרבה בחקירות רבות אצל שכניהם ומכריהם של האיש והאשה איך מכנים אותם, כדי שיהיה הגט כשר בלי שום חשש פקפוק, ובלי לה שטרם עריכת הגט כמעט ולא עלה על יצועו ולא נתן שינה לעיניו כה.

ופעם טרם עריכת גט שלח לקרוא לת"ח אחד, ואמר לו שהיות שהוא עומד לערוך היום גט, הוא מבקש ממנו בקשה נחוצה שילך לברר אצל שכניו האיש על שמו המדויק של המגרש, וענה לו הת"ח שכעת הוא ממהר לומר שיעור, ותיכף ומיד בגמר הלימוד בברר את הענין, ויאמר לו רבינו "הרי אני עוסק עכשיו בשאלה חמורה של אשת איש, ואתה הולך ללמוד" כו.

ואף כשבא לפניו סידור קידושין בזיווג שני, לפעמים היה מבקש לבדוק את גיטיהם, ונתברר שצריך ליתן גט אחר, כיון שהגט הראשון לא היה כדן, וראו עין בעין את הסייעתא דשמיא ממרומים שהיתה לו כז.

*

בעת שהכינו לדפוס את ספרו "כללי טהרה" ישב הרבה עם הכותב, והיה מגיה פעם אחר פעם, וכשנשאל, מה יש לדקדק כל כך, והלוא רוב הדברים מובנים, ומה החילוק אם מוסיפים תיבה אחת או פוחתים תיבה אחת, והשיב, חס ושלום פן נכשל שיהיה לאדם אחד טעות בענין אחד, ולכן צריכים אנו להקפיד כל כל תיבה ותיבה עד הסוף כח.

*

בשנת תשמ"ח כשנתעוררה השאלה על הסכך העשוי באופן שאין הגשמים יכולים ליכנס לתוכה, ומרן בעל מנחת יצחק זללה"ה לא הכניס עצמו לשאלה זו מסיבה מסוימת, ורבינו שסבר שיש בזה חשש פסול דאורייתא, עלה בחוה"מ סוכות אל המנח"י ואמר לפניו שאין לו מנוחה וגם בלילות אינו יכול לישון משאלת הסכך, במה שאנשים עלולים נכשלים ל"ע בביטול מצות עשה דאורייתא וברכות לבטלה מחמת חוסר ידיעה, והדבר גוזל ממנו את השמחת יום טוב, ולכן מבקש ממנו שיכניס עצמו לשאלה זו כט.

כד. מפי תלמידו הגאון רבי אברהם דב ליטמנוביץ שליט"א.

כה. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

כו. מפי תלמידו הגאון רבי יחזקאל לינדר שליט"א.

כז. מפי הגאון רבי אברהם יצחק אולמאן שליט"א.

כח. מפי תלמידו הגאון רבי קלמן ווייס שליט"א.

כט. מפי תלמידו הגאון רבי יששכר אייכהורן שליט"א.

השמחה בשמירת ההלכה

בעת שעדיין לא היו גנרטור בבתים, ובשבת היה הבית חשוך, יען שלא השתמש בחשמל המיוצר בשבת על ידי אנשים מזרע ישראל תוך כדי חילול שבת בפרהסיא רח"ל, פעם כשחזר בליל שבת מבית המדרש, קרא בשמחה כשנכנס לבית החשוך, "אה אה, עכשיו שבת, עכשיו שבת" ^ל.

וכן לאחר שנים כשהתקינו בביתו גנרטור לשבת, ולפעמים היה נכבה בעצם יום השבת, לא ראו אז עליו שום סימן של עגמת נפש או קבלת הדבר באנחה, כמי שמתאנח על מה שהתורה מגבילה אותו, אלא אדרבה קיבל את הדברים בשמחה ובנעימה על שיש לו את הזכות הנשגבה לקיים את מצות הבורא ^{לא}.

פעם ערך אחד מחתניו שלום זכר בביתו, ונכבה האור, והיו צריכים אור לצורך היולדת ששהתה בביתו, וקראו לנכרי שירים את מתג החשמל שנפל, ובכך נהיה אור בכל הבית, ורבינו לא אמר מאומה. כעבור כמה דקות כיבה הגוי בטעות את האור בסלון, במקום שהיו צריכים לערוך את השלום זכר, וכמובן שעל זה אין כבר היתר לרמז לגוי שידליק במיוחד בסלון כיון שאין בזה צורך ליולדת, ואדם רגיל היה יכול לקבל את הדבר מתוך אכזבה, שהלוא כבר היה אפשרות להדליק את האור על פי היתר, ומחמת טעות הוחמצה ההזדמנות, ואולם על פניו של רבינו נראתה שמחה גדולה, שעתה הוא שבת, ובשבת אסור לומר לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא, וחלילה להצטער על שהוחמצה האפשרות להדליק בהיתר, כי מה שאסור אסור, ומה שמותר מותר, אך אין ענין לחפש ולהמציא התירים בכל מצב ^{לב}.

וכשפעמים היה איש אחד נעמד מאחוריו לתפילת שמונה עשרה, והוצרך להמתין זמן רב, אף שידע שהרבה אנשים ממתינים עליו, היה שמח במה שהוא מקיים עתה דבר הלכה של האיסור לעבור לפני המתפלל, ועמד והמתין ביישוב הדעת, ולא כפי שעומד ומחכה בקוצר רוח, וראו על אופן עמידתו שהיה שש ושמח על קיום מצות בוראו ^{לג}.

נאמן לאמת

רבות בשנים היה רבינו מורה ובא, שאין לכתוב שטר הרשאה למכירת החמץ אצל שני רבנים, והיה ת"ח אחד שבמשך הרבה שנים היה מתווכח עם רבינו בערבי פסחים על פסק זה כשהוא מציע צדדים וסברות כדבריו, לאחר כעשר שנים של ויכוח שאל אותו

^ל. כתבי נכדו הרב מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

^{לא}. מפי תלמידו הגאון רבי יששכר אייכהורן שליט"א.

^{לב}. מפי בנו הגאון רבי נתנאל שליט"א.

^{לג}. מפי תלמידו הגאון רבי יששכר אייכהורן שליט"א.

ת"ח את רבינו, ילמדינו רבינו, מהיכן הוציא את פסק הלכה, והשיב לו רבינו שכן מתבאר מתוך תשובת דברי מלכיאל, והראה לו את הדברי מלכיאל בפנים, אך אותו ת"ח טען שלכאורה אינו מוכרח כן מדבריו, והציע לרבינו הבנה אחרת בדברי הדברי מלכיאל, ורבינו התבונן בדבר ואמר, אכן הצדק אתכם.

אותו ת"ח שרצה לידע אם אכן קיבל רבינו את הדברים, ביקש מאיש אחד שיכנס אצל רבינו וישאל אם אפשר לכתוב שטר הרשאה למכירת חמץ לשני רבנים, ואותו איש שאל, והשיב לו רבינו, שאפשר לך.

פעם כאשר חידש רבינו איזה הוראה בענין מסויים, אמר לו חכם אחד שיש להביא ראיה והוכחה לדבריו ממה שכתב אחד מגדולי ראשי הישיבות שבדורות שקדמו, שספרו נחשב אחד מספרי היסוד של הלומדות, אך רבינו שאל מיד, האם הספר נכתב להלכה למעשה, כי אם לא, אי אפשר להביא זאת אפילו כראיה. צא וראה גודל ביקוש האמת שהיתה לו, כי אדם אחר היה שש ושמח שיש לו ראיה למה שפסק, אבל הוא אף שהיה לו ראיה מספרו של אחד מגדולי הדורות הקודמים לא רצה להביאו אף כראיה, לפי שספר זה לא נכתב להלכה לה.

כשהיה ילד כבן שתים עשרה, נכנס פעם לבית מרקחת לרכוש דבר מה, והנה הבחין באדם שפנה לרוקח ואמר לו שרוצה לדבר עמו בשפה הצרפתית כדי שלא יבינו מה הם מדברים, רבינו שקלט את השפה הזאת בהיותו בצרפת בשנות המלחמה, פנה אליו מיד ואמר לו, אל תדבר, אני מכיר את השפה הצרפתית.

מידות טובות

יפה הגדיר, מי שהגדיר את רבינו, שהיה "גאון בתורה, ועילוי במידות", בהיותו בבחינת 'חד בדרא' במידות טובות ועדינות, דבר אשר הפליא את לב כל רואיו ומכיריו, שאם כי היה רבינו בטבעו איש סוער וחם מזג, עם כל זאת שלט שליטה מלאה על עצמו, ומעולם לא שמעו ממנו איזה דיבור חריף או דיבור רע על איש מישראל, ואף בתקופות שניהל מערכות קשות ועקובות מדם על ענייני ההלכה והעמדת הדת על תילה, לא שמעו ממנו שום דיבור שיש בו איזו נימה כל שהיא של זלזול על שום איש. אף בתקופות שנידונו בביד"ץ עניינים ציבוריים מורכבים וסבוכים, ומטבע הדברים היה צד אחד שלא יצא מרוצה מפסק הביד"ץ, והללו בהטילם את אחריות ההכרעה על רבינו, ירדו לחייו על ידי הדפסת פאשקווילים מכוערים נגד השחיטה המהודרת, ועל ידי נסיונות להצר את צעדיו, לא זו בלבד שמעולם לא שמעו ממנו איזה דיבור רע בגנותם, אלא אף כששמע מאן דהוא מדבר

לד. מפי הגאון רבי יוסף קדיש ברנדסדורפר שליט"א בשם בעל המעשה.

לה. מפי תלמידו הגאון רבי יששכר אייכהורן שליט"א.

עליהם דברי גנאי וזלזול, השתיק אותו בתוקף, באומרו, "שאסור לדבר כך על יהודים".

סיפורה הרבנית תחי', שמעולם לא העיר לה על שהבית אינו מסודר, וזאת אפילו כששרר בלגן גדול בכל הבית, ותמיד היתה סבורה שכנראה אין הדבר מפריע לו, אך כשגדלו קצת הילדים נוכחה לדעת שבאמת אינו יכול לסבול זאת, שהיה פוקד על בנותיו לסדר את הבית, ובהיותו בטבעו אציל נפש לא היה מתחיל לאכול עד שהיה השולחן נקי ומסודר, אך עם כל זאת מן הרבנית מעולם לא דרש זאת.

ופעם כשהרבנית עצמה השיחה לבה לפניו, שהיא מתביישת בכך שהבית מבולגן, והאנשים המגיעים לבית רואים את הבלגן השורר פה, לא ניצל רבינו את ההזדמנות לומר לה, אכן כן, כדאי שתזהרי שיהיה הבית מסודר, אלא אדרבה הרגיע אותה, ואמר לה, "אף על פי כן, את רואה שמגיעים כאן אנשים יותר מבבתים אחרים שמסודר שם".

עוד זאת העידה הרבנית תחי', שמעולם לא אמר לה רבינו איזה מילה שפגע בה, וכל שכן שמעולם לא גער בה, ואין צריך לומר שלא קרה מעולם שכעס עליה, וזאת משך למעלה מיובל שנים שהיו נשואים יחד, - בינו נא זאת, הנשמע כדבר הזה, אם לא אצל מצוקי ארץ, אין זאת אלא מכח שילוב של מידות טובות נדירות, ויראת שמים חזקה ונדירה, ושליטה עצמית נדירה.

לעת זקנותו אירע פעם בשעת בוקר מוקדמת שנשמט הברז ממקומו, והיו המים דולפים מחור הברז, ולא היה בכוחו לתקנו ולהחזירו למקומו, אך לא רצה להעיר את הרבנית משנתה, בידעו שלא תוכל להרדם שוב לאחר שתתעורר, ואף שידע שיעברו כמה שעות עד שתתעורר או שיבוא אחד מבניו לביתו ויוכל לתקנו^ל.

פעם ביום גשום וסוער נסע במונית, ונהג הרכב לא נזהר, ובדרך נסיעתו במהירות נכנס לתוך שלולית של מים, ובדיוק עבר אז איש ברחוב וקלחת של מים ניתז עליו, רבינו לא מצא מנוח מכך, בהיותו סבור שמכיון שהרכב מושכר לו הרי הוא אחראי ואשם בדבר, ובירר אצל נוסעי הרכב מי הוא אותו האיש, ולאחר מכן חיפש אחריו עד שהתנצל לפניו וביקש את סליחתו על שגרם לו צער ואי נעימות, (רבינו רצה לעלות לבית האיש, אך למעשה כשנודע לאותו האיש שרבינו מחפש אחריו הקדים הוא ועלה לביתו של רבינו)^{לז}.

פעם נכנסה אליו אשה שלקתה בכפייתיות, ועמדה והטריחה אותו בשאלות שוב ושוב, על אותו הענין שרבינו כבר פסק לה, לאחר כעשר דקות הרים רבינו את קולו בצעקה, ואמר לה בפסקנות "זה כשר", וזו יצאה. כשנפתחה הדלת שם רבינו לב שיש

לז. מפי בנו הרה"ח רבי יהודה טרייטל שליט"א.

לז. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

בחוק ציבור גדול של ממתנים, שבודאי שמעו את הגערה, ללא היסוס נעמד רבינו ממקומו ויצא החוצה, ולא נח עד שמצא את השואלת ופיסה ל^ח.

פעם הגיע לברית מילה ביום ל"ג בעומר כדי לשמש כמוהל, כשזמנו היה אז לחוק מאד, היה זה כבר הברית השלישי שהוזמן אליו באותו יום, כשהוא צריך עוד להספיק אחר כך את שמחת ה'חלאקה' של כמה מנכדיו הנערכת בביהמ"ד, ולנסוע למירון, אך בהגיעו לברית נתברר שהסבתא של התינוק טרם הגיעה. בעל הברית בידעו שרבינו ממחר מאד, ולא רצה לעכבו, אזי - לאחר כמה דקות של המתנה - ביקש להתחיל בברית, והכריז 'קוואטער', רבינו בשמוע זאת בירר אצל הנוכחים האם הסבתא כבר הגיעה, וכשנענה בשלילה, דפק על השולחן, והכריז בפסקנות, "לא עושים ברית בלי סבתא", וכך המשיך לחכות עד שהסבתא הגיעה, ורק אז התחילו את שמחת הברית ל^ט.

פעם בא אחד מנשברי לב לאכול אצלו בפסח, ואותו שבור לב לא רצה לאכול ממצותיו של רבינו אלא הביא עמו את מצותיו שהיו מצות מכונה, ורבינו לא הרשה לאף אחד להעיר לו על הדבר, ושאלוהו בניו, הרי החמרת כל כך חומרות בפסח וכאן אתה מיקל באופן נורא, ויען רבינו, החומרות שאני מחמיר הם לעצמי ולא כלפי אחרים, ואם מחמת החשש שהיא מכניסה אותם לביתי, הלוא נפסק בהלכה (סימן ת"מ סעיף ג') דאפילו גוי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו אין ישראל זקוק להוציאו, דאף על פי שהישראל רואה חמץ של גוי אין בכך כלום כיון שאינו של הישראל, וכיון שעל פי הלכה מותר, שוב אסור לי להחמיר על חשבונו^מ.

היתה לו לרבינו מפה מיוחדת לפסח, שלא הרשה לאף אחד מבני ביתו לאכול עליה בפסח, פעם בימי חול המועד פסח הגיעה אליו אשה מרת נפש שהיתה מגדלת תרנגולים בעת שרבינו אחז באמצע הסעודה, ואחד מתרנגוליה בידה, והתחילה לבכות שצפורן חדה חדרה אל רגל התרנגול, ובתוך כדי דיבורה שמה את התרנגול על המפה הזאת, וכאשר אחד מבני הבית נרתע בראותו זאת וביקש להורידו, עיכב רבינו בעדו, אלא התבונן בתרנגול, וליטפו, ואיחל לו חייה אריכא.

ומלבשתו ענוה

כבר אמר עליו כ"ק מרן אדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א, שברבינו ראו דבר פלא, כאשר מכל קצוי תבל ממש רצו אחריו, וצמאו לדבריו ולמוצא פיו כאל מלקוש, באופן נדיר ביותר אשר אין רואים זאת כמעט אפילו אצל ענקים וגדולים ביותר, וכפי

לח. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

למ. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

מ. מפי הגאון רבי משה טייטלבוים שליט"א.

הנראה שנתקיים בו מאמר חכז"ל (עירובין דף י"ג ע"ב) "כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו", כאשר רבינו היה שפל ברך מאד בעיני עצמו, וכל מהלכיו וענייניו היו בשפלות ובפשטות עצומה מאין כמותה, ולכן הגביה הקב"ה את קרנו והזריח שמשו מסוף העולם ועד סופו.

אכן רבינו גילם באישיותו שילוב מפליא, כאשר מצד אחד נהג נשיאותו ברמה, שמכיון שאחזו וסבר ברוחו הגדולה ובדעת תורתו הרחבה ש'מורה הוראה' ו'דיינא רבא' צריך להביע את דעתו לשואליו ולדורשי ד', היה מביע את הכרעותיו ואת עמדותיו בכל ענין ללא חת וללא גמגום, ואף נלחם כארי על כל דבר שראה בכך את רצון התורה ורצון הבורא, אך מאידך בכל מה שהיה נוגע לכבוד או מעמד עצמו התנהג בשפלות ברך ובענוה עצומה, במידה נדירה אשר כמעט אין רואים זאת כלל וכלל.

בשיא יפעת תפארתו וענוותנותו העצומה התגלה רבינו, עת אשר נלב"ע מרן הגאב"ד הגרי"מ דושינסקיא זללה"ה בשלהי חורף תשס"ג, והנהלת העדה החרדית נתנה עיניה בכבוד מרן הגרי"ט ווייס שליט"א, להכתירו ולענדו בעטרת הרבנות של העדה החרדית ירושלים, ורבינו היה אז כבר קרוב לשנתו השבעים, כשתהלתו מלאה קצוי תבל, וכבר קנה את מקומו ומעמדו כאחד מגדולי ואבירי הפוסקים בדורינו אשר לאורו יצעדו כל בית ישראל, כאשר לצד זה עמדו מאחוריו למעלה משלשים שנות עשייה ופעילות ב'העדה החרדית' וב'ירושלים', בהם היה הוא הרוח החיה והתוססת בכל דבר וענין. אך בעיני רבינו עצמו היה מובן ופשוט, שמאחר שהצלחת היהדות החרדית וענייני הדת תלויים בהצלחתה של העדה החרדית, והצלחתה של העדה החרדית תלויה בהצלחת המיניו הזה, הרי הוא נרתם למשימה זו כחייל מן השורה, וקיבל עליו בשמחה את מרותו של מרן הגאב"ד שליט"א, שמהיום ואילך הוא יהיה האיש אשר על פיו יקום דבר, ולא מן השפה ולחוץ, אלא באמת ובתום לבב ביטל עצמו לגמרי, ולא היה שייך אצלו שום הבנה אחרת, כי מעמדו של עצמו לא היה אצלו נושא כלל ועיקר.

בשאלה אודות כתיבת שם בגט שהתעוררה בביד"ץ כמחצית שנה לאחר מכן בחורף תשס"ד, בה נתעורר משא ומתן בין חברי הביד"ץ על אופן הכתיבה הנכונה, ערך רבינו תשובה ובריר בנושא זה, ומביא שם את דעתו ואת דעת חבריו בביד"ץ, (והיא לו נדפסה בשו"ת קנה בושם ח"ד סימן ק'), ובסיום דבריו כותב רבינו בזה"ל, והנה בהיות כן הבאתי את הדברים אל מול פני מרן הגאב"ד דפה קרתא דשופריא, כי הדבר הקשה יביאון אל משה, והרציתי לו את שאלתי זאת וכו', והיתה תשובתו בזה וכו'.

לאחר שנתעורר פרט חדש בשאלה הנ"ל, הרצה רבינו תשובה נוספת בכתב אל מרן הגאב"ד שליט"א, (והיא לו נדפסה בשו"ת קנה בושם ח"ד סימן ק"א) בה מביע רבינו את דעתו, אך בסיום הדברים כותב בזה"ל, כל זה הצעתי בדרך אפשר עד שנשמע מפי מרן הגאב"ד שליט"א את הדרך אשר נעלה בה ואת המעשה אשר נעשה ולאורו בעזה"ת נסע ונלך, ומטו נבקש ממרן שליט"א שישום עין עיונו על כל מה שכתבתי כי עומד כעת

לפנינו וכו', מנאי תלמידו מתאבק בעפר רגלו ומחכה לתשובתו מאיר בן פרומט בראנדסדארפער.

אך בערוב ימיו בחורף תשס"ז כאשר הביאו לבית הדפוס את שיעוריו על הלכות פסח, פנה רבינו אל מרן הגאב"ד שליט"א לבקש ממנו הסכמה על ספרו, וכאשר שאלוהו בני ביתו לאחר מכן, וכי הרב והפוסק הגדול כרבינו צריך הסכמה על ספריו, האם לא די במה שרובות אלפי ישראל מכל קצוי תבל מביאים לפני רבינו את כל הדבר הקשה שלפניהם, דבר המהוה בפני עצמו כאלף הסכמות. אך רבינו אמר, שכאשר מדפיסים ספר הלכה יש לבקש את רשותו והסכמתו של המרא דאתרא, וסיפר בהקשר לכך על גאב"ד שימלויא הגרש"ז עהרנרייך זללה"ה שהיה פעם בירושלים והוזמן לדרוש ברבים, וכשרצה להתחיל את דרשתו לא עלתה בידו לדבר, ותלה את הדבר מפני שלא ביקש את רשותו של המרא דאתרא המהרי"צ דושינסקיא זללה"ה מא.

כן ניתן להבחין בתשובותיו של רבינו, שכאשר היה כותב תשובה לרב מידידיו או אחד מעמיתיו בביד"ץ שליט"א, היה כותב לו בתואריו 'ידי"נ', ואולם כשכתב תשובה בהלכה למרן הגאב"ד שליט"א (שם), או למרן הראב"ד שליט"א (ח"ד סימן קכ"ד), או לכ"ק האדמו"ר מאמשינוב שליט"א (ח"ד סימן ל"ה), לא כתב תואר זה כלל, כי לא כתב להם זאת כידיד וכעמית, אלא כתלמיד לרב, והיה מכתירם 'לכבוד מרן הגאון הגדול', בהתבטלות גמורה, על אף שהיה כמעט בן גילם, וזאת מפני גודל ענוותנותו.

אך לא זו בלבד, אלא אף על אברך הצעיר ממנו כשלשים שנה היה יכול להתבטא, שהוא בקי בהלכות נדה יותר ממנו, וזאת לאחר שכבר הורה בהלכות אלו עשרות בשנים, וכבר חזר על ההלכות מאות פעמים מב.

ומספר הגאון רבי אברהם דב ליטמנוביץ שליט"א, שכמה פעמים בא אליו רבינו עם שאלת נשים לשאול את חוות דעתו, פעמים שאמר לו שאינו במנוחת הגוף כראוי ומבקש לשמוע מה אתה אומר, ולפעמים היה בא אליו בייחוד לבית המדרש בבתי אונגארין, באמרו שאין לו הכרעה, והוא מבקש ממנו הכרעה, - בינו נא זאת, אשר הרב הגדול שכבר פסק על רבבות שאלות ויש לו תלמידים בכל רחבי העולם, הולך לתלמידו הצעיר ממנו בהרבה ומבקש ממנו הכרעה, מי שמע כזאת, והרי זה מורה ומעיד כאלף עדים על ענוה עצומה וגודל יראתו וביקוש האמת.

גם בעת משא ומתן בהלכה עם תלמיד, לפעמים היה מקדים ואומר לפני שפסק את פסקו, "אתה יכול לחלוק עלי", וזאת על אף שהוא עצמו היה נחוש בדעתו וסבר שכך

מא. מפי תלמידו הרב הגאון רבי יצחק פרנקל שליט"א - אדר תשס"ז.

מב. מפי תלמידו הגאון רבי יששכר אייכהורן שליט"א.

צריך לעשות, מכל מקום לא חשש מלומר אפילו לאברך צעיר, שאם יוצא לו מתוך הסוגיא שההלכה היא אחרת יכול לפסוק כן, כי כך היא דרכה של תורה מג.

כן מעידים תלמידיו, שאף בעת שהיו ויכוחים גדולים בעת השיעורים, לא היה מתווכח כדרך רב ותלמיד, באופן שיש לו ידיעות והבנה יותר מן האחר, אלא אדרבה היה מתווכח כתלמיד לפני הרב.

רבינו היה מוסר שני שיעורים קבועים בהלכות טהרה, האחד היה שיעורו המפורסם בימי ערבי שבתות בביהמ"ד ספינקא שבשכונת אחוה, ושיעור נוסף היה מתקיים מידי יום שלישי בביהמ"ד מונקאטש ברחוב יואל, אך שונים היו שני השיעורים האלו, שבשיעורים של ימי שישי היו לומדים את ההלכות על הסדר בעיון, כאשר בערך כל ארבע שנים היו גומרים את כל הלכות טהרה, בשיעורים אלו היו משתתפים סלתה ושמונה של אברכי הכוללים בעיה"ק ת"ו, כשרוב מורי ההוראות המפורסמים שבעיה"ק ירושלים ת"ו צמחו וגדלו בשיעורים אלו. שונה מכך היה שיעורו הקבוע בימי שלישי, בהם היה רבינו מתעכב יותר על הלומדות וההבנה, והיה יכול לעמוד ג' שבועות על מהרש"א אחד. כמובן שרק יחידים היו מסוגלים להחזיק עם שיעורים מעמיקים אלו, עד שנשארו בשיעור זה רק שלשה משתתפים קבועים, כשמפעם לפעם מגיע מספר המשתתפים עד לשבעה, אך בעיני רבינו לא היה שום חילוק בין השיעור של יום ששי לשיעור של יום שלישי, וכך במשך כמה שנים היה מגיע מידי יום שלישי לביהמ"ד מונקאטש למסור את שיעורו בפני שלשת הקבועים, והיה מוסרו עם כל החיות וכל הברען, ולא חשב אף לרגע אחד אולי אין זה מכבודו של הפוסק הגדול והמפורסם להטריח עצמו לבוא מידי שבוע בשבוע למסור שיעור עבור ג' משתתפים.

בעת תחילת ההתיישבות בעיר בית שמש, כשהיה בא כסדר לענות שאלות, היה אחד מתלמידיו שליט"א מראשוני המתיישבים לומד אצלו אז שימוש והוראה, ורבינו היה עולה לביתו ללמדו הוראה, ולא ראה בזה איזה דבר יוצא דופן או תמוה במה שהרב מגיע אצל התלמיד מד.

גם בעת עריכת ספרו "כללי טהרה" היה ברוב הפעמים מגיע כותב הספר הגר"ק ווייס שליט"א לביתו כדי לעבור יחד על הדברים, אך לפעמים בחזרתו של רבינו ממושב בית דין או מבית ההוראה היה בא לכולל האברכים בו למד הגר"ק, ולא עלתה על דעתו של רבינו שיש בזה איזה פחיתות כבוד שהרב הגדול מגיע ללמוד עם אברך בבית המדרש שאינו רגיל בו.

מג. מפי תלמידו הגאון רבי יששכר אייכהורן שליט"א.

מד. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

פעם היה אחד שלמד אצלו שימוש, ואחד ממקורביו גילה את אזניו של רבינו שאותו פלוני הוא ממתנגדי שיטתו של רבינו בהלכות אלו, ומזלזל בו, אך רבינו השיב, "לי אין חשבונות, יש לי תכלית אחת שהמורה הוראה ידע איך לפסוק, ויש לי לעשות את שלי, ואין מוטל עלי לחשוב מה יעשה פלוני אם יכבדני או לא" **מה**.

מעולם לא דיבר או סיפר מעצמו איזה דברים טובים שעושה וכל כיוצא בזה, וכפי ציין זאת הראב"ד הגר"מ שטרנבוך שליט"א בהספידו ככלות השלשים, שבשמעו את העובדות המדהימות וההיקף האדיר של פעליו של רבינו, הרי הוא מתפעל גם מכך, על שרבות בשנים ישבנו יחדיו, ומעולם לא סיפר שום דבר מפעולותיו האדירים.

בשנות אברכותו אף לא סיפר מעולם לרבנית שהוא מתלמד כדי להיות מורה הוראה בישראל, ואף בעת שהלך להבחן אצל זקני הרבנים לא סיפר לה על כך דבר, ורק באחד מן הימים חזר לביתו עם מכתב סמיכה, ועד אותו יום לא העלתה על דעתה כלל שהוא מתכוון להיות רב ומורה צדק **מי**.

בעת השערוריה הגדולה שנתגלה שרבים מאחב"י נכשלו ל"ע באכילת נבילות וטריפות בעיר מונסי, נזדמן בבית רבינו אורח אחד מחו"ל שהוזמן לאכול אצלו סעודת שבת, והוא שלא ניחן בבניה יתרה שאל את רבינו, האם אפשר להיות רגוע ובטוחים שהבשר כשר, וידידו שישב לידו היסה אותו ואמר לו, דרך ארץ אתה יושב אצל הרב בביתו, אך רבינו השתיק את המוחה, ואמר, כן יש לנהוג, שאסור לסמוך על שום אדם ויש לחקור בכל פרט, ואילו היו שואלים במונסי לא היו נכשלים **מי**.

כשהיו מגיעים אליו עשירים ונגידי ושוועי ארץ, לא קבלו ממנו איזה יחס וחשיבות מיוחדת, אך כשיקרו במעונו אדמורי"ם ורבנים, היה יושב בביטול ובדרך ארץ לפני כל אדמו"ר או מורה הוראה, ואפילו צעירים ואינם מפורסמים **מח**.

בערב פסח תשס"ט, בעת שאחז רבינו באמצע שריפת החמץ, ניגש אליו יהודי מר נפש, וביקש שהרב יגיד שלש פעמים את הפסוק "ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם", ועל אף שהיה אז הזמן דחוק ביותר, בהיותו ממהר להגיע למכירת חמץ במושב הביד"ץ, כיבד רבינו את בקשת אותו יהודי, ועם כל הפשטות אמר שלש פעמים את הפסוק הנ"ל.

מה. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

מו. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

מז. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

מח. מפי הרה"ח רבי יהודה טרייטל ברנדסדורפר שליט"א.

בליל שב"ק ר"ח אייר תשס"ט, ניגש אל רבינו בעל תשובה אחד, וביקש ממנו ברכה שיזכה לחזור בתשובה, ואמר לו רבינו, ראה - המתפלל על חבירו הוא נענה תחילה, תתפלל עלי שאחזור בתשובה, ובכך תיענה תחילה.

כוחו הגדול בהוראה

כוחו הגדול נבע ממה שמלבד כל תכונותיו הנדירות שהיו בו, היה נחית לעומקא דדינא, ומברר כל הלכה מיסודה בבירור מתוך דברי הש"ס וראשונים ואחרונים וספרי השו"ת, ובד בבד היה נחית לברר את מציאות הדברים בכל שאלה שבאה לידו, וכולם ידעו שתשובתו באה לאחר עשרות שעות של עמל ויגיעה עצומה ולאחר בירור כל הפרטים ופרטי פרטים על כל המסתעף.

וזאת ראו גם בעת לימודו, ובעת מסירת השיעור ביורה דעה בערבי שבתות, שהיה עמל ומתייגע על כל אות ותיבה של כל סעיף קטן, וירד לעומקו של כל דבר, עד שהאיר כל תיבה מדברי הש"ך, באור מופלא רום מעלה של נקודת האמת.

ויפה הגדירו הרב החסיד רבי שמואל אברמוביץ ז"ל, שעלה לארץ הקודש מרוסיה, והיה שוחט מומחה, והיתה לו מומחיות עצומה בהעמדת החלף, ורבינו ביקש להתאמן אצלו בהעמדת חלף, והתבטא פעם ר' שמואל, "ר' מאיר לערנט דאס מיטן דם התמצית" מט.

ומספר הגאון רבי פנחס ברויער שליט"א, שכשבא לירושלים לפני כשלושים שנה ללמוד הוראה יעץ לו אחד מהמורי הוראות, שאם ברצונו לקבל שימוש באופן יסודי לדעת הדברים על בורין, לך לתהות על קנקנו של ר' מאיר, שהוא יורד לעומקה של הלכה ביגיעה עצומה, בהבנה עמוקה ביסודן של דברים, ולכן אינו מוסר לתלמידיו רק את פרטי ההלכות היבשות, אלא מנחיל להם כל דבר יחד עם ההבנה והלומדות שבו.

כתיבת תשובותיו בהלכה

בכתיבת תשובותיו להלכה השקיע רבינו עבודה נשגבה, כל תיבה ותיבה שכתב היתה מתוך מחשבה עמוקה, ובמתינות נפלאה, ודקדק על כל קוץ ותג שיצא מפרי עטו, וישנם תשובות אשר הושקע בהם עמל כביר של כשמונים שעות של יגיעה, בהם בחן רבינו את הדבר שוב ושוב בצירוף אחר צירוף וזיקוק אחר זיקוק עד שהושלמה התשובה בתבניתה ובצורתה¹.

מ. מפי כ"ק אדמו"ר מסטרופקוב שליט"א.

נ. מפי תלמידו הגאון רבי יששכר אייכהורן שליט"א.

וכפי שרבינו בעצמו גילה טפח מדרכיו בהקדמותיו לחלק ראשון וחלק שני, שכותב שם בזה"ל, "שבהיות שרוב העניינים המודפסים בספר כבר נכתבו בזמנים ובפרקים שונים, וגם יש מהם שכבר יצאה העתקתם מתחת ידי להפיצם חוצה, ובתוך משך הזמן עברתי עליהם שנית ושלישית, ובפרט מזמן שהתחלתי לסדר הכתבים לדפוס עברתי על רוב העניינים בעיון רב, והגהתי אותם ותיקנתי, ופעמים שחזרתי בי קצת ממה שכתבתי בראשונה, ולפעמים נשתנה הענין באחרונה מן ההיפך אל ההיפך ממה שכתבתי בראשונה, וזמן הכתוב בו הנחתי על פי רוב על הזמן הראשון, ובהיות כן אל יחשוב המעיין בספרי אשר ירגיש ויתוודע משינויים אלו כי איזה עיוות נמצא בהעתקת הכתבים, אלא כי כן דרכה של תורה לסתור על מנת לבנות במקומו".

ובפרט כשעסק בבירור ענייני הלכה שניהל בהם מערכה, שאז לא נתן תנומה לעפעפיו במשך לילות שלמים, וגם בעלותו כבר על יצועו בשעות המאוחרות, אחרי זמן קט אם לא נרדם עדיין היה קם ושב על מקומו ומעיין שוב, וכותב עוד כמה תיבות.

ולך נא וראה, את לשון תפילתו, אשר התפלל בסיום כל תשובה ותשובה, יעזור השי"ת שלא נכשל בדבר הלכה ונזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, ומתוך פחד ויראה זו היה כותב את כל תשובותיו.

הרבה פעמים לאחר שסיים לכתוב תשובה בהלכה, היה עולה לביתו של מרן הגאב"ד המנחת יצחק זללה"ה, ומבקש ממנו לעיין בדבריו להוסיף ולשנות לפי דעתו, ואף כשהיה המנח"י מסרב היה מפציר בו, והיה מבקשו שיכתוב את חוות דעתו על התשובה, וכפי שיראה הרואה הרבה תשובות שבשו"ת קנה בושם חלק שני שיש עליהם הוספת דברים מהמנחת יצחק נא.

משרת נאמן לעם ד'

פעם התבטא לפניו רב אחד ואמר לו, הינכם "עבד ד'", ונרתע רבינו והשיב לו, אם הנני עבד ד' אינני יודע, אולי עבד לעבדי ד' נב, ואכן נאים הדברים למי שאמרם, שזה היה כל מהותו של רבינו, שהרגיש עצמו שאינו תופס מקום בעולמו, אלא גופו ונשמתו שייכים לכלל ישראל, והרי הוא עבד ומשועבד לעם ד' להורות להם את הדרך ילכו בה, ולדאוג להם לעצה ותושיה בכל צרכיהם.

היה זה רבינו שהטביע את המושג שכמעט ונשתכח בשנים שלפניו, שרב ומורה צדק הוא משרת נאמן לעם ד', והרי הוא משועבד עשרים וארבע שעות במעת לעת להשיב דבר ד' לשואלים.

נא. מפי תלמידו הגאון רבי יששכר אייכהורן שליט"א.

נב. מפי אחיו הרב החסיד רבי ידידיה שליט"א.

ופעם אמר רבינו דבר נורא, שעל כתפי ה'מורה הוראה' מוטלת אחריות כבידה, עד שיתכן שאם יעמוד אחד לדין בפני בי"ד של מעלה לאחר אריכות ימיו ושנותיו, ויתבעו ממנו על דבר שנכשל בו בלילה, והלה יצטדק שלא היה לו את מי לשאול באמצע הלילה, יתכן ויהיה הקולר תלוי בצוארו של המורה שלא היה זמין מספיק לפני השואל^{נא}.

אף בעמדו תחת חופת בנו או בתו, היה אפשר לראותו פורש לרגע לקרן זוית, ופונה להשיב לשואל בשאלה נחוצה וקצרה שלא סבלה דיחוי, ולא ראה בכך איזה דבר חידוש, כי היה פשוט בעיניו שאם יש לאיש או אשה איזו שאלה דחופה, הרי שאין שום זמן בעולם שמופקע מלהתמסר להם להורות להם את דבר ד'י^{נב}.

התמסרותו של רבינו לקהל ד' היתה ללא גבולות וללא סייגים, עד שפעם החליטה הרבנית תחי' שאסור למצב זה להמשך, כי הדבר עלול לפגוע חלילה בבריאותו, ובאה אל מרן הגאב"ד הגרמ"א פריינד זללה"ה, ושאלתה בפיה, היות ורבינו אינו שוכב לישון לפני השעה שתים אחר חצות, וכבר קם בשעה חמש וחצי לפנות בוקר, אם יכולה לכבות את הטלפון בשעות אלו, שלכל הפחות בשלש שעות הללו לא יתקשרו אליו עם שאלות, אבל הגאב"ד לא רצה להתיר, מפני שידע שבאים אצלו עם שאלות חמורות, ובודאי שאף אחד לא מטרידו בשעות אלו עם שאלות שאינן דורשות הכרעה מיידית, ולכן ניסה להרגיעה, אך לא הסכים שינתקו את הטלפון^{נא}.

ואף בשבת, כשאי אפשר להתקשר, היו תקופות רבות שכמעט לא היה שוכב לישון, פן יצטרכו לו באמצע הלילה, וסיפר יהודי אחד, שבשבת אחת הוצרך לשאול שאלת רב דחופה בשעה שלש לפנות בוקר, ונזכר ששמע שאצל "ר' מאיר" אפשר לבוא כל הלילה, שאינו שוכב לישון בליל שב"ק, שמא יצטרך אחד לשואלו, וכשהלך לבית רבינו, להפתעתו לא היה צריך אף לדפוק על הדלת, כי השאיר את הדלת פתוחה, וישב ולמד בסמוך לדלת^{נא}.

ופעם כאשר דפק אחד מאוחר בלילה ולא שמעו תיכף שאחד מבקש להכנס, אמר לו רבינו לאחר מכן, בפעם אחרת כשדופקים בדלת יש לדפוק בחזקה, כדי שישמעו ויוכלו לפתוח לך את הדלת^{נא}.

נא. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

נב. מפי הרה"ח רבי ישראל חיים דוידוביץ שליט"א.

נא. מפי הרה"ח רבי גדליה פויגל שליט"א.

נא. מפי הגאון רבי משה טייטלבוים שליט"א ששמע מבעל המעשה.

נא. מפי בנו הגאון רבי נתנאל שליט"א.

ובהנהגה זו התנהג רבינו מעת שהתחיל לשמש כמורה הוראה, וכפי שסיפר איש אחד, שעוד בהיות רבינו דר בדירתו הקטנה של שני החדרים, שאל פעם את רבינו, עד איזו שעה אפשר להגיע כשיש שאלה, ואמר לו רבינו, כל אימת שיש לך שאלה הנך יכול לבוא, והוציאו רבינו החוצה, והראה לו את החלון שמעל למיטתו, ואמר לו, אם אתה זקוק לי בשעת לילה מאוחרת כשכולם ישנים כבר, דפוק על החלון בחזקה ותעירני משנתי.

אירע פעם באחד הלילות, כאשר אחד נקש קלות בדלת בשעה שלש לפנות בוקר, תוך שהלה אף ניסה להוריד את הידית של הדלת כדי לראות אם עדיין לא ננעלה, הרבנית התעלמה מלפתוח, מתוך מחשבה שאם אכן זה דחוף מאד לא היה השואל מהסס מלצלצל בפעמון, אולם גם רבינו הרגיש בזה שאחד עומד מאחורי הדלת, ורצה לבחון אותה אם תפתח את הדלת, ומשראה שהיא מתעלמת שאל אותה, 'למה אינך פותחת את הדלת', וכשהתנצלה בנימוק שהיה לאיש לצלצל בפעמון, לא קיבל רבינו את טענתה, אלא אמר, שיתכן שהאיש מתבייש לדפוק בדלת, ועל כן מחוייבים אנו לגשת ולפתוח את הדלת ללא כל שהיות נ"ח.

והיה פוקד על בני ביתו, שאף אם מגיע אחד מאוחר בלילה בעת שהוא כבר ישן, יש לעורר אותו משנתו, וכפי שמספרת הרבנית תח' שתמיד היה לה צער גדול מזה שהיא צריכה לעוררו משנתו יט.

אחד מתלמידיו סיפר לפניו, שלפני כמה ימים היה בבית החולים בשעה ארבע לפנות בוקר עם אחד ממשפחתו, והיתה לו איזה שאלה על ניתוח, ואמרו לו הרופאים שתוך שעה עליו להחליט על הדבר, וכיון שלא היה לו למי לפנות באמצע הלילה החליט לבדו על הניתוח. רבינו למשמע זאת שאל אותו בפשיטות, הלמאי לא התקשרת אז אלי, והשיב לו אותו תלמיד, הלוא אנכי יודע שלא נשאר לרבינו עבור שינתו אלא זמן מועט מאד,

נח. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

נמ. יש בנותן טעם להעתיק כאן קטע ממכתב התנצלות שכתב רבינו לנדיב אחד, בעת אשר עסק רבינו בגיוס כספים עבור המקוה שבעיר בית שמש בעת תחילת ההתיישבות החרדית, ובשעת ערב די מאוחרת הוגד לו על נדיב אחד שתורם סכומים גדולים למטרות חשובות, רבינו כדרכו שלא דחה שום מטלה, היסס בדעתו אם עדיין אפשר להתקשר אליו עכשיו בשעת ערב מאוחרת, לבסוף החליט לנסות להתקשר אליו מתוך תקוה שעדיין לא פרש לשינה, ואף אם כבר פרס לשינה הלוא יתכן שהטלפון מכובה או שמא לא ישמע את הצלצול, ואכן אותו נגיד תרם סכום הגון מאד לבניית המקוה.

אמנם לאחר כמה ימים הוגד לרבינו אשר שיחת הטלפון הנ"ל עוררה את הנגיד משנתו, והיתה לו תרעומת על כך, אי לכך נודרו רבינו לשגר לו מכתב התנצלות ובקשת מחילה, בו כותב בתוך הדברים בזה"ל, "וגם לרבות ששמעתי עד כמה אתם עושים את זה במסירות נפש ולעשות לילות כימים בכל לילה ולילה והכל למען טובת הכלל, אשר על כן הרהבתי עוז בנפשי להתקשר בשעה מאוחרת כזה אולי אצליח לדבר עמכם, וגם לרבות כי היה בדעתי לנסות אולי אתם עדיין אינם ישנים, וגם לרבות כי גם אני רגיל בזה שיקיצו אותי באמצע השינה מחמת שאלות שונות לצורך השעה ומחמת כן לא הרגשתי כל כך שזה אינו נכון, ועל כל פנים הנני כופל את בקשתי שתמחלו לי במחילה גמורה ואל תקפידו עוד עלי כי אין לי מנוחת הנפש מזה".

ולכן לא מלאני לבי להטרידו באותם השעות, אך רבינו לא הניח לו, ואמר, כשיש שאלה מתקשרים אפילו בשעה ארבע לפנות בוקר^ס.

לאחר שלקה רבינו באירוע מוחי בער"ח תמוז תשס"ו, הבינו משמשיו ובאי ביתו, שמעתה כדי לשמור על בריאותו חייבים להתחיל להגביל את השואלים בזמנים מוגדרים, אמנם רבינו מצידו לא הרפה ממסירותו לכלל, ונשאר עד יומו האחרון כחייל דרוך עלי קרב, מוכן ומזומן לכל דורשי ומבקשי ד', ואף הורה למשמשו, "תכניס את השואלים אף בשעה שתים לפנות בוקר, אל תחשוש לבריאותי, כי בריאותי היא לעזור לעוד יהודי"^{סא}, ועד יומו האחרון היה המציאות שלא היו זמנים מוגדרים לבוא לשאול שאלות, כי כל מהותו היה להועיל לאחרני להיות עבד לעבדי ד'.

היה זה בליל חמשה עשר באב, כשחזר רבינו לביתו בפעם הראשונה לאחר האירוע מוחי, אחר ששהה כחמשה שבועות למנוחה בשכונת רמות, כאשר עמדו על מדריגות הבית, פנה הגבאי המסור לאחד מתלמידיו של רבינו שנתלוו עמו באותה שעה, ואמר לו, "מהיום כבר לא תוכל לבוא כל אימת שיש לך שאלה, מעתה יהיה סדר, ושעות מיוחדות לקבלת קהל", רבינו בשמעו זאת עצר מהליכתו, ואמר לתלמידו, "יענקל, דריי אזייגער באנאכט, זאלסט נישט פאלגן די גבאים", (יענקל, תבוא אף בשלש לפנות בוקר, אל תשמע לקול הגבאים), וכעבור כמחצית השנה כשסיפר בעל המעשה את הדברים לרבנית שתחי', אמרה לו, שכאשר רק נדמה לו שדופקים על הדלת ואין היא נגשת מיד לפתוח הרי הוא מרעיש עולמות, מדוע לא נגשו אל הדלת והרי אחד דופק שם^{סב}.

פעם דפק איש אחד בדלת, ורבינו לא הרגיש אז בטוב, ואחד ממשמשיו המסורים פתח את הדלת, וביקש מן האיש שיבוא בפעם אחרת, רבינו ששמע את דבריו ניגש בעצמו אל הדלת והכניס את השואל, ואחר אמר לאותו משמש באופן נחרץ "זאלסט קיינמאל נישט פארמאכן די טיר פאר אידן וואס קומען צו מיר", (לעולם אל תנעול דלת בפני אנשים הבאים לכאן), ובפעם אחרת אמר רבינו לאחד ממשמשיו, "שאסור לדחות שום יהודי, כי המדובר כאן בבניו של מקום, וצריכים להתנהג עם כולם בחסד וברחמים"^{סג}.

סיפר רב אחד שמצא את רבינו במקום מנוחה ומרגוע, ושאל אותו, למה לקחתם את הפלאפון עמכם, הלוא באתם כאן לצורך מנוחה, ושיחות הטלפון יגזלו ממכם את

ס. מפי תלמידו הגאון רבי קלמן ווייס שליט"א.

סא. מפי נאמן ביתו הרה"ח רבי שאול אריה איינהורן שליט"א.

סב. מפי תלמידו הגאון רבי יעקב גדליה ולדנברג שליט"א.

סג. מפי נאמן ביתו הרה"ח ר' זליג סמט שליט"א.

מנוחת הנפש, ונענה לו רבינו בפשטות, "וכי באתי לנוח, האם שייך אני לעצמי, הרי אני שייך לציבור" ^{סד}.

אם כיום איכשר דרא, שבמקום השחיטה של הכפרות עומדים מורי הוראה לבדוק את כשרות העופות, וכן ישנם בתי הוראה מיוחדים לארבעת המינים, לפני ארבעים שנה לא היה כן, אלא שבעשרת ימי תשובה היו המוני בני ירושלים נוהרים לביתו של רבינו עם כפרותיהם בידיהם כדי שיבדוק את כשרותם, ובנוסף לזה באו אז הרבה שואלים עם שאלות על ארבעת המינים, והיה עונה לאחד על ריאות, ורוחץ את ידיו ובודק אתרוג, וכן טרח כל היום, ודבר זה גרם שבמשך כמה שנים היה לאחר חג הסוכות שוכב במיטתו עם חום גבוה, שקרס מחמת רוב טרחה ^{סה}.

כדי לקבל קצה מושג על התמסרותו של רבינו לקהל ד' באותן השנים, נכתוב מה ששמענו מאחד מה שסיפרה לו הרבנית תחי', על שאשת אחד ממורי ההוראות שליט"א סיפרה לה לאחרונה, שבערב יום הכיפורים דפק איש אחד בפתח ביתה עם הכפרה בידו, וביקש שהרב יבדוק את העוף, אמרתי לשואל, בבקשה, אל תכניס את העוף לביתי, כי כבר נקיתי את הבית, כדאי שתבוא במוצאי יוה"כ ואז הרב יבדוק לך את העוף. וכשהרבנית תחי' סיפרה זאת לאותו אחד, הוסיפה ואמרה, מושגים של 'היינטיגע ווייבער', אצלי בשנים ההם היתה במשך כל לפני הצהריים של ערב יום הכיפורים נהירה של אנשים שהיו מגיעים כדי לבדוק את כפרותיהם, והיו נכנסים לסלון ופותחים את העוף על השולחן, ורק כאשר הרב הלך להתפלל מנחה טרם סעודה המפסקת התחלתי לנקות את הבית לכבוד יום הכיפורים הממשמש ובא.

פעם בא אליו אברך לשאול שאלת נשים, בערב שבת קרוב לכניסת השבת, ואמר לו רבינו שאינו יכול לענות לו עכשיו, מפני שבשאלה זו צריך לברר כמה פרטים אצל הבני בית, ושיבואו שניהם אליו בליל שבת, באמצע סעודת ליל שבת כאשר ראה רבינו שהשואל לא חזר, החליט לעלות לביתו של השואל לברר אצלו את פרטי הדברים ולהשיב לו על שאלתו, אותו אברך שהרגיש קרוב אליו שאל אותו, שמא אין הרב יכול לפסוק

^{סד}. מפי תלמידו הגאון רבי פנחס ברויער שליט"א בשם אותו רב.

^{סה}. מפי תלמידו הגאון רבי אברהם דב ליטמנוביץ שליט"א, והגרא"ד הוסיף וסיפר, שבראותו זאת עלה אל רבו כ"ק אדמו"ר בעל דברי אמונה זללה"ה, וטען לפניו שהוא מצב של פיקוח נפש, והאדמו"ר שלח לקרוא לרבינו, והזהירו שעד למחרת יום הקדוש לא יענה על ארבעת המינים, וכמו כן סידרו אז עם הרה"ח ר' חיים ראטה שליט"א שלא יבואו אליו עם כל עוף, אלא שיפתחו קודם לכן את העופות, ורק במקום שיש שאלה יביאו אליו, וגם מאז היה נעמד הרה"ח ר' רפאל פפנהיים ז"ל בערב יום הכיפורים על פתח בית רבינו, ושומר שלא יפריעו לו בעת סעודות היום, אמנם רבינו מצידו לא הגביל את השואלים כלל אלא השיב עצמו כהפקר וכמדבר לכל.

עכשיו מפני ששתה יין של קידוש, ויען לו רבינו, אכן בליל שבת זו שיניתי ממנהגי וקידשתי על מיץ ענבים ולא על יין ס'.

לפני שנים רבות אירע עובדא באשה אחת שנפטרה בלילה, ונתעוררה איזה שאלה בנוגע אותה נפטרת, ורבינו התווכח בזה עם אנשי החברא קדישא, וכאשר הראה השעון על השעה שתיים לפנות בוקר אמרו אנשי החברא קדישא לרבינו, אם אין הרב נותן לו להתנהג כפי שאנו מבינים אין אנו מתעסקים בקבורתה אלא אנו שבים לביתנו.

רבינו בשמעו זאת, אמר להם, יכולים אתם ללכת לביתכם, ואני בעצמי אקבור אותה כפי ההלכה,,, אנשי החברא קדישא בהבינם שאין הדברים 'איומים' גרידא, אלא רבינו עוד מסוגל לדאוג בעצמו להביאה לקבורה, וחששו מהמהומה הגדולה שתיווצר בעקבות כך, נכנעו בחוסר ברירה, וקברוה כפי אשר הורה להם רבינו.

כעבור כמה ימים עלה רב אחד אל מעונו של מרן הגאב"ד המנחת יצחק זללה"ה, והתחיל להראות לו בספרי שאלות ותשובות, שמשם עולה לכאורה שלא כפסקו של רבינו בענין זה, אך מרן המנח"י לא אבה אף להסתכל בתשובות שנפתחו לפניו, אלא אמר לו, "אין ברצוני להכנס לשאלה זו, דבר אחד אני רוצה לשאלך, האם גם אתה היית שם בשעה שתיים לפנות בוקר לטובת הנפטרת, כמו ר' מאיר,,,".

רועה ישראל

ואף משה לא בחנו הקדוש ברוך הוא אלא בצאן, אמרו רבותינו כשהיה משה רבינו עליו השלום רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית, כיון שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני שצמא ועיף אתה, הרכיבו על כתיפו והיה מהלך, אמר הקדוש ברוך הוא יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך חיך אתה תרעה צאני ישראל (רבה, שמות פרשה ב' סימן ב').

למדים אנו מדברי המדרש, שהתכונה של מנהיג ישראל אינה נמדדת לפי שיעור דאגתו והתמסרותו לצורכי הכלל, אלא אדרבה עיקר המבחן והמודד בזה הוא מידת התמסרותו לפרט. ומי לנו יותר מרבינו הגדול זללה"ה אשר היה מושלם בתכונה ומידה זו, שהיה משרת נאמן לא רק לעם ד' בכללות, אלא אף ובעיקר לכל יחיד ויחיד, כאותו רועה נאמן אשר דאג לכבשה היחידית והרכיבה על כתפיו, עד שצרכיו ובעיותיו של כל אחד נגעו ללבו הטהור ונעשו כצרתו ובעייתו האישית, וגילם בעצמו את הפסוק, "וירעם בתום לבבו ובתבונות כפיו ינחם".

סו. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

סיפור הגאון רבי אברהם דב ליטמנוביץ שליט"א, יום אחד נכנסה לפני אשה לבית ההוראה, וסיפרה שאמה היא כבר עגונה למעלה מעשרים שנה, שאביה מתגורר בברזיל, ואינו חפץ לתת לה גט, ועל פי חוקי המדינה דשם אי אפשר לעשות לו מאומה, ובסייעתא דשמיא נזכרתי שלמחרת יוצא רבינו לשחיטה באורגוואי דרך ברזיל, ואמרתי לה שנראה מה לעשות.

תיכף עלייתי לרבינו וסיפרתי לו את גופא דעובדא, ואז נתברר שגם האשה העזובה תסע למחרת היום לברזיל, וכאשר חזרתי לבית רבינו כעבור כמה שעות אמר לי רבינו, שיש לו בחיקו גט ונוסח הגט ודיו וקסת וכל מה שצריך. נסיעתו של רבינו לאורגוואי היתה דרך אשכנז, ומשם לברזיל, ומשם לאורגוואי, ועל המטוס בדרך לברזיל היתה גם האשה, ובאה לפני רבינו ונתנה לו את כל הפרטים היכן מתגורר בעלה, ואמר שיעשה מה שאפשר.

ובאחד מן הימים כשכבר היה רבינו באורגוואי, יצא יחד עם משמשו ר' זעליג סאמעט, ונסעו דרך של חמש שעות עד למקום מגורי הבעל, אך הוא דיבר עמהם רק דרך האינטרקום, ולא הסכים אפילו לפתוח להם את הדלת, ורבינו חזר בידים ריקניות, - הביטו וראו עד כמה מסר נפשו עבור בת ישראל שלא הכירה ולא ידעה מעולם, שהקריב יום שלם על הוי אמינא שמא יוכל לסדר גט לאותה אשה אומללה.

*

בימי השבעה הגיע יהודי עם סיפור מבהיל בפיו, שלפני כמה שנים הסתבך עם אנשים מעולם התחתון בחובות עצומים של למעלה משלש מאות אלף דולר, וכעבור זמן התחיל לקבל איומים מפורשים מן ה"מאפיא", שאם לא יחזיר את כל החוב תוך כמה ימים, יהגוהו מן המסילה רח"ל, ההוא לא ידע לשית עצות בנפשו, ועלה אל רבינו ודמעתו על לחיו, וסח לו את הדברים, רבינו בשמעו זאת ביקש ממנו את מספר הטלפון האישי של ראש ה"מאפיא", והתקשר אליו, והבטיחו שבעוד שבועיים יקבל ממנו את כל הסכום, ושיעבור אז לביתו ליקח את המעות, ומסיים בעל המעשה, אינני יודע מנין השיג רבינו סכום עצום כזה תוך שבועיים, אבל מה שאני יודע שמאז לא קבלתי אפילו איום אחד, וזאת על אף שלא שלמתי להם אפילו פרוטה אחת.

אף בשנתו האחרונה בין כסא לעשור, פנו אליו על מקרה של איש צעיר שנחלה ל"ע במחלה קשה, והוצרכו להטיסו בדחיפות לחוצה לארץ לניתוח, והיו צריכים עבור כך כמאתיים אלף דולר, וערכו אסיפה בביתו של רבינו, ובעצמו טרח והתקשר לנדיבי לב בארץ ובחוצה לארץ לדאוג עבורו לממון, וטרח כאילו היה המדובר בבנו, ומוסיף בעל המעשה, שכאשר המעות הגיע לידי רבינו, היה נזהר בכל פרוטה, ודאג שכל פרוטה ופרוטה

תבוא אל מקומה, ושלא יגע ח"ו במה שאינו שלו, מרוב שהיה נקי כפיים^{סז}.

*

בימי השבעה הגיעה אל מרן הגאב"ד הגרי"ט ווייס שליט"א אלמנה, ודמענה על לחיה, באמרה שרבינו היה כאב למשפחתה, חיתן את בנה, ודאג לנדן ולכל שאר הדברים הנצרכים, וכעת שנסתלק ועלה לגנזי מרומים נשארה כל המשפחה כצאן בלי רועה.

*

הוי עובדא בבחור אחד שהתחיל להתדרדר ל"ע, עד שנזרק מהשיבה בירושלים בה למד, אותו בחור הגיע ממשפחה שההורים היו גרושים, ולא מצא לו אצלם מקום, עד שמצא לעצמו חברים רעים, וכבר כפסע היה בינו לבין השאול והאבדון, כאשר נודע לרבינו על המקרה, שלח להביאו, כשבא אליו הבחור אמר לו רבינו, מהיום ואילך תוכל לישון בביתי, וכל מחסורך והוצאותיך עלי, אך זאת בתנאי אחד, שמהשעה תשע בלילה עד השעה תשע בבוקר אתה חייב להיות רק בביתי ואסור לך לשהות אז במקום אחר כלל.

הבחור הסכים לאותו התנאי, ובבית רבינו ייחדו לו מטה, ונתנו לו שלש ארוחות ביום, וכך עברו עליו כמה חודשים, כאשר רבינו אינו מעיר לו כלום, לא אם הוא מתפלל, ולא אם הניח תפילין, ויתרה מזו, שהבחור היה מביא עמו עיתונים פסולים ומתועבים ומכשיר רדיו, ואף על כך לא הרשה רבינו לאף אחד להעיר לו דבר^{סח}, (זולת פעם אחת ויחידה העיר לו רבינו, כאשר פעם דפק אחד בדלת בשעה שתים לפנות בוקר, ואותו בחור פתח את הדלת ואמר לאיש שאי אפשר להגיע בשעה כזאת מאוחרת ושיבוא למחר, אז גער רבינו באותו בחור, ואמר לו, "כאן בבית לא מונעים מאנשים להכנס, ולעולם אל תעשה זאת שוב").

כעבור חצי שנה של שהייה בבית רבינו, נכנס הבחור יום אחד אל חדרו של רבינו, ופרץ בבכי נסער, שכבר נמאס לו המצב הזה, והוא חפץ לחזור לשיבה בה למד, רבינו בשמעו את הדברים, עלה למעונו של כ"ק האדמו"ר שליט"א אשר הישיבה עומדת בנשיאותו, וביקש ממנו אם אפשר להורות להנהלת הישיבה להחזיר את אותו בחור, לאחר התייעצות עם ההנהלה נתקבלה תשובתו של האדמו"ר, שלאותה ישיבה ממנה נזרק אי אפשר להחזירו, אך מפני בקשתו של רבינו הוא מסכים שיקבלו את הבחור לשיבה אחרת שבעיר ערד אשר גם היא עומדת תחת נשיאותו, וזאת בתנאי שרבינו יפקח עליו באופן אישי.

^{סז}. מפי תלמידו הגאון רבי קלמן ווייס שליט"א בשם בעל המעשה.

^{סח}. ראוי לציין שהיה זה לאחר שכבר חיתן רבינו את כל בניו ובנותיו, כך שלא היה חשש של השפעה שלילית על בני ביתו.

כשהבחור שמע שנתקבל לשיבה בערד, אמר לרבינו שהוא מסכים לנסוע לשם רק אם רבינו יתלוה עמו בכניסתו לשיבה, דבר אשר יוכיח לכל שהוא בחור טוב שכבר חזר לאיתנו, ורבינו הסכים לבקשתו ונסע עמו לעיר ערד והכניסו לשיבה כאב המלוה את בנו בנסיעתו פעם ראשונה לשיבה.

אמנם אותו בחור לא הצליח שם בשיבה להשתקם, וכעבור כמה חודשים היה ברור שלא יוכל להמשיך יותר באותה ישיבה, אי לכך נכנס רבינו לעובי הקורה עד שהחליט לשולחו ללמוד בישיבה אחת בלונדון. אותו בחור שהרגיש עצמו קרוב לרבינו, ביקש מרבינו טרם נסיעתו, שיבוא לבקרו בלונדון, כדי שתהיה לו הרגשה טובה בשיבה, ורבינו אמר לו, שאף שאינו יכול להבטיחו, אך ישתדל למלא בקשתו, ואכן כעבור תקופה בעת נסיעת רבינו לאורגוואי, נתברר בעת חניית הביניים באירופה שישנם כמה שעות עד להמשך הטיסה, ואז נסע רבינו ללונדון לבקר את אותו בחור.

כאשר הגיע הבחור לפרקו, דאג לו רבינו לזיווג הגון, ובחתונתו הגיע מלובש בבגדי שבת, וכאשר חביריו המנוערים הגיעו לשמחת החתונה והתחילו ברקידות הזולות והמגושמות, נכנס רבינו אל המעגל, עד שאותם בחורים מנוערים לא מצאו לעצמם מקום יחד עם רבינו, אשר רקד בהתלהבות יחד עם בניו עד השעה שתים לפנות בוקר, ואף לאחר חתונתו ליווהו רבינו בעצה ותושיה, עד שזכה להקים בית כשר בישראל, וצאצאיו הם זרע ברך ד' המתחנכים בדרך התורה והיראה.

צאו וראו עד כמה מסר נפשו והפקיר עצמו עבור כל אחד ואחד מישראל, על אף שהבחור היה משתייך לזרם אחר ביהדות החרדית, ולא היה לרבינו שום קשר לא עם הבחור ולא עם משפחתו, אך כשהגיע לפתחו מקרה של נער בודד לקח זאת רבינו באופן האישי ביותר, כרועה נאמן הדואג לכל אחד ואחד מבניו של מקום.

*

פעם התקשר אליו אברך מבית שמש לאחר נישואיו, שנתהווה לו איזה שאלה של יחוד, ואינו יודע לשית עצות בנפשו מה לעשות, ויאמר לו רבינו, השאר בינתיים את דלת ביתך פתוח, ונראה עצה עבורך, כעבור כמחצית השעה הגיע רבינו לביתו מירושלים עם ספריו, ואמר לו שבין כה הרי הוא צריך להכין הלילה שיעור, וכך ישב שם עד הבוקר **ס"ט**.

*

הגיעה אל רבינו שאלה ממדינת הים, מאחד שנתעורר כמה שנים לאחר חתונתו שכתובתו נכתבה שלא כהוגן, ורבינו השיב לו בכתב שאכן הכתובה שלו פסולה ויש לו

להזדרז לכתוב כתובה אחרת כהלכתה, אך לא הסתפק בזה אלא צירף לתשובתו שטר כתובה דאישתכח בה טעותא^ע.

צופה נתתיך לבית ישראל

מתוך שהיה רבינו עבד נאמן לקונו, תוך הפקרת עצמו וכבודו למען העמדת הדת על תילה, היתה מקננת בלבו רגש אחריות שלא יכשלו ח"ו אחינו בני ישראל באיסורים, והיה מטריח עצמו בכל ענין, לא מבעיא בעניינים שהיו תחת אחריותו כטהרה או כשרות, אלא אף בעניינים שלא נגעו אליו כלל, ונגעו להכשרים אחרים, טרח והתייגע ורץ ממפעל אחד למשנהו כדי להשגיח על איזה ענין שיהיה כדת ושלא יפרצו בו פרצות.

בצעירותו כשהיה עורך את בדיקת הסכינים של השוחטים מטעם העדה החרדית, היה נוהג לעבור בשוק כולו ולבדוק גם את סכיניהם של השוחטים שאינם שייכים להעדה החרדית, והיה מנמק את טעמו שהחובה מוטלת עליו להציל את כולם ממכשולות^{עא}.

כמו כן בעת שהוקמה מערכת השחיטה של ביד"ץ 'שארית ישראל', נעתר רבינו לבקשת המייסדים לבסס את מערך ההידורים ולהנחותם את הדרך ילכו בה, ואף שבעקיפין היה יכול הדבר לפגוע ב'ועד השחיטה של העדה החרדית' שעמד בראשותו ותחת חסותו, אמר רבינו שמחובתו להדריך ולעזור לכל מי שרוצה להדר בכשרות מאכליו, ואין לערב שיקולים זרים במקום שנוגע לטהרת שולחנם של ישראל.

סיפר אחד ממקורביו של מרן הגאב"ד המנחת יצחק זללה"ה, שפעם מצא את המנח"י תפוס בשרעפיו, ושאל אותו מאי האי, אמר לו, הנה לאחרונה הגיע אצלי רב בעיירה אחת, וסיפר שבעיירתו יש חנות של עופות, ור' מאיר מגיע לאותה חנות ובדק את הריאות, וטען אותו רב שדבר זה נוגע לפרנסתו, ושלח המנח"י לקרוא את רבינו, ואמר לו, אכן הנכם נוהגים על פי שיטתכם בבדיקת הריאות, אך שמא הרב דשם סובר כהמקילים, ויען לו רבינו, שמעתי שהסדר שם הוא, שבעל החנות בודק את הריאות, וריאה שאין עליה שאלה מניחה הצידה ואינו שואלו, ורק הריאות שיש עליהם שאלה הוא מביא לפני הרב לבדוק, אבל הצרה היא שאותו מוכר אינו יודע מהי ריאה כשרה ומהי ריאה פסולה, והנני חושש שלא יאכיל טריפות את ישראל, ואמר, שלא סיפר עדיין עובדא זו לאדם, ולא רצה

^ע. ראה בשו"ת קנה בושם (ח"ד סימן צ"ט), על דבר שאלתו בכתובה וכו', והנלענ"ד דודאי מצד דין כתיבת הכתובה באשר הוא שם בודאי שהכתובה פסולה וכו', וישתדל ככל האפשר למהר ולכתוב כתובה אחרת כהלכתה וכו'. מנאי מאיר בראנדסדארפער.

הנני שולח רצוף פה כתובה דאשתכח בה טעותא וישתדל למלאותו ושני עדים כשרים יקבלו קנין ממנו ויחתמו כהלכה ואחר כך ימסור את הכתובה לאשתו תחי', הנ"ל.

^{עא}. הכשרות (ניסן תש"ע, עמוד כ"א), במאמרו של הרב ישראל פינחס טירנויאר שליט"א.

לספרו, אבל מאחר שנשאל על הדבר הרי הוא מוכרח לענות, ואמר שקיבל איזה מעות על הדבר, ואת כל המעות תרם לצדקה שלא נהנה מאותם המעות.

הביטו וראו את גודל יראתו וצדקותו, שאיש לא קראו, ולא היה הדבר תחת אחריותו ה'רשמית', ואף על פי כן מחמת שחשש שלא יכשילו את אחינו בני ישראל באכילת טריפות, בא לאותה עיירה להשגיח על הדבר, אך בד בבד לא סיפר לאיש על הדבר כדי שלא לפגוע ברב העיירה או באנשים אחרים **עב**.

כשהתעוררו שאלות שונות אודות טכניקת "קיטור" במחלבות, נסע יחד עם חברי הביד"ץ למחלבת תנובה בירושלים כדי לעמוד מקרוב על תהליך ייצור הקיטור, במשך זמן רב בדקו ובחנו מקרוב את תהליך הייצור כשהם נעזרים בהסבריהם של הטכנאים במקום, ודעתו של רבינו היתה נוטה לאסור את הדבר. משסיימו את הביקור המתוכנן וראו את מה שביקשו לראות, יצאו חברי הביד"ץ מהמפעל ונפנו לנסוע, וכשנכנס רבינו לרכב, סגר מאן דהו את דלת המכונית בחוזקה על ידו של רבינו עד כי חתך עמוק נפער בידו ודם רב ניגר ארצה. אז, למרות הכאב העז, לא הוציא רבינו הגה מפיו, וכך כשפניו חיוורות כסיד ופיו נוצר את כאבו הובהל לבית החולים, שם עבר טיפול כירורגי מסובך. אך, כשסיים את הטיפול, לא זו בלבד שלא ביקש לסור אל ביתו לנוח, - דבר שהיה מובן מחמת גילו -, אלא שלתדהמת סובביו ביקש לחזור שוב אל המחלבה, כך לא פחות ולא יותר, בעוד הוא מבהיר את בקשתו, "משום שנוותר שם ענין אחד לבררו עד תום...", רבינו חשש שמא בהעדר בירור הפרט הזה עלול לצאת חלילה מכשול או החלטה שגויה בעת מושב הביד"ץ, ולכן לא עלתה על דעתו שום אפשרות אחרת **עי**.

רבניה של אחת הישיבות, בקשו מרבינו שיפקח על השחיטה המיועדת לשיבתם, באחד הימים הופיע שליח בשמם, וביקש ממנו שמהיום ואילך ישחטו השוחטים בסכינים שלהם, כי לדעתם סכיניו של רבינו אינם חדים כמו אלו שלהם, לתמיהתו של רבינו למה לא הגיעו בעצמם, השיב השליח שהם מתביישים לבקש זאת בעצמם, רבינו קם ממקומו כולו נסער, ואמר לו, 'אינני מבין, אם אמת בדבריהם, שיבואו לעורר אותי, איך מותר להם לא לבוא, וכי לי מותר לאכול חשש נבילות וטריפות', ואז הרים את ידיו ואמר, "שתי ידי יכולות להעיד, שבכל מלאכתי אני מתכוין רק אל הקב"ה, אין לי אפילו צל של פנייה, לכן אם יוכיחו לי שטעיתי, לא תהיה לי חלישות הדעת, להיפך, אודה להם על כך מכל לב" **עד**.

עב. מפי תלמידו הגאון רבי קלמן ווייס שליט"א.

עי. דורות - פרשת אמור תש"ע.

אגב, כעבור מספר ימים שב והופיע בביתו האדם אשר מבלי משים פגע באצבעו, וביקש את סליחתו, תגובת רבינו היתה על אתר -, חלילה, אני הוא זה שצריך לבקש את סליחתך על שגרמתי לך עגמת נפש.

עד. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

בשנת תשס"ה עורר אחד לרבינו על חשש נפולה שישנם בעופות, כי בשעה שהאפרוחים יוצאים מהביצים הם עוברים בשעת ספירתם על כמה מכשירים, ונופלים אז מגובה של שלש טפחים, רבינו לא התעצל, ובמשך כמה שבועות יצא כל לילה בשעה שלש לפנות בוקר למדגירות שונות לבדוק את סדר ספירת האפרוחים, ופעם אף נסע במיוחד לגליל הרחוק בשביל כך, ואכן פיקח על סדר ספירתם והראה להם כמה דברים הצריכים תיקון. וכששאל אותו אחד לאחר מכן, הלמאי חרד רבינו כל החרדה הזאת, והלוא הדבר אינו נוגע כלל לשחיטת 'העדה החרדית', שהרי הם לוקחים את העופות ממקומות אחרים שאין בהם את השאלה הזאת, לא הבין רבינו את השאלה, וענהו בנחרצות, "ומה עם כלל ישראל, להם מותר לאכול חשש נבילות וטריפות"^ע.

כן סיפר הגאב"ד דקוממיות הגרמ"מ מנדלסון זצ"ל, שפעם התקשר אליו רבינו במוצאי שבת מיד לאחר זמן רבינו תם, וביקש ממנו לברר על שמועה שבאה לאזניו בענין חשש חילול שבת, בו בשעה שלא היה הדבר תחת אחריותו הרשמית, אך מאחר שראה שאין איש אחר אשר דואג לכך, הרגיש בעצמו אחריות על הדבר.

אף ידידו ורעו יבלחט"א כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א סיפר במטבע לשון זה, שפעם הראה לרבינו מכתב שבו מתלונן חבר קהילה באירופא על פירצה כלשהי, ומאז נרתם רבינו להלחם בכל הכח באותה פירצה, ולא הרשה לעצמו לנוח עד שתתוקן הפירצה.

גם מה שלקח על עצמו את תפקיד המוהלות, היה מתוך שנוכח לראות כמה מוהלים שאינם מדקדקים היטב בהלכה, וכמה מכשולות נגרמו בעטיים, אי לכך החליט להיות מוהל בעצמו^ע.

כשהקימו את השכונות החרדיות בבית שמש, בעת שעדיין לא היה שם מרא דאתרא, היה רבינו מגיע יום יום מירושלים לענות דבר ד' זו הלכה, וכי מישוהו קרא לו, אלא רבינו בעצמו מכיון שהרגיש שיש איזה חסרון שצריכים לרב לפסוק, לא חס על כוחו וזמנו, והגיע תיכף לשם לפסוק הוראה.

היה נוסע כל יום לשכונת בית וגן להשיב לשואלים בבית המדרש 'אמשינוב', וכשנשאל פעם, מה טעם צריך לנסוע לשם, והרי יש הרבה רבנים בעיר, וכי הרב הגדול צריך לנסוע עד לשם, ויען רבינו, צריכים רב שיפסוק בדרך זו, מפני שחשש שמא יבוא שם רב שלא יפסוק בדרך הזו, ולכן הלך בעצמו ולא חשש לכבודו כלל.

עשרות שנים הקפיד שלא ללון מחוץ לירושלים, בודעו שיש מאות אנשים אשר לא ירימו ידיהם ורגליהם בלי לשאול את מוצא פיו, ורק בעשר השנים האחרונות כשהתחילו

^עה. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

^עו. מפי כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א.

לשחוט את הבקר בחו"ל, והוצרכו לרבינו שיעמיד ויבסס את מערך השחיטה על תילה, וכבר העמיד אז בנים ותלמידים המורים על פי הוראותיו, התחיל לנסוע אף לתקופות של כמה ימים.

באותם השנים שהקפיד שלא להשתהות מחוץ לירושלים, היה פעם שביקשו ממנו הנהלת העדה החרדית שיסע לחו"ל עבור איזה מוסד שהוקם אז לפי שפרשו ממי שלקח מהמדינה, וסברו שנסיעתו של רבינו תחזק את המוסד, אבל הוא מיאן בדבר, והרה"ג ר' גרשון שטמר ז"ל פעל הרבה לצורך זה, והכינו לו ויזה ופספורט, אבל הוא מיאן בדבר, להיותו נאמן לעקרונו שלא יחסר מביתו יותר משני ימים, עד כדי כך, שביום אחד נכנס ר' גרשון לביתו ושם על השולחן מעטפה עם עשרת אלפים דולר, מלבד כל ההוצאות, ואף על פי כן לא נכנע רבינו ולא ויתר על מנהגו. לאחר שהתגברו עליו הלחצים אמר לבאי ביתו, דמכיון שהם טוענים שיש כאן ענין של חיזוק הדת, אלך ואשאל את פי מרן הגאב"ד המנחת יצחק זללה"ה, והמנח"י פטרו מהנסיעה, ואכן לא נסע, ודחה את המעות שהוצעו לו, אף שהיה זה בזמן דוחק ובתקופת נישואי בניו, ובשנים הללו היה זה סכום הגון ע"ז.

הזריז ימיו כפולים

גדולים וטובים היו תמהים ומשתוממים, מהו 'סוד הצלחתו' של רבינו, והאיך יתכן דבר הזה אשר הוא מספיק להעמיס בסדר יומו, דברים אשר אף כמה אנשים יחד אינם מסוגלים לכל זה, החל מהיותו 'תל תלפיות' שכל פיות פונים אליו בדבר הלכה מכל קצוי תבל, ואותו יום יום ידרושון אלפי בני עיה"ק ירושלים ת"ו אשר לא ירימו את ידיהם ואת רגליהם בלי לשאול את פיו על טהרת וכשרות ביתם ועל כל ענייניהם, מסירת שיעורי תורה, כתיבת תשובותיו בהלכה, עריכת כמה בריתות בכל יום, הבאת שלו' בין איש לאשתו, בדיקת ואחריות כשרותם ותקינותם של מקוואות טהרה, ביקורים תכופים במשחטה ובדיקת הסכינים, סידור שמות בגט שאמור לעלות היום בדיון, ניהול תיקים וישיבות הביד"ץ, כשבערב אף משתתף בארבע חתונות ובשלש בר מצוות ובכנסי חיזוק, כשבחלקם אף מתכבד לשאת דברים, וכהנה וכהנה. והיו הדברים מפליאים את כל רואיהם, איך רבינו מצליח לדחוף כל זאת לתוך סדר יום "רגיל".

אין ספק ש"סייעתא דשמיא" מיוחדת ממרומים נלוותה לרבינו בכל אשר פנה, וכפי שרבינו עצמו השיב פעם לאחד ממקורביו שניסה להניאו מלקבל על עצמו עול נוסף בטענה שסדר יומו עמוס בלאו הכי ואיך יוכל לעמוד גם בכך, ויאמר לו רבינו, "כשיש סייעתא דשמיא יש את הכל". אמנם ברור הדבר שרבינו מצידו הכין 'כלי' לקבל את שפע הסייעתא ממרומים לכל זה, והוא "מידת הזריזות", ולכן נתקיים בו מאמר החכם, "הזריז ימיו כפולים".

ע"ז. מפי תלמידו הגאון רבי אברהם דב ליטמנאוויץ שליט"א.

באחד הימים, בשעה אחת עשרה בבוקר, אמר רבינו לנהג שלקח אותו לבריתות, תראה מה הספקנו, בשש בבוקר כבר התפללנו שחרית, בדקנו את כשרותן של שני מקוואות, במשחטה בדקנו את הסכינים, ערכנו שלש בריתות, ובין לבין עניתי על שאלות של אנשים, וגם עברתי על חוק לימודי בנסיעות הקצרות, ומה עכשיו, השעה רק אחת עשרה בבוקר... ולמה אני אומר לך את זה, - להראות לך כמה אדם מסוגל להספיק בכמה שעות, הרי יש אנשים שרק עכשיו מתחילים את סדר יומם, אם היו האנשים מנצלים היטב את זמנם, היו מספיקים הרבה הרבה יותר^{עא}.

אכן זריז נפלא היה רבינו, מעולם לא דחה שום מטלה, אם גמר בדעתו שיש לעשות איזה דבר מסוים, לא התעצל לדחות את הדבר למחר או למחרתיים או לשבוע הבא (והואיל ואידחי אידחי....), אלא ברגע הראשון שנתאפשר לו לעשות את הדבר, עשהו במלוא המרץ והעוצמה.

אף אם היו פונים אליו ביום י"ג ניסן, או ביום י"ב אדר, לא היה אומר, נשאר זאת לאחר הפסח או לאחר הפורים, אלא מכיון שיש אפשרות לעשות את הדבר כעת, היה מזדרז לעשותו תיכף ומיד. אף צהרי יום נישואיהם של בניו ובנותיו לא היה זמן מופקע אצלו מלעשות דבר שצריך להעשות, וכפי שמספר משמשו של מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זללה"ה, שזכור לו שפעם הגיע רבינו אל הגאב"ד, כשעתיים טרם חופת אחד מבניו, כשהוא חבוש כבר עם השטריימל והקפטן^{עב}, כי מכיון שעמד על הפרק איזה דבר נחוץ לא עלה על דעתו כלל שמא אפשר לדחות את הדבר למחר או ליום אחר.

הגאון רבי מאיר סירוטה זצ"ל, שרשם את ספריו קנה בושם על הלכות טהרה, ביקש ממנו פעם שיבאר לו פשר איזה הלכה קשה בדברי השולחן ערוך הרב לצורך הכנתם ועריכתם בתוך הספר, היה זה בצהרי יום נישואי בן זקוניו של רבינו, ויהי למחרת, מוסר לו רבינו תשובה מנומקת וארוכה בכתב בביאור דברי השולחן ערוך הרב, לתדהמתו של הגרמ"ס התברר לו שרבינו כתב את התשובה בשעות הקטנות של הלילה לאחר שחזר מן החתונה.

פעם ניגש אליו אברך, ואמר לו לפי תומו, שהוא ובני ביתו מבקשים להדר ולהכשיר בעצמם את העופות, אלא שבינתיים אין להם שום ידיעה כיצד עושים זאת, רבינו בשמעו זאת עלה תיכף לביתו (אז היה טרם עידן הפלאפונים), והתקשר לאשה אחת שהיתה בקיאה בעניינים אלו, ואמר לה, שרוצה לשלוח אליה אשה אחת המבקשת ללמוד את המלאכה הזאת, ושוב התקשר לאותו אברך ואמר לו, שלמחרת יבואו הוא ובני ביתו לבית פלוני, ושם ילמדו את מלאכת הכשרת העופות כתיקונה, וכעבור כמה ימים פגש רבינו את

עא. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

עב. מפי הרה"ח רבי ישראל חיים דוידוביץ שליט"א.

האברך, ובירר אצלו אם אכן למד את הענין^פ, הרי, שדבר אשר אצל אחרים היה יכול להיות בגדר "פרויקט מתמשך" של כמה ימים, אצל רבינו סודר כל הענין תוך שעה מועטת מאז קיבל את המשימה על עצמו.

הוי אומר, שאם אדם מן השורה רגיל לדחות מטלות למחר או למחרתיים, לאחר פסח או לאחר סוכות, וברובם ככולם של הפעמים "הואיל ואידחי אידחי" וכבר אין הדבר נעשה לעולם, ובינתיים נאבדים לו עשרות ימים בשנה ללא עשייה, כשגם בזמן הנותר עושה את הכל בעצלותיים ובכבידות. לא כן היה אצל רבינו, אשר לא דחה שום דבר לזמן אחר, וממילא הצליח ב'סייעתא דשמיא' לעשות ולהוציא לפועל את כל אשר הבין שעליו לעשות, כשלושנותו עמדו ע"ד שנים בהם הספיק מה שאחרים רבים וטובים אינם מספיקים אפילו בכמה מאות שנים, עקב שכל שנה ושנה משנותיו היתה מורכבת משלש מאות וחמשים וארבע ימים, וכל חודש מי"ב חודשי השנה היה מורכב משלשים יום, וכל שבוע היה בן שבעה ימים, כשמתוכם כל יום הוא של כ"ד שעות, כאשר הוא מנצל ששים דקות מכל שעה, וששים שניות מכל דקה.

לכשתמצי לומר, זהו תמצית 'סוד' הצלחתו של רבינו.

מקנא לכבוד השם ותורתו

רבינו היה מופת וסמל לקיום מצות "לא תגורו מפני איש", כאשר היה מקיים את הצו האלקי במלוא העוז והעוצמה, ולא חת מפני איש, וזועק ומביע את דעת התורה ואת ההשקפה הצרופה ברמה ובריש גלי, ללא זיע וללא משוא פנים, וכן כשנתגלגלה לפתחו מקרה של "הצלת עשוק מיד עושקו", לא נרתע מגדולים ותקיפים, ולא נשא פנים לנשיאים ושועי ארץ, וזאת אף כשידע היטב שהללו לא יטמנו ידיהם בצלחת וישיבו לו מנה אפים.

מי שהכיר את רבינו אפילו מעט, ידע שדבר זה היה היפך טבעו ממש, בהיותו לב רך כחמאה, דבר שבלט ביותר בכל מעשי החסד והדברים המופלאים שראו אצלו, ובטיפולו הרחום ביתומים וגלמודים, שבורי לב ונדכאי רוח.

אמנם כן, שלא בגלל אומץ רוחו עמד איתן כחומה בצורה נגד כל לחץ שבעולם, לא ממקום של 'עוצמה' לחם את מלחמותיו, ולא מעמדה של 'גבורה ועוז' שאג את שאגותיו, אדרבה ואדרבה, מי שהיה קרוב קצת לרבינו ראה איך שכל מהלכיו אלו נבעו מתוך 'הכנעה' ו'ביטול' העצמיות, שמתוך היותו עבד נאמן לבוראו ביטל ודיכא את כל עצמיותו כבודו ונפשו, ומכיון שהבין וראה באיזה דבר שזהו רצון הבורא ורצון התורה, שוב לא היתה בעיניו שום מציאות אחרת, להתפשר או לוותר או לנוח ולשקוט, להתעלם או להתחבא אל הכלים, כל דבר שראה בכך צו השעה ללחום למען דבר ד', היה מיד מתמלא

פ. מפי בנו הרה"ח ר' חיים אלעזר שליט"א.

נחישות וגבורה, ומביע את דעת התורה ללא חת וללא מורא של בשר ודם, תוך 'הפקרת עצמו מעמדו וכבודו' עבור כבוד שמים, לא היה שייך אצלו מושג של מניעה מלהביע את דעת התורה, למרות שעלה לו הדבר תמיד בקושי אישי עצום, בבחינת מה שאמר דוד "ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש".

לא עשה שום חשבונות אישיות, אם הדבר משתלם לו, או שעלול להפסיד בעקבות כך, על אף שזכה ששמו היה נישא בהערצה בקרב כל הקהילות, ומעמדו נקבע אצל כל החוגים כאחד מגדולי ואבירי הפוסקים שבדורינו, וידע לא פעם, שאם יביע את דעת התורה בריש גלי, עלולים גורמים שונים לנסות לגדע קרנו, לא שת מחשבתו לכך אף לרגע, כי מעמדו העצמי מעולם לא תפס אצלו מקום ב'שיקוליו', וכיון שידע והבין בדעתו הגדולה שרצון הבורא הוא שיש לזעוק את זעקת התורה ברמה, עשה זאת בנאמנות מוחלטת לקונו.

ואכן מן השמים מדדו לו כגמולו הטוב באותה מידה, שעל אף שעשה מעשים נועזים העלולים להבריח את הגדולה ממנו, אולם הגדולה חזרה וסבבה ורדפה אחריו, מפליא היה לראות, שגם אותם שמחה או לחם כנגדם, מחלו לו ונזהרו בכבודו, וזאת מכיון שידעו והבינו מה טעם הוא עושה כן, לפי שראו שדרשותיו ומחאותיו וכל ענייניו ומהלכיו הם בנקיות שאין כמותה, וללא צל צילה של נגיעה או חשבונות אחרים, אלא קנאת האמת היא שזועקת מתוך גרונו ומעשיו.

אך עם זאת, אחת היתה דעתו, שרק לומדי התורה וההוגים בה בדביקות, ומוסרים נפשם לקיום מצוותיה בכל פרטיה ודקדוקיה, הם הם אשר יש להם לקנא את קנאתה, והתנגד בתוקף אשר כל אפרוח שרק זה עתה נפקחו עיניו להבדיל בין טוב לרע, יענוד לעצמו את "עטרת הקנאות", לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. ככלל התייחס רבינו לסוגיית ה"קנאות" כאל אחת הסוגיות המורכבות והרגישות ביותר, בהיותו רגיל לומר שכל מקרה לגופו דורש הרבה שיקול הדעת והתבוננות, כי לפעמים אכן יש לקנא קנאת ד' בקול רעש גדול, אך לפעמים יש לילך דוקא מתון מתון, פעמים שצריך לרחק ופעמים שצריך לקרב^{פא}, לפעמים מלחמה תביא לביצור הענין שנלחמים עליו, אך לפעמים המלחמה תביא דוקא הרס וחורבן וקיהות הרגשות מאותו הענין, פעמים שיש למחוק את שמו של הקב"ה בשביל השלום, ופעמים שיש לזעזע את אמות הסיפים ולהרעיש תבל ומלואה על

^{פא}. רבינו בספרו שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן ע"ז) מביא את תשובת הרדב"ז (סימן קפ"ז), שנשאל באלו הפריצים העוברים עבירות ביד רמה ובשאת נפש, וכשבאים לייסר אותם אומרים שימירו, האם נייסר אותם ולא נחוש, ותורף תשובתו היא, דאפילו למנוע מלמחות אין לנו בשביל חששא זו, וכל שכן שלא להתיר ח"ו איזה איסור ואפילו רק איסור דרבנן, אלא שמסיים שם הרדב"ז בזה"ל, ואע"ג שכתבתי כל זה להלכה, מכל מקום יש למנהיג הדור להיות מתון בדברים כאלה, לפי שאין כל האנשים שוין ולא כל העבירות שוות וכו', ואם אינו רגיל בעבירות וקרוב הדבר שישמע, ממשיכין אותו בדברים עד שישוב מעט מעט, ואין ממהרין להענישו מפני התקלה וכו', עכ"ל הרדב"ז.

קוצו של יו"ד, ולהבנת דברים אלו צריך המון 'פקחות' ו'דעת תורה' ו'שימוש' מרובה אצל גדולי הדור לוחמי מלחמות ד' מדורות עברו, ובעיקר 'סייעתא דשמיא' מרובה. אי לכך ראה רבינו אסון וסכנה ובכיה לדורות כשעסקנים צעירים לוקחים את ניהול ענייני הדת לידיהם, וגוררים את זקני העם ושופטיו לתוך מערכותיהם, רבינו אחז שהיפך הוא הנכון, ה'מושכות' וה'ניווט' של מלחמות הדת צריכות להיות נתונות אך ורק בידי גדולי התורה, שהם אינם נגרים ומתלהמים אחר 'רגשות ותבעורת הלב', אלא שוקלים כל דבר במאזני פלס התורה, על פיה יצאו ועל פיה יחנו.

סיבה נוספת ועיקרית היתה לרבינו, שמחמתה התריע שיהיו ענייני העמדת הדת על תילה מסורים אך ורק בידי גדולי התורה וצדיקה, מפני שסבר ש'קנאות' היא דרך מסוכנת מאד, בבחינת "זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מות", כי היצר הרע האורב במסתור כאריה בסוכו אינו נח ואינו שוקט, וכפי גודל המעלה והזכות של המצוה, כן יגדיל כוחו חס וחלילה להכשיל את העוסקים בה, ולפיכך דורש הדבר משנה זהירות יתרה, כי אך חוט דק כחוט השערה מפריד בין 'קנאות' ל'רוע והשחתה', ומי שאינו נקי וטהור ממידות מושחתות, עלולה קנאותו - אפילו אם תחילתה היא מתוך מניעים טהורים ולשם שמים - להובילו חלילה אל פי שחת, להכשל בעבירות החמורות ביותר שבתורה, ולהיות נמנה מאלו שאמרו עליהם חכמינו ז"ל "גיהנום כלה והם אינם כלים" ^{פב}.

פב. היות שמן הסתם יהיו רבים שלא ירדו לסוף דעתו של רבינו בזה, ראינו לתועלת להרחיב בדבר. כבר העיד היוצר על יצירתו, "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום", כלומר, שהאדם בטבעו נברא עם נטיות וטבעים רעים ומושחתים ביותר, ואלו הטבעים הרעים רק מתגברים באדם מיום ליום על ידי ההזנחה הטבעית, ובפרט כשמשחמשים באותם טבעים רעים ובכך מפתחים אותם יותר ויותר. קיימת אך ורק תרופה אחת להנצל ולהתרפא ממחלות הנפש החמורות האלו, והיא על ידי יגיעה עצומה בתורה הקדושה, ושקידה מרובה בספרי מוסר, ועמל גדול על תיקון המידות, אך באם שלש אלה לא יעשה לה, הרי האדם נשאר בגדר "עיר פרא" כביום היוולדו, והדברים עתיקים. וכידוע (לכל המתבונן, ולכל מי שיש לו קצת הכרה בכוחות הנפש) שאחד מטבעיו הרעים של האדם הוא, שמרוב אהבת ה'אני' שבקרבו, הרי הוא שונא וסולד את מי שחושב אחרת ממנו, (על פי רוב נובע הדבר, היות האדם אינו משוכנע במאת האחוזים שמחשבתו ושיטתו היא אכן הנכונה והצודקת, ולפיכך כשרואה אדם בעל דעה והשקפה שונה משלו - באיזה ענין שיהיה - הרי הוא מרגיש בעצם נוכחות ומציאות האדם הזה כאיום על כל אישיותו, כי זה מאותת לו שיתכן שכל אישיותו היא טעות אחת גדולה, ומתוך הזעזוע והמצוקה הזאת הוא מפתח שנאה לאותו האדם השונה ממנו), וממילא מי שחונך על השקפה מסוימת, או שמשתייך לאיזה חוג או קהילה המייצגת איזה עקרון מסוים, אך טבעי הוא שישנא את מי שאינו מנהל את חייו על פי השקפה או עקרון זה, ואין לזה שייכות ל'יראת שמים' או 'קנאות'. ולכן בעת אשר איש מישראל מתמלא קנאה על איזה דבר שנעשה על ידי אחרים הנוגדת את 'השקפתי', מוטלת עליו חובה גדולה לבדוק היטב בעצמו ולחתור בנבכי לבו אם 'קנאותו' נובעת מתוך מניעים טהורים של אהבת ד' וקנאת האמת, או מתוך מניעים שפלים ומושחתים - הקיימים בטבע האדם והמה מהמרכיבים העיקריים במהותו - הגורמים לו לשנוא וללחום את מי שאינו חושב כמותו או אינו נכנע למרותו. ויש בנותן טעם להביא כאן את דברי התוס' במסכת פסחים (דף ק"ג ע"ב ד"ה שראה), על מה שאמרו שם בגמ' שהרואה בחבירו דבר ערוה מותר ואף מצוה לשנאתו, ולמדו זאת ממה דכתיב כי תראה חמור שונאך

והיה רבינו רגיל לצטט את דברי המסילת ישרים, ש"קנאות אמתית" אינה זו שבאה מצד רוע ושנאת הבריות ח"ו, אלא היא באה מכח אהבת הבריות ואהבת השי"ת, שהוא מקנא לכבוד השם ותורתו מכח האהבה העצומה להשי"ת שבוערת בקרבו, וגם מרוב אהבתו

רובץ תחת משאו, ומי שרי לשנוא ישראל והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך, אלא בהכרח דמיירי במי שראה בו דבר ערוה. והקשו התוס' מהא דאמרינן באלו מציאות (דף ל"ב ע"ב) שאם יש לפנינו אוהב לפרוק ושנוא לטעון מצוה לסייע לשנוא לטעון כדי לכופ את יצרו, ותמוה דמה שייך בזה כפיית יצר, אדרבה הלוא מצוה לשנאתו, ומתמצים התוס' דכיון שהוא שונא גם חבריו שונא אותו, וכמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר.

הנה מתבאר בדברי התוס' אלו דברים מבהילים בהבנת עומק כוחות הנפש שבאדם, דאף מי שתחילת שנאתו את חבריו היתה מפני שראה בו דבר ערוה, שיש עליו מצוה מן התורה לשנאתו, מכל מקום בהמשך הזמן עתידה השנאה הזאת להתפתח לשנאת ישראל האסורה מן התורה. ועל זה ידו כל הדוים, שלפעמים אדם מתלבש רוח קדושה וקנאה נגד פועלי און, אך כיון שלא 'זיכך' את מידותיו נהפכת לו תורתו לסם המות, וכתוצאה מכך נגרר לידי עבירות חמורות ביותר שיש בהן איסורי תורה חמורים ביותר השקולים בחומרתם יותר מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, והמה, לשון הרע, רכילות, הוצאת שם רע, שקר, ליצנות, שנאת חנם, מחלוקת, ביזוי תלמידי חכמים, אונאת דברים, הלבנת פנים, כעס, נקימה ונטירה, התכבדות בקלון חבריו, שמחה לאיד חבריו, גרימת נזקים לחבריו, קיפוח או ירידה לאומנות חבריו, ביטול תורה וביטול תפילה, שעבור כל אחד מהן חרב בית מקדשינו ונתפזרנו לבין האומות ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבריו ועדיין לא נושענו, ולדאבון לב מי שמתעסק בזה הרבה נכשל ל"ע בעבירות חמורות אלו במשך ימי חייו לא פעם ולא פעמיים אלא אף אלפי ורבבות פעמים רח"ל, עד שאפילו חללו של גיהנום לא יכילנו ל"ע, (ועיין בהקדמת הנצי"ב לחומש עמק דבר, דברים מבהילים ומסמרים שער בענין זה).

ולפיכך אף שבדואי אי אתה בן חורין להבטל ממנה, וחובה קדושה מוטלת על כל אחד מישראל ללחום בכל עוז נגד הרע ונגד עושי רשעה ונגד כל עוולה, ועיני כל ישראל נשואות לאותם השרידים אשר ד' קורא המשליכים את נפשם מנגד לשם שמים בשביל להעמיד את הדת על תילה ולקנא קנאת ד' צבקות, ובכך מסירים חרון אף ד' מישראל ומבטלים גזירות קשות, ואין ספק שכל מי שיראת השם ואהבתו בוערת בקרבו אינו מסוגל להחריש ולישב בשאננות ולראות כבלע את הקודש, וכמידת אהבתו לטוב כך היא מידת שנאתו לרע, - אך בד בבד צריך המקנא קנאת ד' להיות מודע לסכנות העצומות הנוראות והאימות ביותר אשר היצר מעמיד בפתח, ולפקוח עיניו ולראות איך שהגיהנום פתוחה מתחתיו ואורבת ומאיימת לבולעו חי בכל רגע, ולמלא את עצמו במידה גדושה ומרובה של חכמה וביראה, ולזכך את עצמו במידות טובות ומתוקנות, כדי שלא יסטה חלילה מן החוט הדק המפריד בין הגן עדן לשאול תחתית, אך מי שעדיין לא הגיע למידה זו, אין אומרים לו חטא כדי שיזכה חבירך, וכל שכן שאין אומרים לו עבור על מאות איסורים חמורים שבתורה בשביל ספק הצלת חבירך מאיסור קל (ואפילו פעולת קודש של הריגת אנשי עיר הנדחת, שהיא התגלמות וקיום מצות 'ובערת הרע מקרבך', מוליד טבע של השחתה ואכזריות בנפש האדם, עד שהוצרכה התורה להבטיח לנו 'ונתן לך רחמים' כפי שכתב האוה"ח הקדוש שם).

נויש מבחן פשוט, שכל אחד יכול על ידו לבדוק את עצמו היכן הוא אוהז, וזה כשרואה ש'צד הקדושה' שלו נחל הצלחה, או שנעשה איזה צעד שיש בו משום 'הרמת הדת', והדבר לצנינים בעיני הצד ה'מקולקל'. שאם הוא שמח בלבו על המפלה שנוחלים מתנגדיו ושונאיו, הרי זו הוכחה ברורה וחוחכת שקנאת עצמו היא העומדת בראש מעייניו, וזה גורם לו להיות מודושן עונג מטעם הנקמה המתוקה מדבש. כי אותם שכוונתם במלחמתם לשם שמים, רגילים אז בדרך כלל להצטער בצרתן ובכאבם של אותם אנשים כשרים מישראל שתו"מ שלא עמדו בנסיון הקשה שהוצב לפניהם].

העצומה לכל אחד מישראל אינו מסוגל לראותם הולכים לאיבוד, ומתוך שמבקש את טובתם הוא מעמידם על דרך הטוב והישר פג.

ופעם הוסיף ואמר, ש'קנאות' שאיננה מיוסדת על אהבת ישראל אינה קנאות לכבוד ד', אלא קנאות לכבוד עצמו, וכידוע שנעים להרגיש יותר 'פרומער' מכל העולם, ולצעוק בקול רעש גדול 'אני הצדיק, והם הרשעים', אבל לא בזה חפץ ד', אלא קודם צריך האדם לאהוב כל יהודי ויהודי, ואז יוכל לקנא את קנאת ד' פד.

עקב זאת היה רבינו דואג תמיד לשון באוזני סובביו, שאף כשמתגלעים חילוקי דעות הן בהלכה והן בהשקפה, אסור שהדברים יגלשו חלילה לידי מריבה ושנאה אישית, אלא כל שהמדובר הוא ביהודים יראים ושלמים מצווים אנו לאהוב אותם ולהתמסר אליהם, ואדרבה, מתוך אהבה ומסירות זאת עלינו לנהל את חילוקי הדעות בעוז ובעצמה.

הדבר קיבל ביטוי רב, לפני כשלשים שנה כאשר התריע רבינו נגד שוחט אחד בעדה החרדית שמאן למרוט את נוצות העופות הצעירים, רבינו הרעיש על כך תבל ומלואה, וערך תשובה מקיפה בנושא, בה העלה שהשוחטים שאינם נזהרים במריטת העופות הצעירים הרי הם בגדר "מאכילי נבילות וטריפות", ולאחר שלא שעה אותו שוחט לאזהרותיו יצא רבינו נגדו בכל התוקף והחומרא, ולא נחה דעתו עד שהעבירו משחיתתו, והיתה זו מערכה כבידה שכל גדולי הרבנים מכל חוגי היהדות החרדית היו מעורבים בה. באותה העת חיתן רבינו את אחד מצאצאיו, ושיגר הזמנה לאותו שוחט, וכאילו לא די בכך, אלא משבא השוחט לאולם השמחות, רץ אליו רבינו, ובחביבות מופלאה הושיבו בסמוך לו, וכבדו בכבוד מלכים, והיה הדבר לפלא גדול. אחר כך הסביר רבינו, שאף אם כשוחט אינו ראוי לשמש, אך בשל כך לא יגרע חלקו וכבודו כאדם, ובפרט כשהמדובר באדם ירא ושלם וחרד לדבר ד', ואדרבה, היה חשוב לו ביותר להדגיש ענין זה ברבים כי באופן אישי אין לו נגדו כלום, ולכן יצא מכליו לכבדו.

באחת העצרות ההמוניות לביצור וחיזוק הדת השמיע רבינו דברי מחאה חריפים ביותר נגד חכם אחד, וקול מחאתו הדהד מסוף העולם ועד סופו, כעבור כמה שבועות נפגש רבינו עם אותו חכם בחתונה, והושיט לו רבינו ידו לשלום, ולאחר מכן נשאל על ידי מקורביו בתמיהה, הלוא רבינו התבטא כנגדו בדברים חריפים ביותר, ואיך מושיט לו עתה יד לשלום כאילו לא היה, והשיב להם רבינו, דוקא את זה רציתי להראות, שאין לי חלילה שום דבר אישי כנגדו, כי עד היום הערכתי וכבדתי אותו, וגם מעתה ואילך אמשיך לכבדו ולהעריכו, הדברים שאמרתי היו מכוונים על שיטתו, שבתור רב ודיין בבי דינא הייתי מחוייב

פג. מפי תלמידו הגאון רבי פנחס ברויער שליט"א.

פד. מפי תלמידו הגאון רבי יעקב שכנזי שליט"א.

על פי תורה לקיים מצות 'לא תגורו' ולהשמיע ברבים את דעת התורה וההשקפה הצרופה שקיבלנו מרבותינו.

[בהקשר לכך, מן הנכון להביא כאן עובדא המבטאת מכל את התייחסותו של רבינו לחילוקי דעות בין גדולי ישראל. היה זה באחת מתקופות הבחירות הסוערות, עלתה אל ביתו משלחת מטעם אגודת ישראל, ובקשו ממנו לרכך קצת את נוסח כרוז הביד"ץ נגד ההשתתפות בבחירות, ועיקר טענתם היה על מה שכותבים שם "שכל המשתתף בבחירות נותן יד לפושעים", שדבר זה הוא כפגיעה בגדולי ישראל שחיוו דעתם על שיש להשתתף בבחירות, שכאילו הם נותנים יד לפושעים. והסביר להם רבינו בטו"ד, שנוסח זה יסודו מהבתי דינים הקודמים, על פי מה שהכריעו כן בדעת תורתם הרחבה שזהו האמת וזהו רצון הבורא, ואנו שלוחיהם להנחיל לדורות הבאים את אותה הדרך, ומוטלת עלינו החובה להתנהג כפי אשר הם הורונו, אך בודאי אין זה סותר להכרתינו שאותם גדולי ישראל אשר הורו בעד ההשתתפות בבחירות, גם הם הכריעו זאת מתוך הבנתם שכך הוא רצון ד' ורצון הבורא, וכפי שבכל הדורות היו חילוקי דעות בין גדולי ישראל בהלכה ובהנהגה, בבחינת "אלו ואלו דברי אלקים חיים", ולכן פשוט שאין לראות בנוסח זה איזה שמץ של פגיעה כל דהו בגדולי ישראל^{פה}].

אף זאת, שעל אף שהיה רבינו ידוע כאחד העומד על דעתו בתוקף ובחזקה, עם זאת מעולם לא ניסה לכפות דעתו על השני, ואף לא להשפיע על השני שיתנהג כפי דעתו, אדרבה, תמיד גילה הבנה לדעתו של השני, והיה חוזר ואומר, אף שלדעתי כך צריך להיות ואני משוכנע בוודאות שכך הוא הנכון, אך פשיטא שיש זכות לצד השני לסבור היפך ממני ואין נגרע ממנו כלום בשביל כך, וכפי שמספר אחיו הרה"ח ר' ידידיה שליט"א, בצעירותי חזרתי עמו מכנס הסברה על ענין מסויים, הייתי משולהב ואמרתי לו, "שמעת אלו דברים אמיתיים נאמרו כאן", ויען לי רבינו לעומתי, "מה אתה מתפעל, אילו היית בצד השני היית נלהב מהדרשות שנאמרים שם", אכן כן, שרבינו היה איתן בדעתו במה שאחז, ולא היה מוכן לעשות כל פשרה, ואף לא נמנע מלהשמיע את דעתו בבטחה בקול צלול וברור וברוב עוז ותעצומות, אבל להשפיע על השני או להכתיב לו מה לעשות, לא מיניה ולא מקצתיה, אדרבה נהג בכבוד ובידידות גם באלו שסימלו את ההיפך ממה שהוא היה נלחם עליו.

וריבה טהרה בישראל

רבינו מסר נפשו על בניית מקוואות טהרה ושיהיו מנוהלים עם כל ההידורים הנצרכים, למען טהרתן וקדושתן של ישראל, והיה מחזיק בהסתר והצנע לכת מכיסו ומאמתחתו הדלה כמה מקוואות מידי חודש בחדשו במשך שנים רבות, ולא אבה לשמוע

^{פה}. מפי הרה"ח רבי ישראל חיים דוידוביץ שליט"א.

להפצרת בניו שלא ירדו לסוף דעתו וניסו להניאו מכך, בטענה שישנם עוד מקוואות ולמה לו למסור נפשו להחזיק את המקוואות האלו, אך רבינו המשיך ועמד על שלו מבלי שאף אחד סייע בעדו, והיה מדבר על לב נדיבי עם שירימו תרומה הגונה לצורך ענין נשגב זה.

בעת בניית השכונות החרדיות הראשונות בעיר בית שמש עוד לפני שהתחיל האיכלוס, היתה דאגתו של רבינו לבניית מקוה טהרה שיענה על כל דרישות ההלכה בדקדוקיה. בעצם, כבר היתה שם מקוה פעילה של המועצה הדתית, אלא שרבינו הכניס עצמו לעובי הקורה לשפץ את המקוה ולהכניס בה את כל ההידורים הנצרכים, כולל סלילת דרך מן השכונה החדשה עד למקוה, כשהכל מסתכם בסך של כשלוש מאות וחמשים אלף דולר, ולמרות שהמקום היה קצת רחוק מהמקום המיועד של השכונה החדשה, לא הניח רבינו את מחשבתו, והשקיע באותה המקוה דמים תרתי משמע, ולא נח ולא שקט עד שהוציא את הדבר לפועל.

באותה תקופה הגיעו לפתחו שני אנשי עסקים אילי הון שהיו שותפים, ונפלה מחלוקת גדולה ביניהם, וקיבלו את רבינו כבורר שיוציאם מן הסבך, ואכן בסייעתא דשמיא פתר להם רבינו את הסכסוך באופן שהשביע את רצונם, ונתנו לו כשכר בטלה מאה אלף דולר, רבינו קיבל מהם את המעות, אך לא נהנה מהם לעצמו, אלא הקדיש ותרם את כולו עבור שיפוץ המקוה, וזאת על אף שהיה אז רבינו בעת נישואי בניו והיה זקוק למעות כאויר לנשימה, ומלבד זאת השיג מנדיבי עם את מאתיים וחמשים אלף הדולרים הנוותרים שהוצרכו עבור שיפוץ המקוה.

בימי השבעה הגיע לנחם הממונה על המקוה בעיר בית שמש, וסיפר כי היתה תקופה ארוכה אשר עובדות המקוה לא קיבלו את משכורתן עקב בעיות וקשיים שהתעוררו בהנהלת המועצה הדתית, ורבינו מתוך חשש וחרדה שמא יהיה רפיון חלילה בעבודת הקודש של העומדות על משמר טהרת ישראל, התקשר אל האחראי, וביקש ממנו להגיע בשעת לילה מאוחרת ביום קבלת משכורתיו מן העדה החרדית, וכך בעת שבני הבית נמו את שנתם העביר רבינו לידו את המעטפה של המשכורת כדי שיוכל לשלם לעובדי המקוה, תוך שהוא מזהירו לבל יהיו לספר לאף אחד על כך.

כעבור שנים ספורות כשהתחילו לבנות מקוה גם בתוך השכונה החרדית, אמרו לרבינו, שמעתה כבר אין צורך להשקיע במקוה שבעיר, כי בין כך בעוד חצי שנה עומד להגמר המקוה שבתוככי השכונה, אך רבינו לא הבין את דבריהם, ושאל אותם, "האם עד חצי שנה אין צריך מקוה מהודר".

אך למען האמת, שאף לאחר שהמקוה המהודר שבתוככי הקריה החרדית בבית שמש כבר עמד על תילו, ואנשי היישוב החרדי עברו להשתמש בו, לא הזניח רבינו את אחריותו מהמקוה הישנה, והיה שולח לשם סכומים גדולים מידי חודש בחדשו, באמרו, דמאחר שסוף סוף המקוה פעיל וטובלות בו נשות ישראל אסור לנו להרפות מכך. וכהיום נתבררה

ראייתו הרחוקה של רבינו, כאשר בשנים האחרונות עם איכלוס השכונה בפאתי בית שמש שנבנתה על ידי חברות "אגודת גבעת ירושלים" ו"חפציבה" היתה עדנה למקוה זו, שמחמת קרבתה אל השכונה הותיקה היא משמשת את תושבי השכונה, ומיד בהכנסם מצאו לפנייהם מקוה מהודרת עם כל הדקדוקים הנצרכים, ואכן זכתה שכונה זו אשר קבלה את שמו וזכרו של רבינו, ולאחר פטירתו נקבע ונקרא שמה בישראל "שכונת קנה בושם", לאות הערכה וזכרון הכרת הטוב על פועליו המרובים של רבינו עבור ביסוס וקדושת העיר.

ולא רק בירושלים ובית שמש, אלא אף בכל רחבי הארץ, ומחוצה לו, היה מתמסר בכל עוז לטהרתן וקדושתן של ישראל, ומכתת רגליו כל היכן שנקרא כדי לפקח או ליתן הוראות בעת בניית מקוה, אף נסע פעם לעיר ברדיטשוב שברוסיה כדי לעמוד מקרוב על בניית מקוה טהרה שיהא הכל נעשה כהלכה.

ויהיו עניים בני ביתך

רבינו היה מקיים כפשוטו את ההלכה המבוארת בשו"ע יורה דעה (סימן רנ"א סעיף ו'), יהיו עניים בני ביתך.

ואף בזמנים כשהיה מתקשה בפרנסת ביתו היה מכניס לביתו כל צרוע וכל זב, והיה שם לבו ודעתו עליהם שלא יחסר להם דבר, ובהגיע זמן האכילה היה מזכיר לרבנית שתח' שצריכים לתת אוכל לפלוני ולפלוני^פ.

ופעם בא אליו עני אחד, שלא היו יכולים לעמוד בד' אמותיו, עד שהיה שאלה אם מותר לומר שם דברים שבקדושה, אך רבינו הכניסו לביתו וישב עמו, ואף הציע לו מיטה לישון, וישב הלה בביתו חודשים ארוכים, עד שהרב ר' יונה פערל שליט"א מחמת רחמנותו על ביתו של רבינו לקחו לביתו^פ.

משכיל אל דל

מעשה בילד שאמו נפטרה כחודש לפני הבר מצוה שלו, ואביו שהיה שבור ורצון מכך לא ערך לו סעודת בר מצוה ואף לא למשפחה, כי אם לחברי הכיתה, ובאמצע הסעודה הגיע רבינו עם הרה"ח ר' רפאל פפנהיים ז"ל, וישבו שם כשעה שלמה, השכיל רבינו במצב כזה שיושב יתום ביום שמחתו ולא עשו לו בר מצוה, כדי להחיות רוח שפלים ולהרנין לב נדכאים, ועשה את הדבר בטבעיות, כאילו הוא דבר טבעי שהרב בא לבר מצוה שלא הוזמן אליה ויושב שם זמן רב^פ.

^פו. מפי תלמידו הגאון רבי יעקב מענדל יורובין שליט"א.

^פז. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

^פח. מפי תלמידו הגאון רבי קלמן ווייס שליט"א בשם בעל המעשה.

בעת מסע הלווייתו של רבינו נצפתה אשה מרת נפש מקוננת בקינה גדולה ומרה, וזועקת במר לבה, מי ירחם עלי, היתה זו אשה המגדלת בחצירה חתולים, והיו קרובים ללבה כל כך עד שהיתה באה לעתים תכופות להזכירם לברכה אצל רבינו. ופעם אף עלתה לביתו של רבינו עם כמה חתולים, והראתה לו אותם, וכינתה אותם בשמותיהם, והוסיפה על חתול פלוני שנקרא בשם זה וזה שאינו בקו הבריות, ובקשה שהרב יתפלל עליה לרפואה שלמה, ולמחר שלח רבינו לשאול אצלה מה שלום אותו בעל חי.

וביד אחד מבניו שליט"א מונח קוויטל שכתבה אותה אשה לרפואת חתול אחד, ורבינו בגודל רחמנותו קרא את הקוויטל בפניה, ובירכה בתשומת לב מיוחדת, וכשאחד מבני ביתו תמה על הדבר התפלא רבינו ואמר, והלוא לעזור ליהודי בשעת מצוקתו הוא דבר נשגב וגדול מאד.

כשלש שבועות קודם פטירתו של רבינו התקשרה אליו אותה אשה בבכיות בשעה אחת בלילה, שאחד מחתוליה מת, ושאלה ממנו כמה שאלות בנוגע סדרי הלוי, ורבינו הקשיב לה במשך כחצי שעה, והרגיעה שהמקום ימלא חסרונה, וכעבור יומיים טלפן להר"ר יואליש קרויס הי"ו שגר בשכונות לאותה אשה, לברר אצלו אם כבר נרגעה האשה ממיתת הבעל חי.

אחד מבניו של רבינו היה עד לשיחת טלפון שקיבל רבינו בלילה אחת, מאשה אחת קשת יום, שהתלוננה בפניו שאיננה מצליחה להרדם מחמת החום המעיק עליה, והציע לה רבינו, שתכסה עצמה עם שמיכה דקה ולא עם פוך, אמרה אותה אשה, והלוא זאת אני עושה שאני מתכסית עם שמיכה דקה ועם כל זה החום מעיק עלי, שאל אותה רבינו, האם חלון יש לך בחדר, וכשהשיבה הן, אמר לה רבינו, עשי זאת אפוא, קחי את המזרון עליו הנך שוכבת, והניחי אותו מתחת לחלון וכך תשכבי עליו, והרוח הנושבת תיטיב עמך.

ובימי מלחמת המפרץ היה יושב לילות שלימים על יד הטלפון להרגיע אנשים ונשים פט.

אף היה נראה לפעמים לומד בחברותא עם אחד ממרי לבב שהיה מבאי ביתו הקבועים, כשעל השולחן פרוסים גמרות וספרי שולחן ערוך ופוסקים, משל יושב ומלבן עכשיו איזה סוגיא קשה עם אחד מגדולי הדור.

כחצי שנה קודם פטירתו נתן לחתנו הרה"ח ר' יוסף סאמעט שליט"א מראשי מפעל עוז והדר, סכום מעות כדי לקנות בו ש"ס עוז והדר עבור חתן פלוני, שרבינו התעסק בגמר השידוך, וידע שאין בדעתו של אבי הבת לשלוח ש"ס לחתן, וחשש רבינו מחלישות

דעתו של החתן, ולכן מימן את הש"ס מכספו הפרטי, ועד היום אין החתן יודע ממי קיבל את הש"ס.

והרבה פעמים היה רבינו משתדל אצל חתנו הנ"ל עבור עניים מרודים ליתן להם פרנסה במפעל עוז והדר, ואף כשטען לפניו שאינם מתאימים לתפקיד פלוני, ביקש אולי אפשר למצוא להם עכ"פ איזה תפקיד קטן כדי לפרנסו דרך כבוד, שירגיש שהוא עוסק לפרנסתו.

וכן סיפר בנו הרה"ח רבי חיים אלעזר שליט"א, שעד לפטירתו של רבינו היו יוצאים מחשבוננו סכומים עצומים עבור פרעון הלואות שנטל כדי להיות לעזר לאחרים.

פעם באה לפניו אשה בערב יו"ט עם עוף, ושאלתה בידה, ורבינו נוכח לראות שאי אפשר להכשיר את העוף, וכיון שחשש שלא יהיה לאשה עוף על יו"ט, אמר שהעוף טריפה, ובחדא מחתא הוציא עוף מהפריז'ר ונתן לאשה.^א

והבאת שלום בין איש לאשתו

על אף שהיה רבינו טרוד עד למעלה ראש, בהיות כל ענינא דמתא רובצים על כתיפיו, כשרות וטהרת ישראל, שחיטה, מקוואות, מוהללות, גיטין, וכו', וכו', אך כשהגיע לשולחנו מקרה של שלום בית, היה שם את הדבר בראש סדר יומו, ומתפנה לנסות להחזיר את השלום לביתם, וגם לרבות בלילות לא נתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו, ואכן בהיותו גברא דמרא סיעייה הצליח בסייעתא דשמיא בלתי רגילה להשכין שלום במאות בתי ישראל.

פעם לא הגיע בליל הושענא רבה לבית המדרש לקריאת משנה תורה, ולאחר בירור נודע שהגיעו אצלו איש ואשה בצהרי היום כדי להשכין שלום ביניהם, וכך ישב עמהם עד השעות הקטנות של הלילה, - צאו וראו עד כמה מסר נפשו להשכין שלום בבתי ישראל, שעל אף שתמיד ידעו בני ביתו שבלייל הושענא רבה מהלילות הגבוהים ביותר בשנה אין להפריע לו עם שאלות שאינם סובלות דיחוי^א, אך כשהגיע לפניו מקרה של שלום בית לא דחה את הדבר עד לאחר החג אלא נזדרז בדבר לעשותו מיד^ב.

היו פעמים כשהזוג כבר היו בבית הדין והיה הכל מוכן לנתינת הגט, אם היתה לו הרגשה שאולי יוכל להשפיע על השלום בית הפסיק באחת את סדר הגט, ואמר שהיום אין גט, וביקש מהם שיבואו אצלו, ונכנס עמהם בעובי הקורה, ובכמה מקרים הציל את הנישואין, וחזרה האהבה וריעות לשכון בביתם^ג.

^א. מפי חתנו הרה"ח רבי יוסף סאמעט שליט"א.

^{בא}. ראה לעיל "ענייני הושענא רבה".

^{בב}. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן קכ"ט).

^{בג}. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן קכ"ט).

עובדא בזוג שפרצה קטטה ביניהם, וכעבור כמה שבועות הגיעו לבית הדין להתגרש, ובבוקר עשו מושב בי"ד מיוחד כדי לסדר לה את הגט, וברגע האחרון קודם שהושיט הבעל את ידו למסור הגט לאשתו פרצה האשה בבכי, והרגיש רבינו שאולי עדיין אפשר להציל את השלום בית, ועצר את נתינת הגט ודיבר עמהם דברי ריצוי ופיוס עד שנתפייסו זה עם זה וחזרו לביתם.

היו פעמים שהבין שערעור השלום בית נובע מחוסר כספי, וגייס עבורם סכומים גדולים כדי להשיב השלום על תילו, וזאת אף בשנים שהיה חי בעניות ודחקות צד.

אך מאידך גיסא, כשראה והבין שהצדדים מבוצרים בעמדתם, ואין סיכוי להשיב את השלום בביתם, היה פועל לחתוך את הענין ולזרז את עשיית הגט, ולא נתן שיתמשכו העניינים עד שיצאו שני הצדדים פצועים וחבולים בנפשם ובממונם ממאבקים מתמשכים.

יהי רצון שנזכה להתדבק בדרכיו ובמעשיו הטובים, ובזכות זה יהיה מליץ יושר עלינו ממרומים.

וכותב הגר"מ שליט"א בספרו הנ"ל, שפעם נקרא ע"י אחד האדמו"רים שביקש ממנו, שהיות ובעוד שעה אמור להיות גט בבית הדין, על כן אבקש ממך לילך אל הביד"ץ ולבקש שלא יעשו את הגט היום אלא ימתינו עוד יום או יומיים כדי לראות אולי יש תקוה להחזיר את השלום, וכשהגיע לביד"ץ אמר לו אחד מן הדיינים, "חבל על דאבדין ולא משתכחין אשר אין לנו היום את אביך אשר בכוחו הגדול היה מסוגל להפסיק את המושב בי"ד, כי בער בנפשו שלא תתפרד החבילה, ואף הצליח בזה לא פעם ולא פעמיים להחזיר את השלום ברגע האחרון".

צד. ספר היכל הוראה (ח"א מילי דהוראה סימן קכ"ט).

לזכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמות

האי גברא רבה ויקירא איש אשכולות ורב תבונות לתורה וחסד
ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, ירא וחרד לדבר ה' אהב את
התורה ורדף צדקה וחסד

00

הרב ד"ר טלי ב"ר אברהם סקוצילס זצ"ל

נלב"ע ז' סיון תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

– הונצח על ידי מכון גם אני אודך –

לזכרון בהיכל ה'

האי גברא חסידא יקרא נשמת הרב

ר' אברהם אלחנן בן

לאאמו"ר פינחס אליהו שפיגעל זצוק"ל

אשר טרח והצטיין במצות כיבוד אב ואם

לקיימו במלא המובן

נלב"ע כ"ח כסלו תשל"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

נדבת בנו

משפחת ר' בנימין שפיגעל

**אלביש שמים קדרות
ושק אשים כסותם
ותרגז הארץ ממקומה**

ספר זה הוקדש לעילוי נשמתו הטהורה של רב האי גאון וקדוש
אא"ז עטרת תפארת ישראל צדיק יסוד עולם
לשונו לשון זהב ורובב לא עלתה על פיו
התגבר כארי לעמול בעמלה של תורה לשמה,
בקדושה ובטהרה ובענווה עילאה
וכל כולו מעשה חושב מהו רצון ה'
פועל ישועות בקרב הארץ

כקש"ת **רבי לוי הכהן רבינוביץ** זצוקללה"ה

בן להאי גאון וקדוש רבן גמליאל זצ"ל ראש ישיבת קישנוב
בעל "מעדני השלחן" - שו"ת "מעדני מלכים" - "וללוי אמר", ועוד
אשר עלה בסערה השמימה בשבת קודש
בעידן רעוא דרעוין פרשת תרומה לסדר "ואל הארון תתן את העדות"
ב' לחודש אדר תשע"ה.
על זה דוה לבנו על אלה חשכו עיננו.
אוי מי יורה לנו דעה, מי יבין לנו שמועה.

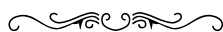
ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח על ידי נכדו הג"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א
מח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים, וקובץ "שבט הכהונה"
בן הגה"צ רבי אלחנן יעקב דוד שליט"א

מכתבים

מהרבנים הגאונים שליט"א

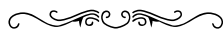

הוספות על הספר פסקי הבושם

תוכן הענינים

למכתבי הרבנים הגאונים:

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א	עמ' ג
הגאון רבי אמיר ולר שליט"א	עמ' נו
הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א	עמ' סה
הגאון רבי משה חליוה שליט"א	עמ' עא
הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א	עמ' עג
הגאון רבי מרדכי פטרפרוינד שליט"א	עמ' צד
הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א	עמ' צז
הגאון רבי חיים מלין שליט"א	עמ' קא

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
 מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א
 ור"מ בישיבת 'כנסת מרדכי' סאדיגורה
 ומח"ס שו"ת 'בירורי חיים ח"ח', ו'לקט הלכות' ד"ח, ועוד

יומא תנינא למעשה בראשית לסדר תצוה
 ו' לחודש שמרבים בו שמחה - אדר ה'תש"פ

דינא דמלכותא דינא בארץ ישראל

מיסים - הבטחת הכנסה

לכבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה
 איש חמדות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות
 ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג
 הרה"ג רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א

אחר מבוא הברכה והשלום.

בשמחה ועונג רב קיבלתי את הקובץ החדש 'פסקי בושם' ובו כאלף
 וחמש מאות פסקי הוראה והנהגות מאת המאור הגדול לממשלת
 התורה והיראה, עמוד ההוראה הגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל
 בעל שו"ת קנה בושם, היו"ל ע"י הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ
 שליט"א ראש מכון 'גם אני אודך' אשר גאלם מתהום הנשיה. קובץ
 זה הוא קנקן חדש אבל מלא ישן, עם טעם זקנים, ניחוח מיוחד,
 שאפשר להתענג ממנו למשך שבועות וחדשים ארוכים, ללא כל גוזמא.
 ואכתוב כמה גרגרים לאות כי עלעלתי בו.

בקובץ פסקי בושם (עמ' רפב אות כ-כא) כרחם. וממילא פשוט שגם הממונים שלהם
 הובא מה שכתב בשו"ת קנה בושם שנתמנו על ידם אין דינם כנתמנו בערכאות
 (ח"ב סימן ק' אות א' וסימן קא) דעפ"י של גויים עפ"י המלך, אלא כעושה עצמו
 התורה אין על השלטון פה בארץ ישראל אפוטרופוס מאליו ואין במעשיו כלום. ע"כ.
 דין שלטון כלל וכלל, ולא שייך בו כלל **וביציא** בזה בקובץ מה טובו אהליך יעקב
 דינא דמלכותא דינא, ואינם אלא קבוצת (ח"ח עמ' כה אות לא) הובא
 גזלנים שהשתלטו מעצמם על הציבור בעל

מקומות, וכן מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות (נדרים פ"ג שם)², דס"ל דאין לחלק בזה. וראה בספר מעדני ארץ – שביעית (סימן כ') שהאריך בזה. ע"כ.

ב) אולם בשו"ת חתם סופר (חו"מ סימן מ"ד) מצינו שכתב, דלא קאמר הר"ן בשם התוס' אלא במסים ומכס שמטיל על כרחם, דבזה לא אמרינן שניחא להו אלא משום אדון הארץ, וא"כ יש לחלק בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם, אבל במנהגי ונימוסי מדינה שבין אדם לחבירו (כגון קנין קרקע בשטר – עיין בגמ' ב"ב נד), מודה הר"ן דהטעם משום דניחא להו, ואין לחלק בין מלכי ישראל לאומות העולם. ע"כ.

ועיין בספר פתחי חושן (דיני גניבה פ"א דף יד) שכתב, דאף אם נאמר דמצד דינא דמלכותא דינא לא שייך בארץ ישראל, מ"מ בזמנינו כשהשלטון נבחר ע"י רוב בני המדינה, יש לומר דאין דינו [דינם] כגזלן. ומאידך י"ל שכל שלטון ישראל המתנהג שלא עפ"י תורה, אינו בכלל זה.

עוד כתב, דאפשר דלגבי חוקים הנוגעים לשמירה על הנפש והרכוש כגון חוקי תנועה, יש כח ביד כל שלטון העושה לטובת בני המדינה.

עוד כתב (שם דף יח), כל מה שדנו הפוסקים להבריא ולא לשלם המכס.

מהגראי"ל שטיינמן זצ"ל שאמר שאין בארץ ישראל דינא דמלכותא דינא¹⁰ (וידוע שכן הוא דעת החזון איש^א. ויש חולקים), ושאלו א"כ מותר לגנוב מהמדינה. והשיב: למה שיהיה מותר, וכי הם לא יהודים. ובעיריה שהם חרדים ושומעים לכל דבר מהרבנים, יש להם דין ז' טובי העיר, ולגזול מהם זה יותר חמור. ע"כ. ואביא מה שכתבתי בזה מכבר.

א) בגמ' (בבא בתרא נד, ב) אמר שמואל דינא דמלכותא דינא, ופירש הרשב"ם שכל דיני מסים וארנוניות ומנהגי משפטי המלכים שרגילים להנהיג במלכותם דין הוא, שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו. הלכך דין גמור הוא. ע"כ. וכתב הר"ן (נדרים כח, א ד"ה במוכס העומד) בזה"ל, וכתבו התוס' דדוקא במלכי עכו"ם אמר דינא דמלכותא דינא, מפני שהארץ שלו, ויכול לומר להם אם לא תעשו מצוותי אגרש אתכם מן הארץ. אבל במלכי ישראל לא, לפי שארץ ישראל כל ישראל שותפים בה עכ"ל. והובא בדרכי משה (חו"מ סימן שס"ט סק"ג). וכן כתב בספר אור זרוע (הגדול – בבא קמא סימן תמ"ז), וע"ע בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן ק"י). וכן כתב הנמוקי יוסף (נדרים כח, א) בשם רוב המפרשים.

ובספר אמרי יעקב – חושן משפט (עמ' פט ביאורים ד"ה אפילו נכרי) הביא ממהר"ץ חיות (שם) שהעיר מכמה

^א. כדהובא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן קי"ב) דאמרו בשם מרנא החזו"א, שדין מדינה זו היא כדין מוכס העומד מאליו. והיינו כדקיי"ל בשו"ע (יו"ד סימן רל"ב סי"ד – חו"מ סימן שס"ט ס"ו) שמוכס העומד מאליו דינו כלסטים. עי"ש.

^ב. וע"ע רמב"ם (מלכים פ"ד ה"א).

להם בית שער וכיוב"ז, וכדקיימא לן בשו"ע (חו"מ סימן קס"א), וממילא היה מקום לדון דשפיר יש להתייחס להנהגת השלטון בארץ ישראל כשלטון הדואג לטובת הציבור.

ברם מכיון שחלוקת הממון מהמסים הוא שלא כדין תורה, וגם הרי עיקר כוחם לחלוק מפני שמשליטים את ערכאות הגוים לקבוע זאת, וכשישראל מתנהג עפ"י משפט הערכאות פקע כוחו לקבוע חוקים. ומעתה אין בידם לגבות בכפיה ממי שלא מינה אותם, והוי ליה גזל בידם. ואפילו אם רוב הציבור מסכים לשלטונם, מ"מ אין יכולים לכוף היחידים, וכדתנן (פאה פ"ד מ"א) דלא הולכים בזה אחר החוב. [וממילא מה שהם לוקחים מעימנו מס הכנסה שלא כדין הוא].

והנה ממה שנהנים בפועל, צריכים לשלם מדין נהנה. אכן צריך שיקול הדעת, אם סגי ממה שמשלמים מס ערך מוסף בקניית מוצרים, אבל אין הלקוחות צריכים לשלם טפי עיי"ש.^ד

אבל להוציא שלא כדין, נראה פשוט שאפילו בשלטון שאין בו דינא דמלכותא דינא אין שום היתר. ובפרט כשצריך לשקר ולזייף לשם כך, וכי מפני שהוא גזלן מותר לגזול ממנו. ושמעתי שיש מורים היתר בזה, ולא ראיתי מקור לזה. ע"כ.

ובן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קעב אות א') בזה"ל, ומה שכתב מבוהל אחד^ג, דכיון שאין מתנהגים עפ"י התורה מותר לגזולם ואין להם בעלות כלל, הוא דבר שאין ראוי להשיב, דחלילה להיתר איסור גניבה וגזילה, ותולים עצמם לשוא באילן גדול. ע"כ. ולפי"ז יש לעיין היאך מורים היתר ליקח אבטחת הכנסה.

ג וראיתי בספר תורת חיים וחסד להגאון רבי אליעזר רוט שליט"א (עמ' תקמח-ט) שהאריך להוכיח דליכא דינא דמלכותא דינא בארץ ישראל, ושכך ס"ל להחזו"א [כדהובא לעיל]. ואמנם היה מקום לדון מפאת טובת הציבור שיהיה רשות הדואגת לעניני הציבור, וכדאיתא בגמ' (בבא בתרא ח, ב) דכופין בני העיר לעשות

ג. וראיתי בקובץ שיעורי ברית פנחס ריבית (עמ' רסט ד"ה אגרות חוב מדינה) שכתב, דבעל שבט הלוי מכנה את השואל בשם 'מבוהל אחד', אבל למעשה מדובר בתלמיד חכם גדול. ובהערה (תעד) ציין דיש מכתב שנערך בשנת תשמ"ב ע"י הגאון רבי יחזקאל ברטלר, והגאון רבי אברהם איבראמס, והגאון רבי אברהם גניחובסקי, והגאון רבי נתן שולמן זצ"ל [שכולם היו גדולי עולם ונלב"ע מעימנו לאחרונה], לכבוד בעל המנחת יצחק כדהובא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן ק"י) לענין זכות המדינה להפריש תרומות ומעשרות, וז"ל לא מצאנו בעלות אלא לצדקה ודבר מצוה או ממון השבט ורשות הקדש, אבל אם קבוצה מסויימת יסכימו ביניהם לעשות קופה לתועלתם, ויטילו ממון לכיס, ואין לכל אחד ואחד זכות להוריש ולמכור את חלקו, [ומי שאומר מחר שרוצה להשתייך לקופה יש לו חלק], ויעשו גזבר על כך, האם יש כזו קופה ויהיה מותר לדעת הרשב"א להלוות בריבית..., וא"כ בנד"ד נראים הדברים 'דהוי הפקר שהממון יצא מרשות בעליו ולא נכנס לרשות מסויימת, וכן מטו ביה משם מרן החזו"א שדברים השייכים לשלטונות מעיקר הדין אפשר לקחת מהם בלי רשותם והסכמתם' וכו'. ע"כ.

ד. ושמעתי מהגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א, דיש באמתחתו קונטרס מחכם אחד בזה, ושם הביא ארבע שיטות בדבר. ומ"מ יכולים לומר קים לי, דליכא דינא דמלכותא בארץ ישראל. עכ"ד.

ושמעתי בשם הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל שהיה מורה תמיד לגבי מיסי העיריה שאין לשקר, ומ"מ אינו צריך להביא את כל האישורים של הכנסותיו, ויכול להעלים את חלקם. ע"כ.

ד) ובשוחחי עם הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א (ערב פורים קטן ה'תשע"ד), ע"ד אם איכא דינא דמלכותא בארץ ישראל. השיבני: מכיון שבארץ ישראל שולטים כופרים היה מו"ח הגרי"ש אלישיב זצ"ל מסופק בזה.

תלמיד חכם שאני

תלמיד חכם לענין זה אף בזמן הזה. כן כתבו האחרונים, והובא במ"ב (סימן תקע"א סק"ג). בן וכיוצא בזה מצינו לענין עונת תלמידי חכמים שכתב במעיל צדקה (סימן נ"א) הובא בביאור הלכה (סימן ר"מ ס"א ד"ה ת"ח), שאף שאין לנו דין תלמיד חכם בזמן הזה לכמה דברים, מ"מ בזה רשאי לעשות עצמו ת"ח, ולכן מי שהוא לומד בתמידות הן אם הוא מהמורים בעם או מן התלמידים רשאי לקיים עונתו פעם אחת בשבת. ע"כ. [וע"ע מה שהבאנו בזה בספר בירורי חיים (ח"ג עמ' תשסא הערה כ"ד), שת"ח יקיים עונת פועלים שנים בשבת].

ג] וכ"ה בשו"ע (סימן תקנ"ד סכ"ב) מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין, במקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים, וכל הרוצה לעשות עצמו ת"ח לענין זה עושה. ע"כ.

ד] ועיין במחצית השקל (סימן ב' סק"א) שכתב, דאע"ג דבזמן הזה בעוונותינו הרבים אין לנו דין ת"ח, מ"מ במילי דצניעות ראוי לכל אחד להתנהג במידת תלמיד חכם, דהא דין זה מבואר בשו"ע (שם ס"א) לא ילבש חלוקי מיושב וכו'.

ה) וראה עוד בשו"ת יחווה דעת (ח"ה סימן ס"ג) אף דמסיק להילכתא דבארץ ישראל איכא דינא דמלכותא, עכ"ז העלה באופן ברור דזאת ליכא בתלמיד חכם כמבואר בגמ' (בבא בתרא ח, א) דאסור להטיל מס על תלמידי חכמים העוסקים בתורה, וכן איפסק להלכה בשו"ע יו"ד (סימן רמ"ג ס"ב) דתלמידי חכמים פטורים מכל מיני מיסים, בין ממסים הקצובים על כל בני העיר, בין ממסים שקצובים על כל איש ואיש בפני עצמו, בין ממסים קבועים בין שאינם קבועים עיי"ש, וראה בשו"ת אבקת רוכל (סימן א') דגזרו בגזירת נח"ש [נידוי, חרם, שמתא] על כל מי שיגבה מסים כל שהם מתלמידי חכמים, וכ"ה בשו"ת המבי"ט (ח"ב סימן כ"ה), ומבואר בפסקי הרא"ש (סנהדרין כז, ב) דגם ריוח שהשיג התלמיד חכם ע"י משא ומתן, והריוח מעסקיו, פטור ממס. וע"ע בברכי יוסף (חומ"מ סימן ט' סק"ט), ובשו"ת מהר"י אשכנזי (יו"ד סימן ל"ט).

וע"ד האם איכא דינא דתלמיד חכם בזמן הזה, ראה מה שהארכנו בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' קיא הערה כב), ואביא הנה מקצתו. א] ומי שתורתו אומנותו נקרא

אלא כשהוא שוכב, הוא מה שהתפאר את עצמו רבי יוסי (שבת קיח, ב) כדמבואר בטור, ואפילו הכי כתבו שיש לנו לנהוג כן. ע"כ. וע"ע לקמן לענין נשואי בת ת"ח. וראה עוד שם לענין איזה דברים אמרין דבזה"ז אין לנו דין תלמיד חכם.

יום שנכפל בו כי טוב
א' דר"ח שמרבים בו שמחה ה'תש"פ

בחודש אדר שלמא אשר, לפרי עץ הדר
לכבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה
איש חמודות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות
ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג.
הרה"ג רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א
אחר מבוא הברכה והשלום.

החסידים הקפידו מאוד על זמן קריאת שמע של המג"א, ואף שהשו"ע הרב הקיל בזה והציב זמן מאוחר יותר.

ושם בהערה ג' הובא עוד, וכמה מצער הדבר שיש שהפכו את הקערה על פיה, כאילו שאצל חסידים לא היו נוהגים לדקדק בהלכה, ועל סמך זה יש כאלו הפוטרים את עצמם ומקילים ראש בהרבה הלכות חשובות וגופי תורה בחשבם שזהו המנהג של חסידים, אבל זהו שיבוש ושקר גס דאדרבה אחד מעיקרי ויסודי החסידות היו 'הדקדוקים והחומרות' בהלכה, כידוע, ובדרך זה יש להתנהג להלך בדרכי החסידות. ע"כ. ואביא הנה מה שכתבנו בזה מכבר.

ב) הנה בתוך עמי אנכי יושבת - במקלות החסידים, ופעמים ומגיע לאזנינו על בחור ירא שמים שעובד את ה' כדבעי, הן

בשמחה ועונג רב קיבלתי את הקובץ החדש 'פסקי בושם' ובו כאלף וחמש מאות פסקי הוראה והנהגות מאת המאור הגדול לממשלת התורה והיראה, עמוד ההוראה הגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל בעל שו"ת קנה בושם, היו"ל ע"י הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א ראש מכון 'גם אני אודך' אשר גאלם מתהום הנשיה. קובץ זה הוא קנקן חדש אבל מלא ישן, עם טעם זקנים, ניחוח מיוחד, שאפשר להתענג ממנו למשך שבועות וחדשים ארוכים, ללא כל גוזמא. ואכתוב עוד כמה גרגרים לאות כי עלעלתי בו.

א) שם (פרק מ"ט אות ד' עמ' רצג) הובא אצל קהילות החסידים, מעולם חיפשו לדקדק בכל ענין שבקדושה, והיו מדקדקים גדולים בהלכה, וזהו אחד מהטעמים שאצל

בתפילה והן בלימוד התורה הק' שמנצל כל זמן, וחושב פעמיים על כל סגירת הגמרא, ובאים חבריו ובזים לו, ואומרים לו הנך נמנה על בני ליטא. כביכול שעמל התורה ועבודת ה' איננה נמצאת במקלות החסידים.

אמרתי אשיבה על דברי הבל אלו, ישנו איזה עיוות אצל צעירי הצאן במקלות החסידים, דהם בדעתם יחשבו דכביכול חסידות באה לעשות איזה מין הרפיה, מכיון דיש מזמן לזמן אירועים ושמחות ונסיעות, אבל האמת שכל ההסתכלות על חסידות שלהם איננה נכונה, כי חסידות פירושה תוספת קומה, ולא הורדת קומה. ביאור הדברים היהודי בא לעולמו בכדי להקריב מעצמו לעבודת ה', מתוך אהבה ורצון, והיינו ללמוד תורה עד כלות הכוחות – שהאדם קורע מעצמו, ומוותר על כל מיני עינוגים ותפנוקים.^ה

ומתפלל כדבעי, דהרי התורה והתפילה כרוכים יחד מן השמים, וכמ"ש בספר יצירת דבש (ח"ב דרוש י' עמ' תשעג בנדמ"ח ד"ה ואמרו אדם) בזה"ל, ואמרו (איוב ה, ז) אדם לעמל יולד, אינו יודע אם לעמל מלאכה או לעמל פה, הוי אומר

לעמל פה. ואיני יודע אם לעמל תורה או לעמל שיחה, הוי אומר לעמל תורה וכו', ועדיין ספק איזה טוב אם תורה או תפילה, וקאמר לעמל תורה, כי באמת לולי תורה אין תפילה בכונה. אשרי איש שעכ"פ קובע עת לתורה לשמה קודם תפילה, ואח"כ יתפלל לה' בכונה מרעותא דליבא, ואז בלי ספק נפתחו לו שערי תפילה ע"כ. הרי דהוי תרי רעין דלא מתפרשי.

וב"ה בקובץ אגרות להחזון איש (מכתב ב' ו-כ"ג), דעמל התורה מסייע לעמל התפילה, ועמל התפילה מסייע לעמל התורה.^ו ע"כ. והיינו דהא בהא תליא. וכמו שכתב הגאון רבי ישראל אליהו ויינטרויב זצ"ל בהסכמתו לספר 'ויחד לבבנו' בזה"ל "והאמת שכפי שיעור קומתו בעבודת התפילה, כך יהיה נמדד שיעור קומת התורה שלו, אשר כל מהותה הוא הוקרבתו לשמך הגדול וכו', להורות לך וליחדך", זהו צורת לימוד התורה. ע"כ. זה קומת שלד, זה קומת בסיס.

ואח"כ מגיע קומה העליונה של חסידות, שהאדם נזהר יותר בטהרת המחשבה, ושמירת עינים, ולא יהי' לשוחח

ה. וראה מה שכתב החזון איש באגרותיו (ח"א אגרת לז) ועיקר סגולת התורה להביא את האדם לרוממות עילאה ולהכיר חובתו בעולמו, באה ע"י עמלה של תורה, וכל שהאדם מוסיף ביגיעתו מנתק בזה חבלי היצר וממאס בתענוגי ההבלים⁸ ונפשו משתוקקת לרגשי קודש ועונג החכמה ומתק טהרת הלב. וכיוצא בזה בספר אמונה ובטחון (פ"ג, ז) העמל בתורה כוחו לזכות הנפש, ולעשותו עדין ומצוחצח, מושך אליו את הרגש הנעים של טהרה וקדושה, ולטעת בקרב לב עמוק גייעול נפש להוללות ותענוגי הבלים.⁸ ע"כ.

ו. וראה עוד בספר סדר היום (סדר סעודת רעוא דרעוין) שכתב בתוך הדברים, ...מה שמועילה התפילה לא יועיל הלימוד, ומה שיועיל הלימוד לא תועיל התפילה, ושניהם כאחד טובים, וצריך לאחוז מזה וגם מזה אל תנח ירך וכו' ע"כ.

ולילה. וכן תלמידי הרה"ק הרבי ר' בער והרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זיע"א. ועל הרה"ק מבארדיטשוב זיע"א כותב בנו בהקדמת ספרו כתר תורה בזה"ל, וזאת ידוע לכל העולם שכמה אלפים תלמידים אשר העמיד כבוד אאמ"ו שיחי' אשר למד אותם חידושי גפ"ת ופוסקים, וג"כ נתלהבו לבם לעבודתו וכו'.

וזקח"ק מצאנו זיע"א מעיד בהקדמתו לספר ברוך טעם, ובהיותי בר שבסר זכיתי להסתופף בצל הקודש ה"ה מו"ח זצלה"ה הרה"ג מופת הדור מוה"ר ברוך פרנקל זלה"ה, ומאוד נמצאתי לחן בעיניו וידו לא זו ממני, ולערך שנה אחת הייתי אתו למדני כמעט רוב הש"ס עם הראשונים, וכל שעה הראני גדולות ונפלאות בפלפולו עכ"ל. וזה על אף טרדותיו הן בלימוד שיעורים תמידין כסדרן בישיבתו, והן בהוראה למעשה שהיה המורה הוראה לכל בני העיר. כי בגודל קדושתם היו יכולים להשקות ממעין הבלתי נדלה תורה וקדושה בכמות מרובה תוך זמן מצומצם. ע"כ.

שיחת רעים עם גיסתו, א"כ הוי תוספת מעלה אחר מעלה, וממילא זה יותר קשה.

(ג) ותו, דברים אלו - דכביכול עמל התורה אינו בנמצא במקלות החסידים אין להם שמץ מן האמת, ראה בשו"ת דברי יציב (יו"ד ח"ב סימן קלא אות ג') שכתב באורך בגדלות תלמידי בעש"ט בהרבצת תורה, וגדלותם בידיעת התורה. וז"ד והנה אחד היה הבעש"ט אשר ארי משמיא קא נחית ללמד לבני יהודה קשת במלחמתה של תורה כאשר קיבל ולמד מפי רבו אחיה השילוני, ואצלו ואצל תלמידיו הקדושים אחריו היה שייך המושג של רבו מובהק וכו', והכניסו בלבם תשוקה עזה ברשפי אש שלהבתיה להלהיב לבם לתורת ה', ועשאום כלי מוכשר שיכנסו דברי תורה לתוך מעיהם וכו'.

ובל זה מלבד מה שבפועל ממש היו עוסקים עמהם בתורה יומם ולילה, וכידוע מהרה"ק מלובלין זיע"א שהסתופף משך י"ח שנה בצל הרה"ק הרבי ר' שמעלקא זיע"א ולמד ממנו תורה יומם

שהחיינו על בגד חדש בימי העומר

דברי השו"ע והפוסקים כפשוטם בלי חכמות, ואדרבה היו מחפשים לדקדק בהלכה. **וסיפר** מה שזכור לו בילדותו כשהיה ילד כבן י"ב, שבאה אשה אחת אל הגאון הנודע הגאב"ד מטעפליק זלה"ה בימי הספירה, ושאלתה בפיה, היות שאין לה בגד ראוי לפי דעתה ללבוש, האם מותר

עוד שם (פרק מ"ט אות יב-יד עמ' רצה) הובא בזה"ל, מנהמת לבו היה [הגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל] מביע את צערו, שכהיום לדאבונינו נכנסה קרירות במחננו, ועל כל דבר באים לבקש היתרים, וכל דבר קטן נהיה 'שעת הדחק' ו'צורך גדול', ולא כן היה פעם כשהדורות היו כתיקונם, שאז היתה כל שאיפתם לקיים את

כתב בשו"ת בית אברהם לרבי אברהם איינהורן זצ"ל דומ"ץ בק"ק סאמבטהלי (סו"ס א') [הנדפס בסו"ס מנהג ישראל תורה (חאהע"ז)], וז"ד, ע"ד שיש נוהגין שלא ללבוש בגד חדש ולא לברך שהחיינו בימי הספירה, הדבר ידוע כי מנהג זה אין לו שורש בשום פוסק, ונמשך הטעם שמדמין ימי הספירה לבין המצרים, אך שמעתי שנמצא כתוב באיזה ליקוט אחרון [ראה בספר בירורי חיים (ח"א עמ' שמב) שהבאנו דעת החולקים – ה"ה העוללות אפרים], ואנכי לא ראיתי וכו'. ומנהג פשוט לברך על קירש"ע שהחיינו, ואין להוסיף חומרא בלא טעם יותר ממה שנהגו ע"כ.

ובן כתב בספר פחד יצחק להגאון רבי יצחק למפרונטי זצ"ל, והסכים עמו בספר עיקרי הד"ט להגאון רבי דניאל טירני זצ"ל (סימן כא אות יז), והעיד שכן המנהג בגלילותיו להקל לברך ברכת שהחיינו בימי הספירה. וכן כתב בשו"ת קרן לדוד אב"ד סאטמאר (סו"ס קיט), ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סימן י"ג). ובשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ב סימן קנג), ושו"ת פני מבין (או"ח סימן קל"ג אות ב'). וכיוב"ז כתב הרה"ג רבי אליהו חמוי אב"ד ארם צובא בירחון המאסף (סימן לד), וכ"כ בשו"ת ויאמר מאיר להגאון רבי מאיר וועקנין אב"ד טבריה (סימן ב'). וכ"ה בספר יפה

לה ללבוש בגד חדש בימי הספירה, והגאב"ד מטעפליק לא התיר לה, ואמר רבינו שהוא זוכר שבשעתו היה הדבר תמיהה גדולה בעיניו, למה אי אפשר להתיר לה במקרה זה, שהרי לפי דבריה אין לה בגד ראוי ללבוש, ובפרט שידוע שהגאב"ד מטעפליק היה 'מיקל' וכאן אסר לה. וסיפר רבינו שאותה אשה משום מה לא שהתה לפסקו של הגאב"ד מטעפליק, ולבשה את הבגד החדש בימי הספירה, וסוף מעשה היה שבליילה השתחל ערבי לתוך הבית דרך החלון וגנב את הבגד. והוסיף רבינו, שכהיום מקובל בשאלות כעין אלו להקל ראש, וכולם יאמרו שסברא פשוטה היא שבטח צריך להקל לה, כי לבישת בגדים חדשים בימי הספירה הוא רק מנהג וכו'. ע"כ.

הנה לענין ברכת שהחיינו בימי העומר^ז הא כתב המשנה ברורה (סימן תצ"ג סק"ב) להקל, וז"ד אם נזדמן^ח לו איזה ענין שצריך לברך עליו שהחיינו יברך עיי"ש.

ומקור הדבר ממאמר מרדכי (שם סק"ב) שכתב, דמה דמצינו בשו"ע (סימן תקנ"א סי"ז) גבי בין המצרים ליזהר מלומר שהחיינו, אין ללמוד מהתם לימי הספירה, דחרבן בית המקדש חמיר טפי שהרי החמירו שם בכמה דברים עיי"ש, וכיוב"ז

ז. ראה מה שכתבנו בספר לקט הלכות (ח"א אות שכת), ובספר 'גם אני אודך – הרח"ש סגל' (ח"ב עמ' קכח) באורך בזה.

ח. ועיין בספר בין פסח לשבועות להגאון רבי צבי כהן זצ"ל (פט"ז הערה א') שהביא מהגר"ח קניבסקי שליט"א, דלישנא ד'נזדמן' הוא לאו דוקא עיי"ש. וכיוב"ז כבר כתב בספר הליכות שלמה – פסח (עמ' שסא הערה 53) דלאו דוקא כשנזדמנו, וכיון דלא מצינו בשום ספר אין לחוש לכך, ואין לנו אלא מה שאמרו חכמים ע"כ.

ללב לרבי יצחק פלאג'י (ח"ב סימן תצג סק"ג), שכן פשט המנהג להקל לברך שהחיינו על פרי חדש בימי הספירה. עיי"ש.

להתייגע על דברי תורה, וכך להגיע לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא

עוד שם (עמ' רצו אות יז) פעם דיבר בכאב, שכהיום נשתרש לדאבונינו אצל רבים, שתחת להתייגע על דברי הש"ס והפוסקים ולאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, הרי בכל שאלה ושאלה מציעים ומצדדים סברות לכאן או לכאן וחסל, והוא תמה עליהם, דאם כן אפשר לגנוז את ארבע חלקי השו"ע וכו'. ע"כ.

אמרתי אביא הנה מה שאמרנו עתה לפני חברים מקשיבים בזה, בהפטרה שקראנו בשבת שקלים – מלכים ב יב, א בן שבע שנים יהואש במלכו, ושם פסוק ג' ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו, אשר הורהו יהוידע הכהן. ובמצודות ציון כתב, רצונו לומר כל הימים אשר למדו יהוידע, אולם אחרי מות יהוידע, ולא היה בעולם ללמדו, השחית [יהואש] דרכו, כמ"ש בדברי הימים [שנעשה אלוה]. וכתב

ביאור הדברים שלא למד והתייגע על דברי תורה, רק חיפש לקבל הוראה בכדי לבצע, ותו לא מיד, ומכיון שדברי תורה לא נבלעו בדמו, סופו שסרח. ומו"ר הגאון רבי צבי (הערשל) אוברלנדר זצ"ל היה אומר, שזה גם היה הטעם והסיבה אצל בני תימן דבעת שעלו מתימן לארץ ישראל, הצליחו הציונים הרשעים להעביר אותם על דתם, כיון שלא למדו תורה כדבעי בעיון ובעומק.

ז. וראה עוד בספר חזון עובדיה – יום טוב (עמ' רנט-רסא) שכתב לחלק בין פרי חדש לבגד חדש, דאילו לענין פרי חדש שרי לברך שהחיינו, ואף מי שנהג להחמיר שלא לברך שהחיינו בימי הספירה על פרי חדש, בחושבו שכן צריך עפ"י הדין, יוכל לבטל מנהגו אף בלי התרה, הואיל והוא מנהג בטעות שאינו צריך התרה לבטלו, כמו שכתבו התוס' (פסחים נא, א), ובשו"ע (יו"ד סימן ריד). וגדולה מזו נראה לומר, שאפילו אם היה יודע שמעיקר ההלכה מותר לברך שהחיינו בימי הספירה, אלא שרצה להחמיר על עצמו להמנע מזה, יכול לבטל מנהגו בלי התרה, מפני שאין בזה גדר וסייג, אלא רק מילתא יתירה בעלמא. [וע"ע בשו"ת בירורי חיים (ח"ו עמ' תרצב הערה ה') בזה].

וציין לדברי הירושלמי (סוף קידושין) שעתיד אדם ליתן דין וחשבון על מה שראתה עינו ולא אכל, והוא מפני שצריך ליתן שבח והודאה להבורא ית"ש בברכת שהחיינו על כל פרי חדש. [והובא להילכתא בט"ז (סו"ס רכז). ובלקט הלכות ח"ג – ט"ו בשבט (עמ' יב הערה ט'), כבר הרחבנו בדבריו].

משא"כ לענין לבישת בגד חדש, העלה דטוב לחוש ממידת חסידות לדברי הגאון רבי יוסף יוזפא בספרו יוסף אומץ (סימן תתמה) שמיום ראש חודש אייר ואילך נוהגים להחמיר שלא ללבוש בגד חדש. עיי"ש. וכן כתב בעל הבן איש חי בספר אורח חיים על הגדה של פסח (עמ' רטז), המנהג פה בגדאד שלא לחנך בין פסח לל"ג בעומר מלבוש חדש שראוי לברך עליו שהחיינו, אבל שהחיינו על פירות חדשים נוהגים לברך. ע"כ.

יגע עצמו בתורה קודם שיבא המעשה לידו, כדי שלא ימעה בחוראה

וכבר הבאנו בשו"ת בירורי חיים (ח"ה עמ' כט אות כט) מהנצי"ב מוולאז'ין זצ"ל בספרו שאילתות דרב אחאי גאון עם העמק שאלה (כרך א' קדמת העמק – ענף ג' של הקדמה אות י' עמ' 33 מהדור' תש"ח) שהאריך לפרש, דירמיהו הנביא הוכיח לחכמי דורו, שלא שמו לב לעיין בהלכות טרם הגיע מעשה לידם, משום שבזה בטוח יותר שתצא נקיה משגגה מאשר יכריח הענין להוציא ההוראה בשעה שאירע המעשה, דיש לחוש שמא יהא בזה נטית הדעת והרצון לפי הענין, והתפעלות הנפש בזה הענין [כמבואר בגמ' (קידושין ע, ב) ובשו"ע יו"ד (סו"ס רמ"ב בהגה)].

או דטבע האדם לנטות מדעת חבריו, וכשיבוא לבנות ההוראה ביסודות יניח יסוד ההוראה בנטית הדעת ויקלקל ההוראה ח"ו. וסמכו עצמם כי בבוא מעשה לידם אז יחקרו.

וע"ז אמר (ירמיה ב, כד) פרה למד מדבר באות נפשה שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה וגו', ועיין תרגום יונתן שפירש דהוי תוכחה על התלמידי חכמים שלא נתייגעו בתורה, על כן בבוא מעשה לידם טעו ולא רצו לחזור בהם כשבא גדול מהם להשיב ההוראה, ומה גרם להם שטעו אמר הנביא משום דכל מבקשי התורה לא נתייגעו תחילה וכו' עיי"ש.

מעלת המכיוון בביאור לאמיתו חשוב מגילוי אליהו

וראה עוד בספרי לקט הלכות (ח"א עמ' ז' אות ז') מהכשתב בעל הבני יששכר בספר מעין גנים, דאיתא בגמ' (גיטין ו, ב) דהלכה כר' אביתר, והקשו בגמ' מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא. ותירצו הא הוא ר' אביתר דאסכים מריה על ידיה ופירש רש"י (ד"ה דאסכים) לגלות לו סוד לכוין דברים הסתומים על אמיתתם. ובגמ' עוד דאשכחיה רבי אביתר לאליהו אמר ליה מאי קעביד קודשא בריך

הוא, אמר לו קעסיק בפילגש בגבעה. ומאי קאמר, אביתר בני כך הוא אומר עיי"ש, הרי דהביא הוכחה שר' אביתר בר סמכא הוא, מזה שחידש ענין בתורה וקודשא בריך הוא הסכים עמו שזה אמת, ולכאורה יש להבין אלמה לא הביא הוכחה שר' אביתר בר סמכא מזה שפגש את אליהו הנביא ומדבר עמו כאיש על רעהו. הרי לן מהכא דמעלת המכוין בביאור תורתנו הק' לאמיתתה של תורה, חשוב הוא מגילוי אליהו ע"כ.

קניית מוצרי חמץ אחר הפסח שנמכרו לגוי

עוד שם (עמ' רצו הערה כ') ע"ד מה שבשנים האחרונות נתפשט שלא לאכול חמץ שהיה מכור לנכרי בפסח. אביא הנה מה שכתבנו בספר לקט הלכות (ח"א עמ' שם) שמה אות שמח).

הנה כבר הרחבנו בספרי (שם עמ' כח אות ט"ו עם הערות) די"א דמכירת חמץ

פסח. וממילא בסופו של דבר הכל אוכלים ממוצרים שנמכרו לגוי במכירת חמץ.

וביון שכן, מפורסם בעירנו ב"ב מאז, דמה שפעמים נמצא על מוצרי חמץ שבהשגחת אב"ד ב"ב, הכיתוב 'נאפה לאחר הפסח', זה באחריות המפעל גרידא, ואינו על דעת הרב שליט"א.

וכבר ראיתי עין בעין מוצרי חמץ, 'קודם פסח', עם הכיתוב הנ"ל, וכל הרואה והשומע יצחק לי (בראשית כא, ו), וכדי בזיון וקצף (אסתר א, יח). ועיין הערה'.

הוי הערמה, ולא התירו הערמה באיסור תורה, ומשום"ה יש שנוהרים מלמכור חמץ בעין להגוי עיי"ש, אולם כהיום הוסיפו עוד חומרא, דכל מוצר שנמכר לגוי, אין משתמשים בו. וכבר שמעתי מאז בשם הגרמי"ל לנדא (שליט"א) זצ"ל רב אב"ד ב"ב, דעל דבר זה לא שייך כלל להשגיח, כיון שבעלי החנויות ובתי חרושת מטמינים את המוצרים שהיו ברשותם מלפני הפסח [ונמכרו כדת וכדין], ואחר כמה חודשים – עד יעבור זעם, יוציאו את אמתחותיהם למכור, דאז כבר נשכח מהציבור שהיה

י. א] הנה ראיתי בספר שערי תורת הבית להגאון רבי יהודה טשנר שליט"א רב אב"ד אופקים שכתב בזה, וז"ל (עמ' שטו אות ו') בשנים האחרונות התפשט מנהג לא להשתמש בחמץ שנמכר לפסח לגוי, אולם זו חומרא גדולה, ולא היתה מקובלת הנהגה זו לפני כן, ורק יחידים אנשי מעשה החמירו על עצמם בזה. כי אמנם מדאורייתא אסור לאכול חמץ בפסח, ואף אסורה היא בהנאה, ואם מחזיק חמץ ברשותו בפסח עובר על שני לאוין דאורייתא, כל יראה וכל ימצא. ואחר פסח אסור מדרבנן לאכול חמץ שהיה ברשות יהודי בפסח, אבל אם נמכר לפסח לגוי, מצד הדין מותר לאכול אחר פסח.

אכן יש מקום להדר לא למכור חמץ לפסח, כי זו היא הרחקה מאיסור דאורייתא של כל יראה וכל ימצא. אבל חמץ שנמכר אין צורך כלל להחמיר שלא לאכול מחמץ זה אחר הפסח, כי איסור הנאה ואכילה של חמץ שעבר עליו הפסח הוא כבר הרחקה מדרבנן, ואין צורך לעשות סייגים נוספים לזה. וזה איבוד ממון ישראל, בין בהשמדת חמץ שהיה אפשר למכור [כוננתו, דקודם הפסח היה לו למכרו להגוי, ולא להשמיד, והיינו היכא דאיכא הפסד מרובה, כמו שהארכנו לעיל בזה (הערה כח), דשמעתי בבית ההוראה זכרון מאיר מהגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א - שחמישים ש"ח לענין זה חשיב הפסד מרובה], ובין בפרסומים על 'הידורים' אלו. ומשום כן הנהיגו קדמונינו את המכירה לגוי, כדי שלא יצטרכו להשמיד הרבה חמץ. והוסיף, וחומרא זו גורמת לכל מיני בעיות אחרות. לדוגמא, כשהחנונים לא מצליחים למכור אחר פסח דברי חמץ שנמכרו כדת וכדין, אזי הם מניחים דברים אלו בצד ואחר כמה חודשים מוציאים אותם ומוכרים אותם, ובינתיים דברים אלו מקבלים תולעים, ואנשים אינן שמים לב לבדוק אותם מתולעים, כיון דבדרך כלל דברים אלו אינן מוחזקים בתולעים. ויש עוד כמה חסרונות בהנהגה זו, כאשר הנסיון הוכיח. ורוב האנשים המחמירים בזה אינם נוהגים כן, בגלל שכך קיבלו מאבותיהם, אלא רק בגלל ש'כולם' עושים כן, ודבר זה התחיל רק מתחרות הסוחרים שכל אחד שיבא את מקחו אחר הפסח, לומר שהחמץ שלי מהודר, מפני שלא נמכר לפסח, אלא נאפה אחר פסח. אבל אין זו הנהגה מקובלת מדור דור. ע"כ.

וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן שט – ח"ה סימן קיג), וספר מבית לוי – מועדים (פרק סז אות ד').

ב] וראה עוד בספרו שערי ימי הפסח (עמ' סח-עא) בזה, והביא לספר ארחות רבינו הקהלות יעקב זצ"ל (ח"ב עמ' כד) שהיה משתמש אחר הפסח בקמח של חנות שמכרו בחמץ. והנה אירע שנה אחת יומיים לאחר הפסח הביאו לו קמח שנטחן אחר הפסח, ומאן לקבלו, ואמר שאינו צריך לזה. וכשנשאל הרי כהיום שוטפים את החיטים היטב, ומשהים אותן בלחותן כמה שעות [וראה עוד מה שכתבנו בזה לעיל (אות כ"ו)], השיב דמ"מ מותר להשתמש בקמח שנמכר, וכן הוא משתמש בעצמו. עיי"ש.

נותן התורה יהא בעזרו שיפוצו מעיינותיו חוצה, ותזכה לראות פרי בעמלך ולעשות עוד פרחים ציצים ושקדים לתורתנו הק', מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, מנוחת הנפש והרחבת הדעת כל הימים.

בברכת התורה
חיים שלום הלוי סגל

הידור מצוה או מסורת

בקיובין פסקי בושם (עמ' שלח אות כא) בימי זקנותו בא אליו בעל בית חרושת ליצור תפילין, וסיפר לו שהמציא שיטה מסויימת לעיבוד הבתים באופן שאפשר להרויח כמה וכמה הידורים, וביקשו שיבוא לבדוק את הדבר וליתן לו הכשר והמלצה. רבינו הגיע למפעל, ולאחר בדיקה לעומק התרשם לטובה מההידורים והתיקונים שמצאו חן בעיניו, וללא היסוס הזמין לעצמו זוג תפילין, והחליף את תפיליו ביותר מהודרות.

ושם (הערה יט), כי אצל רבינו לא היה קיים השיקול 'מכיון שעד עכשיו נהגנו כך, נמשיך כך לנהוג', אלא אדרבה מיד שנתחדש לנו דרך להדר יותר, עלינו לשוב על המציאה כמוצא שלל רב, וכן החליף את תפיליו שכבר הלך בהם עשרות שנים, שכמובן גם אלו היו בתכלית ושיא ההידור ע"כ.

ומפליאים הדברים דהא לעיל (שם עמ' לב אות כה) לענין רצועות, לא היתה דעתו נוחה מאלו שהתחילו להנהיג להשחיר את הרצועות משני הצדדים, שאין לנו לשנות מן הנהוג. ע"כ.

אביא מה שכתבנו בשו"ת בירורי חיים (ח"ו עמ' תקמו הערה ז') בזה.

א [וז"ל הרמב"ם (פ"ג הי"ד – הנ"ל), אבל אחורי הרצועות הואיל ומבפנים הן, אם היו ירוקות או לבנות כשרות, "ונוי הוא שיהיו כולן שחורות הקציצה והרצועה כולה" עכ"ל. וכן איתא בשער הכוונות להאריז"ל (עניני תפילין סוף דרוש ד') בזה"ל, ענין הרצועות וכו' גם צריך שישחירם פנים ואחור שחורות כעורב ע"כ.

וראה בספר מצות המלך – סאדיגורה (י"ל תמוז תשס"א), שכתב (עמ' לו אות ג') שאדמו"ר הכנסת מרדכי מסאדיגורה זצ"ל נהג להשחיר את רצועות התפילין מבחוץ ומבפנים, וכן היה מורה לכל הבאים לפניו ע"כ. ושם האריך בעוד מ"מ בזה.

[ובשאני לעצמי עוד בימי עלומי 10(רבות בשנים לפני שספר הנ"ל הודפס), ביקשתי לצבוע רצועותי הן מבחוץ והן מבפנים, והניע אותי הבתים מאכער ז"ל מזה, באמרו שלא נהגו כן. ובשנת

וע"ז הדרך הובא בספר שלמי מועד להגרש"ז אויערבאך זצ"ל (פרק ע') 'לקנות חמץ אחר הפסח ממכולת שמכרו את החמץ, מותר לכתחילה, משום דחמץ שעבר עליו הפסח הוי רק מדרבנן'. עיי"ש. וע"ע בספר הליכות שלמה (פ"ו הערה מ"ג).

שתפילין דרש"י נכונות להילכתא. וכמו שכתב בתשובת פאר הדור (סימן י"ט), וצוין בספר משנת הסופר (ריש סימן כ"ו, עמ' רעא משנת הסופר סק"א – ובשעה"צ שם סק"ג) [וראה בספר בירורי חיים (ח"א עמ' שג) שהבאנו באורך הלשון שהביא הכסף משנה (תפילין פ"ג ה"ג) מפאר הדור הנ"ל].

וביון דאתינא להא, אבוא נא עוד ע"ד טענת האומרים א"כ אתה מוציא לעז על הראשונים. הנה בשו"ת סמיכה לחיים לרבי חיים פלאגי זצ"ל (ח"א אור"ח סימן א') כתב, ע"ד מנהג שנהגו, דמאן דאית ליה שמחת חתן או חתן תורה בשמחת תורה, אזי הולכים ידידיו ומכיריו מביהכ"נ שלהם לביהכ"נ שלו, אך דא עקא שהיו יוצאים באמצע קריאת התורה [ואיתא בטור (ריש סימן קמ"ו) בזה"ל, גרסינן בפ"ק דברכות (ח, א) ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא וכו' עיי"ש], והשיב: בהאי מנהגא כו"ע מודו דיש לבטל המנהג אפילו שלא יהיה האיסור כי אם מדרבנן וכו'.

ובתוך הדברים כתב, ואין לומר שמאחר שכן נהגו מזה כמה ימים ושנים, א"כ יש לחוש בביטול המנהג מפני לעז על הראשונים. י"ל דלא שייך טענת מוציא לעז מכמה טעמי, חדא – דהנה הרשב"א ז"ל בתשובותיו (ח"א סימן אלף ק"צ) העלה, דבמקום עשה יש לעז על הראשונים, אבל בשב ואל תעשה אין לחוש ע"כ, ומה שכתב מהריב"ל (ח"ג סימן י"ד) שהרא"ש פליג בזה, עיין למהרח"ש (אור"ח סימן ג') שהשוה דעת הרא"ש עם הרשב"א, דכל

תשע"ב-ג' בעת שהחלפתי הפרשיות והרצועות רש"י ור"ת, ביקשתי גם מהבתיים מאכער שיחי' לצבוע אף מבפנים, אלא שאמר שיש איזה בעיה כשרותית ברצועות הצבועות מבפנים, שאינן מן המותר בפ"ך. אולם עתה כשהזמנתי התפילין לבני נ"י, ביקשתי לצבוע לו מבפנים, וגם ניסה להניע אותי מזה, באמרו שרבותינו [כוונתו לרבותיו אדמו"ר"י גור] לא נהגו כן, אולם עמדתי על דעתי, וב"ה עלתה בידו].

ושמעתי שהאדמו"ר בעל ישועות משה מויז'ניץ זצ"ל החליף לעת זקנותו את רצועות התפילין שלו, ושחורות הן אף מבפנים. וכ"ה המנהג בבעלזא.

ב] וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן ט"ז), דאין צריך להנהיג השחרת הרצועות מבפנים, אולם אם יחידים ינהגו כן תבוא עליו ברכה ע"כ, ובביאור הדבר אמר הדומ"ץ הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א, דאין הוראה שכולם ילכו מחר להחליף רצועותיהן כדי שיהיו שחורות אף מבפנים.

והוסיף (הדומ"ץ), שעתה הוצרך להחליף רצועות של תפילין של ראש, ושאל אותו הבתיים מאכער אם לצבוע אף מבפנים בשחור, השיב בחיוב, ואזי רצועות תפילין של ראש שחורות הן אף מבפנים, אולם רצועות של יד שלו עדיין צבועות הן אך מבחוץ.

ג] וכשנשאל, א"כ אנו כמוציאים לעז על אבותינו, השיב: גם הרמב"ם החליף בחצי ימיו תפילין שלו מר"ת לרש"י, שהיה סבור בתחילה דהלכה כר"ת, ואח"כ ראה

שהוא בשב ואל תעשה ליכא חששא משום לעז על הראשונים ע"כ.

וגם הפרי חדש (או"ח סימן תצ"ו – הנ"ל), בדין קהל אחד שזה כמה שנים נהגו קולא בדבר אחד ורוצים להסכים לבטל אותו המנהג ולהחמיר בדבר אם יש לחוש להוצאת לעז על הראשונים, והביא דברי הרא"ש והרשב"א, ולבסוף העלה שהקהל יכולים לבטל המנהג של קולא ולהחמיר בדבר, כל שיש פקפוק מעיקר הדין או דהויא פלוגתא דרבוותא וכיוצא עכ"ל. ועוד מצינו בתשובת מהראנ"ח (ח"ב סימן א'), דדוקא בדיני אישות דהוי פגם ופסול חיישינן בדבר ההוה עכשיו, אבל בדיני איסור אפילו אי מוציא לעז על הראשונים שאכלו דבר איסור מאי דהוה הוה וכו' ע"כ. וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (תנינא סו"ס קל"ט), מוטב להוציא קצת לעז על הראשונים מלהכשילם לעתיד וכו' ע"כ.

ד] זאת ועוד, הנה ברבות השנים יצא שנשאלתי על דברים שכתבנו להילכתא, מהא דאין המנהג כן. וכגון מה דהארכנו בספר בירורי חיים ח"ד (עמ' רפא אות ד') ע"ד הדלקת נר חנוכה קודם תפילת מעריב, ולא אמרינן משום תדיר להקדים מעריב עיי"ש, ותמיד השבתי ע"ז, אף דמנהג ישראל חשוב הוא עד למאוד, ולא בכדי כתבנו שם (ח"ד עמ' תכב-תפ) כשישים עמודים על 'מנהג ישראל תורה',

מ"מ [פעמים] דשאני כשנוגד דברים מפורשים בהלכה.

ושמחתי כמוצא שלל רב שעתה מצאתי כעין זה בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סימן ק'), וז"ל "ועשיה כדין לא נכנס בהלכות מנהג, שלכן כשנראה לחכם אחד שיותר טוב לפי ההלכה, ואף רק להידור ולחומרא בעלמא, אין להחשיבו כאינו חושש להמנהג, כי כשהכוונה היא בעולם לעשות כדין אין בזה ענין חיובי מנהג" 10(אך ששייך בזה ענין יוהרא כשבא להחמיר בדבר שנעשית ברבים, אם גם הוא סובר שמעצם הדין אין לחוש בזה שמפסיק בהתפילה וקריאת השם [בברית מילה, בין ברכת בפה"ג לשתיה], שלפי"ז יש חילוקים בין גדול מפורסם, לאינשי ואף לת"ח שאין מפורסמים). ע"כ.

בקובץ פסקי בושם (עמ' שלו אות ט' הערה ז') הובא, דהגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל הקפיד שלא להוציא שמועה רעה מפיו, ואף כשנפטר חמיו לא דיבר על כך עם הרבנית, אלא המתין עד שיבואו אחרים לבשר לה. וכשהיה צריך שהרבנית תלך לנחם אבלים בבית מיודעיה, לא היה מספר לה שמשפחה פלונית יושבים שבעה, אלא סידר שתצא לרחוב ותראה את מודעות האבל וכו'. ע"כ.

אביא מה שכתבנו בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' תצט) בזה

שמועה שאינה טובה

שאלה: אם שרי להודיע על שמועה רעה – שמת פלוני.

צדדי השאלה: הא דאיתא בגמ' (פסחים ג, ב) דרב כהנא חלש, שדרוה רבנן לר'

שואלו, ואפילו כששאלו לא השיב לו אלא ברמז בעלמא וכו', מיהו אם שואל עליו אין לו לשקר ולומר חי הוא, מדבר שקר תרחק (שמות כג, ז), וכדמשמע ממילתיה דרב שלא רצה לשקר ולומר חי הוא. ע"כ.

ובשנות אליהו להגר"א מוילנא ז"ל (ברכות פ"ט) כתב, ע"ד הא דאיתא שם ועל הבשורות הטובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת, מה שאמר אצל טובות 'בשורות' ואצל רעות 'שמועות', מפני ששמועה טובה מצוה לבשרו [וכתיב] (משלי טו, ל) שמועה טובה תדשן עצם [לכך אמר בשורות, אבל רעות בודאי לא יאמר לו איש כי מוציא דבה הוא כסיל אלא ישמע, אבל אין מי שיבשר לו לכך אמר שמועות. עכ"ל. והמתבאר מהדברים דבשורה רעה אין אומרים.

(ד) ובגוף לשון הפסוק מוציא 'דבה' הוא כסיל, הנה בלשון בני אדם תיבת - דבה היינו שקר, וברש"י במשלי (י, יח) פירש דדבה היינו לעז שיהיו אנשים דובבין בו וכו' ע"כ, ובמצודת ציון כתב שהוא ענין לעז והוצאת שם רע שרבים דובבים ומספרים וכו' עיי"ש, ועתה ראיתי טפי מהכי בדברי הרמב"ן עה"ת (בראשית לז, ב) מוציא דבה הוא כסיל - 'האומר שקר'. וכ"כ בפרשת שלח (במדבר יג, לב) כי מוציא דבה הוא כסיל - אשר יאמר שקר. וכ"כ בכלי יקר (בראשית לז, ב).

ברם מצינו בקרא (בראשית לז, ב) ויבא יוסף את 'דבתם' רעה אל אביהם יא,

יהושע בריה דרב אידי אמרו ליה זיל בדוק מאי דיניה, אתא אשכחיה דנח נפשיה, קרעיה ללבושיה ואהדריה לקרעיה לאחוריה ובכי, ואתי אמרו ליה נח נפשיה, 'אמר להו אנא לא קאמינא - ומוציא דבה הוא כסיל (משלי י, יח) ע"כ, והיינו אף שהיה מוכח ממעשי שרב כהנא מת, מ"מ לא הוצאתי דבר זה מפני.

תשובה: (א) איתא בשו"ע יו"ד (סימן ת"ב סי"ב) מי שמת לו מת ולא נודע לו, אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו, ועל זה נאמר מוציא דבה הוא כסיל ע"כ. ומקור הדבר מדברי הגמ' מו"ק (כ, א) מעובדא דרבי חייא, דאמר ליה ר' חייא לרב, אבא קיים - האם אביך שהוא אחי חי, אמר ליה רב אימא קיימת, וברש"י פירש דבלשון שאילה השיב לו עד שאתה שואל על אבי שאל על אמי שאף היא אחותך, אמר ליה ר' חייא אימא קיימת - שאל על אחותו אם היא חיה, אמר ליה רב אבא קיים, וברש"י כתב היינו שרב ענה לו עדיין לא השבתיך על אבא, וממילא הבין ר' חייא ששניהם מתו. ע"כ. הרי לן שנוהר רב להוציא מפיו בשורה שאינה טובה.

ובתום (שם ד"ה אייבו) ובמרדכי (סוף מו"ק סימן תתקלג) הביאו גירסת ר"ח דגריס, דרבי חייא שאלו לרב וכי אבי קיים העודנו חי, אמר לו רב - אבא קיים, כלומר אבי שלי חי, אבל מאביו דרבי חייא לא השיב וממילא הרגיש שנפטר, וכן יש לפרש גבי אימא קיימת וכו', אלמא שלא היה רוצה לומר לו כלום אילו לא היה

יא. וכיון דאתנין להא אביא סנסן נאה מספר אפיקי ים שכתב ע"ז 'בינה במקרא', [וכידוע אפיקי ים אינו ספר

וברש"י פירש דכל מה שהיה יכול לדבר השפחות, והן שחשודים היו על העריות, בהם רעה היה מספר, הן ע"ד אבר מן החי ובשלשתן לקה עיי"ש, וכל דברים אלו לא שהיו אוכלין, והן שהיו מזלזלין בבני היו דברי שקר כלל יב. וכן מצינו בחיי אדם

על התורה, (לפני המפתחות בח"ב). והוא - מה דכתיב בקרא דידן, והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו, ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. ויש להבין, מה רצתה תורתנו הקדושה לומר ב'והוא נער' [דאי אתי למימר שהיה יוסף רגיל אצלם, הוה סגי למיכתב והוא את בני בלהה וכו']. ועוד, מהו 'ויבא', מהיכן הביא, הוה ליה למיכתב ויספר. ועוד, מהו אל 'אביהם', וכי יעקב אבינו ע"ה אינו אביו גם. ובפרט שלהלן בפסוק איתא נשי 7אביו8.

ותירין, דמבואר להלכה [ברמב"ם הלכות דעות (פ"ו ה"ז)] דבאם בעי להוכיח את חבריו אזי קודם יוכיח אותם בעצמו, [וז"ל הר"מ הוראה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה, מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ע"כ], ואם ראה שלא הועיל אזי יספר לאביו או לרבו, [כמבואר בשערי תשובה לרבינו יונה (מאמר רכ"א) בזה"ל, ודע כי בדברים שבין אדם לחבירו כמו גזל ועושה ונזק וצער ובושת ואונאת דברים, יכול לספר לבני אדם וכו', אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחילה עכ"ל, ועיין בספר חפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל י" ס"ב אות ג') שכתב בזה"ל, שיוכיח את החוטא מתחילה, ובלשון רכה וכו', ואם לא ישמע לו אז יודיע לרבים את אשמת האיש הזה מה שהזיד על רעהו ע"כ], ואם יודע מלכתחילה שלא יועיל מה שיוכיח אותו, אזי יכול לספר מיד לאביו או לרבו, [עיין בחפץ חיים (שם ס"ז) שכתב, דאם יודע בו שלא יקבל תוכחתו אזי הוא אין צריך להוכיחו אלא יספר בפני שלשה עיי"ש].

ועוד איפסק להילכתא, כשמספר לחבירו אזי צריך לספר הדברים כהוייתם בלי להוסיף מאומה. [כן הוא בחפץ חיים (שם ס"ב) שלא יגדיל העולה, ופשוט הוא דהוא בכלל שקר ומוציא שם רע עיי"ש]. ועוד, כשמספר צריך לזהר לא להנאתו ח"ו, ורק לטובת הענין [ג"ז בחפץ חיים שם, ועיין בפירושו באר מים חיים (סק"י) דמה שקוצץ הקב"ה על הגויים המריעים על ישראל, אף שהרעה המגיעה לנו מאתם הוא מאת הש"י בדין וכו', עכ"ז ייענשו אח"כ העכו"ם בעונש גדול כי הם אינם מכוונים לתועלת רק מצד שנאה ושנאים בצרתינו, וה"נ דכוותיה ע"כ].

ופלפי זה אתי שפיר, הא דכתבה התורה והוא נער, כיון שידע מראש שיזלזלו בו משום שהוא נער, ולכן עפ"י דין יכול היה לספר לאביו מיד. וכן הא דאיתא 'ויבא' היינו כמו המביא חפץ ממקום למקום בלי להוסיף מאומה. וכן נמי מה דכתיב 'אביהם' היינו לומר דאין לו מהא שום הנאה, וכאילו הוא אביהם ואינו אביו שלו. ע"כ אפיקי ים).

יב. א] ויעויין בשפתי חכמים עה"ת (אות נ') שתמה, וכי יעלה על הדעת שבני יעקב ע"ה יהיו חשודין על זאת, [ואם נימא דלא עשו כן וכי הוציא יוסף שקר מפיו], ואי ח"ו אמת ונכון הדבר אזי למה נענש יוסף, וי"ל דודאי לא היו חשודין ע"ז, אלא שיוסף היה טועה בדבר, לכך נענש שהיה לו לעיין בדבר על מה שחשדן שאכלו אבר מן החי, שהיה רואה אותן שאכלו מבהמה שנשחטה ועדיין מפרכסת דמותה לאכלה, והוא סבר שכל זמן שמפרכסת הוה אבר מן החי.

[ואולי איכא עוד למימר, דהא מה דאמרין דבנשחטה שרינן לאכלה אף שמפרכסת, זה אינו אלא לישראל, אבל לבן נח כל זמן שמפרכסת הוה אבר מן החי, כמבואר ברמב"ם (מלכים פ"ט הי"ב-י"ג). וכבר כתבנו בספר בירורי חיים (ח"א עמ' תקי) ע"ד אי לאבות הקדושים איכא דין ישראל או בן נח, וא"כ בזה נחלקו השבטים עם יוסף, דהשבטים ס"ל דדינם כבן ישראל, ותו לא הוה אבר מן החי לאחר שנשחטה. ואילו הוא סבר דדינם אף כבן נח ולכן אף כשמפרכסת הוה אבר מן החי. ועתה ראיתי שכבר קדמני בספר פרשת דרכים לבעל המשנה למלך (דרוש א' עמ' טז ד"ה וראיתי)].

ותו כתב בשפתי חכמים, או שהיה [יוסף] רואה שאוכלין בן פקועה שמותר בשחיטת אמו, ואפילו שהוא שור

(כלל ס"ג ס"ד) שכתב מצאתי בספר אחד ששמו נעלם ממני, שאין להגיד לחבירו שיש קשת מטעם מוציא דבה ע"כ יג, ואף שאמת ונכון הדבר.
שוב ראיתי בפרדס יוסף (פר' וישב) שהביא שכתב תמה כן האדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל – דהרי אמת שמת, ואינו שקר. ותיירץ דיש לומר יען שיקום בתחיית המתים הוי קצת שקר, דהוי כמו קם משנתו והי כסיל כשאומר כן על צדיק וכו' ע"כ.

גדול, ואין צריך שחיטה מן הדין אלא מפני מראית עין, [כמבואר בחולין (עה, ב) בהפריס ע"ג קרקע דטעון שחיטה, וברש"י (ד"ה הפריס) משום דאחי לחלופי לאכול בהמה בלא שחיטה עכ"ל, וכ"ה בשו"ע יו"ד (סימן י"ג ס"ב) ובט"ז (סק"ד) משום מראית עין דאחי לאחלופי בבהמה גמורה, כיון שגם זה [בן פקועה] הפריס ע"ג קרקע ע"כ] וכו'. ע"כ.

בן ומו"ח זצ"ל הראני שגם בספר יקהל שלמה להרה"ק רבי שלמה אב"ד פינטשוב ונכד בעל התפארת שלמה זצ"ל תמה כן, והביא מרבי אליהו מזרחי ז"ל בשם ספר קובץ ישן, [וכ"ה בשל"ה הק' (תורה שבכתב פר' וישב דף ל' ט"א ד"ה וישב)], שאברהם אבינו ע"ה מסר סוד ספר יצירה לבנו יצחק אבינו ע"ה, ויצחק ליעקב, ויעקב לבניו, דאין מוסרין סתרי תורה רק למיוחסי ישראל, ובניו השבטים בראו בהמה ע"י ספר יצירה והיא פטורה משחיטה, [עיי' (סנהדרין סה, ב) רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא 17 ואכלי ליה 8 ע"כ, וכתב המלבי"ם בפ"י התורה והמצוה (בראשית יח, ז) דאין לו דין בשר ואף מותר לאכול בחלב, אהא דכתיב ואל הבקר רץ אברהם דאמרו חז"ל 10 (עיי' בילקוט ראובני בשם חסד לאברהם (עין משפט נהר נא)) שכן הבקר רץ מלפני אברהם, ואברהם ברא אחר ע"י ספר יצירה. וע"ז אמר וימחר לעשות אותו, ואין לו דין בשר, והוי יכולים לאכול בחלב, וכיון שכן האכיל אברהם אבינו למלאכים בשר בחלב ע"כ, 10 (וע"ע בספר בירורי חיים (ח"ג עמ' תתקצו) בזה], ומזה אכלו אבר מן החי, ויוסף ע"ה לא ידע שאחיו בראו הבהמה ע"י ספר יצירה.

9 ומה שלא ידע, כיון דאיתא במפרשים שהלומד ספר יצירה צריך לאכול חולין על טהרת הקודש, ולהתנהג בטהרה, והלומד סדר טהרות הוא היודע היאך להתנהג בטהרה, אבל יוסף לא למד. ומהיכן ידעין דכתיב בקרא (בראשית לו, ג) כי בן זקנים הוא לו – ובבעל הטורים כתב ד'זקנים' ר"ת זרעים, קדשים, נשים, ישועות [נזיקין], מועד ע"כ, היינו שאביו למד עמו רק חמשה סדרים, ומה הטעם שלא למד עמו אף סדר טהרות, דאיתא בתרגום – כי בן זקנים "ארי בר חכים", ובגמ' שבת (לא, א) איתא דעת זה סדר טהרות, וכתב רש"י (ד"ה דעת) דעת עדיף מחכמה ע"כ, ועיי' מהרש"א בח"א, ומאחר שדעת – טהרות הוי יותר מן החכמה – קדשים, וכיון שהוא היה חכם הרי לא הגיע לכלל דעת, א"כ לא למד סדר טהרות, וממילא לא אכל בטהרה ולא למד ספר יצירה, ולכן לא ידע כלל שהבהמה שאכלו נבראה ע"י ספר יצירה. ע"כ. ודפח"ח.

ג] ואגב גררא, אלמה לא חיישינן בבהמה שנבראה ע"י ספר יצירה לאכלה משום מראית עין. הנה בספר בן יהודע (סנהדרין סה, ב ד"ה ברם) כתב, דבשר בהמה הנ"ל אינו משביע, שאינו עושה דם בגוף האוכלו, ובודאי אינו מרגיש בו טעם הנאה של אכילה וכו'. ובוזה ניחא לתירץ בענין אליהו זכור לטוב, שהיו העורבים מביאים לו בשר (מלכים א יז, ו) ולמה לא היה בורא בשר ע"י ספר יצירה, אלא ודאי דאין בשר זה משביע וזן את הגוף ע"כ, ולפי"ז כתב בשו"ת מעדני מלכים להגה"צ רבי לוי הכהן רבינוביץ שליט"א (סימן ס"ז), מאחר שבשר זה הוא בלא דם, ואין מרגישין בו טעם, אין לך היכר גדול מזה, דהוא שונה משאר בשר הן במראיתו והן בטעמו ע"כ.

ולכאורה יש לעיין בדבריו, כיון דכל מה דמצינו בבן יהודע הנ"ל אינו אלא דאינו עושה דם בגוף האוכלו, אבל לא כתב שעצם בשרו הוא בלא דם כלל, ואם כנים דבריו הרי לא נשתנה כלל מראיתו, ועדיין איכא משום מראית עין, וצ"ע.

יג. והובא במשנה ברורה (סימן רכ"ט סק"א).

לצורך כבוד המת שרי

(ב) מכל מקום נראה, מאחר דמלשון השו"ע כסיל – טפש. ולכן החכם אינו מספר. ביו"ד (סימן ת"ב סי"ב - הנ"ל) חזינן ותו, הא מצינו ברמ"א שם דבבנים דליכא איסורא למימר שמת פלוני י', וכמו זכרים טו נהגו טז להודיע י' כדי שכתב 'דאינו חובה', אלא שהמספר הוא שיאמרו קדיש יח ע"כ, הרי לן דהיכא

י'. הלום ראיתי כעין זה בספר דברי סופרים (סימן ת"ב עמ' תשמד סק"ט). וע"ע בעמק דבר שלו שם. זו. ובשו"ת חות יאיר (סימן ר"א) כתב, דעכשיו המנהג שמגלין גם לבנות, ואומרים כדאי אב ואם שיתאבלו בניהם עליהם. ע"כ. זו. ומהריק"ש כתב דמצוה להודיעם.

יז. ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן כ"ו) שכתב בזה"ל, הא דכתב הרמ"א דהמנהג להודיע להבנים, לא שייך בזה הא דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו (שבת ד, א), דהרי כל אדם מצווה על לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז), וגם איכא מצות עשה של השבת גוף האדם, ולהצילו מרעתו, ואפילו בממונו כדאיתא בסנהדרין דף ע"ג, והקדיש מבואר בפוסקים בשם המדרשים הוא לפדות את המת מדינו של גיהנם [וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה (עמ' יא), ובסימן כ"ח (הערה י') בזה], ולהקל מעונשו, ואם אנו מצווים על הגוף להצילו מכל שכן להציל נשמתו בכל מה דאפשר, וכיון שתיקון ופדיון הזה הוא ע"י הבנים, לכן אדרבה אנו מחוייבים על לא תעמוד על דם רעך להודיעם מיתת אביהם ויאמרו קדיש לפדות נפש אביהם. וא"כ נראה שהמנהג הזה מדינא. ע"כ.

יח. א] וכמו שהביא ברכי משה (אות ד') ממהר"י ווייל (סימן י"ג) דאית ליה למת נחת רוח בזה. ע"כ. וע"ע בספר יש נוחלין (בהקדמת המחבר אות ט') שכתב, דהקדיש אינו תפילה שיתפלל בן על האב לפני השם שיעלהו משאול מטה, אלא זכות ומצוה הוא למת כשבנו מקדש השם יתברך בריבים עיי"ש. ב] וכיון דאיתנין להא, אביא עוד בזה. הנה מצינו שנחלקו אם יועיל מעשה טוב של הבן בעוה"ז לזכות את אביו בעוה"ב, אם לא ציוהו. או דילמא אף אם יועיל לא יועיל אלא שימעיטו פורענותו. דכתב בספר חסידים (סימן תרי"א) בזה"ל, ואם לא למד ולא עשה – שלא זכה במצות ובמעשים טובים, ואם לא נתן ממונו בחייו ביד נאמן לתת לאחר מותו, אילו היו אחרים נותנים בשבילו בית מלא זהב בשביל המת 77 ללא יועיל, זה זוכה וזה נהנה אינו מועיל, כי אילו היה כן מה הפסיד הרשע, הרי נהנה בעולם הזה ולעתיד יורש גן עדן בטורח של זה. [אבל] אם זכה וכמו"כ עשה עבירות [אזי] יכול החי בשבילו להתענות או להתפלל 77 שימעיטו פורענותו וכו', זה דוקא אם זכה וחטא, אבל אם לא זכה לא יועיל. ע"כ. וכמו שכתב כיוצא בזה (סימן תר"ה) ומי שהזכיר מחכמים ענין העתירה ובקשה על החוטא, לא אמר אלא כדי להקל מעליו הפורעניות בלבד וכו' עיי"ש. אולם בספר יש נוחלין הנ"ל פליג, וכתב שיועיל מעשה טוב של הבן לזכות את אביו בעוה"ב אף אם לא ציוהו, דכן נראה מההגדה דר"ע (מס' כלה פ"ב ד"ה אבעיא להו – מדרש עשרת הדברות לא תנאף) [והובא במשנה ברורה (סימן קל"ב סק"י), כמצויין לעיל בדברינו (סימן כ"ח הערה י')] – שמצא האיש ההוא מדוכא ביסורין, ושאלו כלום יש לך תקנה בעוה"ז, והשיב לו, שמעתי שאם יעמוד בני לפני התיבה ויאמר קדיש וברכו, מיד מתירין אותי מן היסורים, הרי נראה מכאן שקדיש וברכו שיאמר החי יועיל ויכפר על המת, וחיתה נפשי בגללו, וה"ה שאר זכויות ומצוות שעושה הבן אחר מיתת אביו היא כפרה לנפש האב, אעפ"י דמדנפשיה קעביד.

ובהגה (שם אות ב') כתב עוד, ולא זו בלבד שמציל את אביו מדינה של גיהנם, ומתיר אותו מן היסורים, אלא אף זו שמכניסו אח"כ לגן עדן ונותנו במחיצת הצדיקים, כדאיתא בזה"ר (סוף פר' בחקתי) ע"כ. וכיוצא בזה חזינן ממה שהבאנו לעיל (בראש הספר בהקדמה, אות י"א) מדברי ספר שבט מוסר שהביא ממדרש רות הנעלם, ומספר סוכת שלום, ועוד.

דברי סופרים – קיצור הלכות אבלות (פכ"ד עמ' רעא אות ד'-ה'), וז"ל נראה דהא דאין להודיע על מיתת אדם היינו רק אחר קבורה, אבל קודם קבורה מצוה להודיע אפילו לשאר בני אדם כדי שיבואו להספד וללוותו, וכמו שנתבאר בפרק י' [בספר הנ"ל] דמותר אפילו להלין את המת כדי להשמיע בעיירות הסמוכות שיבואו להספדו^{יט} ולקבורתו וכו'. ולכן נוהגים לפרסם וכו' לפני הלוייה על פטירת פלוני כדי שיבואו להלווייתו. עכ"ל^כ.

דאיכא צורך שרי לספר. ולפי זה אתי שפיר מה דחזינן דעמא דבר כשמת מאן דהו, אזי מכריזים ברחובה של עיר ומודיעים בראש כל חוצות על הלווייתו, והוא נמי משום דהוי צורך לכבוד המת, ולכן לא חיישינן. ולפי"ז לאחר שכבר נקבר, אפשר דלא הוי מדת חכמים לספר, וכדחזינן בגמ' (נזיר מד, א - מו"ק כ, א) מעשה ומת אביו של רבי צדוק בגינזק והודיעוהו לאחר שלש שנים וכו'.

ושמחתי שמצאתי כיוצא בזה כתב בספר

ניחום אבלים הוי נמי כבוד המת

להלכה ברמ"א (סו"ס של"ה). וע"ע בגמ' (שבת יב, א) אין מנחמין אבלים ואין מבקרין חולים בשבת, הרי שהקדים בלשונו על תנחומי אבלים^{כא}. וכיון דהוי יקרא דשכבי ודחיי וגמילות חסד עמם, אזי פשוט דאדרבה מצוה לומר^{כב}.

ג) ונראה עוד, דהיכא דידעינן שילך השומע לנחם את האבלים, אזי הוי נמי צורך וכבוד המת, וכמו שכתב הרמב"ם (אבל פי"ד ה"ז) בזה"ל, יראה לי שנחמת אבלים קודם לבקור חולים, שנחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים עכ"ל, וכן הוא

^{יט}. ויסוד הדבר מדברי הגמ' (סנהדרין מז, א) הלינו לכבודו לשמע עליו עיירות, להביא לו מקוננות, להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו, שכל העושה אינו אלא לכבודו של מת ע"כ. וכ"ה להלכה בשו"ע יו"ד (סימן שנ"ז ס"א).

^כ. אולם בשו"ת שלמת חיים (סימן תרכ"ד) מצינו, שנשאל ע"ד מה שמדפיסים ומפרסמים פטירתם של אנשים בעתונים אף לאחר קבורה, אי עוברים בזה על מוציא דבה, והשיב בזה"ל כנראה שאין בזה משום מוציא דבה לאחר שכוונתם לצורך איזה דבר לעורר עכ"ל, ולדרכינו להלין (אות ו') דאף לנחם אבלים הוי נמי צורך וכבוד המת, אזי זה כוונתם לפרסם בעתונים וכדומה כדי שיבואו לנחמם.

וכבר כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן ר"א) דלא הוי מוציא דבה רק באמירה ממש כדמוכח בגמ' [מו"ק כ, א] הנ"ל (אות ג'), אבל אם יכתוב או ירמוז לא הוי מוציא דבה ע"כ. וראה עוד בשלמת חיים הנ"ל שהביא תשובת הגאון רבי יוסף ראזין מרוגוצ'וב זצ"ל [מח"ס צפת פענח] בזה, דכתב נמי דגדר מוציא דבה לא שייך בענינא דא, כיון דכתיבה הוא רק כמו רמז, ועיין סנהדרין (דף מט) דמשמע דבאגרת לא הוה כ"כ מורד במלכות וכו'. ע"כ.

^{כא}. ויעיין במקורות וציונים על הרמב"ם שם (מהדו' פרנקל) שציין, דמצינו בכמה מקומות בחז"ל שהקדימו ביקור חולים לתנחומי אבלים.

^{כב}. ואף דאיכא למימר בפשיטות דגם בעובדא דר' יהושע בגמ' פסחים (ג, ב) הנ"ל, איכא צורך להודיע על מיתתו של רב כהנא מפני כבוד המת ללוותו או תנחומי אבלים, מ"מ אינו מוכרח להדיא מדברי הגמ' דזה היה עיקר המטרה.

העולה מן הדברים: אין איסור להודיע שפלוני מת, אלא שהחכם נמנע. ומ"מ היכא דאיכא צורך כבוד המת כגון שידעו לבוא ללוותו לבית עולמו, ולנחם את האבלים, פשוט דאף מצוה איכא.

יום שנכפל בו כי טוב
א' דר"ח שמרבים בו שמחה ה'תש"פ

בחודש אדר שלמא אשר, לפרי עין הדר
לכבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה
איש חמודות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות
ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג
הרה"ג רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א
אחר מבוא הברכה והשלום.

בקובץ פסקי בושם (עמ' שסו ד"ה ופעם) על דבר שנכשל בו בלילה, והלה יצטדק הובא, דפעם אמר הגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל שעל כתפי המורה הוראה מוטלת אחריות כבידה, עד שיתכן שאם יעמוד אחד לדין בפני בי"ד של מעלה לאחר אריכות ימיו ושנותיו, ויתבעו ממנו

על דבר שנכשל בו בלילה, והלה יצטדק שלא היה לו את מי לשאול באצמץ הלילה, יתכן ויהיה הקולר תלוי בצוארו של המורה שלא היה זמין מספיק לפני השואל. ע"כ. אביא מה שכתבנו בענינא דא ספר בירורי חיים (ח"ב עמ' תיז).

תנאי לרבנים

שאלה: האם רב יכול לעשות תנאי לענות לשואלים בכל עת, ואזי לא יעבור בתחילת רבנותו שאינו מחוייב

בג. וראה בספר פלא יועץ (ערך בשורה) שכתב, אם יודע בשורה טובה לחבירו 7מהר ימהרנה לו8 וחיתה נפשו בגללו, ולמצוה תחשב לו, וזה נכלל במצות גמילות חסדים. משא"כ בשורה רעה לא ישמע על פיו, שהרי אמרו רז"ל שהמבשר בשורה רעה עליו הכתוב אומר מוציא דבה הוא כסיל. ואמרו רז"ל שאפילו השולח לחבירו לידע איזה דבר ולהשיבו דבר, אזי אם התשובה רעה לא ישיבנו דבר, שאין משיבין על הקלקלה, כמו שמצינו בהתך שלא רצה להגיד למרדכי את דברי אסתר (אסתר ד, י-יב). ואם לפעמים הוא מוכרח להגיד לחבירו איזו בשורה רעה, יגיד אליו ברמז באופן שיבין מעצמו, או יגיד ע"י גוי, ולא ישלח לישראל אחר שהרי אמרו (שבת לא, א) דעלך סני לחברך לא תעביר. ויזהר שלא לומר בפתע פתאום, פן יסתכן מקבל הבשורה, וחכם לב יגיד הדבר בסדר נכון ע"כ, וכדמצינו באור החיים הק' (בראשית מה, כו), דאף בשורה טובה פעמים שצריך לאומרה מעט מעט עד שתתישב דעתו.

תשובה: הנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן ר"י) נשאל ע"י הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ' [ה"ה האדר"ת] ז"ל אב"ד מיר ברוסיה ואח"כ בירושלים עיה"ק, וז"ד מכתבו הטהור הגיעני וע"ד אשר ענותנותו תרביני, ועלה ונסתפק בדבר חשש עיניו הדין על תשובת שאלה בעת ששוכב מעט לישון ביום.

ומצינו שנחלקו רש"י והרמב"ם בהא דכתיב בקרא (שמות כב, כא) כל אלמנה ויתום לא תענון, דרש"י כתב דהוא הדין לכל אדם [שאסור לענותו] אלא שדבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח, ודבר מצוי לענותם עכ"ל, ואילו הרמב"ם (דעות פ"ו ה"י) פליג וסבירא ליה דאלמנה ויתום דוקא, וז"ל חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות, מפני שנפשו שפלה מאוד ורוחן נמוכה אעפ"י שהן בעלי ממון, אפילו אלמנתו של מלך ויתומים מוזהרים אנו עליהם שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון. עכ"ל. וכ"כ בספר המצוות (ל"ת רנ"ו) בזה"ל, שהזהירנו מענות היתום והאלמנה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון וכו' עכ"ל, וכע"ז בספר החינוך (מצוה ס"ה), ועיין במנחת חינוך (שם אות א') שכתב דנראה מדברי הרמב"ם והחינוך דדוקא יתום ואלמנה בכלל האיסור.

ובפתחי תשובה (יו"ד סימן רמ"ב סק"ט) הביא מספר משנת חכמים (ריש הלכות דעות ריש לאו ז') שנסתפק בהא דאמרינן במסכת אבות (פ"ה מ"ח) חרב בא לעולם על עיניו הדין, אם הוא דוקא עיניו דין בדיני ממונות או אף הוראות איסור והיתר בכלל שלא ידחה בלך ושוב,

והשל"ה (דפוס א"ד דף קפד, ב) כתב, לאחר שההוראה ברורה אליו לא יחמיץ שוב את ההוראה רק ישיב מיד להשואל, דכשם שאסור לענות דין מדיני ממונות הכי נמי בכל ההוראות עיי"ש, והוא ז"ל פלפל בזה וכתב דזה תלוי בפלוגתת רש"י והרמב"ם הנ"ל, דלדעת רש"י דכל אדם אסור לענות מקרא דלא תענון כל ענוי במשמע, אף ענוי הוראות איסור והיתר, אך לדעת הרמב"ם דס"ל דאלמנה ויתום דוקא, אבל כל אדם יליף מלא תעשו עול במשפט, שפיר יש לחלק בין דיני ממונות ובין הוראות איסור והיתר. ע"כ.

יא) ובמכילתא (פר' משפטים מסכתא נזיקין פר' י"ח אות כ"א) איתא בזה"ל, כל אלמנה ויתום לא תענון, אין לי אלא אלמנה ויתום, שאר כל אדם מנין תלמוד לומר לא תענון דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר אלמנה ויתום שדרכן לענות בהן דבר הכתוב עכ"ל.

וכתב בבאר אברהם על המכילתא לזקני רבי אברהם מסלאנים זצ"ל בעל יסוד העבודה, דבאמת לא נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא לדינא, ותרוייהו סבירא להו דלאו דלא תענון קאי אכל אדם, וכל פלוגתייהו היאך דרשינן האי פסוקא, דלדעת רבי ישמעאל ילפינן מהא דכתיב בקרא 'לא תענון' אחר התיבות 'יתום ואלמנה' ולא כתיב לא תענון יתום ואלמנה, דאילו הקדים הכתוב את תיבות לא תענון הוי אמרינן מאחר דקיי"ל אין בכלל אלא מה שבפרט - והא לא תענון הוי כלל ויתום ואלמנה הוי פרט, וא"כ לפי"ז יתום ואלמנה דוקא ולא שאר אדם, אבל השתא שהקדים

הכתוב את הפרט 'יתום ואלמנה' לפני הכלל ד'לא תענון', הוי הכלל דלא תענון מוסיף על הפרט דיתום ואלמנה, ובא לרבות כל אדם. ואילו רבי עקיבא ס"ל דאינו צריך לכל זה, כיון דכבר כתיב בקרא (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, כבר ידעין שציווי זה קאי אכל אדם, אלא שדרך הכתוב לדבר בהווה, דמפני שדרכן לענות פירשן הכתוב עכ"ד.

אולם בפירוש קדמון "זה ינחמנו" כתב, רבי ישמעאל ורבי עקיבא נחלקו, והביא ב' פירושים בדעת רבי ישמעאל, ואליבא דתרווייהו אחרי דכתיב לא תענון, הרי ריבה שאר כל אדם דאית ביה איסור עינוי, ואילו בדעת ר"ע כתב בזה"ל לא הזהירה תורה אלא על יתום ואלמנה, לפי שדרך העולם לענותם הואיל שאין להם מושיעים עכ"ל, ומבואר בדבריו דאליבא דר"ע כל ציווי התורה דלא תענון הוא רק על יתום ואלמנה.

והלום ראיתי בספר נהרות איתן לרבי אברהם ישראל רובין שליט"א (ח"ב יו"ד) שכתב (בשער הספר עמ' יח), דנראה דרש"י שכתב בקרא (שמות כב, כא)

דה"ה כל אדם אסור לענותו אלא שדיבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ע"כ, שפיר הוי אליבא דהבאר אברהם, דרבי עקיבא ורבי ישמעאל לא פליגי, ואליבא דתרווייהו לאו דלא תענון קאי על שאר בני אדם כמבואר במכילתא. והטעם שהביא רש"י דומה יותר לטעמא דר"ע משום דקיי"ל (ערובין מו, ב) הלכה כר"ע מחבריו, וזה לא רק היכא דפליגי ממש אלא אף כמו הכא דפליגי בטעמא דקרא, מאחר דיכול לבוא נפק"מ להלכה מזה, שוב איכא האי כללא דהלכה כר"ע מחבריו, ומשו"ה הביא רש"י את הטעם אשר דומה יותר לדברי ר"ע שבמכילתא.

אבל המשנת חכמים ביבין שמועה (ד"ה באמת) כתב, דודאי הפירוש במכילתא דפליגי ר"ע ור"י, ונסתייע לזה מן המפרש שבמכילתא, וכנראה כוונתו לפירוש הקדמון 'זה ינחמנו' הנ"ל, ולכן ס"ל דהלכה כר"ע מחבריו, ועפי"ז ביאר את דברי הרמב"ם (דעות פ"ו ה"י) הנ"ל דדוקא יתום ואלמנה ולא שאר בני אדם, וס"ל להמשנת חכמים דליכא לפרש בדברי המכילתא דלא תענון קאי על כל אדם – ורק משמעות דורשין הוא דאיכא ביניהו. כ"ע כ.

כד. ועיין עוד בנהרות איתן (שם), שפלפל בדברי המשנת חכמים שכתב דאליבא דהרמב"ם כאשר הוא מעכב הוראת איסור והיתר אינו עובר משום עינוי, ואמאי לא נימא דתכלל בלאו דלא תעשו עול במשפט, דהא בהאי לאו איכא תרתי א' בירור ההלכה ב' פסק דין שנתנה התורה כח לבי"ד, שאף אם יכריעו כל החכמים שבדור שאדם פלוני חייב מיתה אין יכולים להרוג אותו, ורק הבי"ד והסנהדרין בכחם להרוג. ולפי"ז הן אמת דלגבי הוראת איסור והיתר לא שייך דין דכח בי"ד דהא ליכא בה מעשה בי"ד, אבל החלק של בירור ההלכה איכא ואיכא, וא"כ כשהמורה ההוראה מתעכב בבירור ההלכה להשיב להשואל הרי מענהו, וממילא אף לדעת הרמב"ם דקאמר דענה תענה שייך רק ביתום ואלמנה, זה דוקא לגבי לאו דלא תענון, אבל לגבי הלאו דלא תעשו עול במשפט שייך שפיר אף בהוראת איסור והיתר.

20 ושפיר מדויק לפי"ז הא דאמר רבי שמעון לרבי ישמעאל במכילתא [שהובא לקמן (אות ט"ו)], איני יודע על מה נהרג אני, והשיבו מימך בא אדם אצלך לדין ולשאלה ועיכבתו וכו', הרי להדיא שהיה מדמה דין שהוא

וכמחללי שבתות, אמר לו [רשב"ג] שמא בסעודה היה יושב וישן ובאה אשה לשאול על נדתה על טהרות שלה - ואמר לה השמש ישן הוא, והתורה אמרה (שמות כב, כב - כג) אם ענה תענה אותו ומה כתיב והרגתי אתכם בחרב וכו' עכ"ל, והשי"ת יודע כי אני [המהרש"ם ז"ל] בעניי כמה פעמים הזהרתי את בני ביתי שאם יבא מי לשאול באמצע אכילה או שינה לא יעכבו אלא יביאו לפני או יקיצוני, כי יפחד לבבי ממאמר זה.

ובליקוטי מהרי"ל (ריש הלכות פסח) בשם מהר"ש שדרש מאי דכתיב (תהלים לד, יג - טו) מי האיש החפץ חיים וגו' ועשה טוב, אין לך טוב כגמילות חסד וכו' אם הוא תלמיד חכם יהא גומל חסד ללמד תורה לבני אדם חנם ויהא נוח ומזומן לבריות בכל שעה לדון ולהורות בלי שהות. עכ"ל.

ובתב המהרש"ם הנ"ל, דעובדא דמס' שמחות בודאי הוא רק מילי דחסידות כמ"ש חז"ל (יבמות קכא, ב) וסביביו נשערה מאוד (תהלים נ, ג) - כחוט השערה, דהא התם השמש חטא ולא רבי שמעון, כי אם רבי שמעון ישן בלא הודע והשמש אמר רבי ישן במה נתחייב ר"ש משום עינוי, ובעל כרחך שהוא רק דקדוק בעלמא כחוט השערה. ועוד הרי מבואר בגמ' נדרים (פ, ב) כביסתן [כביסת בגדיהן] וכביסת אחרים כביסתן קודמת וכו', ולרבי

יב ואהא כתב המהרש"ם, דכיון דגם בדיני נפשות קיימא לן דלא מקרי עינוי הדין אלא כשמשנהין אחר שכבר נגמר הדין ולא קודם גמר דין, כמ"ש התוס' בסנהדרין (פט, א ד"ה ולא בב"ד) והכיתו כן מהגמ' (דף לה) יעווי"ש, ומכל שכן בשאר דינין כל זמן שאינו יודע בבירור מה להשיב בודאי אין בזה משום עינוי הדין מדינא, וכן לשיטת רש"י דגם בהוראות איסור והיתר איכא משום עינוי הדין וכו"ל - מפורש שם ג"כ דדוקא אחר שהוראה ברורה לו, אבל כל זמן שאינו יודע השאלה כלל בודאי אין בזה משום עינוי הדין, וברע"ב (אבות פ"ה מ"ח) על עינוי הדין - שיודעים להיכן הדין נוטה ומעכבין ואין פוסקין אותו ע"כ, הרי כמו שכתבנו.

והא דמצינו בפ"ח דשמחות, דהמצער את האדם להמתין ועל כל צער שמצערין את האדם עובר משום אלמנה ויתום לא תענון, וז"ל וכך אמר [שמואל הקטן] בשעת מיתתו שמעון וישמעל לחרבא וכו', וכשבאו רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל גזרו עליהם שיהרגו, והיה רבי ישמעאל בוכה, ורבי שמעון אמר בשתי פסיעות אתה נתן בחיקם של צדיקים ואתה בוכה [כוונת הדברים שבעוד שתי פסיעות הנך כבר נמצא בגן עדן וחוסה בצילם של הצדיקים, ואתה בוכה?], אמר לו [רבי ישמעאל] וכי אני בוכה על שאנו נהרגין, אלא על שאנו נהרגים כשופכי דמים

דיני ממונות לשאלה שהוא דיני ממונות, דבתרווייהו איכא דין עינוי, ואעפ"י שבדיני ממונות איכא ביה נמי משום לא תעשו עול במשפט, צ"ל שעובר עליו בשנים הן משום לא תעשו עול והן משום יתום ואלמנה לא תענון. ע"כ.

יוסי כביסתן קודמת אפילו לחיי אחרים, ובירושלמי שביעית (פ"ח ה"י) כתב דטעמיה דרבי יוסי דס"ל דגם כביסה הוי חיי נפש, וכן הוא בר"ש (שם מ"ה). ובשו"ע אבן העזר (סימן פ' סי"ב) בשם רמב"ם (אישות פכ"א הי"א) דצער גופה קודם אפילו ספק סכנה לולד, כמו שכתב הבית שמואל (שם סקט"ו).

ועיין שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רל"א) מדברי הפנים יפות (פר' ראה), וסיים החת"ס דצרכי בני ביתו קודמין אף לבני עירו בכל צרכיהם, אפילו אין לבעלי העיר מזון ומחיה כלל. וברדב"ז (ח"ג סימן תרכ"ז) דספק סכנה שלו קודם לסכנה ודאי של חבריו וכו'. ואני מצאתי באליה רבה (או"ח סימן שכ"ט סק"ח) בשם איסור והיתור (כלל נ"ט) שפסק דאין צריך להכניס את עצמו בספק סכנה עבור חבריו. ועיין שו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן קנ"ה) ועכ"פ אין חיוב לצער את עצמו בשביל צער חבריו. ועיין בספר חסידים (סימן תרצ"ט) דמצוה להדיוט הרגוני ולא יהרג תלמיד חכם, א"כ צער תלמיד חכם גדול ג"כ מצער הדיוט, ולכן מסיק המהרש"ם שאין שום צד לומר שיחוייב תלמיד חכם לצער את עצמו בכדי שלא יצטער האחר **כ"ה**, וצ"ל דברייתא דמס' שמחות רק מצד חסידות ודקדוק כחוט השערה שהצדיקו הדין עליהם.

יג) ואחר כל זאת יובן שאלת האדר"ת למהרש"ם אם מהני תנאי בתחילת קבלת הרבנות [שאינו מחוייב לענות בעת שיאכל או ישן], כיון דבצערא דגופא [של השואל] לא מהני מחילה, הנה בשו"ת מהרי"ק (שרש י') באמצע התשובה תלי לה בפלוגתת רש"י ור"ת, [דרש"י (ב"מ נא, א) כתב גבי האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה, דקאמר רבי יהודה שבדבר שבממון תנאו קיים, וכתב רש"י ז"ל שבממון כגון שאר כסות ניתן למחילה והוי מחול, אבל עונה שהוא צער הגוף לא ניתן למחילה, ור"ת סבירא ליה דגם עונה ניתן למחילה], ולשיטת ר"ת דוקא בסתם אמרינן שלא מחל, אבל אם מחל בפירוש מהני, והביא [המהרי"ק] שיטת כמה פוסקים דס"ל בצערא דקוטרא [עשן] ובית הכסא [עיין גמ' ב"ב (כג, א)] אם מחל בפירוש מהני וזהו ג"כ דעת ר"ת יעווי"ש.

20 במשנה למלך (אישות פ"ו ה"י) העמים גם בשיטת רש"י דמחילה בפירוש מהני גם בצערא דגופא, ומביא ראיה מגמ' ב"ק (סו"פ החובל). ובמג"א (סימן קס"ט סק"א) כתב בפשיטות דתנאי לא מהני בצער הגוף, [לענין שמש שעומד ומשמש בסעודה דבעינן ליתן לו מיד, וכתב המג"א ונראה לי דלא מהני תנאי בענין המאכל כיון שהטעם משום צערא], ולא

כ"ה. ואנא עובדא ידענא, אצל הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א הגיע מאן דהו לשאול שאלה חשובה באמצע הלילה, והרב שליט"א השיבו. וכיון שהדבר היה בשעות הקטנות של הלילה נסתפק הרב למחרת באם הוראתו נכונה היתה, והביא את השאלה כפי שאירע קדם הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר (שליט"א) [זצ"ל], אמר לו הגר"ש (שליט"א) [זצ"ל] בתוך הדברים, אצלינו יודעים השואלים אחרי שהרגלנו כן שאין פונים לשאול אחר חצות לילה.

הנהגתו אח"כ ביטל את התנאי, ושוב אפשר לשואלים לשאול אותו בשעות מאוחרות אלו, ואם הוא ישן אפשר להקיצו, והוא עצמו צריך לקום ממשכבו ולהשיב. אלא שיש לדון אם יכול הרב לבטל הנהגה זו כשירצה, ובאיזה אופנים יכול לעשות כן.

2. ונפקא מינא בזה בימינו שאפשר לשאול בטלפון, באופן שיודעים שאפשר לשאול אצל רב פלוני אף בשעות המאוחרות של הלילה, אם אירע שהרב הלך לישון באותן שעות, אזי אפשר להקיצו ע"י הטלפון כדי לשאול, והרב עצמו חייב להתעורר ולקום משנתו כדי לענות על השאלה. וכן מותר לשואל לצלצל בטלפון ע"מ להקיצו, כדי להודיעו שבא לשאול שאלה אשר צריך להראות אותה לחכם. ע"כ.

ושמעת מהגאון רבי יהודה סילמן שליט"א שהגדיר הדבר באופן ברור, חיוב הרב לענות שאלות שוה לחיוב כל בעל מקצוע ואומן, וכמו שלא ימצא אדם שיפנה לבעל מקצוע באמצע הלילה

הביא מהנ"ל. ועיין שו"ת גור אריה יהודה (ח"מ סימן י"ב) שתמה על המג"א מגמ' (ב"מ צב, ב) דבגדולים ידעו ומחלו, ועיי"ש ברש"י, ועפ"י כתב המהרש"ם יש לדון דכיון דכבר נהגו כל הרבנים להקל בזה, א"כ כל קהל המקבלים רב גם בסתמא הוי כהתנה. כמו שמצינו כהאי גוונא ברמ"א יו"ד (סימן קס"ט סי"ח) כ"י, ובאו"ח (סימן רע"ט ס"ד) כ"י, ואהע"ז (סימן ע"ו) ובית שמואל (סקי"ב) כ"ח, וחור"מ (ריש סימן ס"ז) כ"ט, ועוד בכמה מקומות^ל [וכיוב"ז יעויין בספר בירורי חיים (ח"ב עמ' תט הערה י') שהבאנו משע"ת לענין ברכת ציצית]. ע"כ.

יד) וראיתי בספר נהרות איתן (ח"ב יו"ד) שכתב (בשער הספר עמ' כד ד"ה מיהו), וז"ד - מיהו באופן שיש רב ומו"צ אשר הרגיל את ציבור השואלים שאפשר לשאול אותו עד השעות המאוחרות של הלילה, והציבור ג"כ נתרגל לכך, א"כ על זמן זה אין תנאי שקבלו עליהם בשעת קבלתו לרבנות. דאף אי נימא שבתחילת הרבנות שלו חל התנאי, מ"מ הרי ע"י

כו. לענין משכון של עכו"ם הנמצא ביד ישראל, והביאו לישראל חבירו שילוח עליו ויטול הוא את הריבית מהגוי, הרי הוא כאילו מכר לו לגמרי עד שיבוא העכו"ם לפדותו, ואף אם לא התנו כן להדיא מתחילה הוי כאילו התנו בכך הואיל והמנהג כן. ע"כ.

כז. לענין טלטול נר בשבת ע"י אינו יהודי, דכתב הרמ"א דלית ביה משום איסור אמירה לגוי, הואיל והמנהג כן הוי כאילו עליו מתחילה ושרי ע"כ. ועיין במ"ב (שם סקי"ד) שכתב דמצרפינן לזה הדיעה הראשונה בשו"ע (שם) דס"ל דמהני תנאי מע"ש [אף לישראל] לטלטל הנר משיכבה.

כח. לענין דנושא אדם אפילו מאה נשים, ואע"ג דממעט עונת אשתו [הראשונה] מ"מ כיון דהמנהג בעיר כן הוא הוי כאילו התנה עמה. ע"כ.

כט. ושם בסעיף ט' כתב הרמ"א, דלעיל סוף סימן מ"ב מצינו לענין לשון בשטרות שנהגו ההדיוטות לכתוב במקום ההוא הולכים אחריו, ואפילו לא נכתב דנין אותו כאילו נכתב, וה"ה דבר שהוא מנהג העיר. ע"כ.

ל. הרי מצינו הכא נושא אחד שנדון בכל ארבעה חלקי שו"ע.

עבור איזה קלקול שאירע לו בביתו, כיון שאפשר להמתין עם הענין עד לצפרא, כמו"כ הרב אין מחוייב לענות באמצע הלילה על דבר שסובל דחוי עד הבוקר, וה"ה איפכא באם אירע דבר מה בביתו ואיכא חשש סכנה אזי פונה לאומן אף באמצע הלילה, הוא הדין לענין הרב באם איכא שאלה הנוגעת לחשש פיקוח נפש, שרי ליה להקיץ הרב באמצע הלילה ולשואלו.

אם איכא חילוק בין שאלת נשים לשאר הוראת איסור והיתר

זו) עוד ראיתי בנהרות איתן (שם עמ' יז), דאיכא פלוגתא רבתא בין מסכת שמחות [שהבאנו לעיל (אות י"א)] למכילתא (פר' משפטים מסכתא דנזיקין פר' י"ח אות כ"ב), דאילו מלשון מסכת שמחות דאיתא שמא בסעודה היה יושב וישן 'ובאה אשה לשאול על נדתה על טהרות שלה' עכ"ל, יש מקום לדייק ולומר דדוקא בהוראת היתר אשה לבעלה – שבאה לשאול על טהרה שלה איכא משום עינוי, ולא בסתם הוראת איסור והיתר. ויש מקום לחלק גם בסברא, דלטהר אשה לבעלה דמי טפי לעינוי הגוף, שהוא יותר מסתם הפסד ממון או הפסד מאכל וכדומה, ובזה שייך שפיר ענין של עינוי.

ואילו במכילתא הנ"ל איתא על הפסוק אם

ועיין בפתחי תשובה יו"ד (סימן רמ"ב סק"ט), שהביא ממשנת חכמים דלכו"ע אסור לעכב הוראה להתיר אשה לבעלה. ע"כ.

ברכה על הקומפוט באמצע הסעודה כשהוא עיקרו של הסעודה

בקובץ פסקי בושם (עמ' נז הערה יב) ע"ד ברכה על קומפוט באמצע סעודת שבת ויו"ט, והביא לדברי המשנה ברורה (סימן קע"ז סק"ד) שכתב, דמה שמביאים מעט פירות מבושלים לקינוח סעודה שקורין קאמפאט, דזה אין בא למזון כלל רק לקינוח סעודה, ולכן צריך ברכה. וסתימת דבריו מורים שדיבר גם על שבתות

ומועדים שהקומפוט קבוע בסעודה, כבר כתב ע"ז בספר תשובות והנהגות (ח"א סימן קע"ז) ששמע עדות נאמנה הלכה למעשה, שבזקנותו חזר בו המשנה ברורה ובעצמו לא בירך על קומפוט. וכן כתב גם בספר וזאת הברכה (עמ' עז) בשם רבי שלמה בלוך ורבי מנדל זקס זצ"ל דהחפץ חיים חזר בו ולא בירך על קומפוט. ויש

מהפירות אינו מברך עליהם. לכאורה מצינו בשו"ע (סימן רח ס"ג),

בשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה, אם עושים כן כדי

שיסעוד הלב מברך בורא מיני מזונות, אם לדבק בעלמא, אינו מברך בורא מיני מזונות, וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא, ופטור ממנה. וכתב במ"ב (סקי"ג) דהקשו האחרונים דאם הוא רק לדבק א"כ בטל לגבי השקדים והרי צריך לברך על פרי בתוך הסעודה, ונראה ליישב דכיון שהוא חולה וצריך להשקדים עיקר קביעת סעודתו לכתחלה הוא עליהם והו"ל כקובע סעודתו על הפירות דאינו מברך עליהם וכדלעיל בסימן קע"ז ס"ג ע"ש.

אומרים שהיה מבקש מאחר לפטור אותו בברכה. ושמענו שיש שרוצים לדחות ראייה זו, דשמא בזקנותו של החפץ חיים היה הקומפוט עיקר סעודתו ולפיכך לא בירך עליו.

אך דבריהם צ"ע, משום ד'בפוסקים לא מצינו כלל מקור לסברא זו, שכשהפירות הם עיקר שביעתו יהיו פטורים מברכה' כשאוכלם בלא פת, משום דאזלינן בתר דרך העולם, ודרך העולם הוא שהפירות נאכלים לקינוח ותענוג ולא לשובע, ולפיכך כל שאינו מלפת בהם פתו לא בתחילה ולא בסוף הרי הם טעונים ברכה וכו' ע"כ.

הנה ע"ד מה שכתב דהיכא שעיקר שביעתו

מאכל שיש בו גם יין, אם שרי לאכול ממנו בבין המצרים

בו טעם יין, 'כ"ש דשרי נמי הכא בנד"ד בנתערב יין בתבשיל אעפ"י שיש בו טעם יין'. וכ"ה בכל בו שהביא הב"י, דבימים אלו מותר ברוטב של בשר כמו בנודר מן הבשר ע"כ.

אולם המג"א (סקכ"ט) פליג, בתחילה הביא נמי דדמיא לנדרים, ומשוי"ה הנודר מן הבשר שרי בתבשיל של בשר. אבל העלה דשומן של בשר דינו כבשר עצמו, ואסור לאכול תבשיל שיש בו שומן. והאידנא נהוג עלמא לאסור אף בתבשיל של בשר. ושכן כתב הש"ך ביו"ד (סימן רי"ז). עיי"ש. ובבאר היטב (או"ח שם סקכ"ט) הביא סיכום דבריהם, דהט"ז מתיר יין שנתערב בתבשיל אף שיש בו טעם יין. ולמנהג שהביא המג"א יש להחמיר. ע"כ.

כתב בקובץ פסקי בושם (עמ' קל אות כ') מאכל שיש בו יין ואין מרגישים בו את טעם היין, מותר לאכול בתשעת הימים. ואביא מה שכתבנו בספר לקט הלכות (ח"ג עמ' רפט הערה עד).

הנה יש לעיין ע"ד משקה שמעורב בו יין - [כגון משקה הנקרא ג'אמפ שיש בו % יין], או עוגה שנותנים בה גם יין להשביח טעמה וכדומה.

תשובה: א] בשו"ע (סימן תקנ"א ס"ט) יש נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, ומותר בחומץ של יין, ובט"ז (סק"ט) כתב, דאיסור זה הוה כמו נדר, כמ"ש הב"י בשם תשובה אשכנזית וכמו הנודר מבשר ויין סתם מותר בתבשיל שיש

ב] ומצינו בפמ"ג (שם א"א סקכ"ט) שכתב בזה"ל, עיין מג"א וט"ז. אבל נתבשל בקדירה של בשר בת יומא ודאי לית מיחוש ושרי. ונראה כל שנפל בשר לתבשיל ויש ששים פשיטא דשרי. ואף שאין ששים כל שקפילא ישראל טועם, ואין טעם בשר שרי. וטעימה כה"ג י"ל דשרי עיי"ש. הרי לן מדבריו דתליא אי אית ביה טעם יין, וכל שאין בו טעם יין שרי. וכ"כ במשנה ברורה (שם סקס"ג) ובשעה"צ (סקס"ח).

וראה עוד בשערי תשובה (שם ד"ה שו"ע ס"ט) שכתב דין מזוג אף שהוא פסול לנסכים, 'כל שיש בו טעם יין הוא דאסור משום שיש בו שמחה', דכתיב (תהלים קד, טו) ויין ישמח לבב אנוש. עיי"ש. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קל"ב).

ולפי"ז נימא אנן להילכתא במשקה הנ"ל

עיסה על מנת לעשות חציה חלות וחציה פת הבאה בכסנין

עוד שם (עמ' ריז אות א') העושה עיסה שיש בה שיעור חלה, ודעתו לעשות מחציה פת גמור ומחציה פת הבאה בכסנין, דינה כעיסה העשויה לחלק ופטורה מן החלה. ע"כ.

הנה יסוד הדבר מבואר בשו"ע (יו"ד סימן שכ"ו ס"ב) העושה עיסה על מנת לחלקה בבצק פטורה, והאחרונים נתקשו עפ"י ליישב את המנהג בעש"ק להפריש חלה בברכה מהבצק של החלות, דהרי מחלקים את הבצק לעיסות קטנות.

בביאור הלכה זו נאמרו ד' פירושים.

ג'אמפ', לאחר שנתברר אצל הרבה אנשים ששתו משקה זו, ולדבריהם אין בו טעם יין כלל, שרי לשתותו בתשעת הימים, וכדברי הפמ"ג והמשנה ברורה דהכל תליא בטעמא. וכן כתבו בתשובות והנהגות (ח"ב סימן רנט), הלכות מנהגי בין המצרים להגרמ"מ קארפ שליט"א (עמ' עח), ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן קנא).

ובן הוא הדין לענין עוגה שיש בו יין בכדי להשביחו וכגון שלא יהיה יבש, כל שאין נרגש טעם היין שבו, שרי.

ג] יין שרף שרי בכל תשעת הימים כמבואר בשע"ת הנ"ל דאף יי"ש העשוי משמרי יין, כיון שיצא מגדר יין דאין מברכין עליו בפמ"ג ע"כ, לבר מסעודת המפסקת דאסור לשתות שכר כמבואר במ"ב (סימן תקנ"ב סק"ד), דע"י שכרותו ישכח את חורבן הבית כדהובא בשעה"צ (שם סק"א) מהט"ז.

א] לדעת הלבוש והדרישה [הובא בפתחי תשובה (שם סק"ב)], והב"ח הש"ך (סק"ה) והגר"א פירשו דדוקא כשרוצה לחלק לאנשים הרבה פטור.

ב] לדעת המעדני מלך [הובא בפתחי תשובה (שם סק"ב)], דוקא במחלק שלא על מנת לאפותו מיד - פטור, אבל אם לאפותו מיד חייב.

ג] לדעת הבית אפרים [הובא בפתחי תשובה (שם סק"ב)], דוקא אם דעתו לחלק באופן שלא יבוא לידי צירוף לעולם. אבל כשעושה על מנת לצרפן אח"כ חייב.

בזה נראה עיקר כדעת הלבוש והדרישה, והב"ח והש"ך (סימן שכ"ו סק"ה), והסכמת הגר"א דהכל תולה [תליא] במחלק לעצמו או לאחרים, דמחלק לעצמו חייב אף שאינו אופה יחד, והיות כי רבים הם, הלכה כמותם גם נגד המעדני מלך והבית אפרים. איברא לשיטת החזון איש לענין מקפיד אף לעצמו, יש לחשוש לכתחילה לענין ברכה ע"כ.

ולבן העלה להלכה למעשה בספר מבית לוי (שם עמ' תקכב אות ה') עשה עיסה כשיעור על מנת לחלקה לשני סוגי מאפה שמקפידים על תערובתם כגון חלות ועוגות, יפריש ממנה חלה בלא ברכה. ע"כ.

וכן כתב הצ"ח (ברכות לז, ב). וכתב לבאר שזה טעם המנהג להניח את החלות על השלחן לאחר אפיה, ולא משום כבוד שבת, אלא בכדי שהשלחן יצרפם לשיעור חלה.

ד] לדעת החזון איש (יו"ד סימן קצ"ח סק"ג) דוקא כשדעתו לחלק ולעשות מיני מאפה שמקפיד על תערובתן, דאם לא יקפיד אח"כ א"כ לא גרע מעיסות הנושכות זה את זה שמצטרפים עיי"ש.

ולחילכתא כתב בעל שבט הלוי זצ"ל בספר מבית לוי (יורה דעה עמ' תקכא הערה ב' אוק"ד) בזה"ל ההנהגה

לישב כנגד ארון הקודש

לבין ארון הקודש. ע"כ. **ובאמת** הדברים ברורים בהלכה, דהנה הט"ז (יו"ד סימן רפ"ב) כתב להתיר לרבנים לדרוש אצל ארון הקודש, אף שאחוריהם להיכל, משום דהס"ת ברשות אחרת. ע"כ. ובשער הציון (סימן קנ סקי"ג) העלה דתלוי הדבר בשני תנאים להתיר א] ארון הקודש הוי רשות בפני עצמו. ב] לשעה ודרך ארעי, ולא בשיבה ובקביעות. ע"כ. ולפי"ז אתי שפיר דבאירועים היו מושיבים אותו במרכז השלחן המזרח שהוא בדרך כלל מול ארון הקודש, לא נמנע מלישב שם אף שאחוריו היה כלפי ארון הקודש, כיון דהיה אך דרך ארעי ולא בקביעות. ולבר מהכי, אפשר דגם דרש, וכדברי הט"ז. וראה עוד בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן צ"ז אות יט).

עוד שם (עמ' רי אות ט') נשאל האם מותר לישב כשאחוריו כלפי ארון הקודש. והשיב שנדון זה אינו ברור בפוסקים להתירא. ובהערה ח' ציין דהיה מזהיר ומעורר על כך, ובעת עריכת אירועים או שמחות היה עומד על המשמר בעוז ובתעצומות לבל יקילו בהלכה זו, ושלא יסדרו את שולחן המזרח ליד ארון הקודש באופן שישבו הרבנים או חלק מן הקהל כשאחוריהם כלפי ארון הקודש. אמנם ראוי לציין, שהרבה פעמים כשהיה מוזמן לפאר שמחות או אירועים בבתי מדרש, והיו מושיבים אותו במרכז השלחן המזרח שהוא בדרך כלל מול ארון הקודש, לא נמנע מלישב שם אף שאחוריו היה כלפי ארון הקודש, ואולי סמך על כך שבדרך כלל עומדים מאחוריו אנשים המפסיקים בינו

שילוח הקן

יונה המקננת, ובא להזמין את ראש הישיבה לקיים מצות שילוח הקן, ותשובתו היתה כך 'אני קיימתי פעמיים או שלוש מצות שילוח הקן, אני לא מסכים שיקראו לי לעשות. אם זה היה אצלי בבית אזי מוטל עלי לעשות, אבל לבוא אליך לא. יש במצוה זו כ"כ הרבה פרטים, שהרבה פעמים מתברר שלא קיימו את המצוה. לדוגמא, בכולל חזון איש היה על אחת הנברשות קן עם בצים, האברכים עשו תורנות של שילוח הקן, בסוף התברר דביוס מקונן הזכר, הרי גרמו סתם צער בעלי חיים. פעמים כשפותחים את הביצה רואים שהתחיל ריקום. יש מזה צער גדול ליונה, צער בעלי חיים, מצוות כאלה אני לא מחפש. אם יש בבית קן, זה משהו אחר, אבל ללכת לחפש, זה לא. וכאן החל לומר את פרטי ההלכות, אימתי יפקיר' ע"כ.

[ג] ובאמת רוח הדברים מצינו בדברי רבותינו, ע"ד אם מוטל על האיש הישראלי להביא את עצמו לקיים כל מצוה ומצוה שבתרי"ג מצוות, עיין ברכי יוסף על גליון השו"ע (יו"ד סימן רצ"ב ס"ו) שהביא מהאריז"ל (הקדמה לשער המצוות), שצריך האדם להשתדל לקיים מצוה זו דשילוח הקן, ודכוותא ע"כ, ומקור דבריו בשערי קדושה (ח"א וריש ח"ב) דצריך האדם להשלים עצמו בתרי"ג מצוות לפחות פעם בחייו ע"כ, וע"ע בשו"ת אבני נזר (סימן א' אות ט), ובספר משפט האבידה (השמטות ומילואים לעמ' רכה) כיוצא בזה ע"ד מצות השבת אבידה.

עוד שם (עמ' רטו אות טו) הביא משו"ת חתם סופר (או"ח סימן ק') שכתב, דאין לקיים מצות שילוח הקן אלא כשיוצא את המצוה לפי כל השיטות, אבל אם לפי שיטה מסויימת אינו יוצא אזי אין לעשותו, כיון דלשיטה זו דאינו מקיים מצוה ממילא עובר בצער בעלי חיים ע"כ. ראה מה שכתבנו בשו"ת בירורי חיים (ח"ח עמ' שיד הערה ח') בזה.

בספר שלח תשלח (עמ' קיב) הובא מתשובות הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א (אות כז) שכתב בזה"ל, מבואר ברוב ראשונים ובחזון איש (יו"ד סימן קע"ה סק"ב) שיש חיוב לזכות בבנים, לפיכך אם לא עושה זאת יש לחוש לצער בעלי חיים. לא ע"כ.

[א] וראיתי בקובץ תנובות שדה (גליון קיא עמ' לד) בעת שהגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל קיים מצות שלוח הקן, באיזו רחמנות החזיק את האם, והיאך גילה רחמים כששלחה. ואף ביאר מדברי הזוה"ק [הנ"ל] שמתעורר רחמים על בני"י באותו שעה. ופעם אחת בעת שקיים מצות שלוח הקן, והיונה חזרה אזי אמר לה 'סליחה, אבל כך ציותה תורה'. כמה רגישות היה לו לכל יצירה ובריאה שברא השי"ת. ע"כ.

[ב] וע"ז הדרך ראיתי מובא על אביר הרועים פאר הדורות ראש הישיבה הגאון רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל, שתלמיד חכם אחד סיפר שיש לו בביתו

קביעת מזווה בעצמו או ע"י אדם חשוב

עוד שם (עמ' ריג אות א') לא כיבד אדם בקביעת המזוזות בביתו, באמרו דכיון שהמצוה מוטלת על בעל הבית נחובת הדר], מצוה בו יותר מבשלוחו. אמנם כשכיבדו אותו אחרים לא נמנע מלבוא ולקבוע מזוזות בביתם. ע"כ. אביא מה שכתבנו בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' תקכח).

אולם מצינו בתבואות שור (סימן כ"ח ס"ט) שכתב ע"ד כיסוי הדם אם

יכול השוחט לכבד אחר, וז"ל ונ"ל דאם אחר שאינו שוחט מהדר לקיים מצוה זו, יכול השוחט להרשותו דרך כיבוד לפרקים לכסות, אבל למכור בדמים או לעשות שליח בשביל שלא לטרוח את עצמו לא ע"כ, וראה עוד בשמלה חדשה (שם סקי"ד) שכתב, דראיה ממילה דהמצוה מוטלת על האב תחילה, ומעשה בכל יום שאפילו האב יודע למול הוא מכבד לפעמים לאחרים, ובהדיא מדמה הרא"ש (חולין פרק כיסוי הדם) קדימת האב במצות מילה לקדימת

שאלה: הנה נהגו במקהלות ישראל ליתן לקבוע המזווה לאדם חשוב, ולכאורה הא גמ' ערוכה (קדושין מא, א) דמצוה בו יותר מבשלוחו^{לב}.

תשובה: כתב בספר ערוך השלחן (סימן רפ"ט ס"ד) בזה"ל, והברכה [על המזווה] מברך הבעה"ב אף שאחר קובע, ואם אינו בביתו מברכת אשתו^{לג}, או אחד מבני הבית שעליהם מוטל החיוב, אבל לא

לב. בספר בירורי חיים ח"א (עמ' קיט) כבר כתבנו, אי האי דינא דמצוה בו יותר וכו', הוי חיוב או דלמא לא הוי אלא יתרון מצוה בעלמא.

לג. חזינן דסבירא ליה בפשיטות שאשה יכולה לקבוע מזווה, וכדחזינן בגמ' (קדושין לד, א) למען ירבו ימיכם וגו' – וכי נשי לא בעי חיי עיי"ש, אולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן קנ"ח אות ג') הביא מדברי ספר ישועות מלכו להגאון רבי יהושע מקוטנא זצ"ל בחידושו על הרמב"ם דלא סבירא ליה הכי, דשם חידש דאין אשה יכולה לקבוע מזווה אעפ"י שחייבת כמבואר בגמ' (ברכות כ, ב) ובשו"ע (סימן רצ"א ס"ג) [בזה"ל הכל חייבים במזווה אפילו נשים ועבדים וכו'], מכל מקום כיון דליתא בכתיבה כמבואר בגמ' (גיטין מה, ב – מנחות מג, ב) הוא הדין בכל תקון המצוה כדמוכח שם ובשו"ע או"ח סימן ל"ט.

ובענייני כתב שבט הלוי, דבר זה א"א לאמרו, דאפילו בתפילין הא כתב הרמב"ם (פ"ג) דעיקר הפסול משום שי"ן של תפילין, ועיין מג"א (שם אות ו') דעיקר משום הכתיבה ובהא פסלינהו, ומ"מ גם אם נימא שפסולים בכל דבר היינו בתפילין שאינם שייכים כלל להמצוה, אבל היאך נפסול אותם לקביעות המזווה בזה המצוה דחייבם רחמנא, ועיקר המצוה מתקיימת בקביעות כנ"ל, וראיתי בשו"ת ארץ צבי (סימן ט"ו) שנסתפק בדבר זה, וצידד לכאן ולכאן, ובענייני אין ספק בדבר. ע"כ.

לד. וכמו כן סיפר לי הגר"ס הלברשטאם שליט"א מהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, שהוזמן לסיום הש"ס 'ולקבוע מזווה' בביהכ"נ שלו בשכון ג' בב"ב, ומשנתכבד הגר"ח שליט"א לקבוע את המזווה – אמר להמרא דאתרא שליט"א שיקבע הוא בעצמו אותה, מאחר דמזווה חובת הדר הוא.

שמבטל מצות עשה לה.

ומסיק - לענין דינא על משמתי אעמודה ואומר דיפה נהגו במילה, והנח להם לישראל אם אינן נביאים, ומשם נלמד לכיסוי הדם דשרי לפרקים לכבד המהדר אחר מצוה זו, וכ"ש אם הוא [אדם] גדול שיש ג"כ כבוד למצוה, ע"ד שאמרו חז"ל (סוטה יג, ב) הניחו לו כבודו בגדולים לו, אבל דרך שליחות [כשאינו רוצה לטרוח בעצמו] לא ל', כמ"ש לעיל דמצוה בו יותר, וכ"ש שלא יטול ממון למכור, וע"ז נאמר (משלי כג, כג) אמת קנה וגו'. ע"כ. לח

העולה מן הדברים: יכול לכבד אדם חשוב שיקבע לו את מזוזת ביתו.

השוחט לכסות את הדם - להדדי, והעלה דיכול לכבד לאחר לעשות מצוה זו, היכא שנעשה בדרך כבוד שמכבד למי שמהדר אחר המצוה, על כיוצא בזה אמרינן ביומא (דף לט) דדמי למי שמודד אפרסמון שאומרים לו בא ונתבסם אני ואתה שהוא גרם המצוה והאחר עושהו ומתבסמים שניהם, ודוקא למכור בדמים או לעשות שליח כדי שלא לטרוח אסור, והביא כמה ראיות מדין כ"ג ומיבם 'ומזוזה' - דחובת הדר הוא ומצוה דיליה הוא לקבוע מזוזה בביתו ומכרך לקבוע מזוזה, וה"נ משמע במנחות (לג, א) דאמרינן התם ריש גלותא בנא ביתא ואמר לרב נחמן קבע לי מזוזתא וכו', ודחה דברי הש"ך שכתב בחו"מ (סימן שפ"ב סק"ד) באב מוהל שנותן לאחר

לח. וביאור פלוגתתם, דלהש"ך אף דהן אמת דבכל התורה שלוחו של אדם כמותו, ופעולת השליח מתייחסת אל המשלח, דחשיב כאילו עשה, מ"מ שאני כיסוי הדם דכתיב (ויקרא יז, יג) ושפך וכסה, ודרשינן בגמ' (חולין פז, א) מי ששפך יכסה, היינו דדוקא השוחט עליו הוא דחייל המצוה לכסות, וכן נמי ברית מילה, דקמדמה הרא"ש לכיסוי הדם. ואילו להתבואות שור, אף בהני אמרינן דפעולתו מתייחסת אל המשלח, אלא דמ"מ משום מצוה בו יותר יעשה בעצמו, וע"ז בא וחדש דאף משום מצוה בו יותר וכו' היכא שבא דרך כיבוד, יכול לכבד לאחרים.

לו. וכן כתב הפמ"ג (יו"ד סימן כ"ח משב"ז סק"ט) לענין מילה, דנוהגין העולם אף שאבי הבן מוהל - מכבד לאחר, ה"ה כאן [בכיסוי הדם] דרשאי לכבד עיי"ש, וכיוב"ז כתב (שם שפתי דעת סק"ד).

לז. אולם איכא דסברי איפכא, דלכבד אסור, ורק דרך שליחות הוא דשרי. ה"ה המקנה (קדושין כט, א) סד"ה בתוס' אותו, וז"ל מ"מ נראה שלא קרא הש"ך תגר אלא על אותם שמכבדין אחרים במצוה, אבל אם הוא מדין שליחות שהמצוה הוא של האב, אין בזה ביטול מצות עשה האב, אלא משום דמצוה בו יותר מבשלוחו וכו' ע"כ.

וכיוצא בזה כתב בכרתי ופלתי (סימן כ"ח פלתי סק"ג), וז"ד לכן נראה כי ודאי שלוחו של אדם כמותו, והוא המשלח מקבל שכר מצוה כאילו עשהו וכו', אבל אם מכבדו בדרך כיבוד במצוה זו אינו מקבל שכר, כי מצוה היה בידו ונתנו לאחר, בזו ודאי לא שייך שלוחו וכו', והוא הנכון לחלק בין דרך כבוד לעשהו שליח. ע"כ. וע"ע בשו"ת כתב סופר (יו"ד סימן קכ"א), ושו"ת בית הלוי (ח"א סימן י'). ובספר אמרי יעקב על חכמת אדם (עמ' נז מקורות סקק"א), ציין להישמח משה (פר' עקב) שכתב, דהיכא דנותן שכר להשליח, לא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, דבשכר הוי כעושה ממש בעצמו. ע"כ.

לח. וכיוצא בזה כתב בשו"ת נחפה בכסף (ח"ב) - 'פרי מפרי' רבי יונה נבון זצ"ל [רבו של הרחיד"א] (יו"ד סימן כ"ח ס"ח) ע"ד כיסוי הדם, וז"ד דמדברי המחבר שכתב בזה"ל מי ששחט הוא יכסה, ואם לא כיסה וכו' חייב לכסות עכ"ל, יראה מלשון השו"ע שהחייב הוא מעיקרא על השוחט דוקא, אלא שאם לא כיסה השוחט

נתחלפו לו כליו

עוד שם (עמ' רסו אות כג) מי שחבירו לקח בטעות את כובעו או מלבוש אחר, אסור לו להשתמש בכובעו של המחליף שהושאר שם, אלא אם יבקש ממנו רשות מפורשת. וזוהי הלכה פסוקה בשו"ע (סימן קל"ו ס"ב) נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה, לא ישתמש בהם וכו'. ע"כ.

וראה בספר אמרי יעקב – חושן משפט (עמ' קלד ביאורים ד"ה הרי זה) שכתב דמה שאמרו בגמ' (בבא בתרא מו, א) דאסור להשתמש בנתחלפו לו כליו, זה מיירי באופן דאיכא חשש קרוב שהבעלים יקפידו ע"ז, או עכ"פ דאיכא ספק גמור, משא"כ בקרוב לודאי יש להתיר, ובפרט בזמנינו דיש אומרים דהמנהג שאין מקפידים כלל בנתחלפו הכלים.

והביא ראייה לדבריו, דהנה הרמב"ם (גזילה

פ"ו ה"ו) כתב בזה"ל, אמר לו האומן טול כלי זה הרי זה ישתמש בו עד שיבוא הלה ויחזור ויטול את שלו 'שמא' כליו של אומן הוא, או בעל הכלי צוה את האומן למכרו לו, וכן כל כיוצא בזה עכ"ל, והעתיקו הטור (סימן קל"ו), וכתב הפרישה (סק"א) דמה שכתב 'שמא' כליו של אומן' כוונתו אף שאינו ודאי ממש, מ"מ גם בקרוב לודאי יש להתיר עיי"ש, הרי מבואר דבנתחלפו כליו יש להתיר גם כשאינו ודאי ממש. ואף דלכאורה לא מצינו בעלמא היתר להשתמש בשל חבירו אלא במקום שברור לו, אבל לא בקרוב לודאי. וכן משמע בפשטות מדברי השו"ע הרב (סימן י"א ס"ה) שכתב, אא"כ ידוע לו 'בבירור' שלא יקפיד עיי"ש, צריך לומר דשאני דין דנתחלפו כליו מסתם השתמשות, דבנתחלפו כליו יש להתיר גם כשאינו ברור ממש וכו' ע"כ.

צניעותן של בנות ישראל

א בקובץ פסקי בושם (עמ' רנח אות ט') היה מעורר על דבר שכמעט נשתכח בדורינו, שדרך בנות ישראל בכל הדורות היה, שאם נפגשו עם גברים ברחוב ידעו

חייב הרואה לכסות, ועבר השוחט כמה שלא כיסהו וקולר תלוי בצוארו, וכן כתב הפרי תואר [להאור החיים הק"ז ז"ל, ולפי"ז היה נראה שאינו נכון לשוחט שיתן המצוה שלו לאחר, אכן העולם נוהגים לכבד לאחר במצוה זו.

וראתי להשמלה חדשה [ה"ה התבואות שור] שהאריך בזה, והדין עמו [עם השמלה חדשה] בכל מה שכתב כמו שיראה הרואה בספרו באורך, 'הכי נקטינן להלכה כמו שפשט המנהג לכבד לפרקים לאחר במצות כיסוי ומילה', אבל למכור המצוה או לעשות שליח להקל הטורח אסור, משום שנראה שהמצוות בזויות עליו שמוכרים בדמים – או בשביל טורח שאינו רוצה לטרוח, דעכ"פ מצוה בו יותר מב שלוחו, ולא כל כמיניה לומר לא בעינא למיעבד האי מצוה, ודוק דהדין עמו לפענ"ד. ע"כ.

מדיעת הנשים. ע"כ.

אביא הנה מה שהעלינו עלי גליון בענינא דא, והוא לו בספר 'גם אני אודך – הרח"ש סגל' (ח"ב עמ' קל הערה ג') אשיחה אשר על ליבי, הנה ראיתי תשובת כתב יד לבעל שבט הלוי (שליט"א) זצ"ל שהובא בספר מלבושי מרדכי (עמ' רכג), והוא לו דגם על האשה איכא חובה להזהר במקום שאפשר שתלך אחורי האיש, ולא תלך לפניו, דמעיקרי הצניעות הוא שתזהר שלא תכשיל. ויש להביא סמך לזה ממה שהביאו חז"ל (עירובין יח, ב) שאסור ללכת אחורי אשה, מהא דכתיב (בראשית כד, סא) ותקם רבקה ונערוהיה ותרכבנה על הגמלים, ותלכנה אחרי האיש וגו', 'אחרי האיש – ולא לפני האיש', הרי שתלה הכתוב את הזהירות ברבקה ונערוהיה שהלכו אחורי האיש, ולא לפניו ע"כ.

ומזה זמן זמנים טובא, חרה לי דבר זה עד למאוד, שאנו הולכים ברחובה של עיר, בתוככי ערי ישראל, ואיכא בינינו אנשים יראים וחרדים לה' ולתורתו, וכל התנהגות תהלוכותיהם בקדושה וטהרה

להישמר ולהיזהר מראיה אסורה, ומאידך הנשים הבאים מנגד, אין מזויזים עצמם כמלוא נימא, לא חלי ולא מרגיש, בלי קצת שימת לב, להבין את תחושת העומד מכנגדם שמשדל בכל כוחו מלהיכשל. והמה ממשיכים בדרכם בלי שום אכפתיות.

ובחשבי על כך, הא אנן עסקינן בבנות ישראל, ופשיטא וברירא דאין כוונתנו כלל לקטרג ח"ו, אלא מכאן מודעה רבה לאורייתא לנשות ישראל, חוסו עלינו, ועל נשמותינו, דגם עליכן מוטל לשאת בנטל ולמנוע מעימנו מראות אסורות, וכדברי בעל שבט הלוי (שליט"א) זצ"ל הנ"ל, והוא ע"י לילך קצת בצדי הדרך, לפחות בראותכם את בני ישראל הקדושים המשתדלים בזה.

ובעין סמך לדבר מצאתי בדברי המאירי (סנהדרין יט, א) שכתב בזה"ל, לעולם תהא אשה נזהרת בכל כוחה שלא להכשיל את עצמה בפריצים, 'ושלא להכשיל [את] הפריצים בעצמה', בכל צד שאפשר לה ליהדר בכך. עכ"ל.

פירצת העקבות הדופקות אצל נעלי הנשים

גם הנני העני רגיל לעורר על זה, שדבר זה נוגד מאוד את דרכי הצניעות, כיון דמשמיעות ע"י העקבים קול רעש גדול, ואזי הגברים נמשכים למשמע אזנם, ועי"ז נכשלים בראיה אסורה רח"ל. ולא ידעתי אלמה אין מעוררים המעוררים בזה.

(ב) עוד הובא בקובץ פסקי בושם (עמ' רנט אות טו), גם היה מתריע על פירצת העקבות הדופקות אצל [נעלי] הנשים, ואמר שכבר באו אליו כמה אנשים שאמרו שזה מפריע להם מאוד, ובכללם גם כמה אשר אינם פרומערים שמפריע להם כל דבר ע"כ.

להתרחק מהנשים מאד מאד

צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. וכתבו האחרונים שכמו"כ גם הנשים

(ג) עוד הובא בקובץ פסקי בושם (עמ' רנו אות ג'), בשו"ע (אהע"ז ריש סימן כ"א)

ועלול להיגרר אחר חמדת הגוף עד לאיסור ממש עיי"ש. וע"ע בדברי המהר"ל בחידושי אגדות לנדרים (כ, א) בזה.

ורגיל אני תמיד לומר לפני חברים מקשיבים, עניני קדושת העינים, אפשר להמליץ מה שאמרו צדיקים על עניני אמונה, דע"י מה שמדברים מענינא דא, יתחזק בזה. כן הוא ממש בעניני שמירת העינים, כמה שידברו מזה יוסיף חיזוק אחר חיזוק. ובמקום אחר הארכתי עוד בזה.

(ד) ובקונטרס מילי דבי הילולא הנ"ל (עמ' כו), ע"ד הא דכפל השו"ע אהע"ז (סימן כ"א ס"א – הנ"ל) הלשון 'מאוד מאוד', קאתי למימר דגם כשהוא צורך מצוה, ליכא היתירא לקירוב. ועוד י"ל, דלשון מאוד מאוד הוא כ'בכל מאודך' דהוא ממון, דמאוד השני קאתי לרמוזי דגם אם יהיה לו הפסד ממון, וכ"ש מניעת ריוח גרידא חייב בריחוק. ועוד י"ל, דנכלל בכפילות, דגם בדברים שאין לו שייכות עם האשה, כהא דנכתב שם שחוק וקלות ראש עמה, אלא דקעביד בנפשיה ועי"ז גורם שיתקרבו אליו, כהא דמייפה עצמו כדי שיישר בעיניהם, וכמבואר בספר חסידים (סימן צ"ט) ד'לא תחמד אשת רעך' הוא בלא וא"ו, והוא לרמוז אזהרה שלא לייפות עצמו כדי שיישר בעיני אשת רעהו וכו'. ועיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ב יו"ד סימן ע"ב).

ובכלל הנ"ל ריח של בושם הנודף למרחוק, דגם אם ליכא איסורא דלא ילבש, הוי בכלל הנ"ל. ע"כ.

מוזהרים בזה להתרחק מן האנשים. וציין לשו"ת קנה בושם (ח"ב סימן קח). ע"כ.

אביא מה שכתבנו בספר לקט הלכות (ח"ג עמ' ריז אוק"ד) בזה. בשו"ע אהע"ז (סימן כ"א ס"א – הנ"ל) פסק, צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. ובבית שמואל כתב, דנכתב 'מאד מאד', לפי שנפשו של אדם מחמדתן. ובביאור הגר"א ציין מקורו מגמ' (ע"ז יז, א) מהא דכתיב (משלי ה, ח) ואל תקרב אל פתח ביתה. הרי לן דלא סגי שלא להיות קרוב אליה, אלא אדרבה בעינן 'להתרחק' אפילו מפתח הבית דירה. וראה באוצר הפוסקים (שם) שהביא לאפי זוטרי (סק"א) שכתב, דומיא דמצינו [ברמב"ם (דעות פ"ב ה"ג) שכתב] לענין גאווה, דהנה צוו חכמים מאוד מאוד הוי שפל רוח (אבות פ"ד מ"ד), ולכן יתרחק בה עד קצה האחרון, ולא כשאר מידות שיש להתנהג בדרך הממוצע עכת"ד (רמב"ם), הכי נמי מהעריות יש להתרחק עד קצה האחרון. ע"כ.

ובספר נטעי גבריאל הלכות יחוד (פתיחה עמ' לו) ביאר את הענין, דהטעם שהחמירה תורה מאוד בעניני יחוד והמסתעף, משום דטבע האדם להתרחק ריחוק מוחלט מכל דבר המאוס עליו, וכפי גודל המאיסות כן גודל הריחוק, ולכן נתחייבנו להתרחק מהמאוס עליו יתברך כפי קצה היכולת, ואזי כשמתנהג באופן שאין זה מאוס עליו חשיב כבר מתקרב, כיון דלולי שקרבה דעתו מעט לזה לא היה מתקרב, וכדברי הבית שמואל הנ"ל. ואם לא יתרחק מאד מאד, הרי הוא בעצם קרוב,

טבילה

אי בעינן שתאמר לו בפה טבילתי

בְּקוּבֵץ פסקי בושם (עמ' רפד אות לב) פגיעה בהנהגת צניעותן של בנות ישראל, כתב... דבאמת טבילה עצמה כדין, ורק דאיסורא הוי רמיה אקרקפתא דגברא לבוא עליה קודם שבירר ע"כ. ואביא הנה מה שכתבנו ע"ד אי בעינן שתאמר לו בפה טבילתי.

הנה בערוך השלחן (סימן קפ"ה ס"ד) **ובמו"ב** אם יודע הבעל שהכינה עצמה הובא 'כמדומני שבנות ישראל בושות לומר בפיהן טבילתי' ע"כ לט, והעצה לצאת ידי החוות דעת^מ ולא לגרום לחשש

למ. וכ"כ בדינים והנהגות למרן החזו"א (ח"ב פ"ב ס"ד), אין צריך שתאמר האשה להדיא אחרי טבילתה שהיא טהורה. ע"כ.

מ. הנה על דברי החוות דעת כבר נשתברו הרבה קולמוסין להבין דבריו הקדושים. כתב המחבר (סימן קפ"ה ס"א) האשה שהיא בחזקת טמאה אסור לו לבוא עליה עד שתאמר לו טבילתי ע"כ, ובחזו"ד (חידושים סק"א) כתב בזה"ל, ואפילו שוכבת אצלו לא מהני עד שתאמר לו בפירוש טבילתי עיי"ש, ועיין בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' שמז) שהארכנו, אם יש לחלק בדבריו, בין היא באה אצלו לבין הוא בא אליה. ולולי דמסתפינא אמינא דאף החוות דעת גופא יודה לזה, דרק אם הוא בא אצלה אזי הוא דקאמרינן דלא סגי בלא אמירתה, מאחר דבעינן להוציאה מחזקתה, אבל אם היא באה אצלו דאזי קעבדה מעשה שמוציאה מחזקת טומאתה, אמרינן דלא בעינן שתאמר להדיא, וסגי ששוכבת אצלו. [ואחר זמן זמנים ראיתי בספר עסקי טהרה היו"ל ע"י קרלין – ביתר (עמ' כג-כד) כדברינן].

ומדויק לשון החוות דעת שכתב ואפילו שוכבת אצלו – והיינו לידו – לא מהני עד שתאמר לו וכו', ולא כתב ואפילו דבאה⁸ ושוכבת אצלו לא מהני, מאחר דבגוונא דא שבאה היא אצלו סגי לן בשכיבתה, ורק כשהוא בא אליה לא סגי עד שתאמר להדיא, דהא בעינן איזה דיבור להוציאה מחזקתה. ואף שלדברינו קצת דחוק לשון החזו"ד, מ"מ כל זה כדי ליישב מקחו של צדיק מפני קושיות האחרונים עליו.

מא. בשו"ת נהרות איתן לרבי אברהם רובין שליט"א הנ"ל, כתב דהעצה לצאת ידי החוות דעת ומאידך לא לגרום לחשש פגיעה בהנהגת צניעותן של בנות ישראל, דהבעל ישאל אותה האם טבילה, והיא תענה לו 'הן' כלומר שטבילה, ומהני אף להחוות דעת דהא ודאי דגם זה נקרא אמירה בפה שטבילה. וכמו"כ אם משיבה על שאלתה ואומרת 'טבילתי' לא תיפגע צניעותן, דדוקא כשיוזמת ואומרת מעצמה. משא"כ כשהוא בדרך תשובה, מסתבר דבאופן זה אינן בושות להשיב. ושכן שמע מהאדמו"ר רבי נחמן כהנא מספינקא זצ"ל מח"ס דעת כהן, שהבעל ישאלנה, והיא תשיב לו שטבילה וטהורה אני. ע"כ.

מב. וק"ו במקומות שמועטים הדירים – כגון בכפרים ומושבים, ושמע איך שמזמינה את הבלנית בטלפון שרוצה היום לבוא לבית הטבילה.

וע"ע בספר מראה כהן (עמ' קח הערה קיא) שכתב, דיש למצוא סמך להמקילים בש"ך (סימן קצ"ב סק"ד), דהחתן אינו צריך לשאול לילה, האם טבילה, כיון שהשושבינים רגילים להודיע לחתן אם היא טמאה. ע"כ. וראה בשו"ת מנחת חן (ח"ב יו"ד סימן כו אות ג') שכתב, דאנו סומכין על שיטת הלחם ושמלה, דכשהבעל

שממתין לה בצאתה], או שנראה אותה בפירוש יש מקום לזה, כיון דיש מהתנהגותה שהיא טהורה סגי בזה, והכי מחמירים לשאול (שיעורי שבט הלוי שם סוגיא דעלמא, והרוצה להחמיר ולשאול ס"א אות ב').

רחיצה לאחר הטבילה במקוה

יום שנכפל בו כי טוב למעשה בראשית לסדר תצוה ז' לחודש שמרבים בו שמחה - אדר ה'תש"פ יוד"ר דמשה רעיא מהימנא זיע"א

בחודש אדר שלמא אשר, לפרי עץ הדר
לכבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה
איש חמודות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות
ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג
הרה"ג רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א

אחר מבוא הברכה והשלום.

בקובץ פסקי בושם (עמ' רפג אות כד)
כתב, מן הראוי שלא להתרחץ במים שאובין לאחר שטבל במקוה. ובהערה שם דזהו עפ"י המבואר בגמ' (שבת יד, א) שגזרו חכמים על הרוחץ במים שאובים לאחר שעלה מן הטבילה שנפסל לתרומה וכו'. ושאלתי את רבינו האם גם בטבילת אנשים איתא להאי מילתא שהרחיצה שאחר כך מקלקלת את הטבילה. והשיב: בודאי. ע"כ.

(א) וראה בספר בירורי חיים (ח"ג עמ' תשמ"ז-ז הערה א') שהבאנו מדברי יסוד ושורש העבודה (ח"ב שער השמיני

פ"א), דאחר הטבילה דוקא ישתדל אחר מים חמין לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו על סדר זה דוקא, יעויין בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן ל"ג אות ב') שנשאל דהא זה נגד הש"ס פ"ק דשבת בגזירה ד"ח דבר, דגזרו הבא ראשו ורובו במים שאובים שלא יאמרו אלו מטהרין, הנה זה לא קשה דלא גזרו אלא במי שצריך טהרה מן הדין, לא כן אם טובלים רק משום קדושה והכנה לש"ק, ואפילו בעל קרי בזמן הזה אעפ"י שאנו נזהרים - אבל אינו מן הדין, דהרי אפילו בטבילת נדה מבואר בשו"ע יו"ד (סו"ס ר"א סו"ס ע"ה) דרק יש אוסרין אבל מן הדין מותרת לרחוץ אח"כ, אלא דשם נהגו להחמיר כמש"כ הרמ"א, אבל בהנ"ל

בעיר וידוע מתי נטמאה, ושכבר הגיע זמן טבילתה, וכ"ש כשהוא יודע מתי לבשה לבנים, ושהכינה עצמה היום לטבילה, וגם היה בידה לטבול בלי שום אונס, והיא ערה ושוכבת אצלו, אזי לא צריכה לומר בפירוש טבילתי ע"כ.

מים שאובין כדי שלא יבואו בהם לאחר טבילה, וי"ל דכל מה שגזרו אינו אלא לענין טומאה וטהרה, וכדי שלא יטעו לומר דהמים השאובין מטהרים, משא"כ בנד"ד הטבילה והרחיצה תרווייהו לכבוד השבת, מוטב שירחץ יפה אחר הטבילה במים נקיים דבהכי הוי כבוד טפי ע"כ, וכדברי שבט הלוי הנ"ל. וכ"כ בספר טהרת הבית (ח"ג עמ' רא) דרשאים הנוהגים לטבול לקריין, להתרחץ במים אחר הטבילה במקוה. ואין בזה שום מנהג להחמיר כלל. ולאפוקי מדברי עמק יהושע אחרון הנ"ל. וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז סימן ח' אות ד' בנדמ"ח עמ' שיז).

ועיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ב מהדו"ת סימן ק"ד) שכתב, דלהלכה לפע"ד יש לסמוך עכ"פ באנשים להתיר. אם כי הנני כשלעצמי מחמיר. ע"כ וע"ע בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סימן צ"ו), ובספר חוט שני להגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל (נדה סו"ס קצח עמ' שיז), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קכ"ה), ובמק"א הארכתי בזה.

פשוט [דשרי], מ"מ למעשה נכון להזהר, ולא ראיתי נוהגין כספר הנ"ל [שכתב דדוקא אחר הטבילה רוחצין], אלא רוחצים עוד פעם פניו וידיו מעט לפני ש"ק. ע"כ. (ב) אולם מפורסם שהגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל היה אומר, לפני הטבילה מתרחץ כדי שלא להזיק לאחרים, וכמו"כ 'אחרי הטבילה מתרחץ - כדי שהוא לא ינוק מאחרים'. ובשוחחי עם נכדו הרה"ג רבי אהרן גולדברג שליט"א ע"ז, אמר לי שבעצמו שמע כן מפי זקנו זצ"ל. והוסיף שכך היה נוהג זקנו למעשה, ואף שהיה רק מלווהו עד כניסתו למקוה ולאחריו, אולם בעת שזקנו זצ"ל נפל במקוה, נכח כשזקנו אמר לרופא שרשם בפרוטוקול...אחר שיצאתי מהמקוה הלכתי להתרחץ וכו' ע"כ.

והללום ראיתי בספר הליכות שלמה (בין המצרים עמ' תכד הערה 64) דהשאלה הנ"ל מהא דיי"ח גזירות, כבר הובא בספר עמק יהושע האחרון בשם הר"מ אלטר זצ"ל הי"ד בנו של האדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל, דגזרו טומאה על

יומא תנינא למעשה בראשית לסדר תצוה
ו' לחודש שמרבים בו בשמחה - אדר ה'תש"פ

בחודש אדר שלמא אשר, לפרי עין הדר
לכבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה
איש חמודות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות
ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג
הרה"ג רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א
אחר מבוא הברכה והשלום.

גדרו של אפשר לחזור ולטבול בקל

יום מתח ולחץ וקושי, כיון שבשוות, מפני צניעותן. וכעין ראייה לזה ראה ע"ד מה שכתב בשו"ת דברי יציב או"ח ח"א (סימן מ"ה אות י"ח) בתשובה לאדמו"ר בעל הישועות משה מויז'ניץ זצ"ל, בדברי המג"א (סימן ל"ט סק"א) דמדאורייתא לא סמכינן אחזקה דרבא בדאורייתא, ולכן צריכים לבדוק אם הביא ב' שערות עיי"ש, ובאמת הך כללא דכל היכא דאיכא לברורי מברינן, הרבה אחרונים ס"ל דהוי רק מדרבנן, והביאו ראייה מדאמרינן היכא דאיכא טירחא אין צריך לברר, עיין דרכי תשובה (סימן ק"י ס"ק רכב). ואולי גם הכא משום צניעות לא חשיב אפשר לברר בקל. ומאוד שמחתי שמצאתי בפתיחה כוללת להפמ"ג (חלק הב' אות יא) שכתב, דאין זה בקל לבדוק ולבייש אותו ע"כ, וע"ז הדרך בנד"ד לענין טבילת הנשים שנית.

בברכת התורה

בקובץ פסקי בושם (עמ' רפג אות כב) הביא מדברי האחרונים שכתבו על שאלה בענין חציצה בטבילה 'דהיכא דאפשר לה לטבול בקל תחזור וטבול', כתב הגאון רבי מאיר זצ"ל שלא נתברר מהו הגדר של אפשר בקל, אך פשוט דבעיירות גדולות הן בארץ ישראל והן בחוץ לארץ, שמצויים מקוואות לרוב בלי שום דוחק וקושי, בודאי הוא בגדר אפשר לה בקל לחזור ולטבול, זולת באופן שיש לה איזה דבר מסויים שמונע אותה מלטבול בקלות, וזה כבר דבר התלוי בשיקול הדעת, שיש לדון בכל מקרה לגופו. וציין לשו"ת קנה בושם (ח"ג סימן ע"ו). ע"כ.

ולענ"ד נראה דעיקר גדרו של 'לטבול בקל' אינו תלוי במרחק הדרך, אלא בעיקרו נמדד לפי קושי הנפשי שבדבר, וכמדומה שאצל רוב הנשים הוא קשה מנשוא, ויש נשים שאומרות גם אחרי עשרות שנים של טבילה שיום טבילתן הוא

עיקר קדושת ישראל תליא בכשרות המאכלים

מקלקל ביותר וכו' ע"כ.

ועיין באור החיים הק' (פר' שמיני יא, מג) שכתב, ואומרו ולא תטמאו בהם, אולי שיכוין לומר שצריכין ישראל להזהר לבל יכנסו לפיהם אפילו בהיסח הדעת, כי ההפרש שבין השוגג למזיד במציאות זה כשוגג כמזיד, כי התיעוב יעשה מעשהו בנפש אדם אפילו בהיסח הדעת, אלא שישתנה הפגם דבמעשה מזיד תעשה נפשו

עוד שם (עמ' שג הערה מב) הרבה גופי תורה תלויים בכשרות המאכל ע"כ, גם מתולעים ושרצים. ועיין בשו"ת אבני נזר (יו"ד סימן ע"ט סק"ו) עיקר קדושת ישראל תליא בכשרות המאכלים משרצים. ע"כ.

הנה בספר מועד לכל חי (סימן ל') כתב, יזהר הרבה לדקדק באכילת הפירות שלא יהיה בהם ספק תולעת, דמלבד ענשו הנה במקום שבא לעשות תיקון אדרבה

בזמנים אלו שנוהג האויר והארצות כולן יחד, ואין לך גידולי קרקע שאין בהם מהשיקוץ, שומר נפשו ישמור את הדבר. ע"כ. וראה עוד בספרי לקט הלכות (ח"ג עמ' יד הערה יא).

שקץ, ובשוגג תטמא נפשו ותטמטם [עיינ בספר החינוך (מצוה קסג)], והוא אומרו ולא תטמאו ונטמתם במ. 'וצריך האדם ליהדר בתוספת זהירות וזריזות בכל דבר אשר יכנס בגדר ספק שיקוץ זה, ומה גם

הנוהג בר"ת ונולד חמישים וחמש דקות אחרי השקיעה

לשאל, בהיות ואני נוהג כשיטת ר"ת לחומרא האם אפשר לעשות את הברית בשבת, וביקשתי מהגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א שייכנס עימי. תגובת הרב זצ"ל היתה מיד – וכי היאך אתם יכולים לעשות הברית בשבת אם אתם שומרים ר"ת.

ואז נענה הגרי"מ שטרן שליט"א ואמר ומה עם המנחת כהן [שהביא הביאור הלכה (סימן רצ"ג ס"ב) דאפילו לשיטת רבינו תם, מכיון שאנו רואים סימן הכוכבים, שוב אין להקפיד על שלא נשלם השיעור דד' מילין ע"כ מג], נענה הרב זצ"ל שצריך להתיישב בדבר שאכנס אליו למחר. ביום ראשון בצהרים התקשרתי להגרי"מ שטרן שליט"א לשאול מה אמר הרב, ואמר לי שהרב מסכים לעשות הברית בשבת, וזכורני שאמר לי בגלל המנחת כהן.

אמנם כשנכנסתי למחרת אל מרן הרב זצ"ל, אמר לי חיפשתי בלוחות הנדפסות בלונדון את זמן צאת הכוכבים לשיטת ר"ת, שהוא יותר מוקדם [אף בא"י, וכנראה משום שעות זמניות]. ואפשר

עוד שם (עמ' ערב אות י') מי שנולד אור ליום ו' אדר חמישים וחמש דקות לאחר השקיעה, והוא נוהג בכל דבר כשיטת רבינו תם, הרי זמן הכנסתו לעול תורה ומצוות הוא ביום ה' אדר, כיון דלשיטת ר"ת נולד כשהיה עדיין יום [דהא עד ג' מילין ורביע שהוא חמישים ושמונה וחצי דקות אחר שקיעת החמה], אמנם היינו דוקא לחומרא שמחוייב בכל מה שהגדול מחוייב, אבל לא להקל לחשבו כגדול שיוכל להוציא אחרים ידי חובתם. ע"כ.

ומענין לענין באותו ענין אביא, שמעתי מידידי הרה"ג ר' אברהם יהושע נוסבוים שליט"א לפני שלושים וחמש שנה [מלפנים נז"נ בשיבתנו כתר ישראל רוז'ין], דנולד לו בן בליל שבת פר' בא ד' שבט שנת תשמ"ה, שישים וחמש דקות אחר השקיעה, והוא אוהז ר"ת לחומרא, מה שהשיב לו הגר"ש ואזנר זצ"ל בזה.

וז"ל ידידי במכתבו אלי...לפי בקשתך לכתוב לך את פרטי המעשה שהיה אצלי בלידת בני היקר נ"י, נכנסתי תיכף ביום א' בבוקר למרן בעל שבט הלוי זצ"ל

מג. ואהא קאמר הביה"ל, דאפילו להמנחת כהן, עכ"פ נכון שיראה אז אם הכסיף העליון ושוה לתחתון, כיון שהוא בתוך ד' מילין, ומהגמרא מוכח דהכוכבים שראויים לסמוך עליהם שהוא לילה, הם נראים דוקא אחר שהכסיף העליון ושוה לתחתון. ע"כ.

לעשות את הברית בשבת [אבל לא הזכיר מרן זצוק"ל, וגם היה לי עוד משום המנחת כהן]. פסק להיתר מהגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל בהיות והמוהל חסיד בעלזא, ושומר למעשה עשיתי את הברית בש"ק כפסק הזמן של חמישים דקות. ע"כ המעשה.

האם יש צביעה באוכלין

יום ערב ז' דפסח ה'תש"פ
 ישפיע ה' אור גאולתינו ופדות נפשינו אל
 כבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה
 איש חמדות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות
 ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג
 הרה"ג רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א
 אחר מבוא הברכה והשלום.

בקובץ פסקי בושם (עמ' קד אות צט) (א) **בגמ'** (שבת עה, א) שוחט משום מאי כתב, אין שום חשש של איסור צביעה כשמערב פטל לתוך מים או חלב לתוך קפה בכדי לשתותם יחד, דאף הפמ"ג (סו"ס ש"כ) שמחמיר וסובר שמדרבנן יש איסור צביעה באוכלין, לא מיירי אלא כשמתכוין לצביעה, אבל כשעיקר כוונתו לטעמא אלא שממילא מצטבע גם הוא מודה שאין בזה חשש איסור אפילו מדרבנן. ע"כ.

ונראה דמה שכתב מע"כ דהפמ"ג לא מיירי אלא כשמתכוין לצביעה, אינו מדויק, דהפמ"ג אסר כשמתכוין לצביעה בשביל למכור. ואבוא נא ביסוד הדברים.

ובשו"ע (סימן ש"כ סי"ט) מותר ליתן כרכום לתבשיל, ואין לחוש משום צובע, כיון דאין צביעה באוכלים. ושם סעיף כ' וכן נמי הצובע פתו במשקה

במי כרכום, ולכאורה אמאי לא נקט כרכום לתוך מים, אלא על כרחך דדבר הראוי לשתייה אינו חייב על צביעה. ע"כ.

אולם הפמ"ג תמה עליו, וכתב לדייק מדברי הרמב"ם (יו"ט פ"ד ה"ו) דמותר לעשן תחת הפירות בכדי שיוכשרו לאכילה, משמע דבשביל להריח אף באוכלין אסור מ"ד.

ובן העתיק המשנה ברורה לדברי הפמ"ג דאסור לצבוע כל היכא שהוא בשביל למכור. וז"ד (משנה ברורה סקנ"ו) שכתב, דמותר ליתן יין אדום בתוך יין לבן, ואף דמתאדם, ואפילו אם מכוין לכתחילה לעשות מראה במאכל או במשקה, מסתברא דאין להחמיר, כן נראה מהפמ"ג. ולפי מה שכתב בנשמת אדם (כלל כ"ד סק"ג) נכון למנוע מזה. והביא מהפמ"ג דמ"מ אין רשאי לעשות מראה ביי"ש ודבש בכדי שיקנו ממנו, וכ"ש שלא להשיג סממנים בצלוחית מים להעמיד בחלון נגד השמש, ויש בזה חשש חיוב חטאת. ע"כ.

מסקנת הדברים: מצינו ג' דרגות א] כשצובע בשביל למוכר לאחרים, דהפמ"ג אסר. ב] כשכוונתו לעשות מראה וגוון באוכל, דהחיי אדם אסר. ג] להחכם צבי ליכא כלל צביעה באוכלין.

ובי"צ בזה נראה בדברי הביאור הלכה (שם סי"ט ד"ה ליתן כרכום) שהביא לדברי האור זרוע (ח"ב סימן ס"ג) [שהובא בדרכי משה (שם אות ב')] שפירש מה דאיתא בגמ' (שבת עה, ב – הנ"ל)

הפירות לית לן בה, כיון דאין צביעה באוכלים. ע"כ. והנה הפמ"ג (שם א"א סקנ"ה) כתב, דיש לעיין במוכרי יין שרף ומי דבש אם רשאים ליתן מראה ביי"ש ודבש לקונים, דניחא להו בכך. והוה דומיא דשוחט המבואר בגמ' שבת [הנ"ל – דכוונתו שיראו דעכשיו נשחט ויקנו ממנו]. ואף דקיי"ל כשמואל, כמ"ש המגיד משנה (שבת פ"א ה"א), היינו דאין כוונת השוחט לשם כך, אבל היכא דעושה גוון במשקה בכדי שיקנו ממנו חייב. ע"כ. מדבריו למדנו דכל היכא דעצובע בשביל למכור, אזי הוא דאסור.

ב) ולפי"ז מה שכתב מע"כ בקובץ פסקי בושם דהפמ"ג לא מיירי אלא כשמתכוין לצביעה, אינו מדויק, דהפמ"ג אסר כשמתכוין לצביעה בשביל למכור. [וטעם הדבר צריך לומר, דכל היכא שנעשה בשביל למכור, דעיקר מטרתו בשביל מסחר ושיווק, אזי אינו חשיב כסתם אוכלין שעליהם הוא דאמרו דאין בהם צביעה].

ג) והפמ"ג הביא לשו"ת חכם צבי (סימן צ"ב) שכתב, דאין צביעה באוכלין, דכתב אדברי הט"ז (סימן תקי"א סק"ח) לענין מוליד ריח במים, דכל שראוי לשתייה לית ביה מוליד ולא צובע. ומשונה הרמב"ם (שבת פ"א ה"א) פסק דלא כרב בשוחט [היינו רב דס"ל דחייב משום צובע]. ואף אליבא דרב י"ל דכל היכא שאסור באכילה כגון הדם בזה הוא דשייך צביעה ע"כ, משמע דדבר הראוי לאכילה אין בו צובע. וכמו"כ דייק ממה שכתב הרמב"ם (שם פ"ט הי"ד) עין צבע, איסטיס

מוד. וציין לדברי השיטה מקובצת (ביצה כג, א) דבאוכלין ומשקין ליכא צביעה עיי"ש.

צביעה. ב] לדעת החיי אדם כל שנתכוין לצבוע בכדי שייראה גוון. ג] לדעת הפמ"ג רק היכא שנתכוין בשביל למכור. ד] לדעת הרב פעלים יש לחלק בין אוכלים דליכא צובע, למשקין דאית ביה צביעה. ה] לדעת החכם צבי, ליכא כלל צביעה בדבר אוכל ומשקה. וכן נקטי רוב הפוסקים.

ה) והנה בתחילה נתפלאתי מה דהביא הגר"מ ברנדסדורפר זצ"ל לדברי הפמ"ג דאית ליה צביעה באוכלים. ולא הביא כלל לדברי שער הציון (סימן שי"ח סקס"ה) דחשש לצובע - [לכאורה] בשם היערת דבש. וז"ל (שעה"צ) באופן זה טוב יותר שיערה המים לתוך הסענ"ס, לצאת בזה גם דעת החוששים לצביעה, ועיין ביערת הדבש עכ"ל, ומקופיא נראה דכונת השעה"צ לומר דהיערת חשש לאסור אף משום צובע.

ומזה זמן זמנים טובא, טרחתי טירחא אחר טירחא למצוא דברי יערת דבש הנ"ל, ואין בנמצא כזאת, ועתה תרתי לחפש בספר יערת דבש הנדפס מחדש בשיא היופי וההידור עם מפתחות מפורטות, ושם ליכא כלל ערך על צובע, כיון דכל דבריו נסובו אך על בישול התה. וכיון שכן נראה פשוט דגם רבינו המשנה ברורה בשעה"צ לא נתכוין לייחס דברי היערת דבש על ענינא דצובע. ולאור זה יש לתקן בדפוסים, דצריך ליתן 'נקודה' בדברי השעה"צ קודם הציון לדברי יערת הדבש, 'ולא פסיק', כיון דעד עתה איירי מענין צביעה, ומעתה איירי שוב בענין בישול.

דליתווס בית השחיטה, היינו העור של בית השחיטה, [דזה אינו אוכל] וניחא הכל ע"כ, הרי דס"ל דבאוכלין ליכא צובע.

ובן נקט החתם סופר בחידושיו (שבת עה, ב ד"ה רב אמר), ומהר"ם שיק (שבת שם של-ב ד"ה והרמב"ם), וכן בהגהות רבי משה אלעזר הורוויץ (שם על רש"י ד"ה משום צובע), וכן כתב בישועות יעקב (סימן שט"ז סק"ו ד"ה והנה בהך - וסימן ש"כ סק"ט), ובתוספת שבת (שם סק"מ), וכ"כ במנחת חינוך - מוסף השבת (הצובע אות ד' ד"ה ועיין), ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן ק"ו ד"ה ומה שהביא קושית התוס'), וכ"ה בפרי מגדים בפתיחה להלכות שבת (אות כח ד"ה עוד ראוי לדבר) דהרמב"ם פסק כשמואל דאין צביעה באוכלים.

ד) עוד שיטה מצינו בשערי תשובה (סימן שי"ח סק"ד) שהביא משו"ת גינת ורדים (סימן ט') בשם תשובת מהר"ש חיון, דאסור ליתן קפה שחוק לתוך מים כיון שנשתנה מראית המים והוי ליה כצובע וכו' ע"כ, מדבריו למדנו להחמיר בכל אופן, דאיכא צביעה באוכלין.

עוד שיטה מצינו בשו"ת רב פעלים (ח"ג סימן י"א), דכתב לחלק בין אוכלים למשקין, דבאוכלים ליכא צביעה כדברי השו"ע הנ"ל, אבל במשקים יש לאסור לצבוע. וכן כתב בספרו בן איש חי (פר' פקודי אות ג'). והובא בכף החיים (סימן ש"כ אות ק"ג).

סיכום השיטות לפי דרגות חומרתם: א] לדעת מהר"ש חיון בגל גווני איכא

האם יש לחלק בין נתינת מים לסענ"ס או איפכא, לענין צובע

(ו) ובגוף דברי השעה"צ הנ"ל לחלק בין נותן המים לסענ"ס דלית ביה צביעה, להיכא דנותן את הסענ"ס לתוך המים. וה"ה לגבי יין, יש לחלק בין מוזג יין לבן ליין אדום, או איפכא יין אדום ליין לבן. וראה בשו"ת רב פעלים (ח"ג סימן י"א – הנ"ל) שכתב להסביר העין, דהנה אם יש בכלי מים ונותן לתוכו יין ניכר מעשה הצבע לעיני כל, אבל אם בכלי יש יין ונותן אח"כ לתוכו מים, אין ניכר מעשי הצבע לעיני רואיו, כי למראה עיניו היה

בכלי יין מתחילה ועכשיו ג"כ יין. ע"כ. **אולם** בספר קצות השלחן דחה סברתו, וכתב דכשנותן היין לתוך המים הרי זה הדרך, וכשהופך ונותן מים ליין הוי שינוי. ומ"מ שינוי זה מהני אך בצביעה דרבנן, משא"כ באופן האסור מן התורה לא מהני הך שינוי. וסיים – דבסענ"ס לא מהני שינוי זה, כיון דאין מנהג ידוע בזה. ע"כ. **ועיין** עוד בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"א הערה קלה – פ"א סל"ח) בזה.

האם יש לעמוד כשהציבור אומר עלינו

הנה בלקט הלכות (ח"ג עמ' תקצו) אות קעב הערה שער ו-שעו) הבאנו שמע שהציבור אומרים א] עלינו לשבח, אומר עמהם, אף שאינו מתפלל עמהם (מחצית השקל סימן ס"ה סק"ג מ"ה. ב] וכן הוא הדין בק"ש שאומר עם הציבור (שו"ע שם ס"ב מ"י, ג] ותהלה לדוד במג"א (שם סק"ג) הביא מתניא (רבתי סימן ז') ושכלי הלקט

(סימן מ"ד) שכתבו, וה"ה שאר דבר שהציבור אומרים כגון תהלה לדוד, קורא עמהם, שכן דרך ארץ [שלא יפרוש מן הציבור]. ע"כ. והובא במ"ב (סימן ס"ה סק"ט). ד] ונפילת אפיים מו. **ובקובץ** פסקי בושם (עמ' מו אות לה) כתב בזה"ל, האוחז באמירת שיר של יום, והקהל כבר התחילו לומר עלינו

מ"ה. ובליקוטי מהרי"ח (ח"א דף קב, ב ד"ה ועיין) כבר הביא כן מאליה רבה בשם זקנו. והוסיף (מהרי"ח), דפשוט דדוקא במקום שרשאי להפסיק.

וראה בערוך השלחן (סימן ס"ה ס"ו) שכתב, דאין אנו נוהגים כן רק בשמע ישראל וגו'. וכן בעלינו לשבח כשאומרים 'ואנחנו כורעים' צריך לכרוע עמהם, כדי שלא יהא נראה שכל העם כורעים והוא אינו כורע עמהם. ומ"מ הוסיף, דיש נוהגים לומר גם 'עלינו' עם הציבור ע"כ.

מו. והוא לו בשו"ע (סימן ס"ה ס"ב) קרא ק"ש ונכנס לביהכ"נ ומצא ציבור שקורין ק"ש, צריך לקרות עמהם פסוק ראשון, שלא יראה כאילו אינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים עם חבריו וכו'. ע"כ.

מו. וכעין זה מצינו לענין תחנון, שאף שכבר נפל על פניו צריך לחזור ולפול על פניו. בשערי תשובה (סימן קל"א סק"ב) הביא מה שכתב בשירי ברכה (אות ה') בשם מהר"א חזקוני בספר שתי ידות (פר' ויגש ד"ה ולא יכול), בשעה שהציבור נופלים אף שהוא לא התפלל עמהם, צריך לעשות נפילת אפיים עם הציבור ולכסות עצמו בטלית כמו שעושין הציבור, ואף שהוא אינו אומר נפילת אפיים משום שהוא עומד בפסוקי דזמרה וכיוצא ע"כ.

התפילה הוא לאומרה רק אחר מימרא דרבי אלעזר תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. ע"כ.

ומזה זמן זמנים טובא, שמעתי הוראה זאת מהגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל, ולא נתיישב אל לבי, אבל עתה שנתן טעם לשבח בזה, זכינו להבין טעם שיטתו ופסקו.

לשבח, אף שכתבו הפוסקים [הובא לעיל] כשהציבור אומרים עלינו, צריך היחיד לומר עמהם, יכול הוא להמשיך באמירת שיר של יום, כי הטעם מה שיש לומר עמהם עלינו הוא משום דרך ארץ, וממילא למנהג נוסח ספרד שאומרים עלינו לשבח בסוף התפילה דייקא ליכא בזה העדר דרך ארץ, דמה שאינו אומר עכשיו עלינו, הוא מפני שסדר

שהחיינו על בגד חדש בימי העומר

לה ללבוש בגד חדש בימי הספירה, והגאב"ד מטעפליק לא התיר לה, ואמר רבינו שהוא זוכר שבשעתו היה הדבר תמיהה גדולה בעיניו, למה אי אפשר להתיר לה במקרה זה, שהרי לפי דבריה אין לה בגד ראוי ללבוש, ובפרט שידוע שהגאב"ד מטעפליק היה 'מיקל' וכאן אסר לה. וסיפר רבינו שאותה אשה משום מה לא שהתה לפסקו של הגאב"ד מטעפליק, ולבשה את הבגד החדש בימי הספירה, וסוף מעשה היה שבלילה השתחל ערבי לתוך הבית דרך החלון וגנב את הבגד. והוסיף רבינו, שכהיום מקובל בשאלות כעין אלו להקל ראש, וכולם יאמרו שסברא פשוטה היא שבטח צריך להקל לה, כי לבישת בגדים חדשים בימי הספירה הוא רק מנהג וכו'. ע"כ.

(א) עוד שם (פרק מ"ט אות יב-יד עמ' רצה) הובא בזה"ל, מנהמת לבו היה [הגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל] מביע את צערו, שכהיום לדאבונינו נכנסה קרירות במחננו, ועל כל דבר באים לבקש היתרים, וכל דבר קטן נהיה 'שעת הדחק' ו'צורך גדול', ולא כן היה פעם כשהדורות היו כתיקונם, שאז היתה כל שאיפתם לקיים את דברי השו"ע והפוסקים כפשוטם בלי חכמות, ואדרבה היו מחפשים לדקדק בהלכה.

וסיפר מה שזכור לו בילדותו כשהיה ילד כבן י"ב, שבאה אשה אחת אל הגאון הנודע הגאב"ד מטעפליק זלה"ה בימי הספירה, ושאלתה בפיה, היות שאין לה בגד ראוי לפי דעתה ללבוש, האם מותר

וע"ע בספר אפיקי מגינים (שם סק"ג) שכתב אהא דאיתא ברמ"א (שם ס"ב), דבשעה שהציבור מתפללין אפילו יחיד בביתו אומר תחינה בנפילת אפיים ע"כ, עמג"א (סק"ה ו-סק"ח) דמשמע שצריך ליהדר לומר תחנון בשעה שהציבור נופלין על פניהם, ולכן אם רואה עשרה אנשים מהציבור שאומרים תחנון ידלג בוהוא רחום ויאמר תחנון בשוה עם הציבור, ודלא כמו שנוהגין שכל אחד נופל על פניו בשעה שגמר והוא רחום [היינו לנוסח אשכנז שנופלים על פניהם בימי שני וחמישי קודם 'ה' אלהי ישראל שוב' וגו'], וגם הש"ץ יעשה כן, "וכמו"כ הציבור כשרואין הש"ץ נופל על פניו ידלגו בוהוא רחום, ויפלו על פניהם ביחד". עכ"ל.

ברכת שהחיינו בברכת החמה בימי הספירה

(ב) עוד שם (עמ' סט אות כה והערה כד) בברכת החמה בשנת תשי"ג בירך הראב"ד הגאון רבי פנחס עפשטיין זצ"ל ברכת שהחיינו, ולכאורה יש לתמוה דהרי אז היה ברכת החמה ביום כ"ג בניסן שהוא באמצע ימי הספירה, והיאך חייב את עצמו

בברכת שהחיינו על בגד חדש, והסכים שאכן זו שאלה, ויש לעיין בזה ע"כ. ונראה לומר בפשיטות יותר מביעתא בכותחא, דנקט כדעת המשנה ברורה ודעימיה רוב הפוסקים דליכא שום איסור לומר ברכת שהחיינו בימי הספירה.

סבון בחול המועד

הנה בספר לקט הלכות (ח"א עמ' רנד הערה שצד) הבאנו מספר שמירת כהלכתה (ח"ב עמ' שנד ס"כ) שכתב, לא רק מלאכת אוכל נפש התירו לעשות בחוה"מ, אלא גם כל טיפול בגוף האדם התירו לעשות בו ולכן מותר לעשות הכל לצורך שמירת בריאותו. וכמו"כ מותר לרחוץ כל גופו בסבון קשה, ומותר להסתרק, ולצבוע שפתיים וכו' ע"כ, הרי דאין כוונת המ"ב 'לצורך אוכל נפש' כפשוטו, כדמצינו גבי יו"ט שהתירו לבשל אוכל נפש, אלא כל שהוא לצורך גופו של האדם שרי. ועיין בשו"ת רבבות אפרים

(ח"א סימן ש"ס).

וראה בקובץ פסקי בושם (עמ' קכו אות מא) היה אומר שנהגו בעיה"ק ירושלים תובב"א שלא להתרחץ בבורית – סבון בחול המועד, ואפילו בערב שבת ולכבוד שבת. ע"כ.

ובן ראיתי בבית מו"ח הרה"ח ר' אברהם הופמן ז"ל שאין מתרחצים בחוה"מ עם סבון, ולא ידעתי מקור מקומו. ועתה ראיתי איזה אחיזה למנהג זה. ומ"מ [כמדומה] דעמא דבר אינו כן, ושרי להתרחץ בחול המועד עם סבון.

האם יש להימנע מלהזיז את הקדרות שעל הפלטה

(א) בספר בירורי חיים (ח"א עמ' תלב) הארכנו ע"ד קדירה העומדת בשבת על גבי הפלאטה במקום פחות חם, אי שרי להעביר את הקדירה למקום חם יותר. והבאנו לדברי המג"א (סימן רנ"ג סקכ"ג) דמותר להעביר מאש קטנה לאש גדולה, אף שע"י ההעברה התבשיל רותח יותר. והובא במשנה ברורה (שם סקס"ב) דאם התבשיל מבושל כל צרכו מותר להחזיר אפילו אם

הבלה מרובה מראשונה, דהוי רק חזרה ושרי ע"כ, וכ"כ בספר אגלי טל (מלאכת אופה סק"מ) עיי"ש.

ומאידך הבאנו (שם עמ' תלד אות ב') מספר שלחן עצי שיטים שכתב, דהיכא דמצטמק ויפה לו יש בישול אחר בישול אף בעודה חם, בין בדבר לח ובין בדבר יבש ע"כ.

שאסור לפי רוב הפוסקים.

והוסיף להסביר את הענין, מפני שבתנורים וכירים של זמן הגמ' היתה בוערת אש גדולה, מסתבר דכל הקדירה עומדת מעל חלל הכירה הרי היא נחשבת במצב של שהייה אף אם אינה מונחת מעל האש ממש, כיון שיש עליה השפעה חזקה של חום האש, ולכן מותר להזיזה ולקרבה מעל האש ממש, אבל בכירים דידן שהאש שלה קטנה, קשה ליתן גבולות מתי זה נקרא על האש ומתי זה נחשב רק סמוך לאש, ולפיכך היה רגיל להורות תמיד שאם הזיז את הקדירה עד שאפילו מקצת ממנה אינו נמצא מעל האש, נכון שלא לחזור ולקרבו על האש ממש. ע"כ.

(ב) ועתה ראיתי בקובץ פסקי בושם (עמ' פה) עוד בזה, דכתב דבכירים שלנו קשה ליתן גבולות מה נקרא שהייה, ומה נקרא סמיכה, ולכן אם הזיז את הקדירה המונחת על הבלע"ך עד שאינה מונחת על האש, נכון שלא להחזירה מעל האש ממש. ובהערה ג' שם, מה שמצוי שמזיזים את הקדירה ולפעמים מרחיקים אותה מכיוון האש, ולפעמים מקרבים אותה לכיוון האש, שאם מקצתה מונח מעל האש שאז היא במצב של שהייה, מותר להזיזה שתהיה כולה מעל האש, אבל אם הזיזה מן האש עד שאין אש כלל תחת הקדירה, יש לחוש שאז אין זה נחשב מצב של שהייה אלא מצב של סמיכה. ואם בא לחזור ולקרבו מעל האש הוי כמעביר מסמיכה לשהייה,

האם העצמות שבחמין שלא נתבשלו כל צרכן, ימנע חזרה

בשר לרוב ובשפע, ולא הוזקו לאכילת העצמות. אנחנו אוכלים עצמות וזה איסור ממש, אמר ברגש רב.

ואגב הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, למרות היותו ירושלמי שורשי, התיר, ונימוקו עמו בטעמו שאדם אינו לוקח צלחת עצמות ומתיישב לאכול עצמות, אי לכך אין זה מאכל, אפילו שאנשים אוכלים אותן. ע"כ.

עוד שם (עמ' צב אות לו) כשחל ז' במרחשון במוצש"ק שמתחילים אז לומר 'ותן טל ומטר לברכה' בארץ ישראל, ורוצה להרגיל את עצמו על ידי שיאמר בשבת תשעים פעמים ותן טל ומטר, יש בזה איסור מכין משבת לחול ע"כ.

עוד שם (עמ' פז אות ו') הורה שמותר להחזיר על האש בשבת קדירה שיש בה בשר שכבר נתבשלו כל צרכו, ואף אם העצמות טרם נתרככו לגמרי, ואין לחוש בזה לאיסור בישול העצמות. וע"ע בשו"ת קנה בושם (ח"ד סימן כ"ד).

הנה הגאון רבי משה יאדלר שליט"א סיפר מה ששוחח בענינא דא עם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל וז"ל כאן בירושלים נוהגים לאכול את העצמות, כאן היה עוני ורעב ומחסור, והיינו לועסים את העצמות, זה ממש אוכל. ומה שפסק אותו גדול [אחד מגדולי הדור שכתב להתיר את הדבר, והיה שרוי בידידות נפלאה עם הגרש"ז] פסק עפ"י מה שהיה נהוג במחוז שממנו בא, במדינת הונגריה שהיה להם

ראה מה שהבאנו בספר לקט הלכות (ח"א אות רמז) באורך מדברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל להיתירא, ומאוד צדקו דבריו. וז"ד שרי לומר צ' פעמים **מח** ותן ברכה ביו"ט, כדי שלא ישכח לאומרו במוצאי יו"ט, ולא מקרי הכנה **מט**.

הנה מצינו בגמ' ברכות (כא, א), כי הוינן בי רבה בר אבוה בען מיניה הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת, מהו שיגמרו ואמר לן גומרין כל אותה ברכה וכו', גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת. ביאור הדבר דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ברכות בשבת כמו בחול, ורק משום כבוד שבת לא

מח. ובשו"ת מהרש"ג (ח"א סימן נ"ב) כתב, ואם עדיין לא אמר צ' פעמים, ובחזרה"מ התפלל תפילת י"ח עם יעלה ויבא, אבל טעה והזכיר טל ומטר, וחזר להתפלל שנית ואמר ותן ברכה כדבעי, אבל שכח לומר יעלה ויבא, הדבר פשוט אצלי דצריך לחזור ולהתפלל פעם שלישית, כיון דכל תפילה ותפילה הוי שלא כראוי, אין אנו מצרפין ב' התפילות להדידי לומר דבזה לא הזכיר טל ומטר, ובשני הזכיר יעלה ויבא. והוסיף - ודומה אצלי למי שלקח ביו"ט א' דסוכות שני אתרוגים [בזה אחר זה, דלא ליהוי בל תוסיף], באחד היה חסר קצת מלמעלה, ובהשני היה חסר קצת מלמטה, דאע"ג דמה שחסר בזה לא חסר בהשני, לא יצא, דמ"מ בכל אתרוג היה פסול וכו'. א"כ ה"ה בנד"ד בעינן שיתפלל תפילה אחת בשלימות, וכל שבאותו תפילה איכא חסרון לא חשיבי תפילה, ולא יצא ידי חובתו. ע"כ.

ובשו"ת הר צבי (ח"א סימן נ"ד) כתב, דתליא בפלוגתא תוס' וחכמי פרונינצ"א [רבינו יהודה שהובא בתוס' (ברכות כו, ב ד"ה טעה), עם חכמי פרונינצ"א שהובאו ברבינו יונה (שם יח, א מדפי הרי"ף ד"ה טעה), בשכח הזכרת מעין המאורע, אם יחזור ויתפלל כיון שתפילה שהתפלל כמאן דליתא, וכך סברי חכמי פרונינצ"א. או דילמא אינו חוזר כיון דתפילתו תפילתו, ורק חסרה לו הזכרה, וכך ס"ל תוס'. לכן יתפלל בנדבה. ויסוד הדבר מהטור (סימן רצ"ב), ושו"ע (סימן ק"ח סי"א) ובמג"א (שם סקט"ו). ובספר 'לקט הלכות - שאילת גשמים' (הערה י"ב ו-י"ז) הרחבנו בזה, דלהתוס' דכבר יצא ידי חובת תפילה אלא דלא שאל בה מטר, הרי תיקן זאת בתפילה השנית, ומה שחיסר בה יעלה ויבא הרי כבר אמר בראשונה. ואילו לחכמי פרונינצ"א דהוי כלא התפלל כלל, צריך להתפלל שלישית, וכדי לצאת ידי ספיקא אמרינן ליה שיתפלל אותה בנדבה. ע"כ.

וע"ע בחיי אדם (כלל כ"ז סט"ז-י"ז) שכתב, בדומנינו יש להימנע מלהתפלל תפילת נדבה, ואפילו במקום דאיכא פלוגתא דרבוותא אם חייב להתפלל, כיון דהמתפלל נדבה צריך שיהיה בטוח שמכוין בה מרישא לסיפא, [כמבואר בשו"ע (סו"ס ק"ז)], ובזה"ז אפשר שאין מצוי איש כזה ע"כ, ולכן עדיף להשתדל תמיד לשמוע מהש"ץ ויכוין לצאת ידי חובתו. ועיין בפסקי תשובות (ח"א סימן קי"ד הערה פט-צא). וע"ע במ"ב (סימן ק"ז סק"ב), דהחזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה, שיצא ידי ספקו.

מט. וח"א כתב עוד להסביר, דאיסור הכנה מהותו לעשות איזה פעולה לצורך מחר, כגון הדחת כלים לחול, ואין לו עתה תועלת וענין בזה, אבל כשמרגיל בעצמו בות' ברכה הרי קבע בעצמו תכונה של הרגל, רק שישתמש בה לאחר היו"ט, באופן זה לא מקרי הכנה. ע"כ.

הערה כו), וז"ד הטבילה ביו"ט אינה נחשבת כהכנה לצורך שבת, מאחר דפעולת הטבילה ומטרתה נגמרת בו ביום, שכוונתו לטהר עצמו קודם כניסת השבת, ולקבל ההארה מיד, ומשו"ה שרי אף בלי ע"ת, משא"כ הדחת כלים שנתלכלכו ביו"ט עיקר מטרת הפעולה שיישארו נקיים לשבת גופא, ולכן בעי ע"ת להיתירא. ע"כ.

אולם בספר הנ"ל (ח"ב עמ' תנב) הובא מהגאון רבי מאיר ברנסדורפר זצ"ל דפליג, וס"ל דאין לטבול לכבוד שבת ביו"ט שחל בע"ש, וכ"ש בשבת שחל להיות בעיו"ט, שאין לטבול לכבוד יו"ט. וס"ל דכיון שהדבר ניכר שעושה זה לכבוד שבת, בגדר הכנה יחשב. עיי"ש.

ומובא מספר דברי יחזקאל (ליקוטים דף פד) שהרה"ק משיאנווא זיע"א לא היה טובל בע"ש שחל בו יו"ט לכבוד שבת, כיון דס"ל דאית ביה זלזול לקדושת יו"ט. והתבטא פעם נגד אחיו הרה"ק מגארליץ זצ"ל, שכן נהג לטבול. ע"כ. וע"ע בספר בירורי חיים (ח"ב עמ' שיא).

ברכה, כיון דהיום התחילו לומר מוריד הטל, שרינן ליה מיד להכין עצמו שלא יטעה כיון דמהיום זימניה ע"כ, ואולי אפשר לומר דכוונת דבריו 'דמהיום זימניה' כדברינו, דמן הדין זמן ברכות אלו אף בשבת, ודו"ק. וע"ע בספר בירורי חיים (ח"ג עמ' תרפה-תרפז) בזה.

עוד שם (עמ' צג אות מ') כתב בזה"ל, וכן כשחל ערב יו"ט בשבת, אסור לילך בשבת לפנות ערב לטבול עצמו במקוה לכבוד יום טוב, משום דהוי מכין משבת לחול. ע"כ.

ראה מה שהבאנו בספר לקט הלכות (ח"א עמ' תקמה אות כו והערה מז) להיתירא. וז"ד שרי ללבוש בגדים אחרים לשבת, כיון דעתה ביו"ט נהנה נמי מזה שהולך עם בגדים נקיים, ותו לא חשיב כהכנה לשבת, ומטעם זה שרי נמי לטבול (נ"ל).

ושמחת שכוונתי לדעת מו"ר הגאון רבי נתן געשטטנער זצ"ל, שהובא בספר עירוב תבשילין הערוך (ח"א עמ' נח

רחיצה וטבילה בשבת

מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל דהמצטער מחום או מזיעת הגוף, מותר לו לרחוץ ביום טוב כל גופו בביתו ע"י מקלחת של מים קרים. ומותר לו גם לערב מעט מים חמים כדי שהמים יהיו פושרים ותפוג צינתם¹, בין אם המים החמים מגיעים מהבוילר שכבר כבוי מעיו"ט, והוי מים חמים שהוחמו מערב

עוד שם (עמ' קד אות ק') הורה שאין לעשות מקלחת בשבת אף כשהוא מזיע, ואף כשחל יו"ט ביום חמישי ושישי או ביום ראשון ושני, והיו שלושה ימים רצופים של חג ושבת, לא התיר לעשות מקלחת. **וראה** בספר לקט הלכות (ח"א עמ' תקט אות פא הערה קמו-קמז) שהבאנו

נ. עיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סו"ס ע"ד), דבכי האי גוונא יש להתיר לרחוץ במים שהם פחות ממידת החום - שדרך סתם בני אדם לרחוץ בחול.

החג, ומותר לו לרחוץ בהם ביו"ט נא. וגם מים חמים שמתחממים מעצמם ע"י דוד שמש, מותר להשתמש בהם ביו"ט לרחיצה.

וראיתי בקונטרס בשבילי השלחן נב (לימי ראש השנה ה'תשע"ו עמ' קח הערה תלב) שהביא מהגאון רבי אביגדור נבנצאל שליט"א ששמע מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל להקל למי שצריך לרחוץ גם בחמין ביו"ט. ואף נטה להתיר חימום מים לצורך כך ע"כ.

ושם עוד (הערה תלא) הביא מספרו שולחן שלמה – יו"ט (סימן תק"ג סק"ז) ע"ד הוצאת מים חמים לצורך דברים שמותר להחם מים ביו"ט, דכיון דאי אפשר להוציא מים חמים אא"כ נכנסים מים קרים, י"ל דחשיב צורך אוכל נפש. וע"ע בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן נ"ה).

וראה עוד בספר חזון עובדיה – יו"ט (עמ'

מא-ב) שכתב נמי להתיר לרחוץ כל גופו ביו"ט במים חמים שהוחמו ע"י דוד חשמלי מעיו"ט, או במים שהוחמו ע"י דוד שמש אפילו ביו"ט עיי"ש. וע"ע בשו"ת אבני דרך (ח"ט עמ' קצח) שהביא מהגר"מ טנדלר – נכדו של בעל האגרות משה זצ"ל, דבבית הכנסת שלו כשהיו ג' ימים של יו"ט ושבית אזי היה מכריז, לא רק שמותר להתרחץ, אלא אף איכא מצוה משום ואהבת לרעך כמוך. ע"כ.

עוד שם (עמ' צה אות נא) הורה על הכרטיס הפלסטי שנכנס בשנים האחרונות לשימוש במקואות – שפותח את הקרוסלה שבכניסה למקוה ע"י זיהוי חשמלי, שאסור לטלטלו בשבת אף לצורך גופו ומקומו, ואפילו כשהוא קשור בצרור מפתחות.

וראה מה שכתבנו בשו"ת בירורי חיים (ח"ה עמ' תפט-תצח) באורך בזה.

נא. וראה בספר שלחן שלמה (סימן תקי"א הערה ג' עמ' קצח) שכתב, האידנא רחיצת כל גופו נחשב כצורך אוכל נפש, כיון שכל אדם רגיל לרחוץ לפחות פעם בשבוע הרי זה נחשב כצורך אוכל נפש... והיא הנאה לכל אדם עיי"ש. ושם (עמ' קצז) ואף אם עושין כן אלא פעם אחת בשבוע, צ"ע אם משום כך לא חשיב שיהיה לכל נפש, ותשמיש המיטה יוכיח [דאף דאינו בכל יום, חשיב שיהיה לכל נפש]. ע"כ.

נב. להרה"ג ר' שמחה בונים לייזרזון שליט"א.

למד את דברי השו"ע ואמר היום יום אחד לעומר, האם יוכל לספור בברכה

מוצש"ק חוה"מ פסח ה'תש"פ

ישפיע ה' אור גאולתינו ופדות נפשינו אל
כבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה
איש חמודות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות
ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג
הרה"ג רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א

אחר מבוא הברכה והשלום.
בְּקוּבֵץ פסקי בושם (עמ' קיב אות ה')
הובא בזה"ל, הורה שהלומד
הלכות ספירת העומר, ובתוך כדי לימודו
אמר את הספירה של אותו היום, שוב אינו
יכול לברך באותו היום, אבל יחזור ויספור
בלי ברכה. ע"כ. וציין לספר היכל הוראה
(ח"ב סימן פ"ד). ובהערה (ה') הביא למקור
הדברים שהובא בכף החיים (סימן תפ"ט
אות כ"ט) נג.

א בשו"ת הלכות קטנות למהר"י חגיז
(ח"א סימן קי"ד) כתב, מי שהיה קורא
בשולחן ערוך [דרך לימודו] בליל ח'
לספירה, וקרא שם ואם היום ח' אומר
שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד,
לא יצא ידי חובתו בזה הספירה, כיון
שכוונתו לקריאה בתורה ותלמוד גדול,
ועוקר כוונת המצוה ע"כ.
אולם בערך השלחן הספרדי כתב עליו,
דבריש פרק היה קורא (ברכות פ"ב)
דייקנן ממתניתין דהיה קורא בתורה והגיע
זמן המקרא אם כיון לכו לקרוא [לאפוקי

בקורא להגיה (רע"ב מברטנורא)] יצא ידי
חובת ק"ש, הרי שכוונה לתורה לא עוקרת
מצות ק"ש, וא"כ הוי ליה כדין מי ששואל
את חברו. עכ"ל (ערך השלחן). ביאור
הדברים, דומיא דמצונו לענין קריאת תיבות
פסוקי קריאת שמע, אף שלא נתכוון לשם
המצוה, עלתה לשם המצוה, ה"ה נימא נמי
לענין מצות ספירת העומר, דאם אמר את
מנין הימים בעת לימודו, יעלה לו לשם
המצוה.

אלא דבכף החיים (שם) הביא מסידור בית
עובד (אות י"ג), שכתב שיש לחלק
בין ק"ש לספירה, דשאני ק"ש דאף היא
שנון ולכן אין כוונת ת"ת עוקרת, [משא"כ
ספירת העומר] עכ"ד, ביאור דבריו, דהגם
דלענין קריאת שמע אמרינן דעלתה לו
קריאתו אף למצות ק"ש, כיון דתרווייהו הוי
שינון, משא"כ ספירת העומר דאינה שינון,
אזי כוונתו לתלמוד תורה עוקרת המצוה,
ולכן יכול לספור אח"כ בברכה.

ב ומה שבקובץ פסקי בושם הנ"ל כתב
דיספור בלא ברכה, כיון דבכף החיים

נג. וכבר הארכנו בספר בירורי חיים (ח"א עמ' רלז) בזה.

הנ"ל הביא דסיום דברי סידור בית עובד הוא 'ומ"מ לענין דינא יחזור וימנה בלא ברכה' ע"כ.

והאמת דסברת הבית עובד הנ"ל לחלק בין מצות ק"ש לספירת העומר, יש בה דעת נוטה וסברא גדולה. וכמו שהובא בקובץ פסקים ותשובות – ניסן תשס"ט להגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א (עמ' רל) בזה"ל, בדבר ששאל מי שלמד בשו"ע סימן תפ"ט ס"א 'היום יום אחד', אי יכול לספור ספירת העומר בברכה, והשבת: **דיספור בברכה**. ומקור הדברים הוא בספר זכור לאברהם (אות ע') ושו"ת פני מבין (סימן קל"ג) – דהשואל את חבריו שמתכוון לומר לו את היום, משא"כ הכא הוא ללימוד עיי"ש, ועיין בכף החיים (סימן תפ"ט סקכ"ט – הנ"ל) ועולת ראיה (סימן כ"ה). ואפשר דיש לצרף את דעת הט"ז, דגם בשאל מחבירו והשיב יכול לספור בברכה וכו' ע"כ.

ואולי איכא למימר בטעם דהבית עובד הנ"ל סיים דלענין דינא יחזור וימנה בלא ברכה, אף דאית ביה סברא גדולה – וכאמור, כיון דהיה מיראי ההוראה ועיין הערה י"ד, לכן חשש לענין דינא.

ג) לאור זה נראה להילכתא דהלומד את דברי השו"ע ואמר היום יום אחד

לעומר, יוכל לספור בברכה. וכיון שכן אמרתי להוסיף עוד, ע"ד מה שנשאלתי עתה במוצאי יו"ט הראשון של חג, בלילה הראשונה לקיום מצות ספירת העומר, דאמר בבין השמשות לבנו הקטן בן חמש, היום הולכים לקיים מצות ספירת העומר, והיום הראשון סופרים היום יום אחד לעומר, האם יוכל לספור בברכה.

תשובה: נראה לענ"ד דיוכל לספור בברכה, כיון דכוונתו לא היתה כלל למצות הספירה, ורק לחנך את בנו. ולא גרע ממי שלמד את דברי השו"ע וקרא את התיבות שהיום יום אחד לעומר – הנ"ל.

וחז"א נמי לאיצטרופא מה שהבאנו בלקט הלכות (ח"א עמ' שיח אוק"ג) מדברי הביאור הלכה (סימן תפ"ט ס"ד ד"ה שאם) דאם האיש המשיב רגיל לברך ולספור דוקא אחר צאת הכוכבים, ועתה נשאל ע"י חבריו בבין השמשות, מסתברא דהוי כמכוין כונה הפכית. ולמעשה צ"ע. ע"כ.

העולה מן הדברים: הלומד את דברי השו"ע ואמר היום יום אחד לעומר, יוכל לספור אח"כ בברכה. וה"ה אם אמר להסביר את ענין מצות הספירה לבנו הקטן, ואמר את מנין הימים לעומר, יוכל לספור אח"כ בברכה.

נד. וכדמצינו ע"ד האם שרינן 'הכנה' ע"י גוי, נסתפק הפמ"ג (סימן תק"ג א"א סק"א) בזה"ל עיין מג"א אפילו רק הכנה בעלמא חיפוש ספר תורה מיו"ט לשבת אסור וכו', ונסתפקנו ע"י עכו"ם בדבר שאינו מלאכה, י"ל שרי. ובהגהות מהרש"ם על ספר אורחות חיים – ספינקא (סימן תמ"ד סק"ג) כתב, אף שהפמ"ג מסתפק כדרכו⁸, מסתבר להקל. ע"כ. וראה עוד מה שכתבנו בספר לקט הלכות (ח"ב עמ' סא אות צה) בזה.

גזירות השפם בימי הספירה

כן לא הכריחוהו לגלחו מערב יו"ט, [והיינו דכל סיבת האיסור שאסרו חז"ל להתגלח במועד, בכדי שלא ייכנס למועד כשהוא מנוול, וטעמא דא אינו שייך כלל לענין שפם, כיון דאינו נעשה מנוול בשפם מגודל], ומ"מ צריך לומר 'דזה נקרא יפוי ותיקון והגוף, וצורך המועד' דאל"ה יהיה אסור מטעם מלאכת גוזז בחול המועד וכו' ע"כ, הרי דלענין שפם מתחילתו לא נאסר, דכאמור לית בהו כלל טעמא דניוול, וכיון שכן מה שייטא לענין ספירת העומר, דמאחר דאנו מצווים ועומדים להתאבל על פטירתן של תלמידי רבי עקיבא, מהיכא תיתי להתיר כשאנו מעכב את האכילה.

ונראה דאף הפמ"ג גופא סבירא ליה הכי, וכמו שציינו בפמ"ג היו"ל ע"י מהדור' מכון ירושלים – לסעיף ד', וז"ל (פמ"ג) ולפי זה אותן המותרים להסתפר בחול המועד כבסימן תקל"א סעיף ד' [דהתם איירי לענין היוצא מבית השביה וכו'] הוא הדין בחול המועד פסח בספירה שרי וכו', ומיהו בימי הספירה בחול גמור י"ל דלא עדיף מחול המועד ע"כ, וכאמור נראה לומר דזה אינו אלא לענין היוצא מבית האסורים ודומיהן. אבל סתם גזירת שפם בימי הספירה לא שרינן אלא אם מעכבת את האכילה, וכדמצינו לענין בין המצרים הנ"ל.

עוד בקובץ פסקי בושם (עמ' קטו אות יד) הובא בזה"ל, הורה שמותר לספר את השפם בימי הספירה. ושם (הערה יד) הובא, דלא מבעיא אם מעכב את האכילה דמותר. דבודאי לא חמירא ימי הספירה משבוע שחל בו תשעה באב, דמבואר בשו"ע (סימן תקנ"א ס"ג) דכל שמעכב את האכילה שרי, אלא אף אם אינו מעכב את האכילה נראה דמותר, דהרי לגבי חול המועד מבואר בשו"ע (סימן תקל"א ס"ח) דמותר ליטול את השפה, וכתבו שם האחרונים [עיי' מג"א (שם סק"ב) ומשנה ברורה (סקכ"א)] דהיינו אפילו כשאנו מעכב את האכילה. וכבר כתב הפמ"ג [(סימן תצ"ג משב"ז סק"א)] הובא בביאור הלכה (שם ריש הסימן) דאותם המותרים להסתפר בחול המועד מותרים גם בספירה, דלא עדיף ספירה מחול המועד, וממילא הכי נמי לגבי גזירת השפה לא עדיפי ימי הספירה מחול המועד. (פנקס הקנה בושם א' דר"ח אייר ה'תש"מ). ע"כ.

ונראה לענ"ד דאינו דומה נידון דידן גזירת השפם בימי הספירה לחול המועד, והנפק"מ דכל שאינה מעכבת את האכילה אסור לגלח בספירה. וטעמי ונימוקי, דהנה בשער הציון (סימן תקל"א סקט"ו) ביאר, מה טעם שרי לגזוז השפה בחול המועד, כיון דע"י גידול השפה לא יהיה מנוול, ועל

הגאון רבי אמיר ולר שליט"א

מח"ס שו"ת ירוץ דברו, אמרתו ארץ, תולדות שרה

רחובות

לכבוד ידידי היקר והנעלה, המפורסם לשם ולתהלה, כליל כל מעלה, מעשיו לשם שמים לעטר הכלה, לחבר השכינה עם בעלה, הגאון הצדיק רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מחה"ס היקרים "גם אני אורך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים ועו"ס נכבדים. ועל ידו השני, איש חי רב פעלים לתורה ולתעודה, אודם ופטרה, מוכתר בנימוסין וראוי לקילוסין, הגאון רבי יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א.

אחדשה"ט. קבלתי לנכון את הספר הנכבד "פסקי בושם", למעלה מאלף וחמש מאות פסקים והנהגות של האי צדיקא, חסידא קדישא ופרישא, גאון ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, הגאון האדיר רבי מאיר בראנדסדארפער זצוק"ל בעל "הקנה בושם". ותיכף לנמילה ברכה, נתמלא הבית אורה, אורה זו תורה, פסקים והנהגות לתפארה, הכל בקדושה ובטהרה. ולאות ראייה שעברנו על הדברים, הנני להוסיף מעט גרגירים.

בפרק ו' סעיף ג' (עמ' לט) – הורה שאין לכבס קודם תפלת שחרית, אפילו ע"י מכונת כביסה. ע"כ.

הנה בספר הליכות שלמה (פ"ב ס"ה, עמ' י) כתב, דהכנסת כביסה המחולקת כבר לסוגיה לתוך מכונת הכביסה והפעלתה, וכן הוצאת הפסולת לפח האשפה שברחוב וכדומה, מותר קודם התפלה. ע"כ. והובא להלכה בספר התפלה והלכותיה (סי' ד סע' יט), ובספר שיח תפילה (עמ' תעט) ועוד אחרוני זמנינו. ע"ש. ונלע"ד דהטעם הוא משום שבדברים קלים וקטנים כנ"ל שאינם לוקחים זמן רב, ואינם דורשים עמל או טורח, אין זה נכלל בגדר "התעסקות" קודם התפלה, אלא כדבר עראי הנעשה

בדרך אגב, ולכן אין בזה איסור. וכיו"ב כתב לגבי סידור המטה קודם התפלה בספר פאר הדור ח"ד (עמ' ריג) שנשאל בזה מרן החזון איש זצ"ל, והשיב שמותר כי זה שייך לעניני דרך ארץ ואינה מלאכה. והובא גם בשו"ת רבבות אפרים ח"א (ס"ס סב) ע"ש.

בפרק כ"ה סעיף ה' (עמ' קפו) – היה מורה, שאם עירבו את הביצה או השום והשמן בדבר אחר, אין קפידא אם ישהה כל הלילה ומותר לאוכלו. ע"כ.

והנה המעיין במקורות שציין שם כת"ר שליט"א, יראה דבעינן תערובת ממש, דהיינו שיחד עם הבצל הקצוץ יש עוד ירקות קצוצים נוספים, בין חיים ובין

אין היתר של אשתו בעיר, ובפרט כשאינה רגילה לחזור הביתה באותו הזמן. ע"ב.

והנה בעניינן כן העלתי בספרי אמרתו ארץ על הלכות יחוד (עמ' שכב והלאה) וזת"ד: הנה מפשט לשון המשנה (קידושין פ.), ר"ש אומר אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים בזמן "שאשתו עמו" וכו'. משמע שכל ההיתר הוא דוקא כאשר אשתו עמו ממש. ובפרט שמבואר בהמשך הגמ' (שם פא.) שאשה שבעלה בעיר אין חוששין משום יחוד. ואם היה מותר לאיש להתייחד כשאשתו בעיר, הו"ל לגמ' לאשמועינן דהוי רבואת טפי. ומהא דנקטה המשנה "אשתו עמו", מוכח דבעינן שתהיה עמו ממש. וכן מוכח מלשון הרמב"ם (פכ"ב מהל' א"ב ה"ד) שכתב, "אם היתה אשתו עמו ה"ז מותרת להתייחד מפני שאשתו משמרתו". ומשמע שצריך שתהיה איתו ממש. וכן נראה מלשון הטור (אה"ע סי' כב) שכתב, "מי שאשתו עמו מותר להתייחד" וכו'. ע"ש. וכ"מ מהכל בו (סי' עה), ומרבינו ירוחם (ח"א נתיב כג). וכן משמע ממרן בשה"ט (סי' כב ס"ג) ע"ש. ואתה תחזה להרמב"ם (פכ"ב מהל' א"ב הי"ג) שכתב וז"ל: מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמהות הבנים באות לבית הספר לבניהם ונמצא מתגרה בנשים וכן אשה לא תלמד קטנים מפני אבותיהן שהן באין בגלל בניהם ונמצאו מתייחדים עמה. ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בביה"ס, אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו. עכל"ק. וכן מבואר דין זה גם בהל' ת"ת (פכ"ב הל' ד) בזה"ל: ומי שאין לו אשה לא ילמד

מבושלים, ואז נחשב הדבר כתערוכת ומהני להוציאו מאיסור לינה. אבל כשבצל שלם מונח עם עוד ירקות, לא מקרי תערוכת.

ובהיותי בביקור באחד מהמפעלים הגדולים בירושלים עיה"ק ת"ו, ראיתי שמובילים למטבח עגלה גדולה של בצלים קלופים (ללא השורש), והיה זה בשעות הלילה קודם עלות השחר, ושאלתי על כך את המשגיח מדוע לא חוששים בזה משום דברים האסורים משום סכנה, והשיב, דהבצלים מרוחים בשמן, ויש ע"ז השגחה של כשרות מהודרת וכו'. ולפע"ד מסתבר דלא מועיל מריחת הבצלים במעט שמן כדי להחשיבם כתערוכת, ובפרט שאין טעם השמן מורגש בבצלים כלל. וצ"ע על מה סומכים באותו גוף כשרות.

וכיו"ב מצוי במפעלי סלטים, אשר מקבלים דליים של ביצים קשות קלופות המשווקות כשהן כבושות במעט מי מלח, ואין טעם המלח מורגש בביצים כלל (כיון שהביצים רבות והמלח מועט). וכבר כתב בזה הגר"מ יוסף שליט"א בספר מגיד הרקיע (סי' קח) דלא חשיב ככבישה במי מלח אלא ככבישה במים בלבד, שאינה מועילה להחשיב את הביצה כמעורבת, ועל כן אסר את השימוש בביצים הללו, ורק לאחר שהסכימו להגדיל את ריכוז המלח במים, כך שהביצים עצמם יספגו מהמלח, ויבלע בהם הטעם, ויחשבו כתערוכת, ושוב לא יהיה בהם איסור של לינת לילה, התיר זאת. ע"ש.

פרק מ"ב סעיף א' (עמ' רנה) – היה מורה, שההיתר שבעלה בעיר הוא דוקא על האשה שאימת בעלה עליה, אבל לאיש

תדיר אצל הבעל. עכ"ד. וכן פסק הגאון ערוה"ש (סי' כב סוף סע' טו), וכן משמע מתשובת הישכיל עבדי ח"ז (אה"ע סי' ו אות ט) ע"ש.

אולם הנה בעל הכנה"ג בספר בני חיי (על הרמב"ם בהל' ת"ת שם) עמד על מה שהקשו מדברי הרמב"ם בהל' איסור"ב הנ"ל, דא"צ שתהיה אשתו שרויה עמו בביה"ס וכו', וא"כ היאך משמרתו. וכתב ליישב בדוחק, דהא דהוא יושב במקומו, לאו שישב רחוק מביתה אלא בתוך חצר סמוך לביתה כדי שתוכל לשומרו, אלא שא"צ שתשב בבית הספר ממש. ע"ש. ומבואר שסובר שדוקא שהיא עמו באותה חצר מקרי משמרתו, אבל כשהיא עמו באותה העיר לא מקרי משמרתו. והרה"ג ר' מסעוד רקח ז"ל בעל המעשה רקח (על הרמב"ם בהל' ת"ת שם) כתב בדעת הכס"מ דמיירי דאשתו בביתה בחצר ביה"ס, דנמי מקרי עמו ומשמרתו, אבל אם ביתה בעיר לא מהני, ושכ"כ הבני חיי וכו'. ע"ש. גם בספר ארץ צבי ותאומי צביה (ס"ק י"ט, הובא באוצה"פ ס"ק יז אות ו) כתב, ומה שדייק הב"ש מדברי הכס"מ דאפי' באשתו מהני כשהיא בעיר, ליתא, דמשמע מהכס"מ שצריכה להיות עמו ממש בתוך ביתו. ע"ש. וכן הגאון מהר"י עייאש בספרו לחם יהודה (על הרמב"ם בהל' ת"ת שם), כשדן בדברי הכס"מ לענינו, כתב בפשטות שבדין דאשתו עמו לא סגי באשתו עמו במדינה או אפי' בחצר. אלא צריך שתהיה עמו בתוך הבית ממש. ע"ש.

ומדברי מהרש"ל בביאורו על הסמ"ג (לאוין קכו), ובים של שלמה

תינוקות מפני אמותיהם הבאות אצל בניהם, וכל אשה לא תלמד תינוקות מפני אבותיהם שהם באים אצל הבנים. עכ"ל. ומרן הכסף משנה (בהל' ת"ת שם) כתב לבאר דברי הרמב"ם וז"ל: ומ"ש כל אשה, כלומר ואפילו נשואה דבשלמא גבי איש כיון שאשתו עמו היא משמרתו לפי שדרכה להיות תמיד בבית, אבל אין דרך האיש להיות תמיד בביתו. עכ"ל. והנה הבית שמואל (סי' כב ס"ק כב) למד מדברי הכס"מ הנ"ל, דיחוד מותר כשאשתו עמו בעיר, ושוב הקשה מהא דבש"ע שם מבואר דאפי' אין אשתו עמו מותר וא"כ לא שייך הטעם דהיא משמרתו. ותירץ, דאפשר דס"ל אפי' אין אשתו שרויה עמו בביה"ס, מ"מ בכל עת תבוא אליו ושייך לומר היא משמרתו, ואם הוא בעיר אחרת אסור. עכ"ד. ומבואר יוצא מדבריו בדעת הכס"מ, דמיירי דבכה"ג שאשתו בעיר מצילתו מדין יחוד, ולא רק מחשש גירוי בנשים. ונראה דדייק כן מהא דכתב הכס"מ "כיון שאשתו עמו היא משמרתו", ולא כתב טעם דיש לו פת בסלו כמ"ש הב"ח ומהרש"ל והט"ז (שיובאו לקמן בס"ד). וע"כ דמיירי שמשמרתו גם מאיסור יחוד, וכ"כ בדעתו בספר דבר הלכה (סי' ו הערה ב), ובס' דברי סופרים (בבה"ל עמ' קנג) ע"ש. והב"ש נתן טעם לכך "משום שבכל עת תבוא אליו", וא"כ מתיירא הוא שמא תתפסנו בקלקלתו ולכן לא יבוא לידי עבירה. וכן הפרישה ביו"ד (סי' רמה אות כ) אחר שהביא דברי הרמב"ם באיסור"ב הנ"ל ושכ"כ הטור (בסי' כב), כתב: והטעם כיון דאשתו עמו בעיר ומירתת תמיד דשמא תתפסנו בקלקלתו, דדרך האשה לבוא

אמרו בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, ומשמע דהיינו משום אימת בעלה עליה, אבל איש אין אימת אשתו עליו, רק שאשתו משמרתו, בעינן עמו, ואולי י"ל דלעולם גבי איש נמי מהני אף שאין אשתו בביתו, דמסתמא תבוא תיכף לביתה, דכל כבודה בת מלך פנימה, ואין דרכה לסבב בשווקים, ומסתמא אף כשהיא בעיר מקרי אשתו עמו, ורק באיש כיון שדרכו תמיד כל היום להיות חוץ לבית, זה מקרי בעלה בעיר, ושרי רק משום דאימת בעלה עליה, ובאשה כה"ג שהיא כאניות סוחר ודרכה תמיד לסבב בשווקים, י"ל שאסור יחוד לבעלה, רק מהסתם באשה כיון שדרכה לבוא לביתה תמיד מקרי אשתו עמו, וכן מורה לשון הכס"מ. עכ"ל. והובאו דבריו בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו (סי' מ פ"ט) והסכים עמו. ע"ש. ומבואר מדבריו דס"ל דטעם ההיתר של הב"ש הוא משום דמירתת שמא אתי בכל רגע, ודלא כטעם ההיתר דבעלה בעיר דהתם הטעם משום שאימת בעלה עליה [ויעיין בשו"ת שבט הלוי ח"ה (ס' רא אות ד) שכתב דדין אשתו בעיר תלוי לכאורה במחלוקת בטעם ההיתר דבעלה בעיר, דלמ"ד שהוא משום אימה טבעית של האשה, לא שייך האי טעמא באשתו בעיר, ואילו למ"ד שהטעם משום דחיישין שמא אתי בכל רגע, ה"ה גם באשתו בעיר וכו'. ע"ש. וי"ל ע"ד כמובא בסמוך.] וסבר דבאשתו בעיר שייך האי טעמא טפי כיון דמסתמא תבוא תיכף לביתה, דכל כבודה בת מלך פנימה משא"כ באיש שדרכו להיות מחוץ לבית דלא שייך כ"כ האי טעמא שמא בכל רגע יבוא. אולם מאידך גיסא י"ל דאיפכא מסתברא, וכמ"ש הדברי סופרים

(פ"ד דקידושין סי' כז), והב"ח (סי' כב) מבואר להדיא דמה שהתיר הרמב"ם כשאשתו לא נמצאת עמו ממש, הוא דוקא באופן שאין שייך חשש יחוד כלל אלא רק חשש גירוי, ולכן כל זמן שאשתו בעיר לא חיישין לגירוי, וכמו שביאר הט"ז ביו"ד (סי' רמה סק"ז) דכיון שיכול לבוא אצל אשתו יש לו פת בסלו ואין היצר מתגרה בו כדאשכחן בכתובות (סה). גבי רבא שישב בבית המדרש ובאה חומא אלמנת אביי ונתגלה זרועה והלך רבא לביתו ותבע את אשתו וכו'. ע"ש. אבל היכא דאיכא חשש יחוד היה פשוט לב"ח ולמהרש"ל דלא שייך היתר כזה דאשתו בעיר, דלא מצינו רק היתרא דבעלה בעיר, ולא שאשתו בעיר.

והנה מלבד מש"כ בראש אמיר שמהמשנה ומלשונות הפוסקים משמע דבעינן שאשתו תהיה עמו ממש, מצאנו שכן מבואר להדיא במאירי (בחי' לקידושין שם) שכתב וז"ל: מ"מ אף באשה אחת מותר בזמן שאשתו עמו "בבית" מפני שאשתו משמרתו. עכ"ל. ומוכח דרק שהיא עמו "בבית" שרי. וכ"כ להדיא רבינו יהונתן מלוניל (קידושין פ:) וז"ל: בזמן שאשתו עמו- "בבית". ע"ש.

ועוד רגע אדבר במ"ש בשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' ט אות ח) שאחר שהביא דברי השואל דעלה ונסתפק בדין אשתו בעיר, ושראה את דברי הב"ש, כתב, דמהב"ש משמע דלא פליג על הכס"מ, ומ"מ צע"ג, דהא במשנה איתא בזמן שאשתו עמו ישן עמהם, הרי בזה נקטה לשון "עמו" דמשמע בבית, ורק לענין אשה

המעשה רקח ועוד, שגם הכס"מ לא מתיר בכה"ג, ועוד שלדעת מהרש"ל והב"ח היה פשוט לאסור בזה. וכן דעת רבים מן האחרונים כגון העזר מקודש (סעיף ה), ובשו"ת מהרש"ם ח"ד (סי' קמח), והבית משה (ס"ק טו), ובשו"ת אגרות משה ח"ד (מאה"ע סי' סה אות ו), ובשו"ת חיי לוי ח"ב (סי' עח אות לג), ובשו"ת אבני ישפה ח"ב (סי' פו ענף ו) ועוד. וכבר נתבאר שכן דעת הלחם יהודה, והבני חיי, והארץ צבי. ע"ש. ובספר משנת היחוד (עמ' נח) כתב, שכן שמע מהגר"צ אבא שאול זצ"ל שנקטינן בזה לחומרא כשיטת רוב הפוסקים, ואפי' שהאשה הלכה לשוק עריכת קניות ועשויה להגיע בכל רגע, לא אבה להקל. ע"ש. ולכן העיקר ככל הני רבוותא לאסור היחוד בכה"ג ובפרט במילי דאורייתא. ועיין עוד במה שהאריכו בזה בספר דברי סופרים ח"ב (סי' כח), ובס' ברכת יצחק (הל' יחוד עמ' רסז והלאה) ודו"ק.

וחזו"ת קשה הוגד לי בשו"ת דובב מישרים ח"א (סי' ה) כתב, שמאחר ויחוד עם ב' נשים הוי רק מדרבנן, יש להתיר להתייחד עם ב' נשים כשאשתו נמצאת בעיר, וכמו שכתב הבי"א (כלל קכו) דביחוד עם ב' נשים ובעלה של אחת מהן בעיר, יש לסמוך על התוס' דס"ל דבעלה בעיר מותר לכתחלה להתייחד עמה, וחולקים על רש"י דאוסר, וה"ה עם ב' נשים ואשתו בעיר דיש להתיר כהב"ש בשם הכס"מ. עכת"ד. והובא להלכה בספר דבר הלכה (סי' ו ס"ג) ע"ש. וכן העלה בס' נטעי גביראל (פמ"א סע' א) ע"ש.

(בבה"ל ד"ה אלא, עמ' קנג), דאף למ"ד ההיתר בבעלה בעיר הוא משום דמסתפי שמא הבעל השתא אתי זהו דוקא באשה שנאסרת על בעלה אם זינתה, משא"כ בבעל שאינו נאסר על אשתו, אינו נמנע מעבירה כשיצרו תקפו משום שמא תראהו אשתו. ועוד, דדוקא אשה דלא תקיף יצרה כ"כ כמו באיש, לכן משום חשש דשמא יבוא בעלה לא תזנה, אבל איש דתקיף יצריה טפי לא ינחנו היצר לחוש שמא תבוא אשתו. ע"ש.

ועוד יש להקשות ע"ד האמרי יושר הנ"ל, דמפשט דבריו משמע דרק כאשר האיש נמצא בביתו שרי והטעם משום דכל כבודה בת מלך פנימה ומסתמא תיכף תבוא לביתה, אולם מדברי הרמב"ם והכס"מ והב"ש מבואר דשרי אפי' שהאיש נמצא בבית הספר ולא דוקא ביתו. ואפשר דס"ל להאמרי יושר דכל זמן שבעלה נמצא במקום קבוע כגון בעבודתו או בביתו שפיר דמי. אולם אכתי צריך עיון כיון דטעמו משום שכל כבודה בת מלך פנימה, זה שייך דוקא בביתה. ובדוחק יש ליישב דס"ל שכל זמן שהיא באה אצל בעלה [וכמ"ש הפרישה הנ"ל "שדרך האשה לבוא תדיר אצל בעלה". ע"ש]. שפיר חשיב כל כבודה בת מלך פנימה. וצ"ע.

עב"פ נלע"ד דכיון דמשמע מדברי המשנה והרמב"ם והטוש"ע, דבעינן שתהיה עמו ממש באותו הבית, וכן מבואר להדיא מדברי המאירי והר"י מלוניל, אין להקל בזה כלל. ובפרט שהמקור לדבריו המקילים הוא מלימודו של הב"ש בכס"מ, וכבר הבאנו דאיכא בזה עקולי ופשוירי, שדעת

פרק מ"ג סעיף י"ט (עמ' רס) – אף שמעיקרא דדינא מותר לנשים להיטפל אצל רופאים, אך בודאי צריכות הנשים לשמור על גדרי הצניעות, ולהשתדל עד כמה שאפשר להמנע מכך, ובפרט כשאפשר להיטפל אצל רופאה, וכפי שהיו זהירות בנות ישראל הכשרות בדורות הקודמים, ולא כמו שנפרץ כהיום לדאבונינו, שעל כל דבר שטות הולכות אל הרופא, דאף אם נאמר שעוסק במלאכתו ואין בזה איסור, מ"מ בודאי דלא ממקור קדוש יהלכון, ואינו מדרך צניעות בנות ישראל הכשרות. ע"כ.

הנה שא נא עיניך וראה למרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בס' טהרת הבית ח"ב (עמ' רכב בהערה) שכתב, שפשוט שאין היתר לאשה לילך אצל רופא אלא דוקא במקום כאב וחולי, ובמקום שאין שם אשה רופאה הבקיהא בדבר, ובדלית ברירה התירו לאשה החולה הסובלת ממכאובים להסתמך על הטעם שהרופא עסוק במלאכתו, ולהבדק אצל רופא מומחה, אולי תצמח ישועה על ידו למצוא לה רפאות תעלה, אבל כשאין הדבר נחוץ כל כך, אלא מיחוש בעלמא שאפשר להתגבר עליו, אין להקל בזה כלל, ובודאי שע"כ היא מורידה מעליה מסוה הבושה ומעטה הצניעות, וכבר אמרו חז"ל (נדרים כ.) "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, זו בושה, שהבושה מביאה לידי יראת חטא, ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני". לפיכך נשים שהן בהריון ההולכות להבדק מדי פעם בפעם בתקופת הריון אצל רופא גבר, להווכח בהתפתחות העובר, מנהג מכוער הוא ואין רוח חכמים נוחה מהו,

ואנכי צעיר ונבזה בער ולא אדע, לא זכיתי להבין דב"ק של הגאון מטשעבין הנ"ל, היאך דימה דין דבעלה בעיר לדין אשתו בעיר, דהרי קי"ל בפשטות כדעת רוב מנין ורוב בנין מהראשונים שכ"ז שבעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, וכן נפסק בש"ע (סי' כב ס"ח) והסכימו ע"כ רוב ככל האחרונים, ואפי' עם אשה אחת מותר מן הדין להתייחד כאשר בעלה בעיר, וכש"כ עם ב' נשים דהוי רק מדרבנן. משא"כ דינא דאשתו בעיר, שמשמעות הש"ס והראשונים לא חשיב אשתו משמרתו, ובעינן שתהיה עמו ממש וכמו שהארכנו לעיל בס"ד. ומעתה י"ל דכיון שפשטות המשנה והראשונים דלא קיים היתר זה דאשתו בעיר [וכן מבואר להדיא במאירי ורבינו יהונתן מלוניל], וכ"מ מהטוש"ע, יש לאסור אף יחוד עם ב' נשים אע"פ דהוי רק מדרבנן. ובן ראיתי שהעיר בזה בשו"ת אבני ישפה ח"ב (סי' פו ענף ו) ע"ד הגאון הדובב משרים הנ"ל, שהרי אשתו בעיר אינו מבואר בש"ס והוא חידוש של הכס"מ [א"ה – ועיין בהערה לעיל שהבאנו בשם כמה פוסקים דס"ל דאף הכס"מ לא ס"ל הכי. ע"ש]. ומנין לנו להקל בב' נשים וכו'. ע"ש. וכן מצאתי בספר דברי סופרים (בבה"ל ד"ה אלא היא, עמ' קנד) שהעיר ע"ד הדו"מ דאף שהב"ש פירש כן בדעת הכס"מ, מ"מ כיון שהוא מסיק שאין הכרח לדבריו משום דהכא לא הוי יחוד, א"כ אפשר שהוא עצמו אינו מסכים עם הכס"מ. ובדעת הכס"מ ג"כ אין זה מוכרח וכו'. ע"ש. וזה כמו שכתבנו בס"ד. וע"ע בספר מנחת איש (פ"ט סע' ד), ובספר גן נעול (פ"י סע' ד) שהחמירו בזה. ע"ש.

שלא לצורך, והרבה פעמים על דבר קל כשינוי וסת או איחור הוסת מעט, או בזמן ההריון אין ללכת כל כמה שבועות כי אין בזה צורך וכו', וריבוי ההליכה גורם הורדת מעטה הצניעות ואיבוד ממנו של ישראל, והרופאים בודקים שלא לצורך לתאווה אע"פ שהרופא במלאכתו הוא עסוק, אמנם פשוט דבמקרים רבים יש מצוה וחיוב ללכת לרופא, והוא לפי הצורך, והדברים מסורים ללב. וכן יש להזהיר ולהתריע על המנהג הרע שאשה שמיד אחר הנישואין לא נפקדה עוד בזרע של קיימא, מתחילה ללכת לרופאים לטיפול ממושך ומצריך כל מיני בדיקות, ויש בזה קירבה דעויות שלא לצורך, וכבר היו בזה מכשולים. עכ"ד.

ובמש"ם חפשי מצאתי להגאון הגדול רבי מנשה קליין זצ"ל בעל המשנה הלכות בס' בית רחל (נתיב ח) שכתב וזת"ד: ולא אוכל להתאפק מלהביא רחשי לבבי בענין הרופאים, שנעשה מנהג בין הנשים לבקר אצל רופא הנקרא רופא בית בעתים קבועים לבדיקות, והרופא נעשה ידיד נאמן למשפחה ויודע את כל מצפוני לבן. והנה ידוע שההרגל נעשה טבע, ואשה המתרגלת אצל אנשים זרים גורמת רעה לעצמה ולמשפחתה. והגם שאמרו אומן באומנותו טרוד, אבל המציאות מעידה שבעוה"ר שרוב מן הרופאים מושחתים הם, ואפי' רוב העולם בזה"ז. והנה אשה ההולכת אצל רופא כשהיא חולה ח"ו וצריכה לה לרופא מעולם לא אסרו, אבל ההולכים ע"פ רוב בעתים קבועים רק לשם בדיקה והוא שכיח מאוד, ובודאי אשה שאין לה מחלה ואין צריכה לרפואה, אסור

והרי יוכלו להבדק אצל רופאות, ואפי' בשכר, ולא יבדקו ע"י רופא גבר אפי' בחנם. ומצוה לפרסם הדבר ולהשפיע על בנות ישראל להמנע מכך. ולא יזלזלו בכבודן ובצניעותן. וכבר הזהירו חז"ל: "הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו" (חולין מד:). וכן ראיתי בשו"ת באר משה ח"ג (סימן קנב אות טו) שכתב, ורע עלי המעשה שכל אשה צעירה שמרגישה מיחוש קל הולכת מיד לרופא כדי שיבדקנה באותו מקום בגילוי ערוה בכל מיני אופנים שונים, ואף שהבנין ציון ח"א (סימן עה) כתב שהרופא במלאכתו הוא עוסק, מובן מאליו כמה טעם חלוש הוא זה, ובפרט אצל הרופאים של זמנינו הרחוקים מיראת שמים, אך גם לדבריו חלילה להקל בכל מיחוש קל. ומעיד אני עלי שמים וארץ שפעמים רבות עלה בידי להשפיע על כמה נשים להמנע מכך, ע"פ מה שהסברתי לבעליהן חומר האיסור, ותלי"ת שמעו לקולי, והכל הלך למישרים. ע"ש. עכ"ד.

ועיניך לנוכח יביטו בס' שיעורי שבט הלוי (עמ' רעד) שכתב, הנה אע"פ שהש"ך והפלטי הסכימו להקל בבדיקות הרופאים, אך אינו היתר ללכת שלא לצורך, ודאי יש להדר ללכת לרופאה אם אפשר, ואף כשיש רופא בחנם ורופאה בשכר יש ללכת לרופאה, ואם א"א באשה רופאה או שהרופא מומחה יותר וכפי שבמציאות יש מעט רופאות ואינן מומחות כ"כ [א"ה- והאידינא בעזר ה' ובישועתו רבו הרופאות וגם גדלה מומחיותן], מותר לילך לרופא, אך לא לבקר אצל רופא מוחזק בפריצות וחשוד מפורסם על העריות. ואין ללכת

מעשיות שמענו וגם ראינו בזה שהחריבו הרופאים כמה בתים ומשפחות קדושות וכשרות, אוי לאזנים שכך שומעות. עכת"ד.

ובן בקדש חזיתיה להגר"י רצאבי שליט"א בש"ע המקוצר (סי' רב הערה נב) שהביא מכתבים מזעזעים מרבנים בזמנינו היושבים על כסא ההוראה שהשיבו לשאלה על פתגמא דנא בכת"י בשנת התש"ס, והנה מקצת מדבריהם: הרה"ג ר' אברהם יצחק אולמן כתב וז"ל: בעוה"ר כבר נודע לשמצה בקמיהם ונתפרסמו בחוצות התוצאות הנוראות שיצאו מזה וכו', ונודע לי שיש רופאים הנודעים ומוחזקים ליראי חטא ברבים, ואעפ"כ עוברים בזדון לב על לאו דאורייתא של ולא תתורו וכו', כי בכל מקרה ומיחוש קטן, דורשים מהמבקרות לגלות עצמן, שלא לצורך הביקור שבאים אצלו. והמבקרות חושבות שאין להן זכות להתנגד וכו', אין שום היתר לזה להיות חוטא ומחטיא ולהסיר מסוה הבושה והצניעות. ע"כ. והרה"ג ר' ישראל גרוסמן כתב בזה"ל: עובדא שנשאלתי ע"י רב שאשת איש התוודתה בפניו שביקרה אצל רופא בקופת חולים, ופיתה אותה ובא עליה רח"ל. אשה חרדית. ע"כ. והרה"ג ר' יהושע נויבירט זצ"ל כתב וז"ל: בזמנו מו"ר הגרש"ז אורבך זצוק"ל אמר לי כי בימיו לא ראה ולא שמע פעם אחת שאשה תלך לרופא איש, ולא רק בענייני נשים אלא גם כרופא כללי, אף אחד לא העלה על דעתו דבר שכזה. וכעת אוסיף ואומר שודאי יש להתרעם על המנהג הרע הזה שנשים לא מתביישות בהיותן חושבות אם זה "חלוק לבן" הכל מותר. מנלן. יש לבער הדבר הרע

לה לילך לרופא לבדיקות. והגע בעצמך, אשה כשרה וצנועה בבית ובחורן נכנסת לבית הרופא, ובודק וממשמש במקום התורפה או בשאר מקומות המכוסים, והוא איסור גמור, שהרי הרופא אצלה עכשיו כשאר אדם זר, וכמה ממון היה מפזר בעלה שאשתו לא תפשוט בפני איש זר, וכמה האשה היתה מסרבת ומוסרת נפשה ולפעמים עד למיתה ח"ו שלא יכניס איש זר ידיו למקומות המכוסים ומסתכל בה, ועתה היא ברצונה הטוב הולכת לאיש הזר הזה הנקרא רופא ומשלמת לו ממון והוא עושה לה מעשים האלו. אלא שכיון שכבר התרגלה אצלו, אינה מתביישת ואינה מצנעת עצמה. ולפעמים מבעלה בושה יותר ממה שמתביישת מרופא שלה, שהוא נעשה לה לידיד. ופשוט שהרגילות מביא ח"ו כמה פעמים הנאה, כי דרך של הני רופאים למשמש בהן באופן כזה, והני רופאים רובם רשעים נינהו ומנצלים את חולשת טבע האשה שדעתן קלות ואין אפטרופוס לעריות. והרי אמרו חז"ל (כתובות נא:): תחילתו באונס וסופו ברצון, וכ"ש שתחילתו ברצון אלא שלא לשם איסור. וכדאי להזכיר כאן זה לפני כשנה הופיע מודעה בעתון באמריקה, אשר חלק גדול מהרופאים, ולכל הפחות 25% והרבה יותר מכל הרופאים מודיעים שיש להם קירוב בשר עם המטופלים, וברשעותם טוענים שאין רואים בזה שום חסרון רח"ל, ואדרבה טוב הוא לכמה מהנשים. והני נשים כשרות שהולכות לרופא כזה פעם ופעמים ומתרגלות עמהם, והרופא נעשה ידיד, ומתחילה באונס וסופה מי יודע, ונופלת ח"ו בפך רח"ל. ובעוה"ר כמה וכמה

הוא איך הגבר שבדרך כלל גם מהנקבה נהפך פתאום לעדין יותר, אלא כיון שיש יצר הרע וחיבה לכן הנגיעה עדינה יותר. ועובד באחד מבתי החולים המוגדרים כיותר דתיים בירושלים עיה"ק גילה לפני עד כמה פרוצים הרופאים והעובדים, ועד כמה משתמשים בחולות התמימות לספק תאוותיהם, ואוי לנו שכך עלתה בימינו שבנות עם הקדש מובלות כצאן לטבח לפני חבורת הפושעים הזו. עכת"ד.

וזאת למודעי, שאע"פ ששמענו וראינו בדברי רבותינו הי"ו עוד רבות רעות וקשות בענין זה, לא ראינו לנכון להעתיקם כאן, כיון שהזמן יכלה והמה לא יכלו בעוה"ר, וקצר המצע מהשתרע. ודי בזה למי שיש לו לב. ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ז (סימן עג), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קפו, וח"ד סי' קסז), ובשו"ת באר משה ח"ד (סי' קיח אות יד), ובשו"ת שלמת חיים (סי' צד), ובשו"ת דברי יציב ח"ז (ליקוטים סי' קכב), ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' רלב, וח"ד סי' קי), ובס' ארחות רבינו בעל קהלות יעקב ח"ד (עמ' קצד), ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א (סי' קמ, וסי' תשעה), ובשו"ת תפלה למשה ח"ה (סי' לט עמ' תט בהערה) ע"ש. וכעת הציץ ופרח הקונטרס הנפלא "הטוב שברופאים" להרה"ג ר' יעקב לוי יצ"ו (מחבר הספר גן נעול), ושם קיבץ כל ההלכות והאזהרות בענין הליכה לרופאים, וחיובא רמיא על כל איש נשוי לדעת אלו הדברים, או לכל הפחות לשאול לחכם לפני שלוקח את אשתו לרופא. ישמע חכם ויוסף לקח.

הזה מקרבנו וכו'. ע"כ. והוסיף הרהמ"ח שם, שנחוץ ג"כ לעורר את האנשים שיקפידו על נשותיהם, ולהחריד את לבבן לפקוד דרכיהן, שלא ינצלו הרופאים לרעה גדולה את ההיתר שנתנו הפוסקים, וידעו כי מצוי לפעמים כיום אפי' בתוך ערי הקדש, שהן ממתינות לבדיקה גניקולוגית על המטה לעיני הרופא מוצגות כיום הוולדן ללא שום סדין וכיסוי, הגם שאין צורך לגלות אלא חלק קטן מן הגוף. ואף פשיטת כל הבגדים ולבישתן עושות כנגדו, כי אין שום מחיצה ולא וילון, בא זדון ויבוא קלון. ויש רופא "דתי" התובע שהוא בעצמו יפשיט להן את המכנסים. שומו שמים. ויש שעל בדיקת ריאות פשוטה, שא"צ בעבודה אפי' להוריד את החולצה, אך למלא תאוותו הוא דורש מהן לגלות תחילה את כל הוד יפיין. וכדי בזיון וקצף. וכהנה וכהנה ויותר מהנה, דברים מכוערים שאין ראוי לכתבם, וגם מה שנכתב הוא כדי לפקוח עינים עוורות. ועד כאן העזתי פני, אולי יתוקן עי"ז הענין, ואני את נפשי הצלתי. עכת"ד.

וזקוף כען עיניך וחזה בספר "באתי לגני" שהאריך הרחיב בזה כיד ה' הטובה עליו [למעלה מחמישים עמודים (עמ' קצא-רנד)!] ובתוך דבריו (בעמ' רמה) כתב וז"ל: ואני לעצמי פוחד לא פחות מרופא נשים חובש כיפה, שאף אם לא ידע שאסור הדבר מסתמא ידע שזה מכוער ומסתמא מכיר במציאות ההרהורים, ואפ"ה בחר בזה מכל מקצועות הרפואה, לענ"ד יש בזה עדות נאמנה על כוונתו הזדונית, ואין להסתפק אם לעקל אם לעקלקלות. ומה דמרגליהו בפומייהו דנשי שרופא עדין יותר מרופאה, אדרבא היא הנותנת, דפלא

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א

מח"ס בית מתתיהו וש"א"ס

ירושלים

לכבוד יד"ג הרה"ג המופלא רבי יחיאל מיכל פרנקל שליט"א, בעל
ספר מלבי צדק, ומח"ס "פסקי בושם. מפסקי בעל הקנה בושם. שיצא
לאור כעת על ידי מכון "גם אני אודך", בראשות הגאון רבי גמליאל
הכהן רבינוביץ שליט"א, המלא וגדוש בתוכן רב ועצום.

וארשום מס' הוספות.

- א** [פ"א ס"ד הורה שהנוגע בשרוכי הנעל צריך נט"י, כן דעת הגר"ש דביליצקי זצ"ל בס' דרך ישרה ח"א פ"א ס"ח, שהשרוכים כחלק מהנעל והנוגע בהם בעי נט"י עי"ש, ואולם דעת מרן הגר"ח קניבסקי בס' נקיות וכבוד בתפילה פ"ב ס' מ"ג, שהנוגע בשרוכי הנעל א"צ נט"י, וכן דעת החזו"א כמובא בס' בית ברוך להגר"ב זילבר זצ"ל במילואים לכלל ב' סק"מ עי"ש, ובספר גם אני אודך - פסקי הוראה, חלק א' סימן ט', בשם הגר"א נבנצאל שאם אין זיעה א"צ נט"י, וכ"כ בס' הליכות שלמה תפילה פ"כ אות י"ח שא"צ נט"י כשנוגע בשרוכי הנעל, וע"ע מה שכתבנו בזה בספר גם אני אודך - פסקי הוראה, חלק ב' עמוד קנ"ט עי"ש.]
- ב** [פ"א ס"ו נוהגים ליטול במי שנגע במסרק עי' בס' דינים והנהגות לחזו"א פ"א ס"ג, דפעם אחת אמר החזו"א לאחד שבא ליטול מסרק, שיטלנו בבגדו ולא ביד, וכתב שם הגר"מ גריינמן, דכנראה חשש החזו"א שהנוגע במסרק בעי נט"י, ומשום זיעה עי"ש, ומה שכתבתי על זה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ה' סימן י"א אות ז', נפק"מ בזה.]
- ג** [פ"א ס"ז, הורה שהנוגע בעד בדיקה א"צ נט"י, עי' בשו"ת שבט הקהתי ח"ב ס' שכ"ח או"ג, שאם העד מלוכלך מזיעה או שאר לחות יש ליטול ידים כשנוגע בו עי"ש, ומש"כ בזה בס' מנחת גדעון ח"א פ"י הערה כ' ובס' נטעי גבריאל הל' נדה ח"ב עמ' תתרל"ה, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליה, חלק י"ד סימן ד', ובשו"ת אבני דרך חלק ט"ו ס"ד, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ב דרון, חלק א' או"ח סימן י"ד יעו"ש.]
- ד** [פ"ב ס"ב הורה שהמברך על טלית, וכבר הספיק להתעטף בו ושמע קדיש וקדושה מותר לענות עמהם אף שלא השליך הציציות לאחוריו, כן מבו' בכף החיים או"ח ס"ח ס"ק ל"ט, וכן השיב הגר"ח קניבסקי בס' דעת נוטה ציצית תשו' מ', ומש"כ בזה בשו"ת אורחותיך למדני ח"א ס"ד.]
- ואולם** לפני העיטוף לא יענה אף שהניח הטלית על ראשו, וכ"כ לי מרן הגר"ח קניבסקי, ועמ"כ בזה בשו"ת שרגא המאיר ח"ב ס' ס'.

אני אודך מתשובתי, חלק ג' סימן ס"ה, אות א', הבאנו רבים מהפוסקים דשרי להתפלל על האתרוג בט"ו בשבט, שאין זה כבקשות שהיו תפילה על רוחניות, ע"ש.

(ט) פט"ו ס' י"ט, הורה שבן אשכנז לא ישתתף בשמחת נישואין של בן ספרד אחר ל"ג בעומר, ע"י במועדי הגר"ח הנדמ"ח ח"א תשו' קע"ה שהשיב ע"ז יסתכל, ויעו"ש מראי מקומות רבים בזה.

(י) פט"ו ס' כ"ג, הורה שמותר ליכנס לדירה חדשה בימי הספירה, וכן השיב הגר"ח קניבסקי בס' מועדי הגר"ח הנדמ"ח ח"א תשו' קע"א, ויעו"ש כל השיטות בזה.

(יא) פט"ו ס' ל"א היה גוזז חלאקה אף קודם גיל שלוש, ובתשו' והנהגות ח"ב ס' רמ"ו הביא מהחזו"א להקפיד לעשות חלאקא קודם גיל שלוש, ואולם במועדי הגר"ח ח"ב תשו' רכ"ה השיב ע"ז הגר"ח לא שמעתי, ובס' היכל הוראה ח"ה הביא מאביו בעל קנה בושם זצ"ל שהקפיד בזה לבניו ע"ש.

ועיין מה שכתבתי בזה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ה' סימן י"א אות ד'.

(יב) פט"ז ס' ל"ה, שמע חידו"ת קודם חוה"מ מותר לכותבם בחוה"מ, כן השיב הגר"ח קניבסקי במועדי הגר"ח ח"ב תשו' ש"נ, ועמ"ש"כ בזה בס' שמירת המועד כהלכתו פ"ח.

(יג) פט"ז ס' ל"ו, היה מורה שגם ניקוי כתם בודד אסור בחוה"מ, כן השיב הגר"ח קניבסקי בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' רס"ד, ויעו"ש מה שצינתי בזה,

(ה) פ"ג ס' כ"ה לא היה ניח"ל במה שהנהיגו להשחיר הרצועה של התפילין משני הצדדים, ע"י בארוכה בשו"ת ראש אליהו להג"ר אליהו כץ זצ"ל ח"א ס"ז שהאריך שיש לעשות כן להשחיר הרצועות משני הצדדים, ויעו"ש מה שכתב לו בזה מרן הגר"ח קניבסקי, ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"י ס"י, ובשו"ת שבט הלוי ח"ט ס' ט"ז ח"א ס' קס"ח או"ב שאין להשחיר הרצועות מבפנים, וכן דעת בעל המשנה הלכות זצ"ל כמובא בס' בנתיבות ההלכה מ"ז עמ' 680 ע"ש ומש"כ בזה בשו"ת אבני דרך חט"ו ס"ו.

ושמעתי מהגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בשם זקינו הגאון רבי לוי רבינוביץ זצ"ל, שאמר שאין צובע התפילין משני הצדדים, שאם יתהפכו, לא ידעו אנשים להעיר לו להפוך, וע"ע בס' היכל הוראה ח"ה בזה.

(ו) פ"א ס' ט"ז בירך שהחיינו בהוצאת ספרו, ע"י מה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס"א בהקדמה אם מברכין שהחיינו בהוצאת ספר, ויעו"ש כל השיטות בזה שבירכו.

(ז) פ"ב ס' ל"א צירוף חלה קפואה ללחם משנה ע"י במועדי הגר"ח ח"ב תשו' של"ו שהשיב הגר"ח קניבסקי אם יהא ראוי לאותו היום, ויעו"ש כל השיטות בזה ומה שהארכנו על זה בספר בית מתתיהו ח"ג ס' כ"ט, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סימן ה'.

(ח) פ"ג ס' כ"ג, בט"ו בשבט הורה שלא יאמר התפילה על האתרוגים, ובספר גם

ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ג' עמוד קפ"ד, הבאנו מבעל הרבבות אפרים זצ"ל להקל בזה.

(יד) פ"ז ס"ט היה מורה שאיסור לבישת בגדים מכובסים, גם בבגדים הסמוכים לגוף, וכן דעת הגר"ח קניבסקי בס' נחמת ישראל פ"ט ס"ז ע"ש, ואולם בס' הליכות שלמה ביהמ"ד פ"ד הי"ב, להקל בזה.

(טו) פ"ז ס' י"ז, היה מורה שאין לצחצח נעליים עם משחת נעלים בתשעת הימים, בס' אורחות רבינו ח"ב עמ' קל"ב, שהקהילות יעקב זי"א הסתפק בזה, ועי' מה שהשיב ע"ז הגר"ח קניבסקי במועדי הגר"ח ח"א תשו' ש"כ.

(טז) פ"ז ס' י"ט הורה שמותר להכניס ציצית בט"ק בתשעת הימים, כן השיב הגר"ח קניבסקי במועדי הגר"ח ח"א תשו' שכ"ב שהוי דבר מצוה, ובקונטרס גם אני אודך חלק ג' תשובה קכ"ג השיב על זה הגר"ח קניבסקי, אולי, ע"ש.

(יז) פ"ח ס"ט, הורה שמותר לומר תהילים בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד כן מובא באורחות רבינו ח"ב עמ' קע"ב שהקהילות יעקב זי"א, אמר תהילים בין תקיעות דמעומד למיושב, ועי' בס' חוט שני ר"ה ס' תקצ"ב, ומה שהשיב ע"ז הגר"ח קניבסקי בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' תכ"ו ע"ש.

(יח) פ"ח ס' ל' אם נתנבל העוף בשחיטתו לא יצא יד"ח כפרות, כן מבו' בשו"ת כנף רננה ס' נ"ט, שבכפרות טריפה יצא ובנשחטה שלא כדין לא יצא, ועיין מה

שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגר"ח רוטר, חלק א' סימן י"א ע"ש.

(יט) פ"ח ס' ל"ח הורה שהנוגע במנעלי יוה"כ צריך ליטול ידיו, עמש"כ בזה ס' מנחת גדעון ח"א פ"ה ס"ד, ועיין עוד בספר גם אני אודך - פסקי הוראה, חלק א' סימן י' לענין נעליים חדשות ע"ש, ובס' מנחת גדעון ח"א פ"ה ס"א יעו"ש.

(כ) פ"ח ס' ל"ג טבילת נשים בעיור"כ בזה"ז, במועדי הגר"ח ח"א תשו' תמ"ז השיב ע"ז הגר"ח קניבסקי, לא שמענו טובלות ע"ש.

(כא) חתן בנ"ח מדליק בבית ההורים, כ"כ הגר"ח קניבסקי בספרו מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרס"ו, ועיין עוד בספר גם אני אודך תשובות הגאון רבי יקותיאל ליברמן, סימן ק"ח, מה שכתב.

(כב) פ"ב ס' ל"א אין לו בית פטור מנ"ח, עי' במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תרס"ו שהשיב הגר"ח קניבסקי שחייב לקנות בית ולהדליק נ"ח ע"ש.

(כג) פכ"א ס"ב אשה במחצית השקל, עי' במועדי הגר"ח ח"א תשו' תש"ה אם אשה צריכה ליתן מחצית השקל, וכן אשה מעוברת, והשיב א"צ, ועיין בספר פרדס יוסף החדש להגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על פורים, עמוד שס"ה, עיין שם. ובשו"ת יפה שעה אחת ח"א ס' כ"ח, ובס' נתיבי המנהגים פורים עמ' ל'.

(כד) פכ"א ס' כ"א, נתינת מתנות לאביונים בציק, במועדי הגר"ח ח"א תשו'

תשכ"ה השיב ע"ז רק אם יכול לקנות בזה באותו היום ע"ש.

בה) פכ"א סכ"ה אפשר לצאת משל"מ קודם פורים על דעת שיזכה בו בפורים ע"י מה שהארכנו ע"ז בבית מתתיהו ח"ב ס"ט אות י' ע"ש.

בו) פכ"ד ס"ג, הורה שיש לזוהר שלא להנח בקבוק של תינוק ששותה בו חלב על שלחן שאוכלים בשר, כן הבאנו בפסקי בעל שבט הקהתי שהובא בקובץ "מה טובו אהליך יעקב" [שמוציא לאור ידידי הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א] חלק ז' עמוד רמ"א, אם צריך היכר כשאוכל בשר והתינוק חלב בבקבוק, והשיב שבל"ה יש לזוהר דיכול להטיף טיפת חלב ולא מהני היכר ע"ש, ומה שכתבתי בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ס מ"ד, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סוף סימן ט"ו, ובתשובת בעל המשנת יוסף אלי בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ז' עמוד רל"ד.

בז) פכ"ד ס"ח, קטנים בהמתנה בין בשר לחלב יש להקל בשעה אחת, ע"י במועדי הגר"ח הנדמ"ח ח"א תשו' קפ"ט שהשיב ע"ז הגר"ח קניבסקי שיש להם להמתין כגדולים שש שעות, וע"ע בס' הליכות אמרי סופר ח"א עמ' קמ"ב ובשו"ת תהילת יצחק ח"א ס' ט"ו ובשו"ת בירורי חיים ח"ח ס' ל"ו.

בח) פל"ג ס' ט"ז, לפי דברי החת"ס צריך הכהן לכוון בברכת שהחיינו מאבי הבן, זהו בתשובות קנה בושם ח"ד ס"ט, בתשובה להגאון בעל גם אני אודך, אם הכהן יברך שהחיינו בקבלת ה' סלעים,

ועיין מה שכתבתי וציינתי בזה כל התשובות שהשיבו בזה להגאון בעל גם אני אודך, בבית מתתיהו ח"ג ס' י"א ע"ש, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סימן ד' ע"ש.

בט) פל"ה ס' כ"א יכולים הדיינים להיות קרובים לעושה הפרוזבול, ואולם בס' אלא ד' אמות של הלכה פע"ט ס"ה, מובא שהגר"ח קניבסקי מקפיד בזה וע"י מה שציינתי ע"ז במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תתי"ב, וע"ע מש"כ בשו"ת משיב משפט ח"ב ס' ל"ו יעו"ש.

ל) פל"ט ס' כ"א, היה מקפיד שהעדים יראו פני הכלה, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סימן כ' אות ד', הבאנו שכן מקפיד מו"ר הגרב"ד פוברסקי, ויעו"ש מראי מקומות רבים על זה, ואולם בקובץ מה טובו אהליך יעקב, [שמוציא לאור ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] חלק ה' עמוד שכ"ח בשם הגר"ח ק שאין צריכים העדים לראות פני הכלה, ויעו"ש מה שציינתי על זה, וע"ע בשו"ת עומק ההלכה ח"א ס' ע"ח ח"ב ס' פ"ג ובס' עין במשפט פ"ה ס"ב, וכן הקפיד בזה לראות פני הכלה בס' הליכות אמרי סופר ח"א עמ' רנ"א, ומש"כ בזה בשו"ת דברות אליהו ח"י ס' קמ"ה, ובס' מעדני יום טוב ח"ב ס' נ"ט, ואולם בס' בתים לבדים ח"א הנדמ"ח ס' ס' פ"א כתב שמכוער הדבר לראות פני הכלה ע"ש.

פל"ז ס' כ"ד, היה מורה לעדי הקידושין, בזמן היחוד שיהא כשבע שמונה דקות, הנה בספר גם אני אודך מתשובתי,

נישואין עמ' ע"ט, ומש"כ בס' כתובה כהלכתה להגרש"א שטרן פ"ו ס' כ"ג, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ב דדון, אבן העזר סימן ו', וכן הבאנו שס"ל להגר"ב"ד פוברסקי בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סימן כ' ס"ק ב' שאין צריך שם משפחה בכתובה, ויעו"ש מראי מקומות רבים על זה.

(א) פמ"ז ס"ג להניק תינוק בבית הכסא, בס' דעת נוטה ח"א תשו' רי"ז השיב הגר"ח קניבסקי [זהו כתב בתשובה להגאון בעל גם אני אודך] דאין איסור להניק בבית הכיסא, וטוב להחמיר משום רוח רעה ובשעת הדחק יש להקל עי"ש, ומה שכתב בזה בתשובה להגאון בעל גם אני אודך, בשו"ת שערי יושר ח"ד ס"א ובשו"ת מעט דבש ח"ג ס' כ"ד, ומש"כ בזה בס' אוצר טהרה פ"ח ס"ו, ובשו"ת דברי אור ח"ג ס"ג עי"ש.

(ב) פמ"ז ס"ג, לעבור בין שני בנות קטנות, עיין מה שהארכנו בזה בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ז' עמוד שע"ג, ובדעת הקנה בושם עי"ש, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ו', סימן י"ח.

חלק ב' סימן כ' אות כ"ב, הבאנו מהגר"ב"ד פוברסקי, שזמן עדות על היחוד זה רגע עי"ש, וכן הביא בבד קודש קידושין ס"ז בשם הגרי"נ זצ"ל, וגם בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ה' עמוד שכ"ז, השיב הגר"ח"ק ע"פ המבואר בסוטה ד' ע"א, שזמן יחוד ברגע עי"ש, וע"ע בס' משנת האישות עמ' תקפ"ח, שהביא בשם בעל המשנה הלכות זצ"ל, שהזמן כשבע דקות עי"ש ובס' מעדני שלמה הנדמ"ח עמ' של"ט ובס' וישמע משה ח"ה עמ' שמ"ז ובס' כאייל תערוג מועדים עמ' תק"ס.

ועיין עוד בספר אמרתו ארץ להגאון רבי אמיר ולר שליט"א, על יחוד, עמוד תל"ו יעו"ש.

(א) פ"מ ס"ד לא נהגו שם משפחה בכתובה, וכן הבאנו בקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק ה' עמוד שכ"ה, מהגר"ח קניבסקי שעל פי דין אין צריך שם משפחה, ויעו"ש מה שצינתי על זה ומה שכתב בשו"ת מעדני מלכים חלק ב' סימן קנ"ב, ובספר גם אני אודך עניני שמות, סימן י', וכן ס"ל בס' כאייל תערוג נישואין עמ' תקנ"ח, וכן השיב הגר"ח"ק בס' תורת חיים

פסקים שלא הובאו בפסקי בושם

הביא בתשו' והנהגות ח"ב ס"ו עי"ש ומש"כ בזה בשו"ת אבני דרך חי"ד ס"ב יעו"ש.

(ב) בקובץ אור תורה אב תשע"א עמ' תתר"ס, מובא מבעל הקנה בושם, בבור של טבילת כלים שהושלך לתוכו ככר לחם חמץ בחוה"מ פסח, ושהה שם מעת

(א) בקובץ יתד המאיר ניסן תש"ע עמ' מ"ז הביא ידידי הרה"ג רבי אהרן שלו שליט"א שראה לבעל הקנה בושם, שהיה גוזז ציפורנו ומדבר בדברי תורה עי"ש, ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ד ס' קמ"ח שהביא עדות על בעל השיב משה, שהיה מדבר דברי תורה בעת נטילת ציפורנים עי"ש, וכן

לעת ונעשה כבוש, אם מותר להטביל כלים שם בפסח, דנהנה מחמץ, והשיב על זה, מצוות לאו ליהנות ניתנו עי"ש, ולכאור' יש לדון בזה עפ"מ ש"כ הבית הלוי ח"א ס"א הא דאמרי' מלה"נ הוי רק במצוה שבחובה כשופר לולב וכדו', ולא בציצית דאי"ז חובה ל"ש גזירת מלך ומלה"נ, והארכנו ע"ז בבית מתתיהו ח"ב ס"א עי"ש, וא"כ טבילת כלים אי"ז מצוה שבחובה ול"ש מלה"נ, וביותר דהא הרמב"ם השמיט במנין המצוות טבילת כלים, וכתב בשו"ת מנחת אשר ח"ג ס' נ"ה, שס"ל שטבילת כלים ל"ה בגדר מצוה אלא מתיר והכשר לשימוש בכלי עי"ש, ועפ"ז ל"ש בטבילת כלים כלל מלה"נ שאי"ז בגדר מ"ע וצ"ע.

וישו"ר בס' היכל הוראה ח"ג הוראה ל"ג,

בנידון זה בטבילת כלים בחוה"מ פסח כשיש בבור פתיתי חמץ, וכתב להקל כיון שהמי מקוה עומדים רק לתשמיש שיטבילו כלים, ואי"ז נחשב כנהנה מחמץ, ושכן הסכים אביו בעל הקנה בושם עי"ש. ובשו"ת מציון תצא תורה ח"א תשו' שמ"ב השיב ע"ז הגר"א נבנצאל ליד"נ הגר"י סקוצילס שליט"א, במקוה קר מותר, ואולם מרן הגר"ח קניבסקי השיב ע"ז מותר אבל טוב ליזהר.

ג) בשו"ת חוקי חיים [בלייער] ח"א ס' צ' הביא בשם בעל קנה בושם, במעוברת שנתגיירה אם מילת בנה דוחה שבת יעו"ש.

וי"ש עוד הרבה להוסיף ועוד חזון למועד
בברכה מרובה
מתתיהו גבאי

הגאון רבי משה חליוה שליט"א

מח"ס ענפי משה וש"א"ם

אופקים

הנחת תפילין על גבי סידור

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס
גם אני אודך וש"א"ם,

שלו' וברכה וכמ"ס,

ראיתי בספר פסקי בושם מפסקי הגאון הגדול רבי מאיר
בראנדסדארפער זצוק"ל

היו"ל בסיוע מכונו דמע"כ נ"י גם אני אודך, דהורה (פ"ג ס"ק כ"ג)
שאינן להניח לא סידור על גבי תפילין ולא תפילין על גבי סידור,
ובהערה דשם (ס"ק כ"ו) כתב וז"ל כן הורה לי להלכה למעשה. וכן
הביא בשערי תשובה (סימן כ"ג ס"ק ג') ממחזיק ברכה בשם ספר
אור צדיקים שיש אנשים המניחים את התפילין על הסידור ואין נכון
לעשות כן כי לענין נקיטת חפץ חמור סידור יותר מקדושת תפילין,
עכ"ל.

דבריו צ"ע בזה.

והבי' נמי מצאתי בספר דעת נוטה מתשו'
מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי
שליט"א (שאלה ח') דנשאל האם מותר
להניח תפילין על גבי ספרים והשיב וז"ל
"המנהג להניח תפילין על ספרים דתפילין
קדושתם גדולה מספרים", עכ"ל. ועי'

מא' דכתבו בהערות דשם (ס"ק י"א) ויל"ע
בכל זה.

בברכה וביקר הק' משה חליוה

הנה בשע"ת דהתם כתב וז"ל וכתב מחזיק
ברכה שבספר אור צדיקים כתב שיש
מניחין התפילין כשחולצין על הסידור ואין
נכון לעשות כן שלענין שבועה בנקיטת
חפץ חמור סידור מקדושת תפילין, כמ"ש
הסמ"ע בח"מ סימן פ"ז, והביאו בסולת
בלולה, ובסי' מ"ה חזר בו לפי שבט"ז ח"מ
סי' פ"ז השיג על הסמ"ע וכן הח"צ
בהגהותיו, וע"ש בש"ך שתמה על הרמ"א
בזה, עכ"ל. ולפום מ"ש השע"ת בשלהי

נמילת ידיים לנוגע במסרק

למע"כ ידידנו הרה"ג מו"ר מו"ר גמליאל הכהן רבינוביץ
שליט"א בעמח"ס גם אני אודך וש"ס,

אחדשה"ט וש"ת,

הנני מאשר בזה קבלת הספר פסקי בושם, והוא אוסף של למעלה
מאלף וחמש מאות פסקי הוראות והנהגות שנשמעו מפומי' דהגאון
הגדול רבי מאיר בראנדסדארפער זלה"ה, ונרשמו ע"י תלמידו הרה"ג
מוה"ר יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א ויו"ל במסגרת מכון גם אני
אודך שבראשות מע"כ נ"י, ובלתי ספק שיהיה האי ספרא למגדל עוז
לתופסי התורה וההוראה אשר יחזיקו להם מלא חפנאי טיבותא.

והנה מידי עיוני בהאי ספרא ראיתי (פ"א ס"ו) דכ' וז"ל אמר שנוהגים ליטול
ידיו מי שנגע במסרק עכ"ל, ובהערות דשם
(ס"ק ה') כ' בזה וז"ל רבינו הורה לי בזה
דאף שמעיקר הדין אין הנוגע במסרק צריך
נטילה אך המנהג הוא להצריך נטילה קודם
אמירת דברים שבקדושה וכששאלתי את
רבינו איה המקור למנהג זה, לא אבה
להשיבני, אלא חזר על תשובתו בפסקנות
ואמר כך הוא המנהג, עכ"ל.

תו כתב המנח"ג (שם) וז"ל ונראה דכל זה
דוקא באופן שסרקו הראש והמסרק לח
מזהמת הראש אבל אם עבר זמן והמסרק
יבש, בזה מסתבר דא"צ נט"י כשנגע
במסרק ודמיא לנוגע בצואת האף תוך
המטפחת לאחר שקינחה שהיא לחה דבזה
צריך נט"י, ולא כשנתייבשה. כמ"ש בס'
יפה ללב (ח"א, סי' צ"ב סק"י) ומייתי לי'
הכה"ח סי' ד' (ס"ק צ"ז) וה"ה הכא. וכן
אם נגע בידית המסרק דלא נגע בזיעה כלל
דא"צ נט"י ודכ"כ בלקט הקמח החדש
(שם) ע"ש.

ועמ"ש התם גבי מסרק המיועד לסירוק
הזקן, ע"ש.

בברכה וביקר

הק' משה חליוה

והנה לא נתפרש בדבריו באיזה מסרק
מיירי אי במסרק המלא בזיעה או
אפי' שנתייבש הימנה ואי הוא מסרק של
ראש או של זקן וכיוצא בזה, ובספר מנחת
גדעון הל' דברים הצריכים נט"י (פ"ז ס"י
והערה כ') כ' בהא דבספר דינים והנהגות
ממון החזו"א ז"ל (פ"א ס"ג) כ' וז"ל פ"א
אמר לאחד שבא ליטול מסרק (עובדא הוי
במסרק ששיניו צפופות) שיטלנו בבגדו
עכ"ל, ובהערה דבס' דינים והנהגות כ' וז"ל
כנראה חשש שהנוגע בו צריך נטילה (ועי'

בס"ד, אייר התש"פ

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א

מח"ס אבני דרך

בית שמש

הוספות על הספר פסקי בושם

המאיר לארץ ולדירים, קרן עמו ירים, ויתברך מגבחי מרומים, כבוד הרב המופלג, מרביץ תורה והוראה בע"פ ובכתב, מקיץ דברי נרדמים, מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא הרה"ג יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א – מח"ס פסקי בושם, מעשה אומן נטע נאמן וכולו מחמודים.

שלומך ישגא לעולם

באתי בשורות אלו לכתוב בשבח הגדול של איש אחד מרמתיים, אשר החליט לזכות את הרבים, ועמל ויגע בתורת רבו, וליקט ואסף למקום טהור הרה"ג יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א, את פסקי בעל הקנה בושם. ואין ספק כי כעת שפתיו דובבות בקבר, במעשה החשוב שעשה. זכות הרב תעמוד לך ולמשפחתך. וכל בר דעת מבין כמה עמל והשקעה היא ללבן ולעבור על פסקים ותשובות, ולכתוב הכל בצורה מדייקת, ישלם ה' שכרך.

זכות גדולה נפלה בחלקך ללבן ולהוציא תשובות והנהגות, הלכות ועצות, מפי אחד מעמודי ההוראה שזכינו בדורנו, אשר העמיד ההלכה על תילה וביתו היה פתוח לכל דכפין ושימש כתלפיות, לכולם, מעתיק השמועה, מברר ומלבן בכל מכמני התורה, הרה"ג רבי מאיר בראנדסדארפער זצוק"ל. ותורת רבי מאיר מאירה לכל, מאיר תרתי משמע. אין ספק כי ספר זה ישמש את מורי ההוראה ללמוד ולהבין כיצד רועים את העדר, בדרך התורה והיראה.

אשרינו שיהא כעת דבר המאיר עיני חכמים. וכל הרואה ספר זה אומר ברקאי, וכל חיך שטועמו אומר טעמא דרבי מאיר. ובוודאי דבושם זה יפיץ ריחו הטוב בעולם.

ומגלגלים זכות על ידי זכאי ידידנו חריף ובקי, פה מפיק מרגליות, מרביץ תורה והוראה בישראל, מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא הרה"ג

גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, שתחת מכוננו, מכון גם אני אודך, לקח חסות וסייע להדפסת הספר, דבלי זה היה נשאר הספר כאבן שאין לה הופכין. ושכרו הרבה מאוד בהפצת תורה בעם ישראל, אשריו ואשרי חלקו.

עברתי על כל הספר החשוב פסקי בושם והנני מצרף לחיבת הקורש הארות.

בברכת התורה, ובציפיה לישועה

אלחנן פרינץ – מח"ס שו"ת אבני דרך ט"ו כרכים
רמת בית-שמש

א, ג: אם נגע במאכל בלי נטל"י, המאכל אינו נאסר ולכתחילה ידיחנו ג' פעמים, כדבריו פסקו המשנה ברורה (ד, יד), ערוך השלחן (ד, טו) וע"ע בדברינו בשו"ת אבני דרך (ג, ו).

א, ד: הנוגע בשרוך צריך ליטול ידיו. אולם נראה לי כי בנעליים חדשות, הנוגע בשרוך א"צ ליטול, כמובא במור וקציעה, שו"ת לב חיים (ב, ה), בן איש חי (פרשת תולדות יז), כף החיים (ד, סקע"א), שערים המצוינים בהלכה (ב) ושו"ת רבבות אפרים (ד, ט, ב). וע"ע בשו"ת אבני דרך (ח, ז).

א, ז: במה שהורה כי א"צ ליטול ידיו אחר שנגע בעד בדיקה. אף שיתכן דאין חיוב ליטול ולשטוף ידיו, אך נראה כי מחמת הגיינה נכון, שכן שנינו בגמרא במסכת נדה (סה, ב): "דם נדה זיהום". כלומר, מזהם את היד במשמוש בו (ועיי"ש במאירי ד"ה 'כל'). וכן איתא גם בתוספתא (ט, ז). ולכן טוב שירחץ ידיו (וע"ע בשו"ת אבני דרך טו, ד).

אולם לגבי עצם החיוב לרחוץ, יל"ע. דהרי אם העד מלוכלך מזיעה או שאר לחות יש ליטול ידיים כשנגע בו. ועיין בספר רוח חיים לגר"ח פלאג"י (ד, סק"ו) דצריך להיזהר מלגעת בכובע עם זיעה כשיש ממשות מזהמא. ובשו"ת שלמת חיים (לו-לז) דן לגבי נגיעה במקום מכוסה בשעת הנחת תפילין וכתב, דכל מה ששייך למצוה, אין בנגיעה צורך נטילה, אך הוסיף בסוף דבריו ומ"מ המחמירים תבוא עליהם ברכה. ולפי"ז יתכן דראוי אף אצלנו ליטול ידיו. וע"ע בשו"ת מציון תצא תורה (א, תקכב) דהובא בשם הגר"א נבנצל דלכאורה יש ליטול ידיים אחר שמסתכלים במראה. וכן איתא גם בשו"ת שבט הקהתי (ב, שכח אות ג. ג, א אות ג).

א, ח: ההיתר ללמוד ביציאה מבית הקברות אף קודם נטל. ומקורו לכך מדיוק בשולחן ערוך (ד, יח): "אלו דברים צריכים נטילה במים... וי"א ההולך בין המתים, ומי שנגע במת". אך כשלא נגע במת או הליכה בין המתים, א"צ. וכן דיין המגן אברהם (סקכ"א): "שנגע במת -

ל להיות טהור, כדי שלא יתאחזו בו הקלי', ובצאתו צריך טבילה או עכ"פ נט"י להבריחם אם ח"ו התאחזו בו, ולכן כ' הרמ"א (יו"ד סו"ס שעו) לישב ז"פ או ג"פ ולומר ויהי נועם, להבריחם. וכ"כ הפלא יועץ (ע' טהרה) וכן ביותר צריך לזוהר כשחוזר מביה"ק תיכף יטבול להעביר רוח הטומאה מעליו עכ"ל. אבל אין זה לעיכובא לענין ק"ש ותפילה, אלא כדי להעביר רו"ר. ולכן אפילו אם הוא מקפיד תמיד ליטול ידיו או אפי' לטבול כשיוצא מביה"ק, ה"מ כשלא עובר על זמן ק"ש, אבל כשיעבור על זמן ק"ש פשיטא שיקרא ק"ש ויתפלל לפני שיעבור זמן תפלת ערבית שהיא לכתחילה עד חצות. וכמבואר בשו"ע (צב, ד) דאם מתירא שיעבור זמן התפלה ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקה, ושם במשנ"ב (סקכ"א) דיש הרבה פוסקים שסוברין דבק"ש תיכף משיגיע התחלת זמנה, אם אין לו מים מנקה ויקרא ולא ימתין על מים. וראה בשו"ת משנ"י (ח, סט) שאפי' בבית הקברות עצמו יש לצדד שאם מאחר זמן ק"ש יקרא שם, וא"כ כ"ש כשיוצא משם. (עכ"ל המשנת יוסף אלי).

ג, ז: תפילין שנפלו, בעקבות שירדה חולשה לעולם יפדה בצדקה ולא יתענה. ואף שבשו"ת משפטי שמואל (יב) כתב דאם נפלו התפילין על הארץ יש להתענות והובאו דבריו במגן אברהם (מד, סק"ה). נראה דהצדקה מועילה בזה, ידועים דברי הגמרא במסכת ברכות (לב, ב) ש"גדולה תענית יותר מן הצדקה", ומצינו בשו"ת חיים שאל (א, יב) שכתב שגדולה הצדקה שיכולה לכפר וכל שכן אם הוא צורבא מרבנן וימעט בתורה עקב תעניתו

משמע דאם הלך אצל מת א' א"צ נטילה [=מדנקט כאן במת אחד נגע דוקא, ובהולך נקט בין המתים לשון רבים - מחצית השקל] מיהו נהגו ליטול אפי' נכנס למת א' וה"ה המלוין אותו. וכתב שם הפמ"ג בא"א: "וראה חוץ לד' אמות מן המת אין צריך נטילה, וכעת לא מצאתיו. ועיין יו"ד שעו [סעיף ד]". ושם כתב השולחן ערוך: "עכשיו נוהגים שאחר שנגמר סתימת הקבר מעפר (או לאחר שהפך האבל פניו מן המת)... ורוחצין ידיהם במים". והוסיף הרמ"א: "ונהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ וישב ג"פ, ומנהג אבותינו תורה (שם במהרי"ל)". ולכאורה הלכה זו מדברת על מי שהולך ללוויה ומלווה את המת. אך לא במי שנכנס לבית הקברות. ויתרה מכך כתב על כך הפמ"ג שאם אינו נכנס לד' אמות מן המת אין צריך נטילה (וע"ע בשו"ת משנה הלכות ו, כז). וע"ע בדברינו בשו"ת אבני דרך (יג, ג).

והנני מצרף מה שכתב לי הרה"ג יוסף ליברמן (מח"ס שו"ת משנת יוסף) וזו לשונו: החיוב ליטול ידיו ביציאה מבית הקברות נתבאר בשו"ע (או"ח ד, יח): אלו דברים צריכים נטילה במים וכו' ויש אומרים אף ההולך בין המתים. וכ' במג"א (סק"כ): בין המתים, היינו בית הקברות (תשובת מהרי"ל סי' כג), וכתב שיש ליטול קודם שיתפלל על הקברות, ורוחצין שנית בשובו לחצר בית הקברות שהשדים מלוין החוזרים, ויש לרחוץ גם הפנים עכ"ל ע"ש והובא במשנ"ב (סקמ"ב). ועיי' בשו"ת משנ"י (יא, ג) מש"כ בס"ד בכוונת דברי המהרי"ל. והיינו שבכניסה לביה"ק צריך

בלב-חיים (ג, קכט). בכיוון זה הלך גם בעל המשנה-הלכות (ה, טו) ואלו דבריו: "לבחורים הורה שילמדו יותר ב' או ג' שעות במקום התענית ולכאורה צ"ב וביאיתי דבריו ז"ל דהנה טעם התענית הוא להכחיש כחו של אדם לעבודתו ית"ש וכמ"ש ביה"ר קודם אלקי נצור המובא בספרים והנה כבר אמרו ז"ל תורה מתשת כחו של אדם וא"כ הלומד עוד ב' או ג' שעות יותר מהרגיל הרי ממילא מתשת כחו של אדם וא"כ יש לו הפעולה של התענית ומלבד זה יש לו עוד זכות של למוד התורה וא"כ בדורינו אנו שהדורות חלשים ובחורים צעירים דרכי להורות בכח"ג שילמוד הבחור ב' או ג' דפים גמרא עם תוס' או עם רא"ש יותר מלמודו ביום שאירע לו ח"ו כך ושב ורפא".

אנב, ראיתי כי בהליכות והנהגות לבעל הקהילות יעקב (עמוד כג) כתב שיעשו תענית דיבור במקום צום והובאו דבריו בשו"ת רבבות-אפרים (ו, יד) וכן איתא בשו"ת אז נדברו (ח, כ). וידועים דברי הגר"א (אגרת עלים לתרופה): "וצריך האדם כל ימי חייו לייסר עצמו ברסן פיו ותאותיו, אבל לא בתעניות וסיגופים, וזוהי דרך התשובה הנכונה, ודרך חיים תוכחות מוסר, ודבר זה יותר טוב מכל התעניות והסיגופים שבעולם" וכעין זה מצינו בדברי החפץ חיים (שמירת הלשון שער ב פרק ה). ובספר קב הישר (יב) דאין דבר טוב בעולם לטהרת הנפש כבלימת פה משיחה בטילה, וכן הובא במקור חיים השלם לגר"ד הלוי (ריש סימן רט) נראה לדינא דכך יש להורות לבחורי ישיבה, אברכים ושאר העוסקים בתורה תדיר בכל יום

ואלו דבריו: "המנהג להתענות אפי' נפלו תפילין מידו... ועוד אני אומר דהגם שלא מצינו בש"ס ופסקי רבו ואת' קמאי הא דאשר יפלו מידו התפילין יתענה מ"מ נתפשט מנהג זה בכל ישראל והמקל הוא מן המתמיהין בשגם יש מקום לצדד בזה ומ"מ נ"ל שאם הוא תש כח וקשה עליו התענית וכ"ש אם הוא צורב' מרבנן וממעט בת"ת יתן צדקה לכפר עון נפילת התפילין וגדולה צדקה לכפר אפי' למזיד כמשו"ל וק"ו לשוגג או אנוס". כדבריו העלה בשו"ת דברי חיים (יורה דעה א, נט) ש"מי שאינו בריא בכחו יוכל לפדות התענית לפי נדבת לבבו ולפי ערכו ויעשו איזה מצוה מהממוין" ועיין עוד בשו"ת שדה הארץ (ג, לא), שו"ת קרית חנה דוד (ב, עז), שו"ת ויאסוף שלמה (ו) ושו"ת יביע אומר (ב אורח חיים כח).

לפי זה, אם קשה לו התענית והדבר יפגע בלימוד התורה יתן כסף לצדקה. וחזיתי כי בשו"ת נהרות-איתן (א, ד) האריך בדין תפילין שנפלו והביא בעמוד צו בשם ספר יסוד העבודה דמי שלומד חמש שעות בלי הפסק מועיל ומזכך ומכפר, וזוהי תשובה מעולה (ועיין עוד בשו"ת משנת יוסף ט, קמה, ה). וכבר רמז המשנה-ברורה (תקעא, סק"ד) שתוספת לימוד יכולה להחליף התענית למי שקשה לו וזו לשונו: "היינו אפילו אם יכול לסבול התענית שאינו מזיק ומ"מ מתמעט לימודו עי"ז. וכ"ז בשאין לו עונות ידועים אבל ביש לו עונות ידועים שצריך להתענות עליהם גם ת"ח צריך להתענות ואפילו היכי שקשה לו התענית ומ"מ א"צ לסגף עצמו כ"כ בתענית וילמוד יותר ממה שהיה רגיל" וכן כתב

(מספר שעות). וע"ע בכל זה בדברינו בשו"ת אבני דרך (ו, ח).

ג, כח: לא לצבוע ולהשחיר את הרצועות בשני הצדדים. מצינו בגמרא במנחות (לה, א) שהלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות (וכן נפסק בשולחן ערוך לג, ג), ויל"ע היכן זה. האם הכוונה בכל הרצועות, גם בצד הפנימי. ראשית, אין צריך שדווקא יצבע בשחור את החלק הפנימי, אף שמצוי ומקובל שהרצועות הפנימיות שחורות (אף בלא צבע יכול להיות שחור). ודבר זה מפורש מצינו ברמב"ם בהלכות תפילין (ג, יד) שכתב: "הרצועות שלתפילין, בין שלראש בין שליד פניהן החיצוניים שחורים, וזו היא ההלכה שלמשה מסיני. אבל אחורי הרצועות הואיל ומבפנים הן, אם היו ירקות או לבנות כשרות. אדמות לא יעשה שמא תהפך הרצועה וגנאי הוא לו. ולא יהיו אחורי הרצועה לעולם אלא כעין הקציצה. אם ירקה ירקין, ואם לבנה לבנים. ונוי הוא לתפילין שיהיו כלן שחורות, הקציצה והרצועה כלה" (וכן הביא בשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' אלף תכו (נג) עיי"ש).

בשו"ת יכין ובוועז (קנ) כתב בזה: "אמרו לך משמי "שצריך" להשחיר רצועות התפילין מבפנים ואתה אמרת שדבר זה לא אמרו שום אדם, ואלו אמרת שלא שמעת אותו היית אומר אמת, אבל באמת שדבר זה כתבוהו המחברים. והנה אדוננו הרמב"ם ז"ל כתב שנוי התפילין הוא שיהיו הבתים והרצועות מבפנים שחורים ומי זוטר מאי דכתיב זה קלי ואנוהו וכיון שהוא נויים של תפילין מצוה הוא להשחירם...".

ועיין בעקרי הד"ט (ב אות יז) שציין ע"פ התרומה, הריב"א ושו"ת יכין ובוועז "רצועות התפילין 'צריך' להשחירן בפנים שנוי הוא להן".

אולם בבית יוסף (או"ח לג ד"ה וכתב הרמב"ם) איתא: "כלומר שגם 'אחורי הרצועות' יעשה שחור, ולא נהגו כן", וכן הוזכר בדרכי משה (סק"ב) בשם האור זרוע שעכשיו שנהגו לעשות הבתים שחורות "צריך להשחיר הרצועות בין מבפנים ובין מבחוץ", אולם סיים הדרכי משה דלא נהגו כן. וכ"כ המשנה ברורה (לג, סקכ"א) דאין אנו נוהגים כרמב"ם, כמבואר בב"י ובדרכי משה. ונראה דכן דעת העולת תמיד (לב, סקנ"א). וכ"כ הבן איש חי (פרשת חיי שרה אות ד) שלא נהגו להשחיר מבפנים.

אך בשו"ת מהר"ם בריסק (ב, פז) העלה ע"פ הרמב"ם שמשובח לצבוע גם בפנים (אך אין קפידא בזה). וכן כתבו דיש להדר שגם הרצועות הפנימיות יהיו שחורות בספר מגן גבורים (באלף המגן לג, סק"ג), וכן הובא גם בספר מלאכת שמים על סת"ם (כלל כ אות ב). וכן העלה גם בשו"ת ראש אליהו (א, ז) וציין דאף ראוי לעשות כן. אולם אעיר כי גם הנוהגים להשחיר ישימו לב שהצד החיצוני יהיה יותר מבהיק כפי שכתב בכף החיים (כז, סקנ"א). בסוף תשובת הראש אליהו אחרי שהעלה שיש להשחיר גם בצד הפנימי של הרצועות, הביא הערה מהרה"ג חיים קנייבסקי, בזו הלשון: "רש"י ותוספות במנחות (לה, ב) גבי ונויהן לבר, כתבו שאין משחירין בפנים, וכן מנהג העולם. אך שמעתי

ספוג כימיקאליים ונספג בגוף על ידי הזיעה, ועלול לגרום ח"ו למחלות חמורות. וע"ע בזה בגליון אליבא דהלכתא (יח עמוד ה), ושם הביא דגם דעת הגר"ש דבליצקי דאין להשחיר את הרצועות הפנימיות (ונראה דזו היתה גם דעת הרבבות אפרים ג, לו). בשו"ת משנת יוסף (י, י) הביא במסקנתו את שבט הלוי שאין צריך להשחיר מצד פנימי וסיים: "בכל זאת החפץ לנהוג כקבלת האר"י ז"ל תבוא עליו ברכה". ואנו בשו"ת אבני דרך (טו, ו) הרחבנו בזה והעלנו לדינא: "אין לצבוע בצבע שחור את הרצועות הפנימיות. אולם מי שמנהג אבותיו לצבוע אין למחות בידו (וכ"ש מי שהולך ע"פ האר"י)".

ו, ג: אין לכבס לפני התפילה. אמנם איתא בשו"ת התעוררות תשובה (ד, מח): "בדברים שיש לחוש שיוטרד על ידם אם לא יעשה הדבר מותר לעשותו קודם התפילה כדי שיהיה מחשבתי פנויה להתפלל כהוגן". לענ"ד הדלה, אם כל הכביסה כבר נמצאת במכונה, ורק צריך ללחוץ על הכפתור, יש להתיר ללחוץ על הכפתור קודם התפילה. וכן הובא בשם הגרשז"א (הליכות-שלמה ב, ה). תפילה-כהלכתה ו, הערה לו). וע"ע בדברינו בשו"ת אבני דרך (ח, נג).

ו, ד-ה: רחיצה קודם התפילה. המשנה ברורה (פט, סקל"ו) נמשך אחר האליה רבה (פט, סק"ב) שאוסר להתקלח אחר שהגיע עמוד השחר (ויל"ע מדוע השמיט המ"ב את המשך דברי הא"ר בהם ציין דדעת הכל בו בסימן יא להתיר), וכן החמיר לכתחילה בזה בשו"ת שבט הלוי

שהקסת הסופר מחמיר שבצדדי הרצועות ישחירו, ושמעתי שמרן החזו"א הביא רא"י שא"צ, מהברוך שאמר שכ' שישחירו העור ואח"כ יחתכוהו לרצועות... אחרי שחז"ל לא נהגו כן, לרש"י מו"ק (כה, א). יתכן שאין לנו להדר בזה, וגם שלא ישתכח ההלכה".

בספר בנתיבות ההלכה (מז עמוד 3) הובאו דברים ששמע הגר"מ שטרנבוך (בעל שו"ת תשובות והנהגות), והוא ציין כי הגר"ז לא הקפיד להשחיר את שני הצדדים. אך ציין כי "בכתבי האריז"ל איתא להשחיר כעורב שני הצדדין, וכן ראינו רצועות מתפילין של הגה"ק הגר"ל דסקין זצ"ל משני הצדדין שחור כעורב. אבל הבנתי מדברי מרן הגר"י זצ"ל שלא רצה להחמיר בזה כרמב"ם, שגם לדברי הרמב"ם אינו אלא נוי, ובדין בשחרות שבצד השער לא נראה נוי, ויש לחשוש שמקלקל שדיו יבש חוצץ, ולכן מרן זצ"ל הניח כעיקר הדין וכמנהג כל ישראל להשחיר רק צד אחד", וכן הביא גם בשו"ת תשובות והנהגות (ב, כב). וכן ראיתי דהובא (בנתיבות ההלכה מז עמוד 60) בשם בעל שו"ת משנה הלכות שאין להשחיר את הצד הפנימי של הרצועות. וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שלא יצבעו בצד הפנימי (שו"ת וישמע משה ה עמוד יד. בנתיבות ההלכה מז עמוד 665).

ובן פסק בזה בשו"ת שבט הלוי (ט, טז). יא, קסח אות ב) שאין להשחיר את הרצועות מבפנים, עיי"ש היטב, דאחר שהביא מספר טעמים לכך, הוסיף שגם הרופאים מזהירים בזה, שכן הצבע הפנימי

שמגביהין אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים והנשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר: 'וזאת התורה אשר שם משה וכו' וכן נוהגין".

כלומר, על החזן להראות את (אותיות) ספר התורה לציבור, וכן הובא ברוקח (נג), בהגהות מרדכי (סוף הלכות קטנות, הלכות ספר תורה), בב"ח (אורח-חיים קלד), בפרי חדש (קלד, סק"ב) ובספר אמת ליעקב (דיני הקמת ספר תורה אות א). וכן ביאר בקרבן העדה. ועיין בלשון המסכת סופרים שכתב: "ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירן לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע ולומר...". וכן נקט שבלי הלקט (עז). וכן משמע מרש"י (מגילה לב, א ד"ה 'וכשהוא מהדקו') דיש עניין להראות את הכתב לקהל, וזו לשונו: "כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחזו בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו שמצוה להראות את [הכתב אל] העם כשמהדקו במסכת סופרים" (וע"ע בתשב"ץ קפח). ובלשון הכל בו (כ): "במס' סופרים כשהי' החזן על המגדל פותח הספר ומראה לעם הכתב לאנשים ונשים ואז היו אומרים וזאת התורה כו' מכאן סמך לנשים שדוחקות עצמן לראות ואינן יודעות על מה".

והבי העלה השולחן ערוך (קלד, ב): "מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע...". וכן הובא המנהג

(ט, א). ועיין בהליכות שלמה (תפילה ב, ח) שהתיר לרחוץ במים קודם התפילה (ולשיטתו יעשה זאת בלא סבון) כיון דהוי חפצי שמים, ועיין בשו"ת מחקרי ארץ (ג אורח-חיים כט) שהקל לרחוץ קודם התפילה והוכיח מהגמרא דאף עם סבון שרי. כמו כן, כמו שרבים טובלים קודם הטבילה כחלק מההכנה לתפילה, הוא הדין במי שמסיר את הזיעה מגופו לקראת עמידה מול קוב"ה חשיב כהכנה לתפילה ועיין עוד בשו"ת משנת יוסף (ט, יא) שהתיר וכן העלה להתיר בספר תפילה כהלכתה (עמוד קיד) ועיין בשו"ת זרע אמת (ג, ט) שדייק מדברי הכל בו שמותר לרחוץ קודם תפילת שחרית ועיין בשו"ת חיי הלוי (ב, א), שו"ת אז נדברו (ו, מג), שו"ת משנה הלכות (יב, קד), שו"ת ויען דוד (א, כא), בספר דברי חכמים (א אות א) ובשו"ת אבני דרך (ח, נה).

ז, א: אם הגביהו את הס"ת לפני הקריאה והיה הספר עומד בקריאה אחרת, נכון שיחזרו ויגביהו שוב. ולא מובא מקור לכך. ולענ"ד אין צריך להגביה שוב, כפי שהעלתי בשו"ת אבני דרך (יא, יט).

מקור הגבהת ספר התורה הוא מדברי הרמב"ן (דברים כז, כו) שהביא את דברי הירושלמי (סוטה ז, ד) אשר דרש את הפסוק "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת", ועל כך אומר הירושלמי "וכי יש תורה נופלת. שמעון בן יקים אומר זה החזן שהוא עומד". והסיק מכאן הרמב"ן: "ולי נראה על החזן שאינו מקים ספר תורה על הצבור להראות פני כתיבתו לכל, כמו שמפורש במסכת סופרים (יד, יד)

להראות לעם בשו"ת הרשב"א (ג, רפא). וע"ע בשו"ת מהרי"ק (שורש נד) ובמאמר מרדכי (קלד, סק"א). וע"ע בשער הציון (קלד, סק"מ) ובשו"ת דודאי אשר (ד אורח-חיים ג). ובכל המקורות האלו, לא הוזכר אלא שיראה הכתב של התורה, ולא צוין דחייב להראות דווקא את הכתב של פרשת השבוע אותה עומדים לקרוא ולכאורה, לא יצטרכו להגביה שוב (וע"ע בשו"ת אהלי יעקב נז. ובטוב-עין יח אות מג). וראיתי דמובא בשו"ת חתם סופר (יורה-דעה עו ד"ה 'נועם') כי הגבהת ספר תורה ולהראות חזותו לעם קרוב לדאורייתא (ע"פ הרמב"ן).

ראוי להזכיר בזאת כי התוספות (סוטה לז, ב ד"ה 'רבי שמעון') גרסו אחרת בירושלמי, וכן האריך להוכיח בשו"ת משפטי עוזיאל (א, יט) ומדבריהם פשיטא שההגבהה אינה מעכבת כלל. ואכן מצינו בארחות חיים (דיני שני וחמישי ח) שהעיר שישנם מקומות שלא מגביהים את הספר תורה משום טורח הציבור שהציבור יצטרך לעמוד. ובדאי בנידוננו אם יצטרכו להגביהו שוב תגרם טירחא (וכן איתא בסידור בית-עובד הוצאת ס"ת אות י. וע"ע בשו"ת ויאמר מאיר א, ג).

בספר יסודי ישורון (ב עמוד רנד) כתב: "כשהספר תורה נפתח, והכתב נראה לעיני כל העם, אזי מעידים עלי' אנשים ונשים" (וראה מזה בש"ך עה"ת במדבר דף רב). ונראה דהעם מעידים שזוהי התורה ואין בה פיסוק וטעמים. ולפי"ז, אין הדבר משנה היכן הציבור רואה את אותיות התורה (וא"צ דווקא מעניינו של

יום). והכי הביא בספר חיי משה (ב עמוד עז) שאין צורך לראות דווקא את אותה הפרשה, וזו לשונו: "מדברי הלבוש (קמז, סק"א) נראה שאין צריך להראות דוקא את המקום שקראו בו עתה, שכתב שהמנהג הוא להראות את התורה לעם כדי שיחבבו אותה, ולפי טעם זה אין חילוק היכן מראה להם, וכן נראה בשערי אפרים (שער י הלכה יד)". וכן ראיתי דהעלה בשו"ת דודאי השדה (ד אורח-חיים ג עמוד מד) "דאין שום חיוב לראות את פרשת השבוע הנקראת בדווקא, והעיקר הוא רק לראות הכתב בס"ת... לא מצינו שיש חיוב לראות הפרשה שנקראת בדוקא".

ובן ראיתי דהעלה בשו"ת שבט הקהתי (א, פ) בסיכום דבריו שא"צ לראות דווקא הפרשה, ואלו דבריו: "מדינא אין צריך להראות להעם דוקא מה שקראו עכשיו או מה שיקראו עכשיו בין להנהיגם להראות הכתב לפני הקריאה ובין לנהיגם להראות אחר הקריאה, אלא די להראות כתב של הס"ת, אבל כדאי להקפיד להראות לעם מה שקראו או מה שיקראו עכשיו". וכ"כ בספר פסקי תשובות על המשנה ברורה (קלד הערה 15) וזו לשונו: "אם לאחר ההגבהה שמו לב שאין הס"ת גלול למקום הקריאה, א"צ להגביה שוב אחר שגללוהו למקום הקריאה", וכן העלה בשו"ת דודאי השדה במסקנתו (והדגיש דיש בזה טורח דציבורא). וע"ע בשו"ת אבן ישראל (ח, יא), בשו"ת הר צבי (א, סד), בשו"ת מעין חיים (א, יג), בשו"ת שבט הלוי (ט, כו), בשו"ת בצל החכמה (ה, נד) ובשו"ת אז נדברו (ט, מב).

וְדָאֵי דְלַכְתַּחֲלִילָה רָאוּי לְהַדְר מִשּׁוּם הַיְדוּר מִצּוּה שִׁיחִיָּה כְּלִי יִפָּה כִּיּוֹן שִׁמְשֵׁמֶשׁ לְהַכְשֵׁר מִצּוּה. וּבִפְרָט בְּכוֹס לְקִידוּשׁ, שְׁנֵאמְרוּ בּוּ הִרְבָּה הַלְכוֹת, הִרִי זֶה חִפְצָא דְּמִצּוּה, וְרָאוּי לְהַדְר לְכַתְחִילָה שִׁיחִיָּה כּוֹס רָאוּי וּמִפּוּאֵר, וְכַפִּי שֶׁכֶּבֶר נִהְגוּ יִרְאִי ה' לְקַדֵּשׁ עַל כּוֹס יִפָּה מִכֶּסֶף, וְכַמֶּשֶׁכ״כ בְּמִקּוֹר חַיִּים לְחוּ״ל (קֶפֶג), וּבְכַף הַחַיִּים (תַּעֲב, סִקִּי״א) כ' שִׁישׁ בִּזְהָ עֵנִין עִפּ״י הַסּוּד, עִי״ש. אֵךְ בְּדָאֵי אִפְשָׁר, לְעַנּ״ד הַמִּקְיֵל בִּזְהָ יֵשׁ לוֹ עַל מָה לְסַמּוֹךְ. וְיַעֲוִיין מָה שֶׁהָאֲרִיךְ בִּזְהָ רַבִּינוּ הַמְנַחֵת יִצְחָק זַ״ל בְּתִשְׁוֹ מִנְח״י (ג, עו), וּמִיָּהוּ מָה שֶׁשִּׁמְעָתִי שִׁישׁ מְנִיחִין ב' כּוֹסוֹת חֵד פַּעֲמִיִּים אֶחָד בְּתוֹךְ הַשָּׁנָי, כְּדִי לְצַאֵת גַּם יְדֵי הַחֲמִירִים בִּזְהָ, לְעַנּ״ד אִינוּ מוֹבֵן כָּלֵל, דְּמֵאֵי תַת יוֹסִיף לָן בִּזְהָ, אִי נִקְטִינֵן דָּאִין עַלִּיָּהוּ חֲלוֹת שֵׁם כָּלִי״.

יב, יב: נִפְטָר בֵּן, תִּמְשִׁיךְ לְהַדְלִיק אוֹתוֹ מִסְפֵּר נְרוֹת. וְכֵן הֶעֱלָה בְּשׁוֹ״ת מִשְׁנֵת יוֹסֵף (ח, סד אוֹת ו) דְּבִנְפִטָר בֵּן, הָאֵם תִּמְשִׁיךְ לְהַדְלִיק כְּבַעֲבֵר (כְּמִסְפֵּר בְּנִיָּה שְׁנוֹלְדוּ לָהּ) וְזֹאת ״כְּדִי שִׁימְלֵא ה' חֲסִרוֹנוּ בְּבִנִּין רַבָּנִין״. וְהוֹסִיף שֵׁם שֶׁכֵּן נִהְגָּה חֲמוּתוֹ שֶׁאֲבָדָה יְלָדִיהָ בְּשׁוּאָה שֶׁהִמְשִׁיכָה לְהַדְלִיק מִסְפֵּר הַנְּרוֹת כְּמִקְדָּם. וְכ״כ בְּסִפְר פִּסְקִי תְּשׁוּבוֹת עַל הַמִּשְׁנ״ב (רִסְג אוֹת ב): ״כִּיּוֹן שְׁנוּהֲגַת אִשָּׁה בְּמִסְפֵּר נְרוֹת מִסּוּיִם, אִינָּה רִשְׁאִית לְפַחוֹת מִמִּסְפֵּר זֶה, וְאִפִּילוּ אֶחָד מִצִּאֲצָאִיָּה נַעֲדָר ח״ו״ (וְעִי״שׁ שְׁצִיין לְשׁוֹ״ת לְהוֹרוֹת נֵתָן (יג, ז). וְכֵן נִרְאָה מִצַּד הַסְּבָרָא דִּישׁ לֵאמֹא לְהַמְשִׁיךְ לְהַדְלִיק אֶת אוֹתוֹ מִסְפֵּר נְרוֹת (וְלֹא לְהוֹרִיד נֵר, כִּנְגִיד בְּנָה שְׁנִפְטָר), שׁ״מֵעֲלִין בְּקוֹדֶשׁ וְאִין מוֹרִידִין״. וְכֵן הוּי כְּנֹדֵר בְּמִסְפֵּר הַנְּרוֹת (וְשִׁמְעָתִי, דִּישׁ סְבָרָא נּוֹסֶפֶת וְהִיא שִׁישׁ קִהִילוֹת שְׁנוּהֲגִים

וְ, ח: בְּעִנְיִין הַגְּבָהָה וְגִלְיָלָה לֹאֵב וּבִנּוּ אוֹ שְׁנֵי אַחִים דִּהֲתִיר. עִיין בְּסִפְר שְׁעָרִים הַמִּצְוִינִים בְּהִלְכָּה (כג, סִקִּי״) בְּשֵׁם שׁוֹ״ת אֲמוּנַת חֲפֵץ (טז) שֶׁהֲתִיר כִּיּוֹן שֶׁלֹּא קוֹרְאִים לָהֶם בְּשֵׁמֶם, וְכֵן נִיתֵן לְדִיִּיק בְּשׁוֹ״ת אֲמוּנַת שְׁמוּאֵל (מז) דְּכָל הַחֲשֵׁשׁ הוּא רֶק כֹּאשֶׁר קוֹרְאִים לָהֶם בְּשֵׁמֶם, וְכֵן הֶעֱלָו לְהִתִּיר בְּשׁוֹ״ת שֶׁאִילַת מֹשֶׁה (כז) וּבְשׁוֹ״ת וּדְרָשֶׁת וְחֻקְרַת (ג אֹרַח-חַיִּים ז). וְעִיין עוֹד בִּזְהָ בְּשׁוֹ״ת מִשְׁנֵה הַלְכוֹת (ג, כ). וְיִוְדַע אֲנִי כִי בְּשׁוֹ״ת הַלֵּל אֹמֵר (אֹרַח-חַיִּים פֶּט) מִחֲמִיר בִּזְהָ. וְלַעֲנ״ד הַכֹּל תְּלִיא אִם עוֹשִׂים מִי שְׁבִירָךְ וּמִזְכִּירִים הַשְּׁמוֹת (וְע״ע בְּשׁוֹ״ת אֲבִנֵי דֶרֶךְ ח, תַּעֲד, 1).

ט, א: בְּעִנְיִין נְטִילַת יְדֵיִם בְּכָלִי חֵד פַּעֲמִי. עִיין בְּדִבְרֵינוּ בְּשׁוֹ״ת אֲבִנֵי דֶרֶךְ (ג, עג). וְכָתַב לִי בִּזְהָ הִרְהִיג מִתְתִּיָּהוּ דִּיִּיטֵשׁ (מח״ס שׁוֹ״ת נְתִיבוֹת אָדָם) בְּהֵאֵי לִישְׁנָא: ״כְּתִיר הָאֲרִיךְ בְּעִנְיִן נְטִילַת יְדֵים בְּכָלִי חֵד פַּעֲמִי, וְהִבִּיא מְדַבְרֵי הַפּוֹסְקִים שֶׁדָּנוּ ע״פ דְּבָרֵי הַרְמַבַּ״ם (פ״ה מְכָלִים ה״ז) דְּכָלִי שֶׁדַּעַתּוֹ לְזִרְקוֹ אִינוּ כְּלִי וְאִינוּ מִקְבֵּל טוֹמְאָה, וְהָאֲרִיכּוּ בִּזְהָ טוֹבָא בְּסִפְרֵי אַחֲרוֹנֵי זְמַנֵּינוּ לְכַאֵן וּלְכַאֵן. וְלַעֲנ״ד נִרְאָה דִּישׁ מִקּוֹם לְחַלֵּק בִּזְהָ בֵּין כּוֹס הַעֲשׂוֹי מִנִּיִּיר פְּשׁוּט, שְׁבִאֲמַת אִינוּ רָאוּי מִחֲמַת עֲצָמוֹ אֲלֹא לְשִׁימוּשׁ חֵד פַּעֲמִי, וְנַעֲשֶׂה תַחֲלִילָה לְכָךְ לְשִׁימוּשׁ חֵד פַּעֲמִי וּלְזִרְקוֹ אַחֵר כֶּךְ. אֲבָל כִּיּוֹם שְׁעוֹשִׂים הַכּוֹסוֹת חֵד פַּעֲמִי מִפְּלֶאסְטִיק יִצִּיב וְחֻזֵּק, שֶׁלֹּאֲמִיתָה שֶׁל דְּבָר הוּא רָאוּי שְׁפִיר לְשִׁימוּשׁ חוּזֵר [וְאִמְנָם יֵשׁ רַבִּים שְׁשׁוּטָפִים אוֹתָם וּמִשְׁתַּמְשִׁים בּוֹ כְּמָה פַעֲמִים וּבִפְרָט כְּשֶׁלֹּא נִמְצָא כּוֹסוֹת אַחֲרִים] אֲלֹא מִחֲמַת פִּינוֹק וְזִילוֹתָא הֵם נִזְרָקִים אַחֵר כֶּךְ, אִפְשָׁר דְּשְׁפִיר נַחֲשֵׁב לְכָלִי, וְאִפְשָׁר לִיטוֹל בּוֹ יְדֵים. וּמִיָּהוּ

בכלל להדליק עבור הנפטרים). ועיין בספר תשובות אביגדר הלוי נבנצל (אורח-חיים עמוד רסד אות כז) ש"לענ"ד לא תפחית, כי זה על הלידות ולא על הילדים".

אך במקום בו יש לאמא צער רב והרבה עוגמת נפש בכניסת שבת (כשהיא נזכרת בכל נר ונר כנגד מי מדליקה, וכשמגיע לנר כנגד בנה שנפטר מתמלאת יגון ואנחה, צער ומכאוב), נראה שיכולה היא לעשות התרת נדרים (בכדי שלא תצטרך להדליק נר עבור הנפטר) ותדליק שתי נרות בלבד כמנהג המקובל. וכתב לי הגר"י בן מאיר: "סבתא שלי ילדה ילדים מתים או שמתו תינוקות, עד שזכתה בזרעא של קיימא. והיה לה כל ע"ש צער ובכי כשהדליקה נרות. סבא שלי זצ"ל שאל את הגאון הרב חיים עוזר זצ"ל מוויילנא [הוא היה מאוד מקורב אליו], והוא הורה לו שתעשה התרת נדרים, ותדליק תמיד רק ב' נרות כעיקר הדין". וע"ע בשו"ת אבני דרך (טו, נג).

יב, לב: בקרא שמו"ת של השבת הבאה, צריך לקרוא שוב. הכי נראה דיש להורות. דהרי הרמב"ם בהלכות תפילה (יג, כה) כתב כי החיוב הוא "לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר שלאותה שבת", ומשמע דזה החיוב, דווקא מאותה שבוע. ובשולחן ערוך (רפה, ג) כתב: "מיום ראשון ואילך חשוב עם הצבור". וביאר במשנה ברורה (סק"ז): "מיום ראשון ואילך - כיון שמתחילין במנחתא דשבתא לקרות פרשת שבוע הבא נחשב שוב הקורא כקורא עם הציבור וא"כ מה שכתב המחבר מיום ראשון ואילך לאו דוקא הוא", אלא אפילו

משבת בצהרים בו החליפו לפרשה הבאה, יכול לקרוא. וכ"כ בשער הציון (סקי"ב): "תוס' והרא"ש ומרדכי והגהת מיימוני והאור זרוע ובודאי לדעתם יוצא מן המנחה ולמעלה וכן הוא בהדיא בתוספות וכ"כ בד"מ ודעת כלבו שהובא בד"מ יחידאה הוא ועיין בפמ"ג".

בספר הליכת חיים (עמוד צד) הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שאם הגיע זמן המנחה, רק מהרגע ששומע את קריאת התורה יכול להתחיל את השמו"ת של השבוע הבא. אולם בשמירת שבת כהלכתה (מב, ס) בהערה כתב דמסתבר דיכולים להתחיל להשלים את הפרשה מזמן המנחה היינו מזמן מנחה גדולה שאז ראוי כבר לקרוא הפרשה החדשה (אף שעדיין לא שמע את הקריאה במנחה). אולם יש הסוברים דניתן להתחיל רק מיום ראשון ע"פ הכלבו המובא בדרכי משה (רפה, סק"א).

המשנה ברורה (רפה, סק"א) כתב לדייק בזה מהשולחן ערוך: "לקרות לעצמו בכל שבוע - היינו שלא יקדים לקרות קודם אותו שבוע וגם לא יאחר דצריך להשלים פרשיותיו עם הצבור וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו [גמרא]". ולפי זה משמע דאם קרא לפני הזמן, יצטרך לקרוא בשנית. ובספר בירור הלכה (לסימן רה אות סה) מביא בשם הבית מרדכי שנסתפק כשטעה וקרא שמו"ת מפרשת השבוע הבא אם חייב לחזור ולקרוא הפרשה בשבוע הבא, ומסיק שם בפשיטות דחייב לחזור ולקרות בזמנו, שכן דווקא מתחילת השבוע יש אפשרות

להקדים הקריאה, אך לפני כן לא יצא אפילו בדיעבד. ועיין בספר ביכורי חיים (דיני שמו"ת פ"ז הערה ו) שכן הסיקו גם בשו"ת קנה בושם (א, טו) ובשו"ת שבט הקהתי (ד, צב). וכן ראיתי דהעלה בשו"ת רבבות אפרים (ד, עז אות יז), וכן נקט בספר גם אני אורך לגר"א ליברמן (שבת סי' כ אות יט). וע"ע בקונטרס גם אני אורך על עניני שנים מקרא ואחד תרגום (סי' צז).

ועיין בזה בשו"ת ברכת ראובן שלמה (יא, צה) שביאר דאם הקדים את קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, לא נקרא משלים (פרשיותיו) עם הציבור, שהרי זהו זמן בו הציבור עדיין אינו קורא את שנים מקרא ואחד תרגום. וע"ע בספר קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי (הלכות שבת ח"א עמוד תרסו). וכן העלנו בשו"ת אבני דרך (יג, נו): "מי שטעה וחשב שפרשת נצבים וילך מחוברות וקרא את שתי הפרשות שנים מקרא ואחד תרגום (שמו"ת), עליו לקרוא בפרשת וילך עוד פעם שמו"ת".

יג, לא: פינוי פח אשפה בשבת. אף שראיתי דהעלה להחמיר. אציין שבשמירת שבת כהלכתה (כב, מח) איתא דפח אשפה ביתי "שמעלה צחנה וקשה לסבול את הריח - מותר להריקם למקום שיש בו עירוב, וכן פח אשפה ביתי שנמתלא ואין לו עוד פח אשפה אחר שיוכל להשתמש בו, מותר להריקו משום כבוד הבריות" (ועיין בזה במשנה ברורה שח, סקקל"ד). ובספר עובדין דחול (ג, ז) העלה: "מותר לפנות את פח האשפה שבביתו (כשמאוס עליו כגרף של רעי)

למיכל האשפה המרכזי, שאין נראה בכך כנושא משאות, ואין לחוש בזה לזילותא דשבת ויום טוב". וציין בהערה דזהו ע"פ בעל תשובות והנהגות שפינוי אשפה ביתית בתוך פח, אינה נראית כנשיאת ומשאות, וצירף שם את מכתבו של הרה"ג יוסף ליברמן אלינו בזה: "לענ"ד אינו דומה למשאות (דסי' שכג, ה) כי שם המדובר בנושא ג' וד' כדים בתוך קופה, שזה נראה כמעשה חול לשאת משאות (כדפרש"י ביצה כט, א ובמשנ"ב שכג, סקכ"א). ובנדו"ד הרי זו שקית אשפה אחת בתוך המיכל שנחשב לקופה. וגם שם כ' המשנ"ב (סקכ"ה) דכשנושא אותה בחוץ דשכיחי רבים ואושא מילתא טובא ויאמרו דלצורך חול הוא מביאם וכו' עכ"ל. זה שייך כשמביא מצרכי מזון, ולא כשמסלק אשפה, שאינה הכנה לחול. אבל כשהוא רואה מחלון ביתו כמה שכנים נושאים שקיות אשפה למיכל המרכזי, אינו מוצא חן בעיני כל כך, דבדרך כלל יש מרפסת אשר בה ריח לא מפריע כל כך. עכ"פ הרוצה להחמיר ע"ע לא להוציא הפח מביתו, יכול להניח שקית מניילון בתוך שקית שניה חדשה בה אין חור ואין חשש נזילה. כל זה בשיש היתר טלטול שקית הניילון מטעם "גרף של רעי", ואין הגדרה כללית מה נקרא גרף של רעי, אלא תלוי בכל אדם לפי מצבו ומצב דירתו, וכדאשכחן באיסטניס בשיבת סוכה, שמצטער פטור, וזה כל אדם כפי מה שהוא באמת".

יג, פו: ליפוף מתכת על שקית לחם בשבת. וכן נראה דיש להורות (ועיין בדברינו בשו"ת אבני דרך ד, יט).

הרמב"ם בהלכות שבת (י, ח) כתב במלאכת קושר ש"הפותר חבלים מן ההוציא ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או חוטי שיעור וכיוצא בהן הרי זה תולדת קושר וחייב, ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתלתו בלא קשירה שנמצאת מלאכתו מתקיימת, וכן המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב, והוא שלא יתכוין לקלקל בלבד ושיעורו כשיעור הפותר". לדעת הרמב"ם סגירת החוט הינה מלאכת קושר ואילו הפרדת החוט הינה מלאכת מתיר. דברים אלו הובאו להלכה במגן-אברהם ובמשנה-ברורה (שיז, סקל"ד): "הפותר חבלים חייב משום קושר והמפרידן ואינו מכוין לקלקל חייב משום מתיר". אולם יתכן שגם הרמב"ם יקל במקרה שלנו ללפף עם חוט ברזל או לפתוח את הליפוף, כיוון שאין בזה מעשה אומן של קשר חכם, שהרי כל אדם יכול לכרוך חוט זה. שהרי לדעת הרמב"ם (שבת י, א) האיסור מדאורייתא הוא בקשר של קיימא של אומן. ואף איסור דרבנן ליכא, שהרי מדרבנן אסרו קשר אומן שאינו של קיימא או קשר הדיוט לקיימא. אולם בנידוננו אין לא קשר אומן ולא קשר לקיימא (אף שיכול להתקיים, ליפוף החוט נעשה לזמן קצוב).

אלא שלפי רש"י והטור אין בהפרדת החבל מלאכת מתיר ועל כן התירו בחתולות של תמרים לסתור את שרשרת החבל, דבריהם הובאו בביאור-הלכה (שיד ד"ה חתולות). ולפי זה צריך עיון מה יעשה הרמב"ם בעניין הפקעת חתולות וז"ל הביאור הלכה: "חתולות של תמרים וכו' וסותר שרשרות החבל - כן הוא לשון הטור

והוא פירוש על מה שאמר שם בגמרא מפקיע וכן פירש"י שם ועיין בחידושי רע"א שנשאר ע"ז בצ"ע מהא דהביא המ"א בסוף סימן שי"ז בשם הרמב"ם דהפותר חבלים חייב משום קושר והסותר חייב משום מתיר ואף שהוא סותר שלא ע"מ לבנות יהיה עכ"פ אסור מדרבנן שהוא סותר קשר של קיימא והנה על פירש"י והטור אין קושיא דהם לא יסברו בזה כהרמב"ם אבל על הרמב"ם קשה דלמה התירו כאן להפקיע ולענ"ד דהרמב"ם יפרש מה שאמר בגמרא מפקיע היינו דמנתק וקורע וע"כ מותר דלא עדיף ממה שהתירו לחתוך אפילו בכלי... וכעין דאיתא בשבת כ"א מבלי מכוני כהנים ומהמיניהם היו מדליקין ומהן היו מפקיעין שפירשו שם שהיו קורעין וכמו שפירש"י שם אבל לסתור גדילת החבל אימא לך דאסור דהוא בכלל מתיר קשר של קיימא".

השמירת שבת כהלכתה (ט, יג): פסק ש"אסור ללפף חוט ברזל או סרט פלסטי בשולי השקית וכן אסור לפתוח חוט זה המלופף ואם אי אפשר להסיר את החוט מבלי לנתקו כגון שהחוט מהודק היטב – מותר לנתקו" (בדרך קלקול). וכן כתב בהערות בשם הגרשז"א (טו הערה קסו וכן בהערות ובמילואים): "יש לדון דהה"נ המלפף חוטי ברזל בחוזק דחייב משום קושר, וכן העושה קשר אחד בדבר שרגילים לקושרו רק בקשר אחד, כמו חוט ברזל, דחייב. אם דרכו להיות לעולם, ואף שביצירת חבל נשתנה להיות חבל בר קיימא מ"מ אם מדמים עשיית חבל לקושר יתכן שגם ברזלים מלופפים דומים לקשר אם זה בר קיימא וכן שמעתי מהרש"ז אויערבך

באינו לקיימא לעולם גם בהאי תולדה דרמב"ם דפותל חבלים ומתיר פתילתו, וא"כ דבנ"ד אין בו אלא קושר ועושה חבל לזמן קצוב דגם בקשר רגיל עצמו אינו אלא דרבנן, י"ל דבנ"ד גם איסור דרבנן ליכא... ועוד סברא שלישית להקל בנ"ד, דכל הדמיון של נ"ד לנדון הרמב"ם אינו מוכרח כלל, די"ל דשאני התם שצורת בנין החבל נעשה ע"י פתילת וחביקת שני חלקי החבל והתקשרות זה נותן לו איכות הדמיון לקושר וסתירתו למתיר, משא"כ כאן שכל עיקר החבל נעשה לסבב את החבילה וכיו"ב רק כדי שיחזיק מעמד מסבבים שני ראשי החבל ע"מ לפתוח ולסגור, ואינו דרך קשירה כלל רק דרך סיבוב בצורה שאפשר לפתחו בנקל מי יימר דזה גדר קושר דיותר נראה כמו פותחת בעלמא דיותר לסגור ולפתחו". בעקבות דברי בעל שבט-הלוי הללו, הורה הגר"א גרינבלט בספרו רבבות-ויובלות (ב, שנו): "היות שמצאנו צד לפתור ולומר דאין בזה משום פותל חבלים, יש על כל פנים להקל דאינו חשוב לקיימא, כל שאינו לעולם או לכל הפחות אם נעשה לחודש" וכ"כ בשו"ת רבבות-אפרים (ז, שעט) וכן התיר בשו"ת ישיב-משה (אורח-חיים עמ' לה).

האורחות-שבת (י, ל) הביא את שתי הדעות ולא הכריע וז"ל:

"יש מפוסקי זמננו שהורו דאין לפתל סרט סגירה ממתכת סביב שקיות ואריזות אם דעתו להשאירו סגור ליותר מכ"ד שעות, וכן אין לפתוח סגירה כזאת אם נעשתה ליותר מכ"ד שעות, והטעם משום שגם זה בכלל פותל חבלים... ואף שהוא עשוי לזמן ולא לעולם מ"מ יש בזה איסור דרבנן כדין

ועיין גם בקצוה"ש סי' קכג בבדה"ש סקט"ו" וכן כתב בשולחן-שלמה (ב, עמ' רסא) ועיין בספר איל-משולש (ט הערה טו) שכתב: "שמעתי שאוסרים בכל אופן, ואפילו אם הוא דבר שדרך ללפפו ולהתירו כל יום... משום דפותל חבלים אין בו היתר אינו של קיימא" והוסיף שהאיסור הוא רק כשמלפף כמה פעמים ובחוזק ועיין עוד בשו"ת מאמר-מרדכי (א, יד) שהחמיר בזה. **אולם** לדעת הגר"ש ואזנר (קובץ בית הלוי (א) והגר"נ קרליץ (אורחות שבת י הערה נא) יש להקל כיוון שאין בפעולת הפיתול תואר קשירה, אלא הרי הוא כמנעול בעלמא. אולם כתב הרב ואזנר בשו"ת שבט-הלוי (ח, נה): "לכן אומר בטח דאעפ"י שאיני סומך על אחד מן הצדדים להקל כ"א בצירוף כולם, וגם אומר דמי שמחמיר בזה אינו מן התמוהים מכ"מ אין לפענ"ד מקום להרעיש על המקילים ויש ללמד זכות על ישראל, ראיתי בהבטה קלה גם קונטרסו בדיני קשירה ודבריו נעמו". בדבריו הוא מביא שלושה טעמים להקל. ראשית דברי הרמב"ם קשים מדברי הירושלמי (שבת ז, ב) ששם מבואר שזוהי מלאכת טווה (וע"ע ברוקח הל' שבת עא ובשו"ת אגרות-משה אורח-חיים ב, פד). לפי זה יוצא שבמתיר אין מלאכה כלל (שו"ת אבני-נזר אורח-חיים א, קפב). כמו כן, מוסיף הגר"ש ואזנר: "מבואר בש"ס (שבת קיב, א) ונפסק להלכה סי' שי"ז דשלשה קשרים יש, וקשר שהוא עשוי לזמן קצר ואינו לעולם אין בו אלא איסור דרבנן, י"ל דזה לא נגזר אלא בקשר רגיל ממש, שהוא דבר ההוה ושכיח ממש, אבל עדין אינו מבואר בשום מקום דגזרו איסור דרבנן

קשר העשוי לזמן בינוני ויש שהתירו בזה" ועיין עוד בשו"ת דברי-יציב (או"ח קנב-ג) שהתיר לכתחילה וסיים את תשובתו בז"ל: "אבל בני"ד אין זה שייכא לתופר כלל, שרק מסבב החוט על פי השקית שנעשה לפתוח ולסגור, ומסבב החוט בכה"ג שייך רק לקושר כנ"ל, וכיון שאינו לקיימא ועשוי בדרך ארעי לפתוח תיכף ביומו, לפענ"ד אין צריך לחוש בזה כלל". לעומתו בספר איל-משולש על הלכות קושר (ט, ה) כתב שלהלכה "ראוי להחמיר בזה שלא ללפף ושלא להתיר. אמנם נראה שיש למיקל על מה לסמוך" כמו שנבאר בהמשך.

ראיתי כי בשו"ת משנה-הלכות (ה, ג) כתב כי יש להקל כאשר רק מסובב (כורך) את החוט בלי לקשור ואלו דבריו: "תבנא לדינא נראה לפענ"ד דלכתחלה מהיות טוב יש להנהיג שלא יקשרו החוט אחר סעודת שבת אלא יכרכוהו סביב השקית פעמים או שלשה פעמים שזה מחזיק כמו קשר ואם ירצה עוד יעשה רק קיפול אחד על החוט כמין קרסים ולולאות וזה מותר לכולי-עלמא בלי שום פקפוק ומכל מקום אין להרעיש בשביל זה אם לא ישמעו לנו כי על-פי רובא דרובא הדברים לא נעשים לימים רבים אלא כל יום נעשה גיעול לחבירו והקושרים הם בסתמא על זמן קצר מאד ע"פ רוב מסעודה לסעודה או יום ליום" ועיין שם בתשובה שכאשר מלפף את חוט הברזל עד לסעודה הקרובה – מותר הדבר לכתחילה (וישנה מחלוקת עם עד שבוע מותר לכתחילה ללפף). וראיתי כי במגילת-ספר (כא אות ו) הביא טעם נוסף להקל והוא שהליפוף אינו צורת קשירה כלל שהרי בעלמא אינו מתקיים.

יג, קי: אבקת טלק בתוך נעליים: יש לעיין האם מטרת האבקה היא רפואה לרגל המזיעה, שאז נראה דיש מקום לאסור כמובא בתוספות (שבת סד, ב ד"ה 'ובלבד') בשם הרב פורת "גזירה משום שחיקת סממנים כיון דלרפואה הוא". אולם אם אין בזה רפואה אלא העברת ריח יש מקום להתיר. בשו"ת שבט הקהתי (ג, קלה אות ב) כתב שאין להשתמש באבקה זו בשבת ואף אם נתנה מע"ש בנעל אין לו ללבוש הנעל, אלא א"כ נעל את הנעל עם האבקה מבעוד יום. וכן נקטו בשו"ת קנין תורה בהלכה (ב, קכח) ושו"ת שיח יצחק (קעו) להחמיר. ועיין בשיח יצחק שהעיר דמלבד דיש בזה עובדין דחול, פעמים הטאלק קשה כאבן וצריכים לרסקו, ואז יש איסור שוחק שהוא תולדת טוחן. כמו כן, עלול להיות בעת הנחת הטאלק, שיתלכלך מעט בבגדיו, ומצינו מפורש ברמ"א (שב, א) שאסור לנער את הבגד מן האבק שעליו אם מקפיד עליו.

אולם ראיתי פוסקים רבים דסברי דלא מיירי ברפואה ולפיכך התירו הנחת טאלק בשבת בתוך הנעלים והוא בתנאי שלא מעורב באבקה חומר שמרפא, והכי איתא בשו"ת שרגא המאיר (ג, צב), שו"ת נשמת שבת (ה, ריח) בספר שמירת שבת כהלכתה (לד, יב) ועוד. וזו לשון השמירת שבת: "המרבה להזיע, מותר לו לפזר אבקת טאלק פשוטה (שאין בה תוספת פורמאלין וכדו') באותם המקומות שבהם הוא מרבה להזיע (שכן פעולת הטאלק היא לספוג לתוכה את הזיעה ולא לרפא)..." וע"ע בשו"ת אפרקסתא דעניא (א, פו) דביאר מדוע אין שייך בזה עובדין דחול (אין זו

(ב, כט), ערוך-השלחן (תפט, סק"י). יש להעיר כי הגאון רבי עקיבא איגר (רצו) מפקפק האם מי שאינו מחויב בדבר, יכול להוציא אחרים. ולכאורה לפיכך אין הרב יכול לברך בקול רם ועיין עוד בשיח-השדה (שער ברכת ה' סי' ג) ובמועדים-וזמנים (ב, קפ).

חשוב להדגיש כי מצינו מחלוקת פוסקים גדולה מאד, האם יכול אדם לצאת ידי חובת ספירת-העומר בשמיעתה מאדם אחר, מדין 'שומע כעונה', ואזכיר רק את הפוסקים הסוברים שיכול לצאת בספירת חברו, ובהם: רי"צ גיאת (הל' ספירת העומר), אורחות חיים (הל' ספירת העומר ד), בית-יוסף בשם הרשב"א (וכן כתבו בשם הרשב"א הפר"ח, הבאה"ט, בבה"ל, כף-החיים סק"ג ועוד), רדב"ש (נט. סב), ברכי-יוסף (תפט, סק"י) שו"ת פעולת-צדיק (ב, קעח) ועיין באריכות בזה בביאור-הלכה שלדבריהם זהו לכתחילה, לצאת על-ידי ברכת חברו ועיין עוד בשו"ת ערוגת-הבשם (קסח) ועיין עוד בשו"ת תשובות-והנהגות (ד, קו) שלהלכתא הקל למי ששכח לספור יום אחד להוציא את חברו עיין שם.

בשו"ת דברי-משה (כט) דן במי שהיה אונן ולא ספר ספירת-העומר באחד מהימים, אולם שמע את הספירה מאחר וכיוון לצאת ידי-חובה וכן כיוונו להוציאו ונסתפק האם מותר לאותו אבל להיות חזן ולספור את ספירת-העומר בקול רם ובתשובתו העלה שבספירת העומר יש מקום להקל ולספור על-ידי שיוציא אחרים ידי חובה והזכיר זאת בשם שו"ת לב-אברהם (סג), שו"ת אהל-אברהם (א),

מלאכה, אין בזה טירחא ואין לחוש שיעשה מלאכה). ועיין בשו"ת קול מנחם (אורח-חיים ב, שלו) דהתיר לפזר טאלק בכדי למנוע את זיעת רגליו וציין דזה מפני שגדול כבוד הבריות, וכן העלה בשו"ת חשב האפור (ב, נט). וע"ע בזה בספר עובדין דחול (יא, כג) ובשו"ת אבני דרך (ח, שג).

זו, זו: רב ששכח לספור ספירת העומר. הרב פרנק בספרו מקראי-קודש (ב, סו) ובשו"ת הר-צבי (או"ח ב, עה), הביא מקרה שקרה לבעל בית-הלוי ששכח לספור ספירת-העומר והגאון הנ"ל הוציא את אחד מבני קהילתו ידי חובה בברכה, וכך ספר את ספירת-העומר בברכה בקול רם והובאו הדברים בספרים רבים וביניהם מועדים-וזמנים (ב, קפ) וכן כתב להקל בכף-החיים (תפט, סקצ"א) ובשו"ת חוט המשולש (א) להוציא אחר בספירת-העומר ועיין בספר ספירת-העומר לרב צבי כהן (ד, טז ובהערה לה) שהאריך לבאר הטעם שיכול להוציא אחרים בזה, ונראה שעיקר הדיון בגדר ערבות. אולם צריך עיון האם היתר זה הוא רק כאשר מוציא עמי-ארצות ובורים אשר אינם יודעים לספור בעצמם והסבר זה העמיד שו"ת יגל-יעקב (א, סד, ה) את דברי הרב פרנק.

אולם צריך עיון, האם ניתן לעשות הכי, דהרי לדעת הבה"ג כל ימי הספירה הם מצווה אחת וממילא אם שכח לספור יום אחד, כבר אינו מחוייב ואינו יכול להוציא את האחרים ידי חובה וכן כתבו הפרי-חדש (תפט, ח), הפרי-מגדים (משבצות זהב תפט, סק"ב) שו"ת בעי-חיי

מדרש-פנחס (לר' פנחס מקאריץ לא, ב) ונהר-שלום (תפט, סק"ז) ועיין עוד בשו"ת מכתם-לדוד (טו) אשר הכריע להקל רק בש"ץ קבוע שיוציא אחרים ידי חובה וודאי זה אינו נופל מרב שסופר בקול.

בשו"ת שבט-הלוי (ג, צו, א) התלבט בשאלה זו ונקט להקל שהרב יוכל לספור בקול ואלו דבריו: "בעניותי במקום הדחק כזה אפשר לסמוך על דעת הראשונים בסי' תפ"ט דכל יום מצוה בפ"ע ויספור בשאר ימים בברכה וכבר ידוע דהיו גדולים שעשו מעשה גם בלי זה לספור השאר בברכה, ואע"פ שאין לעשות כן כיון דכבר נפסקה הלכה סי' תפ"ט ס"ח, מ"מ כה"ג דאיכא כבוד התורה וכבוד הצבור אפשר לסמוך בזה, ועיין כיו"ב או"ח סי' צ"ב ס"א לענין נצרך לנקביו דאע"פ דאית בי' תועבה מעיקר הדין מתירין כה"ג ע"ש במ"א ביאור הלכה ד"ה הי', ומכ"ש כאן דאיכא מחלוקת הראשונים, וכבר ידוע מש"כ הש"ך יו"ד סי' רמ"ב דבשעת הדחק בדברנן אפשר לסמוך על דעת יחיד" וכן פסק להקל הגר"מ הלברשטאם בשו"ת דברי-משה (א, כט-ל).

בשו"ת שאל-ציון (תנינא ב, יג) לרב אליעזרוב כתב, כי אם שכח לספור פעם-אחת יש לו תקנה שיברך באופן שהוא מוציא אחר, וזהו מדין ערבות והוסיף "ודכירנא כד הוינא רב המבקר במחנה העצורים לטרון וכיבדו אותי לברך ברכת ספירת-העומר ואז היה אצלי מקרה ששכחתי פעם-אחת לספור מכיוון שהייתי חולה, בכל-זאת מפני הכבוד סמכתי ע"ז וברכתי באופן זה" וציין שם ספר

שערים-המצויינים-בהלכה שהביא סברות שיש לסמוך על רוב-הפוסקים דסבירא ליה שמברך אף ששכח יום אחד. ראוי להדגיש כי הסברא להקל, אף שהשולחן-ערוך חולק הינה, כי לדעת ראשונים ופוסקים רבים, מי ששכח לספור יום אחד, יכול עדיין להמשיך ולספור בברכה, ובין הפוסקים הסוברים הכי נמצאים רב האי גאון, הרא"ש, המנהיג ועיין עוד בטור ובבית יוסף ובספר שערים המצויינים בהלכה (קכ, סק"ז) וע"ע בזה בשו"ת בית-שלמה (קכ) וכן פסק באוצר-החיים (לגאון מקאמארנא אמור) ועיין עוד באורחות-חיים (תפט, יד) ובשו"ת לבושי-מרדכי (או"ח צא).

סברא נוספת הינה כבוד הבריות וראיתי כי בחיי-משה (ד, עמ' ריח) כתב: "ש"צ שנוכח באמצע תפילתו ששכח בליל אחד לספור ספירת-העומר ומתבייש אם לא יספור בברכה, אפשר להקל במקום כבוד הבריות שיספור בברכה" ובהערותיו הפנה לתוספות (מנחות סו, א ד"ה זכר), לספר-החינוך (מצווה שו), לשלחן-הטהור (ו, סק"ד) ולספר מקדש-ישראל (לב) וסיים "ולכך במקום כבוד הבריות הסומך על הפוסקים הנ"ל אין מוחים בידו" וכן כתב שם להקל לרב ששכח, מטעם זה.

בשו"ת רבבות-אפרים (ח, תריא) הביא בשם שו"ת שרידי-אש (ב, עמ' רלט סקט"ז): "ספרו לי בשם אחד מגאוני וולאזין שכח פעם ומשום כבוד הרב לא רצה שהדבר יודע לרבים פנה הוא לאחד המתפללים שהיה עוד בחיוב בקרבתו באמרו אליו אבקשך שבהגיע עלי לספור, שלא תברך על הספירה ואני אברך במקומך

להוציא אותך מטעם ערבות ולא ירגישו בחסרון שלי".

אלא שראיתי כי בקובץ דרכי-הוראה (עמ' עח) דן בעניינו הגר"א וייס וסיכם כי קשה להקל בזה שהרב יוכל לספור, כיוון שזה נגד הלכות מפורשות "ומי יהין לחלוק על השולחן-ערוך כאשר הרמ"א לא חלק עליו, וגם מגיני-הארץ מגן-אברהם ומגן-דוד הסכימו לדבריו וכבר כתבו האחרונים דכל הפורש מן השולחן-ערוך כפורש מן החיים (שו"ת צמח צדק סט. עבודת הגרשוני מח) ודבריו כתורת משה רבינו (שו"ת פני יהושע נא) "עכ"ל הגר"א וייס בקובץ דרכי הוראה ועיין שם שיצא נגד הסברא של כבוד הבריות בדין זה, אולם הוסיף שאם הרב יכול להוציא ידי חובה מאן דהוא דאז יש להקל ובפרט שזהו כבוד התורה. וע"ע בשו"ת אבני דרך (ד, נב).

בו, א: תשלום חשבונות בזמן. ע"ע בזה בדברינו בשו"ת אבני דרך ו, קטז.

לו, ב: בעניין הוצאת אוכל מבית האבל. רבי עקיבא איגר (יורה-דעה שעו, ד) כתב שמקפידים שלא לקחת מבית האבל שום דבר בימי השבעה, וזאת משום שיש שם רוח טומאה. וכן הובא בלחם הפנים (שעו), בבית לחם יהודה (שעו), בערוך השולחן (שעו, יא): "ואין לוקחין שום דבר מבית האבל כל שבעה". וע"ע באליה רבה (אורח-חיים רכד, סק"ז), בכף החיים (רכד אותיות מה-מו) ובמשמרת שלום (אות מ, סק"ס בשם המענה לשון). וחזיתי בשו"ת

אורחותיך למדני (ו, קפז) שהביא סמך למנהג זה מהפסוק בהושע (ט, ד): "לא יסכו לה' יין, ולא יערבו זבחים, כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו", ופירש רש"י: "ד"א כלחם אוני כלחם אבלים שהוא טמא, וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו" (וכן הוא באב"ע וברד"ק שם).

והעיר בשו"ת ציץ אליעזר בקונטרס אבן יעקב (מד אות ג) דגם המקפידים על כך זהו דווקא כאשר המת נפטר בביתו, דאז יש שם רוח רעה (ויש שצינו דזה דווקא בחדר בו נפטר, והכי כתב המשנת-יוסף בספר ליקוטי תשובות בענייני אבלות סי' צד עמוד קלו). וכן הובא בספר נטעי גבריאל (אבלות ח"א צב, א). ובספר יוסף אומץ (יוזפא עמוד של) ובספר נוהג כצאן יוסף (הלכות אבלות דף נ) כתבו שאין בזה שום טעם, אלא זו טעות ואין לחוש לכך. ומכאן דהיכא שהמת נפטר בבית חולים וכו', דיש להקל בזה (וע"ע בספר נשמת ישראל, אבלות י, ב עמודים ריט ואילך).

ובבר העיר בעל שבט הלוי (לקט שאלות מצויות ח"א עמודים פד-פה) שברור דהיכא שנשאר אוכל רב בבית האבל לא יעברו על כל תשחית בגלל הנוהגים שלא ליקח מבית האבל, ויחלקו את האוכל לכתחילה [וע"ע בספר אהל יעקב (אבלות עמוד קיז) דברי הגר"ש דבליצקי דבית אבל שיש לו גמ"ח תרופות דמותר להוציא מהבית]. וכן ראיתי דפסק בשו"ת מנחת

נה. והחזו"א הסתפק האם מה שאסור להוציא מבית האבל, זה דווקא בבית שנפטר, ועיין בזה בספר אגרות וכתבים (עמוד קז סעיף כח) ובספר חוט שני (אבלות עמודים תז-תח).

ב"ה במטבע עולמנו" (ועיין בשיטתו בבדיקות דם בספר אורחות רבינו ח"ד עמוד רמ אות מח).

למ, יד: כיבוד שני אחים בברכה בחופה זה אחר זה. וכתב דאין להמציא דבר חדש ולהחמיר. ואנו חשבנו דראוי להחמיר כאשר מכריזים בקול, כמובא בשו"ת אבני דרך (יג, קפח). ואבאר.

בקובץ אהל יעקב (הלכות שבע-ברכות עמוד צב שאלה יט) מובאת דעת הגר"ח קנייבסקי שכתב בעניין זה "יש קפידא משום עין הרע". ובייחוד דכבר שנינו בגמרא במסכת בבא בתרא (ק"ח, א): "איבעי ליה לאיניש לאיזדהורי מעינא בישא". ועיין בשו"ת משנת יוסף (יא, לב אות ד) שחילק בין ברכות תחת החופה, לבין שאר השבע ברכות, ואלו דבריו: "בחופה שרגילים לכבד הברכות בהכרזה בקול רם בשם כל א', יש סברא להמנע מלקרא ב' אחים זא"ז, אבל בברכת המזון שרק מגישים הכוס למברכים מבלי לפרט שמם אין קפידא" (וע"ע בדבריו בשו"ת משנת יוסף יג, מו).

דחרי הקפידא כאשר קוראים להם בשמם (שערים המצויינים בהלכה כג, סק"י), וכ"כ המשנה ברורה (סקכ"א) בעניין עלית לאחים לתורה דכל החשש זהו רק כשקורא להם בשמם¹, ואכמ"ל (וכן מדויק ברמ"א קמב, א. שהעלה לגבי שביעי ומפטיר שלא יקראו שני אחים כשקוראים את השני בשמו). וכן התיירו כשלא קוראים

שלמה (ב, צו אות י) להקל להוציא אוכל מבית האבל, עיי"ש. וע"ע בדברים אלו בספר פני ברוך (י, ו). ועיין בספר דרך אכילה (עמוד פו) ששאלו את הגר"ח קנייבסקי על מה שהרבנית חילקה אוכל מביתה כשהוא היה אבל, והשיב: "כבר הורה זקן, ר' אהרן לייב האט מתיר גיווען" (וכן הובא בספר צדיק כתמר יפרח). וע"ע בשו"ת אבני דרך (טו, רא).

למ, ו: אין לעשות בדיקת דור ישרים, דזה מיעוט שאינו מצוי ויש להלך בתמימות. ואנכי הדל חושב להפך, כמובא בשו"ת אבני דרך (יד, רב). וכתבתי שם: שמצווה גדולה להפציץ ולהודיע בשער בת רבים על החשיבות לעשות את הבדיקות עוד קודם שנפגשים למטרות נישואין, בכדי שלא יהיו עוגמות נפש ומשברים. ואף שידוע אני שהיו שהתנגדו לכל הבדיקות הללו (כגון בשו"ת משנה הלכות יב, רסה). לענ"ד כיון שיצר קוב"ה את האפשרות לבדוק זאת בטרם עת, מוטלת עלינו החובה לעשות זאת ולא לעצום את עינינו בזה וללכת שבי אחר משאלות ליבנו, כפי שהעלו בשו"ת אגרות משה (אבן-העזר ד, י) ובשו"ת תשובות והנהגות (ב, תשלו). וע"ע בזה בקובץ אסיא (פה-פו תשס"ט, עמודים 12-30) ובשו"ת נתן דויד (קובץ נהגו-העם עמוד תיג אות א). וכבר כתב החזו"א (קובץ-אגרות א, קלו): "הנני חושב את ההשתדלות הטבעית במה שנוגע לבריאיות, למצווה ולחובה, וכאחת החובות להשלמת צורת האדם, אשר הטביע היוצר

1. בספר יסודי ישרון (ח"ב עמוד רלח) הביא ראיה שאם לא קראו אותו בשם לית לן בה משום עינא בישא: "מדברי המדרש הובא בילקוט שמעוני (רמז מ"ב) שכתב, שלכן כתיב בלידת נח רק

יש להקל כשאין לה ווסת עד גיל יב. ואבאר בזה.

בשו"ת בירורי חיים (ה עמוד צ) התיר לעבור בין ב' בתולות. וציין כי הובא בספר לב אליהו (בראשית עמוד כו): ואני הדל לא אמנע מלהביא מה ששמעתי מפיו (של הגר"א לופיאן), מעשה שהיה אצל הגרש"ז מקלם זצוק"ל שעבר בין שתי נערות, ואמר לחתנו הגה"צ ר' הירש זצ"ל כי כל ענינים הסגוליים שמצינו בחז"ל (פסחים קיא, א), צריך לדקדק בהם רק כמו שכתוב בלשון חז"ל ולא יותר, ובזה הרי כתוב שלא לעבור בין שני נשים, ובתולות לגבי דבר זה אינן בכלל נשים, עיי"ש.

אך בשו"ת משנת יוסף (ו, ג אות ו) כתב דזה גם בבתולה, אלא שלא מיירי באשה שלא הגיע זמנה לראות, אך גם בבתולות נוהג דין זה, וציין לשלמת חיים (תתנו). והוסיף שם: "ויש לעיין דא"כ שכל הקפידא דוקא באשה נדה, הו"ל לגמ' למימר ת"ר שלשה אין ממצעין וכו' ואלו הן כלב ודקל ואשה נדה. ומדמתחילה הגמ' מימרא אחרת הני בי תרי דמצעא להו אשה נדה וכו', משמע דבתחילה קאמר שכל אשה אינה מתמצעת דקשה ללימוד ולעין הרע, ואם היא נדה אז סכנה. וגם הלא מפורש בזהר חדש (רות, הבאתיו גם באבני דרך עיי"ש), שאם נדות הן אז סכנה, ואם אינן נדות אז סכנת עין הרע, כמו שקרה לר' נחום בקיסרין. ואולי לא היה הזו"ח

בשם בשו"ת אמונת שמואל (מז) ובדעת תורה (אלא א"כ עושים מי שברך אחר העליה, עיין כף החיים קמא, סקל"ב). וע"ע בעניין כיבוד שני אחים זה אחר זה בשו"ת בארו של אברהם (ב, יב) ובשו"ת עטרת פז (ח"ה יורה-דעה א). בספר חישוקי חמד לגר"י זילברשטיין (גיטין עמוד רלה) כתב בתחילת דבריו בעניין זה שאין לכבד שני אחים בחופה לברך זה אחר זה, משום עין הרע. אלא שבסוף דבריו כתב: "אולם למעשה לא מצינו שמקפידים בזה, ואם האחים חוששים מעין הרע, אפשר להזמיןם בלא לקרות את שמם... ודוקא במקום שנוהגין כן, אבל לעשות כן במקום שנוהגין לקרות בשם לא, דעי"ז גופא הוי היכר טפי". וסיים בשאלה: "כבדוהו בברכה תחת החופה וברח האם צריך כפרה, שאלה כבדו את אחיו בברכה תחת החופה, ומיד לאחר מכן כבדו אותו, ופחד מעין הרע וברח, האם צריך כפרה על שביזה את הברכה, או שמא לא? תשובה נראה כיון שיש מקום לחשוש מעין הרע, והאח הזה פחד, אין צריך כפרה". ומשמע מדבריו כי יש מקום לחוש לעין הרע, עיי"ש. וכן ראיתי דדעת הגר"ח קניבסקי להחמיר בחופה משום עין הרע, ואסר ליתן לברך לאב ובנו בזה אחר זה (עיין קובץ המאור, אלול תשע"ז עמוד לו).

מז, ה: אין לעבור בין שתי נשים, אפילו כשאין להן ווסת, ואפילו בבנות קטנות. ויל"ע בדבריו מהי קטנה. ולענ"ד

"וילד בן", (בראשית ה, כח), ולא שמו לפי שמשותלח ה' מזהיר את אנשי ביתו שלא יקראו אותו בשם, שהי' ירא שמא יהרגוהו בכשפים.. "וע"ע בילקוט יוסף (שבת כרך א ח"ד עמוד שפו, מהדורת תשע"ג).

לפני הגריח"ז ז"ל, עכ"פ למעשה יש להתנהג לפי הזו"ח, ולחוש שלא לעבור בין שום נשים, אפילו אינן נדות, וכן נוהגים העולם".

ויש לעיין טובא בגדר זה, דאם נימא שהטעם שאסור לעבור בין שתי נשים הוא משום סכנה דבזה אמרינן דשייך בכל אשה וכ"ש בנדה, אך אי נימא דהטעם משום דחיישינן להרהור, זה לא שייך בקטנה. אך כיצד נימא ונתיר בנערה בתולה, וכי לא שייך ביה הרהור (ושני הטעמים שייכים בה). ולטעם השלישי של כישוף יל"ע. בשו"ת רבבות אפרים (ג, תקכה) כתב דנשים אין הכוונה למעט פנויה, אלא כל ההיתר הוא רק ב"נערות טרם שהגיעו לראות". וע"ע בשו"ת ברכת יהודה (ד עניינים שונים ב אות ה) דביאר דכל הסכנה היא מצד הנדות של האשה, עיי"ש.

אולם בילדה קטנה אין להחמיר ובזה יש להקל, וכ"כ בשי"ח השדה (ספר זכרון סי' יט) מהגר"ח קנייבסקי שהחזו"א הקפיד מאוד שלא לעבור בין ב' נשים, וציין שאפשר דבקטנה אין להקפיד דעי' (יבמות סא, ב) יכול קטנה ת"ל אשה וכו', אלמא דקטנה לא בכלל אשה. וע"ע בשו"ת עולת יצחק (ב, רלח) שהאריך בזה וכתב כי השומע את הגר"א לופיאן זצ"ל לא דייק ולא שמע היטב, דכל ההיתר לעבור בין נשים לא מיירי בבתולות, אלא רק בקטנה, היינו מתחת לגיל שתיים עשרה, עיי"ש. וכן משמע משו"ת שבט הקהתי (ב, שכה) להקל בקטנה.

וממילא צריך להיזהר מאוד גם בבחורות בתולות שכבר יש להן אורח

כנשים. וידוע שבשו"ת להורות נתן (א, נט אות יד) כתב על מי שעובר בין ב' נשים שקרוב לומר שהעושה מעשה המשכיה את לימודו והמקשה עליו את שמועתו, עובר בלאו דפן תשכח וגו' ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך. וע"ע בספר חסד לאלפים (אורח-חיים קנז אות ו) שהעיר שמי שאינו זהיר בדברים שחז"ל אמרו שגורמים לשכחה עובר על: השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח (וזה בכלל דין כל המשכח דבר אחד ממשנתו הרי זה מתחייב בנפשו), וע"ע בשו"ת דברי מלכאל (ב, נג) ובשו"ת דברי בניהו (ח עמוד שיג ואילך). ויל"ע טובא בזה שכן הגמרא במסכת הוריות (יג) איננה אומרת על מעבר בין נשים שהדבר קשה לשכחה אלא שקשה ללימוד (ונראה כי יש הבדל בדברים ואכמ"ל).

וע"ע בספר חוט שני (צניעות עמוד לא אות ב) דציין דבקטנים אין קפידא. ובשו"ת אבני דרך (יג, קפח) העלנו במסקנה: "אין להקל לאיש לעבור בין שתי נערות שהגיע זמנן לראות, ויש להקל לאיש לעבור רק בין בנות קטנות (מתחת גיל י"ב והוא שאין חשש הרהור).

מז, י: זריקת אפידורל איננה מומלצת. לענ"ד הדלה יש להתיר. ברוב המקרים בו ישנו מרדים מנוסה, והאשה במצב בו יכולה לקבל את הזריקה (הן לשלב הלידה והן למצבה הרפואי) התועלת מרובה, ועיין בזה בספר אסיא יג (עמודים 382-392) במאמר אלחוש אפידורלי בלידה.

ובידוע בגלל הסיכונים הנמוכים במתן הזריקה, פוסקים רבים התירו את השימוש בה כמובא בספר תורת היולדת

(לד, ח) לגר"י זילברשטיין, בשו"ת משנה הלכות (יד, רסו), בספר אסיא (יג עמודים 393-394) וע"ע בספר פוע"ה (ג פרק סד אות כט עמוד 202). ונציין כי דעת שו"ת שבט הלוי (ט, עה) דדוקא אם היא כבר באמצע תהליך הלידה ואיכא יסורים, יש להתיר השימוש באפידורל.

ואנב, יש לציין דכתב הרב ד"ר מרדכי הלפרין (שלבי הלידה ביד החזקה לרמב"ם, עיונים הלכתיים ומבט רפואי, מציאות ורפואה בסדר נשים, עמוד 131-132): "יולדת המגיעה ללידה כשהיא חסרת ביטחון או מבוהלת, סיכוייה ללדת ללא סיבוכים יורדים באופן משמעותי, ועולים סיכוייה לסיים את הלידה עם התערבות מכשירנית או חתך דופן (ניתוח קיסרי). לעומתה, היולדת המגיעה רגועה ללידה, יכולה לשתף פעולה ולסייע באופן פעיל לתהליך הלידה התקין".

אסיים שפתחתי, נהנתי מאוד מהגשת דברי כת"ר לתועלת הרבים. ויהי רצון שתמשיכו לזכות את הרבים בדברי תורתכם המשמחים.

בברכת התורה, ובציפיה לישועה
אלחנן פרינץ

בעזהשי"ת

י"ז באדר התש"פ לפ"ג

הגאון רבי מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א

מח"ם בנתיבות הוראה ושאל"ם

ירושלים

לכבוד הרה"ג ר' יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א,

שלום רב.

אפתח בהודאה מרובה על שזיכיתם את הרבים בספר המצויין "פסקי בושם", שהוא אוצר מלא בהוראות ודברי אלוקים חיים מרבינו בעל הקנה בושם זצ"ל. היתה לי תועלת מרובה מהדברים, וייש"כ, ויה"ר שתזכו תמיד להגדיל תורה ולהאדירה כיד ה' הטובה עליכם.

לחיבת הקודש העליתי על הכתב כמה הערות קטנות שהיו לי כשעיינתי בספר, בתקוה שיהיה לתועלת, ואשמח כמובן לידע את דעתכם על הדברים.

א. בעמ' ל"ג סע' כ"ו הובא שרבינו הורה שבסוף הרצועה של יד במקום שנכרכת על הרצועה שמתחתיה, א"צ להקפיד כ"כ על שחרותה.

ומיהו כמדומה שכדאי לציין בהערה שהביאור הלכה (סי' ל"ג סע' ג' ד"ה הרצועות) הסתפק בזה, והעלה צד ראולי כל מה שמחובר כאחד צריך להיות שחור אף במקום שאינו נצרך.

ג. בעמ' פ"ב סע' מ' נכתב שבהבדיל על יין ונמצא חומץ אין זה מוחלט שלא יצא ידי חובת הבדלה, ובהערה ציינו לכה"ח.

ב. בעמ' ל"ח סע' י' נכתב שרבינו הורה דמש"כ המשנ"ב (סי' פ"ח סק"ז) שאשה נדה לא תסתכל בספר תורה בשעת ההגבהה, הוא גם בימי ליבונה, עד לאחר טבילתה.

ואפשר לציין כבר למג"א (סי' רצ"ו סק"ז) שכתב בדינו של מי שאין לו יין או שער, "בתשו' מהר"מ ד"ק [דפוס קרימונא] כתב שיאמר המבדיל בלא כוס

ולבאורה הדברים קשים איך אפשר לפרש כך את המשנ"ב, והרי במשנ"ב

וכו". ועי' בפמ"ג שביאר דהיינו בשם ומלכות.

ד. בעמ' צ"ג הערה ל"ה, נכתב בשם אחד הרבנים שיש עצה ללבוש את הטלית ולהוליכנו לביתו דרך מלבוש שאז אין חשש הכנה שהרי נהנה ממנו עתה בשעת לבישתו.

ומיהו לכאורה לדעת רבינו שהחמיר שלא לטבול במקוה בשבת כשיו"ט חל במוצ"ש, וכן לפי מה שהחמיר להכין מגילת אסתר בשבת וכו', גם זה צריך להיות אסור, שהרי גם בדברים הללו יש תועלת גם כעת, [של תוספת קדושה בטבילה ושל תלמוד תורה בהכנת המגילה], ואעפ"כ החמיר כיון שעיקר כוונתו היא לצורך אחר השבת. וא"כ גם בטלית אין להתיר.

ה. בעמ' צ"ז סע' נ"ה הובא שרבינו הורה שהמוצא בשבת אבידה שהיא מוקצה אסור לו להרימה כדי לקיים מצות השבת אבידה, מפני שחכמים העמידו דבריהם גם במקום מצוה.

ואפשר לציין בזה לדברי הביאור הלכה (סי' רס"ו סע' י"ג ד"ה אסור) במש"כ, "אך לענין איסור מוקצה יש לעיין, ועי' בסי' תקפ"ו סכ"ב ובביאור הגר"א שם, עכ"ד". ויעויין בשו"ע בסי' תקפ"ו סע' כ"ב שכתב דאם עכו"ם הביא שופר מחוץ לתחום תוקעין בו, והוא הדין אם עשה עכו"ם שופר ביו"ט מותר לתקוע בו. והקשו הפוסקים כיצד מותר לתקוע בו והא הוי נולד גמור ואסור ביו"ט, ועי' מה שתירצו

בזה האחרונים, ובביאור הגר"א שם ביאר הטעם דשרי לתקוע בשופר ביו"ט דהיינו משום דמוקצה מותר במצוה. וכן כתב הגר"א בסי' תרנ"ה דעכו"ם שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום דמותר ליטלו ואין בזה משום מוקצה דמוקצה מותר למצוה. ומקורו של הגר"א הוא מהמרדכי (פ"ג דסוכה) שהוכיח כן מהגמ' בפסחים מח. דאמרינן דנסכים באין מן המוקצה. ומכאן למד הביאור הלכה דיש צד להתיר טלטול מוקצה לצורך מצוה, וע"כ הסתפק אי שרי לטלטל מוקצה כדי להשיב אבידה.

ו. בעמ' צ"ט סע' ע"ד הובא שרבינו הורה שאין ליישר בשבת כלי חד פעמי שהתקמט מפני שיש לחוש בזה לתיקון מנא. ונתבאר בהערה שחשש לחומרא שכלי חד פעמי כן נחשב לכלי.

ולכאורה לפי זה גם לענין טבילת כלים דאורייתא יש לחוש דהוי כלי ושיצטרך טבילה. [והיינו בכלים חד פעמיים ממתכות, כגון תבניות אלומיניום]. ואשמח לדעת האם אכן זו היתה דעתו של רבינו.

ז. בעמ' קס"ד סע' י' נכתב לענין מי שנהג פורים בי"ד והגיע לכרך קודם ט"ו שכששומע ברכת שהחיינו על המגילה יענה אמן, אף דעל הצד שהוא מחוייב נמצא שמפסיק בין הברכות לקריאת המגילה.

ובעניי לא הבנתי מדוע בכלל זה נחשב להפסק, והרי על הצד שהוא מחוייב שוב בט"ו א"כ י"ל שהוא צריך לברך שוב שהחיינו, כמש"כ לדוגמא בשלמי תודה (פורים עמ' שע"ה).

ח. בעמ' קס"ד הערה ט, כתבו ללמוד מהוראת רבינו לגבי פרוז שהגיע לירושלים אחר עלוה"ש של ט"ו שלא יתנו לו עליה, דה"ה אם היה מגיע קודם שקיעה"ח של ט"ו, דכיון שרק לחומרא אנו חוששים לדברי הירו' שנתחייב כאן וכאן, לכן גם בכה"ג אין לתת לו עליה.

ומיהו לכאורה יש לחלק דכאן לענין לעלות לתורה זה קל יותר מאשר לענין שאר הדברים, שהרי יש מנהג קדום שנהגו בכל אופן לקרוא בתורה בט"ו, ועוד

ז. בעמ' ר"ו סע' י"ג נכתב אודות תינוק שירד חומו ועמד על פחות משלושים וחצי מעלות. וכנראה נחסר כאן איזה מספר.

ואחתום מעין הפתיחה בהודאה מרובה ובברכה,

מרדכי הלוי פטרפרוינד

הגאון רבי יוסף אבימבול שליט"א

מח"ס שער יוסף וש"ס

בני ברק

אבל בהקפות בשמחת תורה

לכבוד הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך
וש"ס, ראיתי הספר פסקי בושם שיו"ל ע"י מכון גם אני אודך.

שהביא מבעל הקנס בושם זיע"א (עמ' קנד) שנשאל מאבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו ל"א האם מותר לו לרקוד ההקפות בשמחת תורה והשיב שאצל החסידים נהגו להקל בזה.

ובן ראה עוד בארחות רבינו (ח"ב עמ' שטו) הביא בשם מרן החזו"א שמותר לו להקיף את ההקפות, וכן כתב בהליכות שלמה (פרק י"ב סעיף יא) בשם הגרשז"א ע"ש, אולם לא ירקוד, וכן כתב בקיצוד דברי סופרים (פרק נב סעיף עד) בשפ מועד לכל חי (פרק כה סל"ט). וכן כתב בחזו"ע (סוכות עמ' תסז) בשם הגרשז"א בשלמי מועד (עמוד קסו) אולם הוא כתב כן על מי שאירע לו אבל בימי חול המועד, אולם מדברי שאר הפוסקים נראה דה"ה ב"ב חודש.

ובשו"ת לבושי מרדכי (ח"ד סימן קלו) ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן רכו) כתבו שלא יקיף את הס"ת וגם בהליכה שהרי אפילו בסוכות אינו יכול להקיף עם הלולב ואף שההקפות בסוכות הן מדין גמ' כ"ש בשמחת תורה שאינו אלא מנהג, וכן משמע שנקט לדינא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן סב אות ב) שהיקל להקיף רק לרב בית הכנסת וכדי שלא יהיה כאבלות בפרהסיא.

אולם בקובץ תשובות להגריש"א (ח"ב

האם צריכים להחזיק את הד' מינים בב' הידים בהושענות

ד' חול המועד סוכות תשפ"א

לכבוד הגאון האדיר רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס שלו' רב.

קבלתי הספר הנפלא עד למאור "פסקי בושם" ובו פסקי הוראה והנהגות ממרן פוסק הדור רבי מאיר בראנדסדארפער זצוק"ל בעל הקנה בושם, (מחודש שבט) ועתה התפנתי להעיר זעיר מפה וזעיר משם.

תיב אות ג') וכן כתב בספר חיים וברכה (אות קפו) וכן באלף המגן (סימן תרס ס"ה) וכן הוא דעת הגרמ"ק והו"ד בספ' ארבעת המינים כהלכתם (עמ' קנט שאלה ס"ה)

ובב' איש חי (ש"ר האזינו סעיף יד) כתב שה"ה בהקפות ע"ש. וכן הביאו בכאיל תערוג (מועדים) על מרן הגרמ"ל שטינמן זצוק"ל באמירת הושענות מקיף רבינו כשבימינו הלולב ובשמאלו האתרוג וראיתי כמה פעמים שאינו מחזיק כלל בידיו את נוסח ההושענות אכן בהו"ר ראיתי שאחד מנכדיו נתן בידו חוברת קטנה עם ההושענות ואחזה רבינו בידיו יחד עם ארבעת המינים, וכהאי דינא דיש להחמיר וכן כתב לדינא בשו"ת מקדש ישראל (עמ' ריט) וכן בשו"ת להורות נתן (חי"א סימן סח) וכן נהג הגרשז"א זצוק"ל בשנים הקודמות לפני שהיה צריך לאחוז בזרעו של נכדו כן הו"ד בספר עלהו לא יבול (ח"א עמ' רכח).

אולם בשו"ת גינת ורדים (גן המלך סימן קלח) וכן דעת הגר"י מישר בשו"ת אבן ישראל (ח"ט בהערותיו על המשנ"ב

במה שהובא בעמ' קנב, אות לד שעורר שבעת הקפת הבימה עם ארבעת המינים צריך לזהר להחזיק את הלולב בימין ואת האתרוג בשמאל, כמבואר במג"א (סימן תרנ"א סק"ו) ובאחרונים ותמוה על מה שרבים אינם נזהרים בזה ומחזיקים אז את כל הד' מינים ביד אחד, והוא מש"כ בשו"ת קנה בושם (ח"א סימן לה) ע"ש. והנה מה די"ל שמה שנוהגים משום שצריכים להחזיק את סידור התפילה להושענות, אבל סו"ס הדפיסו סידורי תפילה קטנים שיהיה אפשר להחזיק את שניהם.

הנה עיקר דין זה שצריכים להחזיק את שניהם, לענין ההלל מצינו בשו"ע (סימן תרנא סעיף יא) צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע בשניהם יחד עכ"ד, ובא"ר (סק"ל) בשם המהרי"ל (סימן ז') כתבו וכן באמירת ההושענות ע"כ, וכן כתב חיי אדם (כלל קמח סעיף ז'). וכן הוא בערוך השולחן סימן תרנ"א ס"ט, וכן במג"א סימן תרנ"א סק"ו, ובשו"ע הרב (סימן תרנ"א ס"ג) ובבכורי יעקב (סימן תרנ"א סק"א) וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן ת"ל אות א' ח"ה סימן

ההושענות בשמאל ולולב ואתרוג בימין ע"כ.

אח"כ ראיתי בספר חיים וברכה אות קפ"ו שהביא להדיא דכ"כ בשו"ע הרב סימן תרנ"א סק"ג שגם באמירת ההושענות צריך להחזיק הלולב בימין ואתרוג בשמאל ושכ"ה ג"כ במג"א שם סק"ו ושם בחיים וברכה כתב דרבים אינם נזהרים בזה ואוחזים אז את הלולב והאתרוג שניהם ביחד בימין וצ"ע וראיתי ששם בהגהות המו"ל הביא ג"כ הירושלמי הנ"ל וע"ע בספר מעדני ספר סי' ע"א.

ועי' בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ב עמ' פ"ה שהגרי"ז מבריסק זצ"ל היה מקפיד אפילו בשעת אמירת ההלל והושענות להחזיק את הד' מינים בשתי ידים את הלולב בימין ואת האתרוג בשמאל ופעמים שהדבר קשה עד למאוד וכגון בעת אמירת ההושענות ואז היו נוהגים בבריסק שהש"ץ היה מחזיק בידיו רק את הד' מינים ולפניו היה הולך אחד מהבעלי בתים ופניו כלפי הש"ץ והיה אווז את הסידור בידיו בגובה כדי שיוכל הש"ץ לקרוא בו ולומר את ההושענות, עכ"ד של הגר"ש זיע"א. וע"ע בספר שערי חג הסוכות מילואים סימן טו ששם הסיק שיש להקל בזה.

ומ"מ מי שמחזיק את הס"ת שאני, דהנה יש מקומות שמי שאוחז את הס"ת אינו מחזיק ד' מינים כי הוא בחר ואינו נוטל לולב ורק אח"כ נוטל את של אביו כמנהג החסידים, [ולא הבנתי מנהגם בכ"ז שהא מפסידים מצות נענוע הלולב בהלל] או למנהג הספרדים שמניחים את הס"ת על הבימה, אבל למנהג בני אשכנז כתב בספק

סימן תרנ"א ס"א) שבהקפות להושענות כיון שבאמת היה צריך להקיף בערכות ואנו נוהגים להקיף בלולב בודאי אפילו כולם ביד אחד יש להקל, וכן כתב להקל מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים וזמנים (ח"ב סימן קכא) וכן כתב בשו"ת משנת יעקב (ח"ב סימן תרנא עמ' רי), וע"ע במועדים לישראל (סימן קסד) שהביא מעשה רב מהגריש"א וכן מהגר"ש וואזנר שבשעת ההקפות הם מחזיקים הלולב והאתרוג ביד אחת, וע"ע בקונטרס לקנות חכמה ד' מינים עמ' 14 שכן הורה הגריש"א, וכן הובא באורחות רבינו (ח"ב עמ' שא אות יא) שכן נהג הקה"י.

וע"ע בשו"ת שומע ומוסיף (כת"י) שכתב הגר"ש דבילצקי זיע"א וז"ל: בענין הקפת הושענות נהוג עלמא להחזיק הלולב והאתרוג ביד הימנית כי צריכים להחזיק הסידור ביד השמאלית אמנם אין זה כ"כ טוב כי לכתחילה צריך להחזיק גס אז הד' מינים כמצוותן הלולב בימין והאתרוג בשמאל וכ"כ להדיא הבן איש חי פרשת האזינו אות י"ד שיש טועים בזה שאוחזים הלולב והאתרוג ביד אחת וכו' וזה אינו נכון אלא גם בהקפות יאחז האתרוג בשמאל ולולב בימין ע"כ, ומצאתי כן להדיא בראבי"ה הלכות לולב עמ' וכן הוא בעוד ראשונים בשם הירושלמי ובירושלמי שלנו ליתא וז"ל סדר הקפה כל ישראל גדולים וקטנים נוטלים את לולביהן בידם הימנית ואתרוגיהן בידיהן השמאלית ומקיפין וכו' ע"כ הרי שגם בשעת ההקפה הוא כן אך לעומת זה מצאתי בשו"ת גינת ורדים הובא בבכורי יעקב סימן תרנ"א ס"ק י"א שכתב דכן אנו נוהגים בהקפה שאוחזין ספר

קובץ הלכות רבי שמואל קמינצקי (סוכות עמ' שצז), שמי שאוחז את הס"ת בשעת ההקפות אינו עיקר מצותו כלל, ולכן אפשר להקל לו כי בנ"א צריכים ידו האחר בשביל להחזיק הסידור וכדומה וראינו גדולי ישראל שהחזיקו אותן בידן אחת וא"צ לדקדק בזה כ"כ, עכ"ד, ומזה למדנו דאינו חיוב כ"כ.

בס"ד, ג' חשוון תשפ"א [יום הייא"צ דזקני מרן הגר"ד אונגרישר זצ"ל]

הגאון רבי חיים מלין שליט"א

מח"ס אורחות אכילה ושא"ס

מודיעין עילית

למע"כ הגאון המופלג בתויר"ש

כמוהר"ר יואל יחיאל מיכל פרנקל שליט"א

השל' והברכה וישע רב

הנה בשמחה עצומה זכיתי לקבל מיד ידידינו הנעלה והיקר הגאון המופלג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס יקרים) – את הספר הגדול "פסקי בושם" – בו זכה כת"ר שליט"א לערוך ולסדר, בעמל ובזיע רב, מתוך עיון והעמקה עצומה, את פסקי הגאון האדיר רבי מאיר בראנדסדארפער זצוק"ל – בעמח"ס שו"ת קנה בושם, אשר כל פסקיו ושמועותיו הם לנו לאור ולדרך בלימוד ההלכה, בדרך המסורה והצרופה לנו מרבותינו. והחיבור יצא לאור ע"י המכון המיוחד "גם אני אודך" שבראשות ידי"נ הגר"ג שליט"א, שזכה זה עשרות בשנים להגדיל תורה ולהאדירה באופן נפלא ומיוחד.

ואשרי שלו ככה, שזכה לערוך ולסדר כשולחן הערוך, דבר דבור על אופנו כל הפסקים והשמועות, השאלות והתשובות, בבהירות וברוב יופי, בטוב טעם ודעת. ואני הקטן איני ראוי אפי' להתחיל לשבח החיבור הגדול והעצום הזה, ואני רק מודה מקרב לב לכת"ר שליט"א על שזיכנו באוצר יקר זה – המלא וגדוש בכל טוב. ורק אברכנו בברכת הדיוט כי כה יתן ה' וכה יוסיף למע"כ שליט"א עוד כהנה וכהנה, לזכות את הרבים בחיבורים וחיידושים ערבים ויקרים, מתוך נחת ושמחה, בריות גופא ונהורא מעליא וכל טוב סלה, וזכות הגאון האדיר זצ"ל תעמוד לכם לשפע ברכה והצלחה בכל העניינים, אכ"ר.

ורק אציין מרגניתא טבא דאשכחית בספר היקר "דחזיתיה לרבי מאיר" על הגאון הגדול רבי מאיר הלוי סלובייצ'יק זצוק"ל, ראש ישיבת בריסק (ח"ב עמ' 4), שהובא שם בזה"ל: "אמר לי שפטירתו של רבי מאיר ברנדסדורפר היא 'א גרויסע קלאפ' [מכה גדולה] ואבידה עצומה... כי אין היום את מי לשאול... ואדרבה, אולי יש לי רעיון למי אפשר לשלוח שאלות. הוא יושב עם המדוכה הזו, ואינו יודע מה לעשות..."

ע"כ (וע"ע שם בכמה עובדות נפלאות על הגאון זצ"ל).

והנה לבקשת ידי"ג הגר"ג רבינוביץ שליט"א, העליתי על הכתב כמה הוספות דלות מדי עברי בין בתרי הספר הגדול והמיוחד הזה, והאמת שכמעט לא שייך להוסיף – כי כת"ר שליט"א סידר הכל על הצד היותר טוב, והביא דעת הגאון האדיר בעל 'קנה בושם' זצ"ל ברוב

בהירות, עם הנימוקים והמקורות. וכ"מ שכתבתי כאן הוא רק להוסיף קצת סברות ומ"מ להגדיל תורה ולהאדירה, ואיזה דברים ששמעתי מרבותי דעתם בזה, ולא ביררתי הדברים כל דבר ודבר לעומק הסוגיא אלא רק ציינתי ממה שרשום אצלי, פעמים בקצרה ופעמים בארוכה יותר, ואולי יהיה למאן דהו תועלת מדבריי, והיה זה שכרי:

רחיצה קודם התפילה

א [בפרק ו סעי' ד (עמ' מ) הביא לגבי אנשים המתרחצים במקוה עם בורית או סבון קודם תפילת שחרית, והשיבו שבאמת יתכן שיש איסור לעשות כן. ואציין כאן מה ששאלתי ממור"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א באיסטניס שרוצה לרחוץ גופו קודם התפילה בסבון (שיוכל להתפלל עי"ז יותר טוב), והשיבני דאם ישפוך ע"ע ברחצה ט' קבין, יהיה זה גם לטבילת עזרא, ושרי.

התפלה אם זה לצורך התפלה. ובאמת שלגבי עישון קודם התפלה יש דיוק מהמשנ"ב (סי' ד' סקי"ד) דרק קודם נט"י אסור, ע"ש].

והנאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רבה של שכונת גילה, ירושלים) כתב לי בזה"ל: "לא מצאתי שאסור להתרחץ לפני התפילה, וראה בסי' צב דמה שמפריע לו לתפילה יכול לעשות כמו כיחו וניעו וכיוצ"ב, וגם לרחוץ עצמו", עכ"ל.

ובאמת דעת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (דעת נוטה ח"א עמ' רמז) שאם ע"י שירחץ גופו יעזור לו לכוון בתפילתו, הרי שמותר [וכע"ז השיב בסו"ס אשי ישראל תשובה פד, שמותר לעשן קודם

והנאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א (מח"ס שבט הקהתי, וחבר בד"צ מחזיקי הדת) כתב לי "ירחוך קצת בסבון, ולא יאריך כמו בער"ש".

אם מותר לש"ץ לילך קודם תתקבל

ב [בפרק ו סעי' לב הביא שאין הש"ץ צריך לפסוע ג"פ אם בא לעקור ממקומו כדי להתיישב לנפ"א, כיון שהולך לצורך התפלה, וסומך על מה שיפסע ג"פ בקדיש תתקבל. והנה באמת דב"ז מפורש

במשנ"ב (סי' קד סק"ט), דהנה שם בשו"ע איתא (סעי' ב) "אין לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו, אא"כ הוא בתחנונים שלאחר התפלה". וכתב ע"ז המ"ב שם בשם המג"א: "בתחנונים. דאז מותר אם העקירה

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה-תוי"ט, ירושלים) כתב לי בכ"ז, בזה"ל: "מה ששאלת, היא הערה נכונה, ובאמת לא ראינו נזהרים בזה. וכשמוליך הס"ת לבימה, פונה והולך למקומו וכדומה. וטעמא דמילתא נראה לומר ע"פ מה שביארתי בס"ד בארוכה במקו"א, ואבאר לך הנצרך לענייננו.

"הנה כשעומד ומתפלל שמו"ע, יש שני עניינים נפרדים, האחד, ש'מדבר ומרצה דברים לפני המלך'. ואנכה"ג נתנו לנו צורת ריצוי הדברים. ג"ר שבח, אמצעיות בקשה, ג"א הודאה. וכן כל סדר הי"ח ערוך ומסודר כאו"א זא"ז עי' מגילה יז ב'. וג"ר וג"א כחדא ברכה אריכתא והך דין דאם לא עקר רגליו חוזר לרצה וברך עלינו וכו' – כל אלו הם מגדר צורת ריצוי דברים לפני המלך. ומטעם זה יש האיסור להפסיק באמצע ריצוי הדברים, וגם לשמוע קדושה וכו' נחלקו בתוס' ברכות מ'. ואכמ"ל.

"בנוסף, יש עוד דין, והוא 'עומד לפני המלך'. וע"ז בא ג"פ לעמוד לפניו וג"פ להיפטר ומשתחוה לשמאלו כנגד ימינו של המלך. וידוע מהגר"ח עה"ר דהידיעה שעומד לפני המלך מעכבת כל י"ח. ואכמ"ל.

"והנה בברכות כ"ד ב', הנצרך להפיח יעקור לאחוריו ד"א וכו' עי' כ"ז בסי' ק"ג. הגדר הוא דהולך ממקום עמידתו לפני המלך כי אין מהכבוד להפיח לפניו. ואשר לכן צריך לחזור למקומו שעמד

לצורך מצוה קצת, כגון מה שאנו נוהגין בש"ץ שתיכף אחר חזרת התפלה עוקר רגליו ויושב לתחנון במקומות שנוהגין לומר תחנון בשיבה, וכן עולה לבימה לקריאת התורה, אף שלא הגיע עדיין להקדיש שעם תתקבל שפוסע בו הג' פסיעות, או כגון מה דאמרינן בגמרא בר"ע שהיה אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות והיינו בתחנונים שלאחר התפלה, אבל שלא לצורך אסור להאדם לזוז ממקומו עד שיפסע הג' פסיעות", עכ"ד המ"ב. הרי מבואר מדבריו להדיא דמותר לו לעקור – קודם הג' פסיעות, דאם מיירי שפוסע ג"פ קודם שמתיישב – למה רק לצורך מצוה קצת, וע"כ כדברי בעל ה'קנה בושם'.

ואביא בזה מה ששאלתי פעם קמיה הגאון הגדול רבי אביגדר הלוי נבנצל שליט"א בענין ד' המ"ב הללו- בזה"ל: "הנה במ"ב (סי' קד סק"ט) מבואר שמותר לש"ץ לעקור בין חזרת הש"ץ לקדיש תתקבל רק לצורך מצוה קצת כגון לתחנון או להולך הס"ת לבימה. ויל"ע בזמן קריאת התורה האם צריך הש"ץ ליזהר שלא להרבות בהילוך שלא לצורך, ויעמוד ליד הבימה ולא יזוז משם עד אחר קריאת התורה, דלא ראינו מדקדקין בזה כ"כ".

ובתב לי הגר"א שליט"א: "לכאורה נכון לדקדק בזה. וזה לא נוגע לשבת וכו' שאומרים תתקבל לפני קריאת התורה", עכ"ל. [והגר"ש קהת גראס שליט"א (בעל 'שבט הקהתי') כתב לי דאין צריך לדקדק בזה, וצ"ב. ואולי עפ"ד מו"ז שליט"א כאן, יבואר].

להיפטר מלני המלך עד קדיש תתקבל, ואשר לכן חידש לן המג"א ק"ד סק"ב שאסור לזוז ממקומו שלא לצורך, אבל לצורך מצוה קצת [ישיבה בתחנון והולכת ס"ת] מותר והובא כ"ז במ"ב סק"ט.

"ועדיין יש לנו לחקור, האם כשהותר לו ללכת בלי ג"פ, האם נחשב שעקר לפני המלך אלא שאח"כ חוזר למקומו לעמוד לפניו ואז יפסע כדת וכדין וכראוי להיפטר מהמלך. או דלמא להיכן שהלך [לבימה ולשבת] נחשב עדיין עומד לפני המלך. והדברים מסתברים שודאי אינו נחשב כעומד בבימה לפני המלך, ופשוט שאינו ממשיך שם ובא לציון ותתקבל [לנוהגים להחזיר רק אחר תתקבל]. ובודאי דומה למש"כ הב"י סי' ק"ג ממהר"י אבוהב דצריך לחזור למקום שקבע השכינה כנגדו. ואשר לכן, י"ל שפיר דכל שהותר לו לצאת מלפני המלך לצורך הולכת ס"ת, שוב לא קפדינן על כל פסיעה ופסיעה עד שחוזר עם הס"ת ואז נעמד שוב לפני המלך ונפטר כדת. וכן נראה כה"ג כל שנתחייב להפסיק י"ח כדי לצאת לצרכיו, אי"צ למדוד פסיעותיו לחזור בדרך הכי קצר [פחות פסיעות] וע"ש קד"סעיף ג' ובמג"א וגר"א דעצם הליכה ל"ה הפסק. אלא דעליו לחזור בדרך הכי מהיר אף שירבה פסיעותיו, כי אין איסור על כל פסיעה ופסיעה, אלא עליו לחזור לתפילתו בלי שום היסח הדעת. וכ"ש בנד"ד שמותר לו כבר להסיח דעתו, והותר לו לעקור מלפניו לצורך מצוה. ודו"ק בכ"ז, עכ"ד מו"ז שליט"א.

ולהמשיך ממקום שפסק, ואינו ממשיך ומתפלל במקום שעומד כעת, ע"י כ"ז בב"י מה שהביא ממהר"י אבוהב, ובשו"ע הרב קג ב' ועוד. וכ"ז מטעם שהוא צריך לחזור למקום 'עמידתו לפני המלך' 'ומקום שקבע שכינה כנגדו'.

"והנה בעקר ד"א להפיח, פשוט דאסור להמשיך אח"כ לפסוע למקו"א וצריך מיד לחזור למקומו. וזה מב' טעמים, חדא שאסור להפסיק מ'עמידתו לפני המלך' וככל שנגמר אונסו בעי לחזור. ושנית אסור להפסיק ולהסיח מ'הרצאת דבריו לפני המלך'. ופשוט.

"משא"כ כל שגמר י"ח לגמרי אלא שלא פסע הג"פ. מפני שעומדים מאחוריו. הרי"ז בעצם כבר גמר להרצות דבריו לפני המלך. ומותר לו לענות אמן וגם ב"ה ב"ש [מ"ב קכב סק"ד], ועי' שו"ת שלמת חיים סי' קי"ז, דגם עלינו צריך לומר. מ"מ עומד לפני המלך הוא ועי' מג"א צז ב' דאסור לרוק מטעם זה. וכל מה שנחלקו אם מותר ללמוד אז בפיו או רק בהרהור [עי' כ"ז אש"י פל"ב הע' ע"ג], הוא רק מה ראוי ומה לא ראוי כשעדיין עומד לפני המלך, אבל ודאי סיים תפילתו והרצאת דבריו ואם טעה חוזר לראש. ועכ"פ גם להחזו"א מותר להסיח דעתו ע"י לימוד בהרהור ע"ש.

"והנה ש"ן שגמר י"ח בלחש, פשוט שסיים הרצאת דבריו לפני המלך, ומותר להסיח דעתו בלימוד בפה או בהרהור כנ"ל. אלא שעדיין לא פסע ג"פ

אי חיישי' לעיה"ר בשני אחים בשאר דברים

(ח"ג סי' ז) דעין הרע הוא חשש רחוק, ומקילין בזה, והבו דלא לוסף עלה מה שלא מוזכר בש"ס (ולכן פסק שם שאם קראו לאח ואז לאחר, ולא היה אותו אחר – מותר להעלות האח, וכ"פ בשערי אפרים שער אות ל).

וע"ע למו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד (גיטין לו, א) שדן אם אפשר לכבד שני אחים בברכה בשבע ברכות – בזה אחר זה, וכתב דתליא בב' הטעמים למה אין מעלין שני אחין בזה אח"ז לקריאה"ת דבב"י כתב טעם אחד בשם הארחות חיים משום דהם פסולים לעדות, ובתורה כתיב 'עדות ה' נאמנה', ולפי"ז דווקא בקריאה"ת דהיא כעדות ולא בשאר מילי. אך למעשה הב"י עצמו הביא שם טעם נוסף בשם הכל בו שאין מניחין לעשות כן משום עין הרע. ולפי"ז דן שם בשאר דברים. ולמעשה הכריע דאפשר ואין לחוש בכך.

ושאלתי קמיה מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א (ע"י הגר"י שוב שליט"א) האם רק בשאר כיבודים יש לחוש לעין הרע, והשיב דרק בעליה לתורה מצינו כן, ובשאר כיבודים אין חשש.

והנאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רבה של שכונת גילה, ירושלים. ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין) כתב לי "העובדה שחז"ל קבעו דין זה רק בענין עליות לתורה, ולא הזכירו ענין זה לגבי דברים אחרים, משמע שמה שאמרו אמרו, ואין לנו להוסיף על זה. אין לי הסבר למה לא

[ג] בפרק ז סעי ח (עמ' מח) הובא מה שאמר בעל ה'קנה בושם' זצ"ל שאין קפידא ליתן הגבהה וגלילה לאב ובנו או ב' אחים יחד דרק בקריאת התורה מצינו כן, ואין לנו להמציא דברים חדשים (וכן מובא בהמשך בפרק לט סעי' יד, עמ' רמ, לגבי שני אחים בברכה בשבע ברכות). ובאמת שכן הסתפקתי דמאחר ומצינו שאין לקרות לשני אחים בזה אחר זה משום עין הרע (כמב' בשו"ע או"ח סי' קמא ס"ו), האם לפי"ז יהיה אסור גם שאר דברים, וכגון ליתן לשני אחים לדרוש בזה אחר זה, או לכתוב מאמר תורני באותו קובץ וכל כיו"ב.

דאמנם רק גבי קריאת התורה מצאנו כן, אך לכאור' זיל בתר טעמי, דאנשים מביטים על דבר כזה ששני אחים עולין בזה אח"ז בתמיה וזה גורם עין הרע, וא"כ מה לי קריאת התורה ומה לי שאר דברים שיגרמו לאנשים תמיה.

ובאמת שבס' מאיר עוז לידידי הגר"מ ערבה שליט"א (ח"ה עמ' שלג) הביא בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאין לנו להוסיף על עיקר האיסור, דאין לנו אלא מה שאמרו חז"ל. ולכן השיב שם מרן הגר"ח שליט"א שגם לכבד הגבהה וגלילה לשני אחים מותר. וכן דעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (בס' אשרי האיש) וכן דעת מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל (בס' חוט שני). וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' כ) מה שדן בזה בארוכה.

ולמעשה קדם לזה בשו"ת שבות יעקב

חששו בענין אחר, מסתמא חז"ל ידעו, עכ"ל.

והנאון רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א (רב דקהילת דברי שיר, ב"ב) כתב לי "לא שמענו שנוהגין כן במקום אחר" (היינו דלא שמענו שחוששין לזה בשאר דברים). וכ"כ לי הגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א (בעמח"ס שו"ת שבט הקהתי) "רק בעליה לתורה כל א' מסתכל".

והנאון רבי אברהם יפה שלזינגר שליט"א (גאב"ד ז'נבה, ובעמח"ס באר שרים) כתב לי בזה"ל: "מה שנוגע האם גם בשאר מילי יש לחוש לעין הרע בשני אחים וכו', יעיין במה שכתבתי בבאר שרים ליקוטים סי' י"א אות בי שם הבאתי בין היתר מהא"ר והדה"ח שהיכא דלא קוראים בשמו לעלות אלא יעלה מפטיר אין בו עניין עין הרע. וכתבתי אני דלא ניחא לי עצה זו שלא לקרוא בשמו עי"ש, ובשני ספרים שרי, כאשר המפטיר קורא בספר שני והשביעי בראשון.

"והבאתי משו"ת אבני חפץ סי' ט"ז אות ג, גבי הגבהה וגלילה להעלות

אב ובן או ב' אחים וכתב דאם קוראים בשמם אסור, וכן בהקפות לשמחת תורה לתת באותה הקפה לב' אחים. וכתב, דאם נותנים בניהם אפי' באותה הקפה אך מפסיק בניהם לאחר שרי. ולכן למאן דקפיד על עין הרע יעשו רוח בין עדר לעדר וד"ל, עכ"פ אתה תחזה דגם בדבר שאין מבואר בשו"ע מאן דקפיד קפדינן, ויש בענינים אלה של עין הרע לפי הזמן והמציאות להיזהר, ועיין היטב בבאר היטב (סי' קמ"א אות ה'), כן נלענ"ד, עכ"ל.

והנאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (רב דקה"ח שיכון ה' ב"ב, ומח"ס ויצב אברהם) כתב לי "ודאי ראוי להזהר, הכל בכלל דברי יעקב אע"ה (בראשית רבה פרשת מקץ) 'ויאמר לבניו למה תתראו, אמר יעקב לבניו אתם גבורים אתם נאים אל תכנסו בשער אחד ואל תעמדו במקום אחד שלא תשלוט בכם עין הרע'", עכ"ד.

אם יש קדושה לחדר שיעורים

בזה"ל "האם יש דין קדושה בחדרי שיעורים, וכדין ביהכנ"ס שצריך לשהות שם מעט ולומר פסוקים, דלכאוי' אין שם ס"ת ולא מתפללים שם, אלא רק יש שם שיעורים כמה פעמים ביום. וכתב לי מרן הגר"ק שליט"א "יש", היינו דיש קדושה.

והנה באמת עצם הדין הוא בשו"ע (או"ח סימן קנא ס"א) ושם לא נזכר שום חילוק בין בית המדרש לבין הכנסת (דבזמנם הרי הביהכנ"ס היה מיוחד

ד' בפרק ח סעיף ח (עמ' נ) הורה שחדר שיעורים שבישיבות, שהוא חדר מיוחד לאמירת שיעורים ולהרבצת תורה, דינו כבית המדרש לכל דבר. והנה בס"ד ביררתי דב"ז מפי גדולי הפוסקים, ואביא בזה מה שכתבתי בזה (ונדפס בס"ד בס' פסקי הוראה-אהל יעקב, לידי"נ הגר"א סקוצילס שליט"א, סימן מב עמ' עז):

הנה שאלתי לפני כמה שנים ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

בביהמ"ד שקבוע ליחיד ללימוד דלא קבוע קדושתו כ"כ, וכדמשמע ממג"א בסימן קנ"ג ס"א (ס"ק א') דבזה איירינן הכא, אבל ביהמ"ד שקבוע לרבים ללימוד התורה בוודאי קדושתו חמורה יותר מבית הכנסת ומוטב להתפלל בו בעשרה יותר מביהמ"ד שיש בו רב עם אפילו מי שאינו לומד בו כלל, וכדאי' בגמ' (ברכות ח'). דאובה ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות וכו', וכ"מ מכמה אחרונים, עכ"ל. וא"כ בעניינינו נפק"ל לפי"ז דודאי דיהא קדוש.

אלא דאולי יש לחלק בין ביהמ"ד שלומדים שם כל היום ולבין חדר"ש שרק פעם או פעמיים ביום מוסרים שם שיעור, וכן ראיתי מביאים בשם ספר 'תורת חיים' (בסי' צ ס"ק כג) דכתב שבכה"ג אין לו חשיבות טפי מביהמ"ד, וכ"מ ברבנו יונה בברכות (ד, א) דאם אומרים בו דרשות לפי שעה אין לו מעלת ביהמ"ד, ועי' במעדני יו"ט על הרא"ש בברכות (פ"א, סימן ז אות מ) דכתב דמעלת ביהמ"ד היא ששם קביעות התורה וההוראות בכל יום, משא"כ ביהמ"ד שדורשים שם רק לפי שעה. אכן מזה אין לומר שלא יהא בזה קדושה, דהם רק כתבו שאין לו מעלה טפי מביהמ"ד, ותו, דאין מקור לומר שיהא שרי לבזותו (ליכנס בלא לשהות שם).

ועוד ראיתי להגר"י ליברמן שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סימן מו) שנשאל בזה, וציין לדברי המשנ"ב הנ"ל. ולאח"מ רצה לדמות זאת לנידון בחדר לימוד דתשב"ר דמצינו בזה פלוגתא

לתפילה, והביהמ"ד ללימוד), דז"ל המחבר שם "בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש וכו'. ואם צריך ליכנס בהם לצורכו, כגון לקרוא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואח"כ יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו. ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות, יאמר לאחד מהתניוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו, או ישהא מעט ואח"כ יצא, שהשיבה בהם מצווה שנאמר אשרי יושבי ביתך" עכ"ל. וא"כ הוא לכאור' הביאור בדברי הגר"ק שליט"א דסו"ס הגם שאין מתפללים שם, מ"מ לא מצינו חילוק שכזה.

והנה אח"ז מצאתי שכבר דיבר מזה לכאור' במשנ"ב, והוא אהא דסעיף ב' "יש אומרים, שמה ששנינו בקדושת בתי מדרשות, רוצה לומר של רבים דומיא דבית הכנסת, אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו אין לו קדושה כל כך". ובמשנ"ב שם כתב (ס"ק יד) "לצרכו. אבל אם הקדיש בית לצורך רבים ללמוד בו, אפילו אם אין מתפללין שם כלל, יש עליו קדושת בית המדרש וכו'". וא"כ להדיא הוא כדברי מרן שליט"א דיש בו קדושה. ושו"מ שהביאו בשם ספר 'זכרון משה' (עמוד ע) שהביא כן משמיה דמרן הגר"נ קרליץ זצ"ל.

ויש מן הענין לציין לדברי המשנה ברורה בסימן צ (ס"ק נה), דשם כתב השו"ע דכשיש לו ביהמ"ד קבוע שלומד בו ויש לו עשרה – עדיף להתפלל שם מביהמ"ד, ואפי' שבביהמ"ד יש ברוב עם הדרת מלך, דביהמ"ד שלומד בו קדוש טפי (וגם עי"ז לא מתבטל מלימודו לילך לביהמ"ד), וכתב עי"ז המ"ב בזה"ל "ונראה פשוט דזה דווקא

הפוסקים, דבשו"ת המבי"ט (ח"ב סימן קעא) ובשו"ת מהר"ש ענגל (ח"ז סימן לא) ובשו"ת צור יעקב (סו"ס לד) כתבו דיש לזה קדושת ביהמ"ד, והביאו בשם ספר חסד לאלפים (אות ד) דהוסיף דיתכן שקדושתו גדולה מביהמ"ד דהרי אחז"ל (שבת קיט, ב) דאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תשב"ר. וכן בספר קב הישר (פרק עב) הביא דברי הזוה"ק (פרש' לך לך, דף לב, א) דרשב"י הלך לראות את הנערים בבית רבם כדי לראות פני שכינה, דמקום לימודם הוא מחנה שכינה. וכ"פ בספר 'צדקה ומשפט' (פי"ב, הע' ב). אכן בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ת, או"ח, סימן מ) כתב דאין בו רק קדושה קלישתא כעזרת נשים, והביאו בספר משנת יוסף בהל' בית הכנסת (סימן כה אות י').

ועיין בשו"ת משנ"י שם שרצה לחלק בין תשב"ר לחדרי שיעורים של ישיבות וכיוצ"ב, ולמעשה סיים בזה"ל "אכן חזינן עמא דבר שלא נהגו שום קדושה בחדרי שיעורים ולימוד, והלוואי ננהוג קדושה כדבעי בבית כנסת ובבית מדרש עצמו. וצ"ל [אהא דמקילין בזה] דהוי כבונים לכתחילה על תנאי להשתמש בהם חול, ולעשות בהם מסיבות ושמחות וכדו' שיש בהן קצת קלות ראש, ואין התנאי מועיל להתיר כזאת בביהמ"ד אלא שלא תהא בו קדושת ביהמ"ד. כמ"ש הביאור הלכה (סימן קנא ס"י, ד"ה לא מהני) דמהות התנאי הוא דאין שם ביהמ"ד עליו אלא כבית בעלמא, ואפילו לא התנו- מ"מ כיון דכו"ע נוהגים בהם חול ואין יכולים לנהוג בהם קדושה כראוי, הוי כלב בית דין מתנה", עכ"ל.

והנה באמת מו"ר הגאון רבי יואל מקלב שליט"א (מרה"י בית מדרש עליון, ורב דקהילת איילת השחר פרדס כץ) כתב לי על דברי מרן הגר"ק שליט"א בזה"ל- "בתשובת רבינו הגר"ק שליט"א דיש קדושה בחדרי שיעורים, לכא' הוא פשוט כיון שזה יעודו ולזה עומד ואף ביהכ"נ המיוחד לתפילה לחוד אף שאין משתמשים בו כי אם בעת התפלה קדוש הוא", עכ"ד.

שוב שאלתי זאת קמיה מרן הגר"א נבנצל שליט"א וכתב לי בזה"ל "זה בית מדרש, שקדושתו גדולה מבית כנסת, וצריך לעמוד או לפחות לומר פסוק" עכ"ל.

והגאון רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א כתב לי "נוהגים להקל בזה" (שא"צ לומר פסוק כשנכנסים וכדו'). ושוב שאלתי קמיה מאי טעמא נוהגין באמת להקל, וכתב לי בזה"ל "אולי כיון שיש אומדנא שמקילין בזה, הרי זה כאילו התנה מתחילה על זה", עכ"ל.

והגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א כתב לי בזה"ל "כן, אם לא התנו מעיקרא". והיינו דיש קדושה, אא"כ התנו מעיקרא דלא יהיה קדושה.

ומו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א כתב לי תשובה ארוכה בזה, וז"ל: "מצורף בזה שאלה דומה שנסתפקנו בזה: שאלה- בסמינר בחו"ל [שם כל הבנות הם מעל בת מצוה] יש חדר מיוחד ללימוד תורה, כלומר בחדר יש רק ספרי קודש של תנ"ך והלכה, ובהפסקה נכנסות שם בנות כדי לעיין בהלכות, או ללמוד קצת תנ"ך, או לרכוש ידע בהלכות הנצרכות לנשים,

י"א שמה ששנינו בקדושת בתי מדרשות, ר"ל של רבים דומיא דבית הכנסת, אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו, אין לו קדושה כל כך.

ובתב במשנה ברורה (ס"ק יד) אבל אם הקדיש בית לצורך רבים ללמוד בו, אפילו אם אין מתפללין שם כלל יש עליו קדושת בית המדרש.

והנה כתב בשו"ע (או"ח סימן קנג ס"א) שקדושת בית המדרש חמורה יותר מקדושת בית הכנסת, וכתב במגן אברהם (סק"א) צ"ע אי מותר לעשות מבית הכנסת בית המדרש ליחיד בביתו, ועי' סי' קנ"א ס"ב ובסי' צ' סי"ח משמע דשרי.

וביאור דבריו, שבשו"ע בסימן קנ"א (הובא לעיל) כתב, שיחיד הקובע מדרש לביתו, אין לו קדושה כל כך, מאידך בסימן צ' כתוב דעדיף להתפלל בבית המדרש קבוע מבבית הכנסת, משמע דקדושת בית המדרש עדיף מבית הכנסת, וכיון שכתב בסימן צ' סתם, משמע דמיירי אפילו בבית המדרש דיחיד.

למעשה כתב במשנ"ב (סק"א) בשם האליה רבה להחמיר בזה, וכן כתב בפמ"ג (שם סק"א) שלהתפלל מצוה יותר בבית המדרש של יחיד, דבמקום רנה שם תהא תפלה, אבל לגבי קדושה בית הכנסת של רבים חמור יותר מבית המדרש של יחיד, ואסור להוריד קדושת בית הכנסת לבית המדרש דיחיד, אף שעדיף להתפלל שם.

על כל פנים שמענו שגם כשיחיד קובע לו מקום ללימוד, יש לו קדושה, ויש

כמו כן כשבת צריכה להכין איזה עבודה תורנית, היא יושבת שם ויש לה את כל הספרים שהיא צריכה עבור זה.

הנהלת בית הספר רצתה לקבוע שחדר זה יהיה לו מעמד כ"בית מדרש" ולכן רצתה לקבוע כללים שבחדר זה יש לנהוג קדושה לענין שיחת חולין, אכילה, ושתייה וכדו'.

העיר להם תלמיד חכם אחד, שיש להסתפק בזה, כי יש לצדד שלמרות שזה נקבע כמקום לימוד לבנות, מכל מקום קדושת בית המדרש מקורו בחיוב תלמוד תורה של הלומדים, וכיון שאין חיוב תלמוד תורה לנשים אין בו קדושה, מאידך תלמיד חכם אחר אמר, שקדושת בית המדרש הוא בגלל שלומדים בו תורה, וכיון שהנשים לומדות שם, הוי מקום מיוחד לתורה, וממילא יש בו קדושה.

תשובה: מקום שמיוחד ללימוד נשים, יש בזה קצת קדושה, אף שאין לומדות שם ברבים אלא ביחידות, וראוי להשתדל להתנהג שם בכבוד ראש.

מקורות ונימוקים: ראשית יש לדון בכל חדר שיעורים בישיבה, בכל כיתה בתלמוד תורה, שלומדים שם תורת ה', האם יש לזה קדושת בית המדרש, וצריך לנהוג שם בכבוד ראש ובכל קדושת בית המדרש, ולהזהר מקלות ראש ומשיחת חולין. ואולי גם בכל בית שיש בו חדר שמיוחד ללימוד תורה, ויש בו אוצר הספרים ומשמש רק ללימוד, ונקרא "חדר ספרים" יהיה לו קדושת בית המדרש.

והנה כתב בשו"ע (או"ח סימן קנא ס"ב)

בו קדושת תורה שבכתב ותורה שבעל פה. גם בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ז סימן לא) כתב דבית המיוחד לתלמוד תורה דרבים בודאי יש בו קדושה אף אם אין מתפללין שמה בציבור, ובפרט תלמוד תורה דתינוקות, שהוא הבל שאין בו חטא, ואף שאינם מחויבים במצוות אלא משום חינוך, מכל מקום על לימודם בעולם העולם קיים כמפורש במדרש (בר"ר פרשה סה כ) בזמן שקולן של תנוקות בתלמוד תורה אין ידי עשו שולטות, על כל פנים יש בו קדושה חמורה.

ובספר חסד לאלפים (סימן קנא אות ד) כתב, הבתים שלומדים בהם התנוקות יש להן קדושה אפשר יותר מקדושת בית המדרש, שהרי אמרו שהעולם עומד על הבל תשב"ר, שאינו דומה הבל שאין בו חטא להבל שיש בו חטא, ובודאי שיש שם השראת שכינה, וצריך לנהוג בהם כבוד.

הרי שהדבר ברור שדעת רוב הפוסקים שחדר שמיוחד ללימוד תשב"ר יש בו קדושה, וחדר שיעורים שמלמדים שם בחורים, לכו"ע יש בו קדושה. וגם חדר שאדם מיוחד בביתו ללימוד, ולא לעשות בו שאר דברים, יש בו גם קדושה.

ומעתה יש לדון בחדר המיוחד ללימוד נשים, אם יש בו קדושה, ואולי זה תלוי במחלוקת השו"ע והגר"א, שכתב בשו"ע (או"ח סימן מז סי"ד) נשים מברכות ברכת התורה. וכתב בביאור הלכה (ד"ה נשים) שמבואר בב"י בשם האגור הטעם שמברכות, דהא חייבות ללמוד הדינים

למג"א צד לומר שקדושתו חמורה יותר מבית הכנסת של רבים שאין לומדים שם, ומיוחד רק לתפלה.

אמנם בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ת סימן מ) כתב שתלמוד תורה של קטנים אין בו קדושה, כי עיקר הקדושה שיש בבית הכנסת הוא משום שאומרים שם דבר שבקדושה בעשרה, והשכינה שורה שם, וראיה לכך שבעזרת נשים גם כשמתפללים שם, אין בו כל כך קדושה, כי אין עושים שם דברים שצריך עשרה, ורק קדושה קצת יש בו כיון שעל כל פנים עונות לדברים שבקדושה ששומעים מבית הכנסת.

וגם בית המדרש שאמרו שקדושתו חמורה יותר מבית הכנסת, אפילו שאין מתפללים בתוכו, מכל מקום בדרשה לרבים אומרים קדיש דרבנן, אשר על דבר זה העולם עומד, כמו שכתוב בסוף מסכת סוטה (דף מ"ט ע"א) ואיכא דבר שבקדושה.

אבל בתלמוד תורה של תינוקות של בית רבן, שאינם בני מצוה, וגם שאין אומרים שם קדושה, לא שייך האי טעמא. וכן יש להוכיח קצת מלשון הרמב"ם (תלמוד תורה פ"ב ה"ז), ובשו"ע (יו"ד סימן רמה ס"כ), דקורין חדר שמלמדין לתינוקות בית הספר ולא בית המדרש.

אמנם בשו"ת מבי"ט (ח"ב סימן קעא) כתב, שתלמוד תורה יש בו קדושת בית המדרש, שחמור יותר מקדושת בית הכנסת, כי הבל פי תורת הקטנים עדיף שאין בו חטא, וגם לומדים שם הלכה, ויש

בית המדרש וזה מקטין קצת את בית המדרש, ובתוך דבריו כתב, דבית הכנסת של נשים מיקרי ג"כ קדושה דבאמת נשים חייבות בתפילה, ואף דאסור לעשות מבית המדרש בית הכנסת משום דבית הכנסת אין לומדים שם, ואם כן עכ"פ הנשים אין

לומדות שם וא"כ גרע, יעו"ש שהתיר. על כל פנים שמענו מדבריו שלעזרת נשים יש קדושת בית הכנסת כיון שמתפללות שם ואינן לומדות שם, ומשמע שאם היו גם לומדות שם, היה לו קדושת בית המדרש, ואולי גם בענינו מקום שמייוחד ללימוד נשים, ואין לומדות שם ברכים אלא ביחידות, יש בו קצת קדושה, כמו מקום שיחיד הזמינו רק ללימוד, ע"כ תשובת מו"ר מרן הגרי"ז שליט"א. ויש להאריך עוד בכ"ז ולא באתי אלא לעורר הדברים.

שלהם, ועוד דחייבת לומר פרשת הקרבנות כמו שחייבת בתפלה א"כ קאי הברכה על זה. אמנם דעת הגר"א שגם כשלומדות אינם מקיימים מצוות תלמוד תורה, ומברכות כמו כל מצות עשה שהזמן גרמא שיכולות לברך עליהם.

ואולי גם בענינו תלוי בזה, שלדעת הב"י שחייבות בלימוד תורה, אם כן מקום שמייוחד להם ללימוד, יש בו קדושה, אולם לדעת הגר"א שאינם מקיימות מצוה בלימודם, אולי אין בו קדושה, אך יתכן שגם לשיטת הגר"א יש בו קדושה, כי על כל פנים כשלומדות יש להם שכר כאילו מצווה ועושה.

ויעויין בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סימן כב) שהאריך אם מותר לבנות עזרת נשים כשצריך לבנות עמודים בתוך

שהחיינו בהוצאת ספר חדש

ידוע דעות חלוקות מגדולי האחרונים. ועיין בשו"ע או"ח סימן מ"ז. גלל כן הנני לברך ע"י כתיבתי, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, עכ"ל.

[ויש לבאר הדברים, דטעמא דאין בזה ברכה לבטלה, דהוא כמו גבי שומע כעונה דבפשטות רק יוצא ידי חובה, ולא שייך בזה חשש ברכה לבטלה. אמנם בשעה"צ (סי' תפט סק"ה) מצינו שיבקש מחברו שיוציאונו יד"ח ויכוין שיוצא רק על הצד שחייב, וכבר דנו בחידושו זה (עי' צל"ח ברכות כא, ב ורעק"א בשו"ע סיק קד ס"ז, ובמ"ב עצמו שם סקל"ז)נ].

ה] בפרק יא סעי' טז (עמ' סז) שבעת שהיה מוציא לאור ספר חדש היה לובש בגד חדש ומברך שהחיינו ומכוין גם על ספרו. וידוע שהאריכו בנידון זה כבר (ודן בזה כבר בשערי תשובה סי' רכג סק"י, ועי' בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב סי' לז). ואביא בזה וחידוש גדול שראיתי מזקני בעל פנים מאירות זצ"ל על הירושלמי (י"ל תרנ"ה, להג"ר מאיר יוסף קוטקין זצ"ל בן תלמיד מרן הגר"ח מוואלזין זיע"א) שכתב בהקדמת ספרו, בזה"ל: "והנה בעיקר הזה מבואר בחיבורי הזה ראיות נכונות שצריך לברך בשם ומלכות, אולם לצאת ידי כל הדעות, הרי בכתובה אי הוי כמוציא מפיו,

נ. ושאלתי פעם קמיה הגאון הגדול רבי אביגדר נבצל שליט"א האם באמת ראוי לעשות כן או

וצ"ע האם להלכה למעשה יש ענין לעשות כחידוש זה, ולכתוב ברכת שהחיינו בהקדמת הספר שהוא חידוש גדול שלא ראינו נוהגין כן, ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א העירני ע"ז: "ולא אבין מה מועיל כאן כתיבה כדיבור, הלא הכתיבה נעשתה זמן ארוך לפני

שהספר רואה אור, ומה שייך בעת הוצ"ל לקיים עי"ז חיוב ברכת שהחיינו [אם הי' נח, וגם מעולם לא נשמע שאלם רח"ל יכתוב שהחיינו במקום ברכה על פרי. וכל מה שכתבו הפוסקים הוא להרהר בלבם ותו לא. וכולם נהיגי שכותבים רק הודאה להשי"ת כלשון כל המחברים", עכ"ד.

לא, וכתב לי "מספק כדאי שיכוון כך. גם בגלל כל תוסף", וצ"ע.

נח. ושמעתי מהרה"ג רבי אברהם חיים שצ"ג שליט"א (בעמח"ס דולה ומשקה ותפארת ההלכה), דאולי י"ל כמו שמצינו גבי עדות ע"ג הכתב, דמקשין העולם למה לי מיעוט דמפיהם ולא מפי כתבם, הא בלאו הכי הרי אם שולח העדות ע"ג הכתב, הרי בשעה שכותב העדות הוא בביתו, ואין כאן הגדת עדות בבית דין. ומיישבים, דע"כ כשכותב את העדות בבית – על דעת שיקראו את העדות בבית דין לאחר זמן – א"כ בשעה שבית דין קורין הכתב, אז חשיב הגדת עדות בבית דין. וא"כ אולי הכ"נ נימא כן, דבשעה שכותב את הברכה, כותבה על דעת שתתפרסם הברכה בספר – א"כ הכתיבה כדיבור זה על דעת שה"כתיבה כדיבור" יחול בשעה שיצא הספר לאור עולם ויקראו בו בני אדם, וממילא שפיר דמי. והעירוני דכל הקושיא היא להשיטות [משמעות רש"י עה"ת דברים יט, טו, ודעת עוד ראשונים, כפי שהביאם המקנה כלל יט פרט ה (אותיות א-ב)], דסבירא להו דעדות ע"י הכתב פסולה רק כששולח האגרת לב"ד ולא כשבא בעצמו.

עוד העירוני בעצם הקושיא, די"ל דכיון שבעדות שע"י הכתב הגדת העדות היא בעת קריאת הדברים בב"ד ולא בעת הכתיבה, מפני שזה כל גדרה וענינה של כתיבה ומה שמייחד אותה מן הדיבור – שדברי האדם משתמרים באופן שהוא "מדבר" אותם לאורך זמן וכל הקורא את הדברים הריהו "שומע" אותם ממנו. וזה גופא המיעוט, שעדות באופן זה אינה מתקבלת.

שוב כתב לי כע"ז מו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (רה"י כנסת יהודה – תוי"ט): "ליכא דמיון כלל. אילו לא הי' גזה"כ ולא מפי כתבם, היו מקיימין הגדה בב"ד ע"י כתב לחוד ולא ע"י דין כתיבה "כדיבור". דלולא גזה"כ ל"ה הגדה צריך 'דיבור' כלל. וכמו לה"ד דעובר ע"י 'כתב' ורמז, ולא בגלל דין דכתיבה כדיבור. וה"ה אילולא גזה"כ דולא מפי כתבם. היה שפיר שולח כתב לב"ד והיה מתקיים הגדה בקריאתם בב"ד. ובשעת קריאתם דייקא. ואשר לכן אין שום נפקותא אם יכתוב בלילה או שלא בפניהם. ומסתבר דה"ה דהיה מועיל אף אם כתב ושולח לב"ד וביני ביני מת העד. [ודוגמא לכ"ז קיום שטרות מדרבנן]. ופשוט.

"משא"כ ברכת שהחיינו. תיקנו על הרגשת שמחה לחוד ולא זולתו. ועל פרי בעיקר בזמן ראייה ונהגו בזמן אכילה ובבגד נהגו בזמן לבישה, וכן כל דבר. ועל רגע הרגשת השמחה תיקנוהו. ואשר לכן זה ברור דהשמחה הוא ברגע שיצא ממכש הדפוס ספר כרוך חדש שלו ומחזיקו בידו אז מוצף בשמחה. ולא כשמכין טיוטת ההקדמה בביתו זמן ארוך לפני שנשלח לדפוס, עימוד, כריכה וכו' וכו'. ומה יועיל לו כתיבת הברכה בביתו על טיוטא שתיחשב כתיבה כדיבור. ובפרט שאח"כ נדפס ע"י מכונה וליכא 'כתב' שלו בכלל. כל סוגיא דכתיבה כדיבור הוא מעין הרהור כדיבור ומעין שומע כעונה. דרגע ההרהור הוא כאומר בפה ורגע הכתיבה הוא כאומר בפה. וכ"ז לא שייך כלל וכלל בנד"ד ובפרט כאמור שאין רגע כתיבת הטיטא כלל רגע השמחה. ואינו חייב אז בברכה. ואף דמי שא"י לברך על פרי או ברה"ת, קי"ל עצה של דיעבד ודוחק להרהר הברכה, אבל לכתוב הברכה מעולם לא שמענו שיועיל. ואיך שיהיה הדמיון לעדות לא קשור כלל", עכ"ד.

הנקודות הנ"ל) הגאון הגדול רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א. וכ"כ לי הגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א "יעשה על פרי חדש ויכוין".

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי: "הארכתי בזה במק"א. וראה בשו"ת מנחת יצחק בהקדמה שגם האריך בזה. ולמעשה פסקו שיקנה לעצמו בגד חדש או פרי חדש ויברך שהחיינו ויכוין גם על הספר. אבל אין לברך רק על הספר. ומה שכתב את ברכת שהחיינו, בודאי אין יוצאים בזה חובת ברכה, רק שהוא מנהג המחברים שבהקדמה לספריהם מברכים את השי"ת בברכת שהחיינו, עכ"ד. וכע"ז כתב לי הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (בעמח"ס שו"ת ויצב אברהם) "הדברים מחודשים מאד, ואין נראה כלל לדינא", עכ"ל.

אך העירני ידי"נ הרה"ג רבי משה חליוה שליט"א (בעמח"ס ענפי משה) דבלשון המו"ק מבואר שבעצם גמירת כתיבת הספר אפשר לברך, וכתב שכל שכן בהדפסה. א"כ סגי על עצם כתיבת הספר, שגמר את הספר. וזה מדויק בלשון הפנ"מ ג"כ שכתב בתחילת דבריו – "הנה בשו"ע או"ח סימן רכ"ג בשערי תשובה ס"ק יו"ד הביא, שהגאון מור וקציעה פסק שאם גמר ספר בחידושי תורה וכ"ש בהדפסה, מברך שהחיינו בשם ומלכות. ו"מחזיק ברכה" כתב, שיברך בלי שם ומלכות. וטעמו ידוע שמצות לאו ליהנות ניתנו וכו'".

והצעתי הדברים קמיה הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א, והסכים עמדי שזהו חידוש גדול שלא ראינו הנוהגין כן, ואמר שלמעשה יקח פרי חדש ויברך עליו שהחיינו ויכוון לפטור שניהם, ואמר שכך הוא נוהג. וכן אמר לי (על ב')

להתפלל על האתרוג בט"ו בשבת שחל בשבת

לדון בנידון הנוגע לשנה זו, דהנה בכל ט"ו בשבט נוהגים רבים להתפלל על האתרוג, ומקור הדבר הוא מהספה"ק 'בני יששכר' (מאמר חודש שבט, מאמר ב אות ב) שהביא כן, וז"ל "ראש השנה לאילן, לא אמר לאילנות כמו באינך, יש לרמז מה שקבלנו מרבנותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר, שיזמין הש"י בעת המצטרך למצוה, כי הנה זה היום אשר עולה השרף באילנות, והוא כפי הזכות של כל אחד מישראל, הנה מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא ראשית יסוד הצמיחה, שיזדמן לו הש"י לעת המצטרך

[1] בפרק יג סעי' כג (עמ' צ) הביא שהורה בט"ו בשבט שחל בשבת שלא יאמרו התפילה על האתרוגים. וכן שאלתי קמיה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל: "רבים נוהגים להתפלל בט"ו בשבט על האתרוג (והוא מהספה"ק 'בני יששכר'), ויל"ע כשחל ט"ו בשבט בשבת אם שרי להתפלל, ומי נימא דכלול באיסור שאלת צרכיו המבואר בירושלמי בשבת (פט"ו ה"ג)". וכתב לי מרן הגר"ח שליט"א "לא". **ואביא** בזה מה שכתבתי בזה בקצרה (ונד' בגליון עומקא דפרשה): הנה בשנה זו חל ט"ו בשבט בשב"ק, ויש מן הראוי

עיי"ש ועי' ברכות כא, א].

והובא דין זה בא"ר (לבוש תכלת, או"ח, סימן א סק"ו) עיי"ש. וע"ע במאירי בברכות (מח, ב) ובאור זרוע (הל' מוצ"ש, סימן פט), וע"ע בפי' מהרז"ו למדרש רבה (פרשת ויקרא, סו"פ לד) דביאר דבדבר קבוע אינו מצטער באמירתו, ולכן דבר קבוע שרי. והובא דין זה ג"כ במג"א (ר"ס רצד). ויש לדבר רמז ג"כ מב' מקומות בבבלי (עי' שבת יב, א דהנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא. וע"ע בתענית יד, א ויט, א [ונפסק בשו"ע סי' רפח ס"ט] דאין זועקין בשבת ולא מתריעין על שום צרה וכו', עיי"ש.

ובספר פסקי תשובות (ר"ס רפח) הביא בזה ד' כללים משמיה דלקוטי מהרי"ח: א'. רק ליחיד אסור לבקש תחינות ולא מה שנתייחד לכל העולם בשוה, דזה הוי כטופס תפילה. ב'. רק לבקש על צרה אסור, אבל שלא תבא הצרה- שרי. ג'. לבקש שיתן הקב"ה יותר טובה, ג"כ שרי. ד'. רק שאלת צרכים שאפשר לו לאדם להתפלל עליהם גם לאחר השבת, הוא דאסרי. אבל כשלא יהיה אפשר ואפי' רק ספק אם יהיה אפשר או לא, מותר להתפלל (ועי' בשו"ת בצל החכמה להגר"ב שטרן זצ"ל, ח"ה, סימן מ"א, דג"כ חידש כן, והביא דכבר מצינו כן במאירי בספרו 'מגן אבות' [ענין הכ"ד] לענין מה שאומרים אבינו מלכנו בשבת של ר"ה ובשבת שובה, כיון שזהו הזמן שניתן לכך, ואם לא עכשיו, אימתי [אכן אנן לא קיי"ל כן, וכדאי' ברמ"א בסי' קפד ס"א, ובסי' תריט

את הפרי עץ הדר, והנה תפילתו תעשה פירות. וזהו שרמז התנא באומרו לשון יחיד 'לאילן', להורות על האילן המיוחד המבואר בתורה למצוה". ובספר הנפלא 'אוצר ט"ו בשבט' (פרק ה) הביא ג"כ בשם ספר 'תפארת בנים' (להרה"ק ר' צבי הירש ממונקאטש זצ"ל) שג"כ האריך בזה, עיי"ש ותמצא נחת.

אך הנה השנה שחל ט"ו בשבט בשבת קודש, יש לדון אי שרי להתפלל זו התפילה בשב"ק או לא, דהנה קיי"ל דאסור לאדם לבקש צרכיו בשבת. ומקור הדין נמצא בירושלמי בשבת (פט"ו ה"ג. דף עח, ב) "תני, אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת". וכמבואר שם בקרבן העדה דהוא משום שעיי"ז ידאג ליבו בשבת, אלא צריך לחשוב שכל צרכיו מסודרים ומלאכתו עשויה. ועיי"ש שהא דשרי לומר ברכהמ"ז 'רעינו זוננו' משום דטופס ברכות כך הן, ודבר הקבוע ע"י חז"ל, שרי לומר ולבקש גם בשבת (ע"ש בפנ"מ דכתב 'מה שהוא נוסח הברכה לא ישנה, רק לא יוסיף תחנונים על צרכיו כדרך שהוא עושה בחול'.

והנה דין זה לא נפסק בשו"ע, ורק המשנ"ב הזכירו בכמה מקומות (סימן רפח ס"ק כב [לגבי וידוי ד'אלוקי עד שלא נוצרתי וכו', דאסור לבקש רק על חולי או פרנסה וכו', עיי"ש]; ובסימן קפח ס"ק ט [דשרי לומר בשבת בברכת המזון את כל הבקשות, וגם את הרחמן, דטופס ברכות כך הן]; וכן משמע בסימן רסח ס"ק ב [דמעיקרא דינא אין איסור להתפלל בתפילת שבת י"ח ברכות משום שאלת צרכיו, משום דטופס ברכות כך הן וכו',

בשבט כבר אין כ"כ את הענין להתפלל על האתרוג, א"כ להמתירים בגוונא דלאחר מכן לא יוכל, יהא שרי. וכן נראה דפסק לקולא בשו"ת משנת יוסף (להגר"י ליברמן שליט"א, ח"ו סימן פג), וכ"פ בשו"ת תפארת אדם (ח"ג, סימן יג). אכן בספר 'אוצר ט"ו בשבט' הנ"ל (פרק ט) הביא מספר 'חיכו ממתקים' (ח"ב עמ' ריט) שהביא משמיה דמרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל פסק לאיסור. ועי' במשנת יוסף שם דכתב דסוחר אתרוגים דמתפלל שיהיה סחורה טובה, לכו"ע אסור כיון שכל תפילתו היא לצורך פרנסתו ומלאכתו.

ס"ג, ובס"י תרכב ס"ג. מ"מ עצם הסברא נכונה גם לדידן]]. ואכמ"ל.

ועי' שו"ת ישכיל עבדי (ח"ז סימן מד סק"ח) דדבר שאומר בכל יום קבוע [אפי' תפילות פרטיות שלו] שרי להתפלל עליהם בשבת ג"כ, דכיון דזה שגור בפיו, אינו מעורר בזה צער, ורק לא יוסיף בה מילים נוספות). ולגבי תפילת השל"ה פליגי מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"ח קניבסקי שליט"א (עי' משנ"ב מהדורת 'דרשו', סימן רסז הע' 5 באלו פרטי הדינים).

עכ"פ, היוצא מהנ"ל, דכיון דלאחר ט"ו

עוגה עם יין בנ"י הימים

אפי' אם מרגישים טעמו, אך בא"ר (סי' תקנא סקכ"ב) כתב שה"ה טעם יין, וכ"מ בבאה"ט (שם סקכ"ט). ובשע"ת שם (סק"ט) כ' שיש חילוק בין בשר ויין, אך אין להתיר רק במקום מיחוש קצת.

ובס' בין המצרים (עמ' פב) השיב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א להחמיר כדעת הא"ר. ולמעשה כן מובא ג"כ בשם מרן הגר"ש זצ"ל בהלכות ומנהגי בין המצרים (עמ' עט) להחמיר בזה (כשיש טעם של יין), ובקובץ מבקשי תורה (חמ"ז עמ' ו) וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קלב), וכ"כ בס' קרא עלי מועד (פה סק"ח).

אך יש לדון כששופך יין בעוגה אך אין הטעם ניכר ומורגש בעוגה אחר כך, ובס' קרא עלי מועד מובא מהגר"ח שאי"ז נחשב תבשיל של יין. וכן בס' מועדי

ז] בפרק יז סעי' כ (עמ' קל) הביא שהורה שמאכל ששמו בו יין ואין מרגישים בו את טעם היין, מותר לאכלו בתשעת הימים. הנה אני שמעתי ממור"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם חמיו מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שאמר שאמנם אי"ז לכתחילה לערב יין בעוגות ומאפים שאוכלים אותם בתשעת הימים, אך בדיעבד מותר לאוכלם אם אין חשש בטעם היין, עכ"ד.

והנה הדברים מפורשים כבר בפוסקים, דהנה בשו"ע (או"ח סי' תקנא ס"י) מבואר דתבשיל שנתבשל בו בשר מותר, ובמ"ב (ס"ק סג) כתב דנוהגין לאסור גם תבשיל בשר, ובשעה"צ (ס"ק סח) כתב שאם אין טעם מותר. ולכן בשישים כנגדו או שטעמו ואין טעם בשר – מותר.

ולגבי יין, הנה בט"ז שם (סק"ט) כ' שלא נהגו איסור בתבשיל שיש בו יין

וב"ז לגבי אם הכינו, אבל לכתחילה להכין – מבואר כבר בשע"ת (סי' תקנא סק"ט) דאין לבשל תבשיל שיש בו יין שמא יבוא לטעום ממנו. וכך מובא בס' קרא עלי מועד (עמ' פב) בשם מרן הגר"ח שליט"א דלכתחילה אין להכין עוגה עם יין בביהמ"צ שמא ישכח ויאכל, וכן שאל בשו"ת וישמע משה (ח"א עמ' קפה) מהגריש"א אם מותר לכתחילה, והשיבו דאסור. ויש עוד להאריך בכ"ז, ולא באתי אלא לציין הנידון.

הגר"ח (לידי"ג הגר"מ גבאי שליט"א) נשאל והשיב "אין ראוי". וכן מובא למעשה – כהשמועה שהבאתי ממרן הגרי"ז שליט"א בשם חמיו הגריש"א זצ"ל – בהלכות ומנהגי ביהמ"צ (עמ' עט), שמותר לאכול, וכן מובא בשמו בקובץ מבקשי תורה, וכן הביא בס' קרא עלי מועד בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל. ובשבט הלוי (שם) כ' שכיון שיש יין לשבח הטעם א"כ אסור. אבל לקטן שלא הגיע לגיל שיועד להתאבל יש להקל.

שיור אמה על אמה

סיד בכלל, עכ"ל.

עוד שאלו השואל "בהאי דינא דיש להשאיר אמה על אמה, בפנימיה של בחורי ישיבות, האם מספיק להשים אחד לכל בנין הפנימיה", והשיב מרן שליט"א "כל חדר שיש בו ד' על ד", עכ"ל. ויש להאריך עוד בכ"ז.

[ח] בפרק יז סעי' מח (עמ' קלה) בענין שיור אמה על אמה לזכר חורבן הבית. ואביא בזה בדרך אגב מה ששמעתי בעצמי שנשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל "יש שמציירים במקום האמה על האמה כל מיני ציורים של הכותל וכו', האם ראוי לעשות כן", והשיב מרן שליט"א בזה"ל "לא ראוי, צריך שלא יהיה

כפרות דמעוברת

(ויש לוקחים ג', דא' עבור עצמה וב' עבור העובר מספק, עיי"ש במ"ב סק"ג). דיל"ע בנודע לאשה ע"י בדיקת אולטרא סאונד שהעובר הוא נקבה האם מ"מ תקח תרנגול נוסף או לא. והשיב הגרי"ז שליט"א דכיון שע"פ רוב הבדיקות הנ"ל מכוונות לאמת, א"כ יכולה בכה"ג שהוא רק מנהג לסמוך על הבדיקה לקחת רק תרנגולת אחת עבורה (או שניים, וכנ"ל מהמ"ב).

וראיתי בספר "שאלת רב" (ח"א עמ' שסג) שנשאל מרן הגר"ח קניבסקי

[ט] בפרק יח סעי' כה-כו (עמ' קמג) דן בכמה פרטים במנהג הכפרות של מעוברת, אם צריכה לעשות בדיקת אולטראסאונד, ואם עשתה אם יכולה לסמוך ע"ז. ואביא בזה מש"כ בזה במקו"א (והובא בקובץ "ירחון האוצר", תשרי תשפ"א גליון מה, עמ' פז אות יא):

הנה שמעתי ממור"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, בהא דכתב הרמ"א (סי' תרה) דאשה מעוברת תקח שני תרנגולים אחד זכר ואחת נקבה מספק מה העובר

שהביא לבאר ממרן הקה"י זיע"א דטעם הכפרות לעובר הוא שלא ינזק אם נגזר עליו משהו, עכ"ד.

ובספר תורת היולדת למו"ר מרן הגר"ז שליט"א (פמ"ט הע' י) נדפס בשם הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל לבאר בזה, דמכפרין לו על החטאים שעשה בגלגול הקודם.

והנה בקובץ מבית לוי (שם) כתבו בשם השבט הלוי, דאם לא עבר ארבעים יום על העובר, הרי שא"צ לעשות לו כפרות, דלית ליה דין עובר לענין כפרות. אך בספר תורת המועדים (סי' תרה סק"ד, אות ג) כתב בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאפ"ה יש לעשות לו כפרות, דדינו כעובר.

ולסיום, אציין לחידוש שכתב האשל אברהם מבוטאשטש, דאם טעה ועשה לזכר בתרנגולת נקבה, הרי שיצא בדיעבד. ודימה כן להא דאשכחן בקידושין (סו, ב) דכהן שעבד בבית המקדש ונמצא חלל, דדרשינן ברוך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, דעבודתו כשרה בדיעבד. וכן דעת הגריש"א (אשרי האיש שם, סעי' ו).

שליט"א כנ"ל, והשיב: "אין הבדיקה ודאי"נט. אכן כדברי הגר"ז שליט"א, השיבו מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (בספר אשרי האיש, ח"ג פי"ז סי"ב), ומרן הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי תשרי, עמ' לג הע' ו) דאפשר לסמוך על הבדיקות. אך בשו"ת קנה בושם (ח"ב סי' כ) נדפס מכתבו של הגר"י וייס זצ"ל שאין לסמוך על הבדיקות בוודאות, ותיטול מספק עוד אחד.

והנאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס משנת יוסף) אמר לי דאפשר לסמוך על הבדיקה. וכע"ז כתב לי הגר"א שלזינגר שליט"א: "יכול לסמוך על האולטראסאונד. וי"א שלא תמיד זה מדייק", עכ"ל. וכ"כ לי הגר"צ הכהן שליט"א שלא תקח עוד תרנגול אלא יכולה לסמוך על הבדיקה.

והנה באמת צ"ב למה בכלל צריך לעשות כפרות לעובר, דהרי הוא עוד לא נולד ועוד לא חטא, ועל מה יש לכפר עבורו. וראיתי בספר תולדות יעקב להגראי"ש קניבסקי שליט"א (פי"ט הע')

משחת שיניים או שפתון בלי הכשר

י [בפרק כב סעי' כו (עמ' קעג) הורה שמותר לבלוע או ללעוס כדור שאינו ראוי לאכילה אף כשיש בו חששות של

נב. ועוד נשאל שם מרן הגר"ח שליט"א האם יש ענין לעשות את הבדיקות הללו שמגלות את מין העובר, או דאדרבה אינו ראוי. וציין בתשובתו לקהלת רבה (יא ה) דשם איתא: ז' דברים מכוסין מבני אדם, ואחד מהם – מה בעיבורה של אשה. ועל כן כתב שם "מה שפחות בדיקות, יותר טוב". ויש אריכות בכ"ז, ואכמ"ל.

מפני שבדבר איסור שמעלה ריח וטעם טוב בפיו ובגרונו איכא איסורא אפי' בטעימא בעלמא אף כשפולטו ואינו בולעו.

ואני שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א שנשאל אם מותר למרוח על השפתים שפתון (המונע יובש) ללא הכשר, שהרי אין אוכל ובולע את זה. והשיב שאין ראוי, אלא יקח שפתון עם הכשר, עכ"ד. ואולי כנ"ל – משום דזה מעלה ריח טוב בפיו ושפתיו, וא"כ אסור.

והנאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רבה

של שכונת גילה, ירושלים עיה"ק) כתב לי בזה"ל: "רצוי לכתחילה ליקח שפתון עם הכשר מחשש לשומן אסור. ואף שאינו אוכל את השומן מ"מ כשמכניס אוכל לפיו, זה יכנס יחד עם טעם השפתון ויש דין 'אחשביה' שזה יהיה לו לרצון. ובדיעבד כשאין אחר אפשר להקל", עכ"ל. וכע"ז כתב לי הגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א (מח"ס שבט הקהתי) "ג"כ מקפידין שיהא לכתחילה עם הכשר אפי' דאין לו ריח".

חשש בישול בו"ח בשריפת חמץ

יא] הנה בפרק כד סעי' ב (עמ' קעח) אמר דמן הראוי שלא לשרוף פחי אשפה ברחוב, מפני שכמעט לא ימלט שלא יהיה שם לפחות שקית אחת שיש בה שיירי גבינה של ארוחת בוקר ושיירי בשר של ארוחת צהריים, וכשנשרפים יחד יש בזה משום איסור בישול בשר וחלב (ומצוי בעיקר בשריפת חמץ, דבשאר ימות השנה לא מצוי שישרוף אדם פח אשפה).

ואביא בזה מה שכתבתי בזה בקצרה במקו"א (ונדפס בס"ד גם בספר "פסקי הוראה-אהל יעקב" ליד"נ הגר"א סקוצילס שליט"א, סי' קלז עמ' רלב): הנה שמעתי בזה ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א שאמר ג"כ עפ"ד הדובב מישרים (ח"א סי' ל') שחידש עפ"ד הכס"מ (פ"א ממאכ"א ה"ב) דכל איסור בישול בשר וחלב הוא כדי שלא יבואו לאכול את הבשר וחלב, וכדמוכח מפסחים דף י"א דבדיקת חמץ היא כדי שלא יבוא לאוכלו, ולכן אין איסור דאורייתא בבישול בשו"ח אם אין

כוונה לאכלו. וא"כ בשריפת חמץ כיון שמחזר עליו לשורפו ליכא למיחש כלל שיאכלנו.

ואמר עוד מו"ר מרן הגר"י שליט"א דבלא"ה אין לחשוש דזה גופא צוותה התורה שצריך לשרוף כל החמץ וא"צ למיחש להא.

ובאמת שדברי הדו"מ אינם מסוכמים, דבשו"ת הר צבי (יו"ד סי' ע"ט) אוסר גם בשריפה שלא ע"מ לאכול, והי' מקום להוכיח לזה מדברי הפמ"ג (יו"ד סי' פ"ז סק"ב, וכן באו"ח סי' תרע"ג אש"א סק"א) שכתב בשם אליהו זוטא שאסור לאדם להדליק נר מנר שעשוי מבשו"ח (שומן בשר וחלב), כיון דעובר באיסור בישול בשו"ח. וכ"כ חת"ס יו"ד סי' קפ"ב (מובא בפת"ש פ"ז סק"ו, וכן במשנ"ב סי' תרע"ג וסי' רס"ד סק"ד).

אך מרן הגר"ח"ק שליט"א אמר דמהפרמ"ג אין ראי' דהם דיברו על נר שעשוי

ומסתמא יש מיעוט כנגד (ואפי' שאפשר לבדוק ע"י טירחא ואז לא בטיל ברוב, דניכר ע"י בדיקה, אך כאן הוי טירחא גדול לבדוק באשפה, וכ"מ בט"ז ביו"ד סי' ק"ד סק"א ובערוה"ש סי' ק' ס"ז וכ"ד הגריש"א והגרשו"א דבטיל), וא"כ יש כמה צירופים.

עוד בעצם דברי הדו"מ, דן מו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א וכי אמרי' טעמא דקרא, וביאר בשם חמיו מרן הגריש"א זצ"ל עפ"ד השטמ"ק בב"מ דף צ' דהק' אהא דאיתא שם גבי לא תחסום שור בדישו, דשור המשלשל שמצער האכילה מותר לחוסמו, והק' השטמ"ק בשם הרא"ש הא אין דורשין טעמא דקרא, ותי' דרק בטעמא דקרא שצריך את חז"ל לטעם זה בהא לא דרשין אבל טעם הפשוט מאליו לא מיקרי טעמד"ק, דאי"ז טעם של המצוה וכאילו נכתב במפורש (וכע"ז כתב החזו"א בשביעית סי' ז' בשם הרמב"ן).

מבו"ח ודווקא זה אסור כי זה מבשל את הבו"ח ורק אחרי הבישול זה כלה ע"י שהנר דולק אבל בשריפת כילוי שהדבר נאבד באותו זמן ממש לגמרי בזה יתכן דכו"ע מודו דמותר.

וי"ש כמה צדדים להתיר (בגוונא שלא יודע להדיא שיש), דבס' הל' בשר וחלב כ' מהגרמ"ש קליין להתיר לשרוף פחים, א' דיש מתירין אם הולך לאיבוד (הדו"מ), ועוד די"א שאין בישול אחר בישול לגבי בו"ח כמבו"ב בסי' פ"ז, וא"כ כשהדבר התבשל בפנ"ע כל אחד, יש צד שאין איסור. ועוד דשריפה לא יותר מצליה, ובצליה י"א שאי"ז דרך בישול, וא"כ כ"ש בשריפה. ועוד דיש כאן ספק אם יש בו"ח או לא, וגם אם יש אולי אינם סמוכים זל"ז והשריפה גדולה ולא חשיב שמתבשלים ביחד, דזה בב' מקומות נפרדין. ועוד דאולי יש ס' כנגד הבו"ח, דזה רק מיעוט הבו"ח

בצל שעבר עליו לילה

עליהם כל הלילה, או דאפילו עלות השחר לחוד כבר אוסר, כגון שקילף את השום באמצע הלילה ועבר ע"ז עלות השחר (דבהרבה עניינים "לינת לילה" זה דווקא כל הלילה, ובטהרות פ"ח מ"ג איתא דשהה כל הלילה או מקצתו, ומדכתיב או מקצתו משמע שסתם לילה זה לילה שלם ולכן כתוב מקצתו^ס).

יב בפרק כה סעי' ג (עמ' קפו) הביא הא דקיי"ל דאסור לאכול בצל קלוף שעבר עליו הלילה משום סכנה. ומקוה"ד בנדה (יז, א) דשום ובצל וביצה שעבר עליהם לילה נאסרים באכילה (ודין זה לא הובא בר"מ ובשו"ע, וכבר תמה ע"ז מרן הח"ח. ועי' בס' שמירת הגוף והנפש סי' ג). **והנה** יש להסתפק אם דווקא כשעבר

ס. והצעתי השאלה קמיה הגאון הגדול רבי אביגדר נבנצל שליט"א וכתב לי "איני יודע". והנה באמת יש להביא כאן יסוד נפלא שראיתי למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בקונ' "חנוך לנער" שהו"ל הג"ר צבי ירוב שליט"א (עמ' כה), שגם "איני יודע" של אדם גדול – יש בזה ענין, שע"ז יודע לכה"פ שהשאלה היא שאלה ויש מקום לדון ולהסתפק בה. וז"ל שם:

והנה הגאון רבי אברהם יפה שלזינגר שליט"א (גאב"ד ז'נבה, ובעמח"ס באר שרים) כתב לי בזה בזה"ל: "לענ"ד לשון עבר עליהן הלילה גם מקצת הלילה משמע על דרך ש"ס עירובין י"ח ע"ב כל בית שנשמע בביתו קול התורה "בלילה" דבוראי גם מקצת לילה במשמע. ושאיני מתני' בטורות פ"ח מ"ג שהיה בלילה או מקצתו, דשם פירש בתוס' חדשים על המשניות, דגם אמצע הלילה חיישין לדריסת אנשים ולא רק בתחילת הלילה או בסופו ולכן קמ"ל מקצתו אפי' אמצע הלילה עי"ש. וכן כתב בתפארת ישראל (שם אות י"ד) דלילה הכוונה ומצא לאחר "שעה" א"כ מדוע נישנה במתני' "מקצתו" הרי כבר מקצתו אמור, וע"כ לרבות אמצע

והנה רבי שמאי קהת גראס שליט"א והגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (רב דקה"ח שיכון ה', ומח"ס ויצב אברהם) הראני שעמד בזה בשו"ת דברי יציב (יו"ד סי' לא), עיי"ש שדן בזה מכמה סברות, ואח"ז כתב "מ"מ לא ראיתי חוששין לזה על לינת תחלת לילה, או על סוף לילה, רק אם לנו כל הלילה. וי"ל בגי' ש"ס דילן בדברי רשב"י שעבר עליהם הלילה, ובמקור הדברים במס' דרך ארץ רבה פ"א הגי' שלנו עליהם לילה, ובגרי"א שם הגיה שעבר עליהם הלילה עיין שם, ואפשר לאפוקי מלשון לינה דשייך גם על תחלת לילה או עלות השחר וכנ"ל, נקט בש"ס שעברה עליהם הלילה דייקא היינו כל הלילה ודו"ק".

"במסכת ע"ז (לט, א) נאמר שבאה שאלה לפני אחד האמוראים ו"לא הוה בדידה" (לא היתה לו תשובה), וכשבאו לפני אמורא אחר השיב מה שהשיב. ונשאלת השאלה: לשם מה צריך להביא בגמ' שאותו אמורא לא היתה לו תשובה, וכי באים כאן לספר חלילה לשון הרע על אותו אמורא. ואמיתי שהפשט הוא כך: כאשר יש לאדם ספק בהלכה, כיצד להתנהג במקרה כזה וכזה, יתכן שאין כאן בכלל שני צדדים, ורק מחוסר ידיעה מגשש אדם זה כעיוור באפילה ואינו יודע מה לעשות, אבל כשמגיע עם השאלה לפני אדם גדול ואותו גדול משיב לו "איני יודע", או "אין לי תשובה", הספק מקבל כבר משמעות שונה לחלוטין, וכי מעתה יש כאן כבר שני צדדים. וזה כוונת הגמרא שכאשר באה השאלה לפני אותו אמורא ו"לא הוה בדידה", אזי הספק קיבל משמעות אחרת, מימד שונה, וכי עתה נתברר לנו שאמנם יש כאן שני צדדים".

הוסיף מו"ר: אחר כך מצאתי בתוספות מסכת יומא (מז, ב ד"ה הדר פשטיה), על מה שאמרו שם בגמרא "הדר פשטה בין הביניים ספק", והקשו התוספות "לא ידענא מאי קאמר הדר פשטה, הא מעיקרא נמי כי הוה מיבעי ליה, ספק הוא. ושמא יש לומר דמעיקרא מספקא, והוה סלקא דעתך למיפשט.. והדר פשטה דספק הוא.. ואין אדם יכול לעמוד עליו", ע"כ.

והנה הראוני בתוס' בב"ב (כב, א ד"ה פיל) ששם משמע מדבריהם ד"לא הוה בדידה" משמעותו שלא ידע כלל, ולא שהיה לפניו כספק בעל שני צדדים, דהתוס' שם מתמהו על הגמ' ביומא הנ"ל דהספק בגמ' שם הוא מתני' מפורש – "דאי כפיפה שלימה אמאי לא הוה בדידה - מתני' היא, וקשיא לר"ת וכו'", עיי"ש. ואם היה לפניו כספק בעל שני צדדים א"כ מאי קושיא, הא דלמא ידע מתני' והיה לו דחיה או ראייה להיפוך, ומשמע מדבריהם דס"ל דלא הוה בדידה היינו שלא ידע כלל (וע"כ דלא כר"ת, בסוגיא שם).

ושמעתי מידידי הגר"ח שצ"ג שליט"א (בעמח"ס דולה ומשקה ותפארת ההלכה) שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר לו שפעם שאל קמיה מרן החזו"א זצ"ל שאלה והשיבו "איני יודע". ואמר מרן הגר"ח: "מה נראה לך, שקודם ששאלתי ואחר ששאלתי נשאר אותו דבר?!", הרי קודם ששאלתי היה זה סתם ספק ושאלת נער, וכעת יש הסכמה מהחזו"א שהשאלה אכן שאלה", ע"כ.

הלילה ודו"ק. וזאת על דרך שפירשו בערוך
לנר וכבר קדמו בהגהות היעב"ץ שם בניה
י"ז ע"א דקליפתן ועיקרן לית לן בה משום

דמו בראשו אפי' מקצת קליפה ומקצת
עיקרן עי"ש, עכ"ל.

בל תשחית בעץ סרק

יג] בפרק כה סעי' ו-ז (עמ' קפו) לגבי
השחתת אילן שעושה פירות משום בל
תשחית. הנה שמעתי ממו"ר מרן הגר"י
זילברשטיין שליט"א כי בצעירותו הי' אצל
הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זיע"א והי' ליד
ביתו עץ סרק ורצו לעוקרו, ואמר שאולי
יבוא המשיח והעץ יוציא פירות (כמ"ש
רש"י ויקרא כו, ד בשם חז"ל) וע"כ אין
לעוקרו.

וע"ע בס' עץ השדה (פ"ד אות ג) שהביא
שיש מהראשונים שכתבו שקוצץ אילן
סרק אינו רואה סימן ברכה. והמקור מפסקי
תוס' ר"פ (פ' מקום שנהגו) שלא רק אילנות
טובות, ושם (הע' ז) כתב ע"פ כתובות (קיב,
א) דעתידין לטעון פירות, וא"כ גם באילן
סרק יש לתא דפירות, וציין שם לשו"ת אמרי
דוד וקנין תורה ולחם ישי ואפרקסתא דעניא
ותשוה"נ שדנו בזה, ואכמ"ל.

מעט צדקה להרבה עניים או הרבה לעני אחד

יד] בפרק כט סעי' כ (עמ' רא) מובא
שאמר שיותר חשוב ליתן לעני אחד
נתינה חשובה מלחלק את הסכום שתח"י
לכמה עניים ויגיע לכ"א מתנה מועטת.
ויל"ע בזה ממש"כ הרמב"ם בפיהמ"ש
באבות (פ"ג מי"ט) בהא דתנן התם 'הכל
לפי רוב המעשה', וביאר הרמב"ם שבנתינת
צדקה פעמים רבות עלה ביד הנותן קנין
חזק במידת הנדיבות כי נתן פעמים רבות,
משא"כ הנותן פ"א אפי' אם נתן הרבה,
מ"מ רק פעם אחת נתעוררה בו מידת
הנדיבות. וכן כתב בלקט יושר (ח"ב עמ'
41) בשם התרומת הדשן. וכ"כ הב"ח
(או"ח סי' תרצה) דהשכל מחייב שמאה
זהובים למאה עניים שכרו גדול ממי שנותן
מאה לאדם אחד, כי זה שנתן למאה אנשים
החיה מאה אנשים.

ובח"ב פי"ז בהגה"ה) שהכל לפי הענין,
ובחת"ס (חור"מ סי' קט) כתב דעדיף לחלק
כסף בין ב' לומדים מאשר בין ג' לומדים
(וע"ע בדבריו בח"ו סי' ט). ובספר חסידים
(סי' סא) כתב: "טוב לאדם לפרנס אחד אם
אין לו אלא לפרנס נפש אחת טוב משיתן
לחמשה ולא יספיק לפי שכל אחד חסר
אבל אם גם אחרים נותנים לכל אחד ואחד
טוב לו לתת גם הוא לכל אחד ואחד". וכן
הביא ג"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קב)
בשם היעב"ץ בס' לחם שמים (אבות שם)
דפליג ע"ד הרמב"ם.

ולמעשה כתב באהבת חסד שם (ח"א פ"א,
נתיח"ח סקכ"ה) גבי הלואה
דכ"מ שמוטב להלוות לכ"א מעט זה דווקא
כשכולם שווין במעלה, אבל אם אחד מבני
עירו ושאר האנשים אינם מבני עירו, בן
עירו קודם.

אך למעשה יעויין במש"כ מרן הח"ח
זיע"א באהבת חסד (ח"א פ"א סי"ד,

ובם' "באורח צדקה" (פ"א הע' כז) הביא כל הנ"ל, והביא שם בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שכל דברי הר"מ רק כשהעניינים כולם בדרגה שוה, אך אם אחד יותר נצרך – על זה לא דיבר הרמב"ם.

והביא שם ממור"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם חמיו מרן הגר"י ש אליישיב זצ"ל דמאחר והתורם חייב בפרנסת כולם, א"כ יש ליתן לכולם אף שלא כולם עניים ביותר. ע"ש, ויש עוד להאריך בכ"ז, ול"ב אלא לעורר.

ברית מילה בעשרה (וסנדק צדיק) – מול זריזין מקדימין

טו] בפרק ל סעי' א (עמ' רד) הורה גבי ברית מילה, דזריזין מקדימין עדיף מברוב עם, ולכן עדיף למול התינוק מוקדם אף אם לא יהיו שם הרבה אנשים. והנה יש לא ברירא – אם כשיעשה הברית בבוקר מוקדם יהיו עשרה או לא, דהלשון שכת"ר שליט"א כתב הוא "אף אם לא יוכלו הרבה אנשים להשתתף אז" – דאה"נ והרבה לא, אבל כמה כן יהיו, ונפק"מ משום המבואר בשו"ע (יו"ד סי' רסה ס"ו) דהיכא דאפשר עבדינן למילה בעשרה. וא"כ דלמא לעשרה ממש כן עדיף לחכות ולהמתין עם המילה, ואולי כוונת בעל ה'קנה בושם' היא כשיש כבר עשרה, ורק רוצה "ברוב עם" ולזה לא ימתין.

ובאמת כן ס"ל למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דלעשרה מוטב להמתין אפי' אחר חצות, כן נשאל בספר "קיצור דיני ברית מילה" (שהו"ל הר"י חלפוסקי, תשובה כא) אם עדיף שהברית תהא אחרי חצות ואז יהיה עשרה או דזריזין מקדימין בלי עשרה, והשיב יתכן שבעשרה עדיף.

הרי שלדעתו עדיף לחכות אפי' עד אחר חצות כדי שעשרה יהיו בברית, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' צ), וכ"כ הגר"ש דבילצקי זצ"ל בשובע שמחות (עמ' ל). וצ"ע א"כ אם הגאון בעל 'קנה בושם' פליג ע"ז וס"ל דגם אם לא יהיה עשרה – עדיף למול מוקדם, אך מסתבר דדבריו אמורים רק על ה"ברוב עם" שיהיה יותר מעשרה, דלזה א"צ להמתין, אבל לעשרה ממש – כיון שבשו"ע פסק דהיכא דאפשר עבדינן בעשרה – א"כ יודה לפסק הנך חכמים – דימתין עד שיבואו עשרה, וצ"ע.

[והנה ידוע ג"כ מעלת הסנדק – שיהיה סנדק צדיק בברית, וכמבואר ברמ"א (סי' רסד ס"א) דיש לחזור ולהדר אחר סנדק היותר טוב וצדיק. ובאור זרוע (הל' מילה, סימן קז) כתב, שטעם הדבר הוא כדי שיבוא אליהו וישב אצלו. אולם בלבוש (סימן רסד סעיף א) כתב הטעם משום שיש לסנדק השפעה על הילד וכנ"ל סא.

סא. וע"ע בספר אוצר הברית (ח"א עמ' קצח הע' ט) שהביא מספר בית ישראל (עמוד רמז) שהרה"ק הישמח משה זצ"ל אמר שבמקום שהוא סנדק, ניכר זה אחר כך בנימול. וע"ע בדרך שיחה (ח"א עמוד סא) שכתב בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שנכנס אליו אדם עם שני ילדיו, האחד נראה הגון והשני נראה גוי גמור.

הגר"ח"ק מעלת עשרה עדיפה יותר מסנדק גדוה"ד.

ולמעשה שאלתי זאת קמיה הגאון הגדול רבי אביגדר נבנצל שליט"א והגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א, ואמרו לי דברית אצל גדול הדור עדיף מעשרה, דזה משפיע על התינוק (וכדברי האו"ז לעיל), ולכן זה עדיף מההידור דברית בעשרה.

אכן הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי: "בודאי שעשרה עדיף על סנדקאות אצל גדול בישראל, כשיש עשרה השכינה שורה שם. וזה מש"כ השו"ע דהיכא דאפשר צריך לעשות המילה בעשרה. וסנדק יכול להיות כל יהודי ת"ח ויר"ש". וכע"ז כתב לי הגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א "מילה בעשרה עדיף בתנאי שהסנדק יהי' ת"ח וצדיק", עכ"ל, ויש להאריך עוד בכ"ז, ואכמ"ל].

וגם גבי סנדק יל"ע אם עדיף להמתין מלמולו עד שיבוא הסנדק הצדיק, ונשאל בזה ג"כ מרן הגר"ח שליט"א בספר שאלת רב (ח"א עמ' סז), והשיב 'דעביד כמר עביד וכו'. ונראה דס"ל דלא ברור איזה מעלה עדיפה, האם מעלת זריזין מקדימין או מעלת סנדק צדיק.

ומזה יש להוכיח למה ששמעתי מידידי הבה"ח יוסף אביטבול נ"ו להסתפק כעת שמגיפת הקורונה בינותינו בעוה"ר, ויש גדו"י שמסכימים להיות סנדק בברית מילה, אך מחמת חשש הדבקה אינם מסכימים שיבואו עשרה לביתם, אלא רק המוהל ואבי ואם התינוק. מאי עדיף ממאי, האם מעלת הסנדק שיהא גדול בישראל, או שיהיו בברית עשרה.

ומשני תשובות הגר"ח דלעיל חזינן שמעלת עשרה עדיפה יותר ממעלת סנדק חשוב, דלגבי עשרה השיב שימתינו, ולגבי סנדק היקל. וא"כ לדעת

ליתן לקטן ס"ת

הדבר שנוהגין באיזה מקומות למסרו לנער קטן אלא עכ"פ יש למסרה לבן דעת", עכ"ל.

ובאמת שמקור הדבר נמצא בשערי אפרים (שער י ס"ו), שם כתב בזה הלשון: "ביום שמוציאין שני ס"ת אז הראשון מושיט ס"ת הראשון להש"ץ והמוציא השני הוא מחזיק הספר והולך

בפרק לב סעי' יא (עמ' ריא) הורה שאין למסור ספר תורה לקטן ביום שמחת תורה, אפילו אם הוא עומד ימים ספורים קודם כניסתו לעול תומו"צ. והנה באמת דין זה הובא ג"כ במשנ"ב (סי' קמז סק"ט) "ותופסין השניה. דהיינו שמוסרינן הספר למי שהוא שם על הבימה להחזיקו עד שיגיע זמן קריאת המפטיר, ולא טוב

זה שנראה טוב - אבא זצ"ל היה הסנדק שלו, ואילו אצל השני - אינו רוצה לומר מי היה הסנדק שלו. וסיים שהחזו"א הקפיד שהסנדק יהיה הגון, ע"כ.

עוז, דהבנים ערבים במתן תורה, וכדי להורות על זה דיתנו דעתם האבות דבניהם ערבים נותנים הספר תורה לבנים. ועוד דאדרבה מבקשים תינוקות של בית רבן שלא חטאו, ע"ד שאמרו ידידי ודידך מאי, אינו דומה הבל שאין בו חטא, והם נקיים מעון קרי ובחזקת טהרה לחבק ולהולך הס"ת."

ומסיים שם: "אך בזאת צריך שיזהרו הרבה שיהיה עומד אתו עמו גדול בשנים לעזר וסיוע ולא יזו ידו מתוך ידו לבל יפול ח"ו. ומה גם אם הספר תורה גדול והרימונים והעטרות כמשא כבד יכבדו ממנו, דצריך זהירות טפי שלא להניחו לתינוק יחידי, ושומע לנו ישכון בטח. וכמו כן צריך להיזהר בספר שני שהוא מחזיקו עד שישלימו קריאת ספר תורה בראשון. דצריך למסרו ביד גדול בעל כוח להחזיקו בידו שלא יפול ממנו, ולא להניחו ביד קטן וכו'", עכ"ל.

ועוד מצאתי בשדי חמד (ח"ה, דברי חכמים, סי' קלא) שדן כבר במה שיש שנהגו למסור בשמחת תורה בעת ההקפות – גם לקטנים לסבב ההקפות עם הס"ת. וע"ע בהליכות שלמה (מועדים פי"ב ס"י) דאין נכון ליתן ס"ת לקטן בשעת ההקפות. וע"ע במועדים וזמנים (ח"ו סי' עט) דיש לזהר גם בעת ההקפות בכבוד התורה שישאוהו גדולים, ואולי אי"ז כבוד לתורה כשילד קטן רוצה הקפה ובקושי מחזיקו בעזרת אביו או אחר, וסיים שם דנראה קולא גדולה מדאי לתת לקטנים כה"ג הקפה בס"ת כשרה וצ"ע טובא ואין לזה יסוד ומקור נאמן, עכ"ד.

אחר הש"ץ עד שמגיע לבימה ומוסר הספר למי שהוא שם על הבימה להחזיקו עד שיגיע זמן קריאת מפטיר. ולא יפה עושין מה שמוסרין הספר לנער מנוער שאין זה כבוד התורה, ועכ"פ יש למוסרה לבן דעת, ואף שאינו כדאי והגון לכך – אם ראית שהתורה חביבה עליו, בכדי לקרב ההמון לתורה", עכ"ל.

חרי מבואר בדבריו דאין הדבר ראוי. ובאמת בלשון השערי אפרים לא נזכר "קטן" כלשון המ"ב, אלא "נער מנוער", ויתכן שבדבריו מרומז טפי, דאין ליתן הס"ת לאדם שהוא "מנוער" – היינו שאינו מכובד וכן דעת, "שאין זה כבוד התורה" כלשונו. והיינו דיתכן ולדבריו גם אם גדול מעל בר מצוה – אי"ז כבוד התורה אם הוא "נער מנוער".

והנה מצאתי להגר"ח פלאגי זצ"ל ב"ספר חיים" (ח"א סי' ב סעיף א) שהביא דברי השערי אפרים, והוסיף עליהם, וז"ל שם: "ראיתי להגאון הגדול בס' שערי אפרים וכו'... יע"ש. והן אמת דמן הראוי היה שיוליכו הס"ת ע"י הגדולים כאשר נראה מהירוש' דיומא על מתני' דקתני התם ראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכ"ג, וביארו שם דהטעם הוא דע"י הגדולים התורה מתכבדת יע"ש".

"זאת ועוד כי יש לחוש לנפילת ס"ת ח"ו מיד הקטן כי לא יוכל שאתו, כאשר אירע פעמים הרבה, ואז ח"ו ידאגו כל הציבור, וא"כ להיות בטוחים יתנוהו לגדולים דוקא. אלא דיש ללמד זכות על המנהג משום מפי עוללים ויונקים יסדת

ברד"ל שם הביא גירסאות שהכהנים החזיקו את הס"ת והשופרות.

ועוד א"ל דמצאנו לכאורה ראייה שמותר לקטן להחזיק ס"ת, מדברי הראשונים (עי' בספרו מאיר עוז סי' נה ס"ד) שמצרפים קטן למנין כשהוא אחוז ס"ת, ושם הרחיב בזה שלצורך מותר והביא לשון הראב"ה שמטילין לקטן ס"ת בחיקו.

והנה למעשה יש בידינו ב' טעמים למה לא ליתן לקטן, הא' משום דאי"ז כבוד התורה שקטן יאחז דבר יקר וחשוב כס"ת (כלשון השערי אפרים). והב' משום דיש חשש שמא מחמת הכבוד יפול הספר תורה (כלשון הגר"ח פלאגי זצ"ל).

והנה יל"ע אם רוצים ליתן לקטן לאחוז ספר תורה קטן – שאינו כבוד האם בזה יש להקל או לא. דלהטעם דכבוד התורה י"ל דהגם שאינו כבוד מ"מ אינו כבוד התורה דסו"ס ס"ת הוא דבר חשוב ויקר שאין כבוד שקטן יאחזנו. אבל להטעם שיפול משום הכבוד, יל"ד דאם הוא קל איב"ז גנאי.

אכן יתכן לומר דהחשש שמא יפול אינו רק משום משקלו, אלא משום דאדם האוחז דבר ויודע בדעתו ושכלו את יקרת וחשיבות הדבר – טפי ישיג עליו שלא יפול, משא"כ קטן שאינו 'בן דעת' (כלשון המ"ב הנ"ל) א"כ איכא למיחש שיפול – לאו משום הכבוד, אלא משום שלא יודע לייחס חשיבות וכבוד הראוי לס"ת, ולפי"ז גם בס"ת קטן אין ליתן לקטן.

וע"ע במקור חיים (ס"ק ג) שכתב דיש מקפידים על קטן פחות מ"ג שלא יעשה גלילה או להביא את מעיל הס"ת או להחזיק ס"ת בפרט בימים נוראים, ואין להם על מה לסמוך כלל שהרי קימ"ל שקטן עולה למנין שבעה. וכתב שעל נטילת המצוות אם אינו מצד המנהג או תקנה אין מקום להקפיד כלל, ובמקומו היתה תקנה שלא יהיה הגבאי אפילו נער גדול.

וידידי הגר"מ ערבה שליט"א (מח"ס מאיר עוז) הראני בסידור רבי יעקב עמדין (הל' קריאת התורה אחר שחרית של שבת, אות ד) שמשמע שיותר ראוי שהמוציא יחזיקנו עד אחר שיקראו בראשונה [ולשונו: ובידו "להחמיר" להחזיקה שם, וכ"כ באגרו"מ או"ח ח"א סי' לח] אך כתב שרשאי גם למוסרה לאחר, אך לא ימסרה לפחות הערך או נער מנוער, ועכ"פ ימסרה לבן דעת אפילו אינו ראוי לכך כשרואה שהתורה חביבה עליו, "ויש אומרים" שיש להקהל ולחנכו בחיבוב המצוה [ובאגרו"מ פתח את הר"ת של וי"א בפירוש וירא אלקים].

עוד הראני הגר"מ ערבה שליט"א בפירוש הרד"ל (פרקי דר"א פל"ח, ס"ק קסב) שדייק שהיו נותנים לתנוקות לאחוז בס"ת. ואיתא בילקוט שמעוני (מלכים ב, רמז רלד): "מה עשו עזרא וזרובבל ויהושע בן יהוצדק קבצו את כל הקהל אל היכל ה' והביאו שלש מאות כהנים ושלש מאות תינוקות ושלש מאות ספרי תורות בידם ושלש מאות כהנים ושופרות בידם והיו תוקעין והלויים משוררין ומזמרין ונדרו את הכותיים בסוד שם המפורש וכו'", אך גם

עד גמר הקריאה בס"ת הראשון, והא קטנים לאו בני שמירה ניהו", ע"כ.

והנאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רבה של שכונת גילה, ירושלים) כתב לי בזה"ל: "...מקובל מחשש שמא ח"ו הס"ת יפול מידיו. בעיקרון אינני רואה שום סיבה למה לא יקח הקטן ס"ת, שהרי מן הדין אפשר לתת לו גם עליה לתורה, ורק משום כבוד הציבור נפסק שאין נותנין לו עליה. וע"כ שאין כאן ענין של כבוד הס"ת. ורק החשש שמא יפול, ולכן יש לתת לו ס"ת בהשגחת גדול שילך לידו בתשומת לב מרובה".

והנאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א (בעמח"ס שו"ת שבט הקהתי) כתב לי בזה"ל: "מדינא מותר משנת י"ב, אבל כדי שלא נחלק וכל א' יקח עשו גדר עד הבר מצוה לא יקח". ושוב כתב לי אם כשנצרכים להעביר ס"ת קטן ממקום למקום יש להקל דזה לצורך, וכתב לי: "אז יש להקל אם הוא בר דעת, ובתנאי שילוו אותו".

וישו"מ סברא נוספת שכתב הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א (גליון מים חיים, טבת תשעד – גליון 230) בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ד"אין נכון ליתן ספר תורה לקטן בשעת ההקפות, וכעין שמצינו בגמרא (ב"ב פז, ב) שאם מסרו כסף לקטן נחשב אבידה מדעת", ע"כ. וא"כ יתכן דיסוד הגרש"ז א"לדמות כן למסירת כסף לקטן דהוי אבידה מדעת – הוא ע"פ הנ"ל – דקטן אינו יודע להעריך כסף ויכול לאבדו ואינו יודע לשומרו, והכ"נ קטן אינו יודע לשמור ולכבד ס"ת כראוי, וא"כ גם בס"ת קטן איכא למיחש שמא יפול, וכנ"ל.

וישו"מ הסברא הנ"ל בס' "אעלה בתמר" מתורת בית בריסק – משמועות רבינו מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל (עמ' כו): "הגר"ח אמר שאסור למסור ספר תורה לקטן דקטנים לאו בני שמירה ניהו (עיין ב"מ מב, א). ובאמת הגר"ח התפלל על המנהג שכשמוציאים שני ספרי תורה נותנים לילד את הס"ת השני שישב ויחזיק אותו

ליתן לגוי ס"ת

מקבלין טומאה, והוא שלא יהיו ידיו מטונפות או מלוכלכות בטיט אלא ירחצו ידיהם ואח"כ יגעו בו". הרי מפורש מדברי הרמב"ם דאין איסור ליתן לגוי להחזיק ספר תורה. וכן כתב בשו"ת ציון לנפש חיה (סי' נב) דלא מצינו בשו"מ איסור ליתן לנכרי לגעת בס"ת.

אך הנה יל"ע דבטושו"ע (יו"ד סי' רפב ס"ט) העתיקו דברי הרמב"ם והשמיטו

[י] שם בסעי' יב שאין ליתן לנכרי להחזיק ספר תורה. אביא כאן מה שכתבתי בזה בקצרה (ונדפס בגליון מעדני אשר, גליון תתו – פ' חוקת תש"פ), דהנה ראיתי שנשאל בזה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' "גם אני אודך" לידי"נ הגר"ג רבינוביץ שליט"א (סי' פו אות ז), והשיב עפ"ד הרמב"ם (פ"י מהל' ס"ת ה"ח) שכתב "כל הטמאין ואפילו נידות ואפילו כותי מותרין לאחוז בספר תורה ולקרוא בו, שאין ד"ת

ליתן לגוי ס"ת כמשכון, ויל"ד דדן שם מצד הביזוי שנותן דב"ז כמשכון ולא מצד שהגוי יגע בס"ת.

ושמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א דמדיוק דברי הביאור הלכה (סי' שמט ד"ה ליתנו) נראה דפליג ע"ד הט"ז גם בנקודה זו שאין ליתן לגוי, וס"ל דאין בעי' שגוי יגע בס"ת. וכן הורה למעשה דכל שיש חשש איבה ודאי מותר לגוי ליתן להחזיק ס"ת.

ובן שאלתי קמיה הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס שו"ת משנת יוסף) ואמר לי דלכתחילה אין להקל בזה לתת לגוי להחזיק ס"ת, ורק במקום חשש איבה (כגון בחו"ל שראש העיר הוא גוי, ומגיע להכנסת ס"ת) יש להקל בזה.

תיבת "כותי", ולכאור' משמע מדיוק זה דפליגי וסבירא להו דכותי אסור לו לגעת בס"ת ורק טמא ונדה מותרין. ויעוי' בשו"ת מים רבים (ח"ב סי' נג) שכתב להסתפק האם באמת השו"ע פליג ע"ז או רק דס"ל דכותי בכלל הטמאים (וכמ"ש באמת בהגהות שולחן גבוה שם).

והנה בט"ז (או"ח סי' שמט סק"א) משמע להדיא דאסור לטלטל ס"ת ע"י גוי והוא מצוה הבאה בעבירה, וכמו שביאר דבריו בשו"ת כת"ס (או"ח סי' לז) שהוא זלזול לס"ת. וע"ע במור וקציעה שם מש"כ ע"ד הט"ז. ואולי יש לחלק בין נגיעה לזמן קצר דבזה התיר הגר"ק עפ"ד הרמב"ם לבין טלטול של זמן רב ע"י נכרי דאסור המג"א. וע"ע בספ"ח (סי' תתקיד) דאין

דף שכתבו עליו חידו"ת

יכתוב בו דברי חולין, ואפילו תנאי לא מהני בה. ונסתפקתי האם על צידו השני של הדף מותר לכתוב, והשיבני "לא". עוד שאלתי: "והאם מועיל לחתוך את הדף לשניים ולכתוב דברי חולין על החלק השני", והשיבני "לא".

חרי שגם הגר"ח שליט"א אמר דלא יועיל לחתוך הדף לשניים, והביאור בזה פשוט הוא, משום דבמ"ב בסי' נ"ב שם, מבואר שכל הדף נתקדש, ומה יעזור שיגזור חרי הדף קדוש כבר בקדושת תורה. ומבו' גם שלא מועיל להתנות שיוכל לכתוב על החצי השני, וכנראה הביאור שזה בזיון לד"ת אז לא מועיל תנאי בזה.

יח בפרק לב סעי' ח (עמ' ריב) שהורה שאם כתב חידו"ת על דף א"צ לגנוז את כל הדף אלא יכול לתלוש את שייריו ולזרוקו לאשפה. יל"ע בזה ממש"כ המ"ב (סי' מב סקכ"ג) "מיהו אם התחיל לכתוב על הקלף סת"ם או שאר כתבי הקדש אפילו על הנייר - אסור לכתוב אח"כ עליו דברי חול לכונ"ע, שזה עשה מעשה של גוף הקדושה ואפי' תנאי לא מהני בזה", עכ"ל. **חרי** מבואר דאסור לכתוב על החצי השני דברי חולין, וא"כ בודאי שנהיה הדף קדוש, ואיך מותר לזרוקו לאשפה. והנה שאלתי ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה הלשון: "כתב המשנה ברורה (סי' מ"ב סקכ"ג) דדף שכתב בו דברי תורה לא

בלי לגזור וע"ז לא מועיל, אבל אם מתנה שאחרי שיגזור יכתוב - מועיל (ויל"ד אם דעת בנ"א מספיק או דצריך תנאי בפועל). וע"ע בס' "פסקי הוראה - אהל יעקב" לידי"נ הגר"א סקוצילס שליט"א (סי' רלה, עמ' תמו) מש"כ בזה, ומה שבשפלינו זכר לנו והביא מדבריי אלה שם.

ובס' 'גנזי הקודש' (פ"ג סכ"א) כתב בשם מרן הגר"ק שליט"א דיש אפשרות להתנות, שמתנה שכותב ד"ת ואחרי שיכתוב ד"ת וישאר דף ריק, יוכל לכתוב על הדף הריק - דתנאי זה מועיל, דהמ"ב קאי שכותב ד"ת בלי לגזור הדף לשניים, ורק להתנות שיוכל לכתוב על החצי השני

חשש ייחוד במרמפ בלילה

סו"ס עוברים מכוניות אחרות בכביש (ול"ח שילכו אח"כ למקום אחר, דכמו דבכל ייחוד הותר אם פתח פתוח לרה"ר ולא אמרי' שמא ילכו למקום סתר).

ובפרט דבשו"ת שם אריה (אה"ע סי' לג) כ' שמותר לעבור על איסור ייחוד כדי להציל אחרים או א"ע מהסכנה, דעשה דונשמרתם או והשבותו לו דוחה לא תעשה דייחוד (דייחוד הוא לאו, ואינו בכלל איסורי עריות דיהרג ואל יעבור).

ומצאתי אח"ז בספר היקר "אגן הסהר" לידידי הגאון רבי שמואל אהרן פיש שליט"א (ח"ג אות קסג, עמ' 409) שדן בכע"ז במצא אשה הממהרת לעבודתה, והביא מהגר"א גנחובסקי זצ"ל שאמר שכדאי שיעלה אותה דאם הוא יר"ש שנזהר מאד בשמירת העיניים, א"כ אדרבה, אם לא יעלה אותה הוא - יעלה אותה אדם אחר פחות יר"ש ועלול לצאת מכשולות, א"כ נמצא שבכך שמעלה אותה הוא מציל את הנהג האחר, ודו"ק. ויל"ע עוד בכ"ז.

יט] בפרק מב סעי ז (עמ' רנו) הורה שהנוסע בכביש שומם מאוחר בלילה ורואה בת ישראל מסתובבת לבדה אין לו להכניסה לרכבו כדי להצילה שלא תבוא לידי עבירה, מפני שאם יעשה כן יעבור באיסור ייחוד וא"א לאדם חטא כדי שיזכה חברך. ורק אם יש עוד אחד ברכב שרי (כשיש חשש שתבוא לידי עבירה).

ובאמת שבשאלה זו שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א שנשאל באחד שנוסע בכביש חשוך ומסוכן בשעת לילה ורואה אשה, האם יקחה טרמפ שלא תשאר במקום סכנה או דיש לחוש לייחוד. ולא הי' הנידון מצד שתבוא לדבר עבירה אלא דיש חשש סכנה להשאירה שם בלילה לבדה.

והשיב מו"ר הגר"י שליט"א עפ"ד מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' צא) דבמכונת אפשר לסמוך על החלונות דחשיב כפתח פתוח לרה"ר, ואפי' בלילה והיכא דליכא אנשים מ"מ לא חיישינן שיעצור המכונת דהא

השבת אבירה מוקצה בשבת

מוקצה - אסור להרימו, ואיב"ז מצות השב"א מפני שיש כח ביד חכמים לעקור

ב] בפרק מד סעי ו (עמ' רסג) הורה שהמוצא אבירה בשבת והוא דבר

אמרי' כן כגון לילך עם שור ברה"ר, אבל להקריב הקרבה (של זמן וכיו"ב) רק בשל עצמו חייב ולא בשל חברו, ואי משום הא לא היה חייב (ואולי אף יצטרך בעל האבידה לשלם לו דמי בטלה).

אך אמר מו"ר הגרי"ז שליט"א שאם המדובר בסכום גדול מאד, שיש חשש שהמאבד עלול למות ח"ו או להשתגע מאיבוד הממון, בזה הוי כפיקו"נ ומחוייב מן הדין לעמוד ולשמור על הכסף עד מוצ"ש (וציין לב"ק קיט, א א"ר יוחנן כל הגוזל את חברו שוה פרוטה - כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. וכן ציין להא דאיתא בב"ב קטז, א דקשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות, ויותר מייסורי איוב וכו') ס"ב.

דבר מה"ת בשוא"ת. והנה באמת שמעתי פעם ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א מעשה (המובא בס' מקדשי שביעי, עמ' קי) על הג"ר אליעזר דון יחיא זצ"ל (רבה של לוצ'ין), כי בשובו בשב"ק בבוקר מביהכ"נ, ראה ארנק גדוש שטרות כסף מונח על המדרכה, וברצונו לקיים מצות השבת אבידה, ומחמת האיסור לנגוע בארנק ולקחתו, נשאר עומד במקום עד לאחר צאת הכוכבים וזמן תפלת מעריב.

ודן בזה מו"ר הגרי"ז שליט"א מי היה חייב לעשות כן [ואמר דהא ודאי שאם היה שם גוי שסומך עליו, ודאי היה נותן ומבקש לגוי שישמור והוא ילך לקיים מצות השב"ק], דאין לומר דכל שבשלו היה עושה גם בשל חברו כאן (וא"כ הכ"נ אם במציאת עצמו היה ממתין עד מוצ"ש – אז גם בשל חברו חייב), ז"א דרק בבושה

להשתמש בחפץ חברו שהוחלף עם שלו

של חברו. האם רשאי להשתמש בה במקום שלו עד שיתברר מיהו המחליף (והאם כן הוא לגבי כובע וחליפה וכיוצ"ב). וכתב לי מרן הגר"ח שליט"א "ישאל מהם רשות". וחזינן מדבריו ג"כ דעד שלא שואל מהם רשות (דרך הטלפון וכיו"ב), אין היתר להשתמש בזה.

ובאמת שהדברים מפורשים בשו"ע (חו"מ סי' קלו ס"ב) דאם התחלפו בגדים

כא בפרק מד סעי' כג (עמ') הורה שמי שחבירו לקח בטעות את כובעו אסור לו להשתמש בכובעו של המחליף שהושאר שם, אלא אם יבקש ממנו רשות מפורשת. ובאמת שכן שאלתי קמיה מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א: "מה הדין באדם שנכנס לבית הכסא והניח טליתו מחוץ לביהכ"ס, וכשיצא ראה שבטעות הוחלפה טליתו עם אדם אחר, וכעת נשאר לו הטלית

סב. והוסיף ואמר, כי הרב מבענדין זצ"ל שהיה אוהב ישראל גדול, פ"א אחד מבני קהילתו הניח כל נדונייתו בתו בכיס מעילו ואחר התפלה ראה שנגנב כל הנדוניא, וכינס הרב מבענדין זצ"ל כל בני הקהילה, ואמר שמצווה על הגנב שישב הגזילה עד אותו לילה, ואם לא הרי הוא מקללו ומנדהו בקללות וחרמות מול ארון הקודש, וכך עשה, ובאותו היום שבה הגזילה. והטעם שנהג כן משום שדבר זה קרוב לפיקוח נפש, או ח"ו להשתגע, באדם שאיבד כל נדונייתו בתו.

מתאספים שם ומניחים המנעלים העליונים בפרוזדור ובצאתם יתחלפו של זה בזה, אין מקפידין בדבר ומשתמש כ"א בשל חברו עד שיתראו פא"פ ומחליפים את עצמם ואיב"ז חשש גזילה שכך נהגו. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' רלח), עיי"ש.

ושו"מ בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' ט אות ז) שדן בנד"ד: "מי שלקח בשוגג בבית הכנסת מעיל שאינו שלו, וחזר ולא מצא את שלו", ע"ש. וע"ע במעדני כהן (ח"ו סי' מה) מה שכתב בזה מו"ר הג"ר נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א (מראשי ישיבת בית מדרש עליון, ורב דקהילת חניכי הישיבות רוממה).

ור"ק אביא כאן מה ששמעתי ממו"ר הגר"נ קופשיץ שליט"א (בע"פ) להביא ראי' מעניינת מאגרת החזו"א (נדפס בקובץ אגרות ח"ב אגרת קנה), ואביא כאן דברי האגרת והתיאור אודותיה מספר "פאר הדור" (ח"ג עמ' מא): "מאלפת מבחינה זו היא גם אגרתו הבאה, אשר הריץ באחד הימים, לאורח שביקר בביתו והחליף בטעות את מקל ההליכה שלו במשענתו של החזון איש: יטיב נא להרשיני להשתמש במטהו אשר נתחלף לו בהיותו פה, עד שתשיג ידו להחליף את המטות" – ע"כ מהס' הנ"ל.

הרי חזינן שהחזו"א החמיר ע"ע ולא התיר לעצמו להשתמש במקל של אותו אורח שביקר אצלו, עד שביקש ממנו רשותו, ונפלא סג.

וכדו' בבית האבל או בית המשתה, אסור להשתמש בהם, דאי"ז שלו. והראוני בס' משפט האבידה (סי' רס ס"ק קסט) שהביא ממרן הגר"ש אלישיב זצ"ל היתר, דאם נראה שהבעלים לא מודע להחלפה, ומשתמש בחפץ שלי כבשלו, וממילא אני גם יכול להשתמש בחפץ השני – אם זה חפץ שאין דרך בנ"א להקפיד, דאז זה כתשלום עבור דמי שכירות של החפץ שלי שנמצא אצלו.

ובטלית יש להוסיף מש"כ ב"כסף הקדשים" (חור"מ שם) דגם בחפץ של מצוה אסור אם הוחלף. וצ"ע דבשו"ע (או"ח סי' יד ס"ד) נפסק שמותר ליטול טלית של חברו ולברך עליה, דניח"ל לאיניש (דווקא באקראי, ואם יקפלנה כמו שמצאה, וטוב שלא יברך וכו').

וגם יש להוסיף בזה דברי הש"ך (חור"מ סי' שנח) שנחלק על דברי התוס' בב"מ (כב, א) אם מותר לאדם לקחת מחבירו דבר, בודעו שאם ישאלנו יסכים לו, דדעת התוס' דאסור דקיי"ל כאביי דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש. אך הש"ך כתב דלולי דמסתפינא היה נראה לו להתיר. ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר דהמנהג לסמוך על הש"ך דאם יש אומדנא שאם היה שואל אותו היה מסכים – שרי (עי' דעת נוטה ח"א הע' 359). ואולי זו סברת הגריש"א.

ולמעשה בעצם ד' השו"ע הנ"ל כבר כתבו כמה אחרונים (ערוה"ש חור"מ סי' קלו) דהמנהג במקומות הגדולים שרבים

סג. ובפאר הדור (ח"ה עמ' קנח) מובא שהאורח היה רבי יוסף לוי חגיז מטבריה, אשר בצאתו מבית החזו"א

לקנות חפץ מהוצאה לפועל

כדי שימחול בלב שלם, עכ"ד סד.

ובאמת די"ל דזה תלוי אם עשו כדין תורה או לא, דאם ע"פ דין תורה צדקו בכך שעשו כן שלקחו כל חפציו למכירה, אין מקום להחמיר לכאורה. ואם לא היה ע"פ ד"ת – אז זה גזילה, וכמו חולק עם הגנב דזה א' מכ"ד דברים המעכבים התשובה, כמבואר ברמב"ם (פ"ד מתשובה ה"ג), ולכן יש ענין לא לקנות שלא לחלוק עם הגנב.

בב] בפרק מד סעי' כד (עמ' רסז) מובא מה שהיה מורה שאסור לקנות נכסים הנמכרים ע"י חברת הוצאה לפועל בלי רשות הבעלים, וה"ז גזל גמור. ובאמת ששמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א כי מעיקרא דינא מותר לקנות רהיט או כל חפץ ממכירה שהוצאה לפועל מקיימת כיון שהבעלים התיימש, אך אי"ז נאה וראוי לקנות חפץ של יהודי שבא לו בצער גדול שלקחו לו בע"כ כל חפציו, וראוי שילך לבעלים ויוסיף לו מעט כסף

שימוש בבול שלא נחתם

ושמחתי לראות שכעין נוסח זה השיב מרן בעל איילת השחר זיע"א לדיי"נ הגר"מ חליוה שליט"א (שפתי אייל, עמ' נה אות טז): "שאלתי למו"ר זצוק"ל אם מותר להשתמש שימוש חוזר בבולים שלא הוחתמו על ידי הדואר, ולא היה ניח"ל בזה, ואמר לי בשביל מה צריך את זה, ומה זה יעזור, וכי אם תחסוך כמה גרושים תהיה מזה גביר?!", עכ"ל.

ולמעשה ראיתי בסו"ס "תשובות הגר"ח" שנשאל בזה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב ע"ז "מו"ח שליט"א מתיר".

בג] שם בסעי' כה שהורה שאסור להשתמש שנית עם בול שרשות הדואר לא חתמה עליו. הנה באמת שאלתי כן קמיה מו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, אם מותר להשתמש בבול שכבר השתמשו בו, אלא שרשות הדואר לא חתמה עליו בטעות, ואמר לי שהיו גדולי ישראל שנהגו לקרוע בול כזה ולא להשתמש בו. והוסיף בחיבה: בן תורה הוא נסיך... לא מתאים לו ללקק מהכביש... ולא צריך לנצל את הדואר, אלא יקנה חדש וישלח, עכ"ד.

אמר לו שנוסע ירושלימה ומתכוון להכנס אצל הגר"ר זליג ראובן בנגיס. כשהבחין החזו"א שנתחלפו המקלות, הריץ מברק ע"פ הכתובת של הגר"ר בנגיס מתוך השערה שהמברק ישיג שמה את בעל המקל, וכך הוה. ע"כ מהס' הנ"ל שם.

סד. ובענין זה של חפץ שהגיע מהשני ע"י צער השני, הראני הרה"ג ר' יששכר ברוך גולדנטל שליט"א "קריה נאמנה" להגאון רבי משה סנסנוביץ שליט"א (ח"ב עמ' שכב) שהביא מעשה ממרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל, שהרבנית ע"ה קנתה חפץ משכנים שעברו דירה עקב בעיות רפואיות שנסעו לחו"ל, וכששמע מזה הגר"ד – אמר, איך יתכן לקנות בקבוק זה מדם שותת שלהם. ואמרה לו הרי עזרתי להם ששילמתי, ומיאן ואמר תתני כסף – דמי הבקבוק, אך הבקבוק עצמו אינני מסוגל לראות על שולחני בזמן שהשני מצטער, ונורא למתבונן.

וע"ע בזה בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' רפח) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קעג), ובמש"כ בכ"ז ידי"נ הגרי"א סקוצילס שליט"א בס' "פסקי הוראה – אהל יעקב" (סי' רצה, עמ' תרסח) ומה שהביא שם מדברינו הנ"ל, בס"ד.

להניק בביהכ"ס ואחר היציאה ממנו

ידיים שפיר דמי].

והנה באמת בתוס' ביומא שם כבר כתבו דבזה"ז אין נזהרין בזה כי אין רוח רעה שורה באלו המלכויות, וכמו שלא מקפידין על זוגות. וא"כ גם בד' הרעק"א י"ל דבזה"ז דאין מזיקין א"צ להקפיד בזה. והראוני בס' "הליכות תינוקות וקטנים" להגרי"י פוקס שליט"א, (פ"ה סעי' ח) שכתב: "היוצאת מן השירותים לכתחילה לא תניק תינוקה אלא כעבור 9 דק' או לכה"פ דקה או שתיים, כמו"כ לכתחילה אין להניק בשירותים עצמו".

ובהערות שם הביא דברי הגרעק"א. וכתב ששאל קמיה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שבתוס' שם כתב שאין אותו רו"ר שולט באלו המלכויות, ולכן לא הקפידו בזה. האם בכ"א יש ליזהר בזה, והשיבו הגר"ח ק"י "יש ליזהר". וע"ע בשו"ת באר משה (ח"ה סי' א), ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סו"ס יא).

בר] בפרק מז סעי' ג (עמ' רעט) שיש להקפיד שלא תניק האשה את התינוק בבית הכסא. אוסיף בזה דהנה רבינו הגרעק"א (יומא עז, ב) כתב בשם הערוך, דיש רוח רעה (הנקראת שיכתא) שמזיקה לתינוקות מבין ב' חדשים עד ז' שנים, והיא באה ממה שבשעה שאמו באה מבית הכסא או מנהר, מינקת לבנה לאלתר. וע"כ יש להקפיד שלא להניק את התינוק אחר שיוצאים מבית הכסא.

ושמעתי ממור"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א דיתכן וכ"ז היה אמור בזמנם שבית הכסא היה מלוכלך, אבל בזמננו שבתי הכסאות נקיים, והם כעין בתי כסאות דפרסאי, יש פחות חשש, וע"כ אם הילד בוכה ורוצה לינוק לינוק יכולה להניקו [ואמר הגרי"ז שליט"א שמנהג העולם להמתין תשע דק', אינו ברור שזה חשיב לאלתר, וטפי מסתבר שהמכוון הוא שמניקה ללא נטילת ידיים, ואם נוטלת

לימוד לעילוי נשמה

תהלים לרפואת או לע"נ אדם. וכמובן שהדברים עמוקים וטמירים, אך ע"ד הפשט – כתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בכמ"ק (וכדלהלן) דטעם הדבר שיש לו "זכות גורם", והיינו שע"י שאותו אדם לומד כעת או קורא תהלים – מה שלא

בה] בפרק מז סעי' יג (עמ' רפא) דאם כותבים ס"ת לע"נ אדם, אין לנשמה טובה אלא בעת שקוראים בס"ת, אבל במה שהס"ת מונח בארוה"ק אין שום תועלת לנשמה. והנה יש להוסיף בזה דהנה בכלל צ"ב איך מהני מה שלומד תורה או קורא

שאל "ואם נאמר שאינו מפסיד משכרו, א"כ מה זכות יש לו לחולה. תשובה: שכר שגורם לימוד", ע"כ.

והנה עי' בהערות לספר 'דולה ומשקה' (הע' 12) שהביא משמיה דמרן הגר"ח"ק שליט"א גבי הלומד דבר לע"נ או לרפואת אדם, והוא לימוד שבלאו הכי היה לומדו, האם יש בזה ענין או לא. והשיב מרן דאין זכות גורם. והיינו, דאת האי מעלה שגורם לו ללמוד- אין לחולה או לנשמה. והשתא יש לדון האם תבא תועלת לנשמה או לחולה או לא. דלדברי מרן הגר"ח"ק בדולה ומשקה שהעיקר הוא ה'זכות גורם', א"כ היכא דליכא ל'זכות גורם' א"כ אין תועלת. או דנחדש דאזה"נ ו'זכות גורם' ליכא, אבל שכר לימודו מועיל לחולה. ולפי"ז יצא דאולי הלומד כן יפסיד משכרו, דהרי שכרו הולך לחולה או לנשמה, כיון ד'זכות גורם' ליכא, וצ"ע.

שוב שאלתי כ"ז מקמיה מרן הגה"צ רבי שריה דבילצקי זצ"ל (יום ד' כ"ו מרחשוון תשע"ח): "מי שלומד משניות לע"נ משהו זה מוריד לו מהשכר בשמים ללומד. תשובה: הלומד מקבל שכר עבור הלימוד. האם זה פחות לו, לא לא זה אותו הדבר". שוב שאלתי – "אבל זה כאילו הוא מקדיש את השכר של התלמוד תורה עבור הנשמה הזאת. תשובה: הוא מקבל שכר וזה עוזר גם לההוא". עוד שאלתי "מי שלומד בלאו הכי מסכת הוא יכול לומר שזה לע"נ. תשובה: כן, כן, ע"כ.

היה עושה מבלעדי הע"נ – אז יש זכות לנשמה שגורם לו ללמוד או להתפלל עליו. ולפי יסוד זה, א"כ בעצם מה שהנשמה גרמה שיכתבו ס"ת ויקיימו מצוות עשה דכתיבת ס"ת, א"כ זה גופא ה'זכות גורם' שיש לנפטר, גם מבלי שיקראו בס"ת. רק בלא ספק, כל קריאה וקריאה מוסיפה ל'זכות גורם' – שהוא גורם שיהיה עוד קריאה ועוד קריאה.

וע"פ היסוד הנ"ל דזכות גורם, גם מבואר מה שהשיבני מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א על מה ששאלתיו בזה"ל: "הלומד לרפואת אדם או לע"נ משהו, האם נגרע משכר לימודו עי"ז (מלבד מה שגורם טובה לכל העולם, כמבואר בקידושין מ' א')", ע"כ. וכתב לי מרן הגר"ח"ק שליט"א "לא".

וראה בספר 'דולה ומשקה' (עמ' שכג) מה ששאל ידידי הגאון רבי אברהם חיים שציגל שליט"א למרן הגר"ח"ק שליט"א, וז"ל השאלה "הלומד לע"נ, האם מפחית משכר הלומד או לא". והשיב לו מרן שליט"א "יש זכות גורם".

ופי' דבריו הוא, דעצם הלימוד והשכר ודאי דהולך ללומד ואינו חסר מאומה מזה, רק דלנשמה או לחולה יש זכות שעל ידו גורם לו ללמוד. וכ"ה בספר 'שאלת רב' (כרך א', ח"א פ"א תשו' כב – כג, עמוד טו): "הלומד לזכות חולה, האם מפסיד עי"ז משכרו", תשובה: לא יפסיד. ועוד

לא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו

בן] בפרק מז סעי' טז (עמ' רפא) הורה שאין טעם לרקום שם נכרי על פרוכת אפי' שתורמו את הפרוכת לע"נ (ואיב"ז בכלל תועלת לנשמת הנכרי). והנה אביא בזה מה ששמעתי ממור' מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א ששאל למרן הגר"נ קרליץ זצ"ל בגוי שנעשה לו נס בביהמ"ד ותרום נברשת עם הנצחה אי שרי לקבל ממנו, דבערכין אי' דשרי לקבל מנורה מגוי ולא גרע מקרבן דגוי יכול להקריב בביהמ"ק (שנא' אדם כי יקריב מכם, אפי' עכו"ם), והסכים הגר"ק, רק אמר דההנצחה יורידו משום דכתי' לא לכם ולנו לבנות בית לאלוקינו, וירשמו בפנקס הקהילה שהוא תרם ויראוהו. [ונשאל מור' הגר"י שליט"א משער ניקנור, ואמר דצ"ע אם הי' גוי סה, וגם א"כ י"ל דשם הי' נס גלוי שרצון הי' שיקחו הדלתות ויקראו על שמו].

ונסתפק מור' מרן הגר"י שליט"א ביהודי שתרום לביהמ"ד ונתגלה שסבתו גויה, דמצד שמו הרשום ע"ז שפיר דמי (דשמו שם ישראל) אך מצד לא לכם ולנו וגו' – צ"ע דסו"ס דינו כגוי לכל דבר. ויל"ע בכ"ז.

אכילת שיריים של צדיק

בן] בפרק מז סעי' כה (עמ' רפג) מובא צדיק מסוגל ליראת שמים. והנה באמת מה שאמר שאכילת שירי מאכל של יעויין בירושלמי בסנהדרין (פ"ח ה"ב): "ר'

סה. והנה במקו"א הארכתי בבירור הדבר, ואציין כאן בקצרה, דהנה המעשה עם דלתותיו והנס שנעשה להם מובא ביומא (לח, א) אך שם לא מבואר מי היה. ובאמת שבר"ש סיליריאו (בירושלמי בשקלים פ"ו ה"ג) הביא גירסא אחרת, ובתוה"ד איתא: "למה נקרא שמו שער ניקנור, שפ"א עלה ניקנור סרדיוט ממלכי יוונים וחנה כנגד שער ניקנור והיה מניף ידו על ביהמ"ק ואמר – אימתי תיפול העיר הזאת והבית הזה בידי ואהרסנה, וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום, תפשוהו וקצצו ידיו ורגליו ותלוהו לפני השער וקראו שמו שער ניקנור".

א"כ לפי מדרש זה דלתות ניקנור – נקראו ע"ש סרדיוט ממלכי היוונים, אך בודאי שמדרש זה חלוק על הבבלי ביומא שם דניקנור תרום הדלתות לביהמ"ק, וא"כ לשיטת הבבלי אכתי צ"ע אם הי' יהודי או גוי [והנה אם גוי נקרא בשם זה, קצת דוחק שגם ישראל יקרא בשם זה, דביומא שם ע"ב איתא שם רשעים ירקב, רקביבות תעלה בשמותן ולא מסיקין בשמייהו. ורק בשאר שמות שמצינו גם גויים וגם ישראל, כאלכסנדר (מוקדון) ועוד, הרי שם שמעון הצדיק עצמו צויה לקרוא על שמו (ומצאנו גם אנטיגנוס, הורקנוס, רבי לויטס איש יבנה ועוד). אך יש לדחות דרך בשמות של רשעים אין לקרות, אבל בשם של גוי – שנתפשט כבר בישראל, דלמא שרי, וצ"ע].

וראי' נפלאה יש דישאל הוה, ממש"כ שם התו"י והתורא"ש והריטב"א (יומא שם) דהעירו שם דהנחשול שעמד לטבעו – לא מפני שעבר עבירה שהלך למצרים להביא הדלת, דהרי כל האיסור הוא רק לדור שם בקביעות. ואי נכרי הוה מאי ס"ד, וע"כ דפשיט"ל דישאל הוה.

והנה למעשה בגמ' ביומא לא מבואר שהשערים נקראו על שמו, דכתוב שם "חוץ משערי ניקנור", ויתכן שהכוונה השערים של ניקנור, ולא שכך נקראו שמם בביהמ"ק עצמו. אך בגירסאות האחרות במדרשים מבואר שכך נקרא שמו "למה נקרא שמו שער ניקנור". ולמעשה גם א"נ דהיה גוי, יש ליישב עוד (איך הנציחו שמו) דבאמת לא היה כתוב על השער "שער ניקנור" אלא רק בפי כל הי' נקרא כך, ובזה אין חסרון ד"לא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו". ויש עוד להאריך בכ"ז, ואכמ"ל.

ושמעתי פעם ממו"ר הג"ר נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א רמז נפלא ע"פ מה דאיתא בשלהי הוריות (יג, א): "שאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מפני מה הכלב מכיר את קונו וחתול אינו מכיר את קונו, אמר להם ומה האוכל ממה שעכבר אוכל משכח, האוכל עכבר עצמו על אחת כמה וכמה", ע"כ. ואמר מו"ר דחזינן מכאן שאם עכבר אוכל בדבר מאכל, מי שאוכל אותו אח"כ – זה משפיע עליו גם, הרי שאכילה משאירה חותם במאכל, וא"כ "מידה טובה מרובה ממידת פורענות" – שמי שאוכל ממאכל שאכל ממנו אדם צדיק וקדוש – שהדבר משפיע עליו לטובה, ודפח"ח.

יוחנן הוה עליל לכנישתא בצפרא ומלקט פירורין ואכיל, אמר יהא חלקי עם מאן דקדש ירחא הכא רומשות" (ופי' הפני משה: ומלקט פירורין. מהנשאר מסעודת קידוש החודש שאכלו אמש בבית הכנסת ואכלן, וכל זה כדי לחבב ולייקר להמתאספים בחבורת סעודת מצוה זו, ואמר יהא חלקי עם אלו שאכלו כאן בלילה זו). וחזינן מכאן מעלת אכילת שיירי סעודת מצוה, ואצל החסידים מקובל שכיון שאכילת הרבי קדושה וטהורה היא, א"כ כמו סעודת מצוה היא לפי שאוכל לש"ש לחיזוק כוחו, וא"כ יש ענין לאכול מזה, וכמבואר בירושלמי. אך בעל ה'קנה בושם' חידש שזה מסוגל ליר"ש.

הריגת בע"ח לצורך

והנה ידידינו הגאון רבי משה חלויה שליט"א בספרו היקר "שפתי אייל" (ענייני יו"ד, אות לג – עמ' נא) שאל ממרן רבינו בעל איילת השחר זצ"ל: "שאלתי למו"ר זצוק"ל אודות גוזלים הנמצאים בחבלי הכביסה אם מותר לפנותם משם, ואמר לי דעוד מעט ילכו משם, ואמרתי דלכל הפחות ישוהו שם הגוזלים כשבועיים שלוש, ואמר לי מו"ר דאפשר להסתדר (ולא אבה להתיר פינויים)", ע"כ.

ובאמת יתכן דלא נחלקו מרן הגר"ש זצ"ל ומרן הגראי"ל זצ"ל, דמרן הגר"ש זצ"ל מיירי בגוונא שיהיו כינים לבני ביתו עי"ז ויצערו להם, ובזה התיר. אבל בגוונא שאין צער ממש, ורק מפריע מעט, בזה כו"ע מודו דעדיף שלא.

בחן בפרק מז סעי' לד (עמ' רפה) הורה דבע"ח שמצער לאדם מותר להרגו. ואביא כאן כמה דברים מעניינים אלו, ממה שכתבתי לידידינו הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א על ספרו היקר "הפוסק" על מרן פוסק הדור בעל 'שבט הלוי' זצ"ל: **דהנה** שם בס' הפוסק (עמ' רצג) מובא שנשאל מרן בעל שבט הלוי זצ"ל ביונים שקיננו מע"ג סוכה, האם ראוי לסלק את היונים מחשש שהם מביאים כינים. והשיב מרן זצ"ל דמותר לסלקן ממקום מושבן. ונשאל ממעשה דרבי (ב"מ פה, א), שם מבואר החשש מפגיעה בבעלי חיים משום "ורחמיו על כל מעשיו". והשיב מרן זצ"ל כי אמנם יכול אדם לחוס על היונים, אך מה יעשה והדבר יגרום לצער של כינים למשפחתו, ע"כ.

הריגת יונים

חיים"]. וכתב לי הגר"א שליט"א בזה הלשון: "מותר ליתן שם רעל, ואין בזה צער בע"ח, ומותר להרוג באופן שמפריע לאנשים, אבל בדרך הכי מעט צער – עי' גמ' ב"ק טו: וברש"י ד"ה עד דמסלק הזיקא", עכ"ל. וכע"ז כתב לי הגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א "מותר לצורך אדם, עי' תשובת נוב"י". וכוונתו לשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סימן י'), יעו"ש.

והנה פעם שאלתי מקמיה הגאון רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א (רב דקהילת דברי שיר, ב"ב) במשפחה שהייתה להם כמה יונים שהציקו להם זמן רב טובא, גם מחמת הרעש הגדול והלכלוך שהיו יוצרים, ומה שעשו לא צלח בידם, והמומחים אמרו שלא נותרה ברירה אלא להורגם, אם מותר הדבר, ובאיזו דרך וצורה [והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לי "יש דרך לגרשם ע"י מומחים בלי לגרום לצער בעלי

הפרדת בע"ח זמ"ז

אמרי יעקב) השיבני דאין חיוב להפרישם זה מזה, דאין זה קשור אליו שלא עשה מעשה בידיים של צעב"ח, וע"כ אין שום חיוב וענין. ורק אם יש לו לב רחום ואינו יכול לראות זאת, יכול להפרישם. [וע"ע בס' שפתי אייל הנ"ל שם, עמ' נא אות לב]. והגר"א שלזינגר שליט"א כתב לי "יגרש את החתול". והגר"ש גראס שליט"א כתב לי "יש ענין להצילו, אם אינו מזיק".

ובדרך אגב דאירינן בענין צער בעלי חיים, אביא בזה מה ששאלתי מקמיה הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס שו"ת משנת יוסף), באדם הרואה חתול רודף אחר יונה לטורפה, האם צריך משום צער בעלי חיים להפרישם זה מזה, או דכך הוא טבעו של עולם. והשיבני דיש לענין להפרישם משום צעב"ח. והגאון הגדול רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א (בעמח"ס

הריגת בע"ח בביהכ"נ

ממנו, ודאי זה נחשב צורך מצוה, כי הלא עקיצה מגרדת ומפריע לריכוזו בתפילה ולימוד התורה. וכל שזה למצוה איב"ז שום חיסרון של מורא מקדש. ואדרבא קעסיק בהכנה להתפלל וללמוד כראוי. ואם סתם משחק ובא לו לתפוס ולהרוג ודאי שאי"ז ראוי משום כבוד ביהכ"נ וביהמ"ד. וה"ה להרוג ג'וק המפריע שזה רץ סביבו. כן נראה לי פשוט.

ואגב דאגב, אביא בזה מה ששאל אחי היקר כמר יהושע ניי"ו ממו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה-תוי"ט, ירושלים), באדם שרואה יתוש וכיו"ב בביהכ"נ, מי מותר להורגם בבית הכנסת או דיש בזה גנאי וביזוי לביהכ"נ.

ובה כתב לו מו"ז שליט"א: "הנה אם הורג את היתוש כדי שלא יקבל עקיצה

אסור להורגו כיון ששלחנו דומה למזבח.
"תשובה. אם יש צורך להרוג את היתוש,
 על מנת שלא יכנס לתוך
 המאכל, ואין דרך אחרת להרוג אלא על
 גבי השולחן, מסתבר שמותר, דכיון שיש
 צורך בזה ממילא אינו בזיון לשולחן.

"וגי' הגר"ח קניבסקי שליט"א, הביא לזה
 ראיה מדאמרינן במסכת מכות דף
 יב ע"א כששלמה אמר לבניהו להרוג את
 יואב, רץ להחזיק בקרנות המזבח, ומבואר
 בספר מלכים (ב כח לד) שהרגו את יואב
 על גבי המזבח, אף על גב שאין זה דרך
 כבוד להרוג ולשפוך דם על המזבח, בכל
 זאת עשו זאת כי היה בזה צורך, ואם על
 המזבח מותר להרוג אדם כשיש בזה צורך,
 כל שכן שעל שולחן שרק דומה למזבח.
 ועוד שאינו הורג אדם, אלא יתוש, ולכן
 מותר ואף מצוה להרגו. עכ"ל", עכ"ד מו"ז
 שליט"א.

"ודומה לזה נשאל הגר"י זילברשטיין בהא
 דקיי"ל שלחנו של אדם דומה
 למזבח [רמ"א סי' קס"ז סעיף ה'], וכתב
 ע"ז המג"א סק"ג מהספר חסידים סי'
 ק"ב דלכן אסור להרוג כינה על
 השולחן. ונשאל אם מותר להרוג זבוב שנחת
 על השולחן כשחושש שמא ייכנס לאוכל,
 והשיב שמותר. וז"ל בחשוקי מכות י"ב א',
"שאלה. כתב השו"ע (סימן קסז ס"ה)
 ששלחנו של אדם דומה למזבח, שנאמר
 'ידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'.
 וכתב בשער הציון (ס"ק כו) שלכן אסור
 להרוג כינה על השולחן. והנה מצוי
 לפעמים בימי הקיץ, שנוחת יתוש על
 השולחן במהלך הסעודה, ויש להסתפק,
 האם מותר להורגו על ידי שיתן עליו מכה,
 כשעומד על השולחן, כשהמטרה שלו היא
 למנוע חשש שהיתוש יכנס לתוך המאכל,
 כשהוא לא יבחין בדבר, ויבוא חלילה
 לאוכלו ויעבור על כמה לאווין, או שמא

המציאות משועבדת לתורה

את הטבע, ואם נמנו בית דין ועברו השנה,
 וא"כ בתולה בת ג' שנים – שהשנה
 התארכה פתאום (כי ב"ד עיברו השנה) –
 תשתנה המציאות ובתוליה יחזרו, דתחשב
 עדיין פחות מבת ג', אף שבמציאות עבר
 עליה ג' שנים, וזה ראי' נפלאה להנ"ל
 שהמציאות משועבדת לתורה (וכ"א
 בירושלמי בסנהדרין פ"א סוה"ח, ובילקו"ש
 תהלים רמז נז).

ועיין במגיד משנה בהל' אישות (פ"ב
 הכ"א) שהביא דב"ז וביאר: "וביאר
 זה הירושלמי הוא, שר"א היה אומר

במז בפרק מט סעי' ב (עמ' רצב) מובא
 מה שאמר שהמציאות משועבדת
 לתורה ולא התורה למציאות, והביא שם
 דוג' דאם ה' הלכה כר"מ ה' מציאות
 העולם שלכל הנשים ה' וסת קבועה. ויש
 לציין בזה דברי הירושלמי הידועים
 בכתובות (פ"א ה"ב) ובנדרים (פ"ו ה"ח):
"א"ר אבין, מאי דכתיב אקרא לאלקים
 עליון לקל גומר עלי, בתולה בת ג' שנים
 אין בתוליה חוזרין. נמנו בית דין לעבר את
 השנה, בתוליה חוזרין".

והיינו שהקב"ה נתן כח לחכמים לשנות

כתנאי הראשון, ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה יביא בידו שטר חוב א' לכופו ליחלק לפניו, ותמצא שכשלא רצה ליחלק לר' פנחס בן יאיר ולהמתלוה עמו רצה לקונסו ופחדו הם ממנו", עכ"ל.

וראיתי בגליון 'דרכי החיזוק' ממרן ראש הישיבה הגר"ג אלדשטיין שליט"א (פרשת משפטים, תשע"ה) שהביא ליסוד זה ראי' נוספת, ממה שתקנו לעשות שני ימים טובים של ר"ה משום ספיקא דיומא, ומבר' בזה"ק (פ' פנחס, דף רלא ע"ב) דביו"ט שני של ר"ה העולם נידון בדינא רפיא, והיינו שאע"פ שמדאורייתא יש רק יו"ט אחד של ר"ה, מ"מ יש כח לחכמים לקבוע שיהיה ר"ה ויום דין גם ביום השני, לאחר שקבעו חכמים שהוא יום דין, ממילא זה קובע גם בשמים, שדנים את העולם בדינא רפיא. וע"ע בנפש החיים (שער ד פרק יח) ובספר העיקרים (מאמר ד פרק כב) מש"כ בזה.

ובד' הירושלמי בחזרת הבתולין, ראיתי מפרשים עפ"י ע"ד רמז (בספר והאר עינינו, פנינים, אות קסג) הפסוק באסתר (ב, יט) 'ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך', וה"פ, 'ובהקבץ בתולות שנית' - דהיינו איך יתכן שהבתולים של קטנה בת ג' שנים יתקבצו ויחזרו 'שנית'. זה יתכן ע"י 'ומרדכי יושב בשער המלך' - דהיינו עם 'מרדכי' שזה בית דין, ישבו ויעברו השנה, אזי יתכן כדבר הזה.

ורא'י נוספת לכ"ז שמעתי פעם ממור"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א – שהביא מה שכתב בחידושי מרן הג"ר

שמשפטי התורה אינם כלום כפי שכלינו, שהרי בת ג' שנים ויום אחד אם היא אשת איש, כגון שקידשה אביה, הבא עליה בחנק, ופחות מכאן פטור, והטעם לפי שפחות מכאן הבתולים חוזרים ואין ביאתו ביאה, וא"כ היאך אפשר שתהיה חזרת הבתולים שהוא דבר טבעי בה, תלויה בעיבורו של חודש, אלא שה' יתעלה גזר כך, וזהו לאל גומר עלי", עכ"ל"ק.

וע"ע באור החיים הק' (שמות יד, כז) שכתב בזה"ל (שם הקשה מדוע הנס דרפב"י שקרע הנהר כדאיתא בחולין ז, א לא עשה רעש כמו קרי"ס), וכתב שם: "אכן תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ה' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה, ולעשות כל אשר יגזרו עליהם וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא, ולזה תמצא כמו כן בשמים ובארץ ובכוכבים ובשמש וירח שלטו עליהם הצדיקים יחידים, ואין צריך לומר מרובים, כאשר חקק ה' להם בעת הבריאה. והוא סוד אומרו (ישעי' מ"ג) בוראך יעקב וגו'. ואמרו ז"ל (ויקרא רבה פל"ו) שאמר הקדוש ברוך הוא לעולמו מי בראך מי יצרך ישראל והכל בכח התורה. וצא ולמד מ"ש בפסוק בראשית. והנה ביציאת ישראל ממצרים עדיין לא קבלו התורה ואין גזירתו על הנבראים גזירה ולזה לא הסכים הם ליחלק להם וטען למשה אתה נבראת בששי ואני בג' זה רמז כי אינו בן תורה שאם היה בן תורה הנה הוא קודם לו כי התורה קדמה לעולם כולו, ולזה נתחכם ה' והוליד ימינו לימין משה פירוש הראהו כי הוא בן תורה המתחסל לה ימין דכתיב (דברים לג, ב) מימינו וגו' וכשראהו תיכף ומיד נקרע

ואמר מו"ר מרן הגר"ז שליט"א דהדבר דומה לאוכל כדורי רעל המצופים בסוכר וכדו' שמרגיש בחכו שמתוקים נינהו, אבל לאחר קצת זמן תהיה אחוריתו מרה. והדברים מרעישים למתבונן בהם, דמיד דכבר אינו איסור הנאה, וחל החלות ששינה המצב, אז לא רק החלק הרוחני השתנה, אלא גם החלק הגשמי השתנה, שנהפך מחפץ מזיק לחפץ טוב, והוא מוסר השכל עד כמה גדול כח חכמים ושליטתם על הטבע. וכמאמרם ז"ל (עי' ב"מ קו, א ומו"ק טז, ב) עה"פ (איוב כב, כח) ותגזר אומר ויקם לך' - 'צדיק גוזר והקב"ה מקיים'. ויש עוד להאריך בכ"ז, ואכמ"ל.

שמעון שקאפ זצ"ל בב"ק (סימן טז, ובדפו"ח הוא בסי' כא אות ב, ד"ה ונלענ"ד) שכתב בזה"ל "ונלענ"ד דיש לאמר דכל איסורי הנאה לא חשיב ממון משום דהוי באמת כעפרא בעלמא, היינו, דעל פי החכמה העליונה נתברר שחפץ כזה הוא כמזיק לאדם, ואף שהאדם על פי חושיו מרגיש הנאה, אבל באמת הוא דבר המזיק, והנהנה מזה הוא כשוטה שאוכל סם המוות, ומשום הכי קיי"ל דמה שאסרה תורה בהנאה ליכא בזה שום תשמיש לאדם וחשוב ע"פ דיני התורה כעפרא בעלמא אף לאדם שיהיה מוחזק למומר לדבר זה וכו', עיי"ש.

אבל התורה אמרה!

והשיבו האדמו"ר, דהנה אומרים אנו בפרשת הקטורת בכל יום: "ועוד תניא בר כפרא, אילו היה נותן בה קורטוב של דבש, אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה. ולמה אין מערבין בה דבש, מפני שהתורה אמרה, כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אישה לה".

וצ"ב דאם ריח הדבש כל כך טוב ומתוק – למה באמת לא מערבין הדבש? אלא "מפני שהתורה אמרה", ואם התורה אמרה אז מקיימים הציווי גם אם נראה לנו שיהיה מתוק וטוב אם נעשה אחרת. וא"כ אמת שאם תקום מאוחר וכו' יהיה תפילה שאין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, עם כל הכוונה, ועם כל הגישמאק, אבל "התורה אמרה"! ומכיון דיש זמן ק"ש, ויש זמן תפילה, והתורה אמרה – עושין אנו כן בלי חשבונות, ע"כ, ודפח"ח.

[ל] בפרק מט סעי ד (עמ' רצג) מובא שגם בקהילות החסידים הקפידו על זמן ק"ש של המג"א. ואביא בזה בקצרה מה ששמעתי כמ"פ ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, שסיפר על כ"ק האדמו"ר האמרי אמת מגור זיע"א, שתיקן שבאחת השנים שלא יאחרו עוד זמן שחרית, אלא יעשוהו מוקדם בשבע בבוקר כדי שיספיקו זמן ק"ש של מג"א.

ובא חסיד אחד בטרוניא, ואמר לו שבגלל זה תפילתו פחות טובה עבורו, דעד אותו היום היה קם רענן ושבע שינה, והיה הולך למקוה בנחת, וטובל ויוצא בנחת, ובא לביהכנ"ס, ולומד כשעה או יותר, ורק לאחר"מ בשעה מאוחרת ממש היה מתפלל. והשתא קם מיד והישר רץ אל המקוה וכל עוד נפשו בו רץ אל התפילה במהירות ובחטף...

להמציא חידושים מעצמינו

לא] בפרק מט סעי' טז (עמ' רצו) הובא מה דהוי מרגלא בפומיה שאין בכוחינו להמציא דין מחודש שאינו מוזכר בפוסקים, אלא אם יש לו בסיס איתן ויסוד מוצק בדברי הראשונים או האחרונים, אבל לא מסברות להמציא ולחדש הלכות. ויש לציין שכן כתב כבר בן הנוב"י – בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' ריב, ד"ה אך), וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' קסג) דתפסת מרובה לא תפסת ואם נחמיר מה שלא החמירו ראשונים ונחדש חומרות על ישראל לא ישאר בידם לא זה ולא זה.

וע"ע במש"כ הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצוק"ל בס' "מכתב מאלה"ו" (ח"ג, עמ' 294) שאין לנו להמציא שום חומרות מעצמינו מה שלא נזכר בדברי חז"ל והראשונים ז"ל.

אכן יעויין בחת"ס (פסחים נז, ב) שכתב בתו"ד: "ועתה נבוא אל המכון דהאי קרא עת לעשות לה' יתפרש עוד על ב' אופנים א' עת לעשות שהעת גורם לעשות גדרים וסייגים הרבה משום הפרו תורה כמשאחז"ל רב בקעה מצא וגדר בה גדר ומהריעב"ץ במעמדות ליום ג' כ' פי' על הפסוק אל תאמר הימים הראשונים היו טובים מאלו כי לא מחכמה שאלת ע"ז פי' שתאמר שהימים הראשונים היו טובים שלא העמיסו עלינו חכמינו אז כ"כ חומרות וגזרות כי לא מחכמה שאלת ע"ז כי החכמה מתמעטת והדור פרוץ וצריך חומרות יתירות וכו'". וע"ע בדבריו בשו"ת (או"ח סי' קכב), וצ"ל דאין סתירה בין הדברים דהכל לפי הענין המקום והזמן, איזה חומרא ואיזה סייג ואיזה גדר, ואכמ"ל.

לשמוע ולהנות מהקושיא

לב] בפרק נ סעי' ז (עמ' שו) מובא מה שאמר שכששומעים שאלה צריכים קודם להבין טוב הקושיא ורק אח"כ לנסות לתרץ. ויש להביא כאן דבר נפלא שראיתי בס' מעשה

איש (ח"ג עמ' צב) שפעם אחת ת"ח אחד הרצה לפני מרן החזון איש זצ"ל קושיא, ומיד פנה לומר את תירוצו, הפסיקו החזו"א ואמר לו: "רגע אחד, תן ליהנות מהקושיא". ונפלא.

קריאת עיתון

לג] בפרק נג סעי' ה (עמ' שכא) שעורר באברך שקורא עיתון בערב שזה דוגמא לא טובה לילדים. אציין כאן מה ששאל ידי"נ הגר"מ פוליטנסקי שליט"א קמיה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בענין המסתעף מהנ"ל (ונדפס השו"ת בס' משנת

הקידושין, עמ' צט תשו' מט): "בשו"ע סי' ש"ז סט"ז. מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק כגון ספר עמנואל וכן ספרי מלחמות אסור לקרות בהם בשבת ואף בחול אסור משום מושב לצים ועובר משום אל תפנו אל האלילים לא תפנו אל

האם יקרא אז סתם ספרים, שאינם ספרי צדיקים, או שיקרא את הדברים הנ"ל, ע"כ. וכתב לו מרן הגר"ח שליט"א: "חלילה וחס לא תגע בו יד", עכ"ל, ונורא למתבונן (וכמובן שהכל לפי הענין, וכ"א יעשה שאלת רב לגבי הנצרך לו).

מדעתכם. האם לבחור ישיבה ראוי לקרוא עיתונים ומוספים תורניים, והאם יש חילוק בזה בין ישיבה קטנה לישיבה גדולה, כמו כן שהמדובר הוא רק בעיתון כשר, יתד נאמן, ואם אינו ראוי האם יש איסור בדבר, ועוד, האם יש הבדל מה יעשה באותו זמן,

לבישת כובע בכל ברכה

הסוגיא והנידון, אלא רק מה שהי' זכור לי בזה מרבותיי או קצת מראי מקומות לתועלת העיינים ותל"מ

ואברך לכת"ר שליט"א ולידי"נ הגר"ג רבינוביץ שליט"א בברכת הדיוט כי יזכה עוד להגדיל תורה ולהאדירה מתוך נחת ושמחה כה"י, בריות גופא ונהורא מעליא וכל טוב סלה, וזכות נשמת רבינו בעל ה'קנה בושם' זצ"ל תעמוד לכם לברכה והצלחה בכל מעשי ידיכם, ונזכה במהרה לביאת משיח צדקנו ולתחיית ישני עפר ולביאת בית מקדשינו בב"א אכ"ר

לד' בפרק נו סעי' ב (עמ' שלה) שהיה נזהר שלא לברך שום ברכה בלי בגד עליון וכובע, הנה באמת מקור הנהגה זו מובאת כבר בשדי חמד (ח"ה, מערכת ברכות סי' א אות מב, עמ' 262), עיין שם (וכן ראיתי כו"כ פעמים למו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א שנוהג ומקפיד בדב"ז מאד).

ואשים קניצי למילי כאן, ואדגיש שוב כי כמובן אין לסמוך על הדברים להלכה למעשה

בפרט שלא ירדתי בכל נידון ונידון לעומק

כ"ד ידידכם אוהבכם מוקירכם כרום ערככם

חיים מלין

פעיה"ת מודיעין עילית